IOÂN SLAVICI

O P E R E

\\\ JJin două. lumi • ŒŁl tiiII urmă Armas Corliei • Din păcat în păoat

ACADEMIA ROMÂNA

FUNDAŢIA NAŢIONALĂ PENTRU ŞTIINŢA ŞI ARTA

Colecţia „OPERE FUNDAMENTALE"
Coordonatorul colecţiei: acad. EUGEN SIMION

IOAN SLAVICI

OPERE

IV. Din două lumi
Cel din urmă Armaş • Cornci
Din păcat în păcat

Text ales şi stabilit, note şi comentarii, repere critice
si glosar de CONSTANTIN MOHANU
Prefaţă de EUGEN SIMION

Editura Academici Române univers enciclopedic
Bucureşti, 2003

Coperta: PODALV
Redactor: Elisabeta SIMION
Tehnoredactor: Mariana MÎRZEA

DIN DOUĂ LUMI

ROMAN

Mulțumim Regiei Autonome „Monitorul Oficial",
îndeosebi Doamnei Director General,
ing. Eugenia Ciubâncan, pentru sprijinul
acordat tipăririi acestei lucrări.

ISBN: 973-27-1016-0
973-27-1024-1

ISBN; 973-^240-36-0
937-673-022-4

PARTEA ÎNTÂI

FIERARUL

I

- Ori dai, ori te Iaşi! se răsti Dinu, calfa, ridicând cu o mişcare sinâncitâ drugul de fier de pe nicovală şi izbindu-1 iar înapoi.

Dumitru, ucenicul, bâietan vânjos şi el, lăsă barosul cel greu la pământ şi se uită zâmbind cu un fel de răutate când la drug, când Ia Dinu.

- Dar nu mai e cald, zise.

- Cald ori necald, sc moaie dacă-i dai cu vârture! întâmpină acesta nerăbdător.

De câte ori n-a bătut el fierul rece de l-a muiat din bătăi şi tot a făcut ce-a voit din el?!

Acum avea să mai subţieze puţin drugul, un stâlp de poartă, ca să-1 poată trece prin o verigă: pentru atâta treabă nu-şi mai perdea timpul aducâudu-1 la foc.

- Eşti in stare să mi-1 ţii ca să-i dau eu câteva?* întrebă.

- O să-mî pun mimea cu el, răspunse Mitrea şi-i rrecu barosul, ca să prindă cu amândouă manile drugul.

Dinu luă barosul, şî ai fi crezut că-1 ridică şi dă acum cu el ca să strivească şi drug, şi nicovală. Trecuseră însă unsprezece ani de când lucra el la nicovala aceasta si ştia cum se dă cu barosul. Dacă ar fi dat cum putea, i-ar fî zburat băiatului drugul din mâni. Avea apoi sâ-l bată când pe-o muche, când pe alta. Lovea deci rar şi din scurt, dar apăsat, şi nimerea drugul fără

ca să-l zguduie, iar după lovitură striga: „Alta!" ca Mitrea să schimbe muchea, şi dedea tot mai des, mai întins şi mai apăsat, încât te mirai că nu zboară ţăndări din drug, şi băiatul se uita cu ochi plini de uimire sfioasă la el.

Ce păcate avea fierul acela de nu-l mai slăbea din bătăi?!

Nu era fierul ceea ce-I îndârjise; dincolo însă, Ia dreapta, în cerdacul larg al casei se auzeau chicotele Fîrei, care de vreo două ceasuri acum stetea acolo cu Tănase, fratele ei mai mare, şi asculta palavrele lui Felescu, un prieten al acestuia.

Nu-l prea avea Dinu Ia inimă pe Tănase, un fel de perde-varâ, care făcuse cu chiu cu vai cinci clase, iar acum scria pe undeva, pe la primărie, pentru o sută de Iei pe lună şi se însoţise cu Felescu, altă poamă bună, băiatul bărbierului din piaţă şi student, cum se zicea.

„Ce-or. fi având de nu mai sfârşesc? se întreba Dinu dând din ce în ce mai vârtos cu barosul. Nu trece zi fără ca sâ-l aducă. Nu mai scapă biata fată de el."

Gândul că Fira mei nu prea ţinea să scape nu putea sâ-i treacă prin minte!

O ştia de când era copilită de patru ani, se uita la ea ca la cel mai scump odor, şi-o gândea cuminte fără seamăn şi nu s-ar fi mâhnit mei dac-ar fi ştiut că ea nu ţine să scape de Felescu. Sângele îi zvâcnea însă în vine când i se părea câ alţii n-o socotesc tor ca dânsul.

Afară, adecă în mijlocul curţii, Gigiu, italianul, şi Andrei cu lorgu şi cu ceilalţi trei ucenici lucrau la zăbrele şi se uitau din când în când într-acolo, ba Andrei parcă şi zâmbea cu un fel de răutate.

Asta-I scotea pe el din sărite, tar nu fierul, nici chicotele, nici apropierea serii.

El se opri în cele din urmă, luă drugul şi-l trecu prin verigă, apoi îl arunca cât colo, parcă ar fi fost un fustei de soc.

— Aşa! grai mulţumit de treaba pe care o făcuse si rămase pe o clipă stând drept şi nemişcat, o frumuseţe de om, înalt, spătos, cu braţele vânjoase, cu ochii mari, cu sprâncenele dese şi cu mustaţa tunsă scurt, om care se joacă cu barosul ca scrietorul cu pana şi care coboară din pălâmar el singur butoiul în pivniţă.

Cum stetea aşa, parcă voia să zică: „Uitaţi-vă bine la mine şi puneţi-vă pază gurii, că cu mine *nu* se glumeşte!"

Plecând în cele din urmă Tănase cu prietinul său, aerul era mai puţin înăbuşitor. Lui Dinu îi venea, cu toate acestea, să dea zor cu cina pentru ca să se mai răcorească apoi undeva stând aşa singur cu sine la un pahar cu vin.

Se scula, ce-i drept, acum vara, pe la patru şi muncea toată ziua din greu, dar tot mai putea să stea până colea pe la miezul nopţii, ca să-şi potolească firea.

El detc semn pentru încetarea lucrului, si Gigiu îşi **de5uflccă** mânecile şi-şi îmbrăcă surtucul, apoi plecă acasă, unde-l aşteptau nevasta şi copiii, iar ceilalţi se duseră să se spele şi să se peptene, ca să se aşeze apoi la masă cu stăpânii lor şi cu copiii acestora.

Aşa era rânduiala casei. Ea rămăsese de pe timpul când Costache, stăpânul, lucra numai el cu calfa şi cu doi ucenici si potcovea, strângea roate ori fereca din când în când câte o căruţă. Multe s-au schimbat însă de atunci, multe calfe s-au perindat şi mulţi ucenici au ieşit calfe de când Dinu se afla la casă. Costache şi-a zidit case frumoase cu două încăperi la stradă, alte trei cu terestre sprejeurtea largă, două iatacuri pentru calfe şi ucenici şi atelier încăpător în fundul curţii. Nu se mai potcovea însă în atelierul cel nou, căci timpurile se schimbaseră şi nu biruiau adeseori nici şapte calfe grilajele, balcoanele, porţile şi zăbrelele, care se plătesc mai bine. Gigiu făcea desemnurile, Dinu croia modelurile, iar ceilalţi ciocăneau, şi

după câteva luni şi cel mai prost fiera^se făcea în atelierul lui Costache maistru iscusit.

Costache el însuşi arareori mai lua barosul, aşa, de la vreunul dintre ucenici, ca să-i arate cum se dă cu el. Lasă că nu mai avea nevoie, dar era şi astmatic şi de aceea-1 şi luase pe Dinu tovarăş la parte. Om sfătos, care ştie să învârtă treburile, el, umbla de ici pânâ colo, avea multe cunoştinţe, era bine cu cei de la primărie, ba, om straşnic la alegeri, fusese într-un rând chiar membru în comisiunea interimară, şi mulţi ii ziceau „Costache consilierul" ca sâ-1 deosebească de altu, care erau tot Costache, dar nu ajunseseră pe la primărie. Intâlnindu-se mai cu unul, mai cu altul, el se cinstea cam des, ceea ce nu prea îi făcea bine, dar oamenii se înţeleg mai uşor la un pahar de vin decât cu lîniba seacă şi e bun vara pelinul, iară toamna tulburelul.

Mai ales de cină nu-I prea prîndeai pe Costache acasă. Nici nu prea era nevoie de el, căci se afla acolo Lina, soţia lui, care mai nainte de a se fi măritat fusese bucătăreasă prin case bune, era mare meşteră în ale gătirii şi ţinea să vadă masă mare şi oameni care mănâncă cu poftă. Se bucura, dar, că e nevastă de fierar şi stă la masă cu oameni ca Dinu, care muncea, ce-i drept, dar şi mânca pentru trei. Pe urma lui Costache mai puţină mulţumire avea, căci el pişcă numai de fd, dc colo.

încă mai mult se bucura Lîna că poate să şadă în capul mesei, în vreme ce Fira, fata ei cea mai mare, ţinea rânduîala bucatelor. Aşa o îndrumase de când era mică şi tot aşa trebuia să fie şi acum, după ce se făcuse domnişoară în toată firea. Găteau amândouă cu rândul, câte o săptămână fiecare, dar grija mesei o purta Fira cu Marghioala, care era de toate în casă.

Costache, om trăit în lume, ar fi voit să scoată din fata lui, care era şi frumoasa, sî deşteaptă, ceva mar subţiat, şi a şi trimis-o la şcoala secundară, dar în casă Lina era stăpână, pe

Dinu îl supăra hoinăreala pe ulîţi a fetei şi la vârsta de patrusprezece ani Fira a trebuit să rămâie acasă, ceea ce n-o supăra, căci avea şi dânsa slăbiciune pentru ale casei şi ţinea să nu iasă din vorba lui Dinu.

Ar fi fost şi de mirat ca cineva să se mire de aceasta, căci în nenumărate rânduri îi făcuse Dinu plăcerea de a o purta ca pe o păpuşică în palmă, un lucru pe care ar fi fost şi acum în stare să-1 facă dacă ar fi fost şi ea, ca atunci, în stare să se ţină ţeapănă. Ea însă a crescut aşa deodată, se făcuse înaltă, subţirică si plăpândă, încât i-ar fi fost greu să umble cu ea ca odinioară. Plăpândă însă *i* se părea numai lui, care ar fi voit s-o vadă ca Marghioala cea înaltă şi vârtoasă, să spargi zidurile cu ea.

Alţii o socoteau pe Fira fată bine legată şi sprintenă piper, plină şi rumenă la obraji, care de dimineaţa până seara o ducea într-un râs, şi când râdea, făcea o gropiţă în obraji, şi strânge - nu şriu cum - din ochi de-) scoate din sărite pe cel mai posac om.

Râdea şi acum tot aşa, dar pe Dinu nu-1 putea înviora.

Nu doară c-ar fi fost om posac din fire şi nu i-ar fi plăcut ochii aceia, dar i se părea că Andrei tot mai zâmbeşte şi vedea şi pe Lina cam supărată, iar supărarea trece şi ea, ca căscatul, din om în om.

Lina nu era însă supărată decât pentru că Marghioala, supărată şi ea, îi spusese că el nu e în voile lui cele bune. Cam dedea cu socoteala de ce nu e, şi ţinea ca toţi să intre în voile lui, căci pe cl se razemă toată casa.

Lina şedea ca stăpână în capul mesei; lângă dânsa, la stânga, era scaunul Firei, în faţa Firei şedea Dinu, după Fira veneau ceilalţi trei copii, Fănică, I^anca şi Costea, iar după Dinu urmau Iorgu, ucenicii şi tocmai la cellalt capăt al mesei, în faţa Iinei, era locul Iui Andrei, care se uita cam pe sub gene Ia Dinu.

Când Fira aduse blidul, nişte varzăJtâlită cu cârnaţi pe ea, şi-l puse în faţa Linei, veni şi Marghioala cu alt blid, pe care-l aşeză în faţa lui Andrei.

Costea, un pui de drac de vreo opt ani, frate şi cu Tănase, şi cu Fira, ochise încă din depărtare un cârnăţel, care i se părea mai zăinos, şi-l înşfacă îndată ce văzu blidul pe masă, iar Fânicâ, fratele lui mai mare, îi trase cu plăselele furculiţei una peste mână, ca să se înveţe a nu băga mâna în blid.

Cam aşa mergeau lucrurile la masa lui Costache şi când era el acasă. Unde sunt copii e şi gâlceava.

Acum însă ucenicii se rânjiră, Andrei zâmbi mai pe faţă, Dinu strâmbă din nas, Fira.râse cu toată inima, iar Lina, care se hărţuia toată ziua cu copiii ci, ţiind să-i stăpânească cel puţin la masă, ti dete lui Fănică un pumn în spate.

-Eiî grăi Dinu. Lasa-i că se descurcă ei. Copiii sunt copii!

- Aşa zici d-ta totdeauna, întâmpină Lina cam scoasă din răbdări. Bunătatea cea mare a d-tale mt-i strică. Uite, - urmă apoi uitându-se la Fira - şi pe ea d-ta mi-ai răsfăţat-o de nu mai ştiu cum s-o iau.

Ochii tuturora se-ndreptarâ asupra Firei, care rămase zăpăcită.

Aşa veselă şi neastâmpărată cum era, încât alerga şi acum, fată mare, după pisici si sărea ca un ştrengar câte patru scări deodată, ea era simţitoare şi duioasă, încât i se muiau ochii îndată ce nu te uitai cu destulă dragoste la ea. Acum se simţea jignită şi pentru că, afară de calfe şi de ucenici, mai era de faţă şi Marghioala, care, deşi slugă la casă, era mai mare decât dânsa şi-o dăscălea mereu.

- Dar ce-am mai făcut?! întrebă ea.

în adevăr, nu putea sâ-şi dea seama prin care anume dintre faptele ei a supărat pe mama sa, căci nu putea să-i treacă prin minte gândul ca cineva să se fi putut supăra pentru că ea a stat de vorbă cu fratele ei şi cu prietenul lui, şi-n faţa ei era atâta

nevinovăţie, încât chiar şi Andrei se căia oarecum de privirile pe care le aruncase spre ceardac.

Nici nu de aceea se supărase Dinu, şi acum îi ven'ise să se ridice de la masă, dar nu putea s-o facă aceasta în fata Marghioalei, care se uita cu ochii ei mari la dânsul ca şi când ar fi voit să-i facă mustrări. El îşi căuta dar de mâncare, parcă nu s-ar fi întâmplat nimic, dar după ce s-au sculat de la masă, a plecat, cum îşi pusese în gând, aşa singur.

Când trecea colţul, se pomeni cu Andrei în urma lui.

El se opri pentru ca nu cumva Andrei să-si facă gândul că umblă să scape de el, ceea ce de altminteri era adevărat.

- Dar tu... încotro? îl întrebă.

— Uite, am plecat şi eu aşa fără de nici o treabă, ca să-mi mai dezmorţesc vinele, răspunse Andrei, deşi era hotărât să se ţie de el, şi s-a şi ţinut.

Peste câtva timp ei şedeau singuri la o masă mai retrasă în grădina de lângă „Pisica cu clopoţel". Ei vorbeau, gustând niţel câte niţel din pahare, despre toate şi despre nimic.

Andrei avea însă gândurile Iui. Cu câţiva ani mai în vârstă decât Dinu, el era unul dintre oamenii care, mereu nemulţumiţi cu lumea, îşi fac mereu planuri.

Stetea adeseori de vorbă mai cu Gigiu, mai cu Iorgu, mai cu alţii şi-şî făceau socotelile cât câştigă Costache pe urma muncii lor şi cât ar câştiga ei dacă ar face tovărăşie cu Dinu, care-şi pricepea meseria şi adunase şi ceva parale, şi ar lucra în socoteala lor. Era însă la mijloc şi Fira, şi de Dinu nu se putea apropia chiar nici acum, când îl ştia supărat, căci el era scurt la vorbă şi nu intra în intimităţi cu nimeni. Pelin însă, tulburel ori vin mai vechi din Dealul-Mare, chiar şi dacă nu vei fi având slăbiciune de el, îşi face efectul şi ori te înveseleşte, ori te înduioşează, ori te duce la hărţag, şi Dinu, bând, se făcea şi mai tăcut, şi mai posomorât, iar Andrei avea tot mai" multă mâncărime de vorbă.

- Ce-ţi mai faci inimă rea? grăi dânsul Jn cele din urmă cam cu jumătate de gură.

Dinu se uită lung Ia el.

Dacă n-ar fi fost la mijloc cele câteva pahare, l-ar fi pus la locul Iui, căci nu suferea el să se amestece orişicine-n treburile lui. Acum era însă cam muiat si parcă se simţea ispitit să vorbească.

- Dar cine ţi-a spus că-mi fac inimă rea? - întrebă — şi cam de ce aş fi având să mi-o fac?

- Asta-i! întâmpină Andrei mai dezgheţat. Nu mai e nevoie să ţi-o spună cineva: se vede din faţa ta şi din toate cele ce faci. Păcatele mele! Ce-ţi pasă?! Om ca tine stă ţeapăn ca stâlpul prins în beton: să fii o dată de capul tău şi într-un an, doi te masori cu orişicine. De ce să stai slugă la un nevolnic?!

Dinu dete din umeri: nu voia să-l înţeleagă.

- Nu prea-mi dau seama unde adecă vrea să-ţi bată vorba, grăi dânsul.

Andrei era şi el fierar obicinuit a da cu barosul şt nu ştia să cocoloşească.

- [.as-o-n ştirea Domnului, că nu face! izbucni el cu toată îndrăzneala pe care i-o dăduseră cele câteva pahare.

Dinu se încruntă, dar nu izbucni, ct-i întoarse spatele.

Nu de ieri, nici de alaltăieri, ci de ani de zile era lucru hotărât şi ştiut de mulţi că el nu e om străin ia casa lui Costache. N-ar fi umblat Costache hoinar dacă nu s-ar fi răzâmat pe aceasta, si n-ar fi fost Fira atât de răsfăţată dacă nu i-ar fi ştiut slăbiciunea.

- Prostii! zise peste puţin, întorcându-se iar spre Andrei. Ceea ce-ţi umblă ţie prin gând nu e-n lumea aceasta cu putinţă.

- B a e!

- Ba nu e!

Cum, Doamne, să mai fi fost cu putinţă, când mama lui, cele două surori mai mari ale Iui şi toate rudele aşteptau de atâta

timp să crească odată fata, ca să-l vadă ginere-n casa lui Costache, iară el însuşi nu mai putea să-şi închipuiască viaţa altfel decât aşa?!

El îşi mai apropie scaunul de Andrei.

- Nimicuri! grai mai pe şoptite. Răsiăţări copilăreşti! Nu vezi tu că nici nu-şî dă seamă despre ceea ce face?!

- De! răspunse Andrei râzând cu răutate. Dracul nu umblă încălţat, ci calcă uşor, în vârful degetelor, îşi face treaba tiptil, încât nu prinzi de veste decât atunci când el începe să râdă cu hohote. Nu-şi va fi dând ea seama, iar tu stai toată ziua cu barosul în mână şi nici n-aî vreme s-o păzeşti.

Dinu iar se-ncruntă.

- Degeaba te-ncrunţi, c-aşa e, cum zic eu, urmă Andrei." Dânsa e femeie care vrea să fie gătită şi distrată, şi plimbată, si păzită, iar iu eşti soios şi plin pe haine, si pe fată, şi pe mâini de cărbuni şi de fum, în vreme ce alţii mai spelcuiţi ştiu să i le toarne pe plac.

în alte-mprejurări Dinu ar fi sărit la el şi l-ar fi prins de pept, ca să-l scuture o dată, încât să i se-ncurce toate niăruutăile: acum se uită cam peste umăr la el, parc-ar fi voit sâ-i zică: „Adecă ce mă socoteşti pe mine?!'*

Nu era el om de adunătură, ci neam de fruntaş, pe care nu-l schimbi cu orişicine. Fecior de dascăl, învăţase şi la şcoală si de)a tatăl său să citească *Apostolul* şi să cânte-n strană, si duminecile şi zilele de sărbători, când se rădea, îşi tundea scurt mustaţa groasă, se peptena cu cărarea la mijloc şi se ferchezuia, se opreau şi pe uliţă, şi la biserică toţi ochii asupra lui. Nu! cu stârpimri de pui de bărbier el nu sesămuia.

- Uite, - grăi cam în silă - **tr3t** prostie e şi asta. Cei câţiva ani pe care î-a petrecut umblând cu toate adunăturile mahalalelor la şcoală au cam zăpăcit-o, ce-i drept, i-au umplut capul de fumuri **şi*** de fel de fel de drăcii, dar - adăugă zâmbind - e destul sâ-i dai o bătaie buna ca să-i iasă toate din cap.

Andrei nu-şi putu stăpâni râsul.

- Ş i - zise - cam ci ne ar fi avâncfsă-i deie bătaia? Costache nu prea ştie ce se petrece la casa lui. Lina e intrată slugă la copiii ei. Tănase umblă pe toate cărările, face pe coconaşul şi, după cât văd, o să-i mănânce lui Costache şi urechile. Cine mai

- Uite eu! răspunse Dinu.

- Tu?! ăsta care stai în faţa mea?! întâmpină Andrei. Ai fi în stare s-o crezi, şi aş crede-o, poate, şi eu dacă n-ar fi vorba de dânsa. Du-te-ncolo, omule! în faţa ei te faci mititel de te bate măr muiat şi rabzi parcă te mângâie.

- Rău mă cunoşti, grăi Dinu. Eu sunt om foarte aspru la fire, şi Dumnezeu sâ-I aibă în paza sa pe cel ce mă scoate pe mine din răbdare.

Necăjit apoi pe vinul care-1 făcuse să scape vorba aceasta, şi temându-se ca nu cumva să mai scape şi altele, el se ridică si plecă cuprins de simţământul c-a săvârşit, dându-se de gol, un greu păcat.

Mai era încă până la miezul nopţii, dar el grăbea pentru ca nu cumva să mai scape vreo vorbă.

Sosit Ia colţ, el se opri.

îi era parcă la poartă stătuse cineva, care la ivirea lor se trase-n curte, ca de pândă.

El se-ntoarse spre Andrei şi i se uită ţintâ-n ochi.

- Mâi, - îi zise - vei fi voind ce vei fi voind şi vei fi gândind ce vei fi gândind; eu stăpân pe mintea nimănui nu pot să mă fac: să te ferească însă Sfântul să nu aflu că i-ai vorbit cuiva despre cele ce am vorbit noi adineaoară. Mă ştii cine sunt: cinstea casei în care trăiesc să **11-o** atingă nimeni! _

- Cu ce-aş putea s-o ating dacă nu ştiu nimic?! răspunse Andrei urrnându-si drumul.

După ce întrarâ-n curte, Dinu se opri şi se uiră-mprejur, în vreme ce Andrei trecu în atelier, de unde se deschidea uşa spre iatacul lor.

Uşa de Ia bucătărie era crăpată.

Dinu făcu câţiva paşi spre ea, şi Marghioala se ivi, deschizând uşa, în prag.

- Dar tu ce stai de nu te-ai culcat până acum? o-ntrebă ci, apoi o cuprinse cu braţul şi intră cu dânsa în bucătărie, ca să **nu**-i vadă cineva stând în cap de noapte împreună.

- De ce mă-ntrebi când ştii foarte bine că nu puteam să mă culc şi că n-aş fi putut, dacă m-aş fi culcat, să dorm când te ştiam pe d-ta plecat cu supărare? îi răspunse ea. Ce nevoie aveai să turburi toată casa pentru un lucru de nimic?! Nu i-a zis nimeni nimic şi a petrecut toată seara plângând de mi se rupea inima. De ce s-o faci să plângă acum?! O să aibă ea de ce să plângă, că viaţa e lungă!

„Ce ai tu să te amesteci în lucruri care nu te privesc?!" ar fi voit Dinu să-i zică, dar nu îndrăznea, căci îi venea şi Iui să plângă.

- Dtute şi te culcă, îi zise dar.

- D-ta să te duci! -răspunse ea - şi grija mea să n-o ai, că **eu** sunt în toată firea.

Ea rămase apoi uitându-se după dânsul cu un fel de milă.

„Săracii de voi! zise ea-n gândul ei. Se vede că nu ştiţi ce e amarul vieţii, căci altfel n-aţi căuta dinadins cuvinte de a vă mâhni."

II

Lucru de nimic?!

„Nu! îşi zicea Dinu zbătându-se în culcuşul lui. Lucru de nimic nu e când toţi ştiu, toţi vorbesc, toţi îşi fac fiecare în felul lui gândurile. Andrei ca el, Marghioala ca ea. Va fi simţit apoi şi Gigiu şi-i va fi spus nevestei sale, vor fi simţit ucenicii, care

nu mai sunt nici ei copii: nu e nimic^mai urât decât să te ştii dat pe gura lumii ce sta la pândă, ca să afle cele ce se petrec prin casele oamenilor şi să facă mare din mic şi negru din alb.

Iar vinovat cine era?"

„Tu!" îi zisese Marghioala, pe care o vedea în faţa Iui înaltă, ţeapănă şi cu ochii pătrunzători.

De unde a răsărit femeia aceasta şi ce avea dânsa, că toţi se uitau în gura ei?

Nu se împliniseră încă doi ani de când lina o găsise undeva prin piaţă şi-o luase slugă, ca sâ-i spele vasele, să-i dereticeascâ prin casă şi să spele rufe - aşa, nici jupânească, nici ţărancă proastă - şi acum le era tuturora stăpână, căci se pricepea Ia multe, se amesteca în toate şi nu-şi pierdea niciodată răbdarea.

Cum să şi-o şi peardâ când crescuse răbdând şi purtând grijă de alţii?!

Tatăl ei, un învăţător rămas văduv cu patru copii, între care cea mai mare dânsa, era şi beţiv, şi pornit spre hoinărie. Ani de zile de-a rândul, până la moartea lui, ea a purtat grijă de surioara şi de frăţiorii ei, ea s-a bălăbănit cu copiii din şcoală, şi numai Dumnezeu ştie cât a răbdat la foame şi la frig, cât şi-a înnodat zdrenţele şi câte bătăi a suferit.

Rămasă fără de tată, a alergat de şi-a căpătuit sora şi fraţii, apoi a slujit când ici la un cârciumar, când fată în casă pe la case boiereşti, când dădacă la copii, mereu hărţuită. Aci era cu totul altfel. lina gătea, dar ea îi spunea ce are să gătească. Se ducea cu Fira în piaţă ori la băcănie, dar ea îi spunea ce şi cât să cumpere, ca-i purta socotelile, şi nu putea Fira să înceapă nimic fără ca s-o întrebe pe dânsa. Copiii de la dânsa cereau ajutor serile, când îşi făceau temele ori îşi preparau lecţiunile. Ucenicii la ea se duceau când li se făcea o nedreptate ori când se certau între dânşii, şi nu puteai să ceri de la ea nimic ce nu făcea cu toată inima.

Cum ai mai fi putut să zici „ba" când ea zice „da" dacă ştiai că toţi îi dau dreptate?!

Şi în adevăr nu de chicotele Firei, ci de supărarea lui se umpluse lumea.

„Mâne de dimineaţă, nu mai departe, am să-i vorbesc", îşi zisese în gândul lui, şi somnul l-a furat chibzuind vorbele ce avea să-i grăiască.

A trecut, cu toate acestea, dimineaţa fără ca să-i fi vorbit Firei.

N-ar fi crezut că e cu putinţă ca vreodată în viaţa lui să-i vie greu a vorbi cu dânsa despre ceva, iar acum nu ştia cum să se apropie şi cum s-o apuce. întâia oară simţea că dânsa nu mai e copilă, pe care poate s-o mângâie ori s-o certe, şi mereu se ivea în mintea lui gândul că dânsa at putea să se simtă jignită şi să-i zică: „Dar ce te priveşte dacă fac ori nu ceva?!"

Lucrul acesta nu era în adevăr cu putinţă.

Fira îl punea în gândul ei mai presus de toti şi, dac-ar fi căzut în apă, pe el l-ar fi chemat s-o scape, dac-ar fi văzut că iau foc hainele de pe trup, la el ar fi alergat să stingă focul, dacă nu l-ar fi ştiut pe el prin apropiere, s-ar fi socotit părăsită în lume. O ştia şi el aceasta, dar tinereţele sunt năvalnice şi nu ştie nimeni ce e în stare să tacă o fată de şasesprezece ani când îi vin toanele, şi ttebuia să vorbească cu dânsa.

Ştia Fira, ce-i drept, că el s-a supărat, dar nu-i înţelegea supărarea şi nu-i dedea dreptate. Ea-şi ştia sufletul şi nu făcea în gândul ei nimic rău dacă stetea de vorbă cu un om deştept şi foarte cumsecade. Orişicât ar fi ţinut dar să nu-1 supere pe Dinu, ea era hotărâtă nu să nu mai steîe de vorbă cu nimeni, ci ca m viitor s-o facă aceasta prin ascuns, ca să'nu afle el, ceea ce era mai rău.

Cu cât mai mult se apropia dar timpul când Tănase-şi aducea de obicei prietenul, cu atât mai neliniştită era dânsa şi

cu atât mai rău ferbea Dinu în el... Era oarecum ca-n ajunul furtunei.

Omul acela n-avea, la urma urmelor, nici o treabă la caia lui Costache, şi era cu ochi şi cu sprâncene că numai de dragul ci vine. O ştiau aceasta toţi, şi Iui Dinu i se răci sângele-n vine când atâţia ochi se-ndreptară spre portiţa în care se iviseră cei doi prieteni. Firei i se strânse inima, iară Mitrea ar fi vrut să stea pe acoperişul casei cu o găleată de apă, ca să î-o toarne tui Felescu-n cap.

Ce-ar fi fost adecă dacă s-ar fi dus la el, ca să-1 apuce de pept şi sâ-I scuture o dată?

Scandal, de-ar fi vuit toată mahalaua.

Nu-i rămânea decât să-şi stăpânească firea.

Peste puţin el se mai linişti.

Tănase si Felescu nu se aşezaseră de-a binelea în cerdac, când Marghioala începu să scoată prin faţa lor unul câte unul scaunele din salon, ca să le scuture, şi le scotea a-ndelete şi fără de grabă, iar după ce le-a scos, nu-ncepu să le scuture, ci trecu la bucătărie, de unde se întoatse peste puţin cu un lighean plin de apă şi cu o cârpă curată pe umăr, ca să şteargă geamlâcul cerdacului.

Nu mai răsunau acum din cerdac chicotele, căci în salon nu puteau să-şi treacă Tănase şi Fira giuvaerul de oaspe, iar în cerdac o aveau în spinare pe Marghioala cea cu ochii de prepelicar, care nu numai trăgea cu urechea, dar mai şi stropea din când în când. Au stat dar cât au stat, apoi s-au despărţit. Fira strâmtoratâ, Tănase cătrănit, iar Felescu plouat, dar toţi trei foarte cuminte, fără ca să crâcnească.

„Să mai vii când n-ai alta treabă - bombăni Marghioala printre dinţi - c-o să-ţi mai pregătim şi altele."

Dinu zâmbî, dar tot at fi dorit să ştie dacă Marghioala a făcut-o de capul ei, ori, cum ar fi dorit el, în înţelegere cu Fira.

în înţelegere cu Fira nu, căci pe dânsa aceasta nu putea decât s-o îndărătnicească. Dac-ar fi fâsat-o-n voile ci, s-ar fi săturat în curând de flecăriile lui Felescu şi-ar fi căutat să scape de ele; aşa însă se simţea jigniţi şi ispitită să arate că tot va face cum ca însăşi voieşte.

Pe înserate, poarta şi zăbrelele erau gata. Rămânea acum că ziua următoare Dinu să se ducă cu lorgu şi cu doi dintre băieţi ca să le aşeze la locul lor.

Făcuse de multe ori aşa ceva; acum însă îi era nesuferit gândul că o să lipsească toată ziua de acasă, întrebându-se mereu: „Ce va fi făcând dânsa în lipsa mea?!"

Tot avea, Ia urma urmelor, Andrei dreptate când zicea că dânsa vrea să fie gătită, distrată, plimbată şi păzită, în vreme ce el dedea cu barosul, ca să moaie fierul în bătăi.

„Ei nu! îşi zise el într-un târziu. N-am numai să-i vorbesc, ci sâ-i şi bag spaima în oase: pe mine n-are să mă ţic-n zbuciumare necurmată; eu am treabă şi nu pot să mă perd în asrfel de nimicuri."

Asta era gândul Iui, când deodată toate luară altă faţă...

Unul dintre ucenici alergă la poartă, ca să o deschidă pentru trăsura în care aduceau iar pe Costache, cum se zice, mai mult mort decât viu.

Plecase-n curând după-prânz în treburile lui, umblase de ici până colo, gustase ici icre negre, colo măsline, mai o ţuică, mai o mastkă, mai un pelin cu un prieten şi-î venise în cele din urmă rău şi-I înecase astma, încât căzuse pe uliţă. Nici că s-ar fi putut altfel: prea puţin se cruţa, prea mult umbla după daraveri, prea des se cinstea, prea rar se-ntorcea serile la timp acasă.

Deşi se mai întâmplase-n câteva rânduri aşa ceva, spaimă, planşete, alergătură, zăpăceală, se urmară repede una după alta, ş' cel mai uluit dintre toţi era Dinu, care ştia că toate-n capul lui se sparg. Marghioala, liniştită şi acum, trimise-n grabă mare

după doctor, care îi mai linişti apoi şi pe ceilalţi, încredinţându-i că o să treacă toate cu bine, dar stărui să-l ducă cât mai curând sub pază bună undeva la aer de munte şi să-l ţie acolo câteva săptămâini la viaţă regulată.

- Chiar mâne, nu mai departe! grăi Dinu.

Ar fi fost în stare să plece cu el fie la Văratec, fie la Slănic, fie la Suzana, fie undeva-a Valea Prahovei. El însă nu putea să părăsească atelierul. Lina nu putea nici ea să părăsească casa şi copiii. Mai rămânea Fira, care era acum fată mare.

- Nu se poate! strigă Dinu.

- Mă duc şi eu cu dânsa, stărui Marghioala.

- Aşa da! zise Dinu.

Fără îndoială că aşa ar fi fost mai bine; Lina nu-şi mai putea închipui casa fără de Marghioala şi - mamă, ce sâ-i faci?! - stăruia să meargă Tănase, care îi era fiu lui Costache şi frate mai mare Firei.

„Cu el ca fără de el, dacă nu chiar mai rău", îşi zicea Dinu, hotărât ca cu nici un preţ să nu se-nvoiască; mai erau însă de pus Ia cale şi altele, cu mult mai grele.

D-l Spirea, advocat şi bun prieten al lui Costache, stăruia ca acesta, înainte de plecare, să-şi facă testamentul şi să rânduiască pe tovarăşul său purtător de grijă pentru averea sa şi tutor al copiilor săi. Una zicea că nu e bine, iară Dinu era de părere că nu e nevoie şi, strivit de gândul gtelei sarcini pe care o lua asupra sa, nu mai avea destulă inimă spre a stărui ca nu Tănase să însoţească pe Fira.

A rămas dar cum au voit Tănase şi Lina, cate stăruiau să meargă la Poiana-Ţapului, nu doară pentru că e aproape şi de Sinaia, şi de Buşteni, ci pentru că e, aşa zicea el, linişte şi lărgime acolo.

După ce Costache a plecat cu cei doi copii mai mari ai săi, Dinu era nevoit să se rupă-n două: stătea cât putea-n atelier, dar trebuia să mai facă şi ceea ce mai-nainte făcea Costache,

mai să cumpete material; mai să se învoiască ici cu un proprietar, colo cu un antreprenor, mai să facă încasări, tot lucruri pentru el neobicinuite şt astfel şi mai mult ori mai puţin nesuferite.

Cu desăvârşire greu îi erau însă socotelile ce trebuia şi ţinea să poarte despre tot ceea ce dă ori ia. Ar fi lucrat bucuros cu două barosuri deodată dacă-n schimb I-ar fi scăpat cineva de socoteli, şi serile, când se aşeza la masă şi lua condeiul cel uşor, ca să treacă în condică, cum îl învăţase Gigiu, la stânga ceea ce a luat, iar la dreapta ceea ce a dat, îl treceau năduşelile, iară duminecile după-prânz, când îşi încheia socoteala săptămânii, se simţea ca fiind pus în faţa celor mai nemiloşi judecători, care-i ţineau, parcă, pistolul în piept şi-i ziceau: „Nu cumva să-ţi scape condeiul, că descarc!"

De unde i-ar mai fi rămas lui timp să se gândească şi la cele ce va fi făcând Fira departe de dânsul?!

Ii era destul să ştie că Costache mergea bine - asta o scria Fira - şi că Fira se face din ce în ce mai îmbujorată, asta o scria 1 ănase. Mai aflase - asta de pe Ia alţii - că Tănase se plimbă mult de la Sinaia până la Predeal cu o gabrioletâ şi mână caii parc-ar fi crescut pe capră. Cu cine se plimbă? - ce fel de gabrioletâ? ce fel de cai? - nu cumva se va fi nimerind şi Felescu pe acolo? Aşa se-ntreba Dinu când n-avea altă treabă şi mult ar fi dat să se poată repezi într-o duminecă pân-acolo, ca să mai răsufle şi el.

Nu era însă cu putinţă, căci se adunau prea multe peste săptămână şi mai erau şi nenorocitele de socoteli.

- Mai lasâ-le şi d-ta, ca să poţi să le faci şi după aceea, îi zise Lina, care ţinea şi ea ca el să se ducă.

EI dete deznădăjduit din cap.

După-masă el stetea pe gânduri, în vreme ce Matghioala aduna tacâmurile.

- Dacă e vorba numai de socoteli - grăi dânsa căutându-şi de treabă - ai încredere-n mine,^â ţi le fac eu. Cocoana Lina are dreptate: nu poti s-o iaşi pe Fira parcă n-ar fi pe lume.

Dinu se uită lung şi mirat la ea.

- Degeaba te uiţi aşa la mine - urmă ea căci, dereticând prin casă, iţi văd în toate zilele socotelile, şi aşa, cum le faci d-ta, sunt şi eu în stare să le fac. Şi - adăugă peste puţin - mai curând s-ar putea să greşeşti d-ta decât să te înşel eu.

- Nu de aceasta e vorba, întâmpină el. Le faci tu, dacă zici, chiar mai bine decât mine, căci eu port cam greu pana, iar de-nşelat nu eşti în stare să-nşeli pe nimeni. Stau însă câteodată şi mă gândesc ce te va fi făcând să le ici aşa de bunăvoie toate asupra ta.

Acum se uită ea lung la el.

- Tocmai d-ta, hamalul tuturora - îi zise - stai şi te gândeşti si nu înţelegi de ce vor mai fi făcând şi alţii ca d-ta?

- Eu sunt altâceva, grăi dânsul. Am rostul meu în casă. De ce însă ţii şi tu atât de mult la Fira?

Marghioala lăsă tacâmurile adunate pe masă şi se-ntoarse spre el.

- La Fira? răspunse. Dar la d-ta, ce crezi, ţiu ori nu?

- Nu o cred aceasta - grăi dânsul -, ci o ştiu fiindcă o văd în fiecare zi.

-Atunci nu mai întreba de ce ţiu la ea, urmă Marghioala. Nu ţiu anume la ea, numai la ea, ci la toţi, la casa în care nu mă sîmt străină şî-n care nimeni nu mă socoteşte slugă. Aş putea oare - urmă ea peste puţin - să fiu mai bine la o casă boiereasca ori la vreun restaurant decât aici, unde fac ceea ce m-ara deprins a face la părinţii mei?! Cum aş putea să nu ţiu la stăpânul casei, care s-ar supăra dacă nu i-aş zice „nea Costache"? Cum aş putea să nu ţiu la cocoana Lina, care munceşte alăturea cu mine şi alege totdeauna partea cea mai grea? Cum aş putea să nu iubesc copiii, care-n toate nevoile lor

aleargă la mine parcă le-aş fi soră mai mare? D-ta de ce ai stat aici unsprezece ani şi eşti gata să stai toată viaţa? Dinu era muiat.

- De ce ţiu la tine?! urmă ea înduioşată. S-ar putea oare să nu ţiu şi la ea, şi la d-ta?! Eu ştiu prin câte am trecut până ce am ajuns aici, ca pasărea gonită de uliu. Mi-e parcă-mi sfâşie cineva carnea de pe oase când îl văd pe nea Costache cum îl şrii, o văd pe cocoana Lina cum o ştii, îl văd şi pe Tănase cum îl ştii şi mă uit Ia copiii aceia buni, că buni sunt. Ce s-ar alege de casa aceasta dacă n-ai fi d-ta în ea?! In foc aş sări, şi zi şi noapte aş sta de pază ca nu cumva să apuce şi Fira drumul lui Tănase, că tare e drăguţă şi bună de inimă, dar şi năvalnică Ia fire şi uşoară la minte.

Lui Dinu i se deschidea o lume nouă, deşi ceea ce dânsa zicea acum el de ani de zile simţise.

- Iasă-le toate - adăugă dânsa - şi du-te, că nu e-n lume om la care ţine ca la d-ta, şi e păcat s-o faci să creadă că nu ţii şi d-ta la ea.

- Dar mă duc, răspunse el. Cum să nu mă duc?!

Aceste se petreceau însă vineri dupâ-ameazăzi, iar în aceeaşi zi pe-nserate a venit pe la el Budini, antreprenorul, ca să vadă dacă nu cumva pot să se înţeleagă pentru un grilagiu şi două porţi la spitalul ce era pe sfârşite.

Era o lucrare mai însemnată, şi-ar fi fost păcat s-o scape, iar pentru ca să-şi poată da scamă de preturi, trebuia să vadă desemmirile făcute de inginer şi să alerge pe la ferârii, ca să se-ncredinţeze dacă găseşte ori nu destul fier potrivit şi cu ce preţ poate să-1 cumpere. A trecut dar ziua de sâmbătă fără ca să se poată dumiri dacă-1 iartă ori nu treburile să lipsească duminecă de acasă.

III

E frumoasă Valea Prahovei aşa când o vezi cum în câteva rânduri o văzuse Fira trecând de-a lungul ei; frumuseţele cele-ncântătoare i le ştia însă numai cel ce a intrat în amănuntele ei mai ascunse. S-a bucurat dar Fira când Tănase stăruia pentru Poiana-Ţapului, unde e, cum zicea el, linişte şi lărgime, dar abia sosită acolo, simţea că avea în adevăr de ce să se bucure.

Din faţa casei ţărăneşti pe care o luaseră cu chirie se deschidea peste arinii din Valea Prahovei zgomotoase o largă vedere spre Sinaia, care se află la dreapta, în depărtare de vreun ceas la vale, spre Buştenii mai apropiaţi la stânga, iar înainte peste poienele de la Zamora şi peste coastele acoperite de bradet până-n poienele curate şi limpezi ale Cumpătului, întinderi parcă nemărginite, unde se vedea pe ici, pe colo câte o turma de oi, şi pe care e peste putinţă să le vezi din depărtare fără ca să te simţi ademenit de dorinţa de a le cutreiera-n lung şi-n lat.

înca mai ademenitoare era însă priveliştea din dosul casei. Dacă spre Cumpătul ochiul e încântat de seninătatea nespusă a întregului, înspre Bucegi sufletul rămâne uimit de mulţimea amănuntelor şi de măreţia lor. Ici Peatra-Arsă, lângă ea Jepii, mai departe, Caraimanul greoi şi tocmai în fund Morarul de la poalele Omului; tot colţuri stâncoase şi pleşuve, prăpăstii adânci şi văi strâmte şi ascunse oarecum în fundul munţilor.

„Ce-o fi acolo? ... dar dincolo?" se-ntreba mereu Fira şi, stăpânită de o nesăţioasă dorinţă de a se duce, îi venea parcă să zboare.

Dar ea nu venise aici ca să se plimbe, ci ca să poarte grijă de tatăl său, căruia medicul îi recomandase să se plimbe prin brădet fără ca să urce, să se ferească de oboseală, să mănânce bine, dar să bea numai apă bună, să se culce şi să se scoale devreme.

Se gândea fata cu bucurie cum o să-i gătească bucate bune, cum o să stea toată ziua cu el, cum o să-1 plimbe pe aci prin apropiere, cum o să-1 îngrijească, şi le-a şi făcut acestea o zi, două. Costache nu era însă bolnav ca să-1 vezică c bolnav. Se cam perduse, ce-i drept, sângele din obrajii lui, răsufla cam anevoia, dar altfel era voinic, şi puţin i-a trebuit să se ţie cum îi recomandase medicul pentru ca să se simtă iar în putere şi să-şi zică: „Nici ale doftorului toate!"

Era şi el om si părinte şi, dacă ţinea fata să-1 îngrijească, ţinea şi el să nu-i fie prea mare sarcina şi să umble-n voile ei.

Tănase?! Ce să-i faci?! Băiat plin de viată! El -ştia să se-nvârtă-n lume, să se îmbrace după cel mai nou fason, să-şi poarte cravata şi manşetele şi era băiat curăţel şi de efect. A ţinut la Poiana-Ţapului fiindcă aici e linişte şi lărgime, dar nu trecea cu vederea că sunt aproape Buştenii şi că nu e departe Sinaia, **nici** Azuga, nici chiar Predealul, şi dacă Fira era dusă cu gândul la desişul pădurilor, la văile adânci şi răcoroase, la pâraiele ce se varsă spumegând peste bolovani şi la poienele largi, fratele ci, om mai trăit în lume, era dus mereu cu trup, cu suflet pe la parcurile unde cânta muzica, pe la restaurante, pe la sălile de dans, pretutindeni unde se-ndesuiau oamenii.

Costache era dar mai mult ori mai puţin singur cu făta lui şi trebuia s-o plimbe, se-nţelege, fără ca să urce şi fără ca să se obosească prea tare.

Era, înainte de toate, uşor şi frumos şi nu prea lung drumul până la Buşteni, unde aveau şi nevoie de a se duce, ca să cumpere mai una, mai alta pentru mica lor gospodărie.

Umblând apoi aşa, în treburi, te-întâlneşti ici cu unul, colo cu altul, ea cu o prietenă din şcoală, el cu un vechi cunoscut, care se bucură că te vede, şi din vorbâ-n vorbă te scoate din minţi, ca să te duci la o plimbare mai lungă, la o petrecere, la o serbare, tot lucruri priincioase pentru cei ce-şi caută de sănătate.

Peste vreo opt zile CostacAe-şi ducea raia la parcul din Buşteni, unde cânta muzica, militară si se aduna lume multă, ca să vadă şi să se atate, iar săptămâna viitoare, Aneta, o prieteYiă din şcoală, a făcut-o pe Fira să meargă şi la matineu! de la „Eliseul" din Valea Cerbului, unde e cel mai frumos loc din Valea Prahovei, poziţiung minunată la stânga şoselei, pe unde trece lumea ce se plimbă de la Sinaia spre Azuga şi înapoi.

Costache s-a dus si el. Ş-ar fi purut adecă să-şi lipsească fata de mulţumirile cuvenite tinereţelor ori s-o lase singură?!

Era, ce-i drept, pe acolo şi Tănase, dar el avea alte treburi şi nu putea să-şi bată capul cu sora lui.

Băiet vioi şi sprinten, el ştia să-şi facă drum prin lume, şi Costache, bându-şi afară pe terasă „şpriţul", trăgea zâmbind cu ochiul spre sala de dans, unde o vedea pe fiică-sa înconjurată de cavaleri eleganţi, în vreme ce fratele ei se-nvârtea împrejurul cocoanelor şi-i întrecea pe toţi în galanterie.

„Pui de drac! îşi zicea el. N-ar zice nimeni că alerga desculţ când era mic. Soi, ce să-i faci?!"

Mai frumos decât toate era că nu avea Costache nevoie, cum ctedeau Andrei şi alţii, să-şi îndoape băiatul cu bani. îşi făcea el din vrednicia luî. Le sucea şi le-nvârtea de-şi punea însuşi lucmrile la cale. îi făcea ici unuia, colo altuia vreo treabă, mai dincolo alta, destul că n-avea nevoie să ceară. Era mai ales doamna Chiriadi, văduvă, săraca, şi femeie cu avere frumoasă, cu multă trecere în lumea cea bună şi cu multe daraveri, pe care n-ar fi putut să le descurce tar de ajutorul unui om isteţ ca Tănase, care, deşi trecut abia de douăzeci şi doi de ani, se pricepea şi la acte, şi la taxe, şi la cumpărări, *şi* la încasări, şi la alergături, şi la galanterii, şi la multe altele, iar degeaba nu aleargă nimeni, nici nu osteneşte.

Deşi îtisă Tănase îşi făcea de lucru cu doamna Chiriadi, care şedea într-un colt înconjurată de cavaleri, iară Costache şedea la „şpriţul" iui, Fira nu se simţea părăsită; o fată înaltă şi

subţirică, cu obraji plini ca mărul si rumeni ca cireaşă, cu gropiţe-n aceşti obraji şi cu ochii vioi şi mereu râzători nu trece nicăiri nebăgată-n seamă şi îşi petrece bine timpul chiar şi dacă n-ar fi încă cea mat uşoară „vâlsuitoare".

Era mai ales unul, Văleanu, un tânăr de vreo douăzeci şi şase de ani, figură distinsă, care-şi zicea mereu: „Ştii că e nostimă?!" şi se ţinea cu atâta stăruinţa de capul ei, încât d-na Raitu, nostimă şi ea, îşi muşca din când în când buzele, se-nţelegc, fără ca s-o simtă aceasta şi soţul ei, bunul prieten al lui Văleanu.

Cam pe la zece, „matincul" era pe sfârşite. Tănase a luat-o pe d-na Chiriadi de braţ şi-a dus-o la gabrioletâ, d-na Raitu a luat şi ea braţul soţului său şi a plecat cu oarecare osientaţiune, iar Costache nu şi-a mai comandat alt „şpriţ".

Ar fî putut să-şi ieie si el o trăsură, căci - Dinu să trăiască! - îi dedea mâna. Fira însă şi Aneta şi Miţa, prietena acesteia, şi doamna Voicu, mama Miţei, erau de părere c-ar fi păcat de o seară atât de frumoasă.

Luna aproape plină răsărise tocmai despre Valea-Fetei, şi razele ei se restrângeau din colţii Caraimanului. Răcoare era, linişte era, frumuseţă era: nu se putea lucru mai plăcut decât să mai ai şi tinereţe şi să faci pe jos drumul până la Poiana-Ţapului, mai ales când n-ai să-l faci singur, căci nu li-ar fî şezut bine cavalerilor să-şî lase damele singure la un drum atât de lung.

Fericire sunt tinerelele!

Să fii fată de şasesprezece ani şi să te plimbi după un „matineu" - petrecut într-o răsuflare - aşa la lună şi pe răcoare nu te mai saturi şi ai voi să nu se mai sfârşească noaptea cu tăinicia umbrelor ei. Puţin îţi pasă ce are să fie mâne dimineaţă.

Ce-si mai făcea Dinu gânduri despre Felescu? Nu mai era nevoie de Felescu în mijlocul unei lumi pline de oameni care trăiesc ca să se bucure de viaţă; toate vin ele de ele când

nevinovăţia oarbă se-ntâlneşte cu viclenia, care toate le vede şi le ştie.

*

Acolo, în cercul strâmt în care-şî petrecuse până atunci viaţa, Fira ştia numai oameni care o păzeau ca lumina ochilor sâî, şi aşa îi vedea dânsa pe toţi oamenii, şi pe aceştia.

Era un farmec nespus în inima deschisă cu care dânsa vorbea despre toate, până chiar şi«despre cele mai intime lucruri; Văleanu însă, băiat de bani gata, care trăia numai pentru ca să trăiască, nu mai cunoscuse în viaţa lui şi alte fete ca dânsa şi o ştia soră a lui Tănase, lua uşurinţa copilărească a ei drept îndrăzneală stăruitoare şi nu se mai sătura să o descoase. Mai nainte dar de a fi sosit la Poiana-Ţapului, le ştia toate, şi cele de aici, şi cele de acasă.

Era mare frumuseţâ s-o asculţi când spunea cum găteşte dimineţile pentru tatăl ei, cum îl culcă după-masă şi cum îl scoală după ce şî-a făcut somnul.

- Şi d-ta ce faci în vreme ce el doarme? întrebă Văleanu, care ţinea să Ie ştie toate.

- Uite, - răspunse ea — mai stau, mai citesc, mat lucrez câte ceva, mă mai plimb pe aci prin apropiere, mai adun flori prin poieniţă, nu mi se urăşte niciodată.

Văleanu, care se scula pe la zece şi nici înainte de masă nu făcea nimic, nici după-masă nu citea, nu lucra câte ceva, nu se plimba, nici nu culegea flori, nu ar fi putut să zică şi el că nu i se urăşte niciodată. Se simţea, din contra, foarte strâmtorat când se pomenea singur cu sine şi mereu căuta să scape din strâmtorarea aceasta, un lucru despre care ar fî putut să dea *mărturie şi d-na* Raitu, care-t ţinea adeseori de urât când d-nu) Raitu, funcţionar de bancă, nu putea să stea cu dânsa la Sinaia.

Era deci hotărât ca ziua următoare să se înfiinţeze la Poiana-Ţapului îndată după-masă, ca-n timpul când Costache doarme, să adune şi el flori - pe aci prin apropiere.

Ceilalţi, care rămăseseră mai în coadă, îşi făcuseră însă alte planuri: o excursiune Ia Urlatoare - nu se putea ceva mai frumos.

O singură greutate era Ia mijloc: pentru Costache drumul ar fi fost prea obositor.

Văleanu nu era om căruia îi place să umble, să se urce şi să coboare, cu Fira însă i-ar fi plăcut să facă şi asemenea plimbare.

- O idee încă mai bună! grăi dânsul. Mergem până-n poieniţă cu trăsura şi luăm acolo prânzul, iar după-prânz cine vrea trage un pui" de somn la umbră de brad, iar ceilalţi, care putem, mergem pe jos mai departe.

Ce era pentru el o cheltuială de o sută, două de lei?!

Nu-i vorba, risipitor, ba chiar nici cheltuitor nu era Văleanu, îşi număra şi păstra bine banii şi se uita şi la gologani, dar avea de unde să deie şi pentru plăcerea lui îi era mică cheltuiala.

S-a făcut dar şi excursiunea aşa cum a pus-o el la cale, cu trăsuri până la poiană, cu miel fript la frigare, cu mezeluri alese, cu prăjituri de la „Capsa", cu şampanie şi cu taraf de lăutari, încât Aneta şi Miţa şi Fira erau şi-ncântate şi ameţite. Costache dormea dus după-prânz şi plimbarea s-a făcut mai departe, până la Urlatoare, în cântece voioase, şi seara, când s-au întors, erau cu toţii parcă şi-ar fi petrecut viaţa întreagă împreună.

Ziua următoare apoi Văleanu s-a dus mai pregătit la Poiana-Ţapului, iară Fira, care-l aştepta parcă, i-a alergat sprintenă şi voioasă-u cale.

- E minunat! îi zise el. Care va sâ zică şi d-ta, domnişoară, tot pe aici îţi aduni florile.

- Aş! parcă n-o ştii din seara când ne-ntorceam de la Buşteni, ii răspunse ea. Să vezi ce frumuseţâ de poieniţe sunt pe aici, ce luminişuri, ce potecă spre Sinaia şî spre Urlătoate!

El le cam ştia toate aceste, dar altfel îi erau văzute împreună cu dânsa, şi se arăta mirat.`Aşa, pe la ameazăzi, şi cu o fată ca dânsa e mai plăcută plimbarea prin pădurea umbroasă decât prin poiana bătută de soare şi deschisă la vederea tuturora.

Nici nu mai era apoi domnişoara Fira cum o ştiuse el de la „Eliseu" şi de la Urlatoare, gătiră, încorsetată şi peptănată de efect, ci cu capul gol, într-o iie curată şi cu şorţul alb încins peste nişte foi cam scurte; aşa însă ea era pentru dânsul ceva mai neobicinuit şi mai apropiat şi avea mai mult farmec. Un fel de scarloi, care aleargă, sare peste gropi, trece peste pârău călcând din peattă în peatrâ şi ridicâudu-şi puţin poala rochiei, ca sâ-i vezi şi piciorul mic şi gleznele subţiri şi o parte din pulpilc delicate, o copilă zglobie, care e, parcă, în fiecare clipă să ţi se arunce-n gât.

Era o clipă când îi venea, cuprins de un fel dc-ugrijare, să spună c-a plecat la Sinaia şi să-şi caute de drum.

intraţi pe poteca bine-ngrijiry ce duce prin pădure la castelul Pelesului, el îi dete braţul şi ea începu sâ-i spună ce e înainte, ce rămâne la dreapta şi ce vine-n stânga.

El o cuprinse, cum era obicinuit, cu braţul.

Ea se lăsă: ce era, Ia urma urmelor?! Tot cam ca Ia „Elf seu".

Dânsa nu putea să se depărteze mult, căci n-ar fi voit s-o caute tată) ei după ce se va fi deşteptat. Se aşezară deci pe o bancă de la marginea drumului, de unde ar putea să vadă printre copaci şi peste poiană până acasă.

El îi luă ca din întâmplare mâna şi se juca cu ea uitându-se la degetele ei subţiri şi lungi.

- Ştii că eu ghicesc din păună? grăi dânsa peste puţin, apoi întoarse mâna lui cu palma-n sus, ca să se uite-n ea.

Văleanu se uită-n faţa ei; deşi mai mult bălană, ca mama ei, acum, când se uita ia trăsăturile din palma lui, era parcă ceva ţigănesc şi oarecum primejdios mai ales în ochii eî cei neastâmpăraţi.

Faţa ei se posomori din ce în ce mai mult, încât lui Văleanu îi venea în cele din urma să râdă.

- Ei, ce vezi de te-ncrunţi aşa? întrebă el.

- Nu-nţeleg nimic, răspunse ea uitându-se cu ochi scrutători în faţa lui. Mi se-ncurcă toate.

Era şi-n palma, şi-n ochîi lui ceva ce-o făcea să-i fie frică de dânsul.

- A bine nu mi se pare, urmă dând din umeri şi depârtându-se puţin de el. Dac-ar fi cum se arată-n palmă, ai gând rău d-ta.

Era un haz nespus în felul ei de a o spune aceasta, şi el întinse oarecum fără de voie braţul, ca s-o cuprindă şi să şi-o apropie iar.

- Gând rău? întâmpină. Dac-ar fi-n mine răutate, n-aş fi acum aici. Răutăcioasă eşti d-ta, care cu toate ale d-tale-1 scoţi pe om din minţi şi-apoi zici că are gând rău.

- Nu eu zic, ci aşa se aratâ-n palmă, grăi dânsa şi iar făcu o mişcare ca să se depărteze de dânsul, ceea ce-l ispiti s-o strângă Ia pept cum copilul strânge pasărea ce vrea să-i scape.

Fira se lăsă cum s-ar fi lăsat dacă Dinu ar fi făcut acelaşi lucru, căci aşa era deprinsa de mica. îmbrăţişarea ori sărutarea erau pentru dânsa semne de dragoste, dovezi neîndoioase că nu are de ce să se teamă. Cu toate aceste, ea se sâmţi peste puţin cuprinsă de un fel de fior, se uită din nou în ochii Iui, apoi voi să se ridice.

- Mă duc - zise ea — că se va fi sculat tăticu. Văleanu o ţinea încă mai strâns. Nu-şi închipuise niciodată că poate un trup omenesc să fie atât de fraged, de mlădios şi atât de cald ca ai ei. „M-am nenorocit!" îşi zise.

- Nu mă lua, domnişoară, atât de repede - urmă apoi peste puţin - că e cu mult mai greu de cum crezi d-ta să te las.

Dânsa îi aruncă o privire oarecum sperioasă, şi el, temându-se ca să n-o supere, se ridică şi o-nsoţi ducând-o de mână până la poiana cosită, peste care trecea poteca spre casa din vale.

~- Când ne mai vedem? o-ntrebă apoi.

- Nu ştiu, răspunse ea.

- Eu viu şi mâne, o încredinţa dânsul.

- Eu nu, grăi dânsa repede»

- Eu tot viu, stărui dânsul, apoi se plecă şi-i sărută mâna.

- Aoleo! strigă dânsa şi zbură oarecum Ia vale. El se uită câtva timp zăpăcit după ea.

„Se poate - îşi zise apoi - ca un om ca mine să se prostească cum m-am prostit eu?!"

IV

- Lasă, mâiculiţă, că tu n-ai nevoie să te canoneşti ca alţii, aşa-i zicea lui Văleanu, când era mai măricel, mama lui, care nu-nvăţase nici ea multe şi tot ajunsese cocoană mare şi era bine văzută orişiunde se ducea.

Nace Velicu, bărbatul ei, ştia şi el puţină carte, dar se pricepea la multe şt, mai cu întreprinderi de poduri şi de şosele, mai cu păduri luate-n tăiere, mai cu zestrea nevestei şi arenzi bine chibzuite, a ajuns să-şi cumpere moşia Vălenii, iar de atunci surugiul îi mână, când se duce la oraş, cinci cai ca cinci zmei, găseşte pretutindeni uşile deschise şi nu-i trece nimeni pe dinainte.

Trei fete a măritat cu zestre frumoasă, toate trei după băieţi săraci, dar buni, şi trei gineri a căpătuit, unul judecător la tribunal, altul inginer la judeţ, ba al treilea, advocat, chiar deputat. Boîer însă, adevărat boier, tot nu se socotea Nace Velicu, şi ţinea ca fiul său să fie ceea ce el însuşi nu era.

Atât băiat avea, ba şi acesta prâslea, cel mat mic între copiii lui: cum ar fi putut să-1 lipsească de vreo mulţumire?!

Mai era apoi Văleanu şi viţel ce suge la două vaci: o avea şi pe cocoana Mărita, sora mai marea mumei lui, babă bătrână, care numai pe el îl avea în lume şi nu s-ar fi bucurat de averea eî dacă n-ar fi ştiut că lui i-o lasă, ori ar fi aflat că el se plânge de ceva.

Nici că s-a plâns vreodată, căci toate îi veneau din plin şi totdeauna i-a trebuit mai puţin decât ceea ce i se dedea, totdeauna, şi prin pensioane, şi Ia Paris a făcut mai mult decât ceea ce i se cerea, totdeauna avea dânsul şi pentru sine, şi pentru alţii şi astfel era pretutindeni căutat, iubit şi-nconjurat mai ales de chilipirgii, care-1 măguleau şi-i făceau toate voile.

Tot cam aşa-j mersese şi-n lumea aventurilor galante.

Petrecuse aproape jumătate din viaţa lui alergând după plăceri, căci altă treabă nu avea. Băiat frumuşel şi elegant, om cu punga totdeauna plină şi măiestru desăvârşit, cum îi spuneau prietenii, în manevrele galante, el o dusese din succes în succes şî se socotea „irezistibil"'.

Dăduse acum deodată peste dneva care nu intra în voile Iui, un fleac de fată, care voia, parcă, să râdă de dânsul.

Două zile de-a rândul s-a dus ca un băiat prost şi s-a plimbat pe la Poiana-Ţapului degeaba.

„Dă-o-ncolo!" îşi zise el şi-şi urmă drumul spre Sinaia, unde-l aştepta doamna Raitu, cu care a făcut apoi seara, pe lună, o plimbare până Ia Predeal şi înapoi.

în zadar, însă, căci mai era la mijloc şi vecinicul adevăr că cel ce se joacă cu focul uşor ajunge să se ardă. O iuase-n glumă, iar acum prinsese slăbidune, prima slăbiciune adevărată în viaţa lui, iar pentru oameni ca dânsul, care nu ştiu ce va să zică a răbda, a suferi şi a-ţi călca pe inimă, cea mai mică slăbiciune ia dimensiunile unei patimi covârşitoare, l^să că flecăriile prietenilor săi îi păreau searbede, şi petrecerile de mai înainte nu-1 mai ispiteau, dar în drum spre Sinaia el era cu gândul mereu la Poiana-Ţapului, iară seara, în timpul frumoasei

plimbârî, d-na Raitu îi părea din când în când foarte plicticoasă. -f

Ia Poiana-Ţapului însă nu s-a mai dus: atât de rău tot nu ajunsese!

Iară Fira se sâmţea din ce în ce mai jignită de gândul câ-n urma purtărilor ei copilăroase el a luat-o drept o jucărea, şi ţinea să-i arate case sârme. Se mai sâmţea dar şi umilită când a văzut că el nu mai trece pe la Poiana-Ţapului, şi-a-nceput să-1 caute [ea[pe el, ca să-1 întâlnească aşa, ca din întâmplare.

S-a plimbat pe la Buşteni, a fost în două rânduri pe la muzică, s-a dus iar la „matineu": nicăiri n-a dat peste el; era parcă plecat.

Mai rămânea duminecă - la biserică - unde de asemenea se adunau oamenii ca să vadă şi să fie văzuţi.

Tocmai aceasta era însă dumineca în care scăpase Dinu ca să vie la Buşteni.

Sărac de sufletul lui.

Mai ales duminecile si zilele de sărbători emare îndesuială prin gările din Valea Prahovei şi prin trenurile ce urcă la deal ori coboară la vale de-a lungul ei - lume nu numai multă, ci totdeodată şi foarte amestecată, cate dă cu cotul şi nu prea ştie să aleagă vorbele.

„Mare canon!" îşi zicea Dinu din când în când, ştergându-şi sudorile.

Norocul lui că, om cu măsură, nu luase clasa 11. Deşi însă în cl [asal III oamenii sunt mai cuviincioşi, el se sclivisise şi era pe ici, pe colo câte unul care se uita la el cam chiorâş, parc-ar fi voit să-i zică: „Dar d-ta, boierule, cum ai rătăcit pe aici!"

Excursionişti cu boccele, muncitori de pe la fabrici, salahori de la binale, ovrei cu mărunţişuri, turci cu braga, precupeţi cu ouă, ai poame ori cu zarzavaturi, rândaşi, vizitii şi slujnice, care se-ntorceau cu desagii plini în Ardeal, ţărani şi muncitori de pe linie cu uneltele de muncă erau îngrămădiţi

cum da Dumnezeu, îndesuindu-se unii peste alţii pe bănci ori stând în picioare printre bănci, pe platforme, până chiar si pe scările vagonului.

Dinu, ţiind să-şi cruţe hainele, nu s-ar fi putut aşeza nici dac-ar fi găsit vreun colţişot pe vreo bancă, ci stătea în picioare. Trecea însă lumea dintr-un vagon în altul, ici bragagiul, colo unul cu limonada, *un* rahatgi'u cu acadele, un plăcintar cu brânzoaice, un italian cu bricege şi foarfeci, un ovrei cu pungulite şi butoni, şi Dinu, lovit mereu când de la dreapta, când de la stânga, se scutura întruna cu palma mai pe o mânecă, mat pe pulpană si iar se ştergea, rasuflând din gteu, de sudori.

De la Comarnic înainte, unde valea se strâmtează, el a ieşit pe platformă. Aci era şi mai răcoare, dar îl supăra fumul de la nv.iş'mă, încât nu mai vedea nici stâncile prăpăstioase, nici munţii cei frumoşi, n-auzea vâjâitul Prahovei cu apă limpede, nu se bucuta de aerul proaspăt, şi drumul, care la plecare î se păruse scurt, acum nu i se mai sfârşea.

Tor ca om cu măsură mai făcuse şi alta, de care se căia acum.

Fiind sâmbătă încurcat cu Budini, nu ştia dacă va putea ori nu să plece şi nu 1-a vestit pe Costache că are să vie.

Ar fi putut să-1 vestească duminecă dimineaţa, înainte de plecare. De ce să mai cheltuiască însă pentru depeşă dacă venea el în persoană?!

„Mă pomenesc - îşi zicea acum — că se vor fi dus şi ei ca alţii fie la Sinaia, fie la Predeal, fie la vreo plimbare, şi eu fac drumul degeaba."

Deşi dar om tare ca fierul, călit, el era muiat rău de tot când a ^osit, în sfârşir, la halta dc la Poiana-Tapului.

Unde şi cum să-i găsească?

întreabă din om în om, hai la deal, coboarâ-n vale, dă la dreapta, ia-o la stânga, mergi drept, ocoleşte; asta ca să facă o economie de câţiva gologani. Om cu rost era el?!

I ,i-a dat în cele din urmă de căpătâi, dac Costache plecase, aşa credea ţăranca, ia biserică cu £ică-sa.

— O să se-ntoarcă de prânz acasă? întrebă Dinu ştergându-şi iar sudorile. '

— Asta nu pot s-o ştiu, răspunse femeia. De gătit n-a gătit domnişoara ca alte daţi. Se poate, că iau masa acolo, dar — de! - câteodatâ-şi aduc mezeluri.

Dinu răsuflă din greu şi rămase câtva timp ca omul ce nu mai ştie încotro s-apuce.

Un lucru i se părea lămurit: că trebuie să meargă şi el la Buşteni, iar aceasta cât mai curând.

- Sunt - întrebă - mai multe drumuri de aici la Buşteni?

- De! - grăi femeia - unul ar fi să fie pe şosea, care e cel mat scurt. Vin însă unii şi de-a lungul şinelor, ba cei ce vreau să se plimbe trec Prahova şi [ol iau pe la Zamora.

Dinu iar răsuflă din greu.

De acolo unde se afla el se vedeau şi Buştenii, şi şoseaua, şi calea ferată, şi poieniţele de la Zamora: cel mai scurt era drumul pe şosea. Un om ca dânsul îl face şi într-un pătrar de ceas.

Nu mai perdu deci timpul, ci pleca - înalt, spătos şi greoi cum era - ca din puşcă.

Peste câtva timp însă-şi încetini pasul.

„Şî - îşi zise - dacă-n vreme ce eu mă duc ca un prost pe şosea, ei se întorc pe la Zamora?!'*

Tot era mai cuminte să apuce de-a lungul şinelor, pe la mijloc, de unde putea să vadă şi spre şosea, şi spre Zamora.

El se întoarse spre haltă, ca să ieie dtumul şinelor.

Nici asa nu era însă bine.

Fira si Costache tot ar fi putut să scape nebăgaţi în seamă, să ieie o gustare şi iar să plece.

„Păcatele mele! îşi zise el. Trebuia să le las vorbă să mă aştepte dacă se vor fi întorcând acasă."

Se întoarse iar, ca să o facă aceasta.

în pridvorul uneia dintre casele de pe şosea şedea o cocoană bătrână, care-l văzuse încă la sosirea lui şi, neavând altă treabă, umbla mereu cu ochii după el.

„Sfântă maică Paraschivă! îşi zise ea crucindu-se. Cine-o fi zăpăcitul ăsta, care tot umblă-ncoa' şi încolo şi nu se mai poate descurca?"

Zăpăcit era, în adevăr zăpăcit; iar pe când el umbla aşa, Fira îl găsise-n faţa bisericii pe Văleanu şi se despărţise de tatăl ei, ca să meargă cu fetele şi cu Văleanu Ia muzică, un lucru de care tocmai acum nu prea avea nevoie şi pe care nici nu i-ar fi făcut dacă Dinu ar fî cheltuit gologanii pentru depeşă.

Era mare frumuseţă sâ-1 vezi cum, după ce a luat, în sfârşit, drumul spre Buşteni, înainta de-a lungul şinelor uitându-se, ca un făcător-de-rele ce se teme ca nu cumva să fie încolţit, când la stânga, spre sosea, când la dreapta, spre Zamora, şi ştergându-şi din când în când sudorile.

Era, fireşte, prea târziu când a sosit la biserica din Buşteni: lumea ieşise, şi el iar nu mai ştia încotro să apuce.

„Ptiu! Mare pacoste pe capul meu! oftă el. Cine m-a pus s-o tau aşa razna?!"

Degeaba! Aşa era Dinu. Să-i dai barosul cât de mare-n mână, sâ-i încarci drugii de fier în spinare, să-1 pui să lase butoaie-n pivniţă, să-I faci să sajă-n foc ori să se arunce-n puhoi, dar în lume să nu-i dai drumul, că se-ncurcâ şi nu mai ştii ce prostie e-n stare să facă.

Buştenii sunt acolea câteva case risipite de-a lungul şoselei, pe Valea Iepii şi si pe Valea Albă; acum însă lumea roia din toate părţile, lui i se părea cătunul un oraş întins, şi stetea ameţit şi cuprins de sâmţâmântul că nu-i rămâne decât să se-ntoarcă acasă, sâ-l vestească de acolo pe Costache şi să vie apoi din nou ca om cu rost. Să-1 caute? Cum şi unde? Putea el să cutreiere

toate locurile de plimbare, toate potecile, toate restaurantele? Să-ntrebe? Cum şi pe cine? f

Costache era, cu toate aceste, numai aci, trei case mai la deal, la „Berbec", unde stetea la un pahar de bere şi-o aştepta pe Fira, care nu era nici ea departe.

Când la biserică se cântă cel din urmă „Amin", sus în parcul din deal se porneşte muzica şi-i cheamă pe toti acolo. Viind, Dinu a auzit muzica şi, dacă n-ar fi umblat atâta timp zăpăcit, ar fî găsit-o pe Fira la biserică, şi toate se descurcau. Acum însă era pauză şt el şt uitase-n zăpăceala lui că auzise muzica. A ieşit dar în stradă şi se uita buimac în jos şi în sus la lumea ce trecea prin faţa lui. Când însă muzica se porni din nou, el plecă la deal, căci în gândul lui Fira şi muzica erau la acelaşi loc.

Cum s-o găsească-n parc, unde era lume multă?

Fira nu era numai cu Văleanu, ci şi cu cele două fete, Aneta şi Miţa, şi pe când aceste ţineau să rămâie aproape de orchestră şi în mijlocul lumii, el făcea fel de fel de manevre ca s-o despartă pe Fira de ele şi s-o ducă pe căi mai lăturalnice, unde nu putea s-o găsească Dinu, care, plictisit de atâta umblâtură zadarnică, se uita cu ochu-npaingeniţi în toace părţile, zicând mereu: „Nu-i şi nu-i!" şi n-ar fi zărit-o, poate, nici dac-ar fi trecut pe lângă ea.

Nici c-ar fi fost însă tocmai bine ca s-o găsească, aşa, pe căi lăturalnice, singură cu Văleanu.

Deşi nu puteau însă sa vorbească, Fira şi Văleanu se-nţeleseseră din ochi şi era parcă n-a fost nimic.

- După-amiazăzi eu vin, domnişoară, î î zise el încet după ce rămaseră mai în urmă.

- Noi rămânem de prînz aici şi n-o să ne-ntoarcem decât pe-nserate, răspunse ea cu învederată părere de rău.

El sâmţi această părere de rău.

- Să nu rămâneţi - îi zise - de la d-ta atârnă. N-ai decât să spui că nu mai vrei, că nu te simţi bine, în sfârşit, ceva.

Fira nu voia, dar îi era greu să nu voiascâ.

_ Nu se poate! răspunse ea hotărâtă şi-şi grăbi pasul, ca să se apropie de prietenele ei. El o opri.

- Degeaba fugi - îi şopti - că eu nu mă dau, nu te slăbesc, de mine nu scapi. Să facem — urmă apoi stăruitor - astă-seară o plimbare cu trăsura până la Predeal şi înapoi. Acum e lună plină, şi cine ştie dacă va mai fi vreodată.

Fira se uită speriată la el.

Nu-şi dedea deloc seamă despre îndrăzneala stăruinţei Iui, dar lucrul î se părea afară din cale adimenitor.

- Nu se poate! răspunse iar. Ce-ţi trece prin minte?!

- Parcă el doarme numai dupâ-masă?! întâmpină el. Se poate dacă vrei d-ta!

- Eu însă nu vreau, grăi dânsa. D-ta mă iei drept un copil, cu care te poţi juca pentru ca să-ţi treacă de urât.

- Te-nşeli, domnişoară, o-ncredinţă el. Am ajuns de numai la d-ta mă gândesc, şi nu ştiu unde-o să ajung dacă mă iei aşa.

Fira îşi iuţi din nou mersul şi se uită oarecum speriată împrejur.

Ochii ei se opriră asupra lui Dinu, care stetea la o parte cu pâlăria-n mână şi-şi ştergea cu batista sudorile.

îi era bietei fete parcă Arhanghelul *i* s-a ivit în cale.

- Nea Dinu! strigă ea şi alergă ca ieşită din minţi la el şi-i sări de gât ca de atâtea ori când era mai mică, încât lumea cea multă se opri o clipă-n loc ca să se uite la dânsa.

Dinu, luat repede şi chiar mai zăpăcit de cum fusese, o îmbrăţişa şi-o sărută de mai multe ori cum săruţi pe copilul ce ţi se aruncă în braţe, şi abia după ce se mai dezmetici o întreba ce mai face şi unde e Costache.

Avea pe cine să întrebe, căci Firei nu i se mai oprea gura când se pornea o dată. Nu mai erau acum pentru dânsa nici lume, nici Aneta şi Miţa, nici Văleanu, care rămăsese ca trăsnit din senîn, ci a pornit cu Dinu la vale şi abia după ce a sosit la „Berbec" şi-a adus aminte că trebuia să ieie ziua-bună de la fete şi de ia Văleanu.

Iară Dinu era stăpânit de un singur gând: că n-a venit degeaba.

- Bată-te să te bată! Dar de unde ai răsărit!... strigă Costache. Ştii c-ai venit la timp?! Tocmai mă întrebam, stând aşa singur, ce-o mai fi pe acasă.

- Toate bune - răspunse Dinu — şi văd că şi pe aici e tot bine.

Ei se perdură apoi în vorbă despre daraveriie fierăriei, în vreme ce Fira se uita la lumea ce trecea ma! pe jos, mai în trăsuri, la deai ori la vale.

- îţi faci - grăi peste câtva timp Costache - socoteala cât te costă materialul şi cât dai pentru lucru, mai pui pe deasupra carnetele banilor şi te mulţumeşti cu câştig mai mic când vezi c-are să-ţi ieie altul lucrarea din mână.

- Dar dacă nu-mi rămâne nici un câştig, ba mă pomenesc că am să mai dau de la mine?! întâmpină Dinu. Uite, fierul s-a scumpit cu 18 bani la suta de kilograme şi-ar putea să se mai scumpească, iar lucrătorii nu-i prea găseşti acum vara.

- Neguţătorie fără de pagubă nu se poate, răspunse Costache. Ici câştigi, colo perzi: lucrul de căpetenie e ca oamenii să aibă totdeauna de lucru, căci ziua le merge şi mâncarea li-o dai.

- Tot aşa aş zice şi eu dac-aş lucra-n socoteala mea, grăi Dinu; când lucrezi însă cu banul altuia, îţi tremură mereu mâna şi te trec des sudorile.

- Ştii că mă superi?! îl mustră Costache. Tu nu şi-n socoteala ta lucrezi?! îmi pare rău! Ia o lucrare mică umbli după

câştig mai mare, dar când vorba e de douăzeci şi trei de mii de kilograme, te mulţumeşti şi cu mai puţin, căci de multe ori câte puţin face la un Ioc mult. Ia lucrarea dacă Budini-ţi dă câştig de câte trei parale la kilogram.

Aşa se gândise şi Dinu, dar tot era mai bine să i-o spună stăpânul decât s-o facă el de capul lui, şi mai ales asta-1 zorise să vie.

Fira era supărată.

Care va să zică Dinu venise numai ca să-şi descurce daraveriie cu Costache.

în urechile ei răsunau vorbele lui Văleanu, care se gândea mereu la dânsa.

- Nea Dinule, grăi dânsa în cele din urmă cu un fel de-ndărătnicie. Eu nu mai rămân aici.

Dinu şi Costache se uitară miraţi la ea.

- Cum aşa, deodată, ca din senin? grăi Costache. Ce ţi-a venit?

- Nu e deodată, nici din senin, răspunse ea. D-ta te-ai făcut bine; Tănase-şi caută de ale lui; eu ce mai fac aici?!

Avea dânsa ale ei, pe care nu era în stare şi nici n-ar fi putut să le spună, şi multă bătaie de cap au avut amândoi cu ea până ce au ajuns s-o înduplece.

Mai întâi şi mai întâi, Dinu a trebuit să-i făgăduiască că o să vie toate duminecile şi toate zilele de sărbători, apoi a rămas ca de astă dată el să nu plece, cum avuse de gând, pe-nserate, ci să rămâie până mâne dimineaţă.

Dinu era foarte strâmtorat. Dar, la urma urmelor, de ce muncea el dacă nu pentru ca să-şi poată face din când în când cate o plăcere?! Adunase, punând ban lângă ban, vreo şase mii de lei, iară de patru ani, de când era tovarăş ia parte, îi veneau cate trei-patru mii pe an; mai erau apoi şî carnetele. Era puţin lucru pentru el să cheltuiască câteva dumineci de-a rândul

acoiea câte un pol, doi. O scotea din altele, muncind ceva mai mult, şi nu se sâmţea. ^

Au mers dar după-masă la Sinaia, ca să se plimbe, ba seara au făcut pe lună o plimbare la Predeal şi înapoi, şi era frumos, si bine.

V

- Păcat de tine, băiete! îi zise Iui Tănase doamna Chiriadi, care, tolănită pe canapea, stătuse câtva timp pe gânduri.

- De ce păcat, cucoană? o întrebă el cu un fel de răsfăţare, apoi luă un scaun, îl aşezâ-n faţa ei cu răzâmătoarea spre ea şi se aşeză de-a călărea pe el. Nu sunt tânăr? Nu sunt levent? Nu sunt deştept? Nu sunt îndatoritor? Ce mai vrei, cucoană?

- Vezi, tocmai de aceea! urmă ea ridicându-se, ca să-şi ieie de pe mescioară o ţigară.

Tănase sări si trase un chibrit, ca să i-o aprindă, apoi iar se aşeză.

Cucoana Lila - aşa-i ziceau prietenele ei - era femeie în floarea vieţii, aşa de vreo treizeci şi câţiva, să zicem patruzeci, cel mult cincizeci şi şase de ani, se ţinea bine, rămăsese cu avere foarte frumoasă de la bărbatul ei, om cu vreo douăzeci de ani mai bătrân decât dânsa, îi plăcea să trăiască, ştia să se folosească de averea ei, pe care n-avea de gând nici s-o ducă-n groapă cu dânsa, nici s-o dăruiască vreunei mănăstiri de călugăriţe, şi de aceea mulţi o socoteau cam uşuratică, ceea ce nu era. Ţinea fără îndoială să n-aibă nici o supărare, să-şi facă toate plăcerile, n-avea slăbiciuni, dar era femeie cuminte, cunoştea lumea şi avea inimă generoasă.

- Tocmai de aceea, repetă dânsa după ce trase câteva fumuri. Tocmai pentru că eşti, e păcat să-ţi petreci viaţa în flecarii şi să rămâi fără de rost.

- Mai cu rost de cum sunt eu?!

- N-ai nici un rost, stărui dânsa. Eşti un fluştiuratic, -un om fără de căpătâi. Trebuie să cauţi să-ţi iei de undeva o diplomă.

- O diplomă, eu?! exclamă el râzând. Poate vro diplomă ca inginer de poduri.

- Nu! - întâmpină dânsa cu oarecare asprime - ci una ca să poţi fi judecător ori advocat, că figură ai, îndrăzneţ eşti, gura-ţi umblă: nu-ţi lipseşte decât titlul.

- Dar tocmai pe acesta nu-1 pot avea, grăi dânsul acum mai aşezat.

- Ba da! îl încredinţa ea. Am vorbit eu cu cineva care ştie rândul lucrurilor; se poate: toate se pot dacă omul ştie să voiască. Sunt o mulţime de oameni care au făcut carieră frumoasă fără multă bătaie de cap, ba poate că tocmai pentru că s-au cruţat. Vii cu mine undeva, fie în Belgia, fie la Paris, şi ce-ntorci om făcut. Ce-ţi lipseşte? Diploma de bacalaureat. Pe aceasta e greu s-o iei stând aci, dar acolo o să ţi se trimeată. Un om ca tine face apoi într-un an treabă mai multă decât alţii în trei; dar şi puţin importă ce şi cât vei fi învăţat: vorba e să ai ceva Ia mână. Nu ceea ce ştii, ci ceea ce faci îţi deschide drumul - urmă ea - şi omul stăruitor şi îndrăzneţ răzbeşte şi fără de ştiinţă mai uşor decât cel învăţat care aşteaptă ca alţii să-1 cheme şi să-i deschidă calea. Profită, băiete, de ocaziune - adaugă apăsând asupta vorbelor - şi mai fii şi strâns la pungă, ca să-ţi faci şi ceva capital, căci fără de aceasta cu ânevoia o porneşti.

Tănase nu şi-a bătut niciodată capul cu asemenea lucruri, dară vorba despre punga strânsă o înţelegea şi gândul unei călătorii prin străinâtate-1 încânta.

- De! - grăi - o încercare n-ar strica.

- Tatăl tău - precum îmi spui - e om cu avere, cu oarecare stare - urmă ea - şi ar putea să-ţi deie vreo mie, două de lei, iar celelalte le pun eu la cale prin alţii.

- Ar da el şi mai mult pentru aşa ceva, grăi dânsul. Ce fac însă cu o mie, două de lei?! ^

- Tare eşti prost, întâmpină ea. Ix iei şi Ie păstrezi, că-ţi vor prinde bine mai târziu.

N-avea dânsa nevoie de miile lui Costache, ba, la drept vorbind, nici la diplomă pentru Tănase nu ţinea morţiş, ţinea însă să păstreze formele.

- Vine mai bine - adăugă ea — ca să se ştie că tatăl tău te-a trimis în străinătate ca să-ţi complectezi studiile. Ce vor fi crezând unii ori alţii, asta nu mă priveşte.

Voia să-şi petreacă viaţa nesupărată de nimeni, ceea ce nu prea era cu putinţă aici, unde toţi o ştiau. Deşi era abia pe la sfârşitul lunei iulie, ea se săturase de Sinaia.

I se răzvrătea firea când vedea zâmbetul răutăcios al celor ce-i treceau prin faţă, căci îi ştia pe toţi ce preţuiesc, cum îşi petrec viaţa, cum se grăiesc de râu unii pe alţii şi cum se pupă-nl bot când se-ntâlnesc, parc-ar fi cele mai nevinovate suflete, cum umblâ-n votle ei fiindcă o ştiu că e bogată, că are şi multe legă-, turi şi trecere la cei puternici. Era hotărâtă să scape cât mai curând, să petreacă câteva săptămâni în împrejurimile lacului de Geneva, apoi să se stabilească fie la Paris, fie undeva unde iama e blândă şi viaţa plină de variaţiuni plăcute. Una e însă să călătoreşti singură ori cu o slugă şi alta să fii însoţită de un, om deştept, sprinten şi simpatic, care îţi este-n toate-împregiurările mâna dreaptă, îţi ghiceşte gândurile, te distrează? şi cu care poţi să te duci orişiunde.

- Să vii, băiete, - adăugă dânsa - că n-o să-ţi pară rău!

- Să vin, răspunse Tănase, şi ziua următoare, luni când^i Dinu a plecat de Ia Buşteni, Costache n-a mai dormit dupâ-masă, ci stătea de vorbă cu fiul său şi cu fiică-sa, care îi făceau socoteala că două mii de lei ar fi prea puţin. ?.

- Nu e vorba de asta, grăi Costache. ,\i

îl cuprindea un fel de ameţeală când se gândea că e cu putinţă ca Tănase al tui să meargă-n străinătate, să se-ntoarcă cu diplomă şi să ajungă advocat, ba poate chiar deputat.

- Tine-mă, Doamne, ca s-o mai văd şi asta! zicea el, şi-ar fi fost gata sa dea şi jumătate din averea lui.

Tot nu se putea însă hotărî fără ca să fi vorbit mai nainte cu Dinu, şi astfel ţinea să mai amâne lucrurile până dumineca viitoare, când Dinu urma să vie la Poiana-Ţapului.

Erau însă la mijloc şi lucruri pe care el nu le ştia. D-na Chiriadi era hotărâtă să plece, şi vorba rămăsese ca Tănase s-o găsească cât mai curând la hotelul „Kranz" din Viena. Tănase dădea deci zor să plece cât mai curând acasă pentru ca să-şi scoată paşaportul şi celelalte acte. Miercuri s-a hotărât dar că pleacă şi Costache cu el.

Fira-şi puse piciorul în prag.

Atât luni, cât şi marţi ea-l văzuse pe Văleanu mai plimbându-se prin poiană şi pe la marginea pădurii, mai trecând cu trăsura spre Sinaia şi înapoi.

Ţinea omul să ştie cine e „nea Dinu" acela.

- Atunci vin şi eu cu voi, strigă dar Fira. Nu se poate să mă lăsaţi singură-singurică aici!

Iar se uitară amândoi miraţi la ea.

- Cum singură?! grăi Costache. Nu e aici Bucur şi nevasta Iui şi copiii lor?!

- Cine-o,să te mănânce?! adaogă Tănase.

Ea nu putea să le spună de ce nu poate să rămâie singură, de ce ori de cine se teme, dar se zbătea şi nu voia să rămâie.

- Uite, - îi zise în cele din urmă Costache - eu într-un ceas mi-am făcut treaba cu Dinu. Plec mâne dimineaţă şi tot mâne sunt pe înserate aici.

Aceasta o mai linişti pe Fira.

De unde ar fi putut Văleanu să afle că Costache a plecat Şi să profite de lipsa Iui?!

Aici se-nşela dânsa.

D-na Ghiriadi a plecat luni seara, şi aceasta o ştia lumea. Mereuri dar, când Tănase a luat rămas-bun de la prietenii săi, era pe ici, pe colea câte cineva care dedea cu socoteală că e oarecare legătură între plecarea lui şi a doamnei Chiriadi $i se şi vorbise despre aşa ceva. Atât ar fi fost destul pentru ca Văleanu să se intereseze şi să afle că Tănase nu pleacă singur. Mai era însă şi viua frământare de care fusese cuprins după ce două zile de-a rândul unîblase în zadar s-o întâlnească, ba şi neliniştea ei, care, vrând-nevrând, mereu se uita când spre poiană şi spre marginea pădurii, când spre şosea.

Nu erau apoi nici acasă lucrurile cum şt Ie închipuia dânsa.

După înţelegerea luată cu Costache, Dinu s-a învoit cu Budini şi-a stors de la el nu trei, ci patru parale Ia kilogram. Lucrarea trebuia apoi să fie gata în vreo trei săptămâini. Dacă munceau însă cu vârtute, o scoteau la capăt şi cu câteva zile mai curând. EI s-a înţeles dar cu ***Giniţi şt*** c« *Andrei* că le dă lor acel ban de kilogram dacă dau zor, ceea ce iar sporea câştigul.

Când să cumpere însă fierul, nu-I mai găsea cu preţul cum şi-1 socotise, ci cu douăzeci de bani la suta de kilograme mai scump.

— Şi poate încă să se mai scumpească - îl încredinţa neguţătorul - căci vara aceasta consumaţiunea e mare.

I,ui Dinu iar îi tremura mâna.

Cum scăpa el din încurcătura aceasta după ce făcuse învoiala, cu Budini?

Nu-i rămânea decât s-o ieie în gât.

„Cumpăr - îşi zise - ferul în socoteala mea şi îl trec la atelier cu preţul pe care i l-am spus lui Costache. Mai bine să perd decât să mă fac de ruşine."

Nici n-avea apoi timp de perdut, căci oamenii trebuiau să înceapă lucrul, ceea ce au şi făcut luni dupâ-ameazăzi. Au lucrat apoi întins marţi şi miercuri.

Pe-nserate, când Costache şi Tănase se pregăteau ca dimineaţa să fie gata de plecare, Budini a trecut pe la atelier ca să vadă ce mai e pe acolo.

- Ia staţi puţin, zise el cam îngrijar. Pare-mî-se că ne încurcăm.

D-l inginer, care făcuse devizul, ţtind la soliditate, prevăzuse pentru vergelele de fier o anumită grosime şi în contract preţul era stabilit pe metru liniar de atâte şi atâte kilograme.

- Teamă mi-e că vergelele n-au grosimea prevăzută în deviz, urmă antreprenorul.

- Se poate - răspunse Dinu dar ce-ţi pasă? O să iasă mai puţine kilograme şi plăteşti mai puţin.

- Da, da! - întâmpină Budini - dar nu-mi ia inginerul lucrarea în primire.

Dinu tresări, îi venea parcă să leşine.

„Cuie m-a pus sa mă apuc de tteburi ia care nu mă pricep?!" îşi zise strivit de sâmţământul câ el nu e-n stare să chivernisească ferăria fără de Costache.

Aşa steteau lucrurile când Costache şi Tănase au sosit acasă.

Nu mai era acum Dinu om care se-ncumără să-şi dea părerea.

Costache începu să zâmbească cu oarecare răutate.

- De! - zise— aşa sunt daraveriie. Cu barosul nu poţi să le descurci, ci trebuie să te pricepi şi la-nvârtirea lor. Lucraţi . înainte, c-o să mai îngroşăm vergelele.

Ştia el cum se pun lucrurile Ia cale.

Pentru o diferenţă de câteva kilograme la metrul linear nu se prăpădea ţara, şi, puse o dată porţile şi zăbrelele la locul lor, nu le mai cântărea nimeni. C-o vorbă bună la d-l inginer se puteau pune toate-n bună-rânduială.

Lucrul acesta el nu putea să-1 facă joi, ci trebuia să mai steie si vineri, ceea ce Fira nu putea să prevadă, dar Văleanu putea să afle.

joi seara Fira s-a dus la haită, ca *si* aştepte sosirea trenului cu care trebuia, cum fusese vorba, să se-ntoarcă tatăl ei.

Văleanu era si el acolo - aşa, mai la o parte.

Trenul a sosit şi a plecat - fără Costache.

Firei îi era parcă i se surpă toate-n cap.

- Care va să zică ai rămas singură, domnişoară, grăi Văleanu, care acum se apropie oarecum târâş. Fira era supărată pe toată lumea.

- De unde poţi să ştii dac-a#n rămas ori nu singură?! răspunse ea urmându-şi drumul.

- îmi era destul să ştiu că pleacă frăţiorul - zise el luându-se după dânsa - pentru ca să mă interesez dacă pleacă singur ori însoţit de cineva.

Fira era mândră de fratele ei şi, bucurându-se că poate vorbi despre el, îşi mai încetini pasul.

- Cine ţi-a spus — îl ispiti ea - că fratele meu pleacă?

- O! - răspunse el - aceasta putea orişicine s-o prevadă. A plecat d-na Chiriadi, trebuia să plece, mai curând ori mai târziu, şi el.

Fira se opri şi se uită nedumerită la dânsul.

- Ce are a face una cu alta?! exclamă ea.

Văleanu, aşa cum îl făcuse lumea în care trăia, avea părerile lui şi nu putea să-şi închipuiascâ pe cineva care avea alte păreri în ceea ce priveşte legăturile dintre d-na Chiriadi şi multpteţuitul ei favorit.

- Ce are a face?! răspunse dar. D-na Chiriadi e femeie câreia-i place să-şi facă toate gusturile şi...

- Dar - îl întrerupse Fira - Tănase se duce să-şi complec-tele studiile.

- Fărâ-ndoialâ - întâmpină Văleanu -, dar d-na Chiriadi are să fie şi ea pe acolo, nu mai poate să înceapă nimic fără de dânsul, o să-1 caute şi-o să-1 găsească.

Fita tot nu înţelegea.

— Uite, domnişoară, - stărui dânsul - asa cum alerg eu după d-ta şi mă gândesc zi şi noapte ce să fac ca să nu fugi de mine şi să nu mă mai alungi de la d-ta, aşa aleargă şi dânsa după el, dar e mai norocoasă decât mine, căci el nu fuge ca d-ta.

Era-n vorbele aceste şi-n felul cum fuseseră rostite o neruşinare fără de seamăn care o jignea îndoit, şi ca soră, şi ca femeie; el însă era atât de stricat în felul lui de a gândi şi-şi perduse-n nerăbdarea lui atât de mult măsura, încât nu-si dedea seama despte aceasta şi nu înţelegea roşaţa ce se ivi deodată în obrajii ei.

Se sâmţea umiliră, călcată-n picioare, aruncată ca o otreapă la margine de drum, şî întreaga fiinţă îi era răzvrătită, dar nu îndrăznea să i se uite-n faţă, căci s-ar fi putut să fie adevărat ceea ce zicea el.

Ea-i aruncă o privire plină de mânie, apoi se depărta cu paşi repezi fără ca să se mai uite napoi.

Văleanu se uită câtva timp după ea împins de viuâ nedumerire.

Nu şi-ar fi închipuit niciodată că poate o femeie să fie atât de îndărătnică şi atât de fără minte.

„Dă-o-ncolo!" îşi zise iat, dar acum cam înăcrit, şi gândul i se duse la d-na Raitu.

Iară Fira, sosită acasă, îşi scoase pălăria, şi-o aruncă pe pat, apoi se aruncă şî ea cu faţa în jos lângă pălărie. O-nâbuşea plânsul şi nu-i veneau lacrâmile, căci ceea ce-o zguduia nu era, îa urma urmelor, durere, ci ciudă, îndârjire şi amărăciune.

Prea era însă pornită prin chiar fitea ei spre veselie pentru ca să nu-şi găsească ieşire din această stare sufletească.

„Ei şi! îşi zise peste câtva timp, ridicându-şi capul. Face fiecare ce vrea! Lumea te socoteşte şi ea cum vrea şi cum îi place!"

în cele din urma îi părea rău că l-a luat atât de repede pe Văleanu. Ce-ar fi fost adecă dac-ar fi stat cu el, când toţi ceilalţi au părăsit-o?

Părerea de rău îi era şi mai "viuă ziua următoare, când Costache, întors cu trenul de seară, i-a spus că duminecă n-o să vie Dinu.

- Da — grăi dânsa plină de amărăciune - ce-i pasă lui cum o ducem, cum n-o ducem noi aici?!

- De! grăi dânsul, care-nu-i înţelegea amărăciunea. Daraveriie sunt daraveri şi se-ncurcă dacă nu te tii de capul lor.

Se-ncurcă toate dacă nu te ţii de capul lor.

VI

- Unde, păcate, se va fi înfundat Văleanu al nostru de nu maî poţi, de o bucată de timp, să pui mâna pe el?! întrebă-ntr-una din zile Gogu.

- Pe la Sinaia s-a-ncurcat, pare-mi-se, cu cineva, că de acolo l-am văzut în câteva rânduri întorcându-se, grăi Costicâ. Zice că i-a venit o mătuşă, pe care nu poate s-o neglijeze.

- Vreo mâruşă, vreo verişoară, vreo nepoată, adăugă Spiridon râzând.

- Eu n-am vâzut-o!

- Nici eu.

Vorbe de oameni tineri, din care nu urmează nimic.

Când au aflat, însă, vineri dimineaţa că Văleanu a plecat de ia Sinaia la Predeal fără ca să se fi oprit la Buşteni, Gogu, Costîcă, Spiridon şi ceilalţi se-ntrebau de ce a plecat hoţeşte nu de la Buşteni, ci de la Sinaia. După ce-au mai aflat apoi şi că nu s-a oprit la Predeal, ci a trecut la Braşov, era cu ochi şi cu sprincene ca n-a plecat singur, ci cu cineva care se ascunde.

- Cine-o fi? Cine?

Ca să-1 dibuiască, Naie şi Gogu-1 aşteptau regulat la gara din Azuga, ca să vie cu el în tren, iar ceilalţi îl pândeau la Buşteni, ca sâ-1 ieie-n primire când se dă jos din tren.

Jucării copilăreşti.

Parc-aşa se dibuieşte!

Văleanu a plecat singut şi s-a-ntâlnit cu d-na Raitu Ia Predeal şi tot numai singur putea să se şi întoarcă.

Era un capriciu călătoria aceasta.

A fâcut-o ca să arate că puţin îi pasă de îndărătniciile Firei. Cui sâ-i arare însă?

Fira nu ştia nimic, de alţii se ascundea, iar pe sine însuşi nu se putea prosti.

E, nu-i vorba, mult farmec în asemenea plimbări, şi-n alte împrejurări i-ar fi rămas lui Văleanu pe urma ostenelilor o plăcută reamintire. Acum însă era dezamăgit si-i era oarecum mai urât la-ntoarcere decât la plecare.

Nu doară că doamna Raitu, femeie cu vreo doi ani mai tânără decât dânsul, ar fi fost vreo mofturoasă. Asta nu, căci dacă e vorba, nu el o dusese pe ea, ci ea îl purta pe el şi-şi dedea toată silinţa să-i facă cât se poate de plăcut scurtul timp pe care le era dat să-1 petreacă împreună. Una era însă doamna Raitu, care se furişase la Braşov ca să-1 întâlnească acolo, şi alta Fira, care-i zicea să-şi caute de drum. Dacă n-ar mai fi fost şi altele, era destulă aceasta pentru ca şi pe drum, şi în timpul petrecerii lor la Braşov el să se gândească mai mult Ia ceea ce n-avea decât la ceea ce i se dedea cu prisos, încât d-na Raitu meteu îl întreba: -,Ce ai, puiule?!" şi-şi întrebuinţa toate meşteşugurile ca sâ-1 învioreze. Tocmai aceasta-1 obosea însă şi-1 plictisea.

Când te duci apoi la Braşov, nu te-ntorci cu mâna goală. Sunt pe acolo fel de fel de nimicuri care te ademenesc, mai un inel, mai cercei, mai broşa, mai lanţuri, câte de toate, şi d-na Raitu, femeie de bun-gust, ştia să aleagă. Era pregătit Văleanu

şî pentru aşa ceva, dar, vorba lui Dinu, ti cam tremura mâna când număra bani.

„Uf! ... slavă Domnului c-am scăpat!" şi-a zis dar la plecarea ei.

Cu toate aceste, aşteptând plecarea celui mai apropiat tren, el a mai cumpărat o brăţară, care mai nainte i se păruse prea scumpă, ba şi o broşa, căci nu putea sâ se-ntoarcă cu mâna goală, şî asemenea nimicuri fae-efect.

Pe drum, de la Braşov până la Buşteni, a avut destul timp să-şi dea seamă despre ceea ce voia sâ facă, dar nu era-n stare să se judece pe sine însuşi. Om care n-avea nici o treabă, nu sc luptase-n viaţa lui cu nici o greutate şi nu ştia ce va să zică răspundere, el se sâmţea umilit şi-i era ruşine că încă n-a râuşit, dar era pe deplin încredinţat că va răuşi. îşi zicea adeseori: „Cu asta să glumeşti, dar sâ nu te-ncurci!" şi nu-şi dedea seamă că se-ncurcase şi se-ncurca din ce în ce mai rău. Odată a fost cuprins de sâmţământul că s-a nenorocit, dar era numai o licărire.

Sosit la Buşteni, el era obosit şi n-avea deloc poftă de glume.

- Te-am prins, nepoate, îi zise Spiridon. Mătuşa ce face? Urmează drumul spre Sinaia?

- Ce vorbă mai e şi asta?! întâmpină Văleanu.

- Ei, Iasă, nu mai umbla cu fasoane, grăi Gogu. Aşa singur nu ce plimbi tu pe Ia Braşov. îţi ştim întâlnirile de la Sinaia.

Văleanu se simţea ca făcătorul-de-rele care se vede încolţit de poliţie. Nu-i era lui de cele ce s-au petrecut la Sinaia şi la Braşov, dar îl apucau răcorile când se gândea la batjocura pe care ar suferi-o de la prietenii săi dac-ar afla cele petrecute la Poiana-Ţapului.

Nu! - mai ales acum el trebuia să se ferească şî pentru că ea s-ar fi făcut încă mai îndărătnică dac-ar fi sâmţit că mai sunt şi alţii care ştiu ceva.

Trebuia, cu toate aceste, s-o întâlnească.

Duminecă s-a dus la biserică, dar l-a găsit şi pe Gogu acolo cu vreo alţi doi-trei gură-cascâ şi rt-a mai stat, ci a trecut în parc, **ca** s-o aştepte acolo.

Fira însă, negăsindu-1 la ieşirea ei din biserică, şi-a ridicat o dată capul, a şoptit printre dinţi vorbele: „Puţin îmi pasă!" şi s-a întors cu tatăl ei acasă.

Neastâmpărat cum era, Văleanu a pândit după-masâ o clîpâ, în care scăpase de sub ochii prietenilor săi, s-a aruncat hoţeşte în trăsură şi-a plecat spre Sinaia. Ajuns apoi la valea Peleşului, s-a uitat împrejur şi, încredinţându-se că nu-1 vede nimeni, a dat drumul trăsurii şi a intrat în pădure, casă apuce poteca şi sâ se întoarcă la Poiana-Ţapului.

Era o prostie ceea ce făcea, căci drumul de la Sinaia până **la** Poiana-Ţapului e lung şi, când a sosit el acolo, Costache-şi făcuse somnul şi plecase cu Fira la Buşteni. Pe când dar el se plimba din ce în ce mai amărât pe la marginea pădurii, Fira **se** plimba şi ea pe Ia „Elîseu", unde cânta muzica. Obosit în **cele** din urmă, el s-a întors iar la Buşteni, dar ca nu cumva să întâlnească pe vreunul dintre prietenii săi, a luat-o pe Ia Zamora, în vreme ce Fira se întorcea pe şosea acasă din ce în **ce** mat muiată de sâmţământul că de dânsa nimeni nu se interesează.

Ajunsese, biet de el, în doaga lui Dinu, sezbuciuma-n sec şi se zbătea ca peştele pe uscat. Tot mai zicea din când în când: „Dă-o-ncolo!', dar cum zicea şi Fira: „Ce-mi pasă?!" şî mergea înainte, el singur nu ştia unde.

Seara, Gogu, Costică şi Spiridon l-au primit cu alai.

Era destul să-1 caute şi sâ nu-l găsească pentru ca si-i ispitească pe birjari şi sâ afle cum s-a dat jos la valea Peleşului.

- Ca să culeagă fragi! strigă Spiridon.
- Ori să adune zmeură! grăi Costică.
- Ba să strângă bureţi! adăugă Gogu.

Râdeau cu toţii, ba râdea chiar şî Văleanu el însuşi, şi era în adevăr lucru de râs ca un om ca dânsul, care trecuse prin atâtea şî atâtea, să umble ca un copiLv- nici et însuşi n-ar fî putut să spună după ce.

Umbla însă şi nu se mai putea opri.

Luni a stat, ca să-şi arate sie însuşi că poate şi să nu umble când nu vrea; marţi însă a plecat, un drum lung şi obositor, la Urlatoare, ca sâ coboare de acolo la Poiana-Ţapului.

Sosit însă la marginea pădurii, el nu îndrăznea să iasă din poiană ca dânsa să-I poată vedea. îi era parcă în fiecare tufiş, în dosul fiecărui copac, după fiecare stâncă stă câte cineva la pândă.

în zadar făcuse drumul cei lung şi greu, el lot trebuia să iasâ-n lărgime, unde putea sâ-l vadă nu numai dânsa, ci orişicare altul.

îndârjit în cele din urmă, el îşi luă inima-n dinţi şi piecă-ntr-un noroc la vale. Nu mai întreba cum, dacă stă ori nu cineva la pândă, şi-ar fî fost în stare sâ deie năvală chiar în casa la ea.

Fira şedea-n cerdac şi tresări, parcă gata sâ fugă, când îl zări.

„Care va să zică totuşi!" îşi zise însă şi plecă spre el cum se porneşte la valepeatra mişcată din loc.

- Am fost - îi zise el - la Braşov, domnişoară.

- Aşa?! grăi dânsa mângâiată de gândul că de aceea n-a mai venit pe la Poiana-Ţapului. Mă miram că nu te mai văd.

- M-am întors încă sâmbătă şi de atunci umblu mereu să te găsesc — urmă el grăbit —, dar trebuie sâ mă păzesc, căci prietenii mei mă urmăresc.

- Dar ce-ţi pasă de dânşii?!

- Nu voiesc să ştie şi dânşii. Prea îmi este scumpă taina pentru ca s-o dau pe gura unor flecari. Uite, şi acum am venit tocmai pe la Urlatoare, ca să nu-mi dea de urmă.

Fira era viu mişcată de discreţiunea aceasta.

- Stau — urmă el — şi acum ca pe spini şi mă uit mereu împrejur, căci ar fi destul sâ mă zărească vreunul dintre dânşii aici, ca mâne sâ vuie Buştenii şi Sinaia.

Aceasta o-nţelegea Fira chiar mai bine decât dânsul, şi iar îi venea să fugă. Ea stete puţin pe gânduri. îi era ciudă, şi femeia înciudită e născociroare.

- Vino, dacă vrei, pe la cinci, fie chiar pe ta patru dimineaţa, că eşti acasă când se scoală ei, grăi dânsa, apoi îi întinse mâna de plecare.

El o opri şi scoase cele două cutii, cea cu brăţara şi cea cu broşa.

- Să nu mă refuzi, domnişoară, - stărui dânsul - că mă mâhneşti. Două mici suveniri de la Braşov.

Ea luă cutiile şi se depănă răpede.

Ce deosebire! Unul, care nici măcar duminecile nu-şi părăseşte daraveriie şi n-are timp şi pentru dânsa, iar cellalt, care aleargă mereu s-o găsească şi se gândeşte totdeauna şi pretutindenea la dânsa.

La aceea că acesta n-are altă treabă nu se mai gândea Fira.

Ea-şi dedea foarte bine seamă că e îndrăzneţ lucrul pe care voia să-1 facă, dar o adimenea gândul tăiniciei şi era hotărâtă din propriul & îndemn, răpusă oarecum de sine însăşi. Noaptea a petrecut-o în vîuâ nelinişte, iar dimineaţa şi-a pus brăţara şi broşa, care îi plăceau fără ca să-şi poată da seamă despre valoarea lor, şi Văleanu a găsit-o plimbându-se, aşa în zori de zi, pe răcoare, printre flori stropite de rouă.

Nu erau însă lucrurile tocmai cum şi le închipuise ea.

Crezuse că poteca şi pădurea, aşa-n zori de zi, sunt pustii; mergând însă spre castel şi mai ales întorcându-se la Poiana-Ţapului, ei întâlneau în calea lor ici un pietrar ce se ducea la cariere, colo un tăietor de lemne, un excursionisc care pornise pe răcoare, o femeie care se ducea cu unt ori cu brânză la Sinaia, şi toţi se uitau cam lung la dânsul şi mai ales la dânsa.

Ea se simțea dar strâm forată, căci ar fi putut să întâlnească şi pe cineva care a mai văzut-o, ba poate chiar şi vreun cunoscut. Au mers dar câtva timp înainte^vorbind, ea despre toate şi despre nimic, cum îi era firea, iară el mai mult uitându-se cu neastâmpăr la ea, apoi s-au întors, se înțelege, mergând din og în ce mai încet. El îi trecu acum brațul peste mijloc, tot cum era obicinuit să facă în asemenea împrejurări.

- Ne vede cineva! grăi dânsa şi se dete puțin la o parte.

Care va să zică vorba era numai sâ nu vadă nimeni.

Aceasta era o-mbârbătare pentru dânsul, mai ales după ce ea-1 chemase sâ vie acum în zori de zi.

Sosiți la o cotitură, el se opri.

- Uită-te, domnişoară - îi zise - şi înainte, şi înapoi nu e nimeni, nimeni nu ne poate vedea.

Fără ca sâ mai aştepte apoi vreun răspuns, el o cuprinse cu amândouă brațele, o strânse la piept şi o sărută cu oarecare sfială sub urechea din stânga.

Ea se lăsă. Avuse de câteva zile şi mai ales seara trecută destul timp sâ se gândească Ia aşa ceva şi sâ se dumirească ea însăşi prin sine că nu e păcat, căci nu pietde nimeni nimic.

Ea-şt dete puțin capul înapoi şi se uită mai întâi la dreapta şi la stânga, apoi în ochii lui.

- Ce plăcere mai poate fî şi aceasta! grăi apoi.

- Mare plăcere, răspunse el şi iar o strânse la piept şi-i sărută buzele, un sărutat lung şi nesățios, cum el nu-şi putuse închipui sărutatul.

Ea se lăsă şi acum, ba parcă-1 săruta şi ea oarecum fără ca sâ-şi deie seamă. '

Aceasta nu se-nvață, nu se ta prin deprindere, ci e din fire.

Peste puțin însă ea fu cuprinsă de un fel de tremurare fioroasă şi se desfăcu din brațele lui, ca să-şi urmeze drumul.

- Acum a fost destul •- zise - şi vezi şi d-ta că nu mi-e frică.

- Mie nu mi-a fost destul. Nu m-aş sătura toată viața, grăi dânsul. Iar frică de ce să-ți fie?

Ea-şi urmă drumul mai iute, căci putea să se deştepte tatăl ei, iară el o luă de mână, țiind pas cu ea.

Abia sosiri deasupra poieniței, de unde se vedea casa, iar o opri în loc.

Ea-1 înțelese, se uită la dreapta şi la stânga, apoi dete din cap.

- Mârie dimineață, îi zise, voind să plece.

- Nu, stărui dânsul, voind s-o îmbrățişeze. Ea se desfăcu şi fugi cu o săritură înspre desişul pădurii, unde era în adăpost.

„Aşa da!" îşi zise el, făcu câțiva paşi spre ea şi o prinse.

- Acum destul! zise ea în mai multe rânduri, dar se lăsă şi-1 sărută şi ea, parcă voind s-o facă aceasta.

- Destul! - grăi în cele din urmă - că nu mai viu mâne dacă nu mă laşi.

El o lăsă, dar o ținu strâns de mână.

Nu mai vine mâne?! Chiar dac-ar veni mâne, se putea să nu mai vie poimâne. Odată neapărat că nu mai venea. Uitase-n zăpăceala lui cele petrecute în parc şi acum deodată-1 vedea în fața lui pe nenea Dinu şi-o ținea strâns pe Fira, ca să n-o scape iar.

- Domnişoară, — îi zise cuprins de un fel de amețeală - să plecăm amândoi, sâ ne perdem în lume, ca nimeni să nu ne poată da de urmă, şt nu poți să ai dorință care nu ți se împlineşte.

Fira începu sâ tremure şi-şi închise ochii, ca să vadâ-n gândul ei mai desluşit icoana vieții cu care o adîmenea el.

- Nu pot, grăi dânsa cu inima îndoită şî-şi scoase mâna din a lui.

- Vii mâne?

- Viu! răspunse ea cu hotărâre.

VII

Ce prostie! Oamenii îşi cumpără scule cu bani scumpi ca sâ *k* arate, să se-mpodobească *şi si se* făle&că cu e)e, iară Fira avea o broşa frumoasă, o brăţară încă mai frumoasă şi nu ştia cum si unde să (e ascundă, ca nu cumva să deie cineva peste ele şi s-o întrebe de unde le are.

Are, ce-i drept, tăinicia, fermecele, dar şi neajunsurile ei.

Joi dimineaţa Fira l-a aşteptat, ce-i drept, pe Văleanu, cum îi făgăduise, dar n-a mai voit sâ se plimbe, ci au stat tot timpul pe banca de unde se deschidea vederea spre case. Chiar de la început era hotărât că se întâlnesc în fiecare zi, şi el nu mai stăruia atât de mult ca ziua trecută asupra gândului de plecare, dar pe la şapte, când ea voia să se întoarcă, li se părea 'amândurora foarte lung timpul până mâne dimineaţă, şi Văleanu iar a început sâ vorbească despre o plimbare până la Predeal şi înapoi, deşi acum nu mai erau serile luminate de lună.

Vineri dimineaţa Fira şi Văleanu n-au mai stat pe bancă, ci s-au plimbar iar, însă spre UrJătoare, pe unde e mai puţină lume. Văleanu iar stăruia asupra plimbării la Predeal. Fira-i spunea că nu se poate, dar îl strângea de mână şi stăruia să vie şi dupâ-masă, ca mai înainte. El a şi venit, dar şi atât îi era prea puţin, şi iar vorbea despre lumea cea mare, despre mătăsuri şi catifele, despre scule preţioase. Fira era ameţită, dară seara tot nu voia să-l întâlnească.

- Ce-ar fi - zicea dânsa - dacă s-ar deştepta tăticu şi nu m-ar găsi?!

Sâmbătă dimineaţa Fira era nedormită şi posomorâtă.

- De ce ţii d-ta atât de mult sâ ne întâlnim seara, când ştii că nu e cu putinţă?! grăi dânsa cu un fel de necaz.

- Pentru că mi-e prea mult până mâne - răspunse el, apoi îi puse mâna cu sfială pe sân - şi aş vrea să te sărut aici, şopti cu glas ademenitor.

- Ce plăcere ar mai putea să fie şi aceea?! grăi dânsa, lăsându-se neştiutoare în voile lui.

- Vii astă-searâ? stărui dânsul.

- Nu se poate! se zbătu dânsa. Dacă vrei - urmă apoi peste puţin cam cu frică - să ne vedem aici, pentru cel mult jumătate de ceas.

I,ui îi era destul şi atât. Celelalte urmau ele încetul cu încetul.

Pe la zece însă factorul a adus cartea poştală prin care Dinu, om cuminţit, îi vestea că vine mâne, duminecă, şi că le dă depeşă dacă s-ar întâmpla ca să nu poată veni.

Era, parcă, prea târziu acum.

Supărată nu era Fira, dar neliniştită da, şi n-ar fi fost supărată dac-ar fi venit depeşa.

Seara a sosit însă fără ca să fi venit depeşa, şi neliniştea Firei era din ce în ce mai viuâ.

Nu doară că s-ar fi simţit vinovată, căci tn gândul ei toate veniseră oarecum de-a valma peste ea şi nu-i făcuse nimănuia nici un râu, nici n-avea de ce să se căiască, îl stia însă pe Dinu om de o fire aspră şi se temea ca nu cumva el, aflând ceva, să-şi facă gânduri rele şi să-şi verse mânia asupra lui Văleanu, care era iu adevăr nevinovat, căci ea îi spusese că Costache doarme dupâ-masă, ea-l chemase să vie dimineţile, ea îi ieşise pretutindeni în cale.

Se căîa acum că î-a făgăduit întâlnirea de seară, dar trebuia sâ se ducă, neapărat trebuia, şi după ce s-a încredinţat că tatăl ei doarme, a ieşit tiptil, cu răsuflarea oprită şi cu inima strânsă.

El o aştepta.

— Am venit numai pe o clipă, ca să-ţi spun să nu mai aştepţi - îi zise ea grăbită - că mâne vine nenea Dinu şi nu pot să stau.

El îi luă mâna.

- Vine - *îl* zise - mâne şi nu poţi sâ stai acum?! Dar cine e acel „nenea Dinu"?

- E tovarăşul tăticului, e omul nostru, e, aşa cred, viitorul meu, răspunse ea scurt şi cu asprime nemiloasă.

Văleanu îi strânse mâna, ca să nu scape din ea. »

- De ce am zis eu să ne ducem - grăi dânsul - şi să ne perdem în lume?! Omul acela poate să fie foarte cumsecade, dar nu faci pentru el şi te nenoroceşre.

- Nu ştiu, răspunse ea; acum nu pot să stau. O să vorbim altă dată. Dacă ţii la mine, lasă-mă o zi, două să mă dezmeticesc.

Grăind aceste, ea-şi scoase mâna dintr-a lui şi se depănă cuprinsă la fiecare pas de pornirea de a se întoarce.

Se-nţelege că ziua următoare, când l-a întâlnit la haltă pe Dinu, nu i-a mai sărit de gât şi a rămas cuprinsă de viuâ turburare când s-a uitat în ochii lui plini de cea mai curată bucurie a revederii.

- Dar tu ce ai? o-ntrebă el uitându-i-se în faţă. ii părea oarecum schimbată.

Ea se uită speriată la lumea de dimprejur şi-şi stăpâni lacrămile.

- Nîmic nu am - îi răspunse dar nici să mă tăiaţi, nu mai rămân aici.

în faţa lui se răsturnară deodată toate-n sufletul ei.

Dinu o-nţelegea-n felul lui, dar Costache, care vorbise şt mai nainte de sosirea trenului cu dânsa, se uită mirat la ea: îi era însă destul şi lui s-o vadă ca să nu se mai îndoiască despre hotărârea ei.

Nici că şi-au mai dat silinţa s-o oprească şi de astă dată, căci şî lui Costache îi mai plăcea acasă, unde putea să-şi umble-n treburi, iară Dinu era greu apăsat de sâmţământul care-l cuprinsese când cu vergelele prea subţiri şi o vedea pe Fira acasă mai bucuros decât orişiunde.

Mai era însă o greutate pe care Dinu şi Costache trebuiau s-o-nfrunte.

Fira ţinea sâ mai facă, înainte de plecare o plimbare la Braşov pentru ca să cunoască drumul, care, după cum i se spusese, era foarte frumos, sâ poată spune c-a fost şi prin străinătate şi să cumpere câte ceva, ca să nu se-ntoarcâ cu mâna goală acasă.

Nu se putea ceva mai firesc şi mai nevinovat decât lucrul acesta: pleci dimineaţa, stat câteva ceasuri acolo şi seara te intorci. Oameni ca Costache însă şi mai ales cei ca Dinu îşi fac socoteala, şi o treceau pe Fira nâduşelile când îi vedea chibzuind cât face dusul şî întorsul, cât o sâ ieie birjarul până în oraş şi înapoi, cât o să dea pentru masă şi cam ce vor fi putând sâ cheltuiască pentru cumpărări.

- Ufl - izbucni ea-n cele din urmă, scoasă din răbdări - mă plictisiţi cu socoteala de acasă, care nu se potriveşte cu cea din târg. Eu nu plec cu mai puţin decât două sute de lei.

- Două sute?! exclamă Costache, uitându-se speriat la ea. Dar Gigiu, Andrei şi Gogu sunt lucrători de frunte şî nu iau înpreună atât pe săptămână.

- Puţin îmi pasă cât iau dânşii, întâmpină dânsa. Eu cu mai puţin n-am ce să caut la Braşov.

- Aşa e, grăi Dinu scoţându-şi batista, ca să-şi şteargă fruntea. Acum o dată te duci, şi cine ştie când o sâ maî ajungi pe acolo.

Nu! mult nu-i era, ba mai adăugă două piese de câte cinci lei pe deasupra.

- F-u însă - adaugă - n-o să mă pot duce.

Nici nu ţinea Fira să-l ieie şi pe el, ba mai bucuros s-ar fi dus singură dacă ar fi fost cu putinţă. Plecată luni cu tăticul fi, a trebuit să se folosească de fel de fel de tertipuri ca să poată scăpa de el şi să se ducă singură la un giuvaergiu, să cumpere

mărunţişuri şi să-l întrebe, ca din întâmplare, cam cu cât se vor fi plătind brăţara şi broşa ei.

Neamţul se uită cu luare-aminte la ele.

Brăţara, lucru masiv şi greu, avea cinci petri, una mai mare la mijloc şi patru mai mici împrejurul ei, iară broşa avea trei mărgăritare.

- De! - îi zise - aurul e bun, lucrul e frumos, petrile sunt veritabile: broşa ai putea s-o ai cu o sută, dar pentru brăţară ar trebui să dai vreo şase sute de lei"

Fira rămase într-un fel de aiurire.

Neştiind ce va să zică banul luat pe nemuncite, ea se speria de atât bănet.

Ii vedea pe Costache şi pe Dinu călicindu-se, îşi răcea şi ea socoteala cât ar fi trebuit Dinu, Andrei, Gigiu şi ceilanţi să bată cu ciocanul ca să ia şapte sute de Iei, şi cât ar putea dânsa pentru atât sâ cumpere la băcănie, (a măcelar şi în piaţă.

Iară ea fugea de Văleanu.

Omul şi mai ales femeia se ştie pe sine cum se vede în oglindă şi se preţuieşte după cum o preţuiesc alţii, şi dacă ţinem la oglinda ce ne arată pe placul nostru, ţinem cu atât mat vârtos ia omul ce pune mare preţ pe noi şi-I preţuim după cum ne preţuieşte. Nu-l mai vedea dar Fira nici pe Văleanu, nici pe Dinu cum îi văzuse, şi fără de veste se furişă în inima ei sâmţământul câ nu e vrednic *Dinu* de jertfa pe care i-o aduce şi că el nici nu e-n stare să-şi dea seamă despre mărimea ei.

Dar, mulţumită câ nu mai are acum nevoie să-şi ascundă sculele, căci putea să spună că le-a cumpărat ea însăşi, Fira s-a împodobit cu ele pe drum, aproape de Predeal, ca să le treacă prin vamă.

Ochii lui Costache se opriră asupra brăţării.

- Dar asta? întrebă e| întinzând mâna.

A călcat rău Fira când a început sâ facă-ceea ce nu-i dedea mâna să spună, dar a lunecat rău de tot acum, când a pornit pe calea minciunilor.

- *hm* cumpârai-o azi, răspunse jrăiându-i-o. Nn se pricepea Costache la dc aceste, dar o vedea că e grea şi frumoasă ţi sua că nu e de fier.

- Frumoasă, grăi cântărind-o în palmă. Ce-ai dat pe ea?

Fira se cam roşi. Abia două sute de lei avuse şî mai avea şi broşa, ba trebuia să pună-n socoteala şi mărunţişurile.

- O sută şi zece lei, răspunse cam în silă.

Costache se strâmbă uitându-se când la fata, când la brăţară.

- Dacă nu-i de pomană - grăi - ori c de furat, ori falsificare.

Fira râmase cu ochii în pământ: ieşise parcă trenul de pe sine şi se prăvălea în prăpastie.

Ce-ar fi fost dacă el ar fi văzut brăţara încă Ia Braşov şi s-ar fi dus cu ea la vreun giuvaergiu? Cc-ar fi, dacă-n nedumerirea lui ar face-o aceasta acasă?!

Dânsa tot nu putea sâ poarte sculele şi să se fălească cu ele, tot nu putea să le păstreze. O ardeau oarecum si-î venea să le ni (începe gârlă, ba îi era în cele din urmă ruşine că lc-a primit, parcă ar fi fost pus blestem pe ele.

„De pomana", risese tatăl ei.

Nu, de pomană nu erau, ci de momeală.

Ka şedea oarecum înfundată într-un colt al vagonului, se vedea pe sine însăşi pornită pe povârniş la vale şi căzând tot mai adânc în gândul celui ce i Ie dăduse ca s-o scoată din minţi. Unul câte unul îşi reamintea amănuntele propriilor ei fapte şi se simţea strivită de ruşine întrebându-se mereu: „Ce va fi gândind despre mine?!" „Cum vor fi râzând prietenii lui când le va vorbi despre uşuratica mea prostie?! Am să i le trimit cu pusta - îşi -,dse ea - si va înţelege el şi de ce am plecat."

Aşa a şi făcut.

VIII

Trecută acum de şaptezeci şi văduvă de optsprezece ani, cocoana Mărita trăia în vechile şi încăpătoarele case boiereşti de la Răstoacă, în care se pomenise, numai cu I.uţa, o slugă tot bătrână şi ea, cu Anica, nepoata de fiică a acesteia, şi cu Ghinea, fostul arnăut al răposatului, un om voinic şi chipeş, cu mustaţa mare şi cu nasul încovoiat, paznic neînfricat, care la zile mari îşi punea şi acum fustanela şi pistoalele şi se lăuda, când avea cui, cu vitejiile pe care"le-ar fi făcut dac-ar fi avut ocaziuue.

Orişicât de încăpătoare însă, casele nu erau pustii, căci cocoana Mariţa, deşi nu era neam de boier, trăia în avere boierească, nu se ducea decât foarte rar la oraş, şî luase apucăturile boiereşti de la fie-iertata vorniceasa, căreia tatăl ei îi fusese om de încredere şi de la care se trăgea şi averea.

Bâbuşcă mărunţică, cam slabă şi sprintenă, ea-şi petrecea zilele în lucrare neobosită.

îşi avea cotoiul, care torcea lignit in colţul divanului, dulăii, care îi ieşeau dimineaţa în cale şi îşi puneau labele pe umerii ei, îşi avea găinile încălţate, raţele leşeşti, gâştele albe, bibilicile pestriţe şi porumbeii jucători, avea vaci cu lapte, cai cu mers potolit, oale cu flori şi pomi de soi ales, umbla dar mereu de ki până colo, ca să le vadă şi sâ le îngrijească toate şi sâ se bucure de ele.

Mai avea şi cămară curată şi ticsita cu toate bunătăţile, ici fel de fel de dulceţuri, de peltele şi de siropuri, colo magiunuri, sugiuce, paste, marmclade şi vişinaturi, prin săculeţe bine legate tot soiul de poame uscate, iară atârnate prin cui erau muşchiuleţe, costiţe, şunci, limbi, cârnaţi şi fâşii de slănină, toate preparate de ea însăşi cu ajutorul I.uţei şi a fetichn, ca să se uite cu mulţumire (a ele şt să le poată face parce şi celor ce nu ştiu ori n-au timp sâ le facă.

Mai avea apoi cocoana Mariţa în pridvor şi în cecdacul cel mare războaie şi urzitori şi vârtelniţe, căci e frumos sâ stai iarna la şezătoare, îar în timpul verii să le auzi pe fete cântând aşa mai încet, în vreme ce unele urzesc pânza, altele dau la vârtelniţe, iar altele bat din spete ori lucrează la gherghef, iar dacă se adună valurile de pânză şi cele de borangic, ştergarele înflorite, iile, velinţele şi covoarele, e mare mulţumire să alegi din ele pentru vreo nepoată, vreo prietenă, vreo fină ori vreo biată de fată ce se mărită. Ce noimă ar mai avea viaţa dacă n-ai avea ca sâ poţi da?!

Crescuse purtând la casa vornicesei tava cu dulceţuri şi ducând papucii la divan, iar acum trăia în belşug şi-şi închipuia câ toate vin de la Dumnezeu, care rine socoteala si]c face prin ai săi tuturora parte.

- Mi-a dat — zicea adeseori - ca să dau: asta e boierie!

Sâmbetele, dar şî-n ajunul sărbătorilor, părintele Neagu venea sâ facă sfeştania, şi atunci îşi luau cu toţii partea, unii milă, alţii cinste, ca sâ se bucure-n ziua ce vine, căci avea cocoana şi morţi, cărora li-e mângâiere orişice dar făcut în numele lor.

Din sus de curtea boierească, până la marginea pădurii, erau via si livezile, mai ales pruni şi nuci, iar în pădure, adăpostit **în** fundul văii, se afla schituleţul, o biserică zidită de bunicul vornicului, şi opt căsuţe pentru maici, toate curate, bine îngrijite şi fiecare cu grădiniţa sa.

Postul Sfintei Mării, câteva zile din postul Crăciunului şi Săptămâna Patimilor cucoana Mariţa le petrecea acolo făcând privegherile şi rugăciunile alăturea cu maicile, şi nu lua cu dânsa decât pe Mariţa, fina ei cea cuminte, fata părintelui Neagu.

Plăcute erau bătrânelele cocoanei Măritei şi pline, dar senine nu, căci una le lipsea şt asta era cea mai mare: nu avuse parte de copii şi n-avea parte de nepoţi,

Multă dragoste avea pentru nepoatele ei, dar puţină bucurie îi aduceau, căci trăiau la oraş, se lepâdaserâ de obiceiurile boiereşti şi luaseră apucători de Iunie nouă. Una singură dintre ele, nevasta judecătorului, o mai mângâia întrucâtva.

încă mai mare îi era dragostea către nepotul ei, căci era nu numai băiat, ci totodată şi singur în familie. Şi el însă tot om de lumea nouă. Umbla aşa fără de nici un rost prin lume.

- Vino, maică, - îi zisese adeseori - fă-te aici om aşezat la casa ta, că toate ale tale sunt şi nu e viaţă mai frumoasă decât să porţi grijă de ale talc şi să *Ic* fii părinte celor rânduiri dc Dumnezeu sâ stea sub ascultarea ta, să vezi firul de iarbă şi lanul de grâu şi puietul de pom, şi mielul, şi viţelul, şi mânzul crescând sub ochii tăi şi să-ţi petreci zilele chivernisind partea ta din bogăţiile lumii.

El însă nu voia sâ ştie, ba nu o data scăpa şî vorba că mai are vreme să între în jug, că slugă ia stăpân n-o să între câtă vreme n-are nevoie.

Când a primit insă pachetul cu cele doauâ cutii şî s-a încredinţat câ Fira în adevăr a plecat, cl a rămas cuprins nu de ruşine, ca dânsa, ci de căinţă, căci nu din uşurinţă, ci din gând rău îi porniseră faptele.

înţelegea acum şi cl că nu poţi sa legi fără ca sâ te legi, câ ai să întri slugă ca să poţi fi stăpân si o vedea pe băbuşca alergând de ici până colo perdută de dimineaţă până seara în micile ei treburi.

Acolo era scăparea lui.

PARTEA A DOUA

STĂPÂNIREA LUI VLAICU

I

Din cerdacul caselor boiereşti de la Răstoacă se deschidea .spre satul risipit în vale o vedere largă, iar între sat şi case era ograda gospodăriei. Ea stânga ogrăzii, mai pe coaste, se-nălţa biserica, zidită şi ea tot de vornicul, iar ceva mai în vale era şcoala, pe care o zidise cocoana.

Ograda, deşi cam plină de gunoaie şi de bălării, era largă .si împrejmuită cu gard de nuiele destul de bun, iar casele de gospodărie, grajdiurile, şoproanele, pătulele şi grânarul din ea se aflau, cel puţin la vedere, în stare bună. Ţinea cocoana la aceasta, iară Vlaicu, omul ei de încredere, îi făcea voile şi le văruia cel puţin câte o dată pe an, încât de la oarecare depărtare nu se vedea că zidurile sunt pe ici, pe colo, crăpate şi tencuiala c pe mari întinderi căzută.

Acolo-n ogradă şi-n împrejurimile ei, ba până chiar şi pe-ntreaga moşie, era stăpân Vlaicu, căruia nimeni nu îndrăz-nea să t se pună împrotivă. Dacă „albă" zicea el, albă trebuia să fie, orî.şicuin ar fi fost. Până chiar şi cocoana numai rar se ducea pc acolo, şi nici nu prea avea ce sâ caute-

Om mărunt, slab şi supt la facă, cu o barbă cam rari, care bâtea-n roşu, cu ochii spălăciţi şi pânditori, iute-n toate mişcările lui, Vlaicu mai era şi crăcănat, călca parcă umblă printre ouă şi avea căutătura fioroasă de-i fugeau copiii din cale lâtrau toţi cânii, iar glasul lui îţi tăia auzul, încât se

cutremurau roţi când se răstea, iară el mai ales răstit vorbea. Aşa se face omul care vrea să facă treabă, când are să lucreze „cu nişte brute ca ţăranii, din care numai frica scoate oameni".

Orişicât de straşnic însă, Vlaicu era şi cam sucit, făcea multe d-a-ndoaselea, si prostimea râdea câteodată de el vâzându-1 că nu ia boul de coarne, ci de coadă.

Făcuse secerişul şi se afla acum în toiul treieratului.

Ia seceriş el adunase snopii ici ceva, colo ceva, dincolo iar ceva, cum i-a venit mat la îndemână. Ca ***să nu*** fie nevoit a purta maşina de ici până colo şi a-şi face arii pe la toate cotiturile, el treiera-n ogradă, unde locul era bătătorit. Paiele nu putea însă să le lase-n curte, căci erau multe şi se mai temea şt de foc. Pe când dar uu rând de care întra-n curte cu snopii de la câmp, ah rând scotea din curte paiele ieşite la maşină, şi-n toată clipa se-nfundau poverile la poartă. în acelaşi timp un rând de oameni lucra la maşină, alt rând umplea sacii şi-i ducea la grânar, iar alt rând scotea din grânar, ca sâ treacă la trîor, căci ţinea Vlaicu ca şi lucrul acesta tot acum să se facă. Era dar o încurcătură şi-o gălăgie de-ai fi crezur că se prăpădeşte lumea, şi din toate nu mai ieşea desluşit Ia iveală decât glasul acum răguşit al lui Vlaicu, care înşira mereu toţi sfinţii din călindar.

Tot cam aşa mergeau la el şi altele, dar ştia să le-nvârtească şî să le potrivească atât de bine, încât scotea din moşie totdeauna cât scosese răposatul, soţul cocoanei, şi atât ştia dânsa câ şi trebuie să iasă. Mai puţin ar fi fost un semn că Vlaicu nu ştie să gospodărească, iar mai mult ar fi fost cea mai neruşinată ocară pentru răposatul. De aceea îşi şi avea Vlaicu partea ca la moară, una din opt.

Erau fără îndoială şi oameni care ziceau că îşi făcea Vlaicu şi mai marc partea şi că, după cum s-au schimbat vremurile, ar putea să iasă şi mai mult decât scosese răposatul. Nu era între. aceştia şi părintele Neagu, care, deşi şedea dhijos de biserică, poartă-n poartă cu ograda, nu vedea, n-auzea nimic. Om tot

mărunt şi el, dar bine hrănit şi cam durduliu, părintele Neagu avea opt copii în fiinţă, dintre care cel mai mare de şaptesptezece anî, era voios şi dulce la fire, făcuc, parcă, anume să râdă toată viaţa lui şî cu ochii, şi cu gura şi sâ nu se amestece-n lucruri care nu-1 privesc. Cocoana Mariţa, căreia îi plăceau şi oamenii care râd, şi copiii mulţi, rânduise să i se deie fără de plată şi pe ales câte un pogon de muncă pentru fiecare copil, păşune pentru două vaci cu prăsila lor, pentru o pereche de boi şi pentru doi cai, precum şi lemne din pădure. Iar celelalte urmau sâmbetele, de sfintele sărbători ori toamna, când se cărau toate la cămară. Ce mai avea el să se strice cu lumea amestecându-se în lucruri care, la urma urmelor, nu-1 priveau?

Iară primarul, Nică al lui Voicu, ştiindu-se om al stăpânirii, îşi căuta de slujbă, ca să n-o pată ca Mitu, fostul primar, pe care V'laicu-I scosese vinovat. De! carele de fân, sacii de grâu şi de ovăz, curcanii graşi şi butoiaşele de ţuică ori de vin nu altul i le trimitea subprefectului-

Era insă Ciornă, învăţătorul, om slab şi înalt, care se ştia superior faţă cu ceilalţi si nu putea să-1 ierte pe pomanagiul de popă, care se-ntâlnesre mereu cu cocoana, dar făţarnic, ca toţi popii, nu-şi deschide gura, ca să o lumineze.

- Averi răbdare, că toate le vede Dumnezeu şi le drege!
- Dar cocoana nu înţelege, i se răspundea.
- Ei! - grăi dânsul - o sâ mai vie pe aici şi alţii, care-nţeleg.

Vi era lui Ciornă destul s-audă vorba aceasta ca să i-o şoptească Iui Vlaicu, care nici de altminteri nu se-ndoia câ e zavisruic popa, ca toţi popii, iţi râde-n faţă, dar ştie multe şi te .sapă prin ascuns.

Doi se speriară dar când trăsura trasă de patru cai cu clupoţei trecu pe lângă ogradă la deal: Văleanu, care şedea-n trăsură şi nu înţelegea gălăgia ce se desfăşura sub ochii lui la nmsina de treierat, şi Vlaicu, care înţelegea acum cine anume era sâ vie.

Nu şria nimeni mai bine decar, dânsul cine c Văleanu si ce rost are el la Răsroacă; ştiind dar că popa e cel ce l-a tăcut sâ vie, a grăbit să fie cel dintâi care îi vorbeşte şi sâ-i spună din vreme câ cei de la primărie sunt nişte proşti ce nu înţeleg niinîc, învăţătorul e un sec înfumurat şi-un zurbagiu, care inipuie capetele oamenilor, iar popa e un beţiv si-un zavistnic, care umblă toată ziua cu minciuni.

întors apoi acasă, el a stat până după miezul nopţii Ia masa lui de lucru, ca să-si revadă socotelile si să-şi pună în rânduialâ hârtiile, iar în zori de zi i-a pus pe oameni să ridice gunoiul şi să eurăţc bălăriile, să rănească grajdiurile şi să ţesele vitele. Când se lumina de ziuă, pretutindeni era curăţenie şi bună rânduială, cazanul maşinii era înfierbântat şi peste puţin oamenii au Intrat în lucru.

Era frumuseţâ mare să-1 vezi acum pe Vlaicu potolit şi dulceag de a-i fi crezut că nu e în stare să smulgă o pană din coada unui râţoi. li lua pe toţi cu binişorul şi muncea plin de pleavă şi de prav în rând cu ceilalţi, căci aşa se-ndeamnă oamenii la lucru, si spor vede numai stăpânul care pune şi el mâna.

Ana, nevasta lui Florea Iui Colac, o femeie curâţicâ, sprintenă şi cam ţanţoşă, ridica snopii-n furcă şi trăgea din când în când cu coada ochiului.

- Mare bunătate de om s-a făcut ciocoiul, gtăi dânsa aşa mai printre dinţi. Să-1 pupi, şi nu alta. De-ar da bunul Dumnezeu să mai steie coconaşul pe aici, că vedem şî noi zile mai bune.

Vlaicu o auzi si-ar fi !uat-o-n palme dacă n-ar fi ştiut-o câ e de casa popii, care îi dedea nas fiindcă îi venea preutesei ajutor mai la una, mai la alta. Şi-a crestat-o însă, până după plecarea lui Văleanu.

Văleanu însă nu venea. A trecut prânzul cel mic şi cel mare, si el n-a venit.

„Ce vor fi clocind?! se-ntreba Vlaicu, căci nu puteau, în rândul lui, doi oameni să stea într-un colţ fără ca să pună vreo miselie la cale.

S-a făcut, în sfârşit, seară, şi Văleanu tot n-a venit să vadă curtea curată, grajdiurile rânite, socotelile şi hârtiile puse-n rânduială.

Păcat era de bunătatea lui Vlaicu!

„Şi asta - îşi zise el — tot popa mi-a făcut-o!"

Văleanu nici că se gândea să turbure stăpânirea Iui Vlaicu.

Se bucura cocoana Mariţa câ i-a venit nepotul parcă cu gândul tasâ stea mai mulula dânsa, dar slăbiciunile bătrânelelor sunt ca ale copilăriei, motanul ei era motanul ci, găinile ei erau găinile ei, şi de dragul nimânuia-n lume ea nu-si strica rosrul vieţii. Umbla dar Văleanu în coada ei de ici până colo, şi prin curtea de păsări, si pe la grajdiuri, şi pe la straturile de flori, si prin cămară, şi pe la războaie, iară ea se bucura câ poate sâ-1 poarte, si nu se-ndoia că şi lui îi fac toate plăcere mare. Ii şi făceau mai multă decât aice dăti, dară i-ar fi făcuc şi mai multă dacă n-ar fi umblat cu dânşii si Mariţa cea mică, fina, fără de care cocoana Mariţa nu se sâmţea bună de nimic. Nu-i vorba, Mărita era fată foarte drăguţă, vioaie şi de tot sfiicioasă, dar deşi era oacheşă şi mărunţică, semăna cu Fira, cum semăna între de toate fetele de şasesprezece ani, şi el ar fi voit să fie mai mult singur cu mătuşa lui.

Mai era apoi si alta.

Vlaicu avea o fată cam de vârsta Măritei şi trei băieţi mai mici: părintele Neagu avea cinci copii, care alergau! Ciornă avea si el patru: toti copiii aceştia se adunau din zori de zi şi nu se mai despărţeau decât seara. Dacâ-i alunga Vlaicu de la arie, se adunau Ia popa; dacă-i lua popa la goană, treceau la şcoală; dacă băga învăţătorul spaima în ei, o apucau la deal; dacă i-ar fi închis fiecare pe ai săi în casă, ar fi fugit desculţi şi cu capul gol pe iercastră şi rot s-ar fi adunat undeva. Iar în fruntea lor aleargă

totdeauna Ursu, un căţelandru durduliu, cu părul mare, cu urechile pleoştite şi cu labele tăpăloage şi bădărănoase. N-ar fi putut nimeni să spuie al cui e, căci dormea unde-1 prindea noaptea, dar de obicei se ţinea după Mariţa cea mică fiindcă ea-1 luase de la curtea cocoanei, şi Vlaicu nu putea sâ-1 suferă, căci zicea că se ţine de casa popii.

Aşa, după-ameazâzi, droaia trecea pe la curte şi trimitea pe vreunul mai prostănac să cheme pe Mariţa ori s-o-ntrebe ceva, iară cocoana nu putea să vadă^copii fără ca sâ-i mângâie. Nu se poate însă sâ mângâi un copil aşa-n sec, fără ca să-i şi dai ceva, fie măcar şi numai o lingură de dulceaţă.

- Haîde, veniţi şi voi - le zicea apoi cocoana ce?or rămaşi la poartă — şi se făcea dandana mare, căci Ursu, care nu era poftit si el, începea sâ alerge ici după o raţă, colo după o gâscă ori după o curcă, copiii după el, iar dulăii după copii, de era gălăgie ca Ia aria Iui Vlaicu.

Şi asta era ceva ce nu-1 lăsa pc Văleanu să se coboarc-n vale, căci, o ţinea pe baba-n loc şi el n-ajungea să stea singur cu dânsa.

Om care nu s-a luptat în viaţa lui cu nici o greutate, n-a-nfruntat nici o primejdie, n-a fost niciodată nevoit să-şi adune toate puterile, ef nu ştia sâ voîascâ prin sine şi sta acum neajutorat, aşteptând să-1 împingă cineva, să-l adimenească ori sâ-i facă silă.

„Nu s-a sfârşit încă" îşi zicea, dar nu era-n stare să-şi dea seama nici măcar cum ar dori el să se urmeze şi să se sfârşească, căci nu era om deprins a primi răspunderea faptelor sale.

Nace Velicu îşi căutase dinadins băieţi săraci drept gineri pentru ca sâ nu-si dea fetele slugi la casa bărbatului. Judecătorul era fiu de plăcintar, advocatul fiu de portar, iar inginerul fiul unei văduve: toţi trei trebuiau să sâmtâ câ prin soţiile tor şi prin socrul lor s-au ridicat.

Cu băiatul însă Nace ţinea să intre-n rândul boierilor şi aici sc-ntâlnea şi cu ginerii săi, care căutau legături, şi cu fetele sale, care voiau sâ intre-n lumea cea bună.

Slugă ia stăpân Văleanu nu voia să intre, dar nu se putea împăca nici cu gândul că surorile lui sâ se uite la el peste umăr. De aceea îi fulgerasc-n câteva rânduri prin minte gândul sâ se ducă perdut în lume, iar acum îşi aducea aminte cum mâtuşă-sa-1 chemase să vie la dânsa.

Si pentru aceste se cerea însă voinţă, hotărâre, oarecare bărbăţie, tot lucruri care lui îi lipseau, şi aştepta ca bătrâna iar ***sA-)*** cheme, aşa, din întâmplare.

Abia ziua a patra, după-masa, la cafele, au ajuns să stea timp mai îndelungat împreună.

Din întâmplare Anica deduse la cafele şi vişinată, iar visinata, foarte buna, era făcută dc Mărita cea mică după îndrumările primite de la naşa ei.

- Bună fată! grăi bătrâna gustând niţel câte niţel din visinata. Mare giuvaer! Fericit om popa: opt copii, şi toti în viaţă. Dac-as mai ajunge sâ te văd şi pe tine om aşezat!

Văleanu îi sări oarecum în vorbă.

- E foarte greu, zise el. N-aş putea s-o fac numai după placul meu, ci-ar trebui să tiu seamă şi de dorinţele altora.

- Foarte cuminte! grăi bătrâna, care se gândea la dorinţele ei de acum. N-ai s-o iubeşti numai tu, ci şi cei ce ţin la tine.

- Ei ar vrea însă sâ iau vreuna căreia nu-i ajungi cu prăjina ta nas, întâmpină el.

- Nu, strigă cocoana Mariţa. Sâ nu ţii seamă de fumurile lor! Sâ faci ce vrei tu! Să-ţi iei o fată cum a fost mama ta - uite, una ca Mariţa - care ştie ce sâ facă ia casa ei şi n-are vreme să umble sâlăhuie prin lume. Tu ai destul şi pentru tine, şi pentru ;iltii - urmă dânsa - şi n-ai nevoie sâ râvneşti: sunt aici peste trei mii de pogoane şi locuri de bani gata. Stai aici şi nu-ţi pasă de nimeni.

Aici voise Văleanu să ajungă.

- De! aşa cot s-**ar** putea, grăi dânsul strâmtorat.

îi era însă foarte greu să vorbească. Mai ales de când primise înapoi brăţara şi broşa, el o pttnea pe Fira foarte sus în gândul său si i se părea lucru neiertat să-i vorbească cuiva despre dânsa.

Cocoana Mariţa, şi femeie, şi bătrână, vedea că are ceva pe sufletul Iui şi se mai apropie de dânsul.

- Ia spune - stărui dânsa - nu cumva?!... Mie poţi să-mi vorbeşti. Cui adecă, dacă nu mie?!

- Nu e nimic hotărât, grăi dânsul. Voiam numai să zic că aşa cum zici d-ta nu ar fi tocmai de tot greu. S-ar găsi multe. Ani făcut, ca să spun ceva, la Buşteni cunoştinţa unei domnişoare, o lată dc fierar.

Bătrâna iar se dete înapoi.

- Cum? Aşa, fără ca sâ o cunoască măcar cineva dintre noi?! grai dânsa.

Văleanu sc **caia c-a** scăpat vorba. Era în adevăr o pripite, când nimeni n-o cunoştea şi nici el însuşi nu avea un gând hotărât. Nu se-ndoia că dânsa ar fi în stare să-i adimenească pe toţi dacă ar cunoaste-o; cum însă ajungea el **a**-i face s-o cunoască?!

- Dar nu zic nici eu nimic, ci **am** vorbit numai aşa, răspunse el şi le lăsă deocamdată încurcate.

Vorba era numai câ ceea ce ştia cocoana Mariţa trebuia să afle mai curând ori mai târziu şi 1 ,uţa, iar de la I .uta vorba trecea prin Anica la toată lumea.

II

„Omul lui Dumnezeu!" ziceau toţi cei ce-l cunoşteau pe părintele Neagu, cate totdeauna râdea, pentru roti avea câte o vorbă bună, nu era-n stare sâ-i facă nimânuia vreun rău şi pe toţi îi ajuta cu câte un sfat părintesc, căci altăceva de la popi nu prea poţi sâ iai. Vlaicu ştia însă că e prefăcută bunătatea

aceasta şi că în dosul feţei zâmbitoare se ascunde cea mai haină fire.

îşi făcea bietul de el socoteala cate a vroit şi n-a îndrăznit să facă fiindcâ-1 avea pe afurisitul de popă în spinare, şi câte-ar face dacă nu l-ar şti aci, poartă în poartă, spion ce stă zi şi noapte la pândă şi-i ispiteşte pe oameni, ca sâ le afle toate. Multe rele ar fi făcut popa, dacă Vlaicu n-ar fi ştiut să-I ţină de scurt, ca să-şi pună pază gurii.

Cine era, la drept vorbind, cocoana Mariţa?

O dulceaţă zaharisită ori un cozonac nu pe din destul dospit, o crâmpită-n război ori o împunsătură gresită-n gherghef câteva ouă stricate subt o cloşcă ori un pui plouat erau pentru dânsa lucruri cu mult mai mari decât o grindină pe o moşie, o secetă îndelungată ori o scădere de câţiva lei Ia chilă in preţul bucatelor. Aceste nu erau urmări ale pripim ori ale lipsei de purtare de grijă, ci lucruri rânduite de Dumnezeu, pe care ai să Ic primeşti fără de cârtire.

F,a-şi număra-n fiecare zi păsările şi era nemângâiatâ când îi lipsea vreun porumbel sî s-ar fi făcut foc, dacă i-ar fi lipsit, Doamne fereşte, vreun măr din cămară ori vreo lingură de dulceaţă dintr-un borcan, dar nu ştia câte chile de grâu ori de porumb i s-au strâns pe moşie, câte vedre de ţuică au ieşit din livezi, câte butoaie de vin sunt în pivniţă ori câţi stânjeni de lemne au fost căraţi din pădure. Aceste-] priveau pe Vlaicu: de ce-I mai ţinea şi-i făcea şi parte daca ar mai fi trebuit sâ ostenească şi să-si bată capul şi ea?

Ţinea dar şi Vlaicu s-o ferească de asemenea griji, căci de aceea era „cucoana", şi vai ar fi fost şi amar de capul omului care ar fi îndrăznit s-o supere pe cocoană cu vreo cerere ori poate chiar cu vreo plângere. Lasă că mânca trânteală, dar nu-1 mai ierta Vlaku si nu-1 mat primea pe moşie.

O ştia aceasta şi-şi păzea treaba.

Acum se schimbaseră toate, căci mai era pe lângă cucoana cineva care putea sâ le vadă toate şi să-şi bată capul, ceea ce-l neliniştea pe Vlaicu mai ales acum, spre toamnă, când toate se adună, se numără şi se trec la socoteală.

O singură răsuflâtoare îi rămânea: sâ se vâre sub pielea lui Văleanu.

Văleanu însă îi părea om neapropiat.

Umbla aşa fără de rost şi oarecum buimac mai pe la vie, mai prin livezi, mai prm pădure, ba într-un rând s-a dus chiar până la schit, unde a stat o zi întteagâ, şl prietenii lui ar fi râs de s-ar fi prăpădir dacă l-ar fi văzut umblând dupa el cu droaia de copii, pentru care avea acum un fel de slăbiciune.

înrr-una din zile, Ana, care se afla cu bărbatul ei la porumbişte, i-a dat acestuia brânci, şi Florea lui Colac, văzându-l cu droaia de copii după el, şi închipuindu-şi-l om cu inimă bună, cum îl ştia din copilărie, i-a aţinut drumul.

- Sărut mâna, coconaşule, îi zise. Să mă ierţi că te opresc din drum, dar te ştiu om bun şi am să-ţi fac o rugăminte, dacă Dumnezeu mi te-a scos în cale.

- Ce e, omule? întrebă Văleanu, care ţinea să fie socotit om bun.

- Sâ vezi - îi zise Florea - nu ştiu dacâ-ţi vei mai fi aducând aminte de mine, câ vii de la o vreme cam rar pe aici. Eu sunt Florea lui Colac şi te ştiu de când eram copii, că ne jucam împreună pe colo prin livezi' şi prin pădure. Ani nevastă curâţică şi foarte harnică şi de treabă — unnâ el cu învederată mulţumire - şi ni-a dat Dumnezeu până acum trei copii.

Văleanu parcă-şi aducea aminte de el.

- Să-ţi trăiască! îi zise.

Ar fi trebuit să mai zică şi: „Cei mulţi înainte", dar în lumea în care trăia dânsul se perduse obiceiul acesta şi se zicea: „Să te ferească Dumnezeu de alţii!"

- Sunt acum vreo trei ani - urmă Florea - a murit tata, Dumnezeu să-l ierre, şi n-aveam cu ce să-l îngrop şi să-i fac pomenile, căci avuse(se]m şi eu cheltuieli mai cu nunta, mai cu botezul copilului, că, de! creştini suntem. Am alergat dar si la unul, şi la altul, ca să mă ajute ...

- Să te fi dus Ia Vlaicu, gtăi Văleanu.

- Aoleo! întâmpină Florea. De ăla nu poţi să ce apropii. Lasă că-ţi ia şapte pei când te ştie în strâmtorare, dar mai şi mănânci trânteală, dacă nu-i întri-n voie. Ani cu el o socoteală dr vreo cinci ani, muncesc întruna ca s-o scad, dar nu ştiu cum mi răfuieşte, că tot dator îi rămân. M-a ajutat Mitu, care atunci era primar, cu şaptezeci de lei, de mi-am făcut datoria. Camătă nu mi-a cerut omul luî Dumnezeu, dar i'-am lăsat cele ti ei pogoane ce mi-au rămas de la tata, ca sâ le folosească el până ce nu mă voi fi lesnit să-î înapoiez banii.

Văleanu nu punea-n lumea aceasta nimic mai presus de banul care ţi le aduce toate.

- Bine, omule, — ii tăie dar vorba - cum zici că nu ţi-a luat camătă, când i-ai lăsat cele trei pogoane, care fac in doi ani îndoit cei 70 lei?

- Tocmai asta e! stărui Florea. Camătă nu-i, dar e păcat să-i mai las pământul si pe al patrelea an, care-ncepe de *Si,* Dumitru. Am făcut ce-am făcut şi-am adunat patruzeci de Ici. mi-ar mai trebui treizeci, şi o să-i muncim cinstit, nevasta* mea şi eu.

Văleanu stete puţin pe gânduri. Nu se-ndoia c-o să plătească Florea, care a fost în stare să-şi dea pogoanele fără ca sâ se plângă, şi mare lucru nu ar fi fost să-l ajute cu treizeci de **Ici.** Pentru aceasta s-ar fi cerut însă oarecare pricepere, oarecare voinţă, oarecare avânt, tot lucruri pe care Văleanu nu putea să ^ aibă din lumea în care ttâise.

- Să te duci la Vlaicu - îi zise ~ şi sâ-i dai biletul acesta, în ^are-i spun să-ţi dea cei treizeci de lei.

El scoase apoi un bilet de vizită, scrise cu creionul câteva vorbe pe el şi i-l dete, închipuindu-şi c-a tăcut un lucru mare.

Florea luă biletul şi se uită cu fata înăcrită la el. Tocmai de Vlaicu voise să scape şi i-o şi spusese aceasta destul de respicat.

- Nu mă duc nici tăiat! îşi zise el amărât.

- Ba o să te duci. stărui Ana, care pe lângă toate celelalte mai era si hărţăgoasâ. Aş vrea eu să-l văd pe Vlaicu ce zice si ce face când vede slova aceasta.

- Zice si face tot ceea ee-i place lui, întâmpină Florea. Boierii ca ăsta sunt slugi la slugile lor: te-nctircă, apoi pleacă şi te lasă încurcat.

N-a scăpat, cu toate aceste, Florea de gura nevestei până ce nu s-a dus cu biletul.

Vlaicu citi biletul în mai multe rânduri.

„Ferit-a Sfântul!" îşi zise.

El ştia câtă bătaie de cap a avut până ce li-a tăiat sătenilor pofta dc a se duce la cocoana.

Nu lipsea acum decât ca ei sâ prindă obiceiul de a lua bilete de la nepotul cocoanei. Şi cine face începutul? Tocmai bărbatul Anei, care trăia mai mult la casa popii decât la bărbatul ei.

Biletul era însă pe masă, şî Vlaicu nu putea zice câ nu dâ.

- Mdî, - îi zise lui Florea - mă crezi tu pe mine atât de prost ca sâ nu înţeleg că popa te-a pus la cale si te duci Ia coconaşul? Cum crezi că am sâ te ajut, când te văd lucrând prin ascuns cu popa?!

- Sfime Arbanghele! exlamă Florea crucindu-se. Ce am eu cu popa?! Caut de nevoile melc şi mă dau cu cei ce pot să mă. ajute-n ele.

- Ori te laşi să fii prostit de nevastă-ta - urmă Vlaicu —j ţanţoşa şi guraliva aceea, care şade toate zilele cu popa şi chibzuiesc împreună cum să-ţi pună fitil.

Florea înghiţi un nod. în adevăr, Ana îi dăduse la toate brânci, şi se putea ca popa să fie la mijloc.

- Vino la timp mai potrivit, adăugă Vlaicu. Mai va până la Sf. Dumitru.

Florea plecă rău câtrănir c-a ascultat de nevastâ-sa; sosit apoi aca.s'ă, se luă la ceartă cu Ana, ceea ce numai de tot rar sc-ntâmpla, dar lucru greu nu era, căci ea uşor ajungea să-l tacă „blegotenie de om". El apoi una, ea alta, s-au petrecut lucruri slabe, încât ziua următoare s-a dus vorba printre vecini, ba şi mai departe, câ Florea şi-a bătut nevasta fiindcă umblă prea mult pe la popa.

„Tot i-am mirosit cu bine!" îşi zise Vlaicu. şi puse la cale pe Sanda, servitoarea Iui, sâ duca vestea Ia Anica, pentru ca aceasta să i-o deie I.utei.

Scara apoi, când o dezbrăcă pe cocoana Mariţa, Luţa-şi lâcea de lucru prin iatac.

- Cocoană! grâi dânsa pe şoptite, deşi erau numai ele singure. Ştii că s-a întâmplat ceva? Florea lui Colac - mi-e şi greu să-ţi spun - şi-a prins nevasta cu popa.

Cocoana Mariţa se uită lung la ea. Lucrul i se părea şi ca uăpăstuire atât de urât, încât îi venea sâ-i tragă o palmă.

- Minciună... mişelie!... izbucni dânsa. Ticălos cine ti-a spus-o.

- De! - grâi Luţa - şi eu parcă aş fi gata sâ bag mâna-n foc pentru eî.

Bănuitoare însă ca bătrânii, care se plâng mereu că lumea s-a stricat, şi se tem ca nu cumva să fie prostiţi, cocoana Mariţa s-a pus pe gânduri. Nu credea, dar nici nu se mai avânta, şi în dua următoare Mărita, fina ei, biata fată, îi era şi mai dragă, căci rău era pentru ea şi dacă era adevărat ceea ce se zicea, şî dacă îl năpâstuiau pe popa.

N-o nimerise dar Vlaicu, şi pe-nserate, când Sanda a venit să-i spună că cocoana c foarte supărată pe cei ce~! grăiesc de râu pe popa, el se plimba încă mat supărat prin casă.

— De, boierule, - grăi Sandal- ţine nu atât la popa, cât la Mariţa, lina ei, pe care ar vrea, aşa zice lelea I,uţa, s-o mărite după coconaşul. *

Vlaicu se opri şi se uită sperios la ea.

— Dupâ Văleanu?! exclamă el.

— Aşa zice Anica că i-a ṣDUS lelea Luţa, răspunse Sanda.

1 .ui Vlaicu îi venea să răcnească.

O cunoştea pe cocoana Mariţa şi-o ştia câ e zănatica. Dacă i-a intrat un purice în ureche, nu i-1 mai scoate nimeni. Da! e-n stare s-o facă. 1.a ea toate sunt cu putinţă! Iară el?! Fata e curâţicâ şi deşteaptă, vicleană ca tatăl ci: ce nu faci ca să poţi lua o moştenire frumoasă şi mare?!

„Stai, popă, că te joc eu, ca sâ nu mă mai uiţi cât vei trăi!" grăi în cele din urmă.

„Stai - urmă iar gândindu-se la Văleanu - câ mai sunt şi alţii care au să spună câte-o vorbă, mai sunt judecătorul, şi inginerul, şi advocatul, mai ales el."

El se aşeză apoi la masă şî îi trânti d-Iui advocat şî deputat lorgu Pălea, cu slovă prefăcută, următoarea anonimă:

„Sărut mâna, cucoane lorgule,

Sâ băgaţi, vă rog, de seamă câ Vlaicu, administratorul de la Răstoacă, un pungaş de frunte, si popa Neagu, un beţivan şi un gheşeftar să-i cauţi pereche, umblă cu fel de fel de metehne ca să-ncurce pe fata popii cu nepotul cucoanei, un sălâhui care s-a pripăşit de câtva timp pe acolo, si s-o prostească pe cocoana, babâajunsă-n anii copilăriei. Lucrul e pus Iacale, şi dacă nu le faceţi cât mai curând vânt celor doi tovarăşi de treburi, azi, mâne cucoana Mariţa-şi trece toată averea pe numele nepotului său, că ţine la fata popii, care îi este fină şi ca copil de suflet.

Un om de credinţă"

Ziua următoare apoi el a plecat dis-de-dimineaţă la oraş, ca sâ trimită de acolo scrisoarea, pentru ca nimeni să nu-1 poată bănui pe el de a o fî trimis.

III

D-l advocat lorgu Pălea era om deştept, muncitor şi cinstit, câştiga, mai ales de când era deputat, peste douăzeci de mii de lei pe an, luase cu cocoana Zinca trei sute de mii de lei zestre sî avea trecere, dar tocmai aceasta-! punea-n rândul oamenilor nevoiaşi.

Trecerea o au de obicei oamenii feriţi de nevoi; dai însă de multe nevoi când te pui în rând cu aceştia. îi faci azi unuia o vizită si ţii să-1 primeşti cam cum te-a primit el dacă mâne ori poimâne-ţi întoarce vizita. Tc-a poftit el la masă, şi ţi-e greu să te ducî, dacă nu-ţi dă mâna să-1 pofteşti şi tu, căci altfel te ia cam peste umăr, ceea ce-ţi scade trecerea. Cu cine te legi, cu acela ai să te potriveşti, ori nu te mai legi, şi mai ales cocoana Zinca ţinea ca soţul ei sâ nu se deie de gol prin felul lui de a se prezenta în lume. Tu, dar case cu lărgime, tu, mobilă potrivită, tu, slugi destule, ba cocoana Zinca ţinea să-şi aibă şi trăsura deschisă, şi cupeaua, ceea ce-i plăcea şi d-lui Palca, căci una e sâ umbli pe jos, alta sâ te aştepte trăsura la scară, şi lumea tc preţuieşte şi după biciul vizitiului.

Alerga dar d-l Pălea de dimineaţă până noaptea târziu şi Oitânca, îsi călca adeseaori pe inimă şi-nghitea la nevoie şi noduri, dar socotelile tot nu-i ieşeau cum ar fî trebuit să iasă, şi nu o dată a trebuit să plătească socru-său la scadenţă pentru dânsul.

Primind anonima, l-a chemat dar pe Vlaicu la Bucureşti, ca să-i ceară socoteală şi să-1 bage-n răcori.

Vlaicu, care tocmai aceasta o voise, l-a luat cu dânsul şi pe Nică, primarul, ca să-l aibâ-ntr-ajutor.

- Ferească Sfanţul, cocoane lorgule, grăi dânsul foarte mirat de cele cuprinse-n anonimă. E năpaste! De unde tovărăşie între popa şi mine?! E vreun duşman al meu, care-ncearcâ să mă negrească.

- Stau eu mărturie, boierule, stărui Nică. I-ar îneca pe dumnealui, dac-ar putea, într-un pahar de apă. E om vrăjmaş de ne face valvârtej tot satul.^Când e beat, tot mai merge, că vorbeşte prostii şi se leagă de muierile oamenilor, dar după ce se deşteaptă, se pune pe zavistii, şi mare minune-ar fi dacă nu ni i-ar răscula-ntr-o bună dimineaţă pe săteni. Să spună dumnealui, care ştie câte îi pate pe urmă.

- Eu n-aş putea să spun nimic, întâmpină Vlaicu, nevinovatul şi smeritul. Chiar şi dac-aş fi aflând asa din zvon câte ceva, sunt slugă la stăpân, am nevastă şi copii şi trebuie să tac şi să-mi caut de ale mele, ca s-o pot duce bine cu toată lumea. Sunt om sărac, care trăieşte pe urma muncii sale, şi nu pot sâ grăiesc de rău pe nimeni. D-ta ştii mai bine, că ai dîregătoria de-a sta între oameni.

D-l Pălea, grâbir ca tordeauna, nu avea timp să-i asculte.

- Vorba e, fată are? întrebă el scutt.

- Ce să zic? răspunse Vlaicu. Nu pot tăgădui: bună, cuminte, curăţică, aş putea să zic chiar frumoasă.

- Şerpoaică - adaugă Nică - şi stă toată ziua cu cocoana, care îi este naşă şi-o ţine chip fată de suflet, cum sc zice şi-n scrisoare.

- Popa umblă şi el pe la cocoana? întrebă iar d-l Pălea.

- Ba bine câ nu! răspunse primatul. Toate sâmbetele se duce să-i citească şi s-o descânte şi nu umblă degeaba, că ia de toate, şi dulceţuri, şi putină cu brânză, şi costiţe afumate, şi saci de fasole, şi pogoane de muncă, den toate ştie să-şi facă parte. Să spună dumnealui, că le ştie mai bine decât mine.

- Ce să zic? răspunse iar Vlaicu. Cocoana e miloasă şi cu frica lui Dumnezeu. Eu fac ce mi se porunceşte.

D-l Pălea era dumirit.

O stia el pe bătrână că se-nchină mult şi e bisericoasă, obicinuită din copilărie si pâcat al bătrâneţelor: nu mai încăpea îndoiala că e vorba de captaţiune şi-n capullui erau puse lucrurile la cale.

Cei doi cumnaţi ai săi" o puneau pe soacră la cale să ceară punerea sub curatclâ a bătrânei, iară el însuşi, ca sa fie sigur de succes, ***sc*** da în partea ei, îi lua apărarea şi-i perdea procesul.

Deocamdată însă trebuia sâ-i facă vânt popii, ca nu cumva s-o înduplece să-i facă testamentul.

Ziua următoare, cocoana Zinca a plecat la surorile ei, ca să meargă împreună la mama lor, iar d-l Pălea a trecut pe la Ministerul Cultelor, ca să pună o vorbă.

Alte două zile-n urmă, părintele Uie, protoiereul, a mers gâfâind la Episcopie, unde era mare alergătură, căci preasfinţia-sa, foarte supărat, dăduse poruncă să i se facă fără de întârziere o listă a parohiilor vacante şi alta a preoţilor ce-ar putea să fie mutaţi fie după cererea lor, fie în interes de serviciu. De cc? Aceasta o ştia numai ieromonahul llarie, călugărul cel mărunt, care se bucura de particulara încredere a arhiereului tocmai pentru că ştia să facă şi sa tacă.

Ia el a fost trimis părintele Ilie.

- Bea? întrebă călugărul după ce îi spuse că e vorba de părintele Neagu.

- Nu! răspunse protoiereul.

- E muieratic?

- Nu.

- E zurbagiu?

- Răspund cu darul meu că e unul dintre cei mai de treabă Preoţi din eparhie, stărui protoiereul.

- Atunci trebuie să fie la mijloc vreun interes superior, grăi părintele [larie.

- E vreo arătare? vreo plângere?

- Nu, o simplă-mpărtăşire că proprietara stăruie să fie depărtat, şi-ar face bine să ne scape de greutăţi cerându-şi mutarea.

Părintele Ilie ştia ce va să zică simplă împărtăşire şi interes superior: lucrul trebuia să se facă cât mai curând şi fără ca sâ rămâie vreo urmă la acte."

- N-aş putea să vorbesc cu preasfinţia-sa? stărui dânsul.

- De ce sâ-1 mai superi?! răspunse călugărul. Dacă sunt Ia mijloc interese superioare, nu ne rămâne decât s-o facem, ca sâ scăpăm. N-o faci sfinţia-ta *cu* bunăvoinţă, o face altul cu-ndârjire. în faţa celui puternic nu-ti rămâne decât să te supui, dacă nu-1 poţi îmblânzi.

„De! îşi zise protoiereul. O fi Ia mijloc vreunul care dispune de câteva voturi, şt toţi, tic la ministru până la paraclisier, avem să ne supunem."

- Dac-ar putea să-şi găsească vreo proptea bună, mai adăugă ieromonahul.

- Dacă... repetă părintele protoiereu şi pleca să-şi facă greaua datorie.

în adevăr grea datorie.

Dacă-1 chema pe'părintele Neagu, care era fără îndoiala bine păzit, câdea-n bănuială că-I pătrtineşte. Trebuia să trimită pe cineva la el, ca să-1 ispitească aşa ca din întâmplare, fără ca el să simtă că e vorba să i se facă, la nevoie, vreo cercetare.

După îndelungată chibzuite, a chemat pe maica Fevronta, stariţa schitului, care putea să vorbească cu părintele Neagu fără ca cineva să bănuiască ceva.

Maica Fevronia, femeie voinică şi încă în putere, nu semăna câtuşi de puţin a călugăriţă: călca apăsat, îşi ţinea capul sus şi ochii îi umblau parcă era-n toată clipa gata de ceartă.

Fa ascultă cu un fel de umilinţă lămuririle pe care i le dete protoiereul, apoi se cruci.

Nu era-n stare să-şi închipuiască ce-a putut să se-ntârnple *a* cocoana Majiţa să-şi schimbe deodată purtările fată cu părintele Neagu. Dar nu degeaba fugise ea din lume.

- Se poate, sfinţia-ta, - zise - toate sunt cu putinţă. Vezi doi oameni care se ocăresc între dânşii de ţi-e mai mare ruşinea si fac toate mîşeliile ca să se surpe unul pe altul, tară mâne se pupă si" merg braţ la braţ, în vreme ce alţi doi, pe care-i credeai legaţi cu trup şi suflet, se dau pe faţă ca duşmani neînpăcaţi. Nu mai ştiî în lumea aceasta pe cine ai şi pe cine n-ai sâ te **i** azâmi, de cine ai şi de cine n-ai sâ te temi.

îmorcându-se apoi la schit, i-a lăsat părintelui Neagu vorbă câ are să-i spună ceva, apoi a trecut pe la cocoana Mariţa, pentru ca, luând-o pe departe, sâ afle ce va fi având cu dânsul.

Cocoana Mariţa ţinea mult la maica fevronia mai întâi pentru că era stariţâ, apoi pentru câ avea firea deschisă şi mai ales pentru câ o socotea femeie foarte deşteaptă. Când veni dar, asa, ca din întâmplare, vorba la cele ce se vorbeau despre popa, ca-şi dete fără de incungiur gândul pe fată.

- De - grâi dânsa — o fi, poate, o năpastuire, dar mâna-n fue pentru nimeni să nu ţi-o bagi. Uite, - urmă apoi plecându-se puţin spre călugăriţă şi vorbind mai pe şoptite - şi băiatul ăsta, nepotul meu, s-a-ncurcat pe acolo, pe la Buşteni, pe unde a rost, cu una, fată de fierar - ce-o fî de capul ei - şi n-aş fi ere?ut, dacă nu mi-ar fi spus chiar el şi nu l-aş vedea, câ e-n adevăr râu încurcat.

Maica Fevronta ar fi fost tn stare să-si bage mâna-n foc, şi da acum încredinţată că protoiereul e pornit pe cale greşită dacă crede că cocoana Mariţa-I prigoneşte pe popa; ea era, cu c<utu aceste, supărată pe părintele Neagu. fiindcă preuteasa era cs:a mai bună dintre prietenele ei.

Părintele Neagu însă se ţinea şi acum tot cu pântecele cam sens, cu trupul (lat pe spate şi cu capul ridicat şi, sosit la schit, nu bagă de seamă că maica stariţa era mai posomorâtă decât de obicei în chilia ei luminoasă.

- M-am înfiinţat! grăi dânsul, pornit ca totdeauna pe glumă. Care e porunca? Ori poate că e la mijloc numai dorinţa de a mă vedea.

- Mai potoleşte-re, părinte, că eşti preot şi ai casă plină de copii, grăi dânsa. Prea le iei toatc-irglumă, şi eu am să-ţi spun lucruri gtele.

Ea-i spuse apoi din fir în păr ceea ce ştia, şi multe pe care, după îndrumările primite de la protoiereu, nu avea să i le spună.

Părintele Neagu râdea şi acum.

- Prostii! grăi dânsul. Aceste nu pot să fie decât născociri de ale Iui Vlaicu, care, stiindu-si păcatele, sc teme şi de umbra lui. Apa se turbură şi iar se limpezeşte dac-o Iaşi în pace. O sâ adoarmă *şi* asra.

- N-o lua-n glumă, părinte, că nu adoarme, stărui călugăriţa. Lucrurile stau aşa, câ ori îti ceri mutarea, ori îţi fac cercetare.

- Eu, mutarea?! întâmpina popa. Când vor veni cu carul, ca sâ mă duca la groapă.

- Atunci te scot vinovat, grăi călugăriţa. Fii om cuminte, că lucrurile s-au pornit de sus, de la ministeriu, şi s-au pus în picioare toţi cei de la Episcopie.

- Dar toate ministeriilc şî toate episcopiile să se punâ-n picioare şi nu pot să-mi facă nimic - răspunse popa - când nu ştiu nici mâcar ce vină ar putea să-mi pună.

- Vina ti-o găsesc ci şi dacă n-o ai. îl încredinţa stariţa. Dă din mâni şi din picioare, câ eu ti-am spus şi ceea ce nu aveam să-ţi spun. Cautâ-ţi o proptea bună!

- Proptea?.' răspunse popa. Proptele sc pun la ulucile care se clatină când bate vântul. Eu stau ţeapăn, şi la aşa ceva nu

nt-am gândit niciodată. Mai proptele decât cocoana cu ginerii surorii ei?!

~ Pe cocoana să nu.te razămi, grăi maica Fevronia. O ştii emu e. E supărată pentru câ nepotul ei s-a-ncureat pe la Buşteni c-o fată de fierar şi nu se mai apropie nimeni de dânsa. Ia advocatul să te duci, că e şi deputat şi are trecere.

Părintelui Neagu i sc păreau prea depărtaţi Bucureştii, dar, zorii dc stariţa, nu i-a rămas decât sâ se ducă şi acolo.

Când te duci Ia vreun boier, dai, înainte de toate, peste sluga care-ţi deschide usa.

Aceasta o stia părintele Neagu si se bucura *că* e prieten bun cu Chivu, feciorul de casă al lui Pălea, pe care-I cinstise-n câteva rânduri, când fusese pe la Răstoacă, si cu vorbe bune, şi cu altace va.

Chivu, slugă veche, ştia multe, pe care nu le ştîa fie şi boierul, fie şi cocoana. Cu atât mai vârtos trebuia să ştie ceea ce sc vorbea la masă, căci de o slugă credincioasă tiu se fereşte stăpânul. Nici protoiereul, nici episcopul, nici ministrul nu puteau dar sâ-l dumerească pe părintele Neagu atât de bine ca Chivu. Tocmai de aceea însă l-a primit pe părintele Neagu parc-ar fi voit sâ-i zică: „Fugi, nenorocitule, câ e vai de capul iau, dacă prinde de veste câ te afli prin apropiere!" Părintelui Neagu îi trecu deodată pofta de râs.

~ Nu cumva a fost Vlaicu pe aici? întrebă el încet.

Chivu sc apropie de dânsul, apoi se traserâ amândoi într-un colţ, **M** Chivu spunea pe şoptite, iar popa asculta cu urechile ascuţite.

Când votba veni la încurcătura cu Mărita cea mică, părintele Neagu izbucni într-un ras nervos.

- Bine, bre, - grai dânsul -, dar asta nu e numai ticăloşie, ci si prostie. Văleanu e-ncurcat pe acolo, pe la Buşteni, pe unde a fost, cu o fată de fierar, şi n-am decât s-o spun aceasta, pentru

ca coconul lorgu să vadă că l-au prostit şi toare-n capul lor să se spargă.

Acum îşi ascuţi Chivu urechile.

Vorba cu fata de fierar îi plăcea. '

- Ba de aşa ceva sâ te fereşti, grăi dânsul. Altfel se pun la cale asemenea lucruri. Dacă t-o spui sfinţia-ta, n-o crede. Uite, - urmă - poimâne, duminecă, pleacă şi boierul, şi cocoana la Văleni. Eu fac o plimbare pe la Buşteni, iar după ce mă-ntorc, îi spun coconitei, aşa,-mai în taină, ca să nu se afle şi boierul că am aflat acolo ceea ce-mi spuseşi. Să fii sigur că i'-o spun mai încornurată. Aşa se fac, părintele, lucrurile in lumea de azi: îi pui fitilul, apoi te dai la o pane şi-aştepţi.

Aşa era fârâ îndoială mai bine. Chivu le făcea stăpânilor săi un serviciu preţios şi se plimba pe la Buşteni pe cheltuiala părintelui - dus, întors, mâncare, udăturâ, ba şi ceva pentru ostănealâ, căci de pomană nu aleargă nimeni.

A dat popa bucuros, căci îi râdea barba când sc gândea cât de necăjiţi o sâ fie Vlaicu şi Nică după ce li se va fi dat pe faţă mişelia.

Chivu, căutând la Buşteni urma lui Văleanu, a dat peste Spiridon, Gogu si ceilalţi, care nu-şi putuseră da seamă ce-l va fi făcut pe prietenul lor sâ plece aşa deodată.

Ei săriră ca-nţepaţi de vespî când Chivu aduse vorba la fata de fierar.

- Auzi d-ta! strigă Gogu. Sora lui Tănase! Care va sâ zică el cu ea se-ntâlnea la Sinaia!

- Cu dânsa se plimba pe la Predeal şi pe la Braşov! adăugă Costică.

- Giuvaer, boboc, bre! stărui Spiridon. Acum înţeleg eu de ce a plecar el aşa deodată. A mers după dânsa.

Ştiau acum şi ei, ştia şi Chivu cum stau lucrurile, iar ziua următoare au aflat şi Buştenii, ba a mers vestea şi la d-na Raitu,'j care era interesată s-o deie mai departe.

In curând se şoptea si prin mahalaua unde toti o ştiau pe Fira încă de copilă mică şi demult bagaserâ de seamă că ea nu mai e cum a fost.

IV

„Nu-mi mai place! Nu mai e cum a fost", îşi zicea Marghioala uitându-se cu coada ochiului la Fira.

Stetea şi se mira cum poate cineva sâ treacă în atât de timp scurt prin atât de mari schimbări.

Câteva săptămâni crăite-n lume, şi nu-i mai şedeau ochii ca mai înainte-n cap, şi altfel îi umblau când trecea printre oameni. Altfel călca, altfel îşi mlădia trupul în mersul ei, altfel îşi prindea rochia acum mai lungă, altfel îşi sugea buzele şi-şi potrivea zâmbetul: era parcă caută pe cineva şi-şi dă-n fiecare clipă silinţa să fie văzută şi sâ-i vadă şi ea pe toţi şi să afle cum se uită fiecare la dânsa. Era femeia care se ştia frumoasă şi adimenitoare şi ţine să se bucure cât mai des de acestea \ăzându-se admirată de alţii şi pizmuită de altele.

Schimbata era însă Fira mai ales în casă, unde se-nipedeca **de** toţi şi de toate.

Mama ei i se părea femeie simplă. Sora ei şi fraţii ei mai mici o supărau prin întregul lor fel de a fi. Calfele şi ucenicii îi erau o adunătură de oameni ordinari. Marghioala era o slugă proastă, căreia i se dedea prea mult nas. Dinu era cel mai vrednic şi mai bun om, dar un fel de bădăran, care nu ştie să-şi dea bunătatea în o formă plăcută pe faţă.

Toate aceste ea nu le spunea, dar şi le gândea Marghioala **când** o vedea cum strâmbă din nas. Se vedea din toate că nu mai e mulţumită de lumea în mijlocul căreia se află şi că e ceva ascuns în sufletul ei.

Aşa şi era, şi adeseori o cuprindea iar sâmţământul că e prea mare jertfa adusă de dragul lui Dinu, care căuta de treburile lui parcă dânsa nici n-ar fi pe lume.

Lucrurile nu puteau sâ rămâie aşa şi nici n-au rămas.

Costache, întrâmat în timpul celor din urmă câteva săptămâni petrecute Ia aer curat si Ia viaţă cu bună rânduială, nu se mai socotea om cu slăbiciune şl iar umbla după daraveri, petrecea cu bunii săi prieteni, se cinstea şi se-ntorcea serile târziu acasă. In zadar îl sfătuia mai unul, mai altul să mai lase treburile în seama lui Dinu, căci el se simţea om în putere şi nu-1 ierta firea să-şi petreacă viaţa în nelucrare.

Trei săptămâni a dus-a aşa, apoi l-au găsit într-o dimineaţă mort în culcuşul lui.

Li-a fost mare tuturora durerea, dar lucrul acesta li se întâmplă tuturora: i s-a făcut înmormântare frumoasă, cu dric tras de patru cai, cu prohod citit la biserică, cu cor de băieţi si cu muzică, s-au îmbrăcat cu toţii în negru şi l-au jeluit, i s-au făcur pomenile cuvenite, şi ştiau cu toţii că de acuma înainte cârma casei o are Dinu.

Dinu însă umbla cu frică, nu îndrăznea să facă nimic şi numai stăpân nu era.

Abia acum sâmtea cât de greu lucru e să ai pe răspunderea ta o casă mare şi o mulţime de daraveri încurcate, o fată mare si una mai mică, un băiet dus în străinătate şi alţi doi acasă, iar alăturea cu tine o văduvă care n-a făcut în viaţa ci nimic de capul ei.

Nu se sâmţea Dinu destoinic să poarte asemenea sarcină, căci dacă nu-i ieşea ceva bine, nu-i mai priia mâncarea, nu-i sporea lucru], nu-i tignea somnul şi-1 vedea mereu pe Costache-n vis.

Trebuia, cu roate aceste, s-o ducă înainte, şi singurul suflet pe care se putea râzema era Marghioala.

Dacă vreo daravere ieşea bine, el se bucura ca un copil şi făcea cu el cine ce voia; dacă alta ieşea rău, el îşi făcea inimă rea, se cătrănea şi nu mai putea nimeni sâ între-n voile lui.

Marghioala îşi păstra în toate împrejurările cumpătul şi-1 potolea şi pe el.

Tănase n-a venit la înmormântare, dar a mai cerut două mii de lei.

Dinu era foarte amărât. Iasă ca cheltuise mult cu înmormântarea, dar abia de curând luase Tănase bani, şi nu voia sâ-i mai trimită.

Marghioala-1 dumiri câ trebuie să-i trimită, căci Tănase era major şi nu se afla ca ceilalţi copii sub epitropia lui.

-Trimite-i - grăi dânsa—, dar din partea lui, şi spune-i să vie cât mai curând sâ ia ceea ce i se cuvine.

- Aşa-i, zise Dinu. Noi n-o sâ muncim si pentru dânsul. O să-i scad din capete, dar din câştiguri nu i se cuvine parte.

Dumineca următoare apoi, când treceau socotelile în condică, ea se uirâ nedumirită la el.

- Bine - îi zise —, iar văd că i-ai trimis două mii de lei în cap.

- Fără îndoială, răspunse Dinu. Aşa rămăsese vorba să fac.

- Dar trebuia să scazi cheltuielile făcute cu trimiterea banilor, întâmpină ea.

- Fi - grâi dânsul - pentru câţiva lei atâta încurcătură.

- Să mă ierţi, stărui dânsa. Mica ori mare să fie încurcătura, cinstea e cinste: un gologan dac-ar fi, nu poţi să-1 treci în socoteala celorlaci patru copii.

- O să-i dau de la mine, întâmpină Dinu sirâmtorat.

- îmi pare rău, grăi dânsa. Alergi, îţi baţi capul, munceşti de te trec nâduselile şi aş înţelege sâ dai pentru un sărac, penrru 0 văduvă, pentru un orb ori pentru un olog, dar nu pentru 1 ânase, care se plimbă şi-şi face toate chefurile. Aşa n-o s-o duci departe.

Dinu era foarte supărat de acest amestec în treburile lui, dar dc aici înainte o mai întreba şi pe ea când voia să facă ceva.

Ari apoi una, iar mâne alta ca aceasta şi lucrurile au ajuns "icetul cu încetul acolo că adevăratul stăpân al casei era

Marghioala, fără de care nici l.ina, nici Dinu nu mai făcea nimic.

Mai era însă si Fira în casă.

Fănică era trecut acpm de treisprezece ani şi rămăsese corigent în a doua clasă gimnazială. Nu era lucru mare, căci din 64 de băieţi trecuseră 16, căzuseră 14, iar ceilalţi erau corigenţi. Dinu era, cu toate aceste, de părere c-ar fi mai bine ca băiatul să pună sorţul şi să-nveţe meseria cu care tatăl său îşi agonisise avetea.

l.ina ar fî dorit-o şi ea aceasta. Fira ţinea însă ca din fratele ci să iasă un om, şi nici Dinu, nici Lina nu erau în stare să se punâ-n pizmă cu Fira. Nu s-a pus nici Marghioala, dar peste câtva timp s-a-ncăpăţânat băiatul, a pus şorţul şi nu mai voia cu nici un preţ să meargă la şcoală, iar Fira ştia că numai Marghioala a putut sâ-1 scoată din minţi.

Marghioala o ducea, cu toate aceste, si cu Fira destul de bine.

In timpul cat Fira a lipsit de acasă, toate au mers şi fără de dânsa. A mai urmat apoi şi zăpăceala cu moartea lui Costache. Nu prea se sâmţea dar că Fira nu mai unea rânduială la masă, nu mai găteşte bucate, nu mai deretică prin casă, ba Marghioala îi fâcea adeseori şi patul. Tot mai umbla însă Fira după cumpărături, ba chiar ţinea să-şi facă de lucru prin oraş, se înţelege mergând ea înainte şi Marghioala cu coşul după ea.

Marghioala, fată voinică şî nu urâta, era şi foarte simţită şi se gătea curat când ieşea din casă. Era o frumuseţâ s-o vezi pe Fira cu asemenea servitoare după ea.

Când era însă supărată, Marghioala avea multe de lucru şi nu maî putea sâ aştearnă şi patul Firei, o făcea pe aceasta sâ aştepte şi nu se mai gătea înainte de a ieşi cu dânsa, ba, grăbită, nu mai mergea după ea, ci alăturea cu dânsa, apuca din când' în când înainte şi îi dedea mereu zor. Ţinea dar Fira să n-o supere pe Marghioala şi umbla-n voile ei.

Aflase însă, gândise şi sâmţise atât de multe care nu se potriveau cu felul ei de mai nainte, făcuse ori voise să facă atât de multe prin ascuns, încât nu mai era nevinovată, şi în gândul ei avea si acum gânduri şi porniri, dorinţe şi nedumiriţi pe care nu putea să le mărturisească, se ferea dar de toţi şi mai ales de Marghioala, ale cărei priviri scrutătoare o băgau adeseori în răcori.

Slăbiciuni care se prind în timpul copilăriei foarte cu anevoia se perd îtisâ, şi ea se trezise în lume cu gândul câ nici nu *c,* nici nu poate să fie om care o iubeşte ca Dinu şi câ nu e nimic ce el n-ar fi în stare să facă pentru dânsa. Ţinea dar la el. Acum însă, după cele petrecute, ea s-ar fi simţit cuprinsă de un simţământ neplăcut şi ar fi dat cu cotul dac-ar fi volt el s-o cuprindă cu braţul ori poate chiar s-o sărute, lucruri la care, dc altminteri, nici nu se gândea Dinu. Ea era, cu toate aceste, din ce in ce mai greu atinsă de intimitatea în care-1 vedea cu Marghioala, căci ştia acum ce fac bărbatul şi femeia când sc află singuri: orişicât de nevinovate, îmbrăţişările şi sărutările din pădurea de la Poiana-Tapului aveau şi ceva otrăvitor în ele, şi nu o dată era şi Fira cuprinsă de sâmţământul că nu s-au sfârşit încă toate, iară aceasta o-nstrăina din ce în ce mai mult de ai săi.

N-o sâmţeau aceasta Dinu şi Lina, care aveau prea multe griji pe capul lor şi n-ajungeau sâ răsufle. Marghioala însă, tare trăia mai mult cu dânsa, adeseori îşi zicea: „Dacă mai merge câtva timp aşa, o sâ ajungem sâ nu mai putem trăi sub acelaşi iKopcreniânt".

Si în adevăr, ori una, ori alta dintre ele trebuia să sc ridice deasupra.

- Stau şi mă uit, grăi în cele din urmă Marghioala. Văd câ ai şi ascunzi ceva: nu-nţeleg de ce nu-ţi uşurezi sufletul 'p'iuându-mi-o mie.

Fira se uită speriată la ea.

„Nu cumva - își zise-n gândul ei - voi fi scăpat vreo vorbă prin vis?!"

- Ce aş fi putând să am şi să ascund?! îi răspunse. Cum îti vine s-o crezi aceasta?! '

- O văd - grăi Marghioala — din toate pe care Ie faci ori nu le faci. Dar - urmă peste puţin - eu silă nu-ţi fac, ci-ţi spun numai sâ vii ca mai ***naintc*** la ***ni'iiK când*** ai ceva pe suflet.

- Dar n-am nimic, o-ncredinţă Fira, hotărâtă în gândul ei să facă tot ce-i va sta prin putinţă caca să plece din casă.

Pe când însă adevărul vestit cu glas tare răzbeşte cu anevoia şi se strecoară numai încetul cu încetul, minciuna spusă pe şoptite se revarsă iute ca apa pe povârniş, şi ceea ce unul presupune, altul crede şi iar altul ştie ca lucru neîndoios. Vecinele au început în curând să alerge la fereastră ori să se uite prin crepăturile ulucilor când Fira trecea de-a lungul uliţei călcând ca o porumbiţă şi mlădiindu-şi trupul. Ele ştiau că Văleanu sc afla şi el pe aci prin apropiare şi se întrebau ce ar fî dacă Dinu ar da deodată peste el.

Nici Dinu însă, nici l.ina nu puteau afla nimic despre cele ce se ştiau prin mahala, căci nu îndrăznea nimeni să le vorbească. Marghioala însă vedea şi auzea.

„Minciuni! Cele mai neruşinate născociri!" şi-a zis ca când a aflat ce se vorbea, dar se vorbea, şi ceva adevărat trebuia să fie în dosul minciunilor, şi ea se cutremura când se gândea ce-ar zice Dinu dac-ar afla ce se vorbeşte.

„Sunt o nemernică, îşi zise ea în cele din urmă. Ştiam foarte bine că e rău să meargă ea singură la Poiana-Ţapului, şî nu am stăruit îndestul să mă duc şi eu cu dânsa."

Orişice s-ar fi întâmplat, vinovată era şi ea, şi trebuia să afle adevărul.

Ea o luă în cele din urmă pe Fira într-un colţ.

- Să-mi spui fără de încungiur - îi zise - ce ai avut cu un oarecare Văleanu la Poiana-Ţapului, căci prin mahala se

vorbeşte că vă întâlneaţi prin pădure, vă plimbaţi noaptea pe (a Predeal, că aţi fost împreună la Braşov.

Fira rămase ca trăsnită.

Multe greşeli făcuse, dar toate împreună erau şi prea puţine, si prea mici pentru asprimea cu care se vedea pedepsită de acel mizerabil care nu numai a spus cot, dar a şî minţit cu o neruşinare fără de margini.

- Minciuni! strigă ea. Da! m-am întâlnit cu el de câteva ori, dar celelalte sunt minciuni!

- Ştiu că sunt - o-ncredinţă Marghioala -, dar lumea le crede fiindcă-i place să bârfească.

- N-am sâ mai ies din casă - grăi Fira - şi-o sâ le uite toate daca nu mă mai vede.

- O sâ vedem, îi zise Matghioala; lasă-te pe mine, şi prea multă inimă rea sâ nu-ţi faci, că pe cucoana Lina şi pe nenea Dinu o să-î pregătesc eu.

Nu mai umbla acum Fîra cu gândul de a o scoate pe Marghioala din casă şi iar ţinea rânduială la masă, iar îşi făcea rândul la bucătărie, iar deretica prin casă, dar se simţea vinovată şi era chinuită mereu de căinţă.

V

Vlaicu aştepta sâ se-ntâmple ceva şt era din ce în ce mai neliniştit, câci îl vedea pe popa, parcă, chiar mai voios decât mai nainte.

El avea însă grabă, câci mântuise cu treieratul, sacii plini de grâu trecut prin trior steteau unii peste alţii în grânar şi-şi făcuse încă de mult obiceiul de a vinde cât mai curând recolta, iar acum îi steteau în cale şi Văleanu, şi popa. Mai era apoi la mijloc şi d-l Caridis, morarul, care îşi făcuse şi el obiceiul de a-şi cumpăra cât mai curând proviziunile de grâu şi dedea zor acum, când preţurile erau mai scăzute, iar cumpărător ca şi Caridis cu anevoia mai putea Vlaicu să găsească.

Om cu bun-simţ, practic şi neguţător priceput, Caridis, care măcina pentru brutari, cumpăra şi zoana, ca s-o macine împreună cu bobul curat, câci făina e făină şi brutarii o i cumpără mai bucuros dacă e maţ ieftină, iar sărăcimea flămândă mănâncă pânea şi dacă e ceva mai amară, ba se bucură, câ e mai sâţioasă.

De aceea ţinea Vlaicu atât de mult să tteacă grâul prin trior. Bobul curat trecea la magazie, iară zoana rămânea pentru porci şi pentru păsări, deci nu întra-n socoteala gospodăriei, ci trecea la pleavă. Nu mai încăpea însă nici o îndoială că atât păsările, cât şi porcii se hrănesc mai bine cu porumb. Vlaicu dar, gospodar cu rost, vindea şi zoana, iar învoiala era la zece saci bob curat doi de zoană.

Socoteală mai lămurită şi mai curată nu se putea: d-l Caridis oferea 56 l[ei] pentru chilă, iar d-l Vlaicu îi dedea 700 chile bob curat, 140 chile zoană şi lua 47040 l[ei], din care trecea în socoteala moşiei numai 39200 l[ei] pentru cele 700 chile.

Lucrul acesta numai cu d-l Caridis şi numai acum se putea face, cum s-a făcut aţâţi ani de-a rândul; de frica popii şi a lui Văleanu nu putea să-şi strice Vlaicu rânduială.

Tot îi venea însă greu şi-I purta pe d-l Caridis cu vorba de azi pe mâne.

Poate că l-ar mai fî purtat dacă popa n-ar fi scăpat vorba despre fata de fierar!

Vlaicu a stat pe gânduri când a aflat şi el că cocoana Mariţa e supărată pentru că nepotul ei s-a-ncurcat pe acolo, pe la Buşteni, c-o fată de fierar. Acum nu se mai temea nici de popa, nici de Văleanu, care avea şi el o slăbiciune şi nu părea nici altfel om care se amestecă-n lucruri ce nu-1 privesc.

Se-nşela însă. Când vorba era de bani, el sărea-n picioare:

- Cincizeci şi şase de lei e de tot puţin pentru o chilă, îi zise el bătrânei.

- Ce sâ-i faci dacă aşa sunt preţurile?! răspunse baba.

- Sâ mai aştepte până ce se vor mai fi urcat preţurile, că n-aveţi nici un termen de plată şi nu vă curg carnetele de întârziere, statui Văleanu.

- La aceasta nu te pricepi tu, grâi cocoana Mariţa. Dacă grâul stă-n magazie, îl mănâncă şoarecii, care mai strică si sacii, si paguba e încă mai mare.

Văleanu dete din cap. Acesta eta în adevăr un lucru la care el nu se pricepea. S-a dus dar după-masâ ca să vadă grânarul si şoarecii şi sacii roşi de ei.

„Ce va fi voind?!" îşi zise Vlaicu cuprins de nelinişte când îl văzu examinând magazia.

- Bine - grăi Văleanu -, dar grânarul ăsta e rău dărăpănat.

- Rău de tot - stărui Vlaicu - şi plin de şoareci, de guzgani, ba, dacă stă grâul în el, se-ncuibă şi căţeii-pământului.

- Apoi, nu trebuie sâ fie aşa, grăi iar Văleanu. Nu trebuia sâ-l lăsaţi s-ajungă-n halul ăsta. Văd c-a căzut tencuiala, au crăpat zidurile şi nici nu l-aţi tencuit, nici n-aţi dres crăpăturile, ci aţi tras aşa cu var pe deasupra.

Vlaicu nu era obicinuit să *t* se tacă asemenea observaţiuni şi-ar fi fost foarte supărat dacă nu i-ar fi fost şi frică. El înghiţi dar un nod şi o lăsă-ncurcatâ.

Văleanu întră-n grânar şi începu sâ examineze sacii şi găurile din podele.

Ar fî vrut să-şî poată face socoteala când e paguba mai mare: dacă vinzi fără preţ ori dacă laşi" să mai mănânce şi şoarecii.

- Cât grâu este aici? întrebă el.

Vlaicu nu se mai îndoia acum că Văleanu e pus de popa la cale, dar un răspuns lămurit odată cu capul nu putea să deie, căci îşi avea acolo şi sacii de zoanâ.

- De - răspunse el - sunt, una peste alta, de toate, grâu de sămânţă, zoană pentru paseri, vreo 700 chile, care se pot vinde.

- Bine - urmă Văleanu - şi cam cât ar mânca şoarecii, dac-ar mai sta o lună, două până ce se mai urcă preţurile?

Abia acum se sperie Vlaicu.

- Mult, foarte mult, grăbi el să răspundă. Nu se poate să aşteptăm. Se duc zece, chiar cinsprezece la sută.

- Bun, grăi Văleanu. Nu vezi d-& câ din banii pe care i-ai lua pentru grâul pe care-l mănâncă şoarecii în doi, trei ani ai putea să faci o magazie bună, ba chiar una de tablă de fier, în care nu pot să între şoarecii?

Magazie de fier?!

Fața lui Vlaicu se lumină. ,,

„Hait! l-am prins!" îşi zice el.

Nu se purea ca un om ca Văleanu să vorbească de fier fără ca sâ se gândească şi la o fată de fierar.

- Da! — grăi dânsul plin de zel — o magazie de fier, asta ar fi ceva. Vopsită bine, ca sâ nu ruginească, şi căptuşită cu scânduri, ca sâ fie vara răcoroasă, iară iarna călduroasă. Aşa ceva înțeleg şi eu! Dac-ai şti d-ta vreun fierar care poate să ni-o facă, ar fi lucru minunat.

Văleanu se uita la el cuprins de-un fel de ameţeală.

Nu se gândise la fata de fierar, dar acum se gândea şt-i era parcă toate au fost de mai nainte rânduite ca el să găsească drumul care duce ta dânsa.

- Da - grâi dânsul - ştiu unul care ar putea, aşa cred, s-o facă.

- Cât mai curând trebuie sâ-l căutăm, ca sâ ne înțelegem cu el asupra planului, stărui Vlaicu. Iarna fierarii nu prea au de lucru şi le fac toate mai ieftin, iar la primăvară se zidesc temeliile şi vine apoi de aşează fierăria, ca totul sâ fie Ia timp gara.

Era acum cine sâ-i deie brânci lui Văleanu, şi încă [în] ziua aceea cocoana Marița i-a zis:

- Faceți, maică, faceți magazie de fier, căci tu te pricepi mai bine şi Vlaicu e gospodar cu rost, şi dacă ziceți voi amândoi, nu poate să fie decât bine.

Erau pornite toate, şi Văleanu se simțea mergând pe dibuite ca omul împins prin întunerec, el singur nu ştie încotro.

Nu-i era greu sâ găsească pe Costache, tatăl lui Tănase; ar fi dorit insă să meargă singur, ca nimeni şi mai ales Vlaicu să nu bănuiască nimic. Vlaicu ținea cu atât mai vârtos să nu-l lase singur şi nu l-a slăbit nici pe o clipă măcar.

la. atelier n-au găsit, se-nțelege, pe Costache, ci pe Dinu, care le spuse, cu fața posomorâtă, că nici n-a văzut în viața lui magazie de fier şi că-n daraveri la care nu se pricepe nu voieşte să între.

Lucrase însă Gigiu Ia asemenea magazii şi-I încredința că se pricepe Budini, care făcuse câteva.

- Prea bine - grăi Dinu - s-o ieie el în socoteala lui, şi eu o să-i lucrez ferăria după planurile ce-mi va da.

Nu le rămânea decât sâ se duci la Budini,

Budini era gata să primească lucrarea, dar ținea sâ se-nțeleagă mai nainte cu Dinu.

S-au întors dară iar la atelier.

Dinu ținea şi el să vadă ceva planuri mai nainte de a-şi da părerea.

Au umblat dar trei zile de-a rândul de la Dinu la Budini si de la Budini la Dinu, uitându-se mereu amândoi la toate ferestrele, că doară vor vedea pe Fira. Cu ce se alegeau adecă dacă n-ajungeau nici măcar s-o vadă?!

Lucrul acesta era peste putință.

Când l-a zărit pe Văleanu trecând pe sub fereastră, Fira a început să tremure şi într-o clipă s-au răsturnat toate în sufletul ei.

„Ce-o veni să vie!" îşi zicea şi aştepta cu ochii închişi şi pâsindu-se ca nu cumva Marghioala sâ sâmtă ceva. Mereu stetea la pândă ca să-1 vadă, dar şi mereu se ascundea ca să nu fie văzută.

S-a făcut, în sfârşit, învoiala ca Budini şi Dinu sâ ieie magazia în tovărăşie şi ca să vie cât mai curând la Răstoacă pentru ca să potrivească planul la faţa locului.

Văleanu însă nu voia să plece fifcăca să fi dai ochi cu dânsa, iară Vlaicu se ţinea nedespărţit de el pentru ca nu cumva întâlnirea să se facă prin dosul lui.

- Planul îl priveşte pe Budini, grâi Dinu. Nu e nevoie sâ mă mai duc şi eu pe acolo.

- Ba e, stărui Vlaicu. Câjid va veni rândul sâ încheiaţi magazia, o sâ staţi acolo câteva săptămâni de-a rândul, şi e bine sâ vă alegeţi de pe acum locul pentru bararca în care vă veţi instala atelierul, ca să vi-1 rezervăm. O mică şî plăcută plimbare, acum, toamna, urmă el dulceag. Venim noi cu fiica mea şi vă luăm cu trăsura curţii. Strugurii sunt copţi, pomii sunt încărcaţi de fructe, şi domnişoarele s-ar bucura şi ele dacă ar sta vreo zi, două la Răstoacă.

Dintî nu zicea nici da, nici ba, căci lucrul nu atârna numai de dânsul, iară Văleanu începu să se-nece şi scoase batista, ca să-şi şteargă, ca odinioară Dinu, sudorile care-l treceau când se gândea câ s-ar putea să o vadă pe Fira chiar la Răstoacă.

Vlaicu, care după toate semnele nu ştia nimic, i se părea un om providenţial.

Mai era însă şi altă providenţă.

Firei i s-a răcit sângele-n vine când Dinu i-a vorbit despre plimbarea ce urmau sâ facă la Răstoacă. Ştia mai bine decât orişicine care e gândul celui ce stăruie s-o facă, dar nu mai putea să se deîe înapoi, iară I,eanca sărea de bucurie şi Lina ţinea să aibă fetele ei mulţumirea aceasta.

Marghioala însă o trase pe Fira de mânecă.

- Nu se poate, îi şopti la ureche. Aj zice lumea că te duci undeva sâ-1 întâlneşti pe Văleanu.

Fira se uită cuprinsă de groază la ea: i se părea că e ceva demonic în fiinţa ei, încât sâmte ceea ce nu poate să ştie.

A venit dar peste câteva zile Vlaicu cu Caliopi, fata lui, dar toate stăruinţele li-au rămas zadarnice, căci Fira nu putea să plece.

- Altă dată... mai târziu] le zicea, şi mai mult nu puteau sâ scoată de la dânsa.

„De ce nu acum?!" se-ntreba Văleanu.

Era treaba lui Vlaicu sâ-i bage-n cap gândul că-i este greu sa vie aci poana-n poartă cu popa şi cu Mariţa, fata lui, care stau mereu Ia pândă, ca sâ-i bage cocoanei în fiecare zi câte un purece-n ureche. Nu era de tot greu lucrul acesta după toate laudele pe care le punea cocoana Mariţa pe fina ei, şi două, trei zile-n urmă Vlaicu a ajuns sâ-1 apere pe părintele Neagu în faţa Iui Văleanu, care se-ncredinţase câ în adevăr popa din Răstoacă c un om stricat, un beţiv şi-o adevărată plagă pentru sat, şi nu mai înţelegea cum poate mătuşâ-sa sâ-1 îndoape cu coate bunătăţile.

- Dacă ţine la fata lui şi are slăbiciune şi pentru ceilalţi şapte copii, zicea Vlaicu.

VI

Erau foarte departe unul de altul cei doi cumnaţi, advocatul şi judecătorul, şi cu anevoia se apropiau, căci unul grăbea, iar cellalt îşi lua răgaz.

Nace Velicu era de părerea că Ii-a dat fiicelor sale destulă zestre şi că şi-a căpătuit ginerii destul de bine, iar mama-soacră avea slăbiciune pentru fiul ei şi nu era câtuşi de puţin mâhnită de gândul că el o sâ moştenească numai singur pe sora ei. Aşa se cuvenea, căci el fusese crescut mai boiereşte, avea nevoi mai mari şi, orişicât de mult i-ar fî rămas de la părinţi şi de la mătuşă, prea mult nu putea să-i fie.

D-l Pălea însă nu putea să iasă din ceea ce avea şi zicea că I' se face fetelor nedreptate.

„Nu!" zicea Philopolu, judecătorul, un fel de maniac care-şi petrecea zilele înfundat în acte, iar serile citind prin cărţi, şi le drămuia toate.

El luase pe Frosa Iui în căsătorie şi era- mulţumit că i-a adus zestre de trei sute de mii de lei, î-a dat patru copii şi purta cu hărnicie grijă de casa ei. Mai mult nu i se cuvenea.

- Nedreptate nu-i, grăi dânsul. M-aş bucura şi eu dacă mi-ar mai veni ceva; un drept nu am însă şi n-am să jignesc pe cocoana Mariţa la bătrâneţele ei.

. - Dacă ea nu mai e însă în stare să-şi chivernisească averea, n-o sâ lăsăm pe alţii sâ profite de neputinţele ei, întâmpină d-l Pal ea.

- Asta s-o vedem! răspunde Philopolu. Să mergem la faţa locului, tu advocat şi eu judecător, şi să ne-ncredinţăm dacă e ori nu în stare să-şi chivernisească averea. Aşa, numai pe spuse şi pe crezute, n-o putem porni, căci ar râde alţi advocaţi şi alţi judecători de noi. Zici apoi că cumnatul acela al nostru, cu care nu vreau nici eu să mă laud, se-ncurcă ici cu una, colo cu alta. Dacă n-are altă rreabă! Să vorbim însă cu el, ca sâ vedem care îi este gândul, şi numai apoi să-i facem judecata. Ai răbdare, c-o să mă duc acolo, şi apoi o sâ vorbim.

Din asta nu putea nimeni să-l scoată şi nu-i rămânea lui Pălea decât să-şi tecunoască neputinţa şi sâ aştepte. Tocmai aceasta îl jignea în amorul lui propriu.

Mai greu însă îl apăsau nevoile, şi puţin i-ar fi pâsut dacă cumnatu-său şi-ar fi frânt gâtul în vreo aventură galantă, ceea ce făcea pentru Zinca un adaos de câteva sute de mii de lei la împărţirea moştenirii.

Cu atât mai jignit se simţea dar când a aflat că părintele Neagu şi după mai multe săptămâni stetea liniştit la Răstoaca.

Ştia, ce-i drept, că Văleanu se-ncurcase pe la Buşteni, şi n-ar mai fi avut nici un interes ca popa să fie mutat, dar intervenise să i se facă acest mic serviciu si era mâhnit că nu i s-a făcut cu

cuvenita grăbire. Ce mai preţuia vorba lui dacă nici după atâta timp nu-l mutaseră pe popa?! Ia ce se putea aştepta când cerea alte servicii mai mari?! Era el deputat?! era om cu trecere în partid?!

în adevăr, însă, vinovat era numai Chivu, care credea c-a făcut destul puind, cum zisese el, fitilul.

Cei de la ministeriu, supăraţi, se descărcaseră asupra celor de la Episcopie, aceştia, încă mai supăraţi, se descărcaseră asupra protoiereului, acesta, şi mai supărat, se descărcase asupra srariţei, iară stariţa aştepta răspuns de Ia Chivu, şi toţi de la Chivu până la ministru se bucurau câ pot s-o lase adormită.

A fost dar destul că d-I deputat lorgu Pălea sâ se-ncrunte o dată pentru ca sâ răsune din sus în jos întrebarea: „Ce e cu (Topa de la Răstoaca?", şi în ziua în care protoiereul a întrebat pe maica stariţa dacă popa îşi cere ori nu mutarea, a fost vestit şi Vlaicu să fie toate gata, că vine protoiereul la faţa locului.

- Care va să zică tot e ceva la mijloc! grăi cocoana Mariţa, foarte turburată.

- Ba bine că nu! răspunse Văleanu. Azi-mâne o să vie protoiereul, trimis din partea Episcopiei.

Cocoana Mariţa era biruită: ea nu putea să primească ruşinea de a fi socotită drept ocrotitoare a unui popă cu pricină.

- Să spui lui Vlaicu că nu-i mai dau popii nici pogoane, nici păşune, nici lemne, nimic nu-i mai dau grâi dânsa-şi toate silinţele lui Vlaicu de a o îndupleca să-i dea au rămas zadarnice.

Părintele Neagu sretea zăpăcit şi dedea din umeri, iară maica stariţa alerga de la Vlaicu, cel mai binevoitor dintre toţi, la Văleanu, şi de la acesta, la cucoana, dar în zadar.

- Acum, părinte, - îi zise ea în cele din urmă popii - tot o sâ asculţi sfatul părintelui protoiereu şi-o să-ţi ceri mutarea, că ai casă plină de copii.

- Ba tocmai acum nu, şi tocmai că am copii nu! răspunse părintele Neagu. Dac-ar înjuga patru boi ca să mă scoată târâş, tot rămân, fie chiar şi ca om care poate trăi din vrednicia Iui. Nu vreau ca să zică nigi sătenii, nici ***sfizi*** ales copiii mei c-am fugit de judecată fiindcă mă sâmţeam vinovat. Să mă scoată cine poate, dar nu e lumea atât de ticăloasă cum ni se pare câteodată, şi dacă pot o mulţime de nemernici s-o ducă bine în ea, n-o sâ ne prăpădim nici noi, oamenii mai de treabă. Nu, maică stariţa - adăugă el - eu nici n-o sâ fug, nici n-o să mă căciulesc la nimeni, şi dacă voi fi având vreo vină, se cuvine să sufăr pentru ea.

Putea din partea popii să facă Vlaicu tot ceea ce vrea.

Era-n preajma zilei de Sf. Dumitru, şi ograda era plină de oameni, care veniseră ca să-i socotească Vlaicu, acum chiar mai încruntat decât de obicei, căci era, aşa zicea el, rău mâhnit din cauza supărării pe care i-o ***făcuse*** popa cucoanei.

- Dar ce suntem noi vinovaţi - ziceau oamenii - dacă popa îi face supărări cocoanei?!

N-ar fi fost vinovaţi, dar Vlaicu ţinea să-i bage-n răcori, ca să-I ştie de frică în ziua când va veni protoiereul şi sâ bage de seamă ce vorbesc.

Florea lui Colac veni şi el la rând.

- Ştii că mai eşti dator cu cmzect şi patru de lei? îi zise Vlaicu.

După cum îşi făcuse Florea el însuşi socoteala, erau numai treizeci şi şase. Ce să-i facă însă?

- De, o fi! grăi, cătcându-şi pe inimă.

- Dacâ-ţi mai dau acum treizeci, fac optzeci şi patru, cu carnete cu tot se urcă şi peste o sută! urmă Vlaicu. Când o sâ scazi atâta datorie?

- Dacă iau pogoanele, mă ajut, răspunse Florea; mat muncim apoi eu şi nevasta mea.

- Nevasta ta - grăi Vlaicu - poama aceea bună. Aud c-aî prins-o cu popa; cum te-ai descurcat cu el?

Florea se uită mânios la el. Dacă n-ar fi fost nevoile lui la mijloc, sărea şi~l apuca de piept.

- Un ticălos a fost cine ţi-a spus minciuna aceasta! grăi dânsul.

Vlaicu sună, ca să intre Vulpe, gornicul, cu Ilie al Saftei, pe care-1 prinseseră cu lemne furate din pădure.

- Tăgâduieşti tu - îi zise Vlaicu lui Florea după ce aceştia intrară -, dar lumea tot ştie adevărul.

- Nu tăgăduiesc, că n-am ce tăgădui - răspunse Florea-, dar e mişel cine scorneşte minciuni.

- Destul, îi zise Vlaicu. O să te chem zilele aceste, ca să-ţi dau banii.

Florea ieşi.

- II auzirăţi acum, le zise apoi Vlaicu celor doi oameni. A venit să mi se plângă că l-a prins pe popa cu Ana, şi spune că i-a făgăduit popa o sură de lei ca sâ tăgăduiască. Zice câ nu tăgăduieşte, dar dacă ia suta, tot va tăgădui. Aşa sunteţi voi, pentru câţiva lei vă daţi şi sufletul. Dar tu, mâi? Urmă adresându-se la Ilie. Ce să fac eu acum cu tine? Ştii că legea pune pedeapsă grea pe furturile din pădure? Plăteşti înzecit lemnele şi mai stai şi vreo doi ani la închisoare.

- Sâ mă ierţi, boierule, se milogi Ilie. Păcatele mele! Necuratul m-a pus.

- Aşa de uşor n-o să scapi, îi zise Vlaicu. Mî-e milă de bieţii ăia de copiii tăi, şi am rugat pe primarul să-ţi deie drumul, ca să-ţi faci treburile, dar sâ ştii că mai avem socoteală unul cu altul.

Aşa îi regula Vlaicu pe toţi, unul câte unul, pe fiecare potrivit cu nevoile lui, ca să fie gata.

Când a mers vestea că a sosit protoiereul, ba a venit şi subprefectul cu câţiva jandarmi, oamenii doritori de a afla ce are să fie s-au adunat la primărie; ştiindu-şi însă socotelile cu Vlaicu, în curând au fost cuprinşi de o temere nehotărâtă şi s-au risipit, ca nu cumva să fie luaţi la întrebare.

Părintele protoiereu era foarte liniştit. Ştia ce anume are să constate, îşi avea procesul-verbal de mai nainte făcut şi era cu conştiinţa împăcată, ca tot omul care-şt face datoria supuindu-se poruncilor primite $le la mai-marii săi, iar părintele Neagu nu mai râdea acum, ci trăgea din când în când cu degetele prin barba lui creaţă şi scurtă ori îşi netezea părul, * tot cam creţ şi el.

Cel dintâi pe care protoiereul l-a luat la întrebare a fost, se-nţelege, Vlaicu, pe ale căruia vorbe se putea pune mai mult temei.

- Eu - grăi dânsul - stau de ani de zile poartă în poartă cu sfinţia-sa, dar n-aş putea să zic decât bine despre cele ce am văzut. Ce vor fî văzut alţii, nu ştiu, şi chiar dac-ar fi voit cineva să-mi spună ceva, nu l-aş fi ascultat, ci l-aş fi dat afară.

Aşa vorbesc oamenii cumsecade ca Vlaicu, şi tot aşa vorbea şi Nică, primarul, tot om cumsecade şi el.

- Eu nu am căderea de a cerceta ce e şi ce nu e adevărat - grăi dânsul -, dar zic oamenii câ e zurbagiu părintele, că se-mbată pe la ospeţe, pe la pomeni şi pe la cumetrii, că se leagă de muierile altora, şi altele de felul acesta.

- Ce zici, părinte? întrebă protoiereul. Aceste sunt învinovăţiri grele.

Părintele Neagu zâmbi.

- Tocmai pentru că sunt grele - răspunse el - chiar dac-ar fi adevărat, eu ar trebui să zic câ nu sunt. Cel ce cade-n atât de grele păcate se ruşinează şi se ascunde, nu poate dar să nu fie şi mincinos. întrebaţi-i pe oameni, iară eu tac şi ascult, dacă-mi dai sfinţia-ta voie să aflu şî eu care-mi sunt păcatele.

Protoiereul se uită Ia subprefect, iar subprefectul se-ntoarse spre Nică.

- Ei, - zise el - care sunt oamenii? Părintele protoiereu vrea sâ-i asculte.

- Toţi - grâi Nică — orişicare. Iacă, urmă uitându-se pe fereastră în curte, unde rămăseseră numai cei ce primiseră poruncă să nu plece. Să chemăm, din întâmplare, pe câţiva. Măi Ilie, măi Tudofe, măi Vulpe, intraţi!

Ilie şi Tudor şi Vulpe intrară cu capetele descoperite şi se opriră-n faţa subprefectului, care în gândul lor era ce! mai mare dintre cei de faţă.

- V-am chemat - le zise acesta - ca sâ spuneţi dac-aţi auzit vreodată pe părintele Neagu vorbind că legile sunt rele, că stăpânirea e maşteră, câ judecăţile sunt strâmbe, că birurile sunt grele, că boierii sunt strâmtoraţi, că traiul e de nesuferit şi altele de felul acesta.

Ilie şi Vulpe se uitau unul la altul.

- Aşa e! grăi Tudor, care era mai prostănac. Să trăiţi, domnule suprefect! Aşa cum zici, tocmai aşa. Nu mai e de trăit, şi aşa zice toată lumea.

Subprefectul înghiţi un nod.

- Dar părintele protoiereu vrea să ştie - grăi dânsul - dacă părintele Neagu zîce şi el aşa?

Tudor se uită strâmtorat la părintele Neagu.

- Dar cum să zică dacă aşa este!? răspunse el. Părintele Neagu făcu un pas înainte.

- Nu mai stărui, părinte - îi zise protoiereului - că-ţi fac eu mărturisirea, câ în adevăr aşa zic toţi, cum a spus d-l subprefect, şi atât de cinstit ca omul acesta trebuie să fiu şi eu, care sunt slujitor al altarului. Scrie acolo în procesul-verbal că zic şi eu ceea ce a zis d-l subprefect, care ştie ce zice lumea.

Subprefectul se-ncruntă, protoiereul dete din umeri, Vlaicu zâmbi, iară Nică îi făcu prostănacului de Tudor semn să iasă.

- Bea părintele? întrebă subprefectul pe Ilie.

- De ... răspunse Ilie uitându-se în ochii lui Vlaicu. Ce să zic? După cum e beutura, dar rău nu e la beţie, ci mai mult bun, că se leagă ici de un copil, colo de o fată, colo de o muiere.

Părintele Neagu n-ar fi putut să srAmă că Ilie minte. Avea în adevăr slăbiciunea de a mângâia ici pe un copil, colo pe o fată, ba şi pe o femeie, care fusese cununată de dânsul. în dosul mărturisirii făcute de Ilie era însă şi un gând mişelesc.

- Se leagă - adăugă Vulpe -, ba ştie tot satul că Florea lui Colac şi-a bătut nevasta pentru că,a prins-o cu părintele.

Părintele Neagu tresări.

- Cine ţi-a băgat în cap minciuna aceasta?! strigă el.

- Florea el însuşi, răspunse Ilie. O ştie şi d-l Vlaicu, care era de faţă când a zis că n-o tăgăduieşte.

- Eu am multe pe capul meu - grăi Vlaicu - şi nu-mi mai aduc aminte dac-am auzit ori nu aşa ceva. Să spună Florea el

Florea trebuia sâ fie şi el prin apropiere, şi primarul trimise după el.

Părintelui Neagu îi era parcă se clatină toate împregiuru! lui. N-ar fi crezut niciodată că nevoile pot să-i aducă pe oameni la asemenea ticăloşie, şi-i era milă de dânşii şi mai ales de Florea, care intră zăpăcit, mai mult îmbrâncit.

- Uite, îi zise protoiereul cu oarecare blândeţe. Să ne spui ce pricină ai avut cu părintele.

Florea se uită buimac împregiurul său.

- Eu, pricină? grăi. Ce să am eu cu părintele? Nici o pricină n-am avut.

- Dezmeticeşte-te - interveni subprefectul - şi vorbeşte desluşit. De ce ţî-ai bătut nevasta?

- N-am bătut-o, răspunse Florea.

- Dar ştie tot satul c-ai bâtut-o, stărui Nică.

- Nu ştie bine, întâmpină Florea. Eu ştiu mai bine cum a fost. Sâ vezi, părinte, - urmă el întorcindu-se spre

protoiereu - e gureşă şi obraznică, şi-ar trebui s-o chemaţi şi pe ea aici, ca să ne puteţi judeca cu dreptate. Fiindcă e harnică, isteaţă şi pe deasupra şi curăţică, se crede şi e-ndrăcită, şe ţine de capul omului şi nu se lasă până ce nu rămâme pe a ei. Eu, ca să am pace-n casă, mă dau după păr. Dacă mi s-a zis, însă, că sunt mămăligă nefrecată, că-mi mănâncă câinii din traistă, c-o s-ajung să adun spice de pe mirişte, ba a mai şi sărit la mine, nu mai aveam nici eu ce să fac.

- Bravo! acum ai pornit-o bine, îl îmbărbăta subprefectul. Adecă v-aţi certat şi din ceartă aţi ajuns la bătaie. Dă înainte: pentru popa v-aţi certat?

- Da, pentru popa - răspunse — pentru părintele ne-am certat. Eu am zis adecă să se ducă mai rar pe la popa. Ea a zis adecă că se duce orişicând o vrea, că nu se duce la popa, ci la preuteasa. Eu am zis ca să nu se ducă, fiindcă lumea vorbeşte multe. Ea a sărit cu gura pe mine: „Ce vorbeşte, năucule, ce poate să vorbească?!" „Uite, vorbeşte" i-am răspuns eu. Ea a început sâ mă ocărască pentru că las ca lumea sâ vorbească. ..Cum s-astup, fă, nebuno, gara lumii?! i-am zis eu. Cum să mă iau la harţă cu toată lumea când mie nu-mi spune nimeni nimic?! Nu ştii vorba că ştie satul ce nu ştie bărbatul?!" „Cum?! - sluţenie de om! - nu cumva te superi şi tu?!" a strigat ea atunci ca ieşită din minţi, m-a scuipat ca pe un nemernic şi s-a repezit la mine. Aşa a fost: n-am bătut-o, părinte, ci ne-am bâiut şi, dacă e vorba, mai multe-am luat decât am dat.

- Care va să zică nu e adevărat ceea ce zice lumea? întrebă protoiereul, care nu ţinea să-l găsească şi de asta vinovat pe părintele Neagu.

- Asta-i! răspunse Florea. De unde-ţi vine să mă întrebi pe robie asemenea lucruri?! Ce ştiu eu ce va fi ştiind şi ce va fi 'fJrbind lumea?! Astea se şoptesc şi mie nu-mi spune nimeni nimic.

- N-ai zis tu în fata mea şi a lui Ilie - grăi Vulpe - că nu tăgăduieşti că ţi-ai prins nevasta cu popa?

Florea se dete puţin înapoi şi-i măsură pe amândoi cu ochii.

- Eu?... ăsta care sunt aci am spus-o aceasta?! grăi dânsul. Tare sunteţi ticăloşi, măi. Ana e femeie pe care o baţi când o prinzi cu cineva?! At mai fi părintele aici dacă aş crede aşa ceva?! Când ai, nemernicule, nevastă ca Ana mea şi-o prinzi cu cineva, faci moarte de om şi-ţi plâng şi judecătorii de milă! Scuipă, părinte, - urmă el adresându-se la protoiereu - şi lasă-i să-şi caute de drum!

- Nu maî tăgădui, omule, că te-ncurci, stărui subprefectul. Nu vezi că sunt aici mărturii?!

- Dacă aveţi mărturii - grâi părintele Neagu - ce ne mai întrebaţi pe noi?! Noi tot nu vi-am spune, nici dac-ar fi adevărat.

VII

„Ce-o să mai vie?!" se-ntreba toată lumea la Răstoacă, unde vrajba pornită de la Vlaicu se-ntinsese încetul cu încetul de-i cuprinsese în cele din urmă şi pe copii.

Părintele Neagu stetea ca înfipt şi-şi căuta de treabă parcă nu s-ar fi întâmplat nimic, dar nu mai avea trai bun cu preuteasa, care, amărâtă până-n fundul inimii, îi dedea mereu zor să-şi caute dreptatea şi să deie de ruşine pe năpăstuitorii lui.

- 1 asă-le, că vin toate ele de ele - zicea popa -, minciuna nu poate să dăinuiască.

S-ar fi liniştit, poate, şi preuteasa, dar erau rudele si prietenii şi finii care o ţineau în frământare, şi era mai ales maica Fevronia, femeie de fire năvalnică, pe care o scotea din sărite răbdarea părintelui.

- De ce nu m-a făcut Dumnezeu pe mine bărbat?! zicea dânsa. Eu aş şri ce am să fac când cineva mă atinge.

Mai procletă decât matca Fevronia era însă Ana lui Florea, care nu mai putea să-şi vadă bărbatul în ochi şi-ar fi fost în stare sâ răzvrătească tot satul asupra Iui Vlaicu, de la care porneau în gândul ei toate relele.

- Nu! îi zicea Florea cu sfială. Toate de la Văleanu pornesc, de Ia el şi numai de la el. Dacă mi-ar fi dat el atunci cei treizeci de lei, ori dacă ar fi fost destul de cinstit ca să-mi spună apriat câ nu-mi dă, nu mai venea năpastea aceasta pe capul meu. Biletul acela a fost afurisit!

Işi căuta, biet de el, de treabă, dară orişice făcea şi orişiunde se afla, îl muncea gândul că Ana Iui nu mai e cum a fost, că nu mai are trai bun cu ea, şi-i venea să-i deie foc casei si satului şi să-şi ieie lumea-n cap, apoi strângea pumnii aducându-şi aminte de biletul pe care i-1 dăduse Văleanu.

Popa şi preuteasa, Ana şi Florea, toţi patru la un loc şi dimpreună cu maica Fevronia, cu toate rudele, roţi prietenii si toate cumetriile lor nu aveau în sufletele lor atâta amărăciune ca cucoana Mariţa, care era deprinsă să-şi facă toate voile şi nu suferise-n viaţa ei nici dureri, nici amărăciuni.

O momiseră, şi ea o luase prea râpede.

Era foarte frumoasă vorba că ea nu ocroteşte popă cu pricină, dar cea mai mare dintre bucuriile bătrâneţelor ei era să deie, sâ ocrotească, să vadă pe alţii bucurându-se pe urma faptelor ei, iar acum nu mai avea cui sâ deie, pe cine să ocrotească, de a cui bucurie să se bucure, ba, ceea ce le punea tuturora vârv, tocmai acum, toamna, când se aşează toate-n cămară, nu mai venea nici Mariţa, fina ei, pe la dânsa - biata fată, nu mai putea să vie.

S-ar mai fi uşurat dac-ar fi avut pe cine să arunce vina, dar a făcut-o ea de capul ei: I,uţa tăcea, iar Vlaicu, om cuminte ca totdeauna şi suflet bun, a stăruit mult să o lase de capul ei.

Eta, ce-i drept, nepotul ei care o îndemnase, dar pe el, mai ales acum, ea nu putea sâ arunce nici o vină.

Atâta mângâiere îi mai rămăsese.

Nu e în lumea aceasta viaţă mai plină de adimeniri decât a plugarului, şi fericit cel ce prinde slăbiciune pentru plugărie. Slăbiciunea aceasta n-o prinde însă nimeni la seceriş, ci urmărind pornirea spre viaţă a fot ceea ce creşte.

Văleanu se plimba cu copiii şi cu Ursu când Vlaicu treiera; tot în plimbare a trecur pe la culesul viilor şi când se adunau prunele, merele, perele şi nucile din livezi. Când a început însă să tăsară rapiţa şi să crească, el mergea singur la câmp, se bucura de orişice ploicică şi nu-i mai vorbea bătrânei decât despre frumuseţea rapiţei. După ce au început apoi să răsară perie deasă şi semănăturile de grâu, Văleanu se scula-n zori de zi ca să iasă cu semănătorii şi se uita mereu, la cer, ca nu cumva să se strice timpul mai nainte de a se fi făcut toate arăturile, căci era mare întinderea.

Cum să-i găsească cocoana Mariţa vreo vină când îl vedea pornit pe calea în care de atâta timp şi-1 dorea?!

Vinovată era ea şi numai cu nenorocita ei de fire miloasă.

Nu se bucura însă şi Vlaicu de ajutorul pe care i-1 dedea nepotul cocoanei.

îi ieşiseră toate-n plin: grâul şi-1 vânduse ca de obicei; socotelile şi le făcea cum ştia el; slăbiciunea lui Văleanu o dibuise; pe popa-l înfundase. Tot sc temea însă de toţi şi de toate, şi gândul îi era mereu la magazia de fier, care n-avea nici un rost dacă nu era un mijloc spre a-l face pe nepotul cocoanei să nu se mai plimbe atât de des pe la rapiţă şi pe la semănăturile de grâu, unde stetea de vorbă cu oamenii.

De Sfinţii Arhangheli Mihail şi Gavrit, care cădeau sâmbăta - două sărbători una după alta — era hramul schitului, şi mai ales când timpul era frumos se aduna la Răstoacă multă' lume din împregiurimi.

Maica stariţa, voind sâ plece joidimineaţâ în oraş, a **trecut** pe la cocoana să-i spună că are să cumpere mai una, mai alta, pentru sărbătoare şi să-i ceară, ca alte daţi, trăsura.

Vlaicu, căruia gândul bun îi venea totdeauna la timp, s-a bucurat că poate să-i facă această lesnire.

- Să ieie, maică, - zise el ~ şi pe Caliopi a noastră. Vă dau trăsura cea mare. Timpul e frumos, şi poate , că aduceri cu d-voastre două domnişoare, fiicele fabricantului care lucrează magazia de fier.

Maica Fevronia s-a bucurat că nu face călătoria singură, a luat-o pe Caliopi, s-a dus cu ea la fabricant şi s-a întors vineri după-ameazăzi cu cele două surori, care îi păreau foarte drăguţe şt pe care le-a luat cu dânsa la schit.

Cine ar mai fi putut zîce că n-au să se ducă?!

Nu se putea ceva mai frumos decât să te duci la hramul unui schit chiar cu maica stariţa.

Mai ales Fira, care stătuse de atâta timp ca închisă-n temniţă şi chinuită de fel de fel de gânduri, era slăbită şi avea chiar trebuinţă de o mică schimbare de aer şi de oarecare distracţiune.

Ce schimbare de aer?! Ce distracţiune?!

Din clipa în care i s-a hotărât plecarea, ea a început sâ tremure până-n cele mai mici părticele ale trupului ei slăbit şi tremurând a făcut drumul, parc-ar fi fost dusă la pierzare.

Maica Fevronia, care nu din răsfăţare intrase în mănăstire si cunoştea durerile vieţii, îi vedea faţa, i se uita-n ochi şi-i strângea din când în când mâna, parc-ar fi voit s-o mângâie şi s-o îmbărbăteze. Vedea dânsa că greu e muncită-**n** sufletul ei, dar **nu** s-ar fi încumătat, **Poamne** fereşte, s-o jignească scrutând tainele inimii ei.

Din vorbă-n vorbă, aşa pe nesimţite, s-a dumirit Fira ce e pe la Răstoacă, cine e şi cum cocoana Mariţa, ce face nepotul

ei, un oarecare Văleanu, şi-i era din când în când parcă-i vine un fel de sfârşeală.

Toate aceste nu erau însă decât un fel de pregătire pentru cele ce aveau sâ urmeze. +

D-l Philopolu, judecătorul, a profitat şi el de cele două zile de sărbătoare şi a venit cu cocoana Frosa şi cu cei patru copii ai lor s-o vadă pe cucoana Mariţa, să-I întâlnească pe cumnatu-sâu şi să se-ncredinţeze la faţa locului, cum îi făgăduise lui Pălea.

El a sosit vineri pe-nserate şi"a găsit-o pe cocoana Mariţa foarte mâhnită.

în ajunul unei zile atât de mari îi era stricat tot rostul casei. Venise, ce-i drept, părintele Vîsarion, un călugăr bătrân, ca să facă slujba la schit, şi-l chemase, ca sâ-i citească sfeştania, dar ea era obicinuită să i-o citească părintele Neagu, să vie şi copiii, să împartă daruri şi s-o aibă pe Mariţa la-ndemână. De câte ori ieşea apoi în cerdac ori se uita pe fereastră, ochit ei se opreau asupra bisericii, iar dinjos de biserică era casa popii, pe care odată cu capul nu l-ar fi primit în casa ei, mai ales acum, după ce ieşise protoiereul la faţa locului, ceea ce nu se mai întâmplase niciodată la Răstoacă.

Aceasta nu mai putea să ţie aşa.

D-l Philopolu îi înţelegea mâhnirea, o găsea foarte bine întemeiată şi era şi el de părerea că lucrurile nu mal pot să rămâie aşa.

— Vinovat ori nevinovat - zicea el —, popa trebuie să plece pentru ca sâ înceteze vrajba. O vină neapărat avea: câ n-a ştiut să păstreze liniştea.

A vorbit dar cu Văleanu, care-l grăia de rău pe popa; a vorbit cu Vlaicu, care nu-l ridica-n slava cerului nici el, dar spunea că e năpăstuit şi că el a stăruit ca cocoana să nu-i horopsească.

- Eşti bine cu el? îl întrebă Philopolu.

- S-ar putea sâ nu fiu?! răspunse Vlaicu. Trăim de atâta rimp poartă în poartă şi n-am avut niciodată vreo supărare între noi.

- Ei bine! vorbeşte cu el, înduplecă-l să plece de bunăvoie, câ aici tot nu mai poate să aibâ trai bun, stărui Philopolu.

- N-am stăruit?! n-a stăruit şi maica stariţa?! Protoiereul n-a stăruit?! £ om încăpăţânat: nu e chip să-l înduplеci!

- Ei bine! o să plece şi fără ca să vrea, grăi Philopolu îndârjit.

Era dumirit; nu mai încăpea îndoială că Pălea era om pripit: cocoana Mariţa avea toată dreptatea, era femeie cu judecată, şi vorba despre fata popii era o prostie.

Rămânea însă cealaltă.

Philopolu nu era om care umblă cu momeli şi venise anume cu gândul de a vorbi fără de încungiur cu Văleanu.

Seara, după-masă, el se retrase cu Văleanu într-un colţ.

- Se vorbeşte - îi zise - că ai de gând sâ te însori. Ar fi şi timpul.

Văleanu se făcu race ca gheaţa. Acum era timpul să se dumirească într-un fel, câci nu era-n familia lui om cu care se putea înţelege atât de bine ca cu Philopolu.

- De vrut aş vrea - răspunse el -, dar lucrul acesta nu atârnă numai de mine.

- Dar mai ales de tine, întâmpină Philopolu. Faci, la urma urmelor, ce vrei. Ce e cu domnişoara de la Buşteni? E în adevăr ceva serios?

Văleanu se uita cu ochi mari la el. De unde putea dânsul sâ ştie ceva despre cele petrecute la Buşteni?!

- îmi spune Pălea - urmă Philopolu — că aveaţi întâlniri prin pădure, c-aţi făcut plimbări pe la Braşov. Văleanu se ridică în picioare.

- Pălea e un prost, care pune temei pe toate minciunile, grăi dânsul. Minciuni sunt toate! Domnişoara aceea, dacă vă

interesați atât de mult de ea, nu e cineva cu care se pot face plimbări pe la Predea) și pe la Brașov.

El făcuse însă în adevăr plimbări și la Predeal, și la Brașov si mintea i se turbura când se gândea câ asupra ei se revărsau păcatele lui.

- Minciuni! - repetă el - toate sunt minciuni!

- Care va să zică nu e nimic? întrebă Philopolu.

- Nimic! răspunse Văleanu, strivit de sâmțământul că a compromis-o prin purtările lui ușuratice.

Ce ar mai fi putut să zică acum, când o vorbă scăpată de dânsul ar fi produs în gândul tuturora convingerea că sunt adevărate cele ce se ziceau?!

Și ce putea să facă ziua următoare, în biserica plină de lume, când ochii lor s-au întâlnit?!

Stăteau răciți până-n măduva oaselor și nu cutezau să se uite unul la altul, în vreme ce Vlaicu îi pândea rătras într-un colț și vedea cu ochii lui pătrunzători din fețele lor zbuciumul din sufletele lor.

O nouă mișelie ar fi fost dacă el ar fi arătat c-o cunoaște, c-o știe, câ dânsa e ceea ce se întâlnea cu dânsul prin pădure șt se plimba pe la Predeal și pe Ia Brașov.

„Fugi, ar fi voit să-i zică; ascunde-te, nenorocito, ca nu cumva lumea sâ afle cine ești!"

Vedea, parcă, pe cele trei surori ale lui uitându-se peste umăr la ea și bătându-și joc de dânsa, șt-o nespusă amărăciune se revărsă-n sufletul lui.

Iară Fira stetea cu ochii plecați și strivită de gândul câ dânsul aleargă după ea prin ascuns, dar în fața lumii nu vrea s-o cunoască.

VIII

- Voi trei, eu cumnatul Nace, o să-mi puteți face atâta treabă ca să mă scăpați de popa ăsta, grăi cocoana Marița când luă ziua-bună de la Philopolu.

- Să fii liniștită, răspunse acesta, și două zile-n urmă a și trecut pe la Episcopie, ca să vadă ce s-a ales de cercetarea făcută de protoiereu la Răstoacă.

El a fost trimis la ieromonahul Ilarie cel prețuit pentru darul lui de a tăcea.

Cu oameni ca Philopolu părintele Ilarie se purta cu multă smerenie. Mai nainte însă de a-i vorbi, ținea să afle ce știe și cc nu știe judecătorul.

- Părintele Neagu de la Răstoacă - grăi dânsul nedumirit - trece aici la noi drept un preot bun, de care nimeni încă nu s-a plâns.

- Mă mir, întâmpină Philopolu. Eu știu că s-a făcut la ministeriu o reclamațiune, în urma căreia a fost trimis de aici părintele protoieteu la fața locului, și cred că va fi prezentat vreun raport.

Călugărul știa acum ceea ce voia să știe.

Ei dete din umeri.

- Eu cred c-ați fost rău informat — zise el -, căci în actele Episcopiei nu e nici o urmă despre o asemenea reclamațiune. Se poate însă ca protoiereul, făcându-șî obicinuitele inspecțiuni, va fi trecut, din întâmplare, pe la Răstoacă și va fi constatat oarecare neajunsuri, iar lumea crede c-a fost trimis dinadins acolo. Raport nu ni-a venit încă. Țiu însă să vă servesc, și dacă vă interesați, o să cer de la protoiereu raport și-o sâ vi-1 arăt.

D-l Philopolu mulțumi pentru bunăvoință și rămase să Treacă iar peste vreo două zile pe la Episcopie. Adevărul era că raportul se afla în saltarul mesei, dar nu era făcut ca să-1 poată vedea orișicine. Trebuiau deci să se facă oarecare schimbări în

el clacă era vorba să-l citească d-l Philopolu, care era şi judecător, şi om interesat în cauză.

Protoiereul, om trăit în lume şi slujbaş cu practică îndelungată, ştia că orişice raport are să fie făcut aşa cum vrea sâ-l aibă acela căruia !-l adresezi* Voind dară să uşureze poziţiunea Episcopiei, îl încărcase pe părintele Neagu scoţând la iveală amănuntele vinovăţiei lui. Ieromonahul Ilarie, însă, ştiind acum de unde vine reclamaţiunea, ţinea sâ uşureze poziţiunea Episcopiei descărcându-I pe părintele Neagu, căci, dacă de hatâr era vorba, el era cu-arat mai mare cu cât mai mică era vina celui sacrificat. Pretutindeni, dar, unde protoiereul zicea *»s-a constatat",* el a şters vorba şi a scris *zice",* iar în toc de *„după mărturisirile",* a pus *„după spusa".*

Citind raportul astfel prefăcut, d-l Philopolu strâmbă din nas.

- Dar din raportul acesta nu rezultă nimic, grăi dânsul.

- Cum să nu rezulte? grâi ieromonahul. Sunt expuse cu toată claritatea plângerile sătenilor.

- Dar nu se constată dacă ele sunt ori nu întemeiate. Asta e o sperietoare pentru popa: trebuia să i se constate vina!

- N-are protoiereul căderea s-o facă fără de însărcinare formală - răspunse călugărul ci afacerea trebuie să treacă-n judecata consistoriuhn.

- Asta e zamă lungă, părinte! - exclamă d-l Philopolu - o să-mbătrânim cu toţii până la sfârşitul procesului.

- Formele, domnule judecător, formele! răspunse călugărul. Dar - urmă apoi, schimbând tonul - atârnă de la înţelepciunea preasfinţiei-sale, care în virtutea puterii sale arhiereşti poate să le scurteze toate, dacă aşa cere buna-rânduială şi păstrarea păcii în biserică.

- Aceasta e - grăi Philopolu - pacea şi buna rânduială. Dacă se produce un conflict între preot şi proprietarul moşiei, fără îndoială că nu proprietarul, ci preotul are să plece.

- Fără îndoială! stărui călugărul.

- Când aş putea să văd pe preasfinţia-sa? întrebă Philopolu.

Călugărul puse amândouă manile pe pept şi se plecă.

Dacă era vorba de un hatâr, nu d-lui Philopolu, ci ministeriului avea să i-l facă Episcopia.

- Orişicând - grăi dânsul d-voascre orişicând, dar aţi ostâni tn zadar, căci preasfiuţia-sa se foloseşte de puterea arhierească numai când i se cere aceasta de sus.

judecătorul zâmbi cu răutate.

- Care va să zică, o are numai când vor cei puternici s-o aibă grăi dânsul.

- Cam aşa, cam aşa — şopti călugărul — şi preasfinţia-sa v-ar trimite la ministeriu. Acolo se pun toate la cale.

- Dau să dai! grâi Philopolu supărat. Nu mă mai bag, nu mă mai amestec pe la ministerii nu umblu; aceasta e treaba cumnatului meu, care e deputat şi face politică.

Domnul lorgu Pălea însă tocmai pentru că era deputat şi făcea politică nu mai putea să treacă pe la ministeriu.

Cum?! Forme peste forme?! Raporturi în doi peri?! Judecată la consisroriu?! După două luni de zile lucrurile nici nu erau bine pornite?!

Aceasta era o ticăloşie nemaipomenită!

El nu ceruse să i se facă dreptate, căci dreptate trebuie să i se facă şi celui din urmă hamal. Un mic serviciu a cerut, şi acesta trebuia sâ i se facă fără de întârziere, chiar şî dacă n-ar fi având dreptate. Altfel, ce mai preţuieşte votul lui? Ce mai preţuieşte glasul lui în Parlament?! De ce-şi mai perde el timpul la club şi la întruniri? Care mai e trecerea lui?

iMai erau câteva săptămâni până la deschiderea sesiunii de iarnă.

- O să ne vedem! zicea el.

Nu era singur. O! erau mulţi, tot unul şi unul, şi nu rămânea decât să se înţeleagă între dânşii pentru ca să se impună.

Dar era supărată cocoana Marița, şi el avea cuvinte de a alerga ca s~o-mpace.

Philopolu îi spunea hotărât că nu e nimic ce-ar putea motiva punerea sub interdict a bătqlnei.

Nu rămânea deci decât să-şi asigureze bunăvoința ei. îi mai dădea zor şi cocoana Zinca, pentru care era scandal nemaipomenit ca ei toți împreună sâ nu fie-n srare a scoate din sat pe un popă prost. El însă nu voia cu nici un preț să se umilească şi să-şi punâ-n joc dignitatea câciulindu-se a treia oară pentru un lucru de nimic.

Zilele treceau, dar, fără ca să-i vie cocoanei vreo veste îmbucurătoare, ceea ce o făcea din ce în ce mai îndârjită!

Era supărată că nu mai merg la casă ei lucrurile potrivit cu deprinderile ei: ea însă, prea bătrână spre a mai putea lua alte deprinderi, le întoarcea toate pe dos şi făcea din cel mai mic lucru cesriune de amor propriu.

Părintele Neagu nu se-ndoia că, mai curând ori mai târziu, ea-şi va schimba gândul şi era gata să-i ceară iertare, s-a şi dus în câteva rânduri să-i facă sfeştania obicinuită, ea însă n-a vroit să-l primească.

Maica starița a luat înțelegere cu Vlaicu şi cu Văleanu şi-a vorbit cu părintele Barbu din satul vecin, ca să vie dânsul la sfeştanie; nici pe el n-a voit însă să-l primească.

Se socotea foarte umilită când i se spunea că o să mai ție mult până ce vor ajunge să-l scoată pe popa din sat; dac-ar fî venit însă cineva să-i spună că el pleacă, ea ar fî sărit sâ-l oprească. Nu mai putea nimeni să ştie ce vrea şi ce nu vrea: era supărată pe toată lumea şi se uita la toți cu neîncredere; nu mai putea nimeni să intre-n voile ei.

în adevăr ea ar fî voit să fie toate cum trebuia, deci ca mai nainte - pace, linişte, dragoste, bucurie, droaie de copii şi Marița cea mică pretutindeni - şi i se turburau mințile când simțea că aceasta nu mai e cu putință.

Puțin i-a mai trebuit ca să-şi dea seamă că lucrurile au pornit spre rău numai de când a venit nepotul ei în casă. Nu-l făcea nici acum pe el vinovat, dar îi era parcă e la mijloc un dub necurat care calcă pretutindeni cu pizmă şi cu răutate pe urmele lui.

- Ai, maică, duşmani care te urmăresc pentru câ eu te iubesc şi vreau - zicea dânsa - să-ți las averea mea. Fă rugăciuni, ca Dumnezeu să-i facă neputincioşi.

Chiar şi dacă n-ar mai fi fost şi altele, erau destule şi aceste pentru ca sâ i se facă lui Văleanu din ce în ce mai nesuferită viața Ia Răstoacă.

Ce mai caută el aici" acum, după ce frunza se scuturase şi toate semănăturile erau făcute?! Cum putea el să petreacă iarna întreagă cu baba aceasta, pe cate nimic n-o mai putea mulțumi?

Are tot omul în viața lui clipe în care e rău, alte clipe în care e bun, iar altele în care e fie tâmpit, fie cu mintea luminată : lui i se luminau, parcă, toate când se ivea-n sufletul lui pornirea de a se duce-n lume, ca să i se peardâ urma.

„Da - îşi zicea - aşa, mereu singur, unde nimeni nu mă ştie cine sunt şt ce caut."

Era acolo la Răstoacă un fel de zăduf ca-n ajun de furtună. Baba ar fi voit şi n-o ierta firea să se-mpace cu popa ; Vlaicu ținea să scape de popa şi nu putea sâ-l vadă-n ochi pe Văleanu; Florea şi Ana erau în stare să facă moarte de om: trebuia să moară cineva pentru ca lucrurile să intre iar în desfăşurarea lor de de mai nainte.

Cuprins de sâmțământul acesta, Văleanu a şi plecat, el singur nu-şi dedea seamă unde.

Aflând-o aceasta, d-l Pălea a simțit în sufletul lui o tainică uşurare. S>nşelase deci Philopolu când credea că cumnatul lor s-a aşezat la Răstoacă oarecum ca stăpân, şi ceî rămaşi puteau acum să răsufle mai uşor şi s-o prelucreze pe bătrână. Era mare

nevoie de aceasta, căci urmau zile grele pentru el: mese, ceaiuri şi soarele, consfătuiri şi întruniri, care toate costă, ba chiar şî-o gazetă independentă, dacă îşi găsea tovarăşi şi putea să angajeze şi pe socrul său şi să stoarcă^ceva şi de la baba, care, lucru ştiut de toţi, avea casa de fer plină.

„Trebuie - aşa era vorba - să le arătăm că suntem şi noi cineva, câ putem ceva şi nu primim fără de răzbunare ruşinea ce ni s-a făcut."

IX'

Dinu-şi urma lucrarea cu multa grijă. Temându-se mereu ca nu cumva să deie greş, el băga bine de seamă să n-o mai pată cum a pâţit-o cu vergelele, şi nu întră în nici o întreprindere care i se părea câtuşi de puţin riscată. Tocmai de aceea i se-ntâmpla câteodată că n-avea destul de lucru, ceea ce era o pagubă, căci oamenii mâncau şi le mergea şi plata.

— Eu nici nu ştiu de ce n-ar putea adecă să fie toţi lucrătorii ca Gigiu, care nu e cu mâncarea, grâi într-una din zile Marghioala.

— Obiceiul casei este ca ei să mănânce cu noi, tăspunse I Jna. Le vine şi lor mai bine, şi nouă mai uşor, căci tot gătim pentru noi, şi pentru ucenici.

— De! - întâmpină Marghioala - obiceiul s-a făcut când trăia nenea Costache şi când fetele erau mici. Acum, când nu mai e stăpân la casă, e greu să pui fetele mari la masă cu orişicine. Dacă n-ar fi alta, lucrătorii duc şi aduc vorbe.

Ea ştia ce zice, dar 1 jna, care n-o înţelegea, ţinea la obiceiul casei.

Nici Dinu n-o înţelegea, dar îşi făcea socoteala că în zilele când e puţin de lucru, perderea e mai mică dacă lucrătorii nu mănâncă la masă cu stăpânul.

Lucru mare nu era însă, căci erau deobiceî, afară de Gigiu, numai doi lucrători. După ce au făcut însă cu Budini învoiala

pentru magazia de la Răstoacă, Dinu a-mai învoit alţi trei lucrători, şî acum i-a luat pe toţi fără ca să le deie şi de mâncare, iar ucenicii mâncau de aici nainte la o masă deosebită, care li şe aşternea în atelier.

Mai ales Andrei se simţea greu jignit de schimbarea aceasta, care-n gândul lui nu putea sâ pornească de la Dinu, ci din fumurile Firei, care-1 sucea şi-nvârtea după placul ei.

Tocmai pentru că mânca şi dormea în casă, Andrei ieşea rar de tot în lume şi nu aflase nimic despre cele ce se vorbeau prin mahala. O vedea dar pe Fira mai tăcută şi mai îngândurată decât mai nainte şi le lua aceste drept fumuri.

- Care va sâ zică ne scoase domnişoara Fira de la masă şi alungă şi pe ucenicii ăia murdari, îi zise el Marghioalei.

Marghioala ţinea să fie bine cu toţi şi mai ales cu Andrei, pe care-1 ştia rău de gură.

- Te-nşeli, îi zise ea. Nici cucoana I jna, nici nenea Dinu, nici mai ales domnişoara Fira n-ar fi făcut-o aceasta dacă nu m-aş fi plâns eu, câ singură nu mai pot birui cu atâta lume. Nu c cum o iei, şi râu faci câ te superi.

Andrei era acum şi mai supărat. Trăia de atâta timp sub acelaşi acoperemânt cu Marghioala, vedea mereu că ea-nvârte toată casa şi-i zicea adeseori „topor de oase": acum se schimbară deodată toate în capul lui.

- Care va sâ zică te-ai făcut stăpână peste stăpâni, grăi dânsul; dacă vrei d-ta, e bine, iar dacă nu vrei, e râu!

Ceea ce-1 atingea era nu c-a făcut-o, ci că are îndrăzneala de a o şi mărturisi.

- la lasă-mă-n pace - zise ea întorcându-î spatele - că d-ta, când îţi intră ceva-n cap, în toate găseşti clenci.

El se uită lung după ea, apoi se bătu cu pumnul în frunte.

„Dovleac, iar nu cap!" îşi zise.

De mult ar fî trebuit el să înţeleagă câ nu degeaba stă dânsa atât de mult cu Dinu.

„Lasă, c-o să vă pasc eu!" zise, mai mult însă cu părere de bine decât cu răutate, căci el de mult zisese câ nu face Fira pentru Dinu, iar acum zicea că nu face Dinu pentru Fira.

El n-avea, în adevăr, nevoie să-i pască, deoarece Marghioala avea multă slăbiciune pentru Binu, dar slăbiciune de femeie chinuită-n copilăria ei, pe care n-avea de ce s-o ascundă ori ş-o tăgăduiască. Dac-ar fi bătut-o Dinu, ea ar fi răbdat şi tot ar fi fost gata să muncească, să rabde la foame şi la frig şi să-şi deie-n cele din urmă şi cămaşa pentru dânsul. De ce s-o tăgăduiască aceasta când singura ei mulţumire era ca şi el, şi toată lumea s-o ştie?!

Andrei le lua acum de-a-ndoaselea şi zicea că Dinu se lasă să fie purtat de dânsa, ceea ce părea, dar în adevăr nu era adevărat.

Afacerea cu Budini ieşise bine. Fierul se mai scumpise şi Dinu se alesese cu un câştig de vreo trei sute de lei.

Acesta-1 ispitea sâ mai facă cum a făcut şi-şi băga din când în când banii în afaceri. Când a venit rândul să cumpere tablă şi fier pentru magazie, el n-a putut să facă încasările la timp şi, ca să nu mai aştepte, a cumpărat din banii lui.

- Rău faci! i-a zis Marghioala, care n-avea, la urma urmelor, să se amestece-n asemenea meniri. De ce să-ţi perzi carneţele?

El a făcut tot ceea ce a vrut, şi astfel a rămas între dânşii o mică supărare.

Peste câteva zile a venit răspuns de la Tănase.

El spunea în scrisoare că nu poate veni să-şi ieie partea şi că nu consideră, prin urmare, cele două mii ca fiind scăzute din capete, cî ca parte ce i se cuvine din venituri.

Dinu nu-şi prea dădea seamă despre deosebirea pe care o] făcea Tănase, dară Marghioala încă atunci când i-a trimis banii] stăruise să nu muncească şi pentru Tănase.

- Nu vezi - grâi dânsa - câ se face pe nemuncite tovarăş **la** parte?!

- Dar eu ce să-i fac dacă aşa vin lucrurile!? răspunse el.

- Vorbeşte cu vreun advocat, ca să te descurce, stărui dânsa.

Cu advocaţi nu voia Dinu să-şi facă de lucru, şi supărarea era şi mai mare.

Tot atunci a mai ieşit apoi Ia iveală că Dinu, neavând după înmormântare bani în casa, trimisese cele două mii de la dânsul.

- Care va să zică şi lui tot de pomană îi dai?! grăi Marghioala.

Era foarte mare deosebirea între ei amândoi. Grija lui era **ca** nu cumva să zică cineva că nu are destulă inimă pentru avutul văduvei şi al copiilor ei şi ca lucrurile sâ meargă cel puţin **atât de** bine ca mai nainte, când trăia Costache.

„Mai bine să treacă de la mine decât să sufere casa vreo pagubă" îşi zicea el, gândindu-se mereu că are să deie socoreală **despre** chivernisirea lui şi că cu banii lui putea să facă tot ceea **ce** vrea. El, om voinic şi harnic, care se mulţumea cu puţin, nu **se** temea c-o să peară.

Marghioala îî ţinea însă socoteală mai ales despre averea lui, si adeseori era parcă ar fi voit să-i zică: „Ba mai bine să treacă la tine!"

Cel puţin aşa o-nţelegea el, şî de aceea se simţea jignit de presupunerea c-ar fi în stare să tragă fie chiar şi numai o para de la văduvă şi de la copii.

- Fac tot ceea ce vreau cu banii mei, îi răspunse el dar. Nu cumva o să-mprumut de la alţii când am eu însumi bani?!

- Faci, faci! grăi dânsa, şi acum supărarea era şi mai grea.

Slăbiciunea însă tocmai la supărare se dă mai învederat pe faţă.

Ea era mâhnită pentru că l-a supărat. El era mâhnit pentru câ îi dedea dreptate. Ea ar fi voit să-i ceară iertare. El era hotărât ˈâ pună-n socoteală carnete pentru banii pe care-i dă de la

dânsul şi ţinea sâ i-o spună aceasta. Se căutau deci mereu cu ochii şi ţineau mai mult decât de obicei să fie ei singuri într-un colţ, iară Andrei le vedea toate şi le-nţelegea-n felul lui.

Aceste se petreceau în primele zîlejdupă Sfinţii Arhangheli, când Fira s-a-nrors de la Răstoacă cu maica stariţa.

în timpul celor câteva zile pe care le-au petrecut împreună, maica Fevronia prinsese slăbiciune de Fira, care i se părea foarte nenorocită, iară Fira se alipise cu multă dragoste de ea. A fost dar grea despărţirea, şi după ce maica s-a-ntors iar la schit, Fira se sâmţea singură şi părăsiră şi-şi dedea seamă câ s-a-nstrâinat încetul cu încetul de toţi cei ce o iubeau, iar aceasta din slăbiciune păcătoasă către omul care nu voia s-o cunoască-n faţa lumii.

Greu i-a fost, dar se sâmţea acum scăpată, dezmeticită şi pornită iar spre viaţa ei de mai nainte. De atâta timp era nepăsâtoare faţă cu cele ce se petreceau împregiurul ei. Acum iar se-ntreba: „Ce e cu Dinu? Ce e cu Marghioala?"

Nu mai era dar nevoie ca Andrei să-i spună ceva pentru ca ea să sâmtă iar că Dinu şi Marghioala stau prea des şi prea mult împreună. Sâmţământul acesta mereu o apăsa şi" pe nesimţite se furişă-n mintea ei gândul că pe când unul numai prin ascuns, cellalt numai în faţa lumii vrea s-o ştie.

S-a-ntâmplat însă şi mai mult.

Un lucru pe care mai nainte nu l-ar fi băgat în seamă: Andrei stetea adeseori la pândă.

Seara a patra după întoarcerea ei de la Răstoacă, Dinu şi Marghioala au ajuns, în sfârşit, să se dumirească. Steteau amândoi în iatacul de iângâ atelier, unde Costache-şi avea, cum zicea el, „cantorul".

Marghioala şedea la masă cu condîca-n faţa ei, iară Dinu stătea în dosul ei în picioare şi se uita peste umărul ei Ia condică, în care frunzăreau ca sâ găsească sumele date de Dinu dintr-al j lui şi să se dumirească asupra carnetelor ce au să treacă-nd

socoteală. Din când în când ea se-ntorcea spre el şi parcă se certau.

Andrei Ie vedea toate aceste din curte, unde stetea cam ascuns şî se uita pe fereastră. El îşi dete-n cele din urmă seamă că ei ar fi lăsat perdelele dac-ar fi vorba de ceva ce nu poate să vadă orişicine şi plecă.

Fira, care-l văzuse din fereastră stând la pândă, ieşi tiptil şi se duse să vadă la ce se uita el. Andrei plecase pentru câ nu vedea nimic. Fira însă vedea mult, şî-i trecu parcă un sloi de gheaţă prin inimă.

Nu mai era Dinu omul pe care-l ştia dânsa : aşa cum îl vedea acum plecându-se peste umărul Marghioalei şi uitându-se din când în când în faţa ei, era mai mlădios, cu faţa mai deschisă, cu ochii mai vioi, om de o rară jingăşie.

„L-am perdut!" îşi zise ea şi rămase câtva timp cu inima încleştată.

„Nu!" zise ea peste puţin.

Pe el nu putea să-l peardă, niciodată!

Dacă n-ar fi ştiut Marghioala câte ştia, Fira ar fi urgisit-o. Aşa însă nu-i rămânea decât sâ se retragă iar în iatacul ei şi să plângă - strivită acum - nu de ruşine, ci de căinţă.

„Nu! nu sunt minciuni!" îşi zise ea.

Toate Ie făcuse în gândul ei. Dorea sâ se ducă cu el şi la Predeal, si la Braşov, şi se simţea nemângăiară că nu îndrăzneşte; s-a dus la Răstoacă anume ca sâ-l întâlnească pe el şi ardea de dorinţa de a-l vedea. Mult era vinovată.

Iară Marghioala, care ştia atât de multe şi-i era lui Dinu atât de apropiată, nu i-a spus nimic.

I se părea peste putinţă ca ea să nu-i fi spus.

- De ce să-i spui?! grăi Marghioala ziua următoare, când o ispiti. De ce folos i-ar fi să ştie lucruri pe care nu poate sâ le înţeleagă şi le-ar !ua-n mai râu de cum în adevăr sunt. Nu câ

nu i-am spus, dar l-am făcut să n-asculte nici dac-ar voi să-i spună alții.

Fira rămase smerită-n fața ei și pe nesimțite a-nceput sâ se ia-n toate la întrecere cu dânsa, încât în curând a ajuns să-1 ajute și ea, ba chiar numai ea pe Dinu la purtarea socotelilor, un lucru pe care-l făcea și mai ușor, și mai bine, și mai cu plăcere decât alții și prin care îi făcea lui Dinu mare bucurie.

N-ar fi fost adevărat dacă s-ar fi zis că și Marghioala, care se temea de multe, nu mai îndrăznea sâ vorbească cu Dinu ca mai nainte.

Mult s-a schimbat Fira după zguduirea prin care trecuse, și nu i-a mai rămas decât un lucru, pe care Marghioala nu putea să-1 știe: tot ascundea-n sufletul ei fiorul de care era cuprinsă când se gândea la dânsul.

PARTEA A TREIA

VALURI DE PATIMI

I

- Părinte, când trimiți carele la pădure ca să-ți ridici lemnele? întrebă Vlaicu așa, în treacăt.

Părintele Neagu se uită cu coada ochiului la el: nu putea sâ-si deie seamă dacă-1 ia ori nu în bătaie de joc.

- Știi foarte bine - îi răspunse - că nu mai am voie să le iau.

- Aida-dee! grăi Vlaicu. Te credeam om mai cumpenit. Aceea era așa, o vorbă zisă de nevoie! Trăim de atâta timp poartă-n poartă și-am fost, pe cât știu, totdeauna prieteni buni; n-o sâ ne stricăm pentru că s-a sculat o dată cocoana cu piciorui stâng din pat. O să-i treacă și ei, c-o știi cum e. S-ar putea să-ți opresc vitele de la pășune, să nu-ți las pogoanele pe care le ai de atâta timp, ori să nu-ți dau lemne pentru copii?! Trimite, părinte, carele. De unde știe cocoana cine ia și cine nu ia? și chiar dac-ar ști, nu cred c-o să-i pară rău.

Erau atât de chibzuite vorbele aceste, încât îi era foarte greu părintelui Neagu să nu se potrivească cu ele. El, cu toate aceste, n-ar fi trimis carele-n pădure dacă nu s-ar fi pus pe capul lui preuteasa și maica starița, care ar fi fost gata să jure că Vlaicu n-o face de capul Iui, ci după un semn primit de la cocoana.

- Dacă e așa, e bine - grăi popa -, iar dacă nu, mă fac tovarăș cu el. Așa și era.

Tocmai maica starița-1 pusese, fără ca să-și dea seamă, pe Vlaicu la cale.

Ca să iasă din încurcăturile şi pentru ea nesuferite, dânsa-i făcuse lui Vlaicu propunerea să se pună amândoi pe capul popii ca să mărite pe Mariţa după un seminarist şi să-1 lase pe acesta preot la Răstoacă, îarâ el să se mute aiurea. Nu mai încăpea îndoială că cocoana ar primi foarte bucuros pe soţul Mariţichii.

Vlaicu nu se îndoia nici el şi zicea că ideea e minunată, dar nu era atât de prost ca să nu-şi dea seamă c-ar cădea din lac în puţ dacă ar veni în locul părintelui Neagu un preot pe care cocoana îl primeşte bucuros. Acum, când nu-i mai stetea nimeni în cale, el voia să aibă popă care atârnă de dânsul, şi n-avea părintele Neagu sprijinitor mai adevărat decât dânsul. Numai însă dacă primea de la dânsul, iar nu de la cocoana, şi lemne, şi pogoane, şi păşune.

Părintele Neagu le-a primit, căci nu putea să ştie dacă are maica stariţa ori nu dreptate, şi iar se aduna droaia de copii, Mariţa şi Caliopi iar erau toată ziua împreună, şi nu se poate prietenie mai strânsă decât a celor doi vecini.

Avea Vlaicu fata lui, şi tot umbla mereu să caute un ginere pentru popa, dar o făcea pentru ca nu cumva sâ-1 găsească alţii.

- Mâi, ticălosule, - îi zise apoî într-una din zile lui Florea - tare eşti neajutorat. O sâ te fac pândar ca sâ ai şi tu ceva şi să-ţi scazi mai uşor datoria. îţi faci treaba la câmp şi te uiţi la dreapta şi la stânga.

- Sâ trăiţi, boierule! a răspuns Florea, şi era gata sâ-i sărute mâna.

Iar a păţit-o însă cu Ana, care-1 făcea ticălos pentru câ a intrat slugă la un nemernic ca Vlaicu.

- Dar nu la el, ci la moşie am intrat - îi răspunse Florea - şi el ar fi, săracul, om foarte bun dacă nu i-ar fi câinos srăpânul.

Nu putea să-1 îerre Florea pe Văleanu, şi fiindcă el nu-1 ierta, nu ierta nici Ana pe Vlaicu, şi abia mai trecea ziuă dată de Dumnezeu fără ca sâ se certe amândoi.

N-o ştia Vlaicu aceasta, dar şi dac-ar fi şriut-o, el nu s-ar fi supărat: îi era destul ca popa sâ vadă des pe Florea pe la ograda de gospodărie şi să-şi pună minţile în cap.

Mai înspre Crăciun, d-l Pălea şi cocoana Zinca au început să vie des pe la Răstoacă: Vlaicu simţea cam de ce vin.

Nu se înfiinţase, ce-i drept, gazeta, dar se ţineau lant mesele, soarelele, teatrele şi, pe ici, pe colo, jocul de cărţi, şi nici afacerile lui Pălea nu mai mergeau ca mai nainte. Cele mai bănoase treburi le făcuse mai nainte Pălea nu pe la Tribunal ori pe la Curte, ci prin biurourile de pe la deosebitele ministerii, ale cărora uşi îi erau deschise şi unde mijlocea mai o antrepriză, mai o păsuială, mai vreo altă daravere. Ţinea acum să nu mai calce pragul acelor biurouri pentru ca mai târziu să i se facă toate mai pe plac; deocamdată o ducea însă greu şi era nevoit să vândă, cum se zice, pelea ursului din pădure.

Cucoana Mariţa era însă darnică numai când era vorba de dulceţuri, de costiţe afumate, de curcani graşi ori de velniţe: bani zicea că nu prea are.

Mai era apoi şi supărată pentru că nu i s-a făcur pe plac în ceea ce-1 priveşte pe popa.

- De, cocoană Mariţa, - îi zise Pălea în strâmtorarea lui - c foarte greu. Popă pe popă nu se surpă, şi protoiereul nu i-a găsit nici o vină. Se vede că e năpăstuit popa.

N-avea părintele Neagu apărător mai călduros decât Pălea, care voia sâ scape de supărarea aceasta.

- Dar eobrazinic popa—grâi cocoana Mariţa-şi vreau să scie câ pot să-1 scot când vreau, că de la mine atârnă.

Pălea i le făgăduia toate; făgăduia dar şi ea că o să vorbească cu Vlaicu să vândă ceva. Erau lemne-n pădure; erau coşarele pline de porumb; în pivniţă abia mai încăpeau butoaiele de vin si cele de ţuică. De ce atâta încongiur? De ce să mal ostănească biata de bătrână?

Pălea a vorbit el însuşi cu Vlaicu, şi lucrul mergea struna, ba Vlaicu, pentru ca sâ-l îndatoreze cu atât mai vârtos pe Pălea, îl mai şi împrumuta, se-nţelege, dându-şi şi cocoana Zinca iscălitura.

Mai stăpân decât Vlaicu nu putea acum să fie nimeni. Făcea tot ceea ce voia şi nu-ndrăznea nimeni sâ crâcnească, iară când, mergea pe la Bucureşti, d-l Pălea şt cocoana Zinca-1 puneau la masa lor boiereasca, iar dupâ-masâ d-l lorgu Pălea alerga pe la direcţiunea Creditului Fonciar, ca să vadă dacă nu cumva poate găsi vreo moşie potrivită pentru d-l Vlaicu.

Muncise destul pentru alţii şi era timpul să fie şi stăpân odată.

Un singur gând îl mai nelinişte a pe dânsul: ce-o să fie după ce se va fi întors Văleanu, de la care nu mai venea nici o veste?

Toate îi ieşiseră bine, dar magazia de fier nu mai avea nici un rost.

Cu aceasta lucrurile n-au ieşit cum le croise et, şi mult ar fi dat s-o poată face nefâcută.

l,asâ că era plătită îndoit fără ca el însuşi sâ aibă parte la câştig, dar de o magazie de fier, în care nu pot sâ intre şoarecii, nici nu era nevoie la Răstoacă.

Cu Dinu însă nu era chip să se înţeleagă: el lucra înainte, ca să fie, după contract, gata la timp.

„O sâ ţi se amâ rească ţie viaţa cu magazia aceea", îşi zise Vlaicu, care ştia că de el atârnă toate, că el o să fie cel ce ia magazia în primire si face şi plata lucrărilor.

II

- Şi ce mai face cocoana? întrebă Fira, care ţinea să ştie cum j stau lucrurile pe la Răstoacă mai nainte de a se hotărî să-şi j petreacă, cum stăruia stariţa, Sfintele Paşti la schit.

- Tot supărată, îi răspunse maica. Iasă că nu se poate-mpăca eu popa, dar o mai amăreşte şi nepotul acela al ei, care a plecat încă de astă-toamnă şi nu mai scrie nimic.

Firei îi trecu un junghi prin inimă.

— Cum aşa? grăi dânsa. Tot vor fi şriind unde se află.

- In străinătate s-a dus —zise maica -, dar nu stă, ci umblă de iei până colo. E şi aci - urmă ea dând din umeri pare-mi-se, tot o supărare la mijloc. El ar vrea una, iar ceilalţi vor alta, şi s-a dus omul în lume, ca surorile şi cumnaţii sâ nu sară cu gura pe el.

Fira nu mai stărui. Ştia destule, poate chiar prea multe.

Cuprinsă de sâmţământul că î-a făcut nedreptate plângându-se că el n-a voit să o cunoască, ea îi înţelegea suferinţele, ba i le mărea în gândul ei.

„N-a putut! Aşa trebuie să facă!" îşi zicea şi-1 vedea alergând nemângâiat prin lume. Abia acum înţelegea de ce stăruia dânsul să se ducă amândoi şi sâ se peardă neştiuţi de nimeni.

Ce adimenitor gând!

I-a fost urâtă iarna şi lungă. Stând mereu închisă în casă şi dusă cu gândul fie la cele trecute, fie la viitorul îndoios, ea perise văzând cu ochii, dar intrase încetul cu încetul liniştea în sufletul ei; acum "iar ii era perdută şi liniştea.

Dinu, văzând-o din ce în ce mai şubredă, îşi aducea aminte de vorbele lui Andrei şi încă de mult îşi pusese de gând s-o **sco3tâ** la aer când va ieşi la Răstoacă pentru ca să înceapă lucrările. Cu atât mai vârtos stăruia deci acum ca ea să plece cu maica stariţa şi cu l£anca.

Ele au şi plecat sâmbătă, în ajunul Floriilor, iară luni, după 1 lorii, Dinu a încărcat ferăria şi a plecat şi el cu ea pentru ca îndată după Dumineca Tomii sâ înceapă lucrările la faţa locului".

Chiar la descărcare d a dat de greutăţi. Ia locul pe care şi-l rezervaseră pentru baratca în care urma să-şi instaleze atelierul, Vlaicu aşezase câţiva stângenî de lemne, pe care nu voia să-i ridice, ci stăruia să-şi pună baratca şi asrfel să să descarce ferăria la alt loc, depărtare de vreo trei sute de paşi.

In zadar şi-a dat Dinu silinţa sâ-l dumirească arătându-i că prin o asemenea aşezare a baratcei şi a ferăriei se perde mult timp şi sc fac mari cheltuieli când cu cărarea la magazie a materialului: Vlaicu nu voia să înţeleagă.

însă mai mari au fosr greutăţile când vorba a venit ia regularea socotelilor.

După contract, cocoana Mariţa urma să achite jumătate din preţul magaziei în ziua când fierăria va fi fost depusă în curtea ei. Nu zicea nici Vlaicu că nu, dar dedea din umeri şi spunea că el nu poate să ştie dacă e ori nu toată rerăria adusă, nici să-şi dea seamă dacă ea e ori nu de calitatea prevăzută în contract.

în zadar şî-a dat Dinu silinţa sâ-l dumirească spuindu-i câ a cheltuit mii cu procurarea materialului şi cu plata lucrătorilor şi nu mai poate să urmeze lucrările dacă nu i se dau banii: Vlaicu ţinea una şi strună, că el nu poate sâ ia asupra lui o răspundere atât de mare şi că are să aştepte până ce nu se va fi întors Văleanu, care poate s-o îa.

Abia pe înserare a putut deci să treacă Dinu în graba mare pe la schit ca sâ vadă cum au sosit şi ce fac fetele.

- Se vede câ aşteaptă să-i dai ceva, îi şopti stariţa când află despre greutăţile pe care i le făcea Vlaicu.

Dinu se uită cam aspru la ea: se sâmţea jignit de presupunerea că el ar fi în stare sâ primească, ba până chiar să şi facă o asemenea propunere.

- Acolo să ruginească fierul acela, maică, grăi, dânsul - şi-n asemenea lucru tot nu mă bag.

După ce s-a-ntors însă acasă, Budini, om mai bătrân şi mai.i trăit în lume, l-a încredinţat că altfel nu se poate, î-a făcut' socoteala că câştigul lor e de cel puţin 40 la sută şi că tot e mai cuminte să dea vreo zece din aceşti 40 decât să snfără perderi niai mari prin tărăgăniri. J

- Atunci fă-o d-ta, îi zise Dinu aducându-şi aminte de vergelele prea subţiri.

îl rodea însă rău lucrul acesta.

Vineri a plecat apoi din nou la Răstoacă pentru ca să petreacă şi el sfintele sărbători la schit.

Ce n-a luat cu el! Două lăzi pline de bunătăţi adunase şi de la băcănie, şi de la cofetărie. De ce muncea el?!

Când a sosit Ia schit, a găsit-o şi pe cocoana Mariţa, care venise marţi, ca să steie până după înviere, să-şi facă postul şî mătâniile, să se mărturisească, să ieie sfânta cuminecătură, apoi să se-ntoarca acasă şi să facă pregătirile pentru a doua zi de Paşti, când aveau să-i vie sora cu bărbatul ei şi cele trei fete ale lor cu bărbaţii şi cu copiii, ca sâ petreacă împreună ziua cea mare.

Lihnită de fete tinere, bătrâna chiar dintru început a prins mare slăbiciune mai ales pentru Fira, care era gingaşe şi se făcuse potolită şi duioasă. îşi stampară baba oarecum focul când se uita la ea.

Seara, când a sosit, Dinu nu le-a găsit. Se duseseră la biserică, ca sâ asculte *Prohodul.* S-a spălat în pripă, s-a peptănat, *s-a* periat pe haine şi s-a dus şi el, ca sâ cânte, slăbiciune prinsă-n copilărie.

Baba şedea-n strană şi moţăia, deschizând din când în când ochii. Deodată ea ridică repede capul şi se uită cu ochi mari la Dinu, care începuse să cânte în cealaltă strană.

- Cine e acela? întrebă dânsa trăgând-o pe maica stariţa de mânecă. Maica Fevronia se-ntoarse puţân spre ea.

- Fabricantul, îi şopti. Pare-mi-se că viitorul Firei. Bătrâna se uită lung la Dinu.

- Aşa om zic şi eu, grăi dânsa. Frumoasă pereche!

Când faci daruri, ţi se cuvine şi mulţumirea să vezi bucuria celor ce le primesc, şi ziua următoare Dînu şi-a deschis lăzile, a scos una câte una cele din ele şi le-a înşirat pe masă.

Baba se uita, se uita şi ştergea din când în când câte o lăcrăma. Aşa sunt bătrânii, plâng uşor, şi-o răpunea bucuria pe care o vedea în feţe.

- Să trăieşti, băiete! izbucni ea-n cele din urmă, apoi îi luă capul cu amândouă manile şi-l sărută pe frunte. Că n-am eu parte să-1 văd şi pe nepotul meu aşa!

Fira, copila plăpândă şi istovită de post şi de nedormire, scoase un ţipet, i se făcu negru înaintea ochilor, îşi căută şovăind un razăm şi căzu leşinată-n braţele maichii stanţei.

Nu era nimic; bucuria prea mare o răpusese şi pe ea. Aşa ziceau toţi, şi nu putea să zică nici dânsa altfel după ce şi-a venit în fire, deşi moartă se ştia în sufletul ei.

Puţin timp în urmă cocoana Mariţa şedea într-un jeţ cu capul lăsat pe umărul stâng şi cu ochii închişi, şi iar deschidea clârinând puţin din cap pe o clipă ochii şi iar îi închidea.

Părintele Visarion îi spusese că după rânduială sfintei biserici nu poate sâ-i deie cuminicătura câtă vreme ea se mărturiseşte învrăjbită cu un slujitor al altarului.

- Dacă e vinovat - i-a zis el - sâ-l ierţi, ca iertare sa ai, iar daca e nevinovat, să te căieşti, ca vina să ţi-o speli.

Nu-i mai era acum atât de greu ca mai nainte să înţeleagă că nu preotul, ci omul a greşit şi că nu se-njoseşte, ci se înalţă dacă e îngăduitoare şi miloasă.

- Sâ vie popa, a zis dar.

Peste puţin şi-a schimbat însă gândul, a poruncit să-i vie trăsura şi s-a dus cu ea Ia părintele Neagu, dimpreună cu maica stariţa.

A fost foarte viuă emoţiunea ce s-a produs când a sosit ea la casa preotului, nici peste drum nu era însă mai mică.

Vlaicu se sâmţea parcă i se surpă deodată toate-n cap.

I se şi surpau.

- Nu sunt vrednic, cocoană, de bunătatea pe care mi-o arăţi, zise părintele Neagu adânc ruşinat de făţărnicia sa.

Ştîa atât de multe pe care ar fi trebuit să le spună şi nu i le-a spus cocoanei, ba în cele din urmă intrase chiar într-un fel de tovărăşie cu Vlaicu.

Nu putea nici acum sâ i le spună, dar era hotărât a-şi uşura sufletul spuindu-i-le în alte împregiurari.

întoarsă la schit, cocoana Mariţa era voioasă cum de mult nu mai fusese, iar ziua următoare, după slujba învierii, a luat sfânta cuminecătură, apoi s-a întors acasă luând cu dânsa pe maica stariţa, pe cele două fete şi pe Dinu, ca să stea la masă împreună.

Dupâ-masă s-au început apoi pregătirile pentru ziua de mâne şi cocoana Mariţa iar se sâmţea stăpână deplină la casa ei.

Ea cu I.uţa, cu Anica, nepoata acesteia, şi cu cele două surori lucrau pe capete-ti bucătărie, în sufragerie, în cămară şi-n iatacuri, iară Dînu şi Ghinea ridicau mese şi mutau dulapuri" şi canapele, căci era multă lumea, pe care avea s-o ospăteze şi s-o găzduiască cocoana şi era nevoie de mari schimbări în casă pentru ca toţi să se sâmtă bine.

încă pe-nserate s-au auzit, în vale, clopoţeii de la două trăsuri: într-una erau bătrânii, iar în cealaltă Pălea, care ţinea sâ fie între cei dintâi, cu cocoana Zinca şi cu copiii.

judecătorul şt inginerul au venit luni dimineaţa, ca să-i poată face cocoanei Măritei şi mulţumirea de a merge la biserică.

Era masă mare, praznic în puterea cuvântului, la vechile case ale vornicesei. Nu se mulţumise cocoana Mariţa cu ai săi, ci mai poftise şi pe maica stariţa cu părintele Visarion, precum şi pe părintele Neagu cu Mariţa cea mică. Fira s-ar fi petdut în lumea cea multă, ceea ce ar fi şi dorit, dacă cocoana

Marița n-ar fî ținut s-o scoată la iveală și să-i șoptească la ureche mai uneia, mai alteia dintre nepoatele ei: „Uite, așa ceva să-și găsească frățiorul tău".

N-auzea Fira asemenea vorbe, cjar o ardeau privirile îndreptate asupra ei.

- E bine! zicea Zinca.

- E de tot gentilă, zicea Marieta, sora ei, nevasta inginerului.

Iară cocoana Frosa nu se mai putea despărți de ea și a ținut cu orice preț s-o ieie lângă dânsa la masă.

Grea masă.

Lipsea de la ea cineva care îi era cocoanei Măritei foarte drag și toți vorbeau, foarte firește, despre el, iară Fira asculta, schimba fețe-fețe și tăcea tăcerea celui osândit la muncă grea.

- Mai știu și eu?! grăi Nace Velicu. Nu mă-ndoiam c-o să venim împreună, câci mi-a scris încă acum trei săptămâni de la Paris câ pleacă și-o sâ fie de Paști acasă. Se vede că iar s-a înfundat pe undeva. Ar putea însă să pice în tot minutul, și am lăsat acasă vorba să vie aici dacă sosește.

Fira auzea, se uita cu groază la Dinu și iar o-mpresura leșinul în fața gândului c-ar putea să-i vadă față-n față pe amândoi.

Ce făcea ea atunci?!

Iară Dinu stătea de vorbă cu inginerul, lângă care ședea și care se interesa de magazia de fer.

După-masă s-au și dus amândoi ca sâ vadă ferăria.

D-l Lăescu, inginerul, cunoscător în asemenea lucruri, examina ferăria cu multă luare-aminte.

- Foarte frumos, zise el cu învederată mulțumire. Ai, se-nțe!ege, lucrători străini?

- Unul singur - răspunse Dînu — un italian. Ceilalți, și calfe, și ucenici, suntem de ai noștri.

- îmi pare bine c-am ajuns și noi sâ ne măsurăm cu străinii, urmă d-l lăescu. £ foarte bine lucrată ferăria aceasta. Dacă e

vorba - adăugă el peste puțin — d-ta ai putea, să lucrezi și poduri de fier.

- N-am încercat niciodată, îi zise Dinu.

- E tot aceasta, ba încă mai ușor, căci toată ferâria e gata și n-ai decât s-o închei, îl încredința inginerul.

Apoi îi spuse că are de făcut la județ patru poduri, o întreprindere de vreo 500.000 de lei, (a care ar putea să aibe un câștig frumos.

- la de încercare unul, și dacă-ți iese, le iei si pe celelalte, urmă cl. De ce să le dăm la străini când avem oamenii noștri?

Dinu-șî puse de gând să vorbească cu Gigiu.

Acum veni-n grabă mare și Vlaicu, care, zi de Paști fiind, stătuse mai mult decât de obicei la masă.

- Unde-o să fie magazia? întrebă inginerul.

Vlaicu-i arătă locul.

Inginerul se uită cam mirat la Dinu.

- Bine - grăi dânsul -, dar atunci nu trebuia să așezați materialul aici, la depărtare atât de mare.

- Deocamdată, deocamdată, grăbi Vlaicu a răspunde. Acum, fiind sărbători, n-am putut să ridicăm lemnele. Poimâne însă, nu mai departe, o să pun oamenii sâ ridice lemnele și să care ferăria Ia locul ei.

Dinu zâmbi cu oarecare mulțumire.

- Iar pentru celelalte - grâi dânsul - îl rog pe d-l inginer să-și dea părerea dacă ferâria e ori nu de bună calitate și bine lucrată.

Vlaicu se uită cu coada ochiului Ia el. Nu mai încăpea îndoială câ-i vorbise inginerului și că tot de la el a pornit și împăcarea cocoanei cu popa. își mușca degetele că 1 -a adus la Răstoacă, dar se stăpânea.

- Nu m-am îndoit niciodată - grăi dânsul -, dar nu sunt stăpân și mi-e destul vorba d-lui inginer ca să regulez socoteala.

„Stai! adăugă *însă* după ce ei plecară. O sâ plece inginerul şî rămâi cu mine şi cu Pălea. Pe tine am eu cum să te regulez!"

Inginerul *a* plecat apoi marţi după-prânz, iară Pălea a rămas, ca să afle de la Vlaicu ce e cu magazia de fier şi cum au venit lucrurile cu popa.

Vlaicu dete din umeri.

El ştia foarte bine care e rostul magaziei de fier, dar nu voia deocamdată s-o spună aceasta.

- Magazia - zise el - a-nvoit-o Văleanu. De ce? Nu ştiu. Iar cu popa nu pot să-mi dau seamă cum au venit lucrurile. Cred, însă, că s-au pus pe capul cocoanei călugărul acela, stariţa, fierarul şi tetele. Mă tem că iar o sâ se obrăznicească.

- Afacerea Iui doarme, grăi Pălea. N-am decât să mişc puţîu, ca sâ-i trag o sperietură.

- Să i-o tragi - stărui Vlaicu - chiar una cât de bună.

Atât a fost, şî Dinu a plecat joi dimineaţa, ca să-I trimită la Răstoacă pe Budini, iar fetele au mai rămas Ia schit.

Firei îi venea să plângă la despărţire. Se temea sâ râmâie, nu putea să plece şi-i era parcă se află într-un leagăn şi e săltată mereu sus, de tot sus, ca sâ cadă ameţită jos, de tot jos.

III

Cel mai urât lucru e-n lumea aceasta urâtul el însuşi, şi ca să scape de urât, oamenii se iau unii pe alţii la goană.

Era rău când Fira, făcându-şi mai ici, mai colo de lucru, umbla zi cu zi pe sub ferestrele vecinilor, care se-ntrebau: „Unde se duce? Pe cine caută? Cine vrea s-o vadă?"

Nu era bine nici când stetea mereu în casă. Acum vecinele se-ntrebau: „De ce nu iese? De ce se teme? De ce se ascunde? De ce se fereşte de ochii lumii?"

Slăbise ... „De ce a slăbit? Ce-i seacă puterile?"

- De!... mai ştii?! zicea una, ca să facă o glumă, care nu i se părea proastă. Cârid ai întâlniri prin pădurea deasă şi

umbroasă şi te plimbi şi pe la Predeal, şi pe la Braşov, uşor ţi se întâmplă să te alegi cu ceva.

- Tot ce se poate, zicea alta. Au mai pătit-o, ba o mai pat şi altele.

Asa se plăsmuîesc întâmplările nepetrecute: unul... „De, mai ştii?!" - altul... „Tot ce se poate!" - iar altul... „Pare-mi-se" ori... „Nu mai încape îndoială!", şi te pomeneşti, în cele din armă, că lumea ştie mai bine decât tine ce ai visat, ce gând ai, cc faci ori ce te doare.

Râu de tot era deci când s-a zvonit că Fira a plecat undeva, h un schit, cum se zicea, cu maica stanţa.

-Aşa!... Ia schit, cu maica moaşa! grâi una rea de gură, şi vorba s-a pornit tocmai de Paşti, când oamenii n-au altă treabă si se-iuâlnesc la toate colţurile.

Mai ici, mai colo, făcea câte una şi socoteala lunilor şi găsea câ e tocmai timpul ca Fira să nu mai poată sta acasă.

Andrei, care nu mai stătea, ca mai nainte, toată ziua acasă, trebuia să prindă de veste. îl sâmţise lumea că vorbeşte, deci si ascultă bucuros.

- Dar la voi când se face botezul? îî zise înrr-o seară Sanda din colţ.

EI se uită râzând la ea. Nu-i venea să creadă ceea ce dânsa îicea. dar îî părea bine c-o zicea.

- De unde-ţi înrră asemenea prăpăstii în cap?! răspunse el.

-Aşa!... grăi dânsa. O ştie toată lumea, şi vorbeşte mahalaua întreagă. N-aveti destule fete mari în casă?!

Asta era marţi seara, şi până joi, când s-a întors Dinu de la Răstoacă, Andrei a avut destul timp că sâ ***sc*** încredinţeze că in adevăr mahalaua vorbeşte.

Dinu făcuse rânduială că în timpul cât va lucra el ***cu*** Gigiu, cu trei ucenici şi cu alţi doi lucrători la Răstoacă, Andrei să ˈămâie cu doi lucrători şt cu doi ucenici ca sâ ducă înainte lucrările din atelier, iar pentru aceasta îl sporise şi pe el, ca pe

Gigiu, cu un leu pe zi pentru tot timpul cât va conduce lucrările din atelier.

Aşa luau Dinu şi Andrei vineri seară înţelegere între dânşii.

- Dar - zise Andrei - cu femeile aceste eu nu mă bag, nu mă amestec, şi dacă s-ar întâmpla ceva pu vreuna din ele, pe mine nu mă priveşte.

Dinu se uită nedumirit Ia el.

- Ce vorbă e aceasta?! întrebă. Ce adecă ar fi putând să li se-ntâmple?!

- Eu nici nu ştiu, nici nu cred nimic - răspunse Andrei - dar pe-aci, prin vecini, se vorbesc multe, şi ştii vorba românului, că e mai uşor să păzeşti un car de purici decât o femeie?

- Ce se vorbeşte?!... Ce se poate vorbi?! întrebă iar Dinu, cam răstit.

- Nu mă lua aşa - grăi Andrei — că-n capul tău se sparg toate şi eu nu rău, ci bine vreau să-ţi fac vorbîndu-ţi. N-o fi adevărat, dar e destul că să zice c-o să avem în curând botez la casă, şi eu ţi-o spun acum pentru ca nu cumva, auzind-o mai târziu, să mă faci pe mine vinovat.

Dinu rămase câtva timp ca şi când l-ar fi lovit cineva cu barosul în cap.

Da, era destul câ se zice, ba parcă mai uşor i-ar fi fost şft, fie adevărat şi să nu se zică decât ca lumea să-l poarte-n gura ei nespălată. Iară el, după cele ce ştia şi după cum îi era firea, numai pe sine însuşi putea să se socotească vinovat, căci ei; trebuia sâ păzească nu numai avutul, cî şi cinstea casei.

Mai nainte s-ar fi dus în asemenea împregiurări lai Marghioala; acum însă ea se înstrăinase, parcă, de dânsul făcSi ca el să-şi fi dat vreodată silinţa de a se dumiri că de ce-i este oarecum frică de dânsa.

- Sunt ticăloşii - îi zise el dar lui Andrei -, mari ticăloşit dar gura lumii nu poţi s-o astupi. O să vezi tu că sunt ticăloşii,; şi te rog să nu scapi vreo vorbă-n faţa cocoanei, nici mai ales în faţa Marghioalei. De ce folos i-ar fi cuiva să afle şi ele?!

„De ce mai ales în faţa Marghioalei?!" se întrebă Andrei. Asta-nsemna ceva. Tocmai ei trebuia să i-o spună.

Dinu, deşi avea foarte mult de lucru, sâmbătă în zori de zi a plecat apoi s-o aducă pe Fira acasă şi s-o trimită-n fiecare zi]a plimbare pentru ca lumea s-o vadă-

Vineri seara ***sosise*** şi Văleanu la Răstoacă, şi Fira, care o ştia aceasta, se cutremura mereu gândindu-se câ în curând îl va întâlni.

Când îl văzu pe Dinu şi află câ el a venit s-o ieie, ea rămase ca-ntr-un fel de aiurire.

De ce venea s-o ieie tocmai acum, pe neaşteptate, de ce, când vorba fusese să mai steie?

„Ştie, îşi zise cu inima încleştată. De unde ştie? De la Marghioala?! Dar ea de unde ştie?!" El era turburat, nu putea să-i spună de ce o ia, şi nu ştia ce sâ zică, ea era cuprinsă de frică si nu mai ştia cum să-i vorbească: aşa au făcut drumul până acasă cuprinşi de o foarte nesuferită stare sufletească, dar din când în când dânsa iar răsufla mai uşor şi iar se uita la el parc-ar fi Arhanghelul care a venit s-o ieie şi s-o scape.

Acum, după ce au sosit acasă, în adevăr câ nu mai era chip ca Fira şi Marghioala să trăiască sub acelaşi acoperemânt.

Marghioala, femeie zbuciumară şi ea, ştia şi ea ce aflase Andrei de prin vecini şi-nţelegea că aşa trebuiau să vie lucrurile, se uita pe furiş la Fira, o vedea mai perită de cum fusese Ia plecarea ei şi frământată şi acum sufleteşte, încât mereu se ascundea şi se întreba neîncetat: „Ce e? Ce se petrece? Ce s-a-nsâmplat la Răstoacă?"

Fira o bănuia de a-i fi spus lui Dinu tot ceea ce ştia, ba poate chiar şi mai mult, vedea ochii ei pânditori, se uita la ea din când în când plină de mânie şi era-n fiecare clipă gata sâ i se oprească-n faţă şi sâ-i zică: „Eşti o nemernică!"

Şi dacă i-ar fi zis-o aceasta, Marghioala ar fi stat în fața ei smerită şi-ar fi răspuns: „Da, sunt!"

Nemernica se sâmțea fiindcă-1 înşda pe Dinu şi nu-i spunea ceea ce mai presus de toți el trebuia să ştie. »

Duminecă dimineața ea-l trase în sfârşit de mânecă şi-i spuse că vrea neapărat sâ vorbească cu dânsul mai nainte de a fi plecat.

- Sâ vorbim acum, răspunse el; n-am altă treabă.

- Munte de om şi tot copil! răspunse ea. Nici până acum n-ai ajuns sâ sâniți că noi nu mai putem vorbi? E destul să ne apropiem unul de altul, pentru ca toți, şi Andrei, şi ucenicii, şi Fira sâ stele la pândă.

El în adevăr n-o sâmțise aceasta, dar acum parcâ-şi dădea seama câ aşa este.

- Ce să facem dară? întrebă el zăpăcit.

- Să ne-ntâlnim undeva unde nimeni nu ne vede, nimeni nu stă la pândă, că eu am să-ți spun multe şi ,vreau să vorbesc fără sfială, răspunse ea.

Dinu se uită încă mai zăpăcit la ea.

F,l sâ se-nrâlnească prin ascuns cu Marghioala?! Era, peste putință! Nu, aceasta el, Dinu, n-o făcea.

- Dar să steie la pândă Maica Precestă şi Sf. Petru cu toți apostolii şi cu toate mucenițele şi mie nu-mi pasă! grăi dânsul. Ce e dacă stăm de vorbă?! Nu cumva facem ceva ca să ne fie ruşine şi să avem nevoie de a ne ascunde?!

- Nu ştiu, răspunse ea. Chiar însă dacă nu, oamenii îşi fac gândurile lor. Toată viața aceasta e o țesătură de bănuieli, de presupuneri şi de minciuni, şi te trec fiorii când vezi ce sunt oamenii în stare să născocească.

Dinu tresări.

„Nu cumva a aflat şi ea ceva?!" se întrebă el. O luă de mână şi intră cu dânsa în ietacul unde lucrau odinioară împreună.

- Ce vrei să-mi spui? o-ntrebă el.

Ea dete din umeri şi rămase câtva timp cu ochiiperduri în vânt.

Nu putea să vorbească. Cu totul altfel îşi închipuise ea lucrurile.

- Nu! - zise - eu nu mai por să stau în casa aceasta. Nu asta e ceea ce voiam să-ți spun - adăugă ea peste puțin - şi aş vrea să stau, dar în clipa aceasta sâmt că nu mai pot.

- Nu mai poți?! grăi dânsul şi începu să se plimbe prin iatacul strâmt.

O-nțelegea. Nu o dată, dând cu barosul, s-a gândit că o sa ajungă aici lucrurile, şi se sâmțea ca fierul pus pe nicovala.

El se opri în fața ei.

- Aş face eu bine - o-ntrebă - dac-aş zice să stai, când tu-mi spui că nu mai poți?

- Nu - răspunse ea - căci te-ai căi-n utmă şi ar fi şi mai

- Atunci faci ce vrei, zise el. Dacă poți să mă laşi singur în casa aceasta şi crezi c-o sâ te sâmți mai bine aiurea, aşa să faci. Eu îți spun numai că mie o să-mi fie foarte greu.

- Dar de ce folos mai pot să-ți fiu!? întâmpină ea. D-ta nu mai ții seamă de mine; îți sunt parcă n-aş mai fi, şi tremur în fiecare clipă ca nu cumva să se-ntâmple ceva ce mi-ar strica toată viața.

- Ce-ar putea să se-ntâmple?! întrebă el cu un fel de sfială.

Ea se apropie de dânsul.

- De ce ai plecat aşa-n pripă ca s-o aduci înapoi?! şopti ea. **Ce** s-a petrecut acolo?... Cine mai era acolo?... De ce te temeai?

El se uită strâmtorat la ea.

- Nu ştiu ce-ți va fi întrat şi ție în cap de mă iai aşa de scurt, grăi dânsul. Vorbe care se şoptesc pe aici... prostii... lucruri care sunt peste putință.

- Ba sunt cu putinţă, stărui dânsa ; toate sunt în lumea aceasra cu putinţă, la orişice poţi să te aştepţi; de multe ai sâ te temi.

Acum era timpul sâ-i vorbească; iar sâmţea însă că nu poate.

- Eu nu vreau să zică cineva, nici să crezi tu că mă pun între tine şi Fira, urmă ea. Sâ mâ ferească Dumnezeu! Mâ ukînsă la ea şi vad că i s-a-ntâmplat ceva. Nu ştiu ce, dar i s-a întâmplat. Păzeşte-o! N-o lăsa singură! N-o scăpa din ochi, căci pe sufletul d-tale rămâne. Eu ce fac după plecarea d-tale cu ea când o văd că are nu ştiute cu mine, încât m-aştept în fiecare clipă să-mi sară-n cap?! Cum rămânem noi amândouă fără de d-ta în casa aceasta?!

Dinu stetea şi nu mai ştia ce să-i zică ş! ce sâ-i facă.

Aceiaşi lucru ca şi cu Andrei.

- Tu ştii ceva ce nu-mi spui, stărui dânsul. Acum trebuia să-i vorbească, dar tot nu putea.

- Multe vor fi pe care nu pot să ţi le spun, grăi dânsa. Şi d-ta vei fi ştiind nu una pe care nu mi-o spui. Vorba e că lucrurile nu mai pot sâ rămâie aşa cum sunt: ce mai fac eu aici?!

El trebuia sâ aleagă între amândouă, dar nu putea. Acum, în clipa aceasta, când se uita-n ochii ei, nu ar mai fi stătut câtuşi de puţin la îndoială, dar mai ales după cele petrecute la Răstoacă se sâmţea legat şi era pătruns cu desăvârşire de sâmţământul câ s-ar căi toată viaţa lui dacă s-ar pripi acum.

El o cuprinse cu braţul, se plecă puţin şî î se uită-n faţă.

- Rabdă! - îi zise cu glas stăruitor - şi nu mă părăsi, că mie mi-e destul să te ştiu că eşti aici, că ochii tăi văd şi câ pot să stau din când în când de vorbă cu tine. Cum mi-aş căuta eu de treabă dacă nu te-aş mai şti pe tine în casa aceasta? Tu eşti destul de înţeleaptă ca să te ştii pune bine cu ea - urmă el netezindu-i cu mâna lui mare părul pe frunte - şi-o faci dacă te rog eu.

Marghioala era biruită, ba parcă un sâmţământ de milă o cuprindea când se gândea la Fira.

- Ce nu sunt eu în stare să fac pentru d-ta când ştiu că vrei?! grăi dânsa uitându-se cu ochii umezi în faţa lui.

Altfel stetea dânsa acum în faţa Fitei şi altfel i se uita în ochii plini de mânie.

- Cum s-a-ntâmplat de te-ai întors atât de curând acasă? o-ntrebă ea după plecarea lui Dinu. Vorba era să staţi câteva săptămâni.

- Asta o vei fi ştiind tu mai bine decât mine, răspunse Fira fără ca să-şi stăpânească mânia. Se vede că i-aî spus toate minciunile, ba şi mai mult.

- Ce minciuni?! răspunse Marghioala. Ceea ce ştiu eu şi puteam să-i spun lui sunt tot lucruri adevărate. E adevărat c-ai făcut Ia Poiana-Ţapului cunoştinţă cu un Văleanu oarecare şi că te-ai întâlnit în mai multe rânduri cu el. Dumnezeu îmi vede sufletul şi ştie câ nu mă-ndoiesc c-a fost în toată nevinovăţia, dar e adevărat câ lumea zice că v-aţi plimbat pe la Predeal şi pe la Braşov, c-ai stat atâta timp închisâ-n casă fiindcă-ri era ruşine sâ ieşi în lume şi că ai plecat acum de acasă cu o moaşă îmbrăcată în haine de călugăriţă? Aceste - urmă ea stăruitor - nu sunt minciuni, ci lucruri adevărate: în adevăr aşa zice lumea şi-o zice fiindcă d-ta ai fost uşuratică şi le-ai făcut toate de capul d-tale.

Fira-şi acoperi faţa cu amândouă mâinile.

- Le va fi ştiind însă nenea Dinu ori nu - urmă iar Marghioala - aceasta n-o ştiu. Ştiu însă că de la mine nu le-a aflat şi că nu le crede. D-ta vezi că nu le crede, căci altfel ar vorbi şi s-ar purta dacă le-ar crede, şi-ţi spun eu că le-ar crede dacă i le-aş spune eu, fiindcă eu nu-1 mint niciodată, dar nu i le spun, căci mi-e ruşine şi mi-e milă şi de el, şi de d-ta, şi de cocoana fina.

Fira stetea iar smerită-n faţa ei, dar tot nu-i spunea nimic.

IV

Mintea omenească e ca apa mării-n necurmată mişcare. Stai şi lucrezi, iar gândurile ţi se-nşiră ele de ele, şi te miri adeseori ce lucru de nimic ţi se iveşte în minte ca amintire din trecutul depărtat. Cu atât mat vârtos trăieşti cu sufletul în trecut când n-ai nici o treabă, ca Văleanu, care mai din îndemnul său propriu, mai în urma stăruinţelor cumnatului său, plecase-n străinătate, ca sâ uite partea cea din urmă a vieţei sale şi să se întoarcă încetul cu încetuUa cele de mai nainte.

El se oprise la Braşov, îi plăcea orăşelul acesta pentru că din zori de zi până seara uliţele lui sunt pline de oameni, care nu umblă, ci aleargă-n treburile lor şi n-au vreme să se uite la dreapta ori la stânga şi să cerceteze cine sunt şi-n ce treburi umblă aceia cu care se-ntâlnesc. Se plimba aşa singur pe aleile nesfârşite, deşi frunzele se scuturaseră, îşi lua masa mai ici, mai colo, citea prin cafenele gazete, se uita prin foile ilustrate şi se sâmţea destul de bine. Gândurile îi erau însă mereu duse şi de cele mai multe ori supărătoare.

Un dezgust adeseori foarte viu îl cuprindea când i se impuneau reamintirile zilelor petrecute cu prietenii săi fie la Bucureşti, fie la Paris. Mai ruşinea, mai o dureroasă dezamăgire i se ivea-n suflet când îşi aducea aminte de cele petrecute la Buşteni. Soare, lumină şi oarecare bucurie i se revărsa peste toate numai când se gândea la baba de la Răstoacă, la plimbările pe care le făcea cu droaia de copii pe la livezi, pe la vie, prin pădure şi abia acum îşi dedea seamă despre slăbiciunea pe care o avuse bătrâna pentru Mariţa, fina ei mereu voioasă, plină de zel şi neobosită, mereu neobosită şi fericită când putea să ia asupra ei o sarcină cât se poate de grea. Era, aşa i se părea; acum, o viaţă în care omul foarte uşor se perde pe sine însuşi.,

După vro opt zile tot s-au găsit şi la Braşov oameni care au] început să se uite mai cu dinadins la omul răzleţ ce-şi petrecea!

viaţa aşa singur şi să se-ntrebe cifie-o fi el şi-n ce treburi va fi umblând.

îndată ce a sâmţit-o aceasta, Văleanu a plecat, puţin îi păsa unde. A mai stat la Pesta, la Viena, la Munchen, la Ziirich şi tocmai după Crăciun li-a scris celor de acasă că a sosit la Paris bine şi sănătos.

Orişiunde s-ar fi aflat şi orişice s-ar fi petrecut împregiurul lui, el petrecea mereu în trecut şi mai bucuros la Răstoacă.

Pe la sfârşitul lunei fevruarie, când au început să se topească zăpezile, el se-ntreba cum va fi ieşit din iarnă rapiţa şi grâul, pe care-1 lăsase atât de frumos, şî-î era dor de ţară.

„O fi de Paşti, o fi ceva mai nainte ori ceva mai târziu - îşi zicea el - când iese lumea la câmp, trebuie să fiu şi eu acolo."

Când a sosit la Răstoacă, a găsit aici o lume cu totul schimbată.

Din toate cele spuse cam alandala de mătuşa lui un singur lucru i se desluşea: că Fira a venit ta schit cu logodnicul ei, câ ca a stat de Paşti la masă cu părinţii şi cu surorile lui, că toţi au găsit-o foarte drăguţă şî că ea se afla la schit. .

Dacă i s-ar fi spus aceste mai nainte de plecarea lui, el ar fi fost cuprins de-o viuâ frământare sufletească. Acum, după patru luni petrecute-n mijlocul unei lumi zgomotoase, el abia mai putea să şi-o înfăţişeze pe Fira în gândul lui şi-i era greu să-şi dea seamă cum s-au petrecut lucrurile ca cl să-si schimbe aşa deodată întregul fel de a fi. Stând aşa singur în timpul petrecerii lui în străinătare, se încredinţase în nenumărate rânduri el însuşi pe sine că prea sunt el şi Fira departe unul de altul pentru ca să se mai poată întâlni, nu mai ţinea să fie înpins spre ea şi se simţea uşurat ştiind că dânsa e logodită, ceea ce-i spusese într-un rând şî ea. Erau sfârşite toate, şi el putea să facă tot ceea ce vrea.

Duminecă dimineaţa, când a aflat că dânsa a plecat în pripă de la schit, el era, cu toate aceste, dureros atins, şi acum dorea s-o vadă.

Vecînica presupunere că-n viaţa omului minciuna ţine atât de des loc de adevăr: nu se-ndoia că dânsa a plecat dinadins când a aflat că el a sosit, şi bănuia că Dinu ştie şi el ceva, poate chiar de la dânsa, ceea ce-l jignea adânc.

Aceste iar îi răscoleau sufletul şi-l duceau spre dânsa.

Din clipa sosirii lui, el fusese cuprins de sâmţământul că nu mai e la Răstoacă lumea cum a fost -l ,uţa, Anica şi Ghinea umblau mai în vârful degetelor prin casă şi vorbeau mai încet, deşi cocoana Mariţa nu mai era ursuză. Mariţa, Caliopi şi droia de copii nu mai veneau pe la curtea boierească, deşi îl iertase cocoana pe părintele Neagu. Nu mai era nicăîri veselia de mai nainte, şi duminecă după-ameazâzi el a ieşit singur spre livezi, unde nu mai era atât de frumos ca mai nainte, deşi era soare, adiere primâvâratica, iarba încolţise şi pomii erau înmuguriţi.

I.uni după-prânz, auzind ciocâniturile lucrătorilor, care-ncepuseră să încheie baratca, el se coborî în ogradă.

Ii era parcâ-i vine să se-ntoarcă iar Ia deal când îl zări pe Dinu, care era posomorât şi smâncea oarecum şi arunca lucrurile ce-i treceau prin mâni.

Tot nu putuse Budini să puie mâna pe bani fără de scăderea cuvenită.

Nu tocmai aceasta-l supăra însă.

- Ţi-e uşor d-tale, îi. zise lui Budini, care-l încredinţa că altfel nu se poate. D-ta n-ai sâ-i dai nimănuia socoteală. Eu cum o trec însă-n condică?

- Scrii acolo „cheltuieli de mijlocire" şi pui suma, grăi Budini. înţelege orişicine de ce e vorba. Asta ţi-o pui în socoteală când faci preţurile.

Aceste cheltuieli de mijlocire îl rodeau pe Dinu, căci nu treceau de la el, ci de la văduvă şi de la copii.

Când îl zări dar pe Văleanu, se uită la el parc-ar fî voit să-l întrebe: „Dar la d-voastre cheltuielile de mijlocire sunt lege?"

în clipa aceasta răsări ca din pământ un căţălandru deşirat şi lăţos şi se răpezi ca din puşcă la Văleanu şi-ncepu să se gudure-mpregiurul lui, să-i lingă manile şi să-i sară pe umeri zăpăcit de bucuria revederii.

- Ursule, Ursule! grăi Văleanu viu mişcat şi începu să-l mângâie. Tu tot mă mai cunoşti, tot îţi mai aduci aminte de mine, parcă numai tu.

în vreme ce el mângâia cânele, Vlaicu, care-l zărise mergând spre lucrători, grăbi la dânsul.

Ursu deodată se opri, ciuli, se-ntoarse şi începu să-l latre parc-ar fî voit să-l sfâşie, ca nu cumva să se apropie.

- Asta-i - grăi Vlaicu mânios - o s-ajung să nu mai pot umbla prin curtea casei mele!

- Se vede că te vei fi uitat vreodată rău Ia el, îi zise Văleanu şi-l chemă şi mângâie pe Ursu, ca să se astâmpere.

Dinu se-ntoarse spre Văleanu şi se uită cu ochii lui limpezi în faţa lui.

- E minune cum îi cunoaşte cânele pe oameni, zise el încet. Uite, pe mine nu m-a văzut niciodată şi tot nu mă latră.

Cu vorba aceasta şi-a deschis fără ca să vrea drum la inima lui Văleanu, şi foarte în curând Vlaicu a trebuit sâ sâmtă că Văleanu îi este neapropiat.

Stetea omul trăit în trândăvie şi moleşit de plăceri şi se uita cu un fel de sfială religioasă la muncitorul cu braţe vânjoase, care lua drugii de fier şi umbla cu .ei parc-ar fi trestie şi nu obosea niciodată. Şi tare ca braţul îî era şi sufletul: vorba lui scurtă nimerea ca barosul drept la ţintă şi nu şovăia nici la dreapta, nici Ia stânga.

Ce putere de om! Ce frumoasă viaţă!

Iară el însuşi!?

Stetea uluit când Dinu i-a vorbit câteva zile în urmă despre „cheltuielile de mijlocire" şi-i venea, cuprins oarecum de frică, să-1 roage ca să nu li-o mai sptfhâ şi altora.

- I,asă-I, îi zise. E un nemernic, un mişel.

N-avea în el destulă vârtute ca să se ducă şi să-1 scuture'pe Vlaicu, dar nici destulă inimă ca sâ zică: „Dau de la mine!"

„E prost de blajin şi bun ce e", îşi zise Dinu şi-1 lăsă-n pace.

Dinu şi Vlaicu însă cliiar şi fără cheltuieli de mijlocire erau doi oameni care numai hârţuindu-se puteau sâ trăiască alăturea în aceeaşi lume. Dinu nu putea să-1 vadâ-n ochi pe crăcănatul cu barbă roşie, li-o spunea aceasta tuturora, ba era pentru el un fel de mulţumire diavolească sâ i-o arate şi lui Vlaicu. Acesta, om cumpenit, se făcea că nu înțelege, dar îl păştea şi-şi dedea silinţa să-1 ţie departe şi de Văleanu, şi de popa, cel puţin deocamdată, până ce nu va fî venit sperietura.

Nu se mai supăra Vlaicu când Văleanu ieşea Ia câmp unde munca era-n toiul ei, ci stăruia mereu sâ-l ducă cu dânsul, în vreme ce Dinu îşi urma cu ai săi şi cu Budini lucrarea în ogradă.

Umblând aşa amândoi pe câmp, Vlaicu îl pipăia mereu pe Văleanu, ca să se dumirească ce e cu fata fierarului, care tocmai acum nu mai vine pe la Răstoacă. Văleanu se ferea, dar întră din ce în ce mai tare în bănuiala că Vlaicu ştie ceva, şi-1 ştia de frică deoarece rău ar fi putut sâ vie lucrurile dacă i-ar fi şoptit ceva lui Dinu la ureche.

Cam aşa ar fi mers lucrurile toată vara dacă n-ar mai fi fost Ia Răstoacă şi Ciornă.

El stătuse-n timpul când era hărţuit, zâmbind cu mulţumire, la o parte. Acum însă iar îl năpădise veninul şi era galben şi verde la faţă, căci nu-nţelgea de ce să fie mereu îndopat şi de toţi miluit popa, care nu face nici o treabă.

Ciornă nu era însă-n stare sâ zică vreo vorbă tea despre cineva, ci-i punea pe alţii la cale.

I-a fost destul să treacă o dată, de două ori pe la ogradă, ca să vadă şi el cum se lucrează la magazie, pentru ca sâ se încredinţeze că nu **e** trai bun între Dinu şi Vlaicu şi că Dinu are trecere şi la Văleanu, şi la cocoana.

Trai bun n-avea însă nici Florea cu Ana, femeia rea de gură, care o ţinea una şi strună că toate relele de la Vlaicu se trag. Florea, care acum era om al curţii şi ştia multe, le spunea apoi roate când erau numai ei amândoi, ca să scape de gura ei, încredințând-o că Vlaicu nu de capul lui le face.

Mat ştia Ana şi de la popa altele, şi dânsa nu era femeie care-şi pune pază gurii. N-avea dar Ciornă decât sâ scape vorba: „Fierarului să i le spui!", pentru ca în curând Dinu să le ştie şi el toate şi să i le spună şi lui Văleanu.

Văleanu schimba feţe când Dinu îi spunea cum se vinde grâul, cum sunt socotiri oamenii, cum şi-a luat popa pogoanele şî lemnele, cum au scos Vlaicu şi Pălea porumb din coşare, lemne din pădure şi butoaie din pivniţă.

El ştia să preţuiască banul şi-i era şi greu, şi ruşine, dar se temea de Vlaicu şi nu-î rămânea decât sâ spună că toate cu voia cucoanei Măritei s-au făcut.

„Dar cheltuielile de mijlocire?!" îşi zise Dinu.

Nu! Acum nu i se mai părea Văleanu blajin şi bun, ci un nemernic, care nu-ndrăzneşte fiindcă va fi făcând şi el ca cumnatul său.

Altfel de om inginerul.

- Da! grăi Budini care, era pe sfârşite cu betonul temeliilor. Acela e om de-nţelegere. îl ştiu, am lucrat cu el. Era acelaşi cu care Costache îngroşase vergelele.

- Ce păcate; nu sunt în lumea aceasta şi oameni cumsecade?! exclamă Dinu.

- Nu poc să **fie,** răspunse Budini. De la unul se spurcă toţi. Dar ce-ţi pasă!? Negoţâtoria **e** negoţâtorie: câştig să **fie,** şi

oamenii prin care-l ai nu te privesc. Dacă îţi dă el lucrarea, ai câştig bun: asta s-o ştii.

- Tot cu cheltuieli de mijlocire, întâmpină Dinu.

- Nu te privesc, stărui Bucfini; le pun eu toate la cale.

Putea Dinu să zică „nu!" când erau la mijloc văduva şi copiii ei?

Nu!

Apele umflate-n timpul celor din urmă doi ani rupseseră mai multe poduri. Era cesriune de gospodărie că ferăria de la aceste poduri să nu mai zacă părăsită în câmp, şi d-l Iăescu urma s-o vândă cu observarea tuturor formelor legale, iar Budini dedea cel mai mare preţ.

Tot d-l I-ăescu tăcuse planuri şi devize în regulă pentru alte poduri, şi acela, care, cu observarea tuturor formelor legale, oferea cel mai mic preţ, era Dinu.

Rămânea deci numai ca Budini şi Dinu să se facă tovarăşi şi sa le tragă podurilor o văpsea bună pentru ca d-l inginer să nu facă greutăţi la luarea în primire a lucrării.

Cheltuielile de mijlocire erau fără îndoială cam mari, dar nici câştigul nu era mic.

Lucrul trebuia însă să se facă cu grăbire, căci suferea comunicaţiunea.

Ei bine! la Răstoacă nici Văleanu, nici mai ales Vlaicu nu dădeau zor. Putea magazia să fie gata şi mai pe toamnă, după ce se va fi vândut grâul. Dinu a lăsat deci un lucrător cu doi ucenici la Răstoacă pentru ca sâ ciocănească încetul cu încetul, iară el a trecut cu ceilalţi lucrători şi cu alţii, pe care i-a mai învoit, la poduri şi venea numai din când în când, aşa, mai în grabă, ca să vadă cum înaintează lucrările la magazie.

Aşa îi mai plăcea şi lui Vlaicu ba şi lui Văleanu, care a ajuns în curând a dori ca Dinu să nu mai fie şi el pe lume.

V

„Toate se mişcă-ncet, se tărăgănează şi se amână de azi pe mâne", îşi zicea adeseori Dinu, care era obicinuit sâ meargă repede înainte.

Umbla de ici până colo, dedea zor, punea pretutîndenea mâna, ca să urnească, mai dedea duminecile şi zilele de sărbători - aşa, pentru câteva ceasuri - pe acasă, alerga, ostănea şi-şi bătea capul, dară spor nu vedea.

Pe la Rusalii crezuse câ va fi gata cu magazia, iar acum se temea că va lucra şi toamna la ea. In atelier se-ngrămădeau tot mai mult lucrările şi lucrătorii nu le mai puteau birui. Podurile înaintau, ce-i drept, dar încasările se făceau cu anevoia.

După socoteala pe care şi-o făcea-n capul lui, într-un singur an câştiga mai mult decât în cei cinci de când erau tovarăşi, împreună; cheltuielile de mijlocire-i încurcau însă socotelile, câci afară de inginer, mai erau pe la casierie şi prin alte biurouri destui care opreau hârtiile-n loc dacă Budini nu le fâcea drum. Avea să ieie, şi nu se-ndoia că va şi lua bani buni, dar deocamdată cheltuia de la dânsul, ba mai fusese nevoit să-i trimită şi lui Tânase trei mii de lei.

Orişicât de nesuferite i-ar fi fost socotelile, purtarea lor a fost timp îndelungat una din mulţumirile vieţii lui, căci" stetea fa ele mai întâi cu Marghioala, apoi cu Fira. Acum avea ici o fiţuică, colo alta, iar când trecea în condică, o făcea prin ascuns, ca sâ nu jignească nici pe una, nici pe alta din ele şi să nu mai fie nevoit a da explicaţiuni, şi nu-şi mai lăsa condicile la vederea orişicui. O apucase şi el fără ca să-şi deie seamă pe drumul bătut de lumea în care trăia, şi nu le mai spunea toate nici Marghioalei.

- Cum o duceţi? o-ntreba el când ajungeau sâ fie singuri Şi iar o mângâia netezindu-i părul de pe frunte. După ce

apucase o dată aşa, nici că se mai putea altfel, căci ea s-ar fi sârnţit jignită.

- Bine, chiar foarte bine! răspundea dânsa. Când nu eşti d-ta aici, e foarte drăguţă, iară mie-mi este dragă, asta o ştii, şi dacă vrei d-ta, le rabd toate de Ia dânsa.

- Eşti fată cuminte, îi zicea el, o mângâia din nou, şi atât era destul ca să poară pleca liniştit.

în ajunul Rusaliilor iar a venit maica stariţa să cumpere mai una, mai alta, pentru sărbătoare şi iar le-a poftit pe fete la schit.

Din vorbă-n vorbă Fira a aflat că nepotul cocoanei e tot la Răstoacă, dar nu zicea că nu se duce, ba chiar ţinea să se ducă. îi trecuse, ce-i drept, şi focul, şi frica, dar o adimenea gândul că acum poate să se plimbe, sâ stea de vorbă ori să ia masa cu el fără ca cineva sâ se mai întrebe de unde şi până unde se ştiu unul pe altul.

Dac-ar fi fost de fată Marghioala şi-ar fi scăpat cineva vorba „Văleanu", tot s-ar fi dus Fira la Răstoacă, n-a scăpat însă nimeni în faţa Marghioalei vorba aceasta, şi Dinu a dus-o chiar el pe Fira, căci putea s-o facă acum, după ce lumea nu mai vorbea.

1 *a. Răstoacă* iar se *porniseră* lucrurile ca mai nainte.

Popii îi venise, ce-i drept, sperietura. Umbla mereu pe la protoiereu şi pe la consistoriu, în vreme ce Ciorna zâmbea, iară Vlaicu-şi căuta liniştit de treburi.

- Degeaba! zicea maica stariţa. Asta nu se mai sfârşeşte. Bunăvoinţa cocoanei nu-ţi este de nici un ajutor, şi tot n-o sâ-ti rămâie decât sâ măriţi pc Mariţa şi să-ci Iaşi ginerele aîci.

Aşa zicea acum şi popa, care voia cu orice preţ să spună ceea ce ştia şi vedea că n-o să poată vorbi câtă vreme stă la Răstoacă.

Deocamdată, însă, Mariţa iar mergea la curte şi iar era mâna dreaptă a cocoanei, droaia de copii iar se aduna şi Văleanu iar îşi făcea plimbările prin livezile înflorite cu Mariţa şî cu Caliopi, cu droaia de copii şi cu Ursu, care alerga şi acum după pasări

şi-i lătra pe trecătorii care nu-i plăceau... iar ar fi râs cu multă poftă prietenii lui de odinioară dacă l-ar fi văzut plimbându-se astfel în rând cu copiii.

Cu toate acestea, tocmai printr-înşii a ajuns el unde se afla. Trăit încă din timpul copilăriei lui in mijlocul lumii mereu zbuciumate, el se speria de linişte şi de singurătate şi avea neapărată trebuinţă de zgomot şi de gălăgie, de o mişcare cât se poate de viuă împregiurul lui. Ce-avea el cu Mariţa şi cu Caliopi? ce-avea cu copiii? Ce-ar fi purut să le spună ori să afle de Ia dânşii? Ţinea sâ aibă lumea aceasta împregiurul său tîndcă-l lăsa în pace şi nici nu-i spunea, nici nu-l întreba nimic, ci-i cânta oarecum la ureche şi-l făcea din când în când să zâmbească. Tot cam aşa au rămas lucrurile şi după ce a venit Fira la Răstoacă.

Se ştersеseră oarecum toate în sufletul lui, şi chiar şi dacă n-ar fi fost la mijloc şi temerea de Vlaicu şi de Dinu, îi era docul gândul acum învechit că toate s-au sfârşit şi trebuie să fie sfârşite pentru ca să nu se mai emoţioneze când o-ntâlneşte.

Nu aşa şi Fira, care abia de curând trecuse prin vii zbuciumări şi-şi dete seamă că-l înşeală pe Dinu, care n-ar fi adus-o dac-ar fi ştiut ceva.

- îmi pare foarte bine, grăi Văleanu când maica starită îi prezenta pe Fira. Domnişoara şi eu ne cunoaştem încă din anul trecut. Ne-am văzut la Buşteni.

lirei iar îi trecu un fel de sloi de gheaţă prin inimă în vreme ce Văleanu se uită la stariţa şi la Dinu, ca sâ vadă din feţele lor dacă au fost ori nu atinşi de vorbele lui.

Toate semnele arătau că nu ştiu nimic şi găsesc câ e lucru firesc ca oamenii să se-ntâlnească dacă stau un timp oarecare în aceeaşi localitate.

Fira şi Văleanu se uitară pe furiş unul la altul.

Nu mai era ce-a fost.

El o găsea cu desăvârşire schimbată. Slăbise, mai crescuse ceva, se deşirase oarecum, îi pierise carnea de pe trup, îi ieşiseră şi umerii obrajilor, şi fălcile, nu mai era-n faţa ei frăgezimea, nici zburdălnicia copilărească pe &re o ştia el, dar îi părea mai pătimaşă.

Şi ea-l găsea schimbat, cu totul alt om, mai aşezat şi mai nepăsător.

A doua zi de Rusalii, Dinu a plecat în treburile lui, şi după-ameazăzi Văleanu a ieşit, ca de obicei, cu droaia şi cu cele două fete şi s-au dus la schit, de unde au luat şi pe Fira dimpreună cu sora ei.

Cele patru fete mari era nedespărţite, copiii se risipeau mereu şi iar se adunau, Ursu alerga şi iar se-ntorcea mai ales la Văleanu, care umbla şi acum răzleţ dar nu se mai sâmţea singur, ci o căuta mereu pe Fira cu ochii şi asculta, ca să-i audă glasul. Din când în când ochii lor se-ntâlneau, la început din întâmplare, apoi dinadins.

Abia însă pe-nserate, când se-ntorceau iar spre schit, ca sâ le ducă pe cele două surori la maica stariţa, Fira şi Văleanu au ajuns, ca din întâmplare, sâ rămâie mai Ia o parte.

- A fost frumos şî bine, grăi dânsa.

- Chiar foarte bine şi foarte frumos, o-ncredinţă el, apoi îşi urmară drumul câtva timp în tăcere.

- Nu-ţi pare d-tale lucru de mirat câ am ajuns să ne-ntâlnim aici? întrebă dânsul în cele din urmă.

Ea se uită cu oarecare stăruinţă la dânsul.

- E numai din întâmplare? întrebă apăsând asupra vorbelor.

- Nu! răspunse el dezgheţat. Tocmai din întâmplare nu e. Nu poţi d-ta să-ţi închipuieşti prin ce zbuciumări sufleteşti arri trecut eu.

„Nu prin atât de mari ca mine", îi venea ei să zică, dar ea] nu mai era copila de mai nainte şi se stăpâni.

- De ce? îi zise. Eu îmi închipuiam că puţin te turbură cele petrecute, şi fără îndoială o foarte rea idee îţi vei fi făcut despre mine. Aveai, de altminteri, şi toata dreptatea.

- Nu, domnişoară, nu! stărui dansul. D-ta îţi vei fi făcut despre mine o idee rea.

în Fira iar ieşi la iveală femeia îndărătnică.

- Nu zic că nu, răspunse ea. N-aş fi crezut că d-ta eşti în stare să le vorbeşti despre cele petrecute între noi unor oameni care-au umplut lumea, spunând şi ceea ce nu e adevărat.

Văleanu rămase încremenit.

- Eu, domnişoară? îi răspunse. Niciodată, nimănui!

Mariţa, Caliopi şi I-eanca iar se apropiară şi le curmară vorba, încât numai prin o stăruitoare strângere de mână au putut să se-ncredinţeze unul pe altul că doresc, mult doresc să mai vorbească.

Vlaku stetea la pândă.

Abia acum se porneau în gândul lui lucrurile după cum le croise el.

- Şi voi ce-aţi mai făcut azi? o-ntrebă el seara pe Caliopi, care trebuia să ia parte la toate plimbările tocmai pentru ca el să poată afla de Ia dânsa ceea ce voia să ştie.

- Ne-am plimbat, răspunse Caliopi.

- Ştiu câ v-aţi plimbat, îi zise tatăl ei. Dar Văleanu ce face şî ce mai zice când vă plimbaţi?

- Se plimbă şi el - răspunse iar Caliopi - şi nu zice nimic. El e tot singur şi nu vorbeşte cu nimeni.

Vlaicu nu mai stărui. Era, la urma urmelor, de sine înţeles că-n faţa copiilor şi a celorlalte fete el se ţine departe de dânsa.

„Dar înţelegere tot vor fi luând să se-ntâlnească şi singuri", îşi ztse, şi ziua următoare-1 chemă pe Florea şi-i spuse sâ-1 păzească pe Văleanu, să-1 urmărească ori de câte ori va fi ieşind fie singur, fie cu altcineva şi să vie serile, ca să-i spună.

Lucrul acesta ar fi putut însă sâ iasă pe placul lui Vlaicu numai dacă Văleanu ar fi fost în adevăr singur. Nu mai era însă cu putinţă să-l găseşti pe Văleanu fără de Ursu, care alerga, ce-i drept, şi lătra mai pe unul, mai pe altul, dară iar se-ntorcea la Văleanu şi se urta-n ochii lui parc-ar fi voit să-l întrebe: „A fost bine? mai vrei ceva?" Iară când Văleanu se oprea undeva ori se aşeza, Ursu se-ntindea cu capul pe labe, sta liniştit, ciulea din când în când şi sărea-n picioare îndată ce sâmţea prin apropiere ceva ce nu *i* se părea a bine.

Era, vorba lui Dinu, peste putinţă sâ se uite-n ochii lui Vlaicu fără ca să latre: cum ar fi fost cu putinţă să se uite-n ochii lui Florea fără ca să-l sâmtă că are gând rău!? Nu, orişice-ar fi făcut Florea, el nu se putea apropia, căci Ursu-l mirosea de departe şi-ncepea sâ latre, şi i-au fost lui Văleanu destul câteva zite ca să-şi dea seamă că e urmărit de Florea şi să se păzească.

Ce putea să afle Vlaicu de la Florea?

Tot ceea ce-i spunea şi Caliopi; „Ne mai plimbăm, mai odihnim, şi Văleanu stă mai cu una, mai cu alta la depărtare porrivită de vorbă, iară Ursu se uită din când în când în ochii lui şi sare când sâmte ceva".

- Dar va fi mergând, prostule, fie ziua, fie peste noapte, undeva, îi zise Vlaicu.

- Nu se poate, boierule, răspunse Florea. îl sâmte cânele şî se ia după el şi-l dă de gol!

Aşa şi era în adevăr.

Chiar şi dac-ar fi voit, Văleanu nu ar fi putut să scape de Ursu, care-l păzea de toate relele.

Nu ţinea însă Văleanu să scape de Ursu. Era un farmec nespus şi-o nespusă dulceaţă în aceste convorbiri urmate oarecum pe furiş, ici o bucăţică, colo alta, azi începute şi mâne continuate.

Tocmai pentru că grăbeau, nu mai aveau timp să umble cu încungiur, ci şi le spuneau toate făţiş şi cu oarecare îndrăzneală.

S-a-ncredinţat Fira că nu de la el au pornit vorbele, ci de la prietenii lui, care-au sâmţit ceva şi-au născocit ceea ce nu puteau să afle.

- Nu era oare mai cuminte să facem plimbarea şi la Predeal, şi la Braşov? zise el. Lumea tot crede că am făcut-o. D-tale nu-ţî făcea însă plăcere aşa ceva.

- Te-nşeli, îi răspunse ea. Ardeam de dorinţa de a o face, dar mă temeam; azi îmi pare însă bine că n-am făcut-o.

Mai departe nu putură urma, căci se-apropia Leanca.

- Şî de ce-ţi pare bine? întrebă el ziua următoare.

- Pentru că nu ştiu unde-am fi ajuns, răspunse ea.

- Unde? grăi dânsul. Ne-am fi dus mai departe şi-am trăi azi fericiţi undeva.

- Fericiţi nu, întâmpină dânsa.

- De ce nu? întrebă iar dânsul.

-- O, Doamne, — îi zise ea —, dar trăia atunci tata, am mamă, am soră, am fraţi, e o întreagă lume care mâ ştie; cum aş fi putut sâ fiu fericită ştiind că i-am mâhnit adânc?!

- Şi-l mai ai şi pe dânsul, grăi Văleanu cu un fel de răutate.

Se apropia Caliopi, şi Fira nu putu să mai spună decât vorbele:

- Da, şi pe dânsul.

Grăite-n pripă şî cu oarecare-ndărătnicie, vorbele aceste-! jigneau adânc pe Văleanu.

- Şi tii d-ta în adevăr atât de mult la dânsul?! întrebă el ziua următoare.

Fira se uita lung în faţa Iui.

- Nu ştiu ce să-**ţi** răspund - grâi dânsa - căci orişicum **ţi**-aş spune-o, d-ta tot n-o să înţelegi ce-mi este ei. Ar trebui să-l cunoşti mai bine şi ai înţelege-o şi fără ca să **ţi**-o spun.

— îl cunosc, răspunse Văleanu. E om straşnic cum n-am mai văzut în viaţa mea, şi ţî-e frică de el.

Ea dete din cap, apoi se uită înpregiurul ei.

- Nu-l cunoşti, grăi dânsa dtfpă ce se-ncredinţă că nu e nimeni prin apropiere. D-ta poţi să te temi de el, dar eu nu mâ tem şi nu am de ce să mâ tem. Dac-aş fi făcut ceea ce ziceai d-ta şi ceea ce atunci, ameţită cum eram, aş fi şî fost în stare să fac, nu m-ar fi iertat niciodată părinţii d-tale, pe care acum îi cunosc, încă mai puţin m-ar fi iertat surorile d-tale, pe care de asemenea Ie cunosc, şi mi-ar fi amărât viaţa sora mea şi fraţii mei, dară m-ar fi iertat mama şi cucoana Mariţa, iară el mi-ar fi plâns de milă. Uite, - adăugă dânsa - aşa e dânsul şi aşa să-l ştii.

Niciodată în viaţa ei nu şi-l gândise cu atâta clatitate ca-n clipa aceasta, dar nici Văleanu nu-şi închipuise niciodată că poate un bărbat să se ridice atât de sus ca Dinu în gândul unei femei.

Nu era nimeni prin apropiere şi nici nu venea nimeni spre dânşii; ei, cu toate aceste, curmară vorba. Ei îi părea rău de a fi spus ceea ce a spus, iară el se uită Ia dânsa ca la un fel de minune.

— Domnişoară, — grăi dânsul într-un târziu, oarecum gângâvind - nici să nu te supeti, nici sâ nu râzi de mine dacă-ţi mărturisesc că nu-nţeleg de ce ai venit aici!

- Asta e alta, răspunse ea. Aş putea să zic că-mi face plăcere şi că mi se pare nevinovată plăcerea aceasta; n-ar fi însă adevărat. Crezi d-ta că nu-mi dau eu seamă că nu am făcut o mişelie viind chiar cu el aici, unde toată lumea ne socoteşte logodiţi?! N-am făcut-o însă şi n-o fac, ci vin toate peste capul meu - adăugă ea stăpânindu-şi glasul -, iar vinovat esti d-ta, care m-ai scos din minţi...

Văleanu se mai apropie de dânsa.

-- Dacă e aşa, domnişoară, - îi «.ise stăruitor - să mergem acum la cocoana Mariţa şi să rămânem aici despărţiţi de toată lumea, retraşi, trăind numai unul pentru altul.

Mariţa şi Caliopi veneau să-i aducă Firei din florile adunate de ele.

- Asta n-ar fi fericire - grăi Fira-n pripă - nici pentru d-ta, nici pentru mine mai ales. O zici acum şi-n clipa următoare-ţi pare rău c-ai zis-o. Am face-o o dată aruncându-ne cu ochii închişi în valuri şi ne-am căi de o mie de ori.

Copiii alergau după fluturi, Ursu lătra-n urma lor, Caliopi auzise cele din urmă vorbe, iară Florea stetea-n depărtare şi se uita.

Ce-ar fi putut însă, fie Caliopi, fie Florea să înţeleagă şi să-i spună lui Vlaicu?!

Dinu, chiar el însuşi, dac-ar fî auzit şi-ar fi văzut, ar fi zis că nu e nimic când nu poate nimeni să zică ceva.

VI

„Tot are dreptate Pălea, îşi zise Philopolu când primi Pălea biletul cu rugămintea de a trece iar pe la Episcopie, ca să pună în mişcare afacerea popii. Nu mai încape îndoială că e ţicnită cucoana Mariţa şi zănatică. Azi se supără, mâne-i trece si poimâne iar îi vine, încât pune toată lumea în picioare. Hotărât că sunt cuvinte pentru punerea ei sub interdict."

Pălea şi Vlaicu ar fi putut sări să-i mai spună şi altele chiar mai temeinice, dar acum Pălea nu mai ţinea, iar Vlaicu nu ţinuse niciodată sâ i se facă la bătrâneţe o asemenea supărare.

Mai tare convins era d-l Philopolu peste câteva zile, când a trecut pe Ia dânsul maica stariţa cu rugămintea cucoanei Măritei ca să facă ce o face pentru ca Episcopia sâ-l lase pe popa-n pace.

- Iar s-a schimbat?! zise el supărat. Eu nu mai pot să fac nimic. Abia ieri-alaltăieri am umblat într-un fel şi nu pot să mă fac de batjocură.

Nu putea să-i treacă lui pr^i minte gândul că cumnatul său, om în toată firea, advocat şi deputat, 1-a minţit când i-a spus că cocoana Mariţa iar vrea ca popa să fie urmărit. *

Ce nu e însă omul în stare să facă la strâmtorare?! O minciună era pentru Pălea puţin lucru: asta ar fi putut sâ i-o spună lui Philopolu socru-său, care ştia mai multe şi începuse a umbla cu gândul de a-şi lua masurile ca să scape zestrea fiicei sale.

în zadar! Românul are mulrâ dreptate când zice câ obrazul subţire cu cheltuială se ţine.

Nu avea Pălea ambiţiuni mari, dar trebuia sâ trăiască păstrând decorul poziţiunii sale, şi aceasta nu era cu putinţă dacă nu i se lăsa pe ici, pe colo câte o afacere mai grasă.

El îşi făcuse bine socoteala când îşi zisese că trebuie să-şi arate colţii dacă e vorba sâ se ţină seamă de pretenţiunile lui legitime. Cei de la guvern însă oameni cu bun-simţ şî îndelungă practică în ale stăpânirii, ţineau sâ aibă oameni devotaţi, siguri şi în toate împregiurârile supuşi, potriveau dar dinadins lucrurile aşa ca el să ajungâ-n strâmtorare, căci numai cu omul strâmtorat poţi să faci tot ceea ce vrei. Au trecut dar şi toate legile, şi budgetele şi fără de votul d-lui Pălea. Nu-i rămânea decât sâ mai aştepte şi sâ o ducă târâş-grăpiş până ce nu va fi venit o situaţie mai grea pentru guvern şi mai priincioasâ pentru el.

Era prea mare zestrea cocoanei Zinchii pentru un om fără de pretenţiuni, dar prea mică pentru ca el să-şi fi putut permite luxul de a fi om independent. Subscria dar cocoana Zinca poliţe, iar Nace le gira şi le plătea la scadenţă, din ce în ce mai nerăbdător.

O singură scăpare mai vedea Pălea: partea din cele două moşteniri, care-l sălta dîntr-o dată.

Deocamdată îi era de mare ajutor Vlaicu, de la care lua antkipaţiuni pentru ceea ce-o să fie după seceriş şi la toamnă.

Era însă la mijloc şi Văleanu.

- Aş! zise Vlaicu. Ceea ce ţi se cuvine, d-le Pălea, ţi se cuvine. Pe el îl încurcăm chiar mai uşor decât pe cocoana. Vorba e ca popa să ştie de frică.

Iară popa ştia de frică.

De Sf. Petru, el şi-a logodit fata cu un băiat bun, şi era la Episcopie lucru pus la cale că de dragul bunei păci el se mută şi-şi lasă ginerele la Răstoacă. Cocoana Mariţa, naşa, care avea să-i cunune, n-o ştia încă aceasta, dar se bucura, ţinea să facă nuntă mare, la care să poftească pe toţi ai săi, şi stăruia ca cununia să se facă de Sf. Mărie, când era ziua ei şi a miresei.

- Nu cumva ai de gând sâ ne părăseşti, părinte? grăi Vlaicu aducându-şi aminte de planurile maichii stariţei.

- N-am vrut-o-n alte timpuri - îi răspunse părintele Neagu - şi cu atât mai puţin aş putea s-o voiesc acum.

Chiar şi dac-ar fi spus însă c-o vrea, nu putea Vlaicu, orişicât de deştept era, să-şi deie seamă ce-o să facă popa după ce va fi plecat de la Răstoacă, şi era foarte liniştit, ca omul care-şi ştie puse treburile-n bunâ-rânduială. Singura lui nedumerire era de ce a pus Văleanu la cale magazia de fer.

Fira şi I^anca plecaseră fără ca fie Caliopi, fie Florea să fi putut spune ceva.

Nu se-ndoia dânsul câ vor fi având ei ce vor fi având, dar se ascund şi se păzesc.

- Umblă şi tu mai pe aproape şi stai la pândă, ca să nu te vadă, îi zise el necăjit lui Florea.

- Nu ţi-am spus câ nu se poate!? răspunse Florea. E afurisitul acela de câne, care te sâmte de la mate depărtare.

- Iară cânele?! strigă Vlaicu.

Nesuferit i-a fost totdeauna Ursu, nu numai pentru că se ţinea de casa popii, ci şi pentru că-l lătra, dar încă mai nesuferir îi era acum.

- N-ai puşcă la tine?! adăuga el veninos. Trage-i una!

Era o vorbă grăită aşa, Ia necaz, fără ca să fi pus vreun temei în ea. Florea însă, care avea năcaz pe Văleanu, şi-o însemnă bine. Lui nu îi era de Ursu, care era câne ca toţi cânii, ci de năcazul pe care i-l făcea lui Văleanu.

- Bine, grăi dar. Dacă zici d-ta, pot sâ o fac când îmi vine la îndemână.

Nu-i venea însă la îndemână, căci Văleanu şi Ursu erau nedespărţiţi şi vorba era s-o tacă oarecum pe nesimţite şi cu ceva temei, când Ursu fâce-n neastâmpărul lui vreo stricăciune.

Cocoana Mariţa nu se mai gândea decât la nunta finei sale, şi cum îi treceau multe prin cap, a-nceput să-i dea zor lui Văleanu ca până la Sf. Măria sâ fie gata magazia, pentru ca acolo să se facă nunta. Ce frumuseţe: ghirlande de frunze de stejar cu flori presărate printre ele, covoare, vefinţe şi ştergare pe pereţi, steguleţe, mese-ntinse, lume care trage hora-n lărgime, toate îi jucau cocoanei Măritei una peste alta-n cap, şi aşa trebuia să fie.

Dinu, care auzi aceste vorbe, se bucura şi el, dacă scăpa 'de grija aceasta, şi iar s-a umplut ograda de lucrători, iar venea Văleanu mai des, ca sâ vadă cum înaintează lucrările, Ursu iar îl lătra pe Vlaicu ori alerga după curcani.

Vlaicu nu se bucura de graba cu care se lucra la magazie, după a lui părere, nefolositoare şi era supărăcios, bombănea mereu şi scăpa des vorba c-a ajuns baba-n anii copilăriei.

- Mare pacoste cânele acesta pripăşit, grăi dânsul într-un rând. Face o mulţime de stricăciuni, şi minune n-ar fi dacă i-ar da o dată cineva în cap.

- Ba nu e câtuşi de puţin pripăşit - îi zise Văleanu - că se ţine de mine, şi are voie sâ facă tot ceea ce vrea pe moşia aceasta.

Dinu se bucura, la urma urmelor, şi se uită cu un fel de mirare Ia el: n-ar fi crezut că poate să vorbească atât de dezgheţat.

Nici Vlaicu n-ar fi crezut: întâia oară îi vorbi Văleanu ca om care se socoteşte stăpân.

Ursu nu mai lătra, dar stetea la o parte, se uita cu coada ochiului spre Vlaicu şi hârâia din când în când printre dinţi.

„O să vedem - îi zise iar Vlaicu, tot printre dinţi - dacă eşti ori nu stăpân. Vor mai fi şi alţii care au să zică ceva."

VII

Fira se pregătea pentru nunta Măritei, şi maica starîţă venise s-o ia.

Dinu tetminase magazia şi luase şi banii chiar de la cocoana, prin mijlocirea lui Văleanu, deci, spre marele necaz al lui Vlaicu, fără de nici o scădere. Ţinuse dar sâ fie galant, şi Fira a putut să-şi comandeze rochia după plac şi-n toată lărgimea la una din cele mai bune croitorese, ba Lina, după dorinţa ei, i-a cumpărat şi-o brăţară, o broşa şi-un evantai de toată frumuseţea.

Lina, mamă ca toate mamele, se uita la ea cu ochii muiaţi în lacrămi şi ţinea s-o aibă fotografiată întocmai cum are sâ fie la nuntă. S-a gătit dar Fira până în cele mal mici amănunte, cu peptănătură de bal, cu brăţară, cu broşa, cu evantai, cu papuci de atlaz, ca să meargă la fotograf.

Era frumoasă, în adevăr frumoasă, făcută parcă anume pentru ca ochii tuturora să zboare după ea, şi Marghioala se uita cu o dureroasă admiraţiune la dânsa.

— Foarte bine! grăi Dinu uitându-se cu mare drag la ea, parcă el ar fi făcut-o, dând cu barosul, să fie cum e.

Marghioala suspină o dată din inimă şi se uită-n ochii lui Dinu, încât el tresări puţin şi se căi de a fi rostit în faţa ei acele două vorbe.

- De! - grăi dânsa îndurerată — ceea ce e bine nu e rochia, nici croiala, ci ceea ce a pus mâna lui Dumnezeu cu atâta dărnicie. Ei îi vin bine toate.

Maica starița se uită dând din șan la ea.

- Tare e drăguță, grăi dânsa mai pe șoptite.

- Şi cu cine cunună cucoana Marița? o întrebă Dinu pe starița după ce Lina şi Fira plecară la fotograf.

- Mai întrebi? răspunse maica. Cu nepotul ei, cu Văleanu.

Marghioala se rezămă de un scaun: i se clătină pământul sub picioare şi se-nvârteau toate împregiurul ei, dar ea-şi încleşta fălcile şi-şi stăpâni firea!

- Văleanu? întrebă ea. Nepotul cucoanei e unul căruia îi zic Văleanu? Am auzit parcă de el. Nu e unul care a fost vara trecută pe la Buşteni?

- Acela e, grâi Dinu. Mi-a spus chiar el c-a întâlnit-o acolo pe Fira. Ea-ți va fi vorbit despre dânsul.

Maica Fevronia rămase şi ea într-un fel de aiurire. Abia acum îşi puse-ntrebarea dacă nu cumva Fira e fata de fierar de care-i vorbise cocoana, şi parcă i se desluşeau multe lucruri care mai nainte i se păruseră nențelese.

Dar ea şi Dinu şi Marghioala nu puteau să vorbească împreună despre asemenea lucruri.

- Aşa se vede că ea mi-a vorbit, zise Marghioala, şi cu asta s-a curmat vorba şî au trecut la altele.

Abia după câteva ceasuri petrecute-n grele frământări sufleteşti, când a ajuns să fie singură cu Dinu, şi-a deschis Marghioala inima pe cât putea sâ şi-o deschiză.

Femeie ca toate temeile, stăpânită mai mult de pornirile inimii decât de judecată, ea se blestema însăşi pe sine pentru că n-a vorbit la timp şi-i venea să-şi smulgă părul din cap că nu poate nici acum sâ spună tot.

Ea-l apucă, ceea ce nu mai făcuse nicicdată, cu amândoauă manile de braț.

- Dacă ții ia mine şi dac-ai iubit vreodată pe cineva – ii zise ea cu glas stăruitor - fă ce faci ca sâ n-o duci pe Fira la Răstoacă.

Dinu-şi reaminti căutarea pe care i-o aruncase când el se uita cu drag Ia Fira.

- Te ştiu - zise ei — fată cuminte şi mâ mir cum poți să ceri de la mine lucrul acesta. Nu vezi că după toate pregătirile ce s-au făcut e peste putință să nu se mai ducă?!

- Peste putință?! exclamă Marghioala. Prea târziu?! exclamă iar cu un fel de ciudă. Uită-te la mine, ascultâ-mă... Urmă apoi: Sâ ştii câ dânsa se duce la Răstoacă pentru ca să se întâlnească cu acel Văleanu, pe care-I ştie de la Buşteni. Eu atât îți spun şi te rog să ții seamă de vorbele mele: mai mult nu pot!

El se uită cu un fel de milă la dânsa.

Ce voia dânsa sa zică?!

Câ se cunoşteau Fira şi Văleanu de la Buşteni, aceasta o ştia si el chiar de la Văleanu, tocmai de aceea însă i se părea o curată nebunie presupunerea câ ea se duce la Răstoacă anume pentru ca să se întâlnească cu el. A fost dânsa la Răstoacă şî de hramul schitului, când n-au vorbit amândoi, şi de Paşti, când el nu se afla acolo, şi n-ar fi fost niciodată dacă nu era Ia mijloc magazia de fer. Ştia Dinu foarte bine cum au venit lucrurile, si se sâmțea jignit de presupunerea ei.

- îmi pare rău câ-n supărarea ta neîntemeiată îți faci asemenea gânduri, grăi dânsul şi, ca s-o potolească, el iar voi s-o mângâie.

Ea se dete Ia o parte.

- Nu cumva crezi c-o fac din răutate?! întâmpină dânsa mâhnită. Nu! pizmă femeiască nu e-n sufletul meu, şi ca să-ți arăt că nu-i — urmă ea hotărâtă -, o voi face eu să nu se mai ducă Ia Răstoacă.

- Nu cumva ai de gând sâ-i vorbeşti ei? întrebă el speriat.

- Nici nu trebuia să-ți vorbesc d-tale, răspunse ea. De ce s-o jigneşti d-ta, când pot să te scap de aceasta?! Şi să ştii că ea o să mă-nțeleagâ mai bine decât d-ta.

Dinu se uită deznădăjduit Ia ea. Se uita la ea, vedea că nu are nici un mijloc de a o face să-şi schimbe hotărârea şi se-nfiora de gândul unei certe între dânsa şi Fira.

- Eşti tu în stare sâ mi-o faci mie aceasta chiar acum?! îi zise el cu amărăciune. Vrei să mă faci să părăsesc casa aceasta?

- Nu poţi, întâmpină ea. Am zis-o şi eu şi n-am făcut-o; încă mai puţin o să o faci d-ta.

Un singur mijloc mai avea Dinu.

- Fă-o! dar să ştii că n-am să te uit niciodată! grăi dânsul şi se depărta încredinţat că ea-şi va schimba gândul.

- Dar o să mă ierţi! zise ea.

Seara apoi a căutat să fie singură cu Fira, care urma să plece a doua zi după-prânz.

- Care va să zică d-ta umbli pe la Răstoacă pentru ca să te-ntâlneşti acolo cu Văleanu, îi zise luând-o repede.

Firei îi venea s-apuce lampa, sâ i-o arunce-n cap şi să-i zică: „Mizerabilă, crapi de ciudă pentru că m-ai văzut gătită şi ştii câ plec eu el". Nu-i dedea însă mâna, şi-şi făcu de lucru prin dulap pentru ca Marghioala să nu-i poată vedea faţa.

- Cine ţi-a spus câ de aceea mă duc? întrebă ea pentru ca să o descoasâ.

- Nenea Dinu şi maica stariţa - răspunse Marghioala - care ştiu că-1 cunoşti de la Buşteni. Fira se-ntoarse zâmbind spre ea.

- Şi ce mai ştiu? întrebă iar.

- Aceasta nu mi-au spus-o — grăi Marghioala dar ştiu eu fie chiar şi numai ce mi-ai spus d-ta, şi atât e destul pentru ca să nu te mai duci Ia Răstoacă. Vrei ca lumea sâ-nceapă iar a vorbi?

Fira râse cel mai nevinovat din toate râsurile care sunt cu putinţă.

•Ea să nu se ducă?! Dar dac-ar fi tunat şi-ar fi fulgerat şi ar fi căzut foc şi pucioasă din cer, ea tot s-ar fi dus.

- Tocmai pentru că lumea a vorbit, am să mă duc, ba trebuie chiar s-o fac, zise ea. Dacă nu m-aş duce, până chiar şi voi, stariţa, nenea Dinu şi tu, aţi crede că tot e ceva la mijloc, câ mâ sfiesc, mă tem, am ceva pe suflet.

I .ucrul acesta i se părea Marghioalei atât de adevărat, încât ea se sâmţi biruită. Era şi peste putinţă să nu fie biruită, câci inima deschisă nu poate niciodată să ţie pept cu viclenia bogată-n arme. în adevăr însă Fira spunea numai-ceea ce gândea. Iar ajunsese să se încredinţeze pe sine însăşi că nici ceea ce a făcut, nici ceea ce avea de gând să mai facă nu e păcat şi că nimeni nu sufere nimic pe urma plăcerilor ei nevinovate.

- Lumea - urmă ea - a zis tot ceea ce a voit, şi orişice s-ar mai întâmpla, ea n-ar putea să zică decât tot ceea ce a mai zis. Nu rămâne decât să-i arătăm câ nu ne pasă. Chiar şi tu îţi vei fi închipuit cine ştie ce: uite, îmi zici să nu mă duc, şi eu am să merg tocmai pentru ca să vezi că n-a fost şi nu e nimic.

Ce-ar mai fi putut să zică Marghioala când sâmţea că în adevăr nu mai are îndoielile, nici temerile care atât de adeseori o chinuiseră.

Dinu era greu mâhnit când a văzut că dânsa n-a ţinut seamă de stăruinţele lui şi tot a vorbit cu Fira. Aştepta cu vîuă nelinişte sâ vadă ce-o sâ iasă din întâlnirea lor, a căutat-o, dar după ce dânsa s-a despărţit de Fira.

- Ce e? o-ntrebă el.

- Ce să fie?! răspunse ea. Faceţi ce vreţi. Eu voiesc numai să ştiţi câ la mine gând rău nu e şi nici nu-i cu putinţă.

El răsuflă uşurat.

- Tu tot fată cuminte, îi zise, apoi iar.o mângâie pe frunte.

Ea-şi dete capul la o parte.

- Aşa nu! îi zise, apoi sărută cu sfială mâna lui şi se depărta cu paşi grăbiţi.

VIII

Cocoana Mariţa plângea.

Cum să nu plângă când era nuntă, şi nu nunta lui?!

O cuprindea înduioşarea când vedea lumea cea multă şi-nvălmăşeala si veselia şi se gândea ce-ar fî dacă a lui ar fi nunta.

D-l Philopolu lua cu toate aceste şi lâcrămile ei drept un semn că avea cumnaiul său dreptate când stăruia ca baba să fie pusă sub interdict. Prea făcuse multe cheltuieli cu nunta*unui popă cu pricină şi prea spunea lucruri care n-aveau nici un rost.

Prinsese acum slăbiciune de Fira. O vedea gătită, nu-şi mai lua ochii de pe ea şi aiura mereu că nu face pentru ursuzul acela de Dînu şi că aşa ceva i-âr trebui nepotului ei, care îi şi făcuse mărturisirea ca are oarecare slăbiciune pentru ea.

„Poate să aibă, îşi zicea Philopolu. Aş vrea şt eu. Pentru asemenea fată prinde orişicine slăbiciune. Nebunia însă tot nebunie rămâne; lasă câ om ca dânsul se gândeşte mult mai nainte de a lua asemenea femeie, dar dânsa e şi logodită."

El se uita mereu când la Fira cea voioasă, când la Dinu, care era în adevăr morocănos, stetea când într-un colț, când într-altul şi nu-şi mai lua ochii de pe Fira decât pentru ca sâ caute cu ei pe Văleanu.

în zadar! El nu credea, dar nici nu ştia, şi cel ce nu ştie se-ndoieşte, iar în îndoială e totdeauna şi-o bucățică de temere.

„Şi dacă, cu toate aceste, ar fi?!" îşi zicea şi stetea de pază.

în ah colț stetea de pază matca Fevronia, care nu ştia nici ea şi avea îndoieli chiar mai mari decât ale lui Dinu.

Vlaicu se plimba cu Pălea prin curte, aşa mat la o parte, şi-i spunea ce ştia şi Pălea de la Chivu despre cele petrecute pe la Buşteni şi-1 dumirea cum au ajuns la magazia de fier.

Palea-1 ştia pe Dinu şi-1 văzuse morăcânos.

- Fă ce faci să-1 dai pe mâna lui, ti şopti lui Vlaicu. Acela e om care nu ia lucrurile-n glumă!

Erau deci şi ei amândoi cu ochii când la Fira, când la Văleanu.

Iară cocoana Zinca, cocoana Marieta şi mai ales cocoana Frosa, femei acum mai trecute, se uitau cu mult drag la Fira, care era atât de tânără şi de drăguță.

Fira, femeie şi ea, chiar şi dacă n-ar fi ştiut nimic, trebuia şâ vadă că sunt mulți de tot ochii care-o urmăresc, şi nu numai se păzea, ci-şî încorda toate puterile ca să înşele vederea prin o veselie nepăsâtoare. în sufletul ei clocoteau însă toate una peste alta. Din ce în ce mai covârşitor era în mintea eî gândul câ acum a venit şi n-o să mai poată veni la Răstoacă, şi gândul acesta nu numai îi era dureros, dar o şi îndărătnicea din ce în ce mai mult.

Se adunase multă lume de prin împregiurime, fel de fel de oameni, invitați de ai părintelui Neagu, de ai mirelui, de ai nunilor, unii şi nepoftiți, şi eta-ndesuială în magazia frumos împodobită. Se juca ici o horă, colo o sârbă, o chindie, şi iar un vals ori o polcă. Fira însă şi Văleanu nici în îndesuialâ nu sc puteau perde şi numai la câte un vals se mai puteau apropia unul de altul.

- Eu sunt foarte fericit, îi-şopti el.

- De ce? întrebă dânsa.

- Nu vezi cât de drăguțe sunt cu d-ta mama şi surorile mele? răspunse el.

- D-ta toată viața ai să rămâi copil, întâmpină ea. Sunt cum le vezi, fiindcă mă ştiu logodită cu el; altfel ar fi dacă n-ar şti-o aceasta.

- Dar nu eşti logodită, grăi dânsul.

- Pentru ele sunt, zise ea. în lumea aceasta totul e minciună, totul părere, toate se întemeiază pe credință, presupuneri şi bănuieli. Cum se uită Vlaicu la noi... urmă muşcându-şi buzele. Păzeşte-te, căci şi el, şi maica starița ştiu, mai ştiu, precum se vede, şi alții şi stau toți la pândă.

V, asculta şi magazia de fer se clătina parcă şi ea în tact de vals.

- Să ştii - adause ea — că eu n-o să mai pot veni la Răstoacă.

El o duse la locul ei şi se depărta ca luat la goană.

Acum se ridicau valurile şi se zbăteau.

în timpul pauzei, dânsa sta la intrare şi-şi făcea vânt. El se apropie. Ursu după el.

Dulăul ciobanilor noştri e fără îndoială unul din cei mai minunaţi câni, nu mare, dar frumos, potolit, vânjos, îndrăzneţ şi era o privelişte de rară frumuseţă când Ursu se răpezea şi sălta-rţ-fiiga.lui peste pedecile ce-i cădeau în cale. Le întrecea însă rjoate cuminţenia privirii şi limpezimea ochiului cu care dulâuiae uita-n faţa stăpânului, parc-ar voi să-i zică: „Şî ce mai vrei, că eu toate sunt gata să le fac?!"

r*Noîi;Cu noate aceste, ttebuiesăne-ntâlnim, îi zise el Firei.

- Cu orice preţ - răspunse ea -r, dar cu multă pază, ca să nu ne sufpjfişdâ cineva. ••>

, . VaJ6anM.se uifă-n ochii lui Ursu.

-iite-alioezise el mângâind cânele - nu mă surprinde niraenjs de mine nimeni nu se apropie focă de veste. • -,

Ur&i, uitându-se-n ochii lui, începu să joace neastâmpărat şi s3 Be^o% coadă, apoi fet roti ochiŞ-mpregiur, ca să afle încotro ate şă se răpeadă.

*Ullcfe **SAJ**5»?' Pe cine să apuc?!"

Nu:, fără de veste nu putea nimeni să se apropie de Văleanu, dar nu puica. ţ ^ ^ ş^sedepărteze fără de yeşte; dacă l-ar fi pus^M^î#Mbo&:l-W fî legat în. lanţuri, Uraufţaţ ar fi dat d? veste c-a-rămâs singur.

A trecatdw nunta fără ca Fwa şi Văleanu să se-ntâlnească. Lurrna Srairisapi^ şi ziua următoare era acelor mai apropiaţi.

După--ameazăzi, mai pe-nşerate, copiii se jucau pruij QgradăVDinu, care grăbea să se duca ***ht*** poduri» încărca unelte şî rămăşiţe ca să le trimită acasă, miriit eu: Văleanu, cU'Fira, cu' Caliopi şi cu puţinii ce mai rămăseseră îşi petreceau în magazia ţinută în plină podoabă, iară Ursu alerga după copii.

Deodată se descărcă-n curte o puşcă şi într-o clipă se-nvârtejirâ toate.

Ursu, nimerit, începu să urle, copiii o luară ţipând şi plângând în toate părţile, Dînu se porni cu ochii împăingeniţi spre Florea, care descărcase, iar cei din magazie alergară toţi afară.

Ursu, nimerit în dreptul coastelor de din urmă şi cu spinarea frântă, se trase, când îl zări pe Văleanu, târându-şi picioarele de din dos, ca să ajungă la el şi să-i lingă mâna. Mariţa, auzind gemetele lui şi văzând dâra de sânge, scoase un ţipet, strigă: „Apă* apă!", apoi se apucă ca să spele rana şi s-o lege. Acum se adunară copiii şi ceilalţi împregiurul ei.

Văleanu stetea zăpăcit parcă nu putea să-şi deie seamă ce s-a petrecut, ce se petrece şi ce-ar mai putea el să facă. Vedea că e frântă spinarea cânelui şi se cutremura văzând ochii mult iubitului său Ursu.

- Nu-1 chinuiţi!... nu-1 mai lăsaţi să se chinuiască! - strigă el ca ieşit din minţi, apoi se răpezi spre Florea, care se depărta cu puşca.

Dinu se opri pe o clipă, apoi iar plecă înainte când văzu că Văleanu îi smunceşte lui Florea puşca din mână, dară iar se opri când Văleanu se-ntoarse la câne ca să descarce cealaltă ţeava în capul lui.

Alte planşete, alte ţipete.

Fira, care rămăsese tot timpul într-un fel de aiurire şi cu inima încleştată, când îl văzu pe Văleanu descărcând în capul lui Ursu; îşi acoperi ochii cu amândouă manile, scoase un ţipăt si căzu leşinată.

- Asta e cea mai mare mişelie care s-a făcut vreodată în lumea aceasta! strigă Văleanu aruncând puşca cât colo, apoi, fără ca să mai ţie seamă de cele ce se petrec împregiurul lui, se răpezi iar spre Florea, în vreme ce Dinu alergă s-o râdice pe Fira, împregiurul căreia se-ngrămădeau ceilalţi.

Vlaicu sretea la o parte şi râdea când a văzut că Văleanu-1 ia-n palme pe Florea, care era om voinic şi putea să-i deie o dată brânci ca să nu se mai scoale.

Florea însă, român adevărat, se ferea, zicea câte un: „Nu da, domnule!", dar nu ridica mâna, ci prunca palmele, le suferea şi le număra, ca să le ţie minte.

Deodată răsări ca djfi pământ Ana.

- Nu te lăsa! strigă ea din depărtare. Bărbat eşti tu?! Scutură-l o dată ca să-i rumpi *şi* maţele din pântece!

Sosiră apoi, ea se izbi în peptul lui Văkanu.

- în cine dai, ciocoiute?! $trigă«ai Ciflţesti^ ca să dai asa?! Un prost esti?! Acolo - urmă arătând spre Vlaicu - în ăia să dai, că ăla e care 1-a pus să-ţi împţitfcreânelei

. - Dobilocule!... neraeraiadets.o .gunoiul satului ce eşti! urmă apoi, înt0rcârKl^es^Bt2r{^o$|ţu»^uwdeom! Ia asemenea ticălos ai ajuns tu slugă?! De hengheri, ca Vlaicu. asculţi tu?! ••'•..,!,.. [: itiiiîil. î . .

Văleanu tremura-n [tot] jtrupulşt de mân&^i;de> mâhnire, şi de ruşine. .:^.::-, ;>

- Care va să zică ej?l grăi îraproa^du-fiftspfe Vlaicuj care se afla la depănate de vteo *cimtâ <kfâl$iakafr* V le-ar primi ^ a* tăcea, dat mi-c stlă, câ palme numai oamenilor, li se trag. Am eu cum să te potrivesc pe tine! strigă ridicând, pumnul. Crezi că nu ştiu toate oii^diiielpejeafele fân cu vânzarea grâului, c\i 8oa3tu-^oaju*Mtibi^.., trezi că nu^yttu. CUIB scoteari m poajm aja^"d«^

pădure si butoaiele din pivfiîţă?! Toate le ştsâ&ffcWaift suferit, dar o să te-nvăţ! J;TU:U:J, •-

-, Aşa, vezh asal strigâ.Afll% *Q>* s*«ţi' niabipuu $i se^altele. Pentru ăla. nu sunt furci dcsuii:deJnaltCv, nk:i,otnft.destul: de-ntuaecease! . . n *•A'*lH&JZ.%> w &* ....

Vlaicu stetea nemişcat şiga&eo: [a/foţă •în,-vrcnw?.«' Văleanu se-ntaaraw.||wj»^^

Aba acum află că Kfei i-a venit rău când el a descărcat în Ursu şi că maica stariţă a ptu-oi dup&ce i*r*&W mai bine, în trăsură şi a dus-o la schit. >•

Era ameţit şi umbla buimac de ici până colo.

- N-ai făcut-o cum se face, îi zise Dinu. Dac-ar fi căzut pe mâna mea, nu se mal alegea om din el. Ala e mai câne decât cânele, şi nu e păcat să-l dai olog!

Nu voia însă Vlaicu s-ajungă olog, şi peste vreun ceas el şi Pălea steteau închişi în casă şi vorbeau pe şoptite.

- Tot ştie, tot! zicea şi iar zicea Vlaicu.

Nu mai era acum vorba numai de o parte oarecare din moştenire, ci totodată şi de ceva mai greu. Da! dacă n-ar fi fost Văleanu, două moşteniri se-mpărţeau în trei, iară acum?!

- Bine, gră: Pălea. Nu putem noi să scăpăm de el?

- Ciim să scăpăm?! întrebă Vlaicu pentru ca sâ capete răspuns.

- Cum? Cum?! grăi Pălea plimbându-se neastâmpărat prin casă. N-ar mai putea să facă Florea ce-a făcut?!

Vlaicu dete din umeri.

- De...! nu ştiu, răspunse el.

Iară dincolo, peste drum, Mariţa tot mai spunea, plângând, cum îl hrănea pe Ursu când era mic, cum alerga după ea, cât era de frumos şi cum alerga pretutindeni cu ea şi cu copiii.

Părintele Neagu, preuteasa şi ginerele lor steteau şi ascultau, mai ocărau din când în când pe Florea şi pe Vlaicu şi se sâmjeau parcă o mare nenorocire i-ar fi ajuns.

- Ei!.... şi ce s-a făcut cu cânele acela? întrebă în cele din urmă popa.

- Zace şî acum acolo-n mijlocul ogrăzii, răspunse ginerele.

- Auzi!... auzi!... şe boci Mariţica. Nu s-a găsit nimeni ca să-l ieie şi sâ-l îngroape. O, ce tristă nuntă am avut noi!

Părintele Neagu teşi, ca să trimită doi oameni să sape din-sus de sat o groapă, şi se-nserase bine când au adus pe Ursu şi-au aruncat pământul peste el.

- Eu, tată, - grăi acum ginerele - eu nu rămân aici; mai bine mă fac hamal decât sâ stau popă-n satul acesta.

Părintele Neagu suspină o dată şî se uită lung la el

- Eu - răspunse - ziceam odată că nici târâş, cu patru boi înjugaţi, n-ar putea să mă scoată, dar acum ţiu ca neam de neamul meu să nu mai ajungă pe aici. O să se găsească şi pentru voi vreun alt sat mai omenesc?

IX

O seară liniştită şi plăcută, înviorată de o adiere răcoroasă, dar nu rece, ci încă văratică... Peste zi cerul fusese senin, iar acum se iviseră pe el câţiva nouri răzleţi şi uşori, care treceau dîn când în când grăbiţi peste luna nouă şi coborâtă acum spre apusul luminat puţin de zarea amurgului.

Dinu se întorcea pe drumul din vale de la schit, unde o lăsase pe Fira foarte tristă, iară Văleanu urca pe poteca din livezi, acum singur şi nebăgat de nimeni în seamă, şi înainta spre pădure.

Era istovit cu desăvârşire în urma celor petrecute. Niciodată încă în viaţa lui nu îndurase dureri grele, niciodată nu se avântase în luptă cu nimeni, niciodată nu s-a certat cu nimeni, nici n-a lovit pe cineva cu mană Iui, şi acum era mâhnit, îi părea rău de ceea ce făcuse şi o temere nelămurită îl ispitea sâ fugă, sâ se ducă unde nu mai dă ocht nici cu Vlaicu, nici mai ales cu cumnatul său Pălea, pe care trebuia să-1 cruţe tocmai pentru că era soţul surorii sale si avea oarecare drepturi pe moşie.

Era dată în sec lovitura. N-avea Vlaicu decât să se ascundă în dosul lui Pălea, şi nu numai că nu-i mai trecea lui Văleanu prin minte gândul de a-i vorbi cocoanei Măritei ori altcuiva despre cele ce ştia, ci era chiar hotărât să-1 roage pe Vlaicu să nu-i spună lui Pălea nimic, şi ceea ce-l neliniştea era c-au mai auzit şi alţii.

tn pădure el apucă poteca ce ducea spre schit, un drum mai scurt decât cel din vale.

După ce Firei îi venise rău, eracestiune de bunâ-cuviintă să se intereseze cocoana Mariţa şi el cum se sâmte dânsa. EI ţinea însă s-o şi vadă, dacă se poate, fie chiar şi numai pe o clipă, şi să facă tot ceea ce-i stă prin putinţe ca ea sâ nu plece ziua următoare, cum aflase că vrea Dinu, care încărcase tot ceea ce mai avea la Răstoacă.

Cu cât mai mult se apropia însă de schit, cu atât mai anevoia înainta, cu atât mai stăruitor se reivea-n sufletul lui temerea nelămurită de care fusese cuprins dintru început.

El se oprt-n loc când începu să zărească pe ici, pe colo, printre copaci, luminile de Ia schit.

Fira era singură-n ietăcelul ei: se dezbrâcase în lumina slabă a nopţii de vară, deschisese fereastra, dar nu făcuse lumină pentru ca să nu intre ţânţarii şi flutureii, şi timp îndelungat a stat în bătaia aerului umed şi plin de mirosul fânului de curând cosit, ascultând cântarul greierelor şi ştergându-şi din când în când lacremile. O durere lină îi cuprinsese sufletul şi un fel de nepăsare somnoroasă. Se cutremura când şi-1 reamintea pe Văleanu trăgând în câne, peste puţin însă ea îşi zicea: „Vie ce vine!" şî se lăsa-n voia-ntâmplarii.

Ea închise în cele din urmă fereastra, aprinse lumânarea şi începu să-şi reguleze părul în faţa oglinzii atârnate lângă fereastră.

Dac-ar fi venit pe drumul din vale, pe unde se-ntorsese Dinu, ei s-ar fi întâlnit, Dinu s-ar fi întors după toată probabilitatea cu dansul şi ar fi trecut amândoi înainte, spre Lua casei, ca să vorbească cu maica stariţa. Viind însă prin pădure, Văleanu se pomeni deodată în faţa ferestrei care dedea spre partea aceea şi-o văzu de la depărtare de vreo douăzeci de paşi pe Fira în cămaşă şi cu braţele dezvelite ridicate spre cap.

El râmase perdut în privirea ei şi, cuprins de un fel de sfială, se dete peste puţin la o parte.

Era ceva ca o sfinţenie în întreaga ei ivire. O clipă însă numai: în clipa următoare el porni înainte, hotărât de a bate în fereastră.

Acum trebuia sâ vprbească cu dânsa, în adevăr singuri şi nesupăraţi de nimeni.

Fira stânse repede lumânarea când auzi bătaia degetelor lui în fereastră. \.

Nu-1 aşteptase, nu se gândise că el ar putea: să vie, dar ştia că el este, căci altcineva nu putea să fie. . .

Ea stete o clipă, apoi se duse $i:încuie uşa, se îmbrăcă în pripă şi ramase nemişcată, aşteptatul să vadă dacă Ţaiflai bate ori nu la fereastră. . '

Văleanu stetea tremurând la fereastră şi tiu. ***mak*** îndrâwiea să bată, căci ar fi putut să-i audă bătăileşi aUdriena. Casele erau însă mici, ca toate casele maicilor, şi ca ferestreleijoastei;încât a fost destul ca el să searate-n faţa ferestrei pentrb caeasă-J vadă de lapieptîn sus şisă-lcunoasefci'.

Eadeschise încet fereastra. • *U* < • - . • • • > , - i

— Ceef'tl întrebai '• , .,>'..,>„^,.,.. /

- Eu trebuie neapărat să vorbesc cu d-tav îi şopti el.' ••

Da -.răspunse ea -, dar mt aţa* stând k fereastiiâ; tinde ar putea să te vadă cineva! '<. -w- >;-'":-'>v-

~ Dă-mi voie să intru, stărui dânsul.

— Cum crezi că ar fi cii puânţâ?! îi zise câ! taîâgâfid iar fereastra, ca s<o închidă; -ii- ' . ^

El puse mâna pe fereastră ca s-o bprească. ^\ *I*: *: ţ

-- Vreau cu orice preţ! stărui din nou': - . - : < - î '

- Voiesc şi eu să vorbesc cu 'd*ca>xhtr nu aauia ^i nu âci^ grăi dânsa cu hotărâre. După ce va fipleeateLH credc.că piee şi eu cu dânsul — adause —, dar nu plec, şi dacă se dace, are de lucru şl n-o să vină să mă ieie decât dutnmecă. Fâniatunci vom găsi ocaziune. >•

Ea-i întinse mâna de plecare, iară el i-o sărută de mai multe ori, apoi o trase spre sine, se ridicâ-n sus, îi cuprinse gâtul cu braţele şi începu să o sărute.

Fira se lăsă cuprinsă de un fel de beţie-n voile lui, dar când el se săltă pe fereastră, ea se dete repede înapoi.

- Ţip! îi zise şi închise fereastra. -

Mult au mai stat el pe la marginea pădurii şi ea la fereastră, el aşteptând ca ea tot să mai deschidă fereastra, iară ea stă-pânindu-şi pornirea de a o deschide.

Dimineaţa zilei următoare Fîra era nedormită şi se plângea de dureri de cap, dar stăruia să plece acasă. Maica Fevronia nu voia însă cu nici un preţ s-o lase, deşi Dinu, având treburi, nu putea s-o aştepte.

- O duc eu însămi îndată ce se va fi făcut bine, îl încredinţa călugăriţa, şt-n'purtarea ei de grijă putea s-o lase.

Acum erau toate hotărâte.

Când l-a văzut pe Dinu plecând cu carele, Văleanu a-nce-put iar să tremure ca seara trecută la fereastră şi a plecat şi el spre schît, ca să afle de la maica stariţa cum îi merge Firei.

Fira-1 aştepta, acum dată cu desăvârşire gândului de a nu-şi mai face silă.

„Să se rumpă o dată într-un fel" îşi zicea dânsa, obosită de atâte zbuciumărî.

El era stăpânit de un singur gând, cel vechi: să plece amândoi şi sâ se întoarcă numai după ce vor fi chemaţi cu multă siâruinţă.

Altă cale fiu i se deschidea: numai aşa putea să scape de frica pc care i-o inspira Dinii, omul aspru şi nemilos.

Sâ vorbească cu niătuşă-sa? Cum să vorbească mai natnte de a fi luat înţelegere cu Fira? De ce sâ mai vorbească după ce dânsa îi zisese odată: „Păcat că e logodiră, căci nu e cu noroc stricarea unei logodne"? Ea aşa gândea, nu putea să gândească altfel, şi-i dădea şi el dreptare.

Luând drumul din vale, el La văzut pe Florea, din întâmplare, prin livezi, unde trebuia să fie, căci pomii erau încărcaţi de rod.

Când se apropi* însă de schit, iar l-a zărit pe Florea, acum pe la marginea pădurii, unde n-avea ce să caute.

Pe drum cobora însă despre pădure un car înţărcat de crăci, şi când Văleanu trecu pe lângă car, Florea râmase-n urmă, iar peste puţin, trecând pe la o cotitură, Văleanu zări pe Fira plimbându-se dinjos de schit cu sora Aglaia, ucenica maichii Fevroniei. Nu mai era acum Ursu, care-l păzea.

Se-ntoarseră împreună la schit si, când ajunseră mai aproape, sora Aglaia o luă înainte ca s-o vestească pe stanţa şi să pregătească de dulceaţă şi de cafea.

- Cum facem, domnişoară? întrebă el. ,

- Cum vrei d-ta, aşa voiesc şi eu, răspunse ea.

- Sa viu astâ-seară?

Fira se uită în ochii lui. .-•

Maica stariţa se ivi în faţa casei, ca să le iasă-n cale.

- Nu mai întreba, grăi Fira încet. Ţi-am spus că voiesc şi eu ce vrei d-ta.

Atât au putut să vorbească, dar de mai mult nici nu era nevoie.

Puţin a mai stat Văleanu la schit şi s-a întors dimpreună cu Fira, cu maica stariţa şi cu Aglaia, care ţineau să-l însoţească.

Chiar şi dacă nu l-ar fi zărit iar pe Florea mai întâi la marginea pădurii, apoi în livezi, Văleanu, cuprins cum era de temere, trebuia să sâmtă că e urmărit, nu de Florea, ci de Vlaicu, care bănuia, după toate semnele, ceva.

Seara dar, când a ieşit ca sâ plece la schit, el s-a uitat împregiur. Nevăzând pe nimeni, a plecat spre livezi, ca să apuce drumul prin pădure. Peste câtva timp însă l-a zărit iar pe Florea, a stat puţin, apoi s-a întors hotărât să ieie alt drum şi să se ducă

la schit cu mare încungiur, prin dosul bisericii şi pe cellalt deal, unde erau vii.

Aşa a şi făcut.

După ce a trecut de vii, pe unde Florea nu putea să-l vadă, a coborât, a trecut drumul din vale, a intrat în pădure şi-a ieşit iar în poteca ce ducea la fereastră, acum sigur că nu-I ştie nimeni.

Se-nşela însă.

Nu mai trăia, ce-i drept, Ursu, dar mai era un câne, acum bătrân, care păzea casa cocoanei Măritei.

N-avea Văleanu obiceiul de a ieşi serile, şi era peste putinţă ca Ghînea, arnăutul lăudăros, să nu bage de seamă că iese acum de a doua oară.

Când dar Văleanu a ieşit, Ghinea l-a urmărir cu ochii, l-a văzut apucând spre livezi, oprindu-se şi întorcându-se, ca să apuce spre biserică.

„Unde se duce?! se-ntrebă el. De ce a luat-o mai nainte spre livezi, apoî s-a-ntors?"

Deodată-I zări în lumina slabă a lunei şi pe Florea, care-l perduse, precum se vedea, şi se uita-n toate părţile, ca să-l găsească.

„Hait! - strigă Ghinea - se duce la Ana, şi l-a simţit Florea!"

Ochii lut se aprinseră, şi el se răpezi în casă, îşi luă hangerul şi pistoalele ghintuite, le vârî repede-n brâul lui lat, apoi se porni oarecum târâş, ca pisica, în urma lui Văleanu, pas cu pas, cu înima încleştată, cu mâna pe pistol, gata sâ culce la pământ pe orişicine care s-ar fi ivit prin apropiere.

„Nu e!" îşî zise el când văzu că Văleanu n-o ia spre casa lui Florea, care era la dreapta, ci la deal, spre vii. îl urmări însă pitit şi iar i s-a încleştat inima când l-a văzut luând-o spre schit, iar a pus mâna pe pistol când l-a văzut intrând pe fereastra

deschisă, care şi deschisă a rămas, pentru ca în toată clipa să poată sări înapoi prin ea.

Acolo, pitit în dosul unui copac şi cu răsuflarea oprită, a stat Ghinea, pază-ndâ>jită şi-nduioşată, până târziu spre miezul nopţii, când Văleanu a ieşit, ca să se-ntoarcă pe drumul din vale.

„Ce-o sâ iasă de aici?!" se întreba din când în când Ghinea, ştergând câte o lăcrăma.

X

Pentru ca să faci ceva, nu e destul să vrei, ci sâ şî stărui cu tot dinadinsul, să-ţi încordezi puterile, să înfrunţi primejdii, să învingi greutăţi, să fii om, iară Văleanu '-ştia numai să dorească.

Nu e viaţă omenească să peticei toată ziuă frăniântat de viuă nelinişte pentru ca seara să te străcori cu inima încleştată şi să ai câteva clipe de mulţumiri dureroase; elînsă ar fi fost încântat de gândul că are să fie mereu aşa, şi ceea ce4 neliniştea era numai temerea că n-o să fie cu putinţă'. Dinu sepsitea întoarce-n fiecare zi ca s-o ieie, putea să sâmtă ceva, şi Fira plângea din ce în ce mai des.

O, dac-ar fi fost şi acum la Buşteni,- aproape de Predeal, şi-ar fi putut sâ profite, ca de obicei, de îndemânătăda vreunui prieten, ajungea foarte uşor la Braşov, jar, de acolo înainte şî le făcea toate pe plac,.

Aici, însă, ce făcea el? Cum o lua pe Fira de la schit şi cum pleca cu ea fără ca să prindă de veste maicile, sătenii, primarul şi mai ales Vlaicu şi Florea, care steteau mereu la pândă?

Unde s-o ascundă? Cum s-o treacă peste graniţă?

Toate aceste erau lucruri pe care dansul hu se sâmţea-n stare sâ le scoată la capăt aşa numai el singur; fără ca să fie ajutat de vreunul mai îndămânatic, mai născocitor şi mai îndrăzneţ, mai deprins a-şi face, dând cu cotul, drum prin lume, iar ajutor nu putea să ceară de la nimeni. Fira-I vedea dar umblând neajutorat fără ca să-nceapă ceva şi era din zi în zi mai deznădăjduită.

O! ... dac-ar fi fost ea bărbat, ar fi ştiut de unde să apuce lucrurile, cum sâ le ducă înainte, şi cum să iasă la capăt cu ele. îi spunea şi lui, dar nici el nu se pornea, nici ea nu avea încredere-ntr-însul.

De ce nu era el om câ Tănase, care le-ar fi descurcat toate dintr-o răsuflare?!

Cel mai de căpetenie lucru, bani, avea, ca totdeauna, Văleanu, şi rămâneau numai amănuntele uşoare.

- Pleci - îi zise ea - la Bucureşti, iai paşaport pentru tine şi pentru mine, te-ntorci cu trăsura de la gară, pe care o laşi în satul vecin, apoi vii peste noapte, mă iei de aici şi mâ duci la trăsură, iar celelalte sunt uşoare.

Toate ar fi fost uşoare, nu însă pentru un om căruia totdeauna alţii i-au făcut treburile. Cum să plece ta Bucureşti tară de ştirea cocoanei Măritei? Cum să scoată paşaport pentru dânsa, care nu era acolo şi al căreia nume nu putea să-1 spună, când el nici pentru sine nu scosese niciodată însuşi paşaportul?

Trebuia, cu toate aceste, să le facă toate.

- Dar n-ai nevoie să pleci fără de ştirea cocoanei, îi zise ea. Trebuie chiar să-i spui că eşti hotărât să pleci iar în străinătate şi că te duci să-ţi iai paşaportul.

- Da, grăi dânsul înviorat. în adevăr, greutatea e numai cum iau paşaportul pentru tine.

- Cu bani! strigă dânsa îndârjită. Cu bani toate se pot avea!

El sări-n picioare.

Nu luase-n viaţa lui nici o răspundere asupra sa, şi acum se simţea strivit când ea îi spunea câ el e om incapabil de a trăi în lume, că ea pleacă acasă cea mai nenorocită femeie de pe faţa pământului, câ nu-i rămâne decât să-şi curme zilele.

Trebuia să-şi ieie în cele din urmă avânt.

- Da, cu bani! zise el. Am să găsesc eu pe cineva, vreun agent ori vreun ovreu, care scoate pentru o fată ori ia de la o lată ce seamănă cu tinţ paşaport. Ce-i pasă Iui pentru cine-l da? Bani sâ ieie. Ce le pasă celor de la graniţă cine trece cu paşaportul?! Paşaport să fie! *

- Aşa te vreau! grâi dânsa uitându-se cu drag la el.

Aceasta era sâmbătă, iar ziua următoare-*! aşteptau pe Dinu. înainte de despărţire, ei hotârâră câ ea cu nici un preţ nu pleacă, iară el se duce încăinainte de ameazăzi la Bucureşti. .

- Dacă nu ţe găseşte aici şi mai, află şi că ai să pleci în străinătate - zise ea - Dinu şe va^învoluşor sâ mai stau aici.

Văieanu.eu tpate aceste, trăgână plecarea.

Dinu l-a găsit dar Ia Răstoacă, 'deşi gata de. plecate.

Acum îi venea lui Văleanu şă-ple^e,numiai 4P^-§ V* ^ plecat Dinu. îl cuprinsese deodată.ţe^nerea că Fira. nu.va putea să rămâie; îi mai trimisese apoi yia^£©£oanei vorba că trenul care trece pe, la ameazăzi spre BuCT^HrH^ebun^i că e mai bine'să plece cu cel de la opt.seaţa*,

Dinu a plecat pe la trej dur^ajr^ăzăzi: singur. Acum Văleanu era hotărât să-şi amâne plecarea pe luniv ca să, mai poată vedea pe Fira; cocoana Mariţa .stăruia însă să nu scape trenul cel **bun,** iară Vlaicu* care se, plimba neastâmpărat prin ogradă, a pus în curând după cinci caii la poştalion.

„Zice el că după **paşaport** se **duce** ^ bombănea Vlaicu - dardau eucu **socoteala** care îi **suArgânduriJe."**

Era pe la şase aproape când Văleanu. urcat \n **silă,,** oarecum **îmbrâncit,** în trăsură. >-.,

Ghinea, cu **hangerul** şi cu **pistoalele** la **brâu, se** urcă şi el pe capră, un lucru pe care-l făcea numai **rar** deţoţ, .când pleca cocoana undeva.. . . . .

- Dar tu?! întrebă Văleanu., .

- Uite, mă plimb şi eu până la gară.

- Dâ-te jos, omule! "

- Ba nu mâ dau!

Cocoana Mariţa-i făcu lui Văleanu semn să-l lase: îi şedea bine cu arnăutul pe capră, ca în timpurile cele bune.

Poştalionul plecă-n goana cailor, coborî-n vale şi apucă, pe lângă ogradă, şoseaua.

Vlaicu sâmţi parcâ-i îngheaţă mâduva-n oase când îl văzu pe arnăut pe capră şi era s-alerge după trăsură, ca s-o oprească.

La una ca aceasta nu se gândise.

Florea plecase înainte, ca să stele Ia o cotitură ştiută şi sâ tragă una după alta din amândouă ţevile.

„O să tragă când îl vede pe Ghinea pe capră? se-ntreba Vlaicu. Şi ce se-ntâmplă dacă trage?!"

Depărtare de vreo trei kilometri de la sat, el a tras, dar numai dintr-o ţeava, căci în clipa când s-a luminat descărcătura, Ghinea a şi zburat de pe capră şi, fără ca sâ se mai uite-napoi, ca să vadă dacă l-a nimerit ori nu pe Văleanu, l-a luat pe Florea la goană, descărcând din când în când pistolul în urma lui.

în- zadar, însă, căci n-a putut nici să-l ajungă, nici sâ-l nimerească şi peste vreo jumătate de ceas l-a perdut şi s-a întors la trăsură.

Văleanu, nimerit între coaste, era acum mort.

Ghinea începu să se bată cu pumnii în cap.

Nu se-ndoia că Florea a fost, căci de câteva zile-l urmărise: cum să-I dovedeşti însă?!

Abia luni pe la prânz, când I -au luat pe Florea de scurt, s-a constatat că-l nimerise Ghinea-n spata de Ia stânga.

- N-a făcut-o el de capul lui! strigă Ana. Tot Vlaicu-l va fi pus la cale!

- Da - zise Florea — pe sufletul lui să cadă păcatul!

Iară cocoana Mariţa stetea tâmpită şi nesimţitoare în jeţ şi nu plângea, ci clătina numai din când în când din cap.

PARTEA A PATRA

PE POVÂRNIŞ

I

Pe la mijlocul lunii octomvrie, Tănase, acum d-l Anastasie Costache, licenţiat al Facultăţii Juridice de la Iaşi şi doctor în Drept, a mai primit de la Dinu două mii de lei şi s-a întors în ţară, dar nu acasă, ci la Bucureşti, unde erau mai rari oamenii care-l cunosc.

Nu-şi pierduse timpul degeaba. Ştia el multe chiar când a plecat; în timp de un an a muncit însă întins şi le-a învăţat toate, încât se putea măsura-n faţa lumii cu orişicine. Mai ştia apoi şi cum se inaugurează o carieră: câteva notiţe prin gazete, câteva bilete de recomandaţiune pentru oameni cu trecere, câteva vizite de cunoştinţă, o conferenţă asupra vreunui subiect interesant la Ateneu, iar celelalte se desfăşoară una dintr-alta.

- Nu te obrăznici, îi zicea însă cocoana Lila, care ştia mai multe decât dânsul. Stai modest într-un colţ, fii corect în toate împregiurările, nu te-nfige şi nu supăra pe nimeni!

El era, ce-i drept, tot el însuşi, dar se putea găsi cineva care îl şria că e Atanasie Constantînescu şi nu înţelegea cum s-a făcut el din Atanasie, Anastasie şi din Constantinescu, Costache, poate pentru că tatăl său se chema Costache. El nu trecuse apoi de douăzeci şi opt de ani, nici nu era născut în judeţul Botoşanilor, cum rezulta din diploma răposatului Anastasie

Costache, pe care i-o cumpărase cocoana Lila, ca sâ se-nscrie cu ea la Universitate.

Era dar destul de cuminte ca să ţină seamă de sfaturile cocoanei Lila şi era modest şi corect, îşi dedea silinţa sa nu supere pe nimeni.

Se instalase-ntr-o casă din mahalaua Bariştea, potrivit cu poziţiunea lui, cu mobilă adusă de la Paris şi cu *groom* îmbrăcat în livrea de coloare castanie, care stetea mai ales în faţa intrării pentru ca trecătorii sâ-l vadă. îmbrăcat totdeauna cu mare îngrijire, corect, după cel mai nou fason, el îşi făcea deocamdată puţinele vizite în cupea fără de număr şi tot în cupea se ducea, când vremea era urâtă, şi la Curtea de Justiţie, unde nu avea mult de lucru. Avea însă Tănase cheag bun, afacerile doamnei Chiriadi şi ale număroşilor ei prieteni.

în politică nu putea deocamdată să se înregimenteze. Pe el îl trăgea firea spre cel mai înaintat democratism. Cocoana Ijla însă, care era cu toate partidele, îl ţinea-n loc.

- Cu liberalii - zicea dânsa, răutăcioasă ca totdeauna - n-ai s-ajungi departe, căci la dânşii se-ndesuie toţi oamenii ca tine. Conservatorii, fiind înfumuraţi şi leneşi, au mai multă nevoie de oameni vioi, care şi muncesc câteva ceva.

Nu va fi avut dreptate cocoana Lila, dar aşa vedea dânsa lucrurile, şî gândul ei era ca Tănase să se însoare cât mai curând şi sâ între apoi fie la liberali, dacă socrul său e conservator, fie la conservatori, dacă socrul său e liberal.

Deocamdată grija de căpetenie a lui Tănase era să se descurce cu Dinu şi să-şi ieie partea din moştenirea rămasă de la răposatul său tată.

Lucrul acesta era, după părerea cocoanei Lila, prea penibil pentru ca un om ca Tănase să-l facă el însuşi, şi era cesttune de tact să însărcineze pe cineva ca să-i ceară lui Dinu socoteală despre chivernisirea averii şi sâ stabilească apoi împreună suma ce i se cuvine fiecăruia dintre cei cinci copii.

Tănase a dat dar procură tot d-lui Spirea, care făcuse şî testamentul Iui Costache.

Era pe la-ncepuml lunei noiemvrie când d-l Spirea a trecut pe la Dinu, ca sâ între-rf vorbă cu dânsul.

Dinu se bucura că scapă, în sfârşit, de Tănase, deşi li se părea tuturora lucru nepotrivit şi dureros că Tănase, deşi întors în ţară, n-a venit sâ vadă pe ai săi şi să-şi reguleze el însuşi afacerile.

Cu desăvârşire dureros se simţea însă atinsă Fira. întoarsă de la Răstoacă, ea nu mai îndrăznea să-şi deie pe faţă starea sufletească. Prin înstrăinarea fratelui ei perdea cel din urmă razem pe care mai spera sâ-1 aibă în lume.

Moartea lui Văleanu o umpluse de spaimă.

„Ce se alege de mine?!" a strigat dânsa când i s-a spus că el a fost împuşcat, şi de atunci mereu îi sta înfiptâ-n minte întrebarea aceasta.

L-a văzut mort, dar tot nu putea să-l şi sâmtâ altfel decât ca trăind şi adeseori îi era parcă trebuie neapărat să iasă iar de undeva la iveală.

Deoarece nu putea să i se plângă nimănui, căzuse într-un fel de nesâmţire mută, ca robul osândit la pedeapsă grea şi împăcat cu gândul că nu mai are scăpare.

Una câte una se reiviau în mintea ei faptele petrecute, şi vedea acum, cu toată limpezimea, câ toate s-au pornit din clipa în care l-a adimenit pe Văleanu spuindu-i că tatăl ei doarme după-masă. S-a dus prin ascuns, ca să-1 întâlnească şi tot prin ascuns a mers mai departe şi tot mai departe, înşelând pe tatăl ei, pe mama ei, pe Dinu, pe Marghioala, pe maica stariţa, pe toţi ce-i ce-o păzeau cu iubire şi voiau s-o ferească de rele: era greu vinovată, dreptate i se făcea, iar îşi zicea însă: „Ce-o veni să vie!"

S-a cutremurat apoi, cuprinsă de spaimă, când s-au ivit semnele stării binecuvântate.

Altă femeie şi-ar fi curmat zilele; Fira avea într-însa prea multă sete de viaţă pentru ca să poată fî stăpânită de un asemenea gând.

„Mă duc în lume! îşi zise ea. M-ascund!"

O, câte sunt femeile care trec prin aceasta şi tot ajung în urmă fericite.

„M-ascund!" îşi zise iar, şi acela care putea s-o ajute sâ se ascundă era Tănase, numai el, care putea s-o înţeleagă.

Trebuia neapărat să vorbească cu dânsul, şi dacă nu putea el sâ vie acasă, era lucru uşor să se ducă la el dânsa cu mama ei, care de asemenea dorea să-1 vadă.

Dinu era şi el de aceeaşi părere; Tănase el însuşi ar fi plecat însă, din întâmplare, de acasă dac-ar fî ştiut câ-i vin mama şi sora.

Iasă că mama lui, deşi femeie foarte cumsecade, semăna cam a jupâneasă, ceea ce nu se potrivea cu *groomulde* la întrare, dar nu era deocamdată bine ca să meargă prin mahala vorba câ are pe-aci prin apropiere mamă şi soră, apoi nici nu prea avea, după o atât de-ndelungată despăţţire, ce să vorbească cu ele.

După ce au venit însă, nu i-a rămas decât să le primească cu multă dragoste, iar nu ca pe alte persoane mai de seama lui.

Se bucura foarte mult câ le vede şi era foarte supărat că are foarte mult de lucru şi n-o să poată sta mult cu ele.

Fira era şi ea foarte turburată, căci se temea că n-o să poată vorbi cu dânsul.

- Dar tu? îi zise el peste câtva timp Firei. Ce-ai avut cu nenorocitul acela de Văleanu? îmi spune Spiridon câ vă plimbaţi mereu după ce plecasem eu.

Fira clipi o dată din ochi.

- Spiridon al tău spune minciuni, răspunse ea.

- Aşa mi-am zis şi eu, întâmpină Tănase. Ştiţi că are să iasă o afacere de mare senzaţiune? Sunt pline gazetele, se vorbeşte

pretutindeni, pe ia Palatul de Justiţie, prin localuri publice, prin saloane, şi toate semnele arată că ucigaşul a fost pus la cale de cumnaţii lui, ca să împartă între dânşii moştenirea ce î se cuvenea.

*

Fira tresări.

- Se poate, asta e cu putinţă grăi dânsa, scăpând vorbele oarecum pe neştiute.

- Păcat de el! urmă Tănase. Era mare secătută, dar băiet bun.

Vorbele aceste şi tonul în care fuseseră rostite au atins-o greu pe Fira. Era ameţită de îi venea să leşine şi nu mai îndrăznea sâ-i vorbească fratelui său, care îi părea om cu desăvârşire înstrăinat şi lipsit de bunăvoinţă.

Nici c-ar mai fî putut să-i votbească, deoarece Tănase era grăbit, trebuia să plece la Curtea de Justiţie, unde-l aşteptau treburi mari, care nu sufereau amânare.

Trăit timp mai îndelungat în străinătate şi întrat în o lume cu totul noauâ, el nu se mai socotea şi nici nu era de seama lor.

- îmi pare foarte bine că v-am văzut - grâi dânsul gătindu-se de plecare - şi sunt foarte mâhnit că nu mai pot sâ stau cu voi, căci multe am să vă spun şi multe doresc sâ aflu de la voi. Sper însă că azi-mâne o să mai pot sâ răsuflu şi să mâ duc pe acasă şi atunci ne vom dumiri despre toate.

Cocoana Lina, mândră de a-şi şti feciorul ajuns om atât de-nsămnat, se mângâia şi cu atât numai, iară Fira a rămas cuprinsă de învăţământul că de la fratele ei la nici un razăm n-are să se aştepte.

Duminecă, ieşind de la biserică, Dinu **a** trecut pe la d-l Spirea şi-au luat amândoi înţelegere să se înţeleagă prieteneşte în ceea ce priveşte partea din moştenire **a** lui Tănase.

- Lucrul mi se pare lămurit, îi zise d-l Spirea. Ştim câtă avere a rămas. Fiindcă răposatul a lăsat văduvei parte egală cu

a fiecăruia dintre copii, se face şase părţi, iar din aceste una este a lui Tănase.

- Aşa este, îi răspunse Dinu. l-am şi trimis din partea aceasta opt mii de lei pân-acum.

- Acestea se scad - întâmpină d-l Spirea iar din veniturile pe timpul de la moartea lui Costache tragi d-ta a patra parte, şi ceea ce rămâne e a văduvei şi a copiilor.

- A copiilor care sunt încă minori şi erau minori şi la moartea tatălui lor, grăi Dinu aducându-şi aminte de supărările Marghioalei. Tănase nu poate să aibă şi el parte la venituri.

Advocatul râmase câtva timp pe gânduri, apoi se uită cam mirat la el: chestiunea i se părea bine pusă.

- Dar — zise el - erau şi banii lui puşi în întreprindere.

- Dacă erau - răspunse Dînu - i se cuvin carnete pentru ei, scăzând cele opt mii, pe care le-a scos, dar tovarăş la parte nu e.

D-l Spirea-şî dedea seamă că Dinu apără, după ce a scos partea sa, numai interesele copiilor puşi sub tutoratul său, şi-i dete dreptate. în adevăr, Tănase, care scosese în timpul anului opt mii de Iei, nu mai putea să aibă parte egală cu ceilalţi copii, chiar şi dacă ar fi fost minor, ceea ce nu era.

El ştia apoi că-n timpul anului, mai ales Ia poduri şi la magazie câştigurile au fost de tot mari şi-şi închipuia că diferenţa e de câteva sute de lei numai.

- Ne înţelegem, grăi dânsul, şi râmase ca mercurea viitoare să vadă împreună socotelile şi să facă apoi actul de învoială.

Dinu era deci foarte voios când s-a-ntors acasă şi voios a rămas şi-n timpul mesei, şi după-masă, iară Dinu se muia când era voios, de se făcea ca fierul roşu şi-o dulceaţă oarecum oarbă se revărsa în toată fiinţa lui, încât ar fi fost în stare să-şi deie si cămaşa de pe trup, ca să înveselească şi pe alţii.

Acum putea Fira sâ-ndrăznească a-i vorbi şi nu mai rămânea decât să aducă lucrurile aşa, ca sâ rămâie singură cu dânsul.

Dupâ-amiazăzi în& a venit pe la dânşii maica stariţa şi deodată s-au schimbat toate lucrurile.

II

Cocoana Mariţa a stat în jeţul ei ca tâmpită după ce a aflat că Vlaicu-1 pusese ta cale pe Florea.

Nu o dată zisese dânsa în gândul eî că Vlaicu e un mişel, şi tot l-a ţinut pe moşie, tot l-a lăsat să facă ce vrea: ea era vinovată, înainte de toate, ea.

Vlaicu răgăduia şi era foarte liniştit căci nu se putea dovedi ceea ce el vorbise între patru ochi cu Florea şi avea în dosul său pe Pălea, advocat şi om cu mare trecere. A grăbit dar la Bucureşti, ca sâ vestească pe Pălea despre cele petrecute.

D-1 Pălea, foarte speriat, îşi dedea foarte bine seamă câ Vlaicu, ajungând în strâmtoare, va face tot ca Florea şi că însuşi nu poate scăpa decât scăpându-1 pe Vlaicu.

- Să te duci - îi zise - fără de întârziere Ia cumnatul meu Philopolu şi să-i spui tot ceea ce ştii despre magazia de fier şi despre legăturile Iui Văleanu cu fata fierarului. Dai martori pe Chiru şi pe popa, pe prietenii din Buşteni şi pe maica stariţa. Dacă Dinu a fost în ziua aceea pe la Răstoacă, nu-i judecătorului greu să-1 scoată vinovat.

Philopolu, om cinstit cum era, a sărit în picioare când a aflat mai ales cele ce i-a spus Vlaicu despre magazie şi nu mai a intervenit potrivit cu dorinţele lui Pălea, dar a cerut, în interesul moştenitorilor legitimi, punerea sub intetdict a cocoanei Măritei.

Cu aceasta s-au hotărât apoi toate, căci acum a sărit şi cocoana Mariţa în picioare.

încă de mult simţise ea că nepotul ei e duşmănit de cumnaţii lui, care râvnesc la averea ei. Nu mai rămânea decât să afle şi ceea ce a spus Văleanu în auzul tuturora când cu pălmuirea lui Florea şi ceea ce-i mai spunea acum Ana şi Florea şi popa şî alţii, pentru ca să fie convinsă câ în adevăr Vlaicu a pus la cale omorul, în înţelegere cu cei trei cumnaţi. Nu, nepotul ei nu putea să fie un mişei. Asemenea lucru nu s-a întâmplat niciodată în familia ei. Când a mai urmat apoi o cerere de punere sub interdict, ea se simţea întinerită cu treizeci de ani.

- N-am să le dau nimic, strigă ea, şi porunci să-i pună caii la poştalion şi să se pregătească Ghinea ca să plece la Bucureşti.

- îmi dau — strigă iar - toată averea ca sâ nu se vorbească despre biata aceea de fată nevinovată şi despre Dinu, cel mai cumsecade dintre oameni, şi să-i înfunde pe dânşii-n ocnă!

Ghinea stătea ca pe spini şi pe jeratec.

Acum nu mai putea să tacă.

- Sărut mâna cocoană - grăi dânsul - am să-ţi spun ceva, înainte de plecare, în toată taina.

Mult au stat apoi cocoana Mariţa şi Ghinea închişi în casă, deşi puţine avea Ghinea sâ-i spună.

Cocoana Mariţa îşi ştergea din când în când sudorile reci şi se uita la el parc-ar fî voit să-1 omoare pentru ca să nu mai **fie** în lume nimeni care să ştie ceea ce îi spunea el.

- Şi mai ştie cineva, Ghineo? întrebă dânsa într-un târziu.

- Eu cred că nimeni afară de mine, răspunse el. Poate maica stariţa.

- Ghineo! grăi bătrâna. Să te ajungă moartea năpraznică în clipa când vei mai deschide gura ca să spui cuiva ceea ce mi-ai spus mie!

- Nici preotul în ceasul morţei — răspunse Ghinea - că nu **e** păcat, ci faptă bună ca să taci.

- Să-mi aduci pe maica stariţa! mai zise cocoana Mariţa.

Maica stariţa nu ştia nimic şi era gata să jure-» faţa icoanei Maicii Domnului că nu poate să fie suflet mai curat decât al lui Dinu.

- Să te duci, maică - îi zise cocoana Mariţa — să-i spui ce se urzeşte împotriva lui, ca să fie pregătit. Şi să-i mai spui - adăugă ea — să nu se teamă de nimic, că eu n-am să las lucrurile până ce nu voi dovedi că minciuni sunt toate. Cu însărcinarea aceasta a plecat maica stariţa în.acea zi de duminecă să-l întâlnească pe Dinu.

„Urâtă lume!" a zis maica Fevronia când a aflat cele petrecute când cu plecarea la gară a lui Văleanu.

F.a o cunoştea lumea aceasta şi de aceea a fugit din mijlocul ei, dar tot n-o credea atât de înrăită cum o vedea acum.

Cunoscându-l bine pe Florea, ea nu se-ndoia câ el, numai strâmtorat de Vlaicu, a putut să săvâtşească fapta ceea urâtă.

Aceasta i-a spus-o şi Iui Dinu când acesta venise la schit s-o ia acasă pe Fira.

- Sâraculfă zis fiind vorba de Văleanu. Om din fire bine pornit, dar căzut în mijlocul unei lumi care l-a pornit spre răutate.

„Un perde-varâ, care Ie făcea toate ca sâ nu i se urască şi fără ca să-şî deie seama!" a zis Dinu-n gândul lui.

N-au trecut însă decât puţine zile după plecarea de la schit a Firei, şi printre sătenii de la Răstoacă s-a pornit vorba că nu Vlaicu, ci Dinu este acela care l-a năimit şi l-a pus la cale pe Florea.

Abia acum a aflat maica Fevronia că Fira şî răposatul se cunoşteau de mult, petrecuseră zile fericite Ia Buşteni şi Ia Braşov, că Văleanu luase înţelegere cu Vlaicu să zidească magazia cea nouă tocmai pentru ca s-o poată aduce pe Fira la Răstoacă şi multe altele, pe care le ştia ori le scornea Vlaicu.

„Care va sâ zică eu am fost paravan", îşi zise maica Fevronia cătrănită.

Tot nu-i venea insa să creadă că Dinu a fost în stare să-l împingă pe Florea la păcatul cel greu. Prea i se părea om întreg, cu inima curată şi un suflet bun.

Nu credea dânsa, dar sta la îndoială.

Căzut în bănuiala grea, Vlaicu se răzăma pe cumnaţii răposatului, şi mai ales pe Pălea, pe care-l şi ştia vinovat. Aveau ci destulă trecere ca să-l scape pe el, scapându-se pe sine însuşi. Pentru aceasta era însă nevoie de un alt vinovat, iar acesta nu putea să fie decât Dinu, logodnicul Firei.

Stia Vlaicu şî putea sâ-i spună şi lui Pălea destule ca sâ nu mai rămâie nici o îndoială că în adevăr Văleanu avea legături foarte intime cu logodnica lui Dinu, care astfel a căutat sâ scape de un rival primejdios.

A ispitit deci maica Fevronia mai pe una, mai pe alta dintre femeile de la curte, a luat-o de scurt mai ales pe Ana, duşmanca lui Vlaicu, dar nu s-a putut dumiri şi-n cele din urmă a plecat la Ploieşti, ca să ispitească pe Dinu el însuşi.

- Avem - i-a zis — o vorbă grea, foarte grea, dar numai noi amândoi, în cea mai mare taină.

îi era lui Dinu destul să se uite-n faţa ei ca să înţeleagă că vorba e de Fira, care stătuse câteva zile-n casa ei.

- Cum vrei şi porunceşti, maică, îi răspunse dar, adunându-şi toate puterile.

Au stat apoi mult de votbă, ea spumd tot ceea ce auzise, ce ştîa şi gândea, iară el ascultând din ce în ce mai greu atins.

- Nu se poate! strigă el în cele din urmă. Toate sunt născociri ale lui Vlaicu, omul hain, care caută să scape nâpăstuindu-mă pe mîne.

- D-ta trebuie să ştii mai bine decât orişicine dacă „da" ori „nu". Dacă însă adevărat e că d-ta ai pus la cale pe Florea, sunt adevărate şi celelalte, răspunse călugăriţa.

Dinu sc uită oarecum speriat împregiurul său. îşi aducea aminte de stăruinţele Marghioalei ca sâ n-o trimită pe Fira Ia

Răstoacă şi-i era parc-o vede stând într-un colţ şi făcându-i cele mai aspre mustrări.

- Nu cred, maică, zise el srâpânindu-şi glasul. Sunt făcut aşa că nu pot săfared. Dar - urmă peste puţin cu ochi plini de mânie - mi-e destul să ştiu că se vorbeşte, că numele ei e purtat cu ocară din gură-n gură. Dei - urmă iar scuturând din cap - parcă mi-ar fi mai uşor dacă adevărat ar fi şi nu s-ar vorbi.

El se plimbă apoi câtva timp prin casă, strânse de câteva ori pumnii şi scrâşni din dinţi, apoi se-nroarse spre maica Fevronia.

- Te rog, maică, - îi zise - să ai milă de ea şi de noi şi să nu le mai spui aceste nimănui. Du-te, te mai rog, sâ-i spui câ voiesc să vorbesc cu ea. Fă-o, te rog, să vie aici.

Era-n faţa lui, în glasul cu care rostise vorbele aceste, în întregul lui fel de a fi ceva ce-o făcea pe călugăriţă să tremure şi să se căiască de a-i fi vorbit.

Ea se uită deci cu hotărâre în ochii lui, acum liniştită, şi se depărta, lăsându-l stând ca un stâlp de peatră.

Peste puţin Fira se ivi-n uşă.

Uirându-se-n faţa lui, ea tresări şi se opri o clipă-n loc.

Nu se mai îndoia câ stariţa îi spusese tot.

Ea se avântă repede spre dânsul şi, acoperindu-şi faţa cu amândouă manile, căzu în genunchi.

- Iartâ-mâ! îi zise încet. Ai milă de mine! Nu mă părăsi.

El se uită înduioşat la ea şi se dete un pas înapoi.

- Asta nu se iartă niciodată! grăi dânsul încet. Dacă nu ţi-a fost ţie milă de mama ta, care a muncit atât de mult şi a răbdat atât de mult pentru voi, dacă nu te-a durut inima pentru mine, care te-am iubit mai mult decât lumina ochilor mei, dacă nu ţi-a fost ruşine de Marghioala, care, slugă proastă, sta curată ca picătura de rouă în faţa ta, cum ar mai putea să-i fie cuiva milă de tine?! Ne-ai dat, Firo, pe gura lumii, ai batjocorit prin uşurinţa ta casa în care te-ai născut, în care ţt-ai petrecut anii" copilăriei şi-n care ai să-ţi trăieşti zilele vieţii. Se iartă, Firo, greşelile făcute în clipe de nesocotinţă, dar tu ai stăruit în căile rele, ne-ai minţit, ne-ai înşelat...

Ea se cutremură şi începu să plângă.

- Nu! urmă el cuprins de adâncă înduioşare. Tu ai fost bucuria tinereţelor mele, dar la mine n-ai să mai cauţi iertare, ci numai scăpare. Nu am să te părăsesc, căci i-am dat răposatului făgăduinţa de a-ţi fi în toate împregiurârile ocrotitor...

Fira se ridică şi, apucându-l cu amândouă manile de braţ, i se uită cu încredere-n ochi.

- Trimite-mă undeva unde nimeni nu mă ştie - îi şopti dânsa - şi după ce voi fi născut, mă-nrorc şi nu află nimeni nimic.

Dinu se dete îngrozit înapoi, îşi puse amândouă mânile-n cap, apoi iar înainta spre ea, o apucă de umeri, o scutură parc-ar fi voind s-o deştepte din somn şi i se uîră stăruitor în faţă.

N-auzise vorbele grăite de ea, nu putea să Ie desluşească înţelesul.

- Cum ai zis?! întrebă el rostind vorbele încât abia putea sâ le audă. După ce vei fî?!... tu... vei fi născut?! Care va să zică c adevărat acum ceea ce se zicea odată?! Mi se face negru înaintea ochilor! Firo, ce-ai făcut?!

- Omoară-mâ, câ nu e păcat!, suspină dânsa, şi rămase-n faţa lui cu ochii la pământ şi cu capul tras între umeri.

Dinu nu-şi mai putea stăpâni firea şi lâcrâmile-3 năpădiră.

- Ah! ah! ah!... răcni el, încât răsuna toată casa. Costache! răsări din mormânt, stăpânul şi **tata** meu, răsări, ca sâ vezi ce s-a ales de cinstea casei tale, cum ti-am păzit copilul şi odorul tău şi-al meu!

Uşa se deschise, şi intrară, cuprinse de spaimă, una după aha, maica stariţa, cocoana Lina şt Marghioala.

Firei îi venea să fugă, să se ascundâ-n pământ, să se răpeadâ cu capul de zid, iar Dinu îşi ridică capul. 1 se luminară dintr-o dată toate: Lina şi mai ales Marghioala nu trebuiau sâ afle, pentru dânsul, atât de-nspăimântătorul adevăr.

— Da! — grăi dânsuL rostind: vorbele cu hotărâre neîndu-plecată - acum, cât mai curând, trebuie neapărat să set facă cununia noastră: eu numaiica soţ al tău, ca ginere al cocoanei Linei şi ca'cujnimtial-cddriala^copii-potsăaau în faţa lui Spirea. Dar nu eşti pregătită?! urmă el. O facem fără de mult zgomot; şi îndată după cununie pfecăm.amândqt undeva, J -: >-; ;

Fira ridică ochii spre el: ar fi wât săfiesinguri, casăricadă iar în genunchi şi să-i sărute mâna^ iambakastasâdişi:cbcoana lina îî făcută semn^ să. nu se'matîmpfbrivea&^^îri vremece Marghioala stătea mutaşi nemişcată la o parte. . .v

Ochii lut se opriră asupra aqcstejab • ,. • tsi;I('i

.' "Aratrebuiesă'fîelaltfyinusepoat^grăidâDsuljfTpb^iie să-şî: primească fiefcare-.soarta !as atJ^uneiBUFaeeilnf! toate prq^iriltf^aa^ugâelHi^ deie voie să ne ducem la schit şi să facem cununia acolo, n^ţsa^oî între;noiU ş*. Sv. --A h &h^u(i \: mii) -

r, - O să nc'bucurăm, îi râspuns£siferiţa^:• "'••j/'G .î-Liy; .; w

Firei ilse răci .sângele fa. vine.; Săime»rgătQaunjla'iocuril'e unde a păcătuit? ' '••tji.i IS>~UJ ,ui ; >->hd.'^ w>",i

F^ începusâr-şifeâagă-niâjjiiq, cuprinsă dedegjiădejde, şi se apropie dinmoudedl. j;^ . . ;., /m^m;-; UJ [

.': - NuîubşopttuitâWuTSeiî» ?.:C! -

O, multe ^arfi; spus! d^su4ixfc(CHar fr16^iiu*nai ei amândoi: acum însă rxebuia-să ie&Eapaneascăj:;-Ht.ii:i..;

. --Asa avem să facem!, gr^ scurt..;! i •<- . . ,-..x.,, ;

Era vorba de nuntă: în faţa iui însă sî-n ochiilui era;o asprime atât de nemiloasă; încâteejoripatxu femei vorbele lui le sunau în urechi parc-ar fi zisj.iAisJbmori!" > i . . >r v.

III

Fira-şi purta soarta în umilită şi tăcută supunere, făcându-şi mereu sală ca să pară voioasă şî să nu-şi deie de gol suferinţele, deşi foarte adeseori o biruia dorul de moarte. Ceea ce o ţinea era numai nădejdea că el tot se va muia în cele din urmă, o va ierta şi iar va fi ca mai nainte.

Silinţele ei de a mai vorbi cu dânsul rămâneau însă zadarnice, în faţa altora el era de rară bunăvoinţă către dânsa şi nici măcar cu privirea nu-şi dedea pe faţă mâhnirea, dar nu voia cu nici un preţ să rămâie singur cu dânsa. Chiar în drumul lor spre schit el a lăsat-o să meargă cu mama ei şi a făcut drumul cu flanca în altă trăsură.

Numai în timpul cununiei l-a răpus înduioşarea şi abia mai putea să-şi stăpânească lacrămile, care se storceau în picături mari una câte una şi-i curgeau peste obrajii sleiţi de sânge fără ca eî să leştergă.

Şi e lucru fioros sâ vezi plângând pe un om atât de puternic ca dânsuL

După cununie el a şărutat-o cu toată dragostea lui cea veche şi adâncă, iară dânsa i-a sărutat mâna, s-a-ncleştat cu amândouă braţele de gâtul lui şi a început să plângă cu hohote şi să râdă înecată de plâns.

Plângea şi cocoana Lina, şi maica stariţa, şi Ieanca, şi puţinii care mai erau împregiurul lor, cum se plânge la nuntă, cu lacrămi de bucurie. Nu se mai stăpânea dar nici el.

- Să nu raderi de mine fiindcă mâ vedeţi plângând, grâi dânsul desfâcându-se de Fira şi scoţând batista, ca să-şi şteargă lacrămile ce-i ardeau obrajii. Eu am purtat-o-n braţe, am văzut-o crescând sub ochii mei, am iubit-o-n toate clipele vieţii mele, n-am avut afară de dânsa altă bucurie în lumea aceasta, am păzit-o ca lumina ochilor mei şi, gândindu-mâ la dânsa, mi se lumina întreaga viaţă. O, cum să nu plâng?!

Fira se uită cu înfiorare la buzele lui. Fiecare vorbă rostită de ele era pentru dânsa o lovitură nemiloasă şi grea.

- Nu mai spune, strigă ea cuprinsă de deznădăjduire. Ie ştiu toate şi mi le spun în fiecare clipă!

Şi, cu toate aceste, lacrâmile pe care le vărsa el nu erau lacrâmi de durere. »

- Cum să nu-i mulţumesc lui Dumnezeu că mi-a dat destulă putere ca sâ săvârşesc fapta aceasta?! urmă el, apoi îi luă capul cu amândouă manile şi-i sărută fruntea. El se va-ndura — adause - şi va face ca toate să fie uitate!

Dinu şi le pregătise toate ca seara să poată pleca cu dânsa la gară, sâ ieie trenul ce trecea spre Vârciorova şi s-o ducă undeva în străinătate.

Pe-nsărate a venit însă pe la schit Ghinea sâ-i spună câ-l roagă cocoana Mariţa sâ vie neapărat şi cât mat curând pe la dânsa.

Atât graba cocoanei, cât şi tăinicia cu care i-a vorbit Ghinea l-au umplut pe Dinu de nelinişte.

După cele ce aflase de la maica stariţa, cocoana Mariţa nu putea sâ-I cheme cu atâta stăruinţă decât spre a-î spune ceva greu în ceea ce priveşte moartea lui Văleanu.

Nu se temea Dinu de nimic, căci el era om care nu ştie sâ se teamă. Dreptatea omenească i se părea lucru atât de firesc, încât era pe deplin încredinţat câ nevinovăţia lui va ieşi fără de-ntârziere la iveală. 11 neliniştea însă gândul că viind vorba despre cele petrecute între Fira şi Văleanu, ar putea să fie împedecat de a pleca fără de amânare.

Neliniştea îi era şi mai viuâ după ce se duse la cocoana Mariţa, care se plimba neastâmpărată prin casă, se uita cu un fel de frică la dânsul şi nu ştia cum să înceapă ceea ce voia să-i spună.

- Uite,- îi zise în sfârşit — te-am rugat să vii fiindcă am o greutate pe suflet şi n-aş avea nici în mormânt odihnă dacă nu m-aş uşura. Te ştiu om cumsecade şi cu inimă bună, care ştie să tacă.

Dinu dete din umeri.

- Dacă tăcerea n-ar fi cumva păcat, întâmpină el.

- Nu e păcat, nu-i! îl încredinţa ea. E semn de dragoste, de milă şi de iertare.

El tresări când auzi vorba „iertare".

„Nu cumva ştie şi dânsa?! îşi zise. Nu cumva ştiu şi alţii?! Nu cumva toată lumea vorbeşte?"

- Aş vrea - utmâ ea - să risipesc, sâ ard, să prefac în praf şi cenuşă tot ceea ce am, ca să nu le mai rămâie mişeilor nimic după moartea mea, dar advocatul cu care am vorbit îmi spune că orişice aş face eu, dânşii, care au trecere, vor şti sâ strice. Am făcut dar testament la tribunal şi am lăsat tot ceea ce se va găsi după moartea mea pentru copiii lor, care nu sunt vinovaţi de păcatele părinţilor săi.

- Eşti miloasă, cocoană, şi dreaptă, îi zise Dinu.

- Mai am însă o dorinţă — urmă iar bătrâna—şi, apucându-i amândouă manile, i se uită stăruitor în faţă. Nu te tutbura şi ai milă de bătrâneţele mele.

- Ce vrei să-mi spui, cocoană? o-ntrebă el încet şi viu mişcat.

- Trebuie să-ţi spun, îi răspunse ea. Ştii d-ta ce-a fost între nepotul meu şi...

El ridică mâna şi-i făcu semn să nu mai urmeze.

- De aceea am grăbit cununia, îi zise.

Cocoana Mariţa se uită lung la el.

îşi aduse aminte cum l-a sărutat când l-a văzut scoţându-şi darurile din lăzi şi-ar fi voit să-1 sărute şi acum, dar nu mai îndrăznea, şi ochii i se umplură de lacrămi.

- Fii om până-n sfârşit - grai dânsa - şi nu horopsi pe biata aceea de copilă. Vinovat a fost el, nenorocitul - strigă cuprinsă de durere — câci e mişel bărbatul cate nu păzeşte cu sfinţenie

curăția femeii ce î se aruncă cu încrederea uşuratică a nevinovăției în brațe.

Dinu dete posomorât din cap.

- Tăcerea ei *nu-je* poate ierta, grăi dânsul.

- la-o ca virtute femeiascâ! întâmpină bătrâna, apoi se duse la casa de fier şi-i deschise larg amândouă uşile, lata - urmă - aici e ceea ce soțul meu, răposatul, şi eu am adunat stăpânin-du-ne pe noi înşine un lung şir de ani: lasă-mi pentru ceasul morții mângâierea ca să ştiu că nu lor le rămâne, şi ia pe nenu-mărate tot ceea ce vezi aici şî uşurează-mi sufletul. Al vostru să fie!

Dinu se uită Ia şirul de săculețe pline de galbeni şi la teancurile de hârtii legate cu panglică albastră şi dete din cap.

- Nu - zise - al meii şi al ei nu!

- Al copiilor ei!, stărui bătrâna. .

Dinu se plecă şi peste vreo jumătate de ceas el se-ntorcea pe poteca din pădure la schit, ducând cu Ghinea o geantă grea.

Dacă i-arii întâlnit cineva, n-ar fi putut să spună ce este-n geantă, dar Vlaicu ştia că Dinu s-a cununat cu Fira la schit, c-a fost în urmă pe la cocoana Marița şi are să plece în străinătate. El s-a pus dar călare şi s-a dus în goana calului ca să-1 vestească pe d-l Philopolu despre aceste.

Domnul Philopolu, nesâmțându-se pe din destul dumirit, se mărginise a stărui ca lucrurile sâ fie ținute-n loc până ce nu va fi adunat el destule dovezi.

Florea spunea, ce-i drept, că Vlaicu ba, pus la cale, şi cocoana Marița, în urma celor aflate de la Ana şi de la părintele Neagu,' era convinsă că Vlaicu a fost pus şi el la cale şi toată lumea vorbea că adevărații vinovați sunt cei trei cumnați. Tocmai fiind însă în joc aceştia, mai ales Pălea, deputatul, era un interes public ca lucrurile să nu fie pripite, şi mărturisirea făcută de Florea era luată drept o apucătură spre a duce pe judecător pe o cale greşită. Vorba era dar de a-l face pe Florea

să mărturisească că în adevăr nu Vlaicu, ci Dinu l-a pus Ia cale, ceea ce el, în ciuda tuturor adimenirilor şi a tuturor torturilor, **nu** voia să facă.

Aflând acum că Dinu s-a cununat şi vrea să plece în străinătate, deci să fugă, d-I Philopolu nu a mai stat pe gânduri. I se părea lucru învederat că Dinu, țiind să puie mâna pe zestrea Firei, care nu voia să se mărite după el fiindcă era încurcată cu Văleanu, a pus la cale omorârea acestuia, iar acum şi-a împlinit gândul şi vrea să fugă pentru ca să nu fie urmărit.

El a stăruit dar ca Dinu să fie arestat fie la Vârciorova, fie pe drum şi a trecut apoi pe ia Episcopie şi a cerut ca părintele Ilarie să-I cheme cât mai neîntârziat pe părintele Neagu, care făcuse cununia.

Lucrurile n-au putut însă să iasă după cum le plănuise el, câci Dinu n-a plecat, precum avea de gând, spre Vârciorova, ci spre Bucureşti'.

Trebuia, înainte de toate, să aducă geanta Ia Casa de depuneri.

In timpul când Dinu şi Fira-şi urmau drumul spre Bucureşti, telegraful juca pe toată linia, şi în curând după sosirea lui la Bucureşti se ştia că el n-a plecat spre Vârciorova, ci trebuie să se afle la Bucureşti, unde poliția se pusese-n mişcare ca să-1 găsească.

Lucrul acesta era însă cu mult mai greu de cum şi-1 închipuiau agenții de siguranță.

Nu voia Dinu cu nici un preț sâ rămâie singur cu Fira. Mai ales în urma celor petrecute la cocoana Marița, el se sâmțea muiat şi slab, se temea de explicațiuni şi ținea să n-o mai jignească pe Fira.

- Fiu n-o sâ pot trage cu tine la hotel, îi zise dar pe drum. A> ti lucru primejdios să stau Ia hotel cu geanta aceasta. O să te las dar pe rine la hotel, şi eu o să mă duc la un prieten, care « pe la Obor.

- Cum vrei - răspunse Fira umilită - şi-n vreme ce agenţii cutrîerau hotelurile, ca să găsească doi însurăţei, ea plângea singură-n odaia pe care i-o luase Dinu.

Zadarnic nu osteniseră însă agenţii: luni dimineaţa se ştia că dânşii au sosit şi stau ascunşi undeva-:n Bucureşti, iar pe la zece ceasuri, când Dinu-şi ducea geanta la Casajde depuneri, era găsit şi birjarul care-i luase de la gară si putea să spună unde a lăsat-o pe ea şi unde I-a dus pe dânsuJL

Ia Casa de depuneri Dinu a.d&t:peste o greutate.

- Aşa cum se află - i s-a zis V geanta nu poate să fie primită. Trebuie să pui pe ea pecetea <ţftaje.îş mai multe locuri.

Ce putea să facă? .•

Nu i-a rămas decât să ia geanta, să se ducă la un gravor, că: să-i facă cu cea mai mare grabă peceie cu numele lui, şi să se-ntoarcă iar la Casa de depuneri pentru ca să poată pleca încă dupâ-ameazăzi, acum spre Predeal, unde trenul pleca mai curând. *v.it'-i* -•

în vreme ce el stetea la gravor, un agent o păzea la hotel pe Fira, iar altul îi luase ursrta de [la*prietenul din mahalaua Oborului, dară iat i-a rxrdaW3^Cas»dedepţjoteci, unde n-a putut să afle decât că în adevăr***aJmt,*** dar peste puţin iar a plecat un om înalt, spătos, cu mimata tunsă şi bine îmbrăcat.

Dinu, cu toate aceste, a ajuns să-şi depună geanta la timp, a luat-o pe Fira de la hotel înscufânddupă-aracaxăzi şî s*a dus cu ea la un restaurant, unde au prânzit împreună, în vreme ce agentul care-i urmărea mânca şi -ella masa dealâturi şi trăgea cu urechea. ; iJ .

- Te-a căutat azi pe ia nouă cineva* «n domn, grăi Fira. Te-a găsit?

- Cine putea să măcaute?!îi jsâspunşe Dinu mirat. Nu ştie nimeni că ne aflăm aici. , -:,•

- Nu ştiu, zise dânsa. Fiindcă, oumi-ai spus unde te afli, n-am putut nici eu să-i spun decât c-o să vii pe la mine, şi mâj

mir că n-a mai venit şi nu te-a aşteptat. Poate acum, când ne-ntorcem iar la hotel, ca să plecăm la gară.

Dinu rămase câtva timp pe gânduri.

Cine putea să fie când un ceas mai nainte de a fi plecat de la Răstoacă nu ştia nimeni c-o să vie la Bucureşti?!

- Nu cumva o fi de la poliţie?! întrebă el încet.

- Se poate, răspunse ea. Da, se poate, repetă iar aducându-şi aminte de feţele pe care le făcea chelnerul care venise cu domnul acela. Ce-ar putea însă poliţia să aibă cu noi?!

Dinu îşi comandase o ciorbă de perişoare, şi lingura îi tremura în mână.

El şi poliţia?!

Era lume multă, fel de fel de oameni împregiurul lui, şi trebuia să se stăpânească.

Cu toate s-ar fi împăcat, dar ea nu trebuia sâ sâmtă nimic. Cu orice preţ trebuie s-o dea la o parte.

Era mulţumit c-a putut să depună geanta, ca poliţia să n-o găsească la el. Avea însă Ia dânsul recipisa.

El îşi apropie scaunul de Fira, îi aruncă o căutătură aspră, apoî scoase portofelul şi i-1 dete prin ascuns.

- Păstrează-1 bine - îi zise — că sunt într-însul peste două mii de lei şi hârtii de mare preţ. Ieşi, ia o birjă, du-te Ia gară şi aşteaptă-mă acolo, că eu trec pe la hotel, îţi iau lucrurile şi viu după tine. Dacă s-ar întâmpla însă ca să întârzii, pleacă şi fără de mine şi aşteaptă-mă la Predeal.

- Dar de ce?! întrebă ea speriată. El îi luă mâna şi o strânse nervos.

- Nu mai întreba nimic - grâi dânsul -, ci fă cum ţi-am spus.

Peste puţin, Fira plecă ţnndu-se abia pe picioare, iară Dinu-şi urmă prânzul liniştit, parcă nu s-ar fi întâmplat nimic.

Agentul îşi lua şi el liniştit cafeaua.

îi era destulă tăinicia cu care-i văzuse vorbind ca sâ se ştie pornit pe cale bună şi să plece cu pas sigur peste vreun sfert de ceas, când Dinu şi-a scos punga, şi-a făcut plata şi a plecat la hotel.

IV

„E smintită!" zicea d-I Philopolu când i se vorbea despre mânia cocoanei Marîţeî şi despre zvonul pornit de la dânsa; el nu se avânta însă şi toţi cei ce-l cunoşteau mai de aproape se mirau de liniştea cu care-şl aduna dovezile. îi era destulă făgăduinţa judecătorului de instrucţiune, un bun prieten al său, că nu va face nimic fără ca să-I fi vestit şi pe el şî că vă ţinea lucrurile cât de mult în loc.

Duminecă seara, pe la opt, când avem* Vlaldu -sS-i vorbească despre cele petrecute la Sehit şi să-i spwîă-CăiDţnu pleacă în străinătate, Philopolu s-a aiărginit a-ifece prietenului' său înpărtăsite despre cele ce-a aflat-, *v.*

Planul lui era făcut.

Avea martorj pe r^rintde^eag^li^e,^^si pfcpffeţenii din Buşteni că Văleanu a avut (a.Buştent legături cu Fţra. Nu. mai încăpea dar îndoială că VJajcu spune adevărul <. când mărturiseşte că au pus la cale magazia de fer anume pentru ca s-o aducă pe Fira la Răstoacă, unde ca a şi venit în mai multe rânduri şi s-a-ntâlnit adeseori.cu Văîeanu. Orişicât de mult ar fi tăgăduit dar Florea, legăturile printre Fira şi Văleanu erau neîndoioase şi stariţa nu putea si fie decât'6 mi^ocitoare. De' ce altfel atâta grabă cu încheierea căsătdfîei? De ce cununia tocmai la schit? De ce fuga peste hotare? Călugăriţă eiri amestecată în toate şi putea să spună multe. Tocmai de'aceea ţinea Philopolu ca să-l ieie de scurt pe părintele Neagu măi nainte de a fi vorbit cu dânsa, şi luni» pe lâ zece îinamte de ameazăzi, când a primit înştiinţarea că s-a găsit-la Bucureşti urma lui Dinu, el şi părintele Ilarie-l ispiteau pe popa...

Părintele Neagu se sâmţea cu atât mai strâmtorat cu cât avuse[sel şi el încurcături cu Florea şi cu Ana. Tot îşi repetase dar mereu vorbele: „Dacă vrei să nu te-ncurci, spune adevărul, numai adevărul şi tot adevărul".

El li-a spus dar că de la stariţa a aflat ceea ce ştia despre legăturile de la Buşteni ale lui Văleanu şi că maica stariţa o ştie aceasta de Ia cocoana Mariţa.

- Preţioasă mărturisire! exclamă d-l Philopolu. Va să zică şi bătrâna ştia. Şi de unde cunoaşte stariţa pe fata ferarului?

- N-o cunoştea - răspunse popa -, dar a trimis-o la ea Vlaicu şi a mers împreună cu Caliopi, fata acestuia, care o cunoştea.

- Care va să zică mişel e şt Vlaicu, grăi Philopolu. Era amestecat şi el. Ce s-a petrecut la Paşti, când te-aî împăcat cu cocoana?

- Nu. stîu, răspunse popa. Ştiu numai câ a venit cocoana pe Ia mine şî ne-am împăcat. Cred însă că părintele Visarion, matca stariţa, ferarul şi logodnica lui au îndemnat-o.

Şi mărturisirea aceasta o găsea d-l Philopolu foarte preţioasă.

- Ce s-a^ntâmplat mai tîrziu - întrebă el - că iar s-a supărat cocoafia şi iar v-aţî înpăcat?

- Nu s-a mai întâmplat nimic; nu s-a mai supărat cucoana; nu ne-am mai împăcat, grâi popa.

-Adă-ţî bine aminte, părinte, stărui d-l Philopolu. Cumnatul meu mi-a scris că iar e supărată.

Părintele Neagu răsuflă o dată.

- Dacă ţi-a scris aşa ceva - grăi dânsul dezgheţat — să mă ierţi, cocoane, dar a spus minciuni, pe care i le-a şoptit la ureche Vlaicu.

D-L Philopolu rămase puţin pe gânduri.

Dacă popa spune adevărul, eta mişel şt cumnatul său, advocatul şi deputatul.

- îţi dai seamă cât de grea e vorba pe care ai zis-o? întâmpină el.

Părintele Neagu iar răsuflă.

- Tocmai de aceea am zis-o - răspunse el - şi-ţi spui aici în faţa părintelui Ilarie că toate de la Vlaicu şi numai de la el vin. ,

El începu apoi să spună, iar să spună şi mereu să spună tot ceea ce ştia ori aflase fie de la Ana, fie de la alţii, în vreme ce părintele Ilarie stătea parc-ar fi si surd, şi mut, iar d-l Philopolu asculra şi schimba feţe. Nu-i părea rău că le află, ar fi dar însă mult dacă n-ar fi fost şi călugărul de faţă.

- Aceste sunt, părinte, — grăi dânsul în cele din urmă — minciuni adunate de pe uliţă, pe care n-o să ţi le creadă nimeni, şi faci foarte bine dacă nu le mai vorbeşti şi altora despre ele.

Era foarte supărat d-l Philopolu, dar nu mai ţinea să o ieie şî pe maica stariţa de scurt, şi după unsprezece, când a plecat de la Episcopie, a dat prietenului său depeşa:

„ Nu vă pripiţi, că ne compromitem cu fierarul Merg înainte pe calea apucata".

Putea dar Dinu să plece pe la trei, că nu-l mai urmărea nimeni, dar el n-o ştia aceasta, se temea dar ca nu cumva să fie arestat fie la gară, fie pe drum, fie la Predeal, şi a lăsat-o pe Fira sâ plece singură, părăsită, rămasă fără de razăm, în lume.

Stătea tâmpită şi cu ochii închişi în colţul cupelei şi se chinuia însăşi pe sine ca să nu-şi deie de gol starea sufletească. Cu cât mai mult se apropia de Sinaia şi de Poiană-Ţapului şi de Buşteni, cu atât mai des îi răsunau în ureche vorbele „curată ca picătura de rouă", şi cu atât mai greu îi era să-şi stăpânească pornirea de a se arunca între şine, sub roatele trenului, şi gemea, biata femeie greu canonită, pe înfundate.

Ce noapte a fost noaptea ei! Pentru ce zi şi-a deschis ochii marţi dimineaţa? Cum îl aşteaptă întrebându-se dacă mai vine ori a lăpădat-o?

Vai de sufletul celui ce poartă sarcina unui greu păcat!

Uşoare nu i-au fost însă nici lui ceasurile petrecute departe de dânsa.

Mereu o vedea în faţa sa pe cocoana Mariţa şi ca bătăi de tun îi răsunau în urechi vorbele „încrederea uşuratică a nevinovăţiei" şi „tăcerea e vârtutea femeiască".

Nu era vinovată ea, nu era... el însă iară şi iarăşi zicea: „Asta nu se iartă niciodată".

Când a vă7,ut-o, în sfârşit, la Predeal, albă la faţă şi ţinân-du-şi abia trupul istovit, floare ofilită în timp de o zi, el a fost cuprins de adâncă înduioşare şi iar a mângâiat-o cu drag, cum mângâi pe copilul pe care I-ai certat stăpânindu-ţi durerea. Pe copil însă, numai pe copil îl mângâia, şi când îşi aducea aminte că e şi femeie, iar îşî zicea: „Asta nu se iartă" şi iar i se înăsprea firea.

Mai era mult timp până la plecarea trenului spre Braşov.

El se retrase cu dânsa într-un colţ.

- Ai dorit - îi zise - să mergi undeva unde nu te ştie nimeni, şi înţeleaptă îţi este dorinţa. Te duci acum ca femeie cu rost, iar nu ca fată rătăcită şi horopsită.

Ea-i apucă mâna cu amândouă manile şi începu sâ plângă.

- Stăpâneşte-te, Firo, că lumea te vede - urmă el - şi acum, si de aici înainte să te stăpânişti, şi părăsită să nu te sâmţi, căci cu nu te-am iubit niciodată cum te iubesc acum, când ai nevoie de multă iubire, de multă mângâiere şi de mult sprijin. Razămă-te, dragă, pe mine ca pe cel mai bun părinte, ca pe cel mai adevărat frate...

- Ah! - suspină ea - nu mă chinui! Ceartă-mă, bate-mă, ealcâ-mă-n picioare, dar glasul acesta nu pot să-I aud şi-mi perd minţile când te uiţi cu atâta bunăvoinţă la mine, adăugă şi se depăttă cu paşi grăbiţi.

El plecă în urma ei.

- Stăpâneşte-te, îi zise iar. Trebuie să ne înţelegem aici şi acum, ca sâ ştiu ce faci şi unde vrei să te las.

- Cum vrei d-ta aşa fac, răspunse ea.

- Eu cred - zise el - că faci bine dacă rămâi la Braşov vreo două săptămâni, apoi te-ntorci acasă şi vii iar când va fi nevoie. Stai în vreo familie potrivită, în care te sâmţi bine. «

- Şi d-ta?! întrebă ea speriată.

- Eu poate că voi fi nevoit să rămân aici, răspunse el. Ea rămase pe-o clipă cu ochii în pământ, apoi iar îl apucă cu amândouă manile de braţ.

- Nu mă mai lăsa singură, că mă prăpădesc, stărui cu toată căldura. El nu rriai putea să-şi ascundă temerile.

- Linişteşte-te, draga mea, îi zise: Se poate că nu mă vor lăsa sâ trec graniţa.

- De ce?

- Sunt bănuit de a fi pus la cale uciderea lui.

Fira începu sâ tremure şi se uită cuprinsa de groază la el.

- Şî asta?! şopti. O, de ce nu vine moartea când o doreşti?!

V

Saloanele d-nei Chiriadi erau loc de-ntâtnire pentru fel de fel de oameni, lume multă şi vioaie, care-şi petrece viaţa-n goană mare, culcându-se târziu după miezul nopţii şi sculându-se pe Ia ameazâzi.

Veneau unii pentru ca să-şi petreacă fie făcând curte, fie jucând cărţi, alţii ca să mai afle câte ceva despre cele ce se petrec „în dosul culiselor", iar alţii ca să urzească vreo intrigă, **Să** pornească vreun zvon, să „lanseze" ceva ori sâ încheie vreo legătură, fiecare cu ale sale: aici se ştiau şi se puneau toate la cale.

Doamna Chiriadi umbla de ici până colo, stetea ici cu unul, colo cu altul, avea-n faţă pentru fiecare câte o vorbă bună, iar

în dos câte o observaţiune răutăcioasă, ştia tot ceea ce ştiau toţi şi-şi dedea silinţa să le facă tuturora plăcute cele câteva ceasuri petrecute-n casa ei: asta era plăcerea ei când petrecea sezonul de iarnă la Bucureşti.

Acum ţinea să-1 petreacă fiindcă avea şi dânsa ceva de pus la cale.

Ţiind totdeauna să fie corectă, sâ păstreze formele şt să salveze aparenţele, ea se ferea de tot ceea ce ar fi putut să semene a scandal. Fiindcă gurile rele, care sunt multe şi neastâmpărate, spuneau pe ici, pe colo, câte ceva nepotrivit asupra particularei stăruinţe cu care ea recomanda pe d-l Anastasie Costache prietenilor săi ca tânăr distins şi capabil, dânsa a pornîr o adevărată vânătoare de fete, ca să-i găsească lui Tănase o partidă potrivită cu poziţiunea lui în societate.

„Uite, aşa o gâsculiţă crescută Ia călugăriţe - îşi zicea dânsa - care are ceva zestre şi aduce şi oarecare legături."

Ei nu îi era greu s-o găsească.

D-l căpiran Ţinteş, mare frumuseţâ de om, şi instruit, şi deştept, şi bogat, cea mai distinsă figură în salonul d-nei Chiriadi, avea o fată pe care o iubea foarte mult, dar de care voia să scape, căci era om tânăr încă şi î se cuvenea sâ trăiască **în** libertate. Cocoana Zoe, mama fetei, era încă mai tânără, trecută abia de treizeci şi cinci de ani, şi ţinea şi ea să trăiască **în** libertate, căci era şi ea frumoasă, deşteaptă şi bogată. Sc luaseră Ţinteş şî Zoe din mare dragoste, dar cum adeseori se-ntâmplă, dragostea a slăbit, au început să umble fiecare de capul său, iar de câţiva ani nu-i mai ţinea Ia un loc decât Natalia, fata lor, pe care cocoana Zoe o iubea chiar mai mult decât pe soţul ei legitim. Acum, de câteva săptămâni, de când, **în** urma stăruinţelor d-neî Chiriadi, o aduseseră pe Natalia aeasă, ei făceau chiar „menagiu bun", deşi erau zoriţi a sfârşi ˁât mai curând cu el.

Mai era însă o greutate la mijloc, d-l Căzănescu, fratele cocoanei Zoe.

D-l Căzănescu acesta era un fel de curiozitate.

Deşi om cu avere, frumoasă, se întorsese de la Paris cu diplomă de inginer şi, deşi avea diplomă de inginer, n-a stat decât un an şi jumătate la Căile Ferate, unde i se deschidea carieră frumoasă, ci s-a căsătorit şi s-a mutat la moşie, unde trăia cu ţăranii parcă n-ar fi făcut niciodată studii la Paris. Mare amator de muzică şt de teatru, d-l Căzănescu-şi petrecea iarna la Bucureşti, unde era bine cunoscut şi luat adeseori în zeflemea fiindcă umbla de cele mai multe ori cu droaia după el, cinci băieţi şi trei fete, acum cea mai mică de noauă ani. Era senator, un lucru la care ţinea foarte mult, umbla mult în lume şi avea o particulară slăbiciune pentru cocoana Lila, care ştia să-şi bată joc de toţi şi de toate.

în politică d-l Căzănescu era totdeauna cu guvernul, căci, după părerea lui, guvernul, orişicare ar fi el, reprezenta ţaţa.

în familie nimic nu se făcea fără de voia lui, şi mai ales Natalia era mai mult fata Iui decât a cocoanei Zoe, pe care el o socotea foarte nenorocită.

- Ei, ce zici, cocoane? îl întrebă d-na Chiriadi, trăgând cu ochiul spre Tănase.

- Ce sâ zic? răspunse el. Ideea n-ar fi proastă, şi băiatul e vioi şi pare om cu multe mijloace, din care ar putea să iasă ceva. Nu ştii însă niciodată cum are să se-ndrumeze un om în societatea noastră, care caută mereu şi stoarce tot ceea ce e rău în fiecare. Mai cuminte decât prietenul meu Velicu nu poate să fie nimeni, şi ai văzut ce-a păţit cu Pălea?

- De el sâ nu te doară capul, întâmpină cocoana Ijla. îl scapă guvernul, ca sâ-1 aibă aderent devotat. Acela nu mai face opoziţiune!

D-l Căzănescu scutură supărat din cap.

- Nu pentru că nu rhai face opoziţiune, nici pentru ca să-3 aibă devotat - grăi dânsul — ci pentru că interese superioare ale ţării cer ca să nu rămâie o asemenea pată asupra unui membru al Parlamentului. Cum ne-ar judeca lumea dacă s-ar dovedi că un deputat şi om cu trecere a pus la cale uciderea cumnatului său?! Ce ţară mai suntem noi?!

- Fâră-ndoială... fără-ndoială, stărui cocoana Lila cu obicinuita-i răutate. Asemenea pete se şterg ori cel puţin se acoper, tot aceasta o zisei şi eu.

- Eu m-am interesat foarte mult de afacerea aceasta - urmă d-l Căzănescu - şi deşi nu sunt advocat, găsesc uşoară poziţiunea apărării. Greu e pentru Velicu, care şi-a perdut feciorul şi are cuvinte de a-şi bănui ginerele, dar Pălea iese uşor. Să vezi d-ta, urmă el cu oarecare vioiciune. Pândarul împuşcase câteva zile mai nainte un câne al lui Văleanu, iar acesta-1 pălmuise în faţa soţiei lui, care intervenise şi ea. Presupunerea firească e dar că pândarul, instigat de soţia sa, o femeie pătimaşă, a săvârşit un act de răzbunare şi zice c-a fast pus la cale de Vlaicu pentru ca să-şi uşureze poziţiunea, iară Vlaicu tot spre a-şi uşura poziţiunea se descarcă asupra lui Pălea, pe care-1 ştie om cu proptele. Nu e vorba nici să se şteargă, nici să se acopără, ci să se arate că nu e în adevăr pată.

Cocoana Lila era prea deşteaptă pentru ca să nu-şi deie seamă despre puterea convingătoare a acestui raţionament.

- Cum rămâne însă cu matrapazlâcurile pe care Pălea şi Vlaicu le-au făcut împreună? întâmpină ea.

- Asemenea lucruri se fac ori nu se fac - răspunse d-l Căzănescu - nu se ştiu când se fac şi se spun şi fără ca să fi fost făcute, şi sunt mijloace spre a face ca popa şi ceilalţi să-şi mai schimbe mărturisirile puşi în faţa primarului şi a învăţătorului, care spun că nu ştiu nimic!

- lată o foarte potrivită ocaziune pentru tânărul nostru ca sâ se pună în evidenţă, grăi cocoana Lila.

- S-o facă, stărui d-I Căzănescu. Să se înscrie între apărători şi să ne-iftelegem noi amândoi cum are să susţie felul meu de a vedea lucrurile.

Aşa a intrat Tănase-n rândul apărătorilor Iui Pălea, susţinând îndeosebi nevinovăţia lui Vlaku, omul năpăstuit, care într-un îndelungat şir de ani a dat cele mai neîndoioase dovezi de credinţă către cocoana Mariţa, acum indusă-n eroare de popa şi de uneltele lui.

Mulţumită stăruinţelor d-lui senator Căzănescu iar a fost chemat apoi părintele Neagu la părintele Ilarie, care şi-a frecat manile şi l-a sfătuit cu toată dragostea ca, în interesul bunei păci şi-al sfintei biserici, să se astâmpere şi să nu se ieie-n coarne cu cei puternici, căci cei morţi tot nu au să mai învie şi de duşmănia celor vii aveni să ne ferim.

Nici nu avea părintele Neagu sâ scadă nimic din cele mărturisite de dânsul: era destul sâ adauge fie ici, pe colo câte un „precum ara auzit" ori „pe cât ştiu din zvon".

Avea Tănase succese din ce în ce mai învederate şi erau din zi în zi mai multe uşile care i se deschideau.

Ca să se ţie însă la nivel, avea nevoie de bani şi-i dedea mereu zor d-lui Spirea, iubitul său coleg, să scoată la capăt afacerea cu Dinu şi să stoarcă cât se poate de mult.

VI

„Cum vrei d-ta, aşa fac!" zisese Fira, şi aceasta era de aici înainte legea vieţii ei.

Nu ştia însă el totdeauna ce are să voîascâ în lumea îri care trăia, orîşicum ai fi dat, nu puteai să ştii unde are să crape. ***„IA*** una mă aştept, şi cu altă mă pomenesc - zicea el - şi-n zori de zi nu poţi să prevezi ce ai să vrei pe înserate".

1 a Braşov au trecut fără de greutate şi chiar în ziua sosirii lor au găsit, cum zisese el, o famile potrivită, în care ea se sâmţea bine, iară el a rămas la un hotel şi venea-n fiecare zi s-o ieie la masă şi la plimbare.

Mai bine decât asa nu putea să fie, si după o zi, două s-au deprins amândoi cu gândul câ numai aşa e bine: niciodată ei amândoi singuri, totdeauna nevoiţi a se stăpâni în faţa celor ce îi văd şi-ar putea să audă ori să-nţeleagă din purtările lor ceea ce-şi zic unul altuia.

Nici nu mai aveau în adevăr ce să-şi zică: ceea ce se putea spune îşi spuseseră în timpul celor câteva zile de zbuciumare sufletească, şi acum, cuprinşi de liniştea oboselii, se fereau amândoi de a rămânea singuri, ea î se supunea orbeşte, iară el ţinea s-o cruţe şi era de o bunăvoinţă fără de margini.

Toată viaţa nu puteau însă s-o ducă aşa, şi-n ziua când au plecat acasă, iar au început sâ se neliniştească.

Nu era cu putinţă să trăiască amândoi sub acelaşi acoperiş fără ca să rămâie câteodată şi numai ei singuri şi fără ca să-şi spună în vreo clipă de slăbiciune ceea ce mai aveau pe inimă. Mai era apoi şi Marghioala, de care amândoi se temeau pentru că ea putea sâ ie facă mustrări grele.

Fira, tot femeie, îşi reamintea mereu vorbele „curată ca picătura de rouă" şi se sâmţea când umilită şi ruşinată, când pornită spre mânie, totdeauna jignită în amorul ei propriu, şi era destul o vorbă scăpată din întâmplare ori o privire furişată pentru ca ea să-şi peardă bunul-cumpăt.

HI nu putea să-i ştie gândurile, dar îşi aducea aminte şi cele petrecute, şi vorbele pe care le rostise, le vedea pe amândouă-n faţa sa şi i se părea lucru peste putinţă ca ele sâ mai poată trăi în aceeaşi casă: prea erau multe lucrurile pe care nu puteau să şi le spună fără ca să li se răzvrătească întreaga fiinţă.

Era, cu toate aceste, peste putinţă ca Marghioala să plece din casă. Tocmai acum trebuia neapărat să rămâie. De ce adecă să plece?!

Orişicât de neînduplecat ar fî fost el în hotărârea de a cruţa pe Fira, încă mai mult ţinea ca asupra Marghioalei să nu poată cădea nici cea mai mică umbră de bănuială.'^Are sâ rabde!" îşi zicea ei, parcă dânsa anume spre a răbda a fost născută pe lume.

N-o cunoşteau însă nici Fira, nici Dinu îndeajuns pe Marghioala.

Ea nici alungată cu biciul de foc n-ar fî plecat acum.

„Nu-i a bine!" şi-a zis ea atunci când l-a văzut spunând că cununia trebuia sâ se facă cât mai curând.

Nu ştia dânsa ce s-a petrecut între dânşii, dar ştia destule, vedea faţa lui şi faţa ei şi nu mai avea nevoie să-i mai spună cineva încă ceva pentru ca sâ sâmtă că se duc ca la-nmormântare când au plecat la schit şi să-i plângă Firei de milă.

O, ea-l cunoştea pe Dinu. De câte ori voise, în clipe de slăbiciune, să se apropie de dânsul şi el o ţinea departe. Dacă lumea întreagă ar fî strigat într-un glas că dânsul e om duios şi dulce la fire, ea-t vedea cu barosul în mână şi-1 ştia aspru, neapropiat şi fârâ de milă.

0 plângea Marghioala pe Fira, iară Dinu, care nu ştia cum se leagă la suferinţe femeie cu femeie, a rămas într-un fel de aitirire când le-a văzut pe amândouă faţă-n faţă.

1 Jna, mamă, şi I eanca, soră, s-au bucurat, lucru firesc, când au revăzut-o pe Fira, deşi ea abia mai putea să-şi stăpânească lacrâmile.

Marghioala, când i-a văzut trupul şubred, faţa ei suptă, obrajii ei veştezi şi ochii ei stinşi şi umezi, a înaintat pas cu pas, şovăind, spre ea şi n-a mai putut să-şi stăpânească lacrâmile. A fost destul ca ochii lor să se-ntâlnească pentru ca ele să se-nţeleagă, şi Fira i s-a aruncat plângând în braţe.

Nu putea nimeni să-şi deie seamă şi nu ar fi fost nici ele însele în stare să spună de ce plâng, dar trebuiau să plângă.

- Ştie tot, tot! se tângui Fira peste vreun ceas, când se aflau singure.

- Şi e, îl ştiu, aspru si nemilos, întâmpină Marghioala.

- O, nu! - grâi Fira deznădăjduită - cu bunăvoinţa lui mă omoară, cu cruţarea despreţuitoare.

Abia acum sâmţea ce uşurare e sâ ai pe cineva căruia poti sâ-i spui tot ceea ce-ţi zbuciumă sufletul, se căia de a nu-şi fi deschis mai nainte inima şi se plângea de a nu fi ţinut seamă **de** îndemnurile Marghioalei.

- Nu puteai, o linişti aceasta. Sunt lucruri pe care femeia nu le spune, iară bărbatul trebuie să şi le gândească, dacă are inimă, şi fără ca să i le fi spus cineva.

Ştia şi dânsa lucruri pe care nu era-n stare să le spună, o socotea pe Fira mai mult nenorocită decât vinovată şi-şi dedea silinţa s-o mângâie şi s-o-mbârbăteze.

Atât îi şi trebuia Firei.

- Nu mâ părăsi - îi zicea - şi nu mă lăsa singură mai ales noaptea, când, perindu-mi somnul, mi se înfăţişează toate în chip îngrozitor.

Veneau toate atât de fireşte, încât Ii se părea tuturora lucru **de** sine înţeles ca Lina să fie cruţată şi, Marghioala să-şi facă rost ca să doarmă-n iatacul Firei, care avea din când în când nevoie de ajutor în starea de slăbiciune la care ajunsese.

Iar s-a liniştit dar casa, o linişte, ce-i drept, tristă şi tăcută, dar binefăcătoare, şi lucrurile s-ar fi îndrumat, poate, spre bine dacă n-ar mai fi fost la mijloc şi stăruinţele lui Tănase, care nu putea sâ aştepte.

După ce luase înţelegere cu Tănase, d-l Spirea nu se mai învoia cu nici un preţ ca cele opt mii să fie scăzute din carnete, ci stăruia ca ele să fie socotite drept parte din venituri.

Dinu însă era neînduplecat: ar fi dat din al său, dar de la ceilalți copii nu lăsa nimic să treacă; deocamdată însă nu zicea nimic.

- Să vedem mai nainte cât fac veniturile, care e partea fiecăruia şi dacă i se cuvin din venituri opt mii, mai mult ori mai puțin, grăi dânsul şi rămase ca să treacă împreuna peste socoteli.

Abia acum s-au ivit greutățile cele mari, şi n-a asudat Dinu niciodată cum asuda de aici înainte.

Spirea stăruia, înainte de toate, să i se dea socoteală în toată regula despre ceea ce s-a cheltuit în casă cu întreținerea copiilor — mâncare, îmbrăcăminte şi celelalte - ca aceste cheltuieli să fie scăzute ca cele opt mii de lei pe care le-a luat Tănase.

O socoteală de felul acesta era însă peste putință, căci în casă se făcuseră cheltuieli şi pentru întreținerea ucenicilor şi-a atelierului, ba timp îndelungat şi pentru hrana, adăposfirea şi spâlătura calfelor.

Nu voia apoi d-I Spirea să ştie nimic Jespre carnetele sumelor, pe care Dinu le anticipase din al său fie ca să-i trimită Iui Tănase, fie ca să acopâră cheltuieli grabnice.

- Cum? zicea dânsul. D-ta aveai bani de încasat şi amânai încasările pentru ca să poți fructifica în întreprindere economiile d-tale?!

Dinu-şi ştergea sudorile reci. Nu îi era atât de perderea carnetelor, cât de bănuiala c-a abuzat de poziţiunea lui.

Aceste erau însă nimicuri: lovitura cea grea a urmat când a venit rândul la „cheltuielile de mijlocire", care erau multe şi, adeseori, mai ales la poduri, foarte mari.

D-I Spirea nu voia sâ înțeleagă rostul acestor cheltuieli, iară Dinu nu era în stare să-î spună cui a dat şi anume pentru ce.

- Aşa poți d-ta să treci în socoteli cât îți place, îi zicea d-l Spirea; asemenea socoteli te privesc numai pe d-ta şi au sâ fie scăzute din a patra parte, care ți se cuvine din venituri.

Dinu o vedea pe Matghioala stând cu fața mâhnită înaintea lui şi zicându-i: „De ce faci asemenea lucruri?!"

- Nu-ți rămâne — îi zicea dânsa acum — decât să dai de la d-ta şi să cauți împăcarea prin bună învoială!

- Nu se poate! strigă însă Fira.

I se turburau toate simțurile când se gândea c-ar fi cu putință să i se dea o atât de grea lovitură omului care-a muncit atât de mult, nu s-a gândit decât la binele casei în care trăia şi s-a dat pe sine însuşi jertvă ca să scape cinstea ei.

- Nu! strigă dânsa, căzându-i în genunchi. Asta să n-o faci, căci asta ar fi moartea mea. De numele tău nimeni să nu se atingă, curăția gândurilor tale nimeni să nu o pună la îndoiala!

Acum întâia oară a auzit el de pe buzele ei vorba „tu": cum ar mai fi putut el să nu facă ceea ce zicea dânsa!?

Chiar şi Matghioala şi-a schimbat gândul.

- Da - a zis - tot e mai puțin să te judeci şi sâ ți se facă nedreptate decât să te declari însuți vinovat: pe dânsa s-o asculți, câ-i eşti mai mult decât mie.

L-a lăsat dar Dinu pe d-l Spirea sâ facă ce vrea, dar cu aceasta n-a putut să-i dea Firei liniştea. Umbla nemângâiată de ici până colo şi-ar fi voit s-alerge de-a lungul uliților şi să îasă-n mijlocul pieței, ca sâ strige-n gura mare că sunt mişei fără de seamăn cei ce-ndrâznesc sâ-1 atingă pe Dinu.

Nu voia în adevăr nimeni să-1 atingă.

- Ori se mlădie, ori îl frâng! a zis Tănase când a aflat că el sc-ncăpățânează şi, luând apărarea lui Vlaicu, iar a scos la iveală bănuiala că Florea îndemnat de Dinu a săvârşit fapta.

Nu ținea s-o dovedească aceasta, ci să-1 moaie pe Dinu purtându-1 pe la judecătorie.

A cerut dar să fie chemat deocamdată ca mărturie, care fusese de față când Văleanu îl pălmuise pe Florea, ba sărise chiar sâ-1 apere şi rostise vorbele „mai câne decât cânele". Iar dacă cot nu se muia, nu era greu să-1 încurce.

Dar era la mijloc şi sora lui.

Ei! şi ce perdea dânsa?!

Era măritată, nu mai avea nevoie de bună reputaţiune, şi soţul ei trebuia să ştie ce este şi ce nu este adevărat, iară lumea vorbeşte şi când are şi când n-are de ce sâ se lege. Trecea şi asta cum trec cele multe, şi vreo mare ruşine nu era pentru dânsa dacă se vorbea timp de câteva săptămâni despre legăturile ei cu un om ca Văleanu, care nu era orişicine.

„Şi despre mine zice lumea multe, şi eu tot merg înainte!" îşi zicea el.

Fira era însă bolnavă sufleteşte şi ruinată trupeşte şi a căzut într-un fel de toropeală când a aflat că Dinu e chemat la judecătorie.

Stetea nemişcată şi cu ochii închişi şi zicea mereu: „Nu mai pot!... nu mai pot!"

Aşa au găsit-o lungile nopţi de iarnă.

*

D-l Spirea, care-i fusese prieten bun lui Costache şi ţinea la casa lui, îşi dedea toată silinţa să-mpace lucrurile.

- Fii şi dumneata om de-nţelegere şi mai lasă ceva - îi zicea - câ cumnatul d-tale e om cu trecere şi-ar putea mijloci ca apărarea sâ renunţe la mărturisirea d-tale şi sâ nu mai ai nevoie de a re duce la judecătorie.

- Dâ-i! stăruia şi Marghioala.

- Dar e mult - îi răspundea el - şi puţin îmi mai rămâne dacâ-i dau!

- Puţin, chiar nimic, dar scapi - îi zicea dânsa - şi n-ai nevoie sâ-i mai spui şi ei,

Mult a stat Dinu pe gânduri până ce s-a hotărât într-un fel.

După testamentul Iui Costache, casele şi atelierul, cu roate cele ce se ţineau de el, urmau să fie zestrea Firei, care avea sâ le dea celorlalţi copii partea cuvenită în bani şi să ţie pe mama ei cât va trăi. Precum steteau lucrurile acum, puţin mai avea sâ dea Fira ca să rămâie stăpâna, şi pentru Dinu atelierul era lucrul de căpetenie.

- Dau! grăi dar în cele din urmă, şi a dat.

Tot mai era însă un lucru cu care nu se-nvoia: ca Tănase să aibă din venituri parte egală cu ceilalţi copii.

- Asta - zise el - nu pot s-o iau pe sufletul meu: s-o hotărască judecătoria!

- Dar o sâ Ie faci moştenitorilor cheltuieli, întâmpină d-I Spirea.

- Le dau de Ia mine! grăi Dinu, călcându-şi iar pe inimă.

Nu putea, biet de el, să-şi dea seamă ce face şi unde-o să iasă lucrurile, şi era mulţumit câ o să se mai liniştească deocamdată lucrurile.

VII

Luna mai... frumoasă lună: căldură dulce, adiere uşoară, iarbă verde, livezi înflorite, crâng înfrunzit, cântec de privighetoare, suflete-nveselite, toate subt un cer limpede şi primăvăratec, la Răstoacă întocmai ca pretutindeni. Ana Iui Florea însă nu le vedea, ci alerga cu copiii după dânsa plângându-si bărbatul, carezâcea-n fundul temniţei, ocărând pe popa, care-şi schimbase gândul după ce părăsise satul, şi blestemând pe Vlaicu, care făcea cămătărie la Bucureşti, în Dealul Spirii.

Iară casele boiereşti erau tăcute, ca pustii; nu mai răsunau bătăile vatalelor de la războaie; nu mai cântau fetele; nu mai venea droaia de copit la lingura de dulceaţă; Ghinea stetea posomorât într-un colţ; Luţa şi Anîca umblau în vârful degetelor şi oprindu-şi răsuflarea ; cocoana Mariţa plângea şi se ruga Iui Dumnezeu, şi iar plângea şi iar se ruga lui Dumnezeu ca sâ-i ierte multele greşeli pe care le-a făcut în viaţa ei şi să nu certe pe cei ce-i amaraseră zilele de bătrâneţe.

Tănase luase iar drumul străinătății şi se plimba cu tânăra lui soţie şi cu naşa lui pe coastele de la Geneva, în vreme ce d-l Spirea purta grijă de treburile lui, dând înainte cu procesul, pe care-l pornise împroriva lui Dinu.

Judecătorii, având în vedere laptele şi ţiind seamă de lege, hotărâseră că cele opt mii de lei au să fie socotite ca împrumut, pentru care urmează să se plătească dobânzi legiuite, dar ia deopotrivă cu ceilalţi copii parte din câştig până-n ziua când a cerut desfacerea. Luând apoi în cercetare socotelile, a constatat grave abateri în ceea ce priveşte purtarea lor şi l-a descărcat, în interesul copiilor, pe Dinu de sarcina de tu tor, urmând să plătească el toate socotelile făcute fără de rânduială.

Dinu s-a supus şi-a sângerat, dar a ajuns în cele din urmă sâ nu aibă de unde să plătească, încât d-l Spirea, advocatul lui Tănase, fostul prieten al răposatului Costache şi binevoitorul casei, a fost nevoit sâ ceară sechestru. Ca sâ scape de ruşinea aceasta, Dinu alerga pe la Budini, pe la d-l inginer şi mafpe la unul, mai pe la altul dintre aceia pe care îî ajutase şi el la nevoie.

Fira nu ştia nimic şi nici nu trebuia să afle asemenea lucruri.

Cu toată purtarea de grijă a Marghioalei, care nu se mai depărta de lângă dânsa, ea-şi petrecea viaţa într-un fel de lâncezire. Dinu nu numai o iertase de mult, dar îi cerea mereu iertare, învînovăţindu-se pe sine de a nu fi avut cuvenita purtare de grijă şi osândind pe Văleanu, care n-a avut în el destulă bărbăţie. Nu mai putea însă acum ea însăşi sâ se ierte pe sine.

Trăia mai mult într-aiurea, dusă mereu cu toată fiinţa ei în trecut şi văzându-se pe sine însăşi puindu-1 pe Văleanu la grea ispită, demon stăpânit de alţi demoni.

„Dai,să taci - îşi zicea -, dar să te opreşti, să nu mai faci, sâ nu mergi înainte, sâ cauţi ajutor la cei ce te iubesc când vezi că nu te mai poţi stăpâni."

Aceasta nu şi-o putea ierta!

Ea şedea în jeţ răzâmatâ pe.spete şi cu privirea perdută-n vânt, în vreme ce Marghioala se plimba prin casă purtând în braţe copilul, fiinţă străină în lume, pe care numai bunica lui mai putea să-l iubească, şi-l şi iubea.

Era de două săptămâni, şi Fira abia de o zi, două începuse a se ridica câte-puţin din pat, să se plimbe, mai mult iazmă decât om, câţiva paşi prin casă, să [se] odihnească şi iar să se plimbe, ca să-şi pună puţinul sânge în mişcare.

în odaia de alături cocoana Lina stetea de vorbă cu d-l Spirea, care o sfătuia să facă cele de cuviinţă ca să apere avutul copiilor ei şi zestrea fiicei sale.

Dânsa ţinuse şi tot mai ţinea la Dinu fiindcâ-l ştia om harnic, priceput în meseria Iui şi cu multă credinţă către casă; acum însă, după ce judecătoria îl găsise chiar şî ea vinovat de mari nerânduîeli în purtarea socotelilor, stetea cocoana Lina pe gânduri.

- O fî harnic şi priceput - îi zise d-l Spirea dar nu prea ini se pare cinstit. Dacă n-a ştiut el sâ chivernisească avutul său, cum ar putea chivernisi pe al altora?! Şi-a perdut prin lipsa lui de chibzuinţă nu numai avutul, ci şi creditul; nu îi mai trebuiesc, ca să scape de sechestru, decât vreo nouă sute de Iei, si el, care de curând se juca cu miile, nu e-n stare să găsească nici aceste câteva sute. Eşti mamă, şi acum şî bunică, şi trebuie să ceri asigurarea averii fiicei şi nepotului d-tale.

- Am s-o fac, grăi cocoana Lina.

Pentru ca s-o facă însă, trebuia să ieie înţelegere cu Fira şi nu putea să-i treacă prin minte gândul că în starea în care se află, Fira nu poate să înţeleagă asemenea lucruri.

Născuse Lina şi ea copii şi ştia că două-trei zile după facere începea să-şi caute prin casă de treburi. Ce lucru mare era dacă-i vorbea despre nişte afaceri, care nu puteau s-o obosească?

l-a şi vorbit.

Fira stetea-n jeţ şî asculta parcă n-ar privi-o câtuşi de puţin cele ce i se spuneau şi iar asculta parcă numai prin vis le afla toate, iară Marghioala stetea cuprinsă de viuâ îngrijare la o parte. ^

- Care va să zică el a perdut tot ceea ce a adunat până acum? întrebă Fira în cele din urmă. Marghioală, e» adevărat lucrul acesta?

- N-a perdut - răspunse Marghioala - nimic, ci a trecut de la el la voi. Parcă nu e totuna?! Iei dîntr-un buzunar şi bagi în celălalt. A făcut-o din bunul lui îndemn, ca să fie pace.

- Nu e tocmai aşa, întâmpină Lina. Judecătoria l-a găsit şi ea cu socotelile rău încurcate.

Fira se ridică în picioare.

- Pe el? grăi. Pe Dinu l-a găsit cu socotelile încurcate?... om necinstit? Aşa zice judecătoria, şi noi nu sărim toate?!

- Fh cuminte, fată, o linişti mama ei. Ce să mai faci aici? Vorba e să[-l] scăpăm de sechestru, căci mai are de plată vreo nouă sute de lei şi nu e-n stare să-i găsească.

Fira se cutremură şi rămase ca perdută.

- Nu e-n stare să-i găsească după ce a trecut la noi tot ceea ce avea?! grăi dânsa, puindu-şi amândouă mânile-n cap.

- E-n stare, îi zise Marghioala cu hotărâre. Are sâ-i deie chiar azi. Am adunat şi eu ceva de când muncesc.

Fira se uită la ea deschizându-şi ochii mari şi iar îi răsunau în urechi vorbele „curată ca picătura de roauă".

- $î asta?! grăi dânsa, apoi scoase un ţipăt şi căzu fără de simţire în braţele mamii ei, care-o născuse, o hrănise la sân şi o crescuse cu atâta dragoste.

Au sărit Lina şi Marghioala şi-au aşezat-o-n pat, i-au făcut tot ceea ce au putut, au chemat şi moaşă, şi medic, a venit şi Dinu şi i-a acoperit de sărutări faţa şi manile din ce în ce mâi răci. Ar fi fost gata să-i deie viaţă din viaţa lui, dar n-a mai fost nimeni în stare să-i oprească sângele şi pe-nserate ea era trecută

din lumea aceasta, în care după câteva clipe de mulţumiri tăinuite urmează atâte suferinţe.

Au trecut şi zilele de jale mare, şi cocoana Lina, ţiind să asigureze pentru nepotul ei partea răposatei sale fiice, a cerut ca ea însăşi să poarte grije de copil şi de averea rămasă de la mama lui.

Dinu stetea dus în gânduri.

îşi aducea aminte de vorbele pe care î le spusese Andrei când şedeau amândoi la „Pisica cu clopoţel" şi când şi când mai târziu, o vedea pe Marghioala supărată mai pentru că el o ia prea uşor cu purtarea socotelilor, mai pentru că prea o lăsa pe Fira de capul ei.

Să mai rămână el slugă şi la casa unui copil care nu era al lui?!

— Ia - îi zise Linei - şi copil, şi casă, şi atelier.

Mai era însă şi geanta pe care o lăsase la Casa de depuneri pe numele său şi sub pecetea sa: el se duse la tribunal ca să predeie judecătorului adeverinţa luată de la Casa de depuneri, făcând declaraţiune că-n geantă se aflâ averea pe care i-o dă copilului.

„S-o pornesc acum de la-nceput", îşi zise apoi şi-şi luară el şi Marghioala ziua-bunâ de la casa în care atât de mult au muncit şi-au suferit, el tot voinic şi vânjos, cu barosul pe umăr, iară Marghioala, acum slăbită, cu legăturiea-n mână.

CEL DIN URMĂ ARMAȘ

ROMAN

PARTEA ÎNTÂI

PORTRETUL ALINEI

i

„Munchen, 4 noiemvrie 1874

Verişoară dragă,

Am ajuns, în sfârşit, şi eu sâ mă pot întoarce în ţară. Sunt o viaţă-ntreagă cei noauă ani pe care i-am petrecut în străinătate, şi o bucurie nespusă mă cuprinde când mă gândesc că în curând o să văd iar Valea-Boului, cu lunca cea înfloritoare, largă şi luminoasă, cu râuleţul ce şerpuieşte de-a lungul ei printre ţarini şi livezi, cu pădurile umbroase de pe coastele de la dreapta şi de la stânga ei, cu sătenii voioşi şi harnici şî cu vechea cutte părintească, lumea plină de soare în care mi-am trăit anii copilăriei şi-ai tinereţelor şi-n care am avut noi amândoauă atâte zile plăcute.

Visul meu a fost, precum ştii, şi e şi acum, ca lorgu să chivernisească Valea-Boului, moşia de zestre, pe care am scăpat-o cu atâta greutate şi pe care arendaşii o secătuiesc. El a şi terminat Academia agricolă de aici cu foarte frumos succes. A ţinut însă să mai facă şi studii de Drept, lucru cuminte, căci c bine ca agronomul să fie dumirit asupra legilor, şi împregiurâriîe pot sâ vie aşa ca el să ia parte şi la viaţa politică. Zilele aceste şi-a luat doctoratul în Drept şi nu ne mai reţine nimic aici. Arde şi el de dorinţa de a se stabili la Valea-Boului, pe care numai în treacăt a văzut-o de câteva ori. îl văd mereu studiind planul moşiei şi făcându-şi planuri de exploatare

raţională. Deoarece însă contractul arendaşului expiră abia de Sf. Dumitru anul viitor, am luat hotărârea de a petrece câteva luni la Paris, ca sâ cunoască şi felul de exploatare agricolă al francezilor.

Te vei ft mirând, poate, câ-1 duela Paris, unde nenorocitul lui tată a luat apucăturile pe urma cărora a risipit în destrăbălări marea avere moştenită de la părinţii lui. Ai însă-n vedere că el a avut parte de cu totul altă educaţiune şi că-1 însoţesc şi eu. Nu că-mi e fiu, dar ai să fii încântată de dânsul. Seamănă, ce-i drept, şi la statură, şi la faţă cu tatăl său, deşi e mai bălan şi are ochii albaştri - ca ai mei - chiar mai frumos de cum îl ştii din timpul copilăriei. Se deosebeşte însă de tatăl său în cele sufleteşti. E om de o fire potolită şi duioasă, totdeauna cumpenit, parcă prea bătrân pentru vârsta Iui, şî nimic nu-i este mai presus de gândul de a duce cu mare cinste mai departe neamul Armaşîlor, din care au ieşit aţâţi fruntaşi ai ţării. Un om ca dânsul nu caută-n Paris decât ceea ce e bun şî frumos.

Gândul meu e ca de Pastile viitoare să fim la Bucureşti şi să rămânem acolo până când nu ne vom fi putut muta Ia moşie.

Te rog acum, dragă verişoară, să umbli, când n-ai altă treabă, pe ici, pe colo, ca să cauţi de Sf. Gheorghe o locuinţă pentru noi, cel puţin trei şi cel mult cinci încăperi mai largi şi luminoase, nu însă singuri în curte. Vorba e adecă să luăm locuinţa pentru mai mulţi ani, ca să mânem în ea când venim de la moşie cu treburi la Bucureşti. Rău n-ar fi dacă am găsi în aceeaşi curte şi grajdi pentru patru cai. Grabă mare nu e deocamdată, şi cartierul mi-e indiferent.

Dac-ar fî să găseşti vreo locuinţă deşartă, o închiriem chiar de pe acum.

îţi voi mai scrie de la Paris, ca sâ-ţi dau adresa mea.

Deocamdată multe şi călduroase îmbrăţişări pentru tine şi pentru ai tăi.

Elena Văleanu"

„Bucureşti, 4 ianuarie 1875

Scumpa mea Lenuţă,

Cele doauâ scrisori ale tale şi mai ales cea de la Munchen au trecut din mână in mână şî au stârnit o adevărată revoluţiune în familia noastră. Mare bucurie câ ni-1 aduci, în sfârşit, pe lorgu, cu care toţi se fălesc, dar părerile sunt foarte împărţite în ceea cc priveşte planurile voastre pentru viitor. Sunt lucruri la care eu, femeie, nu mă prea pricep; mă tem însă şi eu că n-o să puteţi suporta viaţa de la ţară! E frumos şi bine la Valea-Boului, aşa, câteva săptămâni, mai ales toamna, în timpul culesului şi când se adună prunele şi poamele de tot felul. Să stai însă mereu acolo, asta nu face pentru oameni ca noi!

Dar, mai-nainre de toate, afacerile.

Locuinţă v-am găsit, nu tocmai cum mi-ai scris, dar, după părerea noastră, foarte potrivită pentru voi; un antreu larg şi luminos, în care dau patru uşi: Ia dreapta un salon şi un biurou pentru lorgu, amândouă aceste cu ferestrele spre stradă, iar la stânga o odaie foarte potrivită pentru sufragerie şi un iatac pentru lorgu, aceste cu ferestrele spre curte. Pentru rine se aflâ un iatac frumuşel pe coridorul unde maj sunt, lângă bucătărie, încă două odăiţe pentru servitori. Casele sunt în stare bună. Până-n decemvrie a stat în ele un englez de la fabrica de tutunuri, care a plecat în America. Pivniţă şi pod sunt. Proprietara, văduva unui profesor de curând răposat, stă în aceleaşi case, are însă intrarea despre altă stradă. Chiria, trei mii de lei - un băgatei pentru voi.

Te rog cu tot dinadinsul să le închiriaţi, căci sunt potrivite chiar şî pentru cazul câ nu vă stabiliţi deocamdată Ia moşie.

Jean râde când vine vorba de Valea-Boului. Cine are moşie de opt mii de pogoane ca Valea-Boului, zice el, peste două mii

de pogoane stejăriş copt şi sănătos, întinse livezi de pruni, fanate printre luminişuri, vie mare şi mii de pogoane arate-n pământ mănos - nu mai are nevoie să gospodărească el însuşi. De când cu căile ferate şi cu şoselele pietruite, arenzile au crescut, încât arenda e azi mai mare de cum era vreo douăzeci de aru" în urmă prețul moşiei. Un om cu două diplome şi cu legături întinse în cele mai bune cercuri, cum este lorgu, comite o adevărată crimă dacă se surghiuneşte la țară.

Regret, scumpa mea, că nu mă pricep, dar te încredințez câ în tîmp de nouă ani, de când ai plecat tu, toate s-au schimbat: altă lume, alte stări; alte obiceiuri, cu totul alt fel de a vedea lucrurile. Vei rămânea uimită după ce te vei fi întors şi te vei fî uitat împregiurul tău. Mult m-aş mira dacă tot ai mai stărui ca lorgu să rămâie la țară.

Multe sunt, scumpa mea, farmecele vieții de la țară, şi eu te-nțeleg, dar între numeroşii noştri cunoscuți numai pe ici, pe colo, a mai rămas câte un excentric care are gust pentru ele. Şi acesta se tânguieşte mereu mai că ploile sunt prea multe, mai că seceta e ptea îndelungată, mai că vânturile sunt prea aspre, mai că gerul e cumplit ori că bruma e prea târzie, mai că s-au sporit prea tare şoarecii, gândacii ori viermii de tot felul. Nu e de mirat dacă cei mai mulți lasă pe capul arendaşilor grijile aceste.

De altminteri - iar mă amestec în lucruri la care nu mă pricep - o să le descurce bărbații ei între ei.

Răspunde-mi, te rog, cât mai curând, ca sâ ştim ce avem-sâ facem în ceea ce priveşte locuința. Păcat ar fî să pierdem ocaziunea.

Te sărut şi-mbrățişez pe lorgu al nostru.

Ana"

III

„Iubita mea mătuşă,

Nu te vei supăra, sunt încredințat, că mama mi-a dat mie plăcuta însărcinare de a răspunde la sugestiva scrisoare ce i-ai adresat la *4* ale lunii curgătoare.

Vă suntem foarte recunoscători pentru că vi-ați dat osteneala de a ne găsi locuință şi vă rugăm s-o închiriați fără de-ntârziere pentru noi. Aşa cum ni-ați ales-o, ne vom simți foarte bine în ea.

îmi iau acum voie să vă dau câteva desluşiri în ceea ce priveşte hotărârea mea de a mă stabili la Valea-Boului.

Vă rog, mai nainte de toate, să fiți pe deplin încredințată că nu în urma stăruințelor mamii am luat hotărârea aceasta. Am luat-o din simțământ de pietate către părinții, bunii şi străbunii mei, care toți şi-au petrecut viața trăgând brazde în ogorul strămoşesc. încă-n timpul copilăriei mă ademenea gândul acesta, şi azi el e cu atât mai vârtos idealul vieții mele, şi m-aş simți nemângâiat dacă multiubita mea mamă n-ar împărtăşi vederile mele.

Vorbiți în scrisoarea d-voastre despre schimbările prin care a trecut țara în timpul celor din urmă vreo zece ani. Tocmai în noaua stare de lucruri viața de la țară va lua un avânt nemaipomenit în țara noastră, ale cărei izvoare de bogăție sunt nesăcate.

Greutățile cu care se luptă agricultorul pentru bărbat nu pot să fie decât un puternic îndemn la lucrare stăruitoare.

Se zice că omul e reprezentantul lui Dumnezeu pe pământ. Eu o-nțeleg aşa, câ omul e menit a desăvârşi prin purtarea lui de grijă ceea ce natura pervertită poceşte. Nu e bucurie mai omenească decât aceea pe care o simți urmărind creşterea unei ființe puse sub purtarea ta de grijă, fie om, fie animal, fie pom, ție copac, fie orice plantă. Iai parte la necurmata creatiune, care ptemeneşte mereu cele de pe fața pământului. Aceasta e ceea ce mă încântă pe mine, şi visul meu e să fac din Valea-Boului

o grădină de frumusețe, în fața căreia urmașii să se oprească cuprinși de mulțumire și să zică: Pe aici a trecur lorgu Armaș, fiul (ui Radu, neporul lui Stroe, strănepotul lui Vîntilă, odraslă din vechea viță a Arntașilor.

Știu câ voi avea dezamăgiri, dar prin dezamăgiri are să treacă omul orișicare î-ar fi cărările vieții". '

Pe mine nici dobânda nu mă adimenește, nici paguba nu mă înspăimântă: caut numai mulțumirea de a face tot ceea ce, după convingerea mea, trebuie sâ fac.

Nu mă îndoiesc că nenea Jean vede lucrurile potrivit cu stările de azi ale țării și numai binele meu îl voiește, dară eu, așa cum sunt, nu-mi pot închipui teren de activitate pentru mine mai potrivit decât plugăria. Trăind în oraș, m-aş perde eu însumi pe mine.

Vom mai discuta, de altminteri, cu nenea jean după ce ne vom fi întors și sunt încredințat că-mi va da dreptate. Țiu în tot cazul să nu nesocotesc sfaturile ce-mi va fi dând.

Noi avem să plecăm de aici pe la începutul lunei aprilie și până Ia toamnă îmi rămâne destul timp de râzgândire.

Mama și eu ne bucurăm de pe acum gândindu-ne câ în curând o sâ ne revedem și vă rugăm să primiți cele mai călduroase îmbrățișări din partea noastră.

Al d-voastre devotat nepot.

lorgu Armaş

P.S.

Plecăm zilele acestea în Champagne, unde am să fac un *taur* mai înainte de a fi părăsit Franța."

IV

„București, a treia zi după Paşti

Soră, surioară,

Vin târziu, chiar prea târziu, dar beau cafele ca un turc și fumez tutun de contrabandă, puindu-mă la masă ca să-ți ticluiesc o scrisoare lungă, din care re.vei dumeri de ce adecă nu m-am ținut de vorba și abia acum le trimit micuților tăi ceea ce le făgăduisem de sfintele sărbători.

O să afli, multe lucruri dureroase, dar încă mai multe bune și frumoase.

Știi că dau lecțiuni de desemn într-un pensionat de domnișoare. Mai dau câtorva domnișoare mai mari lecțiuni de pictură, adecă lucrăm în tovărăşie, eu trei părți și ele una, și prezentăm părinților operele drept numai corectate de mine, ca sâ se bucure și ei. Cei mai de căpetenie dintre clienții mei sunt însă *Scrânciobul,* pentru care fac caricaturi, șî polcovnicul Papazoglu, care publică tablouri istorice desemnate de mine.

Apropiindu-se Floriile, mă așteptam să-mi curgă banii din toate părțile, încâr să nu-i mai pot prididi. Am si primit câte 40 lei de la doauâ dintre domnișoarele măiestre-n ale picturii. Atât însă și numai atât. Văzând câ timpul trece fără ca bunul exemplu sâ aibă imitatori, mi-am luat paltonul în spinare și inima-n dinți și-am început să cer - nu sâ cerșesc, draga mea, ci să-mi caut cele ce mi se cuveneau. Doauă dintre domnișoare plecaseră la țară cu familiile lot, casă petreacă Sfintele Paști la aer și pe iarbă verde. Altă domnișoară nu se afla, din întâmplare, acasă când m-am dus s-o văd. M-am dus de a doaua, ba chiar șî de a treia oară: aceeași întâmplare fatală. M-am dus la directoarea pensionatului, de la care aveam să cer chiar o anticipațiune. Cerul mi s-a-ntunecat însă mai-nainte de a-mi fi dat pe față gândul. Simțind, se vede, că am să mâ reped la punga ei, a început să mi se plângă că cele mai multe dintre fete au plecat în familiile lor fără ca părinții să fî achitat ceea ce datorau pentru trecut. Spune, te rog: mai puteam eu si stric sărbătorile respectabilei cocoane spuindu-i că tot cam la fel am părit-o și eu?

M-am dus la Ghedem Teodorescu, redactorul *Scrânciobului,* un tânăr frumușel, deștept și foarte simpatic. De ce

folos îmi era însă deşteptăciunea lui dacă n-avea niciodată gologani?!

«De! - mi-am zis - poate tocmai acum el mi-e scăparea.»

M-am dus. El a început să râdă.

«Tocmai acum te pune păcatele să vii?! mi-a zis. Nu-ţi dai seamă câ tipograf, negustor de hârtie, proprietarul localului, toţi din toate părţile dau năvală asupra mea?»

Haid'!... la polcovnicul, de la care aveam să iau peste două sute de lei.

Polcovnicul acesta era cel mai bine cunoscut om în Bucureşti: un bătrân scurt şi cu pasul apăsat, cu mustaţa ţepoasă, iute la vorbă şi pripit la gesturi. Fusese polcovnic în timpul împăratului Nicolae şi purta uniformă de croi rusesc - şapcă lătăreaţă cu cozoroc mare şi tunică lungă cu bumbi de alamă. 'Ţi înşira toţi voivozii pe degete şi alerga pe la mănăstiri ca sâ le găsească portretele şi să Ie reproducă în tablouri. Dacă se-ntâmpla să-i lipsească pe ici, pe colo, câte unul, îl plăsmuia după cele mai ingenioase analogii. Făcea genealogii bătrânul acesta, şi nu era între contimporani nici unul care ştia deopotrivă cu dânsul să facă istorie naţională. Pe lângă toate aceste, mai era şi om darnic. Nu se putea să-i ceri fără ca să-ţi deie. Mi-a dat şi astă dată doi galbeni, galbeni adevăraţi, cu zimţii nepiliţi.

Patruzeci şi încă patruzeci de lei adăugaţi la doi galbeni erau parale frumoase, dar lăptăreasa era neplătită, neplâtită eta şi spălătoreasă, îi mai eram dator şi chelnerului de la cafeneaua „I,abes", precum şi băiatului din colţ: ce-mi mai rămânea?

Mâ ştii câ mai sunt şi scriitor. Am pană foarte ascuţită. Colaboram la *Reforma* lui Valentinianu, celebrul Valentinianu, ginerele polcovnicului, fost ofiţer în oastea română, iar acum publicist mult lăudat în coloanele *Reformei,* bun prieten al meu şi om care trăieşte noaptea şi doarme ziua. Aveam sâ iau şi de la el. Nu ştiu cât, căci nu ajunsesem niciodată să ne răfuim.

M-am dus la el: m-a rugat sâ-1 împrumut cu zece lei, că mi-i dă mâine, când are sâ încaseze subvenţiunea ce-i fusese asigurată.

Te-ntreb acum, draga mea surioară: ce-mi mai rămânea să fac?

Beam cafele şi fumam tutun de contrabandă, foarte bun tutun din Dobrodja, cu cincisprezece Ici ocaua, beam şi fumam şi-ini prăpădeam hârtia făcând caricaturi: ici domnişoare care pleacă la ţară, colo domnişoară care nu e niciodată acasă, redactor de foaie umoristică cu buzunările goale, directoară mofluză, ba polcovnic, ba giuvaer de ginere. Dă-le dracului griji, că de ele nu scapi nici de Sfintele Paşti!

Nu ştie însă omul de unde îi vine norocul.

Te rog să citeşti cu toata evlavia, căci tatăl tău şi-al meu a fost faţă bisericească, paracliser şi psalt, la nevoie ucenic al marelui Anton Pann, ba până chiar şi zugrav de icoane.

Era marţi, înainte de Florii, şi mă aflam în toiul caricaturilor. Deodată se deschide uşa iatacului şi intră foarte ceremonios gazda mea, o boemoalcă grasă, care vorbea prost româneşte, soţia unui tâmplar care lucra cu săptămâna în marele atelier al lui OIbrich. Mă întreabă femeia cum îmi mai merge, cum stau cu sănătatea, ce ştiri mai am de acasă, cum e obiceiul persoanelor binecrescute. I-am răspuns: «Bine!» iar: «Bine!», tot: «Bine!» Văzând că toate sunt bine, ea a schimbat vorba şi-a început sâ mi se plângă de greutăţile vremurilor, mai ales acum înainte de sărbători. I-am înţeles cântecul chiar din clipa intrării ei ceremonioase.

«Madam, - i-am zis dar - vă sunt şi eu dator chiria pe doauâ luni. S-a întâmplat să rămân în întârziere. Să fiţi însă liniştită. Am să iau din multe părţi mai mult decât destul şi, dacă nu chiar azi, mâne neapărat vă achit şi pe o lună-nainte.»

A plecat femeia foarte mulţumită şi încă mai ceremonios.

Am plecat st eu în drumurile pe care le ştii şi am obţinut rezultatele pe care le cunoşti, A trecut deci si marţea, si miercurea, si joia farâ ca boemoaica sa-si fi văzut visul cu ochii.

Vineri beam afctc cafele, fumam acelaşi tutun şi făceam caricaturile asupra cărora eşti luminată.

Iar Intra madama, acum mai puţin ceremonios. N-avea nevoie să-mi spună de ce anume, nu ma mai întreabă de sănătate.

- Madam, - i-am zis - sunt dezolat. Toată lumea a plecat chiar mai nainte de Florii la ţara, unde acum e bine ţi frumos.

Nemulţumită cu lămurirea aceasta, ea s-a uitat de sus în jos la mine.

- D-ta - mi-a zis - bei prea multe cafele şi fumezi tutun prea scump.

- Nu, madam - arrt răspuns eu - cafelele mi le fac eu însumi, nu le plătesc, iar tutunul e de contrabandă, cinci lei ocaua.

- Prea mult! - repetă dânsa - si cine bea atâtea cafele si fumează asemenea tutun trebuie sâ muncească.

- Dar muncesc şi eul am Întâmpinat. Ce să-mi fac, însâ, dacă au plecat la ţară cel ce au să-mi deie?!

- Bărbatul meu munceşte - grăi dansa - si Olbrichil plăteşte la sfârşitul fiecărei săptămâni până la cea din urmă para, Dacă e sâ plece la ţara, plăteşte mal nainte de a fi plecat. Acum de sărbători i-a dat şi un adaos.

- Meseria mea e cu totul altfel, am zis eu,

- Proastă meseriei a strigat dânsa.

Aceasta era o insulta grosolană. îmi venea s-o dau afară) şi aş fi făcut-o aceasta daca n-ar fi fost la mijloc temerea ca are să mfi deie dânsa pe mine afară tocmai acum, de Sfintele Paşti.

Mi-am stăpânit deci firea ţi m-am făcut ci nu înţeleg. IA urma urmelor, ea tot pleca si farâ s-o mai poftesc eu să iasă.

Ea venise însă cu un plan de mai nainte croit.

- Domnule, - îmi zise, schimbându-şi tonul în mai dulceag - d-ta eşti zugrav. Nu-i asa?

- Dai - i-am răspuns - asa ceva, un fel de zugrav.

- Bărbatul meu - urma dânsa - are să instaleze nişte mobila şi să facă oarecare reparaturi într-o locuinţă închiriată de un boier. Tot acolo lucrează un zugrav, prieten al lui. Lucrarea e zorită, căci boierul vrea să intre cei mai târziu de Vinerea Paştilor tn casă. El plăteşte dar bine. Zugravul se teme, însă, că n-o sa poată fi gata şi caută un ajutor. Plăteşte şi el bine. Du-te d-ta, că iei 20-25 lei pe zi, Aşa chilipir rar se gAseşte.

tml venea sâ râd. Ucenic, cel mult calfă de zugrav. De ce nu?! Cânele boierului a mâncat şi el - la mare nevoie - pere pădureţe.

M-am dus, şl foarte bine am făcut: lasă câ ţi-am trimis mai mult decât cele făgăduite, dar cu totul altfel îmi beau acum cafelele şi pot să ma întind până la tutunul «Bectemls».

Era vorba de un iatac, un salonaş, o sufragerie, un bîurou si un mare antreu. Iatacul era gata: tavan şi pereţi o singură faţă, coloarea laptelui în ulei. Celelalte, în stil pompeian. Boierul, om subţire, care se-ntorcea de la Paris, dăduse pentru ele modele alese de dânsul, toate simple, dar foarte frumoase, mai ales tavanele. Câmpurile erau gata, tavanurile de asemenea, şi Volcec, zugravul, lucra cu doufl calfe la decoraţîunile de pe margine. Marele antreu rămânea sâ fie zugrăvit după ce vor fi fost gata celelalte.

- Acesta sâ-i laşi In seama meal i-am zis lui Volcec.

El stetea pe gânduri. Nu mâ cunoştea omul şî se temea ca nu cumva sâ fac o lucrare cu care boierul n-are sâ fie mulţumit, Am luat deci modelele alese de boier, am ales din ele ceea ce mi se părea potrivit şi am făcut desemnuri pentru tavan şi pentru pereţii de la dreapta şi de la stânga, în care se aflau câte doauă uşi.

Patronul era încântat, dar se temea că n-are sâ fte gata la timp.

- Am sâ lucrez la nevoie şi noaptea, i-am zis.

- Dar cu fund[a^]ul cum rămâne? întrebă dânsul.

- A m să-ţi aduc desemnul, i-am răspuns.

Era un pecete Lat de vreo patru metri şi pâriă-n tavan de aproape cinci. Păcat ar fi fost să nu-1 utilizez.

Proprietăreasa caselor, văduva unui profesor, venea de mai multe ori pe zi ca să vadă cum înaintează lucrările şi înota-n fericire. Venea cu dânsa şi fiica ei, Alina, o fată subţirică şi înaltă, bine dezvoltată pentru vrâsta de vreo cincisprezece ani, nu atât frumoasă, cât plină de o dulce duioşie, încât mă sfiam să mâ uit la ea.

- Domnişoară, - i-am zis - am de gând să zugrăvesc aici în fund ceva: îmi stai model?

Ea a-nceput să râdă.

- Eu, model?! mi-a răspuns ea. Cum sâ stau?

Mama ei era-ncântată de gândul meu.

Mi-am închipuit o vale bătută de soare. I,a dreapta şi la stânga, dealuri acoperite de păduri, în fund munţii perduţi în zarea albăstrie, la un loc mai ridicat o curte boierească, sub ea sat cu case perdute printre grădini cu pomi, în luncă, pe ici, pe colo, vite ieşite la păşune, iar în primul plan o ţărăncuţă, care paşte noauâ gâşte şi-un gânsac, care scutură din aripi.

De! ce să-mi fac?! Păcatul din născare lecuire n-are: trebuia să-mi dau în petec şi ca zugrav.

După ce mi-am schiţat valea, dealurile, munţii din fund, curtea boierească şi lunca, am lucrat cu tot dinadinsul Ia păstoriţă şi la gâşte.

Miercuri pe la amiazăzi a venit boierul, un oarecare lorgu Armaş, să vadă cum înaintează lucrările. Eram în toiul lucrării şi cântam şi eu ca şi ceilalţi, când m-am pomenit cu el în dosul meu.

Un om aproape bălan, înalt şi spătos, tânăr de vreo doauâ-zeci şi patru de ani, cu obrajii plini şî rumeni, cu mustaţa scurtă şi cu barba mătăsoasă, mare frumuseţâ de om. Fiind neobişnuit de cald, era-mbrăcat în haină de pânură albă şi subţire, prin cutele căreia ieşea la iveală o musculatură pentru care l-ar fi pizmuit şi măiestru! Moceanu.

- Ce vrea să fie aceasta? mă întrebă el.

- E o improvizaţiune, i-am răspuns,

- D-ta eşti zugrav? întrebă iar.

- Da! - îi răspunsei iar - amator, zugrav de ocaziune.

- Ceea ce ai început însă aici - grăi dânsul zâmbind - nu seamănă a lucrare de zugrav.

- Sunt, d-le, şi amator de pictură, îl dumirii tot zâmbind.

El se mai depărta, ca să-şi deie seama despre proporţiuni, despre grupare şi despre perspectivă.

- Diletant vrei să zici, mă corectă el.

- Nu, - răspunsei - amator. îmi place mai mult ceea ce fac alţii decât ceea ce mă încerc însumi a face.

EI râse cu poftă.

-Amator - urmă apoi - sunt şi eu. îmi place ceea ce faci d-ta şi te rog - adăugă cu seriozitate - să nu-mi strici peretele dând zor ca sâ termini de mântuială.

- Sunt angajat de Volcec până vineri - îl dumirii eu - ŞL pân-amnci am să fiu gata.

El dete din cap.

- Celelalte da; aceasta însă poate sâ mai aştepte, grăi dânsul. 1 e angajez eu mai departe sâ lucrezi liniştit, rtumai cât te trage inima. Cât îţi plăteşte Volcec ziua?

- Doauăzeci şi cinci de lei ziua! îi răspunsei. El izbucni în tas cu hohote.

- Eu te plăiesc cu bucata, îmi zice apoi şi băgă mâna în buzunar, scoase punga cu baiere şi numără în palmă doauăzeci

de galbeni. Fiindcă suntem In ajunul sărbătorilor, nu te superi dacă-ți dau o anticipațiune. lata!

înțelegi, draga mea, câ nu l-am refuzat, ba i-am si mulțumit. £

El se apropie din nou şi se uită cu tot dinadinsul la păstoriță şi la gâşte. »

- Frumoasă conceprіune şi frumoasă copilă! zise peste câtva timp. Ți-a stat fără îndoială cineva model.

- Nu, i-am răspuns cam cu jumătate de gură. E o fantezie.

Spuneam un neadevăr, dar nu mâ ierta slăbiciunea să dau de gol pe domnişoara Alina.

lată cum se schimbă soarta omului In învălmăşeala vieții.

Vâ îmbrățişez cu dragoste pe toți.

Emil"

V

.Valea-Boului, 21 aprilie 1875

Buna meu,

N-am fost, de când mă țiu minte, niciodată atât de trist tum suni acum, când iau pana ca să-ți scriu. Mi-e parcă mă deştept dintr-un vis frumos, afară din cale frumos, şi mă pomenesc în mijlocul unei lumi urâte, îmi văd răsturnate planurile ce-am croit în timpul celor din urmă câtiva ani şi-mi vine să râd de mine însumi când îmi aduc aminte de iluziunile ce-mi făceam.

M-am încântat atâta timp socotindu-mă om bogat, şi de trei zile, de când cutreier moşia în lung şi-n lat, mâ-riefedinrez mereu câ sunt sărac.

Nu trebuia să-mi petrec tinerețete în Germania, ba să mai fac şi călătoria prin Franța, Deprins cu cele dc aeolo, sunt înspăimântat de cele ce văd aici,

Ştiam că avem aici un arendaş. Am găsit un om care n-are nici vite, nici unelte agricole, nu se pricepe la plugarii şi petrece

partea cea mare a anului la Bucureşti, de unde nu vine decât acum, de Sf. Gheorghe, ca să facă învoielile agricole, de seceriş şi toamna, ca să-şi iele partea din recolte. El nu exploatează în adevăr moşia, ci pe SAtcnii care o muncesc. Iar aceştia n-au vite, cu care ar putea să facă plugăria cu destul folos, nu se pricep deloc şi sunt despuiați fără de milă.

Ani şi iar ani de-a rândul va trebui să ostenesc cu stăruință încordată ca sâ-i îndrumez, şi capitaluri însemnate am să bag în moşie ca sfl prăsesc vite pentru mine şi pentru dânşii, sâ croiesc drumurile neapărat trebuincioase şi sa-nzestrez gospodăria cu grajdiuri, cu magazii, cu maşini şi cu unelte agricole dc tot felul,

Curtea noastră e cu desăvârşire ruinată. Grajdiuri, şoproane, grânare şi pâtule au stat aproape totdeauna deşerte. Nu s-a gândit nimeni la întreținerea lor. Azi nu mai pot sâ fie reparate,

Din frumoasele noastre case boiereşti aşa-zisu! arândaş şi-a oprit iatacul tău, bluroul şi odaia turcească, unde trage când vine pe la moşie, în celelalte-ncâperi păstrează grâu, porumb, orz, ovăz, rapiță şi fasole de sământă. Podelele sunt roase de şoareci şi de guzgani, tencuiala de pe tavane şi de pe pereți e pe Ici, pe colo căzută, căci acoperişul e în mare parte prost cârpit, scocurile sunt pline de buruieni şi burlane de scurgere nu mai sunt,

Jale mare m-a cuprins când am văzut odinioară frumosul nostru pomflt: uscături şi iar uscături, crăci rupte, uluci răsturnate de vânt. N-a mai intrat aici ferăstrău, nici foarfeci, nici topor, dc cum sapa, iar bălăriile şi mormanele de gunoi putred sunt la fel cu cele din curtea cea largă."

M-am coborât la balta de peşte, unde notau gâştele şi rațele cele albe la care țineai atât de mult, A mai rămas o mlaştină pllnâ de papura, de şovar şi de pipirig.

Via e cu desăvârşire sălbăticită, încât abia va mai fi rămas a patra parte din ea, plina de costrel şi de pir şi cu vițele întinse

pe jos. Nimeni nu s-a mai gândit să scoată butucii uscaţi si sâ-i înlocuiască cu butaşi, nici s-o tundă la timp. Au cules rodul, pe care l-a dat Dumnezeu, şi de acolo-nainte nici o purtare de grijă. Butoaie, zăcătoare, care stau necercuîte şi cu doage scorogite, linul şi teascurile sunt lasate-n bătaia soarelui şi a ploilor, iar în pivniţă toate sunt mucegăite.

M-am dus, mamă, sâ văd livezile noastre cele întinse. Pe drumurile dintre ţarini treci din hop în hop, din groapâ-n groapă, din baltă-n baltă, încât săteanul îşi omoară boii şi-şi sfărâmă carul, iar în timp de ploaie nu mai e chip să cari ceva pe ele.

Din livezi n-a mai rămas decât pe ici, pe colo, câte un prun pârăginit, câte un păr bătrân ori câte un măr cu ramurile îndesuite. Mâncaţi ani şi ani de-a rândul de omizi şi plini de muşchi, cei mai frumoşi pomi s-au uscat. Singuri nucii au mai crescut şi sunt tot frumoşi.

Rămâne pădurea, fala noastră şi cea mai mare din nădejdile mele, stejărişul, în care de cel puţin cincizeci de ani n-a intrat securea.

N-a intrat, dar tocmai aceasta e nenorocirea.

Pădurea e bogăţia îngrămădită de părinţi pentru copii, dar numai fiind bine cultivată. Pădurea sălbatică, paraginită, lăsată-n voia naturii oarbe, e o adevărată pacoste.

Mai ales stejarul cere multa purtare de grijă.

Câtă vreme e tânăr, el are nevoie de adăpostul altor copaci, care cresc mai repede decât el, salcie, plop, răchită, arin, mai ales ulm şi frasin, mai rar carpen şi fag. După ce s-a mai împuternicit, aceste esenţe au să fie curăţite, ca să nu-i mai ieie aerul, lumina şi hrana din pământ. Dacă curăţirea nu se face la timp, el se opreşte-n creşterea lui, îmbătrâneşte fără de vreme, se cârceşte şi se usucă în cele din urmă. Stejărişul nostru n-a fost curăţit niciodată şi e înăbuşit de esenţe care nu sunt bune nici măcar ca lemn de foc, buruiană, gunoi. Sunt, ce-i drept,

mulţi stejari frumoşi la vedere, dar mare parte din aceştia au început să se usuce de la vârf, iar uscătura pe care o vezi numai la vârf se coboară de-a lungul inimii până la rădăcini şi se-ntinde-ncetul cu încetul până la scoarţa plină de muşchi.

Ici stejărişul e apoi prea rar şi copacii au trunchiul gros, dar prea scurt şi plin de crăcărie. Colo pădurea e prea deasă şi copacii sunt bine crescuţi şi trunchiul drept şi înalt, dar mulţi dintre eî au început să se usuce de la vârf, unii s-au uscat chiar până-n rădăcini. Numai rar am găsit câte un petec de lemn bine crescut şi pe deplin sănătos.

Fă-ţi, buna mea mamă, socoteala cât costă tăierea, aşezare-n stângeni, scoaterea din pădure şi cărarea până la cea mai apropiată gară a unui stângen de lemn de foc. Mai adaugă transportul pe calea ferată, încărcarea şi descărcarea şî aşezarea în magazie. Puţin de tot mai rămâne pentru lemnul din pădure. Ar rămânea mai mult dacă drumurile ar fi bune şi săteanul ar avea vite cum se cade; avem însă să ne facem socoteala după starea în care se află ţara.

Pădurea noastră ar fi bogăţie mare, dacă am putea să scoatem din ea lemn fasonat, grinzi şi scânduri pentru construcţiuni şi pentru tâmplărie, doage, obezi şi traverse, încât numai tăraăşiţele să le dăm pentru foc. Ia noi sunt aproape numai rămăşiţe, din care abia putem scoate cheltuielile făcute cu munca şi cu transportul.

Eu am sâ mai stau aici vreo zece zile, ca să-mi adun date pentru planul de exploatare şi sâ-mî fac socoteala cheltuielilor neapărate pe care am să le fac în timpul verii cu reparaturi şi cu dregerea drumurilor. Sâ nu te sperii, dar teamă mi-e că cincizeci de mii de lei nu-mi vor fi destul.

Sunt adânc mâhnit, dar tocmai greutăţile pe care am să le înfrunt sunt pentru mine un puternic îndemn să pornesc lucrarea cu toată râvna.

Doreai sâ vii şi tu, Mă bucur că n-ai venit. Sunt şi eu în gazdă la administratorul moşiei, un fost primar, acum om cu stare frumoasă, Stan al Safteî, de care-ţi vei mai fi aducând, poate, aminte. Vei veni după ce voi fi curăţit prin curte şi prin grădină şi voi fi pus în stare bună cel puţin două odăi din casă.

Vom mai vorbi, de altminteri, după ce mă voi fi întors; deocamdată te rog să ai răbdare şi-ţi sărut manile.

VI

„Bucure*ti, 26 aprilie 1875

Iubite nepoate,

Zilele aceste ma-ta a trecut pe la noi şi mi-a arătat scrisoarea ce i-ai trimis de la Valea-Boului. Sunt în ea multe lucruri care nvau pus pe gânduri, dar nu am căderea de a-ţi da îndrumări, mai ales fiind vorba de lucruri care te privesc numai pe tine şi la care te pricepi fără îndoială mai bine decât mine, om din lumea veche.

Ca om mai bătrân şi ca rudă apropiată, mă socotesc însă dator sâ-ţi spun părerea mea, şi treaba ta e dacă ai ori nu să ţii seama de ea,

Nu înţeleg, înainte de toate, graba cu care te avânţi în treburile tale. întors abia de câteva zile în ţara, îţi faci planuri şi eşti gata sâ te bagi în cheltuieli mari, E cesţiune de cumpăneau» să te uiţi mai nainte împregiurul tău, să te dumireşti asupra stării în care se afla ţara şi să cunoşti oamenii, pentru ca nu cumva mai târziu sâ te căieşti dc a fl făcut ceea ce acum , ţi sc pare potrivit cu interesele şi cu înclinările tale.

Ca senator şi ca vechi membru al partidului, am legaturi cu toţi oamenii mal însemnaţi ai ţării şi am vorbit în ceea ce te priveşte cu mulţi dintre dânşii, Pflrcrea generală c câ un om cu averea ta, cu destoiniciile talc şi mai ales cu cultura ta nu

are dreptul de a se îngropa într-un sat uitat de toată lumea. Unul singur e de altă părere, Petre Carp, care mi-a vorbit în pilde, spunându-mi că cel ce vrea să cunoască ţara se înfundă în vreun sat şi se uită de acolo la cele se petrece prin oraşe. Toderiţâ Rosetti, care era de faţă, a râs de paradoxul acesta şi-a zis câ cel ce cunoaşte astfel ţara nu mai iese viaţa lui toată din sat. Carp e însă ştiut dc toţi ca om care le ia toate în zeflemea.

Cu totul altfel Titu Maiorescu, ministru de Culte şi Instrucţiune Publică. Deşi cel mai tânăr dintre noauăle elemente cu care s-a întărit partidul, e cel mai cumpenit, om cu cultură foarte întinsă, muncitor neobosit şi cu deosebire doritor de a lăsa urme însemnate ale trecerii lui prin ministeriu. El ţine foarte mult să te cunoască şi să te aibă colaborator. Un om cu studiile tale, mai având şi poziţiunea ta socială, e menit sâ joace un rol frumos în viaţa ţării, care are atâta trebuinţă de puteri bine pregătite. El ar fi mulţumit dac-ai primi vreo însărcinare în ministerul său ori dacă ai candida pentru un post de profesor la Universitate.

Iar alţii sunt de părerea că, pentru tinerii de seama ta, cea mal potrivită carieră e cea de judecător, şi n-ai decât să voieşti pentru ca sâ fii numit procuror la tribunalul de aici, chiar şi dacă n-ar fi loc, ţi se face.

încâ o dată, tu faci ce vrei, te rog numai sft nu te pripeşti. Sunt foarte frumoase planurile tale în ceea ce priveşte Va|ea*Boului, dar ele pot sâ fie puse-n lucrare şi mai târziu. Deocamdată ai să-ţi faci rost de sumele destul de însemnate despre care vorbeşti în scrisoarea ta, ceea ce nu e lucru atât de uşor cum vei fi crezând tu. Avem acum, ce*l drept, Credit Fonciar, încât noi, proprietarii, găsim bani în condîţiuni priincioasei sunt însă o mulţime de forme, care cer mult timp şl multă alergătura. Directorul, Mitica Sturdza, c om conştiincios, care stăruie asupra tuturor amănuntelor, şi mult m-aş

mira dacâ-n timp de un an ai ajunge să pui mâna pe bani. Teamă mi-e, îndeosebi, că n-o sâ fie acceptat planul moşiei, care e învechit, şi-o să fii nevoit sâ faci o noauâ măsurătoare, ceea ce cere nu numai cheltuieli mari, ci totodată şi timp îndelungat.

Eu, dac-aş fi în locul tău, aş mai prelungi contractul de arândâ pe vreo doi ani şi aş pune o parte din pădure în tăiere. Despre aceasta vom mai vorbi însă. Deocamdată te rog să nu iei hotărâri în urma cărora ai fi nevoit să faci cheltuieli.

Ea revedere cât mai curând.

Iancu Talpă"

VII

„Bucureşti, 8 mai 1875

Scumpă surioară,

M-am ars, soro dragă, rău de tot m-am ars.

A rămas precum ştii, sâ nu grăbesc, ci să lucrez pe-ndelete, numai când am dispoziţiune. Aşa am şi făcut. După Paşti, adecă, Armaş a plecat Ia moşie şi a stat acolo vreo doauă săptămâni, iar cocoana Elena, mama Iui, a mai stat la verişoara ei, doamna Talpă. Puteam deci sâ lucrez în toată tigna. Aş fi lucrat toată ziua, dar modelul meu, domnişoara Alina, e elevă la Şcoala Centrală şi nu putea să-mi steie decât de la patru înainte, când scăpa de la şcoală. Lucram deci şi eu numai câte doauă ceasuri pe zi, căci după şase nu prea aveam lumină.

Chiar şi acele doauă ceasuri treceau însă foarte iuţe, deoarece domnişoara Alina e un fel de sriclete, care cântă mereu şi te-ncântă, şi tu ştii că nu sunt nici eu om care nu stă bucuros de vorbă când are cu cine.

Am petrecut oare foarte plăcute, dar pictura n-a prea înaintat, şi o singură parte din ea a ieşit bine, de tot bine, gâştele, gânsacul şi păstoriţa, mai ales păstoriţa, tot atât de frumoasă ca-n aievea.

Gurile rele zic chiar mai frumoasă.

Fiind femeie, domnişoara Alina era încântată şi n-a iertat-o firea sâ nu se laude la şcoală cu portretul ei. Ieşind deci într-una din zile dimpreună cu colegele ei de clasă sub conducerea domnişoarei Elisa Săvescu, profesoara lor, la plimbare, au trecut pe la casa închiriată, ca să admire portretul.

N-am nevoie să-ţi mai spun că efectul produs asupra gâacuţelor a fost în adevăr fenomenal. într-o clipă am fost declarat cel mai mare portretist al ţării. îndeosebi domnişoara Săvescu, invenţioasă mare minune, a pus chiar acolo la cale un portret al doamnei Băicoianu, directoara şcolii, pentru clasa pe care o conduce. Deoarece domnişoara Alina stăruia şi dânsa să fac portretul acesta, m-am pus cu toată râvna pe lucru, şi greu nu mi-a fost sâ reuşesc, căci doamna Băicoianu, o elveţiană, pare-mi-se, are cap foarte caracteristic, încât cel mai prima mâzgălitor reuşeşte şi el sâ-i facă portretul. Ei bine, dragă, lucrarea nu e încă gata şi curg puhoi cotropitor comenzile, încât nu mai ştiu unde-mi stă capul şi mâne, poimâne o să fac drumul în clasa I până la voi.

Bine - vei fi zicând tu dar dacă e aşa, nu te-ai ars, frâţiorule.

Să vezi reversul medaliei.

într-una din zile, doamna Văleanu, adecă cucoana Elena, mama lui Armaş, care e, precum se vede, divorţată de tatăl acestuia, a venit să vadă cum înaintează lucrarea. Era cam pe la trei şi m-a găsit acolo. Venisem, ca de obicei, mai devreme, pentru ca nu cumva modelul să fie nevoit a mă aştepta.

A stat cucoana şi s-a uitat mult la vale, la dealuri, la munţii din fiind, la curtea boierească de pe deal, dar încă mai mult s-a uitat la gâşte, la gânsac şi la păstoriţă. Se vedea că vine şi ea tot de la Mtlnchen şî de la Paris.

- Foarte frumo», grai dansa în cele din urm*. T c felicit, tinere. Grupul din față e bine conceput si lucrat cu adevărată măiestrie. Valea-Boului lasă însft mult dc dorit.

Aflasem că Armaş se dusese la Valea-Boului, dar n-am văzut niciodată moşia aceea si nici cu gândul n-am gândit vreodată să-mi pun păstorița In ea. >

- Dar nu e, doamna, Valea-Boului, i-am răspuns. E o vale ca toate văile, o închipuire a mea. Ea se uită uimită la mine.

- Nu se poate, îmi zise. Cu câteva mici corecturi, e întocmai Valea-Boului. Uite, - urma arătând spre perete * casa boiereasca vine ceva mai la deal, poienița e mai spre vârf, iar muntele din fund c mai prelungit. D-ta ai trecut pe la Valea-Boului si nu-ți mai aduci bine aminte. Reproduci din memorie fără ca să-d dai seama.

- Nu, doamna, - am stăruit eu - niciodată pe la Valea-Boului n-am trecut.

- Atunci - răspunse ea - e un fel de minune la mijloc, o telepatie în pictură. Dar această pUtorîță atât dc frumoasă, cu gâştele ei?

- Tot o fantezie a mea, răspunsei cu, cum rnti răspunsesem o data.

Ei bine, sorol omul nu poate sa mina nepedepsit, şi cu nici n-am să mal spun în viața mea cee ce ştiu câ nu-i adevărat.

Nu-mi rostisem bine vorbele, când domnişoara Alina a şi intrat şl i-a făcut cucoanei cumpiimentul rcverenţlos pe care-1 învățase de la totdeauna ceremonioasa domnişoară Săveacu.

Cocoana Elena a dat cum se cuvenea din cap, apoi s-a-ntors cuprinsă de indignațiune spre mine.

Ea n-a zii nimic, dar nici nu mai avea nevoie să zici, câci destul mi-a fost căutarea ei pentru ca sâ mâ simt strivit, parcă s-ar fi năruit asupra mea vreun munte ca cel din fundul vait.

Aş fi vrut sa cad în genunchi la picioarele ei şi sâ-i cer de o mie de ori iertare, dar ea mi-a întors spatele şi a plecat.

Domnişoara Alina, care nu-nțelcgea nimic, a rămas câtva timp buimăcita, apoi, vizând starea în care ma aflam, a-nceput ‚a plângă.

- Ce-a fost acesta? Ce s-a întâmplat? Oe ce s-a supărat atât de riuî întrebă dânsa.

Ce puteam sâ-i răspund?

Sc zice câ din rflu tot mai rău purcede şi că omul care a mințit o dată tot mințind caută să scape de ruşine. Eu m-am ferit de aceasta. După oe m-am ars o dată mințind» m-a cuprins groaza de minciună şi i-am spus adevărul.

tnefl mai râu m-am ars,

- Care va sâ zică eu sunt de vina, ticăloasa de mine! s-a tânguit ea. Eu ți-om făcut-o! Nu vrea cocoana aceea să vadâ portretul meu de câte ori intră şi iese pe uşă!

Era în stare sâ se repezeasefi-n zidul acela ca să-i dărâme, pentru ca sâ nu mai rămâie nici o urma din cele zugrăvite pe el.

Zadarnice au rămas silințele mele de a o îmbuna, încredințând-o că vinovat sunt eu, care n-am spui adevărul, căci ea a plecat chiar mai supărata decât cocoana Elena.

Am râmas singur.

Gândeşte acum oe face orişicare om cu minte când în asemenea împregiurărl rămâne el singur.

Stă cât stâ zbuciumându-se fară de rost, apoi zice: **C*mi pma!»* Îşi ia pfllâria şi pleacă.

Aşa am făcut şi eu.

Nici c-avea de ce să-mi pese. Chiar supărarea cocoanei era dovada foarte viuâ că lucru prost nu era ceea ce am zugrăvit pe peretele acela. Unde mai pui şt comenzile ce-mi curgeau puhoi cu tropi tor. Pățise, ce-i drept, omul o ruşine, dară artistul era mândru de succesele ce avuse, iar eu, ca să scap de ruşinea omului, mft sflmțeam mai mult artist. Tot minciună era însă ' şi aceasta. Adevărul țipa mereu din mine şi nu mâ lăsa nici

să-mi caut de treburi în timpul zilei, nici să dorm în timpul nopţilor de mai, care-mi păreau foarte lungi. Nu doară că-mi mai făceam mustrări pentru că-i spusesem cocoanei aceleia o minciună, ta tlrma urmelor nevinovata, dar era la mijloc supărarea domnişoarei Alinei, rară îndoială cea mai nevinovată fiinţă. Minţeam cu cea mai sfruntata neruşinare când ziceam că nu-mi pasă nici de aceasta. Ca om cinstit şi cu inima deschisă, trebuia deci sâ mă duc, şi m-am dus peste doauă zile ca să-i dau cuvenitele lămuriri. Ea m-a-nţeles şî mi-a dat dreptate. Era atât de-nvederat câ cocoana aceea e o zănaiică înfumurată, care nici cu soţul ei n-a putut să se nărâvească. Se temea, se vede, ca [nu] cumva fiul ei, admirând portretul, sâ prindă slăbiciuni de model.

«Proasta de ea!» zicea Alina.

«Afară din cale proastă, nu!» ziceam eu în gândul meu.

Vorbă e că ne-am împăcat şi a rămas să-i dau lecţiuni de pictura, iar de celelalte în adevăr prea puţin îmi pasă şi sunt mai vesel decât orişicând.

Vezi tu, draga mea, cum se-nvâfte roata lumii şi unde ajunge omul pe negândite când n-are în ajunul Sfintelor Paşti de unde sâ-i plătească gazdei chiria? Nu ştie nimeni de ce sunt bune nevoile vieţii.

Vă-mbrăţişez cu multă dragoste.

Emil"

VIII

„Ploieşti, 12 mai 1875

Scumpul meu Emil,

îţi vei mai fi aducând şi tu aminte de zilele copilăriei noastre atât de fericite. Rar se-ntâmplă ca frate şi soră să se iubească atât de mult cum ne iubeam noi şi cum fără îndoială ne iubim şi acum.

N-am să uit niciodată şi nu vei fi uitat nici tu întâmplarea cu vasul cel chinezesc, pe care mama-1 primise între altele ca dar de nuntă de la cocoana mare, naşa ei şi a noastră. Mama ţinea mult la el nu numai pentru că i se părea foarte frumos, ci şi pentru că era un deosebit semn de iubire din partea naşcî. Tu, copil neastâmpărat, te-ai urcat pe un scaun, ca sâ iei ceva de pe dulapul din casa cea mare, unde stătea vasul, şi l-ai răsturnat pe acesta, încât el a căzut de pe dulap şi s-a spart. Eu am început să plâng amarnic, căci ştiam că mama are să fie foarte supărată şi te va certa.

Auzind plânsetul meu, mama a intrat în casă şî, văzând cioburile vasului risipite pe jos, a rămas îngrozită şi cu ochii plini de lacrămi.

- lartă-mă, mamă! am strigat eu. 1,-am spart din nebăgare de seamă. Tu te-ai uitat mânios la mine.

- Minţi! ticăloaso! ai strigat şi mi-ai tras o palmă. Minte, mamă: eu am spart vasul.

Mama şi-a şters lacrâmile, a întins btaţele spre noi, ne-a cuprins pe amândoi cu ele şi ne-a sărutat de multe ori.

- Nu plângeţi, copii, ni-a zis cu alte lacrămi în ochi. Vase cum a rost acesta mai sunt destule, dar mai rar copii ca voi.

Multe de acestea s-au mai petrecut în timpul copilăriei noastre, şi de toate mi-am adus aminte când am citit scrisoarea ta.

«Nu ştie nimeni ^ zici tu la sfârşitul scrisorii tale - de ce sunt bune nevoile vieţii.»

«Nu ştie nimeni - zic eu - câte rele pot să purceadă din bucuriile neaşteptate.»

încă citind scrisoarea ce mi-ai trimis de Paşti am fost cuprinsă de temerea că te perd. Acum sunt chinuită de temerea că te perzi şi tu însuţi pe tine.

Să nu iei drept plângere această mărturisire făcută de sora ta mai mare. E în viaţă un timp când îşi perd mumele copiii

şi surorile fraţii şi, cu toare aceste, se bucură atât unele, cât şi altele. M-aş bucura şi eu dacă din cele ce mi-ai spus în scrisorile tale nu aş fi primit simţământul că e pentru tine foarte primejdios jocul îrţ^are ai intrat. Tu zici aşa, mai în glumă, că te-ai ars; eu îţi spun în toată seriozitatea că o să te arzi dacă nu bagi bine de seamă. *

Eu îl cunosc bine pe frăţiorul meu Emil. El nu e om care zboară uşuratec ca fluturele din floare-n floare, ci stă unde s-a oprit o dată şi se dă întreg, cu trup, cu suflet, înttebarea e deci: cui se dă.

Mie nu mi se pare deloc acea domnişoară Alina potrivită pentru tine. Ea poate să fie un nepreţuit model, dar după cele ce-mi scrii ea nu e pentru tine numai model.

Iar dacă sunt adevărate cele ce mi-ai scris, ea numai ca model face pentru tine.

Nu mâ-ndoiesc că-ţi sunt plăcute lecţiunile ce-i dai. Plăcute vor fi şi pentru dânsa. Vă bucuraţi amândoi, şi bucuria vă este fără îndoială nevinovată. Te întreb însă: unde vă duce bucuria aceasta?

Supărarea cocoane! e cel mai învederat semn că domnişoara Alina e una din fetele care îi scoate pe tineri din minţi, şi dau cu socoteală că dânsa se şi teme ca nu cumva să-şi piardă fiul, cum eu mă tem ca nu cumva să-mi perd fratele, bucuria şi mândria vieţii mele.

Adu-ţi aminte de zilele copilăriei noastre, scumpul meu Emil, adu-ţi aminte de mama noastră cea bună şi gândeşte-te bine la urmările plăcerilor de care ai parte astăzi.

Domnişoara aceea e fiica unui profesor, trăieşte la Bucureşti şi umblă la Şcoala Centrală, e frumoasă, deşteaptă şi răsfăţată, are toate apucăturile fetelor din Bucureşti, mai poate sâ aducă şi zestte cel puţin casele, în care stă azi cu mama ei, mai luând şi chirie frumoasă: cum rămâi tu dacă azi-mâne ea se mărită după altul, căci după tine n-are să se mărite?

Tu nu eşti omul "slăbiciunilor mici: ştii să-ţi calci pe inimă, dar nu eşti în stare sâ uiţi, ci rămâi, dacă te-ai dat o dată, legat pe toată viaţa.

Nu te da, iubitul meu! Calcă-ţi pe inimă acum, când e mai uşor. Dâ-mi liniştea sufletească pe care am perdut-o!

Tu mă ştii cât de mult ţin eu la Ilie, omul harnic şi inimos, care trăieşte numai pentru familia sa, şi cât de mult iubesc pe cei trei copilaşi ai noştri. De când am primir scrisoarea ta, uit mereu că-i am şi nu mai port grija de dânşii. Gândul mi-e neîncetat la tine şi nu mai pot depărta de la mine credinţa că iubirea adevărată dă inimii puterea de a presimţi cele viitoare, iar presimţirile mele sunt grozave şi n-o să pot scăpa de ele câtă vreme te ştiu la Bucureşti. Vino, te rog, de o mie de ori te rog, aici Ia Ploieşti, cel puţin pentru un timp oarecare. Ai tu şi aici ce să faci. Vino, ca sâ te văd în fiecare zi.

Aurora"

IX

„Iubita mea Auroră,

Scrisoarea ta e o adevărată minune. Sune pătruns acum şi eu de gândul câ iubirea dă inimii puterea de a presimţi cele viitoare: mi s-a întâmplat în adevăr o mare nenorocire, deşi nu aceea de care te temeai tu.

Nici că se putea sâ mi se întâmple, căci e cu desăvârşire greşită ideea ce ţi-ai făcut despre domnişoara Alina.

închipu ieste-ţi o tară trecută de cincisprezece ani, crescută-n timpul din urmă prea repede, deci subţirică, înaltă şi cam şubredă. E aproape blondă şi cu faţa prelungită, cu buzele subţiri, cu obrajii rumeni şi cu ochii de un albastru de tot deschis. Ceea ce te atinge în întreaga ei fiinţă nu e nici frumuseţea, nici vioiciunea, ci duioşia vocii şi căutarea oarecum îndurerată. Chiar şi când râde, ochii ei plâng, parcă viaţa ei întreagă n-a fost şi n-are să fie decât un şir de suferinţe.

Cu totul altfel sunt fetele din Bucureşti despre care-mi vorbeşti tu, şî ar fi destul s-o vezi pentru ca să-ţi pară râu de a o fi pus în rând cu cele multe şi să-ti fie dragă cum îmi este mie, în adevăr **nu** nirfnai ca model.

Temerile tale sunt deci lipsite de temei, câci mie îmi este dragă tot cum îmi eşti m. Eu cred că nici nb sunt in stare să iubesc altfel de cum m-ai îndrumat tu **a** iubi, fără ca sâ mă aştept la altăceva decât la dulceaţa ce-mi revarsă-n suflet iubirea.

Nu încape dar nici un dacă: orişice s-ar întâmpla, mie iubirea aceasta nu poate să-mi amărască viaţa.

Tocmai de aceea sunt adânc mâhnit pe urma celor petrecute în timpul de când ţi-am scris.

întors adecă dc la Valea-Boului, d-l Armaş a avut, precum se vede, greutăţi mari cu mama sa, căci doauă zile în urmă a venit la mama Alinei să-i spună câ, luând hotărârea de a rămânea deocamdată la Bucureşti, are să-şi închirieze o casă mai încăpătoare şi astfel e nevoit sâ renunţe la contractul de închiriere, rămâind păgubaş cu cheltuielile făcute pentru reparaturi şi cu chiria până la Sf. Dumitru.

Văduva i-a răspuns că dânsa nu poate să renunţe la contract deoarece averea e şi **a** minorei. Rămâne deci ca dânsul să închirieze casa pe riscul său.

- Aveţi toată dreptatea, doamnă, a zis el. O sâ mâ mai gândesc şi vă voi da cât mai curând răspuns.

Cu aceasta treaba ar fi fost pusă la cale. Din întâmplare **insa,** se afla de faţă şi Alina, care, închipuindu-şi că din vina ei s-a ivit greutatea aceasta, nu şi-**a** putut stăpâni plânsul.

D-l Armaş, om duios, precum se vede, şi el, s-a sâmţic atins şi, vroind s-o mângâie, **a** făcut un gest dupâ părerea mea foarte greşit...

- Să nu fiţi mâhnită, domnişoară, - i-a zis - căci lucrurile se vor aranja spre mulţumirea d-voastre. în pagubă n-o să rămâneţi.

Alina, aducându-şi aminte şi de felul în care cocoana răspunsese la complimentul ei reverenţios, l-a măsurat cu ochii ei plângăreţi de jos până sus.

- Sâ nu vă închipuiţi, domnule, - i-a zis apoi - câ ţinem atât de mult să vă avem chiriaş. Nici o pagubă nu-i!

El a râs şi s-a închinat cu plecăciune, dar plăcută nu era starea sufletească în care se afla când a venit la mine.

Mă aflam pe schelă şi luam cu pensula din paletă, ca să mut curtea boierească ceva mai la deal şi să mai prelungesc muntele din fundul văii. Mi-a fost destul să mă uit la el pentru ca să văd câ-şi stăpâneşte firea: se ţinea drept, înainta cu paşi măsuraţi, şi m-a salutat foarte politicos, dar rece ca gheaţa, parcă s-ar fi aflat pe terenul de luptă-n doi.

Tu mă ştii câ nu sunt om care să mâ dau înapoi. Dacă aş fi ştiut cele petrecute dincolo, la proprietăreasa casei, m-aş fi stăpânit şi eu; le-am aflat însă numai în urmă, prea târziu. Acum vedeam în urma lui pe cocoana cea supărată şi am răspuns la salutarea lui tot atât de politicos şi, dacă se poate, chiar mai rece.

El a scos punga, a dezlegat bâierile ei şi a numărat pe masă cinci şărurî de câte zece galbeni.

- Pentru ostâneala d-voastre, a zis apoi fără ca să lege bâierile pungii. E bine?

- Chiar mai mult decât mi se cuvin - am răspuns eu -, dar lucrarea nu e încă gata:

- Nu e nevoie să o daţi gata! a zis el.

Înţelegeam acum de ce e vorba şî sângele a-nceput sâ-mi fiarbă.

- Eu nu am obiceiul de a lăsa-n urma mea lucrări neisprăvite. Vă rog să vă luaţi banii! i-am răspuns.

Apoi am tras pensula de câteva ori peste paletă si-am început să mânjesc gâştele şi faţa frumoasei păstoriţe. îmi era parcă mi-e peste putinţă sâ nu sar la el, ca să-1 omor.

El s-a săltat dintr-o singură sătitură pe schelă, m-a cuprins în brațe şi m-a ridicat ca pe o păpuşă umplută cu paie, apoi s-a coborât cu mine jos.

- îmi Iaci -^mt-a zis apoi - o mare nedreptate. Ştii prea bine ce s-a petrecut aici când a venit mama mea să-ți vadă lucrarea. Cu drept ori fără drept, ea s-a simțit adânc* jicnită. îmi era ori nu-mi era iertat să-i refuz satisfacriunea pe care o cere? Ai şi d-ta ori aî avut mamă: ce ai fi făcut aflându-te în starea în care mâ aflu eu?! Iți cer iertare, dar iartă *şt* d-ta!

Am rămas strivit în fața lui.

- D-ta sâ mâ ierți pe mine, i-am răspuns. A fost o clipă de nâvâlnicie. la, te rog, banii şi dă-i vreunei văduve ori vreunui orfan.

El a luat cei cincizeci de galbeni, i-a băgat iar în pungă, a legat foarte binişor bâierile pungii, pe care a trecut-o în buzunar, apoi mi-a întins mâna.

- Noi avem să ne mai întâlnim în viața aceasta—mi-a zis - şi **JIU** mâ îndoiesc câ numai ca prieteni.

Ce mai rămânea să fac, iubita mea soră?

Am trecut dincolo ca să spun cele petrecute şi sâ cer iertare, altă iertare.

Ie-am găsit pe amândoauâ plângând, mama pentru că nu-şi mai cunoştea fata, pe care o ştiuse blândă şi sfiicioasă, încât nu-nțelegea cum s-a făcut deodată atâtde-ndrăzneață, iar fata pentru că mama ei nu ştiuse să-1 pună ea la locul lui pe-nfumuratul acela.

- Pentru că e bogat şi se mai crede şi frumos — zicea dânsa - n-are să-i ieie pe alții parcă n-ar fi şi ei oameni.

N-a mai rămas decât să le mai spun şi eu ce-am făcut şi ce-am pățit pentru ca toate să mi se prăbuşeascâ-n cap.

Era-nvederat că vinovat de întreaga nenorocire sunt eu şi numai cu, care, intrat calfă de zugrav, nu am putut să mă lepăd de apucăturile mele de diletant în ale picturii şi-am închipuit

pacostea aceea de vale cu gâştele ei, ba m-a pus Necuratul s-o mai iau şi pe nevinovata aceea de copilă model.

Am, soră, sâ plec, cum aî zis tu, la Ploieşti. Aici nu mai e chip să rămân. Mi-e greu să ies din casă, căci mi se pare câ toți oamenii pe care-i întâlnesc ştiu ruşinea ce am pățit şi mă arată cu degetul, şi gteu mi-e pentru că mă tem ca nu cumva sâ mâ pomenesc față-n față fie cu el, fie mai ales cu ea.

Ia revedere în Ploieşti.

[Emil]

P. S.

Ai avui mare dreptate când ai zis câ a bine nu era că n-aveam de Sf. Paşti cu ce să-mi plătesc chiria."

PARTEA A DOUA

VERIŞOARA ZOE

I

- Cum vine câ anul acesta plecaţi atât de curând? întrebă d-na Grădeanu. Avem cele mai frumoase zile de mai, şi după toate semnele, mai va până la căldurile cele mari, care fac la Bucureşti nesuferită viaţa.

- Grăbim, dragă, răspunse d-na Anica, venită să-şi facă vizita de adio. Sesiunea corpurilor legiuitoare s-a închis, şi lancu nu mai are nici o treabă în ţară. Orişiunde ne vom fi ducând, lucrul de căpetenie e atât pentru mine, cât şi pentru lancu viaţa regulată şi raţională. lancu ţine una şi strună: că medicii de aici nu i-au cunoscut boala; a rămas deci să ne oprim la Viena, E acolo un tânăr medic român, Sterie Ciurcu, care a deschis un sanatoriu şi are legături cu toate celebrităţile medicale. O să ne instalăm pe un timp oarecare la el şi vom vedea cum ne vor îndruma celebrităţile din Viena.

- E fără îndoială cei mai cuminte lucru, grăi d-na Grădeanu. Aşa, numai după votba medicilor noştri, nu te poţi avânta când e vorba de sănătate. Ca să nu uit, cum rămâne cu verişoara-ta Elena? Aud câ lorgu tot şi-a schimbat gândul şi răiiiânc la Bucuteşti.

•\ Soră dragă, e o poveste nu numai lungă, ci şi foarte încurcată, zise d-na Talpă, râsuflând din greu, ca omul care vrea să spună multe. O ştii pe Elena. Sănătoasă nu era nici când s-a

divorţat de Râul, iar de atunci şi până acum numai din rău în mai rău a dus-o.

— Ceea ce e şi mai rău — adăugă d-na Grădeanu - nu vrea nici să consulte vreun medic, nici să se supună Ia o cură potrivită.

- Zice că boala ei e incurabilă, urmă d-na Talpă. Ei, nu-i asa. Cura, chiar şi dacă n-ar fi vindecând boala o mai calmează. Aşa, cum se lasă, e de nesuferit, toate-o supără, nimic nu-i este pe plac; chiar când n-are de ce să se mâhnească, îşi face fel de fel dc gânduri negre.

- Aşa e omul când sufere de o boală ascunsă, stărui d-na Grădeanu; boală fără inimă rea nu se poate.

— Nu se poate! zise şi d-na Talpă. înţeleg că-şi temea bărbatul; înţeleg că-şi iubeşte fiul; nu s-a mai pomenit însă mamă care-şt cerne fiul. închipuieste-ţi: iau cu chirie o casă foarte potrivită pentru dânşii; mai fac o mulţime de cheltuieli ca s-o repareze şi s-o zugrăvească după gustul lor; când e apoi să se mute-n ea, nu-i rămâne lui lorgu decât să ceară rezilierea contractului. Ştii de ce? Pentru că proprietăreasa are o fară, care mamei lui îi pare prea frumoasă.

D-na Grădeanu râse cu toată inima.

— Nu cumva crede c-o să şi-1 poată ţinea fată mare la casă! grai dânsa. Fete frumoase îi ies în Bucureşti la tot pasul în cale.

- Aşa i-am zis şî eu, urmă d-na Talpă. De asta nu scapă nimeni! Natura-şi are drepturile ei, şi tocmai când te fereşti dai în gropi. Dar să-ţi spun alta şi mai frumoasă. Ştii câ Zoe, Gârleasca, ne este nepoată de verjşoarâ. A crescut, aşa-zicând, în casa noastră. Buna-cuviinţă cere ca, întoarsă din străinătate, sâ se ducă s-o vadă, că e femeie la casa ei. Ei, nu vrea şi nu vrea. Zice că n-are să intre în relaţiuui cu o femeie care la vârsta de douăzeci şî opt de ani e de-a doua oară divorţată.

D-na Grădeanu iar râse cu toată inima.

- Dar - zise ea — ea e primitâ-n toate casele, şi orişiunde s-ar duce, poate s-o-ntâlnească. Fata, biata de ea, nu e vinovată dacă a avut nenorocirea de a da mereu peste bărbaţi cu care n-a putut sâ trăiască.

- Degeaba i-o spui, întâmpină d-na Talpă. Eu sunt cu câţiva ani mai în vârstă decât dânsa, şi asculta rnai nainte de mine. Acum ea ar voi ca şi aici să fie toate ca-n Germania ei.

- Altă ţară, alţi oameni, alte obiceiuri! exclamă d-na Grădeanu. I,asâ, că nici germanii n-o fi tocmai cum i se par ei. I,e fac şi ei, dar mai cu perdea.

- îi spun şi eu! stărui d-na Talpă. Noi suntem oameni de o fire mai deschisă, ceea ce nu e de altminteri un păcat. Nu unul pare mai şi mai de cum în adevăr este. Dar i-a mai găsit şi alta. îi fi auzit vorbindu-se despre Philippart, marele financiar belgian, pe care prinţul Nicolae Bibescu l-a adus în ţară ca să organizeze o societate pentru exploatarea zăcămintelor de la Baia-de-Aramâ. Eu nu mă pricep la asemenea lucruri, dar bărbaţii spun că e vorba de o întreprindere cu mare viitor. De altminteri, oameni ca Philippart nici nu se pun în fruntea unei întreprinderi riscate. Ei! bine! Philippart acesta a întâlnit-o pe Zoe chiar în saloanele prinţului, care nu e orişicine, şi se zice că-i face curte. Minune nu-i, căci Zoe nu e numai frumoasă, ci are şi toate calităţile unei dame din lumea mare. F.lena nu vrea sâ ştie de aşa ceva. După părerea ei, purtarea Zoei e scandaloasă, o ruşine pentru familie. Prea se afişează'. Adevărul e că-şi teme băiatul: nenorocitul acela nu poate să facă un singur pas în lume fără ca mama lui sâ cadă în pandalîî.

D-na Grădeanu râse de a treia oară cu toată inima.

- De ce nu-1 însoară, ca sâ scape odată de grijile acestea?! grăi dânsa.

- Ai nimerit-o! strigă d-na Talpă. Aceasta e cea mai nouă fază. De ani de zile aiurează mereu că sănătatea şi fericirea omenească numai la ţară se poate şi că lorgu al ei la ţară are să-şi petreacă viaţa. Acum deodată a cuprins-o temerea ca nu cumva, trăind la ţară, lorgu să se încurce cu cine ştie cine.

D-na Grădeanu râse de a patra oară cu încă mai multă poftă.

- Dar de aceasta nici un bărbat nu scapă! zise iar.

- Ea crede că da - întâmpină d-na Talpă - dacă-1 însoară mai nainte de a se fi stabilit Ia ţară. Iatâ-1 pe lorgu candidat în însurătoare, şt iată-ne pe noi puse pe drumuri ca peţitoare.

- Grea sarcină, o încredinţa d-na Grădeanu. Mult o să alergaţi până ce veţi fi găsit o fată de seama lui, cate se-mpacâ cu gândul că are să-şi petreacă toată viaţa la ţară.

- Să vezi acum, urmă d-na Talpă. După ce l-a făcut pe lorgu să se ducă la proprietăreasa casei ce închiriaseră şi să ceara rezilierea contractului, aleargă prin tot oraşul să-şi găsească altă locuinţă mai încăpătoare, în care ar fi loc şi pentru însurăţei, dacă ar fi sâ fie.

- Acum, pe la sfârşitul lunei mai?! grăi d-na Grădeanu. Mare minune ar fi dacă nu în zadar ar alerga.

- Aşa zic şi eu, dar dânsa vrea, şi lui lorgu nu-i rămâne decât sâ alerge.

- Lucru de toată frumuseţâ ar fi - zise d-na Grădeanu - dacă în cele din urmă nu li-ar rămânea decât ca tot la văduva cu fată frumoasă să se mute.

- Aşa crede şi lorgu, răspunse d-na Talpă.

D-na Grădeanu stete puţin pe gânduri.

- Adecă tot ar fi cu putinţă, grăi dânsa. Cu schimbările aceste politice, acum, după închiderea sesiunii, unul pleacă prefect, altul preşedinte de tribunal, iar altul consilier la vreuna din curţile de apel. Rămân locuinţe; vorba e numai să le ştii. Uite, aici tot Zoe poate să le vie într-ajutor. Ea e cronica vieţuitoare a Bucureştilor: îi cunoaşte pe toţi şi Ie află toate. Am să i-o fac Elenei - urmă râzând iar - am s-o poftesc într-una

din zile la ceai când o să fie şi Zoe aici, şi Zoe e destul de-ndemânatică pentru ca să-i răsucească şi ei capul.

- ldeea e minunată, exclamă d-na Talpă. Nici peţitoare mai bună decât ea nu poate găsi.

31

- Mama ta are, la urma urmelor, dreptate, grâi d-l senator lancu Talpă: ce caută Valea-Boului pe pereţii din casele văduvei din Bucureşti, şi cc caută Pata văduvei în Valea-Boului?

- Iţi spusei câ nu mai e nici Valea-Boului pe perete, nici fata cu gâstile în Valea-Boului, răspunse lorgu. Păcat, mare păcat, dar nu mai e.

-Atunci nu mai umblaţi cu mofturi, întâmpină d-l Talpă. Samsarul pe care vi l-am recomandat e om vrednic de toată încrederea: dacă spune el câ nu se află în Bucureşti de-nchiriat casă cum doriţi voi, zadarnic cutrieraţi oraşul. El ştie ce zice: aceasta îi este meseria si are totdeauna lista caselor de închiriat. Nu vă rămâne decât să daţi peretelui cu pricina o vopsea mai întunecată şi să vă mutaţi deocamdată acolo.

- Aceasta o vrea, pare-mi-se, şi mama, a zis lorgu cam supărat. Mie îmi este însă nesuferit gândul acesta. Orişice vopsea i-am da peretelui aceluia, eu nu pot să văd, când mă uit acolo, decât ceea ce a fost pe el, valea cu gâştele şi cu păstoriţa, toate atât de bine lucrate, şi văzându-le-n gândul meu, îmi aduc aminte de ruşinea ce am păţit - şi la proprietăreasâ, şi în faţa tânărului aceluia.

- Vorbeşti alandala! strigă d-l Talpă. Aceasta se dă uitării. N-ai decât sâ te duci sâ-i spui văduvei câ tot vă mutaţi, şi ai să vezi cât de mult se va bucura câ scapă de o grijă. Iar tânărul acela cine este? Ce-ţi pasă de el?!

- Uite, mie-mi pasă, grăi lorgu, în gândul căruia tânărul pictor era cineva.

- Dar - urmă d-I Talpă - pe mine capul n-are să mâ doară orişice veţi fi făcând. Noi plecăm azi-mâne şi-o să ne pară bine dacă-n lipsa noastră staţi aici şi ne păziţi casa.

- Despre aceasta nu poate să fie vorba, întâmpină lorgu. Mama tine să iasă cât mai curând la moşie, ca să vadă iar secerători, să steie la arie şi să se uite la cei ce umplu sacii de grâu ca în timpul copilăriei sale. Cele trei încăperi pe care le-am ales pentru dânsa sunt, aşa cred, acum gata. Iar eu trebuie neapărat să mâ apuc cât mai curând de lucrările care-n timpul secerişului nu se mai pot face şi să fac pregătirile penrru cele de toamnă.

D-l lancu Talpă, om scurt, prea bine hrănit şi cu obrajii îmbujoraţi, se uită cuprins dc mirare la el.

- Care va să zică, tu tot te mai încăpăţinezi! îi zise. Te arde să te uiţi mereu la cer: ba că ploile nu mai încetează şi buruiana-ţi încalcă sămânăturiie, ba că seceta c prea-ndelungată si toate le usucă arşiţa, ba că se ivesc nori de grindină pe cer şi vântul îţi culcă lanurile, ba câ bruma-ţi strică via şi livezile, ba că gerul aspru a găsit câmpul neacoperit de zăpadă. Băiete! aceste nu sunt pentru oameni ca noi, care putem să le avem toate de-a gata, lăsând pe alţii să-şi bată capul. Dar o să te saturi si tu, cum aţâţi alţii s-au săturat. Vorba c, însă c-o iei prea repede, căci împrumutul n-o să-l poţi face nici la toamnă, nici anul viitor, iar câştigul din arendă, pe care l-ai luat de Sf. Gheorghe, ţi se duce ca suflat din palmă.

- Toate aceste le ştiu foarte bine, îi răspunse lorgu. Mi le-a spus chiar Micită Sturdza, la care am fost, precum stii, zilele aceste. Mai ales dupâ îndemnurile primite de la dânsul stărui în hotărârea mea.

-Aşa sunteţi voi, cei ieşiţi din şcoala germană, când vă intră ceva-n cap, nu e chip să vă dezmeticiţi, îi zise d-l Talpă. Mi-l închîpuiesc pe coconul Mîtiţă: nu mai puteai să scapi de el.

- Aşa-i nene, siărui lorgu. M-a primit parcă i-aş fi nepot, pe care l-a purtat în braţe, şi nu găsea cuvinte, ca să-mi laude ho târârea.

D-l Talpă den* râzând din cap.

- Dar el însuşi nu face ca tine - îi zise —, ci-şi dă moşiile în arendă, ca să poată sta la Bucureşti. '

- Tocmai aceasta e ceea ce-l tace bun sfătuitor, stărui iar lorgu. Nimeni mai bine decât el nu poate să ştie ce pierde proprietarul tjacâ-şi dă moşia pe mâna altuia şi cât ar câştiga ţara dacă proprietarii şi-ar gospodări ei înşişi avutul. Creditul Funciar a fost, zice el, anume înfiinţat pentru ca să li se dea proprietarilor putinţa de a-şi face cuvenitele instalaţiuni agricole.

- Votbâ şi asta! exclamă d-l Talpă. Ceî mai mulţi se împrumută ca să-şi poată petrece iarna la Paris, la Nizza ori chiar la Monaco.

- Cu alte cuvinte - replică lorgu - avea coconul Mitică dreptate când se bucura că eu nu tot aşa vreau să fac.

- Dar bani tot nu-ţi dă! grăi d-l Talpă râzând.

- Ba-mi dă, să vezi că-mi dă! urmă lorgu. Ai, te rog, puţintică răbdare. Mai întâi şi mai întâi, mi-a dat chiar acolo un inginer, care-mi face hotărnicia cu preţurile stabilite de direcţiunea Creditului si, cum se zice, pe aşteptare, ca sâ fie achitat după ce se va fi realizat împrumutul. Acesta e un lucru Ia care nu m-aş fi aşteptat, pe care îl credeam chiar peste putinţă. După ce i-am arătat apoi ca vreau să dreg drumurile, să fac poduri, să întregesc plantaţiunile şi sâ zidesc grajduri, şoproane şi magazii, el a înţeles numaidecât graba pe care o pun sâ încep lucrările. A făcut socoteala pagubelor pe care Ie sutere moşia dacă un pom ori o viţă se plantează cu un an mai târziu. Şi-a dat seamă despre pierderile împreunate în transportul pe drumuri ptoaste şi prin lipsa de instalaţiuni. M-a sfătuit deci sâ fac un împrumut provizoriu, cu procente mai mari, se

înţelege, dar care se rentează prin foloasele lucrărilor ce am de gând sâ fac. Mai mulr, nene! Ştii că Creditul Fonciar e instalat deocamdată în casele bancherului Zerlendi. A intervenit deci ca Zerlendi să-mi deschidă un cont curent cu zece la sută, până la suma de o sută de mii de lei. Te-ntreb acum, nene Iancule: mi-a făcut ori nu mi-a făcut rost de bani?

D-l senator lancu Talpă se uită sperios la el, apoi începu sâ se plimbe cu paşi mari prin casă.

îi era parcă şt-a pierdut nepotul, l-a pierdut pentru totdeauna.

- Uite, vezi, aşa — zise apoi ca vorbind cu sine însuşi - aşa prind ei oamenii şi-î trag în partea lor, ca să-i aibă legaţi-ferecaţi. Si tu - urmă oprindu-se în faţa Iui lorgu - tu crezi că de dragul tău a făcut-o?!

- Ba n-o cred deloc aceasta, răspunse lorgu. Ce-i sunt eu si ce-mi este el mie?! A făcut-o pentru că aşa e bine. Valea-Boului e o părticică din ţara aceasta, şi ţării îi (aci un bine ajutând pe cel ce vrea să dreagă cea mai mică parte din ea.

- Mofturi de ale lui Rosettache! strigă d-l Talpă, apoi se întoarse spre uşa de la dreapta, pe unde intră din întâmplare cocoana Elena.

- închipuieşte-ţi, cocoană, - urmă el - omul acesta i s-a dat legat de mâni şi de picioare.

Cocoana Elena, femeie înaltă şi bine făcută, care, deşi cu faţa lipsiră de sânge, nu părea deloc cum ţi-ai fi închipuit-o după vorbele cocoanei Anichii, se uită nedumerită când la unul, când la altul.

- Cui adecă i s-a dat atât de rău legat? întrebă dânsa foarte liniştită.

- Cui? Lui Mitiţă Sturdza, pe care-l ştii câ e om zăcaş, răspunse d-l Talpă.

- Şi cum i s-a dat legat? întrebă iar cocoana Elena.

- Cum? răspunse iar d-l Talpă mai aprins. Aşa cum i s-a dat. E uşor să te împrumuţi azi cu o mie, mâne cu două mii de galbeni şi te bucuri când pui mâna pe ei. Vin însă termene de plată, şi iar te bucuri că nu-ţi vine şi somaţiunea. Dar peste câtva timp sunt alegeri ori roşii ţin o marc întrunire la circul din piaţa Sf. Constantin. Acum te pomeneşti cu somaţiunea şi nu-ţi rămâne decât să-ţi dai votul ori să mergi la întrunire, ca să te păsuiască. Ie ştim noi acestea, căci ne-am ars nu o dată.

- Bine, întâmpină lorgu zâmbind. Boala aceasta arc leac, nene lancule: n-ai decât sâ plăteşti când îţi vine terminul şi nu-ţi mai vine nici o somaţie.

- Să plăteşti?! strigă coconul lancu. Prostie! Plăteşti dacă poţi! Ce faci, însă, dacă nu-ţi dă mâna?

- Mă iartă, întâmpină lorgu. Cel ce nu ştie dacă va putea ori nu să plătească nu sc împrumută, sau cel ce se împrumută ştie foarte bine când are termen dc plată şi face socoteala aşa ca să poată plăti.

- Toate acestea vor fi adevărate când e vorba de neguţător - grâi coconul lancu - noi, ceilalţi, avem cheltuieli neprevăzute, care ne încurcă socotelile.

- Nu are nimeni să cheltuiască ceea ce nu are - îi replică lorgu - şi nici cel mai mare boier nu are ceea ce e dator a le da altora.

- Palavre nemţeşti! zise coconul lancu cam scos din răbdare.

- Nici palavre, nici nemţeşti, răspunse lorgu. Dacă e vorba...

- Lasă, — interveni cocoana Elena — că la aceasta o să-i răspund eu, care cu boieria fără de măsură mi-am mistuit viaţa.

Ea şi luă un scaun şi se aşeză.

- Cu de aceste vă prăpădiţi voi, urmă apoi întorcându-se spre d-l senator lancu Talpă. Vă întreceri în cheltuieli fără de rost, năzuind care de care să pară mai mult decât ceea ce în

adevăr este. Azi mobilă de Paris ori cel puţin de Viena, mâne armăsari ruseşti şi trăsuri scumpe, poimâne covoare persiene, goblenuri, tablouri, vase şi fel de fel de bibelouri, iar pe deasupra slugi şi iar slugi îmbrăcate ca la Paris şi ţinute-n belşug. După ce vi le-aţi făcut toate, lume poftită la mese, la serate şi la baluri, ca să le vadă toate şi să le admire, joc de cărţi, can-canuri şi aventuri galante. Unde mai ajungeţi să faceţi socoteli? Dintre zece e unul care pune ceva la o parte, sunt doi care cheltuiesc cât au, iar ceilalţi şapte se-nglobează în datorii ori fac fel de fel de mişelii, ca să poată arunca nisip în ochii lumii. Le ştiu toate, că le-am păţit şi-am suferit atât pe urma lor.

Coconul lancu stătea în faţa ei şi se uita cu ochii lui cei mărunţi la ea, răsucmdu-şi din când în când mustaţa cea groasă.

- Mai ai multe? întrebă el în cele din urmă.

- Eu cred că pot să-ţi fie destule şi acestea, răspunse ea.

- Mai ales fiind toate adevărate, adăugă lorgu cam cu jumătate de gură.

- Multe, puţine, adevărate, neadevărate — grăi coconul lancu - eu răspund cu o singură vorbă la ele: cine în lume trăieşte cu lumea se potriveşte. M-ai înţeles, cocoană? Băiatul tău, uite, lorgu acesta, tot aşa o să facă dacă ţine sâ nu rămâie om răzleţ, pe care toţi îl arată cu degetul.

lorgu clătină din cap.

- Dac-aş crede-o aceasta, m-aş căi că nu i-am răsucit gâtul când îl hrăneam la sân, îl încredinţa cocoana Elena. Arătaţi voi cu degetul pe lorgu Cantacuzino, Nababul, şi ziceţi că e zgârcit şi mojic pentru că nu risipeşte cu două mâni ceea ce adună cu una, râdeţi de Gunâ Vernescu pentru câ şade într-o casă modestă şi nu are trăsură cu fecior galant pe capră, vă uitaţi peste umăr la lancu Marghiloman, care aleargă pe jos în treburile lui, vă bateţi joc de vodă Carol şi ziceţi că-şi întoarce chipiurile pe dos pentru că-şi ţine punga strânsă, dar anii trec

unul după altul şi are să vie şi timpul când ei şi copiii lor se vor uita cuprinşi de milă la voi. Nu! lorgu nu se sperie de gândul cl oamenii fără de rost îl vor arăta cu degetul pentru că el nu vrea să fie ca dânşii.

Grăindu-le aceste, ea se uită la lorgu.

- Eu nu judec pe nimeni - grăi acesta - poate că au dreptate cei ce văd lucrurile ca nenea lancu. Societatea cu exigenţele ei e în adevăr cea mai neîndurată stăpânire. Mie mi sc pare însă nesuferită viaţa în mijlocul unor oameni care le fac toate-n goana mare. Tot mai plăcut e să stai răzleţ la o parte.

- Ha, ha, ha! râse coconul lancu. Te va fi iertând firea, dar vorba e dacă te lasă şi lumea. Tu faci ca jucătorul de cărţi care pune miză mare fără ca sâ fi văzut cărţile. Voi aţi venit la Bucureşti oarecum pe sfârşitul târgului, când toată lumea se pregăteşte de plecare. O să vedeţi voi Bucureştii Ia toamnă, după ce se va fi început sesiunea parlamentară. Ici mese, colo serate, dincolo ceaiuri, din când în când câte un bal, apoi conferinţe, consfătuiri. E viaţă la Bucureşti în timpul iernii, încât nu ştii cum, unde şi când te perzi în ea.

- Viaţă?! oftă cocoana Elena cu un gest dispreţuitor.

Cu adevărat viaţă în care te perzi! Mese, serate, ceaiuri, baluri, unde dai peste Zoe şi peste altele ca dânsa, împregiurul cărora se adună lumea. Mai bine lipsă!

D-l senator lancu Talpă îşi răsuci iar mustaţa şî luă o poziţiune parc-ar fi voit să rostească un discurs de la tribună, ceea ce la Senat nu prea făcea.

- Vorbişi şi tu, ca fiul tău, pe nevăzute! grâi dânsul. Zoe este, în adevăr, o adevărată podoabă a saloanelor noastre. Ar fi şi dac-ar fi mat puţin frumoasă. Tocmai de aceea se pun atâte-n socoteala ei. 1 asă că ştie să se-mbrace şi să poarte haina pe care a-mbrăcat-o, ori să expună giuvaericalele cu care se găteşte. Iasă că ţinuta, umbletul, gesturile, întreaga ei înfăţişare sunt de o rară distincţiune, dar e deşteaptă, dragă, încât e o mare plăcere sâ stal de vorbă cu ea. Nu cunoaşte nimeni Bucureştii ca dânsa; îl ia pe fiecare potrivit cu felul lui, îţi simte slăbiciunile şi-ţi ghiceşte gândurile, şi nu e lucru asupra căruia nu e dumirită.

- O adevărată artistă, grăi lorgu în ton ironic.

- Da! - stărui coconul lancu - artistă, căci dacă artă e să reprezenţi în scenă pe alţii, încă mai mare artă e să te prezenţi tu însuţi pe tine aşa ca toti să te admire.

Cocoana Elena îşi pierdu răbdarea.

- Auzi lume, care e încântată de o asemenea artistă ! exclamă ea. îmi spunea cineva mai deunăzi că n-are la Bucureşti nimeni saloane, iatac, biurou şi sufragerie ca dânsa. Mobila ei e o adevărată bogăţie. Nimeni nu se întreabă, însă de unde ies toate,

- Minciuni! protestă d-l senator. Nu e scumpetea lucrurilor, ci dispoziţiunea făcută cu mult gust, ceea ce-i pune pc toţi în mirare. E pizma şi răutatea celor ce-ar voi şi nu sunt in stare să facă tot ca dânsa, rivalitatea e ceea ce Ie scorneşte toate.

- Care va să zică şi aici tot pe-ntrecute se petrec toate, grăi lorgu.

- Băiete! îl mustră d-l senator. O iai prea repede. Vrei să le ştii toate mai bine decât noi cei ce ni-am petrecut viaţa-n ţară şi cunoaştem toate lucrurile din obârşia lor. Fără de rivalitate nu e progres. Eu ştiu ce a fost în timpul tinereţelor mele şi văd ce e azi. Au trecut timpurile când boierul îşi poftea vecinii Ia masă mare şi le servea ciorbă de potroace, caracudă-n saramură, pui fript la frigare, tăiţei cu brânză şi sarailie. Altă lume e azi, şi n-o sâ-ţi rămâie nici ţie decât să te potriveşti cu ea, îţi place ori nu-ţi place. Tu te duci Ia moşie, ca să dai cu capul de toate zidurile, iară eu plec să-mi caut de sănătate; o să vedem care-o sâ se simtă la toamnă mai bine în pelea Iui.

- Sănătatea ta, grăi cocoana Elena cu răutate. N-ai avea decât sa ieşi sî tu Ia moşie, să-ncaleci şi să alergi de ia secerâtori la arie şi de Ia arie la cei ce încarcă snopii cu spicul greu, sâ mănânci mai multă ciorbă de potroace şi mai puţini stacoji, sâ bei mai puţină şampanie şi mai multă apă proaspătă să nu te culci, ci sâ te scoli în revărsatul zorilor de zi, şi-ai fî tot atât de sănătos tun cum erau părinţii noştri.

- Vorbă de babă ursuză! îi răspunse d-l senator lancu Talpă.

III

- Mă mir, mult mă mir, grăi d-na lonescu, care şedea la fereastra salonaşului şi cârpea la un ciorap întins pe ciupercă. Azi e ziua a cincea, şi tot n-a venit sâ ne dea răspuns.

Alina, care-şi prepara tema de matematică la masa din mijlocul salonaşului, întoarse fata spre mama ei.

- Mă mir şi eu - îi zise -, dar nu că el n-a venit, ci câ d-ta-1 mai aştepţi. Boierii mari ca dânsul nu-şi bat ei înşişi capul cu asemenea nimicuri. O să-ţi trimită răspuns prin vreun servitor ori, cel mult, prin advocatul lui.

Minţea fata mamii. Dac-ar fi crezut ceea ce spunea, n-ar fi venit să-şi prepare tema în salonaş, ci ar fî făcut-o aceasta, ca alte daţi, în sufragerie, unde-şi avea şi raftul cu cărţi. Mai mult de trei zile acum ea punea mereu în salonaş lucrurile-n rânduială şi ştergea mereu pravul, ca roate sâ fie aşezate cu gust şi în cea mai desăvârşită curăţenie. Credea deci câ are sâ vie, şi-I aştepta cu oarecare nerăbdare, ca pe un om cu care vrea să reguleze socoteli chiar mai interesante decât cele din tema ce prepara.

Nu! Ele nu se aflau numai aşa, din întâmplare, în salon: mama şedea la fereastră ca să-1 vadă când vine, iar fara trăgea mereu cu urechea ca sâ audă „cioc-cioc" la uşă.

- Mie - răspunse dar mama - nu mi s-a părut deloc om care pune pe alţii sâ facă ceea ce are să facă el însuşi. Mi se pare că la mijloc e cu totul altceva: nu-i dă mâna să ieie o hotărâre mai nainte de a fi găsit altă locuinţă, şi mult m-as mira dacă si-ar găsi. Te pomeneşti câ tot o sâ fie nevoit a rămânea.

Alina începu sâ tremure: gândul că el ar putea sâ rămâie o înspăimânta - ea singură nu ştia de ce.

- Si d-ta te-ai bucura, se vede, dacă el ar rămânea?! grăi dânsa.

- Fără îndoială, răspunse mama. Iasă că un asemenea chiriaş păstrează-n stare bună casa, dar şi chiria se urcă de la sine când poţi zice: „Aici a stat mai nainte lorgu Armaşu, cu mama sa".

Alinei iar îi venea să plângă. Nu doar că ţinea şi dânsa la foloasele de care vorbea mama ei, dar sc căia de a fi fost prea îndrăzneaţă faţă cu dânsul, eare-n cele din urmă tot se putea să le fie chiriaş. Cum i se mai uita dânsa în ochi după ce-i zisese: „Nu-ţi închipui, că ţinem atât de mult să te avem chiriaş!?" Ce va fi zicând el despre dânsa?!

- O, Doamne! grâi cu toace aceste. Un om ca toţi oamenii! Nu ştiu ce vei fi găsind d-ta atât de deosebit în el. Eu, drept .să-ţi spun, nu cred că m-as bucura dacă ar trebui să dau în fiecare zi ochii cu el si cu cocoana aceea.

- Iar începi! o mustră mama ei. El e om cu mult mai serios decât ca să ţie seamă dc nişte toane copilăreşti, iar mama lui nici nu pe rine s-a supărat, ci pe zugravul acela, care credea că poate s-o prostească. • ;

Alina sări în picioare, cu obrajii aprinşi.

- Nu, mamă, nu! strigă. Dacă mâ iubeşti câtuşi de puţin, să mi o mai zici aceasta. Vinovata sunt eu, numai eu. El de dragul meu le-a făcut toate. Nu poţi tu să-ţi închipuieşti ce inimă bună si curată are el.

D-na lonescu se uită supărată la fiica ei.

- Ştii ca-mi placi?! îi zise. După abia câteva lecţiuni de desemn ai ajuns să fii gata de a sări-n foc pentru el.

Alina nu-**i** dete răspuns, căci intră Miţa, servitoarea, să spună c-a venit d-l acela şi întreabă dacă poate ori nu să vorbească cu cocoana.

D-na lonâfccu **sări**-n picioare şi se răpezi spre uşă, ca să-i iasă-n cale şi să-l poftească în salonaş, iar Alina se uita împregiur, ca sâ vadă dacă toate sunt în **Dună** rânduială, îşi **mură** scaunul la locul lui, apoi se uită-n oglindă şi-şi potrivi părul pe frunte.

lorgu, intrat înainte de stăpâna casei, se opri în faţa copilei şi se plecă puţin şi cu oarecare sfială.

- E un semn bun norocoasa-ntâmplare de a vă ft găsit şi pe d-voastră acasă, grâi dânsul zâmbind. Am venit să ne-mpăcăm.

- N-avem de ce să ne împăcăm - răspunse ea adunându-şi toate puterile-, căci nu ne-am certat.

- Sunteţi foarte amabilă, întâmpină el. Nu ne-am certat, dar m-am certat eu însumi cu mine.

El se-ntoarse apoi spre stăpâna casei, cate intră şi ea.

- Eram tocmai să-i spun domnişoarei - urmă el - că **dacă** forma în care vi-am făcut împărtăşire despre hotărârea noastră **de** a renunţa la contract n-ar fî fost pripită şi lipsită de tact, d-sa n-ar fi fost nevoită să mă pună la locul meu.

- Vă rog să nu daţi lucrului **nici** o importanţă, grăi d-na lonescu strâmtorată şi-i oferi un scaun, apoi se aşeză dânsa pe canapea. Copiii sunt copii.

Alina, foarte supărată, se aşeză şi ea cu oarecare îndărătnicie.

- Eram contrariat - urmă dânsul, adresându-se mai mult copilei decât mamei căci ttebuia să fac un lucru pe care numai călcându-mi pe inimă puteam sâ-l fac.

- Mi se pare că vinovat de toate e numai zugravul acela, zise d-na lonescu.

- Nu-i zîce, mamă, zugrav, că nu e zugrav, stărui iar Alina.

- Aşa e domnişoară! Aveţi multă dreptate! grâi dansul. E un pictor de mare talent şi pe deasupra un om cum numai puţini sunt.

Alina se uită cu ochi râzători la el. Ar fi voit sâ-i ieie mâna st s-o strângă, dar nu-ndrâznea. li era acum prieten bun omul acesta, nu pentru că vorbea bine despre Emil, ci pemni câ era de aceeaşi părere cu dânsa.

- Puţin! - repetă ea foarte puţini, aşa i-am spus şî eu mamei, care nu-l cunoaşte mai de aproape.

lorgu se uită cu coada ochiului la ea.

- D-voasttă - urmă el - care-l cunoaşteţi, veţi înţelege cât de greu îmi era sâ-l jignesc. Cu atât mai greu îmi era să vă jignesc pe d-voastră, urmă iar întorcându-se spre d-na lonescu. I.ucrurile au venit însă aşa, că trebuia neapărat s-o fac aceasta. Vorba era adecă să ne stabilim la moşia pe care n-o mai dăm în arendă, şi locuinţa de aici să ne fie numai un fel de conac la care tragem când venim pe câte o zi, doauă la Bucureşti. M-am încredinţat, însă, câ nu ne putem stabili la moşie. Sunt acolo atâte de făcut şi de dres, încât abia vara viitoare ori poate chiar toamna vor fi toate gata. Am luat deci, cu multă părere dc rău, hotărârea de a închiria o casă mai încăpătoare.

- Vă rog, - îl întrerupse d-na lonescu - atârnă de la buna d-voastre chibzuinţă dacă vă convine ori nu locuinţa. Explicaţiuni n-am căderea de a vă cere.

- Vi le-am dat, d-nă, ca să vă cer iertare şi sâ mă ierte şi domnişoara, întâmpină el zâmbind. Adecă iar mi-am schimbat hotărârea: deoarece silinţele noastre de a găsi altă locuinţă au rămas zadarnice, vă rugăm să ne primiţi în bună prietenie.

D-na lonescu era foarte mulţumită nu numai pentru câ scăpa de o grijă, ci şi pentru că se-mplineau prevederile ei, iar Alina stetea zăpăcită şi fără ca să-şi poată da seama dacă e^ri nu si ea mulţumită.

Ei râmaseră toţi trei câteva clipe-n tăcere, cum rămâne orişicine când nu-i dă mâna să-şi mărturisească adevăratul gând.

- De altminteri — urmă el în glumă - noi puţină supărare-o să vâ facem.

- Nici o supărare! grăbi d-na lonescu să-l încredinţeze.

- Din contra! o scăpă pe Alina gura.

- Voiam să zic - urmă el - că noi vom pleca cât mai curând la moşie, unde mama doreşte să-şi petreacă vara, şi nu ne vom întoarce decât toamna târziu.

- Care va să zică tot vâ stabiliţi la moşie, grăi Alina, curioasă ca toate fetele.

- Nu, domnişoara, răspunse el. De Sf. Dumitru iau moşia în primire, dar deocamdată văd de ea mai mult din Bucureşti. Am acolo administrator pe un fost primar, om priceput, care a administrat moşia şi ca om de încredere al arândaşului, deci cunoaşte bine şi moşia, şi oamenii, şi obiceiurile tocului. Rămân deocamdată bucureştean cu gândul dus mereu la ţară.

Grâindu-le aceste, el se ridică, gata de plecare.

- Ai, mamă, dreptate, grăi Alina după ce se întoarse d-na lonescu, care-l însoţise până la capul scării. E om în adevăr distins.

„Şi primejdios", adăugă d-na lonescu-n gândul ei.

IV

- Bine că te găsesc! Mi-ai ieşit ca chemat în cale! strigă dr.Teodor Nica, directorul Ministerului de Culte şi Instrucţiune, care-l zări pe Caragiali-n strada Colţii, la ieşirea din strada Doamnei, unde se zidea palatul Creditului Fonciar.

- Pe giovinele Ioan Luca Caragiali îl găseşti pretutindeni unde n-are ce să caute, răspunse tânărul totdeauna vesel. I,a dispoziţiunea d-tale, d-le doctor.

- Grăbeşti? întrebă dr. Nica.

- Eu nu grăbesc niciodată, căci n-am nici o treabă, întâmpină Caragiali. Sunt cel mai liber dintre oamenii din România liberă, alias Belgia Orientului.

- Bun! grăi dr. Nica! Atunci sâ stăm puţin de vorbă.

- Să stăm, îi zise Caragiali. îmi creşte reputariunea, şi lumea crede că sunt şi eu cineva când mâ vede umăr la umăr cu directorul ministerului din care se revarsă luminile asupra fericitei noastre ţări. Uite, la ttei paşi de aci, în faţa Poştei Centrale, lângă casa Zerlendi, e cafeneaua „Labes", locul de întrunire al tuturor celebrităţilor din Orient: intrăm, dacă nu-ţi derogă, ne aşezăm la o masă mai rerrasâ, ne comandăm câte un şvarţ şi punem lumea la cale. Te poftesc eu şi tot d-tale îri las onoarea de a plăti, dacă vrei, şi câte un coniac.

- Caragiali tot Caragiali, grâi d-l director, şi executară planul improvizat de acesta. Iacă de ce e vorba, urmă acum. Te-am văzut mai demult acum, în mai multe rânduri, plimbându-te cu un tânăr, nu-mi aduc aminte numele lui. Făcea caricaturi pentru *Scrânciobul* şi le subscria „Emil".

- II ştiu grăbi, Caragiali. Bun băiat! mi-a fost coleg la liceul din Ploieşti. Un adevărat giuvaer. Ce-i cu el? Nu-l mai văd pe aici. Se vede c-a plecat.

- l-a fost recomandat lui Maiorescu de către un oarecare lorgu Armaş, urmă iar dr. Nica.

- Să am pardon! protestă Caragiali. Nu un oarecare. Bravo ţie, lorgu Armaş! Ii sade bine! Sâ ştii adecă un lucru: Emil a avut un conflict cu lorgu Armaş. Mi-a spus-o el însuşi. De ce? Aceasta nu mi-a spus-o. E, pare-mi-se, o femeie la mijloc, şi despre femeia care te bagă-n încurcături nu se vorbeşte.

- Ei bine! grăi dr. Nica. Aceste sunt lucruri care nu mă privesc. Pe mine nici o femeie n-are niciodată să mă încurce. Am slăbiciune, ce-î drept, pentru cele cu păr roşu, dar nici de aceste nu mă sperii. Vorba e că ministrul meu se interesează de tânărul acela...

- Bravo ție, Titule! strigă iar Caragiali. Uite, asemenea oameni au să fie încurajați! Maiorescu e om cu mare viitor!

- Fără îndoială! îl încredința d-l director. Are nu numai multă bunăvoință, ci și o rară pricepere. E om în toate privințele superior.

- Și știe să-și aleagă oamenii, adause Caragiali ridicându-se puțin, ca să se închine în fața d-lui director.

- Nu fi răutăcios, omule, îi zise acesta. Vorbim serios.

- Greu lucru când e unul ca mine la mijloc, replică giovinele'

- Știi că Maiorescu vrea să restaureze biserica de Ia Curtea-de-Argeș, urmă cellalt fără ca să ție seamă de întrerupere.

- Și foarte bine face.

- A și venit aici Eecomte de Nouy, însărcinatul lui Viollet le Duc!

- încă o dovadă că știe să-și aleagă oamenii. Cine-o fi, de altminteri, Eecomte acela, nu știu.

- Biserica are, se-nțelege, să fie restaurată în adevăratul înțeles, deci refăcută, pe cât se poate, așa cum a fost dintru început. Zugrăveala are să fie făcută și ea din nou, dar tot așa cum a fost mai nainte. Au deci să se facă pe hârtie copii exacte de pe sființii din biserică pentru ca în urma aceste copii să fie reproduse fiecare la locul ei pe pereți.

- Am înțeles! grăi Caragiali. Emil are sâ fie utilizat pentru facerea acestor copii. Bun! Dar de unde, dracul, să-1 iau? Stai, că-i dau de urmă. Are o soră măritată la Ploiești: ea va fi știind unde se află.

- Până ce-i scrii și până ce-ți vine, dacă-ți vine, răspunsul, trece vreme, întâmpină dr. Nica. Mă gândeam să-1 întreb pe lorgu Armaș, poate că știe dânsul, că i-a-ntors vizita la lancu Talpă, senatorul, care venise să i-1 prezente. Am fost pe acolo, dar lancu Talpă e plecat de vreo două luni și slugile n-au putut să-mi spună unde s-a mutat nepotul lui.

Caragiali iar se ridică și făcu un compliment.

- Mă recomand - zise - lancu Caragiali, informator neautorizat de primărie, dar foarte conștiincios și exact. Ce nu știe Caragiali? ! Chelner! Două coniacuri: așa, d-l director plătește. Eu știu unde stă d-l lorgu Armaș, dar - urmă așezându-se iar - ce folos dacă e dus la moșie?!

El plesni de câteva ori din degete, gustă puțin din coniacul adus de chelner, apoi făcu parcă-și răsucește mustața abia mijită.

- Ne-am dumirit, urmă. Eu am un fel de mătușă, țața Cleopatra Poenaru, soția colonelului Poenaru, adecă în adevăr Cleopatra Leca, deoarece e divorțată, ori în divorț, sora lui Costică I .eca, dacă-1 șfiți, fiica pictorului Leca. Stai, domnule! Ce vorbești! Prietena lui Maiorescu. Au copilărit la Craiova împreună. Pe ea s-o-ntrebe, că e prietena d-nei lonescu, în casele căreia stă lorgu Armaș cu mama sa. Tot de ta dânsa știu și eu ceea ce știu. Vezi d-ta cum vin lucrurile. Mă întâlnești pe mine într-un colț de stradă, venim împreună la „I-abes", ne bem cafelele, și tocmai când ajungem la coniac ne pomenim câ nu cu mine, ci cu țața Cleopatra ar fi trebuit să te-ntâlnești.

Dr. Nica se uita cu un fel de uimire la el. Era-n vervă Caragiali de i-ar fi plăcut și celui mai ursuz om sâ-1 asculte și să-î urmărească gesturile vioaie.

El se mai apropie de dr. Nica pentru ca să-i poată vorbi mai pe șoptite.

- E un roman — începu - nu?! o idilă e! Cunoști d-ta, care ești neamț, trebuie să cunoști jalnica întâmplare a lui Eduard cu Kunigunda. Eduard este el, lorgu, urmașul azi în viață al întru fericire pomeniților Armași, iar Kunigunda este ea, fiica d-nei lonescu, văduva încă tânără și prietena țaței Cleopatra, de la care am avut eu cântecul. Sunt povești pe care și le spun vecinele când se adună sâ-si bea ceaiul fierbinte - mai rar cu

lapte şi mai des cu rom şi cu lămâie; eu nu răspund decât de floricelele pe care le pun pe ici, pe colo, din slăbiciune pentru artă. Ascultă dar. Eduard se află la moşie, nu ştiu cum îi zic, cu mama sa, un#din cele mai vigilente matroane, un fel de Cornelie numărul doi. Kunigunda, elevă la Şcoala Centrală, sc află la Bucureşti, sub purtarea de grijă a marnei sale, si se bucură de binefacerile vacanţei de vară. El, având oarecare treburi la Bucureşti, pleacă în revărsatul zorilor de zi de la moşie, pentru ca seara, fie cât de târziu, sâ se poată întoarce iar la muma lui, rămasă singură. Pe drum însă unuia dintre cal îi cade o potcoavă. Cai cu trei potcoave nu pot sâ fie înhămaţi. La potcovar o îndesuială mare. Trece dar ziua fără ca Eduard să poată pleca, iară seara e lună plină, răcoare şi adiere lina şi Kunigunda se bucură că Eduard n-a plecat, iar Eduard e-ncântat câ Kunigunda se bucură. Alta dată plesneşte cercul dc fer de la una din cele patru roate ale trăsurii. Acum e îndesuială mare la rotar. Kunigunda se bucură din nou, şi Eduard c mai vârtos încântat. Iar altă dată el nu găseşte pe cutare ori cutare, cu care trebuie neapărat sâ vorbească, şi astfel e nevoit sâ mai rămâie la Bucureşti chiar si dacă nu mai e lună plină, nici răcoare, nici adiere lină. Ce va fi zicând Cornelia, aceasta nu se ştie, căci ea se află departe; aici, la Bucureşti, e cer senin chiar şi când tună şi fulgeră şi plouă ca vărsat cu găleata. Vine omul pe care-l cauţi pe la Bucureşti, vine des, ba e chiar mai mult la Bucureşti decât la moşie. Nici n-are nevoie să stea mereu acolo, căci e destul să-şi ia dispoziţiunile, şi administratorul le face toate cum e mai bine. Nu rămâne dar decât să-i spunem cocoanei Cleopatra să-i spună d-nei lonescu, ca aceasta să-i spună d-lui lorgu Armaş câ d-l Maiorescu ţi-a spus să spui cuiva că doreşte să-l vadă, si-ţi spun eu că nu degeaba ţi-ai perdut timpul bând cu mine o cafeluţă si un coniac. Iar povestea cu Eduard şi cu Kunigunda mai deparre nu ne priveşte. Să le iasă în bine!

V

- Bine, Tache, de ce ne-am adunat noi aici? grâi Ioan Manliu, profesor de limba română la gimnaziul din Giurgiu. Sunt zece ceasuri aproape, şi văd că c lume multă: pe cine mai aşteptăm dc nu se începe conferenţa?

Tache 1 aurian, profesor de filosofie în liceul „Sf. Sava" dete din umeri, apoi se uită împregiurul său. în adevăr, salonul destul de mare, biblioteca de lângă cl şi sufrageria sunt pline. Primul etaj al caselor din faţa bisericii Pitar Moşu, unde stetea '1 itu Maiorescu, era prea strâmt pentru lumea adunată în el. Unii steteau, alţii se plimbau, iar alţii ocupaseră loc pe scaune şi pe canapele şi discutau grupuri-grupuri, încât era un fel de bâjbâială ca-ntr-un stup, iar Maiorescu umbla de ici până colo şi intra-n vorbă mai cu unii, mai cu alrii.

- Mai ştiu şi eu?! răspunse I aurian. Se vede că mai aşreaptâ în adevăr pe cineva, care te pomeneşti că n-are sâ vie

în clipa aceea trecu, din întâmplare, prin apropiere Nicu Burghelea, directorul Bibliotecii Centrale şi unul dintre intimii ministrului.

- Domnule Burghelea, - urmă el - ce are să fie aici?

- Ceea ce vezi, îi răspunse acesta. Maiorescu vrea, precum ştii, sâ facă multaşteptata reformă a învăţământului şi mai nainte de a fi ascultat consiliul permanent şi cel general ţine sâ intre în contact cu dăscălimea din Bucureşti, pentru ca, stând de vorbă mai cu unul, mai cu altul, sâ se dumirească asupra vederilor împărtăşite de cei mai mulţi.

- Ideea e frumoasă, grăi Manliu.

- Numai dacă se poate realiza, adăugă Laurian.

- De ce sâ nu se poată realiza? întâmpină Burghelea. Nu e ministrul, ci profesorul Maiorescu cel ce tace invitaţiumle pentru o întâlnire colegială, la care vine cine se interesează şi pleacă fiecare când vrea.

- Văd însă ca sunt aici şi persoane care nu fac parte din corpul didactic, replică laurian.

- Sunt oanienî care se interesează de cestiunile de învăţământ, îi răspunse Burghelea.

- Cine e, abunâoară, tânărul înalt cu care stă Maiorescu lângă bibliotecă de vorbă? întrebă Manliu.

Burghelea se întoarse şî-şi puse ochelarii.

- A! zise. Acolo e Iorgu Armas, întors abia de câteva luni de *h* studii, răspunse el.

Pe când -acestea se petreceau într-un colţ al salonului, Maiorescu îşi dedea silinţa să-1 convingă pe Iorgu că cea mai frumoasă dintre toate carierele e în societatea modernă cea de proresor.

- Fără îndoială - ii zise Iorgu - numai însă pentru cel ce are pentru ea cuvenitele aptitudini şi în acelaşi timp şi destulă pregătire. Fu sunt, de exemplu, încântat când văd aici atâţia oameni distinşi adunaţi la un loc, dar ei mă intimidează, şi dacă ci ar tăcea deodată ca să mă asculte pe mine, m-aş înrîmida, încât u-aş mai fi în stare să rostesc o singură vorbă.

Maiorescu râse cu multă pofta şi se uită spre bunul său prieten Teodor Rosetti, care asculta-n altă parte a bibliotecii glumele lui Iacob Negruzzi.

- Curat Toderita! grăi dânsul. Inaugurasem la Iaşi un şir de conferenţe publice. D-l Rosetti Teodor, azi ministrul nostru al Lucrărilor Publice, fost preşedinte la Curtea de Casaţiune, o inteligenţă în adevăr superioară şi om cu cuttută întinsă, mai ales economist consumat, a anunţat st el o conferentă asupra unei cestiuni economice oarecare. Ne bucuram cu toţii de mai nainte prevăzând un mare succes. Când s-a văzut însă pe catedră în faţa publicului gata de a-i asculta cu încordată luare-aminte, n-a mai fost în stare să rostească o singură vorbă. Azi cine cuvântări strălucite în Parlament, cu toate că e ascultat cu aceeaşi încordare. Aceste sunt greutăţi trecătoare: cel ce are

o: să spună găseşte totdeauna şi forma pentru ca să-şi dea gândurile pe faţă.

Spuindu-le aceste, el se uita din când în când spre Teodor Rosetti, ceea ce făcea şi Iorgu, care asculta cu respectuoasă atenţiune. Simţind, deci, că despre dânsul vorbesc, Teodor Rosetti veni la el.

- Tinere, - îi zise lui Iorgu, care îi fusese prezentat si lui si pentru care avea simpatii - fii cu ochii în patru, căci sirena aceasta e ademenitoare. Mă rămăsese că iar te ispiteşte să ici o prnfesurâ la Universitate.

Iorgu îsi făcu complimentul obligat st strânse mâna ce-i ***fii*** întinsă.

- îmi spunea că n-ar fi în stare să rostească în faţa auditorului atent o singură vorbă — grăi Maiorescu - şi i-am povestit cum ai păţit-o tu când cu conferenţa ce aveai să ţti.

Teodor Rosetti râse cu voie bună.

- Mi s-au spus multe exagerări despre societatea noastră, ;idăugâ Iorgu. Văd acum că, din contra, mă simt foarte bine în mijlocul ei şi-mi închipuiesc că încă mai bine m-aş simţi în mijlocul profesorilor universitari. Nu mă socotesc însă pe din destul pregătit ca să le fiu coleg.

- Spoieli! numai spoieli! răspunse Teodor Rosetti. Mai ales la Facultatea de Drept, unde d-sa ar avea să te pună, nu avem un singur profesor: sunt-numai advocaţi sau oameni politici, pentru care titlul de profesor e un decor, o recomandaţiune. Chiar şi cei mai buni dintre dânşii, cum sunt Bozianu ori Vasile Boierescu, fac cursuri interesante, dar improvizare, şi n-au timp să le facă regulat, şi una spun de pe catedră, alta la rribunal ori de pe tribuna Parlamentului. Facultatea noastră de Drept e un aşezământ pentru pervertirea tinerimii.

- Tocmai de aceea - stărui Maiorescu ~ avem să ne dăm silinţa de a câştiga pentru Universitatea noastră şi oameni care

lucrează cu toată inima şi-şi fac în deplin datoria ca sâ propage cultul ştiinţei.

- lâ se fac, Titule, celorlalţi urgisiţi - întâmpină Teodor Rosetti - şi nu lefrămâne în cele din urmă decât ca ori să plece, ori sâ se deie pe brazdă şi să facă şi ei ca ceilalţi, ceea ce e şi mat comod, şi mai cu folos pentru dânşii. O* singură carieră într-adevăr frumoasă exiscă-n ţara noastră, cea de judecător, urmă el cu adâncă convingere. Mai ales omul cu independenţă marerială e ohiar dator să-şi aleagă cariera aceasta.

- Fără îndoială! zise lorgu încălzindu-se. îmi daţi voie?! Rostul firesc al statului e asigurarea dreptăţii, şi ceea ce noaua, stat de curând înfiinţat, mai nainte de toate, ne trebuie e dreptatea: dac-o avem pe aceasta, celelalte încetul cu încetul se fac şi ele, iar câtă vreme dreptatea nu e deplin asigurată, statul român nu există, ci e numai în formaţiune.

- Foarte bine zis - replică Maiorescu - dar tocmai pentru ca sâ putem asigura dreptatea avem nevoie de profesori ca d-ta, care cresc tinerimea în cultul dreptăţii.

- Altarele pentru cultul dreptăţii sunt tribunalele şi curţile de judecată de tot felul, grăi Teodor Rosetti. Eu am fost judecător şi-mi pare rău câ nu mai sunt. Nu era zi în care nu aveam mulţumirea de a fi făcut dreptate ori încă mai viua mulţumire de a fi făcut peste putinţă o nedreptate.

- Şi nu te făceai urgisit! îi zise Maiorescu-n glumă.

- Ba mă făceam - răspunse Rosetti -, dar şi respectat. Era destul să se ştie câ sunt şi eu între cei trei, cei cinci, fie chiar şi cei şapte judecători, pentru ca atât împricinaţii, cat şi advocaţii lor să ţie seamă de sfinţenia forului şi să-şi pună frâu. Un judecător conştiincios îndrumează spre calea dreptăţii pe alţi zece mai slabi ori cu rele apucături". Ascultă, tinere, - urmă el mai stăruitor - mai ales d-ta, care ţii să-ţi porţi grijă de moşie, numai ca judecător poţi s-o faci şi aceasta. Orişice altă carieră j te consumă dacă ţii să-ţi faci în deplin datoria, încât nu-ţi rămâne timp să te mai ocupi şi de moşie.

-Aş! strigă Maiorescu. Profesorii noştri de filosofie au câte şase, numai şase lecţiuni pe săptămână, pe care şi le împart pe trei zile, câte doauă ore pe zi. Patru zile pe săptămână sunt cu desăvârşire liberi. Eu aş fi foarte mulţumit dacă profesorul universitar ar face şi el şase lecţiuni pe săptămână.

- Titule! nu eşti de bunâ-credinţă, îi zise Teodot Rosetti tot maî în glumă. Vorba nu e câte, ci ce fel de lecţiuni fac profesorii. Profesorii tăi sunt [nul numai profesori, [ci şi] oameni pentru care profesura e o ocupaţiune secundară şi care fac lecţiuni de mântuială. Eu am vorbit de oameni care-şi fac în deplin datoria. Judecătorul îşi face în deplin datoria în cele câteva ceasuri pe care le petrece în şedinţă şi în camera de chibzuire. Sunt rare de tot procesele pe care e nevoit să ic studieze în toate amănuntele lor. Aceasta e treaba pe care o fac advocaţii dacă sunt conştiincioşi". Profesorul, dacă ţine să-şi facă în deplin datoria, are să studieze zi şi noapte pentru ca să se ţie în curent cu ştiinţa şi să-şi poată face cursul cu deplin folos pentru auditoriul său. Acesta e, tinere, adevărul! adăugă adresându-se iar la lorgu.

- Nu mai încape nici o discuţiune, îi răspunse acesta. Dă fiecare ţării sale ceea ce e în stare sâ-i deie, ce nu trece peste puterile lui, şi e mai uşor sâ fii un bun judecător decât un slab profesor.

VT

- Cu lapte ori cu rom?.' întrebă d-na Grădeanu, turnând ceaiul în ceşti.

- îl luăm de obicei cu lapte, răspunse cocoana Elena.

- Romul e de cea mai bună calitate, un adevărat „Jamaica", stărui stăpâna casei, întorcându-se spre lorgu.

- Nu mâ-ndoiesc că şi laptele e de cea mai bună calitate, grăi lorgu zâmbind. Bucşana noastră dă lapte mai puţin, dar mai bun decât vacile din Alpi.

- Eu n-am prea găsit aici lapte tot atât de bun ca cel din Bavaria, întâmpinâ'cocoana Elena. Chiar şi la Paris laptele e foarte bun. i

- Eu am făcut aceeaşi constatare, adăugă d-na Grădeanu. Nici la Bucureşti, nici la ţară laptele nu e atât de bun ca la Viena, de exemplu, unde cafeaua cu lapte e delicioasă.

- Foarte fireşte - zise lorgu - pentru că în străinătate, şi mai ales la Viena, nu vi s-a servit niciodată lapte adevărat, lăptarii de acolo păstrează laptele de seară la răcoare, şi dimineaţa, mai nainte de a pleca cu el în oraş, îl împart în doauă, chiar şi în trei calităţi. D-voastre cunoaşteţi numai prima calitate, cel de deasupra. Cel de la fund, care se vinde mai ieftin, e de tot subţire. Vacile noastre, dacă ar fi bîne îngrijite şi raţional hrănite, ar da lapte de prima calitate.

- Domnul procuror nu-şi uită gospodăria - grăi d-na Grădeanu —, ci-şi dă mereu slăbiciunea pe faţă.

- Mai mult gospodar decât procuror, întâmpină lorgu.

- Stau şi eu pe gânduri - grâi cocoana Elena - şi mâ-ntreb dacă bine a făcut de s-a încurcat pe la tribunal, unde are de lucru cu fel de fel de oameni.

- Greşeşti, iubita mea, zise d-na Grădeanu; orişicare om trebuie să poarte o sarcină.

- Mai sarcină decât administrarea unei moşii! replică cocoana Elena.

- Cînd moşia e a ta, nu e sarcină, răspunse d-na Grădeanu uitându-se spre uşă cum te uiţi când aştepţi pe cineva şi-ncepi a te teme că n-o să mai vie. Sarcină e când ştii că eşti dator câ ia o anumită oră să fii neapărat undeva şi sâ faci ceva, că porţi o răspundere de care nu poţi să scapi cu minciuna. Când e vorba de moşia pe care o stăpâneşti tu însuţi, şi mai faci, şi mai laşi. Aceasta le frânge boierilor noştri capul. Fiindcă ştiu că n-are nimeni să le ceară socoteală despre ceea ce fac ori nu fac, umblă de ici până colo şi se pomenesc în cele din urmă unde nici cu gândul nu s-au gândit. Daţî-mi voie să mă leg de vorba cu cele trei calităţi de lapte, urmă, uitându-se iar spre uşă. Ia noi e o singură calitate de lapte, o amestecătură din toate trei felurile. Tot aşa e şi societatea noastră, cei de sus se află fie la fund, fie la mijloc, arareori deasupra, iar cei ce-ar trebui să rămâie Ia fund îi găseşti pretutindeni, încât nu pori să ştii unde-ţi ies în cale, ca sâ re-ncurci cu eî. Pleacă moşierul dimineaţa, ca să se-ntoarcă seara, dă însă peste unul ori peste una, se-ncurcă - mai ştii cum - şi nu se-ntoarce nici mâne, nici poimâne, căci nimeni silă nu poate să-i facă.

Cocoana Elena dete mulţumită din cap, iar lorgu începu sâ schimbe feţe.

- Nu-i aşa omul care are o dregătorie, urmă d-na Grădeanu. El ştie că nu poate să lipsească fără ca sâ pată ruşine şi-şi păzeşte treaba. Iar când vorbesc de dregătorie, cea mai aleasă e cea de judecător.

Uşa se deschise şi feciorul aduse pe tavă biletul multaşteptatei.

- Ah! Zoe?! exclamă stăpâna casei. Credeam că nu s-a întors încă la Bucureşti.

Spunea un neadevăr, căci nu mai departe decât ieri vorbise cu ea.

- îmi daţi voie s-o poftesc? urmă.

- Mâ bucur câ am s-o văd, răspunse cocoana Elena, înfigându-se oarecum în scaunul pe care şedea.

Tot un neadevăr spunea şi dânsa.

lorgu s-a mărginit să nu spună adevărul. El se bucura, căci, deşi cu vreo trei, aproape patru ani mai mic decât Zoe, în timpul copilăriei sale se jucase cu ea adeseori şi foarte bucuros, căci era mai nâscocitoare decât alţi copii.

Singură Zoe spunea adevărul prezentându-se aşa cum era: femeie de statură mai mult decât mijlocie, dar nu prea înaltă, mlădioasă ca o şerpoaică, cu talia scurtă şi bustul nu prea dezvoltat, oacheşă, cu peliţa obrajilor întinsă, cu părul negru şi cu ochii mari, af cărora alb ieşea luminos la iveală, ea mai era şi îmbrăcată în o rochie cenuşie, cum ca guşa porumbului, cu o simplitate măiestrită, încât, în ciuda ştiutelor doauă căsnicii prin care trecuse, părea mai mult fată mare de o rară modestie decât damă care adună cavalerii împregiurul ei.

Intrată, ea îmbrăţişa pe stăpâna casei, care o primi parcă de mult n-ar mai fi văzut~o, apoi înainta cu paşi şovăitori şi cu mină sfiicioasă spre cocoana Elena şi se plecă cu discreţiune în faţa ei, fără ca să rostească vreun cuvânt.

Era rreaba cocoanei Elenei, ca mai bătrână, să înceapă şi să dea tonul.

Ce putea cocoana Elena să facă aici, în casa străină?

Aici nu se puteau da, nici cere explicaţiuni cu „de ce?" şi „pentru ce?" îi întinse deci vârful degetelor.

Zoe luă mâna întreagă şi i-o sărută.

Cocoana Elena se ridică puţin şi-o sărută pe obraz. Zoe îi întinse şi celălalt obraz.

- Ce mai faci, Zoe? întrebă cocoana Elena după ce-l sărută şi pe acesta.

- Ce poate să facă o femeie trecută la vârsta mea prin câte am trecut eu! - răspunse ea - apoi se duse Ia Iorgu şi-i strânse mâna ca unui prieten din copilărie şi rudă ce îi era.

Ar fi trebuit să se şi mai sărute, dar n-au făcut-o, căci era prea penibilă situaţiunea.

- Mă bucur - grăi dânsa - că am ocaziunea să-I felicit pe d-1 procuror.

- Să vedem mai nainte - răspunse el - dacă sunt de felicitat ori de plâns.

Doamna Grădeanu, femeie trăită în lume, profită de ocaziune ca sâ-î scoată din strâmtorarea în care se aflau.

- Tocmai vorbeam, Zoe, - zise ea — despre aceasta. D-1 Arniaş ne spusese că în străinătate nu ni se serveşte lapte, ci cremă, iar eu am râs, câ-n societatea noastră crema e amestecat-n lapte şl numai pe la tribunale şi pe ia curţi de adună ceva mai curat.

- Comparaţiunea se potriveşte, numai să fie adevărară, grăi Iorgu.

Zoe se aşeză.

- E adevărat, îl încredinţa dânsa zâmbind cu răutate. Vorba e numai că e cremă mai stătută şi acrită vărsată peste fapte proaspăt şi dulge.

- Cum s-o înţelegem aceasta?! întrebă Iorgu.

- Nîci că se poate ceva mai lămurit, îi răspunse Zoe. Aşa-zisa cremă a societăţii noastre sunt mai ales oamenii care n-au ce să facă şi, neavând ce face, iau încetul cu încetul deprinderea de a face şi ceea ce nu trebuie să facă, cremă acrită stând la căldură.

- Vorba mea! o întrerupse d-na Grădeanu. Tocmai spuneam că fiecare trebuie să poarte o sarcină, să ştie că la o anumită oră trebuie neapărat sâ fie undeva şi să facă ceva.

- Aş! întâmpină Zoe. Aceasta e pentru cei ce sunt nevoiţi să se ducă şi să facă. Cei ce nu sunt nevoiţi se duc şi fac numai când aceasta nu-i supără. Eu vorbesc din păţite! Alfons, al doilea soţ al meu - urmă ea apăsând asupra vorbelor - era om aşezat, in adevăr distins, trecut acum de treizeci şi şapte de ani şi consilier la Curtea de Apel. Mă măritasem după el tocmai pentru că o păţisem cu Radu, cel dintâi, care era cu numai doi ani mai în vârstă decât mine şi se lega de toate guvernantele, de toate cusâtoresele, ba până chiar şi de servitoarele din casa noastră. N-avea omul altă treabă.

- Biata de fată! suspină cocoana Elena, dându-şi slăbiciunea pe fată.

- Mai bine n-am nimerit-o nici cu Alfons, urmă Zoe încurajată. Sâ mă credeţi câ nu exagerez când vă spun câ mi se-ntâmpla să uit că sunt măritată. îşi petrecea toată viaţa la club, de unde se întorcea de obicei prin revărsatul zorilor de zi. Juca omul cârti *ş'ynu* perdea, ba de cele mai multe ori câştiga, dar era mereu buimac şî ursuz şi eu trăiam singură, singură mă duceam la teatru, singură la concerte, singura la serate, ba se-ntâmpla câ eram invitaţi, îl aşteptam ceasuri întregi gătită şi-n cele din urmă tot singură plecam şi născoceam te miri ce minciună ca să-1 scuz pe el. Bine! iubita mea - urmă întorcându-se spre d-na Grădeanu - d-ra ştii că toate aceste sunt adevărate şi că omul acela purta o sarcină, trebuia neapărat să fie la o anumită oră undeva şi să facă ceva. Când se scula însă pe la unsprezece, începea să se scarpîne în cap şi sâ certe feciorul, care nu-i făcea nimic pe plac. Ce treabă mai putea el sâ facă Ia Curte dacă se ducea?! Foarte adeseori însă nu se mai ducea, şi aud acum, că s-a şî retras, ori a fost nevoit să se retragă. Puţin îi pasa de altminteri, căci arenzile îi curg şi taie şi cupoane de la bonurile domeniale cu zece la sută. E ori nu înăcrită cremă?!

Cocoana Elena nu mai zicea nimic, dar era răpusă, înduioşată.

-Acestea sunt excepţîuni regretabile, grăi lorgu.

- Regretabile cu atât mai vârtos cu cât excepţiunile sunt regulă, replică Zoe, ajunsă la largul ei. Cărţi nu joacă, ce-i drept, orişicare, dar - nu sunt între noi fete mari - încurcaţi cu femei găseşti la tot pasul, încât nu mai ştii care toacă şi care e tocat. Pretutindeni, prin biurouri ministeriale, pe la tribunale şi pe la Curţi, pe Ia Cameră ***şi*** pe la Senat, pe la comandamentele militare, mai ales pe acolo, ele intră şi ies, şi ceea ce ţi se pare peste putinţă se face de dragul unei perechi de ochi frumoşi, căci cel mai brutal cavaler e şi el galant faţă cu femeia care nu-i este soţie.

- Unul Ia zece, o-întrerupse lorgu.

- Chiar la douăzeci, dacă vrei - continuă Zoe dar acela unu hotăreşte câte afaceri se rezolvă, câte procese se câştigă, câţi se căpătuiesc, câte înaintări se fac, câte muşamale se întind pe urma unor asemenea interveniri!

- Şi câţi oameni se ruinează! adăugă d-na Grădeanu.

- Câte case se sparg! adăugă şi cocoana Elena.

- Unu la douăzeci, am zis. Una la treizeci, zic, fiind vorba de ele. Aceea una dă nota societăţii: o vezi mereu şi pretutindeni şi-o auzi vorbind despre toţi şi despre toate-n felul ei, căci ea se ţine deasupra numai făcând să se creadă câ toate sunt ca dansa, dacă nu chiar mai şi mai, şi toţi sunt ca cei ce intră-n voile ei. Reputaţtunea e o ţesătură de minciuni: orişicât de cumsecade ai fi, simţi că lumea te socoteşre fie deopotrivă cu cei ce sunt, fie prost, fie prea făţarnic şi viclean, încât stil să-ţi ascunzi păcatele. E destul sâ te ridici câtuşi de puţin deasupra mulţimii pentru ca toţi şi toate să tâbărască asupra ta şi să te grăiască de rău şi să te coboare - dacă se poate - chiar mai jos decât dânşii.

Cocoana Elena dete din cap, iar d-na Grădeanu se uită cu drag la favorita ei.

- Nu e - adăugă Zoe - nici cremă, nici lapte proaspăt, ci lapte bătut, în care toate sunt amestecate de-a valma.

lorgu nu putea decât să zâmbească. Ascultase cu multă plăcere cele spuse de fără-ndoială deşteaptă lui prietenă din copilărie, dar, judecând după puţinii oameni cu care venise în atingere după întoarcerea sa în ţară, cu totul altfel vedea el lucrurile.

- Atât de tânără şi atât de pesimistă! exclamă el. Prea le vezi toate negru-n mai negru.

- Nu, răspunse ea. Ie văd numai fără de ochelari iar cât pentru rinereţă, o femeie care a avut doi bărbaţi unul după altul şi e băgată-n toate cronicile scandaloase fără ca să ştie cum a

ajuns în ele nu mai poate să fie pusă în rândul celor prea tinere. De altminteri, urmă ea după o pauză, eu nu vi le-am spus nici cu răutate, nici ca să mă plâng, ci numai fiindcă era vorba de cremă şi de lapte proaspăt.

- Pare-mi-se c-ai luat drept cremă ceea ce rămâne la rund, întâmpină Iorgu.

Zoe se uită pe furiş la cocoana Elena, care era învederat de altă părere.

- Nu mă zgândări, lorgule, că ţip] grăi dânsa mai îndrăzneaţă. Coconul Fănică Belu, unul dintre ginerii lui Barbu-vodă Ştirbei, e fără doar şi poate om din cea mai înaltă elită. Nu ştiu dacă îţi sunt ori nu cunoscute exemplele pe care le dă. Destul că domniţa s-a divorţat. Plagino, alt ginere al lui Barbu-vodă Ştirbei, s-a-ncurcat cu o guvernantă, cu care trăieşte la Marsilia. Divorţ! Ai treilea ginere, generalul Florescu, s-a divorţat şi el, nu mai cerceta de ce. Domniţa Natalia, fiica Iui Grigore-vodă Ghîca, a fugit cu ofiţerul austtiac care a omorât în duel pe başboierul Balş, soţul ei. Eiena-doamna a adoptat doi copii născuţi de Obrenovicioaia din adulter. Aceasta nu e cremă? Să-ţi mai vorbesc de coconul Mihalache, marele Kogălniceanu, care e divorţat, de Vasile Boerescu, celebrul profesor şi om politic, care e şi el divorţat, de Gună Vernescu, podoaba baroului, care a despărţir pe soţia unui neguţător de bărbatul ei, de Grădişteanca cea frumoasă, de Biseta, fiica marelui Rosettache. Mai vrei? Nu-ţi sunt destule exemple pentru începători, destule scuze pentru cei mai mărunţi?!

- E în adevăr urât! exclamă cocoana Elena, mirată de îndemânâtăcia cu care Zoe ştia să le înşire.

Iorgu, care nu le ştiuse aceste, era cuprins de temerea că dânsa, urmând înainte, are să-î vorbească şi despre oameni pe care îi punea sus în gândul lui.

- Destul! zise dar. Mă dau învins. Sunt păcatele epocei de tranzitiune.

- Nu ştiu dacă de Ia rău spre bine ori spre mai râu, grăi dânsa. Una tot am să vă mai spun. De câtva timp se vorbeşte cu multă stăruinţă că Vasilie Alecsandri, marele nostru poet, prietenul lui Cuza-vodă, al Elisabetei-doamnei, şi al tuturor oamenilor mari din ţara aceasta, acum flăcău de şasezed de ani aproape, are de gând să se-nsoare ori" poate că s-a şi însurat. Ştiţi cu cine? Cu o ţărancă, cu care a avut un copil, o fată acum trecută, precum se zice, de doisprezece ani.

- Foarte bine face, grăi Iorgu înviorat. Tot astfel marele poet german Goethe a luat în căsătorie pe servitoarea sa, care îi născuse un băiat.

Zoe îl luă cum pisica ia şoarecele, pe care-1 ţine în ghearele ei cele ascuţite.

- Care e, mă rog, fapta bună? îl întrebă ea. A născut ea copilul acela fără ca să fi luat şi el parte la acest act firesc? Răspunde desluşit?

Iorgu stete câtva timp pe gânduri. Nu erau, ce-i drept, fete mari de faţă, dar se afla acolo mama lui, pentru el îndeosebi mai mult decât fată mare, şi-i era greu să vorbească.

- Ştiu ce vrei să zici, grăi dânsul măsurându-şi vorbele. E foarte adevărat că nu-i este iertat bărbatului să aibă copii decât cu soţia sa, în cel mai rău caz cu o femeie pe care e gata s-o ia în căsârorîe, iar aceasra are s-o facă mai nainte de a se fi născut copilul lui. Tot mai bine e însă mai târziu decât niciodată!

- Mai bine, dar tot foarte râu, de tot rău! zise cocoana Elena apăsând asupra vorbelor. Goethe al tău a fost un păcătos.

- Dacă nu i-a fost ruşine să se-ncurce cu servitoarea lui — adăugă Zoe - era om care nu se-njosea iuând-o-n căsătorie. El însuşi a mărturisit-o aceasta. De ce să nu facă ca dânsul şi alţii, asupra cărora nu sunt îndreptate privirile tuturora?!

- Eu ţi-am spus că mă dau învins, grăi Iorgu.

VII

- Eu sunt atât de proastă - grăi Alina - şi nu pot să-mi dau seama ce aveaţi să faceţi timp atât de îndelungat la moşie.

- Sunt noauă pile, numai noauă zile de când am plecat, răspunse lorgu. Am avut atâtea de făcut, încât mi-e parcă nici n-am stat acolo.

- Tocmai aceasta e, întâmpină dânsa. Acum, în noiemvrie, sămânâturile de toamnă sunt făcute. Ce mai era de făcut?

- Ce nu mai era, domnişoară! exclamă dânsul. Chiar şi dacă n-ar fi făcute toate sămânâturile, are să le facă administratorul, căci la aceasta se pricepe şi el destul de bine; sunt însă altele la care oamenii de aici nu se pricep şi care numai sub conducerea mea se pot face cumsecade. Toată vara am lucrat la împărţirea pământului dupâ calităţile lui, la croirea drumurilor şi Ia construirea mulţumii de podişti de care e pe moşie neapărată nevoie. Acum e timpul pentru plantaţiuni şi pentru curăţirea pomilor de uscături şi de ramuri prisositoare, lucruri la care oamenii nu se pricep deloc.

Alina se uita cuprinsă de nedumerire în ochii lui cei frumoşi.

- Se cere şi pentru aceasta o pricepere deosebită? întreba dânsa.

- Domnişoara, - grăi dânsul - cum vrei mai bucuros să te tai la deget; cu un cuţit bine ascuţit ori cu un ferestrău?

- Foarte fireşte cu cuţitul, căci rana se vindecă mai uşor, răspunse ea.

- Ei bine! urmă el. Pomul vrea şi el sâ-i tai răni care se vindecă uşor. Unele crăci au să fie tăiate cu ferestrăul, altele cu toporul, iar altele cu foarfecile, şi toate trei aceste unelte au să fie bine ascuţite. Oamenii noştri rup crădle uscate fiindcă le vine mai la-ndemână aşa, taie cu ferestrăul crăci unde tăierea se face mai bine cu un topor bine ascuţit ori chiar cu

foarfecile. Iasă crăci ori ramuri care se încalecă şi taie crăci ori ramuri care au destulă lumină ori nu sunt de prisos.

- Am înţeles! exclamă Alina înviorată. Toate atârnă de la poziţiunea crăcilor. Ai să dai pomului o anumită formă, un fel de fizionomie potrivită cu felul Iui de a creşte. Trebuie să fie foarte interesant. Mi-ar face şi mie plăcere să conduc asemenea lucrare. E ceva şi pentru femei!

El se uită cu drag la copilă.

- Desigur că e interesant. Desigur că e şi pentru femei! zise.

- E parcă pomul răsufla mai uşor şi vântul îi scutura ramurile a recunoştinţă, adaogă dânsa.

- Foarte adevărat! şopti el. Sunt pe moşie sute, sunt mii de asemenea pomi pârăginiţi, meri, peri, gurui, nuci, pruni, care acum toţî răsuflă mai uşor şi, drept recunoştinţă, au să înflorească la primăvară mai frumos şi să dea toamna viitoare rod mai îmbelşugat.

- Ce mulţumire! Ce fericire! exclamă Alina, care vedea în gândul ei florile primăverii.

-Sunt apoi mulţi pomi care s-au uscat si sunt prea bătrâni, urmă dânsul. Aceştia au să fie înlocuiţi cu soiuri bune şi potrivite cu clima şi cu localitatea. Oamenii noştri nu ştiu nici sâ aleagă, nici să sape gropile, nici sâ planteze.

- îmi închipuiesc ce vrei să zici - grăbi dânsa - rădăcină bine dezvoltată, trunchi drept cu coaja groasa şi nevătămată, coroană bine începută...

- întocmai! o întrerupse el. Se vede c-ai învăţat botanică.

- Nu e cestiune de botanică, răspunse ea. Ce botanică mal învăţăm şi noi?! Bunul-simţ ţi-e destul ca sâ le ştii aceste.

- Ei bine! acest bun-sâmţ le lipseşte celor mai mulţi: plantează pomi care nu se prind ori tânjesc numai şi nu-şi dau seamă câ pierd recolta unui an ori chiar a unui şir de ani. Nu ţin apoi seamă de creşterea pomilor, şi ori îi plantează prea deşi, încât după câţiva ani se împedecâ unii pe alţii în dezvoltare,

lipsindu-se între dânşii de aer şi de lumini, ori îi pun prea rari şi nu numai pierd o mulţime de loc, dar mai sunt şi prea expuşi la vânturi. Gropile şi ie sapă apoi de obicei prea mici şi mai ales prea puţin adânci, încât puietul nu rezistă la secetă, cum rezistă la groapa adâncă, m al căreia fund se adună o rezervă de umezeală. ,

- Iacă un lucru la care nu m-aş fi gândit niciodată! exclamă dânsa. Aşa e: dacă groapa e adâncă, apa de ploaie adunată în ea nu se evaporează, căci e mult pământ deasupra ei.

- Ba mai e şi alt folos, adăugă dânsul. în timp de secetă rădăcinile însetate de umezeală cresc mai spre fund. De aceea are să fie făcută şi pentru grâu arătura mai adâncă decât ar cere-o rădăcinile grâului, care se întind mal la suprafaţă!

- Da! e foarte adevărat.

- Domnişoară - urmă el încălzindu-se - fiindcă nu-şi dau seamă despre aceasta, oamenii nu ştiu să tundă rădăcinile şi mai ales aşa-zisele mustăţi ale lor, şi plantează prea adânc. Neavând rădăcinile destul aer şi destulă lumină...

- Au ele nevoie de aer şi de lumină? îl întrerupse ea.

- Desigur că au! îi răspunse el. Fără de aer şi fără lumină nu e nici un fel de vegetaţiune cu putinţă. De aceea afânăm pământul, tundem rădăcinile şi plantăm la suprafaţă, ca de la vârfurile rădăcinilor tunse să se producă aşa-zise adventive, care se înfig spre fund. Plantând prea adânc, rădăcinile încetul cu încetul putrezesc şi pomul se usucă, în cel mai bun caz se ivesc rădăcini noauâ mai la suprafaţă şî pomul rămâne oarecum ofticos. Pomul transplantat în mai multe rânduri în mod raţional, din contra, se nobilează, creşte mai frumos şi dă fructe mai gustoase.

- Ce frumos! grăi dânsa. E atât de plăcut a sta de vorbă cu d-ta! Eu învăţ atât de multe.

- Pentru că eşti d-ta cum eşti! răspunse el şi-i luă mâna în amândoauă manile lui. I£ vezi atât de frumoase toate.

- Nu! D-ta Ie spui frumos - replică dânsa - şi mi-e parcă văd cum te bucuri când le faci şi cum ai să te bucuri când Ie vei vedea crescând şi înflorind. Eu aş alerga toată ziua ca o smintită de ici până colo şi nu m-aş mai sătura să fac pe ici, pe colo câte ceva. D-ta eşti atât de fericit că poţi să le faci toate, urină ea, cuprinsă de adâncă întristare.

întristarea trecu de la ea la el.

Da! Şi el s-ar fi bucurat, mult s-ar fi bucurat dacă ar fi putut s-o poarte de ici până colo, ca să i le arate toate, şi s-o vadă bucurându-se cum în gândul lui numai dânsa se ştia bucura. Se vedea pe sine însuşi cutricrând cu dânsa ţarinile, livezile, dealurile cu vii şi pădure. Ar fi fost o mare nedreptate ca el să fie nevoit a se lipsi de mulţumirea aceasta.

El îşi ridică cu îndărătnicie capul.

- Ai să vii, domnişoară, - îi zice cu toată hotărârea - la primăvară, când toate au să fie-n floare.

Ea dete din cap şi începu să râdă nervos, de nu mai ştiai dacă râde ori plânge.

- Nu se poate, îi răspunse.

- At să vezi că se poate! o-ncredinţă el.

- Da! grăi dânsa. Cu el m-aş duce şi m-ar lăsa *şi* mama, cu d-ta însă nu!

Iorgu se uîtâ lung şi oarecum sperios la ea.

- Cu cine cu el? întrebă oprindu-şi răsuflarea, şi picături de sudori reci se iviră pe fruntea lui netedă şi lată.

- Asta-i! răspunse iar dânsa. Parcă nu ştii şi d-ta?! Nu doară că cine ştie ce, dar lumea ce-ar zice dac-ar afla că m-am plimbat cu d-ta pe la moşie? Cu el, asta e cu totul altăceva! El însă de atâta timp n-a mai dat pe Ia noi. Se vede că e supărat, adăugă cu oarecare nepăsare.

- Şi-ţi pare rău? întrebă el iar uitându-se cu ochi scrutători în fata ei.

Alina se uită şi ea în tata lui cu o îndrăzneală care pe dânsul îl punea în uimire.

- Şi dac-aş zice eu că nu, m-ai crede d-ta? grai dânsa foarte serioasă. Ţi-ai face d-ta o bună părere despre mine? D-le Armaş, — urmă schimbând tonul — eu nu ştiu ce-ţi vei fi închipuit d-ta. Vorba era sâ vă mutaţi de Sf Dumitru. Nu v-aţi mutat. O să vă mutaţi, poate, de Sf. Gheorghe, ori de Sf. Dumitru viitor, odată neapărat, şi atunci o sâ ne vedem mai rar, dacă ne vom mai fi văzând. Mi-ar şedea mie bine să zic atunci că nu-mi aduc cu plăcere aminte de oarele pe care le-am petrecut împreună şi câ nu-mi pasă, nu-mi pare rău că numai rar de cot ne mai vedem?! Fără îndoială câ nu!

El iar luă mâna ei în amândoauă manile lui.

-O să ne vedem, domnişoară, căci oarele pe care Ie petrecem împreună îmi sunt mie chiar mai plăcute decât d-tale, grăi dânsul.

Alina iar râse de nu niaf ştiai dacă râde ori plânge.

- Aşa zicea şi el - grăi — şi, uite, nu-i aşa! Sâ nu ce superi, urmă, după o mică pauză, iar serioasă. E mare deosebire între d-ta şi el. Când el venea, îl aştepta şi mama şi stătea cu noi, râdea cu noi, se amesteca în certurile noastre şi Ii se părea tuturora lucru de *sinc-meles* dacă el venea ori pleca, ori *mă* vedea ieşind cu el. Când d-ta vii şi stai, toţi îşi fac fel de fel de-nchipuiri şi d-ta ştîi mai bine decât orişicine că n-au de ce. Ce-ar fi dacă s-ar afla că, fie chiar şi însoţită de mama, m-aş duce sâ văd cele făcute de d-ta la Valea-Boului?! Suntem - adăugă ea - din doauă lumi care se duşmănesc între ele! Eu, fată proastă cum sunt nu-mi fac inimă rea şi mâ bucur de ziua de astăzi, dar mâ împac cu gândul că mâne o să fie altfel.

lorgu Armas se ridică în picioare şi începu să se plimbe prin casă.

- Nu, domnişoară, - zise - nu suntem din cele doauă lumi care se duşmănesc înrre ele: suntem o lume pentru sine!

VIII

- Să-i iei pe toţi unul după altul şi să-i baţi la spete! strigă coconul Alecu, bineştiutul maior Catargiu. De când au simţit că Austria se apropie de Germania lui Bismarck, toţi au intrar în slujba nemţilor.

Deoarece coconul Alecu vorbea totdeauna în gura mare, încât răsunau saloanele clubului, mai mulţi dintre cei de raţă porniră spre el.

- De cine e vorba? întrebă Costică Boerescu, fratele ministrului.

- De cine sâ fie?! îi zise Orâscu, profesorul universitar şi arhitectul Palarului Universităţii. De junimişti.

- Toţi - repetă coconul Alecu - începând de la Petrache Carp, „Excelenţa", cum îi zic ei, şi de (a Teodor Rosetti, care s-a lepădat de cumnatul său, marele voievod Cuza, până la Maiorescu şi la cel din urmă Pogor.

- Cam asa e, stărui Orăscu; mai mulţi nemţi decât români!

- Cosmopoliţi li se zice, adăugă Costică Boerescu.

Coconul lancu Talpă era supărat. Iasă că „Maiorul", rudă apropiată a regelui Milan, era şi nepot al lui Jascar Catargiu şi al marelui Barbu Catargiu şi lumea ţinea seamă de spusele Iui, dar mai erau şi ceilalţi doi, unul frate, iar altul om de-ncredere al unui ministru, semne că guvernul se clatină, ceea ce nu-i venea deloc la socoteală.

- Cocoane Aiecule, - grăi dânsul - dac-ar fi cum zici, coconul Eascar nu i-ar fi luat în ministeriu! său.

- Coconul lascar nu face politica, ci gospodărie, răspunse Maiorul. Ce vreţi adecă?! Bosniacii şi herţegovinenii s-au răsculat aşa, numai de capul lor? A pus Ignatieff fitilul. Ia primăvara se pune şi principele Milan în fruntea oştirii sârbeşti, iar Nichita din Muntenegru nu se lasă nici el mai prejos. Ia vară se răscoală bulgarii, iar grecii stau de mult gara.

D-ta ştii cine e cel ce ţi le spune aceste! Se deschide, domnule, chestiunea orientală, şi n-o să rămânem noi singuri la o parte. M-ai înţeles? N-o să rămânem pentru că aşa vreau nemţii.

Ceilalţi deţ^ră din cap, ca oameni de aceeaşi părere.

- Mă iartă, Maiorule, întâmpină coconul Iancu. Eu nu mă prea pricep la politică mare. Judecând însă'cu mintea mea de om cu rost, nu înţeleg de ce adecă am avea să ne amestecăm şi noi în gâlceava aceasta. Ne supără pe noi turcii? Se amestecă ei în treburile noastre? Mai pot ei să ne facă vreun rău? Cu totul altfel Rusia, care e puternică. Eu cred că rot au oarecare dreptate cei ce zic - ca junimiştii - că coadă de topor n-avem să ne facem. Dar nici n-avem noi armată ca să intrăm cu ea în război.

- Auzi om, auzi senator care zice că n-avem armată! strigă Maiorul, si ochii lui se opriră asupra generalului Florescu, preşedintele Camerei, care stătea la o parte de vorbă cu câţiva dintre credincioşii săi. Generale! urmă dânsul. E aici cineva care zice că n-avem armată.

Generalul, spelcuk ca totdeauna, cu barba-n cioc, cu mustaţa acum căruntă-n spic, şi tacticos, se apropie de dânşii.

- Armată? iubite amice, grăi dânsul îndreptându-se spre d-l Talpă. Armată e ţara întreagă. Eu sunt militar, şi ca militar îţi vorbesc. Amicul meu Vasilie Alecsandri, poetul, zice că românul e născut poet. Eu zic că el e născut oştean. Dorobanţul nostru, domnule, e cel mai bun soldat: dă-i căciula în cap şi puşca-n mână şi ieşi la război cu el. Dacă n-am avea alte cuvinte de a intra în războiul care după toate semnele e apropiat, trebuie să intrăm pentru ca lumea să afle că are să ne respecteze şi să ţie seamă de noi.

Cellalt general, bârrânul Christian Tell, fostul ministru de Culte mai nainte de Maiorescu, clătina, ca totdeauna, din cap, parc-ar fi voit să zică: „Nu şi nu!"

- Aşa este! grăi dar, ca lumea să-i ştie gândul.

Coconul Iancu Talpă, simţind c-a intrat fără de veste în tabăra celor ce vor să-i răstoarne pe junimişti, de care avea oarecare slăbiciune, se dete învins, ca să curme vorba şi să scape aşa mai pe nesimţite.

Zărind la capătul salonului de alături pe nepotul său Iorgu stând de vorbă cu pictorul Verussi, o „caracudă" junimistă, care se pricepea Ia toate, o luă cu paşi rari spre el.

Verussi îi vorbea Iui Iorgu despre noua biserică, cu hramul Sf. Nicolae, de la Buzău, pe care o zugrăveşte un tânăr cu foarte interesante apucături artistice.

- Se ţine strâns de tipicul oriental în ceea ce priveşte sfinţii, iconar adevărat - zise el -, dar aşază culorile cu multă armonie şi are mult simţământ pentru natură.

Iorgu-şi aduse aminte de valea cea frumoasă, de gâşte, de gânsac şi de păstoriţa cea jertvită.

- Cum îl cheamă? întrebă dânsul. Verussi stere puţin pe gânduri.

- Uite! Păcatele mele! - zise - nu-mi adite în clipa aceasta aminte, dar ştiu.

- Ai auzit, Iorgule? - grăi d-l Talpă - aici se vorbeşte de război apropiat.

Iorgu se-ntoarse supărat spre el.

„Cine 1-a mai pus să vie tocmai acum?!" îşi zise, dar nu-i rămase decât să i-l prezente lui Vetuss! pe unchiul său.

- Manevre politice — grăi Verussi -, pregătiri pentru răsturnarea junimiştilor, care le stau în gât. Teamă mi-e însă că fac jocul roşiilor, care stau la pândă. Dacă nici acum, în ajun de război, nu sunt uniţi conservatorii nu-i rămâne domnului decât să-i cheme pe roşii, care sunt mai îndrăzneţi şi buni pentru orişice.

- Care va să zică război are să fie? întrebă d-l Talpă.

- Aceasta e părerea generală, răspunse Verussi.

- Aici, cel puţin, pe cât am auzit seara aceasta, adăugă Iorgu.

- Noi, junimiştii - urmă Verussi dându-şi importanţă cuvenită - ne vom pune însă toată greutatea ca România să tămâie neutrală. Dacă Turcia iese învingătoare stăm bine cu ea, iar dacă ea iese învinsă, era de prisos intrarea noastră în război.

Iorgu, urmaşul vitejilor Armaşi, clătină ca generalul Tell din cap, dar fără ca să şi zică şi: „Aşa este!"

- Şi independenţa?! întrebă el.

- O avem, răspunse Verussi. Primul act de independenţă l-am săvârşit încheind convenţiunea comercială cu Austria. Turcia n-a putut să ne împedece. Vom încheia şi altele. Noi toate fără vărsare de sânge le-am câştigat pân-acum; tot fără vărsare de sânge avem să le câştigăm şi celelalte.

Iorgu, deşi avea multe simpatii pentru junimişti, venea din Germania, unde spiritul războinic era covârşitor.

- Demnitatea naţională cere ca independenţa să fie câştigată cu arma în mână! zise el.

- Palavre, grăi d-I Talpă. Uşile deschise n-au să fie sparte. Pe armă pui mâna când cineva-ţi stă în drum şi nu te lasă să mergi înainte ori când eşti jignit în orişice fel. D-l Verussi are toată dreptatea: pe noi nu ne supără nimeni, iar socoteala pe care sârbii, muntenegrenii şi bulgarii vor fi având-o cu turcii nu ne priveşte. Noi ne căutăm de treburile noastre. Dar aşa sunt coconaşii aceştia, care n-au să meargă Ia război, războinici mare minune!

Verussi era şi el de părerea aceasta şi. nu-şi putu stăpâni zâmbetul de satisfacţiune.

Iorgu se simţea jignit.

- De unde ai scos-o că n-am să merg şi eu la război?! Întâmpină el.

- Poftim! răspunse d-l Talpă. Chiar şi dacă n-ai fi procuror eşti scutit ca singur fiu al unei văduve.

- Haid', să zicem că ai dreptate, că scutirea se întinde şi asupra celor de seama mea chiar şi pentru timpul de război, grăi Iorgu. Dreptul de a mă duce nu mi-1 poate lua nimeni, şi viaţa mea toată mi-aş face mustrări şi mi-ar fi ruşine de mine însumi dacă m-aş uita cum se duc alţii şi eu aş rămânea acasă.

- Foarte adevărat, zise Verussi; dar tocmai de aceea e lucru neiertat să ne avântăm în război fără ca să fim nevoiţi.

- Ai tu - adăugă d-l Talpă - să laşi în părăsire lucrurile pe care le-ai început pe moşia ta şi să pătăseşti pe mama ta cea plăpândă? De ce? Aşa, numai de dragul vitejiei?

- Dacă trebuie! strigă Iorgu.

- Dar vorba e tocmai că nu trebuie! strigă şi Verussi. Nu avem noi românii nevoie să cerem unii de Ia alţii asemenea jertve.

- Auzi d-ta vorbă! strigă şi d-l Talpă. Am să-l văd eu pe nepotul meu Iorgu Armaş plecând cu raniţa în spinare peste Dunăre...

- Asta nu! îl întrerupse Iorgu. Eu am calul meu Ia grajd, cal bun, nene, şi n-am decât să intru la călăraşi, pentru ca după câteva luni să ies ofiţer de rezervă. Şi am s-o şi fac aceasta, dacă nu chiar mâne ori polmâne, zilele aceste. Bărbatul adevărat trebuie să fie, pe lângă toate celelalte, şi oştean.

IX

- Poftim! grăi Zoe intrând furtunatec în salon şi puse pe masă un teanc de fotografii, unele mai mari, altele mai mici. O colecţîune întreagă, multe şi frumoase, tot una şi una. Iar comentariile vi le dau — Ia cerere.

Cocoana Anica, stăpâna casei, şi d-na Grădeanu, geloasa ei prietenă, grăbiră la masă, doritoare de a vedea fotografiile si de a cere comentarii.

- Zoe tot Zoe! exclamă d-na Grădeanu.

- Vorba aceea: una-i Zoe! îi răspunse Zoe în glumă. Cocoana Anica se-ntoarse spre cocoana Elena, care rămăsese şezând în jeţ.

- Ţie iar nĂ ţi-e bine, îi zise îngrijată.

- Sunt obosită, grăi aceasta. Tu ştii că^de câţiva ani mor mereu în fiecare iarnă, dar primăvara mă înfiripez iar. Vă fericesc pe voi, care luaţi lucrurile atât de uşor şi aveţi bucurii atât de ieftine. Nu-i lorgu om pentru care poţi alege: îşi alege el însuşi.

- Nici câ e vorba ca noi să-i alegem, răspunse iar Zoe ducându-se la ea. Lucrul e cu mult mai complicat. Oamenii ca dânsul aleg, de obicei, pe cea dintâi ce le iese-n cale.

- Se poate. Asta se poate! o-ntrerupse cocoana Elena gândindu-se la fata proprietăresei.

- Dacă vrei să-1 scapi de aceasta, îi scoţi alta în cale, urmă Zoe.

Cocoana Elena zâmbi.

- Cel puţin de încercare e bine, zise ea.

- Dacă nu reuşeşte încercarea, faci alta şi Iar alta, stărui Zoe. Noi alegem aici pe acelea pe care avem sâ î le scoatem în cale: alegerea şi-o face el însuşi.

Cocoana Elena se ridică să se ducă la masă, iar Zoe îi duse jeţul şi-i aşează şi un pufuleţ la picioare.

- Drumurile de felul acesta se fac cu mare încungiur, urmă apoi. Noi alegem aici după-nfăţişare, după vârstă.

- După educaţiune, adăugă cocoana Anica.

- Şi după zestre, adăugă şi d-na Grădeanu.

- Da, da! urmă Zoe. După poziţiunea părinţilor şi după legăturile familiale.

- Mai ales după legăturile familiale! stărui cocoana Elena.

- Urmează apoi manevrele pe câmpul de luptă, urmă iar Zoe, mai în glumă. Suntem în sezon. Eu pun pe nesimţite o întâlnire pe teren neutral, adecă rog pe d-na X să poftească la un ceai, la o serată, lâ un bal pe d-na Z, dimpreună cu fiica ei, iar între invitaţi e şi lorgu. Altă dată mâ aflu la teatru ori la concert. lorgu, care se află şi el acolo, vine pe o clipă în loja mea. Eu îl prezent în timpul pauzei unei alte doamne, care se aflâ-n altă lojă cu fiica ei, cu o nepoată ori cu o prietenă, lăsari-1 pe mine, ca să-1 port eu pe la toate icoanele, şi am ochi buni ca să văd unde se opreşte mai bucuros. Buna-cuviinţă cere sâ facă vizitele obligate, şi mi-e destul să ştiu unde merge bucuros pentru ca să stărui şî să pun în cele din urmă la cale o întâlnire la un ceai dat de mine — la nevoie şi mai multe.

- Mult eşti măiestrâ în de-alde-aceste! exclamă d-na Grădeanu. Ştii de minune sâ le potriveşti!

- Nici o măiestrie, replică Zoe. Lucrurile se potrivesc ele de ele.

- Perzi însă din vedere că lorgu a intrat la călăraşi, interveni cocoana Anica.

- închipuieşte-ţi, grăi cocoana Elena. Mi-o mai face şi aceasta. N-am de altminteri ce sâ-i fac. Aşa era şi nenorocitul de tatăl său. E o manie familială. Fiindcă se zic Armaş, li s-a înfipt în minte gândul că trebuie să poarte armă.

- Dar îi şi sade bine uniforma, observă cocoana Anica.

- I .ui îi şade bine orişice! adăugă d-na Grădeanu. N-ai ce să-i zici!

- Mie îmi vine lucrul acesta ca la comandă, grăi Zoe. în manevrele pe care am să le fac eu, uniforma e o armă nepreţuită, căci ochii tuturora, şi mai ales ai fetelor, se opresc asupra ei. Orişiunde mă voi ivi alăturea cu dânsul, toţi o să se întrebe: „Cine e militarul care însoţeşte pe Zoe?"

Cocoana Elena clipi din ochi. O supăra gândul că lumea o sâ-1 cunoască pe lorgu al ei ca însoţitor al Zoei, deşi îşi mai schimbase părerile în ceea ce o priveşte pe aceasta.

- Uite! iacă şi nepoatâ-mea Dorica! exclamă d-na Grădeanu, care se uita la fotografiile de pe masă. Frumoasa fată, şi bună.

Ea o trase pe Zoe la o parte, ca să-i spună ceva în toată taina despre frumoasa Dorică.

Cocoana Elena se uită dupe ele. 4

- Mie nu-mi place. Ce sâ-mî fac dacă nu-mi place?! o grăi dânsa încet.

- Ce nu-ţi place? întrebă cocoana Anica.

- Toată comedia aceasta, răspunse cocoana Elena. Să mi-1 ia pe băiat şi să-1 poarte de ici până colo cum îşi poartă ţiganii ursul. Mă supără gândul că lumea o să-1 vadă cu dânsa.

- Boala te face mereu nerăbdătoare şi nemulţumită, întâmpină cocoana Anica. Tu vezi câ altfel nu se poate. Dacă ţîi să-I vezi cât mai curând însurat, ca sâ-1 scapi de păcatele tinerilor care se-ncurcă mai cu una, mai cu alta, n-ai altă cale. Mai ales acum, după ce i-a intrat milităria-n cap, îl iau ofiţerii, care sunț ce» mai uşurateci oameni, şi-1 duc pe la chefurile lor.

- Inchipuieste-ţi! — zise iar cocoana Elena - mi-o mai face şi aceasta!

- Ai multă dreptate, verişoarâ. Cât mai curând, însurat. Bărbatul fără femeie e ca şi calul fără căpăstru. De ce sâ te supere gândul câ lumea o să-l vadă mereu cu Zoe? îi este, la urma urmelor, verişoarâ, şi mai bună călăuză nu-i poţi găsi în babilonul acesta de Bucureşti.

- Prea e plină de toţi dracii! şopti cocoana Elena.

- Ei, şi?! răspunse cocoana Anica Talpă- Nu cumva te temi c-o sâ-I scoată din minţi? 1 asa, câ nu prea e cu putinţă, cu totul altele sunt gândurile ei, vreunul mai bătrâior şi bogat, care-i face toate chefurile şi o poartă prin toate capitalele, dară chiar dacă ar fi.... Ea se plecă şi-i şopti la ureche: La urma urmelor> tot mai bine cu ea decât cu cine ştie ce lipitoare din mahala^

Cocoana Elena se uită supărată la verişoarâ ei mai mare, dar stete puţin pe gânduri, se mai uită şi dete din umeri.

- De! zise rostind vorbele mai în salâ. Dac-ar fi sâ alegi între doauă rele, pe cel mai mic îl alegi.

Zoe şi d-na Grădeanu, dumirite, se întoarseră cu fotografia Dorichii, ca sâ li-o arate şi celorlalte doauă şi să le dumirească şi pe ele făcând cuvenitele comparaţiuni cu alta şi iar cu alta.

Căci prin comparaţiuni urma să se facă alegerea mai fericitelor dintre care rămânea să-şi aleagă lorgu Armaş.

- Iar la cârciumă! grâi Şoric, băcanul din piaţă, pe jumătate în glumă, iar pe altă jumătate ca o mustrare. De câte ori vin să văd ce mai e cu biserica, tot aici vă găsesc.

- Dacă vii totdeauna când suntem aici, îi răspunse Emil râzând. Iasă că e după-masă, dar aici e mai cald decât în biserică, unde a început să fie cam rece.

- Şi vinul ne mai încălzeşte, adăugă Volcec, zugravul, pe care Emil şi-1 adusese de la Bucureşti, ca să-i fie de ajutot.

- Mai bun decât berea noastră din Boemia, adăugă şi Sikora, tâmplarul şi poleitorul, care venise şi el să facă după desemnurile lui Emil tâmpla şi strănile.

Luase de la Olbrich un fel de concediu pe câteva săptămâni si trecuseră luni de zile de când îşi prelungea mereu concediul.

- Ba nu e bun deloc, întâmpină Emil. îl beţi voi, care-1 băgaţi în burtă de bere, dar pe mine nu mă vedeţi bându-1. Nene Anghele, — urmă întorcându-se spre Şoric - mare păcat ti-ai făcut îndulcindu-mâ cu **înfund3iul** d-tale. Am ajuns ca bărbatul legat cu farmece de nevastă-sa: nu se mai poate uita la altă femeie. Tot aşa sunt şi eu, cu gândul mereu Ia mfundatul d-tale.

Anghel Şoric, deşi băcan, neguţător cu socoteală şi cu punga strânsă, era om cu multe slăbiciuni, dar cea mai mare dintre

slăbiciunile lui erau vinurile tui. Mai ales cu ele-şi făcuse averea, şi n-aveai decât să i le lauzi pentru ca sâ'l moi, n-aveai decât să-i spui că nu ştie nimeni sâ gospodărească cu vinurile ca dânsul pentru ca să ţi-l faci prieren. Acum însă el se ţinea tare. Se legase omul să zugrăvească biserica de Sf. Nicolae cu cheltuiala lui. Din vorbă în vorbă, Emil îl mai înduplecase să facă şi strănile, ca să se potrivească cu tâmpla şi cu zugrăveala. Preasfinţia-sa episcopul îi făgăduise că o să sfinţească el însuşi biserica. Ziua de Sf. Nicolae se apropia însă şi mai erau multe de făcut.

- Gluma la o parte, zise el. Pe mine mă trec răcorile când mă gândesc că n-o să fie biserica gata de Sf- Nicolae. Ruşine ca aceasta n-am mai păţit şi-o s-o văd pe fie-iertata mea Niculina toate nopţile-n vis.

Emil se ridică, se duse la el, îl luă frumuşel şi-1 duse la unul din scaunele de Ia masă.

- Şezi, omule, ici, lângă mine, îi zise. De ce adecă să nu fie gata? Mai avem unsprezece zile până în ajunul sărbătorii: ce nu poate să fie gata în unsprezece zile?

- Toate pot să nu fie gata dacă staţi mereu la cârciumă, îi răspunse băcanul.

Emil i se uită drept în faţă.

- Nu te uita că mă vezi cu părul vâlvoi, nepeptănat, nespălat, jerpelit, soios şi cu tocurile scâlcite, îi zise. Aceste au cântecul lor. Aşa cum mă vezi, sunt om care se ţine de vorbă. Eu i-am adus pe d-niî aceştia aici pentru că-i ştiu oameni care ştiu să facă lucru bun şi frumos. Dacă m-aş teme că n-o să fie gata Ia timp, nu m-ai găsi aici şi nu i-aş lăsa nici pe dânşii să-şi piardă timpul. Fii liniştit: doauă-trei zile mai nainte de Sf. Nicolae ţi le dăm toate gata.

D-1 Anghel Şoric dete din umeri ca omul care aude şi nu crede.

- Or fi, poate, celelalte - grăi cam cu jumătate de gură dar icoana Maicii Domnului, icoana Sf. Nicolae şi Arhanghelul Mihail...

- I,e face d-sa! strigă Volcec.

- Stie d-sa când şi cum! adăugă Sikora.

-Ascultă, stărui Emil. D-ta nu te pricepi numai la vinuri, ci eşti om care înţelege şi lucruri mai subţiri. Cele trei icoane care te neliniştesc sunt, precum ai văzut, croite gata, după tipic, aşa cum scrie la carte. Tata, Dumnezeu să-1 ierte, era psalt, dar zugrăvea şi icoane, pe care Ie vindea prin bâlciuri. Ştiu doar încă din copilăria mea cum se face o Maică Preacurată, un Sf Nicolae şi un Arhanghel. Nu e în lumea aceasta arhiereu care să-mi găsească vreun cusur.

Sikora şi Volcec deteră adânc convinşi din cap.

- In biserica aceasta însă aceste trei icoane au rostul lor deosebit, urmă Emil.

- Cum aşa? îl întrerupse băcanul cam îngrijat.

- D-ta zugrăveşti biserica întru vecinica pomenire şi odihna răposatei, grăi Emil.

- Da! aşa este! zise d-l Şoric. Pentru odihna ei sufletească.

- Ei bine! — urmă Emil - Sf. Nicolae e nu numai hramul bisericii, ci totdeodată şi patronul ei.

- Da! zise iar d-l Şoric. Aici venea toate duminicile să se închine, şi de Sf. Nicolae aveam totdeauna praznic la casă.

- Vei înţelege deci - stărui Emil — că Sf. Nicolae are să fie tăcut asa ca ochii celui ce intră în biserică să se oprească asupra lu..

- Se poate aşa ceva? întrebă d-l Şoric nedumerit.

- Fără îndoială că se poate, îl încredinţa Emil. De ce adecă e pictura pictură? Dacă la marginea pădurii e un steag alb, ce vezi d-ta, înainte de toate, când te apropii de pădure? Nu steagul cel alb?

- Aşa este! strigă băcanul.

- îi dau icoanei mai multă lumină, mai multă strălucire, mai multă viaţă, ca să iasă dintre celelalte icoane, îl dumiri Emil. Tot aşa am să fac şi cu Arhanghelul, care e pattonul d-rale, şi mai ales cu Maica Preacurată, care-şi ţine copilul în braţe, căci răposata a fost muma copiilor d-tale.

- Da! grăi d-l Anghel Şoric de tot muiat Nici nu fac numai eu singur lucrul acesta. Copiii iau şi ei parte. N-am cerut-o de la dânşii, dar au stăruit ei, fiecare după puterile lui, şi e şi mai frumos aşa, căci nu mî-a fost numai mie soţie, ci şi lor mamă tor atât de bună.

- Vezi d-ta?! urmă Emil. Pentru ca să le pot da acestor trei icoane cuvenita strălucire, trebuie să le am toate celelalte gata, să stau în uşa bisericii, să mă uit acolo şi să-mi dau seama unde am să mai pun roşu, unde albastru, unde verde, unde galben ori alb, ca să fur ochit celor ce intră. Senin trebuie să fie împregiurul Maicii Preacurate, încât să râdă inima celor ce o zăresc din depărtare.

- Dar o să fie toate acestea gata la timp? întrebă d-1 Şoric.

- E lucru de câteva ceasuri azi şi încă câteva mâne, răspunse Emil.

- îl tace d-1 Emil, grăi Volcec.

- Chiar şi mai curând dacă vrea, adăugă Sikora.

- Băiete! strigă d-l Anghel Şoric întorcându-se spre băietul de serviciu.

îşi scoase carnetul, rupse o foaie din el şi scrise pe ea: „Daţi doauă sticle de-nfundat".

- Uite! îi zise apoi băietului! Du-te cu aceasta Ia băcănie şi-o dă fiului meu. Dar iute! Te-ai dus şi te-ai întors.

Băiatul plecă.

- Stai, băiete! Stăi! Adă biletul! strigă iar băcanul. Luă apoi biletul de la băiat, mai scrise pe el: „NB. Din cele mari". Şi sublime de doauă ori.

- Haide!

Când însă băiatul ajunse Ia uşă, iar îl chemă înapoi, luă biletul şi-1 rupse, apoi scoase altă foaie şi scrise pe ea citeţ: „Daţi patru sticle înfundate din cele mari".

- Dar să nu mai întârzii, băiete, că re dau în toţi dracii! strigă apoi. Aşa trebuie să vorbeşti cu aceştia dacă e vorba să faci treabă, adăugă întorcându-se spre Emil. Precum ziseşi d-ta, lucrul acesta nu-1 fac numai eu, ci iau parte şi copiii mei, trei băieţi şi doauă fete, buni băieţi şi bune fete.

- N-am zis eu, replică Emil. D-ta ai spus-o aceasta.

- At zis-o d-ta, am spus-o eu, tot acolo vine: destul că s-a zis şi că-i adevărat. Să vezi d-ta: eu am început cu puţin, ca să nu zic cu nimic, şi am avut noroc.

- Vei mai fi fost şi d-ta om harnic, priceput şi chivernisitor, ii zise Emil.

- Bunătatea d-tale! îi răspunse băcanul uitându-se spre uşă. Toate sunt bune, dar nu preţuiesc nimic dacă n-ai noroc. Ce s-ar fî afes de mine dacă aş fi avut o nevastă cum sunt cele mai multe?! Uite, fiul meu, Nae, în seama căruia am lăsat prăvălia, n-a împlinit încă doauâzeci şi trei de ani şi abia acum, după Crăciun, am să-I însor, dar e om care face ca şapte, încât ai putea să-I pui să-nvârtâ treburi de milioane. Nu-i noroc? El iar se uită spre uşă: Ticălosul acela de băiat tot nu se mai întoarce! urmă el supărat.

- Dar abia a plecat, zise Emil. E o bucată de loc de aici până la piaţă. Mai au apoi sa se coboare în pivniţă, să caute sticlele...

- N-au ce să caute, îl întrerupse băcanul. Ştiu ei prea bine unde sunt sticlele şi le găsesc pe necăutate. Şi, cum zisei - urmă - cellalt băiet e preot la Focşani, dar preot, nu popă, cum s-ar zice, şi are trei copii, tot floare adevărată. EI sări în picioare: Păcatele mele! strigă. Nu mai vine băietul acela! Zici d-ta de drum şi de pivniţă, dar graba e grabă şi stăm aici aţâţi oameni fără nici o treabă.

- O să vie şi o să bem, şi treabă mai bună nici că putem să facem! strigă Emil.

- Iar cel mai mare dintre feciorii mei - urmă Şoric aşezându-se iar — Voicu, are chiar cinci copii şi poate să mai aibă, cu voia Celui^tfe-Sus. Poate şi să-i ţie, că e cherestegiu la Ploieşti şi are joagăre în valea Teleajenului.

- Aida-dee! strigă Emil. Şoric cherestegiul! II ştiu! Bravo! poţî sâ te făleşti cu el. Are un băiet bun în liceu şi o fată măritată după lipscanul Cănilă.

- Ei! tocmai acela! se mândri Şoric. E om!

- E! răspunse. Dat atunci sora lui, soţia căpitanului Vinteş, e şi ea fiica d-tale.

- Nu mai e căpitan, domnule, ci maior, replică Şoric. E fiica mea soţia maiorului, giuvaer de om şi el. Nu degeaba l-a făcut maior. Despre fata mai mică nu-ţi votbesc. E nemăritată şi poartă casa în spinarea ei. Dac-aş lăuda-o, ai zice, vorba românului, câ vreau să scap de ea.

Uitându-se iar spre uşă, îl zări în depărtare pe băietul care venea cu cele patru sticle, se ridică să-i iasă în cale şi scoase din buzunar briceagul cu rac, ca să desfunde cât mai curând una.

- Bravo! băiete, bravo! îi zise. M-am supărat eu, nu-i vorbă, că mă supăr uşor, dar îmi şi trece iute; ai grăbit însă cum se grăbeşte.

Desfundând apoi sticla, o puse pe masă.

- Sâ beţi acum, nemţilor, - urmă — şi să ziceţi c-aţi băut şi voi o dată.

- Nu sunt nemţi, cî boemi! îi zise Emil.

- Nemţi, boemi, ce-or fi, tot neam străin, răspunse. Câte o sticlă pentru fiecare, dar le bem în tovărăşie. Băiete! Patru pahare curate ! Iute ca piperul!

După ce băietul aduse păhărele şi le puse pe masă, Şoric mai desfundă o sticlă, turnă în pahare şi ridică paharul său, ca să închine, dar deodată sâ răzgândi, puse iar paharul pe masă,

băgă mâna în buzunar, scoase un leu, se uită la el, apoi i-l dete băietului.

Băietul mulţumi şi se întoarse să se ducă.

- Stai, să-ţi mai dau unul, ca să fie doi, îi zise. Iacă, îţi mai dau doi, ca să fie trei. Sâ zici şi tu că n-ai alergat degeaba.

Iar ridică apoi paharul, ceea ce făcură şi ceilalţi trei.

- în sănătatea familiei Şoric! închină Emil.

- Să-mi trăiască, mulţi ani cu bine, că e frumoasă şi bună, răspunse el şi deşertă paharul, apoi se uită la feţele celorlalţi, ca sâ vadă efectul.

- Ei, ce ziceţi, nemţilor? întrebă el.

- Bun vin! răspunse Sikora.

- Foarte bun! şi bună ţară care-l are! adăugă Volcec.

- Bună ţară şi buni oamenii din ea! îi încredinţa Şoric, turnând din nou în pahare.

Emil se uită cuprins de înduioşare la el.

- Sănătate şi voie bună, minte limpede, dare de mână, familie frumoasă, nume bun - zise el mai mult pentru sine - si oamenii tot se mai plâng că nu e în lumea aceasta fericirea cu putinţă.

- Dacă nu e! întâmpină Şoric. Toate sunt bune şi frumoase, dar nu e şi dânsa, răposata, să se bucure dimpreună cu noi de ele.

- Taci, omule, câ e mare păcatul în care cazi, îl înfruntă Emil, gustând şi din al doilea pahar. Te gândeşti în fiecare zi la ea?

- Nu-n fiecare zi - răspunse Şoric -, ci în fiecare ceas.

- Care va să zică trăieşti cu ea! Noi, românii, trăim cu morţii noştri. Şi ai să te bucuri de Sf. Nicolae, când va veni preasfinţia-sa să sfinţească biserica? stărui Emil.

Şoric desfundă şi sticla a patra.

- Dacă am să mâ bucur?! zise. Dar eu ca mine: o să se bucure ceilalţi când o să ne vedem cu toţii împreună, încât n-o

să ştiu de ce să mă bucur mai mult, de bucuria mea ori de a lor.

- Cum îţi închipuiesti atunci că n-o să se bucure şi ea acolo, în lumea cealaltă, unde-o fi? grăi Emil. Dacă vă gândiţi voi mereu ea, este şi ea mereu cu gândul Ia voi şi se bucură cu voi!

D-1 Anghel Şoric se uită lung Ia el.

- Să fie oare în adevăr aşa?! zise el. Eu aşa cred, căci dacă n-aş crede, n-aş fi făcut ceea ce rac, dar mi-e câteodată parcă-mi vine. să stau la îndoială!

- Să nu stai deloc, că pierzi mulţumirea la care te aştepţi, urmă Emil. Ţine-te de gândul că împodobeşti casa Domnului pentru că ea ţi-a cerut-o aceasta, şi-n ziua când va veni arhiereul ca să cădească-n faţa icoanelor, are să fie şi ea la picioarele Maicii Preacurate.

Şoric era răpus.

- Dar să-mi faci Icoanele cum ai zis, ca să le vadă, vrea, nu vrea, cel ce intră în biserică! strigă dânsul. Am eu vin şi mai bun decât acesta, care e numai numărul trei. O să bem din el când om sta la masă cu preasfinţia-sa.

- Ei! Acum să ne deşertăm paharele, şi la treabă! grăi Emil adresându-se celor doi tovarăşi ai săi.

D-1 Anghel Şoric iar se uită nedumirit la el.

- De ce atâta grabă?! zise. Ziceai că puţin mai aveţi. Tot o să fie toate la timp gata. Abia am început să stăm de vorbă.

El scoase iar carnetul, rupse o foaie din el şi scrise pe ea: „Daţi trei sticle din no. 2".

Se răzgândi însă, şterse pe „trei" şi scrise deasupra cu litere mari *„doauă"*.

- Sâ-1 gustăm şi pe acesta, urmă apoi. Băiete! Haid'! Te-ai întors? Dar Maica Precista să mi-o faci cum ai zis.

- Are să fie frumoasă! îl încredinţa Sikora.

Volcec rămase cu ochii ţintă la pământ ca omul, care se frământă şi nu reuşeşte să-şi aducă aminte ceva.

„Foarte frumoasă! îşi zise peste câtva timp. Şi seamănă cu cineva. Ochii aceia care plâng în vreme ce gura râde a fericire, i-am mai văzut eu ochii aceia , şi nu ştiu când şi unde !"

PARTEA A TREIA

JERTVA CREDINȚEI

i

lorgu avea un adevărat cult pentru mama sa. Nu mai era în gândul lui altă femeie ca dânsa. El știa cât a suferit și cât a răbdat ea ca soție a unui om pornit spre năvalnicii, care a risipit o avere mare fără ca să-ți poți da seamă pe ce, câte silințe și-a dat să-l stăpânească și cum nu s-a despărțit de el decât pentru ca să scape cel puțin o parte din zestrea ei. Incarnai bine ostia ca mamă, care numai pentru el trăiește și în toate clipele vieții ei la binele lui se gândește. Niciodată el n-a auzit din gura ei o vorbă jignitoare despre răposatul său tată. Pentru el tatăl său era numai un om nenorocit, care nu prin ușurință, nici mai ales prin destrăbălări, ci numai prin prea marea sa bunătate s-a ruinat. Auzind de la unul una, de la altul alta, el încetul cu încetul s-a-ncredințat că lucrul acesta nu este adevărat, și tocmai de aceea era uimit de prea marea ei bunătate. „O face și aceasta tot numai din dragoste către mine: nu e nimic ce nu e-n stare să facă de dragul meu", își zicea dânsul. Urmarea firească era câ nu se socotea nici el în stare să facă ceea ce ar fi mâhnit-o pe dânsa.

Silințete Zoei și ale celorlalte doauă cocoane de a-l purta pe nesimțite pe la icoane - cum zisese Zoe - erau deci și zadarnice, și de prisos. El știa că mama lui dorește să-l vadă cât mai curând căsătorit, era pătruns de gândul câ așa e bine și voia cu tot dinadinsul ca să si facă ceea ce dorea mama lui.

- Nu mai umbla, Zoe, cu apucături piezișe, zise dar într-una din zile. Am să-ți pun portretul la loc de frunte dacă reușești să scapi pe mama de cea mai mare dintre grijile ei de astăzi ajutându-mă sâ găsesc una cu care ne-mpăcăm amândoi.

Zoe se uită la el cu ochii scrutători ai cunoscătorului. Era peste putință ca ea să nu știe ceea ce știau cocoanele care jucau maus cu țața Cleopatra și cu d-na lonescu. Știa chiar mai mult: că el și Alina se-ntâlneau când cocoana Elena nu era, din întâmplare, acasă, iar d-na lonescu era mereu dusă la maus, marea ei slăbiciune de văduvă fără casă grea.

- Amândoi? grăi dar. Lucru de tot greu. O să alergăm cam mult. Cât pentru dânsa, ea se împacă, dar ... nu te superi dacâ-ți zic „tu"?

- Ai fi fățarnica dacă mi-ai zice altfel, răspunse el. Greșești! Dacă mama ar avea să aleagă, ar alege pe placul meu, aleg dar și eu pe placul ei. Cât pentru mine, mie-mi plac toate, urmă el zâmbind. Uite, Dorica, de care tu ești atât de încântată, îmi place și mie, dar niciodată n-o să-i placă ci.

- Te înșeli! întâmpină Zoe. Chiar ea ți-a ales-o.

lorgu rămase câtva timp nedumirit.

- Se poate — grâi apoi - după împregiurările familiale, după cele spuse de d-na Grădeanu, mătușa ei, și de cocoana Anica, mătușa mea, după vreo fotografie, dar n-o cunoaște, n-a auzit-o vorbind, nu i-a văzut mișcările, nu s-a uitat în ochii ei. Mama e femeie care le vede, le scrutează și le cântărește toate. De aceea te rog să pui la cale o-ntâlnire fie la d-na Grădeanu, fie la tine, ca să văd ce zice mama.

- Nimic mai ușor, răspunse Zoe. Are să se facă, și sunt încredințată câ ea va zice „da".

- Nu mă-ndoiesc nici eu că de dragul meu o va face aceasta - grăi lorgu -, dară s-ar putea ca mai târziu să-i pară rău de a o fi făcut. Eu vreau să văd nu ce zice, ci ce gândește ea, cum zice „da" și ce spun ochii ei, Zoe dragă, - urmă el cu

toată seriozitatea - soția mea are să fie fiica mamei mele, şi eu țin să nu-i dau acesteia o fiică pe care n-o voieşte cu toată inima.

Zoe nu prea era obicinuită să intre în asemenea dîscuțiuni subtile şi, aduc£ndu-şi aminte de copilul poetului Goethe, îşi stăpâni râsul.

- Dac-o să le cântăreşti toate aşa, pârfă-n cele mai mici amănunte - zise ea - o s-ajungi ca Vasilie Alecsandri, flăcău bătrân, şi-n cele din urmă tot o să-i dai mamei tale nu numai o fiică, ci totodată şi o nepoată pe care n-a voit-o.

- Eu nu! strigă Iorgu.

- Tocmai tu! îi răspunse ea. Degeaba te ții drept. Eşti om de o fire impulsivă, care-şi ia hotărârile cu-ndărătnicie, ca să arate că-i dă mâna să le ia.

Iorgu se uită uimit la ea.

- Aşa zice şi mama - grăi dânsul — şi ca să mă dezvinovățească, spune c-am moştenit-o aceasta de la tata, că e un păcat al neamului Armaşilor. N-are însă dreptate.

- Desigur că nu are! stărui Zoe. Păcatul nu e al neamului, ci al clasei sociale. Aşa sunt ceî mai mulți dintre voi, oamenii cu averi mari şi cu legături întinse. Deprinşi din copilărie cu gândul că vă dă mâna să faceți tot ceea ce voiți şi că voauă toate vi se iartă, voi faceți din îndărătnicie, ca să arătați că puteți chiar şi ceea ce de altminteri nu voiți. Dac-ai şti că Dorica face nazuri, ai alerga după ea; dac-ai şti că părinții ei stau pe gânduri, ai stărui pe lângă mama ta, pe lângă mătuşă-ta, pe lângă d-na Grădeanu, pe lângă mine, pe lângă toată lumea să-i înduplece^ Deoarece nu dai însă de nici o greutate, născoceşti greutăți - mai că mama ta zice cu gura „da", dar cu ochii „nu", mai că mai târziu ar putea să-i pară rău de a fi zis ceea ce a zis, mai că nu o poți sili să aibă fiică pe cine nu vrea cu toată inima. Te faci de râs, Iorgule, închipuindu-ți că eu nu te-nțeleg. Sunt femeie trecută prin multe - urmă ea - şi vă cUnosc firea şi cele mai ascunse gânduri..Ai vrea să mai prelungeşti idila cu vecinica şi...

Iorgu a ascultat-o când cu plăcere, când cu răbdare, ici dând din umeri, colo clătinând din cap, făcând acum un gest de nerăbdare şi pornit apoi să-i taie vorba, dar o asculta. Când a rostit însă — cu oarecare răutate — despre idilă, el se ridică în picioare.

- Ştiu ce vrei să zici, o-ntrerupse iarăşi foarte serios. Idila, dacă aşa doreşti să-i zicem, se prelungeşte şi aşa, şi aşa. Cred că e şî pentru tine, dar ştiu că pentru mine este o plăcere să stăm de vorbă, aşa, despre toate şi despre nimic. Prin contractul de căsătorie nu renunț la dreptul de a-mi face din când în când parte de plăcerea aceasta.

Zoe zâmbi cu viclenie.

- Aceasta e cu totul altăceva, îi zise ea tot serioasă. Pierzi din vedere cu cine vorbeşti. încă o dată: eu sunt femeie trecută prin multe. Una e să stai de vorbă cu mine ori cu Dorica şi alta să petreci ceasuri întregi închis în casă cu fiica proprietăresei, care e dusă - ea ştie unde.

- Te rog —• replică Iorgu — tot serios şi liniştit zic şi eu: una e să stai de vorbă — cum se zice - între patru ochi, şi alta să mai fie de față cineva de care eşti nevoit să ții seamă, încât nu poți să spui tot ceea ce gândeşti. Nici noi, tu şi eu, n-am vorbi cum vorbim dac-ar mai fi de față cineva.

- Aceasta o ştiu mai bine decât tine - îi răspunse ea - şi de aceea nu stau de vorbă cu orişicine între patru ochi, cum zici tu. Lumea e un balaur cu multe capete şi cu încă mai mulți ochi, care le văd toate, iară oamenii, când nu pot să ştie adevărul, îşi tac închipuiri potrivit cu felul lor de a fi. Iorgule, - urmă ea apăsând asupra vorbelor - ție nu-ți va fi pasând ce zice lumea, dar trebuie să te gândeşti că compromiți fata. M-ai înțeles? Iată de ce ține tant Elen să-ți iei cât mai curând hotărârea, ca să nu se mai prelungească idila.

Iorgu rămase buimăcit, întâia oară în viața lui era cuprins de simțământul că omul e rob al societății în mijlocul căreia

trăieşte. Avea verişoarâ lui dreptate: putea el să spună că puţin îi pasă de ceea ce zice lumea, dar era mişel dac-o zicea aceasta.

- Eu nu! grăi ridicându-şi cu-ndărătnicie capul. N-am s-o compromit, şi chiar dac-ar fi, sunt în stare s-o reabilitez.

- Iată omul impulsîunilor momentane! strigă Zoe, apoi se duse Ia el şi-l apucă de amândoi umerii, ca să-l zguduie. Bine, omule, - urmă - dar tocmai de aceasta e vorba să scapi. Un Armaş are să se gândească în toate clipele vieţii lui la neamul său. Da ori nu?!

loigu era atins unde îl durea mai rău.

EI nu răspunse la întrebare.

Şi-o zisese şi el nu o dată aceasta, şi mereu îl bătea gândul de a se desface încetul cu încetul, oarecum pe nesimţite, de Alina. Mai ales când se ducea Ia moşie, îşi făcea de lucru ca să steie cu câteva zile mai mult. Cutriera ţarinile ca sâ vadă cum răsar sămănăturile de toamnă, umbla pe la plantaţiuni, deşi n-avea încă ce să vadă la ele, umbla după inginerul care-ncepuse lucrările de măsurătoare, deşi n-avea nici o treabă acolo. Vorba era să mai steie. Iar după ce era nevoit să se-ntoarcă, îi părea rău că a primit sarcina de procuror şi, drept un fel de despăgubire, se punea să răsfoiască prin dosare pentru ca să-şi poată zice că are mult de lucru şi nu-i rămâne timp pentru flecăriri. în cele din urmă tot îşi găsea însă timp chiar şi pe nevrute.

Ia urma urmelor de ce să se canonească el lipsindu-se de o plăcere nevinovată?!

Acum însă, când Zoe îi puse-ntrebarea, el se simţea ca prins într-o cursă pusă de el însuşi.

- Da — îi zise deci - da! Tocmai de aceea însă are să reabiliteze pe femeia pe care a compromis-o.

Zoe îi râse în faţă şi-l atinse obrazul cu mâna ei cea moale şi mică.

- Tot vorba cu Goethe al tău, îi zise; Bine a făcut el că şî-a legitimat copilul, dar încă mai bine ar fi făcut dacă n-avea

copilul acela. Tot astfel şi d-l lorgu Armaş face mai bine dacă nu compromite pe nimeni, ca să nu fie nevoit a reabilita pe nimeni. Ascultă, lorgule, - urmă - plăceri găseşti pe la teatre, pe la concerte, prin saloane, prin cluburi, chiar la tribunal, fără ca sâ te temi că vei fi nevoit a reabilita pe cineva, si cea mai mare plăcere o găseşti acasă la tine.dacâ ştii să alegi bine.

Deşi grăite mai mult în glumă, vorbele aceste etau pentru lorgu un semn învederat că verişoară-sa Zoe e femeie cu minte şi cumsecade, care ştie să dea îndrumări înţelepte.

Se poate că nu chiar în urma acestor îndrumări, dar fără-ndoială si ajutat de ele, lorgu s-a avântat în toiul vieţii bucureştene şi s-a-ncredinţat din ce în ce mai mult că au Bucureştii farmece dacă îi cunoşti bine. Ce mai vrei? Azi la teatru, printre acte, mai prin fumător, de vorbă ici cu unul, colo cu altul, mai prin loje ori în dosul culiselor, ici cu una, colo cu alta, iar după reprezentaţiune douaă-trei sferturi de ceas la „Capsa". Mâne la o serată, la un bal, la un concert ori chiar în faţa Prefecturii de poliţie, l I.D. lonescu, care-l făcea atât de bine pe Barbu lăutarul şi mai era ajutat şi de către franţuzoaice ca vestita Fanelli, şi iar douaă ʼerturi Ia „Capsa" ori cel puţin Ia „Brofr". Nu era, ce-i drept, încântată cocoana Elena când il auzea pe la douaă ori pe la trei după miezul nopţii furişându-se-n iatacul Iui, nici când îl vedea sculându-se pe la zece, unsprezece; cocoana Anica, Zoe şi alte cocoane mai cu experienţă o-ncredinţau însă câ aşa e la Bucureşti în timpul sezonului, că altfel nu se poate să i se împlinească gândul, şi ea se-mpăca cu toate. Se bucura apoi când el pleca la tribunal si nu se mai întorcea decât de timpul mesei. Adevărul era însă că dânsul stetea la tribunal până pe la trei-patru, apoi îşi comanda un muscal şi ieşea însoţit de vreunul dintre bunii lui prieteni la Şosele, ca să vadă şi să fie văzut, să salute şi să fie salutat.

Pe la moşie nu se mai ducea Iorgu. N-avea ce să caute acolo. Se gândea însă câteodată, aşa, mai din depărtare, la ea, îşi aducea aminte de vorba coconului Iancu Talpă şi rămânea cel puţin o datăja doauă săptămâni seara acasă pentru ca să-şi facă socotelile gospodăriei după regulele învăţate la înalta Academie de studii agronomice. Scria omul ici cât a luat cel din urmă câştiu din arendă, colo cât a luat din contul curent de la Zerlendi, punea apoi pe foaia cealaltă punct cu p u n ă ceea ce a cheltuit cu moşia şi cât cu altoie, multe şi mărunte. Nu-i ieşea deloc pe plac socoteala. în zadar, un om cu poziţiunea lui şi-n împregiurările în care se afla el avea cheltuieli neapărate, care nu se puteau prevedea. Nu-i rămânea decât să treacă ceva din ele şi asupra anului viitor. îşi făcea deci şi socoteala veniturilor probabile ale anului viitor, scădea din acele; venituri ceea ce trebuia si mai cheltuiască cu moşia, predam şi ceea ce urma să plătească la Zerlendi. Nu-i mai rămânea linult pentru celelalte. Fiindcă aceasta-l stipăral, se mângâia cu gândul că veniturile vor fi feră îndoială mai maii decât cele prevăzute de dânsul şt ca, realizaiîmpriamntuliaC^ scăpa de Zerlendi şi va plăti anuităţi mai mici. '

Apoi, apoi mai era şi un factor deocamdată necunoscut, pe care nu'l -băgase^n socoteli: veniturile zestrei, pe care şi le închipuia din ce în^ce mai potrivite cu exigenţele sociale.

Nu! Nu era ei, Iorgu Armaşi nevoit să se calicească. Ajans ofiţer în escadromif de călăraşi, elşi-a mai cumpărat şi un al doilea cal, o frumuseţă de armăsar, rasă curată, pentru care n-a plătit, de ocaziune, decât cinci mii de Ici. Toţi prietenii îi spuneau că-i sade foarte bine călare pcei^Mat fiind apoi în grajdi loc pentru încă doi cai; k*-meput să-şi caute, tot de ocaziune, mai pe la Wagner din stradai Primăverii, mai pe la Jean **Ca** re tasul din Ptxlul-Mogoşoaiei* şi un docar* Era, la urma urmelor, un câştig, căci nu mai avea nevoie să mai cheltuiască

cu muscalii. îi şi şedea apoi mai bine pe capră mânând caii săi decât tolănit ca orişice brutar în fundul birjii.

Avea multă dreptate Zoe: e plină viaţa bucureşteană de plăceri mari, care te fac să uiţi micile plăceri idilice.

Se mat oprea el, ce-i drept, din când în când, oarecum printre picături, la vecinica, cum îi zisese Zoe, dar nu mai era ceea ce a fost mai nainte. Nu doară că s-ar fi schimbat dânsa, dar nu se mai mulţumea el cu cele ce odinioară îi erau atât de plăcute. I se părea câteodată lucru sarbăd să-şi petreacă rimpul vorbind aşa, despre toate şi despre nimic, şi, vâzându-se singur cu dânsa, voia parcă ceva mai mult.

Avea Zoe dreptate: nu poţi să ştii unde ajung lucrurile când un om tânăr şi o femeie tânără stau numai ei amândoi de vorbă.

Tocmai de aceea Zoe, care le ştia toate atât de bine, potrivea lucrurile totdeauna aşa ca să mai fie cineva de faţă când ea sta de vorbă cu varul ei Iorgu. Mai ales acasă Ia ea îl lăsa să aştepte în vreme ce ea se gătea şi-n cel mai rău caz îi dedea femeii de casă de lucru, ca să nu se depărteze, în vreme ce el se afla cu dânsa. Aceasta-l supăra pe Iorgu, care avea să-i spună ori s-o-ntrebe şi câte ceva ce numai între patru ochi se putea.

Mai era apoi Ia mijloc şî-un lucru despre care el nu-şi dedea seamă.

Una din slăbiciunile omului e să-şi dea pe faţă gândurile şi simţământele, şî drag îi este orişicui cel ce-l ascultă cu luare-aminte, îl înţelege şi-i împărtăşeşte vederile. I se părea lui Iorgu lucru sarbăd să-şi petreacă timpul vorbind cu vecinica despre toate şi despre nimic, pentru că el nu-i mai vorbea, ca odinioară, despre lucruri de care ea se interesa şi pe care ea le-nţelegea. Ei nu se mai potriveau deci în gând şi în simţire, şi el îşi aducea cu durere aminte de oarele petrecute stând de vorbă cu dânsa. Cu atât mai doritor era să stea de vorbă cu Zoe, căreia avea să-i spună atât de multe despre lumea în care-şi

petrecea acum viaţa şi pe care dânsa o cunoştea chiar mai bine decât el.

Nu trecea zi fără ca să afle ori sâ-nveţe ceva nou, fără ca să facă o cunoştinţă, fără ca să râmâie-n nedumirire în ceea ce priveşte pe d-l cutare, d-na cutare, mai ales domnişoara cutare. Şi nimeni nu-i era atât de apropiat ca Zoe, nimeni nu era-n stare să-i dea desluşiri mai lămurite decât dânsa.

întâlnirea pe care o ceruse el cu Dorica s-a făcut încă înainte de Crăciun. Au trecut însă sfintele sărbători şi încă vreo doauă săptămâni fără ca să fi pus cineva vreo întrebare în ceea ce priveşte hotărârile luate de dânsul. Cea mai de aproape chemară ca să o facă aceasta era Zoe, iară dânsa nu numai tăcea, dar şi fugea oarecum de dânsul.

- Zoe, - îi zise în cele din urmă - n-ai tu să-mi spui nimic?

- Eu?! răspunse ea ca mirată. Nu ştiu ce aş fi putând sâ am a-ţî spune fără ca să [nu]-ţi fi spus.

- N-ai nimic să mă-ntrebi? întrebă iar dânsul.

Ea dete din umeri.

- Nimic! răspunse iar.

- Nu simţî nevoia de a vorbi cu mine despre lucruri despre care numai între patru ochi se poate vorbi? sfătui dânsul mai desluşit.

Zoe se uită lung la el.

- De ce s-o simt? grăi. Mi-e destul să te văd pentru ca să ştiu ce doresc a şti. Dacă te-ar arde, ai fi alergat de mult după mine. Fiindcă n-ai alergat, ştiu că nu te arde, şi atât mi-e destul, şi nu ştiu ce am mai putea să vorbim între patru ochi. Dacă vei fi având tu ceva, n-ai decât să mi-o spui. Mie mi-ar şedea rău să ţi-o dau fără ca sâ o fi cerut tu. '

El aruncă o căutătură spre femeia din casă, care ştergea cu o pele de căprioară nişte bibelouri şi le aşeza'apoi pe fiecare la locul de unde îl luase.

- Prea esti ceremonioasă, îi zise el.

- Sunt forme care vor să fie păstrate, îi răspunse ea. Linico, - urmă apoi întorcându-se spre servitoare - du-te şi-mi adă din dulapul de la stânga broboada cea vişinie. E cam rece aici. Vâ cunosc atât de bine, urmă după ce Unica se depărta; sunteţi ca copilul pe care-l duci la Moşi şi-l pui să-şi aleagă o jucărea din magazie. Pune mâna pe una, apoi pe alta şi pe iar alta. îi este greu să se despartă de asta, apoi de cealaltă. Ar vrea, ia urma urmelor, să le aibă pe toate şi nu e-n stare să aleagă.

- Comparaţiunea e interesantă, deşi nu tocmai potrivită, îi zise el.

- Ba foarte potrivită, îl încredinţa dânsa. îţi place azi una, mâne alta, toate-ţi plac dacă e vorba, dar de nici una nu te legi. Aşa o sâ meargă aceasta până ce nu vei fi dat peste aceea care ştie să se lege ea de rine.

- Mai am rimp! grăi dânsul când Unica se întoarse cu broboada.

Sezonul început în toamna anului 1875 s-a desfăşurat furtunatec, şi lorgu, om nou în viaţă bucureşteanâ, era purtat ca frunza întrată-n vârtej, încât el adeseori se oprea, se uita buimăcit împregiurul său şi nu mai era-n stare să-şi dea seamă cum a ajuns unde se află.

Luat la început de curentul junimist, el era cuprins de simţământul că se pregătesc lucruri mari în viaţa ţării şi se bucura câ e băgat în seamă când se ducea la club, la consfătuiri ori Ia aşa-zise ceaiuri parlamentare. Aşa cum vedea el lucrurile şi oamenii, viaţa politică îî păţea adimenitoare. încetul cu încetul s-a-ncredinţat însă, că-n dosul aparenţelor frumoase se petrec pe ici, pe colo, şi lucruri urâte, ceea ce-l mâhnea, ce-i drept, dar îl făcea cu atât mai doritor de a se uni cu cei ce, după părerea lui, îşi dedeau silinţa să pună capăt relelor apucături.

Dorinţa aceasta n-a slăbit în el decât în faţa mişcării porni te-n partidul guvernamental contra junimiştilor. N-avea decât să ţină seamă de cele ce i se spuneau pentru ca să fie-ncredinţat că ei nu vor putea să se susţină, şi era cuprins de un fel de frică: „Ce cauţi tu ^ îşi zicea - în viaţa politică, în care oamenii ca Teodor Rosetti, Petre Carp, Ti tu Maiorescu nu se pot susţine?!"

După câteva serate de-ntâlnire cu dăscălimea din Bucureşti, ministrul T. Maiorescu şi-a alcătuit proiectul de lege pentru reforma învăţământului.

El constatase că, din cele vreo doauă mii cinci sute de şcoli care se aflau trecute în registrele ministeriului, o foarte însemnată parte, sute şi iar sute, nu exista în adevăr. Local pentru şcoală ori nu era deloc, ori era o casâ-nchiriată. de tot scump, în care nu, se puteau aduna copiii, iar leafa de-nvâţător o lua vreo slugă, vreun protejat ori vreo femeie care n-a făcut niciodată şi nici nu era în state să facă lecţiuni. Ministrul a declarat deci asemenea şcoli ca neexistente şi a trecut în budget numai învăţători care în adevăr funcţionează.

în urma acestei măsuri foarte fireşti, s-a stârnit 6 furtună îndreptată contra ministrului, care desfiinţează sute şî "iar sute de şcoli, în care se răspândesc luminiie-n popor.

Mai grea furtună s-a stârnit când vorbă era de şcolile secundare.

I,a 1864, când a fost organizat învăţământul secundar, nu erau destui oameni carq aveau,cuvenita pregătire pentru sarcina de profesor secundaţi Coj^riunije de admitere în corpul didactic au fost deci stabilite **strivit** cu nevoile timpului de atunci, şi unii dintre proferi nrftveaujdesţulă pregătire, alţii aveau $i aiţe ocupaţium»Jpcit eo^ ca lucru secundar, *şl* numai puţini îşi făceau eucSurile regulat. Ministrul voia să pună capăt acestei stări de lucruri. Profesorii secundari

erau însă mulţi, aveau legături, îşi câştigaseră trecere, şi o lume întreagă striga că el vrea se împedece propagarea culturii în ţară.

Cu desăvârşire grea era apoi poziţiunea ministrului faţă cu profesorii universitari, care erau unii deputaţi, alţii senatori, iar alţii foşti ori chiar actuali miniştri, toţi oameni cu mare trecere.

Era o-ntreagâ lume care avea cuvinte de a stărui ca lucrurile să rămâîe cum sunt şi lupta se urma cu înteţite din ce în ce mai mare. Iorgu era însă nevoit să stea la o parte, căci lumea se mai frământa şi-n vederea din ce în ce mai apropiatului război. Orişicât de mult ar fi ţinut adecă la fruntaşii „Junimii", el nu se putea împăca cu politica lor neutralistă. Mai ales ajuns ofiţer de călăraşi, inima de Armaş adevărat îl trăgea spre generalul Florescu, iar în privinţa aceasta-l îmbărbăta şi mamă-sa, care, deşi la început supărată, se utta cu drag la el când îl vedea îmbrăcat în uniformă şi călare pe armăsarul lui sforăitor. Nici cu generalul nu putea însă Iorgu să meargă. Mai războinici decât acesta erau adecă roşii, care iar începuseră să se mişte. Mereu îşi aducea Iorgu aminte de vorba lui Verussi, că vodă va fi nevoit să-i cheme Ia putere pe aceştia dacă albii se vor dezbina. 1^ roşii însă Iorgu numai cuprins de spaimă se putea gândi. încă din timpul copilăriei sale i se înfipsese-n minte gândul că roşii lucrează din răsputeri să ruineze boierimea, s-o desfiinţeze şi să scoată din ciocoime o altă clasă stăpânitoare, alcătuită din oameni noi şî fără tradiţiuni familiale. Se porniseră agitaţiunile prin mahalale, se formaseră „căprăriile", Rosetrache cel cu ochii bulbucaţi, fraţii Bratianu şî alţii ca aceştia, întorşi din străinătate, se-ntâlneau în fiecare zi la „Frascatti", în faţa Teatrului Naţional, ca lumea să-i vadă, şi pe Iorgu-l treceau răcorile când se gândea că albii se ceartă între dânşii.

$i aceasta, ba poate că mai ales aceasta 1-a făcut pe Iorgu să se arunce-n toiul vieţii bucureştene.

La început, un timp oarecare, se simţise bine la tribunal, unde era foarte zelos. în curând s-a-ncredinţat, însă că silinţele îi sunt în mare parte zadarnice. Unul dintre judecători nu ţinea deloc sâ sş dumirească de ce adecă e vorba în procesul în care avea să judece. Altui îşi dedea părerea după îndemnurile primite de la advocat ori chiar şi de la împricinat. Iar altul era prea slab pentru ca să reziste în faţa stăruinţelor puse de cei îndrăzneţi. Femei, advocaţi, samsari şi-mpricinaţi intrau şi ieşeau mereu din camera de chibzuire, şi hatâruri, muşamalizări, părtiniri de tot felul erau lucruri oarecum de sine înţelese. Mulţumirea de care îi vorbise Teodor Rosetti n-o găsea Iorgu-n mijlocul judecătorilor: tot mai bine trecea timpul la teatru şi la „Capsa", la seratele de tot felul şi-n plimbări pe la Şosele, mai scump, dar şi mai bine.

Pe la sfârşitul sesiunii, Titu Maiorescu şi-a prezentat proiectul de lege şi l-a susţinut cu strălucitul lui talent oratoric, dar în faţa puternicei opoziţiuni a fost nevoit să se retragă.

Aceasta a fost o grea lovitură.pentru lorgu. Iascar Catargiu şi-a remaniat însă mînisteriul şi-n locul lui T. Maiorescu a intrat Petre Carp, care a declarat că el e continuatorul prietenului său T. Maiorescu. Acum lupta, care mai nainte fusese îndreptată numai contra lui T. Maiorescu, s-a pornit contra tuturor junimiştilor, întorsătura aceasta l-a făcut pe lorgu să-şi aducă aminte de favoritul lui poet latin, care zice: *„Fericit e cel ce departe de treburile publice ară cu boii săi ţarinile părinteşti".* Se căia de a fi intrat în ceata judecătorilor şi de a nu se fi stabilit la ţară, cum zisese P. Carp.

Mai adia apoi şi vânt de primăvară. Zăpada se topise chiar şi pe la locurile mai adăpostite. Mâţişorii de salcie şi cei de răchită, de arin ori de plopi se clătinau în bătaia vântului. Copacii, erau înmuguriţi. Unii dintre pomi începuseră să-nflorească. Iarba încolţea, şi pe ici, pe colo ieşea din ea câte o floricică, mai o păpădie galbenă, mai un fir de viorea, mai câte o micşunea.

Albinile se porniseră, şi pe ici, pe colo, se ivea câte un fluture neastâmpărat. Chiar şi dacă n-ar mai fi fost şi celelalte, trebuia să iasă-n lorgu iarăşi la iveală vechiul om cu slăbiciuni pentru natura ce vecinie se premeneşte.

Deodată, pe nepregătite, ca Ia o potuncă de la cate nici o abatere nu se iartă, el a puşcaii la docarul cel frumos şi a plecat pe drumuri pline de hopuri şi de băltoace la Valea-Boului.

Erau acolo atât de multe de făcut ori de pus la cale. Trebuia să-şi vadă semănăturile de toamnă şi planraţiunile, să-i dea administratorului îndrumări pentru arăturile de primăvară, să zorească lucrările de măsurătoare, să se dumirească în ceea ce priveşte reparaturile şi zidirile din nou Ia curtea boierească, să se încredinţeze dacă s-au făcut ori nu cele poruncite de dansul pentru curtea de păsări. Era plin lorgu de gânduri şi de îndemnuri care-l zoreau, încât nu maf ţinea seamă că i se-nspumează caii nedeprinşi cu drumuri lungi şi grele şi i se umple de noroi docarul făcut pentru plimbări la Şosele.

Nici că i-a fost în deşert graba.

Nicăiri în tot drumul cel lung n-a trecut pe lângă lanuri atât de frumoase ca cele de pe Valea-Boului. Grâul, care toamna răsărise perie, înfrăţise-n arătura adâncă de se făcuse lan încheiat, tot fire cu frunza Iată şi de un verde-închis. Putea sâ-i zică administratorul: „Unde ai pus, coconaşule, mâna, a pus şi Dumnezeu'mila". Nu mai puţin frumoase erau livezile curăţite toamna trecută şi mai ales plantaţiunile făcute sub ochii Iui: tot coajă îmbibată de suc, muguri graşi, boboc peste boboc, semne de-mbelşugată rodire. Şi abia aici se-ntindea-n faţa ochilor lui iarba verde şi deasă, din care ieşeau la iveală flori peste flori, abia aici i se arătau toate în lumina plină a soarelui, abia aici bâzâiau albinele, zburau fluturi şi mai cântau şi păsărelele din crâng.

„Da! îşi zise. Cu adevărat fericit cel ce ară cu boii săi ţarinile părinteşti. Fericit!" zicea iar, cuprins de întristare.

Se bucura de toate, dar se bucura singur. Neasemănat mai viuă si mai deplină i-ar fi fost bucuria dacă împreună cu dânsul le-ar fi văzut şi mama lui, care avea atâta slăbiciune pentru amănuntele vieţii de la ţară, mama lui cea dulce şi neasemănat de bună.

Dar mai era cineva care s-ar fi bucurat văzându-ie.

Gândindu-se fa aceasta, el o vedea, parcă, pe Alina-n faţa sa, o vedea ca-n aievea şi abia acum îşi dedea seamă că ea are ochi care plâng în vreme cc gura ei râde.

„Ar râde şi ochii aceia - îşi zise el —, dacă s-ar desfăşura toate aceste-n faţa lor."

l-o făgăduise aceasta într-o clipă de slăbiciune, de impulsiune, ar fi zis Zoe, iar acum îi părea rău nu c-a făgăduit-o, ci câ nu e-n stare să-şi ţie cuvântul.

Da! Zoe vedea bine lucrurile: societatea e balaur cu multe capete şi cu încă mai mulţi ochi. înţelegea acum toată nevinovăţia cuprinsâ-n vorbele: ***„Cu el da, dar cu d-****ta* ***nui"*** Arunci se simţea jignit, iar acum, cu torni alt om, era uimit de înţelepciunea copilei. Lumea care 1 -a văzut mai prin lojefe de la teatru, mai prin dosul culiselor, mai pe la „Broft" ori pe la „Capsa", mat pe la serate şi baluri, mai plimbându-se pe la Şosele şi pe Ia grădina de la Herăstrău, ce-ar zice lumea aceea dac-ar afla câ se plimbă cu dânsa pe la Valea-Boului? Nu era cu purinţâ! I se va fi părut atunci că ea şi el sunt o lume pentru sine; acum erau învederat din doauă lumi învrăjbite.

Şi totuşi...

îi era nesuferit afâtă din cale gândul că dânsa aşteaptă ca el să se ţie de vorbă şi are-n cele din urmă să-i aducă aminte cum c-a zîs atunci că nu se poate.

întors iar la Bucureşti, el s-a frământat zile-nttegi de-a tândul ca sâ afle o ieşire din strâmtorarea în care intrase. N-ar fi fost nimic mai uşor decât să se facă c-a uitat, dar aceasta era împotriva firii Iui. Trebuia neapărat sâ-i spună că n-a uitat, ba

chiar s-o si poftească, dar aşa ca ea să nu primească. Şi aceasta era-mprotiva firii lui. Dar dacă pleca pe un timp oarecare de la Bucureşti, abunăoară la Târgovişte, să facă exerciţii de călărie?! Ar fi fost o adevărată laşitate!

în zadar îi erau toate zvârcolirile: tot numai mama lui cea bună putea să-1 scape.

- Mamă dragă, - îi zise el în cele din urmă - am făcut o prostie şi te rog să-mi vii într-ajutor ca sâ ies din încurcătură.

Ea se uită clătinând din cap la el.

- Iar vreuna din impulsiunilc tele momentane, îi zise. lorgule, Iorgule! Tu eşti de altminteri atât de cuminte. De ce nu-ţi păstrezi bunul cumpăt? De ce e vorba?

- E un lucru de nimic — răspunse el - care mi-e însă foarte supărător. Am făgăduit domnişoarei lonescu, fiica proprietăresei, încă astă-toamnâ, câ am s-o poftesc la o plimbare pe Valea-Boului.

Cocoana Elena tresări. Superstiţioasă, ca toţi oamenii bolnăvicioşi, ea-şi înfăţişa făgăduinţa aceasta a piază-rea! Vedea parcă-n faţa ei zugrăvită Valea-Boului, cu gâştele, cu gânsacul si cu păstoriţa frumoasă.

- Rău ai făcut, foarte rău, îl musttă dânsa pe şoptite. Şi ce vrei acum?

- Te rog, mamă! Tu eşti atât de bună, stărui dânsul; invit-o tu pe doamna lonescu.

- Se poate?! îi răspunse ea ridicându-se cu anevoia din jeţul ei şi începând să se plimbe prin casă. Eu o singură dată am vorbit cu doamna aceea.

- Dar ca nu va primi! întâmpină lorgu.

Cocoana Elena se opri şi se-ntoarse spre el.

- Eu să invit pe cineva care nu primeşte ori poate chiar s-o invit aşa ca să nu primească?! îl înfruntă dânsa. lorgule, nu te mai cunosc!

- Invît-o aşa ca să primească şi eu n-am să mă duc cu voi, replică dânsul. Am să fiu nevoit a pleca în ziua aceea undeva.

— Şi asta?! exclamă dânsa. Nu-nţelegi că nu se poate?! adăugă şi trecu-n altă cameră.

Era foartePsupărată, dar era mamă, şi ziua următoare s-a dus la d-na lonescu nu ca s-o poftească la Valea-Boului, ci ca s-o-ntrebe ce mai face şi să-şi exprime dorinţa de a o vedea mai des. Doamna lonescu, încântată de chiriaşa ei, i-a întors apoi vizita şi a fost poftită dimpreună cu fiică-sa la un ceai, fie cu, fie fără lapte.

Nu bucuros le făcea aceste, dar trebuia neapărat să ie facă şi, în cele din urmă, îi părea bine că Ie face.

Tocmai fiind superstiţioasă, ea era cuprinsă de simţământul că toate vin după rânduiala firească.

I se-ntâmplâ orişicăruia dintre noi că pate câteodată ceva, şi când pate, i se pare c-a mai păţit oarecum acelaşi lucru. A visat, se vede, şi abia-n clipa când cele visate se-mpUriesc, îşi aduce aminte de visul său. Aşa i se părea şi ei, că trebuia să meargă Alina la Valea-Boului, unde-o văzuse zugrăvită păscând gâştele. Aceasta era ceea ce se-mplinea.

Cu totul altfel i s-ar fi părut ei lucrurile mai nainte. Acum însă, după ce-l ştia pe Iorgu intrat în toiul vieţii bucureştene, ea numai aşa putea să vadă lucrurile.

Aceasta cu atât mai vârtos după ce a vâzut-o pe Alina mai de aproape.

Viind la ceai, Alina şi-a făcut complimentul croit de domnişoara Elisa Sâvescu, care, deşi mititică, se bucura de mare autoritate, dar mai departe era de o stângăcie care pentru Zoe era „adorabilă", dar pentru cocoana Elena nu putea să fie decât jignitoare. Temându-se ca nu cumva să pară sfiicioasă, cum în adevăr era, ea-şî dedea silinţa să fie îndrăzneaţă ,şi nu reuşea decât să fie ţanţoşă în vorbe şi-n mişcări, parc-ar fi voit să zică: „Ce-mi pasă de voi?! Sunt şi eu eu dacă voi sunteţi voi!" D-na lonescu iar nu-şi mai cunoştea fata, iar cocoana Elena se uita din când în când cu un fel de mirare la Iorgu, care se simţea-n mare strâmtorare.

I ,ipsa de tact a copilei nu putea însă s-o scoată pe cocoana Elena din ale ei, ci o făcea cu atât mai stăruitoare în formele de amabilitate convenţională.

- D-sa - grăi dânsa în cele din urmă arătând spre Iorgu - a poftit-o pe domnişoara, mai demult, la Valea-Boului, moşia noastră. Vă rog acum şi eu, doamna mea - urmă adresându-se la d-na lonescu - şi te rog şi pe d-ta, drăguţă, îi zise Alinei, să ne faceţi plăcerea de a petrece acolo o ziuă împreună cu noi.

Alina tresări şi se uită speriată la Iorgu. Era pusă acum pe plâns şi gura cea mereu râzătoare. Se-mpâcase fata cu gândul că el a uitat ceea ce făgăduise, ba chiar *că* nu mai vrea să ştie c-a făgăduit, şi stetea acum în faţa lui ruşinată şi gata de a-i cere iertare. Ea îşi ieşi deci ca prin farmec din rol, şi firea ei cea sfiicioasă şi plină de duioşie iar se dete pe faţă.

Doamna lonescu nu se aşteptase deloc la aşa ceva.

- Sunteţi foarte amabilă, doamnă, - grăi dânsa — şi-ar fi fără îndoială pentru noi amândoauă mare plăcerea, dar nu ştiu dacă va fi cu putinţă.

- Trebuie să fie! stărui cocoana Elena. Alegeţi d-voastre ziua care vă convine. N-avem să fim numai noi singuri. O să vie şi verişoara mea, d-na Anica Talpă, dacă se poate, şi d-l senator Talpă, precum şi nepoata mea Zoe, poate şi alţii. Vom fi o-ntreagă societate. Nu aveţi decât să ne spuneţi cu doauă-trei zile mai nainte, ca să vestim şi pe ceilalţi şi să ne facem pregătirile. Ne faceţi, doamnă, plăcerea? Să stărui, drăguţă - adăugă întorcându-se spre Alina - că pe d-ta te fac vinovată dacă ar fi, ceea ce nu cred, să nu reuşesc.

Alina se ridică şi-şi făcu iar bineştiutul compliment:

- Da, cocoană-mare! răspunse ea.

*

III

Trecuseră cinci zile de când se afla-n Bucureşti şi tot n-a ajuns să treacă pe !a dânsa, deşi-n fiecare seară-şi zicea: „Mâne mă dud" şt-n fiecare dimineaţă se spăla cu săpun pe mâni şî pe obraz, *iii* pieptena părul lung şi barba şi-şi peria hainele, pentru ca nu cumva s-o jignească prin înfăţişarea sa.

Venise adecă-n treburi.

Când cu praznicul, la care d-l Anghel Şoric a turnat în pahare până chiar şi din buteliile nr. unu, preasfinţia-sa părintele episcop al Buzăului a-nchinat paharul binecuvântând frumoasa şi vrednica familie a ctitorului, apoi în urmă, mai pe la sfârşitul mesei, încântat de vin şi de icoane, i-a urat viaţă lungă şi toate cele bune şi iconarului care a dat bisericii atâta podoabă.

Atât era de plin arhiereul de Arhanghel, de Sf. Nicolae şi. de Maica Domnului; încât, întâlnindu-l la Senat pe ministru, i-a vorbit despre tânărul iconar, ba 1 -a invitat să se oprească o dată la Buzău, ca sâ vadă biserica Sf. Nicolae, câci o să aibă mare mulţumire.

- Acela trebuie să fie tânărul despre care mi s-a mai. vorbit, îi zise ministrul. îţi mulţumesc, preasfinte, de invitaţiune. Am sâ profit de cea mai apropiată ocaziune. Deocamdată, ie rog să mi-1 trimiţi.

A însărcinat apoi preasfinţia-sa pe diaconul Ilarie să-1 caute pe iconar. Acesta era însă întors la Ploieşti. D-l Şoric a trimis deci vorbă fiului său, cherestegiul, să-1 caute şi să-i spună că ministrul vrea să-1 vadă, vorba preasfinţiei-sale.

Era tocmai după Bobotează cârid vorba a ajuns lâ Emil.

învederat câ ministrul voia să-i dea vreo lucrare. Alt om, ba chiar şi el, în alte timpuri ar fi sărit de bucurie şi ar fi grăbit la Bucureşti. Acum mi! •.-•-•.>.

Nu ştia, dar nici nu-şi bătea capul sâ afle de ce anume e vorba. Orişice ar fi fost, el trebuia să dea ascultare episcopului

când acesta-i trimite vorbă în numele unui ministru. îi era însă greu sâ meargă la Bucureşti, şi săptămâni de zile de-a rândul a trebuit să stăruie mereu soră-sa pentru ca să-1 poată vedea în cele din urmă plecat.

Sosit la Bucureşti, a tras la Sikora, vechea sa gazdă. Nu mai era acum ca un an în urmă, când nu era în stare să-şi plătească chiria, şi ar fi putut să tragă la „Dacia" j nu-1 ierta însă firea să plătească la hotel când ştia că madama are sâ se bucure dacă-1 va găzdui. S-a şi bucurat şi i-a făcut culcuş împărătesc pe divanul din salonaş.

Zîua-ntâi a petrecut-o apoi umblând de ici până colo, ca să-şi cumpere haine, căci aşa cum venise, nu se putea prezenta nici ta ministru, nici mai ales la ea. Pentru altul ar fi fost o treabă de câteva ceasuri. El era însă anevoios Ia alegere. Ici nu-i plăcea pănura. Colo nu îi plăcea croiala. Dincolo nu i se potriveau hainele pe trup: unele îî erau prea strâmte, altele prea largi, iar altele prea scurte ori prea lungi. Pe-nserate a luat apoi pe nimerite, s-a-mbrăcat în ele, a lăsat pachetul cu cele vechi la magazie şi s-a dus la „Iordache" să mănânce o fleică şi-un trandafir, căci alergând mereu de ici până colo n-ajunsese să mănânce şi era rău de tot flămând.

După ce şi-â potolit apoi foamea, a trecut la „labes", ca sâ-şî ia cafeaua obicinuită, adecă în adevăr cafelele. Slăbiciunea lui era să examineze mutrele celor ce intră, ies ori stau pe la mese, şi cu o singură cafea n-o poţi duce târziu după miezul nopţii, când nu mai avea pe cine să examineze, şi s-a-ntors la gazda lui bucuroasă de oaspeţi, tocmai departe-n Podul-de-Pământ, mai jos de biserica Sf. Constantin.

Trecând din Podul Mogoşoaiei în Bulevard, a luat-o pe lângă biserica Sărindar la vale. la dreapta şi la stânga, prin maidanele pline de gunoi, era şi în timpul zilei o cânarie-nspăimântătoare, încât viteaz în putere trebuia să fii ca sâ treci spre Cişmegiu. Acum, în toiul nopţii, cânii se

hârjoneau şi se-ncăierau lătrându-se între ei, încât el, care uitase să-şi cumpere şi baston Ia hainele cele noauă, a fost nevoit să se-ntoarcă şi să ocolească pe la librăria „Socec" spre Podul-de-Pământ. Aici se revărsase cu câteva zile-n urmă DânibpviţaV acum ici tămăseseră băltoace, colo era podmol de nu mai ştiai unde să calci, şi când credeai că scapi de una, cădeai în alta. Acum îşi dete el seamă că trebuie să-şi cumpere şi ghete, şi-i părea bine că nu şi le-a cumpărat, căci curată batjocură şi-ar fi făcut de ele.

Sosit la gazdă, el s-a furişat tiptil la culcuşul lui, şi-a mai făcut o ţigară, a stat pe gânduri şi-a-ncercat apoi să se desculţe. Greu de tot, căci erau uzi şi ciorapii.

„Da! - îşi zise - mâne mă duc! îmi cumpăr ghetele, sfârşesc cu ministrul, apoi mă duc."

Deocamdată 1-a furat somnul, a căzut aşa-mbrăcat pe pat şi nu s-a deşteptat decât ziua a doua pe la ameazăzi.

S-a dezbrăcat acum, ca să-şi cuteţe hainele cele noauă şi ajunse în o stare de te cuprindea jalea când te uitai la ele.

Era după-prânz, după-prânz pentru alţii, când le-a îmbrăcat din nou şi, flămând iar, a plecat pe cel mai scurt drum la „Iordache", în Covaci, ca să ia o pereche de mititei. Aşteptându-şî mititeii, a luat o ţuică de Văleni. Ce prostie! Doi mititei. Prea puţin! „Voicule, pune şi o vrăbîoară, iar până ce se face vrăbioara, adâ-mi o varză cu carne!" Varza cere vin. „Voicule, dă-mi şi-o-nfundată. De-ncheiere apoi, o cafeluţă cu caimac, tot aici!"

Era pe-nserate când a plecat să-şi cumpere ghetele. Le-a cumpărat în grabă. Erau cam strâmte, dar umblând pe Podul-de-Pământ, li se mai întindea pelea.

la magazia de-ncălţărninte a dat peste afişul Teatrului Naţional. Juca trupa lui Pascali <u>*Cekdoa.ua*</u> *orfeline,* cu frumoasa Anicuţă. S-ar fi putut să nu profite de ocaziune? A alergat deci, pe cât îl iertau ghetele cele noauă, la teatru, să-şi ia bilet, pentru ca nu cumva să rămâie pe dinafară.

Până la inceperea reprezentaţiunii, a stat apoi la „Fialkovski", unde a luat doauă prăjituri, iar mai târziu un ceai cu rom, cu lămâie şi cu „limbi de pisică".

A urmat reprezenţaţiunea, în timpul căreia s-a întâlnit cu bunul său prieten Valentineanu, liberal înfocat, care, după reprezenraţiune, 1-a dus la „Frascatti".

Iar era târziu după miezul nopţii când s-a-ntors prin Cişmegiu şi de acolo de-a lungul străzii Sf. Constantin - mai puţine băltoace, dar destul noroi.

De astă dată s-a desculţat, căci îl ardeau ghetele rău de tot, şî s-a şi dezbrăcat, tot zicându-şi: „Mâne neapărat am să mă duc!"

Ziua a treia s-a sculat mai devreme. La unsprezece era spălat, peptenat, cu hainele periate, încălţat în ghete şterse cu cârpa, gata să plece. Haid' la ministetiu, ca să nu fie prea târziu.

Ministeriul de Culte şi Instrucţiune Publică se afla în strada Colţii, colţ cu strada Batiste, în care se aflau casele d-nei lonescu. Scoală Centrală se afla şi ea tot cam pe acolo, în strada Pensionatului, încât Alina, întorcându-se de Ia şcoală, trecea prin faţa ministeriului. Era din întâmplare aşa, dar lui i se părea că aşa trebuie să fie, pentru ca el s-o poată vedea pe dânsa întorcându-se acasă.. Nu ştiu dacă nu cumva s-a întors la unsprezece, dar era cu putinţă ca ea să nu se fi întors, şi el s-a plimbat până pe Ia doauâsprezece, ba şi o bună bucată de timp şi după doauâsprezece, spre Palatul Universităţii şi înapoi. Deşi flămând acum iar rău de tot, s-a dus la portarul ministeriului ca sWi spună că vrea sări vadă pe ministru. Acesta s-a uitat lung la el, 1-a măsurat de sus până jos şi i-a spus să vie după ttei, pe la patru, fie chiar şi pe la cinci şi sa-ntrebe de d-1 Blehan.

- Cine-i Blehan? întrebă dânsul.

- Cine sâ fie?! i-a răspuns portarul. întreabă pe orişicare uşier, că te duce la el şi-o **să** vezi cine-i. El a mai rămas în ministeriu.

Iacă o vorbă pe care Emil nu era-n stare s-o înţeleagă. Cum a rămas numattfilehan acela în întregul ministeriu?

„Ei, o s-o văd şi pe aceasta pe la trei, pe la patru, îşi zise; deocamdată să-mbuc ceva."

la „Iordache" era prea departe. El o luă la dreapta, coti spre Palat, apoi se-ntoarse-n strada Academiei la stânga şi intră la „Ianache", care-şi avea grătarul în dosul Ministeriului de Lucrări Publice, tot mititei şi trandafiri, fleici, vrăbioare şi muşchi la frigare şi aici. Timp. avea destul până pe la trei-patru.

Era după patru când s-a-nţors la ministeriu şi din uşier în uşier a ajuns în biuroul lui Blehan.

Blehan acesta era un om înalt, slab, cam bătrân acum şi foarte blajin şî potolit, cum sunt cei mai mulţi dintre şefii de contabilitate.

- ***Pe*** care ministru vrei să-1 vezi? întrebă el când Emil îi spuse că vrea sâ>î vadă pe ministru.

- Pe miniştrii de Culte, răspunse acesta mirat tie asemenea întrebare.

- Pe care dintre miniştrii de Culte? îfitrebâ lâf Blenan;

Mîrarea lui Emil Crescu. Eî un sihgur ministru ştia aici,

- Să **ne**-nţelegem, tirtriâ Blenan; a rost T. Maiorescu, a urmat Petre Carp, iar acum, de tind cu guvernul Florescu, e Orăscu ministru. •••<•• • •"

- Mie îmî este totutia, gfât Emil. Pe mine m-a trimis preasfinţia-sa părintele eptSfct^Btteăuhii la ministeriu.

Blehan era unul dintre oamenii de îheredefe pe "care ministrul Maiorescu-f însărcinase să caute **pe** pictorul recomandat de lorgu şi-n uwna pe iconarul recomandat de preasfinritul de la Buzău. i

-Aha! zise-nviorăt. D-caesti iconari

- Şi iconar, dacă vreţi, îi răspunse Emil.

- Să vii cu mine, urmă Blehan **şi-1** duse la Ghidionescu, directorul ministeriului, căruia M prezentă drept iconar recomandat pentru copiarea icoanelor de la Curtea-de-Argeş.

Emil râmase zăpăcit.

„Care va să zică, de aceasta e.vorba?!" îşi zise el.

Ghidionescu, şi de altminteri om posomorât, subscrisese toate decretele prin care ministrul său curăţise minîsteriul de creaturile junimiste şi ştia că nici una dintre lucrările începute de junimişti n-are sâ mai fie continuată..

- îmi pare rău - grăi deci -, dar lucrările de la Curtea-de-Argeş nu se mai urmează.

„Ei, comedia dracului! îşi zise Emil. Pentru asta am venit de la Ploieşti şi mi-am cumpărat haine noauă, ca sâ Ie port prin băltoacele şi prin noroaiele Bucureştilot?!"

Era atât de scârbit, încât ar fi plecat cu cel mai apropiat tren Ia Ploieşti dac-ar fi fost adevărat că numai pentru asta şi-a cumpărat hainele cele noauă şi ghetele **care-1** strângeau şi acum, deşi le purtase prin noroi.

Nu doară câ era mâhnit de a nu fi fost însărcinat să copieze icoane. Era republican de la Ploieşti, crescuse-n apele roşii la *Scrânciobul* şi Ia *Reforma,* şi nu-i şedea deloc bine să se căciulească pe Ia miniştrii albilor, care se mănâncă între dânşii. Ceea **ce-1** cătrănea era că, luându-se după vorba popii, s-a căciulit şi a păţit o ruşine.

înţelegea acum de ce a zis portarul că numai Blehan a rămas în ministeriu.

„Eu nu sunt Blehan— îşi zise - şi dacă unul mâ cheamă, cellalt mă ia la goană. Tot mai bine-n slujba lui Anghel Şoric!"

Nu-i mai era nici foame, nici sete» nici frig, nici cald şi umbla în neştire fără ca să-şi dea seamă pe unde şi fumând ţigară după ţigară.

în curând după noauă s-a pomenit, spre marea mirare a madamei, la culcuşul Iui, s-a dezbrăcat ca orişice om cuminte şi s-a culcat, cu gândul că mâne se duce, apoi pleacă cu trenul de seară.

Deşi peste puţin 1-a luat somnul şi a durmit toată noaptea bine, ziua a patra s-a sculat tot târziu. Nu mai avea nici o treabă, iar pe dânsa tot numai după-prânz putea s-o găsească acasă, fie până la doauă, fie pe la cinci, după ce se-ntoarce de la şcoală.

„Adecă de ce să mă şi duc?! se-ntrebă el deodată, oarecum spre marea Iui surprindere. A trecut atâta timp de atunci. Mă vor fi şi uitat. Le făcusem o mare supărare: au uitat-o pe aceasta? O să mă întrebe ce caut la Bucureşti. Ce-o să le răspund? în starea sufletească în care mă aflu, n-am ce să caut la ele. Am păţit o ruşine, vreau să pat şi alta, mai mare?"

Tot el era însă şi omul care ardea de dorul de a o vedea, de a se uita în ochii aceia care plâng, de a vorbi cu ea, de a se mai arde o dată. Nici nu cerea, nici nu se aştepta la nimic de Ia dânsa, dar ea nu perdea nimic şi el îşi îndulcea viaţa dacă se-ntâlneau, cel mai cuminte lucru, ca din întâmplare, cum voise el, când ea se duce la şcoală ori se-ntoarce acasă.

Stăpânit de gândul acesta, el începu să se-mbrace-n grabă mare, dar deodată se opri.

Cămaşa lui? îi eră ruşine că s-a prezentat în asemenea cămaşă la ministeriu.

Haid'! Iute pină-n Iipscâilie să-şi mai cumpere şi o cămaşă noauă, şi iute înapoi, ca s-o-mbrace. Era pe la unu când a ajuns în strada Colţii şi a-nceput să se plimbe iar în sus şi în jos ca s-o vadă când vine pe la doauă de la şcoală. Fumat-a ţigări peste ţigări şi acum, dar fumul lor s-a pierdut în vânt, căci ea apucase prin Scaune şi intrase de acolo-n strada Pensionatului. Deşi mai flămând decât orişicând, deşi-1 supărau ghetele, el a mai stat, gata de a rămânea până la patru, când ea se-ntoarce acasă, fie chiar până la cinci, ca să se sfârşească odată.

în curând, după trei, însă, el îşi pierdu deodată răbdarea.

„Ce dracu! îş! zise. Umblu ca un prost, şi te pomeneşti că ea nici nu mai umblă la şcoală. Ori te duci ca orişice om cu rost acasă la ele, ori îţi cauţi de drum!"

Fie supărarea, fie foamea, fie ghetele, dacă nu toate trei împreună-1 făcură să se ducă la cel mai apropiat birt, iar acesta se afla tot în strada Academiei, colţ cu strada Doamnei, lângă vestitul franzelar Gagel, unde Duro avea, pe lângă celelalte, şi mastică de Chio şi un vin de Cipru, pe care chiar şi Anghel Şoric l-ar fi băut cu plăcere.

Fâcându-şi datoria de consumator cu poftă bună, care ştie să aleagă, el se-ntreba mereu: „Plec ori nu plec cu trenul de seară? Mă duc ori nu mă duc?"

După cum se desfăşurau lucrurile la cârciuma lui Duro, nu mai putea să fie vorba să plece chiar azi. După ce va fi mâncat în toată tigna, avea să-şi ia pachetul cu hainele vechi şî să se ducă la gazdă, să-şi adune lucrurile şi săf-şi] ia ziua-Ibună] de la madama... Trenul era plecat când sosea el la gară.

Iară mâne?

El sosise la Bucureşti duminecă seara, se afla deci de patru zile aicî. Z^ua a cincea era vineri, zi fără noroc, în care nici un om cu minte nu pleacă la drum. încă mai puţin se putea el gândi ca-n ziua aceasta să caute fie-ntr-un fel, fie-ntr-aitul o-ntâlnire cu dânsa.

„Păcatele mele! izbucni în cele din urmă, îmbărbătat şi de cipriotul lui Duro. Nu cumva am venit eu la Bucureşti numai ca să mănânc, ici la «Iordache», colo la «Ianache» şi-n cele din urmă la «Duro»?! Altă treabă n-am făcut pân-acum! Am să mă duc! strigă. O să se-ntrebe doamna lonescu, văduva de profesor şi proprietara de casă: «De ce vine omul acesta să ne vadă? Ce vrea? Ce caută? Care îi sunt gândurile?» Puţin îmi pasă chiar şi dacă-mi va fi arătând uşa! Eu vreau, iar Alinei o să-i pară bine."

El stete puţîn pe gânduri, mai umplu o dată paharul şi-I deşertă pe gustate.

„O să-i ori n-o să-i pară bine?" se-ntrebă apoi mai muiat.

Prin amurgul serii, când a plecat să-şi ia pachetul cu haine, era mereu ispitit să se ducă fără de întârziere în strada Batistei şi se oprea din când în când ca omul care nu trie dacă la dreapta ori la stânga are s-o apuce.

S-a dus să-şi ia pachetul şi, întorcându-se cu el la gazdă, a fost cuprins de adâncă întristare.

Ia urma urmelor, tot cel mai cuminte lucru era să se-ntoarcă acasă şi s-o ducă înainte cum a dus-o tîmp de un an. Viaţa lui şi aşa nu mai avea nîd un rost, şî singura parte bună a ei era aceea pe care putea s-o petreacă dormind.

întâmplarea neaşteptată însă nu numai în români şi-n drame, ci şî-n viaţa petrecută în aievea hotăreşte faptele omeneşti - ce-i drept, nu totdeauna, dar câteodată.

Vineri era zi care nu numără [ceasuri bune] şi-n care n-ai să începi, nici să sfârşeşti nimic dacă e vorba să-ţi iasă toate-n bine. Emil, deşi deşteptat din somn mai curând decât alte daţi, a mai stat în culcuşul lut împărătesc, dându-şi silinţa să adoarmă iar, ca să nu se mai gândească nici la cei trei miniştri, nici la celelalte supărări ale sale. Tot foamea 1 -a silit în cele din urmă să se scoale, să .se spele, să-şi' perie hainele, să-şi şteargă-ncălţămintea şi să se îmbrace şi să plece, nu însă la „Iordache'', nici la „Ianache",, nici mai ales la „Duro", ci aci mai aproape, Ia „Grădina-cu-'Cai", lângă Dâmboviţa care era acum intratâ-n matca, eu

Eta frumos acolo-n grădina aceea. Deasupra porţii de intrare se afla firma, pe care era zugrăvit un cal legat la iesle, iar sub el stetea scris cu litere mari: *»Aid* ***este antica*** *si* ***renumita «Grădina-cu-Cai», undt*** *paste* ***ca/ui banului Mărăci/ia, Dumitru*** *Teodor"*.

înlăuntru **Se** aflau mese la umbra sălciilor acum umbroase, grătar nu mal prejos de cel de la „Iordache" şi de la „Ianache", ţuică de Dâmboviţa şi un pelin sor' cu cipriotul lui Duro.

Tot să stai - să nu mai pleci.

A stat Emil până pe la trei. Deşi hotărât ca ziua aceasta să nu facă nimic, cuprins de-nduioşare, a plecat să-şi omoare timpul plimbându-se prin Cişmegîu, unde era umbra chiar mai deasă decât la calul banului Mărăcină - Dumitru Teodor.

Mai era însă mult până seara, şi aţa-1 trăgea spre partea de la deal a oraşului, unde Alina umbla cu mama ei din prăvălie în prăvălie, ca să-şi cumpere mai una, mai alta, o pălărie de paie, o panglicuţă, un văl de obraz, o pereche de mănuşi, o umbreluţă, lucruri de care are nevoie o domnişoară care pleacă pe o zi doauă la ţară.

După ce şi-au ales şi cumpărat cele mai de seamă, d-na Ioneseui femeie practică, a intrat la „Martinovici", în hanul „Şerban-vodâ'', colţ cu strada Germană, cea mai defrunte din băcăniile din Bucureşti. Tot trebuia să ia birjă: de ce să nu-şi facă şi previziuni de băcănie, ca să şî le ducă şi acelea acasă?

- Tu, fată, - îi zise Alinei - du-te colea în hanul „Zlătari", la „Degetarul", şî-ţi cumpără mărunţişurile, în vreme ce eu îmi fac treaba aici, unde am să te aştept.

Aşa vin întâmplările.

Emil ieşise din Cişmegiu cu gândul de a se duce la cofetăria „Marinescu" din strada Franceză, unde se serveau cozonacii cei vestiţi, urcase printre cânii de pe Bulevard şi o luase pe Podul Mogoşoaiei spre circul din piaţa Sf. Constantin.

Când Alina era să intre la „Degetar", el trecea despre palatul societăţii de asigurare „Dacia" spre Zlătari.

„Vai de mine!" strigă dânsa, oprindu-se speriată la uşa prăvăliei!

Deşt cu barbă, cu părul în plete ajunse la umeri, cu o pălărie lată şi mult purtată-n cap şi îmbrăcat în haine prea lungi şi prea largi pentru dânsul, el păşea şi-şi ţinea trupul tot ca mai nainte.

„El e! E chiar el!" îşi zise şi ea o luă fuga-n urma lui, ca nu cumva să-1 piaJrdă în mijlocul trecătorilor acolo număroşi.

Ajungându-1 la maidanul de lângă circ, ea-l prinse de mână şi-1 ţinu, ca nu cumva să-1 scape.

- Proasta de mine! grăi răsuflând din greu. Mâ temeam că te pierd.

El râmase zăpăcit în faţa ei.

- Vezi d-ta comedie! exclamă peste puţin. Se poate una ca asta?! Cum ne pomenim aşa deodată aici?!

Ea nu mai era-n stare să dea vreun răspuns.

Se uita pierdută la el. Era tot el, dar nu tot ca mai nainte. îşi cumpărase haine noauă şi ghete noauă şi cămaşă noauă, dar nu se gândise să treacă şi pe la bărbier, şi pletele lui cele lungi, orişicât de mult le-ar fi peptenat în timpul celor din urmă câteva zile, erau tot câlţoase şi-i dedeau înfăţişarea de om prăpădit.

- D-ta ce mai faci? grăi dânsa, cuprinsă de jale, şi tot ţiindu-1 de mână.

- Ce să fac? răspunse el. Mă mir şi nu mă pot dezmetici. De patru zile umblu mereu şi nu ştiu cum să te găsesc, şi iară-ne acum, când nici cu gândul nu gândeam...

Cum vor fi vorbit si şi cum se vor fi uitat unul la altul, destul că mai unul, mai altul dintre trecători se oprise-n apropierea lor, ca să vadă ce urmează mai departe. E apoi destui **Sâ** se oprească trei, pentru ca din ce în ce mai mulţi sâ se-ntrebe: „Ce-Î aici? Ce s-a-htâmplat?"

Ea nici nu vedea, nici n-auzea cele dinpregiurul ei; el însă se-ntoarse înapoi şi coti cu ea spre biserica Stavropoleos.

- Şi eu tot aşa, grăi dânsa. Mama a rămas la „Martinovici", unde mă aşteaptă. Mă duceam la „Degetar", ca să cumpăr unele

mărunţişuri. O clipă dac-âş fi venit mai târziu ori mai curând, nu te mai zăream, şi dac-ai fi venit pe la noi, nu ne mai găseai, căci mâne plecăm la Valea-Boului.

Emil scoase pe nesimţite mâna sa din a ei, cum luntraşul îsi aruncă vâsla-n voia valurilor.

- la Valea-Boului? şopti el.

- Şi mie mi-e greu să mă duc! urmă ea.

- Atunci nu te duce! o sfătui dânsul.

- Nu se poate, întâmpină dânsa. Cocoana-mare ne-a poftit pe mama şi pe mine, şi trebuie neapărat să ne ducem.

Emil tresări, parcă-n mijlocul unei nopţi întunecate un fulger i le-ar fi luminat toate.

- Da! zise. Dacă ea v-a poftit, trebuie să vă duceţi.

- Dar ea e atât de-nţepată.

- Nu mai e dacă v-a poftit! stărui dânsul. E mama lui şi el e om, scumpa mea, om adevărat!

Le-a zis aceste, şi mai mult nu putea sâ zică. îşi aducea aminte cum atunci fusese luat ca o păpuşă umplută cu paie şi coborât de pe schelă şi se simţea om de tot slab în faţa unui om în toate privinţele tare.

Ea stetea nedumirită.

- Acum du-te, urmă el; n-o face pe mama ta să te aştepte. Ea-l prinse iar de mână.

- Când ne mai vedem? întrebă.

- Când vrei, răspunse el. N-ai decât să-mi trimiţi trei vorbe la sora mea, Aurora Ixapcă, la Ploieşti, biserica Maica Precesta. Ea ştie totdeauna unde mâ aflu. Orişunde aş fi, las orişice treabă şi vin.

- Mai vino cu mine până la colţul lipscanilor, îl rugă dânsa ducându-1 de mână.

S-au şi dus pân-acolo, dar n-au mai grăit nici ea, nici el o singură vorbă, căci ceea ce ar fi avut să-şi spună nu se poate spune răzbind prin mulţimea trecătorilor care văd şi aud.

După ce s-au despărţit ca doi oameni care peste vreun ceas iar au să se-ntâlnească, el a rămas în chibzuri. Nu-şi mai aducea aminte că plecase la cozonacii cei buni ai doamnei Dimitrie Marinescu şi nu ştia unde să se ducă şi ce să mai facă.

Deodată atwdat năvală asupra lui trei prieteni, toţi trei fraţi de dincolo, unul Nerone Pop, pe care-1 ştia de la *Trompeta Carpațttor,* organul lui Cezar Bolliac, altul Scipione Bădescu, de la *Buciumul,* iar al treilea totdeauna galantul Bogdan, advocat la Căile Ferate şî administrator al lui Anghel Şoric de la Buzău.

Mare bucurie. Plecaseră oamenii la. „Zdrafcu", tocmai dincolo de „Grădina-cu-Caî", în dreptul bisericii Sf. Elefterie.

-Nu! le zise Emil. Haid' în Dealul-Spirii, lângă cazarma „Cuza", la Niţă Stere, care e Anghel Şoric de la Bucureşti. Veniţi, băieţi, voi alegeţi şi beţi, iară eu rac chef si plătesc!

IV

Zicea cocoana-mafe că de câţiva ani moare-n fiecare iarnă, dar primăvara iar învie şi prinde puteri. Acum însă primăvara era-n toiul ei, rândunelele-şi făceau iar cuiburile, pomii erau acoperiţi de flori şi pădurea înverzise fără ca dânsa să *st* mai înfiripeze.

Bolnavă n-ar fi putut zice că era, dar tângea sleită de puteri. Nopţile o treceau dîn când în când nâduşelile, nu putea să doarmă şi, întorcându-ţe mereu de pe o parte pe alta, se dezvălea, răcea şi o apuca tuşea. Ziua şi-o petrecea mai mult culcată, ca să odihnească. Poftă de mâncare nu avea, deşi îi veneau mereu sfârşeli.

Era pentru dânsa grea de tot jertfa pe care o aducea ca băiatul ei să iasă cu faţa curată dîn încurcătura în care se băgase în clipă de năvălmcie, dar tot se bucura că poate s-o aducă. Pentru ca d-na lonescu şi fiica ei nu cumva să se simtă străine, a poftit si oameni mai de seama lor, pe subprefectul Călin şi

soţia sa, femeie măritată de abia vreo doi ani, pe revizorul Popescu-Baltă cu soţia şi fiica sa, fată de vârsta Alinei, ba chiar şi pe soţia administratorului, fostul primar. Ştia prea bine că va trebui să stea ziua-ntreagă cu încordată luare-aminte pentru ca nimeni să nu se poată plânge c-a fost neglijat, dar rocmai aceasta o făcea să-şi adune toate puterile şi să se simtă, după ce a sosit Ia Valea-Boului, măi înviorată şi mai mulţumită de sine însăşi.

O vor fi simţit ori nu alţii aceasta, a simţit-o Alina, care plecase de acasă cu inima grea şi cu ochi nu numai plângători, **CL** si plânşi, căci întâia oară se simţea vinovată de o faptă pe care n-o putea mărturisi mamei sale. îl vedea mereu în faţa sa pe omul cu părul câlţos, cu pălăria soioasă, nedormit şî nemâncat, mai jerpelit de cum în adevăr era şi-i venea să alerge după el, ea singură nu ştia de ce.

îndată ce a ieşit însă din oraş în largile zări bătute de soarele primăverii, ea le-a uitat toate cele ce ar fi putut să-i întunece viaţa. Nu mai era aici nici cald, nici rece, ci numai adiere, aer şi lumină, pretutindeni lumină, în care toate ies în deplina lor frumuseţă la iveală.

Ici un cocostârc stetea-ntr-un picior la cuibul de pe un coşar de Ia marginea satului şi toca din ciocul lui puternic. Colo o cioară cârâia pe furca unui puţ cu cumpănă. Dincolo o gâscâ-şi purta boboceii la iarbă verde. Mai departe o ciocârlie se ridica-n văzduh cântând în zborul ei, o pupăză se oprea-n mijlocul drumului, îşi desfăşura creasta şi iar zbura mai departe. Ia fiecare pas ceva nou, la fiecare cotitură altă privelişte şi pretutindeni cer senin deasupra pământului acoperit de verdeaţă fragedă. Mai era cu putinţă ca inima ei să nu se-nveselească?

Intrată însă-n valea plină de ţarini şi de livezi şi mărginită de dealuri acoperite de păduri, ea a căzut iar pe gânduri. Soarele n-ajunsese încă să risipească ceaţa ce acoperea munţii dirf*

rundul văii şi era ceva posomorât în larga şi bogata privelişte ce se desfăşura în faţa ochilor ei. Toate erau acum oarecum potrivire cu cocoana-mare, care era şi ea posomorâtă şi neiertătoare, de-ţi *ra greu să te bucuri şi-n apropierea ei de viaţă, şi inima copilei se strângea de gândul câ o zi întreagă avea să stea sub ochii bătrânei.

*

Erau în trăsură numai ea şi mama ei, care se gândea la partidele de maus ce jertvea de dragul fiicei sale şi la prietenul care venea s-o însoţească pân' la d-na Cleopatra. Mamă era şi ea şi aducea bucuros jertva aceasta, dar nici ochi pentru privelişti, nici chef de vorbă nu prea avea, şi ele-şi urmau mai mult pe tăcute drumul.

- Mi-e parcă mă trec răcorile când mâ gândesc că peste puţin o să ne aflăm în faţa cocoanei, grăi cu toate aceste Alina. E mai şi mai decât domnişoara Săvescu, care te examinează până-n cele mai mici amănunte - cum stai, cum păşeşti, cum te aşezi, cum deschizi şi închizi uşa, cum rosteşti vorbele, cum ţi-ai peptenat părul, cum eşti îmbrăcată, cum ţi-ai făcut funda de pangiicuţâ... Nu mai ştii ce sâ faci ca sâ-i fii pe plac.

—Asta-i, răspunse mama. N-ai decât să fii cum eşti, că eşti foarte bine. Ştiu şi eu cum are să fie o fată la vârsta ta şi la starea noastră.

Cu atâr numai nu putea Alina să scape.

A scăpat însă în clipa când s-a dat jos din trăsura şi a sărutat mâna cocoanei-mari, care a sărutat-o şi ea pe frunte.

Era cu totul alta: îmbătrânită, dar nu bătrână, cocoană, adevărată cocoană, dar nu cocoană-mare.

Când se-ntâlnesc oameni care nu se cunosc, se produce de obicei oarecare zăpăceală.

Se aflau acolo, afară de lorgu, d-l şi d-na Talpă, revizorul şcolar cu fiica şi cu soţia sa, soţia fostului primar şi Zoe. Alina, şi de altminteri de o firească stângăcie, nu ştia care cine este, la cine sâ se uite mai nainte, de cine să se apropie, cum să se poarte şi ce sâ zică.

S-ar fi aşteptat ca lorgu să vină la ea şi s-o primească, cum se zice, cu braţele deschise. El însă, înalt, voinic şi îmbrăcat într-un frumos costum de catifea, stetea cu pălăria-n mână şi aştepta să-i vie rândul după ce mama lui îşi va fi făcut prezentarea oaspeţilor.

în vreme ce cocoana Elena prezenta d-nei lonescu pe ceilalţi, ochii Alinei se opriră cu uimire asupra Zoeî. Frumuseţea, găteala, ţinuta, întreaga ei fiinţă i se păreau ca din poveşti şi se uita la ea, încât Zoe mişca din cap cu un încântător zâmbet de mulţumire, iar cocoana Elena se-ntoarse şi ea spre Zoe şi i-o prezentă - mai nainte de cum s-ar fi cuvenit.

- Sunt încântată! grăi Zoe şi de astă dată ea spunea adevărul.

N-a şi rămas însă încântată, căci Alina îşi făcu în faţa ei bineştiutul compliment, pe care, în zăpăceala ei, uitase a-I face cocoanei-mari, şi îl făcu atât de ceremonios, încât domnişoara Săvescu ar fi fost încântată de el, Zoe însă stetea pe gânduri dacă nu cumva în zeflemea i-l face, iar cocoana Anicuţa zâmbi. Simţind efectul acesta, Alina era-n stare să-şi repete complimentul în faţa tuturora.

- Eu sunt atâr de proastă! grăi dânsa după învăţul luat la şcoală. Dar e aici atâta lume şi atât de frumos si de bine, încât nu mai stiu cum să mă bucur de toate.

Acum era încântată cocoana-mare. Era în această mărturisire a copilei atât adevăr şi atâta inimă deschisă, încât femeia-nbătrânită înainte de vreme în mijlocul unei societăţi care le-mbracâ toate-n forme convenţionale era pornită s-o-mbrâtişeze şi s-o sărute.

- Ne bucurăm şi noi vâzându-vă bucuria tinereţelor, zise. Intorcându-se apoi spre d-na lonescu, care făcea feţe, mai

adăugă: Şi era p-aci-p-aci să mă lipseşti de mulţumirea aceasta.

Iar de aici înainte toate s-au desfăşurat după cum Ie rânduise stăpâna casei.

Masă în adevăratul înţeles n-avea să fie. Lasă că n-aveau acolo la moşie ceea ce ar fi trebuit să aibă pentru ca să poată-ntinde o masă, dar nici nu veniseră oamenii ca să se ospăteze, cî ca să se plimbe. Cumpărase Iorgu de Ia băcănia lui Ovesa, concurentul lui Martinovici, şi de la „Capsa", cum ştîa el, fel de fel de bunătăţi, tartine peste tartine, salam, şuncă, pulpă de viţel, pateuri, sardele, „omar" pentru coconul Iancu, torte de mai multe feluri, băuturi după plac şi ceai de cea mai superioară calitate. La faţa locului n-aveau să se mal gătească decât ceaiul, cafeluţele şi puii Ia frigare, ce-i drept, cam mici, dar trufanda, şi doi miei, tot trufanda.

Deocamdată, era pe la noauă, o mică gustare, în timpul căreia oamenii aveau să se cunoască mai de aproape şi să ta înţelegere unde au să se ducă înainte de toate.

Coconul Iancu ţinea să meargă la pădurea acum înverzită, ce-î drept, nu de dragul frumuseţei, ci ca să vadă dacă sunt ori nu adevărate cele scrise de Iorgu. Cocoana Anica şi Zoe s-ar fi coborât mai bucuros la livezile din vale, care erau în plină floare. D-na lonescu, soţia subprefectului şi soţia revizorului se dedeau în partea coconului Iancu, ba parcă ar fi dorit ca tot la marginea unui luminiş din pădure, pe iarbă verde, să se ia şi prânzul. Foc mare cu mult jeratec viu, la care să se frigă puii şî mieii.

Afinei îi era totuna, căci pe ea toate o adimeneau. Nu se mai saturau ochii ei, care tâdeau acum şi ei.

Ceaţa din fundul văii se risipise, şi munţii cei înalţi se vedeau în zarea albăstrie a depărtării.

- Cocoană-mare, cocoană-mare! exclamă dânsa. Ce măreţi sunt munţii şi ce frumuseţă e poieniţa luminată de soare. Ce vedere se va fi deschizând de acolo la vale şi la deal!

Cui i le spunea aceste? Femeii care aici şi-a petrecut copilăria şi anii tinereţelor şi atât de adeseori a alergat prin poieniţa aceea?

- Se poate merge cu trăsură până acolo? îl întrebă pe Iorgu.

- Nu încă, răspunse acesta.

- Dar putem, dacă doriţi, cocoană, să vă ducem în jeţ, grăi administatorul, care-i înţelese gândul. E lucru uşor pentru doi oameni, şi am făcut-o-n mai multe rânduri.

- Sunt şi acolo vreo cinzeci de peri pădureţi, din rodul cărora tata făcea pentru casă oţet, care îi plăcea foarte mult, grăi dânsa. Ei trebuie să fie acum în floare, dar e greu pentru ceilalţi, şi cum să ducem merindea?

- E drum de car, cocoană, stărui administratorul.

- Se fac toate! adăugă Iorgu.

- Dacă nu merge altfel, ne urcăm în car, zise cocoana Anica.

- Iată-ne şî la pădure, şi la livede, şi la luminiş! exclamă coconul Iancu.

Zoe iar era-ncântată: putea să vorbească, după întoarcerea ei la Bucureşti, despre plimbare făcută-n car cu boi.

HaidUa poieniţă!

în vreme ce se făceau pregătirile de plecare, Alina, fată harnică, se-nvârtea pe jci, pe colo, făcându-şi treabă, ca sâ-i dea ajutor cocoanei-mari, care şedea în jeţ şi dedea porunci cum au să fie luate toate-n bună rânduială şi aşezate-n coşuri.

Când veni rândul la pui, copila se-nduioşâ.

- Sărăcuţii de ei! zise. Erau atât de mici! Cum au putut să Ie taie gâtul?! Bobocei nu sunt aici? Am văzut pe drum atâţia!

Cocoana Elena se-nduioşă şi ea. Avuseise]-n tinereţele ei, ba avea chiar şi acum multă slăbiciune pentru puişori, pentru bobocei, pentru purceluşi, pentru toc ce-i mic şi drăguţ.

- Cum nu? răspunse ea. Avem de toate. A înfiinţat fiul meu curte de păsări sistematică, rot soiuri alese de el.

Alina începu sâ scapere din picioare.

- Am voie să mă duc să văd?! întrebă dânsa nerăbdătoare.

Cocoana Elena stete puţin pe gânduri, apoi se ridică. Era peste putinţă s-o lase singură. Grabă mare nu era, căci mai aveau să treacă doauă, fie chiar şi trei ceasuri până la prânz. Se bucurase-n tinereţele ei atât de adeseori umblând de la cloşcă la cloşcă şi de la coteţ la coteţ şi voia să se bucure şi acum de bucuria copilei.

A şi avut parte de bucurie chiar mai multă decât se aşteptase.

Ceilalţi au plecat voioşi pe jos, în urma lor carul cu boi, în care lorgu şi administratorul făcuseră Ioc de şăzut pentru cei obosiţi dacă ar fî fost să fie nevoie de aceasta. Din deal se auzeau glasurile şi râsetele lor de la depărtări din ce în ce mai mari, dar cocoana Elena - grabă mare nu era! - îşi purta vecinica de la bobocei Ia puişori şi apoi la porumbei. Alina alerga pe săltate de ici până colo şi iar nu i se mai saturau ochii, iar nu mai găsea vorbe ca să-şi dea dragostea pe faţă.

- Sâ-i vezi ciugulindu-şi hrana, grăi cocoana Elena, care cunoştea atât de bine mulţumirile vieţii de la ţară. Ilie! urmă apoi întorcându-se spre argatul curţii. Adă-le păsat! Dacă nu mai ai, toacă în pripă ştir şî urzici, amestecă şi opăreşte.

Ilie alergă la bucătărie. Până una-alta, cocoana Elena o duse pe fată la purceluşi şi la viţeluşii pe care nu era chip să nu-i săruţi în botişorul curat.

Când ceilalţi au sosit în poieniţă, Alina şedea pe un buştean şi le presăra ici puişorilor sprinteni, colo boboceilor cu talpă lată păsatul şi ţipa, de bucurie când ei, din ce în ce mai îndrăzneţi, luau hrana şi din palma ei cea mică.

Iar bătrâna-n tineri tâ ar fi stat până seara dac-ar mai fi putut zice că nu e mare graba.

Era sus de tot soarele când le-au aruncat în pripă una peste alta-n car; cocoana Elena s-a aşezat în jeţul înţepenit pe o targa, şi au plecat la deal. Alina mergea ici înaintea carului cu merinde, colo-n urma lui, când la dreapta tărgii cu jeţul, când la stânga ei, oprindu-se mereu, ca să examineze mai o floare, mai un fluture, mai un gândăcel, şi îuând-o iar la fugă, ca sâ nu rămâie-n urmă, şi întrebând Ia tot pasul pe oamenii de Ia targa:

- Ce-i asta? Cum îi ziceţi?

Cocoana Elena, înţepenitâ-n jeţ, se simţea nemângăiată că nu poate să-i fie mereu aproape, îşi purta capul uitându-se mereu după dânsa.

Carul cu merinde apucase departe înainte, iar nu mai era însă mare grabă, căci Alina era perdutâ-n admirarea naturii. Dacă găsea-n calea ei o floricică, nu se mulţumea s-o miroase, nici să-i vadă colorile, ci-i examina calicele şi corola, îi număra petalele, îi scruta staminele, îi căuta ovarul. Dacă prindea un fluture, îşi dedea seamă despre desemnul de pe aripile lui. Dacă dedea peste un gândăcel, îi examina mandibulele, tentaculele, toracele, aripile şi picioarele. Mereu era cuprinsă de uimire şi încântată. Puteau să mai aştepte cei din poieniţă.

- Cocoană-mare! Cocoană-mare! strigă ea deodată, alergând spre targa cu pumnul încleştar. Să vezi o minune, o adevărată minune! De trei ori câte trei şi cu toate aceste numai şapte! Ce e aceasta? adăugă deschizând pumnul şi aţâţând în palma ei un gândăcel rotund.

- Gărgăriţă **e,** răspunse cocoana Elena, pusă pe gânduri.

- Da, gărgăriţă, zise unul dintre purtătorii târgii.

- Gărgăriță ca toate gărgărițele, gânganie afurisită! zise și cellalt.

- Va să zică așa e gărgărița care mănâncă rodul? grăi atunci Alina. Să vezi, cocoană-mare: uite, aripile sunt roșii. Sus la încheietura celoifdouaâ aripi e un punct negru, jumătate pe una și altă jumătate e pe cealaltă. Ea mijlocul aripii de la dreapta e alt punct de aceeași mărime. Iar alt punct negru tot atât de mare e la mijlocul aripii de la stânga. Fac trei puncte de aceeași mărime la egale depărtări. Așa-i ori nu-i așa?

- Așa-i, răspunse cocoana Elena, care văzuse-n viața ei mii de gărgărițe tară ca să fi numărat vreodată punctele de pe aripile lor.

- Mai sunt acum câte un punct mai mic la fiecare dintre capetele celor doauă aripi, urmă Alina. Uite: punctul mare de la mijloc **ŞL** cele doauă mai mici iar fac trei: trei pe aripa de la dreapta și iar trei pe cea de la stânga. De trei ori trei și cu toate aceste numai șapte. Mai mult: fiindcă negru pe roșu nu iese bine la iveală, mai are pe botișor și o pată albă.

Cocoana Elena se uită când la gânganie, când la fată.

- E în adevăr așa și mă mir c-aî băgat-o de seamă — grăi dânsa - dar eu cred că e o întâmplare. Alina clătină din cap.

- Nu se poate, o-ncredință. Așa e gărgărița, orișicare gărgăriță. Sunt fel de fel de fluturi, dar fluturii de același fel sunt toți unul ca altul, cum florile de același fel sunt una ca alta.

- Aș! strigă cocoana Elena. Dar găinile, rațele, porumbeii? dar trandafirii și garoafele?

Alina rămase-n curca tă.

- Apoi da! zise ea. Sub purtarea de grijă a omului multe se prefac ori se dreg, ori se pocesc. Gărgărița însă...

Cocoana Elena se ridică din jeț parc-ar fi fost fată mare.

- Să mai prindem o gărgăriță, grăi dânsa. Niculae, Voicule, Raid'! O gărgăriță !

Gărgărițele sunț însă gângănii afurisite, cum zisese Voicu: țara-i plină de ele, și când cauri^ nu găsești nici una.

Sus în poieniță merindea era descărcată, focul ardea pe pâlpăite, jăratecul era grămadă mare, puii și mieii steteau înțepeniți în frigări, mișcarea și aerul cel bun își cereau drepturile, iar stăpâna casei căuta pe aci, prin apropiere, o gărgăriță, cel puțin una.

Cocoana Anica si Zoe, care o știau pe aceasta cu deosebire stăruitoare asupra formelor de bunâ-cuviință, erau puse-n cele din urmă pe gânduri. Una se temea ca nu cumva sâ-i fi venit rău verișoarei sale prea obosite, iar cealaltă dedea cu socoteală că d-șoara din pension a făcut vreo prostie, în urma căreia mătușa ei era nevoită sâ-ntârzie.

Iorgu, neliniștit atât de una, cât și de alta, și-a cerut voie să plece în cele din urmă la vale și-a găsit pe mama lui sprintenă cum de mult n-o mai văzuse.

Necăjită că nicî până Ia vârsta ei n-a ajuns să știe cum sunt petele de pe aripile gărgăriței, necăjită că nici cei doi săteni nu știau, necăjită că nu mai găsea nici o gărgăriță, ea umbla de ici până colo plecată spre pajiștea de la marginea pădurii.

- Ce este?... ce ați perdut?... ce căutați?... întrebă Iorgu.

- Iasă-mă-n pace! răspunse ea. Ia, căutăm și nu găsim. Să spui tu: câte pete sunt pe aripile gărgăriței? Iorgu abia-și mai putu stăpâni râsul.

- Știu eu?! răspunse el. Cine-și mai bate capul cu asemenea amănunte?

- Uite, fata asta, grăi mama lui.

Alina se simțea în mare strâmtorare.

- Eu am găsit un gândăcel care avea pe aripi de trei ori câte trei pete, zise ea. Cocoana-mare zice că e gărgăriță, dar crede că nu toate sunt așa.

- N-aveți să mai căutați — grăi dânsul - căci vă încredințez că toate sunt la fel. De altminteri, mă mir că ai găsit aici una, căci gărgărițele n-au ce să caute aici. Ixtcul lor e-n vale, unde'

sunt florile, în care-şi pun ouăle. Căutaţi zadarnic şi - adăugă - sus ne aşteaptă ceilalţi. Ia-ţi, mania, locul în jeţ.

- Nu! răspunse cocoana Elena plecând la deal. Pot eu să merg şi aşa. ^

Degeaba-i spusese el câ nu sunt pe acolo gărgăriţe, câci ea ardea de dorinţa de a se-ncredinţa cât mai curând dacă are ori nu are Alina dreptate.

Sosită deci în poieniţă, ea întrebă mai pe unul, mai pe altul dacă ştie ori nu câte pete are gărgăriţă pe aripi şi cum sunt ele aşezate. Era un amănunt fără de-nsemnătate, chiar lucru de râs, dar nici coconul lancu, nici administratorul, nici revizorul şcolar, nici subprefectul nu erau în stare să-i dea răspuns.

- O, Doamne! Ce te miri, cocoană-mare? ! îi şopti Alina. Sunt aţâţi oameni care văd în flecare zi găini şi mănâncă pui de găină şi tot nu sunt în stare să spună câte degete are găina. Ca să ştii, trebuie să te uiţi bine şi să-ţi dai seamă despre ceea ce vezi.

„Aşa e! zise cocoana Elena în gândul ei. Nu vede nimeni atât de bine ca fata aceasta."

Aşa zicea şi lorgu aducându-şi aminte de oarele plăcute pe care le-a petrecut vorbindu-i despre sâmănături, despre planraţiuni şi despre tunderea pomilor.

E lucru ştiut cum calul, scos din serviciul oştirii, auzind goarna, îşi ia zăbalele-n dinţi şi aleargă să intre-n front. Cam aşa era şi lorgu când îl covârşeau slăbiciunile de gospodar. El nu se mai putea despărţi de copila care nu numai vedea atât de bine, dar şi asculta cu încordată luare-aminte, înţelegea bine şi avea inimă pentru toate.

Părul pădureţ, crescut în lărgime, are trunchi drept şi coroană bine rotunjită şî deasă, frunziş luciu şi floare multă ca numai puţini dintre pomi. Alina, ieşită-n poieniţă, o părăsi pe cocoana-mare, de care se ţinuse pân-acum, şi alergă la perii: acoperiţi de flori.

lorgu, fără ca să se gândească, se luă cu paşi larg călcaţi după ea. Sosind-o apoi, el începu să spună cum e lemnul de păr, la ce poate să fie întrebuinţat, cum perele pădureţe sunt bune nu numai pentru oţet, ci şi poame uscate, ba, păstrate-n fan, (sunt] şi un fruct cu gust plăcut, cum perii altoiţi în puieţi de pădureţi sunt mai trainici decât alţii.

- Ce frumos zise dansaşi acum supărată câ o slugă îi pofti la mâncare.

In timpul prânzului Zoe [nu] era-n foarte bună dispoziţiune, căci era supărată. Nu era încă dumirită în ceea ce priveşte complimentul ce-î făcuse Alina, când a început să se simtă jignită de lipsa de sfială cu care aceasta se ţinea după stăpâna casei. încă mai jignită s-a simţit când cocoana Elena parcă numai de dragul Alinei a pus Ia cale servirea prânzului în poieniţă şi au rămas timp atât de îndelungat împreună. A râs apoi când a venit vorba despre petele de pe aripile gărgăriţei. Ce prostie! S-a pus însă pe gânduri când l-a văzut pe lorgu luându-se cu paşi larg călcaţi după vecinica Iui şi vorbindu-i cu multă vioiciune despre ceva, numai ei ştiau despre ce.

întorşi deci la mâncare, el şi ea nu mai erau pentru Zoe tot cea de mai nainte, şi dama de societate, care vedea şi ea bine când era vorba de cele ce-o interesau, a-nceput să examineze pe Alina ca aceasta petele de pe aripile gărgăriţei.

‚Are ceva fleacul acesta de fată! îşi zicea. înaltă, subţirică, mlădioasă, încă nu pe deplin dezvoltată, plină de duioşie... şi ce ochi, ce guriţă!"

Femeie trăită în lume şi plină de vlagă, examinătoarea îşi ascundea supărarea într-un fel de râsfăţare, încât ochii tuturora erau îndreptaţi asupra ei, toţi erau înveseliţi de glumele ei bine potrivite.

Sănătoasă poftă de mâncare, mâncări multe, felurite şi una mai gustoasă decât cealaltă, băuturi bine alese şi pe deasupra

şi veselia aproape zburdalnică: prânzul se prelungea şi iar se prelungea.

„Ce păcat! îşi zise Alina în cele din urmă. Am venit noi aici numai ca să mâncăm?!"

Perzându-şi ţn cele din urmă răbdarea, ea se apropie de Iorgu şi arătă asupra unui arbore de la marginea pădurii.

- Ce pom e acela? întrebă dânsa.

- Nu e pom, domnişoară, ci copac, răspunse el tot pe glumite.

- Aşa e! întâmpină dânsa. Eu sunt atât de proastă! Pomi sunt numai aceia care rodesc poame. Se zice: „ *Nici salcia pom, nici mojicul om* ". Ce fel de copac e?

- E stejar, domnişoară - răspunse el - copacul care dă cel mai preţios lemn, şi tare, şi trainic.

- Dar, uite, nu are frunzele ca alţi stejari, grăi dânsa.

Iorgu rămase cuprins de uimire oarecum respectuoasă. El ştia foarte bine câ stejarii sunt de mai multe feluri şi că fiecare fel are frunza lui particulară, dar deosebirile sunt atât de nensemnate, încât e foarte greu să-ţi dai seamă despre ele.

- A, domnişoară, - zise - stejarii sunt de mai multe feluri: e rufan, e cer, e gârniţă ...

Zoe zâmbi cu răutate: aceasta era culmea!

- Domnilor, doamnelor, domnişoarelor, sunt aici şi doauă domnişoare foarte gentile, strigă dânsa. După ce ne vom fi făcut datoria către stomacurile noastre înfometate, să ne facem datoria şi către creierii noştri însetaţi de ştiinţă şi să rugăm pe stăpânul acestei încântătoare poieniţe - nu pot să zic al casei - să ne ţie o conferenţă asupra arborilor, copacilor şi pomilor ce ne-ncungiură!

Strigăte, hohote, veselie. Râdea până chiar şi Alina, care nu simţea înţepătura, ba râdea şi Iorgu, care o simţea.

Nu s-a mai vorbit apoi nici despre gărgăriţe, nici despre peri pădureţi, nici despre soiurile de stejar.

Abia pe-nserate, după ce s-au coborât cu toţii din poieniţă şi se făceau pregătiri pentru cină, a venit iar vorba ia slăbiciunile gospodăreşti.

Coconul Iancu dăduse o raită prin pădure şi se încredinţase câ ea e foarte frumoasă. Pădure fără de uscături nu se poate. Era deci hotărât să plece, căci avea treabă la Bucureşti şi era lună plină, deci cel mai plăcut drum. Cocoana Anica nu voia însă cu nici un preţ să plece. Doauă drumuri în aceeaşi zi erau pentru dânsa o prea mare oboseală. Voia femeia să-şi facă somnul în toată regula, şî ziua de luni era destul de lungă pentru ca să se poată întoarce. Subprefectul şi revizorul şcolar, care n-aveau până acasă decât cale de vreun ceas şi jumătate, mai puteau să stea. Zoe, venită cu Iorgu, tot cu el era vorba să se şi-ntoarcâ, dar nu-i trecuse încă supărarea şi era încântată de ideea unei călătorii pe lună.

- Te iau eu! strigă coconul Iancu încântat şi el - mai mult, se-nţelege, de tovărăşie decât de lună.

D-na lonescu, în sfârşit, venise cu gândul de a pleca luni dimineaţa, dar se bucura că toată lumea e pornită să facă pe lună drumul pân-acasâ şi nu ţinea să petreacă o noapte-n casa fostului primar, unde erau pregătite toate pentru ea şi pentru fiica ei.

Se dedea deci zor cu cina, ca oamenii nici să nu întârzie, nici să nu plece nemâncaţi.

-Iar mâncare! îi zise Alina lui Iorgu. Oamenii n-au aici altă treabă decât să mănânce. Se pierde tot timpul cu mâncarea, când sunt atâtea de văzut.

- Aşa e, domnişoară, răspunse el. Pleci fără ca să fi văzut plantaţiunile. Sunt foarte frumoase.

- Dacă dumneata n-ai timp! întâmpină dânsa.

- Eu? timp? grăi dânsul atins. D-ta ai dorit să mergem în poieniţă.

- Nu! zise ea cuprinsă de mâhnire. Am zis numai că e frumos acolo, şi e frumos. Cocoana-mare a dorit.

- Ce e? ce s-a întâmplat? întrebă cocoana Elena, care îi văzuse uitându-se parcă supăraţi la ea.

- Nimic, mamă, îi răspunse el. îi vorbisem domnişoarei despre plantaţiunile noastre şi sunt mâhnit ca pleacă fără ca sâ i le fi arătat.

Cocoana Elena îi aruncă o căutătură mustrătoare.

- Iar, lorgule?! îi zise. Pare-mi-se că domnişoara e mâhnită, si are toată dreptatea. Dac-ai zis, băiete, trebuia să şi faci. N-ai sâ pleci, drăguţă! adăugă întorcându-se spre Alina.

Ea se duse apoi la d-na lonescu, care stetea de vorbă cu cocoana Anica, şi-o rugă să mai rămâie, ca să plece împreună cu aceasta.

- N-o să ne laşi singure, nu-i aşa? încheie dânsa.

- Mamă dragă, - stărui şi Alina - era vorba să plecăm încă sâmbătă, şî am pierdut jumătate de zi. Să câştigăm mâne, luni, jumătatea aceasta.

în gândul d-nei lonescu jumătatea de sâmbătă era câştigară şi cea de luni avea să fie perdută. Ce nu face însă mania pentru fata ei? Nu-i rămânea decât să mai aducă şi jertva aceasta.

V

Grea cumpănă.

Seara, după ce a rămas singur, lorgu se plimba neliniştit prin casă.

Zoe, stăpână pe vorbele şi pe purtările ei, plecase veselă, amabilă, chiar afectuoasă, spuind mereu cât de mult îi este coconului lancu recunoscătoare penttu plăcerea de a face pe lună drumul până la Bucureşti. Mai nainte de a se fi urcat în trăsură, a-mbrăţişat cu multă căldură pe d-na lonescu şi pe Alina, zicându-le cu toată stăruinţa: *„La revedere-n Bucureşti!"*

Faţă cu lorgu ea a rămas rece, dinadins înţepată.

Aceasta era ceea ce-I nelinişte.

Ea era femeie în faţa căreia numai de tot puţini dintre bărbaţi ar fi putut să rămâie reci. Mai era apoi şi călăuza lui în societatea bucureşteanâ şi se deprinsese cu ea, încât adeseori se simţea jignit că dânsa-1 ţine Ia oarecare depărtare. Ştiind-o acum supărată, era chiar mâhnit şi-şi făcea sie însuşi mărturisirea câ are slăbiciune pentru ea.

Slăbiciune avea el şi pentru cealaltă, dar cu totul alt fel de slăbiciune. Erau doauă slăbiciuni care puteau foarte bine să stea una lângă alta în acelaşi suflet.

De una se şi temea, iar de cealaltă nu.

Zoe nu era numai deşteaptă, vicleană şi îndemânatică, ci şi pătimaşă: supărarea ei era mânie, iar mânia ei nu rămânea stearpă.

O vedea-n faţa lui vorbind acolo sus în poieniţă despre „stomacul înfometat" şi despre „creierul însetat" şi-i era învederat că nu pe el, ci pe cealaltă e în adevăr supărată.

„Eu sunt vinovat - îşi zise - dar, jignită-n amorul ei propriu, pe copila aceea nevinovată n-are s-o ierte. Râu, foarte râu a făcut mama că nu le-a lăsat să plece!"

îi mai vorbise Zoe despre vecinica, şi acum i se făcea negru în faţa ochilor când îşi aducea aminte de ceea ce dânsa-i spusese fiind vorba de femeia pe care o compromiţi.

Temându-se de aceasta, îşi dedea el silinţa să se ducă din ce în ce mai rar la Alina. Zisese el, ce-i drept, în o clipă de nevălnicie: „Noi suntem o iume pentru sine", dar mai ales acum, după ce se perduse oarecum în viaţa bucureşteanâ, nu mai era în stare să zică tot aşa. îi sângera câteodată inima gândîndu-se că el şi ea sunt din doauă lumi care se duşmănesc, dar aşa era: unii l-ar fi urgisit, iar alţii ar fî râs de el dacă n-ar fi ţinut seamă de aceasta. Urâtă lume, dar în ea avea să-şi petreacă viaţa!

îi era frică de Zoe, se temea de gura e) cea rea, încât î) treceau din când în când nâduşelile, şi toată noaptea s-a zbătut în culcuşul lui gândindu-se cum are s-o îmbuneze.

Ce nu e-n stan; sâ născocească o femeie ca dânsa când e stăpânită de mânie?!

Dimineaţa s-a sculat, cu toate aceste, cu noaptea-n cap, căci cocoana Anica ţinea să ia o mică gustare şi sâ plece înainte de amiazăzi. Vorba era deci să-şi facă plimbarea prin livezi mai nainte de a se fi sculat dânsa. Cocoana Elena nu putea sâ-î lase singuri, şi era de sine înţeles că d-na lonescu trebuia să-i însoţească şi ea. Caii erau deci înhămaţi, şi trăsura aştepta la scară,

Alina, încă de mult în picioare, se plimba posomorâtă prin curte. Orişicât de frumos ar fi fose revărsatul zorilor de zi, ea era supărată că nu poate să facă plimbarea pe jos.

Iorgu, buget la faţă, cu ochii umflaţi şi cu gândul mereu Ia Zoe, ar fi dorit să n-o facă nici pe jos, nici în trăsură şi nu era nici el în voie bună.

Cocoana Elena, care durmrse neobicinuit de bine şi nu avuse de muit mulţumirile zorilor de zi, era înviorată, dar peste puţin, văzând feţele posomorâte ale tinerilor, îşi mai încreţi şi ea sprâncenele.

Singura voioasă era d-na lonescu, care, pe lângă toate celelalte, se gândea şi la partidele de maus care-o aşteptau după-amiazăzi. S-a supâtat însă şi ea când Alina, care nu ştia încă să-şi ascundă gândurile, a spus oarecum pe miorlăire că ea ar face plimbarea mai bucuros pe jos.

- Grabă mare nu-i - zise iar cocoana Elena - ca sâ nu rămâie capra şi să râmâie varza, mergeţi voi tinerii pe jos, iar noi, babele, venim încetul cu încetul după voi.

Aşa a şi rămas, dar tocmai aceasta i-a băgat în rea încurcătură.

Ieşită abia între ţarini, Alina l-a rugat pe Iorgu sâ-i arate cum înfrăţeşte grâul. EI, tot posomorât, a început să caute la dreapta şi la stânga un fir, de mai multe ori înfrăţit, iar după ce l-a găsit, l-a smuls cu rădăcină cu tot, i-a arătat rădăcinile, a numărat fraţii.

- Ştii că e bine! îl întterupse ea. Eu credeam, că fiecare bob semănat dă câte un spic.

- Dă, domnişoară, şi câte zece, ba chiar şi câte doauăzeci, o-ncredinţă el.

- Se poate?! exclamă dânsa. Dar, uite, nu e tot grâul înfrăţit.

Obrajii lui Iorgu iar se rumeniră şi ochii lui îşi luară obicinuita strălucire.

- A ! grăi dânsul. Aceasta atârnă de o mulţime de-mpre-giurâri. Mai întâi bobul de sămânţă trebuie să fie sănătos şi bine dezvoltat. Apoi pământul are să fie adânc arat şi fărâmiţat.

- Ştiu, îl întrerupse ea. Pentru ca apa de ploaie să rămâie sub rădăcini şi rădăcinile să se poată întinde mai uşor.

El se uită mirat la ea. îşi aducea aminte că i-a mai spus-o aceasta şi era uimit că dânsa n-a uitat-o.

- Da! urmă. Mai rămâne ca pământul să conţină sărurile de care grâul are nevoie, căci gunoiul nu numai hrăneşte, ci îi şi dă pământului căldură. Grâul numai acolo înfrăţeşte unde sunt date aceste condiţiuni. Altfel lanul sunt firicele rare, subţirele, cu spicul mic, ba atins adeseori de fel de fel de boli.

- E atât de frumoasă plugăria! exclamă iar Alina. De ce nu le fac oamenii toate aceste?

- Pentru că sunt unii proşti, alţii nepăsători, iar alţii leneşi ori deprinşi a se lăsa-n voia lui Dumnezeu, îi răspunse el.

Trăsura apucase departe înainte. Cocoana Elena a oprit-o-n cele din urmă şî se uita înapoi. îi vedea vorbind cu viociune şi-ar fi dorit sâ ştie ce-şi spun.

- Iorgule ! strigă dânsa. Ce faceţi acolo?

- Venim ! Iată venim ! răspunse Alina şi porni în săltate după trăsură.

După câțiva paşi, însă, ea intră iar în lan şi smulse o buruiană spinoasă care ieşea deasupra grâului.

- Ce e aceasta? îl întrebă pe lorgu.

- E pălămidă, domnişoară, - răspunse el - , una din cele mai rele buruieni. D-ta vezi că giur-împregiur de ea grâul e rar şi slab. Vrea mizerabila să crească, repede, să se facă mare şi ia toată hrana din pământ. Un adevărat hoț în mijlocul lanului.

- Dar e multă! strigă dânsa. Uite colo, şî colo, şi colo! De ce n-o stârpesc oamenii?.'

- Nu se poatefgrăi dânsul. O pliveşte cine-o pliveşte, nu-i vorba, dar stârpirea ei e lucru de tot greu. Are, pe lângă toate celelalte, şi semințe înaripate, pe care vântul ie ia şi Ie duce de ici până colo. In zadar plivesc eu, căci îmi vine sământa de la cei ce nu plivesc.

- E foarte rău! zise ea, cuprinsă de indignațiune. Trebuie să plivească toți.

- De trebuit ar trebui — răspunse el râzând din toată inima —, dar numai puțini o şt fac.

- lorgule, veniți voi? strigă iar cocoana Elena.

- Venim! strigă şi Alina, pornind,iar,fuga spre trăsură.

Şi astă dată se opri însă şi se plecă şă ridice.

- Bravo!... bravo! strigă alergând din nou. Iat-o. An găsit-o! Cocoană-mare! Gărgărița! Tot rrei câte trei!

Sosită la trăsură, ea-i arătă cocoanei Elenei gângania cea minunată.

- Da, zise aceasta. Aşa este! Trei-trei-trei... depărtările parcă măsurate pe ftr.

- Dar aceasta nici nu e gărgăriță, grăi lorgu, sosit şi el la trăsură.

- Gărgăriță ori nu - întâmpină cocoana Elena — fata are dreptate, a văzut bine, a numărat bine, uite! Trei mari,, patru mici şi, cu toate aceste, de trei ori câte trei.

- Orişicum i-am zice - adăugă Alina — e o dovadă că el are dreptate când zice că natura nu stropeşte, nu mâzgăleşte, ci le aşează toate cu măsură 'potrivită, simetric şi armonios, ca să-ncânte vederea. Uite! Se poate artă mai desăvârșită decât în aceste şapte pete şi pata albă deasupra lor? Puțin îmi pasă dacă e ori nu gârgăriţâ!

lorgu se uită lung în ochii copilei. Vorbele „el are dreptate" îi zbârnâiau în ureche. Înțelegea atât de multe din ele şi ştia acum de ce a zis ea că cu el ar fi făcut bucuros o plimbare la Valea-Boului. Era încă acolo şi muma sa, care n-a-ntrebat „cine «el»?"

- Adecă e un fel de gărgăriță, grăi dânsul turbu rat. Gărgărițele sunt de multe feluri. E gărgăriță care mănâncă mazărea, gărgăriță care mănâncă lintea, chiar grâul e mâncat de un fel de gărgărițe.

- Atunci sunt mari stricăciunile făcute de ele! exclamă Alina.

- Foarte mari, o-ncredința el. Se-ntâmplâ adeseori [că] dintr-o sută de kilograme de mazăre mâncate de gărgărițe nu mai rămân decât doauăzeci. Optzeci la sută sunt pierdute.

- Să le stârpească! strigă dânsa mâniată.

- Nu-nţeleg nici eu de ce nu se iau măsuri, adăugă cocoana Elena.

- E foarte greu, mamă, ca să nu zic peste putință, răspunse el. îi vorbeam tocmai, când steteam colo, domnişoarei despre stricăciunile făcute de pălămidă.

- Da! îl întrerupse Alina.-E foarte frumos, adecă foarte urât. Sunt atât de proastă eu! Foarte urât e. Are semințe înaripate, pe care vântul le ia şi le duce unde nu trebuie!

- Ei bine, domnişoară, - urmă el - mizerabila aceasta zboară primăvara din floare-n floare şî-şî aşează oauâle în ovarul florii.

- Aî spus-o aceasta ieri, colo sus, în apropierea poieniței, îl întrerupse iar Alina.

- Da, domnişoară, urmă el iar. De acolo, din ovarul plantei, putere omenească nu e-n stare să-1 scoată.

- Iară gărgăriţă de la voi vine la noi ca pălămida, adăugă Alina.

- Care va să zică cu aceste vă petreceri voi timpul şi ne ţineţi pe noi în loc! giju cocoana Elena.

- Da, cocoană-mare! o-ncredinră Alina. Nu poţi să-ţi închipuieşti ce frumoasă e plugăria. E ceva şi pentru femei. Eu, dac-aş avea pământ...

Cocoana Elena se coborî din trăsură.

- Să mergem, copii, - zise — aşa, încet, că merg şi eu cu voi. Soarele se ridică, şi Anica o să, se supere dacă nu mă gaseşte-moarsă când se scoală;

Iorgu era însă intrat în râvna lui şi peste puţin intră în lan şi smulse iar o buruiană, apoi se-ntoarse cu ea la Alina. .

- Uite! - îi zise - ce floare frumoasă. Aceasta e **una** din cele mai spurcate buruieni, vestita neghină. Lasă că săcătuieşteşi ea pământul ca pălămida, dar sămânţa ei **n-o mănâncă** nici păsările, nici porcii, fiindcă etntr-**însa** *tţ.* otravă de tot rea. Mâncând pânede grâu cu negbuaâ; oamenii sc-mbolnâvesc, au spasmuri, ba pot chiar să **mcttrtL** i

- iar un lucru pe care nu-lştiam! grăi cocoana Elena. De aceea se zice că omul rău e ca neghina-n grâu. .•••'<

- Are şi ea semînţqmaftpatc^mnebă Alina. ;

- **Nu,** răspunse **eh** Vântul' teoate însă buruiana din rădăcini şi-o poartă de ici până colb seuturându-iseminţele,

- Să mergem, **copii,** că rf-ria lonescu **se plictiseşte** aşa singură-n trăsură, stărui din nou cocoanaEicna:

îşi mai iuţiră dar paşii; •• v,. •*-y-h :â* -.! I^t •::.:

- Care va să zică vântul e *şbd* duşman al ombtui, zise Alina peste puţin. Noi, oamenii, **avem at&t de mulri** duşmani. **Ici;** pălămida, colo **fel** de fel **de** gărgăriţe, dawcfo. neghina câte şî mai câte altele, tot duşmani răi. \\

- Asta n-am putea s-o zicem, ti răspunse Iorgu oprindu-se iar. Ar trebui să zicem că duşman a toate este omul, care

mănâncă tot ceea ce-i priieşte şi stârpeşte tot ceea ce nu poate să-i fie de nici un folos. Trăiesc toate fiecare potrivit cu firea sa şi-n felul său. Duşman când zici, la om te gândeşti, căci duşman omului numai alt om poate sâ-i fie, ba se~ntâmplâ că cel mai aprig duşman să-şi fie omul el însuşi sie.

Alina se uită nedumirită la el. Era pentru dânsa prea adâncă filosofia aceasta. Nu-nţelegca cum poate omul să-şi fie sie însuşi duşman..

- Aşa e, drâguţo, o-ncredinţâ bătrâna, care o ştia chiar mai bine decât fiul său, aceasta. Slăbiciunile te fac pe tine însuţi duşman al tău. Dar să mergem, căci începe să fie cald.

Ei îşi iuţiră iar pasul. Alina tot nu era însă dumirită. Ea avea o mulţime de slăbiciuni şi toate aceste dedeau farmec vieţii sale.

Deodată se opri şi iar îi venea să zică: „Eu sunt atât de proastă".

- Domnule Armaş! strigă acum. Ştiu! Duşmani îşi sunt sieşi oamenii proşti, leneşi, nepăsători. Ei bine! Dacă eu aş fi stat, aş lua tot pământul în stăpânirea mea şi nu le-aş da din el decât acelora care ară adânc şi gunoiesc unde e nevoie, aleg numai sămânţă bună, stârpesc şi buruieni, şi gărgăriţe, şi sâ vezi c-ar fi bine şi foarte frumos. E păcat să li se lase pământ celor ce nu poarta grijă de el.

Iorgu se uită ca omul care-şi vede gândurile, iar cocoana Eleria era pornită s-o-mbrâţişeze şi sâ-i sărute ochii amândoi.

Acesta era gândulde care a fost stăpânită ea toată viaţa ei, dar n-a ştiut să şi-1 dea atât de desluşit pe faţă ! Da! E atât de mare mulţumirea de ă osteni casă le vezi toate crescând şi dând rod îmbelşugat. Nu e vrednic să stăpânească cel ce nu ţine sâ aibă mulţumirea aceasta.

- Să grăbim, copii, că iacă livedea e aci - stărui dânsa iar - şi mult să nu stăm, căci Anica se va fi sculat.

Grăbea Iorgu, căci o vedea-n gândul lui pe cocoana Anica plimbându-se busumflată, şi ceea ce încă mai mult îi zorea, o

vedea spuindu-î Zoeî cum a trebuit să aştepte, în vreme ce el se plimba cu Alina pe cine ştie unde. Orişicât de mult ar fi grăbit însă, erau acolo multe de văzut, ea ardea de dorinţa de a fi dumirită despr$ toate, iară el era covârşit de slăbiciunea de a i le arăta şi â i le lămuri până-n cele mai mici amănunte.

Aici era un măr şi colo un păr. Ea se uita la frunze şi constata deosebirile dintre ele. EI îi arăta coaja de pe trunchi şi de pe crăci, felul de a se desfăşura al coroanei, al rămurelelor, al mugurilor, ba se cobora-n pământ şi-o-ncredinţa că nici rădăcinile nu se-ntind la fel, nici nu aceleaşi săruri le priiesc şi de aceea se deosebesc şi-n ceea ce priveşte lemnul şi rodul.

Ea constata câ nici la peri nu sunt frunzele la fel. El se-nteţea şi-i vorbea despre soiurile de peri, despre nobîlitatea prin transplantare, despre felurile de altoire, despre prepararea solului.

Au urmat apoi prunii, cireşii, nucii, persecii, caişii de tot felul: putea soarele să se ridice, putea cocoana Anica să se plimbe, câci ei erau perduţi amândoi, ca beţivul care zice mereu: „Plec, iată plec!" dar bea înainte.

Ceea ce era mai râu, cocoana Elena nu-t zorea nici ea, căci mare îi era plăcerea cu care-i vedea umblând de la pom la pom şi bucurându-se de toate.

- Mult e drăguţă fâta dumitale, îi zise-n cele din urmă d-nei lonescu. Aşa eram şi eu în tinereţele mele: toate-mi furau ochii şi mă-ncântau.

- E bună fată, răspunse d-na lonescu. Seamănă cu răposatul ei tată. Aşa mă plictisea şi el cu toate nimicurile, dar altfel era suflet de om.

- Eu n-am avut parte, grăi cocoana Elena. Nu ne potriveam deloc la slăbiciuni. El cu totul alte mulţumiri căuta. Copii! strigă apoi, câlcându-şi pe inimă. O să fie destul pentru astăzi.

Alina se-ntoarse la ea ca copilul mustrat.

- Ştiu că-ţi pare rău. îmi pare şi mie, dar, uite, soarele a trecut de meazăzi şi-ncepe să scapete, îi zise şi-o sărută pe amândoi obrajii curaţi şi rumeni.

lorgu, înalt, voinic şi-mbrăcat într-un frumos costum de catifea, stetea ca cioplit din piatră la o parte.

- Să ne ierţi, mamă, — zise peste puţin — dar am uitat că mătuşa Anica aşteaptă.

- Şi e atât de frumos şi de bine aici, adăugă Alina.

- Frumoase le vezi tu în ochii tăi! zise cocoana Elena.

„Frumoase, frumoase! Dar ce zice cocoana Anica şi ce va fi zicând Zoe?!" îşi zise şi lorgu, şi iar îi zbârnâiau în ureche vorbele „stomac înfometat" şi „creieri însetaţi".

Auzind vorba ***„ochi",*** Alina tresări.

- Ah! exclamă, cuprinsă de un fel de extaz. Ştiu acum înţeleg! Nu e gărgăriţă: e ochiul-lui-Dumnezeu! Ce minunat Cele trei câte trei pete sunt triunghiul ce se află deasupra Sfinte: Treimi, în mijlocul căruia stă ochiul care le vede toate.

lorgu, cocoana Elena, până chiar şi d-na lonescu se uitară cu un fel de spaimă Ia ea. Nu se puteau dezmetici cum a ajuns aşa ca din senin să se-ntoarcă la gărgăriţă.

- Aşa e, fată, grăi-n cele din urmă d-na lonescu; poporul ochiul-lui-Dumnezeu îi zice.

- Da! grăi şi cocoana Elena. Acum îmi aduc aminte că aşa-i zic ţăranii, dar nu mi-ar fi trecut niciodată prin minte de ce anume îi zic aşa.

Nu-i mat zbârnâiau acum nici lui lorgu-n ureche vorbele rostite de Zoe.

- In adevăr admirabilă numire! zise el pe şoptite.

- Draga mamii! şopti şi d-na lonescu şi-şi sărută şi ea fata.

VI

Zbuciumărî şi iar zbuciumări.

Se zbuciuma Zoe, se zbuciuma lorgu", chiar şi Alina se zbuciuma.

Plecând la Bucureşti, cocoana Anica n-a voit cu nici un preţ să ia locul de la dreapta-n fundul trăsurii, căci era mai de casă, şi locul de la dreapra i se cuvenea d-nei lonescu, oaspele familiei. £

Alina ţinea şi ea cu orice preţ să se urce pe capră, de unde vedea mai bine - altă supărare pentru mamă ei.

~ Urcă-te, drăguţă, urcă-te! Aşa făceam şi eu la vârsta ta chiar şi când era şi pentru mine loc în fundul trăsurii.

Bine nu era însă s-o facă.

Ştie adecă orişicine care a călătorit în trăsură că nimic nu-1 face pe om atât de gânditor ca mişcarea mereu legănată. Cu cât mai repede înaintează trăsura, cu atât mai vruă e desfăşurarea gândurilor. Dac-ar fî rămas pe scăuneş, ar fi fost nevoită să bage de seamă la tot ceea ce face, să asculte ceea ce vorbesc cele doauă cocoane, să dea câteodată răspuns ori sâ facă vreo-ntrebare. Acolo sus, pe capră, lângă muscalul acela spân, era numai ea singură şi-o luau gândurile de nu mai putea să ştie unde au s-o ducă.

Era obosită. Luând ziua bună de la cocoana-mare şi de la lorgu, s-a mai şi-nduioşat. După plecare, s-a uitat înapoi spre munţii din fundul văii» spre poieniţă, spre lanuri şi spre livezi şi s-a-ntristat gândindu-se că n-are, poate, sâ le mat vadă niciodată, niciodată. Acum, abia acum înţelegea că sunt în adevăr slăbiciuni care-1 fac pe om duşman sieşi şi nu mai vedea nici ciocârliile ce se-nalţă cântând în văzduh, nici cocostârcii ce se plimbau cu paşi chibzuiţi prin lanuri vânând hrană pentru puişorii lor, nici mieluşeii drăgălaşi ce alergau zburdând după mumele lor. Ochii ei, care alte daţi le vedeau toate atât de frumoase, acum erau, parcă, lipsiţi de lumină. Lumea era pentru ea numai ceea ce i se petrecea-n suflet. Ştiuse mai nainte, iar acum şi simţea, câ sunt doauă lumi care se duşmănesc şi se; caia de a fi făcut plimbarea la Valea-Boului, îşi făcea mustrări

din ce în ce mai aspre pentru purtările ei uşuratece, în adevăr copilăreşti.

Era sfârşită copilăria ei!

O dezvinovăţire tot găsea: îi zisese şi el că nu poate să nu se ducă dacă cocoana-mare, chiar ea, le-a poftit pe dânsa şi pe mama ei.

Săracul de el! Pus alăturea cu cellalt, îl vedea atât de prăpădit, încât îi venea sâ fugă când de el, când după el.

în zadar! Femeie era şi dânsa, şi poruncile firii sunt neînduplecate.

- Ce mai faci tu, fată? o-ntrebă d-na lonescu într-un târziu.

- E aici bine şî frumos, mamă dragă! răspunse ea cu glas tânguîos.

Tot aşa ar fi răspuns şi lorgu dacă mumă-sa i-ar fi pus aceeaşi întrebare.

Cocoana Elena însă nu-1 întreba pe ei, ci pe sine însăşi se scruta ce mai face.

Trăise doauă zile de-nviorare pe care nu le-ar fi crezut mai nainte cu putinţă şi se simţea acum, după toate ostânelile, atât de bine, încât ar fî vrut să-mbrăţişeze pe toată lumea.

- A fost bine şi frumos! zise ea după ce ei rămaseră amândoi.

-Bunătatea ta neasemănată le-a făcut aşa, răspunse lorgu sâruţându-i mâna.

- Ai fost cuminte tu, întâmpină dânsa sârutându-1 pe frunte. Tot aşa sâ fii!

- Mi tem însă ca nu cumva să te fî obosit prea mult, grăi dânsul.

- Deloc! îl încredinţa ea. Asta e ceea ce mâ miră şi mâ bucură. De mult, foarte de mult nu m-am simţit atât de bine ca acum. Mi s-au dezmorţit toate, şi parcă lumea întreagă îmi râde-nveseliră. Ei!... urmă peste puţin. Ai văzut-o pe Zoe? *'

- Da - răspunse lorgu - parcă era cam supărată la plecare.

- Şi?! grăi bătrâna. Ea se supără şi tot ea se şi-mpacă! E alta. După felul în care i-a zis d-nei lonescu *„La revedere-n Bucureşti!" m* se pane că se aşteaptă ca aceasta să-i facă vizita de rigoare. Nu se poate, lorgule! D-na lonescu e mai în vârstă şi femeie cu rost. Vizita are s-o facă Zoe. O să i-o spun aceasta d-nei lonescu îndată ce mă întorc Dacă-i face Zoe vizita, are s-o întoarcă, dar fata n-are să şi-o ia cu dânsa. N-are ce să caute aceasta acolo. Iar dacă Zoe aşteaptă - basta! - cu atât mai bine!

Pe lorgu îl trecură răcorile.

Aceasta nu putea decât s-o întețească pe Zoe.

Trebuia neapărat să grăbească la Bucureşti ca s-o vadă mai nainte de a se fi întâlit ea cu cocoana Anica.

A şi plecat apoi după vreun ceas, tot singur ca Alina, pe capră, mânându-şi caii, care mergeau de capul lor, căci capul lui, plîn de altele, era pierdut pentru ei.

Un simțământ de răspundere grea îl apăsa. îi era parcă săvârşise o faptă nelegiuită, pentru care altul fusese osândit, şi alerga la judecători ca să-şi mărturisească vinovăția şi să se dea legat mai nainte de a fi prea târziu.

Nu făcuse Zoe nimic, dar el ştia ce poate ea şi ce e-n stare a face când se îndârjeşte, şi dacă-n locul ei ar fi fost un bărbat, i-ar fi căutat pricină ca să-1 provoace şi sâ-i zboare creierii. Ea era însă femeie, şi nu rămânea decât sâ facă tot ceea ce omeneşte e cu putință ca să-i potolească mânia.

Se umilea, dar îşi făcea datoria de apărător al nevinovăției.

Dacă de o rudă apropiată, de sora, de logodnica, dacă chiar de soția sa ar fi fost vorba, el nu s-ar fi simțit mai mult îndemnat a-şi face datoria aceasta.

Sosit acasă, primul drum i-a fost la d-na lonescu, să afle cum au făcut călătoria şi să-i spună că mama sa se va întoarce peste douå-trei zile şi doreşte sâ-i vorbească.

A găsit pe Alina,. ca de obicei, singură, dar cu totul schimbată.

- Mama a plecat de acasă. Sunt singură, îi zise ea într-un ton rece, parcă ar fi voit să mai adauge: „Şi te rog să pleci!"

Nu era nevoie de adausul acesta, căci el ştia chiar mai bine decât dânsa că aşa trebuie să facă.

- Vă rog să spuneți d-nei lonescu sărutări de mâni din partea mea şi multe complimente din partea mamei, care o roagă s-o aştepte mercuri, cel mai târziu joi, căci doreşte să-i vorbească, grai dânsul într-un ton ceremonios.

- Da, domnule Armaş, răspunse ea. El stete puțin pe gânduri.

- Eu, domnişoară, - zise apoi — am să vă mulțumesc pentru zilele bune pe care i le-ați făcut mamei. De mult, foarte de mult acum n-am mai văzut-o atât de înviorată ca acuma.

- O, Doamne! răspunse ea. Dar ce-am făcut eu?!

- Nimic dinadins! - întâmpină el - nimic, şî tocmai de aceea î-ai deschis inima şi-ai înveselit-o. încap dată mulțumirile mele! repetă, apoi se-nchinâ de plecare, îi întinse mâna, luă, ca alte dați, mâna ei în amândouă ale sale, dar acum o şi ridică spre sine, ca să pună pe ea o sărutare.

Alina tresări şi-şi retrase mâna ca din apă ferbinte.

„Ce-am ajuns eu, Doamne!" se tângui apoi după ce rămase iar singură.

Iar el ieşi în stradă, îşi răsuci de câteva ori mustața şi o luă spte Zoe.

Sunând, a ieşit feciorul să-i spună că coconita nu-i acasă.

lorgu iar îşi răsuci mustața, îşi dete biletul de vizită şi se uită în fața feciorului. Nu se mai îndoia că el nu spune adevărul, că dânsa nu vrea să-1 primească şi-i venea sâ intre dând năvală. Se stăpâni însă. Mai era şi un alt fel de năvală.

- Să spui — zise - coconitei că am să viu mâne înainte de amiazăzi.

„Sâ mai aibă acum îndrăzneala de a-mi trimite vorba că nu se aflã acasă!" îşi zise plecând el singur nu ştia unde, aşa, ca să nu stea într-un loc.

Unde a fost ea după ce s-a întors acasă? Cu cine s-a întâlnit? Ce a spus despre ^zita petrecută la Valea-Boului? Aceste erau întrebările care-1 frământau, încât se ferea ca nu cumva să-i iasă în cale vreunul dintre prietenii săi, care l-ar fi întrebat ce mai face, iar acasă îi era silă să se ducă şi astfel umbla prin străzile mai dosnice fără de nici un ţel.

Dar dacă ea nici nu se gândea să facă de ce el se temea atât de mult?

De câte ori era ispitit să-şi pună şi întrebarea aceasta, îi zbârnâiau vorbele ei în ureche şi-o vedea înţepată la plecarea ei de la Valea-Boului. Nu mai rămânea decât să-i mai spună şi cocoana Anica cum a aşteptat şi-a tot aşteptat în vreme ce ei se plimbau — aşa singuri - pecine ştie unde.*

Trebuia neapărat s-o vadă pe Zoe mai nainte de a se fi-ntâlnit ea cu cocoana Anica* şi grea i-a fost noaptea, nu mai puţin grea dimineaţa zilei de marţi.

Pe la zece el a sunat la uşa Zoei.

Acum n-a mai ieşit feciorul, ci fata din casă şi i-a spus că coconita nu s-a sculat încă,

Pe lorgu îl trecură iar răcorile.

- Am sâ aştept, zise răsucîndu-şi mustaţa şi intră, îşi scoase pardesiul, trecu în salon şi se aşeză ca înfipt pe cel mai apropiat dintre scaune.

Acolo a rămas apoi din ce în ce mai îndârjit şî uitându-se din ce în ce mai des la ceasornic. S-au făcutfcece şi jumătate, unsprezece fără un sfert, unsprezece în cap. El' răsufla câteodată din greu, îşi răsucea mustaţa, rostea printre dinţi vorbele: *Du mein lieber Gottl"*da* şedea înfipt pe scaun.'

Pe la unsprezece şi jumătate, în sfârşit, Unica a venit să-i spună că coconita s-a sculat, dar se găteşte.

„Aoleu!" zise lorgu în gândul lui. Mai aşteptase el ca ea sâ se gătească şi ştia cât o să aştepte.

- Dar - adăugă I jnica - dacă sunteţi cumva grăbit, coconita m-a însărcinat sâ vă spun că vă aşteaptă în camera de toaletă.

lorgu se săltă în picioare parc-ar fi fost aşezat pe arcuri.

Zoe era îmbrăcată, foarte bine îmbrăcată, s-ar putea zice chiar gătită, nu însă pentru salon, ci pentru acolo unde se afla, şi-i şedea bine găteala, poate chiar mai bine decât cea de salon.

îndeosebi lorgu aşa n-o mai văzuse şi, ajuns în fata ei, nu mai ştia de ce a venit.

Ştia însă ea nu numai ce gândeşte, ci şi ce are sâ-i spună.

- Mă iartă - zise întinzându-i mâna ei bine îngrijită - că te-am făcut să aştepţi atât de mult.

- Nu însă în zadar; eşti prea bună, răspunse el şi-i sărută mâna.

Ea nici nu tresări, nici nu şi-o retrase. Era încă de mult obicinuită cu aşa ceva.

• - M-am culcat aseară târziu - urmă dânsa - iar proasta asta de Unica n-a îndrăznit să-mi spună că aştepţi. Şezi, lorgule, adăugă aşezându-se pe canapea şi poftindu-1 pe scaunul din apropierea ei. Vei fi aflat, poate, de prin gazete că bunul nostru prieten Philippart pleacă peste câteva săptămâni ca sâ angajeze şi capitaluri franceze pentru marea întreprindere de la Baia*de-Aramă. Prinţul a dat o masă de adio în onoarea lui şi am fost poftită şi eu, ca acţionară. Era lume multă, animaţiune mare şi am stat până după miezul nopţii! Dar tu vei fi având ceva grabnic ...

•= - Nu ! răspunse el. Doream numai să văd cum te-ai întors şi cum te simţi după ziua de alaltăieri.

- îţî mulţumesc, întâmpină dânsa. Foarte bine. A fost o zi de tot plăcută. Păcat că n-a fost mai lungă. Tant' Elen o fi cam obosită. Teamă mi-e să nu fie prea multă osteneala ce şi-a dat cu noi.

- Deloc! grăi Iorgu înveselit că poate să spună ceea ce dorea. Ieri-dimineaţă a mai făcut cu noi şi cu d-na lonescu o plimbare pe la ţarini şi prin livezi şi-am lăsat-o la plecarea mea în foarte bună dispoziţiune.

- Ah! exclaţpă Zoe. E plimbarea pe care doream s-o fac eu. Noi, femeile, cele mai multe, ba aş putea să zic toate, avem o slăbiciune firească pentru toate cele ce se "petrec în natură, îndeosebi la mine slăbiciunea aceasta e un fel de manie. Sunt în stare să alerg ziua întreagă pe câmp şi prin păduri şî nu-mi închipuiesc viaţă mai fericită decât cea petrecută la ţară. îndeosebi semănăturile şi plantaţiumle tale trebuie să fie foarte frumoase.

- N-ai decât sâ vrei, şi ne vei face mamei §i mie o mare bucurie venind sade vezi» o încredinţa Iorgcu

- Am să profit! răspunse ea. Chiar în curând. Să **ÎMI** uiţi ce-ai zis acum. **-i**.i ,

- Pentru mine - grăi dânsul - nu poate sâ fie mulţumite mai mare decât să arăt ceea ce am făcut şî să spun ceea ce mai am de gând să fac. . ' .;

- Aceasta am văzut-o şi-o înţeleg, zise ea. Stăruinţa cu care îi dedeai domnişoarei lonescu explicaţtuni e dovadă că*ţi face plăcere orişicine care-ţi cere lămuriţi. J • <>;

Lui Iorgu îî trecu un fel de junghi prin inimă când ea aduse vorba de Alinaşi el scurtă în faţa ei cu oarecare frică dacă nu cumva se oglindeşte în ca vreo trăsătură de ironie.

- Aşa e! zise apoi. Păcatul tuturor celor ce fac ori şâifccâte ceva.

- E gentilă domriişoara lonescu, adăugăZo&^Pimăde viaţă şi de interes pentru toate, încă copil l&vârsta ei. *Mi-Q* închipuisem cu totul altfel. .x

~ Nu uita că e elevă, încă elevă, stărui^orgu.

- Aş! întâmpină Zoe. Nu toate elevele sunt ca eafCele mai multe sunt drâcoaice. Dânsa e fiica d-nei lonescu, o damă foarte bine, aşezată, totdeauna la locui ei - societate cu deosebire plăcută.

Iorgu, zăpăcit, nu se putea dezmetici.

Erau numai ei amândoi şi ar fi voit să-i sărute iar mâna si să-i ceară iertare pentru gândurile rele ce-şi făcuse despre dânsa. Ar fi făcut-o dacă nu şi-ar fi adus aminte de cele spuse de mamă-sa în ceea ce priveşte vizitele.

Nu avea mama lui dreptate, dar ea era mama lui, şi nici cu gândul nu putea el să se abată de la cele voite de ea.

Atât era de pătruns de înţelepciunea Zoei şi de multa ei bunătate de inimă, încât era nemângâiat că nu poate să-i zică: „Şi mama e de părerea ta în ceea ce priveşte pe d-na lonescu si de aceea nu aşteaptă să vie dânsa la tine, ci du-te tu la ea".

„Da! - îşi zise - în acest trup cu forme atât de desăvârşite numai asemenea suflet poate să sălăşluiascâ !"

înţelegea acum şi admiraţiunea pe care o aveau atât de mulţi pentru dânsa.

Deşi toate acestea s-au desfăşurat în puţine clipe în sufletul Iui, dintr-o singură căutătură şi, mulţumită de sine însăşi, ea schimbă vorba.

-Tanţ' Elen când se-ntoarce? întrebă.

- Mâne mă duc s-o iau - răspunse el - şi dacă nu vine chiar mâne, o să ne întoarcem poimâne.

- Ce păcat! oftă dânsa. Ar fi fost atât de frumos să mă duci iar cu tine.

- Vino! exclamă el înveselit.

- Nu se poate! răspunse ea. O zi, doauă, poate chiar trei trebuie neapărat să mai rămân la Bucureşti.

- De ce, mă rog?

Ea dete din umeri şt stete puţin pe gânduri.

- Tot pentru cuvântul pentru care am fost nevoită să plec de la Valea-Boului mai nainte de a fi dorit şi cam supărată, grăi dânsa.

lorgu iar se turbură.

- Nu pot să-mi dau seama, zise.

Ea râmase iar gânditoare.

- Pot sâ mă razem pe discreţiunea ta, grăi apoi.

- Eşti femeie şi eu sunt bărbat: mâ superi stând la îndoială.

- Şezi ici lângă mine» îî zise ea vorbind mai încet şi arătân-du-i loc pe canapea. îţi spusei - urmă apoi - că Philippart pleacă. Trebuie neapărat sâ am mai nainte de a.fi plecat o-ntâlnire cu el.

lorgu* foarte neplăcut atins, ar fi voit să se scoale şi să se aşeze iar pe scaun. Auzise prea adeseori vorbindw*se despre legăturile ei cu Philippart şi îi era oarecum silă sâ **maţ** iasculţe şi explicaţiunile ei, iară îndoială mărairisini indiscrete. Era însă osândit să le asculte.

- Philippart, străin, nu are legături în ţaiâ, urmă ea rostind vorbele răspicat. Prinţul a trăit mai mult în străinătate şi are puţine legături. Având eu multe legături în societatea bucureşteanâ, am luat îaţelegerercu dânşii,.şi cele mai multe din acţiunile întreprinderii au fbstplasatedc mine- Tu-q spun aceasta ţie, vărul şi bunul meu **prieteaHiuaTOă.eai^.pe** depiio încredinţată că de la rine n-o să afle nimeni,.chiar-miji tant' Elen.

El se uită iar cuprins de admiraţtune la ea şi-ri întinse mânai gata de a i se legacii jurământ.

Ea-i luă mâna şî i-o strânse cu toată căldura ***şi*** râmase ţiind-o.

- Dacă m-aş fi îndoit câtuşi depuţm,;n»:ţi*-3» fi spus-o, cum n-am mai spus-o nimănui* deşi aş fi^avuLfirmlpe' şi puternice cuvinte de a o spune, urmă ea/>Ţin£am>îfisăţca tu, mai ales tu să ştii de ce trebuie neapărat să-i vorbesc mai nainte de a fi plecat.

- îţi mulţumesc pentru încredere, grăi dânsul şî ţar *îî* sărută mâna o dată şi încă o dată. Eşti un adevărat bărbat!

- Ba sunt femeie, femeie slabă — răspunse ea cuprinsă de înduioşare - o biată femeie care nu ştie ce sâ facă cu sine însăşi.

lorgu era om în carne şi în oase, iar carnea străbătută-n lung si-n lat de sânge cald e izvor de ispite şi de rele îndemnuri.

Nu! mama lui *nu* avea dreptate, dar el era fiul ei şi trebuia să ţină seamă de slăbiciunile ei şi era timpul să plece.

- Când mai vii, lorgule? întrebă dânsa oftând.

- îndată după întoarcerea mea, răspunse el.

Peste puţin apoi, când feciorul ieşit iar la iveală îi ţinea pardesiul, dânsa îşi deschise iar uşa, scoase capul ei cel frumos prin crăpătura uşii şt strigă:

- lorgule, spune d-nei lonescu multe complimente din partea mea. Şi domnişoarei, lorgule! adăugă peste puţin.

VII

Omul nu cu ochii, ci cu mintea vede, şi orişicât de bine ar fi deschişi ochii, dacă mintea nu e limpede, toate pătrund alandala şi pocite-n suflet. Tot astfel nu numai ea însăşi prin sine aude urechea. 1 s-a părut lui lorgu câ era oarecare ironie în vorbele rostite de Zoe cu căpşorul scos prin crăpătura uşii, dar i s-a părut numai, chiar şi aceasta pe o clipă. în clipa următoare el era pătruns de datoria de a face serviciul de poştalion, ducându-i d-nei lonescu multele complimente.

Deocamdată trebuia sâ treacă pe la tribunal, ca să vadă ce mai e pe acolo şî să-şi facă rosturile pentru ziua de mâne, când urmă să plece la moşie, ca s-o aducă pe mumă-sa, ba, poate, şi pentru cea de poîm'âne.

Scăpând de Ia tribunal, s-a dus la antreprenorul cu care luase înţelegere pentru reparaturile de la casele boiereşti şi pentru zidirile din nou, pentru care planurile erau gata şi rămânea să se aleagă locul bine potrivit, lorgu ar fi dorit ca alegerea aceasta să se facă fie ziua următoare, fie joi, iar antreprenorul nu putea să iasă la Valea-Boului decât dumineca.

Vorba era de grajduri pentru cai, pentru boi de jug, pentru vaci, pentru viţei şi de coteţe pentru porcii de îngrăşat şi pentru cei de prăsită, de şoproane şi de un grânar, toate cum un adevărat agronom ştie să şi le chibzuiască.

Gospodar cu rost, Iorgu luase hotărârea de a-şi arde cărămida chiar în apropierea curţii, şi-n timpul iernii lucraseră oamenii la curăţirea pădurii, tăind copacii însemnaţi de el. lemne pentru arderea cărămizii erau deci destule şi rămânea numai să se hotărască locul unde are să se tacă cuptoarele de cărămidă, pentru ca să fie cărate lemnele acolo. Luase înţelegere cu nişte bulgari ca să-i facă ei cărămida. S-a dus şi pe la ei, ca sâ vie deodată cu antreprenorul.

Mai avea apoi cea mai grea parte a treburilor, să treacă şi pe la Zerlendi.

Inginerul hotarnic lucrase cu multe întreruperi, dar zicea că e - chip - gata cu măsurătorile, mai rămânea numai să se facă adunarea la faţa locului a vecinilor pentru ca să se poată face autentificarea planului. I -ucru foarte greu. O dată lipseau unii, altă dată - alţii. Se amâna deci realizarea împrumutului la Creditul Fonciar, iar până la seceriş mai era mult şi contul curent la Zerlendi era pe sfârşite.

Unde îi mai rămânea lui Iorgu cap şi pentru servicii de poştalion?!.

Mai erau apoi şi altele.

Sârbii şi muntenegrenii porniseră, precum zisese maiorul Catargiu, războiul, şi prin ţară treceau zi şi noapte ofiţeri şi voluntari din Rusia în haine civile, ca să le vie într-ajutor şi să le ducă arme şi muniţiuni. în ţară agitaţiunile erau din ce în ce mai înteţite, Petre Grădişteanu cuuiera mahalalele, şi ciomăgaşii lui popa Tache steteau în toate colţurile la pândă, ca să se-ncaiere cu cetele roşiilor. Acesta e timpul când bineşriutul Otăşanu, la „Iordache" în centrul acţiunii, a făcut din ţuică *„idee",* din vin *„pricină",* din mititei *„plebei",* din

trandafiri *„patricieni",* din fleică *„inocentă" $* tot aşa înainte, ca albii să nu mai ştie cum să-şi comandeze^om^" nici cum să-şi încheie *„protocolul".*

Coconul Mitiţâ de la Creditul Fonciar, fiind şi om politic, nu mai avea dar timp pentru mijlociri binevoitoare. I -a căutat Iorgu în trei rânduri şi n-a putut sâ-1 prindă, iar Zerlendi stetea pe gânduri.

I .ucrările începute trebuiau, cu toate acestea, să fie scoase la capăt, căci amânarea lor era împreunată cu perderi mari.

Iorgu s-a-ntors dar cam plouat la Valea-Boului, unde duminecă nu putea să se-ntoarcă cu mâna goală. îi era parcă toate i se pun înpotrivâ, dar îşi tăcea dîn când în când şi câte o mustrare, căci „sezonul", care acum era pe sfârşite, îi încurcase socotelile, încât mereu îsi aducea aminte de deosebirea pe care coconul Iancu Talpă o făcuse între socoteala negoţătorească şi cea boierească.

întors la Valea-Boului, el iar era-n voie bună. A găsit-o pe cocoana Elena tot veselă; ba, după ce i-a spus că el duminecă iar trebuie să vie, dânsa s-a răzgândit şi-a zis că are să mai steie pân-atunci la moşie, unde se simţea atât de bine. Avea Iorgu cuvinte de a nu se bucura de aceasta, dar ea îi era mamă şi nu putea s-o mâhnească.

Cu atât mai grăbit era să se-ntoarcă la Bucureşti pentru ca să-şi facă rost de bani pentru duminecă.

- Iorgule, îi zise cocoana Elena la plecare. Eu mai stau până duminecă. Luni mă-ntorc şi abia marţi o s-o pot vedea pe d-na lonescu. Te pomeneşti că până atunci ea se duce la Zoe. Du-te chiar azi şi-i spune c-o rog sâ nu se ducă mai nainte de a ne fi văzut.

Pe Iorgu-1 cuprinse un fel de ameţeală.

- Da! mamă, zise şi le dete bici cailor.

Nu era el acum numai plouat, ci şî uluit în puterea cuvântului.

Sâ se ducă să spună multe complimente din partea Zoei şi tot atunci sâ mai spună şi că n-are să-i facă vizită aceleiaşi Zoe.

Nu-i era lui destule celelalte: trebuia să mai cadă şi asta pe capul lui?! ^

Era peste putinţă ca el sâ le facă amândouă: ori una, ori alta!

Nu! Alegere nu-i rămânea. <

Mama lui iar n-avea dreptate. Vorba nu era numai de vârstă, ci şi de stare, de rang, de poziţiune socială. Cine era Zoe şi cine doamna lonescu. Trebuia, cu toate aceste, să facă ceea ce i-a zis muma sa.

Cum se uita atunci în ochii Zoei?-!

Era un lucru de nimic, încât îţi venea să'râzi, iar lui îi venex să plece de Ia Bucureşti pentru ca să scape din strâmtorarea'în care era pus.

întâia oară în viaţa lui era ispitit să fie de rea-credinţâ* sâ umble cu minciuna, să se fâţărească, -să; se înjosească pe sine însuşiîn gândul său. ,..

„Ce prostie! îşi zise îu^ocle din urmă. Ei* mă zbucium ca, vai de mine, şi te pomeneştica*n timpul atesta fie una/fîValta dintre ele a şj făcutivizita ori elioţâ^tă s-oîfacă." : ....'<:•;• <

Aceasta ar fi fost scăparea iui. •>

Sosit deci acasă, el nu s-a dus la d-na lonescu. Zicea că e prea târziu.. . . *-i* •

Joi dimineaţa iar nu s-a dus. Era prea de dimineaţă şi avea să a!erge-n alte treburi, mai urgente.

Cu atât mai puţin putea să sdducâ pe la Zoe, eire>l credea' încă la Valca-Bouhu. < *il*<.\.< •< •-..?

După^armazăzi a umblat, pe Ja< Zerlendi. p* *fa* Credit, iai pe Ia Credit a stat cu inginerul hotarnic, şi iar era prea târziu ca să se ducă la d-na lonescu. . • i

în adâncimile sufletului său răzvrătitfse-p&mea diiice în ce mai stăruitor un glas care-i zicea: „Omule* ru mijiţi, vrei să te-nşeli pe tine însuţi, eşti de rea-credinţă faţă cu mamita. Nu

ţi-e ruşine?! Cum ai să te"uiţi în ochii ei şi cei ai sâ-i răspunzi când ea te va întreba de ce nu te-ai dus nici ieri, nici azi unde re-a trimis ea?"

în zadar! Nu s-a dus joi seara şi nu era nici vineri dimineaţa în stare să se ducă. S-a dus însă pe Ia unsprezece Ia Zoe, ca să afle, oarecum pe nesimţite, dacă nu cumva vizita s-a făcut, şi-n cazul că nu s-a făcut, să stăruie ca s-o facă dânsa mai nainie de a se fi-ntors mama lui la Bucureşti.

îşi potrivise lucrurile foarte bine-n capul lui.

„Am s-o-ntreb - îşi zicea - dacă nu cumva a văzut pe d-na lonescu. Dacă-mi răspunde «da», am să-i spun mamei că era prea târziu când am ajuns să văd pe d-na lonescu, pe care am căutat-o în mai multe rânduri. Iar dacă-mi răspunde « nu », găsesc cuvinte de a o îndupleca fără ca ea să simtă că e un capriciu al mamii la mijloc."

„Tot minciuni! striga acel glas din adâncimi. Tot rea-credinţă faţă cu mama ta! O porneşti, omule, pentru un lucru de nimic pe un povârniş primejdios şi cazi, cazi, nu poţi să ştii până unde-"

S-a dus, cu toate aceste, şi, abia ajuns în faţa Zoei, a rost covârşit de simţământul că nu poate, că e prea slab, că nu-1 iartă firea să facâ, acest prim pas, orişicât de mic ar fi el.

A dus-o cum a dus-o pân-aci, dar mai departe nu, şi atât era de muiat, încât Zoe a rămas cuprinsă de viuă îngrijorare-n faţa lui.

- Ce este, Iorgule?! îl întrebă. S-a-ntâmpiat ceva? Nu cumva tant* Elen, în urma ostănelilor...

- Nu! o întrerupse el. E bine! Are să se-ntoarcă luni.

- De ce nu s-a-ntors ieri, cum era vorba? stărui dânsa. Tot e ceva la mijloc.

- Nu! o întrerupse iar dânsul. Tocmai simţindu-se bine acolo a ţinut să mai rămâie câteva zile.

- Tu ai ceva, lorgule, grăi dânsa. Mie, mai ales mie, n-ai să-mi ascunzi adevărul.

Tocmai aceasta era ceea ce el era nevoit a face, şi ca să scape, trebuia să-i spună ceva.

- Sumfcu totul, altele - zise el - lucruri pentru care voi, femeile, nu prea aveţi interes... Mizeriile zilnice ale daraverilor.

Zoe râse cu hohote.

- Aida-dee! exclamă. Se vede că eşti începător şi neamţ, care le măsoară toate cu milimetrul şi le cântăreşte cu dramul, încât se sperie şi de cea mai neînsemnată încurcătură în socoteli. Şezi ici lângă mine. Ia spune de ce e vorba. Tu cunoşti acum secretele mele: destăinuieşte-mi-le pe ale tale.

lorgu se simţea fericit că poate sâ scape spuind adevărul, numai adevărul, dar tot îl todea cugetul că minte şi spuind adevărul, câci nu pentru aceasta venise la ea.

îi vorbi despre planurile safe, despre cărămidari şi antreprenori, despre inginerul hotarnic şi despre Creditul Fonciar, despre Zerlendi şi despre nepotrivirea socotelilor sale, dar gândul lui se-ntorcea mereu la întrebarea dacă poate ori nu să-i spună şi de ce a venit.

Zoe asculta şi le-nţelegea toate, dar se uJta-nfaţa lui şi, era cuprinsă de simţimântul că mai e ceva ce el nu spune.

- Şi penttu atâta lucru eşti tu atât de îngrijat?! îi zise ea. O mică strâmtorare momentană.

- Nu e mică, o-ntrerupse el.

- Ţi se va fi părând ţie mare fiindcă nu eşti obicinuit cu asemenea greutăţi, urmă dânsa. Ori mai e şi-ceva ce nu-ţi dă mâna să-mi spui? Vorbeşte deschis. Nu cumva ar avut vreo perdere-n cărţi?

- Nu, grăi dansul neplăcut atins. Cărţi n-am ajuns îacă să joc. ?

Zoe iar râse cu hohote. Acel „încă" îf părea de tot hazul.

- Cărţi se joacă pretutindeni, şi e chestiune de tact social să nu zici câ tu nu joci când toată lumea joacă, iar accidentele neplăcute sunt lucru de sine înţeles la jocul de cărţi, grăi dânsa.

Vorbea din experienţă. Nu doară c-a suferit şi ea vreodată pe urma unor accidente, dar ştia pe alţii care au suferit.

- Dar dacă zici că nu - urmă -, atunci nu mâ-ndoiesc că aşa şi este. Nu te superi însă dacă-ţi voi spune că eşti un copil. Greutăţile de care-mi vorbeşti pentru un om cu averea ta sunt înlăturate în timp de câteva ceasuri.

El clătină din cap.

- Ştiu ce vrei să zici, urmă iar dânsa. Crezi c-ar fi un act de rea-credinţă şi ţi-ai perde creditul dacă te-ai împrumuta şi de la altcineva şi Zerlendi ar afla c-ai făcut-o aceasta.

- Fărâ-ndoialâ, zise el.

Ea ridică degetul.

- Eu sunt numai femeie - grăi dânsa — , dar la de aceste mă pricep mai bine decât mulţi oameni de afaceri, în tot cazul mai bine, precum se vede, decât tine.

Era foarre adevărat ceea ce spunea.

Deşi chelmitoare, ea nu era uşuratecă. Cheltuia numai când putea s-o facă aceasta fără de scădere pentru avutul ei. Juca şi cărţi, dar numai cu oameni care se bucurau când ea câştiga. O adimenea risipa si-mbuibarea, dar pentru ale ei era foarte cruţătoare. Trecuse prin doauă divorţuri, dar a ştiut să-şi aleagă advocaţi iscusiţi, care au reuşit să-i scape zestrea chiar cu oarecare spor.

Se pricepea la-nvârteli, încât avea cuvinte de a se bucura că-1 găseşte pe lorgu în o mică „strâmtorare momentană", din care nu-i era greu să-1 scape.

- Care e suma de care ai avea nevoie până la seceriş ca să răsufli mai uşor? îl întrebă dânsa în tonul omului de afaceri.

- Vreo doâuâzeci-treizeci de mii de lei, răspunse el cam în silă.

- Sâ zicem douăzeci şi cinci de mii, urmă ea. Suma o ai încă azi, ca împrumut amicai, discret, despre care nimeni afară de tine şi de mine nu are să ştie nimic.

El se uită mirat la ea.

- îl cunoşti pe4)ătrânul Cohen? întrebă dânsa.

- Nu i-am auzit niciodată numele, răspunse el.

- E un evreu spaniol - grăi dânsa -, un om original, care umblă şi azi îmbrăcat în caftan, încins cu brâu verde, tradiţionala „burtă verde", şi poartă vechea şapcă cu cozoroc. Are bani şi-i da cu multă discreţiune.

- Nu mâ-ncurc! strigă lorgu.

- N-ai sâ te-ncurci, îl încredinţa Zoe. Am eu credit la bătrânul acela şi mă-mprumut tot cu procentele pe care i le plăteşti lui Zerlendi. O facem şi-o ştim numai noi amândoi.

lorgu râmase cuprins de zăpăceală. Nu. Asa ceva nu i-ar fi trecut niciodată prin gând.

- Nu, Zoe dragă, grăi dânsul. Nu se poate! Ar fi prea mult.

Cum?! El vine la ea cu rea-credinţă si nu-ndrâzneşte să-i spună de ce a venit, iară ea îi sare-n felul acesta într-ajutor.

Şi ce-ar zice mama lui dac-ar afla câ el â şi primit ajutorul acesta?!

- Sâ le lăsăm aceste, Zoe, urmă el. Am să mâ descurc eu într-un fel oarecare.

Adevărul era câ Zoe îşi avea micile economii depase la bătrânul Cohen şt ţinea sâ-1 ajute pe vărul ei ca să-1 aibă mai bine legat.

- lorgule! zise ea ridicându-se. îţi dai seamă că mâ jigneşti adânc prin purtarea ta? Te văd în strâmtorare, vreau să-ţi dau un mic ajutor, şt nu primeşti. De ce nu?! Eu am încredere oarbă-n tine şi nu cer nimic de la mâna ta, nu-ţi dau, ci mijlocesc, iar tu zici „nu"! De ce nu?i Bagă de seama că duminecă ai să pleci, iar mâne e sâmbătă şi evreul acela nu mai stă de vorbă cu nimeni. Dacă n-o facem azi înainte de şase, el aprinde lumânările şi s-a mântuit.

lorgu tot numai „nu!" putea să zică, nu însă cu aceeaşi hotărâre ca mai nainte.

Ia urma urmelor ce era?! Un împrumut pe trei luni de zile, până la seceriş. Nu era oare totuna dacă-l face Ia Cohen ori la Zerlendi? Greutatea era numai ce zice mama lui. Ea nu-i cerea, ce-i drept, niciodată socoteală, dar nici n-avea nevoie, căci îi spunea totdeauna, din propriul lui îndemn, ce-a făcut şi ce are de gând sâ mai facă. Aceasta nu putea să i-o spună şi, prin urmare, nici s-o facă.

El scoase ceasornicul şi se uită Ia el.

- Nu sunt încă doauăsprezece - zise - mai mult ca să scape. Mai avem şase ceasuri. Să vedem. Am să mai alerg, şi pe la patru, cel mai târziu pe la cinci iar sunt aici, ca să-ţi spun dac-am reuşit ori nu.

Gândul Iui era sâ-i vină prea târziu - tot o minciună.

- Foarte bine! răspunse ea. Ca sâ vezi că sunt sinceră, îndată ce mă voi fi-mbrăcat, am să mă duc la Cohen ca sâ iau banii, îi ai Ia dispoziţiunea ta până duminecă dimineaţa. Dacă reuşeşti fie azi, fie mâne, să scapi altfel din încurcătură, îi dau evreului banii înapoi.

lorgu îi mulţumi iară şi iarăşi plecă uitându-se iar la ceasornic.

Era cel mai potrivit timp ca sâ se ducă Ia d-na lonescu şi săfacă ceea ce ar fi trebuit sâ-ndeplinească îndată după-ntoar-cerea sa de la moşie.

întâia oară în viaţa lui se vedea intrat în conflict cu mama sa. Ea o năpăstuia pe Zoe, dar numai pentru că după spusele altora îşi făcuse o idee cu desăvârşire greşită despre dânsa. Datoria lui era să aibă, cum a avut mai nainte, inima deschisă faţă cu dânsa şi s-o dumirească, s-o-ncredinţeze despre înţelepciunea Zoci şi despre bunătatea ei sufletească. 11 strivea cugetul vinovăţiei de a nu o fi făcut aceasta când mama lui l-a

însărcinai sâ se ducă la d-na lonescu şi de a fî lăsat să treacă atâta timp fără ca să se ducă.

Şi totuşi...

S-a djus, ce-i drept la d-na lonescu, i-a spus multe complimente din partea mamei sale, i-a spus că aceasta abia luni se va întoarce, dar când era să-i spună şhcelelalre, a lunecat pe căi piezişe.

- Aţi mai văzut pe verişoara mea Zoe de când v-aţi întors la Bucureşti? a-ntrebat dânsul.

Era un fel de minciună în dosul acestei întrebări, căci el venea de la verişoara Zoe şi aceasta n-ar fi lipsit să-i spună dacă ar mai fi văzut pe d-na lonescu, care nu putea nici ea să deie alt răspuns decât că „nu".

- Pare-mi-se că mama doreşte să mergeţi împreună ca s-o vedeţi, grăi dânsul. Nu mi-a spus-o aceasta, dar aşa mi s-a părut.

Zicând-o aceasta, el a împlinit dorinţa mamei sale, dar tot numai minţind a-mplinit-o!

Astfel, începând cu lucruri de puţină însemnătate, ia omul deprinderea de a umbla pe căi piezişe, de a spune una când gândeşte alta, de a se amăgi pe sine amăgind pe alţii şi de a nu-şi mai face mustrări când e de rea-credinţă.

Plecând de la d-na lonescu, el răsuflă mai uşor ca orişice om care a scăpat de o sarcină neplăcută, şi se bucura că Alina nu se-ntorsese încă de la şcoală, căci ea, îndrăzneaţă cum ştie câteodată sâ fie, ar fi putut să zică, cum i-a zis şi lui odată: „Dar nu ţinem să ne vedem cu coconita aceea!"

Scăpat de grija aceasta, îi rămânea să mai scape şi de celelalte.

Ca să răzbeşti în asemenea împregiurâri, secere oarecare hotărâre, oarecare stăruinţă, chiar oarecare, îndrăzneală, iar aceste ţi le dau strâmtorările care te-mpintenează. E greu să baţi la uşa altora ca să ceri şi n-o faci aceasta decât fiind nevoit a o face. Mai avea să teie de la Zerlendi peste doauâzeci şi trei de

mii de lei.- Bancherul era însă de părere că e cesriune de prudenţă să-şi rezerve suma aceasta pentru seceriş, când va avea nevoie neapărată de bani. El şi-ar fi schimbat, poate, părerea această dacă coconul Mitiţă ar fi pus iar o vorbă bună. Se putea însă ca coconul Mitiţă să fie şi el de aceeaşi părere.

Era greu să se mai ducă pe la Zerlendi, dar uşor nu era nici să-I caute pe coconul Mitiţă.

Şi de ce când Zoe era şi ea gata sa-i pună banii pe masă?

Vineri seara era gata sâ pună caii şi sâ plece iar la Valea-Boului, ca să i le spună mamei sale toate din fir în păr şi s-o-nduplece.

S-a răzgândit însă.

Fâcuse-n timpul iernii şi cheltuieli pe care ar fi putut să nu le facă. Acum era vorba de lucruri de mare folos, pe care nu mai putea sâ le amâne. Aceasta o ştia şi mama lui. Era dorinţa ei fierbinte ca să fie restaurate casele boiereşti, în care-şi petrecuse copilăria şi tinereţele, şi faţa eî se lumina când îi vorbea despre grajduri, şoproane şi grânar sistematic.

„Ce mi-e dacă-i spun mai nainte ori în urmă?! îşi zise el. Tot una e. Vorba e că am să-i spun şi am sâ-i dau toate lămuririle îndată ce voi fi sosit iar la Valea-Boului."

Sâmbătă dimineaţa, când se-mbrăca să se ducă la Zoe, i s-a mai pus şi întrebarea dacă are ori nu să-i spună acesteia că are să-î facă mumei sale împărtăşire despre împrumutul de doauâzeci şi cinci de mii de lei.

„O facem şi-o ştim numai noi amândoi", zisese Zoe.

Ar fi fost de rea-credinţă dacă nu i-ar fi spus că mai are să fie şi a treia care ştie.

Iar o întâmplare neaşteptată însă.

Când ieşea ca să se ducă la Zoe, s-a pomenit faţâ-n faţă cu Alina, care se-ntorcea de la şcoală.

I-a zis frumos „bunâ-dimineaţă" şi-a întrebat-o în franţuzeşte:

- ***Comment** ca va-t-il?*

Dânsa i-a zis un *„Grand merci!"*

- Şi mă bucur că, din întâmplare, te-ntâlnesc, ca să te rog să-i spui cocoanei-mari sărutări de mână din partea mea. Mama şi eu îi mulmmirn, dar n-am avut şi nu avem de gând să profităm de bunăvoinţa ei.

- De ce, domnişoară? întrebă dânsul

- Pentru că noauă nu ne place doamna aceea, răspunse Alina cu ioima deschisă.

lorgu rămase parcă i-ar fi tras cineva în piaţa Teatrului o palmă.

locul unde se aflau nu era potrivit ca să-i deie cuvenitele lămuriri» **STa** mărginit deci să-i zică:

- Vă-nşelari, domnişoară!

- Poate! i-a zis Alina şi şi-a căutat de drum-

Ei iar nu mai ştia ce sâ faca.

Mari picături dc sudoare rece t se iveau pe frunte când se gândea cerşi vor fi zicând mama lui, doamna lonescu şî copila cca-ndraxneaţâ când se vor îatâini.

Dar el nu mai putea sâ se-ntoarcă.

„Ei bine! ii-aih :să-i spun!" îşi zise plecând mai departe.

N-ar fi putut î«-clipa aceea să-şi deie seamă dacă Zoei, mamei sale, ori nici uneia dân amândoauă n-are să-i spună: ştia numai că bărbatul trebuie să fie discret şi n-are să se amestece în gâlcevile femeieşti.

A găsit-o pe Zoe mai veselă şi mai plină de farmec decât orişicând, în adevăr fericită că poate.să-i facă neînsemnatul serviciu amical. Dacă el ar fi dat şi ea ar fi primit, mulţumirea ei n-ar fi atât de mare şi de sinceră, .

Nu mai ştia - biata femeie - ce să-i facă, unde să-1 aşeze şi cum să-1 încânte.

El însă, bărbat în putere, a rămas statornic şi nu i-a spus nici dacă-i face ori nu mamei sale împărtăşire despre cele ce a

făcut, nici mai ales dacă i-a spus ori nu d-nei lonescu şi Alinei multele complimente şi celelalte.

Nu doară că... dar un om ca dânsul trebuia să fie discret.

După plecarea lui, Zoe, mai răsfăţată decât de obicei, iar a scos căpşorul prin crepătura uşii.

— Am uitat, lorgule, sâ re-ntreb: ce mai face Gârgăriţa? strigă dânsa.

El se-ntoarse şi se uită cu ochi mari şi cam blejit înapoi. Nu putea să se dumirească cum a ajuns ea aşa deodată să-i vorbească despre gărgăriţă.

- Nu e gărgăriţă, Zoe — răspunse cu cea mai deplină seninătate - e ochiul-lui-Dumnezeu!

Zoe îşi muşcă buzele, îşi retrase căpşorul şi închise uşa.

VIII

„Doi pepeni într-o mână nu poţi să ţii", aşa zice românul.

Putea lorgu să fie gospodar la Valea-Boului şi procuror la Bucureşti. Câtă vreme coconul lancu Talpă îşi avea scaunul în Senat, nu-i prea cerea nimeni socoteala dacă lipsea câte o zi, chiar şi câte doauă de la tribunal. Era însă el om deprins a le face toate ai toată inima, şi când se afla la Bucureşti, gândul îi era dus la Valea-Boului, iar când se afla la Valea-Boului, îşi făcea mustrări pentru câ lipseşte de la tribunal.

Duminecă a umblat cu cărămidarii şi cu antrqirenorul, n-a găsit dar timp să spună mamei sale ceea ce af fi avut de spus. 1 .uni a grăbit acasă pentru ca să nu lipsească de la tribunal. Pe drum nu putea să-i vorbească în toată tigna, cum se cuvine. Rămânea sâ-i vorbească seara. El s-a-ntors însă cam supărat acasă.

Mai era adecă şi un al treilea pepene pe care avea sâ-1 ia în mână.

Generalul Florescu, ajuns în fruntea guvernului, ţinea sâ arate că românul e în adevăr născut oştean şi-a-nceput să-i

adune pe ici, pe colo, pe voinici, să le pună puşca-n mână, căciula cu pană de curcan în cap şi să-i deprindă cu ***„dreapta-stânga!" ...„una, doauă, trei!"*** şi aşa mai departe, după cum cere ***„reglementul".***

Iorgu, ofiţer de călăraşi, trebuia să meargă şi el pe câteva săptămâni tocmai acum, la cel mai nepotrivit timp.

- Ei vezi, Iorgule?! îi zise cocoana Elena, chiar mai mâhnită decât el. Tu însuţi ţi-ai făcut-o.

- Datoria faţă cu ţara sa trebuie să şi-o facă orişicine ! răspunse el.

Ea n-a zis „nu!", dar împăcată cu gândul acesta nu era şi iar a petrecut noaptea în nedormire, ziua următoare iar s-a sculat târziu şi iar se ridica cu anevoia din jeţul ei, iar îi venea din când în când un fel de sfârşeală.

- Dacă tu pleci, şi trebuie să pleci - îi zise ea pe înserate - mă duci iar la moşie. Ce fac eu aici aşa singură în timpul cât lipseşti tu?

- Singură ai fi şi acolo, răspunse el. Aici tot ai pe tant' Anica, ai pe Zoe, ai chiar aci aproape pe d-na Ionescu şi pe fiica ei, care îţi este, dacă judec bine, foarte simpatică.

- N-am pe nimeni, întâmpină dânsa. Cocoanele acelea nu sunt de seama mea. Nu doar că m-aş fi uitând la stare ori la neam. Văd numai omul. Nu ne potrivim însă eu şi ele nici la fire, nici la gând. Iar fata aceea — adăugă peste puţin - e foarte drăguţă, dar şi ea, pare-mi-se tot numai acolo la ţară mai ales umblând cu tine de la una la alta. Aici, cu o bătrână neputincioasă ca mine, în curând i s-ar urî de mi-ar fi milă de ea. La ţară e cu totul altfel, urmă iar. Acolo sunt inimi închise cu zăvorul, pe care le deschizi dacă ştii să găseşti cheia zăvorului.

Iorgu asculta cu gândul dus, încât abia îşi mai da seamă despre înţelesul vorbelor ce auzea.

Acum era cea mai potrivită ocaziune ca s-o dumirească în ceea ce priveşte pe Zoe.

- Eu cred - zise - că pui prea mult temei pe cele ce ţi s-au spus despre Zoe, cunoscând-o mai de aproape...

Cocoana Elena îi aruncă o căutătură aspră.

- O cunosc îl întrerupse; e făţarnică, vicleană şi plină de răutate.

- Eu cred că...

- Nu crede nimic! îl întrerupse iar dânsa cu nervozitatea omului bolnăvicios, care nu mai e-n stare să sufără nici o contrazicere.

El tăcu cuprins de simţământul că nu e potrivită nici ocaziunea aceasta.

- Acum, în timpul celor câteva zile pe care le-am petrecut la moşie - urmă dânsa - m-am încredinţat că tot mai trăiesc oameni care mă ştiu din timpul copilăriei mele, şi e mare mângâierea de a-i vedea cum se bucură când văd că-mi aduc aminte de dânşii, vie e mulţumirea de a sta de vorbă cu dânşii despre cele de mult trecute. Aici ce găsesc? încă o dată: n-am pe nimeni. Sarcină sunt pentru toţi, adăugă întristată.

Lui îi era, cu toate aceste, greu să şi-o gândească acolo departe, în vreme ce el îşi face rândul în oştire.

- Dar vorbim şi noi, grăi dânsul. Eu n-am primit încă ordinul de chemare, şi-o să mai treacă timp până ce-mi va veni rândul. Pân-atunci se pot întâmpla multe şi ni se vor fi schimbat, poate, şi părerile.

N-au mai stăruit nici el, nici ea, dar gândul lui era dus la cele grăite de dânsa, şi Alina îi era încă mai dragă.

Îşi deduse, ce-i drept, de gol răutatea femeiască prin îndrăzneala cu care i-a spus că nu-i place cocoana aceea, dar mama lui era şi ea de aceeaşi părere.

„Da! îşi zise. E în adevăr oarecare făţărnicie în întregul fel de a fi al Zoei. Nici că e cu putinţă să nu fie. Prin mijlocul lumii pline de oameni făţarnici, nesăţioşi, pizmătareţi, plini de rele îndemnuri nu poţi răzbi dându-ţi pe faţă gândurile şi

simţămintele. Mai ales pentru o femeie cu strălucitele ei însuşiri, făţărnicia e neapărată armă de apărare, iar făţărnicia şi vicleşugul sunt cam aceiaşi lucru. Societatea în mijlocul căreia trăieşre a fâcrA-o cum i se pare mamii, dar fondul ei sufletesc e bun, în adevăr bun." ^

El, cu toate acestea, iar se temea de Zoe. Iar îi zbârnâiau în ureche vorbele rosrite de dânsa acolo sus în poieniţa cea frumoasă, iar o vedea înţepată la plecarea ei de la Valea-Boului, iar era pocnit să sară în apărarea nevinovăţiei. îi era parcă ochiul ei ager pătrunde în adâncimea sufletelor şi ea simte ce gândesc alţii despre dânsa, ştie ce-a zis Alina.

El avea dreptare.

Zoe era cu mult mai deşteaptă decât ca să nu fie izbită de apropierea sufletească dintre el şi Alina. Chiar şi dacă n-ar mai fi fost şi celelalte, ea a fost cuprinsă de o mânie nenfrânată când el a rostit vorbele „nu e gărgăriţă, ci ochiul-lui-Dumnezeu".

El a zis-o aceasta în toată nevinovăţia, crezând că e vorba de gângania despre care ea vorbise-n zeflemea. Nu putea să-i treacă prin gând că ea îi zice Alinei „Gărgăriţă". Ea însă nu putea sâ ia vorbele lui decât drept răspuns îndrăzneţ la-ntrebarea ei.

Mergând deci iar pe la dânsa; el a gasit-o cu totul schimbată.

Nu doară că l-a primii rece şi înţepată ca la plecarea ei de la Valea-Boului. Nu! Tot gătită, nu ca pentru salon, tot zicându-i: „Şezi ici lângă mine!", tot desfâşurându-şi farmecete, mai afectuoasă decât orişicând, tot plină de cel mai viu interes pentru toate cele ce el a făcut ori are să facă.

„E făţarnică - zise el în gândul lui - dar făţărnicia ei e plăcută şi plinăde bunătate." •• •

— Se poate?! exclamă dânsa când el îi vorbi despre greutăţile ivite în urma nevoii de a lua parte la concentrare. Atât ar mai trebui! De dragul unui fleac de concentrare n-ai tu s-o laşi pe tant' Elena singură. I,a urma urmelor, tu, singurul fiu al unei văduve, chivernisitorul unei averi mari, ba chiar şi magistrat, nici nu trebuia să intri în oştire.

El se ridică-n picioare.

- Asemenea lucruri nu se discută! îi zise. Sunt o dată soldat si am să-mi fac datoria ca orişicare altul.

- Mofturi! ţăspunse ea. înţeleg sâ fii chemat Ia război. Da! atunci ai să te duci. Dar la o concentrare?! E destul o vorbă pusă de coconul lancu pentru ca să nu-ţi vie ordinul de chemare, si toată lumea o să găsească, să fii încredinţat, că lucrul e foarte firesc.

- Şi tu crezi, Zoe, ***ci*** eu simt în stare sâ fac aşa ceva?! o-nfruntă el.

- Ei bine! şopti dânsa. O să fac eu chiar şi fără de voia ta.

- Mă insulţi, Zoe! strigă el, cu obrajii aprinşi.

Simţind c-a ajuns la limita peste care nu poate sâ treacă, ea se ridica, îl cuprinse cu braţul şi-1 trase iar lângă sine pe canapea.

- Potoleşte-te, îi zise cu multă dulceaţă. Ai dreptate. Aşa trebuie să vorbească un bărbat, şi mai ales un Armaş. Dacă zici tu „nu!" nu! Slăbiciunile femeieşti n-au să te scoată din sărite. Eu mâ gândeam la neliniştea de care atâr tu, cât şi tant' Elen aveţi să fiţi chinuiţi în timpul petrecut de tine la concentrări. E o jertvă, lorgule. •

Carnea strâbâtutâ-n lung şi-n lat de sânge cald fiind în adevăr izvor de ispitiri, lorgu se simţea sub braţul ei în mare strâmtorare şi făcu o mişcare parcă ar fi vrut să iasă de sub el.

Zoe iar râse cu hohote, apoi i se uită-n faţă.

- E de tot hazul, şopti printre dinţi. Ce-ar zice ea dacă ne-ar vedea şezând aşa unul lângă altul, aici, pe canapea aceasta?!

EI rămase-nţepenit, ca şi când un junghi ascuţit i-ar fi atins pieptul deasupra inimii. Prima pornire îi era să pună mâna pe

junghi şi sâ-1 înfingă-n pieptul ei. Se ştia însă legat la amândoauă manile.

- Nu pot să-mi dau nici eu seamă, îi răspunse stăpânindu-şi firea şi dându-şi silinţa de a râde şi el. Cred însă că n-ar zice nimic. Ar găsi că e un lucru foarte firesc ca un,văr şi o verişoara sâ se lepede de făţărniciile convenţionale, să-şi spună unul altuia toate gândurile şi să şadă cum şedem noi aici.

- Ar fi prea cuminte dac-ar zice aşa, întâmpină Zoe.

- Dacă riu e, cu atât mai rău pentru dânsa, grâi dânsul. Mie - adăugă după o dipă de răzgândire-, la urma urmelor, puţin îmi pasăl

Zoe nu mai stărui. Era mulţumită cu atât. Treaba ei era să vie şi celelalte.

Iorgu era mâhnit de a fi zis ceea cea zis*,dar mustrări nu putea să-şi" facă. Iar sâmţea că e şi răutate în inima Zoei şt că mânia ei s-ar fi revărsat asupra nevinovatei dacă et şnar ir dat adevăratul gând pe faţă. în faţa vicleniei numai prin făţărnicie te poţi apăra. ;,.

După ce el a plecat, dânsa iar şî-a scos căpşoruî prin crăpătura uşii, dar de astădatăcasă^trigej *x-\ A-*. . . . .

-. Ea revedere, în curând, Iorgule. Aiauzk? în curând!

- Da! a răspuns el. în tot cazul, înainte.deiplecarei.

Era timpul ca să se ducă Ia tribunal; întârziase puţin şi altă dată ar fi oprit o birjă şi s-ar fi aruncat în ea! îrwăpjl are şi dezvăţ şi, posomorât cum era, el şi-a urmat drumul a*ndelecc;-

„Adecă de ce să-mi fac eu inimă rea?! îşi zise urmând şirul gândurilor cu care plecase de la Zoe. E cu desăvârşire adevărat că n-o priveşte ceea ce fac ori nu fac,fie.la Zoe, fie orişiunde aiurea fără ca s-o ating pe eai ba chiar ca s^oi feresc de răutăţile aşa-zicând fireşti ale altora. Dai Nu-mi pasă şi' nraresă-rnipese!"

împăcat astfel cu sine însuşi, el îşi iuţi pasul, peste puţin opri o birjă şi se aruncă-n ea.

Doauă zile-n urmă a primit ordinul de chemare, şi iar s-au schimbat toate.

Avea sâ meargă cu escadronul său Ia Târgovişte, unde se făceau exerciţiile regimentului, şi cocoana Elena stăruia şt acum s-o ducă Ia moşie.

Nu-i rămânea decât s-o facă aceasta.

Seara, în ajunul plecării, cocoana Elena ţinea, o formă deşartă, să treacă pe la d-na lonescu să-i spună că pleacă şi sâ ia ziua-bună de la dânsa.

Iorgu a-nsoţit-o nu numai bucuros, ci chiar cu un gând ascuns.

Au găsit-o, se-nţelege, şi pe Alina acasă.

Aflând că Iorgu pleacă, iar cocoana-mare nu rămâne acasă, ci se-ntoarce la Valea-Boului, ea a rămas năucită.

- De ce, cocoană-mare? a-ntrebat.

- Ce să fac aici aşa singură? răspunse aceasta.

- Cum singură? Nu suntem aici şi noi, mama şi eu? stărui Alina.

~ Da* doamnă, stărui şi d-na lonescu. Suntem sub acelaşi acoperiş. O singură uşă închisă ne desparte, şi n-avem decât s-o descuiem şi pe aceasta.

Iorgu se bucura.

-Aşa am zis şi eu, grăi dânsul. Aş fi mai liniştit ştiind-o aici. Ajutaţi-mă şi d-voastre adăugă uitându-se la Alina.

- Sunteţi foarte drăguţe - răspunse bătrâna -, dar gândul meu e rupt. Eu sunt o sarcină grea şi câteodată urâtă, cer multe şi mă supăr uşor. Aici, între pereţii strâmţi, mi se-ntunecâ viaţa. Acolo am deasupra mea cerul şi-mpregiurul meu lumea cea largă şi plină de toate, iar oamenii de acolo sunt deprinşi cu greutăţile şi cu supărarea, încât Ii se pare puţin ceea ce eu cer de la dânşii.

- Eu nu-ndrâznesc să zic că nu aveţi dreptate, zise d-na lonescu. Aici e în adevăr plicticoasă viaţa.

Nu îndrăznea nici Alina, dar se uita când la lorgu, când Ia mama Iui, şi-n cele din urmă buza ei de dinjos sc puse şi ea pe plâns, ca cei doi ochi.

- Cocoană-mare, ia-mă şi pe mine! grăi dânsa cu voce tânguioasă.

D-na lonescu se uită mirată la dânsa. Iar, nu-şi mai cunoştea fata, dar nu o ierta buna-cuviinţă să o şi spună aceasta.

Iar lorgu se cutremură. O vedea parcă pe Zoe într-un colţ şi-i auzea hohotele. El trebuia cu orice preţ să-mpedece lucrul acesta.

- Ia ce vă gândiţi, domnişoară?! exclamă dânsul. Nu se poate! Cum ai putea sâ lipseşti de la şcoală acum, la sfârşitul anului?

- Am trecut materia la toate obiectele - îl încredinţa ea -, sunt bine preparată, mă prezent la. examen şi ies, ca totdeauna, între cele dintâi.

- Da! - grăi d-na lonescu cu mândrie părintească - totdeauna între cele dintâi, niciodată mai mult decât a treia.

- Dar absenţa cum îi vei scuza-o? stărui dânsul.

- Lucru de puţină însemnătate! răspunse ea. Dacă mama îmi dă voie, va găsi şi o motivare oarecare.

- E prea mult, domnişoară! Dă-ţi seamă...

- Lasă, omule, fata-n pace! strigă cocoana Elena. Cine ce pierde când î se face plăcerea aceasta?! Te iau, drăguţă, dacă-ţi dă mama ta voie.

D-na lonescu nu putea zice că nu-i dă voie, iar lorgu, deşi uluit nu mai îndrăznea să stăruie.

- Aici e una, iar acolo alta, urmă bătrâna întorcându-se spre lorgu. Să-ţi pară bine câ-i fac fetei o plăcere, care şi pentru mine tot plăcere e.

- Dar bine îmi pare, răspunse el; zic că e chiar prea mult!

Au plecat apoi dimineaţa toţi. trei la Valea-Boului, el pe capră, mânându-şi caii tăcut şi-ncruntat, iar ele în fundul trăsurii, voioase şi vorbind despre câte toate.

întors iar la Bucureşti, el trebuia sâ se ducă, precum a făgăduit, la Zoe, căci ziua următoare pleca la Târgovişte.

- Cum avea sâ-i spună că mama lui a plecat la Valea-Boului însoţită de Alina?

Trebuia să-i spună?

Ce zicea dânsa dacă-i spunea?

Ce zicea dacă nu-i spunea şi afla mai târziu?

„Ei, nu mă duc!" zise el îndârjit.

Dar ce zicea dânsa dacă el nu se ducea?

„Puţin îmi pasă! îşi zise şi mai îndârjit. Nu mâ duc !

Nici nu s-a dus.

Ia Târgovişie, tinereţe, sănătate, veselie, toate cele bune; gândul lui era însă mereu dus mai mult la Bucureşti decât la Valea-Boului. Multe putea sâ zică şi mai ales sâ facă Zoe şi presimţiri urâte **îl** făceau posomorât şi răzleţ.

După câteva zile, zarvă mare: a venit de la Bucureşti ştirea câ generalul Florescu s-a retras şi vodă a-nsărcinat pe Ion C. Brătianu să formeze guvernul. Unii chiuiau, alţii erau plouaţi, iar alţii, porniri spre răzvrătire, înjurau în gura mare.

lorgu era deznădăjduit.

în starea sufletească în care se afla, el le vedea toate în negru. După vederile cu care se-ntorsese din străinătate şi după cele ce aflase îrf **Cercurile** politice cu care venise-n atingere de când se afla în ţară, bl îi socotea **pe** roşii ajunşi la putere drept oameni care s^u lepădat şi **de** legea strămoşească şi de moravurile părinţilor, şi de tradiţiunile naţionale, şi se folosesc de toate mijloacele, de minciună, de adimeniri, de sâluiri, ca să dărâme tot **ceea ce** â mai rămas din trecut şi să înfiinţeze o lume nouă, în care nu cei mai vrednici, ci cei mai vicleni, mai stăruitori şi mai lipsiţi de scrupule au să stăpânească, prigonind fără de milă

pe continuatorii lucrării pornite de părinţii lor. Vinovaţi îi făcea însă nu pe aceştia, ci pe boierii care se ceartă între dânşii şi dintre care cei mai mulţi îşi petrec viaţa alergând după plăceri uşuratice ori dândufse chiar la îmbuibări şi la desfrâu.

„Nu mai e mântuire. Zadarnice sunt toate silinţele! îşi zicea. Se destramă societatea noastră. Drojdia se face spumă, şi cei de jos se ridică deasupra: mergem încetul cu încetul spre Comuna de la Paris!"

Aceasta îi era starea sufletească-n ziua când a primit o telegramă scurtă:

„Vino fără de-ntârziere. Tant'Elen moartă. Plec acolo.

Zoe"

în urechile altuia vorbele acestea ar fi sunat parcă ar fi zis: *„Ura! S-a mântuit!"* El le-a cetit în mai multe rânduri, înţelegea, ştia, era încredinţat că mama Iui a murit, dar nu o simţea moartă, nu era încă pătruns de gândul că de aici înainte a rămas singur în lume.

Mai aveau să treacă vreo şapte ceasuri până la plecarea de la Titu a trenului ce venea de la Craiova spre Bucureşti. Fără ca să mai spună cuiva ceva, el se duse în grajd, îşi puse şaua pe armăsar, strânse chinga şi-ncălecă. Peste puţin însă îşi opri calul. Prea ar fi fost nevoit să aştepte la Titu.

„Nu! zise. **IA** Valea-Boului!"

Vedea-n gândul lui lungul drum pe care trebuia să-1 facă până-acolo, dar tot sosea mai curând decât ducându-se la Bucureşti, ca să plece de acolo. El şi armăsarul lut ştiau să scurteze drumurile.

Plecat o dată, el gonea năucit de-un singur gând: că mama lui nu mai trăieşte. Chiar şi acum îi fulgera însă din când în când prin minte întrebarea: „Ce va zice Zoe când o va găsi pe ea plângând la picioarele moartei?!"

Tot n-o cunoştea încă pe Zoe, care în asemenea împrejurări nu putea decât să-mbrăţişeze, să sărute, să acopără de laude.

I.a Valea-Boului se adunase lume multă, care-şi făcuse socoteala când poate sâ ajungă la Bucureşti, să plece de acolo şi să sosească, şi nu-1 aştepta încă. Au alergat deci toţi când el a intrat în curte călare pe calul înspumat, plin de praf şi de noroi şi obosit frânt.

Alina îi alergă cea dântâi în cale şi se opri la capul scării cu ochii secătuiţi de multul plâns şi cu capul plecat în faţa lui.

-A fost bine, tot bine, grăi dânsa cu vocea limpede. Seara şedea în jeţ. Eu îi spuneam nimicuri şi ea râdea cu toată inima. Deodată i-a venit sfârşeala, a leşinat şi a murit. Eu ce mai puteam să fac când nu ştiam că aşa se moare?!

Abia acum era Iorgu răpus de sâmţământul că e moartă mama lui, şi lacrămile-l năpădiră.

- Făcut-ai prea mult! I-ai îndulcit cele din urmă zile ale vieţii! zise, şi, fără ca să mai ţie seamă de cei de dimpreghirul lui, o-mbrăţişă şi-î sărută ochi! amândoi.

IX

Dupâ-nmormântare, Zoe, nemângâiată, cu ochii plânşi, albă Ia faţă, în doliu mare, care-i şedea foarte bine, a ţinut s-o ducă ea pe Alina acasă şi să-i mulţumească, în numele familiei, atât ei, cât şi d-nei lonescu.

A fost, aşa-i zisese şi lui Iorgu, o inspiraţiune în adevăr fericită ca răposata sâ se ducă la moşie însoţită de copila atât de-nţeleaptă şi dulce la fire.

Iară Iorgu iar a-ncălecat şi-a grăbit la Târgovişte pe acelaşi drum lung.

I,a Târgovişte a găsit inimi sâmţitoare. Oameni suntem cu toţii, şi durerea orişicăruia e durerea tuturora. I,a „reglement" nu se prevede însă că oşteanul poate să plece 1 a-nmormântarea mumei sale fără ca să fi cerut mai nainte voie de la mai-marii

săi, şi el căzuse în vina grea de a o fi făcui aceasta, iar noul guvern era alcătuit din oameni care rin ca de la legi şi de la reglemente nici o abatere să nu se facă.

Erau trecute timpurile când o vorbă pusă-n asemenea împregiurări de coconul lancu le netezea toate. Noul guvern luase, precum se zicea, mătura cea mare şi curăţa mai şi mai decât Orăscu Ia Ministerul de Culte şi Instrucţiune Publică după căderea „Junimii*. Se mai porniseră şi pregătirile electorale, şi fiecare om era cântărit şi trecut după valoarea l ui electorală la catastif, iară lorgu era dintre nu tocmai numeroşii care-şi spun fără de-ncungiur părerile. Chiar şi dacă cei de la Târgovişte ar fi voit să tragă cu buretele, erau cei de la Bucureşti care ţineau sâ profite de ocaziune spre a frânge cerbicia unui boier înfumurat.

în lorgu se răzvrătea sâmţământul de ora, dar se zbătea zadarnic, căci nu-i rămânea decât să se supună pedepsei în gândul lui umilitoare.

la un lucru nu se putea gândi: dacă vorba coconului lancu nu mai preţuia nîmic, mai era Ia Bucureşti cineva care ştia să-şi deschidă şi acum toate uşile. Era Zoe, care le afla toate şt era încredinţată că oamenii politici, fie eî albi, roşu, chiar, negri, toţi sunt cavaleri galanţi şi deschid când o femeie prezentabilă le bate la uşă, ascultă cu plăcere, şi fac bucuros ceeace li se cere, mai ales când e vorba, ca-n cazul acesta, de un lucru echitabil.

Când inima îi era deci mai grea, lorgu a, primit iar o telegramă scurtă:

„Fii liniştit. Toate sunt în regulă.

Zoe"

Nu! El nu trebuia sâ se sâmtă rămas singur în lume. Mâi era cineva care se gândea în toară clipa la el.

„O fî ea făţarnică, vicleană şi plină de răutate, dar nu şi faţă cu mine!" îşi zise, cuprins de-nduioşare.

El nu se-nsela.

Ea în adevăr se gândea în toată clipa la dânsul şi multe, foarte multe era-n stare să facă de dragul lui. Tocmai pentru că el nu era ca cei mai mulţi, ea îl iubea si se simţea umilită câ el n-o simte ori nu vrea s-o ştie aceasta. Mai ales după ce l-a văzut îmbrăţişând pe Alina, ea era strivită de simţământul că-i sunt zadarnice toate silinţele şi aştepta chinuită de-ndoieli un scurt răspuns de mulţumire de la dânsul.

Au trecut însă câteva zile fără ca să-1 fi primit.

Venise adecă la Târgovişte vestea că noul guvern a luat dispoziţîuni pentru trimiterea Ia vatră a celor concentraţi, ba, drept luare-n bătaie de joc, scosese-n vânzare căciulile ce găsise prin magazii pentru dorobanţi. lorgu se aştepta deci în toată clipa să se întoarcă la Bucureşti, ca să-i mulţumească prin grai viu.

La Bucureşti a găsit o lume noauă, pretutindeni, pe stradă, prin biurouri, la Şosele, prin localuri publice, la tribunal, mutre lui necunoscute. Noul ministru de Justiţie, Eugen Stătescu, un om şubred şî poate că de aceea zăcaş, destituise ori mutase pe ceî mai mulţi dintre judecători, ca să facă loc pentru oamenii săi ori pentru cei recomandaţi de alegătorii cu trecere. Până chiar nici uşierii nu mai erau cei de mai nainte, încât lorgu, un fel de Blehan, era scârbit şi a luat hotărârea de a-şi da demisiunea.

Chiar mai schimbat decât lumea era însă el însuşi.

Deprins a se răzema pe înţeleaptă lui mamă şi a ţinea în toate împregiurârile seamă de vederile şi de simţărnântele ei, ca nici măcar în gând să n-o jignească, el, rămas de capul lui, se uita cuprins de temeri împregiurul său şi nu mai ştia ce să facă şi de ce sâ se ferească. în acelaşi timp, scârbit de cele ce se petreceau împregiurul lui, el nu mai stăruia în vederile sale de mai nainte, nu se mai încălzea pentru nimic, nu mai ţinea seamă de părerile altora şi era mereu pornit să zică: ***„Ce-mi pasă?!"*** Nu se mai socotea parte din societatea în mijlocul căreia

trăia, şi dacă n-ar fi fost la mijloc lucrările începute pe moşie, ar fi plecat departe, cât mai departe.

Primul drum pe care trebuia să-I facă după sosirea lui Ia Bucureşti era cel^mai scurt, la d-na lonescu.

Acesta însă era şi cel mat greu.

Nu doară că se căia de a fi făcut ceea ce a făcut îmbrăţişând-o, ca pe o soră, pe Alina în faţa tuturora. Aşa trebuia să facă. Mama lui ar fi înviat ca să-l mustre cu toată asprimea, căci un laş nevrednic de a fi pus în rândul oamenilor ar fi fost dacă n-ar fi fâcut-o.

Dragă i-a fost copila chiar din clipa când a văzut-o zugrăvită pe perete, dar nu îi era iertat s-o mărturisească aceasta. Orişicât de dureros at fi fost atins când ea a făcut mărturisirea că cu cellalt ar face bucuros plimbarea Ia Valea-Boului, el a înţeles-o şi s-a stăpânit. A scăpat, ce-i drept, vorba că el şi ea sunt o lume pentru sine, dar, intrat în toiul vierii bucureştene, în curând a fost cuprins de sâmrământul că-n mijlocul societăţii din care el face şi trebuie neapărat să facă parte viaţa li-ar fi nesuferită. Un Armaş nu putea să se însoţească decât cu o femeie de seama lui. El trebuia sâ se jertfească, şi grija lui cea mai mare era să se depărteze încetul cu încetul de dânsa, ca să n-o compromită.

Cu totul altfel vedea acum lucrurile.

Oarele petrecute cu dânsa-n poieniţă, printre ţarini şi printre livezi, îi erau neuitate. Neuitată îi era slăbiciunea pe care o prinsese mania lui pentru copilă. Neuitate îi erau vorbele „nu mă mai uit la state, nici la neam!" Pătrunsu-s-a cu desăvârşire de gândul că nu e-n viaţa omenească nimic mai frumos decât ca soţ şi soţie să se potrivească la fire, să aibă aceleaşi slăbiciuni, să caute aceleaşi mulţumiri.

Tocmai de aceea însă Zoe, care-i pătrundea-n inimă şi-n gând, 1-a-ncredinţat că orişicare femeie care iubeşte se potriveşte întru toate cu iubitul ei. N-avea decât să se uite bine

împregiurul său pentru ca să găsească şi între cele de seama lui una care-i dă chiar mai mult decât ceea ce găsise la Alina.

Nu voia, dar se socotea dator sâ caute.

Acum era slăbită-n sufletul lui conştiinţa acestei datorii.

Covârşit de sâmţământul că boierime nu mai este, că numai pe ici, pe colo a mai rămas câte un boier adevărat, care însă nu mai însemnează nimic tn viaţa ţării, el mai era şi adimenit de credinţa că mama lui a rânduit oarecum cu limbă de moarte să aibă sub ocrotirea sa pe copila care i-a-ndulcit cele din urmă zile ale vieţii şi i-a închis ochii.

Da! Era dezlegat de datoria cea grea, putea să asculte numai de pornirea inimii sale.

îi era însă iertat s-o mărturisească aceasta? Ştia el ce gândeşte şi ce simte dânsa? Se aflau în primele zile ale anului de doliu: câte şî mai câte se mai puteau întâmpla în timpul acestui an?! Se cutremura gândindu-se că ar putea să se-ntoarcă cellalt. Ar fi vrut s-o poată lua ca s-o ducă undeva şi s-o ascundă, dar nimănui în lumea aceasta şi mai ales ei nu-i era iertat sâ i-o spună aceasta.

„Să nu dai fata pe gura lumii!" îi striga mama lui din mormânt.

Iar el era singur şi nu ştia ce să facă.

O singură ieşire găsea: să-şi deie demisiunea şi să se stabilească la moşie.

Era cel mai apropiat gând şi totodată şi cel mai potrivit cu firea lui. Deprins cu toate acestea a nu face nimic de capul său, el nu era-n stare să ieie o hotărâre fără ca să fi cerut şi sfatul altora.

Al cui?

Mai nainte de toate al Zoei, care eta chiar mai bine decât el însuşi dumirită asupra celor ce se petrec în sufletul lui. ,

\JA ea s-a dus mai nainte de a fi făcut drumul cel scurt.

Zoe nu numai îl aştepta, ci era totodată şi pregătita să-l primească.

Chiar în ziua când s-a făcut schimbarea de guvern, ea a fost nelinişetiră de temţjrea că mai ales acum, după moartea mamei sale, el, fiind înlocuit ori nevoit a-şi da demisiunea, se va stabili la moşie, ceea ce l-ar fi depărtat pentru totdeauna de dânsa. A umblat deci pe căile ştiute de ea, şi când i-a telegrafiat că toate sunt în regulă, regulată era şi aceasta.

Greu nu i-a fost. Cunoscând slăbiciunea lui vodă pentru oamenii cu tradiţiuni familiale, liberalii îşi dedeau silinţa să tragă-n partea lor asemenea oameni ca prin ei să deie partidului lor un fel de lustru. Ea nu avea deci, pe lângă toate celelalte, decât sâ mai punâ-n perspectivă şi trecerea la guvern a lui lorgu, pentru ca toţi cei mari sâ-i între-n voie.

Când el i-a vorbit dar despre intenţiunea sa de a-şi da demisiunea, dânsa şi-a ridicat cu mândrie capul.

- Ce-ţi trece prin minte?! exclamă. E cesriune de demnitate sâ stai neclânrit la locul tău.

- Nu mâ expun sâ fiu înlocuit, răspunse el.

- Nu vor îndrăzni s-o facă aceasta, îl încredinţa dânsa. Numele tău e chezăşie îndestulătoare câ numai înainte poţi să mergi.

lorgu se sâmţea măgulit.

- Şî dacă e vorba — urmă ea tărăgănând vorbele -, ei şi ştiu să preţuiască pe oamenii ca tine mai bine decât conservatorii, cărora numai de slugi supuse le place să fie încungiuratl.

- E şi aceasta una din greşelile partidului nostru, grăi lorgu, care nu-şi dedea seamă unde bat vorbele ei. îndată ce se iveşte-n mijlocul lui vreun om cu vederi mai largi, dau toţi din toate părţile năvală asupra lui. Rânduri strânse n-au boierii noştri.

- Boierii! exclamă dânsa zâmbind. Parcă prinţul Nicolae Bibescu nu e şi el boier? Fratele său, Gheotghe, nu e boier? Boier de viţă e C A . Rosetti. Boieri de frunte sunt fraţii Golescu. Boieri sunt Mihalache Kogălniceanu, Ioan Ghica, Dimitrie Sturdza. Toţi aceştia şi mulţi alţii sunt liberali, ba sunt încredinţată că mâne-poimâne o sâ-i vezi şi pe junimişti trecuţi la liberali. Nu! Parridul vostru nu e al boierilor: boieri de frunte sunt şi dincoace, şi dincolo. Dar - urmă - eu nu mâ pricep la politică şi nici nu vreau să mâ amestec în cele politice, ci numai să-ţi arăt că dându-ţi demisiunea, ai face impresiunea unui om care fuge de frică, cu toate că nu are de cine să se teamă.

- Sâ vedem, zise el. Poate că ai dreptate. O să mâ mai gândesc.

Zoe iar se mulţumi deocamdată cu atât şi trecu la altele, la timpul petrecut de dânsul în concentrare, la amănuntele înmormântării, la durerea de care erau cuprinşi amândoi, la tot ceea ce-l privea de aproape.

- Aşa-i! exclamă iar în cele din urmă. Eram să uit. Cum rămâne cu locuinţa? Desigur că nu mai rămâi în locuinţa de acum.

El se uită mirat la ea.

- Nu-mi dau seamă de ce adecă aş fi având s-o părăsesc, grăi dânsul.

- Aşa, numai tu singur să stai în casele d-nei lonescu? îi răspunse ea.

lorgu se cutremura de câte ori dânsa începea să vorbească fie chiar şi numai pe departe despre Alîna.

- Nu te superi dacă-ţi vorbesc cu inima deschisă, cum mi se cuvine, urmă dânsa cu dulceaţa unei surori mai mari. Eu ştiu mai bine decât tine ce sunt fetele dinrr-un pension, şi sunt încredinţată că fac glume proaste în socoteala Alinei. îţi închipuîeşti ce-ar face ele dac-ar şti că stai aşa singur sub acelaşi acoperiş cu dânsa, când mai ştiu şi câ mama ei e mereu dusă de acasă.

lorgu era-nduplecat. L-a strâmtorare, însă, chiar şi cel mai de bună-credinţă dintre oameni e-mpins spre viclenie.

- îți mulțumesc! zise el. Atât de puțin mă interesează copila aceea, încât, preocupat de altele, nu m-am gândit la aceasta. Ai dreptate. Văd acum şi eu că tot cel mai potrivit lucru ar fi sâ mă stabilesc la nfoşie.

- Aş! întâmpină dânsa. Corect e să stai în ora^ş şi să n-o mai expui ducându-te pe la d-na lonescu.

- O să mă mai gândesc, zise el.

Zoe iarăşi era mulțumită deocamdată şi cu atât.

Ea şi putea să fie mulțumită, căci, fiind la mijloc Alina, vorba ei era pentru Iorgu cea mai aspră poruncă. Toate era gata să le facă pentru ca ea să creadă că el a spus adevărul când a zis că puțin îl interesează copila aceea.

Acum îi era însă încă mai greu să facă drumul cel scurt.

Da! Trebuia neapărat să se mute din locuința unde â stat cu mumă-sa. Chiar şî dacă n-ar fi fost adevărat ceea ce a zis Zoe, era destul că ea a zis, căci de gura ei se temea. Cum s-o facă însă? Cum s-o spună d-nei lonescu fără ca s-o jignească? Cum s-o facă pe Alina să sâmtă că numai de dragul ei se siluieşte el însuşi pe sine?

Se plimba-n neştire pe Podul Mogoşoaiei, când deodată s-a oprit ca lovit de trăsnet în loc.

Hotărâse ministrul Orăscu că lucrările începute de junimişti să nu se mai urmeze, dar mai era în țară şi Carol-vodâ, care ținea ca biserica de la Curtea-de-Argeş sa fie neapărat restaurară. Noul guvern a luat deci măsuri pentru continuarea lucrărilor. Aflând-o aceasta, Emil a alergat deci la Bucureşti, unde acum *„ai noştri" ciau* la putere. Venise prea târziu, ori poate chiar în zadar, căci se găsise altul mai apropiat, şi pleca posomorât de la minister când Iorgu rrecea din strada Colții în strada Batistei.

Acesta se uită lung în urma lui, apoi îşi urmă drumul iuțindu-şi paşii.

Ştia acum ce are să facă, adecă tocmai acum nu mai ştia.

Prea mândru, el se simțea jignit de gândul că omul acela ar putea sâ-i fie rival. Nu! Pozițiunea lut, averea lui, întreaga lui personalitate o făceau aceasta peste putință, şi el ar fi dispreţuit-o pe Alina dacă dânsa ar fi stat fie măcar numai o clipă pe gânduri.

Dar dacă slăbiciunea ar fi fost mai mare decât disprețul?! Nenorocire! N-ar fi iertat-o niciodată! Viața lui întreagă i-ar fi stat ca un ghimpe otrăvit în inimă îndoiala.

Sosit acasă, el tot n-a făcut drumul cel scurt.

Mai nainte de a-l face, ar fi dorit să se-ncredințeze dacă omul acela, venit iar la Bucureşti, a trecut ori nu pe la d-na lonescu, dacă are ori nu să treacă, dacă nu cumva şi rămâne la Bucureşti.

Cum însă? Cum să se-ncredințeze despre toate acestea? El sări deodată-n picioare.

Deprins acum încetul cu încetul şi el a face una când alta gândeşte, s-a-nstrunat şi s-a dus, în sfârşit, la d-na lonescu, ca să-i mulțumească pentru că i-a dat Alinei voie de a însoți pe răposata la Valea-Boului şi s-o încredințeze pe aceasta că nu va uita niciodată mângâierea de care i-a făcut mumei sale parte în cele din urmă zile ale vieții ei.

Ele ce-ar fi putut să-i răspundă? Plângeau, încredințându-I că iau cu toată inima parte Ia durerea lui.

— E greu, zise el profitând de aceasta. Mie nu mi-a fost numai mamă, ci şi povățuitoare neadormită, sufleteşte cea mai apropiată ființă, încât nu mă mai pot găsi pe mine însumi lipsit de dânsa. Toate mi-o reamintesc - urmă după o mică pauză - şi mă veți înțelege, doamnă şi domnişoară, dacă vă mărturisesc că mă cutremur când trec pragul casei în care am trăit până acum împreună.

- Da, grăi d-na lonescu. Aşa eram şi eu după moartea răposatului, care era mare bunătate de om. îmi venea să părăsesc casa.

- Si mie mi-e foarte greu când trec prin fața intrării, unde o vedeam adeseori când plecam la şcoală ori mă-ntorceam acasă, adăugă Alina ştergându-şi iar lacrâmile.

- Veți găsi decîcâ e firească hotărârea mea de a nu mai sta în locuința în care ne simțeam atât de bine, urmă el.

- E fâră-ndoială bine sâ stați un timp oarecare la moşie, întâmpină d-na lonescu.

- Nu se poate, grăi dânsul. Datoriile mă țin aici Ia Bucureşti. Ar trebui sâ-mi iau un concediu, ceea ce nu-mi vine să cer de la noul guvern. M-am gândit deci să vă cer învoirea ca să dau în socoteala mea cu chirie locuința.

D-na lonescu n-o făcea bucuros aceasta, dar în împregiu-rările în care se afla nu putea decât să-şi dea învoirea. Alina ținea însă sâ-şi deie şi de astă dată părerea.

Găsea şi dânsa că locuința în care stătuse cu mama lui era acum prea mare şi prea scumpă numai pentru el singur. Erau mai multe încăperi de prisos, nu mai gătea în casă, putea să se lipsească de slugi. Toate acestea-l priveau însă numai pe el.

- Rămâind, se-nrelege - grăi dânsa - ca chiriaşul să ne convie şi nouă.

- Fără-ndoialâ, grăbi el s-o-ncredințeze. Nil puteți sâ primiți pe orişicine sub acelaşi acoperiş cu d-voastre.

D-na lonescu, obicinuită acum cu accesele de îndrăzneală ale fiicei sale, nu mai era mirată, ar fi vrut însă să-i facă un semn ca să tacă, dar Alina nu se uita la ea, ci-n fața lui lorgu, în care vedea, parcă, oglindită un fel de falsitate.

- Dar cu mobila ce faceți? urmă ea. Aveți mobilă atât de frumoasă şi fără îndoială scumpă. -,..

Iar un lucru la care el, în zăpăceala lui, nu se gândise.

- Dau, se-nțelege - răspunse el cam tulburat - locuința mobilată.

- Nu se poate, grăi dânsa. Jețul în care şedea de obicei cocoana-mare, patul în care dormea dânsa, cele mai apropiate lucruri ale ei nu puteți să le puneți otişicui Ia dispoziție.

lorgu era acum nu numai turburat, ci şi ruşinat.

-Acestea, dai... fâră-ndoială, am să le duc la moşie şi sâ le păstrez acolo, zise el.

-Alîno, dragă! - grăi d-na lonescu pierzându-şi răbdarea - aceastea sunt lucruri care nu ne privesc.

- Mâ iartă, mamă, îi răspunse Alina. Ne priveşre tot ceea ce-l priveşte pe d-sa, care a fost totdeauna atât de-ndatoritor față cu noi. Răposata ni-a fost apoi nu numai chiriaşă, ci ni-a mai şi-mbrățişat cu atâta bunătate, încât mă gândesc în toată clipa la ea şi as fî foarte mâhnită dacă...

lorgu nu mai era ruşinat, cî cuprins de-nduioşare.

- Da!... domnişoară... o-ntrerupse. Aveți multă dreptate şi vă sunt recunoscător.

-D-ta ai apoi o bibliotecă atât de frumoasă - urmă ea din ce în ce mai zeloasă - cărți multe, bine alese, legate-n piele, biurou sculptat, scrin, statuete, tablouri şi o mulțime de nimicuri prețioase. Aşa-i că nu te superi dacâ-ti spun că mi se pare peste putință să le laşi în seama orişicui?

lorgu nu se supăra deloc. I se părea şi Iui peste putință să plece aşa deodată din casa în care se afla şi-ar fî rămas în ea dacă n-ar fi fost la mijloc Zoe, ba chiar şi omul acela, pe care l-a văzut ieşind de la ministeriu.

Răpus de simțământul acesta, el nu-şi mal dedea seamă despre înțelesul celor din urmă dintre vorbele grăite de dânsa, şi în loc de a-i da răspuns, el se-ntoarse Ia gândul cu care a plecat de acasă.

- Da, domnişoară, — zise - adecă nu! Da, nu mâ supăr! Mă iertați! Ca să nu uit: mi s-a părut că I-am văzut-azi pe pictorul care...

- Pe Emil?! îl întrerupse Alina înviorată. Unde? Când?

Iorgu era acum încredințat că ea nu l-a văzut şi c-ar vrea să-l vadă, şi iar nu răspunse la întrebările ei.

Un neadevăr grâise^spuind că i s-a părut numai că l-a văzut. Urma acum ah neadevăr.

- îmi aduc acum aminte - zise iar - că mța-nsărcinat ministrul Maiorescu sâ i-l trimit. L-am şi căutat, dar nu l-am găsit. EI vine rără-ndoială pe la d-voastre. Vă rog...

Alina iar î! întrerupse.

- Eu cred că fiu vine, răspunse ea. Săracul. Nu, n-are sâ vie!

E) nu se mai stăpâni.

- Mă mir de aceasta - grăi dansul întorcându-se spre d-na lonescu - căci domnişoara ține mult la el.

- O, da! îl încredința Alina. Şi nu mă-ndoiesc c-ai ținea şi d-ta dacă l-ai cunoaşte destul de bine.

D-na lonescu era foarte supărată.

- Aşa sunt fetele de pension, zise. Au un fel de cult pentru profesoarele şi pentru profesorii lor. I-a dat câteva lecțiuni de desemn, şi nu mai e acum om ca dânsul.

- Nu, mamă! protestă fata. Nu ca profesor, nici ca pictor, ci ca om trebuie neapărat sâ le fte simpatic tuturor celor ce văd şt judecă bine, ca d-l Armaş.

Iorgu iar nu mai ştia ce să facă şi ce să-i spună.

„Să văd... sâ mă mai gândesc"... îşi zise iar, ca în atâtea rânduri, apoi se ridică de plecare.

O, dac-ar fi trăit mama lui, ar fî întrebat-o pe dânsa. Singur însă, de capul lui, nu îndrăznea să-şi ieie asupra sa răspunderea unei hotărâri.

După ce mulțumi din nou pentru toate câte, el plecă, dar peste puțin, mai nainte de a trece pragul, iar se opri.

- O să țin seamă, domnişoară, - zise el - de toate cele ce mi-ați spus, şi dac-ar fi să plec, noi, aşa cred, vom rămânea tot atât de aproape cum am fost până acum, poate chiar mai aproape.

„Să treacă anul de doliu!" îi mai venea să zică, dar nu îndrăznea, căci nu ştia câte şi mai câte se vor fi putând întâmpla în curgerea acelui an.

„Ce vrea omul acesta cu mine?!" se-ntrebă dânsa după ce el iesi însoțit de muma ei.

X

Emil a zărit şi el pe Iorgu şi era p-aci-p-aci să se oprească din drum ca să-i zică „bună-ziua!" S-a răzgândit însă.

încă de mult şi-n multe rânduri îşi pusese tare de gând că are să le dea uitării cele trecute şi în adevăr din ce în ce mai rar îşi aducea aminte de ele. Răpus de sâmţământul că nu este în stare să ţină piept cu un om ca Iorgu Armaş, el se socotea umilit şi s-ar fi făcut în gândul lui de râsul lumii dacă s-ar fi-ncumâtat şâ între-n luptă cu el. De aceea şi-a şi pus de gând să n-o mai vadă pe Alina decât dacă ea îl va fi chemat, ceea ce dânsa n-a făcut, un semn învederat că ține şi ea să fie date uitării cele trecute. Acum însă, posomorât cum era, cu viața oarecum înăcrită, el simți că-l junghie prin inimă, încât tremură-n tot timpul, şi iar fu cuprins de pornirea de a se arunca asupra lui - iasă cum o ieşi. „Să mă ferească Dumnezeu ca nu cumva să-şi bată joc de ea!" îşi zicea şi i se făcea negru-n fața ochilor.

în zadar. Sunt în viața omenească clipe în care slăbiciunile sunt mai tari decât pornirile cele mai bine chibzuite. El se făcu, ce-i drept, că nu-l cunoaşte pe Iorgu, că nu-şi aduce aminte că l-a mai văzut în viața lui, dar nu mai era-n stare să plece de la Bucureşti fără ca să se fi dumirit asupra celor ce se petrec la casa d-nei lonescu.

îi era ruşine să stea, dar stetea la pândă, şî a văzut cu ochii lui cum Iorgu Armaş s-a mutat din casele d-nei lonescu. Nu ştia de ce, dar nici nu ținea sâ afle: lucrul de căpetenie era pentru dânsul să se încredințeze dacă el mai vine ori nu pe la fosta lui locuință.

Mult mai trebuia să aştepte dacă era vorba să se dumirească şi despre aceasta.

Prin Vlaşca si Teleorman adecă, prin Romanaţi şî Dolj, pretutindeni prin apropierea Dunării se-ncepuse secerişul. Grâul era puţin şi nu de bună calitate, dar preţurile se urcau, căci Sârbia, Muntenegrul şi Turcia erau sleite de război, în Bulgaria fierberea era din ce în ce mai mare, temerea ca nu cumva Rusia şi Austro-Ungaria să fie nevoite şi ele a intra-n război era din ce în ce mai generală, iar în România se sporeau cei ce stăruiau ca ţara să nu rămâie neutrală. lorgu avea cuvinte de a se bucura de toate aceste, căci mai spre poala munţilor şi mai ales la Valea-Boului, unde semănăturile se tăcuseră bine, lanurile erau frumoase.

îmbărbătat de aceasta, el se-nrindea şi far se-ntindea, păcătui celor mai mulţi dintre oamenii ce-au început să zidească. Adaugi aici una, mai ca să-nrregeşti, mai ca să-mbună-tăţeşti, mai de dragul frumuseţei, şi te miri unde ieşi.

El nu uita însă nici împrumutul „mijlocit" de Zoe şi nici nu trebuia sâ-1 uite, căci nu-1 uita nici dânsa. Dar pe când el era neliniştit, câ i se sporesc cheltuielile, ea-1 îmbărbăta mereu, spuindu-i că ceea ce face durează pentru vecie şi astfel n-are sâ ţie seamă dacă-1 costă ceva mai mult.

- împrumutul de la Cohen să nu te supere, a adăugat apoi. Acesta mă priveşte. Poţi, la nevoie, chiar şî să-1 sporeşti. Păcat ar fi să-ţi vinzi recolta acum, când ştii câ preţurile vor fi la toamnă mai urcate.

lorgu se simţea uşurat şi-i era din nou recunoscător.

Profitând de aceasta, ea îi aduse aminte făgăduinţa de a face împreună o plimbare la Valea-Boului.

- Ce frumos ar fi acum, în timpul secerişului! exclamă dânsa.

- Minunat! răspunse el. Plecăm duminecă în zori de zi.

- Aş! întâmpină dânsa. Plecăm luni, ca să-i găsesc pe secerători risipiţi prin lanuri. Aceasta e cea mai frumoasă dintre priveliştile de la ţară.

lorgu era de aceeaşi părere, dar nu-i dedea mâna să lipsească de la tribunal.

- Tu-1 ştii pe Eugen Stătescu, ministrul meu, îi zise. Nu mă expun.

Ea râse-n felul ei.

- E cel mai blajin om când ştii să-i suni în strună, îl încredinţa. Te iau pe răspunderea mea.

- Să mă mai gândesc, zise el.

- Să nu te mai gândeşti deloc, răspunse ea. Astâ-seară vorbesc cu prinţul, iar mâne-dimineaţâ te aştept gata de plecare.

Au şi plecat luni - aşa, numai ei amândoi — drum plăcut până la Valea-Boului, iar acolo o zi scurtă, prea de tot scurtă pentru ea, dar nu şi pentru el.

Orişicât de vie ar fi mulţumirea de a călători timp de patru ceasuri aproape cu o femeie înzestrată cu atât de multe mijloace de-ncântare ca Zoe şi, pe ici, pe colo şi îndrăzneaţă, sosit la Valea-Boului, lorgu se gândea cu un fel de mâhnire la plăcerile ce gustase pe drum.

Din cele trei încăperi reparate dintru început el păstrase adecă doauă pentru sine: într-una din aceste se aflau patul răposatei sale mame, jeţul ei, canapeaua din iatacul ei, dulapul ei de haine şi încă câteva lucruri neînsemnate de care ea se folosise, iar în cealaltă el îşi instalase biuroul şî biblioteca. Tot aici şi dormea când se-ntâmpla să rămâie peste noapte la moşie.

Intrând acum aici dimpreună cu Zoe, era peste putinţă sâ nu-şi aducă aminte cum au venit lucrurile de el şi-a adus biblioteca şi biuroul la Valea-Boului şi-i era parcă Alina stetea-n pragul uşii şi zicea: „Frumos! Vă şed bine glumele fără perdea ce faceţi în răsfăţarea voastră pe drum! Dar aici ce veţi fi făcând?!"

Au plecat apoi să vadă secerâtorii risipiţi prii) lanurile dese si cu spicul plecat spre pământ. Cerul era senin, dar o răcoroasă adiere despre munte astâmpăra arşiţa soarelui. Pe ici, pe colo, se ivea câte un nor răzleţ şi umbra lui trecea peste brazdele culcate de coase la pământ. Cântau fetele ce adunau mănunchi şi flăcăii ce legau snopii, cântau şi ciocârliile ridicate-n văzduh, pe ici, pe colo, răsuna bătaia prepeliţei, iară Zoe avea şi ea ochi pentru toate, şi vorbea, mereu vorbea, neistovită.

Ei nu erau însă numai amândoi. Una zicea Zoe, şi la alta îi era lui gândul. Când ea zicea: „Uite!", el se uita, ce-i drept, dar nu vedea. îşi aducea aminte ce-a zis şi ce-a făcut mai ici, mai colo, cealaltă şi-şi închipuia ce-ar zice şi ce-ar face dac-ar fi acum aici.

Omul n-are însă numai suflet, ci şi trup, care-n viaţa petrecută în aievea nu arareori se ridică deasupra. Prin romane eroîi trăiesc câteodată, ce-i drept, numai cu sufletul, se-nalţă şi rămân mereu înălţaţi. Iorgu era însă - întocmai ca Zoe - om în toată firea şi astfel se zbătea mereu gonit de sine însuşi.

Greu canon de pocăinţă. I-ar fi fost milă şi lui Emil de el.

Zoe cea *trâitâ-n* lume, simţind că el e dus cu gândul, se-nteţea ca şi când ar fi avut să ţină treaz pe unul ce-i gata-n fiecare clipă să adoarmă şi era din ce în ce mai vie, câteodată chiar năvalnică. Tocmai prin aceasta i se făcea insă şi mai supărătoare.

După ce soarele a trecut de meazăzi, el a început sâ se uite la ceasornic.

- Pare-mi-se că eu te plictisesc, îi zise ea.

- Vai de mine! exclamă dânsul. Cum îţi vine asemenea gând?! Mă gândeam însă că ar fi timpul să ne-ntoarcem la curte, ca sâ luăm şi noi o mică gustare.

- Asta da! grăi dânsa, care în adevăr se simţea mai bine la umbră şi la răcoare, tolănită pe o canapea, decât umblând printre lanurile bătute de soare.

Mica gustare s-a lungit apoi, căci era mare coşul pe care-l umpluse Iorgu, după bunul Iui obicei, cu fel de fel de bunătăţi, mai icre moi, mai ficat de gâscă împănat cu trufe, ici ceva dulce, colo ceva mai iute şi, pe deasupra, beuturi bine alese, cum se cuvine când ai drept oaspe pe cineva care ştie să preţuiascâ. Chiar şi-n *Sfânta Scriptură* ni şe spune apoi că vinul înveseleşte inima omului, şi peste puţin ei iar erau numai amândoi.

- Ce zăduf! grăi dânsa rtdicându-se. Nu te superi, adăugă, îi întoarse spatele, îşi desfăcu bluza de mătase verde şi-şi scoase corsetul şi după ceea şi turnelul.

Lasă c-o supărau, dar nici sus, nici mai jos n-avea nevoie de aşa ceva. I.a forme atât de bine rotunjite ca ale ei, asemenea adaosuri sunt cel puţin de prisos, şî Iorgu nu s-ar fi supărat nici dacă ea şi-ar mai fi scos şi bluza.

Dac-ar fi fost şi acum lună plină, ei n-ar fi plecat decât pe-nseratele. Luna era însă abia în primul pătrar, şî Iorgu iar începu să se uite Ia ceasornic.

- Aîda-dee! grăi dânsa. Nu cumva te gândeşti de pe acum Ia plecare?! Nu te adîmenesc farmecele drumului făcut în timp de noapte?!

Adimenit, Iorgu mai scoase ceva din coş şi mai desfundă o sticlă.

Când ziua se-nvelea în noapte, Zoe se uită lung la el.

- O idee minunată, Iorgule! exclamă dânsa. Eu vreau să petrec noaptea aici.

Iorgu rămase-ncremenit.

îi era parcă i-a turnat cineva în cap o găleată de apă rece, de tot rece, şi-I curg şiroaiele sloi de-a lungul spinării.

Nu doară că mai lipsea încă o zi de la tribunal: cu aceasta se deprinsese; o fi una, or fi doauă, o privea pe dânsa. Iar se ivi însă cealaltă în pragul uşii.

- E peste putinţă, Zoe! îi zise, cuprins de un fel de frică.

- Auzi vorbă! răspunse ea. Ia şezi ici lângă mine, ca să ne-nţelegem ca doi oameni cu minte. De ce e peste putinţă?, urmă după ce el se supuse. Ce-o să zică zidarii şi dulgherii care lucrează la binale? Ce-d*sâ zică oamenii din curte? Ce-o să zică lumea-ntreagă care ne ştie veniţi aici şi ce-o să creadă când vor vedea că rămânem şi peste noapte împreună? Asta te neliniş-teşte? Bine, dragul meu, la lucrul acesta trebuia să te gândeşti când ai plecat de la Bucureşti. Eu am fost pân-acum în doauă rânduri măritată, şi fată mare nu eşti nici tu. Oricât ai tăgădui tu, nu te crede nimeni că n-ai pe undeva, prin mahalale, o femeie care te primeşte cu braţele deschise.

lorgu se uită cuprins de groază spre pragul uşii.

- Aflând deci c-ai plecat cu mine la VaJea-BouIui - urmă dânsa - cei de la Bucureşti îşi vor face fel de fel de închipuiri, întocmai ca cei de aici, ba se vor deda şi la glume proaste în socoteala noastră. Mie nu-mi pasă însă şi n-are să-ţi pese nici ţie. De aceasta o femeie ca mine şi un bărbat ca tine nu poate sâ scape. Noi ştim care este adevărul şi suntem amândoi, aşa cred, destul de cu minte pentru ca să nu facem ceea ce ei cred că vom fi făcând.

El asculta şi-nţelegea tot ceea ce dânsa îi spunea, dar stăruia neclintit în hotărârea lui. După cele din urmă vorbe ale ei, însă, faţa lui se lumină.

- Ei bine! zise. rxămâi tu aici, iar eu trec peste noapte la fostul primar, unde am mai stat. Zoe râse iar cu obişnuitele ei hohote.

- Şi-o să publici în toate gazetele din Bucureşti notiţe in care vesteşti lumea că n-am stat peste noapte împreună, îi zise ea. Te faci de râs, lorgule. Eşti în stare să mă laşi singură încasa aceasta pustie?! Eu nu mă tem c-o să mă seduci tu; te temi tu c-o să te seduc eu?! Bine, lorgule, eu sunt veselă, îmi place sâ fac glume, poate şi cam proaste, dar femeie uşuratică nu sunt

şi-aş vrea să văd cine-ndrăzneşte să se apropie prea mult de mine. Ar păţi mare ruşine.

- Nu e vorba de aceasta - se scuză el - , dar sunt anumite forme convenţionale care au să fie păstrate în toate împregiurările.

- Aş! Mofturi! strigă dânsa. Peste formele acestea am trecut de mult, încă din clipa în care ai intrat în camera mea de toaletă. Nu mai pierdem vorba; tu dormi aici, iar eu trec în camera de alături, şî - adăugă - pentru mai mare siguranţă, încui uşa şi-ţi pui cheia sub căpătâi.

lorgu se cutremură, şi faţa i se făcut albă ca varul.

Să se culce ea în patul mamei lui?!

Cealaltă stetea-n pragul uşii cu amândoauă braţele ridicate şî striga parcă: „Departe, pângăritorilor! Pe aici nu se trece!"

- Nu! grăi dânsul cu toată hotărârea. Să nu te superi, Zoe, dar tu eşti femeie şi eu sunt bărbat, iar bărbatul e dator să apere pe femeia ce şi-a pus încrederea în el chiar şi de aparenţele lipsei de corectitate.

Zoe se simţea adânc jignită. Ea se ridică, îşi luă corsetul, îşi desfăcu bluza fără ca să-i mai întoarcă iui lorgu spatele, puse corsetul la locul ce i se cuvine, îşi luă sânii *cu* amândoauă manile şi-i vârî în el şi strânse şireturile, apoi ridică fusta şi-şi puse şi turnelul tot la locul ce i se cuvenea.

El stetea neînduplecat şi rece şi se uita fa ea.

- Ai multă dreptate! grăi dânsa. Spune să pună caii. Pe la miezul nopţii suntem la Bucureşti.

Mai avea însă ea şi-o artnă care nimerea fără de greş.

- Ce-ar zice vecinka dac-ar afla că-n asemenea împregiurări nu ţî-ai făcut datoria de apărător al bunelor moravuri?! adăugă rostind vorbele printre dinţi.

lorgu era strivit, nimicit, perdut.

Cea mai apropiată pornire îi era s-o ia-n palme.

Nu-i era însă iertat s-o facă aceasta: s-ar fi dat de goi; ar fi fost un adevărat trădător.

Nu în palme, ci-n braţe trebuia s-o ia, şi a şi luat-o acum el pe ea şi-a poftit-o lâ#gâ sine pe canapea şi i-a spus şi i-a făcut tot ceea ce mintea lui putea să născocească pentru ca s-o-ncredinţeze că lui nu-i pasă, în adevăr nu-i păsă ce crede, ce gândeşte, ce zice ori nu zice fata aceea.

Acum însă Zoe era neînduplecată şi rece. Nu dedea, ce-i drept, cu cotul şî se lăsa sâ fie mângâiată, dar era neclintită-n hotărârea ei de-a pleca.

Fiinţă şubredă şi neajutorată e omul!

Iorgu se căia acum de a nu fi intrat în voile ei şi nu mai înţelegea de ce adecă s-a pus în pizmă cu ea; o singură vorbă din partea ci ar fi fost acum destul pentru ca el sâ se dea învins, dar ea îşi schimbase deodată gândul, în adevăr şi-1 schimbase, şi nu mai voia cu nici un preţ să rămâie.

- Voiam să rămân - îi zise ea - pentru că nu-mi închipuiam că tu poţi sâ ai gând rău. Văd acum că-1 ai şl—ţi dau dreptate:.cel mai cuminte lucru e să plecăm.

„Să mă mai gândesc", ar fi voit Iorgu să zică, dar ea nu i-a dat răgaz.

Drumul nu era scurt, dar plăcut: răcoarea nopţii de vară, adierea din când în când cam aspră, la început un crâmpei de lună, apoi cer înstelat, undeva, departe, înaintea lor, fulgerări din ce în ce mai dese, pe ici, pe colo, câte un liliac flutura ţâţâind prin văzduh, ori câte un gândac de noapte zbura bondărind mai la dreapta, mai Ia stânga. El mâna caii, ea şedea la stânga lui, iar vizitiul se clătina mereu, cucăind în dosul lor.

împăcaţi nu erau când au plecat, şi se zice că supărat la drum n-ai să pleci. Ei însă au plecat împreună şi puteau să se împace pe drum, iar la împăcare oamenii numai certându-se pot sâ ajungă. S-au certat deci tot drumul, se-nţelege, nu ca mitocanii, nu ca la Obor, ci boiereşte, ca prin saloane,

spuindu-şi câte un adevăr mai crud. Ea îi spunea că bărbaţii sunt năvalnici şi slabi şi nu sunt în stare să-şi stăpânească firea, mereu la rele se gândesc, şî, când pot, le şi fac. El îi spunea ei că femeile sunt proclete şi-ncăpăţânate, tonatice şi schimbăcioase, încât niciodată nu ştiu ce vreau şi ce nu vreau. Ea, scoasă din răbdare, zicea că bărbatul trăieşte mai mult cu trupul, iar femeia mai mult cu sufletul. El zicea: „Mofturi! Filosofie de şorţ!" Nu-i dedea mâna să spună că „nu", iar dacă ar fi zis „da", î-ar fi dat dreptate.

Era pe la miezul nopţii când au sosit Ia Bucureşti, la „Grand Hotel de Boulevard", unde se mutase el, ferestrele erau luminate, iar la „Raşca" muzica cânta un potpuri din Zampa. Grădina era încă plină, dar lumea începuse să plece, şi Hrştşca stetea la intrare, făcea plecăciuni şi-şi zicea obişnuitul: *„S-avem norocire!*

- O idee! zise Iorgu după ce vizitiul descarcă coşul acum aproape deşert şi-1 duse la portar. Sâ ne oprim la „Raşca" şi să luăm un ceai.

- Aş! răspunse ea. Trimite trăsura la grajd, şi noi mergem pe jos până la mine, ca sâ-ţî dau revanşă. N-o să fie ca la Valea-Boului, dar tot mai e câte o rămăşiţă în bufetul meu. Să nu te temi că te compromit - adăuga-n glumă am cheia de la intrare, ca totdeauna, la mine şi nu te vede nimeni nici când intri, nici când ieşi.

Ar fi fost o bădărănie neiertată dacă el ar mai fi stăruit pentru „Raşca", iar bădăran nu era Iorgu.

Tot îi mai sunau în ureche vorbele: „Ce-ar zice ea dac-ar afla că nu ţi-ai făcut datoria de apărător al bunelor moravuri!"

El trebuia neapărat să primească „revanşa", ca să fie, în sfârşit, deplină-mpăcarea.

în revărsatul zorilor de zi, când se-ntorcea la hotel, era cam rece, şi el îşi ridică gulerul hainei şi-1 strânse împregiurul gâtului.

„Comedia dracului! zise. Mi-am uitat cravata. Te pomenești c-o găsește Unica!"

XI

Dac-ai petrecut o zi, ba până chiar și o noapte umblând pe drumuri, plimbându-te printre lanuri, luând mici gustări cu o damă din cea mai bună societate și primind „revanșe" de la ea, e chestiune de bună-cuviință să te duci cât mai curând s-o vezi și să te interesezi cum a suportat ostenelile de tot felul și cum se simte după ce și-a luat răgaz de odihnă, iar lorgu ținea mult la buna-cuviință.

Bucurându-se că n-a perdut decât o singură zi de la tribunal, el, deși se culcase de tot târziu, a fost între cei dântâi la postul lui și a plecat cel din urmă, nu însă acasă, la hotel, ci drept la Zoe.

Aici le-a găsit toate claie peste grămadă, în salon mobila era adunată toată Ia mijloc și acoperită cu un mare polog, ca să n-o umplâ pravul. în sufragerie fel de fel de vase și tacâmuri erau puse-n lăzi. în antreu lăzi, cufere, gente, în care Unica și feciorul așezau lucrurile după cum le poruncea Zoe, care, palidă, prăpădită și îmbrăcată într-un capot plin de dantele, ședea la o parte pe un scaun.

lorgu se uită zăpăcit împregiurul său.

- Ce-i?! Ce s-a-ntâmplat? întrebă el.

- Nimic! îi răspunse ea. Precum vezi, împachetăm. Plec! adăugă, făcându-Ie servitorilor semn să iasă.

- Pleci? întâmpină lorgu. Unde? De ce așa deodată? '

Zoeseuită-n urma servitorilor și, dupăcese-ncredințâ că e-nchisă ușa pe care au ieșit, se ridică obosită și cuprinsă de adâncă mâhnire.

- Trebuie să plec! Nu-mi rămâne decât sâ pled grăi dânsa, închipuiește-ți: Lintea a găsit cravata pe care ai uitat-o în iatacul meu.

- Nu! zise el zăpăcit. Eu în sufragerie mi-am scos gulerul și cravata. îți aduci aminte câ-mi era cald și...

- Se vede c-am luat-o eu cu zdrențele mele, îl întrerupse ea. îți aduci aminte că iar îmi scosesem corsetul și turnelul. Destul că-n iatac a găsit-o și, prinzând bănuială, a zâmbit cu răutate, ba a avut și nerușinarea de a face gluma câ-n iatac miroase a bărbat.

- Și nu i-aî tras o pereche de palme?! N-ai dar-o pe scară?! strigă el răzvrătit în întreaga lui ființă.

- Dar îmi mirosea și mie, lorgule! răspunse ea. Atât mi-ar fi trebuit! într-un ceas ar fi aflat toată casa, iar în trei zile ar fî mers vestea în întregul oraș. Slugile sunt viclene: când sâmt așa ceva, ți se fac tirani nemiloși și li te supui orbește ca să le astupi gura. Nu-i las răgaz să vorbească cu ceilalți, îi dau din când în când câte o bomboană, apoi plec și-o iau cu mine, ca să uite și mirosul, și cravata.

lorgu era încă mai răzvrătit.

- Se poate?! exclamă dânsul. Sâ pleci de frica unei slugi!

- A! nu de frica ei, ci de frica ta! grăi Zoe. Dacă plec, sunt o femeie fără noroc, dar dacă rămân, sunt o femeie pierdută. Să vorbim deschis, lorgule, urmă ea cu-nduioșare. Dacă rămân, tu vii și mâne, și poimâne, iar eu nu mă mai simt în stare sâ zic „nu" când tu zici „da". Plec fără de-ntârziere, chiar cu trenul de seară!

lorgu nu mai era nici el în stare să zică fie „da", fie „nu". E în adevăr prea șubredă ființa omenească: era prea slab ca să zică *„pleacă!",* și se speria de răspunderea pe care ar lua-o asupra sa dac-ar zice *„rămâi!".*

- De!... cum crezi tu, îi zise dând din umeri. Eu silă nu pot să-ți fac.

- Eu îți spusei cum cred — replică dânsa — șî orice-ai face, am să plec.

- Unde? întrebă el cu oarecare sfială.

- Nu ştiu, răspunse ea. Deocamdată la Braşov. Acolo voi vedea unde am să mă duc, la Eiopatac, la Zizin, la Tuşnad, undeva, nu ştiu nici eu unde.

Iorgu stetea muilit, ruşinat, strivit de simţământul că-n urma propriei sale fapte rămâne cu desăvârşire singur, în adevăr singur. Chiar şi dac-ar fi vrut s-o oprească, acum, după ce ea făcuse pregătirile de plecare, era prea târziu.

- Dacă vrei şi vrei, eu nu te pot opri, grăi dânsul. Nu pot însă să-ţi dau vreun ajutor, să-ţi fac cu ocaziunea aceasta vreun serviciu?

Ea se uită lung la el.

- Unul singur - grăi dânsa - să pleci cât mai curând de aici şi să te apropii cât mai rar de mine. Servitorii au ochi ageri, şi Linîca ar putea să dea cu socoteală că tu eşti acela care şi-a uitat cravata în iatacul meu, şi ai fi compromis şi tu.

El sttânse pumnii şi-şi muşcă fălcile pe scrâşnite, dar se închină de plecare.

- Sunt vinovat, Zoe, dar tot eşti prea aspră faţă de mine, zise întinzându-i mâna.

Ea suspină.

- Nu! Iorgule, nu aspră, ci cuminte, răspunse strângându-i mâna. Aspra, nemiloasă sunt fată cu mine însămi!

El plecă cu capul dinadins ridicat, parc-ar fi voit să zică: „Eu tot eu rămân!" Adevărul era însă că voia sâ se mintă pe sine însuşi.

Nu e în viaţa aceasta stare sufletească mai urâtă decât aceea în care tu, om, te afli când îţi dai seamă despre propria ta nemernicie, despre marile şi multele neajunsuri ale firii tale. în starea aceasta cade orişicare dintre noi când se simte pornit a face şi cu atât mai vârtos după ce a şi făcut ceea ce foarte bine ştie că nu trebuie să facă.

îşi ridica Iorgu capul, nu însă pentru că era tot el însuşi, ci pentru că voia să fie iar cum a fost mai nainte. Scârbă îi era, scârbă de sine însuşi gândindu-se c-a făcut ceea ce nu trebuia

să facă şi o admira pe Zoe, care avea şi-nţelepciunea şi hotărârea de a pleca pentru ca să scape, scăpândn-1 şi pe dânsul.

Cu toate acestea, iară şi iarăşi se ivea-n sufletul Iui năvalnica pornire de a alerga după ea, fie ca s-o cheme, fie ca s-o-nsoţească. încă de mult acum apucase pe povârniş, se dezbrăcase oarecum pe nesimţite de firea lui şi se potrivise din ce în ce mai mult cu lumea în mijlocul căreia trăia, încât nu mai avea în el însuşi destul razăm ca să se oprească, dar decum să se urce iar de unde alunecase.

De acolo, din mormântul de la Valea-Boului, răsuna din când în când un glas, care îi zicea: „E făţarnică şi vicleană!" şi-1 tăcea să sc-ntrebe dacă nu cumva ea a plecat anume pentru ca să plece şi el după ea. în loc de a-I înspăimânta însă, aceasta-l făcea să creadă că ca îl doreşte cu nesaţiu şi-l adimenea.

„Nu! nu! nu!" zicea dânsul ridicându-şi cu-ndărătnicie capul. Hotărârea pe care a avut-o dânsa trebuia s-o aibă şi el, bărbat.

Vin însă în desfăşurarea lucrurilor din lumea aceasta şi-mpregiurări care schimbă hotărârile omeneşti.

La Valea-Boului se urmau lucrările de zidărie, se urina şi secerişul şi în curând avea să se-nceapă şi treieratul. El încă de mult îşi pusese de gând sâ profite de vacanţele de vară ca să petreacă câteva săptămâni acolo. Intrat însă de curând în magistratură, el nu era dintre aceia cărora li se cuveneau vacanţele. „Se face! - i-a zis Zoe - dar, se-nţelege, dacă eşti om cuminte şi nu faci paradă de vederile tale conservatoare." El s-a ţinut de sfatul ei, ceea ce nu-i era deloc greu, căci bune nu mai erau deloc părerile lui despre conservatori şi despre boieri. A mers aşa de departe, încât la alegeri şi-a dat votul pentru prinţul Nicolae Bibescu. Cu ce se alegea însă el dacă Zoe era dusă? Trei vorbe de la ea le puneau toate la cale. Cum sâ le aibă?

Dacă-ar fi ştiut unde se află dânsa, i-ar fi scris ori i-ar fi dat o telegramă. Nu ştia însă. Ce-i mai rămânea?

Nu doară că [ar fi] cine ştie ce, dar în adevăr nu-i rămânea decât să se ducă s-o caute, mai întâi la Braşov, iar acolo îi găsea urma.

Aşa pleacă la drum omul pe care-1 trage aţa. Fiindcă una gândeşte şi alta spune, una caută si peste alta dă.

I-a Braşov nu i-a fost greu să-i dea de urmă, căci ea îşi lăsase, pentru toate eventualităţile, la hotelul Nr. 1, adresa: *Zizin, vila „Gherman".*

Acolo a şi găsit-o.

Zoe se bucura. Cum să nu se bucure?! Se bucura nu numai că-1 vede atât de pe neaşteptate, dat şi că poate sâ-i facă un mic serviciu, era însă foarte supărată, căci I Inica ar fi putut să prindă bănuială şi sâ bată toba, urâtul obicei al slugilor. I-a dat deci lui lorgu pentru prinţul Bibescu o scrisoare în care îi recomanda pe „bunul nostru amic, unul dintre alegătorii mâriei-tale", dar a făcut-o aceasta fiind de faţă şi Linica, pentru ca ea să vadă că nu e la mijloc decât un lucru cu desăvârşire nevinovat.

lorgu mulţumi, luă scrisoarea şj-o trecu în cel mai ascuns dintre buzunârile sale, apoi rămase cu ochii ţintă la pământ, ca omul care ar mai avea să zică ceva, dar nu-i dă mâna să vorbească.

îl mai supărase pe el Linica. Se vede câ Zoe avea obiceiul de a se pune sub epitfopia slugii sale, un lucru în toate împregiurârile jignitor. Acum însă nu era ca atunci, şi lorgu ar fi fost în stare s-o ia pe I ânica şi s-o izbească de perete, ca terci sâ se facă.

- Când pleci? Desigur că ai grabă mare? îi zise Zoe.

- Da! Adecă nu! răspunse el. Trebuie să aştept până ce nu-şi odihneşte birjarul caii.

- îmi dai voie să te-nsoţesc pân-acolo, mergând aşa, încetul cu încetul? zise iar Zoe.

Asta le-ntrecea toate: era parcă i-ar fi zis din nou: „Pleacă cât mai curând".

După ce-a făcut atâta drum, nu putea sâ schimbe nici trei vorbe-n toată tigna cu ea.

Nu-i rămânea insă decât s-o-ncredinţeze că e-ncântat de gentileţa ei şi să-şî ia beţicaşul şi pălăria.

- Ijnico, dâ-mi umbreluţa. Mă-ntorc în curând! îi zise ea servitoarei.

El răsuflă mai înviorat. Scăpa în sfârşit.

- Bine, Zoe, - grăi după ce ieşiră din curtea vilei - I ,inica aceasta e o adevărată pacoste.

- Ce să-mi fac? îi răspunse Zoe. O damă de companie nu-mi dă mâna să-mi ţin - e prea scump şi are prea mari pretenţiuni iar singură nu poate să trăiască o femeie ca mine. E curăţică, o îmbrac bine, lumea mă vede pretutindeni cu ea, şi-mi face aceeaşi treabă ca orişicare damă de companie.

Aceste le ştia lorgu foarte bine.

- Da - zise — dar...

- E foarte bine aşa, urmă ea. Drept vorbind, ea îmi face reputaţiunea. Dacă n-ai grabă prea mare, să mergem puţin la deal.

Vtla „ Gherman" erau casele de zestre ale fiicei părintelui Gherman, acelaşi ieromonah Gherman pe care metropolitul Andrei îl rânduisesâ-i facă prohodul.

- O, din contra, îmi face mare plăcere! o-ncredinţă dânsul. E foarte frumos aici.

- Frumos, liniştit şî plăcut, urmă dânsa. Izvoarele minerale, instalaţiunile, cele câteva vile sunt aici pe ţărmul stâng al râuleţului. Uite ce limpede e apa! Satul cu gălăgia, cu uliţile pline de prav şi cu droaia de copii e dincolo, pe ţărmul cellalt. Muzica cântă de doauă ori pe zi mai la vale, unde sunt plantaţiunile de brad. Pe râu la dea! sunt plimbări minunate. Vezi dealul de la dreapta: într-un ceas, un ceas şi jumătate, urci în cuhnile lui, la o poiană încungiurată de brădet, de unde se deschid vederi încântătoare spre Ţara Bârsei, spre Munţii Cumpătului şi mai ales spre râpele prăpăstioase ale Bucegilor.

Cum aş putea să fac eu plimbările acestea dacă n-aş avea-o pe Linica cu mine?

„Iar afurisita aceea de Linica!" îşi zise Iorgu.

- Tu ştii că eu n-am Venit aici să mă folosesc de apele minerale, nici sâ caut distracţiuni, urmă Zoe, care avea multă poftă de vorbă. Dac-am venit însă, profit şi de ape, şi de plimbări. Când am tras în Braşov, la Nr. 1, peste un ceas toată lumea ştia cine e doamna cea tîneră şî multinteresantă, de unde vine, unde se duce, ce face la ea acasă şi cu cine are legături. Tot aşa când am sosit aici- Toată lumea mă ştie precum mă prezentă ea. Iată, acum ai venit tu, adăugă dânsa; mâne toată lumea ştie că a venit vărul meu la mine, i-am dat o scrisoare, am făcut împreună o mică plimbare, şi el a plecat.

Iorgu îşi pierdu sărita.

- Tocmai aceasta e! izbucni el. îi dai prea mult nas, şi s-a făcut prea îndrăzneaţă. Se uită la mine parcă...

- Aşa trebuie să fie! îi zise ea. îmi este şi apărătoare. Dac-ar fi vreunul care ar voi sâ se apropie de mine, e destul s-o vadă pe ea pentru ca să nu mai îndrăznească. Ah!... suspină dânsa. Ce bine ar fi fost dac-aş fi luat-o cu mine la Valea-Boului! Nu s-ar fi întâmplat ceea ce nu trebuia să se-ntâmple, n-aş fi fost nevoită să vin aici şi azi mi-aş căuta de treburile mele.

Era nemângâiatâ ca orişicare femeie care se ştie fără noroc, iar Iorgu iar admira înţelepciunea şi hotărârea ei şi se despreţuia pe sine însuşi. Trebuia să plece cât mai curând.

- Cred că birjarul îşi va fi odihnit şi hrănit pân-acum caii, zise şi se-ntoarse la vale.

- îmi pare foarte rău! Aş mai fi stat atât de bucuros de vorbă cu tine, grăi dânsa şi-şi urmară câtva timp tăcuţi drumul la vale, spre podul pe care el urma să treacă dincolo, unde-şi lăsase birja. Eu văd cu mâhnire că pe tine te supără Linica, urmă ea, ca sâ rupă tăcerea. Uite, de dragul tău sunt în stare să mă lipsesc de ea. Ce nu fac eu de dragul tău?!

— Nu, asta nu! stărui dânsul.

— Lasă-mă, că ştiu eu ce să fac, stărui şi dânsa. Ştiind că te supără pe tine, îmi este şi mie din ce în ce mai nesuferită. Am s-o dau încolo, dar trebuie să-mi mai las timp, ca sâ găsesc ocaziune bine potrivită, şi - adăugă - să-i mai iasă din nas mirosul acela.

Iorgu îşî mai iuţi pasul, scoase batista şi-şi şterse năduşelile reci de pe frunte.

La pod s-au despărţit foarte-nduioşaţî.

- Succes bun! Ia revedere-n Bucureşti! a strigat apoi dânsa întorcându-se iar la deal.

Succesul deplin a fost uşor, dar în ceea ce priveşte revederea, vorba nu se potrivea cu gândul ei. El era tare hotărât sâ se-nfunde la Valea-Boului şi să nu mai iasă de acolo.

S-a-ntâmplat, însă, că după opt zile s-a pomenit la hote! cu Linica. îi aducea o scrisoare de la Zoe. Multe salutări călduroase şi nimic mai departe. Răspuns tot se cuvenea să-i dea.

- ***Şi*** când te-ntorci, Linico? întrebă dânsul.

- Nu mă mai întorc, coconaşule, răspunse fata. Rămân aici să scutur, să şterg praful şi să aerisesc.

— Bine, Linico! îi zise el şi-i dete un bacşiş bun.

Aceasta aşa, cam pe Ia ameazăzi.

„Să mă mai gândesc", îşi zise el.

De! Dacă Linica nu se mai întorcea, nu putea nici el să-şi dea răspunsul printr-însa. Nu era oare cel mai potrivit lucru ca, mai-nainte de a se duce la Valea-Boului, să se repeadă la Predeal şi de acolo la Zizin, ca să-i mulţumească-n grai viu pentru succesul uşor şi deplin, precum şi pentru celelalte?

Timp de a se gândi mai avea, căci trenul pleca spre Ploieşti tocmai pe la cinci, iar de la Ploieşti îşi lua o trăsură cu patru cai.

Fiinţă şubredă, neajutorată şi plină de neajunsuri fiind, omul nu o dată-şi zice: „Nemernic, ticălos, vrednic de cel mai

adânc dispreț ești!", și tot trece toate punțile ca sâ facă ceea ce nu-i este iertat a face.

S-a dus, și dus a fosi. Secerișul, treieratul, reparaturile și zidirile, ba până chiar șr*daraverile cu Zerlendi, cu bătrânul Cohen și cu Creditul Fonciar, toate îi erau nimicuri care se fac fie și fără de el, fie și mai târziu.

Adecă de ce nu?! Sunt atâția și atâția care fac așa și tot oameni cumsecade rămân! Omul trăiește ca să-și facă parte de plăcerile vieții.

Iar Emil?!

El a așteptat cât a așteptat fără ca sâ se poată dumiri. își strângea câteodată pumnii și-i venea sâ scrâșnească din dinți, dar peste puțin era cuprins de simțământul câ e un caraghios care caută ceea ce nu poate găsi, șî-n cele din urmă s-a-ntors la ale lui.

XII

Era-n ziua Sfinților Voivozi Mihail și Gavril. Deputații și senatotii, sosiți de curând la București, își căutau în lumea bucureșteanâ „orientarea", fiecare potrivit cu înclinările sale. Stâlpii cafenelelor, ai cluburilor și ai saloanelor nu erau încă în număr. Unii erau așteptați, iar alții nici nu era vorba să se-ntoarcă deocamdată. Viața bucureșteanâ se pornea mai cu anevoia decât în timpul celor din urmă câțiva ani, căci, de! cu schimbarea guvernului, toate sc schimbă.

lorgu realizase la Creditul Fonciar împrumutul, patru sute de mii de lei, și-și regulase dataverile cu Zerlendi. Recolta îi ieșise destul de bine. Ar fi ieșit, poate, chiar bine dac-ar fi stat, cum avuse de gând, în timpul treieratului la moșie. Dar, în sfârșit, prețurile erau frumoase și el a vândut-o și-a luat bani buni. Cu toate acestea, pe bătrânul Cohen 1-a mai amânat, căci din Rusia bătea vântul a război și Zoe era de părerea că-n asemenea timpuri e cestiune de prevedere să-și ție omul banii bine închiși. Zidirile de la Valea-Boului nu erau apoi terminate decât din roșu, mașini agricole, unelte de tot felul, vite și cai abia de aici înainte avea să-și cumpere, și pentru toate acestea trebuia să-și păstreze bani și iar bani.

Era bine. Putea să vină și iama și sezonul, că-l găseau pregătit.

Zoe însă iar ședea palidă, prăpădită și-mbrăcată într-un capot plin de dantele, dar astă dată nu pe un scaun, ci pe canapea, și nu-i mar zicea lui lorgu, care ședea pe-un scaun: „Șezi ici, lângă mine!"

Nu mai era acum femeie fără noroc, ci femeie perdutâ, perdută, perdutâ.

- Mult m-am temut, mult m-am păzit, mult m-am ferit! —se tângui dânsa-, dar de soarra mea n-am scăpat. Ursita e ursită! Chiar din clipa în care te-am revăzut am fost cuprinsă de simțământul că mâ aflu în fața unei mari primejdii și mi-am pus de gând sâ nu râmân niciodată singură cu tine. Când am văzut, însă, că ești mâhnit, am fost prea slabă și te-am primit în odaia de toaletă!

lorgu voia să zică ceva, dar nu-ndrăzni și ascultă mai departe, cum omul tras la răspundere pentru vină grea ascultă înșirarea păcatelor sale.

- O! - urmă dânsa - dacă n-ar fi murit ea, femeia cea înțeleaptă, n-aș fi ajuns unde mă aflu.

lorgu iar voi să zică ceva și se mișcă nerăbdător pe scaun, dar nici astă dată nu-ndrăzni.

- M-am gândit și m-am răzgândit mai nainte de a pleca cu rine la Valea-Boului, urmă iar Zoe. M-am dus pentru că te știam om care nu e-n stare să compromită cu gând rău o femeie, om care se sâmte dator a feri pe femeia ce are încredere în el chiar și de aparențele incorectîtății.

lorgu se mișcă încă mai nerăbdător, dar tot nu zise nimic.

- Atâta încredere aveam în tine, încât eram să rămân peste noapte acolo - exclamă -, dar mi-am schimbat gândul când am văzut, că te temi şi tu însuţi de tine şi stărui sâ plec. Celelalte le ştii, Iorgule, urmă "ea vorbind repede. Am plecat de la Bucureşti; ai venit după mine. Ai cerut s-o dau încolo pe Unica; am făcut-o de dragul tău şi aceasta. Eu, numai eu sunt vinovată. Când iar ai venit la mine, nu trebuia sâ te mai primesc. Nu eşti tu de vină; ai meu e păcatul, şi nu-mi rămâne decât să-1 spăşesc.

Iorgu nu se mai mişcă-n scaun, ci i se uita drept în ochi.

—Te-am ascultat, Zoe, cu toată răbdarea, îi zise. Dă-mi voie să-ţi răspund în toată liniştea. Vorbişi de răposata mea mamă, deşi pe morţi avem să-i lăsăm în pace. E adevărat că cele întâmplate ar fi fost peste putinţă dacă ea ar mâi trăi. Ziseşi că numai tu eşti vinovată. Eu zic că vinovat sunt numai eu, căci ea mi-a zis: „Zoe e făţarnică ş! vicleană", şi n-am ţinut seamă de vorbele ei. Abia din cele ce-mi spuseşi am ajuns să mă-ncredinţez că în adevăr le-ai pus toate astfel Ia cale ca să mă seduci, putând zice că eu te-am sedus pe tine.

Zoe sări ca fâcătorul-de-rele prins asupra faptei, dar bunul cumpăt nu şi-1 perdu.

— Te rog să-mi spui ce interes aveam să fac aşa, îi zise ea. Tu-ţi iei pălăria şi pleci, îţi schimbi pantalonii şi rămâi parcă nimic nu s-ar fi întâmplat, ba mai eşti şi lustruit c-o aventură galantă de care te poţi făli; eu rămân o femeie perdută, pe care unii n-o mai primesc în casa lor, iar alţii o privesc cu dispreţ ori cu un zâmbet ironic. Tu umbli mai departe-n treburile tale, iar eu sunt osândită a-mi lua lumea-n cap, ca să-mi trăiesc zilele vieţii undeva unde nimeni nu mă cunoaşte şi nu-mi ştie păcatul. Grozav de vicleană trebuie să fiu pentru ca să-mi fi făurit asemenea soartă!

Grâindu-le aceste, ea plecă, dar după ce făcu trei paşi se opri.

- Şi - adăugă apăsând asupra vorbelor - dacă mâne ori poimâne s-ar adeveri că sunt adevărate temerile de care sunt chinuită în timpul din urmă în ceea ce priveşte urmările fireşti ale faptei săvârşite de noî amândoi împreună, am să mă bucur, nu-i aşa, de rodul vicleniei mele? Vă salut, domnule Armaş, vrednică odraslă din nobila viţă a Armaşilor!

Iorgu, rămas singur, a stat puţin.

Să meargă după ea? Nu! Asta nu putea s-o facă.

A plecat, de astă dată însă nu cu capul ridicat, ci umilit de gândul că e mare nedreptatea pe cate a făcut-o.

„Da! - îşi zise — cel mai neîndoios adevăr l-a grăit ea când a zis că la toate acestea el trebuia să se gândească în clipa când a întrat în iatacul ei."

Temelia întregei lui vieţi sufleteşti era credinţa că omul are să răspundă pentru toate faptele sale şi are sâ primească fără de şovăire urmările lor. Cu credinţa aceasta s-a pomenit om în lume, în credinţa aceasta l-a crescut mama sa, în credinţa aceasta l-a întărit lumea în care şi-a petrecut cea mai frumoasă parte a tinereţelor. Multe s-au schimbat în sufletul lui de când s-a întors în ţară, dar credinţa aceasta a rămas neclintită.

Pe ea se răzema acum slăbiciunea lui.

Se deprinsese cu Zoe, se alipise de ea, încât se-nspăimânta de gândul că ea s-a supărat şi-şi făcea amarnice mustrări pentru că într-o clipă de năvălnicie i-a grăit vorbe prea aspre şi-a nedreptăţit-o. La urma urmelor, ea nu era decât o femeie orbită de patima iubirii, şi vinovat de cele petrecute tot el însuşi era.

Nu, el nu mai putea să se lepede de ea, şi dacă ea pleca, precum a zis, nu mai putea nici el să rămâie.

In loc de a şi-o mărturisi aceasta, el stăruia asupra credinţei că orişicine are să răspundă de faptele sale şi să primească urmările lor.

Mai erau şi temerile de care dânsa era chinuită în ceea ce priveşte urmările fireşti ale faptei săvârşite de ei amândoi împreună.

Nu doară dîn slăbiciune omeneasca, ci stârnind încredinţa, din simţământ de datorie, ca odraslă din viţa Armaşilor, s-a dus iar la Zoe ca să-i ceară iertare şi s-o încredinţeze despre toate cele bune.

N-a găsit-o, fireşte, acasă. Poate nu voia să-t primească. Avea cuvinte destule. Căinţa lui era cu atât mai deplină.

Ziua următoare s-a dus dar din nou.

Cele mai multe femei, voind să bage-n draci pe bărbatul care a prins slăbiciune de ele, se-neacă-n lacrămi, sunt înăbuşite de plâns, la nevoie chiar, cad leşinate. Zoe nu se folosea de asemenea arme: ea se gătea de plecare şi era nenduplecatâ.

Iorgu iar Ie-a găsit dar toate claie peste grămadă. De astă dată vorba era să plece pe timp îndelungat şi cu totul departe, cum zisese, undeva unde nimeni n-o cunoaşte şi nu-i ştie păcatul.

El ştia că zadarnice i-ar fi silinţele de a o face sâ rămâie.

— Eu nu pot să te opresc, îi zise deci. Cum rămâne, însă, dac-ar fi ca să se adeverească temerile de care îmi spuneai că eşti chinuită?

Ea i se uită cu îndrăzneală-n faţă.

-Aceasta nu te priveşte, îi răspunse. Eu mă tem, şi temerile mele pot sâ fie întemeiate ori nu. Eu cred şi pot sâ mă înşel. Aceasta nu se ştie decât, de obicei, prea târziu. Ei şi?! urmă dând din umeri. Copil din flori a fost şi Petru Rareş, ba până chiar şi Mihai-vodâ Viteazul; de ce să nu fie şi un Armaş copil din flori?! Dac-ar fi sâ fie! O să faci, poate, şi tu ca Goethe al vostru ori ca Alecsandri al nostru. Nevoie mare nu-t, căci eu am din ce să-1 cresc şi sunt destulă femeie ca să scot din el om, dac-ar fi să fie băiat. Grijă tu să n-ai, căci am destulă eu!

Iorgu se simţea parc-ar fi o otreapă pe care toţi o iau în picioare.

- Râu faci, Zoe, că vorbeşti în bătaie de joc despre lucruri foarte serioase, grăi dânsul.

Zoe se simţea-n largul ei.

- Tu despre bătaie de joc să nu vorbeşti - îl înfruntă ea - căci eu vorbesc, iar tu le-ai luat toate-n bătaie de joc. Sâ nu-mi mai faci mie paradă de principii morale. Dacă om serios erai, nu te expuneai sâ fii părintele unui copil din flori. Eu, când am făcut ce-am făcut, am luat-o în gât, mi-am zis: „Ce-o veni să vie!" şî înc-atunci m-am hotărât să fac ceea ce mă vezi făcând acum. Tu nu te-ai gândit decât să profiţi de slăbiciunea mea. Ştiai foarte bine că mama ta murise de curând, ştiai că eşti la începutul anului de doliu; ştiai care pot să fie urmările fireşti ale faptei tale; nu ţi-a păsat de aceste şi ai mers orbiş înainte. Ce vrei sâ faci acum?! De ce nu mă laşi în pace?! Eu plec! urmă cu toată hotărârea. Nimic în lumea aceasta nu mă poate îndupleca să rămân aici, unde unii se uită cu dispreţ la mine, iar alţii râd de prostia mea. O! te cunosc prea bine şi ştiu ce fel de gânduri te ispitesc, adăugă. îţi este nesuferit gândul că cel mai apropiat Armaş ar putea să fie nelegitim şi ai vrea, poate, să-1 legitimezi prin o căsătorie pe care o desfaci după ce te vei fi săturat. Nu se poate, Iorgule! strigă dânsa. Iasă că copilul nu e sigur decât în clipa când moaşa-1 ia în braţe, dar n-am să mai primesc şi asemenea batjocură. Iată de ce pled

Zadarnice au rămas toate stăruinţele lui Iorgu, toate rugăminţile, toate asigurările lui. Ea a rămas nenduplecatâ. Tot femeia slabă însă s-a dat în cele din urmă învinsă şi s-a învoit să plece şi el cu dânsa după ce-şi vor fi regulat, se-nţelege - fără de zgomot - poziţiunea de bărbat şi femeie cărora li se cuvine să călătorească împreună.

N-are hotar lepădarea de sine a femeii care iubeşte!

Iorgu era însă şi el vrednic de această dovadă de iubire.

Ieromonahul Gherman, cuviosul călugăr, era la îndemână. Atât Zoe, cât si mai ales lorgu stătuseră adeseori de vorbă cu dânsul. După cun* veniseră acum lucrurile, el li se părea oarecum rânduit să binecuvinteze căsnicia lor.

Plecând deci în lunga lor călătorie, ei s-au oprit la Braşov, pentru ca de acolo să treacă Ia Zizin. Mai nainte de a se duce la Zizin, au mers împreună la d-l advocat Godelius, care-n timpul sezonului stătuse-n casele din vecinătate. Femeie devotată şi corectă, Zoe ţinea adecă să-şi constituie zestrea şi-şi făcuse inventarul scumpelor ei mobile, al giuvaericalelor, a! preţioaselor de tot felul şi al hârtiilor de valoare, între care o sută zece mii bonuri rurale, şaptezeci de mii scrisuri fondare şi doauă sute de mii de Iei acţiuni ale marei întreprinderi de la Baia-de-Aramă. Zestre fără îndoială frumoasă chiar şi fără de moşia care era dată cu treizeci de mii în arândă.

D-l Godelius, având sâ ticluiască foaia de zestre, era de părere că n-are să treacă-n ea şi specificările din inventar, ci numai moşia şi suma globală ce rezultă din inventar.

lorgu, magistrat, ştia foarte bine care sunt deosebirile între una şi alta. Ar fi jigntt-o însă pe Zoe, în care avea atâta încredere, dacă ar fi stăruit asupra unei înşirări amănunţite. S-a mărginit deci a cere nu sumă, ci sume globale: mobilier - atât, veselă - atât, giuvaericale - atât, diferite alte preţioase - atât, deosebite hârtii de valoate - atât.

„Depozit la bancherul Cohen — atât!" era să mai adauge Zoe, ca sâ mai sporească suma totală, dar se răzgândi şî tăcu.

A rămas cum a voit lorgu şi, după ce foaia de zestre a fost făcută potrivit cu toate rânduielile locului, au plecat la Zizin, unde celelalte s-au urmat fără de zgomot, cum cereau împregiurările.

Apoi călătorie fericită!

Putea locuinţa din Batiste să rămâie-n seama orişicui, putea Valea-Boului să rămâie cu toate cele începute pe ea în grija

orişicui, puteau şoarecii să roadă cărţile bine alese din biblioteca cea frumoasă, puteau să mucezească lucrurile râmase de la scumpa răposată şi să crească buruiana pe mormântul ei, puteau cei râmaşi sâ zică orişice: socoteală n-avea nimeni cădere de a cere.

Cine a pornit o dată în drumul pe care apucase lorgu merge şi mereu merge dus fără ca să se mai întrebe unde are să ajungă şi dacă se va mai opri vreodată.

E drumul umblat de atâţia şi atâţia care nu s-au mai întors niciodată din el!

PARTEA A PATRA

VALURILE TINEREȚELOR

Ia seratele de la Maiorescu luaseră parte numai unii dintre dascălii ce nu erau angajați in vreuna din partidele atunci în opozițiune. în toamna anului următor s-a pornit deci o mişcare pentru punerea la cale a unor întruniri pe teren neutral, la care să ieie parte întreaga dăscălime din Bucureşti, în fruntea acestei mişcări se afla atunci binecunoscuta şi tuturora simpatica treime, prietenii nedespărțiți: Tache Laurian, Ştefan Mihâilescu şi Anghel Dimitrescu, iar în dosul lor stăruiau bătrânul Nestor, frații Robescu, Străjanu şi Herescu, Ieremie Circa, Ananescu, Marescu, Borănescu, Barbu Constantinescu şi mai ales Ioan Manliu, acum revizor şcolar al capitalei.

întrunirile se țineau la Universitate, unde-n timpul lungilor seri de iarnă nici cea mai mare dintre săli nu era destul de încăpătoare pentru mulțimea adunată. Unul dintre profesorii cu oarecare autoritate, urcat la catedră, punea o teză, o lămurea şi-o dezvolta. Urma apoi, sub conducerea lui, discuțiunea.

Se discutau chestiuni de metod pentru toate materiile, însă mai ales în ceea ce priveşte studiul limbii române.

Maiorescu introdusese adecă în programul şcolilor secundare şi studiul limbii române, pentru care nu existase mai nainte catedră. Mulți erau de părerea că inovațiunea aceasta era

cel puțin, de prisos, căci şcolarii ştiau româneşte şi-şi desăvârşeau româneasca învățând alte limbi şi făcându-şi celelalte studii în româneşte. Astfel, Eliad Rădulescu şi Gheorghe Asachi, Costache Negruzzi şi Nicolae Bălcescu, V. Alecsandri şi Dimitrie Bolintineanu, Grigore Alexandrescu şi Al. Odobescu scriau foarte bine fără ca să fî-nvățat în tinerețele lor gramatică românească. Alții erau însă de părerea că aceştia şi-au făcut ei înşişi gramatica, şi cestiunea era discutată cu multă aprindere nu numai în cercurile dăscăleşti, ci şi prin cele literare.

Un cuibar de asemenea discuțiuni se afla în palatul „Dacia", la redacțiunea ziarului *Timpul,* unde colaborau M. Eminescu, I. Caragiale şi Haralamb Grandea, şi discutau zi şi noapte atât între dânşii, cât şi cu dascăli ca M. Străjanu, Ieremie Citea şi I. Manliu.

în aceste discuțiuni s-a stabilit, mai nainte de toate, că scrietorii îşi fac ei înşişi gramatica, şi şi-o fac bine dacă cunosc atât limba poporului, cât şi scrierile cronicarilor, ale autorilor bisericeşti şi, în genere, ale celor ce au scris mai nainte de dânşii. Şcoala însă nu scrietori are sâ ne dea, ci cititori, care sunt în stare să judece dacă scrietorul pe care-1 citesc a ales, a întrebuințat şi-a aşezat ori nu bine vorbele, iar aceasta nu e cu putința dacă nu au fost deprins în şcoală să analizeze tot ceea ce citesc. Primind acest fel de a vedea al lui Eminescu, I. Manliu, care atunci îşi terminase primul manual de gramatică după model german, a pus în discuțiune la întrunirea de la Universitate tema *„Puținăgramatică şi multă analiză",* care a fost discutată mai multe seri de-a rândul.

Luau parte la întruniri şi femei, fie profesoare Ia atunci singura şcoală secundară de fete, fie institutoare la vreuna dintre însă puținele şcoli primare. Nelipsită era zeloasa Elisa Săvescu, pe care firea n-o ierta să vie decât însoțită de foste eleve ale ei, acum căpătuite pe la scoli de prin mahalale. Cea mai stăruitoare

dintre aceste era *Mina,* care, acum femeie cu rost şi cu poziţiune asigurată, şedea totdeauna moţ în frunte, chiar în prima bancă, precum fusese obicînuftâ Ia şcoală.

Ochii tuturora erau îndreptaţi asupra ei, nu însă pentru că se afla moţ în frunte, nici pentru că era boboc, tânără şi frumuşică, ci pentru că ochii ei se îndreptau asupra unuia singur, cel ce-şi spunea părerea, iar acesta, orişicine ar fi fost el, era parcă mai ales ei îi vorbeşte.

Dascălul adecă, adevăratul dascăl, spuind ceea ce are de spus, se uită la feţele celor ce-1 ascultă şi-n ochii lor vede dac-a fost ori nu bine-nţeles şi-şi potriveşte gândurile şi vorbele cu cei ce vor cu tot dinadinsul sâ-1 înţeleagă. Iar Alina, venind la întruniri tare încredinţată că are să-nveţe lucruri bune şi frumoase, asculta cu încordată luare-arnînte. Când vreunul spunea un adevăr, faţa ei posomorâtă se lumina şi zâmbetul ei de mulţumire îl vestea pe vorbitor că se află pe calea cea bună. Când el se-ncurca de nu mai puteai să-ţi dai seamă ce vrea să zică, ea dedea din umeri, deschidea ochii mari şi-şi ridica sprâncenele, tot semne că el are să-şi dea silinţa de a fi mai desluşit. Când se-ntâmpla ca el să scape câte o prostie mai mică, ea se strâmba într-un fel, iar când prostia era mare, ea se strâmba rău de tot şî pleca fruntea ruşinată, pentru ca nu cumva să-1 jignească pe cel ce-a spus-o. Era deci peste putinţă să spui acolo câteva vorbe şi să nu ţi se oprească ochii asupra ei, iar ceilalţi şi celelalte se-ntrebau mereu ce vei fi având cu ea şi se uitau unde te uiţi tu.

Atât şi numai atât: după ce toţi au spus ceea ce aveau de spus, lumea se risipea, şi dânsa, posomorâtă iar şi de cele mai multe ori cuprinsă de simţământul că puţin s-a folosit, nu se mai uita nici la dreapta, nici la stânga, ci se-ntorcea acasă.

Vor fi fost fără îndoială între atât de mulţi şi câţiva care foarte bucuros ar fi însoţit-o, ba pe ici, pe colo şi câte unul care era ispitit să i se plimbe pe sub fereastră, dar dânsa era nu numai posomorâtă, ci şi neapropiată.

Era timpul când Eminescu scrisese versurile:

Pe lângă plopii fără soţ
Adesea am trecut.
Mă cunoşteau vecinii toţi,
Tu nu m~ai cunoscut.

Cu alte cuvinte:

Degeaba vii, degeaba te duci,
rupi nişte papuci.

Ea nu vedea nici pe cei ce trec pe lângă dânsa, nici pe cei ce se opresc în faţa ei. Doi oameni erau asupra cărora i se opriseră ochii, despre care-şi făcuse cele mai frumoase-nchipuiri, pe care-i pusese de tot sus în gândul ei şi de care prinsese slăbiciune, şi amândoi s-au pocit, cum şi cele mai frumoase figuri de ceară se pocesc în bătaia soarelui.

Avuse-ntr-unul o încredere nemărginită, de-ar fi fost în stare să plece cu el fără de nici o grijă-n lume, şi în curând l-a văzut prăpădit, de-i venea să-i plângă de milă. îl socotise pe cellalt împodobit cu cele mai frumoase daruri trupeşti şi sufleteşti, încât numai cu sfială se apropia de dânsul, iar acum era cuprinsă de jale când şi-1 reamintea.

Nu ştia dânsa şi nici nu-şi dădea silinţa să afle unde s-a dus Emil şi ce s-a ales de el. I se revărsa un fel de dulceaţă în suflet când îşi aducea aminte de puţinele ceasuri petrecute cu dânsul, dar lucrurile s-au desfăşurat aşa, că în adevăr era mai bine ca ei să rămâie departe unul de altul. Ce-ar mai fi putut să fie dânsa pentru el şi dânsul pentru ea?!

Nu tot aşa se gândea la Iorgu.

„Ce va fi vrând omul acesta cu mine?!" se-ntrebase odată.

Ea se cutremura în întreaga ei ființă când își dedea seamă că orișice ar fi voind poate să Iacă cti dânsa. De aceea era cuprinsă de jale: era pe deplin încredințată că el o iubește, și nu înțelegea de ce nu'mat trece el pe la dânsa și nu se-ndoia că azi-mâne o să vie. Era deci posomorâtă, dar nu rnâhnită, și nu plângea, nici nu se plângea, ci aștepta. S-a cutremurat deci, cuprinsă de spaimă, când a aflat, în cele din urmă, că el nu mai e la Valea-Boului, ci a plecat din țară iară ca să fi luat ziua-bunâ de la dânsa. S-a ascuns apoi, ca sâ plângă nevăzută de nimeni, când î s-a mai spus și că verișoarâ lui, Zoe, a plecat și ea. Acum era chiar ma! mult decât mâhnită, dar tot nu se plângea, ci era, din contra, cuprinsă de simțământul c-a scăpat de o mare primejdie și-i era rușine de gândurile ce-și făcuse.

„Săracul! își zise. Ce bine e că nu mai trăiește cocoana-mare!"

„Săracii!" zise iar,

Dacă până chiar nici aceia doi n-au rămas cum îi știa dânsa, ce trebuia să fie de capul celorlalți?! Bărbatul, prin chiar prisosul lui de puteri și prin firea lui năvalnică, e sortit să cadă din păcat în păcat și sâ se schimbe de azi pe mâne, încât n-ai sâ te razerni pe el și numai cu mare grijă ai să-1 lași să se apropie de tine. Ea nu se uita nici la dreapta, nici la stânga și se ferea de toți.

Ispita i se ivește însă muritorului la tot pasul în cale.

Mai era la București o școală de fete, ale căreia absolvente ieșeau institutoare, ba unele chiar profesoare, Azilul „Elena-Doamna". înființată de Elena-doamna în urma stăruințelor lui Vasilie Alecsandri și ale doctorului Caro! Davila, școala aceasta s-a bucurat și de purtarea de grijă a Elisabetei-doamnei și a ajuns sub direcțiunea cu adevărat nobilei Elena Davila în curând la înflorire. Neobositul dr. Davila angajase profesori ca Ieremie Circa, Nae Popescu, Barfou Constanrinescu, dr. Grecescu, C. Istrati, M. Minovicî, Dcherdopohi, pictorul Henția, caligraful V. Ștefănescu și alții, care se puteau făli cu absolventele pregătite de dânșii. Pentru ca să asigure în deplin viitorul acestora, dr. Davila obținuse, mulțumită stăruințelor Elisabetei-Doamnei, pentru ofițeri dreptul de a lua în căsătorie institutoare ori profesoare și dacă aceste n-aveau zestrea reglementară. Era apoi de s/ne-nțeles că ofițerii astfel căsătoriți se bucurau și de favorul de a nu fi despărțiți de soțiile lor prin obișnuitele mutări dintr-o garnizoană într-alta. Venea deci pe la întrunirile dăscălimii, ca un fel de oaspe nepoftit, și câte un ofițeraș fercheș, care ținea sâ nu fie mutat din București, și Alina, orișicât de posomorâtă ar fî fost, era și ea candidată de ofițerească.

Nu-Î vedea, ce-i drept, nici pe aceștia, dar o vedeau ei pe ea.

Era mai ales unul, d-I locotenent de roșiori Voicu Strună, care făcea tot ceea ce în asemenea împregiurări se iartă ca și ea sâ-1 vadă pe el.

Om de vreo treizeci de ani, scurt și bine legat, cu sprâncenele dese și îmbinate, cu căutarea sperioasă, cam buzat și cu mustața scurtă și groasă, el mai și vorbea răstit și cu o voce cam răgușită, avea mișcările iuți, călca țeapăn de-i zăngăneau pintenii și umbla de ici până colo parcă el ar fi fost stăpânul palatului universitar, iar la Alina se uita din ce în ce mai stăruitor.

Dânsa la început să făcea că nu-1 vede, dar îi era frică de el, în urmă-și zicea că el e obraznic și, în sfârșit, îl lua drept un caraghios, ceea ce el în adevăr nu era.

Când cu discuțiunea urmată asupra tezei puse de Manliu, unii erau de părerea că nu numai gramatica, ci și analiza e de prisos. E destul - ziceau ei — ca școlarii sâ citească-n timpul liber ca să-și formeze gustul. Ieremie Circa, un om mărunt, iute la fire, foarte pedant și autor al uneia din cele mai bune gramarici, sari în picioare ca și când ar fi fost atins de pleasna biciului.

- O crimă! strigă. Cea mai monstruoasă crimă! N-are să citească şcolarul decât după ce i s-a dat cuvenita îndrumare cum are să-şi dea seamă despre cele citite.

El începu să vorbească despre analiza etimologică şi despre cea sintactică, despre cea logică şi cea literară, despre cea stilistică şi cea lexicală, tot lucruri asupra cărora Alina nu era dumirită. Ea se strâmba deci în fel de fel de chipuri, deschidea din când în când ochii mari, ridica sprâncenele şi, ameţită de cele ce auzea, nu mai ţinea seamă că e de faţă şi cineva care se uită mereu la ea, şi s-a ridicat în picioare spre vorbitorul care din întâmplare nu se afla pe catedră, ci într-o bancă din fund.

Unul dintre ceilalţi se ridică şi-ncepu să-l ia de sus pe pedantul susţiitor al nesfârşitului şir de analize.

- Ai pornit-o, domnule, razna! îi zise. Şcolarii n-au să citească decât scrieri alese de profesorul lor: acesta face analizele de tot felul asupra cărora d-ta stărui cu atâta străşnicie.

Alina se strâmbă rău de tot.

- Auzi vorbă! grăi dânsa aşa pentru sine, parcă n-ar mai fi fost şi alţii în sală. Dar cum, păcatele mele, s-o fac dacă nu ştiu s-o fac, căci n-aro fost deprinsă a o face când mă aflam pe băncile şcolii?!

Un hohot zgomotos însoţi aceste vorbe. Nu însă de ceea ce a zis ea râdea lumea, ci de prostia celuilalt, şi nu i-a mai dat nimănuia mâna să spună că gramatică şt analiză sunt de prisos în şcoală.

Alina se caia, cu toate acestea, de a se fi expus scăpând acele vorbe şt aştepta cu nerăbdare sfârşitul întrunirii, ca să poată pleca nebăgată-n seamă şi cât mai iute.

Iute da, dar nebăgată-n seamă nu.

Când era să se străcoare prin mulţimea pornită spre ieşire, se pomeni deodată faţă-n faţă cu d-l locotenent, care-şi

luă poziţiune bătând din pinteni şi i se prezentă după toate regulele.

— Să-mi daţi, domnişoară, voie să vă felicit, îi zise. E în adevăr peste putinţă sâ fac exerciţiile cu răcanii dacă nu cunosc regulamentul şi nu-1 ştiu aplica.

Ea-I măsură din creştet până-n călcâie. Nu i se mai părea acum nici caraghios, nici obraznic, ci prea-nchipuit.

- Vă felicit şi eu pentru comparaţiune, dar adresa aţi greşit-o, îi zise, apoi îi întoarse spatele şi-şî căută de drum.

Cu aceasta incidentul s-ar fi sfârşit dacă n-ar fi fost la mijloc şi altele.

D-na lonescu deşi avea fată cu rost şi cu poziţiune asigurată, se măritase chiar mai tânără de cum îi era fata şi se socotea destul de tânără pentru ca să nu fie-mpăcată cu gândul de a-şi petrece restul vieţii tot în văduvie. A adus jertva văduviei câtă vreme fata îi era încă tânără, acum însă dedea zor s-o mărite, pentru ca sâ se mărite şî ea însăşi.

Abia acum s-a dumirit Alina că, deşi zidite de răposatul ei tată, casele cele frumoase se aflau pe locul caselor de zestre ale mamei sale, care, măritându-se, îi aducea în ele un tată maşter.

E urât gândul ce-n mintea orişicui se leagă de vorba „maşter". Alinei îi era însă mult mai urât gândul de măritiş. 1 ,asâ că nu vrea şi n-avea nevoie să se mărite, dar nu se speria de gândul c-o să aibă tată maşter şi nu-nţelegea de ce adecă mama ei n-ar fi putut să se mărite şi fără ca s-o fi măritat mai nainte pe ea. Nu-i spusese, ce-i drept, nimeni că mama ei vrea sâ se mărite, acesta e însă un lucru care se sâmte.

încă de vreun an şi mai bine venea din ce în ce mai des în casa lor advocatul Cezar Iică, însoţitor la maus al d-nei lonescu, un om „foarte bine" şi cu deosebire binevoitor, care dedea-n toate împregiurările cele mai bune sfaturi, alerga-n treburile familiei şi se amesteca-n toate parc-ar fi la el acasă, încât Alina încetul cu încetul se deprinsese a-I socoti mai mult decât o

simplă cunoştinţă făcută la partidele de maus, ceea ce, în cele din urmă, n-o supăra.

Nu s-a supărat nicicând mama ei, ba chiar nici când d-l],îcă au început să-i vorbească despre „partide" bune acoperind ele multe laude mai pe unul, mai pe altul. Acum, în starea sufletească în care se afla, nu s-ar fi putut apropia de dânsa nici Emil, ba chiar nici lorgu; ea ştia însă că soarta fetelor mari e să fie neliniştite de peţitori, ceea ce n-are s-o scoată din răbdări.

Sângele i s-a ridicat însă-n obraji când s-a pomenit că d-l Cezar I,ică vine însoţit de d-l locotenent Voicu Strună,

Asta le-ntrecea toate.

Prezentat d-nei lonescu, d-l locotenent luă poziţhine cu obişnuita bătaie din pinteni, apoi sărută mâna.

- Vă mulţumesc, doamnă, - grăi dânsul - de o mie de ori vă mulţumesc pentru bunăvoinţa de a-î fi dat d-luî I.ică voie să mâ prezente.

D-na lonescu îşi prezentă fiica.

- Domnişoara mă cunoaşte - zise el rostind vorbele respicat, ea-ntr-o cuvântare de mai nainte pregătită - dar teamă mi-e că nu prea e bună părerea ce şi-a făcut despre mine.

Alina tresări. Dându-şi scamă că vorba e de o urzeală pusă la cale de d-l I.ică, viitorul ei „maşter", ea-şi adună toate puterile, ca şi când ministrul el însuşi ar ft venit să-i asiste la lecţîune.

- Nici bună, d-le ***locotci}ent,*** nici rea, răspunse ea; despre oameni cari nu ne privesc n-avem nici o părere.

- Sunteţi foarte gentilă» d-şoară, întâmpină dânsul. Eu însă aş dori să aveţi o bună părere şi de aceea am rugat pe d-l Lică, iar d-sa a avut bunăvoinţa să mâ prezente, pentru ca - cu voia doamnei - sâ vă-ncredinţez câ n-aveţi sâ mâ puneţi în rând cu papugiii de Bucureşti, cum sunt vestitul Izvoranu ori camaradul meu Florescu, care stau în raţa Teatrului şi se leagă de trecătoare.

D-l Lică, cunoscându-şi omul, îşi stăpânea râsul, iar d-na lonescu, cunoscându-şi fata, stetea ca pe spini şi jăratec. Ea se aşeză şi-1 pofti şi pe el sâ şadă.

— Da, d-şoară, stărui dânsul şi se aşeză.

— Eu nu mâ plimb prin faţa Teatrului şi nu m-am gândit niciodată la aşa ceva, îl încredinţa dânsa, aşezându-se şi ea.

— Sunteţi foarte gentilă, domnişoară, zise el iar. Eu doresc însă sâ vă gândiţi, şi de aceea ţiu să vâ spun că sunt, ce-i drept, bucureştean, dar nu pui de boier, nki ciocoi săltat, ci fecior de măcelar şi militar adevărat, adecă om care nu umblă cu mofturi, ci spune verde româneşte ceea ce vrea.

-Aceasta e o frumoasă însuşire! grăi d-na lonescu, pentru ca sâ-i taie vorba fiicei sale, care-ncepuse a zâmbi.

— Da, doamnă! stărui dânsul. Nu că mă laud, dar aşa este. Camarazii mei îmi zic „Zurbagiul". Să nu credeţi câ cine ştie de ce. Sunt cel mai bun om: nu supăr pe nimeni, dau fiecăruia ce i se cuvine, dar nici mie să nu-mi calce nimeni pe bătături, c-o pate, chiar şi dacă general ar fi, o pate. Tot respectul, dar pân-aci şi mai departe nu! Sunt Ia noi mulţi oameni care au obiceiul de a minţi, de a se făţări, de a linguşi. Eu le zic: „Nu ti-e ruşine?!" Am, domnişoară, ori nu am dreptate?

— Ai - răspunse ea zâmbind -, dar dă-mi voie să-ţi spun câ au şi ei dreptate când îţi zic „Zurbagiul".

— Da, domnişoară, de aceea! urmă dânsul. Dacă vreunul se leagă de vreuna, eu îi zic: „Nu ţi-e ruşine să fii obraznic?!"

Alina râse cu hohote.

— Ştiu de ce râzi, domnişoară, urmă el iar. Vrei să zici că ţi-am făcut-o şi eu. Asta e altceva! O face omul şi are s-o facă fără de sfială când intenţiunile îi sunt serioase, bune, curate. M-ai înţeles, domnişoară? Serioase, bune, curate!

Alinei îi venea să se ridice şi să-i întoarcă spatele, dar aceasta ar fi fost cochetărie.

- Mî-ai zis atunci c-am greşit adresa, stărui dânsul. Foarte desluşit, dar...

- O zic aceasta şi acum, îl întrerupse ea, serios şi hotărât.

- Nu, domnişoară, n-am greşit-o ! o-ncredinţă el. Te rog să ai răbdare să mă asculţi şi vei vedea că n-am greşit-o.

- Eu răbdare am - întâmpină ea —, dar o să-ţi fie zadarnică osteneala.

- O zici pentru că nu ştii încă ce voiesc să-ţi spun, stărui dânsul. EI se întoarse spre d-na lonescu: îmi daţi voie, doamnă, — zise - să vorbesc aci în faţa d-voastre cu inima deschisă, cum se cuvine unui militar?

- Vă face onoare şi ne onoraţi şi pe noi, răspunse muma.

- Eu - începu el - am la Bucureşti trei perechi de case, una-n mahalaua Oborului, unde au stat părinţii mei şi unde stau acum numai eu singur, şi doauă-n piaţă, cu prăvălii şi cu apartamente de închiriat. Mai am şi doauă măcelării, una la Obor şi alta-n Piaţa Mare. Am şi uscătoare de pastrama. Iarna, vara lucrează-n socoteala mea cincisprezece până la doauâzeci de oameni de-ncredere, cu care am multă bătaie de cap, căci mai sunt şi ofiţer, doamnă şi domnişoară, şi ţiu la rangul meu, să vă spuie d-I Iică dacă ţiu şi cât ţiu. Ce fac eu dacă mâne ori poimâne mă înaintează căpitan şi mă mută fie chiar şi numai la Ploieşti ori la Târgovişte?! Cum rămâne gospodăria mea?! Afurisita de deprindere, doamnă şi domnişoară. M-am pomenit de copil în mirosul de sânge-nchegat şi-mi râde inima când văd un muşchi frumos ori o pastrama bine uscată. Nu mi-ar rămânea decât să ies din oştire, lucru foarte greu, căci îmi plac caii, mă simt bine-n uniformă şi am slăbiciune de răcanii mei.

Alina începu să se mişte, cuprinsă de nerăbdare.

- Ai răbdare, domnişoară, că nu e cum vei fi crezând d-ta, urmă el. Am săltat de bucurie când am aflat de treaba pe care a făcut-o doctorul Davila. Ai, băiete, să te-nsori cu o profesoară din Bucureşti - mi-am zis -şi nu te mai mută nimeni de la gospodăria ta.

Alina se mişcă cu şi mai învederată nerăbdare, ba se şi strâmbă puţin.

- Nu te supăra, domnişoară, - stărui dânsul - că am zis-o aceasta când nu te ştiam încă pe d-ta. După ce te-am văzut, s-au răsturnat toate-n sufletul meu: nu mai ţiu nici Ia militărie, nici la măcelărie. „Nu faci tu pentru ea!" mi-am zis, cuprins de întristate. Aveam ori nu dreptate?! Iară parcă-mi zici: „Iasă-ină, omule, în pace şi caută-ţi de drum". Aşa e ori nu?!

Alina, viu mişcată, i se uită cu seriozitate şi stăruitor în ochi, apoi, dând din umeri, aruncă o căutătură spre mama ei.

- Eu ce să zic?! răspunse ea plecându-şi capul. Inimă deschisă pentru inimă deschisă: aş fi de rea-credinţă dac-aş zice că nu m-ai înţeles bine. Aşa este.

D-1 Cezar I.ică îşi muşcă buzele, iar d-na lonescu, adânc mâhnită, se-ntoarse spre locotenent.

- Să nu te jignească răspunsul acesta, îi zise. Fiica mea e încă prea tânără pentru ca să poată da altul.

- Nu, mamă! întâmpină Alina. Chiar fată bătrână dac-aş fi, tot aşa ar trebui să-i răspund. Propunerea ce d-sa îmi face mă măguleşte şi ne onorează, dar d-sa a venit să se încredinţeze despre adevăr şi nu-mi este iertat să-1 port cu minciuna. Mai sunt în Bucureşti şi altele, care...

- Vor fi fost, domnişoară, dar nu mai sunt, o întrerupse el. Azi nu mai e în lumea aceasta decât una şi singură. îţi spun încă o dată: s-au răsturnat în mine toate, şi nu mai ţin la nimic decât la aceasta. Mi-e silă de tot ceea ce mai nainte mă ademenea: gospodăria mă plictiseşte, milităria mi-e sarcină grea; îmi plăcea mai-nainte să beau câte un păhărel, iar acum nu mai pot gusta băutura; îmi petreceam din când în când timpul jucând cărţi, iar azi nu mai înţeleg pe cei ce joacă înainte. Am venit, domnişoară, - adăugă el - ca să ţi ie spun acestea nu

şoptindu-ţi-le la ureche, ci aici, în faţa mamei d-tale, şi te rog să nu le dai uitării şi să mă ierţi dacă mai viu din când în când.

- O, Doamne! răspunse ea, cuprinsă de mâhnire. Eu sunt nevinovată. Societatea d-tale are să-mi fie totdeauna plăcută, dar ai să mă ierţi şi d-ta dacă o să mă găseşti tot ca acum!

El dete cu un fel de-ndărâtnide din cap.

- Eu nu-mi pierd nădejdea câtă vreme nu voi vedea că altul e mai norocos decât mine.

Cu aceste erau împăcaţi amândoi.

Nu erau însă împăcaţi şi ceilalţi doi, şi după plecarea locotenentului, mama şi fata rămaseră faţă-n faţă.

- Alino! grăi mama. Nu eşti în toată firea. Asemenea partidă nu mai găseşti. Ori nu cumva-ţi închipuie?ti...

- Nu-mi închipuiesc nimic! o întrerupse Alina. Văd, însă, că vreţi să mă scoateţi cu orice preţ din casa aceasta. Sunt gata sâ ies: dacă e vorba, găsesc la Ploieşti orişicând una care-şi schimbă bucuros catedra cu a mea.

II

„Frumoasă pereche!" zicea Ia Braşov lumea când îl vedea pe Iorgu braţ la braţ cu Zoe. Tbt aşa ziceau şi cei ce călătoreau cu dânşii spre Viena. Cu atât mat vârtos ziceau aşa cei din Vtena, unde însurăţeii s-au oprit pe câteva zile şi au rămas câteva săptămâni.

Era-ri adevăr greii sâ spui dacă e mai frumos el ca bărbat ori mal frumoasă ea ca femeie tânără, cu niiilr mâi tânără de cum în adevăr era. Ochii tuturora, chiar şî ai femeilor, se opreau mai mult asupra ei decât asupra lui, pe care mtrfţi îl fericeau, şi care se simţea şi el nu numai măgulit, ci Şfcn adevăr fericit. Dacă e vorba, el aba acum cunoştea farmecele mai ascunseale tinereţelor. Trăind mereu sub privegherea: mamei sale, el nu şi le-ar fi închipuit niciodată atât de-mbătătoare cum i le desfăşura Zoe, marea măiestrâ în ale vieţuirii plăcute, care ca

numai puţine dintre femei ştia să-ndulceascâ viaţa bărbatului iubit de dânsa cu patimă nesăţioasă.

Adevăr nendoios e însă că fericirea senină nu e-n lumea aceasta cu putinţă.

Ea se simţea chiar mai fericită decât el, dar când faţa îi era luminată de cea mai zburdalnică veselie, un gând urât întuneca sufletul ei. „Până când?" se-ntreba, şi inima îi era cuprinsă de temerea ca mi cumva el să se dezmeticească şi ea să-1 peardă. Ştiind cum l-a amăgit şi prin câte apucături viclene a ajuns sâ-l înduplece, ea îi ghicea gândurile, umbla-n voile lui şi era nesecată-n născocirea mijloacelor de a şi-1 ţinea legat. în fiecare zî îl ameţea prin câte o noauă şi neaşteptată plăcere, pentru ca să nu-i rămâie timp de a se gândi la cele trecute, de a se căi, de a-şi face mustrări şi de a se răzvrăti.

Silinţele ei erau deocamdată de prisos, căci din drumul în care pornise el, omul numai cu anevoia se-ntoarce.

Mustrări el nu-şi făcea. Nu! De fapte pe urma cărora are parte de plăceri azi mai vii decât ieri, omul însetat de viaţă nu se căieşte. Chiar şi fiind ispitit a se mustra, el găseşte totdeauna cuvinte de a se-ncredinţa pe sine însuşi că se află pe calea cea bună, că e chiar dator să facă ceea ce face.

Era feră-ndoială neobicinuit felul în care s-a căsătorit, dar în împregiurările date un om cumsecade nu putea să facă decât ceea ce a făcut el.

Zoe, tot din neamul Armaşilor şi ea, nu-i era în adevăr verişoara, ci, nepoată de văr, căci răposatul lui tată şi bunicul ei erau veri din doi fraţi. De aceea îi şi era oarecum nesuferită răposatei sale mame. Chiar şi dacă n-ar fi fost la mijloc datoria de a-şi legitima copilul, nu se putea pentru dânsul o mai potrivită însoţire, şi el s-a căsătorit în grabă mare şi prin ascuns numai ea să scape de gura lumii, căreia nu putea să-i spună de ce nu îi era iertat sâ aştepte sfârşitul anului de doliu.

Mai era apoi şi nenorocita lui slăbiciune pentru Alina. îi era şi acum scumpa fata aceea, şi s-ar fi ascuns cuprins de ruşine dacă i s-ar fi întâmplat s-p vadă din depărtare, dar nu putea să depărteze de la sine gândul că avea faţă cu familia sa datoria de a-si călca pe inimă, îi era Zoei recunoscător că I-a ajutat să-şi facă datoria aceasta şi nu numai că nu se căia, cl era mulţumit de sine însuşi, mândru de fapta ce săvârşise.

Umbla deci şi el în voile Zoei, şt gândul urât care întuneca sufletul ei îi amăra ii lui din când în când viaţa. Femeie de o fire năvalnică, dânsa era pornită spre desfrâu şi-1 ispitea şi pe el. Nefiind niciodată pe deplin mulţumită cu cele de azi, râvnea la mai mult pe ziua de mâne şi-1 ducea mai departe şi tot mai departe, şi cu cât mai mult se depărtau, cu atât mai vie era în el temerea că dânsa se va sătura în cele din urmă.

Aceasta cu atât mai vârtos cu cât mai era la mijloc şi-o altă supărare.

Nu erau adecă dânşii singurii români care-n drumul lor spre Paris se opreau la Viena. Orişiunde s-ar fi dus, ei dedeau peste oameni care-i cunoşteau şi sc uitau cu un fel de mirare ta dânşii, ceea ce-i făcea lui lorgu acră plăcere.

- Ce-ţi pasă?.' îi zicea Zoe. Nu ţi-e destul că ştii tu însuţi cum stau lucrurile, şi peste câteva luni, după ce se va fi împlinit anul de doliu, o să afle şi ei adevărul?

Nici câ se gândea lorgu la sine însuşi; ceea ce-l supăra era nedreptatea ce i se făcea Zoei, şi de aceea el îşi dedea mereu silinţa s-o mângîie.

Subscriind la Braşov foaia de zestre, el spusese un neadevăr. N-a primit nimic. Până chiar şi sculele cele scumpe ale Zoei se aflau la Casa de depuneri. Un adevărat Armaş nici nu putea stărui să i se predea cele cuprinse în foaia de zestre, iar o femeie ca dânsa nu se putea găti fără de inele, broşe, brăţare, lanţuri. Văzând deci ca ea se câieşte de a nu fi adus cu dânsa măcar o parte din giuvaericalele ei, el se bucura câ poate s-o mângâie

cumpârându-i azi una, mâne alta, se-nţelege, tot lucruri potrivite cu rangul lui şi cu gustul Zoei, care-i dedea dovezi câ ştie să aleagă. Puţin adăugat la puţin face apoi mult. Cu atât mai mult se adună adăugând mult la mult, şi lorgu a ajuns în curând să se mire cât poate să cheltuiască omul în timp scurt dacă-i dă mâna, iară lui îi dedea mâna, câci abia de curând realizase împrumutul la Creditul Fonciar şi, pe deasupra, mai vânduse şi recolta. Mai avea, ce-i drept oarecare cheltuieli şi Ia Valea-Boului, dar Valea-Boului rămăsese departe, la poalele Carpaţilon cine să se mai gândească şi Ia ea călătorind prin văile răcoroase ale Alpilor?

Operă, teatre, concerte, galerii, plimbări, mese nu mai aveau în cele din urmă destul farmec pentru Zoe, dar nici pentru lorgu. Râvneau la ceva mai picant şi s-au pomenit pe la „Orfeu", pe la „Diana Sale", pe la „Coloseul" din Ftinfbaus şi prin alte locuri, unde femei uşuratice îsi petrec nopţile în felul lor. £ra o lume pe care n-o cunoşteau nici el, nici ea şi-n care te cobori pe nesimţite şi mereu te cobori, de te pierzi în cele din urmă pe tine însuţi.

Se-ntorceau în zori de zi la hotel, petreceau câteva ceasuri zbătându-se în culcuş, sc sculau asupra prânzului mahmuri, de nu le mai priia nimic, şi curând au ajuns sâ fie cu totul alţi oameni, sătuî amândoi de cele de pân-acum şi doritori de altele.

Zoe era dusă cu gândul Ia tainele nesecate ale vieţii pariziene, iară lorgu fugea tocmai de Parisul unde erau chiar mai mulţi decât la Viena oamenii care se uitau cu un fel de mirare la el şi la Zoe. Această deosebire de vederi nu putea să-i înstrăineze însă unul de altul.

- Cum vrei tu, zicea Zoe. lângă tine orişiunde mă simt fericiră, şi-n familie dorinţa soţului e hotărâtoare.

Frumoasă vorbă, dar nu pentru toate-mpregîurările potrivită.

Mai ținea adecă lorgu ca drumul spre Italia să şi-1 facă cu oarecare încungiur, pe la Miinchen, unde iar s-a oprit pe câteva zile.

Nici că s-ar fi putut ceva mai firesc decât dorința **de** a-i arăta Zoei unde şi-a petrecut cei mai frumoşi ani ai tinereţelor, ba şi câțiva din anii copilăriei. în curând s-a încredințat însă că erau şi acolo multe colţişoare pe care abia acum ajunge să le cunoască.

Şi aici era adecă nevoit să umble tiptil, ca să nu întâlnească oameni care-I cunosc.

El avea la Miinchen prieteni şi cunoştinţe pe care trebuia să-i vadă, şi Zoe era din ce în ce mai mâhnită pentru că **el** amâna mereu **de** azi **pe** mâne împlinirea acestei datorii de bună-cuviinţă. îi era foarte greu s-o facă aceasta. Cum adecă să se ducă? Singur, ori împreună cu Zoe, cum ar fi voit dânsa? Singur nu se cuvenea şi ar fi jignit-o şi pe dânsa, iar împreună cu dânsa nu-i dedea mâna. Vorba era **de** unii dintre foştii Iui colegi şi dintre foştii iui profesori, precum şi despre prieteni ai răposatei sale mame, tot oameni din cea mai bună societate, **pe** care îi vestise despre moartea mamei sale şi care s-ar fi simţit jigniţi aflând că **el** s-a căsătorit fără ca să-i fi **Vestit** şi despre aceasta şi s-ar fi scandalizat că el n-a aşteptat sfârşitul anului de doliu.

Mai era apoi vorba şi de oameni care-1 întrebau cum îî merg treburile gospodăriei, şî erau foarte dezamăgiţi văzând că el şi-a părăsit moşia tocmai **într**-un timp când trebuia neapărat sâ fie acolo.

Nu mai era lorgu mulţumit cu sine însuşi, şi nemulţumirea Iui era cu **atât** mai adâncă cu cât Zoe, jignkă-n amorul ei propriu, nu zicea, ce-i drept, nimic, dar nici nu era în voia ei cea bună. El **îşi** dedea deci mereu silinţa de a o împăca.

Mtinchenul e oraşul artelor, în care conul cu dare de mână nu poate să stea o zi, doauă fără ca să-şi cumpere cel puţin un

tablou. încă mai puţin poate să stea acolo o femeie frumoasă fără ca să fie ispitită a-şî lua portretul. Şi-a ales deci şi lorgu un tablou, nu lucru mare, o vale împădurită la poalele munţilor, iar în pădure un luminiş, în care o căprioară se coborâse cu iedul ei la pârâu, ca să beie apă limpede. în vreme ce iedul bea, căprioara stetea de pază cu capul ridicat şi ciulind din urechi, iar dintr-un tufiş ieşea la iveală capul vânătorului, gata de a descătca arma. Ceea ce lui lorgu îi plăcea nu era nici iedul, nici căprioara, nici vânătorul, ci lumina zorilor de zi, un amurg senin. Zoei nu-i plăcea nici amurgul, şi ea-şi dete pe faţă mirarea că el poate să-şi deie banii pentru un asemenea fleac.

Se zice că cei ce se iubesc se ceartă pentru te miri ce lucru de nimic. Dacă e adevărat aceasta, lorgu şi Zoe abia acum începeau să se iubească, deoarece nici la Braşov, nici pe drum, nici la Viena nu se certaseră.

Abia acum el s-a simţit jignit de vorba „fleac", şi a scăpat vorba câ dânsa e lipsită de gust, ceea ce pe dânsa a jignit-o şi mai adânc, căci ea deduse în viaţa ei destule dovezi că are gust. A scăpat dar şi ea vorba că el e brutal, şi-a urmat o supărare care a mers până la lacrămi de amărăciune la dânsa şi 3-a făcut pe el să-şi mărturisească în tăinicia inimii lui câ n-ar fi mâhnit dacă ar fi nentemeiate temerile în urma cărora ea se socotise femeie perdutâ.

După asemenea supărări urmează apoi dulceaţa împăcării, care-i moaie pe oameni şi-i împinge spre jertfe de spăşire drept dovezi de-mprospătată iubire. El a stăruit deci ca ea să-şi comande portretul. Drept dovadă că nu mai e supărată ea a intrat în voile Iui.

Altă supărare.

Adevăratul artist ştie ce este şi ce nu este frumos, si dacă face un portret, ţine sâ scoată la iveală şi sufletul persoanei ce-i stă model, precum şi tot ceea ce ea are frumos. Iar sufletul Zoei nu putea să fie oglindit fără ca să fie înfăţişate braţele ei

frumoase, gâtul ei frumos, umerii şi bustul, care-l scoteau din minţi şi pe cel mai potolit om. Era atât de încântător portretul acela, încât lui Iorgu îi era greu să se uite la el şi-i venea să-l ascundă, ca să nu-l*nai vadă şi alţii, foarte frumos portret, dar numai pentru cel mai secret cabinet. Era în faţa aceea atâta patimă nesăţioasă, încât mereu îşi aducea aminte de vorbele: „Făţarnica, vicleană şi plină de răutate".

El nu putea să-i zică nimic, căci iară s-ar fi certat amândoi.

Intraţi însă în legătură cu artiştii, trebuia neapărat să-şi aducă aminte de cele citite prin romane senzaţionale despre nopţile albe pe care artişti şi artiste le petrec cu modelele lor din când în când împreună, iar din gând purcede dorinţa, şi dorinţa e ispită. S-au dus deci la o serată costumată şi-au petrecut de minune, dar el n-o mai vedea pe Zoe cum o ştiuse, ci ca în portretul ei cel frumos, şi-n cele din urmă nu s-a mai putut stăpâni.

- Nu ţi se pare ţie că eşti prea decoltată? îi zise.

Ea se uită cu-ndrăzneală la el.

- Vrei să zici... ca-n portret? răspunse.

- Nu! - întâmpină dânsul - în costum şi în purtările tale faţă cu nişte oameni cu totul străini, care nu sunt, la urma urmelor, de seama noastră.

Aceasta n-o supăra.

Ţinea să-l facă gelos, căci gelozia e lanţ.

- Ei şi?.' răspunse dar. Tocmai pentru că *ne* sunt străini, cu care azi petrecem un ceas şj pe care de mâne înainte nu-i mai vedem. Puţin are să-ţi pese de ei!

- Nu e tocmai aşa, grăi dânsul. Sunt unele lucruri care pe soţ îl jignesc, ba câteodată chiar îl umilesc.

- Aş! exclamă dânsa. Nu cumva te simţi umilit când ţi se pate că le plac şi altora?.' Parcă tu-mi placi numai mie?! Eu mă sâmt măgulită când văd că altele mă pizmuiesc pentru că te am sot.

- Nu de aceasta e vorba, Zoe, replică el. Ceea ce mă jigneşte nu e că placi, ci că prea îţi dai silinţa de a plăcea, încât îi faci pe alţii să creadă că-ţi plac ei.

- Aida-dee! strigă dânsa. I,a aceasta trebuia să te aştepţi. Tu nu eşti singurul om care poate să-i placă unei femei, nici singurul care poate să-mi placă mie, si ar trebui să fiu făţarnică şi vicleană pentru ca să-mi ascund adevărata stare sufletească dacă se-ntâmplă să-mi iasă în cale un om care-mi place.

Iorgu clătină ***cu*** hotărâre din cap.

- Nu, Zoe! - stărui dânsul — nu făţarnică, nici vicleană, ci cruţătoare. E chiar o datorie conjugală...

- Să mă prefac, să te mint, să tc-nşel! strigă dânsa. Nu, dragul meu. Datorie conjugală e să fiu cu inima deschisă, să mă arăt cum în adevăr sunt, ca să ştii ce ai să faci. Eu, dacă sâmt ca-ţi place vreo altă femeie, îmi dau toacă silinţa să te încânt, ca sâ te depărtezi de ea şi sâ te simţi mai vârtos legat de mine. 3,a acelaşi lucru mă aştept din pattea ta: dacă în adevăr crezi că am prins oarecare slăbiciune pentru vreun altul, n-ai să-mi faci mustrări, ci să-ţi dai mai vârtos silinţa de a mi te face plăcut. Căsătoria - urmă ea cu glas stăruitor - nu e robie, ci însoţire făcută de bunăvoie. Nu e, dragul meu, destul să ştii că mă ai, ci trebuie să-ţi dai în fiecare clipă silinţa de a mă păstra.

- Straniu fel de a vedea! exclamă Iorgu, cuprins de amărăciune.

- Straniu, nestraniu, dar potrivit cu adevărul, întâmpină dânsa. Cel mai tăios brici se toceşte dacă nu-l ascuţim mereu, şi cea mai fierbinte dragoste se trezeşte şi ea dacă nu purtăm grijă de ea. Oamenii se satură unul de altul dacă rămân mereu la fel.

- Mai curând se satură dacă-şi fac nesuferită unul altuia viaţa, ti răspunse el cu oarecare asprime. Eu, în tot cazul, te rog şi am şi dreptul de a cere de !a tine să ţii seamă că eşti soţia unui

om cu simţământ de demnitate şi să îţi stăpâneşti pornirile uşuratice.

Zoe sări în piciAare. Prea îi era mult. Nu putea suferi dânsa ca el sâ-i vorbească de sus în jos ca domn şi stăpân, şi avea o de mai multe ori încercată armă ca să-l facă umilit.

- Aşa - îi zise-nţepată - puteai sâ-i vorbeşti scumpei d-tale vecine, nu însă şi soţiei d-tale!

De astă dată însă ea a dat greş: arma aceasta prindea la Bucureşti, atunci când el se temea de gura ei cea rea; aici şi acum el era cu totul altfel atins de ea.

- Comparaţiunea e cu desăvârşire nepotrivită, îi răspunse el stăpânindu-şi firea. în faţa ei mă-nchinam, iar de tine mă speriu; ea mâ-nălţa, iar tu mă cobori.

Schopenhauer zice undeva că omul e fiinţă bătăioasă, care dă cu palma ca măgarul cu copita. Această parte a firii omeneşti ieşi-n Zoe ta iveală în auzul vorbelor grăite de dânsul: era gata să sară Ia el şi sâ-I pălmuiască.

- Mie-mi vorbeşti aşa?! strigă ca scoasa din fire. Pe mine vrei să mă prosteşti?! Nu te-am văzut oare eu cum, într-o clipă de zăpăceală, ţi-ai dat în petec şi te-ai dat de gol sărutând-o în faţa tuturora, cum erai obişnuit să faci când vă aflaţi numai singuri?! Eu sunt femeie şi înţeleg asemenea lucruri.

Acum se dete-n Iorgu firea bătăioasă pe faţă. Ceea ce-I scotea din sărite nu era că dânsa o zice, ci că o şi crede aceasta.

- Nu! grăi dânsul. Dacă femeie eşti tu, ea e înger, dar tu nu femeie eşti, ci monstru.

Zoe rămase într-un fel de aiurire. N-ar fi crezut niciodată că poate să fie cineva în lumea aceasta atât de aspru faţă cu dânsa. O-năbuşi deci plânsul şi, nefiindu-i îndestulător plânsul, ca orişicare femeie slabă, căzu leşiuatâ-n scaun.

Urmarea firească, foarte firească urmare a fost sticluţa cu apă de Colonia, paharul cu apă rece, o noauă dulceaţă de-mpăcare şi încă mai învederate dovezi de neistovită iubire.

S-a-nvoit Iorgu ca să-şi facă drumul în Italia pe la Nizza si să se oprească o zi, doauă aici.

îi era, ce-i drept, din ce în ce mai rea părerea despre Zoe, dar o bună părere nu-şi mai făcea nici despre sine însuşi. Mereu era supărat de gândul că nu pot oamenii să fie cum el şi-i închipuise mai nainte, căci prin chiar firea lor sunt cum o ştia pe Zoe şi cum se simţea şi el însuşi, lipsiţi de statornicie-n cele bune şi slabi în faţa relelor îndemnuri. Tocmai de aceea însă mustrări tot nu-şi făcea încă, dar îi era nesuferit gândul că şi alţii-l judecă tot cum se judecă el însuşi, iar nu ca mai nainte, când îl credeau mai vrednic decât cei mulţi.

în zadar! Orişicât ar fugi şi orişicum s-ar ascunde, omul de propriile sale gânduri nu poate să scape.

Mereu şi din ce în ce mâi des, chiar şi-n mijlocul celor mai zgomotoase petreceri, vedea-n faţa sa Valea-Boului, ogoarele tot atât de rău ca-n trecut arate, livezile, pometul şi viile lăsate-n părăginire, pădurea rămasă-n voia întâmplării, zidirile pe care le-a-nceput după plan atât de bine chibzuit şi care acum nu mai ştia în ce stare se află. Pretutindeni lipsă de pricepere, risipă şi jaf, iară el, care atât de frumos le rânduise toate-n capul lui, se plimba pe unde mai nainte nici cu gândul nu zburase.

Nu-i era de paguba pe care o suferea, căci în gândul lui tot îi mai rămânea destul; îi era însă ruşine când se gândea ce vor fi zicând despre dânsul alţii, care-l socotiseră om cu rost, unii bucurându-se că-l văd întrat în rând cu cei mulţi, alţii bătându-şi joc de el, iar alţii cuprinşi de adâncă mâhnire.

Cu atât mai vârtos îi era ruşine când se gândea ce va fi zicând despre el Alina, cea atât de cuminte.

III

Sârbii şi muntenegrenii nu în ceas bun s-au avântat în război. Deşi s-au luptat cu multă bărbăţie şi-au mai şi primit fel de fel de ajutoare din Rusia, ei n-au fost în stare sâ ţină piept

cu oştirile turceşti. în vreme ce Abdul Kerim-paşa îl gonea pe principele Milan spre Belgrad, Suleiman-paşa a răzbit prin strâmtorile Muntenegruleti, şi numai mulţumită ocrotirii marilor puteri europene au scăpat cei doi vasali de urgia musulmană.

Se credea că prin aceasta s-a pus capăt vărsărilor de sânge din Peninsula Balcanică. Ignatieff ţinea însă să-şi urmeze cu orice preţ lucrarea şi, după câtva timp, s-au pornit în Bulgaria, mai ici, mai colo, răscoale menite a dovedi că Poarta otomană nu mai e-n stare să asigure liniştea şi buna-rânduialâ în ţările creştineşti de sub stăpânirea sultanului. Simţământul de conservare i-a împins deci pe turci să-şi încordeze toate puterile spre a-năbuşi mişcările din Bulgaria, şi au rămas proverbiale grozăviile săvârşite de aşa-zişii başibuzuci în Bulgaria. Europa-ntreagă era cuprinsă dc fiori în faţa acestor grozăvii, iar marele popor rusesc a sărit în picioare, gata de a scăpa de jugul turcesc pe fraţii creştini.

Toate aceste-i ţineau în frământare necurmată pe români.

Erau din ce în ce mai număroşi cei ce socoteau sosit timpul ca România să se declare neatârnată şi să intre în război alături cu fraţii creştini.

Cu atât mai hotărâţi erau deci aceia care, temândti-se de covârşirea puterii ruseşti, stăruiau ca România sâ rămâie neutrală, ba la nevoie să intre în luptă chiar alături cu Turcia, care nu mai putea sâ fie primejdioasă pentru români.

Din ce în ce mai puţini erau deci oamenii de o fire mai potolită, care nu se depărtau de gândul că orişice războire e darea pe faţă a însălbâricîrii omului, un lucru care nu se iartă decât ***fiind*** vorba de apărarea existenţei.

Aceştia le aşreptau toate de la desfăşurarea firească a evenimentelor. Chiar şi ei stăruiau însă ca pregătiri - pentru toate eventualităţile - să se facă cu grăbirea cuvenită. Guvernul

liberal deci, deşi la început luase în zeflemea pregătirile puse la cale de generalul Horescu şi nu era nici acum hotărât pentru război, a-nceput să lucreze cu toată râvna pentru sporirea oştirii româneşti şi pentru înarmarea ei.

Emil a fost chemat dar şi el să-şi facă rândul la oaste şi, om cu gusturi subţiri, a făcut ce-a făcur să fie trecut la roşiori, nu numai pentru câ îi mai plăcea uniforma, ci şi pentru că-ţi vine mai bine sâ ieşi la război călare decât pe jos. Băiat subţirel şi mlădios, îi şedea bine-n uniformă şi încă mai bine călare. Pentru ca sâ călăreşti, însă, trebuie, mai nainte de toate, să te ţii pe cal, un lucru pentru dânsul anevoios. Iasă că el toată viaţa lui umblase pe jos, dar îl mai şi puneau să călărească pe nenşelate, şi când nici cu gândul nu se gândea, se pomenea căzut de pe cal.

Mai bine n-o ducea mei cu sabia, care era prea de tot grea pentru el şi afară din cale lungă, încât mereu se-mpedeca în ea.

- Din ăsta n-o să iasă niciodată roşior! zicea d-l sublocotenent Blându, care luase asupra sa sarcina de a-l muştrului pe tânărul aspirant la arma cavaleriei. Nici c-ar fi ieşit roşior dacă n-ar fi avut parte de cel mai straşnic dintre toţi instructorii.

S-a întâmplat adecă şi câ d-l locotenent Voieu Strună n-a scăpat de ceea ce se temuse: a fost înaintat căpitan.

Nu mai ţinea, ce-i drept, tot atât de mult ca-n trecut la rangul lui, dar nici nu-i era tot atât de greu ca mai nainte sâ se despartă de măcelăriile şi de păstramageriile sale şi-ar fi fost în stare sâ se lipsească de toate dacă Alina ar fi cerut-o aceasta. Alina era însă foarte drăguţă şi nu cerea nici acum decât ca el să-şi caute de drum.

Când se uita şi se vedea pe sine în oglindă şi când îşi dedea seama despre starea sa şi despre multele sale vrednicii, el era cu desăvârşire încredinţat că ea se va da mai curând ori mai târziu învinsă. O fată deşteaptă ca dânsa n-avea decât sâ-l compare

cu sute şi mii de alţii pentru ca să-şi deie seamă cât de mare noroc e pentru dânsa să aibă un soţ ca dânsul. Vorba era numai ca nu cumva vreun altul să^e apropie de dânsa şi s-o scoată din minţî. Văzând deci că silinţele-i sunt deocamdată zadarnice şi că la Bucureşti nu mai poate să rămâie, el [i-a iăsat oamenilor săi de-ncredere măcelăriile şi pastramageriile ca tovarăşi la parte şi-a-nvârtit, cum ştia dânsul, toate şuruburile ca sâ fie mutat la Ploieşti, de unde putea sâ vie des la Bucureşti şi să se ţie de capul ei.

Ar fi brodit-o foarte bine aşa, dacă n-ar mai fi fost la mijloc şi vorba pe care o scăpase Alina despre gândul ei de a face schimb cu vreuna dintre colegele sale de la Ploieşti. D-1 Cezar Lică, om deprins a le face toate după calcule bine chibzuite, era pe deplin încredinţat că locotenentul a aflat ce-a aflat şi umblă să-şi pună la cale mutarea la Ploieşti pentru ca sâ fie în apropierea Alinei, dar nu mai puţin era încredinţat că n-are Alina sâ facă schimbul dacă aflâ că locotenentul se mută şi el la Ploieşti, ceea ce-n gândul Iui de viitor tată maşter ar fi fost o mare calamitate, mare, zicea şi viitoarea lui. în zadar! aşteptaserâ şî răbdaserâ ei amândoi, iar acum erau cu gândul mereu Ia plăcerile apropiatei lor căsnicii, şi atât pentru dânsul, cât şi pentru dânsa era nesuferită paza fiicei, care era în stare să le-nţeleagă toate şi sâ se uite prin gura cheii, ca să le şi vadă.

- N-o nimereşti bine, îi zise dar prietenului său Strună. E, ce-i drept, şî la Ploieşti unul, dar pe acela - după toate semnele - l-a dat de mult uitării. Primejdios e cellalt.

Strună rămase ca şi căzut din cer.

Cum adecă?! El se temea ca nu cumva să-i apuce vreun altul înainte, şi, când colo, află câ-i apucaseră chiar doi.

^uzi d-ta?! îşi zise. Doi deodată! Dar lucru de mirat nu-i: Ia boboc de fată ca ea derbedeii dau năvală ca muştele la miere." Te pomeneşti că mai sunt şi alţii, pe care el nu-i ştie!

îi venea să-şi scoată din teacă sabia cea lungă şt grea şi sâ dea cu ea năvală asupra obraznicilor ce i se pun în cale.

Abia acum ţinea cu tot dinadinsul sâ se mute la Ploieşti, anume la Ploieşti, iar nu la Giurgiu ori la Piteşti, cum stăruia d-1 Cezar Lică.

Iar la Ploieşti el era comandantul escadronului în care sublocotenentul Blându îşi dedea silinţa să scoată roşior din Emil.

- N-o sâ iasă roşior?! exclamă noul comandant. Nu-i pe lumea aceasta idiot din care nu scot eu cel mai adevărat roşior.

Aşa îi ia soarta-n zeflemea pe oameni.

Dac-ar fi ştiut căpitanul Strună că idiotul acesta e unul din cei doi, I-ar fi apucat de piept şi 1-at fi scuturat de i s-ar fi făcut terci creierii din cap. Tânărul aspirant la rangul de roşior i se părea însă atât de tembel şi de neajutorat, încât nu putea să-i treacă prin minte gândul că până chiar şi-un asemenea netot poate sâ scoată din minţi pe o fată ca Alina. Cu totul altfel şi-1 închipuia dânsul pe cel din Ploieşti şi se uita chiorâş la tinerii mai spelcuiţi ce-i ieşeau din ce în ce mai des în cale. „Nu cumva acesta e?!" îşi zicea, puind mâna pe sabie.

Emit, ştiindu-se însuşi pe sine motolog şi văzându-I pe căpitan cum calcă, cum îşi poartă sabia şi cât de răstit vorbeşte, era sfiicios şi se uita la el ca la Iorgu când l-a ridicat de pe schelă ca pe o păpuşă umplută cu paie. „Tinere, - îi zicea căpitanul mustrându-1 cu ochi de cunoscător - nu-mi calci deloc a roşior. Mai nainte de-a începe să călăreşti, ai să-ţi ştii purta voiniceşte picioarele."

Săptămâni de zile de-a rândul Emil a fost nevoit să alerge câte doauâ-trei ceasuri pe zi, să sară peste gropi şi peste coardă, sâ urce scara, funia şi prăjina şi să facă fel de fel de alte deprinderi gimnastice. Aşa a ajuns de sabia nu-i era nici prea lungă, nici grea, iar pe cal se ţinea parcă de mic copil ar fi crescut în spinarea lui.

Era mândru căpitanul de succesul pe care 1 -a obţinut; nu mai era însă nici Emil tot omul sfiicîos de mai nainte, ci călca si el ţeapăn, îşi pnrnt capul sus şi se uita drept în ochii orişicui. S-a făcut chiar om îndrăzneţ mai ales după ce s-a deprins a-şi purta sabia scoasă din teacă pentru ca să se apere cu ea şi sâ dea năvală asupra celui ce se pune-n calea lui. Abia acum s-a dat pe faţă ochiul ager, căruia nu-i scăpa nici cea mai mică mişcare şi care le prinde, toate cu o fulgerătoare iuţeală. Sta căpitanul, se uita cuprins de mirare şi nu era în stare să înţeleagă cum motologul de mai-nainte a ajuns deodată om atât de îndemânatic, încât nu mai era-n escadron nimeni care ar fi fost în stare sâ se măsoare în sabie cu el. Iar dac-o ştiau aceasta alţii, o simţea cu atât mai vârtos Emil el însuşi şi cu totul altfel ar fi vorbit el cu lorgu acum, dacă acesta ar mai fi îndrăznit să-1 ia în braţe de pe schelă.

Altfel ar fi vorbit el şi cu căpitanul, dac-ar fi bănuit câ acesta, când poate sâ scape, se repede la Bucureşti, ca să se ţie de capul Alinei, ce-i drept, tot în zadar, deşi nu atât de-n zadar ca mai nainte.

„Nu faci tu pentru ea şi nu face ea pentru tine!" îşi zisese el odinioară şi-şi zicea şi acum. O zisese însă aceasta puindu-se alături cu lorgu şi o zicea acum neştiind că acesta e dus nu ştia unde. Prea era mare răspunderea pe care ar fi luat-o asupra sa, dacă s-ar fi ţinut de capul Alinei. Tot aşa trebuia să-şi zică şi căpitanul. Prea multă femeie era dânsa pentru el, şi prea puţin om era dânsul pentru ea.

Cam de aceeaşi părere era şi Alina, care se preţuia pe sine după cum era oglindită în ochii celor doi oameni de care prinsese slăbiciune.

îl punea pe Emil sus în gândul ei, dar îl socotea om slab, cu care poate să facă tot ceea ce vrea. lorgu îi era, din contra, omul tare, care poate să facă cu dânsa tot ceea ce vrea el. Acum, după ce el plecase fără ca să-i spună unde şi fără ca să ia

ziua-bună de la ea, ea-l socotea om mai slab, dar încă mai slabă se simţea ea însăşi şi mereu îşi zicea: „în zadar, totuşi poate sâ facă tot ceea ce vrea cu mine! Nu e nimic ce lui nu i se cuvine, nimic ce lui i se poate refuza!" Orişice s-ar fi întâmplat şi orişice ar fi făcut el, ea nu se-ndoia de iubirea lui, şi aceasta o făcea să se socotească mai presus de alte femei de seama ei.

Aşa era câtă vreme ea nu-nţelegea de ce adecă mama ei n-ar putea să se mărite şi mai nainte de a-şi fi măritat fata. Lucrurile s-au desfăşurat însă aşa că ea a ajuns încetul cu încetul s-o înţeleagă şi aceasta.

Perzându-şi răbdarea, d-l Lică şi viitoarea sa au luat-o în cele din urmă în gât şi s-au căsătorit şi fără ca sâ fi plecat fiica lor din casă, ceea ce nu era lucru plăcut pentru dânşii şi o supăra din ce în ce mai mult pe dânsa.

D-l Cezar I ,ică era om foarte manierat, care ştia ce se cuvine şi ce nu se cuvine. El se afla însă acasă la el şi se purta cum orişicare om cumsecade se poartă la căminul lut, iar aceasta o jignea adeseori pe Alina şi încă mai adeseori pe mama ei. Era, între altele, d-l Cezar Lică obicinuit să-şi facă în casă rreburile-n papuci şi îmbrăcat în cămaşa de noapte. Erau papucii frumos brodaţi şi încă mai frumoasă era cămaşa lucrată-n fir, dar Alina nu era obicinuită cu aşa ceva şi găsea că bunul ei tată maşter e lipsit de tactul cuvenit, iar mama ei, soţia d-lui Cezar, nu era nici ea încântată.

D-t Cezar Lică mat era apoi şi soţ foarte afectuos, care ţinea să-şi dea pe faţă iubirea conjugală nu numai prin vorbe, ci şi prin mângâieri de tot felul. Aceasta n-o supăra pe soţia lui, care era însetată de aşa ceva; ea ar fi dorit însă ca lucrurile să se petreacă mai cu perdea, între patru ochi, dacă nu chiar pe-ntunerec. Iar fiica ei se simţea jignită şi zîcea că ratăl ei maşter e lipsit de sfiala cuvenită.

D-l Cezar Lică era şi om deştept, care ştia multe, şi astfel stetea de vorbă mai bucuros cu fucă-sa, care era şi ea deşteaptă

şi muttştiutoare, decât cu soţia sa, care chiar şi Ia maus vorbea puţin şi se gândea numai Ia câştig. Chiar şi numai atât ar fi fost destul pentru#ca d-na Lică să se simtă jignită-n amorul ei propriu. D-l Lică, soţul ei, mai era însă şi părinte afectuos şi ţinea ca şi dragostea părintească s-o dea pe faţă nu numai prin votbe, ci şi prin mângâieri, pe care Alina Ie socotea îndrăzneţe, iar mama ei chiar neruşinate.

N-aveau dreptate, căci mângâierile acestea erau cele mai nevinovate, dar mama Alinei îşi luase bărbat ca s-o mângâie pe ea şi numai pe ea. E lucru neplăcut să-ţi temi bărbatul şi mai urât când aceea de care-1 temi e chiar fiica ta. Se-ntâmplă însă câteodată că omul slab de înger, având să aleagă între mamă şi fată, nu pe mamă, ci pe fiica ei o alege, şi temerea d-nei Lică era cu atât mai întemeiată cu câr ea trebuia sâ scadă trei, iar d-î lică avea să mai adauge doi ani la vârsta sa pentru ca să poată zice că s-au născut în acelaşi an, şi el, dac-ar fi avut să aleagă, J în adevăr nu pe mamă ar fi ales-o, încât d-l căpitan ar fi avut oarecare dreptate dacă l-ar fi pus în rând cu ceilalţi doi.

Toate acestea erau lucruri despre care nu se vorbea; cel ce are însă pe inimă ceva ce nu-i dă mâna să spuie e posomorât şi cicălitor, încât nu se putea zice că e liniştită şi senină viaţa însurăţeilor. S-ar fi-nseninat, poate, dacă n-ar fi fose la mijloc lata nemăritatâ, care râdea pe înfundate şi zicea că e caraghioasă mama ei când aceasta scotocea prin blid ca să aleagă cele mai bune bucăţele pentru scumpul ei soţ şi-şi dedea în fel de fel de chipuri silinţa de a-şt îndulci viaţa îndulcind-o pe a lui.

Cât pentru acesee şi pentru altele de acelaşi fel nu-i zicea mama nimic, dar o cicălea mereu pentru iar altele, de-i venea câteodată să-şi ia lumea-n cap. Ţiind seamă de gura lumii, ea zâmbea şi zicea că-i merg toate bine, dar în fundul inimii ei era multă amărâcîune, despre care nimănuia-n lumea aceasta nu . putea sâ-i vorbească.

Azi aşa, mâne la fel, zi cu zi strivită de simţământul că e nesuferitâ-n casa părinţilor săi, ea a ajuns încerul cu încetul să se bucure când căpitanul Voicu Strună venea s-o vadă şi s-o întrebe ce mai face şi cum se simte. Era omul pe care nu-1 supăra, care în adevăr ţinea la ea, în care putea sâ aibă toată încrederea, nu ca ceilalţi doi, pe care nu-i mai ştia unde sunt. Se-nşela d-1 avocat Cezar Lică dacă credea că Alina fuge de căpitanul Voicu Strună şi nu se va muta la Ploieşti, dacă va afla că şi acesta s-a mutat acolo. Din contra. Ea s-a gândit la Ploieşti, anume la Ploieşti, pentru că avea pe cineva acolo. Cu atât mai vârtos era îndemnată să se mute acolo după ce-1 mai avea şi pe căpitan, omul pe care-n toate împregiurările se putea râzema.

Nu mai erau acum doi, ci trei, şi dac-ar fi atârnat de bunuLplac a) ei, ea şi l-ar fi făcut pe unul soţ, pe altul prieten, iar pe af treilea epitrop, care priveghează neadormit, ca nu cumva dânsa sâ dea-n gropi. Acesta şi priveghea cu mâna mereu pe sabia lui cea lungă şi grea, dar stăruia cu-ncăpăţânare în gândul că, dacă e vorba ca ea să nu dea-n gropi, el are sâ fie nu numai epitrop, ci totodată şi prieten, precum şi soţ, mai ales soţ, ceea ce în gândul ei era peste putinţă.

Avea, ce-i drept, şi clipe în care toate cele trecute i se păreau visuri deşerte şi-i venea să-şi zică: „Viaţa petrecută în aievea e prozaică".

IV

Doi oameni în toată firea, soţ şi soţie, începând o dată sâ se certe, mereu se ceartă, până ce n-ajung, în cele din urmă, ca ori să se apropie sufleteşte atât de mult încât să nu se mai poată certa, ori să se despartă pe toată viaţa.

Iorgu şi Zoe nu mai erau departe de alternativa aceasta.

EI îşi dedea, ce-î drept, seamă c-a fost prea aspru faţă cu Zoe, dar nu pentru aceasta-şi făcea mustrări, ci pentru că s-a dat de gol şi i-a făcut o mare nedreptate Alinei, de care nu se

mai socotea vrednic. Nu-i dedea deci mâna să-i facă Zoei vreo mărturisire, ci se mărginea la silinţa de a o îmbuna.

Zoe era adânc mâhnită, ny însă de cele zise de către lorgu, ci de propria ei slăbiciune. Nu se putea ierta pe sine însăşi pentru că a plâns ca orişicare femeie jignită-n amorul ei prooriu, ba era p-aci-p-aci să leşine. Cu atât mai puţin putea să-1 ierte pe el c-a scos-o din sărite, dar nici ei nu-i mai dedea mâna s-o mărturisească aceasta.

Ei vorbeau deci puţin", pacea nu era pace adevărată, şi pe când el umbla mereu în voia ei, ea se folosea de toate împregiurările ca să-1 umilească, ceea ce nu era greu, căci el şi altminteri era dispreţuit de sine însuşi, în vreme ce ea era mândră ştiindu-şi-1 supus, cu toată slăbiciunea lui pentru ceealaltă.

Gândurile se cheamă apoi unul pe altul, cele bune pe cele plăcute, iar cete negre pe cele la fel cu ele.

Ei aveau - în drum spre Nizza — să se oprească la Ztirich, unde era vorba să găsească scrisori din ţară.

El de la cine şi ce fel de ştiri putea să primească?! Sângele îi năvălea-n obraji când se gândea cum le-a lăsat toate baltă şi era cuprins de un fel de uimire când îşi dedea scamă cât poate sâ cheltuiască omul în timp scurt şi fără ca sâ poată spune pe ce. Vorba coconului lancu Talpă: una e socoteala neguţătorească şi alta cheltuiala boierească. Ce s-a ales de planurile cele frumoase pe care şi le făcuse, ca să lase el, om bogat, urme frumoase pretutindeni pe unde trece. Răsturnatu-s-au toate-n sufletul lui, încât se mira el însuşi de sine. De ce?! Temutu-s-a ca nu cumva cel mai apropiat Armaş sa fie copil din flori? Aceasta nu-I silea să facă o călătorie fără rost şi cheltuielile nebuneşti împreunate cu ea. Le-a făcut şi le face toate numai din slăbiciune pentru ea, o slăbiciune care-1 înjosea, puindu-l în rând cu animalele, şî erau clipe, ba chiar şi ceasuri întregi de-a rândul, în care îi era urgisită femeia cea făţarnică,

vicleană şi plină de răutate. Era însă destul ca ea sâ-1 mângâie, sâ-i puie mâna pe umăr, ba fie chiar numai să-i arunce o căutătură adimenitoare pentru ca el să pornească iar cu ochiî-nchişi pe drumul în care-1 purta dânsa.

Trecuseră câteva zile de când ea nu mai făcuse aşa ceva, şi el era posomorât când au sosit la Ztirich, iar ştirile primite aici nu erau deloc aşa ca el să se mai fi-nviorat.

Se-ntâmplase, mai nainte de toate, că-n urma ploilor îndelungate arăturile de toamnă n-au putut sa fie făcute la timp şi puţin s-a semănat, iară zidarii, dulgherii şî salahorii au fost nevoiţi să-şi peardă timpul degeaba. Pornindu~se apoi pregătirile de război, mulţi dintre lucrători au fast concentraţi şi astfel lucrările au fost amânate până la primăvară, dacă nu va izbucni războiul. Steteau deci la Valea-Boului toate în părăsire, parc-ar fi murit stăpânul, şi pentru gospodăria plănuită de lorgu era perdut un an, iar carnetele banilor luaţi cu-mprumut curgeau înainte.

Curgeau şi cheltuielile de tot felul şi mai ales cele de călătorie.

Iar îşi făcea lorgu socoteli de gospodar cu rosturi bine cumpenite şi se sâmţea din ce în ce mai strâmtorat. Umblase cu capul ridicat şi călcând ţeapăn pentru că se ştia om bogat, care are mai mult decât ceea ce îi este de neapărată trebuinţă. Acum cheltuise-n timp de câteva săptămâni ceea ce i se cuvenea pe tot atâte luni. Ar fi trebuit să stea timp îndelungat la moşie pentru ca, cheltuind puţin, să ajungă-ncetul cu-ncetul la cumpăna dreaptă. La moşie?! Cu cine?! Cu Zoe? Da! dac-ar avea acolo castel cu mare lărgime, slugi multe, grajduri pline de cai frumoşi, cămări pline, ca sâ dea mese şi să pună la cale petreceri pentru oaspeţi aleşi pe placul ei.

Era peste putinţă ca el sâ nu se gândească şi la zestrea Zoei, de ale căreia venituri i se cuvenea sâ dispună ca soţ.

Subscrisese de primire fără ca să fi primit. Aşa trebuia să facă el ca om galant, şi nici nu se gândea atunci că va avea vreodată nevoie de veniturile Zoei. Acum 1 se părea că e cestiune de bună-credinţă ca Zoe să i le dea. Lui îi era greu, iară ei nu-i trecea prin minte să vorbească despre aceasta, şi astfel se-ngrămădeau supărările ce-i puneau în vrajbă.

S-a mai nimerit însă că după sosirea lor la Ziirich au primit şi doauă ştiri asupra cărora erau nevoiţi să ieie înţelegere: una, că Iorgu a fost chemat la concentrare, iar alta, că marele financiar Philippart s-a dat la fund, şi întreprinderea de Ia Baia-de-Aramă a căzut în baltă, încât era foarte apropiat gândul că cele doauă sute de mii ale Zoei nu mai preţuiesc nimic.

- Dedeam eu cu socoteală că Philippart, multlăudatul financiar, era un mare şarlatan, grăi Iorgu fără ca să ţie seamă că şarlatanul acela mai era şi bun prieten al Zoei.

Zoe era gata de luptă.

Nu doară că ţinea să-l scoată pe Philippart om cu manile curate, dar avea cuvinte de a se da-n partea celor ce ziceau că orişice războire e darea pe fata a însălbâticirii omeneşti, şî profita de ocaziune ca să-şi verse focul.

- Aceasta e părerea d-tale, economistul iscusit, care se avântă-n întreprinderi mari când alţii se pregătesc de război, grăi dânsa. Tocmai şarlatan fiind, n-ar fi pornit întreprinderea de la Baia-de-Aramă dac-ar fi prevăzut că mâne oamenii-şi vor perde minţile şi vor fi cuprinşi de pornirea sălbatică de a se ucide între dânşii.

- Vorbe de femeie lipsită de vlagă! întâmpină Iorgu. Bărbatul e chiar prin firea lui războinic.

Vorbele „femeie lipsită de vlagă" îi reaminteau Zoei [acrămile ce vârsase pornită spre leşin.

- Da! Aşa sunt femeile, lipsite de vlagă, zise ea. D-ta, bărbat plin de vlagă, ai fi pornit lucrările de la Valea-Boului şi dac-ai fi ştiut câ mâne se vor face concentrări, iar poimâne va izbucni războiul?

- Ceea ce-am pus eu acolo la cale se face-n vederea viitorului, întâmpină dânsul.

Zoe râse cu hohot.

- Oameni încântaţi de trecut, care-n însufleţirea lor pentru viitor dau uitării prezentul, grăi dânsa. Când să-i plâng îmi vine, când să-i iau în bătaie de joc pe cei ce-n vederea viitorului se lipsesc de mulţumirile pe care ar putea să le aibă azi ori se mistuie-n griji pentru cele ce n-au, poate, niciodată sâ vie, niciodată. Pleci azi-dimineaţa, ca să te-ntorci până seara, şi te mirt adeseori când ajungi să fii iar acasă şi ce găseşti Ia întoarcerea ta. De unde ai mai putea să prevezi ce are sâ fie peste ani şi iar ani de zile şi ce ai sâ vrei în împregiurările de atunci?! Ia spune drept - urmă dânsa stăruitor - cu trei luni mai nainte de aceasta îţi închipuiai că acum o să fii cu mine aici la Ziirich?

Iorgu, strivit de sâmţământul propriei sale nimicnicii, clătină din cap.

- Ei bine! - adăugă dânsa - tot aşa nu puteam eu, când am luat acţiunile, să ştiu că azi ele nu mai preţuiesc atât cât le socoteam eu. Cu totul altfel ar fi ieşit lucrurile dacă oamenii nu şi-ar fi perdut minţile. Dar ce-ţi pasă?! Nu te priveşte!

Iorgu îşi perdu bunul-cumpăt.

-s Cum, păcatele mele! să nu-mi pese, cum să nu mă privească?! răspunse el. N-am subscris declaraţiunea de a le fi primit?

în Zoe izbucni firea ei cea adevărată.

- Ai vrea adecă să spui că dac-ai subscris de primire, trebuia să şi primeşti?! întâmpină dânsa. Nu, stimabile domnule, lată că eşti chemat la concentrare, şi, bărbat războinic cum eşti, ai să şi te duci. Cum aş rămânea eu dacă ai fi şi primit când ai subscris?!

- Ei bine! îi răspunse el. Ar fi oare cu putinţă să nu mă duc când sunt chemat?

- Toate sunt cu putinţă dacă le vrei cu tot dinadinsul şi ştii cum sâ le pui ia cale, grăi dânsa. N-am decât să stărui cum şi

unde se cuvine pentru ca să nu fii nevoit a te duce. în cel mai râu caz au sâ te numească secretar la vreuna dintre legaţiunile României şi sâ-ţi dea deocamdată un concediu. Vorba e însă că ţii tu să te duci: te-ai săturat şi profiţi de ocaziune ca sâ scapi. Pleacă, domnule, pleacă! Te cheamă patria, pleacă! Puţin îţi pasă ce-ţi rămâne-n urmă!

Ea ştia foarte bine că el nu s-a săturat şi că-i este afară din cale greu să se-ntoarcă-n ţară mai nainte de a se fi sfârşit anul de doliu; ţinea însă să-1 moaie şi să şi-1 facă supus.

- Eu am să-mi urmez înainte drumul - urmă deci - si aşa singură. N-am nevoie nici de epitrop, nici de ajutor. O să mi Ie fac toate dintr-ale mele şi eu însămi prin mine. Sunt gata să-ţi dau înscris că n-ai primit nimic din cele cuprinse-n foaia de zestre!

Grăindu-îe aceste, ea se depărta şî se coborî la salonul de coafură, ca să fie gătită pentru masa comună. Ar fi putut, ce-i drept, să cheme la dânsa pe una dintre coafeze, dar ţinea să-1 lase pe el singur, ca să fiarbă oarecum în ?ama lui.

A şî fiert, de ar fi putut să-i fie şi ei milă de dânsul.

Mai întâi şi mai întâi era pornit să plece după ea, ca s-o optească pentru ca să deie răspuns la cele zise de dânsa. Ţinea însă sâ nu se deie de gol, sâ arate că în adevăr puţin îi pasă, că nu pune nici un temei pe vorbele ei.

în adevăr însă el era uimit de agerimea ei.

„De! îşi zicea. O fi făţarnică, o fi vicleană, plină o fi de răutate, dar are dreptate. De unde-am plecat şi unde-am ajuns?!ˮ

Se sâmţea strâmtorat ca vânatul luat la goană din toate părţile de vânători şi de cânii acestora, încât nu mai ştie cum şi încotro sâ scape.

„Fâră-ndoială! îşi zise. Dacă mi-aş fi dat moşia în arendă şi pădurea-n tăiere, mi-aş trăi azi zilele fără de temeri, fără de griji, fără bătaie de cap. Cine ştie ce are să ne aducă ziua de mâne şi dacă n-o sâ-mi fie silă de ceea ce azi mâ-ncântă?!"

Un lucru era mai presus de orişice-ndoială: că nu era supărat pentru că Zoe, fie dinadins, fie fără de voie, îl înşelase spuindu-i că se crede-n stare binecuvântată. Se sâmţea chiar uşurat când se gândea câ nu-i adevărat lucrul acesta.

„O minţeam pe dânsa şi mă amăgeam pe mine însumi, îşi zise iar dânsul; o făceam eu şi fără de aceasta!"

Era la mijloc slăbiciunea omenească ce-ţi ia mintea şi-ţi întunecă vederile, şi orişicât de-nvederată ar fi fost lipsa de cruţare a Zoei, el se sâmţea vinovat de a o fi scos prin purtările sale din răbdare şi era gata să-i ceară iertare pentru ca sâ-i zâmbească iar şi să-1 mângâie cum ştia dânsa.

Tot mai ţinea însă şi acum să nu-şi deie de gol slăbiciunea şi stetea posomorât şi-nţepat când ea s-a-ntors să-şi desăvârşească găteala pentru ca să-1 ducă apoi cu dânsa la masă.

V

Lume nu multă, dar aleasă se afla în hotelul de lângă lac, unde lorgu şi Zoe erau traşi, tot oameni bănoşi, mai ales englezi şi americani, care ştiu sâ trăiască bine şi n-au nevoie să se scumpească. în sala cea mare, unde era întinsă masa, erau vreo sasezeci de inşi, bârbaţii-n frac şi cu cravată albă, iar femeile, fie ele chiar şi mai bătrâioare, în găteală decoltată, lume nu numai interesantă, ci — pe ici, pe colo - şt frumoasă.

Frumoasă era-ndeosebi şi perechea de-nsurâţei tineri, Zoe şi lorgu, care, nevoiţi să vie aici mai nainte de a se fi-mpăcat, călcau pe-nţepate şi zâmbeau a-n silă, încât îţi reaminteau soarele ce după o furtună iese la iveală din dosul unui nor negru şi-şi revarsă razele asupra frunzişului stropit cu picături limpezi. Şi aici erau aţintite asupra lor privirile tuturora, si unul

îi lua mai mult drept frate şi soră, cu câţiva ani mai mică decât drept soţ şi soţie.

Peste puţin privirile s-au îndreptat spre intrarea din fund, unde s-a ivit o întreagă ceată tot frumoasă, dar în acelaşi timp şi cu deosebire interesantă: d-l Aristid Zonas, armator de la Alexandria, cu secretarul său William Glood, d-na Margot, soţia d-lui Zonas, cu dama ei de companie, domnişoara Clio, nepoata de fiică a d-lui şi a d-nei Zonas, cu guvernanta ei, şi negrul Aii Buduc, umbra d-lui Zonas.

D-l Zonas, deşi foarte bine ras şi tot atât de bine cănit, semăna a om mai apropiat de optzeci decât de şasezeci, cum ar fi dorit el să pară, dar se ţinea bine, un bătrân de statură mijlocie, slab, dar vânjos şi cu ochii vioi. El îşi ţinea trupul drept, călca apăsat, îşi purta capul ridicat şi, înşirând nelipsitele mătănii de chihlibar, se uita împregiurul lui parcă cei de faţă numai de dragul lui şi pentru plăcerea lui îndeosebi şi-ar fi dat osteneala sâ vie aici.

Şi ai lui ochi s-au îndreptat spre perechea de-nsurăţei şi s-au oprit cu deosebită plăcere, însă mai mult asupra ei decât asupra lui.

D-na Margot, o creolă înaltă, cu ochii mari şi cam buzată, a fost în tincreţele ei vestită dansatoare, iar acu, femeie matură şi ea, se ţinea chiar mai bine decât scumpul ei soţ, avea obrajii plini şi-şi păstrase talie, bust şi mlădiere, încât ochii ţi se opreau asupra ei. N-a trecut nici ea cu vederea tânăra pereche, îl vedea însă mai mult pe el.

D-şoara Clio, fetişcană de vreo cincisprezece ani, lungă, subţirică, mlădioasă ca un pui de şarpe şi, prin atavism, se vede, chiar mai buzată decât bunica ei, se uita cu ochii ei mari tot unde se uita aceasta şi-ntreba ce va fi văzând de se uită atât de stăruitor. Ştiindu-se fiică a părinţilor săi şi moştenitoare a unor mari bogăţii, ea era răsfăţată, încât nu ştia ce e sfiala, se uita cu-ndrăzneală în ochii tuturora şi-ar fi fost în stare să sară pe

masă numai şi numai pentru ca să arate că e-n stare s-o facă şi aceasta.

Dac-ar fi făcut-o, bunica ei ar fi râs, iar bunicul ei ar fi fost încântat, căci în gândul lui ceilalţi oameni erau mai prejos de dânsul şi de ai săi şi oarecum anume rânduiţi ca el să-şi facă printr-înşii voia totdeauna, pretutindeni şi până-n cele mai mici amănunte.

Aceasta mai întâi şi mai întâi pentru că el era elin, deci om pătruns de convingerea că toate celelalte popoare s-ar zbate-n sălbăticie dacă nu i-ar fi luminat elinii. El mai era apoi si om nu numai bogat, ci totodată şi binevoitor şi darnic ca - de altminteri - toţi elinii.

Acum el se duse la stăpânul casei, ceru informaţiuni asupra tinerei perechi şi-şi dete pe faţă dorinţa de a le fi prezentat şi de a i se da la masă loc lângă dânşii, pe care îi socotea progenitură elină, ce-i drept, mai mult ori mai puţin degenerată.

Au şi fost apoi aşezaţi Zoe la dreapta d-lui Zonas, Iorgu la stânga d-nei Margot, iar d-ra Clio lângă Iorgu, avându-şi lângă ea multîncercata guvernantă. Iară ceilalţi şi celelalte care se mai aflau la masă erau parcă nici n-ar fi fost.

— Noî, elinii - ti zise el Zoei într-o franţuzească destul de curgătoare - avem o deosebită slăbiciune pentru frumuseţea femeiascâ. Am moştenit-o aceasta de Ia străbunii noştri, ca Phidias, Praxiteles, chiar ca Socrates, care tot sculptor a fost şi el. Pentru mine-ndeosebi e o zi de mare sărbătoare aceea în care-ntâlnesc în calea mea o femeie atât de frumoasă ca d-ta.

Nu era Zoe nedeprinsă ca mai ales oameni mai bătrâiori să-i vorbească în felul acesta si n-ar fi spus adevărul dac-ar fi zis că aceasta o supără. De astă dată însă mărturisirile îi veneau pe neaşteptate şi erau făcute prea de tot fără de-ncungiur. Ea se uită deci în faţa lui zâmbind a nencredere.

- E tără-ndoialâ Ia mijloc o neaşteptată bunăvoinţă şi multă închipuire din partea d-tale, îi răspunse ea.

— Nu, doamnă, stărui dânsul. Bunăvoință, da, dar închipuire nu. Se zice, ce-i drept, că noi, elinii, suntem fățarnici și lingușitori, oameni de rea-credință. Aceasta e o născocire a dușmanilor noștri, maftntâi romanii, și pe urma lor și ceilalți. Adevărul e că suntem prea mândri pentru ca să,ne-njosim spuind ceea ce nu gândim. Da, doamnă, adevărată sărbătoare mare. îmi dați voie apoi să vă mai mărturisesc că nu e destul sâ ai frumusețea, ci se mai cere și s-o știi prezenta - prin ținută si prin găteală. O aî și aceasta: ești o adevărată artistă. Un singur lucru-ți mai lipsește - adăugă el, mai pe șoptite și apăsând asupra vorbelor - o salbă de mărgăritare cum știu eu să le aleg.

Născută, crescută și trăîtă-n țara mofturilor, Zoe îl luă pe bătrân tot cum mai luase și pe alții de seama lui; vorba despre salba de mărgăritare îi suna însă mereu în urechi și-n tot timpul mesei ei petrecură încânrându-se unul pe altul.

în vremea aceasta, lorgu, așezat între d-na Ivlargot și d-șoara Clio, își dedea silința să se dumirească asupra lumii în mijlocul căreia se afla și știricea cu discrețiunea cuvenită, ca să afle cine, care, cu ce rost, de unde și până unde. Cea mai apropiată-ntrebare era de când se află d-na Margot cu ai săi la Zurich și cât are sâ mai stea acolo.

— Asta nu se poate ști, grăi d-ra Clio, luâtid-o înainte. Noi știm numai unde plecăm, dar nu și unde avem să ajungem și cu atât mai puțin unde și când avem să ne oprim. Toate atârnă de la Aii Buduc, și nu știe nici el azi ce are să voîască mâne.

I amurirea aceasta i se părea d-nei Margot atât de hăzoasă, încât ea râse cu hohote zgomotoase, ceea ce pentru unii dintre meseni era un adevărat scandal. D-l Zonas râse și el, deși nu auzise vorbele scumpei sale nepoate, dar era încredințat că aceasta a spus o vorbă plină de nemaipomenit haz. lorgu se simțea deci foarte strâmtorat că nu putea să râdă și el, câci nu izbutea să-și dea seamă de ce are să râdă.

- Sâ vezi - îi zise d-na Margot - ca să-1 dumirească. D-ta nu știi cine e Aii Buduc, negrul care ne-nsoțește. Când m-am căsătorit, soțul meu era cu optsprezece ani mai în vârstă decât mine, iar azi el e trecut de șaptezeci și doi de ani și vom fi părând amândoi cam de aceeași vârstă.

- Nu, doamnă! stărui lorgu. Nu pare cl de vârsta pe care i-o dați, dar nu pari nici d-ta cu numai optsprezece ani mai tânără.

- Te pomenești că sunt de o vârstă cu d-ta, dacă nu chiar ceva mai tânără, îi răspunse ea. Mă bucur de aceasta. Voiam însă să-ți spun că soțul meu nu mai era om tânăr când s-a căsătorit; cu toate aceste, în timpul îndelungatei noastre căsnicii, n-a fost bolnav decât o singură dată, când călătoream pe coastele Mării Roșii. Atunci l-a scăpat, așa crede el, Aii Buduc, pe care l-a și luat apoi cu dânsul la Alexandria și de care nu se mai desparte. îi face Aii în fiecare zi masagiu după cum știe el. Și aceasta îi dă bătrânului sănătate și viață-ndelungată. De aceea Aii hotarește ce avem șî ce n-avem să mâncăm ori să bem, când avem să ne culcăm și sâ ne sculăm, cum avem să ne petrecem viața, și soțul meu n-ar pleca cu nici un preț la drum și nu s-ar opri în călătoriile lui fără ca să fi cerut mai nainte sfatul lui Aii Buduc.

Ea spunea adevărul, dar nu-1 spunea întreg. Când dedea adecă peste o femeie de care prindea slăbiciune, d-l Zonas alerga după ea și nu mai ținea seamă de sfaturile lui Aii Buduc, care era de altminteri și el de părerea că-i face bine omului mai bătrân să cadă iar în păcarele rinerețelor. I se mai premenește sângele și i se-nveselește inima, așa zicea el.

Și data aceasta d-I Zonas a luat de capul său hotărârea de a se duce și el, fie chiar și fără de ai săi, la Nizza, iară Zoe l-a încredințat că va-ndupleca pe soțul ei ca-n drum spre Nizza să se oprească la Geneva, unde d-l Zonas avea de gând să-i lase - la nevoie - pe ai săi și unde se găseau și perle frumoase.

Nici n-a avut Zoe decât **să** mângâie din nou **pe loYgu** pentru ca toate sâ urmeze după placul ei.

Dupâ-masâ, d-1 Zonas a poftit pe tânăra pereche la o cafea făcută de Ah Buduc el însuşi, Mocca veritabilă, prăjită cu priceperea cuvenită şi fiartă cu caimac **gros.**

încă-n timpul mesei, trăgând cu ochii la sculele preţioase cu care erau gătite nu numai d-na Margot, ci şi altele dintre mesene, Iorgu a-nceput să simtă că el se amăgeşte pe sine însuşi socotindu-se om bogat. 1 ,uându-şi acum cafeaua, el a fost răpus de sâmţăniântut că-n lumea în care intrase era chiar sărac. îşi dedea seamă de ce zicea Zoe că e lucru nu numai plăcut, ci totodată şi cuminte sâ te bucuri de clipa prin care treci, ca să-ţi trăieşti după plac zilele, în lărgime cât se poate de mare. De aceea se bucura, acum chiar se bucura că Zoe s-a-nşelat crezân-du-se-n stare binecuvântată ori îl înşela pe el spuind c-o crede aceasta. Nu! copilul e o mare belea! Nu mai mică belea i se părea pacostea de uniformă, şi Zoe, încredinţându-1 că poate să-1 scape de nevoia de a se duce la concentrare, i se părea un adevărat înger al mântuirii.

Se zice că sunt femei care-l leagă de sine prin farmece băbeşti pe bărbat aşa că nu se mai poate depărta **de** ele. I.-o fi legat ori nu-n felul acesta Zoe pe Iorgu, destul că el cu ochii ei le vedea toate şi din voile ei nu mai **era**-n stare să iasă. Deprins a nu face nimic fără de voia mamei sale, el a ajuns să nu mai poată face decât ceea ce voia Zoe, femeia făţarnică, vicleană şi plină de răutate faţă cu toată lumea - afară de dânsul.

VI

Frumos era şi bine la Ziirich, unde Zoe şi Iorgu se opriseră dimineaţa, ca sâ plece seara, şî au stat noauă zile. In vreme ce ea-1 purta pe d-1 Zonas în toate părţile, ca să nu rămâie nimic nevăzut de dânsa, el îi ţinea de urât d-neî Margot, femeie foarte deşteaptă, care, pe lângă toate celelalte, mai avea şi o foarte plăcută voce, oarecum în doauă coarde.

Era însă la mijloc şi-o mică supărare: orişicum o sucea şi-o-nvârtea d-na Margot, nu putea sâ scape de iubita ei nepoată, care avea o încă mai plăcută voce, se ţinea scai după dânşii, ca bunicul ei după Zoe, şi se amesteca sfătoasă-n toate. Abia a treia zi după sosirea lor la Geneva au scăpat de ea, ca sâ poată vorbi nesupăraţi.

- Da, da! - grăi dânsa — soţul meu devine om incalculabil când dă peste o femeie tânără care ştie sâ-i placă. Nici cel mai bine potrivit cronometru nu are-n mişcarea lui regularitatea cu care-şi pettece el de obicei viaţa: se culcă şi se scoală, se îmbăiază şi-şi face masagiul, e tuns, tas şi îmbrăcat la timpuri hotărâte; la timpuri hotărâte îşi face rugăciunea şi mănâncă - pe ales, numai ceea ce-i priieşte, niciodată nu prea mult — tot la timpuri hotărâte stă cu noi, iese la plimbare ori îşi caută de afaceri. în acelaşi timp e zgârcit, se uită de trei ori la ban mai nainte de a şi-1 fi dat din mână şi nu cheltuieşte nici a patra parte din veniturile sale. Deodată-1 vezi cu desăvârşire schimbat, prefăcut în cel mai dezordonat om, care nu ştie-n clipa aceasta ce are să facă în cea mai apropiata clipă, uşuratec, risipitor, câteodată chiar desfrânat.

- Iată un lucru pe care l-aş înţelge dac-ar fi vorba de un om tânăr. El însă?... om atât de bătrân ca dânsul! D-na Margot se uită stăruitor în ochii lui.

- Ceea ce spuseşi - îi zise - e dovadă că n-ai trăit încă şi nu cunoşti viaţa. E la mijloc o slăbiciune omenească pe care anii n-o scad, ci o cresc.

- înţeleg ce voiţi sâ ziceţi - întâmpină el - eu sunt însă de părere c-o scad anii şi-n cele din urmă o sting.

- Peste doauâzeci-treizeci de ani vei fi de altă părere, îl încredinţa ea. Se-ntâmplă câteodată că o fată tânără prinde slăbiciune pentru un moşneag. E totdeauna înduioşătoare

nevinovăția unei asemenea slăbiciuni pornite din cel mai curat gând. Suflet năzuieşte spre suflet. Tot aşa ar putea să fie, dar numai rareori şi este slăbiciunea moşneagului pentru o femeie tânără. Adeseori, poate chiar de cele mai multe ori, ea e un fel de beție care-ndulceşte cele din urmă zile ale vieții.

- Dar tot nevinovată, stărui dânsul.

D-na Margot se uită râzând la el.

- Nu ştiu, zise. Poate da, poate nu! Acestea sunt lucruri care se petrec în taină. Mare nu^ în nici un caz primejdia. Când îți spun, însă, că anii nu scad slăbiciunea, ci o cresc, vorbesc şi din cele trăite de mine însămi. Mai ales pentru noi cei mai bogați viețuitea-şi perde tot farmecul când ne dăm seamă că cu cât mai multe-ţi sunt trebuințele, cu atât mai multe sunt şi mulțumirile, de care-ți faci parte satisfăcându-le. Noi avem prea puţine trebuințe-n asemănare cu mijloacele noastre de a le satisface. Vorba ştiută: e rău să fii flămând când n-ai ce să mănânci, dar încă mai rău e să stai la masă-ncărcată de tot felul de bunătăți şi să n-ai poftă de mâncare. Sunt puțini cei ce-şi pot închipui câtă grijă avem noi ca să nu ne perdem pofta de mâncare, somnul şi, peste tot, trebuințele. Pe când mulți dintre ceilalți beau paharul de vin dându-l dintr-o dată pe gât, noi îl gustăm nițel câte nițel, ca să prelungim plăcerea de a bea şi sâ fim cuprinşi de o ameţeală-nviorâtoare, dar să nu ne-mbâtăm. Aşa e şi cu slăbiciunea omenească, pe care anii, după părerea d-tale, o slăbesc: tinerii deşertează paharul dintr-o dată, iară noi, cei mai în vârstă, facem tot ceea ce omeneşte se poate născoci ca să ne putem bucura mai îndelung de ea. Unde mai pui că la mijloc e o trebuință în fața căreia bogățiile noastre de cele mai multe ori nu ne sunt de nici un folos!

- Eu cred că niciodată nu pot să fie de folos, grăi dânsul.

- Te-nşeli, îl încredința dânsa. Bătrâneța nu zice niciodată: *„Iubeşte-mă!",* ci numai: *„Lasă-mă să te iubesc ."'* Inc-o dată: vorbesc din cele trăite de mine însămi. împlinisem abia

douăzeci de ani când Zonas mi-a cerut mâna. El era atunci de aproape patruzeci de atu şi mi se părea de tot bătrân, dar era bogat şi-mi făgăduia cerul cu stelele, I-am lăsat decî să mâ iubească. N-a trecut apoi mult timp şi am prins slăbiciune de el, căci ştia să mă atingă unde eram simțitoare. în zadar! - urmă ea cuprinsă de-nduioşare - deprinderile din tinerețe se-nripăresc adânc în firea omenească. Eu fusesem încă din vârsta de zece ani silită sâ dansez si dansam mai târziu cu plăcere, în cele din urmă cu patimă din ce în ce mai oarbă. Ştiind-o aceasta, el mâ punea din când în când serile să dansez pentru el şi numai pentru el. Dimineața, după ce ne-mbăiam, făceam, aşa, pe răcoare, o plimbare la aer curat. Pe la zece plecam apoi în societate nu prea numeroasă, dar plăcută, fie pe mare, fie-n trăsuri pe uscat, să facem o excursiune mai lungă, în timpul căreia luam o gustare frugală, încât seara ne întorceam flămânzi acasă. Sala dîn belşug era-mpodobitâ cu flori, în mijlocul ei era aşternută masa numai pentru noi amândoi, iar în odaia de alături, în dosul unei perdele, cânta muzica-n surdină. După ce gustam câte puțin din mâncările alese de Aii Buduc, treceam în iatacul meu, ca să mâ dezbrac şi să mă gătesc de dans. Dansam apoi după cum îmi veneau toanele şi după cum dorea el sâ mâ vadă. Lucrul de căpetenie însă, pe care d-ta nu eşti încă-n stare să-1 înțelegi, mai nainte de a începe eu să dansez, luam amândoi în ceaşca de cafea haşiş, doze mîci, măsurate de Aii Buduc, ca să nu ne pierdem conştiința.

lorgu asculta ca trecut pe alt tărâm, în lumea celor *0 mie şi una de nopți.*

- Cine n-a luat niciodată haşiş - urmă dânsa - nu poate să-şi închipuiască deliciile vieții omeneşti. Toate se prezentă-n dimensiuni mari, colosale, sunetele muzicei sunt nu numai auzite, ci şi văzute ca colori încântătoare, iar colorile curcubeului nu numai se văd, ci sunt şi auzite ca muzică a sferelor. Era-u toiul nopții când treceam, în sfârşit, în iatacul

de dormit. Vei înțelege că mi s-a făcut din ce în ce mai drag omul acela, care atât de bine știa să-mi îndulcească viața. Cu toate acestea... urmă vorbind mai încet. Ce să zic?! E foarte adevărat că omul e firește pornit a race și ceea ce i se spune că n-are să facă; după trecerea mai multor ani, am ajunsisâ fiu stăpânită de dorința de a dansa — tot între patru ochi - și pentru alții. O si răceam apoi când puteam să scap de Zonas și de fiica mea, care se ținea după mine cum acum se rine fiica ei.

Iorgu tresări și se uită la ea cuprins de un fel de strâmtorare.

- Te miri - zise ea — că, după ce am făcut-o, mai am și îndrăzneala de a ți-o spune. O fac dinadins și cu deosebită plăcere. Nu m-am căit atunci, ci m-am bucurat că am știut să adaug la mulțumirile vieții mele și una care-n gândul multora nu mi se cuvine. Cu atât mai vârtos mă bucur acum, câtid pot să-i vorbesc despre asemenea lucruri omului pe care vreau să-l îndrumez spre o viețuire cuminte. N-a trecut mult, și am început să prind slăbiciune pentru oameni cu mult mai tineri decât mine. Cel dântâi pentru care am dansat a fost ginerele meu, soțul fiicei mele, adăugă ea.

Iorgu iar tresări.

- Și aceasta te pune-n mirare! strigă ea. Ți se pare lucru neiertat. Nu cumva-mi era rudă de sânge tânărul acela?! Ce-a pierdut soțul meu? Fiică-mea ce-a pierdut?

Ori nu cumva era la mijloc temerea de un copil născut din adulter? E-n deosebirea de vârstă un farmec amețitor, șî nu numai bâtrânețele aleargă după tinerețe, ci și tinerețele aleargă după ce au cunoscut o dată farmecul acesta. Aceasta ți-o spun eu, și ți-e destul sâ faci o singură încercare pentru ca să te-ncredințezi că ți-am spus adevărul. Se-nțelege - mai adăugă - nu un ceas, ci o zi, cel puțin o noapte întreagă să petreci nesupărat de nimeni cum petreceam eu și soțul meu.

Jorgu era cuprins de un fel de aiurire. Nu mai putea parcă să-și dea seamă dacă lucrurile se pettec în aievea ori și le-nchipuiește numai, și se răzvrătea-n el omul de odinioară, nu însă și cel de acum.

-Aveți, la urma urmelor, dreptate, grăi dânsul. Viață nu sunt zilele ce vin și trec, ci ceea ce sâmrim, gândim și facem în trecerea lor. Poate omul să trăiască într.-o zi mai mult decât într-un an dacă știe să-și umplă toate clipele. Vorba e numai s-o facă așa ca-n urmă să nu se căiască.

- Să se căiască?! strigă d-na Margor. Niciodată omul nu se căiește de a fi gustat o plăcere fără ca să fi jignit pe altul și mai ales fără ca să sufere el însuși pe urma ci.

J^șa e! Așa trebuie să fie!" își zicea Iorgu, dar încredința nu se putea decât făcând singura încercare despre care îi vorbise ea, și era din ce în ce mai ințețitoare ispita de a vedea cum știa dânsa să danseze pentru soțul ei.

Ar fi și făcut încercarea aceasta fără ca să mai stea mult pe gânduri, dar îi era foarte greu sâ găsească pentru aceasta ziua ori cel puțin noaptea, căci nu puteau sâ scape de d-șoara Clio, care se ținea scai - mai mult după el decât după bunica ei - și era din ce în ce mai stăruitoare și mai îndrăzneață, încât Iorgu, cu desăvârșire zăpăcit, nu mai știa în cele din urmă încotro să apuce, și când căuta să scape de nepoată ca să rămâie cu bunica, când o momea pe bunică pentru ca s-o-mpace pe nepoată.

Cu timpul se potrivesc însă toate, iar timp aveau. Au stat adecă la Geneva vreo doauă săptămâni. Deoarece apoi nici d-na Margot, nici d-șoara Clio nu voiau să rămâie acolo, au trecut cu toții la Nizza, unde au petrecut mai multe săptămâni, până ce nu i-a venit Zoei pentru Iorgu numirea ca secretar la reprezentanța din Paris a țării. Au plecat deci cu toții la Paris, unde era chiar mai frumos și mai bine decât la Ziirich. Iorgu se simțea târât ca o păpușă umplută cu paie, pe care un hâtru a legat-o-n bătaie de joc de coada unui cal luat cu biciul la goană. Purtat ca-ntr-un vârtej de ici până colo, el nu-si mai dedea seamă unde se află și nu mai cerceta unde are să ajungă, îi era și lui, ca odinioară d-nei Margot, destul câ-și tace parte

de plăceri, care, după părerea multora, nu i s-ar fi cuvenit, şi nu are să-şi facă mustrări, căci, vorba d-nei Margot, rudă nu-i era nici una, nici alta şi de perdut nu perdea nimeni nimic.

S-ar fi putut însă-ntâmpla, tot vorba d-nei Margot, că cel mai apropiat Armaş să fie născut din adulter. Ei şi?! Asemenea nimicuri nu-l mai turburau acum pe el, cum nu-l tulburau nici scrisorile cc-i veneau de la Bucureşti în ceea ce priveşte lucrările de la Valea-Boului.

Un simţământ supărător îl cuprindea numai când îşi mai aducea aminte de oarele petrecute cu Alina. Şi atunci îi era însă parcă a scăpat de primejdia unei robii. Ajunseseră el şi Zoe, Zonas, soţia sa şi nepoata lui, Clio, parcă o singură familie şi, căutând fiecare dintre dânşii să-şi umplâ după pofta inimii toate clipele, trăiau într-o zi ca-ntr-un an şi se simţeau cu toţii bine.

VII

Nu erau puţini cei ce se temeau de creşterea puterii ruseşti şi astfel stăruiau ca, Ia nevoie, România să intre în război alături cu turcii. în adevăr, dacă izbucnea războiul între turci şi ruşi, luptele nu puteau să-nceapă decât la hotarele despre Rusia ale României, care făcea, ca ţară vasală, parte din împărăţia otomană. Românii erau deci nevoiţi să lupte alăturea cu turcii spre a-i opri pe ruşi la Prut, pentru ca ţara sâ nu mai fie, ca-n trecut, câmp de război. Iar alţii socoteau că e mai cuminte ca ţara să se declare neatârnată, deci ca nemaifăcând parte din împărăţia otomană, ceea ce i-ar fi lipsit pe ruşi de dreptul de a trece Prutul. Rămânea ca românii sâ li se pună-n cale dacă cu toate acestea-I treceau şi să se lupte nu ca aliaţi ai turcilor, ci spre a-şi apăra ţara. Se credea că puterile europene, şi mai ales Austro-Ungaria şi Germania, îi vor sări ţării într-ajutor. Guvernul s-a-ncredinţat însă că într-un asemenea caz românii vor rămânea singuri în faţa ruşilor. S-a-ncheiat deci între România şi Rusia o-nvoială, în virrutea căreia urma ca oştirile

ruseşti sâ treacă prin tară ca nişte călători, care plătesc taxele cuvenite pe căile ferate şi tot ceea ce consumâ-n trecerea lor şi dau despăgubiri pentru stricăciunile ce fac. Oştirea română avea să fie înşirată de-a lungul Dunării, ca sâ-i oprească pe turci de a trece pe ţărmul stâng, iar după sosirea la Dunăre a ruşilor, se retrăgea peste Olt. O alianţă între ruşi şi români nu s-a încheiat, căci ruşii ziceau câ nu au nevoie de ajutorul românilor.

D-l căpitan Strună a fost deci nevoit să plece cu escadronul său la Bărboşi, unde se făcea o concentrare, ceea ce nu-l încânta deloc.

Tot mai era, ce-i drept, oştean în puterea cuvântului, dar se schimbaserâ-mpregiurările şi el nu mai ţinea la rangul lui tot atât de mult ca odinioară. După ce se lipsise de mulţumirile măcelăriei, nu-i mai era dragă nici milităria, căci prea era lung drumul de la Bărboşi la Bucureşti, unde trebuia neapărat sâ se ducă, dacă nu chiar ca de la Ploieşti, de doauă oari pe săptămână, cel puţin la doauă săptămâni o dată.

Erau multe semnele din care se putea încredinţa că Alinei îi era nesuferită viaţa în casa părinţilor ei şi câ dânsa se bucură când el vine s-o vadă. Cu toată bucuria însă ea-l ţinea departe, încât el, omul mai nainte îndrăzneţ, se sfia să-i mai vorbească deschis şi se temea că după plecarea lui la Bărboşi va pleca dânsa la Ploieşti. Mai era apoi şi temerea ca nu cumva, lipsind el timp mai îndelungat, să se ivească vreumil dintre ceilalţi şi s-o scoată din minţi.

De! oamenii sunt todeauna şi pretutindeni aceiaşi, şi slăbiciunea omenească pe urma căreia lorgu dăduse uitării cele de curând trecute şi umbla razna prin tarile europene îl făcea şi pe căpitanul Strună să alerge de la Bărboşi la Bucureşti si să dea uitării datoriile ostăşeşti.

Mult n-a ţinut însă nici aceasta, căci oştirile ruseşti au trecut pe la Reni spre Dunăre, şi escadronul căpitanului Strună a

pornit şi el pe Dunăre la deal, de la Bărboşi ta Brăila, de aici Ia gura Ialomiţei, de acolo la Călăraşi, la Olteniţa, apoi la Giurgiu, la Zimnicea, la Turnu-MSgurele şi-n cele din urmă peste Olt. Abia acum, după săptămâni de zile, a ajuns ^ căpitanul sâ se poată duce iar la Bucureşti.

Era pornit acum războiul: bubuiau tunurile pe ici, pe colo de-a lungul Dunării şi morţii erau azi mai mulţi decât ieri.

- De ! îi zise căpitanului Alina. Ce să-mi fac?! în mintea mea cea strâmtă nu poate să intre gândul cum oameni în toată firea, care nu s-au văzut niciodată şi n-au nimic de-mpărţit, pot să se bată, să se schilodeascâ-ntre dânşii, ba chiar să se şi omoare unii pe alţii.

- Se bat, coconită, — o-ncredinţă dânsul — se schilodesc, se omoară.

- Şi ceea ce e mai urât - urmă dânsa - se mai şî fălesc a fi săvârşit asemenea fapte rele, ba sunt şi lăudaţi dc toată lumea.

- Da, coconită, - zise el tar — se fălesc şi sunt lăudaţi. E patria pe care o apără! E binele obştesc pentru care se luptă!

- O fi! întâmpină dânsa. Nu ştiu. Eără-ndoială nu totdeauna. Sunt şi războaie din care pentru patrie nu purcede nici un bine. Chiar şi când da, jertvele sunt pentru obştie prea mari. Uite! mă gândesc la mamele, la soţiile şi la orfanii care plâng, la mizeriile de tot felul ale războiului şi la sărăcia ce rămâne pe urma războiului. Judec după mine însămi. Stau câteodată aşa singură şi mă cutremur când mă gândesc că s-ar putea întâmpla să te-ntorci din război fie orb, fie ciung, fie şchiop, ba chiar, Doamne fereşte, să nu te mai întorci.

D-1 căpitan Strună nu mai ştia acum ce să zică. Era cuprins de un fel de ameţeală în auzul acestei mărturisiri neaşteptate şi **se** simţea răpus şi trecut în partea celor **Ce** socoteau orişice războire drept darea pe faţă a-nsălbăticirii omului şi ar fi fost în stare să se lepede şi de rang şi să dezbrace uniforma, la care ţinea atât de mult mai nainte. Era însă la mijloc pacostea câ-n

ajun de război aşa ceva nu se ***iartă.*** De aceea războiul nici în gândul lui nu mai era ***acum*** decât pentru cei ce n-au altă treabă şi nu perd nimic. El mai avea şi altă treabă şi - după mărturisirea ce-i tăcuse ea — putea sâ peardă foarte mult: un păcătos ar fi fost dacă n-ar fi ştiut să-şî învârtească trebuinţele aşa ca să se-ntoarcă din război întreg şi nevătămat.

Ani dc zile de-a rândul ei fusese neobosit purtător de grijă ca superiorii şi cei buni dintre tovarăşii săi sâ aibă totdeauna parte de o bucăţică bună, fie fieîcă, fie vrăbioară, fie muşchiulet. A dat deci destule ***dovezi*** despre destoinicia sa de a hrăni pe cei flămânzi. Dacă dar Zoe a reuşit să-I scape pe Iorgu, socotindu-1 cum zicea dânsa, secretar de legaţie în concediu, nu avea nici el, cogeamite căpitan, să alerge prea mult pentru ca să-i încredinţeze pe cei în drept ca nu numai luptându-se cu ***sabia şi*** omorând oameni îşi poate servi patria, cl sî ostenind pentru ca să nu moară de foame cei ce se luptă. Se putea învedera chiar şi că serviciile aduse-n felul acesta sunt mai preţioase şi că altul n-ar fi-n stare să Ie aducă tot atât de bine ca dânsul.

Ceea ce-1 adimenea pe el acum era nădejdea că va reuşi să fie detaşat Ia vreuna din bucătăriile din dosul frontului.

— Orb, ciung, şchiop, ***coconita?*** grăi iar. Ia lucruri atât de urâte să nu te gândeşti. Când Iaşi ce las acasă eu, nu pleci Ia război fără ca să fi făcut pe dracu în patru pentru ca să te-ntorci după război zdravăn unde te trage inima.

— Dacă mai e cu ***putinţă*** şi aşa ceva, întâmpină dânsa.

— Cu putinţă e aici la noi orişice dacă ştii să-ţi alegi oamenii şi sâ potriveşti lucrurile cum se cuvine, o încredinţa dânsul.

Ea se uită cuprinsă de nedumirire la el, care mai nainte vorbise cu totul ***altfel. Vi*** făcuse mărturisirea fără ca sâ se gândească la cele viitoare şi nu-nţetegea cum a ajuns el - aşa deodată — să se schimbe.

- Da — stărui dânsul - cu cât mai tare bubuie tunurile şi cu cât maî des şuieră gloanţele, cu atât mai departe-n dosul frontului te afli! Vorba e numai pa nici d-ta sâ nu-ţi schimbi gândul, ca după ce va fi trecut războiul să te găsesc tot cum te las.

Alina, nedumirită şi acum, stete puţin pe gânduri. îi era parcă aude pe cellalt vorbind despre cele ce au să fie după ce va fi trecut anul de doliu.

- Nu ştie nimeni azi ce are să gândească mâne, îi zise. Gândurile ţi le aduc oamenii şi-mpregiurările şi nu o dată rămâi cuprins de mirare dându-ţi seamă ce eşti nevoit a gândi.

VIII

Sângele apă nu se face. Aşa se zice când vorba e de cele vrednice de laudă, dar se poare zice şi fiind la mijloc păcate omeneşti, câci nu numai daruri, ci si neajunsuri fireşti pot să treacă prin moştenire de la părinţi şi buni la fii, nepoţi şi strănepoţi.

Erau fără-ndoială îndemnurile lumii în mijlocul căreia trăia ceea ce-l făcea pe lorgu să stăruie-n gândul că în adevăr omul se naşte pentru ca să se bucure de viaţă şi că e lipsit de bunul-simţ firesc cel ce nu profită de orişice împregiurare spre a-şi satisface poftele. îndemnurile acestea ar fi rămas însă zadarnice dacă n-ar mai fi fost la mijloc şi anumite înclinări moştenite de la părinţi, buni şi străbuni, si-o-nduioşare miloasâ-1 cuprindea când îşi aducea aminte de mulţumirile, după părerea lui de acum copilăreşti, de care-şi făcea parte stând de vorbă cu Alina ori plimbându-se cu ea pe la Valea-Boului.

Cu totul altfel erau mulţumirile pe care le avuse la Nizza şi la Paris.

Războiul, ce-i drept, din când în când şi-ndrumările primite-n timpul tinereţelor, şi mâhnirea i se furişa în suflet când se gândea că la Valea-Boului toate au rămas în părăsire.

dar se dezvinovăţea pe sine dându-şi silinţa de a sc-ncredinta că numai în urma nenorocitului de război a fost şi este nevoit să se lipsească de mulţumirea de a duce mai departe lucrarea începură.

Nu! N-avea el nici un cuvânt de a se căi şi de a-şi face mustrări: mai vârtos decât orişicând în trecut era pătruns de simţământul că aşa ca dânsul are orişicare om cuminte să-şi petreacă viaţa, şi-i părea rău că n-a făcut în trecut ceea ce în aceleaşi împregiurări ar fi făcut acum.

Se speriase odată de gândul că cel mai apropiat Armaş ar putea sâ fie copil din flori, iar acum era nepăsător când se gândea că ar putea sâ-i fie tată unui copil născut din adulter. Lucru firesc ar fi fost şi acesta, iar cele fireşti toate i se păreau de sine înţelese şi bune şi-i era parcă mai nainte fusese legat nu numai la mâni şi la picioare, ci şi la ochi, încât nu vedea cele ce se aflau împregiurul lui şi mereu i se-ntâmpla câ nu-ndrâznea sâ facă ceea ce voia, căci ţinea seamă fie de-ndrumări primite de la mamă-sa, fie de dorinţele Alinei, fie de părerile lumii. Acum se simţea om liber, care face tot ceea ce voieşte. Până chiar nici de voinţa Zoei nu mai ţinea seamă totdeauna. Se sfârşise anul de doliu, iară el nu grăbea să-şi publice căsătoria. Ar fi putut, la nevoie, să trăiască şi fără de dânsa, dar se temea de răutatea ei şi tot mai avea nevoie de mijlocirile ei şi de aceea intra în voile ei. Simţind-o aceasta, ea-l ţinea de scurt îndeosebi şi-n ceea ce priveşte legăturile cu *madame* Margot şi cu nepoata ei.

Obosiţi şi de viaţa parisianâ, şi unii de alţii, ei plecaseră iar în Elveţia, unde umblau pe căi deosebite de ici până colo, ca să găsească un colţişor unde nu li se ureşte.

în vremea aceasta ruşii înaintaseră până la Dunăre, şi oştirea română se retrăsese peste Olt, unde cea mai însemnată parte a ei era concentrată sub comanda generalului Cerchez la Calafat, în faţa Vidinului, comandat de Osman-paşa.

Coloanele ziarelor erau pline de ştiri despre încercările făcute de ruşi ca sâ treacă Dunărea pe Ia Turtucaia şi despre bombardările dintre Vidin şi Galafat, încât nu mai rămânea îndoială că războiul se-nteţeşte, când ei iar s-au întâlnit, ca din întâmplare, la Geneva.

Zoe nu se-ndoia câ-ntâlnirea e pusă Ia cale de bătrânul, iară Iorgu era-ncredinţat că îndemnul e pornit de la bunică şi de la nepoată, mai ales de la aceasta.

Adevărul era, că, după o despărţire de vreo doauă săptămâni, toţi erau cuprinşi de bucuria revederii.

Zoe avea însă şi-un gând ascuns.

- După toate semnele, lucrurile se-nteţesc, îi zise. Teama mi-e că-n cele din urmă tot n-o să-ţi rămâie decât sâ te-ntorci în ţară.

- Vorbă să fie! răspunse el ca plictisit.

Deşi împăcat cu felul său de a fi, el era mereu cuprins de neastâmpăr: se simţea copleşit de neajunsurile firii omeneşti.

- Nu cumva crezi c-o sâ mă sperii fâcându-mă sâ iau drept război ceea ce se petrece pe cei doi ţărmuri ai Dunării?! urmă el. E lată Dunărea şi, descărcând tunurile, şi unii, şi alţii stau ascunşi şi bine adăpostiţi. Bine rac, de altminteri - adăugă peste puţin - căci mai ales ai noştri n-au nici arme, nici muniţiuni, nici previziuni, nici cuvenita pregătire pentru război, şi cea mai mare dintre mişeliile ce se pot închipui e sâ-i arunci pe oameni în foc fără ca să le fi dat cuvenita pregătire pentru luptă. Chiar şi dacă ar fi tot atât de viteji ca străbunii lor, au trecut timpurile când vitejia era hotărâtoare. Eu, unul, chiar dac-aş fi acolo, le-aş pune toate în mişcare pentru ca să nu fiu nevoit a intra în luptă alături cu oameni care se zic, dar în adevăr nu sunt oşteni. Smintit ar trebui sâ fiu ca să mă-ntorc.

- Acestea n-ai să mi le spui mie, care sunt de părerea că om cuminte n-ai fi nici ducându-te, dacă ei ar fi adevăraţi oşteni. Războiul e o prostie mişelească, de care se ţine departe otişice om cu mintea-ntreagă. Eu însă nu la aceasta mă gândesc, ci Ia creditorii ce dau din toate părţile năvală. Acum te somează Creditul Fonciar, peste puţin se prezintă bătrânul Cohen, vin apoi unul câte unul antreprenorii, iar pe deasupra mai sunt şi cheltuielile de la moşie, precum şi cele de aici, care sunt nenumărate.

- Ţii, precum se vede, sâ scapi de mine, o întrerupse el supărat.

Adevărul era că dânsa nu mai avea neapărată nevoie de el, dar aceasta nu-i dedea mâna s-o mărturisească.

- Ba ţin să re scap pe tine, răspunse ea. Trebuie să-ţi spun, în cele din urmă, că mă cuprinde un fel de groază când văd cum te arunci în cheltuieli pe care n-ai avea nevoie să le faci. Vreau să nu zici tu ori să creadă alţii că eu te bag în cheltuieli prea mari pentru tine. Te-ncăpăţânezi să te iei la întrecere cu grecul, pentm care mia e mai puţin decât pentru tine suta. Are creola fără-ndoială dreptate când zice că el e zgârcit, dar e dintre zgârciţii care ţin să pară oameni cu mâna largă, dacă nu chiar risipitori. Dă o mie când ar putea să dea peste zece mii, dar mai dă pe deasupa o sută pentru ca să aibă mulţumirea de a se socoti însuşi pe sine darnic. Spre a nu-i lăsa mulţumirea aceasta, tu te ruinezi...

- Ştiu ce vrei să zici, o întrerupse el iar. Ai fi mai mulţumită dacă l-aş lăsa, ca tine, să cheltuiască şi pentru noi.

- Dacă aceasta îi face plăcere - stărui dânsa - şi poate s-o facă fără ca să sâmtă?

- Nu! grăi dânsul cu hotărâre. Eu nu sunt om care poate sâ fie întrâţinutul cuiva.

- Cum sunt eu, vrei să zici, femeie care se lasă să fie întreţinută, întâmpină dânsa. Foarte frumos zis, dar atunci ai să te-nsoţeşti numai cu oameni de seama ta. Puiudu-te-n rând cu uni! ca dânsul, eşti boier, ce-i drept, dar ori rămâi de ruşine, ori te ruinezi în curând. Te mai şi pui sâ joci cărţi cu el, şi pe

când el nu sâmte dac-a câştigat câteva zeci de mii, tu sângeri piereau du-le.

„El râde, iar tu gâfâi şi gemi", ar fi voit să mai adauge.

Ea n-a făcut-o aceasra, dar o simţea el, desi îsi dedea silinţa i

sâ pară nepăsător.

- De mine capul sâ nu te doară, zise cam cu jumătate de gură. Am să mă descurc eu într-un fel ori într-altul. Aşa zicea şi aşa şi gândea el; când se afla însă singur şi mai ales nopţile, când, deşteptat din somn, nu mai putea să adoarmă lat, el era scârbit de sine însuşi şi se zbătea din ce ***în*** ce mai copleşit de gânduri urâte. Orişicum îşi făcea socoteala, se scotea rău de tot împovărat, încât nu îşi găsea scăparea decât în zestrea Zoei. Fără de ea nu-i rămânea decât să-şi vândă pădurea, ba poate chiar şi o parte din Valea-Boului.

„Ah! - îşi zicea - ce nemernică şi vrednică de dispreţ e fiinţa omenească!"

Prigonit de sâmţământul că nu mai poate s-o ducă tot ca pân-acum, el căuta mereu un nou fel de a-şi petrece viaţa şi-i era din ce în ce mai nesuferit gândul de a se-ntoarce iar în ţară, unde aţâţi oameni îl cunoşteau, îl urmăreau şi-l judecau fără ca să ţie seamă că faptele lui toate sunt potrivite cu neajunsurile firii omeneşti.

Viaţă tignită nu mai era pentru dânsul cu putinţă decât în mijlocul unor oameni care nu-l ştiu, fie la Paris, fie-n Elveţia, fie la Miinchen, ceea ce-**l** făcea să se gândească iar la zestrea Zoei.

„Aş! a zis însă ea când i-a vorbit despre aceasta. Ca să mi-o toci cum azi-mâne vei fi tocat averea moştenită de la mama ta!"

Nu-i rămânea deci decât să chibzuiască cum are sâ dea-n arendă ori poate chiar să vândă moşia pentru ca să-şi asigure neatârnarea.

Aceasta era starea sufletească în care se afla lorgu când a fost publicată prin coloanele ziarelor ştirea că rusii, strâmtorări de

oştirea de la Plevna, unde trecuse Osman-paşa de la Vidin, au cerut ajutor de la România, şi oştirea română a-nceput să treacă Dunărea.

O puternică-nfiorare i-a zguduit întreaga fiinţă şi o luptă-ndârjită s-a stârnit între pornirile lui sufleteşti şi felul lui de a gândi.

Era el şî acum de părerea câ n-are ce sâ caute unde oamenii se schilodesc şi se ucid între dânşii, dar acum se pornea războiul în puterea cuvântului, îi vedea pe români trecând Dunărea ca sâ pornească lupta contra turcilor, cu care se războiseră străbunii săi veacuri lungi de-a rândul, si i se părea cu desăvârşire peste putinţă ca să nu fie şi el acolo. Nu, el nu se putea gândi pe sine stând la o parte când românii sângeră în crâncenă lupta cu turcii.

Dac-ar fi întrebat-o pe Zoe, ea ar fi stăruit sâ rămâie, dar l-ar fi dispreţuit dac-ar fi rămas.

Tot aşa grecul, tot aşa creola şi mai ales nepoata ei. L-ar fi dispreţuit toţi cei ce-l ştiau şi s-ar fi dispreţuit, mai vârtos decât toţi, el însuşi pe sine şi viaţa sa toată nu s-ar fi iertat.

Cu toate acestea, om slab, i-ar fi fost destul ca fie Zoe, fie *madame* Margot, fie Clio să-i zică: „Rămâi!" pentru ca să nu plece. De aceea nu-i zicea nimănuia nimic, ci se zbătea el însuşi în sine şi-n cele din urmă a plecat oarecum hoţeşte, fără ca să spuie unde şi de ce pleacă.

PARTEA A CINCEA

CALEA-NTOARSĂ

i

- Se poate una ca aceasta?! exclamă coconul Iancu Talpă plimbându-sc prin casă chiar mai mult decât supărat. Auzi d-ta om! Niciodată n-as fi putut sâ cred că Iorgu, chiar Iorgu Armaş, e-n stare să plece-n străinătate cu o femeie şi-ntr-o bună dimineaţă s-o părăsească, întorcându-se fără de veste, ca sâ nu zic hoţeşte, în ţară. Chiar şi daca nu i-ar fi soţie legitimă, e lucru neiertat, ruşinos, un adevărat scandal!

- Da, scandal! strigă cocoana Anica ridicându-se încă mai supărată de pe scaun. Scandalul nu e însă c-a părăsit-o, ci că îi este soţie şi că a plecat prin ascuns cu ea, hoţeşte, cum ziseşi. Auzi d-ta femeie! Nu i-a fost destul c-a sucit atâtea capete, ci s-a mai legat şi de vărul ei, cea mai apropiată rudă, ca să-1 momească. Orişicât de mult aş fi ţinut Ia ea, asta mi-a dat-o gata! Frumuseţâ de om stricat. Săraca de mama lui! Norocul ei c-a murit, căci dac-ar mai fi trăit, din asta i s-ar fi tras moartea. Nu, lancule dragă, - urmă apăsând asupra vorbelor - voi, bărbaţii, aveţi slăbiciune pentru ea fiindcă e vicleană şi ştie sâ vă ameţească. Noi, femeile, avem ochii mai limpezi şi judecăm mai drept. Nu el a plecat cu ea, ci dânsa l-a dus pe el, şi mult m-aş mira dacă nu s-ar adeveri că nici acum nu el a părăsit-o, ci ea s-a săturat de el după ce l-a stors cum storci lămâia şi s-a-ncurcat cu altul.

Intra aşa ceva şi-n vederile coconului Iancu, care nu-şi putea închipui că un om în toată firea e-n stare să părăsească de capul lui pe o femeie ca Zoe. Nu-i dedea însă mâna să-şi mărturisească gândul acesta.

- De! zise dar. Ai putea să ai dreptate dacă n-at fi la mijloc şi altele. Perzi, aşa se vede, din vedere slăbiciunea Iui pentru Alina. E prea apropiat gândul că el s-a-ntors Ia aceasta. Cu atât mai urât ar fi, Anico dragă. E lucru nemaipomenit ca o femeie, chiar mai nainte de a se fi publicat căsătoria, să ceară divorţul pentru că soţul ei a părăsit domiciliul conjugal.

- Ce domiciliu?! întâmpină dânsa. Domiciliul conjugal e acolo unde se află soţul. Dacă femeie cumsecade era, se ducea după soţul ei, care n-a plecat în cine ştie ce aventuri, ci a venit să-şi facă datoria luând parte la război.

Coconul Iancu sări ca-nţepat de un vespe.

- Mare scofală! zise. De războiul roşiilor să nu-mi mai vorbeşti acum, după ce am văzut cum au răsplătit muscalii jertvele ce-am adus ca sâ-i scăpăm. îţi spun eu: are sâ râdă toată lumea de Iorgu când va afla că dânsa a pornit procesul de divorţ.

- Cine sâ râdă? Cum să râdă? De ce să râdă? răspunse cocoana Anica. Toţi cei ce-o ştiu pe ea şi-1 cunosc pe el au să-1 fericească, găsind c-a avut mare noroc de-a scăpat atât de uşor.

Coconul Iancu dete cu muhă-ndărâtnicie din cap.

- Nu, Anico, nu şi iar nu! stărui. Una e să pornească el procesul şi alta sâ-1 pornească ea. O sâmte şi el însuşi aceasta: luni de zile au trecut de când s-a întors din Bulgaria şi-n tot timpul a stat înfundat la moşie. De ce? Pentru că îi este greu să se uite-n ochii oamenilor.

- Când se gândeşte la prostia ce-a făcut luându-şi-o soţie, adăugă dânsa.

-Nu, Anico, nu! urmă el plin de zel. Mă-năbuş, îmi perd răsuflarea, mă-nec când văd cum lumea face glume proaste pe

socoteala lor. Ne sunt, dragă, rude, rude apropiate, cea mai apropiată rudă ne este el şi tot rudă ne este şi ea, şi avem datorii de rude mai în vârstă: trebuie să facem tot ceea ce suntem în stare ca să-i împăcăm.

Cocoana Anica se uită la el lung şi clătinând mereu din cap.

-Iancule, Iancule!... Iar vrei s-o porneşti?! îl mustră. Pe cine auzi făcând glume proaste pe socoteala lor?! Am venit aici la moşie pentru ca sâ facem economii după ce la Bucureşti şi-n străinătate am cheltuit peste puterile noastre. Stăm aici şi nimeni nu vine pe la noi, noi nu mergem pe la nimeni. Pe cine auzi făcând glume proaste, ca să te-nâbuşe cu ele?! Te dai de gol. Se vede cât de colo că umbli să cauţi un pretext ca să pleci iar. Ce vrei adecă să faci?

- Mai ştiu şi eu? răspunse el. Sâ vorbesc mai nainte de toate cu el şi-o sâ văd apoi.

Cocoana Anica se plimbă câtva timp neastâmpărată prin casă. îşi cunoştea bărbatul şi ştia că zadarnice i-ar fî silinţele de a-l opri după ce el s-a pornit o dată. îi şi dedea dreptate, câci î se ura şi ei Ia moşie, unde n-aveau nici o treabă. Mai era apoi - mare uşurare - câ n-aveau copii şî astfel puteau să se-ntindă la cheltuieli fără ca să fie nevoiţi a-şi face mustrări că nu le păstrează urmaşilor ceea ce au primit de la părinţi.

Nu! Prea mare păcat nu era că pleacă. Vorba era numai ca nici ea să nu rămâie singură-singurică în pustietatea aceea de moşie.

Aceasta o ştia şi dânsul.

- Atât e deocamdată, adăugă dar; mă duc la Valea-Boului şi-1 înduplec pe lorgu sâ se întoarcă iar la ea şi s-o împace, apoi iar viu la tine.

II

„Stimabile domnule Armas,

în urma-nsărcinării cu care aţi binevoit a mâ onora, am cerut ca d-l Calopolu, advocatul doamnei Zoe, soţia d-voastte, să-mi acorde o-ntâlnire, pentru ca, discutând împreună, sâ găsim o formulă pentru rezolvarea prin bună-învoială a cestiunii.

întâlnirea a avut loc ieri-seară şi grăbesc a vă face cuvenitele împărtăşiri despre rezultatele discuţiuuilor noastre.

După înţelegerea luată între d-voastre şi mine, i-am declarat că nu faceţi nici o greutate în ceea ce priveşte dezlegarea căsătoriei şi câ din zestre nu aţi luat nimic în primire.

D-sa, lucru prevăzut de mine, mi-a prezentat foaia de zestre subscrisă de d-voastră în faţa notarului public din Braşov.

D-voastră, om de legi, chiar judecător, ştiaţi prea bine că legiuitorul a ţinut să asigureze zestrea. în practica judecătorească toate sunt interpretate în favorul femeii înzestrate. Nu mai puteam deci sâ stărui în punctul acesta. Soţul are-n ceea ce priveşte zestrea purtarea de grijă a bunului părinte şi astfel şi răspunderea chiar şi-n cazul că, fie din negh'genţă, fie-n urma vreunui accident, se produc pagube. Din strâmtorarea în care vâ aflaţi, o singură ieşire ar fi cu putinţă: ca d-na Zoe să deie o declaraţiune autentică de a fi primit zestrea şi câ astfel nu mai are nici o pretenţiune, ceea ce nu poate să facă decât după ce se va fi pronunţat divorţul. Cred de cuviinţă a vă reproduce aici din cuvânt în cuvânt răspunsul ce mi-a dat d-I Calopolu în privinţa aceasta.

«O asemenea declaraţiune - a zis d-sa - neapărat va da d-na Zoe.Armaş după ce va fi luat în primire atât mobila ce face parte din zestre, cât şi sumele cuprinse-n foaia de zestre, fie-n numerar, fie-n efecte publice, socotire după cursul zilei.»

Cu alte cuvinte, perderile rezultate din depreciarea hârtiilor de orişice fel rămân în sarcina d-voastre dacă desfacerea căsătoriei va urma acum.

Aceste pierderi sunt acum, după război, foarte însemnate, şi de aceea aş fi de părerea ca să se caute deocamdată o-mpâcare. Atârnă, se-nţelege, numai de d-voastră să hotărâţi cele cuvenite pentru aceasta. Cel mai apropiat gând ar fi sâ plecaţi înşivă în căutarea doamnei Zoe.

Aceasta cu atât mai vârtos cu cât în urma împregiu rări lor create de război cestîunea financiară foarte cu anevoia se va limpezi.

Ia Creditul Fonciar sunteţi în întârziere cu trei semestre, şi au rămas zadarnice silinţele mele de a obţinea o păsuire.

Atât banca «Zerlendi», cât şi bătrânul Cohen stăruie să Ii se facă cât mai curând achitarea.

Antreprenorul lucrărilor de la Valea-Boului declară că nu e-n stare să scoată Ia capăt cele începute, dacă nu va fi achitat pentru trecut.

Mai aveţi, precum mi-aţi spus, şi-n străinătate oarecare datorii.

în faţa acestor greutăţi regularea situaţiunii în ceea ce priveşte zestrea doamnei e peste putinţă. Chiar vânzând, precum aveţi de gând, o parte din moşie, dimpreună cu pădurea, luaţi în împregiurările de astăzi prea puţin, căci, după toată alergătura, n-am găsit pe nimeni care sâ dea pentru pogon - în mijlocie - mai mult decât 380 lei. Cel mai potrivit cumpărător ar fi vecinul d-voastre, d-l Aristotel Hariclidi, arendaşul moşiei Gropile. După combinaţi unile făcute cu d-sa, aţi rămânea cu vreo noauă sute de pogoane după ce vi-aţi fi achitat toate datoriile. El însă deocamdată nu poate cumpăra, căd au trecut vreo patru ani de când şi-a cerut împământenirea si aceasta tot nu i-a fost încă votată nici de Cameră, nici de Senat. Vorba ar fi sâ se facă interveniri bine susţinute pentru votare.

Primiţi etc.

I. Neaqu
advocat"

III

„Anicuţă, scumpa mea multdorită,

Am stat aici la Bucureşti peste aşteptările mele şi-mi pare rău că n-ai venit şi tu cu mine.

M-am gândit adecă sâ nu mă pripesc mergând la Valea-Boului fără ca sâ mă fi dumirit mai nainte în ceea ce priveşte pe Alina, lucru cu mult mai greu de cum mi-l închipuisem.

N-avem, precum ştii, între rudele şi cunoscuţii noştri, pe nimeni carcstâ-n legătură cu familia aceea, şi tu, femeie, găseai mai uşor pe cineva care putea să ne dea, cu toată discreţiunea, lămuriri.

Nefîind tu aici, am fost nevoit să alerg mult Ia dreapta şi Ia stânga şi abia târziu am dat peste vărul tău Alfons, a căruia nepoată, Elisa, se află-n institutul d-nei Manliu, fosta d-şoară Săvescu. El dedea cu socoteală că aceasta va fi putând să-i dea infomiaţiuni sigure, căci Alina i-a fost elevă la Şcoala Centrală. S-a dus apoi să-şi vadă nepoata şi a vorbit — ca din întâmplare - cu d-na Manliu. Puţine a putut însă sâ afle de la dânsa. Fie că nu voia sâ spună, fie că-n adevăr nu ştia, destul că din spusele lui Alfons n-am putut sâ combin decât atât, câ i s-a prezentat o partidă pentru ea foarte buna, dar ea a refuzat, fără-ndoialâ fiindcă era încurcară cu altul. E-nvederat că acest «altul» nu poate să fie decât Iorgu, ceea ce presupuneam eu şi mai nainte.

Atât îmi era destul pentm ca să nu-mi mai amân plecarea la Valea-Boului.

Pe drum m-a prins o ploaie de vară, care m-a udat leoarcă, încât mă temeam ca nu cumva sâ mă-nbolnăvesc. Am scăpat însă teafăr şi mâ simt bine.

Pe lorgu l-am găsit tot cum îl ştii, dar cu desăvârşire schimbat.

Nu-i vorba, tot mai umblă mereu cu foarfecile dc grădinărie şi cu buzunarul plin de rafie şi tot mai pune mâna la toate câte nu sc potrivesc cu starea lui, s-a-ntins însă prea tare cu aşa-zisele îmbunătăţiri acolo la moşie şî se vede că nici în timpul petrecut în străinătate n-a prea făcut socoteală neguţâtorească, cum zice el, căci pare a se afla-n mare strâmtorare. După cele ce-am înţeles din spusele lui, tot mai ţine sâ gospodărească, dar nu-i rămâne decât să-şi vândă pădurea, ba până chiar şi o parte din pogoanele de muncă. Cred deci că el e-n adevăr gata să se-mpace cu Zoe, căci în strâmtorarea la care a ajuns, are nevoie de zestrea Zoei.

Nu vrea, ce-i drept, să se ducă la ea, cum l-am îndemnat eu, dar s-ar bucura, pare-mi-se, dacă voi reuşi eu să-i împac.

N-am zis deocamdată nici «da!», nici «ba!» am să mă mai gândesc şi-n tot cazul o să-i scriu Zoei.

în ceea ce priveşte pe Alina, n-am reuşit să storc nimic din el. Zice că nu ştie nimic, că nu-1 priveşte. Sunt însă cu atât mai vârtos încredinţat că mai ales de dorul ei s-a-ntors în ţară şi nu m-aş mira deloc dacă s-ar adeveri câ ea se află pe acolo prin apropiere.

Să nu zici câ n-ar stărui pentru împăcare dac-ar fi adevărat aceasta. Eu îi cunosc pe oameni şi-1 înţeleg foarte bine: gândul Lui e s-o aibă pe una soţie şi podoaba Ia casă, iar pe cealaltă prietenă scumpă.

Tu iar mă vei fi bănuind că eu caut un pretext ca sâ mă plimb prin străinătate.

Nu, scumpa mea.

Ca rudă mai în vârstă, sunt dator a-mi da silinţa să-i împac. Deocamdată am sâ-1 caut pe bătrânul Cohen, care trebuie neapărat sâ ştie adresa Zoei, ca sâ-i scriu acesteia cât mai curând. Chiar şi dac-ar fi ca-n urmă să plec, vorba ar fi numai de câteva zile, cel mult o săptămână, căci o mai lungă călătorie n-aş fi-n stare sâ fac fără de tine.

Toate cele bune şi multe îmbrăţişări etc, etc.

lancu "

IV

Orişicât de bun cunoscător de oameni ar fi fost, coconul lancu se-nşela: nu era nici lorgu, nici Alina întocmai cum şi-i închipuia dânsul.

lorgu îndeosebi, dac-ar fî zărit-o pe Alina din depărtare, ar fî luat-o la fugă şi-ar fi alergat din răsputeri nu însă spre ea, ci fie la dreapta ori la stânga, fie înapoi, pentru ca nu cumva s-ajungă faţă-n faţă cu dânsa.

Odată, când se afla pe sub redutele de la Plevna, mai prin amurgul serii, i s-a-ntâmplat să-ntâlnească fără de veste o patrulă de roşiori care trecea-n goană mare la vale, în vreme ce el călărea cu vreo alţi zece călăraşi la deal. Unul dintre roşiori s-a oprit pe o clipă şi i-a aruncat o căutătură sub care î-au trecut fiorii.

Peste puţîn, turcii, ascunşi după o dâlmă, au început să descarce şi s-a-ntots şi el dâmpreunâ cu ai săi tot în goană mare. Abia târziu, după ce gloanţele nu-i mai şuierau pe la urechi, a ajuns să se dezmeticească şi să-şi dea seamă că cel ce-i aruncase căutarea era tânărul care zugrăvise gâştele cu păstoriţa.

Nu l-a mai întâlnit apoi, dar îndată ce se-nsera, îl vedea iară şi iarăşi călărind în goană mare, se reiveau în sufletul lui mai ruşinea, mai căinţa şi, când bubuiau tunurile şt şuierau gloanţele, îi erau totdeauna parcă gloanţele erau descărcate de acela, care striga mereu: „Ce-ai făcut cu ea?!"

Umblând în treburile sale, mereu se uita împregiurul său, pentru ca nu cumva să se pomenească fără de veste faţă-n faţă cu omul acela, şi-n cele din urma se ferea de orişice cunoscut, căci nu erau puţini cei ce ar fi putut să-ntrebe şi ei: „Dar cu dânsa ce-ai făcut?!" Aceasta era ceea ce îl silea sâ se-nfunde la moşie după ce a scăpat din oştire. îi era peste putinţă să rămâie la Bucureşti, unde-n toată clipa putea să-i iasă-n cale vreunul care-1 întreabă: „Ce mai faci? Pe unde-ai fost şi ce-ai făcut de când nu te-am mai văzut? Care-ţî sunt gândurile în ceea ce priveşte viitorul?"

Nu e-n viaţa omenească nimic mai presus de sâmţământul că tu însuţi eşti cum trebuie să fii, mai cuminte, mai plin de-ndemnurî bune, mai vrednic, mai stăpân pe tine însuţi decât cei mai mulţi dintre oameni, cărora viaţa li-e nesuferită tocmai pentru că n-au parte de sârnţământul acesta. Iorgu era nu numai născut, ci totodată şi crescut aşa ca-n toate clipele vieţii lui să fie şi timp îndelungat a şi fost pătruns de el. Tocmai de aceea se sâmţea cu desăvârşire strivit când îşi dedea seamă ce-a fost el însuşi şi ce-a ajuns sâ fie: se dispreţuia pe sine, îşi era sie nesuferit, îi era scârbă de sine însuşi.

Căzuţi în asemenea stare sufletească, cei mai mulţi dintre oameni ori îşi curmă firul vieţii pentru dânşii nemaisuferite, ori se aruncă orbiş în vâltorile vieţii şi, ca să se ameţească şi sâ se uite pe sine înşişi, beau, joacă la noroc, cad în desfrâu ori săvârşesc fapte din ce în ce mai îndrăzneţe, se ţin în fel de fel de chipuri pe sine în neîncetată-ncordare.

Iorgu era şi el împins când spre una, când spre alta, dar pentru el viaţa tot mai preţuia ceva. Lasă că-n lumea din care ef făcea parte toate se trec cu vederea, dar un om ca dânsul se sâmţea destul de tare pentru ca sâ se oprească pe povârniş şi să se-ntoarcă iar în calea cea bună, din care într-o clipă de slăbiciune s-a lăsat să fie împins.

Chiar şi dacă nimic nu i-ar mai fi rămas după ce îşi va fi plătit datoriile, el era destul om ca să-şi croiască drum larg prin mijlocul unor oameni pe care îi socotea mai prejos de sine, şi erau din ce în ce mai dese clipele în care-l copleşea simţământul că n-a făcut, la urma urmelor, decât ceea ce în aceleaşi împregiurări ar fi fâcut cei mai mulţi dintre oamenii în mijlocul cărora îşi petrece zilele vieţii. Nu se speria chiar nici de gândul unei împăcări cu Zoe.

Un singur lucru i se părea peste putinţă: ca el şi Alina să mai stea faţă-n faţă, uitându-se ea-n ochii luî şi el în ochii ei. Prea jos se coborâse el, prea sus rămăsese ea, şi perdută era fericirea ce odinioară ar fi fost cu putinţă,

Vorba era însă dacă nu cumva dânsa era de altă părere.

Atunci, în amurgul serii, când roşiorii aceia au trecut în goană mare pe lângă dânsul, cerul era înspre asfinţit ici roşu ca flacăra, colo portocaliu, mai departe galben, apoi verde ca fninzade curând desfăşurata din mugur, iar zăpada scârţâia sub paşi orişicât de uşor ai fi călcat. Lui, în orişicare amurg, cerul i se părea tot aşa ca atunci şi scârţâitul zăpezii îî răsuna în ureche şi după ce codrul înverzise, şi din ce în ce mai adânc, i se înfigea-n minte , gândul că unul dintre gloanţele ce-i şuierau atunci pe la ureche nu de către turci a fost descărcat. Nu era adevărat lucrul acesta, dar el şi-1 închipuia, şi nici acum nu ieşea serile din casă, iară nopţile, când visuri urâte-1 deşteptau din somn, el se uita sperios la ferestrile iatacului.

Nu mai era Valea-Boului tot ceea ce a fost odinioară, şi-î era lui Iorgu greu să-şi trăiască zilele numai el singur cu sine când îşi aducea mereu aminte cum alerga după plăcerile lumii răsfăţate purtat de femei ca Zoe, ca Margot şi ca nepoţica acesteia. Era parcă-n clipa când s-a apropiat de Zoe I-a pătruns în trup o picătură de otravă care i-a răscolit tot sângele, îl ţine mereu cuprins de neastâmpăr şi-1 porneşte spre cele în adevăr nevoite de dânsul.

„Ei! zicea el. O să treacă şi aceasta cum au trecut multe altele!"

V

i

Ceea ce coconul lancu Talpă aflase tle la Alfons era adevărat: avusese Alina chiar mai multe partide pentru dânsa măgulitoare, dar a refuzat. Greşea însă coconul lancu când dedea cu socoteală câ dc dragul lui lorgu a refuzat.

Stările sufleteşti ale omului şi mai ales ale femeii atârnă şi de la împregiurâri, ba chiar şi de la stările trupeşti. într-un fel vedea Alina lucrurile după o noapte petrecută-n somn liniştit, după o plimbare plăcută ori după o masă bine mistuită, şi-ntr-altul când o durea capul, după o noapte petrecută zbătându-se-n culcuşul ei ori după ce fetele o supâraseră la şcoală.

Orişicât de multă silinţă şi-ar fi dat să nu se dea de gol şi să sc amăgească pe sine însăşi, în cel mai ascuns fund al inimii ei era încredinţată că lorgu se va întoarce, stăpânit de gândul că fericirea vieţii sale numai trăind împreună cu dânsa va putea s-o găsească.

Avea clipe, ceasuri, avea chiar zile de-ndoîalâ, şi atunci îi venea să se ascundă pentru ca nu cumva să se dea de gol, dar în cele mai multe dintre clipele vieţii sale nu se-ndoia că el a plecat ca să petreacă anul de doliu departe de locurile unde mama lui şi-a trăit cele din urmă zile, dar se va-ntoarce tot cum era în clipa când a plecat.

Nu stia şi nici nu avea de unde să afle că lorgu şi Zoe au plecat împreună, dar o bănuia câteodată aceasta şi atunci era cuprinsă de un fel de scârbă.

„De!... îşi zicea iar. Poezia e vis, iar viaţa petrecută-n aievea e proză."

Era covârşită de sâmţământul că nu e nici el, cum nu poate să fie Emil, pentru dânsa decât un trecător, cu care stai bucuros

de vorbă şi după care te uiţi cu viuă părere de rău, dar pe care-l dai uitării după ce ţi-a ieşit altul în cale.

Ea nu s-a mai mutat la Ploieşti. Se-nşela însă şi maşterul ei când credea câ dânsa a rămas la Bucureşti pentru câ d-I căpitan a fost mutat la Ploieşti, după cererea sa. Adevărul era că nu mai avea dânsa nevoie să se mute, căci nu i se mai părea-n casa părintească viaţa tot atât de nesuferită ca mai nainte.

Mai ales după trecerea peste Dunăre a oştirii române, căpitanul venea rar pe la Bucureşti. Era însă destul să se ştie că mai curând ori mai târziu el are să vie pentru ca maşterul să-şi pună pază gurii şi pornirilor.

„Zâvodul meu!" zicea dânsa gândindu-se la credinţa nestrămutată a căpitanului.

Ar fi putut sâ zică şî „cocoşul meu", căci el nu era numai credincios, ci totodată şi doritor de a-i fi pe plac şi totdeauna de a se lipsi pe sine însuşi de tot ceea ce-şi dorea dânsa.

Mai era apoi şi că la Bucureşti găsea pe toate cărările, mai ales între colegii ei trecători, oameni deştepţi, cu care stetea bucuros de vorbă.

Văzând-o mai ici, mai colo, azi cu unul, mâne cu altul, ea era ştiută de mulţi drept femeie mai mult ori mai puţin uşuratică, ce aleargă dc la unul la alnil şi-i ia pe toţi în zeflemea.

Se-ntâmpla deci ca ea să fie din când în când nevoită a refuza pe câte unul, dar aceasta o făcea numai ca să nu-l jignească pe d-l căpitan, care, după ce a fost refuzat o dată, se ferea ca de foc să nu mai fie şi el refuzat.

Simţind-o aceasta, ea-l socotea drept cel mai apropiat prieten al ei şi se bucura din toată inima când el venea s-o vadă.

„Eşti, coconită, bună şi dulce la fire", îi zicea el, tare-ncredinţat că n-are decât sâ fie răbdător şi sâ nu se pripească pentru ca-n cele din urmă să nu mai fie refuzat.

Erau însă si zile în care Alina nu era şi ea de părerea aceasta.

Vorba fusese ca locuința să fie data cu chirie în socoteala lui Iorgu. Acesta a plecat însă fără ca închirierea să fi fost (acută.

- Treaba lui! zicea stăpâna casei. Mie are să-mi plătească chiria, şi dac-ar fi sâ rămâ*ie prea mult în întârziere, îi scot mobila-n vânzare. ,

De aceeaşi părere era şi soțul ei, care cunoştea bine legile, nu însă şi Alina.

- Iorgu Armaş - zicea dânsa - nu e om să-i scoți mobila-n vânzare. Orişice s-ar întâmpla, ai să porți grijă de ea ca să n-o mănânce moliile.

Lua deci din când în când o femeie cu ziua ca să măture, sâ scuture pravul, să bată covoarele, să perie ce era de periat şi sâ aerisească, ba punea şi dânsa mâna mai Ia una, mai la alta.

- Curat ca şi când n-ai mai fi în toate mințile, îi zicea mama ei. Nu vezi că nu-ți şade bine?! Ce te priveşte pe tine mobila, uitată de chiriaşul care de atâta timp nici chiria nu şi-a plătit-o, nici trei vorbe nu ni-a scris?!

D-1 advocat Cezar Lică nu zicea nimic, ci zâmbea numai pe sub mustață cu învederată răutate, iar Alina își căuta cu un' fel de-ncăpățânare de treabă, necăjită, nu însă pentru că maşterul zâmbea, nici pentru că mama ei rostise acele vorbe, ci pentru că i se părea şi ei lucru urât că Iorgu nici după atâta timp nu se mai gândea Ia cele râmase la Bucureşti.

într-una din zile d-I Cezar Lică s-a-ntors de Ia tribunal zâmbind cu încă mai învederată răutate.

- Am - i-a zis Alinei - să-ți spun doauă lucruri care, ce-i drept, nu te privesc, dar o să te surprindă.

- Şi adecă? grăi dânsa uitându-se lung la el.

- D-nul Iorgu Armaş, chiriaşul nostru, s-a căsătotit. Alina rămase cu răsuflarea oprită: îi era parcă i-a turnat cineva o găleată de apă rece-n cap şi se-năbuşe, se-neacă. l a aşa ceva în adevăr nu s-a aşteptat. Aceasta nu-i era însă iertat s-o

mărturisească şi, drept răspuns, ea se strâmbă parcă ar fî voit să zică: „Ei şi?!"

- A fost - urmă d-l 1 .ică tot zâmbind - aşa se vede, în lungă călătorie de nuntă, şi de aceea ne-a uitat pe noi, dimpreună cu mobila sa.

- Tot ceea ce se poate, grăi Alina, nu însă drept un fel de răspuns la cele spuse de dânsul, ci oarecum vorbind cu sine însăşi. Unui om ca dânsul toate i se iartă, toate i se trec cu vederea, toate i se cuvin. El n-are sâ-i dea nimănui socoteală despre ceea ce face ori nu face.

- Dai cu socoteală cine e fericita, ca sâ zic aşa?! urmă dânsul.

- Orişicine ar fi, tot acolo vine, stărui Alina. Eu şi d-ta şi alții de seama noastră nu avem căderea şi nici nu suntem în stare să-I judecăm.

Cu toate aceste, încă mai vârtos i se opri răsuflarea, cele mai ascunse adâncimi ale sufletului ei se zguduiră şi-un junghi îi trecu prin inimă când el numi pe Zoe,

-Te pomeneşti că mâne ori poimâne se-ntoarce cu ea aici, grăi dânsa stâpânindu-şi firea.

Ii era mşine de-nchipuirile ce-şî făcuse şi-î venea să se ascundă pentru ca nu cumva cei dinpregiurul ei sâ bănuiască cele ce i se petrec în suflet.

- Despre aceasta mă cam îndoiesc, răspunse el. Al doilea dintre lucrurile ce am să-ți spun e tocmai că li-am citit numele în lista proceselor de la tribunal: sunt în divorț.

- în divorț? ! exclamă Alina, cuprinsă de zăpăceală. Se răscoliră deodată tdate-n sufletul ei, încât dânsa nu mai era tot ceea ce fusese cu o clipă mai nainte. Era parcă focul ce atâta timp a ars înăbuşit a izbucnit deodată prin o spărtură şi flăcări mari şi vii şi mistuitoare cuprind tot văzduhul.

Nu se mai îndoia acum că în adevăr mâne ori poimâne, fâră-ndoialâ-n curând, el va veni. Aşa trebuiau să urmeze lucrurile pentru ca el să se pătrundă cu desăvârşire de

simţământul că nimeni în iumea aceasta nu poate sâ-i dea ceea ce-i dă dânsa, şi se cutremura în toată fiinţa când se-nchipuia pe sine însăşi stând faţă-n faţă cu el şi uitându-se în ochii lui.

Cu putere din ce in ce mai covârşitoare se iveau şi iar se îveau în sufletul ei reamintirile celor de mult trecute.

Se vedea pe sine zugrăvită pe peretele din funii, luând lecţiuni de desemn de la Emil şi alergând după acesta prin faţa bisericii Zlătari. Se vedea apoi stând de vorbă cu lorgu şi plimbându-se când^cu el, când cu cocoana-mare pe Ia Valea-Boului, unde el a sărurat-o-n faţa tuturora, şi cele sâmtite atunci le resimţea mărite până la extaz.

Furtunile sufleteşti de felul acesta nu sunt şi nici nu pot să fie dâinuitoate. Se ivesc ca din senin şi se potolesc fără ca sâ tepoti dumiri de ce. Un lucru a rămas pe urma lor: cele ce mai nainte îi fuseseră plăcute încetul cu încetul i s-au făcut nesuferite.

îi era silă să se ducă la şcoală, unde lecţitmile îî păreau o sarcină pentru dânsa grea, iar cele mai bune dintre elevele ei i se păreau tâmpite şi semnele lor de dragoste o supărau. Cu atât mal vârtos îi erau supărători mama şi maşterul ei, precum şi aceia cu care mai nainte bucuros se plimba ori stetea de vorbă. „Lăsa-ţi-mă-n pace!" îi venea să le zică tuturora.

Nu însă şi d-lui căpitan.

De acesta se temea mai ales după ce el i-a spus câ e hotărât să iasă din oştire si sâ se-ntoarcă acasă.

VI

„Scumpa şi muîtdorita mea Anicuţâ,

Te vei fi mirând că primeşti această scrisoare tocmai de la Geneva şi vei înţelege că mi se va fi urât şi mie viaţa alergând prin lume singur ca vai de mine.

Precum ţi-am scris în ajunul plecării mele de la Bucureşti, bătrânul Cohen, în timpul celor din urmă doi ani, nici nu i-a

trimis Zoei, nici nu a primit de la ea nimic, n-a putut dar să-mi dea nici o lămurire în ceea ce priveşte adresa ei. Alergând pe la alţii, am aflat în cele din urmă că advocatul ei este un oarecare Calopolu. Nici acesta n-a putut însă să-mi spună decât că cea din urmă scrisoare a primit-o de la Ztirich, unde dânsa era trasă la «Hotel du Iac». Temându-mâ ca nu cumva dânsa să plece de acolo şi să-i pierd iar urma, am făcut la bătrânul Cohen un mic împrumut şi am plecat fără de întârziere.

«Trei zile dusul, trei zile-ntorsul, mi-am zis; într-o săptămână, în cel mult zece zile, iar sunt acasă.»

Am răcit însă, aşa se vede, pe drum, încât eram foarte îngrijat şi am fost nevoit să mă opresc la Viena şi-n urmă la Miinchen. La Ztirich n-am mai găsit-o pe Zoe, dar am aflat că dânsa a plecat la Geneva şi că nu era singură, ci însoţită de un oarecare Pablo Berenos, un brazilian bogat, ceea ce-ini era peste putinţa să cred. Am plecat deci în grabă mare aici, unde mă aflu de doauă zile.

Pe Zoe n-am mai găsit-o aici, dar am întâlnit din întâmplare pe văru-meu Raoul, care, încurcat cu o franţuscă, s-a stabilit de vreun an aici. EI a văzut-o pe Zoe şi a vorbit în mai multe rânduri cu ea. Mi-e greu să-ţi spun: e-n adevăr încurcată cu un brazilian, un om tânăr, care o toacă mai rău de cum a tocat ea pe alţii. Mi-am pierdut, dragă, toate iluziunile, încât îmi vine să cred că e adevărat ceea ce se zicea despre mama ei, răposata mea mătuşă, pe care mulţi o socoteau încurcată azi cu unul, mâne cu altul dintre ţiganii boiereşti. Mi se opreşte mintea-n loc când mă gândesc câ un om ca lorgu a putut sâ fie amăgit de asemenea femeie.

Obosit de lunga mea călătorie, o să mai stau aici, dar azi-mâne plec, mânat de dorinţa de a te îmbrăţişa cu ţie binecunoscuta mea dragoste.

lancu"

VII

Zilele treceau una după alta fără ca Iorgu să vie, şi Alinei îi era din ce în ce mai nesuferită viaţa.

Serile, când îi zicea mamei sale „noapte-bună",,aceasta părcă-i zicea: „Vezi că n-a venit nici azi", maşterul parcă adăuga: „Da, n-a venit şi mira-m-aş dac-ar mai veni!"

Dimineţile, când pleca la şcoală, toţi trecătorii se uitau la ea parc-ar fi voit s-o-ntrebe: „N-a venit nici ieri?" iar colegele, ba chiar şi fetele dîn şcoală îşi ziceau: „Nu e-n voile ei cele bune; se vede că el tot n-a venit!"

„Nu! - zicea dânsa-n gândul ei — n-a venit, dar va veni, nu se poate să nu vie."

El nici nu zisese, nici nu făcuse vreodată nimic spre a o-ntări pe dânsa în gândul că are neapărat să vie; ea nu era însă. în stare să creadă că nu va veni în cele din urmă.

Dac-ar fi venit cineva sâ-i spună cum s-au petrecut lucrurile nu numai cu Zoe, ci şi cu ***madame*** Margot, precum şi cu nepoţica acesteia, Alina ar fi zis că aşa aveau sâ se petreacă lucrurile pentru ca el să vie, şi dacă n-a venit încă, e că are sâ se mai petreacă ceva.

Intr-una din zile a venit însă d-l Neaeşu, advocatul lui Iorgu, colegul d-lui Cezar Lică.

- Sunt trimis de d-l Iorgu Armaş, clientul meu — a zis el - ca să regulăm chestiunea chiriei.

- îmi pare bine - i-a răspuns stăpâna casei - căci cam de mult stă daravera aceasta încurcată.

Alinei iar i s-a oprit răsuflarea.

- Dar d-l Iorgu unde se află? întrebă dânsa cu glas înăbuşit de năvala sângelui.

- Când cu sfârşitul războiului s-a-ntors în ţară - îi răspunse d-l Neacsu - si de atunci stă la moşie.

Alina râmase parcă i s-ar fi surpat în cap nu numai casa, ci şi tăriile cerului: nu putea să-i intre-n cap gândul că el se află de atâta timp prin apropiere fără ca să fi venit.

- Mă mir - zise - că de atunci şi pân-acum n-a găsit timp să vie el însuşi pân-aici.

D-na Lică tresări ca alte daţi când fiica ei îşi pierdea sărita, iar d-l Neaeşu se uita zâmbind Ia aceasta ca la un copil sfătos, care se ainesteca-n treburile ce nu-1 privesc. Buna-cuviinţâ cerea însă sâ-i dea mamei răspuns Ia întrebarea pusă de fiică.

- Domnişoara are dreptate - grăi dânsul -, chiar şi atunci era în mare întârziere cu chiria. Avea însă să se lupte cu multe alte greutăţi cu mult mai mari şi abia zilele aceste a ajuns să-şi vândă pădurea şi o parte din pogoanele de arătură şi să scape, în sfârşit.

Alina se uită ruşinară la mama ei.

Avea aceasta dreptate când îi spunea că nu e-n toate minţile.

Din cele spuse de Neaeşu se-nvedera că Iorgu s-a ruinat în timpul îndelungatei sale călătorii şi nu mai e tot boierul de mai nainte. Aceasta însă pe dânsa n-o privea. Ei îi era învederat numai că el ar fi pumt să vie, dat n-a venit nici mai nainte, nici acum, fără îndoială pentru că n-a vrut şi nu voieşte să vie.

îşi aducea aminte cum atunci, în faţa bisericii Zlătari, l-a întrebat pe Emil: „Când ne mai vedem?" iară el a răspuns: „N-ai decât să-mi scrii, şi viu fără de-nrărzlere orişiunde aş fi". Ea nu i-a scris. De ce să-i scrie dacă le erau căile vieţii despărţite şi nu se mai puteau împreuna?

Tot aşa Iorgu n-a mai venit. De ce să vie dacă îi erau despărţite căile de ale ei şi nu se mai puteau împreuna?!

Se prefăcuserâ deodată toate-n sufletul ei.

A avut ea zile în care ar fi fost gata să alerge la el şi să i se facă roabă pentru ca să-şi îndulcească viaţa îndulcind-o pe a lui. Acum el nu mai era tot cel ştiut de dânsa.

Nu! Orişice s-ar fi-nrâmpiat, dac-a fost el odată-n stare nu numai să pfece fără ca să-i fi spus ei „rămas-bun", ci totodată să nu vie nici mai-nainte, rîici acum, în zadar ar mai fi venit de aici înainte. Dacă, adus de orice gând, el ar mai fi venit, ea ar fi trebuit să fie nemernică fără de seamăn pentru ca să stea de vorbă cu el.

întocmai cum pc Emil nu putea să şi-l înclupuiască decât jerpelit, soios, nepieptenat,- nu mai era-n stare să şi-l închipuiască pe lorgu decât istovit de-mbuibări şi de desfrâu în nopţi nedormite.

Abia acum îî erau toate urgisite: şi casă părintească, şi şcoală, şi prietene, tot ceea ce-l leagă pe om de viaţă, şi mereu era ispitită de gândul de a-şi lua lumea-n cap.

Nu se mai temea acum de d-l căpitan, care ieşise din oştire, se-ntoarsese la Bucureşti şi tot mai călca ţeapăn, dar n-avea nici pinteni care zurgăiesc, nici sabie care zăngăneşte.

Om el şi tot oameni şi ceilalţi doi, dar pe când unul vine numai dacă-l chemi, altul nu vine nici chemat, el nu pleacă nici alungat fiind.

— Mă iartă, coconită, că-ţi spun un lucru care ar putea, deşi nu trebuie, să te supere, îi zise acesta Alinei într-una din zile. îmi pari de la un timp încoace mereu îngândurată şi mă-ntreb ce ţi se va fi întâmplat de ai pierdut voia bună de mai nainte. Nu întreb, cî-ţi spun, şi nu cumva să zici că nu mă priveşte, căci ai spune ceea ce în adevăr nu gândeşti.

Alina rămase câtva timp cu ochii ţintă la pământ.

Nu putea să-şi dea pe faţă gândurile şi simţămintele, dar n-o ierta firea sâ-l amăgească ascunzându-şi starea sufletească.

- Mi s-au făcut, aşa deodată, toate nesuferite - grăi dânsa - încât îmi vine să-mi iau lumea-n cap, şi ţi s-ar putea întâmpla într-o zi să nu mă mai găseşti când vii să mă vezi.

— Oho! exclamă dânsul înviorat. D-ta eşti prea înzestrată cu daruri fireşti şi-ndeosebî prea-nţeleaptă pentru ca să poţi lua asemenea hotărâri.

— Mă socoteşti d-ta aşa, întâmpină dânsa dând din umeri. Adevărul e că sunt slabă şi neajutorată, ca toate femeile.

Căpitanul stete câtva timp pe gânduri, apoi se îmbărbăta.

-Aşa - zise - nu vorbesc femeile decât fiind căzu-te-n slăbiciunea pe care o am eu pentru d-ta, ceea ce e peste putinţă când e vorba de d-ta.

Alina nu zise nimic, dar se uită mirată la el.

— Da, peste putinţă, stărui dânsul. D-ta ştii foarte bine câ nu e nimic ce eu nu sunt gata să fac pentru ca sâ-ţi fiu pe plac, iar în schimb nu cer decât ceea ce-ţi face plăcere să-mi dai. Chiar şi dac-ar fi să prinzi slăbiciune fie pentru unul, fie pentru altul dintre cei ce mai ici, mai colo îţi ies în cale, mai cutând ori mai târziu o sâ te-ncredinţezi câ nu e-n lumea aceasta nimeni care-ţi dă atât de mult şi-ţi cere atât de puţin ca mine. Orişicât de mare ar fi dar slăbiciunea, ea e trecătoare, iar nu neistovită ca a mea. Ziseşi că ţi s-au făcut toate nesuferite. Prea bine, urmă dânsul. Dacă e cineva care-ţi face nesuferită casa aceasta, ştii ptea bine că n-ai decât să vrei pentru ca sâ te muţi în alta, unde toţi îţi cad la picioare. Dac-ar fi să ţi se fi făcut urgisită şcoala, cu toate supărările ei, ştii prea bine că n-ai decât sâ vrei pentru ca sâ scapi de ea.. Dacă urgisită îţi este lumea în care-ţi petreci aici viaţa, n-ai decât să vrei pentru ca sâ pleci pe un timp oarecare în altă lume, în care nimeni nu te ştie cine eşti şi astfel nu are cuvinte de a te supăra.

— Am înţeles ce vrei să-mi spui şi nu mâ-ndoiesc de bunătatea nemărginită a d-tale - grâi dânsa dar tocmai de aceea mă tem, că n-aş putea sâ-ţi dau în schimb ceea ce ţi se cuvine.

— N-ai să-mi dai nimic, coconită, o-ncredinţă dânsul. Mi-e destul că-mi ceri şi primeşti. Nu, coconiră, inimă rea n-ai să-ţi

faci, căci supărările vin şi trec şi voia bună e statornică pentru cel ce are răbdare şi ştie sâ se mulţumească cu ceea ce i se cuvine, ba fie chiar şi cu mai puţin.

•9

VIII

I

Nu mai era Valea-Boului tot ceea ce a fost odinioară, dar i-a mai rămas lui Iorgu destul pentru ca cu priceperea pe care o avea şi cu hărnicia cuvenită să-şi înfiinţeze încetul cu încetul acolo un rai pământesc, dacă nu o moşie în înţelesul obicinuit al cuvântului, o fermă-ncântătoare, prin care dovedeşte că cultura făcută cu priceperea cuvenită pe o întindere mai mică preţuieşte mai mult decât plugăria fără de rost pe o mare întindere. îşi păstrase împregiurul conacului, ce-i drept, acum prea larg, vreo şase sute de pogoane pământ de arătură, dimpreună cu moara şi cu iazul ei, o baltă de vreo zece pogoane pentru gâşte şi raţe, precum şî pentru prâsîlă de porci şi de peşte.

Din pădure i-au rămas vreo sută de pogoane, mat ales stejăriş, iar sub pădure i se aflau via, livezile şi - tocmai pe ţărmurii râuleţului - vreo patruzeci de pogoane fânaţ, pe care în timp de secetă, lăsând stâvilarele, sâ-l pună sub apă, ca sâ aibă păşune grasă şi fânaţ îmbelşugat.

încâ mai nainte de a fi vândut partea cea mare a moşiei îşi croise planurile de cultură până-n cele mai mici amănunte, iar după ce s-a făcut vânzarea, şi-a cumpărat cele mai raţionale unelte de plugărie, precum şi zece perechi de boi, doi cai de ham şi unul de călărie, şase vaci de prăsilă şi un taur de Moldova, o sută de oi, şase scroafe şi un vier, precum şi păsări de tot felul. în pădure erau însemnaţi cu var copacii fie strâmbi, fie de calitate proastă, pe care urma să-i caie-n timpul iernii, pentru ca ceilalţi să poată creşte-n toată lărgimea.

De priceput se pricepea la toate ca numai puţini, şi rămânea numai sâ aibă şi tragere de inimă.

Aceasta o cam pierduse-n timpul îndelungatei sale călătorii prin ţări străine.

Pentru ca să poţi fi plugar bun, ai să te scoli în zori de zi şi să te culci mai-nainte de a fi apus luceafărul de seară. Iorgu s-a deprins însă să se culce când răsare luceafărul de dimineaţă şi sâ se scoale la prânzul mare. Ia moşie nu-i rămânea, ce-i drept, decât să se culce devreme, dar î se subtia somnul şi se scula tot ca mai nainte. Cu toate aceste, după-masâ iar se culca şi adeseori i se întâmpla ca tocmai înspre seară să se deştepte. Acum nu mai putea să doatmâ noaptea, şi mai ales pentru un om care are pe sufletul lui ceea ce avea dânsul, nu e canon mai greu decât să fie lipsit de dulceaţa somnului.

Dimineţile, când, deşteptat din somn, îşi deschidea ochii, el vedea-n faţa lui, mai nainte de toate, uşa iatacului, în care, după îndrumările primite de la Alina, păstra cele mai apropiate lucruri ale răposatei sale mame, şi fata stetea-n prag, cu manile amândouaâ ridicate.

Când ieşea din casă, trecea pe la capul scării, unde o sărutase.

Când el trecea printre lanuri, dânsa î se ivea când ici, când colo-n cale, fie cu o buruiană ori cu o floare, fie cu câte un fluture ori cu câte o gânganie. Ea nu-ntreba: „Ce e aceasta?" El îi dedea însă-n gândul lui desluşirile pe care dânsa fără-ndoială le-ar fi cerut dac-at fi fost în aievea de faţă.

Noi, oamenii, nu gândim ceea ce voim, ci gândurile ni se-nşiră-n minte ele de ele potrivit cu îndemnurile pornite fie din lumea ce ne-ncungiură, fie din sâmţămintele noastre.

Orişice ar fi făcut, Iorgu, trecând printre ţarini, prin livezi, prin pometul acum roditor, prin pădure, ori şi pe unde se plimbase odată cu ea, o vedea alergând de ici până colo, oprindu-se din când în când, ca să examineze ceva mai de aproape, puindu-şi întrebările şi ascultând cu ochii mari lămuririle date de dânsul. El ştia prea bine că toate aceste sunt

numai aiurări de ale sale; cu toate aceste, nu era-n stare să nu gândească ceea ce i-ar fi spus dac-ar fi fost de față, încât era sâ stea la-ndoialâ dacă nu cumva aiurează, dacă mai e ori nu în toată firea el însuși.

Valea-Boului și Alina erau în sufletul lui nedespărțite. El nu putea să vadă Valea-Boului fără ca sâ se ivească-n gândul Iui și Alina și n-ar fi putut s-o vadă pe Alina fără ca să și-o gândească la Valea-Boului, și nopțile, când nu putea să doarmă, gândindu-se la cele trecute, îl cuprindea o jale nespus de adâncă, încât gemea pe-năbușite în culcușul lui.

De unde ar mai fi ***putut*** să ia tragerea de inimă pentru o lucrare care pentru dânsul numai săvârșită împreună cu dânsa putea să aibă farmec?

Dac-ar fi avut hașiș, ar fi luat o doză pentru ca să iasă pe un timp oarecare în alră lume. Neavând hașiș, lua morfină și-șî petrecea partea cea mare a zilei pierdut în somn zbuciumat.

Timpul trece însă și, dacă mai dă Dumnezeu și ploaie, toate se părăginesc când lipsește cuvenita purtare de grijă.

lorgu amâna când una, când alta de azi pe mâne, iar când se punea pe lucru, era de obicei prea târziu. Alte dați o pornea cu o râvnă care te punea în mirare, apoi în curând Ie lăsa toate baltă.

Nu mergeau lucrurile cum după priceperea lui ar fi trebuit să meargă, și de aceea îi era de multe ori silă să treacă prin țarini, prin livezi ori prin pădure, pe la grajduri șî pe la cotețe, unde toate îl supărau.

„Cu totul altfel ar merge toare dac-ar fi și ea aici" își zicea dânsul oarecum ca să se dezvinovățească.

Da! Dânsa fără-ndoialâ și-ar fi dat silința sa-l îndrumeze a-și petrece viața ca mai nainte; el însă fugea de dânsa tocmai pentru că nu se mai sîmțea-n stare să-i fie ei pe plac.

După ce trăise într-o lume în care femeile erau ca Zoe, ca ***madame*** Margot și ca nepoțica acesteia, din ce în ce mai rar i

se-ntâmpla să se simtă prea jos căzut spre a se mai putea ridica până la Alina. Tot femeie era și ***dânsa st*** n-avea decât s-o coboare la sine pentru ca sâ fie amândoi deopotrivă.

Gândul acesta l-a cuprins cu putere covârșitoare când a aflat că Alina s-a măritat.

Nu știa și nici nu cerceta cine e soțul .ei:

„Orișicine ar fi - își zicea dânsul -, om care se poate măsura cu mine nu este și n-am decât să-mi dau silința pentru ca dânsa să se plece-n fața stăruințelor mele."

Acum, după ce era măritată, ea era căzută-ii gândul Iui cum căzute sunt toate femeile cu bărbat.

Adevărul era că picătura de otravă iar a-nceput să-i pună sângele în ferbere clocotitoare, și mai ales în timpul nopților petrecute-n neadormire el nu maj putea să scape de dânsa.

IX

D-I Strună avea-n Calea Moșilor, atunci pentru cei mai mulți încă tot Podul Târgului-de-Afară, case cu multă lărgime, jos băcănie cu grătar și o măcelărie, iar în etagiu locuința proprietarului de curând căsătorit.

Tânăra stăpână a casei, îmbrăcară mai mult ca jupâneasă decât ca cocoană, ședea oarecum înțepată la una din mescioarele din salonul încăpător șî-nșira niște mărgele, iar Smaranda, fata din casă, deretica-n biroul boierului, care se afla lângă salon.

- Cine o mai fi și ăsta?! grăi Smaranda. De câteva zile trece mereu la aceeași oră pe aici și totdeauna își zgâiește ochii uitându-se încoa.

Alina ridică capul și-l întoarse uitându-se în stradă, apoi rămase-ncremenită și pornită spre leșin.

Afără-n strada cea largă trecea călărind spre gura Oborului, lorgu - tot cum îl știa dânsa, deși ceva mai gras. Trecuse, după

spusa Smarandei, şi ieri, şi alaltăieri, deci nu din întâmplare, ci dinadins.

„Nu cumva-1 va fi văzut şi el?" îşi zise ea cu inima-ncleştatâ.

Se temuse ea câteodată de căpitanul cel ce vorbea răstit, bătea din pinteni şi zăngănea din sabie; abia acum £tia însă ce va să zică frica cea adevărată.

O-nâbuşea plânsul, şi ar fi şi plâns dacă n-ar fi fost de faţă fata din casă. Cel mai apropiat gând al ei era să se ridice şi să plece fără de-ntârziere-n urma lui.

Se zice că dihorul se uită cu atâta nesaţiu la pasărea ce-şi alege drept pradă, încât aceasta e cuprinsă de ameţeală şi-i' cade la picioare. Tot aşa era şi Alina pornită spre Iorgu.

îşi zicea, ce-i drept, că are sâ-i cadă în genunchi, rugându-1 s-o lase-n pace şi sâ nu-i mai treacă pe sub fereastră, aceasta însă pentru că se temea nu numai de soţul ei, ci şi de sine însăşi.

Fără ca să mai ţie deci seamă că Smaranda ar putea să prindă bănuială, ea trecu-n iatac, îşi puse pălăria ce-i căzu la-ndemână, îşi luă o pelerină şi plecă în grabă mare.

Sub şopronul din fundul curţii se afla şi trăsura, şi cupeul, iar în grajdul de alături erau trei perechi de cai. las! însă c-ar fi trecut prea mult timp până sâ fie puşi caii, dar nici. nu se putea da pe gura vizitiului. Prin apropiere era mahalaua Muscalilor. Ieşită deci în stradă, ea o luă spre gura Oborului, apoi peste puţin opri una dintre birjile ce ieşeau în piaţă şi-şi urmă drumul.

Mai era o bucată bună până la Obor când ea, trecând pe lângă călăreţ, s-a uitat înapoi. Când ochii lor s-au întâlnit, eh a salutat zâmbind, ca omul care se simte învingător* iară ea a-nceput să tremure ca turturica ce deodată se vede-n faţa ţevii îndreptate de vânător spre ea.

îşi dădea bine seamă că prin fapta pe care o săvârşeşte îşi pune-n joc viaţa, dar nu era în stare să se oprească. •

Ar fi putut s-o vadă cineva care o cunoaşte. Chiar şi birjarul s-ar fi putut s-o cunoască. Se uita deci sperioasă-n toate părţile şi-i părea rău c-a plecat de acasă.

Dintru-nceput gândul ei era s-apuce la stânga, pe şoseaua Ştefan cel Mare, apoi sâ cotească la dreapta şi să iasă spre grădina de la lacul Tei, unde puteau sâ vorbească nesupăraţi dc nimeni.

EI călărea însă-n urma trăsurii dîn ce în ce mai îndrăzneţ, mai fără de cruţare, mai aproape, încât ea trebuia să simtă că s-a dat de gol şi-n cele din urmă s-a speriat de gândul de a fi singură cu el în pustietatea de la Tei.

„Nu! - îşi zise - am să ies la capul Podului, unde, îi dau birjei drumul şi intru apoi pe jos în aleea Kisseleff. Acum, înainte de ameazâzi, e acolo puţină lume, dar singuri tot nu avem să fim."

Ea perdea din vedere că pe când dânsa era pe jos, el călărea.

N-ar fi avut decât să descalece şi sâ meargă şi el pe jos alăturea cu dânsa, ducându-şi calul de căpăstru. El ţinea însă sâ vorbească cu dânsa în toată lărgimea, fiind numai ei amândoi, şi nu se-ndoia că dânsa o va face şi aceasta după ce a fost în stare să vină până-aici.

După ce dar dânsa i-a dat birjei drumul, el n-a mai aşteptat ca birjarul să se depărteze, ci s-a apropiat călare, gata, aşa-zicând, să facă atacul din front.

- Eu am venit să te iau ia Valea-Boului! Grăi dânsul fără de-ncungiur.

Alina se uită cu ochi mari şi plini de mânie la el, apoi se-ntoarseşi intră-n Podu Mogoşoaiei.

El se luă şi aici după dânsa.

— N-ai decât să stai jumătate de ceas în toată tigna de vorbă cu mine - urmă dânsul stăruitor - pentru ca să-nţelegi că trebuie neapărat să vii. Te aştept după-ameazâzi atât azi, cât şi mâne şi poimâne la Herăstrău. Dacă nu vii, am sâ te caut.

Alina auzea vorbele, dar îi era parcă ele nu sunt rostite-n aievea, ci îi răsună-ntr-aiurea.

Era sfărâmată viaţa, ei: dacă rămânea, gândul îi era mereu dus la nenorocitul care o cheamă; iar dacă se ducea, se făcea pe sine însăşi sie urgisită.

Doi oameni se izbeau cuprinşi de mânie oarbă unul într-altul şi orişicare dintre dânşii ar fi rămas strivit, viaţa ei întreagă rămânea întunecată, numai chin şi zbucium.

îi era frică să se-ntoarcă acasă, căci soţul ei ar fi putut să fie cuprins de starea în care o vedea şi s-o întrebe ce i s-a-ntâmplat, şi nu mai puţin frică îi era că lorgu iar o va urmări, dacă nu azi, mâne ori poîmâne, nu va fi-n stare să-1 înduplece a o lăsa-n pace, cu atât mai vârtos îi era frică şi se cutremura când se gândea că se va duce, tot se va duce unde a chemat-o el.

„O singură scăpare ar mai putea să-mi rămâie, îşi zise-n cele din urmă. Am să-1 chem pe Emil. El e-n stare să-1 înduplece pe lorgu, încredinţându-l că soţul meu e om în puterea cuvântului, bărbat care nu sufere sâ fie atins în cele mai sfinte ale lui."

X

„Azi după-ameazâzi, mâne, cel mai târziu poimâne !" îşi zicea Alina-n toată clipa.

Ploieştii sunt fâră-ndoială numai aci: pleci dimineaţa, îţi faci acolo treburile şi eşti seara încă devreme întors acasă.

S-ar fi putut însă-ntâmpla ca Emil sâ fie dus undeva, ca el să primească scrisoarea prea târziu ori ca plecarea lui nici mâne, nici poimâne să nu fie cu putinţă. Ia aceste ea numai cu groază se putea gândi, căci nu putea sâ scape de gândul că poimâne neapărat se va duce la-ntâlnire dacă pân-atunci nu va fi venit Emil s-o scape.

Scrisoarea a fost însă în ceas bun dată la poştă, căci încă a doua zi a venit un comisionar s-o vestească pe Alina câ Emil o aşteaptă - după îndrumările primite în scrisoare - în faţa bisericii Zlătari.

Celelalte au urmat precum fuseseră puse la cale.

Cel mai de căpetenie lucru era ca el, adecă soţul ei, nu cumva să bănuiască ceva.

- Din gura mea nici o vorbă nu iese! a zis Emil fără ca să ştie că vorba e de fostul lui căpitan.

li era destul să ştie câ la mijloc e omul pe care odată pe-nsărate, 1-a-ntâluitsub redutele de la Plevna, unde bubuiau tunuri şi şuierau gloanţe, şi cate acum o aştepta pe ea la Herăstrău.

Acolo l-a căutat tot pe-nserate.

lorgu şedea la o masa din grădină, din ce în ce mai supărat de gândul că pate o mare ruşine. El tresări când îl văzu intrând pe „zugravul" păstoriţei cu gâştele.

- Cred că n-am nevoie să-ţi spun ce caut aici, grâi Emil, oprindu-se-n faţa lui.

- Dau cu socoteală, răspunse lorgu ridicându-se în picioare.

Fiecare din putinele vorbe rostite de Emil era pentru dânsul o palmă primită-n faţă.

N-ar fi crezut niciodată că Alina e-n stare s-o pună aceasta la cale, şi Emil n-ar fi-ndrâznit nici el sâ facă ceea ce făcea, dacă n-ar fi trecut prin „mustruluiala" căpitanului său.

- Viu - urmă dânsul — să te rog în numele ei să n-o mai urmăreşti, căci soţul ei e om pătimaş, tar din partea mea — adăugă - am sâ-ţi spun că eşti un nemernic.

lorgu ar fi fost şi acum în stare să-1 ia pe sus şi să-1 arunce cât colo, încât să-i pârâie toate oasele, dar el era încă tot omul care nu perde din vedere ce-i sade şi ce nu-i sade bine, stetea deci drept, liniştit şi nemişcat.

- Am înţeles - grăi — şi te rog să-mi spui unde am sâ-ţi trimit martorii mei.

Emil era-n stare sâ-i crape capul cu un topor, să-i descarce un glonte-n pept ori să-i înfigă cuţitul în inimă, dar dacă-1 omora, era ucigaş de rând şi itli s-ar fi iertat niciodată pe sine însuşi. înţelegea deci că are să-şi pună viaţa-n joc intrând în luptă dreaptă, în care unul dintte amândoi avea să rămâie mort. Nu voia însă cu nici un preţ sâ aibă martori, care aflâ de ce adecă cei doi intrâ-n lupta.

- Ce fel de martori?! întâmpină dar. între noi amândoi nu poate să fie vorba de o ccstiune de onoare, pe care o regulează martorii. Vorba e de liniştea unei case şi de numele cel bun ai unei femei pe care numai noi amândoi o ştim şi n-au s-o mal ştie şi alţii, vorba e de viaţa perdută a unui om: aici martorii n-au ce sâ caute.

- Şi cam ce-ai fi voind d-ta, domnule? întrebă Iorgu zâmbind şi tot liniştit.

- Ceea ce e firesc, răspunse Emil stăpânindu-şi firea. După ceea ce d-ta ai făcut şi vrei să mai faci, noi amândoi suntem oameni care nu mai pot sâ trăiască alăturea pe faţa pământului. A fost un timp când îmi păreai în toate privinţele atât de sus, încât aş fi rămas dezamăgit dacă dânsa, având să aleagă între noi amândoi, m-ar fî ales pe mine. Mi-am călcat deci pe inimă.; Ce-ai făcut şi ce vrei să faci acum cu ea?! De ce m-am jertvit eu?! Ce s-a ales de omul pe care-1 puneam odinoară atât de sus?!

Iorgu stetea cu ochii-n pământ. Atins unde era mai, sâmţitor, el era viu mişcat şi umilit în sine însuşi.

- La-ntrebâri ca aceste nu se poate răspunde printr-o luptă, fie orişicât de dreaptă, în care ai putea sâ-ţi găseşti moartea grăi dânsul aşezat. Uite, mă căiesc şi te rog să mă ierţi şi sâ stărui ca şî dânsa să mă ierte, căci n-am să-i mai turbur liniştea. Ce mai vrei?!

Emil se uită lung şi dispreţuitor la el.

- Aşa vorbeşti şi aşa vei fi şi sâmţind în clipa aceasta - ii zise- dar mâne, poimâne... Pe vorba unui nemernic, pe hotărârile lui, pe jurămintele lui nu se pune nici un temei.

împăcare între oamenii aceştia nu era cu putinţă.

- Prea bine! grăi Iorgu. Sâ luăm fiecare câte un ciomag şi să ne tot lovim unul pe altul în cap până ce nu va fi rămas mort unul din amândoi. Vorba e numai cum poate - fără de martori - cel rămas în viaţă sâ-i dovedească orişicui că n-a ucis mişeleşte, ci a scăpat cu viaţă dintr-o luptă dreaptă?

Emil rămase câtva timp pe gânduri: trebuia să recunoască şi el că nu-i rămânea decât să-şi fixeze la vreunul dintre hoteluri locuinţa şi să-şi aleagă martorii.

- Bine, - grăi dânsul —, dar de o mie de ori mişel cine dă pe faţă numele femeii.

- Cel mai interesat de a nu o face sunt eu, care am păţit ruşinea, îi răspunse Iorgu.

Se sâmţea istovii sufleteşte. Se făcuse, parcă, iar omul care fusese, înţelegea mânia lui Emil, şi lupta în care era nevoit să intre era-mpotriva firii lui. îi venea sâ plece iar de aici, unde aţâţi-oameni cumsecade-1 cunoşteau şi-1 arătau cu degetul, şi să se ducă departe, fie chiar şi-n America, şi să-nceapă o viaţă nouă.

Emil era, din contra, nerăbdător. Se temea ca nu cumva alte nenorociri şi mai mari sâ urmeze dacă nu-şi va îndeplini cât mai curând gândul. După ce şi-a dat dar adresa la „Hotel Union" şi a luat pe a lui Iorgu, care era tras şi acum tot la „Bulevard", el a plecat să-şi caute martori.

Unde ar fi putut să-i găsească aici la Bucureşti, unde de atâta timp nu mai fusese?

Numai la cazarma de roşiori, unde trebuia să fie vreunul dintre camarazii cu care încheiase legături în timpul războiului.

Aici a aflat că fostul său căpitan, ieşit din oştire, s-a-ntors la Bucureşti şi stă-n Calea Moşilor, undeva prin apropierea Oborului. *f*

Mai bun martor nu putea să-şi găsească el, care niciodată-n viaţa lui n-ar fi crezut câ e-n stare să se bată şi cu altcineva afară de turci.

Nu mult a avut să umble, nici pe mulţi n-a fost nevoit să-ntrebe pentru ca să-1 găsească pe tuturora binecunoscutul domn Strună, şi s-a adeverit şi asta dată că-n adevăr soarta omului şi de la-ntâmplâri de dânsul neprevăzute atârnă. Dacă d-na Strună ar fi fost acasă, lucrurile ar fi putut să se-ndrumeze altfel de cum au fost plănuite la Herăstrău. Domnul Strună se afla singur acasă şi era-ncântat că poate să-i fie ucenicului său de ajutor într-o afacere după părerea lui de mare însemnătate.

- Poţi să dormi liniştit - i-a zis lui Emil - că grija mea e să-1 găsesc pe al doilea martor şi să le pun şî celelalte la cale.

Le-a şi pus, încât seara târziu era hotărât că nici o publicaţiune nu se face, că proces-verbal se-ncheie, dar numai spre a fi prezentat autorităţilor publice, dacă acestea-1 vor cere, şi că întâlnirea va fi chiar în dimineaţa zilei următoare într-una din sălile cazarmeî de roşiori.

Arma aleasă era sabia.

Mai ales pentru oameni ca fostul căpitan Strună e o mare plăcere să vadă cum se bat în săbii doi oameni îndemânatici în purtarea armei. El trecea cu vederea că luptâtorii-şi pun în joc viaţa şi asista ca la un fel de examen.

Chiar dintru-nceput era pentru dânsul învederat câ lorgu e şî mai puternic, şi mai îndemânatic. El se mărginea însă la apărare, şi era de toată frumuseţâ cum ştia sâ-1 ţie pe Emil departe de sine, parând toate loviturile acestuia.

Simţindu-şi superioritatea, gândul lui era să-1 obosească pe Emil şi sâ-i dea apoi o lovitură care nu-1 omoară, ci-1 face numai incapabil de a se lupta.

Emil era, din contra, din ce în ce mai înverşunat şi astfel mai puţin stăpân pe sine şi pe arma sa. îi era parcă teamă ca nu cumva sâ fie răpus dacă nu va sfârşi cât mai curând.

Deşi însă el era mai slab, cel ce mai întâi obosi n-a fost el, ci lorgu cel trupeş, care peste câtva timp a-nceput să şovăie.

Văzând-o aceasta, Emil se avântă, făcu un pas hotărât înainte şi-1 lovi pe Iorgu-n tunarul stâng, făcându-i o rană, ce-i drept, nu grea, dar dureroasă.

- Nu te pripi! Mai ai răbdare îi zise fostul lui măiestru perzându-şi sărita.

Atins de durerea din umăr şi de vorbele aceste, lorgu îi aruncă o căutătură plină de mânie, apoi se plecă înainte şi întinse braţul ca sâ-1 depărteze pe Emil cu vârful săbiii de la sine.

Deoarece braţul lui era mai lung decât al lui Emil, acesta, ca să-i poată atinge umărul, s-a apropiat prea mult şi acum vârful săbiii i s-a înfipt în pept.

El se cutremură, scăpă sabia, căzu întins la pământ şi se zbătu puţin, apoi rămase mort.

lorgu stete câtva timp mut şi nemişcat, cu sabia lăsată-n jos şi cu ochii ţintă la jertva sa.

„Da - îşi zise apoi - sunt nu numai nemernic, ci şi mizerabil."

El nu mai avea ce să caute la Bucureşti, ba, după toate semnele, nici aiurea nu mai avea ce sâ caute, căci, după vreo zece zile, i-au găsit în pădurea de la Valea-Boului trupul intrat în putreziciune.

Luase, aşa se vede, o prea mare doză de morfină.

SFÂRŞIT

DIN PERIODICE

CORBEI

NARAȚIUNE

PARTEA ÎNTÂI

I

FATA POPII

- Vorbă să fie! grăi lelea Veta sugându-şi buzele. Nu zilele ai să i le numeri omului din faţă. N-o să-mi zici că sunt babă bătrână şi mi-o aduc aminte pe preoteasa, mama lui, de care a rămas în leagăn, eram copilă răsărită când ungurii l-au omorât pe tatăl lui colo, la Plopiş, unde le ieşise cu oamenii în cale. Nu te uita la pârul lui, care a încărunrir înainte de vreme, nici la faţa lui veştedă, pe care a zbârcit-o gândurile, nici la firea lui, pe care a întunecat-o amarul singurătăţii. Nu-i, soro, atât de bătrân cum ţi se pare ţie, care eşti tinârâ.

- N-am oare ochi să-I văd?! întâmpină Ana, ridicându-şî ulcioarele cu care venea de la izvor.

- îl vezi cu ochii tăi - urmă Veta - care erai copilă când s-a întors de la Câmpeni, unde fusese judecător. Cum însă, Doamne, să nu înbătrâneşti când de mama ta nu-ţi aduci aminte, pe tatăl tău l-ai perdut când erai mic, fraţi şi surori n-ai avut, de rude te-ai înstrăinat umblând la şcoli, iar nevastă şi copii n-ai, ci trăieşti cuc în lume!?

Ana iar îşi lăsă ulcioarele jos.

Se-ncălzise apa-n ele de când stătea de vorbă, dar n-o ierta firea să plece, căci ţinea la Aurica, fata răposatului preot, pe care o ştia [de] copilă mică.

- Tot păcatele lui! strigă ridicând glasul. N-avea decât sâ se însoare când îi era timpul. E însă om neapropiat şi veninos, care n-are alt gând decât să-şi ***iâune*** avere şi să-şî arete puterea. Ştie toată lumea - urmă ea pe şoptite - că cei de la Metropolie ţin Ia el fiindcă e om bogat şi cu multă învăţătură: o singură vorbă din partea lui ar fi destul ca Andrei al Iui Ciobanu să se facă popă în locul răposatului şi să şi-o ieie pe Aurica preoteasă. Nu, însă, nu vrea!

- De! răspunse Veta. Cam cu anevoie o sâ uite că răposatul l-a afurisit în faţa poporenilor ca pe un om lăpădat de lege şi intrat în legătură cu Necuratul. Nu-i asta, lele Veto! strigă iar Ana. Lui de afurisenia popii nu-i pasă. Dar se înşală, căci unui, orişicât de mare şi de tare s-ar socoti, tot numai unul singur rămâne, iară mulţi multe pot, şi nu ştii cum se întorc vremurile. Lasă, că-i aci secerişul - adăuga ea - şi o să vedem cine-i pune secerea-n grâu.

Parcă nu-şi aduce el secerători din altă parte, întâmpină Veta. Flămânzi sunt destui, numai codru de pâne să fie!

- Sâ vedem... grăi Ana, şi ea ştia ce zice.

Ferbea tot satul, căci aveau şi Ciobăneştii, şi preuteasa văduvă oamenii lor, care, fiind ziua de Sân-Petru, steteau ca Ana cu Veta pe la răspântii de vorbă şi-1 judecau pe domnul Vasilie Corbeî.

Mai erau, ce-i drept, şi alţii, care credeau că Ciobăneştii prea şi-au ridicat nasul, şi aceştia aduseseră de ziua aceasta la biserică pe unui curăţel şi chipeş, d-I Moină, care cânta de tot frumos, iar după biserică se plimbase de braţ cu Ghiurca, varul lui Corbeî, care le şoptea tuturora Ia ureche că pe acesta o să-1 ceară Corbei de la Blaj.

- Da! o să fie nevoit să-I ceară! zicea el.

Ei bine, e în lumea aceasta o dreptate, iar dreptatea aceasta cere ca în locui preotului răposat sâ urmeze fie feciorul, fie ginerele iui: de unde-şi lua d-1 Corbei dreptul de a aduce un *străin* în sat?.'

„De unde şi-1 ia?!" strigau mai ales cei ce aveau şi alte cuvinte de a fi supăraţi pe Corbei, omul neapropiat şi veninos.

Erau, cu toate aceste, şi unii care se-ndoiau că Corbei va cere de la Blaj pe Moină, care se plimba la braţ cu Ghiurca.

Nu doară c-ar fi putut Moină să-şi găsească prin partea locului om mai cu trecere decât Ghiurca cel vestit, dar Ie era tuturora greu să-şi închipuiască pe Corbei şi pe Ghiurca mergând pe acelaşi drum.

Umblase şi Ghiurca câţiva ani Ia şcolile de la Aiud, dar în urmă s-a întors acasă şi s-a apucat de gospodărie. Putea din averea ce-i rămăsese de la părinţi şi din zestrea nevestei sale să umble-n cabrioletă cu doi cai; ţinea însă sâ umble-n călească cu patru cai şi să perreacă pe la Bălgrad cu domnii, care îi şi puseseră numele Ghiurca. Mai ales la alegeri nu era nimeni deopotrivă cu el, căci ştia să-i ţină pe oameni de scurt şi să-i ducă la vot.

Atât ar fi fost destul pentru ca să se strice cu Corbei, căruia îi erau urgisiţi ungurii, omorâtorii tatălui său. Nici la Blaj, unde-şi făcuse studiile gimnaziale, nici Ia Viena, unde a făcut pe cele universitare, n-a putut să-şi uite mâhnirile copilăriei, şi, ales după întoarcerea sa ca judecător, se avântase cu tot focul tinereţelor în luptă. După vreo doi ani a fost însă scos din slujbă fiindcă ţinea să se folosească, cum cerea legea, de limba românească la judecătorie.

De aici înainte îi erau încă mai urgisiţi ungurii şi cei ce se învoiau cu dânşii mai ales cei de la Viena, care îi lăsa sâ caice legea, şi preoţimea, care le suferea toate în loc de a ridica poporul în picioare. Urgisit trebuia sâ-i fie dar şi Ghiurca, deşi h" era văr, ba tocmai pentru că văr îi era.

Mai era însă Ia mijloc şi altâceva.

Umblând în caleaşca cu patru cai şi petrecând cu domnit, Ghiurca trebuia, de voie, de nevoie, să facă cunoştinţă cu ovreii de la Bâlgrad, care ştiu^ă-i scoată pe oameni din strâmtorări neaşteptate. Pornind apoi odată pe calea aceasta, el umbla pe ea şi pentru alţii, ceea ce-i prindea bine la alegeri, căci datornicii ovreilor nu puteau să voteze decât cum le zicea el. După alegeri urmau apoi liciraţiunile, şi multe averi frumoase au trecut pe preţuri de nimic în stăpânirea binefăcătorilor de la Băl grad.

Asta, mai ales asra nu putea sâ i-o ierte Corbei.

Ca să scape ce mai era de scăpat, Corbei se prezentă si el la licitaţiuni şi cumpăra averile puse în vânzare fie pentru sine, fie pentru oameni mai harnici, luând Jupotecă pentru preţ.

Aceasta nit puteau să î-o ierte Ghiurca şi prietenii sâi.

Ca apa şî focul erau Ghiurca şi CorbeîVcum ar fi putut Moina sâ-i împreune pe amândoi?!

- Da! - zicea cu toate aceste Ghiurca - are Corbei să-1 cearât vrea, nu vrea, n-are-ncotro!

Aflase de la Moină ceva ce nu-1 mai lăsa să steie la îndolalâi

Fierbea dar satul,, st fîerbeau mai ales cei ce aveau şi alte socoteli cu Corbei.

II

CĂSOAIA

Ana avea dreptate; puţin i-a păsat lui Corbei de afurisania popii: el la biserica nu umbla şi cu popimea nu voia să-şi facă de lucru.

Supărarea venise tocmai pentru că vreo zece ani în urmă, când şi-a zidit casa, a intrat în ea fără ca să o fi sfinţit. I s-ar fi trecut, poate, şi asta, dar, când preotul a stăruit sâ-i facă cuvenita sfeştanie, el a scăpat multe vorbe, care din gura unui creştin n-au să iasă, ba a zis în cele din urmă: „Slăbiţi-mâ cu boscoanele voastre popeşti, care numai la prostime pot să aibă trecere!"

Peste aceasta popa nu putea să treacă cu duhul blândeţei.

Chiar dintru început, dar, le întrase multora în minte gândul că nu c păzită de Dumnezeu „Căsoaia", cum îi ziceau ei, fiindcă se afla, ca pădurâriile, Ia marginea pădurii, şi câ cei adăpostiţi într-însa n-au sâ fie puşi în rând cu ceilalţi oameni, cate se-nchină toate serile şi afiimă din când în când cu tămâie ori stropesc cu apă sfinţită, ca să alunge duhurile rele.

N-ar fi trecut, Doamne fereşte, în timp de noapte nimeni prin apropierea ei, dar decum sâ fi stat sub acoperişul ei.

Nid că era însă făcută Căsoaia ca să poată sta orişicine între zidurile ei.

Chiar şi locul unde-o aşezase ei era dosnic, depărtat de sat, o înfundătură de sub pădurea de stejari bătrâni, de unde numai

spre lunca Murăşuhu se deschidea peste grădinile din vale vedere mai largă.

Din jos de case, până la sai, se întindeau pe ambii ţărmuri ai pârâiaşului pomenit şi viile pe care şi le împrejmuise cu înalţi stobori de stejar, iar curtea, în care-şi avea grajdul pentru cai, şopronul pentru trăsuri, hambarul pentru grăunţe şi pivniţa pentru vinuri, era închisă din toate părţile cu ziduri de peatră necioplită şi păzită de patru zâvozi ţinuţi peste zi în lanţ.

Casele ele însele numai din depărtare se puteau vedea şi samănau a un fel de cuibar de stafii şi de făcători-de-rele, multă zidărie tencukă cu var negru, nevâruită şi acum cam negrită de plot, ferestre puţine, mici şî toate cu zăbrele groase, un turn pătrat şi neacoperit la dreapta, o terasă cu vederea spre Murăş în faţă, iar înlâuntru ganguri întunecoase, scări înguste şî sucite, încăperi mici şi lipsite de lumină.

Trăind în asemenea case, Corbei nu putea să-şi găsească sluji dintre oamenii cu frica lui Dumnezeu, şi cu toate că-i erau urgisiţi ungurii, în casa lui numai vorbă ungurească putea să audă, căci găzdăriţa lui, Borbala, era o unguroaică grasă şi rea de gură, şi unguri îi erau feciorul de casă, vizitiul şi rândaşul, care îi ziceau ***y,kutya-mâju*** „ăl cu ficat de câne", când vorbeau despre dânsul, şi pe care nu-i cruţa nici el când se supăra.

Nemulţumit şi cu cele ce se petreceau în casa lui, el era mereu hotărât să facă altă rânduială în ea, dar totdeauna gânduri mai mari îl frământau şi se amâna de azi pe mâne.

Gospodăria şi-o avea în vale, pe ţărmurui Murăşului, unde îi erau aria, şurile, grajdurile pentru boii de muncă, prăsila de cai, de vite şi de porci, odăile de gospodărie, precum şi grădina de legume, o mare întindere împrejmuită cu gard de nuiele acoperit cu o largă streaşină de spini, iar de-a lungul gardului sădise plopi, care acum erau mari şi plini de cuiburi de ciori ce mai ales dimineţile şi serile cârăiau întruna.

înfiinţase aici un fel de şcoală de gospodărie.

Lua în simbrie băieţi de prin satele de dinprejur, pe care îî ţinea timp de doi ori trei ani şi-i îndruma în ale gospodăriei, ca sâ lucreze apoi mai cu rost la casele lor.

Mai ales aici îşi petrecea viaţa; la Căsoaie era oarecum în gazdă.

Nici în vale nu era însă mai ferit de supărări.

Lasă că băieţii erau unii leneşi şi mincinoşi, alţii neascultători şi certăreţi, iar alţii târzii la minte ori cu apucături rele, dar el mai şi voia să facă-n doi ani ceea ce în cinci ani n-ar fi fost cu putinţă. Era dar mereu nemulţumit şi cu lumea, şi cu sine, ursuz, migălos şi aspru şi tot mai mult i se-nfigea în minte gândul că au dreptate cei ce zic că omul e fiinţă neisprăvită şi pornită spre răutăţi.

„Umbli - îşi zicea dar când vorba era Să facă altă rânduială - să scapi de dracul şi te pomeneşti că dai de mumă-sa."

Mergeau dar toate cum se îndrumaseră ele de ele, şi liniştită era viaţa numai serile, după ce, rămas singur, se punea sâ citească în biblioteca lui, stetea pe terasă de vorbă cu sine însuşi ori se urca în turn, unde instalase un mic observator.

Serile senine, liniştite şi luminate de lună stetea adeseori până în noaptea târzie perdut în reamintiri din zile de mult trecute, când fusese şi el om ca toţi oamenii.

Copilăria i-a fost tristă şi lipsită de soare, dar în timpul tinereţelor a avut şi la Blaj, şi Ia Viena, şî la Câmpeni multe zile frumoase, ici veselindu-se cu prietenii lui, colo plăsmuindu-şi planuri pentru viaţa lor viitoare. Neasemănat mai frumoase erau însă şî mai vii în amintirea lui serile petrecute cu Elvira la lumina lunei.

Trecuseră de atunci ani şi iar ani de zile, şi, pornind în vălmăşagul vieţii fiecare în calea sa, el şi pretenu Iui s-au despărţit unii de alţii, tar Elvira şi-a dat mâna altuia mai cuminte, pe care ungurii nu l-au scos din slujbă: inima i se umplea de amărăciune când îşi dedea seamă despre aceste.

Serile luminate de lună însă el nu judeca cu mintea, ci [cu] inima, nu-şi mai dedea seamă, ci Ie simţea toate cum le simţise atunci.

în zadar, tot numai cu dânşii şi cu dânsa îşi petrecuse partea plăcută a vieţii, şi în pustiul vieţii lui de acum toţ numai printr-înşii şi printr-însa se mai mângâia; îl întrista deci gândul câ toate au fost numai, dar nu se mai plângea de nimeni.

„Aşa e - îşi zicea - în lumea aceasta, aşa a fost şi are să fie totdeauna, şi păcatul e numai al celui ce sâ amăgeşte cu gândul c-ar putea sâ fie şi altfel. Nevoile-1 frâng şi-1 biruiescpe om: ne naştem nu ca sâ gustăm mulţumirile vieţii, ci ca sâ îndurăm suferinţele ei."

Aspru era el şi neapropiat numai ziua, câtă vreme se zolea cu oamenii; pe înserate, când rămânea singur, inima i se deschidea si firea i se muia, şi dacă I-ar fi ştiut cum era sările, în tăinicia vieţii lui, oamenii, n-ar mai fi zis că petrece nopţile cu duhurile necurate şi face „boscoane" cu ochianul când se urcă în turn.

Aşa însă, cum el în adevăr era, îl ştiau numai cei ce steteau sub acelaşi acoperemânt cu dânsul, mai ales Berti, feciorul de casă, şi Bbrbala cea groasă, care-i prinsese roate slăbiciunile şi se socotea stăpână nu numai pe casă, ci şi pe el.

III

O-NCERCARE

Dimineaţa barometrul era căzut, higrometrul se pornise spre umâd, munţii Haţegului păreau de tot apropiaţi, ciorile cârăiau mai mult decât de obicei şi zburau pe jos, iar d-I Corbei cosise în luncă trei zile de-a rândul cu câte opt oameni.

„Mare pacoste! îşi zicea el neliniştit. Să-ţi laşi fânul în bătaia ploii fiindcă se zice câ e sărbătoare."

S-a şî înnorat după-ameazâzi şi s-a pornit vântul, dar pe-nserare norii s-au risipit, şi d-nul Corbei, ieşind după cină pe terasă, unde-şi lua de obicei cafeaua, una din slăbiciunile Iui, era voios şi se plimba oarecum uşurel.

Om de statură mai mult decât mijlocie, cu umerii laţi şi cu capul mare, el călca rar şi cu un fel de sfială, se legăna din când în când în mersul lui şi părea încă în toată pu terea. Numai văzut din faţă era cum îl socotea Ana.

Având fruntea înaltă şi mult scoasă, faţa lată şi fălcile ieşite, peliţa obrajilor veştedă şi întinsa, iar ochii mari, deşi nu bulbucaţi, capul îi părea încă mai mare şi de tot greu. îl şi purta plecat puţin înainte şi clătinându-1 când se legăna în mersul lui. Mai avea apoi şi sprâncene stufoase şi încă negre, deşi părul îi era mai ales pe la tâmple de tot cărunt, barba rară şi mustaţa aspră şi căzută peste buzele cam cărnoase, printre care ieşeau din când în când la iveală nişte dinţi rari şi pe ici, pe colo, negriţi, tot amănunte care îi dedeau o-nfăţişare oarecum

sperioasă şi nu se potriveau cu vocea lui limpede şi blândă, câteodată chiar duioasă.

Borbaia îi aduse cafeaua şi o puse cu băgare de seamă pe mescioara de fier ce se află într-un colţ al terasei.

El se uită cu coada ochiului la dânsa.

Se cunoşteau amândoi, şi dacă ştia dânsa când are să-i vorbească, ştia şi dânsul că ea ii aduce cafeaua numai când are ceva pe inimă.

- Ce e, Barbură? o-mrebă el în româneşte, ceea ce era un semn că e-n voia lui cea bună.

- Iacă, ţi-am adus, măria-ta, cafeaua, răspunse ea tot româneşte, ceea ce de asemenea era un semn că vrea ceva. Am fost - urmă apoi peste puţin, cam cu jumătate de gură - azi după-prânz, aşa, ca-n zi de sărbătoare, prin sat. Grozavi oameni! Zău că ţi-e frică să trăieşti între dânşii!

D-1 Corbei se duse la mescioara, puse două bucăţele de zahăr în cafea şi se uită câtva timp la băşicuţele ce ieşau la suprafaţă.

Nu ştia şi nici nu ţinea să ştie ce se petrece-n sat. Nu se-ndoia că sunt grozavi oamenii, dar nu dânsa avea să i-o spună aceasta.

- Eşti proastă, îi zise în ungureasca lui cam pocită. Oamenii sunt toţi la fel, ai noştri ca ai voştri, iar ai voştri ca orişicare alţii. Nu ne-am apăra cu ziduri de piatră şi n-am ţinea câni de pază dacă nu i-am şti cum sunt.

Borbaia dete râzând din cap.

- Ăstora - grăi dânsa - nu le pasă, când se îndrăcesc, nici de ziduri, nici de câni. Dau, ca să-1 scoată pe Andrei al lor popă, năvală şi-n apă şi-n foc.

Corbei îşi pierdu răbdarea.

El se temea de câni şi de pisici şi ocolea pe departe când i se iveau în cale, n-ar fi intrat odată cu capul în ocolul vitelor când taurul lui nu era bine legat, ba se ferea chiar şi de boii lui de jug, căci, de! nu poti să ştii cum i se năzăreşte dobitocului lipsit de judecată. Se temea dar cu atât mai vârtos de oameni, pe care îi socotea nu numai răi, ci totodată şi plini de vicleşug. Tocmai de aceea însă ţinea ca lumea sâ ştie că nu se teme de nimeni şi de nimic şi nu putea suferi ca slugile lui să tacă încercarea de a-l speria.

- Să-1 aibă - zise el cam aspru - dacă vor, dar pe mine să mă lase-n pace. Eu de dragul lor n-am să mă căciulesc pe ta popimea din Blaj.

Borbaia era foarte mulţămită.

în gândul ei eta celălalt, care vorbea ungureşte ca cel mai gureş predicator calvinesc, avea maniere ca un adevărat nemeş, îi zisese ei *Nagysdgad,* ca unei cocoane, o-ntrebase fel şi chip despre stăpânul ei, ba o rugase sâ-i facă rost să-1 poată vedea pe acesta.

- Aşa le-am spus şî eu, grăi dânsa. Cine e, la urma urmelor, Andrei al Iui Ciobanu? ! Mai ales când celălalt e om atât de cumsecade, adaogă cu oarecare sfială.

- Care celălalt? întrebă Corbei.

Borbaia se uită cam mirată Ia el.

Nu-nţelegea cum i s-a putut spune că stăpânul ei are să-1 ceară, când nici nu-I ştia măcar.

- A fost - grăi dânsa - azi la biserică unul care a cântat, cum spun, foarte frumos. Pe acesta îl vreau unii, mulţi îl vreau, aproape toţi, căci numai putini ţin cu Ciobăneştii.

- Prea bine! întâmpină d-1 Corbei. O să se desetirce ei cum vor şti. Fără de popă n-au să rămâie.

- Zicea - urmă Borbaia tot cam cu sfială - că ar dori foarte mult sâ vie la măria-ta să-I vedeţi.

- Cine? o-ntrebă Corbei, zâmbind pe sub mustaţă.

- D-1 Moina, tinenil pe care-1 vor ceilalţi, răspunse Borbaia.

- Dar eu nu stiu cine e!

- Tocmai pentru ca să-1 cunoşti.

D-l Corbei se uită lung la ea.

$tia că dânsa ține să fie socotită stăpână în casă, şi nu o dată simțise că ea şi ştie să învârtă lucrurile asa, că el să-i facă pe voie. Cu atât mai vârtos ținea şi el & o pună la locul ei.

- Borbala, - îi zise dar apăsând asupra vorbelor - în lucruri care nu te privesc sâ nu te amesteci. M-ai înțeles?! Mie nu-mi trebuie popă şi nu vreau să ştiu nici de unul, nici de altul.

IV

O ZI BUNĂ

- Mă iartă că-ți întru fără de veste şi atât de dimineață în casă, dar mi s-a spus că peste zi eşti dus şi nu te pot găsi, iar sările stai mai bucuros singur.

Cel ce a grăit aceste vorbe era un domn mărunțăl, care se oprise.cu fața zâmbitoare în pragul bibliotecei unde Corbei cetea, ca de obicei, mai nainte de a pleca la Plopiş, corespondența sosită cu poşta de dimineața.

- Aa!... Huțanu!... strigă acesta înviorat şi porni spre el. Dar dimineața fie, ziua fie ori seara, mă bucur că pot vedea şi om iubit la casa mea, căci numai rar se întâmplă sâ se mai abată câte cineva pe la mine.

Huțanu, acum profesor gimnazial, era unul dintre cei ce se despărțiseră în vălmăşagul vieții, preten şi din copilărie, şi din tinerețe, cu care mâncase din acelaşi blid şi durmise la nevoie în acelaşi pat; era deci viuă şi adevărată bucuria revederii, şi ei îşi strânseră mâna, apoi, după o clipă de şovăire, se îmbrățişară şi se sărutară.

- Ei, cum se întâmplă să am bucuria aceasta? urmă Corbei, cuprinzându-1 cu brațul ca sâ-1 ducă spre masă. Dar ce să-ți fac?...Unde să te pun?... Eşti în trecere, ori poți să stai?

Huțanu venise cu gând hotărât ***şi*** nu era în stare să o ascundă aceasta.

- Nu, - răspunse el aşezându-se — nu în trecere. Am plecat anume la tine, dar mult n-o sâ pot sta.

- O zi, două? „

- Cam aşa ceva, dacă mă ţii.

- Bun, grâi Corbei grăbit. Să iei o mică gustare, apoi, dacă n-ai altă treabă, mergem împreună, ca să-mi vezi gospodăria, o să vezi multe lucruri bune şi frumoase, iar pe-nsărate ne întoarcem şi stăm, ca odinoară, în toată tigna de vorbă.

- Cum îţi vine mai la îndemâna, întâmpină Huţanu.

- Deocamdată să chem feciorul - urmă Corbei - şi sâ iau dispoziţiuni să-ţi aducă bagajul şi să deie drumul trăsurii cu care ai venit de la gară.

- Asta nu! strigă Huţanu râzând. Mâ ştii că-mi place să umblu pe jos: uite, cum mâ vezi, aşa am venit.

Corbei se uită mai cu dinadins la gherocul lui purtat şi prăfuit, mai ales în părţile lui pătate, şi, fără de veste, se ivi în gândul lui întrebarea: „Ce va fi voind să ceară de la mine?!"

In vreme ce el sună să vie feciorul şi-şi lua dispoziţiunile pentru gtistare, pentru prânz şi pentru seară, Huţanu îl măsură de sus până jos, se uită cu luare-aminte împrejurul său şi cuprinse într-un singur gând cele văzute de când întrase în preajma casei lui.

- Tu ai ajuns, precum văd, chiar mai bine de cum ştiam, grâi dânsul cu învederată mulţumire după ce servitorul se depărta.

- Da, - răspunse Corbei cu inima deschisă - am viaţă liniştită şi spor în toate. Am adunat fără de veste şi cam şi fără de voia mea frumoasă avere şi adeseori îmi dau seamă că aş fi nedrept dacă m-aş plânge de cei ce nu m-au lăsat să fiu judecător. Nu poţi să-ţi închipuieşti cât de uşor e sâ agoniseşti urma el cu vioşie; n-am avut decât să mă mulţămesc cu puţinul cu care eram deprins pentru ca avutul să-mi crească din ce în ce inai iute. Dar tu cum o duci?

- Bine, răspunse Huţanu voios. Sunt sănătos, muncesc cu plăcere, am o soţie care-şi poartă cu voie bună jugul, şi Dumnezeu mi-a dăruit copii voinici şi buni, buni copii.

- Eşti om fericit, îl întrerupse Corbei înduioşat. E mare lucru să ai copii, chiar şi dacă n-ar fi dintre cei mai buni. O fi greu, tiu-î vorbă, dare mare lucru.

- Vorbeşti şi tu ca orbul despre frumuseţâ perelor pe care le miroase, întâmpină Huţanu râzând. Nici închipuire nu poţi să-ţi faci ce grădină e o casă plină de copii.

- Câţi ai?

-Opt.

Pe Corbei îl trecu un fel de fior rece. Acum cam dedea cu socoteală ce va fi cerând prietenul său.

- Opt - repetă acesta râzând -, cinci băieţi şi trei fete, tot unul mai mic decât cellalt.

- Mulţi! zise Corbei.

- Aşa vi se pare vouă, care n-aveţi nici unul, întâmpină Huţanu. Noi, care-i avem, nu-i mai numărăm. Purtarea de grijă pentru copii e şi ea un eroism, urmă el avântat. Mi-ar plânge şi cel mai înrăit duşman de milă dac-ar şti cât de mari sunt greutăţile cu care mâ lupt, dar nu mă plâng, nu mă dau şi răzbesc cu capul ridicat înainte.

1- ? .-l

- Bine, omule, — grăi Huţanu în cele din urmă - dar tu umbli cu mânjii, cu mieii şi cu purceii parc-ar fi copiii tăi. îi cunoşti pe fiecare individual, le ştii însuşirile bune şi pe cele rele.

- Fără îndoială, îl întrerupse Corbei. Altfel n-aş fi în stare să te înţeleg pe tine. Purtarea de grijă pentru fiinţele neajutorate e la om o trebuinţă firească, şi dacă tu cauţi mulţumirea acestei trebuinţe purtând grijă de copiii tăi, eu, care n-am avut parte de copii, mă mângăi aşa cum vezi.

- Dar nu simt toţi oamenii trebuinţa aceasta, întâmpină Huţanu.

- Toţi o simt - răspunse Corbei dar unii, stăpâniţi de alte porniri, îşi năbuşesc simţământul firesc. Natura - urmă el înviorat - le face toate *m^i* mult ori mai puţin pocite, şi nu e om care nu se simte mulţumit când poate desăvârşi făpturile.

Huţanu îi dedea dreptate, şi umblând, prin îritinsa şi complicata gospodărie, el era din ce în ce mai uimit de priceperea prietenului său, de multele şi variatele lui cunoştinţe, de atenţiunea lui pentru cele mai mici amănunte şi de claritatea cu care le împreuna toate în o singură privire.

- Eu — zise el — m-aş zăpăci, dacă le-aş avea toate aceste pe capul meu şi n-aş putea s-o duc nici trei zile fără ca să mă încurc.

- Aşa ţi se pare, îi răspunse Corbei, măgulit de vorbele lui. Sunt încredinţat c-ai face-o şi aceasta tot atât de bine ca celelalte, căci acela care e bun părinte nu poate sâ nu fie bun gospodar, bun diregător, bun orişice ar.fi el.

Se-nţelegeau amândoi, şi chiar dacă n-ar fi fost prieteni vechi, s-ar fî tăcut prieteni acum, când vedeau lucrurile cu ochii limpezi şî se potriveau în gânduri şi în simţeminte.

Se umple de farmec vieţuirea când oamenii cari s-au iubit în copilărie ori şi-au făcut în timpul tinereţelor plăcută unul altuia viaţa se întâlnesc după o îndelungată despărţire şi se simt apropiaţi ca odinioară sufleteşte.

Frumoasă a fost şi plină ziua pe care au petrecut-o împreună, şi pe-nsărate, când se-ntorceau la Căsoaie, amândoi erau întristaţi că ea e pe sfârşite.

Corbei era, cu toate aceste, neliniştit. îi era parcă a săvârşit o faptă, lui neiertată, de care va avea sâ se căiască.

„Ce deosebire între ziua de ieri şi **cea** de astăzi?!" îşi **zicea** şi se gândea **cu** un fel de jale la ziua de mâne.

Să nu te pună păcatele să-i vorbeşti părintelui despre copii, că nu mai scapi de el şi ţi—l faci duşman dacă nu-l asculţi cu destulă bunăvoinţă.

Cât au stat în deal, cât au coborât la vale şi încă mult timp după ce au sosit la Ptopiş, Huţanu a vorbit numai despre copiii lui, şi prietenul său îi era din ce în ce mai scump, căci îl asculra cu învederată plăcere şi-i înţelegea şi grijile, şi bucuriile.

Plimbându-se însă prin gospodăria de la Plopiş, dânşii au ajuns încetul cu încetul sâ uite copiii.

V

GURA LUMII

„Ce-o fi vrând?!" sc-ntrebase Corbei, şi ceea ce el nu ştia, ştia tot satul, căci aveau şi Ciobăneştii şi Ghiurca la Blaj oamenii lor, care îi vestiseră câ Huţanu are sâ vie şi că el multe poate.

Vorba în adevăr nu mai era cine are şi cine nu are să fie popă-n sat, ci care pe care, şi pe când unii umblau cu capul ridicat, călcau ţanţoşi şi se lăudăreau, ceilalţi fierbeau în ei şi îşi strângeau pumnii.

Nu putea, ce-i drept, nimeni să afle ce-au vorbit cei doi prieteni şi ce fel de înţelegere au luat între dânşii; lumea ştie însă şi ceea ce nu se poate afla, şi pe-nsârate, când ei se-ntorceau la Căsoaie, toţi erau încredinţaţi că lucrul e hotărât.

Ciobăneştii erau încredinţaţi fiindcă îi vedeau pe ceiatalţi voioşi, iar aceştia erau voioşi fiindcă era voioasă Borbala, care le spunea câ nici chiar serile nu l-a văzut pe stăpânul ei atât de voios ca ziua aceea şi că nu mai puţin voios era şi prietenul lui, ceea ce n-ar fi fost cu putinţă dacă nu s-ar fi ajuns la vorba.

„Ăsta îi frânge gâtul!" îşi zicea Ghiurca cel neastâmpărat, care ştia mai multe decât ceialalţi.

Puţin îi păsa lui dacă va fi ori nu Andrei popă-n sat; era însă peste putinţă să se stârnească vrajbă între oameni fără ca să se amestece si el în ea. Mulţumirea vieţii lui era sâ îmbărbăteze

pe cei slabi de înger şi sâ-mpinteneze pe cei îndârjiţi. Se deduse-n partea lui Moină pentru că Ciobăneştii n-aveau nevoie de el; acum însă, când lucrurile erau, cum ştia el, hotărâte, nu mai putea să stăruie în partea lui Moină, care era omul lui Corbei, şi umbla să-i îndârjească pe Ciobăneşti.

Nu era beţiv Ghiurca, dar îi plăcea sâ se cinstească şi petrecea mult la cârcimă.

- Ei! îi zise el lui Cârcioc, care trecea prin faţa cârcimei. Şi voi ce mai ziceţi, ce mai faceţi? Cum vâ simţiţi în pielea voastră?!

Cârcioc, un om şchiop de piciorul stâng, care se mai şt uita-n cruci, se opri râzându-i cu catran în faţă.

- Te bucuri, hai, şi râzi?! întâmpină el.

- Ba-mi pare râu că n-aţi ţinut seamă de vorbele mele, grăi Ghiurca dulceag. Ce am eu cu Moină acela?! Vi-am spus însă sâ nu vă puneţi în pizmă cu Corbei, c-o să rămâneţi de ruşine. N-o fi având el trecere la domnii de la Bălgrad şi la cei mai mari decât dânşii, dar popii de la Blaj se uită-n gura lui.

Cârcioc se simţea strâmtorat.

- Să vedem, răspunse el. Mai va încă! O să se găsească undeva, cumva, la nevoie, ac şi pentru cojocul lui.

Ghiurca dete a milă din cap, apoi îi făcu semn să se mai apropie, ca să-i poată vorbi în taină.

- Bine, măi, - îi zise — eu te ştiu pe tine om deştept, şi tu ştii că eu sunt om cu socoteală, care nu butică prin tntunerec, si trebuia să şriu ce zic când vi-am spus să-1 lăsaţi pe Andrei în pace şi să nu-1 mai faceţi de ruşine, că e băiat bun. Moină acela e logodit şi el - adăugă pe şoptite - chiat cu o fata la care Corbei ţine foarte mult. Nu vreau să zic că e chiar fata lui, dar e fata femeii pe care era s-o ieie el de nevastă. M-ai înţeles?! Asta e ceea ce l-a făcut pe Moină să vie tocmai din părţile Clujului aici.

Cârcioc se uita cu ochi mari ta el şi sta cu inima îndoită.

- Chiar aşa sâ fie?! grăi dânsul.

- O ştiu de la Moină el însuşi — îl încredinţa Ghiurca — şi dc aceea vi-am zis să nu mai umblaţi degeaba. Măi, — urmă cu oarecare patimă - cu CorBei bieţi de oameni ca noi n-au să Ise] spună-n pizmă. Şi-a făcut avere, el ştie cum şi-a făcut-o, dar o are şi, având-o, are şi putere, şi trecere, şi tace tot ceea ce vrea.

- Dar el zice că nu-i trebuie popă, întâmpină Cârcioc; să ne lase să luăm pe cine vrem!

- Vorbă şi asta! îi zjise Ghiurca; popă nu i-o **fi** trebuind, dar vrea să aibă omul lui, sluga Iui, care sâ-i facă treburile.

Au mai stat Ghiurca şi Cârcioc încă mult timp de vorbă, Cârcioc câtrănindu-se din ce în ce mai râu, iară Ghiurca dându-şi silinţa să-l molcomească, fâcându-l sâ înţeleagă că celor mari şi tari li se cuvine să-şi facă voile.

în vremea aceasta, cei doi prieteni şedeau la masă şi discutau cu multă aprindere asupra adevăratelor temelii ale moralei*

Borbaia, doritoare de a-şi arăta destoiniciile, le gătise un papricaş de berbec, nişte minunaţi tăieţei cu brânză de vacă şi cu jumere de slănină şi o friptură de purcel, iară Corbei scosese din pivniţă câteva sticle de vin vechi, probe din deosebiţi ani, şi alb, şi negru, şi vişiniu. Dacă stăpânul casei pişcă numai şj de ici, şt de colo câte ceva şi gustă câte niţel din vinuri, oaspele lăuda mâncările şi bea spuind mereu că asemenea vinuri nu poate orişicine sâ beie, şi iar bea tot mai voios şi mai vorbăreţ şi mai plin de duioşie.

El scăpase vorba că izvorul a toată răutatea e egoismul, care-l face pe om să le tragă toate Ia sine, iară Corbei ridicase degetul, dând din cap ca preotul în faţa ereticului.

- Ce?!... nu cumva vrei să zici că n-am dreptate?! strigă Huţanu.

- Ceea ce e firesc nu poate să fie râu - îi răspunse Corbei - şi nu e nimic mai firesc decât purtarea de grije pentru sine însuşi.

- Haida-de! strigă iar Huţanu, care ştie o mulţime de lucruri fireşti ce nu sunt deloc bune.

Porniţi apoi pe calea aceasta, vorba s-a întins şi masa s-a lungit până târziu, când satul bâjbâia pe la toate răspântiile.

Era destul să ştie Cârcioc cel şchiop un lucru pentru ca vestea sâ meargă cum se-ntinde flacăra prin iarbă uscată, şi seara, când luna a-nceput să bată în terasa Căsoaiei, toţi ştiau chiar mai mult decât ceea ce Cârcioc aflase de la Ghiurca.

Lucru ciudat însă! Oamenii nu mai fierbeau în ei tot ca mai nainte, ci parcă se potoleau.

„De!... dacă-i aşa, n-ai ce să-i faci", zisese unul, şi încetul cu încetul sâ mai dăduseră si alţii-n partea lui.

Cum ar fi putut Corbei sâ pună vorbă pentru altul când el avea omul lui, la care ţinea şi iscare şi trebuia să ţină?!

„Da! dacă-i aşa, trebuie sâ-i dai dreptate!" ziceau mulţi, dar nu şi Cârcioc, care-şi mâncase averea purtând procese fiindcă nu era în stare sâ Ie deie altora dreptate.

VI
O DATORIE VECHE

Era prin amurg când Corbei şi Huţanu au ieşir, în sfârşit, pe terasă, ca să ieie cafeaua.

- Cât mai stai şi când mai vii? întrebă Corbei, dus cu gândul.

Huţanu, acum cam sentimental, luă pipa de spumă, pe care feciorul i-o adusese plină, o aprinse, sorbi o dată din cafea şi iar mai trase câteva fumuri.

- Deodată două întrebări la care nu pot să dau răspuns, grăi apoi voios. Dac-ar fi după mine, eu aş tor sta şi-aş veni mereu. Să vedem însă dacă mă ţii şi dacă mă mai primeşti.

- Vorbeşti în pilde, întâmpină Corbei.

- Ba foarte desluşit, grăi Huţanu. ŢI-am spus că am plecat de acasă anume la tine în misiune şi - urmă el râzând - mă pomenesc câ mâ dai afară când afli care-mi este misiunea.

Corbei cam dedea cu socoteală ce va fi voind prietenul său, care avea opt copii, nu mai puţin.

- Da! - răspunse el în glumă - tot ceea ce se poate. Să vedem de ce e vorba.

- Sâ-ţi spun fără multă introducere, grâi Huţanu şi iar trase câteva fumuri. Aici la voi e vacantă parohia şi eu am stăruit la Blaj pentru un tânăr la care ţin. Mi s-a spus câ totul atârnă de la voinţa ta.

Corbei se dete un pas înapoi. Se perduse deodată tot farmecul zilei petrecute cu prietenul său.

- Care va să zică asta e! strigă el, adânc jignit.

- Stai, nu te pripi, - stărui Huţanu — că nu ti le-am spus încă toate.

- Nu mi le mai spune, că eu ştiu, întâmpină Corbei, stăpânindu-se. Bonţii de la Blaj îşi închipuiesc câ sunt supărat fiindcă am avut ceartă cu popa şi vor sâ profite de ocaziune spre a mă momi să întru iar ca oaie rătăcită în singur mânmitoarea lor biserică; iară tu — adause cu amărăciune - ai primit sarcina de mijlocitor al lor. Ţi-o iert aceasta, căci multe au sâ i se ierte în această lume mizerabilă unui biet muritor cu casa plină de copii, de ale căruia strâmtorări toţi vor să abuzeze, ţi-o iert, dar zic „nu!" Ţin prea mult la tine pentru ca de dragul tău să pot face un lucru de care mi-ar fi ruşine. Mie nu-mi trebuie popă!

Huţanu se uită lung în faţa lui.

- Moţul dracului! grâi el tot râzând. Pătimaş ai fost şi încăpăţînat totdeauna, pătimaş eşti şi acum şi bănuitor şi nedrept. Chiar acum ziseşi câ nu faci ceea ce voiam să te rog fiindcă ţii la mine; dar eu nu ţin la copiii mei?! De unde-ai scos tu convingerea câ mizerabilii nu numai vor, ci şi pot să abuzeze de strâmtorările omului cu casa plină de copii?! Nu, Vasilie, părintele care în adevăr îşi iubeşte copiii nu săvârşeşte nici el de dragul lor fapte de care ar trebui să se ruşineze. Scurmă pământul, îşi taie în carne, se sângeră, dar nu se dă, nu se înjoseşte. Iubirea adevărată nu-l coboară, ci-I înalţă pe om! Nu, nu e ceea ce zici tu, şi te vei încredinţa că prietenia adevărată e ceea ce m-a dus la rine. îţi mai aduci câteodată aminte de Elvira?

Corbei tresări.

- Cum vine întrebarea aceasta aşa, din senin? întrebă el cu glas înăbuşit.

- Nu e dîn senin - răspunse Huţanu -, ştii că ea a rămas văduvă, c-a murit în urmă şi c-a lăsat o fată, pe care o ţine o soră a fostului eî sot; fata aceasta e logodnica tinărului de care-ţi vorbii.

Corbei stătea ca-ncremenit. ,

- Credeam - adause Huţanu - că trebuie să le ştii şi tu acestea.

- Asta e - grăi Corbei - cea mai mişefească din toate urzelile pe care le-a născocit vreodatărăutatea omenească. Ce crezi tu că trebuie să fac eu?!

Huţanu dete din umeri.

- Asta atârnă de la firea omului - răspunse el - şi nimeni mai bine decât tine însuţi nu poate să ştie ce-ti este şi ce nu-ţi este cu putinţă. Eu, aşa cum mă ştiu însumi pe mine — urmă el după o clipă de râzgândire — nu m-aş împăca cu gândul că. ani să trăiesc aşa-zicând sub acelaşi acoperemânt cu fiica omului care a avut de soţie pe femeia ce am iubit...

- Asta nu! strigă Corbei. Eu văd în ea pe fiica femeiei căreia într-o clipă de amărăciune i-am făcut o mare nedreptate şi raţă dc care am o veche datorie. Tocmai aici e mişelia: mi-e greu afară din cale să zic „nu!" şi mi-'aş face toată viaţa mustrări dacă aş zice „da !" Chiar şi dacă n-ar fi celelalte, sătenii au omul lor, şi aş fi nedrept dacă le-aş aduce altul, şi nesocotit dacă aş vârî pe tinerii de care vorbeşti într-un vespar.

- Tu faci cum te mână firea, grăi Huţanu, dând iar din umeri. Un singur lucru aş dori: sâ nu se poată zice că n-am stăruit. Am să-ţi mai spun că voia să vie doamna Fireanu, mătuşa fetei, şi eu am venit mai ales ca sâ te scap de ea.

- Dacă venea - îl întrerupse Corbei - îi spuneam tot aceea ce-ţi spun şi ţie.

- Nu ştiu, întâmpină Huţanu râzând. E o someşeancă prăpăstioasâ, cu care oamenii ca tine cu anevoie se-nţeleg. Mă cuprind răcorile când mă gândesc ce o să am cu dânsa.

- Trimite-o la mine - stărui Corbei - căci ţin şi eu să o încredinţez că nu e la mijloc lipsă de bunăvoinţă. Voi face-o să ceară altăceva.

- De ! - răspunse Huţanu - acum, după ce le ştii toate, ar fi cu putinţă şî asta. Par' însă că tot ar fi mai cuminte să vie ttnărui.

- Bine, să vie el! zise Corbei.

Atât le fusese de-ncordată convorbirea, încât pipa lui Huţanu se stânsese de mult şi cafeaua lui Corbei se răcise şi sta neatinsă când feciorul veni să ieie ceştile.

El îşi luară cafelele acum reci, Huţanu îşi aprinse pipa şi mai steteră de vorbă până spre miezul nopţii.

VII
SUPĂRAREA DOAMNEI FIREANU

„Auzi d-tar! strigă doamna Fireanu, fâzvrâritâ-n toată ființa ei. Mai se şi laudă că sunt bărbați! Nişte motologi sunt, nişte molfăite!"

Nu putea dânsa să înțeleagă cum s-a-ntors Huțanu cu treaba nefâcută, când lucrul era nici că se poate mai uşor.

„Te pomeneşti - îşi zicea câteodată - câ nici n-a rost, ci-a zis numai, ca sâ scape de gura mea, câ se duce, iar acum, ca sâ mâ alinte, zice câ n-a putut să facă nimic. De rea-credință cum sunt, bărbații sunt în stare sâ facă şi una ca asta."

Iar se răsgândea însă.

„Nu! - zicea atunci - de fost, tot o fi fost, dar e mămăligă nefrecată, un lasă-mă-sâ-te-las. Ah! de ce nu m-a făcut Dumnezeu pe mine bărbat?!"

Ea şi avea cuvinte să vorbească aşa.

Rămasă la vârstă de vreo treizeci şi doi de ani văduvă cu trei copii, ea a pus pe toate rudele ei şi pe toți prietenii răposatului în picioare ca să-i scoată cumva o penzioară. Au şi alergat care cum a ştiut, dar toți o-ncredințau că e peste putință, fiindcă răposatul n-avea anii ceruți de lege.

„Ce ani?! ... ce lege?!" a strigat ea şi s-a dus la groful Pista, care era om milos şi ştia să facă şi fără de ani, şi fără de lege. Acum avea o penzioară de patru sute de florini pe an şi putea

să se laude că şi-o făcuse ea însăşi cu lacrămile ei de văduvă nevoiaşă. Tot aşa făcuse ea pentru băiatul ei mare rost în colegiul de la Cluj, iar pentru una din fete, la călugărițele de la Dej.

„Mie - zice dar - să nu-mi spună nimeni câ nu se poate ceea ce e cu putință: toate uşile se deschid dacă ştii să stărui."

Mica ei zestre, o casă la Cluj, patrusprezece jugăre de pământ pe Someş şi o viişoară de vreo zece sepe, nu numai i-a fost destulă ca să-şi țină copiii, dar i-a mai dat şi vreo mie cinci sute de florini puşi la bancă pentru fata ei, care azi-mâne era de măritat.

Multe îi sunt cu putință celui ce dă năvală cu toată virtutea.

„Cum, nu vrea Corbei?! zice dânsa. Trebuie sâ voiască! Nu e oare destul că eu, văduva amărâtă, țin de unsprezece ani acum, pe lângă copiii mei, şi pe Lucia, şi-am scos-o fată mare?! S-o mai ajute şi alții. Mie să-mi spuîe că nu poate?"

Nu! Nu se mai putea s-o țină pe fata Elvireî. îi era dragă fiindc-o crescuse şi era bună şi-o ajuta mult la casă, dar avea şi ea fata ei, şi nu e bine sâ fie două fete mari la aceeaşi casă.

Ea nu spunea lucrul acesta, şi de aceea nici Huțanu, nici Moină şi Lucia, care nu-1 ştiau, nu puteau sâ înțeleagă zorul ei.

îndeosebi Lucia, căreia îi vorbise multe despre Corbei, se simțea cuprinsă de strâmto[ra]re când se gândea câ vorba e să-şi petreacă viața pe la Plopiş.

„O, Doamne! - zise dar Moină - se vor mai fi găsind parohii şi aiurea. De ce să mai stăruim, când d-l Huțanu ne spune că nu e cu putință?!"

Asemenea vorbe o scoteau pe doamna Fireanu din sărite. File erau în gândul ei semne neîndoioase câ Moină era cu inima îndoită şi umblă să scape.

Nu era adevărat lucrul acesta. Moină ținea mult la Lucia, dar simțea că dânsa nu are destulă slăbiciune pentru el şi-şi dedea silința să între-n voile ei. Asemenea finețe nu înțelegea

însă doamna Fireanu şi de aceea dedea zor ca să nu fie prea târziu.

„Am să mă duc eu însămi - grăi dânsa în cele din urmă -, ba am s-o iau şi pe Lucia cu mine!"

Avea dânsa armele ei, în rața cărora nu-i rămânea d-lui Vasilie Corbei decât să se supună.

Nu degeaba scotocise ea, când murise cumnată-sa, prin toate dulapurile şi prin toate cutiile rămase de la dânsa: avea câteva scrisori care puteau sâ-i fie acum de mare ajutor, şi măr ales una, pe care o păstra cu multă grijă. Iată una:

„Iubită amică,

Lucrul de care nu m-am temut şi pe care-1 credeam peste putință s-a întâmplat: ieri am primit deciziunea ministerială prin care sunt destituit Fără de cercetare şi fără de nici oi discuțiune, ceea ce numai în țara aceasta e cu putință. M-artV gândit şi m-am răsgândit, dar n-am ajuns încă sâ mâ dumiresc ce am să fac şi de ce am să mă apuc. Deocamdată o să mă duc acasă şi un singur lucru e lămurit deja în capul meu: că e stricată: întreaga mea viață, că frumosul vis, pe care l-am făcut împreu-nă, nu se mai poate realiza. Penttu mine nu mai e loc în țara. aceasta, şi chiar dac-am putea trăi, cu chiu, cu vai, din mica^ avere ce mi-a rămas de la părinți, te iubesc prea mult ca să te^ pot osândi la viața ce-ai avea, fiind legată de un om scârbit de' lumea în care i-a fost dat să trăiască. ,^;

îmi dau seamă că ți-am făcut o mare nedreptate şi-mi^ypj^ face viața mea toată mustrări pentru uşurința mea; mi-ai face _ însă şi tu nedreptate dac-ai zice că, după toate cele petrecute^ trebuia să fiu mai puțin îndărătnic şi să mă dau după pâr,;c#, alții. Mi-a fost peste putință, şi mi te-aş fi făcut urgisită.dacă de dragul tău m-aş fi înjosit însumi pe mine. Nu, Elviro, mai. bine o fericire perdută decât o viață terfelită.

Curată ai să rămâi şi curată vei şi rămânea în gândul meu cât mai trăiesc în mijlocul acestei lumi spurcate şi singură tu vei mângâia zilele vieții mele amărâte.

Să ai, Elviro, parte de toate fericirile cari sunt în lumea aceasta cu putință, dar sâ nu uiți niciodată că trăieşte departe de tine un om nenorocit care se gândeşte în toate clipele vieții lui ia tine si care-şi va uita nenorocirea de câte ori îi vei da ocaziune de a-şi dovedi iubirea şi de-a-şi împlini nestinsele datorii față cu tine.

Dacă nu mi-a fost dat, Elviro, să fim soț şi soție, ia-mă prieten, ia-mă frate mai mare şi adu-ți aminte de mine când vei avea nevoie de un om care e gata să se jertfească pentru tine.

Vasilie"

„Sâ-i citesc eu scrisoarea aceasta — grăi d-na Fireanu — şi să mai spună că nu poate 1"

VIII

LA SECERIŞ

„Iasă, că-i aci secerişul!" strigă Ana.

Spicul se pârguise-n bătaia soarelui de vară, lanurile din luncă începuseră a bate-n roşu, şi numai pe la locurile mai revene şi mai reci mai rămăsese pe ici, pe colo, câte un fir încă verde; pe când însă pe Murăş la vale se-ncepuse secerişul, mai spre izvoarele râurilor unde paiul e subţire şi spicul scurt, abia se scuturase floarea şi oamenii se porniseră cete-cete spre lărgimile mănoase, ca să-şi facă secerând parte din roadele lor.

Corbei avea de secerat la nouă locuri deosebite, cu totul vreo două sute şasezeci de jugăre. El căra de obicei snopii sub şurile lui mari, iar treieratul îl făcea în toată tigna iarna, când n-avea altă treabă. Nici aşa nu putea însă să-şi facă secerişul numai cu oamenii lui. Om care le face toate pentru mulţumirea sa şi pentru buna-îndrumare a altora, el ţinea să-şi facă secerişul deodată şi la timp potrivit, ca bobul nici să nu se zbârcească, nici să nu se scuture. Ştiind apoi că sătenii fac nazuri, învoise din vreme vreo şasezeci de munteni.

- Auzi d-ta?! strigă Cârcioc. Noi n-avem cu ce să ne hrănim copiii, şi el aduce oameni din altă parte.

- Face-n avutul lui - îi răspundeau alţii, care aveau şi ei nevoie de secerători - fiecare ce vrea.

Vor fi avut aceştia dreptate, dar în lumea cea adevărată dreptatea o are cel ce e-n stare să şi-o facă, şi prin sate sunt de

obicei mai mulţi cei ce caută decât cei ce dau de lucru; Cârcioc găsea dar destui ascultători.

O singură dată pe an, în timpul secerişului, poate şi nevoiaşul să-1 strâmtoreze pe bogat şi să-1 stoarcă; celor de un gând cu Cârcioc nu le era greu să-i facă pe ceilalţi s-o înţeleagă aceasta. Era învederat că secerătorh" veniţi de la munte luau partea ce li se cuvine nevoieşilor din sat şi că partea aceasta era cu atât mai mare cu cât mai puţini erau secerătorii.

- Da! - strigau deci din ce în ce mai mulţi - n-are s-aducă secerători din altă parte când sunt destui flămânzi şi între noi.

- Ba chiar şi flămânzi ale căror averi el le stăpâneşre, el ori ai lui! strigau alţii.

- Ai tui?! strigau iar alţii. Vai de sufletele lor! I s-au dat robi ca să muncească spre a-i putea plăti dobânzile.

Nu mai steteau acum câte doi-trei de vorbă pe la răspântii, ci se adunaseră mulţi în bătătura largă, şi când se văd mulţi la un loc, oamenii se pătrund de dreptatea lor şi se simt destul de tari ca să şi-o şi facă.

Mai era apoi la mijloc şi gândul de a-l face pe d-l Corbei sâ simtă că orişicât de învăţat şi de bogat ar fi el, n-are să se ieie în coarne cu lumea în mijlocul căreia trăieşte.

- Avem să-i luărn la goană pe secerătorii învoiţi de dânsul! strigau cei mai îndârjiţi.

- Ba să vă păziţi treaba - ziceau alţii mai potoliţi - că puteţi s-ajungeţi la-ncăierare, şi jandarmii sunt pe aci prin apropiere. De! ... e dreptul lui să se-nvoiască cu orişicine şi după placul lui, şi bieţii ăia de oameni n-o să facă nici ei drumul degeaba.

Ghiurca stetea la o parte şi zâmbea, pe sub mustaţă.

- Grozav sunteţi — zise — de cu minte! Jandarmii o să sară ca sâ apere pe Corbei şi pe muntenii Iui?! Parcă Corbei e vreun baron ori vreun nemeş şi muntenii sunt săcui?! De asta sâ nu vă doară capul când e vorba de pielea Iui Corbei, stăpânirea n-aude, nu vede.

- Şi chiar dacă n-ar fi aşa?! strigau muierile, totdeauna mai iuţi la fire şi mai rele de gură. Voi ce sunteţi? De ce v-a făcut Dumnezeu bărbaţi? Nu! batjocura asta n-aveţi s-o suferiţi chiar acasă la voi!

Şi multe sunt, ca să scape de gura muierilor, oamenii în stare să facă.

D-l Vasilie Corbei îşi făcea fără de grije pregătirile pentru seceriş când i s-a adus vestea că sătenii sunt turburaţi şi porniţi a nu-i lăsa pe secetetorii învoiţi de dânsul să se apuce de lucru.

„Toate sunt cu putinţă - grăi dânsul dar eu tot n-o să fac decât ceea ce însumi voiesc."

îl covârşise deodată îndărătnicia firii lui.

„Da, am viaţa liniştită", îi zisese el lui Huţanu, şi spusese adevărul. De când însă Huţanu plecase, n-o mai avea viaţa liniştită.

I se răscolise întreaga fiinţă, şi nu mai era mulţumit de nimic, nu era în stare să-şi dea seamă ce vrea şi ce nu vrea. La Căsoaie i se ura; cele ce se petreceau la Plopiş nu-l mâi interesau; umbla de ici până colo, ca omul ce caută ceva şi uită mereu ce caută; ar fi voit sâ poată adormi şi să tot doarmă până ce nu vor fi trecut cele ce-i turburau liniştea.

Nu se întrebase niciodată: „De ce folos îmi este averea?" Din ziua în care fusese cuprins de simţământul că viaţa îi este perdută, nu mai simţise şi nici că avusese nevoie de avere. O agonisise căutându-şi mângâiere în mulţumirea de a fi muncit cu rost şi cu spor. A stat timp de peste douăzeci de ani ca robit de sine însuşi aici, ca sâ nu mai rămâie îndoială câ-i este îi) adevăr perdută viaţa, şi niciodată nu s-a plâns că dânsa nu mai voia să ştie de dânsul şi la nici una din scrisorile lui n-a răspuns. Acum se simţea adânc jignit, şi-n. fiecare zi de mai multe ori se aşeza la masă ca să-i scrie lui Huţan că nu e nevoie să mai vie acel linăr, nici mai ales doamna Fireanu, care, pe lângă toate celelalte, mai era si femeie. Iar se scula însă...

„Am sâ plec! strigă el în cele din urmă. Am să pornesc în lungă călătorie."

Simţea acum trebuinţa de a se folosi de averea lui, ca să scape de supărările pe care i le făceau alţii.

Tocmai acum trebuia să-i mai vie şî pacostea cu secerătorii.

„Nu! — zise iar — tot n-am să fac decât ceea ce voiesc eu!"

Ştia prea bine că, fiind la mijloc şi Ghiurca, stăpânirea n-are sâ-i deie nici un ajutor, ba chiar şi dacă ea ar fi voit s-audă şî să vadă, n-ar fi voit el să ştie de dânsa.

„Ba mă pomenesc - îşi zise - că mă scot pe mine vinovat şi c-o pat bieţii ăia de munteni pe care i-am adus aici."

Era duminecă dimineaţa, iar săcerătorilor le trimisese vorba să vie marţi seara, pentru ca miercuri să înceapă: avea două zile de pregătire.

El se plimbă câtva timp în sus şi în jos.

„E dat, vândut, robit, legat de mâni şi de picioare", îşi zise-n cele din urmă, gândindu-se la Ghiurca.

De nenumărate ori în viaţa lui îşi zisese-n gândul lui că ceea ce-l face pe om rău sunt nevoile şi strâmtorările; niciodată n-a simţit-o însă aceasta atât de adânc ca acum, când îl vedea în faţa sa pe Ghiurca.

El sună să vie feciorul, apoi se duse la casa de fier şi luă un teanc de hârtii de bancă.

„Sări spui lui Şandor să punâ caii, îi zise apoi feciorului. Plecăm la Băigrad."

IX
TIHAMER

Domnul Tihamer Erdei, agent al unei societăţi de asigurare din America şi corespondent al mai multor ziare, unele din Pesta, altele din Viena, era nu numai la Bălgrad, ci şi la Cluj, la Sibiu şi pe mai departe om cunoscut şi persoană importantă. El purta totdeauna nădragi cii găitane şî cizme cu pinteni, îşi răsucea mustaţa, mânca slănină pipărată, deşi era secretar al comunităţii israelite, se făcuse prieten cu toţi protopopii din Valea Murâşului, juca cărţi cu baronii şi cu grofii, se bătea în duel, era de zile mari poftit la masa fişpanului şi avea, când se ducea la Pesta, intrare pe la toate ministerele. Toate aceste-1 ajutau apoi să pună la cale treburi pentru alţii grele şi să mijlocească cu izbândă în afaceri încurcate, ceea ce îi da putinţa de a trăi bine, un lucru la care un om ca dânsul ttebuia să ţină.

Deşi obicinuit a întră în fel de fel de daraveri şi a-şi face de lucru cu fel de fel de oameni, el a fost foarte surprins când s-a pomenit în biuroul lui cu d-l Vasilie Corbei, pe care-1 cunoştea foarte bine, dar îl ştia om ce n-are nevoie de mijlocitori.

- Te miri?! îi zise Corbei în nemţeşte. Uite, am ajuns şi eu să-ţi fac o rugăminte.

Tihamer avea obiceiul de a vorbi cu fiecare în limba lui.

- Mă cam mir - răspunse dar în româneşte —, dar cu atât mai mult am să mă bucur dacă voi putea să-ţi fiu folositor.

- Multe poate, când vrea, cel ce le ştie toate, ca d-ta - grăi Corbei -, dar ceea ce am să te rog e lucru puţin. Aş vrea - adăugă schimbând tonul - să cumpăr cambii de ale vărului meu Ghiurca; ai, ori poţi să-mi procuri?

Tihamer rămase câtva timp cu ochii ţintâ-n pământ.

„De ce vrei să cumperi"? ar fi voit să-1 întrebe, dar degeaba l-ar fi întrebat când n-avea nici o asigurare că-i va spune adevărul. Ii şi era destul să ştie că Ghiurca are o sesiune si jumătate de pământ, iar Corbei e dintre cei ce cumpără ceea ce cade prin apropiere. Lucrul de căpetenie îi era ce iese pentru dânsul.

- N-am, răspunse el zâmbind. Cu oameni ca dânsul eu nu mâ pot încurca. Aş putea însă să aflu la cine ai putea sâ găseşti.

- Nu, întâmpină Corbei. Eu le cumpăr de ia d-ta, şi puţin îmi pasă de la cine le ici.

Asta-i mai convenea lui Tihamer.

- Să fie şi aşa, zise el. Cât vrei să cumperi?

- Toate câte se pot aduna până mâne pe la douăsprezece, răspunse Corbei.

- Şi dac-ar fi să fie scumpe? întrebă Tihamer.

- Scumpe, ieftine, le cumpăr, răspunse Corbei hotărât. Nu mă-ndoiesc însă că orişicine umblă să scape de ele, câci el are şi opt mii de florini Iripotecă şi puţin o sâ rămâie pentru ceilalţi creditori. Eu îţi dau nouăzeci la sută, şi treaba d-tale e cu cât le lei.

- Mâ tem că n-o să pot găsi cu preţul acesta, întâmpină Tihamer, voind să stoarcă mai mult.

- Câte se vor putea, întâmpina Corbei, care-şi dedea seamă că va câştiga destul adunându-Ie toate cu preţul acesta.

Luctul era pus la cale atât de bine, încât Corbei n-a mai avut nevoie să mai aştepte până „mâne", şi încă luni seara a putut, întors acasă, să-i scrie lui Ghiurca:

„ Vere Gheorghe,

Chiar acum mă-ntorsei de la Bâlgrad, unde am reuşit să cumpăr cele unsprezece cambii ale tale cu o scădere de zece la suta. Treci, te rog, mâne dimineaţă pe la mine, ca să vedem ce facem cu ele. Eu cred că cel mai cuminte lucru e să-mi dai pentru toate un singur cambiu, ca să-I girez şi să plec chiar mâne la Sibiu şi să-mi iau de la bancă banii.

Te aştept mâne dimineaţă.

Vasilie"

Primind scrisorica aceasta scurtă şi lămurită, Ghiurca o citi şi iar o citi, fâcându-se dîn ce în ce mai galbăn la faţă.

Nu mai încăpea îndoială că văru-său i-a făcut un bine cumpărând cambiile cu scădere de zece la sută şi că iar alt bine vrea sâ-i facă dându-i girul; ou însă ca sâ-i facă bine, ci ca sâ-l ţie legat i le făcea aceste, şi e greu să te ştii legat.

Nu era însă chip să scape de umilire.

îi era ruşine, strângea pumnii, scrâşnea din dinţi, înjura îh gândul lui, dar şi-a-nghirit năcazul, s-a dus, a subscris, ba i-a mai si mulţumit vărului său pentru că l-a scăpat, aşa zicea el, din strâmtorare.

-Să ştii câ asta am şi voit-o, răspunse Corbei. Să te văd acum de ad-nainte! Dar - urmă apoi schimbând vorba - eu trebuie, precum vezi, sâ plec şi am să-ţi fac o rugăminte. Mâne o să sosească la Ptopiş oamenii pe care i-am învoit la seceriş. I>e-am lăsat vătavilor vorbă cum au să-i împartă, unde au să-nceapă şi ce au să facă până la întoarcerea mea. Ca să nu fie vreo neorânduială, te rog să le dai şi tu mână de ajutor.

- Cum nu?! foarte bucuros! răspunse Ghiurca turburat. Să fii liniştit: o să meargă toate ca şi când ai fi însuţi de faţă.

X

SOCOTEALA DIN TÂRG

E mai uşor să aprinzi un foc decât să-l stingi: aceasta Ghiurca o ştiuse de mult, dar numai acum o simţea.

Gândul lui, al lui Cârcioc şi al celorlalţi câţiva mai sfâtoşi era să pună la cale alungarea secerătorilor, apoi să facă ce vor fi făcând ca sătenii să nu între nici ei la seceriş, pentru ca Corbei, rămas numai cu oamenii lui, să simtă că el sufere paguba dacă se ia-n coarne cu satul.

Alungarea secerătorilor le părea lucru uşor, căci mai aveau şi alţii nevoie de braţe şi, ademeniţi de aceştia, muntenii uşor se hotărau sâ-l părăsească pe Corbei. Ce-ar fi putut adecă să-i îndemne a se încaieră cu sătenii când găseau şi aiurea de lucru?!

Mai greu nu putea să le vină a-i face pe săteni să nu între la seceriş, căci încă de mult luaseră un fel de înţelegere ca nimeni să nu lucreze la Corbei. însă ***Jjex ulterior derogat priori'*** ziceau romanii: după ce se schimbase hotătârea luată mai nainte, oamenii se gândeau numai la folosul pe care-l pot trage lucrând la Corbei, şi mai ales muierile ţineau strună ca folosul acesta să nu se peardâ.

Dar Corbei voia să aducă om străin popă-n sat.

„De!... ce sâ-i faci?! se zicea. Vrea fiecare sâ ajute pe oamenii lui. Dacă poate?! De ce folos i-ar fi averea şi trecerea, dacă nu si-ar face voile?!"

Aşa e românul! Trecut prin multe nevoi, el se pleacă în faţa celui puternic şi-l recunoaşte dreptul de a se folosi, câtă vreme îi este dat, de puterea lui. Până chiar şi unii dintre Ciobăneşti se plângeau nu de ceea ce face Corbei, ci de prostia lui Andrei, care n-a ştiut să câştige din vreme bunăvoinţa lui.

4

Se-nşelau Cârcioc şi ceilalţi: era greu lucrul a-i face pe săteni sâ nu secere grâul lui Corbei.

Tocmai de aceea însă încă mai greu era să-i faci pe săteni să-i lase-n pace pe secerâtorii învoiţi de Corbei.

Nu mai ştia nimeni ce să creadă şi ce să zică, cum să-nţeleagă lucrurile, când s-au pomenit că mişelul a prins de veste şi s-a dus ieri la Bălgrad, ca să ceară ajutor.

- Nu-i e ruşine sâ ne aducă jandarmi pe cap?!

- Dar tu ziceai că asta n-o să se întâmple, Întâmpină Cârcioc.

- Uite, am zis, răspunse Ghiurca strâmtorat. Cine ştie ce mişelii o fi făcut ca să î se intre-n voie...

Şî ca să fie crezut, el şi trimisese vorbă la Bandi, sergentul şi prietenul, să vie cu vreo doî-trei jandarmi în sat.

- Mişelul! ziceau oamenii dup-ameazâzi, când jandarmii se plimbau prin sat.

- De! ziceau muierile. Nu î-e vâr?! Degeaba, sângele apă nu se face!

Ziceau unii aşa, alţii altfel, dar, porniţi o dată, oamenii nu se potoleau, şi cu cât mai mult se apropia seara, cu atât mai vârtos se înfigeau în gândul că fie cu, fie fără jandarmi, secerâtorii n-au să culce la pământ lanurile lui Corbei.

Iară Corbei el însuşi era dus, parcă puţin i-ar fî păsat de cele ce se vor întâmpla, şi nimeni nu ştia unde e dus şi în ce treburi umblă afară de Ghiurca, căruia nu-i dedea mâna să spuie adevărul.

Adevărul era că s-a dus fiindcă-l cuprindea un fel de tremur când vedea mulţi oameni la un loc şi i se opreau bătăile inimii

când vedea gălăgie şi gâlceava. „Voi aţi încurcat-o; voi s-o şi descurcaţi!" îşi zisese şi în adevăr nu-şi mai bătea capul ce o să iasă din toate. „Fie cum o fi — îşi zicea - numai eu să fiu departe!"

Prin amurgul serii, puţin după ce soarele asfinţise, au sosit secerâtorii şi-a[u] trecut prin sat spre Plopiş - după obiceiul rămas din bătrâni - împărţiţi în cete, fiecare ceată cu muzicantul ei, cea din frunte cu ceteraş, alte două cu cimpoieşi, iar cea din coadă cu fluieraş, ducându-şi fiecare desagii cu merinde-n spinare şi voioşi cu toţii ca-n zi de sărbătoare.

I-âtrau cânii stârniţi în lungul drumului, dar oameni! cloceau pe-nfundate şi tăceau şi femeile ieşite cu copiii pe la portiţe, ca să vadă şi s-audă mai de aproape.

Sosiţi la Plopiş, ei şi-au aprins focurile, ca să-şi frigă peştele sărat, şi până una-alta fetele şi flăcăii s-au prins în joc.

în sat era râu de tot şi oamenii n-aveau nici popă ca sâ-i mai potolească.

O singură scăpare ar mai fi fost: să-i facă pe munteni sâ plece de bunăvoie, şi ca sâ-i mai ţină pe săteni în loc, Cârcioc s-a dus cu încă doi dintre ai săi ca să facă o-ncercare.

Ghiurca, simţind că nici cu prietenul său Bandi nu poate răzbi, se făcea că nu ştie nimic. Nici că se legase, la urma urmelor, decât să fie de ajutor la împărţirea secerătorilor; după silinţele ce-şî deduse, nimeni nu putea să fie devină dacă alţii îi ademeneau să plece unde li se plătea mai bine.

Nu e lucru neobicinuit nici în Valea Murăşului ca lucrătorii să se-ncaiere pentru că unii dintre dânşii strica preţurile. Ca sâ scape de aceasta, muntenii se-nţeleg între dânşii mai nainte de a pleca şi rup preţurile, mai ales pentru câmpia ţării ungureşti, unde-i mult de lucru şî mare îngrămădire de oameni. Fiind însă mare şi lipsa de braţe, şi zorul seceratului, adeseori se urcă preţurile o dată rupte, şî mai ales atunci au geandarmii de furcă.

„Da! — îşi zicea Ghiurca - e ca Ia alegeri: e fiecare stăpân pe votul lui şi-1 dă cui vrea. Ce să-i tac iui Corbei dacă alţii dau mai mult?"

Vorba era numai dacă muntenii se dau ori nu.

intrând c-o „bună-seara!" în vorbă cu dânşii, Cârcioc şi cei doi dintre ai săi îi luară pe de-o parte, îi întrebară de uncie şi până unde, cum şi cât, şi aşa, din vorbâ-n vorbă, ajunseră în cele din urmă să le spună că aiurea, pe aci prin apropiere, unde secerătorii sunt foarte căutaţi, pot sâ ieie preţuri mai bune.

- Ferit-a Sfântul! strigă Hoancâ, un moţ cam crăcănat şi spân şi cu părul roşu. Noi nu suntem dintre aceia. Vorba noastră e vorbă, şi nici cu ferdele de galbeni n-o sâ ne scoată nimeni din ea!

- O fi cum ziceţi - întâmpină Cârcioc dar oamenii se plâng că stricaţi preţurile, şi tare mâ tem câ n-o sâ vă lase să intraţi în lucru.

Bodiiiu, un lungan deşirai, să ridică deodată în picioare.

- Aş vrea s-o văd şi asta, grăi dânsul aşezat. Ruptă-i o dată, ruptă să fie!

XI

UNDE CRAPĂ

Neavându-şi grâul într-un singur lan şi ţiind ca secerătorii să nu-şi peardă timpul umblând de ici până colo, Corbei făcuse rânduială ca cele patru cete sâ-nceapâ secerişul în patru deosebite părţi. Ia împărţirea aceasta avea Ghiurca să Ie fie celor de la Plopiş de ajutor, şi mercuri în crepatul zorilor el s-a şi dus la Plopiş.

- Ferit-a Sfântul! strigă iar Hoancâ. Noi nu ne despărţim.

- Atât de proşti nu suntem ca să nu dăm cu socoteală unde-ţi bate gândul, adăugă Bodălău. Noi stăm cu toţii la un loc chiar şi dac-ai trage cu tunurile-n noi!

Ei luaseră peste noapte hotărârea că încep cu lanul de la Plopiş, unde puteau să găsească la nevoie adăpost, iar pe moţ nu-l scoţi din ale lui după ce şi-a luat o dată hotărârea.

Nici Ghiurca nu era însă omul care se lasă sâ fie scos din calea pe care a pornit. El avea să fie de ajutor la împărţirea secerătorilor, şi a luat-o mai pe aspru când a văzut câ cu binele nu merge.

Cu cât era el mai stăruitor, cu atât mai vârtos se întărea Hoancâ şi Bodălău în gândul că e şi el una cu cei ce veniseră Ia dânşii seara trecută şi vrea sâ-i despartă pentru ca cu atât mai uşor să poată fi luaţi la goană.

- Aida-de! zicea Hoancâ printre dinţi. Una ca asta nu s-a pomenit şi nici că se poate!

- Caută-ţî, omule, de drum - adăugă Bodălău - că te trezeşti tocmai colea-n apa Murăşului. Lasă-ne să ne facem rreaba, că nu lucram doar^cu ziua, ci cu ruptul, şi pe noi ne priveşte dacă ne plimbăm de ici până colo.

Au şi intrat apoi în lan şi au început seceratul, fetele şi nevestele înainte tăind firele şi făcându-le mănunchi, flăcăii după ele, unii răsucind legăturile, alţii adunând mănunchii şi legându-i snopi şi iar alţii cărând snopii la un loc şi punându-î în picioare, ca să-i mat bată soarele, pas cu pas adunaţi la un loc, înaintând cu rânduială ca oastea ce nu ştie din care parte ar putea s-o apuce duşmanul.

Băieţii lui Corbei şi cei doi vătavi ai lor, văzând că n-au ce să le facă, au întrat şi ei în rând; pe Ghiurca însă nu-l ierta firea lui ţanţoşă să-nghită ruşinea pe care-o păţise în faţa băieţilor voind să li se facă poruncitor şi nu-i mai slăbea pe secerători.

O vorbă apoi unul, alta altul, una mai slabă, alta mai grea, mai că Hoancă e pocitanie, mai că Bodălău e prăjină, Ghiurcai om cu rost în satul lui şi vestit prin împrejurime, şi-a perdut în cele din urmă răbdarea, s-a repezit la crăcănatul de Hoancă şi i-a tras o palmă.

- Vai de mine, maica mea! Las' că te răcoresc eu! strigă Bodălău şi, făcând câţiva paşi de cocor spre el, îl luă pe sus şi-1 duse spre Murăş.

Hoancă se repezi şi el, ca să-i întoarcă palma cu vârv şi îndesat, băieţii şi câţiva dintre oameni săriră să-I oprească pe Bodălău, şi cât dai în palme se stârni o gălăjie care ridică tot satul în picioate. ;

Nu se poate şti ce s-ar fi întâmplat dacă n-ar fi fost astaj acum însă sătenii încă de mai nainte turburaţi alergară dezmetici din toate părţile spre Plopiş. 4

„Ce e?„. Ce s-a întâmplat?... Ce se petrece?" se întrebau uniJ pe alţii, şi fiindcă nimeni nu ştia să deie răspuns şi vedeau încăierarea si auzeau gălăgia, ziceau pe ghicite - unii, că secerâtorii l-au luat la bătaie pe Ghiurca, alţii, că băieţii s-au luat la ceartă cu secerâtorii, iar alţii, că geandarmiî au dat cu patul puştii, au pus baioneta, ba chiar au tras focuri şi s-a făcut moarte de om.

Adevărul era că Bandi jucase până-n zori de zi cărţi cu Ghiurca, iar acum durmea dus, şi cât pentru geandarmi, putea lumea să-şi facă de cap.

„Pe ei!" strigară câţiva dintre cei mat inimoşi, şi când soarele răsărea, sâcerâtorii, adunaţi Ia un loc, erau încunjuraţi din toate părţile şi, hotărâţi să nu se urnească, ţineau pept cu ceilalţi, care dedeau navală ca să-i depărteze de la lan.

- Aici n-o să seceraţi! strigau unii.

- O să vedem cine ne-mpedică! strigau ceilalţi.

„Ba da!" unii, „ba nu!" alţii, din ce în ce mai înfierbântaţi şi mai pept la pept.

Deodată din partea cealaltă a lanului se ivi fum, apoi flacără din ce în ce mai viuâ şi mai întinsă.

Pusese cineva foc, şi toţi rămaseră încremeniţi şi cu privirile îndreptate într-acolo.

- Seceraţi acum dac-aveţi ce! răsună un glas care nu se ştie al cui o fi fost.

- Da! secerăm! răspunse Hoancă şi, repezindu-se înainte, le făcu secerătorilor drum. Aceştia o luară-n fuga mare peste lan, ca sâ stingă focul, iar ceilalţi după ei, şi într-o clipă toată lumea se risipi strigând în gura mare şi călcând în picioare ceea ce nu ardea încă.

Abia acum ieşi la iveală şi Bandi, cu însoţitorii lui.

Vedea şi el cum se-ntinde focul, cum aleargă lumea şi auzea strigătele.

- Ştii că e frumos?! grăi dânsul. Se bat românii ca orbeţii între dânşii şi au mai şi pus foc, că sâ nu Ie fie întunerec în ziua mare.

El porni apoi încet înainte, ca să vadă dacă nu mai rămâne cumva şi pentru el ceva de făcut acolo.

Era o mişelie, mare mişelie! Aceasta o ziceau nu numai secerătorii ci şi sătenii, care se ruşinau de fapta săvârşită de unul dintre dânşii, căci păcat neiertat e să dai pradă focului ori să calci în picioare hrana omenească, şi nu cel bogat, ci tot nevoieşul e cel ce sufere pe urma uneî asemenea fapte, t

N-au ars, ce-i drept, decât vreo şase jugăre, dar alte zece-douăzeci au fost călcate-n picioare de cei ce săriseră să stingă focul.

Mare mişelie! încă mai mare era însă mişelia lui Ghiurca cel ieşit din sărite, care striga ca un smintit că focul a fost pus de Hoancă şi de Bodălău.

Deşi era învederat câ lucrul acesta n-a fost cu putinţă, şi sătenii o şi spuneau aceasta toţi într-un glas, Bandi li-au dat soţilor săi poruncă să încarce, a luat pe Hoancă şi pe Bodălău între baionete şi i-a dus, în vreme ce sătenii se-ntorceau cu ochii-n pământ acasă, iar secerătorii se rânduiră iar să-şi urmeze lucrul, parcă nu s-ar fi întâmplat nimic.

- Ei, şi ce o să le poată face?! grăi o fetişcană. Au pâţit-o alţii şi mai rău, şi tot oameni de dai-Doamne au rămas.

XII

MAI SI MAI

„Urât lucru e sâ trăieşti în lumea aceasta!" îşi zisese Corbei adeseori, dar şi-o zisese aceasta numai aşa fiindcă îi erau „multe durerile" şi „puţine plăcerile", cum a zis un poet oarecare. Acum n-o mai zicea: i se părea c-ar fi prea puţin ceea ce-ar zice dac-ar zice-o. Da! mai mult decât urât e sâ trăieşti în asemenea lume.

Sta, după ce le-a aflat pe toate, şi se gândea şi-i era parcă visează. Nu putea să-şi deie seamă cum aşa, dintr-un lucru de nimic, s-a putut stârni o turburate atât de proastă şî cum câţiva oameni stricaţi au putut să scoată din minţi o întreagă lume de oameni altfel cumsecade.

„Auzi, eu, om în toată firea, sâ-mi închipuiesc că pot sâ strâmtorez pe un mişel ca Ghiurca, sâ-l strâng în chingi şi să-l fac să meargă după voile mele, îşi zise el. Dar el ştie foarte bine câ am să-i trag o ocară de care nu-i pasă, dar n-o sâ-i fac nimic ticălosului, nici averea n-o să i-o scot în vânzare, nici girul n-o să i-l refuz la termin, ba am să-i plătesc şi carnetele la nevoie, ca să rămân cu obrazul curat. A putut să-mi între mie în minte gândul că, scoţându-l din nevoi şi scăpându-l din robia altor mişei, o să-i dau puţinţa de a fi om de treabă: dar omul dracului

mai a! dracului se face când se sîmte-n largul lui. El merge la sigur cu mine, şi nu l-am prins, ci m-am dat prins!"

Nici câ i-a zis nimic lui Ghiurca. Ce să-i zică! De ce folos fi fost orişice i-ar fi zis!'!

C-au ars câteva jugăre de grâu şi-au fost călcate-n picioare alte câteva, asta nu-1 mâhnea pe Corbei; îl durea, însă, câ oamenii cărora le voia tot binele şi li-a şî făcut, aşa simţea el, mult bine au fost în stare să facă asemenea mişelie, îl durea că românii s-au făcut unii pe alţii de ruşine încăierându-se între dânşii, îl durea mai ales că moţii lui, care ţineau la el de când le fusese judecător, au fost atât de rău năpăstuiţi.

Mult ţinea să nu-şi facă de lucru cu oamenii stăpânirii, dar nu-i rămânea decât sâ plece cât mai curând la Bălgrad şi să le pună toate-n mişcare, ca sâ scape din închisoare pe Hoancă şi pe Bodălău.

Ştia însă toate şurubăriile diregătoriilor şt simţea că o sâ mai treacă mult până ce va fi reuşit să-i scape. „Vrei, nu vrei - îşi zicea - trebuie să iei de ajutor pe vreunul dintr-aî lor. Pe plată bună-ţi face orişicare treaba... Nu însă, nu!" i se răzvrătea întreaga fiinţă, şi tot mai stăruitor se ivea în faţa lui Tihamer. Ia urma urmelor, deşi nu era advocat, putea multe şi era tot cel mai cumsecade între dânşii.

Se pregătea de plecare, când i-a sosit poşta.

Ca de obicei se aşeză la masă şi începu să treacă-n fugă peste gazete.

Citeşte însă ici, citeşte colo şi, cetind, se-ncruntă şi se face din ce în ce mai galben la faţă. „Bine, e cu putinţă?!" exclamă în cele din urmă.

în toate gazetele, şi-n cele din Cluj, şi-n cele din Pesta, şi-n cele din Viena, ba, reprodusă din aceste, chiar şi-n celej româneşti, era notiţa:

„*Cât merge ulciorul la izvor.* într-un sat din Valea Murăşului, nu departe de Alba-Iulia, trăieşte un oarecare V. O, cămătar vestit, care, folosindu-se de strâmtorările unora şi de prostia altora, a ştiut să despoaie pe o mulţime de oameni de avutul lor şi să-şi facă în timp scurt o avere de câteva sure de jugăre de pământ. Mai fiind şi alţii care îi erau datornici ori ale cărora poliţe le cumpărase, aceştia, ca să nu aibă soarta celorlalţi, s-au înţeles între dânşii mercurea trecuta, când mâria-sa voia să-şi înceapă secerişul, au dat foc lanurilor lui de grâu, iar pe el l-au luat pe sus, ca să-1 arunce-n Murăş, ceea ce ar fi şi făcut dacă nu I-ar fi scăpat jandarmii, pe care şi-i chemase-ntr-ajutor. O să avem la Alba-Iulia un proces monstru, în care o să iasă la iveală multe lucruri interesante."

„Ha-ha-ha! strigă Corbei. Sunt smintiţi! Hotărât că sunt smintiţi!"

Se vedea cât de colo că notiţa era dată de Tihamer, omul de treaba, cel mai cumsecade dintre toţi.

Ce-ar fi putut însă să facă în faţa unei asemenea mişelii?! Mii şi mii, multe mii de oameni citiseră notiţa aceasta cu bunâ-credinţă şi, neştiind nimic, nu se-ndoiau că acesta e adevătul. Orişicât ar fi alergat el şi orişice silinţă şi-ar fi dat, cei mai mulţi rămâneau încredinţaţi că aşa e cum au citit ei negru pe alb.

„Şi ce-mi pasa, la urma urmelor?! strigă el ca toţi oamenii care-şi simt neputinţa. Ce-am câştigat dacă lumea n-o mai crede, şi ce-am perdut dac-o cred şi puţini, care mă cunosc?!"

O fi fost în adevăr aşa, căci el nu atârna de părerile altora; când era însă gata de plecare, i-a venit de la primărie şi citaţiunea, ca să se prezente fără de-ntârziere la tribunal, căci

altfel se va aplica paragraful x, care zice că are sâ fie dus între baionete cel ce nu merge de bunăvoie.

Mai aveau să treacă multe până ce se va fi descurcat din daravera aceasta. j

PARTEA A DOUA

I

DE-A JUDECATA

N-a năpăstuit, cât a fost judecător, domnul Vasilie Corbei pe nimeni; el însă nu era omul care poate să scape pe un om năpăstuit din temniţă.

Nu mai călcase de când nu mai era judecător pragul vreunei judecătorii si nu ştia rânduială de acum a judecăţilor. Se ferea ca de foc de-ncurcături, iar când avea vreo daravere, îşi lua advocat, îl plătea şi scăpa. Tot aşa avusese de gând să facă şi acum; fiind însă citat, nu-i rămânea decât să se-nfăţişeze. Asta-l cătrănea şi-l scotea din sărite.

Bine nu e însă să-ţi perzi sărita când ai a face cu stăpânirea.

Era un singur lucru care-l mângâia; judecătorul de instrucţiune, domnid Hausner Vili, un şvab din Banat, era om cu cultură europeană, cu care făcuse, aşa, din întâmplare, cunoştinţă şi vorbise în mai multe rânduri. Cu el o sfârşea repede. N-avea decât sâ-i spună că n-a fost acasă şi nu ştie nimic.

Vorba era numai că d-l Hausner mai era şi judecător reg[ionall ungluresc].

El îl primi foarte politicos, răspunse tot în nemţeşte, cum erau obicinuiţi să vorbească, la salutarea lui şi îl pofti să şadă, dar după ce se aşeză şi el şi-şi luă actele, începu sâ-i spună în ungureşte de ce l-a chemat şi ce voieşte sâ afle de la dânsul.

Corbei îşi adună toate puterile ca să se stăpânească. „I.as\ că te joc eu pe tine!" îşi zise în gândul lui.

- Domnule judector, îi zise în româneşte. Nu înţeleg limba în care-mi" vorbiţi. Sunt român, şi nu am, aşa cred, nevoie să vă citez legea în virtutea căreia am dreptul de a fi ascultat în limba mea.

E fără îndoială frumos să stărui asupra drepturilor neamului tău; atunci însă când numai tu singur stărui, foarte uşor ajungi să fii tăcut de râs, şi d-l Hausner, care nu mai stăruia asupra drepturilor neamului său, începu sâ zâmbească, zicând în gândul său: „Las', că te joc eu pe tine!"

EI se întoarse spre d-l Valaşec, secretarul, care sta gata să scrie procesul-verbal, şi-l întrebă:

- Ce zice domnul?

Valaşec detedin umeri şi-i răspunse că nu-l înţelege nici el.

Liniştit, serios şi plin de dignitate, judecătorul sună sâ între pandurul de serviciu, un român fost honved, apoi, după ce acesta întră, îi ordonă să întrebe „pe domnul" în limba lui" ce vrea şi să-i tălmăcească spusele.

Lui Corbei îi venea să apuce crucifixul de pe masă şi să i-l azvârlă-n cap; întrat însă o dată în luptă, nu-i rămânea decât să se stăpânească şi a primit mijlocirea servitotuluî orişicât de monstruoasă i-ar fi părut lui, ca fost judecător.

- Să-i spui domnului că nu înţeleg nici eu limba în care vorbeşte d-sa, grăi d-l Hausner după ce i se făcu tălmăcirea.

- Eu am însă dreptul meu - grăi Corbeî lărâ ca să mai aştepte - şi nu poate să-mi fie judecător decât cel ce ştiindu-mi limba e în stare să-mi respecteze dreptul.

D-t Hausner iar zâmbi.

- Care va să zică tot mă-nţelegi, zise el.

- Dar nu am datoria de a te-nţelege - îi răspunse Corbei —, pe când d-ta eşti dator sâ mă înţelegi pe mine.

- O pun aceasta la îndoială, răspunse d-l Hausner. Dreptul de a te folosi de o limbă oarecare nu e civil, ci public; el n-a fost dar asigurat pentru persoane singuratice, ci pentru colectivităţi.

- Fără îndoiala - întâmpină Corbei - şi eu fac parte din o colectivitate care are dreptul dc a se folosi de limba română.

- Nu ştiu, răspunse iar Hausner. Nu e destul să fii român pentru ca să te poţi folosi de dreptul acesta. Legea prescrie că românul care face parte din o comună care a decretat limba românească drept limbă protocolară a sa are dreptul de a fi interogat, de a se apăra şi de a cere sentinţa în limba sa numai însă la judecătoria sa naturală, nu la orişicare judecătorie din ţară.

Pe Corbei îl rrecură râcorile.

încă de mult în satul lui fusese decretată limba maghiară drept limbă protocolară.

- îţi dau deci termin de opt zile - urmă d-l Hausner - să-mi aduci dovezi legale că eşti în adevăr român şi că în comuna din care faci parte limba română e cea protocolară. Dacă-mi vei fi adus aceste dovezi, ai dreptul şi el va fi respectat, mă voi recuza şi voi stărui ca rribunalut să delege pentru d-ta pe vreun alt judecător care ştie româneşte.

- Dar — grăi Corbei acum în nemţeşte — pot să-ţi spun chiar acum câ-n comuna din care fac parte limba protocolară e cea maghiară.

De asta dată d-l Hausner nu mai ceru să i se facă tălmăcirea, dar răspunse tot în limba maghiară:

- Atunci nu ai dreptul şi n-am să inâ recuz. Deşi mi-e însă destulă această mărturisire făcută de d-ta, ca judecător trebuie sâ am dovezile la acte ca să pot justifica refuzul de a-ţi face interogatorul în limba d-tale, cum ai cerut.

Corbei nu mai ştia încotro să apuce.

- Dacă te supără lucrul acesta — urmă d-l Hausner acum în nemţeşte - am să iau dovezile pe cale administrativă şi te voi cita din nou. Zor mare nu e.

- Ba e zot, răspunse, Corfeei. Aşa o să intrăm în iarnă, şi bieţii aceia de oameni mucezesc în temniţă. Dă-mi voie să iau de la comitat copia procesului-verbal şi să ţi-o aduc chiar mâne.

- Fie şi aşa, răspunse d-l Hausner.

O vorbă ar fi avut să zică Corbei: „Renunţ". Vorba aceasta nu putea însă să treacă peste buzele lui: chiar şi dac-ar fi voit s-o rostească, i s-ar fi oprit în gât. Dacă ţinea Hausner să poată dovedi c-a refuzat, ţinea şi Corbei să poată dovedi c-a fost despuiat.

El refiiză deci să subscrie procesul-verbal făcut în limba maghiară.

- Nu pot să te silesc, grăi d-l Hausner. Râu faci însă, căci nu mai poţi stărui asupra unui drept de care conaţionalii d-tală nu ţin sâ se folosească.

- Ba ţin! *;

- Dar îmi spuseşi câ au întrodus la dânşii limba maghiara*'

- Au fost amăgiţi, sâluiţi. t>

- Atunci nu mai sunt oameni cari merită să li se respecteze drepturile, întâmpină d-l Hausner. D-ta trebuia să-i luminezi şi să-i îmbărbătezi, şi nu poţi cere ca să le susţinem drepturile noi, care avem interes de a nu o face.

Corbei nu mai lungi vorba, ci ieşi ca scos din puşcă pentru ca să meargă la Văleanu, advocatul lui, şi de acolo la comitat.

Nu făcuse, ce-i drept, nici o treabă, dar toate erau puse taf cale, şi mâne... mâne scăpa.

- Vorbă să fie! îi zise Văleanu. Nefiind acasă când s-au< petrecut lucrurile, nu pot să-ţi facă nimic, dar vor sâ te frământe ca pe aluatul vârtos, amânându-te de azi pe mâne. *Q&* judecătorii nu poţi să te pui în pizmă, că te freacă. Dacă vrei

să scapi, mai dă-te şi tu după păr şi învoieşte-te cu vreunul dintre ai lor.

- Nu, nu, nu! strigă Corbei.

S-a mai muiat, nu-i vorbă, ziua următoare, ba a subscris şi procesul-verbal, deşi era scris în limba maghiară, treaba însă tot nu şi-a putut-o face.

A spus câ nu era acasă şi câ nu ştie nimic, dar judecătorul, om conştiincios, a stăruit şi de astă dată să aibă dovezi la acte, i-a cerut martori şi i-a pus un termin pentru ascultarea acestora.

A făcut şi declaraţiunea că nu reclamă şi nu are nici o pretensiune în ceea ce priveşte pagubele suferite.

— Prea bine - i-a zis însă judecătorul -, s-a pus însă foc şi s-a făcut tentativa de omor, iar aceste sunt fapte ce au să fie urmărite din oficiu. Tribunalele reg[ionale] ung[ureşti] îşi fac datoria în toate împregiurările, şi procesul trebuie sâ-şi urmeze cursul.

Lucrurile erau abia la început, pornite abia, şi degeaba alerga Corbei să grăbească mersul lor, câci toate trebuiau să fie făcute conştiincios şi cu bunâ-rânduialâ, ca-n orişicare ţară cu rost bun.

Nici vorbă nu putea dat să fie ca să-i ieie pe garanţie pe Hoancă şî pe Bodălău, care erau veniţi din altă parte, un fel de oameni fără de căpătâi. Justiţia trebuia să se asigureze.

Apoi unii dintre cei ascultaţi făcuseră depoziţiunea câ sătenii erau amărâţi fiindcă fuseseră despuiaţi de averile lor ori înglodaţi în datorii şi fiindcă Corbei voia cu orice preţ să aducă-n sat popă pe un om străin, viitorul soţ al unei fete la care el ţinea. Trebuiau dar să fie ascultaţi mulţi martori, foarte mulţi, ca sâ se constate dacă e adevărat că cei vinovaţi au săvârşit faptele cuprinşi de legitimă amărăciune, orbiţi de o firească indignaţiune. Judecătorii trebuiau sâ ştie câte averi a cumpărat Corbei, în ce condiţiun! s-a făcut stăpân pe ele, care îi sunt

datornicii şi câtă camătă le ia, cine e fata aceea pentru care s-a făcut atâta tutburare-n sat. Numai bine dumiriţi puteau sâ judece drept.

Corbei schimba feţe, djar nu se da.

- Nu fi, măi, om al dracului - stărui Văleanu - nu te-ncăpâţina, că te-ncurci din ce în ce mai rău. Aşa numai, un om, doi oameni ori trei în harţă c-o stăpânire, nu poate sâ ducă la bine. Ascultă-mă: calcă-ţi pe inimă!

- Eu sâ mă căciulesc pe la dânşii:! îi răspunse Corbei. Nu cumva ai voi să mă mai duc la Tihamer?!

- Du-te, dar, la Tihamer, tocmai la el, grăi Văleanu. Nu-i advocat, dar ştie să învârtă treburile, şi într-o zi dupâ-amiazăzi, la o ceaşcă de cafea ori la o partidă de taroc, te scoate mai bine decât toţi advocaţii din orişicare încurcătură. El nu e nici al lor, nici al nostru, ci al sâu şi numai al său. Ţi-a făcut-o fiindcă te ştie om cu pungă plină şi vrea să mai stoarcă ceva. Dâ-i, că scapi mai ieftin. Fă-te că nu ştii nimic, că mă duc eu la el: mai cumperi câteva poliţe, mai iei o rochie de mătasă pentru cîne-ţi va fi spunând el, şi te întorci liniştit acasă.

Corbei dete din cap.

- Dacă nu vrei aşa, să vorbim cu Vidu, stărui Văleanu.

Corbei se cutremură.

Vidu era feciorul lui Ghiurca, după cum îl stia el, chiar mai râu decât tatăl său.

Făcuse patru clase gimnaziale în Sibiu, la saşi, apoi îl dăduse tatăl său la preparandia din Deva, unde a stat numai doi ani. 1 ,uat în urmă la oaste, a ajuns sergent-major, iar acum, ieşit din , serviciu, era contabil Ia ferestraiele unui ovreu, om care se amesteca-n multe şi le ştia toate.

- Degeaba te zburleşti, îi zise Văleanu. Să mă crezi pe mine: Vidu e om stăruitor, cu care se poate face treabă.

- Măi, comedia naibii! exclamă Corbei. Atâta încurcătură; pentru o fată de popă!

- Nu e fata de popă! întâmpină Văleanu. Ea a căzut, biata de ea, ca musca-n păsat. Fierbe de mult lucrul acesta, de mult te pândesc, se bucură că ţi-au găsit un clenci, şi om sâ fii ca să scapi. Mă duc la Tihamer?

- Nu, nu, nu! strigă iar Corbei.

Puteau mătuşa şi nepoata să tot aştepte şi sâ le-ntoarcă la Căsoaie toate cu susul în jos, căci stăpânul casei umbla-n treburi care nu sufăr amânare, ba se mai şi cutremura când se gândea că le are şi pe ele pe cap.

„Nu!" însă azi, „nu!" mâne, în cele din urmă tot a trebuit să se moaie şi Corbei, şi nu s-a supărat când Văleanu i-a spus c-a vorbit şi cu Vidu şi cu Tihamer, ba după oarecare împotrivire i-a zis:

- Dă-le, acolo, ce vor fi cerând şi lăsaţi-mă în pace.

- Bun răspunse Văleanu. Du-te acasă şi lasă-le toate pe noi. Dar să nu te pună păcatele să mai vii pe aici până ce nu te voi fi chemat.

Nici c-o ţinea Corbei sâ mai umble pe la Bălgrad.

O NOAPTE FIOROASĂ

Una era doamna Fireanu, femeia inimoasă, căreia nu i se ura niciodată, nu-i era urât nicăiri şi care nu se temea de nimic.

Ea nu era însă singură şi, întorcându-se spre Căsoaie, îi părea râu că n-a cerut de (a preuteasa o fărâmă de tămâie şi câteva picături de agheazmă.

Ce putea, la urma urinelor, să fie?! închipuiri deşarte! Credinţa insa îi dă omului tărie, şi pentru o copîjă slabă la *fire,* cum era Lucia, fumul de tămâie şi stropiturile cu agheazmă fac ceva.

înaintea ei omul prenresei ducea legătura în care se aflau perinile şî plapomele.

„Am - ***îşi*** zise ea - sâ-i spun lui sâ ceară de la preuteasa şî sâ-mi aducă tămâie şi agheazmă."

Sosită însă la Căsoaie, îi era ruşine să mai vorbească de tămâie şi de agheazmă. Ce-ar fi zis preuteasa?! Nu ! ea nu putea sâ se deie de gol-

Nici că eta nevoie. Corbei trebuia să sosească şt el până seara, şi nu mai erau singure.

Orişice s-ar zice, o plăcere nu e să petreci noaptea aşa singură într-o casă în care n-ai mai dormit.

Pe-nsărate s-a întors însă vizitiul şi-a adus vorba că stăpânul nu se-ntoarce nici mâne.

- Săraca fată! grăi doamna Fireanu, gândindu-se la neliniştea în care Lucia avea să-şi petreacă noaptea.

Lucia, care nu ştia nimic, n-avea nici o grijă. Scuturase, aşa, mai în pripă, în bibliotecă, unde aveau să doarmă, aşezase iar hârtii, gazete şi cărţi întocmai cum le găsise; mutase canapeaua din iatac, mai aşternuse, după întoarcerea mătuşei, şi cele două culcuşuri şi se simţea foarte bine când au fost poftite la masă.

Zicea, ce-i drept, şi ea că e ceva sinistru în gangurile strâmte şi întunecoase şi-n scările sucite şi învârtite, şi-i era urât să între în cele trei odăi despre pădure, care erau încă tot goale. Tocmai din ferestrele acestor odăi se deschidea însă o minunată vedere spre pădurea deasă, umbroasă şî de tot apropiată, care răsuna de cântecul paserilor.

- Sâ vezi ceva frumos, grăi dânsa după cină şi-o duse pe mătuşa ei la fereastra uneia din odăile goale.

E în adevăr ceva fioros în odăile goale. Iasă câ paşii, glasul, ba chiar şi răsuflarea sună a pustiu, dar e atât de apropiat gândul că-n case în care nu stau oameni se-ncuîbă flinte nevăzute, şi doamna Fireanu numai puţin a stat la fereastră.

Era fără îndoială frumoasă pădurea, şi cântarea paserilor îi plăcea şi doamnei Fireanu, dar aici nu era nici frumos, nici plăcut.

Mai era până-n amurg un ceas şi mai bine. Ce-ar fi fost adică dacă ar fî făcut o plimbare pe acolo?!

Răcoarea amurgului, aerul proaspăt, mirosul ierburilor, bâjbâitul gângăniilor şi ciripitul paserilor ce-şî căutau zburând de ici până colo după adăpost pentru noapte, toate le ademeneau.

Gândul, vorba şi fapta au urmat şi astă dată repede una după alta.

O greutate însă.

Borbaia, care petrecuse ziua toată în viuă nerăbdare, grăbise cu cina tocmai pentru ca să dea cât mai curând fuga-n sat, ca sâ spună ce ştia şi să mai afle câte ceva. Ea se şi dusese.

Cum sâ lase casa aşa singură?

Casele lui Corbei, omul chibzuit, aveau două intrări,tuna-n fată, cealaltă spre bucătărie: după ce sc-ncuiau cele două uşi, stăpânul rămânea singur, căci slugile toate dormeau dincolo de bucătărie.

Ele încuiarâ pe dinlăuntru uşa din dos, apoi ieşiră prin faţă şi, îucuind şi aici, luară cheia cu ele.

Abia întrate-n pădure, Lucia se opri înviorată.

- Uite fragi.'... ce frumuseţe de fragi! strigă ea şi se plecă să culeagă.

Era tocmai timpul fragilor, şi pretutindeni, şi ici, şi colo, şi mai departe se iveau fragii, în adevăr mare frumuseţâ, şi mulţi, şi mari, şi bine copţi, cum numai în pădurile de stejar se pot găsi, sâ tot iai pe ales.

-Ah!...Ce aromă!-.. Ce dulceaţă!... strigă doamna Fireanu culegând şi ea. O adevărată bogăţie. Uite, şi ici, şi colo! Să nu mai sfârşeşti. Păcat că e cam târziu!

- O sâ venim mâne! întâmpină Lucia veselă.

Aşa, culegând mereu, ele se depărtară apoi şi intrară pe nesimţite tot mai adânc în pădure, şi e lucru neplăcut să te pomeneşti aşa deodată pe-ntunerec în pădurea deasă.

- Bine, dragă, - grăi mătuşa cam îngrijată - ştii că eu nu-mi mai pot da seamă pe unde am întrat?

- Nici eu, zise Lucia, încă mai îngrijată.

Mare nu era primejdia, căci n-aveau, la urma urmelor, decât s-o ieie la vale, ca să iasă fie la Căsoaie, fie-n sat, *dat* spaima e spaimă şi ele umblară câtva timp zăpăcite. Nu doară că i-ar fi fost frică doamnei Fireanu, nu, ea fricoasă nu era, dar se gândea că nu e singură, ci cu Lucia, care era slabă la fire, şi-şi aducea aminte de vorbele grăite de preuteasa. De! să nu fi fost în ceas rău! în pădure tot n-ar fi voit sâ petreacă noaptea.

îi era deci viuă bucuria când au ieşit, în sfârşit, la marginea pădurii, dar n-a ţinut mult bucuria ei.

Nu se poate ceva mai posomorât decât-Căsoaia văzută aşa prin amurg de Ia marginea pădurii, jos, în fundul văii, oarecum neapropîatâ. Mai era apoi şi departe, încât s-a-ntunecat de tot până ce au sosit la ea.

Nici atât nu era însă destul.

Abia acum îşi deteră seamă că la toate s-au gândit, dar nu-şi aduceau aminte sâ fi văzut undeva vreo lampă ori vreo luminare.

Era învederat că feciorul luase lămpile sâ le curâţe şi nu le adusese napoi. Borbaia nu se întorsese încă, iar vizitiul şi rândaşul nu ştiau nimic.

- Bine, dar fără de lampă nu putem să intrăm, nu putem să stăm, grăi doamna Fireanu şi, fără multă discuţiune, luă de la rândaş lampa de perete şi o cutie de chibrituri şi descuie ca să între.

Grozav îî părea de urâtă casa luminată sărăcăcios de lampa cea proastă.

- întră, Lucio, mergi înainte, grăi dânsa codindu-se. Lucia se uită cam mirată la ea.

Nu poate să-şi deie seamă ce-d fi având mătuşa ei de-i dă ei întâietatea.

întrate amândouă, trebuiau să-ncuîe uşa.

Doamna Fireanu suspină o dată din greu.

Ce-ar fi fost adecă dacă n-ar fi încuiat uşa şi i-ar fi spus rândaşutui să doarmă peste noapte în tinda de la intrare?

Nu! o femeie inimoasă nu putea să se deie astfel de got: ea încuie.

- $i dacă în lipsa noastră ar fi întrat cineva în casă şi-ar sta ascuns în vreun colţ? grăi dânsa după ce sosirâ-n bibliotecă.

Lucia începu să râdă.

- Peste putinţă! zise ea. Uşile erau încuiate, iar ferestrele au zăbrele. ^

Era învederat că fata are dreptate; doamna Fireanu însă tot ar fi vrut sâ facă o reviziune în toată casa, căci mai bine e mai bine. Nu, însă, ea nu putea să se deie de gol.

Peste zi şi seara fusese senin şi linişte, în vreme ce ele se dezbrăcau se porni vântul, care ici şuiera, colo vuia izbind în coşuri ori în burlane.

„Poftim! acum şi asta!" îşi zise mătuşa.

O bufniţă începu să ţipe deasupra turnului, lucru firesc la o casă aşezată la marginea pădurii.

„Urâtă noapte o să am eu! îşi zise mătuşa uitându-se cu milă la biata ei de nepoată. A, cât pentru mine, îşi zicea, eu sunt plămădită din aluat vârtos, dar ea, sărmana, ce-o să pată ea la noapte!"

Lucia însă, obosită şi de drum, şi de munca zilei, una-douâ-trei, a şi adormit, fără ca să mai zică „noapte bună!"

- Ce-i?... Tu dormi, Lucio? întrebă mătuşa, cam speriată.

Nici un răspuns.

„Ce ţi-e neştiinţa şi nevinovăţia! îşi zise mătuşa. Fericită natură! Doarme parc-ar fi acasă."

Nu e lucru plăcut să stai trează în vreme ce alţii dorm, iar afară şuieră vântul şi ţipă bufniţele; dar tot e bine sâ ştii că [nul eşti singur, şi doamna Fireanu odată cu capul n-ar fi stins •- lampa.

Obosită şi ea, îşi închidea ochii ca sâ adoarmă, dar somnul nu-i venea şi ea-şi deschidea mereu ochii şi-i îndrepta sppg^ Lucia, ca sâ se încredinţeze dacă mai e ori nu acolo, pe canapea^ unde o ştia. .;[.;

Deodată — sfântă Maică Preacurată! - lampa, în care.,- *K* feciorul nu turnase nainte de plecare petroleu, începe să dej^; *M*

muc şi să afume şi în cele din urmă se stânge, lăsându-le toate în o beznă nepătrunsă de ochiul omenesc.

Nu mai putea acum s-o vadă pe Lucia şi-şi încorda auzul ca să-i asculte răsuflarea. Mai auzea însă prin întunerec şi altăceva.

Un pocnet în uşa despre întrare, altul spre iatacul lui Corbei, iar altul spre terasă.

Nu mai încăpea îndoială că scândurile, nefiind bine uscate, crăpau, dar ea tresărea la fiecare pocnet şi-şi ridica capul, ca să asculte cu inima încleştată şi cu răsuflarea oprită.

Umbla parcă cineva la cărţile din biblioteca.

Doamna Fireanu se ridică repede şi rămase câtva timp râzâmată pe cot.

„Vreun şoarece!" zise şi iar se culcă.

Dincolo, în odăile goale, umbla parcă ceva, cineva. Ea întinse repede mâna, luă cutia cu chibrituri şi aprinse un chibrit.

- Lucio, - strigă cu glasul înăbuşit - Lucio!

Lucia, nenorocita de ea, durmea buştean, şi e lucru de neiertat să dormi când binefăcătorii tăi se zbat în culcuş.

Tot nu putea însă să se deie de gol deşteptând-o.

îndată însă ce chibritul se stinse, iar începu sâ audă zgomot din toate părţile.

„Şi ce-ar putea să fie?! îşi zise femeia inimoasă. E vântul care hâţină fetestrile şi uşile, e golul care răsuna, sunt şoareci şi gângănii, sunt închipuirile mele proaste."

îi părea, cu toate aceste, rău că n-a luat tămâie şi agheazmă, cel puţin o luminare de ceară, că nu l-a pus pe rândaş în tindă, câ n-a făcut, cum voia, o revizuire în casa întreagă.

„N-o sâ pot adormi toată noaptea! Trebuie să mă încredinţez!" îşi zise ea şi se sculă.

Aprinzând apoi un chibrit, aşa, în cămaşă, desculţă, cu patul despletit, începu să examineze toate colţurile, mai întâi în bibliotecă, apoi în tindă, prin ganguri, pe sub scări, în iatacul

lui Corbei, aprinzând mereu chibrituri şi zicându-şi mereu: „Nu-i, nu e, nu-i nimic!"

Nu mai avea decât patru chibrituri când a sosit la odăile goale, iar fără de chibrituri nu putea sâ rămâie.

Ea aprinse unul şi trecu cu el prin prima odaie, şi prin a doua, dar apoi se întoarse repede, aprinzând al doilea chibrit. Grozav ar fî fost să rămâie chiar aici fără de chibrituri.

„Dacă m-ar vedea cineva - îşi zise ea — ar zice că sunr smintită ori lunatică."

Nu putea nimeni s-o vadă; îi era, cu toate aceste, ruşine cum se ştia şi, întoarsă la culcuşul ei, se acoperi bine cu plapoma preutesei.

Afară cocoşii începură să cânte, şi o nespusă bucurie cuprinse sufletul doamnei Fireanu. Acum nu se mai temea de nimic, căci e lucru ştiut că alungă cântecul cocoşilor toate duhurile rele.

Nenorocitele ei de gânduri n-o lăsau însă nici acum să doarmă.

Hotărât că călcase rău când a plecat de acasă.

Lasă câ s-a nimerit să vie tocmai când s-au petrecut lucrurile la Plopiş, ca să-l găsească pe Corbei supărat şi-n clipa plecării lui de acasă, dar a maî dus-o păcatele ei şi pe la preuteasa, şi prin pădure, unde a trecut prin o spaimă pe care n-o s-o uite, apoi nenorocita asta de casă!

O vedea-n toate amănuntele ei şi ştia că nu e nimic, nimic. Odăile goale însă?! Erau trei? Erau patru ori mai multe? Nu mai putea să-şi deie seamă. Tot ar fi trebuit să le vadă...

Acolo tot mai putea să fie ceva.

Ea se ridică iar, luă lampa şi o clătâri. Mai era încă petroleu într-însa; dar fitilul, fiind prea scurt, nu putea să tragă.

Dac-o clătârea bine, tot mai putea să ardă. Ce-ar fi fost dac-o aprindea şi se ducea?!

Ba nu!... ba da!... şi iar nu, şi iar da.

Parc-o apasă somnul, şi ea, femeie inimoasă, nu mai avea destulă vârtute ca să se ridice.

„Spurcate fiinţe, bărbaţii! îşi zise. E-n stare omul acela să-şi petreacă aşa singur viaţa în casa aceasta numai ca să-şi adune

Se iviră primele semne ale somnului ce se lasă încetul cu încetul peste fiinţa obosită: vedea parcă în faţa ei pădurea prin care tătăcise, apoi o babă bătrână, gârbovă, ştirbă şi zbârciră, şî cu gândul că mai are un chibrit şi că tot mai poate să ardă lampa, ea aţipi.

De sine însuşi nu scapă însă omul nici în somn, şi deodată se porni în odăile deşerte o gălăgie parcă roţi peste roţi se-nvârteau acolo.

Ea luă lampa şi-o aprinse, apoi porni cu hotărâre bărbătească înainte.

Aş! Nu erau odăile nici trei, nici patru, ci multe, un şir lung, de tot lung, şi te coborai pe trepte dintr-una-n alta, tot mai jos şi mai jos, mai în adânc şi mai în adânc, iar în fund?!... Ea rămase-ncremenită.

Aici erau maşinile şi tiparele pentru bani, care stăteau grămezi prin colţuri - şi aur, şî argint, şi reancuri-reancuri hârtiile.

„Aaa!" exclamă ea şi, stăpânită de un singur gând, aşeză lampa jos şi se plecă spre grămada de galbeni ca să ieie cu pumnii şi sâ-ncarce cât poate să ducă.

Da! să-ncarce şi să ducă, dar cum şi-n ce?

E urât simţământul care te cuprinde când visezi că vrei să strigi şi nu-ţi răsună glasul, vreî să fugi şi nu te duc picioarele ori bei şi nu-ţi stâmperi setea: acelaşi simţământ o chinuia pe dânsa când tot lua şi i se străcura aurul ca argintul-viu printre degete.

Deodată - spaima spaimelor! - se ivi în faţa ei un bătrân mititel, cu barba lungă şî albă şi cu o chelepuşă roşie-n cap.

«Bine, doamnă, — îi zise - dar d-ta de unde ai răsărit?... de ce treburi te-aî apucat?... unde te trezeşri?... Nu ţi-e ruşine de ceea ce faci?!"

Dacă-i era ruşine?fPrăpădită era, în pământ îi venea să între, dar - groază mare! - luându-o la fugă, ea răsturnă lampa şi, vărsând petrolul, se pomeni cuprinsă din toate părţile de flăcări.

Nici cu atât nu s-a sfârşit încă. Se porniră ţipetele şi vaitele şi începură să alerge din toate părţile oameni ca sâ stângă focul, iară dânsa fugea printre dânşii aşa-n cămaşă, cu capul gol şi desculţă, căuta mereu ascunzătoare şi nu găsea.

Degeaba i-ar fi zis cineva: „Cocoană, nu **fi** proastă, nu-ţi face inimă rea, câ visezi numai!", căci ea nu putea să-1 creadă şi le simţea toate ca în aievea, ba chiar mai şi mai. Abia dimineaţa, când s-a deşteptat, a răsuflat o dată uşurată, şi-a făcut cruce şi-a zis: „Ferească Dumnezeu pe tot creştinul să nu plece noaptea la drum fără tămâie şî să nu doarmă în casă nesfinţită".

Era soare şi bine şi frumos, iar Lucia se sculase de mult şi aştepta să se scoale şi mătuşa ei, ca să-î deie voie să se ducă, cum fusese vorba, după fragi.

„Bine că nu mai vede şi ea!" grăi doamna Fireanu examinându-şi cearceaful, care era mototolit mai rău decât fusese al lui Corbei, şi leoarcă, de tot leoarcă. De! Se zbuciumase râu femeia şi o trecuseră mii de năduşeli.

- Du-te, fata mea, du-te şi adună cât de multe, îi zise apoi Luciei.

„Iară eu - urmă în gândul ei - mă duc chiar acum să caut popă şi să-1 aduc să-mi facă sfeştanie. în casa nesfinţită nu flo$fb dorm câte zile mai am!"

Nu erau însă în apropiere decât popi neuniţi.

„Ei şi?! Grăi dânsa. Tot popă e! Darul e dar şi sfinţenia tot sfinţenie e la uniţi ca şi ia neuniţi. Aceeaşi e şi sfinţenia, şi tămâia, şi apa sfinţită".

Aşa era, dar până la prânz ştia tot satul, iar până seara s-a dus şi la Blaj vestea câ Corbei a trecut la neuniţi, şi-a chemat popă şizmatic să-i sfinţească casa.

III

ALTĂ LUME

Dac-ar fi fost om mai de viață, Corbei le-ar fi luat toate din partea lor hazlie, căci era oarecare haz și-n cele ce făcuse, și-n cele ce pățise; el însă le lua toate din partea lor serioasă și era foarte mâhnit mai ales de cele petrecute la judecătorie și de concesiunea pe care fusese nevoit a i-o face lui Tihamer.

Nu se-ndoia câ e! are să descurce lucrurile, dar îî era nesuferit gândul că numai cu ajutorul unui asemenea om se pot descurca.

„Nu e, nu-i de trăit aiciî își zicea mereu. De ce sâ mă canonesc însumi pe mine când nu am nevoie s-o fac aceasta?"

Vizitiul care venise să-I ieie îi spuse că acasă toate sunt bine, că-n timpul celor cinci zile, cât a lipsit de acasă, secerișul s-a mântuit și secerătorii au și plecat și câ doamna și domnișoara tot îl așteaptă și sunt bine și voioase, c-au întors casa cu fundul în sus și umblă mereu după fragi prin pădure.

Corbeî suspină o dată din greu.

în curând se ușura însă, căci, vorbăreț cum era, vizitiul îi mai spuse că-n sat merge vorba că tot Andrei al lui Ciobanu are sâ fie popă-n sat și că el a și plecat chiar în ziua aceea la Blaj.

Corbei nu putea să-și deie seamă cum au venit așa deodată lucrurile, dar răsuflă ușurat parcă i-ar fi căzut de pe pept o peatrâ de moară.

„Biata fată! își zise el. Ei, o să-i găsim vreo mângâiere!"

Despre popa cel șizmatic nu i-a spus vizitiul nimic, fiindcă nu știa nimic. Chiar și dacă i-ar fi spus însă, nu l-ar fi putut scoate din ale lui. Ar fi râs de doamna Fireanu cum îi venea să râdă de câte ori își aducea aminte de îndărătnicia cu care întrase în casa lut.

„Avea Huțanu dreptate, își zicea. Prăpâstioasă femeie! O să am și eu de furcă cu ea."

A și avut.

Cele două femei îl așteptau la capul scării și se bucurau, dar în adevăr se bucurau când l-au văzut, în sfârșit, intrând pe poartă.

Asta era ceva ce el nu mai văzuse, și casa i se părea cu totul alta, mai luminoasă și mai plină de viață.

Lucia, fată tinără și îndatoritoare, se aruncă din trei sărituri la scara trăsurii, ca să-i fie de ajutor și sâ ieie pachetele ce va fi având.

El îi întinse mâna, iară dânsa, fată deprinsă cu buna-cuviință, i-o sărută, ceea ce îi ședea bine.

El se uită cam strâmtorat la ea, apoi - ce să-i faci unei fete tinere care-ți sărută mâna? - el îi luă capul cu amândouă manile și-o sărută pe obrazul fraged și rumen.

Doamna Fireanu era foarte mulțumită și ar fi voit s-o sărute și ea pe Lucia; Borbala însă înțelegea o mulțime de lucruri și se cam strâmba.

- Vi se va fi urât așteptând, grăi dânsul întinzând mâna doamnei Fireanu.

- Dar deloc, răspunse ea. Am petrecut foarte bine, foarte bine, repeta înghițind un nod. Singurul lucru care ne-a mai tulburat a fost gândul că veți fi având multe supătâti pe la Băîgrad.

- Supărările vin și trec, ca sâ vie și iar să treacă altele, grăi dânsul si întră.

Abia (ăcu însă câțiva pași, și se opri, ca să se uite împrejurul său. îi era parcă nu întră în casa lui.

Deschizând ușa bibliotecei, unde-și petrecea partea mare avieței, el iar se opri.

- Dar - zise cam muiat - d-voastră ați făcut aici adevărate minuni.

- Fiindcă n-aveam altă treabă, grăi Lucia și alergă sâ-i deschidă ușa de la iatac și cea de la salon.

Pretutindeni o curățenie și-o rânduială plăcută și un aer proaspăt, încât îi era parcă greu să umble şî să respire. Mirosea parcă nu numai a curățenie, ci chiar și a tămâie.

El nici în copilăria, nici în tinerețele lui nu prea avusese a face cu femei şî nu știa cum să se poarte cu ele. Ar fi voit să zică deci ceva, dar nu știa cum să-și potrivească vorbele și n-a zis nimic. Se oglindea însă în fața Iui mulțumirea pe care n-o dedea în vorbe pe față, și Lucia, deși sfiicioasă, i se uită cu oarecare îndrăzneală în ochi.

- Temându-mâ - îi zise - ca nu cumva să strâc rânduială ce vi-ați făcut, am lăsat hârtii, gazete și cărți cum le-am găsit; dacă-mi dați însă voie, am să strâng.

- Aş! răspunse el zâmbind. Nici o rânduială nu mi-am făcut: le-am aruncat toate așa, cum s-a nimerit.

- Nu tocmai, întâmpină ea zâmbind. Unele dintre cărți erau deschise și se vedea că ați citit în ele și le-ați pus asa deschise una peste alta, ca să urmați înainte.

El se uită cu oarecare mirare la dânsa.

Făcuse în adevăr o comparațiune între Darwin, Haeckel şî Schopenhauer, și mirarea lui era că o fată tinără ca dânsa ff putut să-și deie seamă despre aceasta.

Deodată el tresări și ochii lui se-ndreptară spre masă, un<W lăsase gazetele cu notița atât de supărătoare pentru dânsul. **Ele** se aflau tot unde Ie lăsase, împăturate frumos și așezate un* peste alta, dar tot acolo. Nu cumva femeile aceste au scotocit prin ele?!

Deși zisese câ puțin îi pasă, îi era nesuferit gândul că ele ar fi putut să citească notița. Dar ce putea să facă? Cum să se încredințeze?

- Dar-zise el ml burat - așa este! în adevăr dinadins le-am pus una peste alta. Așa suntem noi, bărbații - urmă apoi întorcându-se spre doamna Fireanu - le aruncăm, dacă nu e cine să ne ție de scurt, toate claie peste grămadă.

- Nu, domnule, - întâmpină aceasta - dar slugile își fac de cap când nu-i stăpână la casă.

- Așa se vede! răspunse el și trecu în iatac, ca să-și schimbe hainele.

Doamna Fireanu era foarte mulțămitâ.

- l-o spusei verde-n față, grăi dânsa. Cum se poate ca un om ca dânsul să trăiască până la vârsta asta așa singur ca și cucul?! O, am să-i mai spun multe.

- Dar de ce, mătușă? zise Lucia. Nu e oare destul de mâhnit? N-a avut destule supărări? Cine știe ce va mai fi pățit pe la Bălgrad!

Erau asupra prânzului, și Corbei ținea să scape cât mai curând de grija aceasta și să se ducă apoi să vadă ce mai e pe la Plopiș. Ele grăbiră deci să pună masa, căci țineau ca el să simtă că și la masă merg lucrurile cu totul altfel când e femeie [a casă.

A şî simțit-o.

Altă lume, altă viață.

Gătise, ce-i drept, tot Borbaia și astă dată, dar după îndrumările primite de la doamna Fireanu, care hotărâse lista de bucate; servea tot feciorul, dar la dreapta stăpânului ședea doamna Fireanu, care alegea bucățelele mai bune și t le punea în farfurie, dându-i și cuvenitele explicațiuni, iar la stânga lui

şedea Lucia, care-i schimba farfuriile şi tacâmul şi-i turna-n pahar.

Ochiuri pe spanac.

- Mâncare uşoară şi în acelaşi timp hrănitoare, se porni doamna Fireanu. Ştiu că obicinuiţi în fiecare zi supă şi casol cu sos. Aşa e rânduială veche a meselor. Supa însă nu numai că nu e hrănitoare, dar mai şi îngreuie mistuirea, diluând sucurile gastrice, rasolul e seu, iar sosurile sunt o sarcină pentru stomah.

- Dar sărurile care trec din carne-n supă sunt folositoare, întâmpină Corbei. Organismul are nevoie de ele.

- Nu se digeră, nu întră în circutaţiune, răspunse ea. Sunt un simplu aperitiv bun pentru copii şi pentru oamenii bătrâni. D-voastră, care nu sunteţi încă bătrân şt umblaţi toată ziua, nu aveţi nevoie de aperitive. V-ar face, ce-i drept, să mâncaţi cu mai multă poftă, dar tocmai de aceea prea mult, ceea ce nu e bine.

Corbei se dete învins. Dânsa avea multă dreptate: el nu era bătrân, n-avea nevoie de aperitive, şi spanacul era atât de bun, încât ar fi fost în stare să mai ieie o dată din el.

Uitându-i-se-n ochi, Lucia îi înţelese gândul.

- Poate mai doriţi, zise ea, prezentându-i blidul.

- I.ucio! o mustră doamna Fireanu. Nu fi prea stăruitoare. Domnul Corbei se află acasă la sine. Mai avem - urmă ea - peşte cu sos de maioneză, costiţe de berbec, plăcintă cu mere făcută de Lucia şi fragi culese de noi în pădure. Vă recomand mai ales costiţele.. S-a nimerit o bucată de tot frumoasă.

Servitorul aduse peştele.

- Mteană de Murăş - urmă ea -, carne macră, cu deosebire gustoasă şi de tot uşoară, bună chiar şi pentru: reconvalescenţi. Are, ce-i drept, multe oase, dar puteţi să luaţi fără de grije, căci oasele au fost curăţite. Luaţi, vă rog, şi-maioneză.

- Ziserăţi însă că sosurile sunt o sarcină, întâmpină el zâmbind.

- Fără îndoială - răspunse ea -, dar d-voastră sunteţi om sănătos, şi omul sănătos mănâncă nu numai ca să se hrănească, ci şi pentru ca să-şi ţie stomahul în continuă activitate, şi sosul acesta răsplăteşte osteneala. Lucie, toarnă vin... După peşte e bine să se beie un pahar de vin.

Corbei iar se dete învins. Dânsa avea multă dreptate: el era om sănătos şi putea să mănânce ceva mai mult din sosul acesta, care era foarte bun.

Iară doamna Fireanu spunea şi mereu spunea, parcă le-nvăţase pe de rost; îi umbla gura ca o morişcă. de te mirai de unde le mai scoate; nu mai obosea glasul ei cam piţigăiat şi scos din când în când cam pe nas. Nu obosea însă nici domnul Corbei ascultând-o, ba adeseori se mira de unde le ştie toate. Stând aşa ca un copil neajutorat între două dădăci, care-şi dedeau silinţa să-i facă viaţa plăcută, el se simţea din ce în ce mai puţin strâmtorar, din ce în ce mai bine, tocmai de aceea însă tot mai mult îl supăra gândul că ele au cetit notiţa din gazete. Era peste putinţă să nu-şi deie silinţa de a le încredinţa că sunt minciuni neruşinate toate.

- Ari aflat fără-ndoială despre cele petrecute aici, zise dânsul. S-a vorbit, pare-mi-se, şi prin gazete.

- M-as mira, întâmpină doamna Fireanu. Am aflat unele de la săteni, dar prin foi n-am cetit nimic.

Lucia-şi plecă ochii.

- Şi chiar dac-ar fi - zise ea cu jumătate de gută - prin gazete numai născociri se spun.

Corbei se uită lung la fată. Nu se mai îndoia că dânsa a cetit şt că nu i-a spus nimic mătuşei sale. Era, aşa i se părea lui, în această discreţiune atâta gingăşie femeiască, încât el ar fi voit s-o poată săruta pe frunte.

- Da, domnişoară, - grăi dânsul mişcat - numai născociri, numai minciuni. Ţi se opreşte minte-n loc când vezi cât de departe poate să ajungă mfcelia omenească. Eu - urmă el amărât - nu supăr pe nimeni, ba le fac, când pot, multora bine, şi totuşi câte nu sunt oamenii în stare să vorbească!

I ,ucia nu răspunse nimic, dar ochii ei se umeziră. Doamna Fireanu nu-nţelegea nimic şi nici c-ar fi crezut că poate Eucia sâ ştie ceva ce nu-i spune şi ei.

- Vă înşelaţi, domnule Corbeî, grăi dânsa sfătoasă. Sunt foarte mulţi oamenii pe cate îi supăraţi. Dacă eşti om cumsecade, superi pe toţi netrebnicii; dacă eşti deştept, superi pe roţi proştii; dacă ştii carte, superi pe toţi neştiutorii; dacă ai nume, superi pe toţi cei nebăgaţi în seamă; dacă aduni avere, superi pe toţi neajutoraţii; sunt mulţi cei ce ar voi să nu vă puteţi bucura în linişte de ceea ce aveţi.

- Dar de ce să vă mâhniţi? adăugă Lucia. Nu sunt ei vrednici să le daţi mulţumitea de a vă fi amărât viaţa.

Corbei se uita când la femeia care vorbea atât de cuminte, când la fata care lua parte la durerile lui.

- Nu e - zise el răspunzându-i fetei - atât de mare mâhnirea mea ca sâ poată fi ei mulţumiţi cu ea. întorcându-se apoi spre doamna Fireanu: Aşa e, zise. Trebuie sâ fii într-un fel oarecare nenorocit pentru ca lumea să te socotească vrednic de bunăvoinţa ei.

Dar el grăbea. Deşi ar fî dorit sâ mai sreie de vorbă, ca sâ cunoască mai de aproape pe Lucia, care îi plăcea, şi pe doamna Fireanu, care nu-i părea atât de prâpastioasă cum t-o înfăţişase Huţanu, trebuia să plece la Plopiş, unde de atâta timp nu mai fusese.

Grăbea însă şi doamna Fireanu. Ea nu în zadar venise, nu în zadar aşteptase, nu în zadar ostenise ca sâ şi-1 tacă binevoitor. A tot aşteptat ca el să întrebe de ce au venit ele, ori să aducă altfel vorba la rugămintea ce-î făcuse Huţanu. Văzând însă că el se dă ta o parte, ea profită de vorbele rostite de dânsul.

- Fără îndoială - grăi dânsa - nenorocirea îl face pe om vrednic de bunăvoinţa semenilor săi, şi nu este nenorocire mai mare decât sâ fii fată şt orfană atât de tată, cât şi de mamă, fiinţă rămasă fără de rost în lume.

Corbei rămase zăpăcit.

„Unde dai - îşi zise el - şi unde crapă!"

O-nţelegea şi-i dedea dreptate, multă dreptate.

El era om care putea să zică şi da şi ba, câtă vreme nu zisese nici da, nici ba; n-ar fi putut însă nimeni să-şi aducă aminte ca el să-şi fi schimbar vreodată vorba. Asta dată însă ar fi fost în stare să-şi schimbe gândul dacă nu era prea târziu.

- Mi s-a spus, doamnă, - gtâi dânsul cu viuă părere de râu - că lucrul e hotărât: parohia i-a fost dată tinerului Cioban, care e din sat şi are legături cu poporenii.

- Minciună! strigă doamna Fireanu. Nu se poate! E peste putinţă! Chiar şi dac-ar fi, e destul sâ voiţi d-voastrâ pentru ca să nu mai fie.

Corbei o credea şi el aceasta.

Orişicâtă silinţă şi-ar fi dat Huţanu să-I încredinţeze că nu de la Blaj a fost trimis, el nu se-ndoia că măritişul Luciei a fost pus la cale anume spre a-l pune-n strâmto[ra]re şi că, da, ar fi destul ca el să stăruie pentru ca să i se facă pe voie. Mai putea însă el să stăruie?!

- Vă înşălati, doamnă, grăi dânsul. Nu mă îndoiesc că amicul meu Huţanu vi-a spus că eu i-am declarat că nu pot să fac ceea ce el a cerut de Ia mine.

- Puteţi, domnule, - îl întrerupe ea - şi fiindcă puteţi, şi trebuie să faceţi...

Lucia, care-si cunoştea mătuşa şi simţea ce are să vie, nu mai putea sâ aziste la convorbirea lor şi se retrase încetul cu încetul spre ieşire, ca să se depărteze oarecum pe nesâmţite.

El făcu un pas spre ea şi-o apucă de mână, parcă i-ar fi fost frică să rămâie singur.

- Nu, domnişoară^ stărui el; te rog să rămâi şi să-mi dai ajutor, căci aî şi d-ta cuvânt în afacerea aceasta.

- Eu - grăi fata turburată - m-aş simţi foarte nenorocită dac-aş ştii că vă fac vreo supărare.

- Nici una, o-ncredinţă el. Dar - urmă întorcându-se spre doamna Fireanu — pot ori nu, am zis că nu pot, şi se vede câ Huţanu a spus-o aceasta la Blaj. Cum aş mai putea eu să-mi mai schimb vorba?... cum aş putea să-1 fac de ruşine...

- Nu! strigă mătuşa. El n-a spus-o, n-a putut s-o spună! îndată ce am luat înţelegerea ca să venim noi aici, el nu mai putea nici să creadă, nici să spună că hotărârea d-voastră e luată.

- Eu cred c-a spus-o - întâmpină el zâmbind - dacă e adevărat că parohia i s-a dat tinărului Ciobanu.

- Şi chiar dac-ar fi aşa - grăi dânsa -, sunt împăraţi care-şi schimbă vorba, şi lucrul acesta ii se iartă dacă prin aceasta săvârşesc o faptă bună. Nu perdeţi nimic dacă spuneţi că una aţi zis atunci şi alta ziceţi acum, după ce cunoaşteţi bine împrejurările.

Cuprins de simţemântul că cu dânsa nu poate s-o scoată la capăt, Corbei iar se dete învins.

- Nu zic ba, doamnă, grai dânsul. Precum vedeţi, însă, eram să plec şi trebuie sâ plec, câci am lipsit cinci zile de acasă. Mai sunt şi alte multe griji care nu mă lasă să mă gândesc cu tot dinadinsul la aceasta. Vă rog dar să-mi lăsaţi răgaz ca să iau informaţiuni, să aflu care e adevărul şi să mă hotăresc în toată liniştea.

„Aşa! - îşi zise doamna Fireanu - pe mine nu mă prosteşti amânându-mă de azi pe mâne."

Acum trebuiau să se hotărască lucrurile, acum, după ce-l prelucrase şi-1 vedea muiat. Avea ea armele ei, şi plângerii şi suspinuri, şi lacrămi, şi scrisori păstrate cu multă sfinţenie.

- Şi noi lipsim de cinci zile de-acasă, întâmpină ea, şi-i făcu Luciei semn să se depărteze, căci în faţa ei nu putea să se folosească de armele ei.

Lucia văzu semnul şi-1 înţelese, dar rămase ca parul înfipt în pământ: nu putea dânsa să sc depărteze după ce el îi zisese să rămâie.

Doamna Fireanu se uită o dată la ea parc-ar fi voit s-o strivească cu privirea şi să-i zică: „las', câ rămânem noi şi singure!"

- O zi mai mult ori mai puţin e puţin lucru dacă domnul Corbei îl cere, mătuşă, grăi fata, tremurând de frică. Dacă ne dă d-sa voie, îl însoţim, ca sâ vedem gospodăria.

Se înţelege că le dădea voie.

Ar fi ţinut, ce-i drept, ca mătuşa să facă nazuri, ca s-o ieie cu dânsul numai pe Lucia, cu care dorea să vorbească între patru ochi mai nainte de a fi intrat iar în vorbă cu mătuşa ei.

- Mi-aţi face o mare plăcere, zise el cu toate aceste, adresându-se îndeosebi doamnei Fireanu.

- Sunteţi prea binevoitor, îi răspunse aceasta înghiţind trei noduri unul după altul.

N-ar fi lăsat-o pe Lucia odată cu capul singură cu dânsul.

Nu! N-ar fi ctezut că ea, aşa cum se ştia însăşi pe sine, poate să pată asemenea ruşine, nici că poate o fată crescută de dânsa să fie atât de îndrăzneaţă, atât de neruşinată.

Avea însă şi dânsa armele ei.

IV

O JERTFĂ

„Uite!" îşi ziceau, alergând la portiţă, femeile din sat când l-au văzut pe Corbei însoţit de două dintr-ale lor.

Li se părea cu totul alt om, şi nu-i şedea deloc rău.

Cu totul alţii i se păreau şi lui sătenii, cu feţele mai deschise, mai bucuroşi, parcă, de a-l vedea. îi era, parcă, de când se ştie pe lume cerul a fost nourat şi acum începea deodată să se lumineze, şi s-ar fi şi luminat dacă n-ar fi trebuit să simtă în fiecare clipă că doamna Fireanu c rău cătrănită, iară Lucia, ştiind ce-o aşteaptă, caută adăpost la el, ca sâ nu rămâie nici măcar o clipă singură cu mătuşa ei. El se uita din când în când în ochii ei ca şi când ar fi voit să-i zică: „Nu te teme, câ n-am să te las."

înţelegea acum de ce îi spusese Huţanu că e femeie prăpâstioasă mătuşa Luciei, îşi dedea scama cât trebuie să fi suferit fata de la dânsa, se temea şi el de gura ei şi era din ce în ce mai mult stăpânit de simţământul că tot n-o să-i rămâie în cele din urmă decât sâ-i facă pe voie.

Numai aşa putea s-o scape pe Lucia. Chiar şi acum îşi dedea deci silinţa s-o îmbuneze pe doamna Fireanu, lucru cam anevoios mai ales pentru un om ca dânsul, care nu ştia să se deie după pâr.

Au venit însă lucrurile de l-au ajutat.

la Plopiş toate steteau baltă.

Secerişul era, ce-i drept, făcut, dar numai puţini dintre snopi erau căraţi sub şură, căci şase dintre băieţi şi amândoi vătavii plecaseră încă de ieri la Bălgrad, ca să fie ascultaţi ca martori.

Mai fuseseră chemaţi mulţi dintre săteni, mai ales dintre aceia de la care cumpărase pământuri ori care îi erau datornici, precum şi câţiva dintre secerâtori, iar Cârcioc dimpreună cu alţi doi fuseseră duşi între baionete.

Se vedea cât de colo că abia acum se pornesc lucrurile.

- Bieţii oameni! zise el mâhnit. Acum ar putea să-şi adune şi ei ceva pentru iarnă şi-şi pierd timpul pentru un lucru dîn care n-o să iasă în cele din urmă nimic.

-Asta e mişelie nemaipomenită! strigă doamna Fireanu. Să steie o lume întreagă în loc pentru că judecătorii sunt oameni fără judecată.

Lucrurile îi păreau atât de desluşite, încât ea, cum a lăsat-o Dumnezeu, se simţea destoinică a le descurca în câteva ceasuri.

Corbei se simţea ca omul pe care unu-l apucă de o pulpană, altul de alta, unu-l trage la dreapta, altu-l împinge la stânga, unul îi dă brânci înainte, altul i se pune de-a curmezişa în cale, şi toţi se îndesuie şi fac gură.

- Eu ce sâ fac, doamnă?! grăi dânsul.

- Dac-aş fi eu în locul d-voastră, aş şti ce să fac, răspunse ea stăpânită de o nouă supărare, care înecă pe cea veche.

Unul dintre băieţii duşi la Bălgrad se-ntorse călare şi-i aduse lui Corbei un plic cu biletul:

„Toate de la înţelepciunea ta atârnă. Dacă nu poţi chiar azi, vino neapărat mâne-n zori de zi, ca să fii înainte de opt aici.

Văleanu"

înţelepciune?! înţelepciunea nu e lucru omenesc. Gândul bun nu întâmplarea-l aduce: el îţi vine răzămându-te pe Dumnezeu.

- Poftim! grăi dânsul arătând biletul. Abia sosii, şi iar să mă duc.

„Ce este? De ce mă cheamă?" se-ntreba el, simtindu-se mai singur decât orişicând şi nemaiştiind încotro să apuce. îşi aducea din zilele copilăriei Iui aminte cum sta, când s-a» dat întâia oară-n căluşei, cuprins de un fel de ameţeală, în vreme ce-mprejurul Iui se-nvârtea lumea cu toate cele dintr-însa.

- Ascultâ-mă pe mine, stărui doamna Fireanu. Sâ nu vâ duceţi astăzi. Mă duc eu! Am mijloacele şi apucăturile mele şi vi le pregătesc toate până mâne.

Corbei se uită lung la ea.

O fi fost, poate, la mijloc şi gândul că rămâne singur cu Lucia, destul că el o socotea destoinică de a zăpăci şi pe cel mai proclet judecător, şi-i venea să râdă când şi-1 închipuia pe d-l Hausner faţă-n faţă cu dânsa.

- Cum ai putea însă d-ta să te amesteci în treaba aceasta?! întâmpină el.

- îmi este fie Hoancâ, fie Bodălău văr or fiu, răspunse ea. Găsesc eu vreun clenci de care mă acăţ.

- Puteţi însă s-o lăsaţi pe domnişoara singură?!

- la asta n-aveţi să vă gândiţi, răspunse Lucia, care nu se îndoia nici ea că e mătuşa ei în stare sâ facă minuni. Ar fi însă greu pentru d-voastră sâ aşteptaţi, cred c-ar fi mai nimerit să mergeţi împreună, ca să ştiţi ce se face şt să fiţi mâne pregătit.

Doamna Fireanu ar fi voit s-o sărute. O-ncânta gândul c-o să fie tot drumul singură cu el.

„Acum e timpul să-i arăt cine sunt eu — îşi zicea - să-1 prelucrez şi sâ mă fac stăpână pe el."

A rămas dar aşa, şi nici că putea să fie altfel: întorşi în grabă la Căsoaie, Corbei şi d-na Fireanu au plecat peste vreo jumătate de ceas, ea inimoasă şi-n voie bună ca totdeauna, iară el strâmtorat că pleacă cu dânsa şi mâhnit că se desparte de

Lucia, care-1 însoţise până la scara trăsurii, dorindu-i ca toate să-i iasă în bine.

- Uite! îi zise el. Chiar acum, trecând prin sar, îi dau o depeşă lui Huţanu ca să vie şi el la Bâlgrad.

1-o spunea ei aceasta, dar mai mult pentru ca s-o audă doamna Fireanu şi să fie cu atât mai inimoasă.

Pe drum apoi ea-1 avea ca legat şi putea să-1 întrebe şi iar să-1 întrebe despre toate, ca să se dumirească asupra celor petrecute şi sâ-i spună şi iar să-i spună, ca să-1 îndrumeze pe calea cea mai bună.

- Ai pornit-o rău, îi zise ea în cele din urmă. Niciodată omul să nu plece de jos în sus, ci de sus în jos. Eu am să mă duc la preşedintele tribunalului, ba chiar şi la el cu o recomandaţiune de la vreunul dintre cei mai mari decât el, şi să vezi cum o sâ vorbesc apoi cu d-I Hausner.

- Bine - întâmpină Corbei zâmbind - dar cine e cel cc-o să vă deie recomandaţiunea?

- Să vedem, răspunse ca. Om se leagă de om, şi e destul să cunoşti pe unul pentru ca să te apropii, dacă vrei, de orişicare. Am vreo două-trei cunoştinţe la Bâlgrad. Nu sunt, ce-i drept, dintre cei de frunte, dar adeseori sluga poate sâ-ţi fie de mai mare ajutor decât stăpânul. Mai ales uşile domnilor mari slugile le deschid.

Sosiţi la Bălgrad, ea se despărţi de Corbei şi se porni ca prisnelul bine învârtit, iar Corbei se duse drept Ia Văleanu.

- Ce e?, întrebă dânsul.

- Rău nu e - îi răspunse advocatul -, dar nici bine n-aş putea sâ zic că este. După cele ce s-au adeverit până acum, vinovat e Bodălău, care l-a luat pe Ghiurca sâ-1 arunce în Murăş, Hoancă, pe care oamenii l-au văzut lovind pe Ghiurca, şi Cârcioc, care le-a spus peste noapte secerătorilor că au sâ fie luaţi la goană, şi e tare bănuit că a pus focul.

- Asta se poate, tot ce se poate, grăi Corbei.

- Vorba e însă că Ghiurca e acela care a venit dimineaţa la secerâtoi - urmă Văleanu - şi secerâtorii spun că el a voit sâ-i ieie la goană, i-a ocărât şi*l-a pălmuit pe Hoancă, iar Cârcioc se descarcă asupra lui şi zice că de el a lost pus la cale.

- Şi asta se poate, grăi Corbei. Nu e mişelie pe care nu e*n stare s-o facă omul după ce şi-a pierdut o dată ruşinea.

- Vorba e însă că Ghiurca e omul lor - întâmpină Văleanu — şi cu orice preţ trebuie să fie scos nevinovat.

- Să-I scoată cât le place, răspunse Corbei. Eu am declarat o dată câ nu fac nici o reclamaţiune şi nu ridic nici o pretensiune.

- Tocmai acesta e lucrul pe care nu trebuia să-1 faci, îi zise advocatul. El nu tăgăduieşte c-a voit să-i ieie la goană pe secerători, dar se descarcă asupra ta zicând că tu l-ai trimis şi faci acum declarariunea fiindcă te ştii vinovat.

Corbei rămase ca trăsnit din senin.

- Fără îndoială că l-am trimis - zise el -, dar nu ca să-i ieie la goană.

- El zice că da, răspunse Văleanu. Când i-ai învoit pe secerători, erai, aşa zice el, în harţă cu sărenii, în urmă însă, voind sâ aduci preot în sat pe viitorul soţ al unei fete la care ţii, umblai sâ te pui bine cu dânşii. Fîindu-ţi însă greu sâ nu-i primeşti pe secerători după ce i-ai învoit, ai plecat de acasă şi te-ai înţeles cu dânsul să-i alunge. Văzându-se astfel înşelaţi, ei s-au răzbunat puindu-ţi foc.

Corbei iar se simţea ca odinioară, în copilăria lui, când se dedea-n căluşei.

- Care va să zică asta e treaba pe care ţi-a tăcut-o Tihamer?! exclamă dânsul.

- Stai să vezi, grăi advocatul. Dânşii mai pot dovedi că at cumpărat cambii de ale lui Ghiurca ca să faci presiune asupra lui. Orişicât ai tăgădui tu, probabilitatea formală e contra tay şî Hoancă şi Bodălău nu scapă. Dacă însă tu nu tăgăduieşti, nu mai stăruie nici ei, îl dovedesc pe Cârcioc vinovat de a fi pus focul, Hoancă şi Bodălău scapă şi întregul proces se sfârşeşte iute.

Corbei înţelegea dc ce e vorba şi dete din cap.

- Niciodată! strigă el. Mişel aş fi dac-aş fi făcut-o, şi încă mai mişel dac-aş zice c-am făcut-o fără ca să o fi făcut!

- Dar în zadar o tăgăduieşti, stărui Văleanu. îţi vor scruta întreaga viaţă până în cele mai intime amănunte ale ei.

- Sâ mi-o scruteze - îl întrerupse Corbei - şi va ieşi la iveală că e curată.

- Te înşeli amarnic, întâmpină advocatul. Ei n-o scrutează ca sâ afle cum e, ci ca s-o scoată plină de mişelii. Fii om cuminte şi nu scăpa din vedere că ai în faţa ta oameni care te socotesc primejdios şi cred că săvârşesc o faptă bună dacă se folosesc de încurcătura în care te afli ca să te înstrăineze şi de ai tăi, prezentându-te drept un mişel, de care toţi au să se depărteze cu un fel de oroare. Ia lumea cum e şi crede-mâ că vor sta la îndoială chiar şi cei ce te cunosc destul de bine.

- Nu mâ-ndoiesc de aceasta, grăi Corbei cu amărăciune. Teafăr n-o să mai pot ieşi eu dîn încurcătura aceasta. Aşa ori aşa, lumea tot se va depărta de mine: tot mai bine e însă ca lumea să te creadă decât ca tu însuţi să te declari mişel. Iasâ-i - urmă el îndârjit - să-î osândească pe Hoancă şi pe Bodălău. Cu cât mai multe sunt nedreptăţile pe care le fac, cu atât mai curând le va veni răsplata. Au mai suferit şi alţii, şi iar alţii vor mai suferi, lasă-i să-mi tacă şi mie tot ceea ce vor: n-am nevoie nici de încrederea, nici de iubirea nimănu". O să-mi trăiesc traiul în vizunia mea, şi dacă ar fi sâ mi se urască e mare lumea lui Dumnezeu şi puţin îmi pasă unde-mi vor ajunge oasele.

Un singur mijloc de-nduplecare mai avea Văleanu.

- Nu ţi-e însă milă de biata acea de fată, care n-a greşit nimic şi are să fie dată pe gura lumii?! grăi dânsul.

Corbei se cutremură şi-i aruncă o căutătură plină de mânie.

- Eu ce sâ-i fac?! răspunse, își are fiecare soarta, şi dacă o nenorocire a fost pentru dânsa să deie peste mine, nu de mine are sâ se plângă, ci de cei ce mi-au ^scos-o-n cale. Nu, ea nu poate să-mi fie demon ispititor: de dragul ei n-am sâ fac nici o mişelie.

- Omule! stărui Văleanu. O jertfă trebuie neapărat să cadă: ei îți cer pe Cârcioc, iar tu o dai pe ea?!

- Nu - răspunse Corbei -, pe mine însumi mă dau!

V

CINE POATE

I a Bâlgrad cel mai mare era ilustricatea-sa domnul comite suprem, un baron încă unăr, fost căpitan de husari, care da mese şi serate, patrona dimpreună cu baronesa baluri filantropice, punea la cale vânători, avea cai frumoşi şi câni vestiți şi se tutuia, când mergea la Budapesta, cu toți miniştrii.

De la el trebuia sâ plece doamna Fireanu.

Ştia, ce-i drept, câ asemenea domni mari nu prea ştiu multe, dar ei pot multe, şi câteva vorbe scrise de vreunul dintre dânşii îi moaie pe ceilalți.

Cum să răzbească însă până la cl?

Ea, femeie în toată puterea cuvântului, numai prin femei putea sâ-şi croiască drumul, şi cel mai apropiat gând al ei a fost să afle ce fel de femeie e baronesa, care îi sunt apucăturile, care slăbiciunile, de unde-ar putea s-o apuce.

Doamna Condor, o cunoştință din Cluj, acum cea mai scumpă prietenă a ei, deşi se afla de vreo 5 ani la Bâlgrad, nu prea ştia sâ-î spună multe, dar peste drum locuia *Frau* Clara, soția unui haiduc, care fusese spălătoreasă la baroriesa, şi Iuți, fetica doamnei Condor, alergă peste drum, ca s-o cheme pe *Frau* Clara.

E mare lucru sâ ai legături cu persoane sus-puse, şi *Frau* Clara, foarte măgulită că i se cer lămuriri, le spuse chiar mai multe decât ce putea să ştie.

Din toace însă una singură putu s-o-nvioreze pe doamna Fireanu.

Baronesa ţinea mult — asa zicea Clara - la soţul ei si-l cam temea, mai ales de când cu Mili.'

- Cine e Mili?... Ce cu Mili?...Unde e Mili?... stănu" doamna Fireanu îutr-o răsuflare.

- Iacă, una de alea - răspunse *Frâu* Clara - o sârboaică din Bacica, pe care au adus-o actorii Ia Cluj, de unde a venit aici. Ţine casă mare şi frumoasă, şi umblă la ea baronul ca să-şi petreacă serile.

Doamna Fireanu sâri-n picioare ***si*** iar se porni ca prisnelul bîne-nvârtit.

Nu putea să fie între Milî şi baronesa vorba de alegere, lasă că e mai uşor să te apropii de o Mili decât de o baronesa, dar la un adevărat cavaler orişicare Mili trebuia să aibă mai multă trecere decât o simplă baronesa, care îi mai era şî soţie.

Cum şî ce fel s-ajungă la Mili şi cum şi ce fel s-o apuce, aceste erau lucruri uşoare pentru o femeie ca dânsa: peste o jumătate de ceas ea se afla în salonul domnişoarei Mili, umilităi zăpăcită, sfîindu-se să primească scaunul ce **i** se oferise, o **biata** văduvă nevoiaşă, căreia o singură scăpare **i**-a mai rămas, inima cea bună a celei maî generoase fiinţe pe care o ştie.

- Toată lumea ştie cât de mult ţine baronul la d-ta - îi zise - şi câteva vorbe din partea d-tale mă scapă. D-ta-mi eşti singura mântuire.

Domnişoara Mili nu se-ndoia că aşa este şi ţinea ca nici alţii să nu se-ndoiască, şi peste altă jumătate de ceas doamna Fireanu urca scările cu capul ridicat şi uşurică. ^

Ea sună, cu toată hotărârea celui ce se ştie bine proptit

- Ce poftiţi, mă rog? o-ntrebâ husarul împinrenat care îj deschise.

- Doresc sâ vorbesc cu d-l baron, răspunse ea. Husarul detij din umeri şi bătu din pinteni. ,<

Ilustritatea-sa a ieşit, îi răspunse, gata de a-i trânti uşa-n

De doamna Fireanu nu scapă însă nimeni atât de uşor.

— în adevăr - întâmpină ea -, dar mi s-a spus că iar a întrat.

Husarul rămase cam turburat.

— Se poate, zise el. Să cercetez. Numele d-voastră, doamnă?

în loc de a-şi da numele, care în asemenea împrejurări nu preţuia nimic, ea scoase scrisorica domnişoarei Mili, dar iute-iute o şi ascunse.

Ce va să zică omul care ştie sâ-si potrivească faptele după împregiurări.

Auzind mai întâi clopoţelul sunat cu deosebită hotărâre, apoi un glas piţigăiat, dar foarte îndrăzneţ, baronesa, femeie şi ea, se ivise în pragul uneia dintre uşile ce dedeau spre intrare.

„Ea este! da, este ea!" îşi zise doamna Fireanu, apoi îl dete pe husar Ia o parte, înainta ca o Mărie Magdalenâ spre baronesa şi făcu un compliment, mare frumuseţe de compliment, cum numai ea ştia să facă.

— Cu cine am, mă rog, onoarea? întrebă baronesa cam îngrijatâ.

— Graţioasă doamnă! grăi doamna Fireanu, care era prăpăstioasă, dar nu ştia să mintă. O văduvă nenorocită, care a venit că ceară mila soţului d-voastre, şi laudă numele Domnului că întâmplarea fericită a ajutat-o să vă întâlnească pe neaşteptate, ca să vâ ceară ocrotirea. Deşt ştie toată lumea bunătatea domnului baron, veneam cu inima cuprinsă de vii temeri, căci ce poate o femeie neajutorată ca mine?! lată însă, mi-aţi ieşit înger ajutător în cale: puneţi, vă rog, o vorbă pentru mine!

— Dară eu nu mă amestec în treburile lui - răspunse baronesa cu blândeţă - şi nu ar ţine nici el seamă de rugămintele mele!

- O, nu!... aceasta sâ n-o ziceţi, graţioasa mea doamnă! întâmpină doamna Fireanu. 1.umea toacă ştie cât demult ţine să vi se facă plăcut, şi eu mâ simţ scăpată dacă voi izbuti să am cel mai mic semn despre bunăvoinţa d-voastră.

Baronesa zâmbi cu oarecare mulţumire.

- Şi nici nu e, pare-mi-se, acasă, grâi dânsa.

- Mi s-a spus că s-a-ntors acum, de curând, stărui doamna Fireanu. Se vede c-ain fost indusă-n eroare. Nici nu stărui **însă** să am parte de norocul de a I vedea după ce am avut parte să vă adresez d-voastre, graţioasă doamnă, rugămintea mea. E un lucru de nimic, urmă ca, dar pentru mine cel mai mare, căci e vorba de soarta unei copile a fratelui meu, pe care vreau să o mărit, o biată de orfană, orfană de nouă ani.

- De nouă ani, şi voiţi s-o măritaţi?! exclamă baronesa mirată.

- Nu, graţioasa mea doamnă, răspunse doamna Fireanu; Iertaţi zăpăceala unei biete femei, care, nefiînd deprinsă a vorbi cu persoane atât de sus-puse, nu mai e în stare să-şi deie seamă despre ceea ce zice. Fratele meu, fost conţipist **la** Direcţiunea financiara, s-a căsâtorir, sunt acum douăzeci şi unu de ani, ***im*** nepoată-mea, s-a născut în al treilea an al fericitei lui căsnicii, e deci în al optsprezecelea an, dar e de nouă ani orfană, **căci** cumnatâ-mea a murit, sunt acum nouă ani, după o văduvie de patru ani. Sunt noua ani de când a rămas în sarcina meâi văduvă, săracă, cu trei copii orfani.

- Şi ce-ar putea soţul meu să facă pentru ca să vă ajute? întrebă baronesa muiată.

- Puţin lucru, aş putea să zic nimic, răspunse doamna Fireanu. Trei vorbe pentru domnul preşedinte al tribunalului*- ca sâ ştie că sunt femeie vrednică de ocrotire şi sâ nu suferă să mi se facă nedreptate. Nu la cornitele suprem, ci **la** omul nobA am venit.

- Sâ văd, grăi baronesa şi mai muiată. Poate că tot e adevărat câ s-a-ntors. Sâ-nccrc.

- O! sunteţi prea bună, doamnă, prea miloasă, prea generoasă; dar nu osteniţi, vâ rog, stărui doamna Fireanu. Câteva vorbe scrise de d-voastră vor produce acelaşi efect, ba chiar unul mai mare. Scrieţi, generoasă doamnă, trei vorbe, nu mai multe. „Recomandaţiuni călduroase", numai atât.

Batouesa nu se îndoia nici ea despre efectul vorbelor scrise de dânsa.

- Dar n-am mai făcut niciodată asemenea lucruri, întâmpină ea.

- încercaţi, începeţi ca să simţiţi ducleaţa mulţumirii de a vă fi folosit de poziţiunea d-voastre spre a face bine, stărui doamna Fireanu. De ce sunteţi bogată şi cinară şi frumoasă şi plină de graţii, de ce sunteţi baronesa şi soţia unui om puternic dacă nu gustaţi mulţumirea aceasta?!

Baronesa era învinsă şi gata sâ scrie chiar şi mai mult decât trei vorbe. Ea trecu în iatacul ei, ca să o şi facă aceasta.

- Dar - zise ea apoi scriind - tot e mai bine sâ facem o-ncercare şi cu baronul. Două ar face mai mult decât unul.

- Sunt cea mai umilită servitoare a d-voastră, graţioasă doamnă, răspunse doamna Fireanu, facându-şi iar complimentul. Eu cred că e de prisos, dar dacă-mi ordonaţi, vă sunt recunoscătoare.

I.uând apoi biletul, aşteptă întoarcerea baronesei, cate se duse la soţul ei.

Ţiind seamă de stăruinţele călduroase ale soţiei sale, baronul, om înalt şi bine făcut, o primi srând în picioare şi-o poftî foarte politicos să şadă, dar, neştiind încă cu cine are a face, o întrebă în ton cam rece:

- Cu ce por, doamnă, să vâ servesc?

Ea făcu un compliment ceva mai scurt, apoi scoase biletul primit de la domnişoara Mili şi i-l dete.

El se uită la bilet şi trasări.

- *Zum Teufel!* îşi zise printre dinţi şi-i aruncă o căutătură în care era şi nelinişte, şi-nvşderată neîncredere.

Bilete de la Mili mai primise el, şi asta nu-l tulbura; cum se făcea însă că baronesa stăruise şi ea?! •

Doamna Fireanu se uită la cele două uşi.

- Vai de mine, domnule baron! îi zise apoi în ton cu totul intim. Nu cumva credeţi c-am fost în stare să fac abuz de bunăvoinţa domnişoarei Mili şî să arăt baronesei biletul ori să-i vorbesc de el?! Dar eu pe baronesa numai din întâmplare am întâlnit-o. Cauza mea e însă atât de bună şi de dteaptă, încât baronesa, inimă nobilă, s-a muiat şi ea.

- Foarte bine, foarte bine! întâmpină baronul mai liniştit. Nu e, la urma urmelor, nimic. Un simplu capriciu.

- Dar - îl întrerupse ea - noi, oamenii nevoiaşi, n-avetfl să vedem, nici s-auzim, nici mai ales să judecăm: ne foloşjni de-mprejurări casă ne ajutăm.

- Foarte cuminte! grăi d-l baron mulţumit.

- Generozitatea domnişoarei Mili e scăparea mea, căci fără de ea n-aş fî îndrăznit să mă apropiu de ilustritatea-voastră> urmă doamna Fireanu făcându-şi acum complimentul cel mare.

Dă-i apoi şi dă-i, cum ştia dânsa să le-nşire toate din fir. |n păr şi să le ticluiască cu meşteşug, ca să-l încredinţeze că, toţi sunt vinovaţi, dar câ procesul trebuie sâ se sfârşească cât mjj curând, că ea nu mai poate să aştepte cu nepoata ei, biata de orfană. .-:,-,4

Deşi ea sta-n picioare ca să-şi poată desfăşura maj bine ţoa^e mijloacele, baronul se aşeză şi-o ascultă curăţindu-şi ungtţîjljţ şi zâmbind din când în când.

Pe el nu putea să-l prostească nimeni, căci el ştia tot ceea ce se petrece-n comitatul lui. •

Se vede însă că şi alţii îi spuneau lucrurile tot ca doamna Fireanu, căci el ştia foarte bine că Corbei e un om foarte primejdios, care adună mereu fonduri secrete, şi, profitând de mişcările ce se fac în timpul secerişului, a coborât o mulţime de moţi în Valea Mură̆şuiui şi era să facă o mare răscoală dacă vicişpanul, om vigilent, nu s-ar fi folosit de un oarecare Ghiurca pentru ca să înăbuşe mişcarea de la început, ba Tihamer, om deştept, a ştiut chiar să deie în notiţele lui întregei afaceri o notă hazlie.

Aşa steteau lucrurile, şi de aceea baronul asculta cu oarecare luare-aminte când doamna Fireanu îi spunea prăpăstii, dar zâmbea când ea scăpa, în pripa vorbirii, şi câte-un adevăr.

- Şi ce credeţi, doamnă, că pot eu să fac pentru d-voastră? întrebă el în cele din urmă. Trebuie sâ ştii că acel Corbei e un om foarte primejdios, care i-ar fi răzvrătit pe moţi dacă nu am fi privegheat noi. Câtă vreme sunt însă eu în fruntea comitatului, n-are să se-ntâmple nimic. Să fie foarte mulţumit că nu-l urmărim cu toată asprimea cuvenită. El însă mai face reclamaţiuni, mai ridică pretensiuni, ba cere ca judecătorii să-i vorbească-n limba lui şi refuză subscrierea proceselor verbale făcute în limba stamlui. Asemenea lucruri nu se pot tolera. S-au făcut vărsări de sânge, i s-a pus foc şi-a avut pagube mari, dar el e de vină: să fie mulţumit cu atât! Doamna Fireanu îşi făcu de-a patra oară complimentul cel mare.

- Dacă aşa ziceţi d-voastrâ, preagraţiosul meu domn, nu poate să fie altfel, grăi dânsa; eu însă nici nu am venit sâ cer dreptate, pe care n-o am, precum se vede, ci milă caut, ocrotire, mâna de ajutor al celui puternic, care ştie să ierte când e vorba sâ ridice pe cei slabi.

Aceste erau vorbe pe care le înţelegea baronul.

Da! aşa se mai putea.

Ceva tot trebuia să facă pentru dânsa.

-Altfel n-ar fi îndrăznit nici domnişoara Miii sâ vă supere, adaogă ea. -1

El iar îi aruncă acea căutătură de nelinişte. ;

- Două vorbe de recomandaţiune pentru magnificenţa-sai domnul preşedinte al tribunalului, stărui dânsa. Nimic mai mult. E destul atât pentru ca sâ grăbească procesul. /

Da! atât putea baronul să facă fără ca sâ mai steie **pe** gânduri. Dacă putea să scape cu numai atât dc gura ei, era lucrt» minunat. ' I

El luă un bilet de vizită, ca să scrie pe el cele câteva vorbe.

- Numele d-voastră, doamnă? o întrebă.

Ea se apropie fără de sfială de masă.

- Irina Fireanu, văduvă de conţipist, îi răspunse. O, cât de mulţumită are sâ fie domnişoara Mili! Dar dacă Corbei n-a£ mai face reclamaţiune, n-ar mai ridica pretensiuni şi ax subscrie procesele-verbale, tot ar fi mai bine să se suprime procesul.

- Zum Teufeil răspunse baronul. Asta el n-are s-o iacă ! £ om încăpăţânat!

- Voi stărui eu, voi stărui cu tot dinadinsul, urmă doamna Fireanu. Scrieţi, vă rog, încă câteva vorbe, stărui dânsa în ton cu totul intim. Dacă... şi dacă, şi dacă... tot ar fi bine să se suprime procesul. Ar fi deplină mulţumirea domnişoarei Mili.

- Ei bine! - zise el ca să scape - am s-o scriu şi asta, dar apoi s-a sfârşit.

Doamna Fireanu îşi luă biletul, făcu al cincelea compliment şi se depărta cu capul ridicat.

„Acum să stăm noi amândoi de vorbă, domnule preşedinte!" îşi zise ea coborând cu săltaturi uşurele scările. Smirna are sâ steie în faţa mea, întrebându-se-n gândul lui: «Cine oare?... cine poate să fie femeia aceasta, pentru care

srăruie şi baronul, si baronesa? », şi am să-i zic... şi am să-i zic..." îsi zicea dânsa mergând spre tribunal cu capul mereu ridicat.

Tocmai aşa nu s-au petrecut însă lucrurile.

Preşedintele, un calvin cu ceafa groasă de pe la Solnoc, om scurt şi cam gros, cu barba tunsă şi cu mustaţa lungă, dar nerâsucită, citind cele două bilete, îşi dete numaidecât seamă de ce e vorba şi zise-n gândul lui că baronesa e o gâscă, iar boierul ei un pui de urs, care se lasă sâ fie purtat de nas, dar nu se supără şi o pofti pe d-na Fireanu să între, primind-o cum ar fi primit şi pe baronesa ea însăşi, foarte politicos, dar fără ca să se ridice de pe scaun.

- Vă rog, doamnă, sâ fiţi cu răbdare, îi zise arătându-i un scaun de la colţul de lângă uşă, apoi însărcina pe un cancelist să poftească pe d-l Hausner şi îşi căută mai departe de treabă.

Doamna Fireanu simţea că aici tot n-o să meargă lucrurile cum îşi închipuia dânsa şi stetea ca pe spini în colţul ei. Trecea timpul, trecea, şi d-l Hausner nu mai venea, iar preşedintele, deşi cetise cele două bilete, n-auzea, nu vedea, parcă ea nici n-ar fi de faţă.

A venit, în sfârşit, d-l Hausner, dar nu la dânsa.

- Cum stăm cu afacerea de la Plopiş? îl întrebă preşedintele.

- Insttucţiunea se urmează, răspunse judecătorul.

- Mie mi se pare însă că înaintează prea încet - grăi preşedintele - şi că amestecaţi în ea prea multe lucruri, care nu stau în legătură cu afacerea.

- Da, e un lucru complicat, întâmpină judecătorul.

Preşedintele îi arată biletul baronului.

D-l Hausner înţelese numaidecât câ baronului i se făcuse raport numai după prima înfăţişare a lui Corbei.

- Baronul greşeşte - grăi dânsul - Corbei nu face nici o reclamaţiune, nu ridica nici o pretensiune şi subscrie procesele-verbale.

- Dacă e asa - răspunse preşedintele — baronul nu greşeşţfţţ, ci are dreptate: procesul nu mai are nici un interes. '•:,}

Cu aşa ceva nu se putea împăca d-l Hausner, care ţinea să-şi câştige merite, sprîginitori şi titluri pentru înaintare.

- Dar sunt, domnule preşedinte, - întâmpină el - fapte cjs. au să fie urmărite din oficiu.

- Aş! răspunse preşedintele. Totul e o simplă intrigă de cârK ciumă. Când o să înceteze acest veşnic amestec al autorităţilo*! politice în afacerile justiţiei?!

- Dar — întâmpină iar Hausner arătând biletul — tocmai acesta e un asemenea amestec.

- Nu, domnule, — grăi preşedintele râzând - acesta e un amestec de fuste, pe care-1 laşi nebăgat în seamă dacă n-are caţiune. Avem să mântuîm o dată nu pentru că baronul cere, ci pentru că el are dreptate. Sunt alţii care vor să facă dintr-un lucru de nimic o afacere senzaţională. Justiţia n-are însă să-îi. clasifice pe oameni. Aceste feţe bisericeşti, cari cred că von rămâne nici după serviciile, nici după greutăţile pe care Ie fac administraţiunii politice. D-ta vezi biletul: şeful administraţiunii zice că nu are procesul nici o importanţă politică, încetează orişice discuţiune. Nu are şi nu poate avea.

- Dar s-a pus foc, stărui Hausner.

- Ei bine, răspunse iar preşedintele, cam enervat. Eu nu sunt infîuinţat de acest bilet şi nu voiesc să influînţez instrucţiunea. Dacă s-a pus foc, urmaţi-1 pe vinovat, dovediţi-1 şi-şi va primi pedeapsa, dar mărginiţi-vâ la atât, terminaţi odată instrucţiunea, nu amestecaţi în ea lucruri străine de ea, nu întinderi mereu o pele de guzgan ca sâ faceţi zece perechi de mănuşi din ea.

Toate aceste se vorbiseră, ce-i drept, ceva mai încet, dar aşa câ putea sâ le audă şi doamna Fireanu, care era osândită să tacă-n colţul ei.

Bine pregătită cum era, ea se mişca-ntruna ca cloşca-n ciubăr, gata în fiecare clipă să salte şi să izbucnească.

- Da, domnule preşedinte! strigă ea în cele din urmă. Aveţi toată dreptatea: să-1 osândească pe Cârcioc, dar să se sfârşească odată.

Preşedintele se-ntoarse spre ea.

- Vă rog, doamnă, - îi zise - să aveţi răbdare. Părerile d-voastre, orişicât de juste ar fi ele, sunt indiferente. Dorinţa noastră e să puteţi simţi cât mai curând efectele bunăvoinţei de care v-au învrednicit domnul baron şi doamna baronesa, dar justiţia trebuie să-şi urmeze cursul ei regulat. Puteţi să fiţi liniştită: se va face dreptate, numai dreptate, şi aceasta cât mai curând.

Grăind aceste, el se plecă puţin, drept semn învederat că dânsa poate să iasă pe unde-a întrat.

Cum?„.Sâ plece ea?... Aşa, fâră ca sâ fi spus ce are pe inimă? Aşa ceva nu i se mai întâmplase.

A plecat cu toate aceste, ba, ieşind, s-a mai şi uitat înapoi, parc-ar fi voit sâ zică: „Ce om... Ce om!"

VI
RĂFUIELI

- Ai fost? întrebă Văleanu.
- Fără îndoială, răspunse doamna Fireanu.
- Unde?... la cine?
- I,a cine? La preşedinrele!
- E i , şi?

Doamna Fireanu ţinea mult să nu rămâie de ruşine.

- Să vedem, răspunse ea dând din umeri.
- Bine! - stărui Văleanu - ce-aţi vorbir? Ce ţi-a spus?
- Eu - răspunse ea Fără de încunjur - n-am vorbit nimic ai el, dar a luat el informatiuni şi mi-a spus că pot să fîu liniştită, căci se va face cât mai curând dreptate. Sâ vedem... mâne-poimâne, peste o săptămână.

Corbei şedea înfundat într-un jeţ.

- Peste două, peste trei, peste-o lună, urmă el zâmbind cu amărăciune. O să mai ţie, doamnă, mult comedia aceasta.
- Nu ştiu... să vedem... - răspunse ea dar eu cred câ nu.

Mai mult nu putea nimeni să stoarcă din ea.

Despre Mili, despre baron şi despre baronesa n-ar fi zis odată cu capul o vorbă măcar. Aceste erau tainele ei, despre care nu putea să vorbească decât după ce toate îi vor fi ieşit în bine, ba chiar şi atunci numai pe şoptite şi numai alegându-şi bine oamenii.

Nici că aveau însă nevoie Corbei şi advocatul lui să ştie mai mult.

Ziua următoare ei aveau să se întâlnească cu Tihamer, ca să îeie înţelegere, apoi să se ducă la judecătorul de instrucţiune, care ţinea să ştie dacă e ori nu adevărat că Corbei l-a însărcinat pe Ghiurca sâ-i ieie la goană pe secerători.

Nemaiavând ce să caute la Tihamer, ei s-au dus de-a dreptul la tribunal^ unde au găsit pe Hoancă şi pe Bodălău, pe Cârcioc şi pe Ghiurca dimpreună cu Ion al Fetei şi cu Vânculeţ, doi săteni care-1 văzuseră pe Cârcioc în partea din care se pornise focul.

După ce într-o românească destul de bună luă mărturisirile acestor doi, judecătorul întrebă pe Ghiurca în ungureşte dacă tot mai stăruie în bănuiala că Hoancă şi Bodălău au pus focul.

- Mie aşa mi s-a părut, răspunse Ghiurca. Fusesem trântit la pământ şi se stârnise o-ncăierare împrejurul meu. Când mi-am venit în fire, toţi alergau şi i-am văzut pe Hoancă şi pe Bodălău acolo unde ardea lanul.
- Ai vreo pretensiune în ceea ce priveşte loviturile ce ţi s-au dat?
- Nu, răspunse Ghiurca scurt şi hotărât. Nici c-aş putea să spun de la cine le-am primit. Ţin însă să se ştie că Bodălău voia să mă arunce-n Murâş.
- Ai auzit? urmă judecătorul iar în româneşte, întorcându-se spre Bodălău. Voi eraţi la foc.
- Vom fi fost, răspunse Bodălău.
- Cum să nu fim?! adăugă Hoancă. Omul aleargă, când vede foc, la el.
- Pe Cârcioc f-aţi văzut acolo?
- Nu ştiu dacâ-1 vor fi văzut ori nu alţii - răspunse Hoancă-, eu am văzut numai focul! Ştiu însă că seara ne-a spus că o să fim luaţi la goană, şi dimineaţa a venit d-lui - urmă el arătând spre Ghiurca - să ne alunge.

- Stăpânul lanului, el însusî, mâ-nsărcinase s-o fac aceasta, întâmpină Ghiurca.

- Niciodată! strigă Corbei. Vorb* era numai să nu secere toţi în acelaşi lan.

D-l Hausner se uită cam mirat la ei.

- Aici nu se discută, zise el iar în ungureşte... Aveţi să aşteptaţi să vă vie rândul şi să răspundeţi numai la întrebările ce vi se pun. Tot mai stărui - urmă apoi adresându-se iar la Hoancă - în plângerea că d-sa a sărit la tine, ca să te pălmuiască? Zice c-a voit numai să te scoată din Ian.

- De asta nu m-am plâns şi nu mă plâng - răspunse Hoancă - şi nu pot să ştiu de ce-o fi sărit şi ce-o fi vrut; îmi aduc însă aminte că am primit palme, şi nu ştiu ce s-ar fi întâmplat dacă n-ar fi sărit Bodălău să-1 scape.

Judecătorul se-ntoarse spre Bodălău.

- Ce ai să răspunzi? întrebă. Ai sărit sâ-1 arunci în Murăş ori să-1 scapi?

- Da! răspunse lunganul. Ce sâ zic?! Cam aşa au venit lucrurile: am sărit şi eu, au mai sărit şi alţii şi nu ştiu ce s-ar fi-ntâmplat, căci Hoancă e om iute la fire.

Abia acum îî veni rândul Iui Corbei.

- Deoarece s-a constatat că în adevăr nu eraţi de faţă - îi zise el tot în ungureşte - mărturisirile pe care aţi putea să le faceţi nu mai au nici o importanţă, şi nu am decât să vă întreb dacă tot mai stăruiţi în declaraţiunea că nu faceţi nici o reclamaţiune şi nu ridicaţi nici o pretensiune.

- Nici una! răspunse Corbei în româneşte. Ţin însă să fie constatat că n-am însărcinat pe nimeni să-i ieie la goană pe secerători.

- Aceasta e o afacere de onoare, care pe noi nu ne priveşte, întâmpină Hausner în nemţeşte. O veţi regula între d-voastră cum veţi crede de cuviinţă. Vă rog să mai aveţi puţină răbdare ca să subscrieţi procesui-verbal. *

Corbei nu mai avea nimic de zis, deşi multe avea pe inimă.

- Tu rămâi aici! îi zise judecătorul lui Cârcioc după ce procesui-verbal fu subscris. Ceilalţi pot să plece.

- Şi noi?! întrebă Hoancă înviorat.

- Fără-ndoială!

- Atunci de ce ne-a mai ţinut aici?! adăugă Bodălău nedumirit.

- O s-o ţin minte! zise Cârcioc încă mai nedumirit.

Cel mai nedumerit era însă d-l Văleanu, omul de legi, care Ia una se aştepta se şi alta vedea.

El rămase cel din urmă şi se apropie cu oarecare temere de masa judecătorului.

- Dacă înţeleg bine - zise el - instrucţiunea e terminată.

- Fără îndoială, răspunse d-l Hausner. îndată'ce nimeni nu mai face nici o reclamaţiune, rămâne numai cestiunea cine a pus focul, iar aceasta o lămuresc acum.

D-I Văleanu zbură zicându-şi: „Iară eu, prostul de mine, era să i-1 dau legat lui Tihamer".

- Ei, vâzuşi?! îi zise apoi Iui Corbei.

- Văzui! răspunse acesta posomorât.

- Aşa deodată şi pe neaşteptate se sfârşiră toate.

- Ba nu s-a sfârşit deloc, ci abia acum se pornesc, răspunse tar Corbei, care nu putea să-l ierte pe Ghiurca şi nu putea să uite vorbele rostite de Cârcioc.

Erau însă scăpaţi Hoancă şi Bodălău, nu i se mai scruta viaţa, biata aceea de fată n-avea să mai fie dată pe gura lumii, şi el se simţea mai uşurat. II ardea fără îndoială gândul că lumea tot o să vorbească, dar el şi de mai rău se temuse, şi faţa îi era mai senină de cum fusese când s-a despărţit de doamna Fireanu.

Acum era dânsa cum se ştia însăşi pe sine, şi om trebuia să fii ca să-i stai în faţă.

Una-i mai trebuia: să vie şi Huţanu, care trebuia, dac-a primit depeşa, să fie pe drum.

A şi sosit încă înainte de ameazâzi.

- Bine, - î' zise el lui Corbei - eu nu mai înţeleg nimic. Ce e cu tine?! Te-ai lăpâdat?... în adevăr te-ai lăpădat, ori sunt numai născociri?

- De ce să mă fi lăpădat? întrebă Corbei nedumerit.

- De biserică, îi răspunse Huţanu.

- Mă mir că mă mai întrebi, grăi Corbei. Asta tu poţi s-o ştii mai bine decât orişicine, căci, sunt abia câteva zile [de când] ţi-am spus câ mie popă nu^mi trebuie.

Corbei se uită ca speriat din somn la el.

- Eu?!... ăsta care stau înaintea ta?! grăi dânsul. Eu sfeştanie-n casa mea?!

- Staţi! striga doamna Fireanu. Staţi, că le descutc eu toate. Eu am adus pe popa, eu l-am pus să facă sfeştanie, eu pentru mine şi pentru sufletul meu.

Pornită o dată, ca le spuse apoi cum s-a dus Ia preuteasa, ca sâ ceară plapome şi perim", cum i-a spus preuteasa că nu e sfinţită casa şi cum ea, femeie cu frica lui Dumnezeu şi nedeprinsă a dormi în casă nesfinţită, s-a zbătut toata noaptea în culcuşul ci. Nu li-a mai spus, fără îndoială, şi prin câte-a trecut, ce-a visat şi cum se simţea dimineaţa, căci acestea o priveau numai pe ea.

- Şi popa e popă - urmă ea - fie unit, fie neunit, tămâia e tămâie, darul e dar, sfeştania e sfeştanie; am luat pe cine-am găsit, şi-a fost bine, că de atunci dorm bine.

Corbei nu prea avea de ce să râdă nici acasă la el, nici la Plopiş, şi n-ar fi putut să-şi aducă aminte când a mai râs; acum râdea din toată inima.

- Uite! - grăi dânsul - aşa zic şi eu: popa-i popă, fie el de orişice lege, şi puţin îmi pasă dacă-mi face ori nu-mi face sfeştanie, că eu rămân tot cel ce-am fost.

- Bine, doamnă, zise Huţanu. Eu te cred că totuna ţi-e: şui, însă, că-ndatâ ce vestea a fost dusă la Blaj, parohia i-a fost dată lui Ciobanu?

- Asta nu se poate! strigă doamna Fireanu. Aşa, fără nici o cercetare?

- S-a făcut cercetare - o-ntrerupse Huţanu —şi i s-a adeverit că popă neunit a făcut sfeştanie în casa lui Corbei.

- Se vede câtot bărbaţi sunt şi popii, grăi doamna Fireanu plină de amărăciune. Degeaba poartă haină lungă! Am să mă" duc cu să vorbesc cu dânşii, adăugă luându-şi avânt.

- Ba lucrul acesta te rog să nu mi-l mai faci, stărui Corbei.

- Dar nu d-talc ţi-1 fac, răspunse ea. Eu am încurcat lucrurile şi tot eu am să le şi descurc. Uite, - urmă ea - Dumnezeu îţi arată calea-n care ai să porneşti. Dacă nu se întâmpla aceasta, nu-mi venea, poate, gândul cel bun. Ce mă tot milogesc eu când la unul, când la altul, ca să mă tot amâne de azi pe mâne?! Dacă mă duceam de la început eu însămi la Blaj, azi pânea-mi era şi dospită, şi coaptă. Am sâ mă duc, si să nu-mi mai ziceţi pe nume dacă nu iau parohie, [fie aici], fie aiurea. O iau, că fără de ea nu plec.

Aceasta, după cele ce pătiseră, o credeau amândoi; pe când însă Huţanu se bucura că scapă el dacă se duce ea însăşi, Corbei nu se putea şi nu se putea împăca cu gândul că ea să plece chiar acum.

După toate cele petrecute, ţinea la Lucia, nu pentru că era fiica Elvirei, ci pentru că era nepoata doamnei Fireanu, pentru că era orfană, pentru câ era cum o ştia el. Nu, acum nu se mai puteau face lucrurile în pripă. Avea şi el drepturile lui, şi cine are drepturi are şi datorii: el trebuia să se-ncredinţeze mai nainte dacă Lucia în adevăr voieşte, dacă ea rine la tinărul acela, dacă el e, ori nu vrednic de dânsa. Lucrurile trebuiau neapărat să se amâne.

- Da, doamnă, — grâi dânsul cu glas limpede, aproape duios - aveți roată dreptatea; cel mai cuminte lucru e să mergi d-ta însăți. Eu te rog însă să n-o taci aceasta acum, ci peste câteva zile, după ce vă veți fi întors cu Lucia la Cluj.

- Nu cumva ți-e greu s-o ții la d-ta până ce mă-ntorc eu? întâmpină ea înțepată. Am s-o iau şi pe ea cu mine!

- Asta chiar mai puțin, doamnă, stărui dânsul. Nu-i şade bine unei fete tinere să fie purtată de ici până colo în asemenea împrejurări, şi, pe cât o cunosc eu, ea s-ar simți jignită dacă lumea ar afla de ce s-a dus la Blaj. Ai, te rog, încă puțină răbdare.

- Am răbdat destul, răspunse ea scurt, hotărât, neîndu-plecat. Prea stau toate-n loc: sâ le mişc!

Corbei iar era cuprins de simţământul că-i sunt zadarnice silințele.

- Atunci tot e mai bine să rămâie la mine, iar eu am să te aştept aici, grăi dânsul.

- D-voastre faceți ce vreți! îi zise ea.

VII

DOR ŞI JALE

Urâtă boală e dragostea. Vine nu mai ştii din ce şi re-apucă, dacă te-ajunge, când cu frig, când cu călduri, şi ici te-aruncă-n toropeală, ici te face să te tot duci fie ger şi viscol, fie arşiţă şi zăduf. Urâtă şi grea boală şi-n tinărețe, şi la bătrânețe, şi unul singur îi este leacul: timpul, care trece.

De boala asta rea era muncit Moină.

Ajunsese şi el fără ca să-şi poată da seamă când şi cum om cu gânduri ce-1 duc departe. [I prinsese doamna Fireanu prea adeseori cu ochii duşi şi-i tot spusese că i-a scos nepoata din minți. Nu prea îndrăznea el să creadă una ca asta şi nu o dată-şi zicea că nu este el om să poată stăpâni asemenea comoară, dar e slabă mintea omului, şi-n cele din urmă tot s-a dus tocmai în Valea Murăşului, ca să-şi caute paroliîe. Dacă n-ar fi fost asra, ar mai fi stat mult cancelist la Direcțiunea financiară, unde era mulțumit. A şi făcut-o cu inima îndoită, dar a făcut-o, şi făcându-o, i s-a înfipt în mînte gândul că-i este hotărâtă soarta şi a întrat în foc.

Abia după întoarcerea lui Huțanu a început însă să simtă câ-1 arde şi focul.

Păcat ar fi, îi zicea doamna Fireanu, ca un om cu glasul lui şi cu barba lui, trupeş, şi chipeş, să-şi petreacă tinerețele copiind acte şi făcând socoteli, când poate să fie preot, nu popă ca toți popii, ci fruntea preoțim!».

Zicea şi el ca dânsa, deşi adeseori îi era parcă Lucia nu prea ţinea sâ fie preuteasa.

Ca fierul roşu îi trecuse ceva prin inimă când doamna Fireanu a spus că se duce ea însăşi la Corbei.

Nu mai rămânea-u gândul ***lui nici*** o ***îndoială*** că acum lucrul e hotărât, pus la cale, făcut, şi-i venea să zică că coate vin prea curând, prea pe neaşteptate.

Au trecut însă cele două zile de care doamna Fireanu avea nevoie ca sâ^e ducă şi să se întoarcă, au trecut şi trei, şi patru, şi el a-nceput să tremure şi tremura din ce în ce mai tare.

Ce-au făcut? Ce fac? De ce [au] stat atât? Dc ee nu se mai întorc? Nu cumva toate s-au schinifeat aşa deodată?!

Şi-l închipuia mereu pe Corbei cel posomorât şi aspru, care nu putea;, cum îi spusese Ghiurca, sa-i sufere pe preoţi, şi-o vedea pe Lucia cam mândră, cum o ştia, şi mereu strica hârtia copiind, mereu greşea socotelile, răspundea de-a-ndoaselea la întrebările ce i se puneau, nu-i mai priia mâncarea când se ducea la masă, iar sările umbla ca un lunatic fără de rost pe uliţele Clujului.

în cele din urmă a plecat aşa-n neştire, fără ca să fi luat hotărârea de a pleca şi fără ca să-şi poată da seamă până unde se duce şi ce are sâ facă.

E ori nu? Asta trebuia s-o ştie cât mai curând.

Un om era la care putea să se ducă, Ghiurca, iar pe acesta nu l-a găsit acasă, căci era dus Ia Bălgard.

Aflând şi-n ce treburi era dus, Moină rămase ca trăsnit din senin.

Dacă erau adevărate toate cele ce i se spuneau, el era perdut.

Lucia, rămasă singură *cu* Borbaia, îşi pusese de gând să urmeze înainte cu facerea curăţeniei in bibliotecă, unde n-ajunsese încă să scure cărţile de prav.

Lua cărţile rânduri-rânduîri şi Ie ducea la fereastra deschisă cu mare băgare de seamă, ca nu cumva sâ le încurce, apoi Je

bătea bine una câte una, le ştergea cu cârpa şi le aşeza iar de unde **le** luase şi-n rândul în care **le** găsise.

Urmându-şi lucrarea, se-ntreba din când în când dacă va fi cetind ori nu el în toate acele cărţi şi dacă ştie ori nu ceea ce stă-n ele.

„De ce adecă **le**-ar fi cumpărat dacă nu ca să **le** citească şi de ce sâ le ţie dacă nu citeşte-n ele?!" îşi zicea, şi o admiraţiune sfiicioasă o cuprindea faţă cu omul care, perrecându-şi viaţa adâncit în studii, ştie atât dc multe.

De unde-ar mai fi putut să-i treacă prin minte şi gândul că Moină vîne din ce în ce mai înteţii?

Borbaia, când dete cu ochii de el, rămase, cum se zice, cu gura căscacă şi cu ochîi-nholbaţi.

„Care va să zică, ăsta **e!"** îsi zise dânsa.

I se luminează deodată toate: era omul ei acela, de dragul căruia făcea Lucia curăţenie în bibliotecă.

Ea alergă într-o răsuflare sâ-i ducă fetei vesiea îmbucurătoare.

- Domnişoară, a venit! grăi dânsa gâfâind.
- Cine a venit?
- El!
- Cine el?
- Tiiiărul.
- Care tinâr?
- Ei! grăi Borbaia cam năcăjită. Care? Viitorul d-tale!
- Cum?! strigă Lucia speriată, Moină? Nu se poate.
- Ba foarte bine se poate, răspunse Borbaia. ÎI văzui chiar acum intrând pe poartă.

Lucia-**l** ştia pe Moină om neajutorat şi lipsit de hotărâre, aproape fricos, şi o adevărată spaimă o cuprinse aflând că **el** a fost în stare sâ plece şi sâ vie, ba chiar sâ îndrăznească a intra nepoftit în casa lui Corbei. Trebuia să ise fi întâmplat ceva neobişnuit ca să ajungă aşa departe.

- Să-i spui, te rog, câ nu e nimeni acasă, stărui dânsa. Domnul Corbei şi mătuşa au plecat, iară eu nu pot să-l primesc aşa singură.

- Iacă o vorbă care nu are nici un rost, răspunse Borbaia. Tocmai fiind singură avea Lucia să-l primească. »

Nici că îi-a mai rămas însă timp ca sâ se dumirească dacă poate ori nu poate Lucia să-l primească.

D-l Moină nu era omul formelor deşerte, şi, venit o dată de la atâta depărtare şi cu atâta hotărâre, el ştia ce vrea şi n-ar fi fost nimeni în stare să-l facă să-nţeleagâ câ nu e destul ca numai el sâ voiascâ. Ar fi trebuit să găsească uşile încuiate pentru ca sâ se oprească-n faţa lor; gâsindu-le însă deschise, el a intrat fără ca să mai steie pe gânduri şi s-a oprit în faţa Luciei" şi s-a uitat la dânsa cu ochi mari şi ştergându-şi cu cârpa lui albastră sudorile de pe frunte. ...^

- Domnule Moină, - îi zise ea tremurând ca varga - mătuşa a plecat cu d-l Corbei la Bâlgrad. >*uu*

- Ştiu - răspunse el ştiu. Am aflat. Mi s-a spus că au plecat. Le ştiu toate. Vorba e cum rămâne cu mine... Cum rămâne cu noi. Am tot aşteptat şi-am aşteptat, şi când am văzut că nu vă mai întoarceţi, am venit şi eu. Ştiu c-au plecat, dâr... ce zici d-ta, domnişoară? Ce să fac eu?

- S-aştepţi, răspunse ea zăpăcită. Să te întorci acasă şî s-aştepţi.

- Da, aştept, mă-ntorc şi aştepr, grăi dânsul. Pe mine riu mă arde de parohie, şi puţin îmi pasă dac-o fî acum ori rjeste un an ori peste doi. Aştept, dar... ce zici d-ta, domnişoară^n-p s-aştept eu degeaba? Aştept cât o fi, aştept, dar n-o s-aştep^ca. un prost? *:?.G*

Lucia ar fi voit să fugă şi să încuie uşa-n urma sa. ,n

- Vorbeşte cu mătuşa, întâmpină ea.

- D-na Fireanu zice multe, răspunse el; vorba e însă ce zici d-ta. Uite, eu am slujbă şi nu pot să lucrez, nici sâ mănânc, nici sâ dorm, şi am venit aici ca să văd ce zici d-ta.

- Orişice-aş zice eu - grăi dânsa luându-şi inimă - tot n-o să fac decât ceea ce vrea mătuşa, şi d-ta ştii chiar mai bine decât mine ce vrea dânsa.

- Şi dacă dânsa şi-ar schimba mâne gândul?

- Ce-aş putea să-i fac?

- Care va sâ zică nu-î, nu-i tragere de inimă! grăi dânsul, cuprins de adâncă amărăciune.

- E ori nu e, tot acolo vine, răspunse ea ridicând capul. Ea n-are sâ mâ întrebe niciodată, iar d-ta mă întrebi abia acum, când nu sunt în stare să-ţi dau răspuns, i.asâ-mă să mă dezmeticesc şi întreabâ-mă când e şi ea de faţă, adăugă ea, apoi îi întoarse spatele şi trecu-n iatacul lui Corbei.

Moină rămase nemişcat, dar ispitit de gândul de a se duce după dânsa, căci numai pentru atât nu putea să facă o cale arât de lungă.

Borbaia se uită râzând la el.

- Aşa sunt fetele, îi zise ea. Numai foarte cu anevoie-şi dau slăbiciunea pe faţă. Mi-a zis să-ţi spun că nu e nimeni acasă; vedeam însă că-i ncâie inima. S-o tai, însă, şi n-are sâ ţi-o mărturisească aceasta, las-o, fă-te că nu-ţi pasă şi o să vezi cum vine...

Moină era de felul lui om care n-ar fi putut s-o creadă aceasta nici chiar dacă I ,ucia ca însăşi i-ar fi spus-o. Atât de mult se temea să nu fie amăgit, încât se-ndoia şi despre ceea ce vedea cu ochii lui. Un singur lucru era despre care nu se-ndoia: câ are sâ fie cum vrea d-na Fireanu.

Tot de dânsa avea sâ se ţie.

Era cu toate [acestea! eeva ce-l făcea să se-ndoiască chiar si de aceasta.

O ştia pe I .ucia facă blajină, tăcută şi cu ochii mereu în ochii mătuşei sale şî nu şi-ar fî închipuit că poate dânsa să-şi ridice capul cum şi-1 ridicase acum, să vorbească despre mătuşa ei atât de deşgheţat şi să fie atâ? de hotărâtă.

„E cineva care-o îmbărbătează, şi acela nu poate s^ fie decât Corbei", îşi zise el înrăit şi se hotărî sâ plece la Bălgrad, ca să vorbească cu d-na Fireanu.

Degeaba nu putea sâ-i fie călătoria.

Căutând la Bălgrad urma doamnei Fireanu, el a dat peste Corbeî, care ţinea, ce-i drept, să-1 cunoască, dar după supărările prin care trecuse, era chiar mai neapropiat decât de obicei.

Deşi râsesc când doamna Fireanu îşi povestea ispră vile^ acum, după plecarea ei, se simţea jignit că ea i se făcuse, stăpânâ-n casă. li era nesuferit gândul câ dânsa împrumutaşi tocmai de la preoteasa perini şi plapome şi ţinuse seamă;d(: prostiile pe cari i le spusese preuteasa. Orisîcum ar fi sucit-o, trebuia să-şi facă în cele din urmă mărturisirea că e o ruşine pentru el, om cu stare, să n-aibă în casa lui un colţişor uiide se poate adăposti cineva dacă se întâmplă să fie nevoit a rămânea peste noapte la dânsul. Fără ca să mai steie dar mult pe gânduri, el ieşi-n oraş ca să vadă dacă nu poate găsi patWţ şi ce mai era de nevoie ca să mobileze una din odăile^efctje steteati deşerte. :,

Nefiind făcut pentru asemenea treburi, el foarte în curând^ s-a-ncurcat şi nu i-a rămas decât să se deie pe mâna ovreiului la care găsise mobila. :-

- Pentru ca sâ fii bine aranjat - îi zicea acesta, careântgţ sâ-1 servească - îţi mai trebuie cutare, şi cutare, şi cutare.^ Lafll pe mine, că asta e specialitatea mea, şi ţi le procur eu ***tOj£<ş?£&k*** ca sâ mai ai d-ta bătaie de cap, şi ţi Ie trimit acasă.

Fără îndoială că aşa era mai comod şi aşa au şi, fămas lucrurile, dar Corbei se gândea şi la socoteala pe care i-o.wa feefe

ovreul, şi nu era deloc în voile lui cele bune când, întors la hotel, i s-a prezentat Moină.

El îl măsură de sus până jos.

Un om cam deşirat, cu barbă deasa şi nepeptenată, cu nişte mâni mari şi nespălate, pe care nu ştia unde să le pună, şi cu căutătura de caporal neangajat, care vorbea o românească pocită şi tropăia cu cizmele lui acum pline de prav, nu, un asemenea om nu poate să-i placă lui Corbei. Nici că lui avea însă să-i placă şi putea să fie om foarre de treabă, ba chiar trebuia să fie dacă doamna Fiteanu o zicea aceasta. în asemenea lucruri femeile şi mai ales cele ca doamna Fireanu cu anevoia se-nşală.

- Care va sâ zică d-ta eşti domnul Moină, îi zise el.

- Da, magnifice domnule, - răspunse Moină frecându-şi mânîle - eu sunt, teolog absolut de Ia Gherla si de patru ani acum cancelist la Direcţiunea financiară din Cluj. Doresc să vorbesc, daca se poate, cu doamna Fireanu.

- Doamna Fireanu nu e aici, grăi Corbei. A plecat la Blaj.

- La Blaj? exclamă Moină. Ea însăşi la Blaj?! Atunci toate sunt hotărâte. Păcat! Voiam să vorbesc şi cu dânsa, ca să văd cum rămâne cu mine.

- Şî cu dânsa - zise Corbei — şi cu încă cine?

- Cu domnişoara, magnifice domnule, - răspunse Moină - cu ea am vorbit, dar nu m-am ales cu nimic.

Corbei tresări.

- Când? Unde? Cum ai vorbit cu dânsa? întrebă el, cuptins de viuă nelinişte.

—Azi-dimineaţă, răspunse Moină foarte blajin. Neştiind câ vă aflaţi aici, m-am dus acolo şi-am găsit-o, dar sunt mai râu de cum am fost.

Lui Corbei îi era parcă o mare nenorocire s-ar fi întâmplat şi vinovat era el, care a lăsat-o pe fată singură.

- Bine, domnule, — îi zise el stăpânindu-se - dar nu ştii d-ta că nu se întră în o casă când stăpânul nu e acasă?! Mă mir, mult mă mir câ dânsa a voit să te primească.

Moină se simţea strâmtorat, dar se socotea în dreptul lui.

- N-a voit, magnifice domnule, răspunse el. Trebuia însă să ştiu cum stau, şi după ce făcusem o călătorie aşa de lungă', ce adecă aş fi putut să fac?!

- Să fii cu răbdare, domnule, şi să aştepţi! grăi Corbei şi, întorcându-i spatele, se depărta, hotărât să se întoarcă fără de-nrârziere acasă.

Moină rămase şi astă dată nemişcat, dar tot ispitit de gândul de a pleca după el.

- S-aştept?! zise el. Aşa zicea şi dânsa.

Ştia acum că-n adevăr de la dânsul vine îndrăzneala Luciei,-si tare-ar fi voit să-1 apuce de piept, să i se uite dtept în ochi şi să-i zică: „Cu mine să nu te prinzi!"

VIII
MĂRTURISIRI

Se scurg clipele de vieţuiri pe nesimţite şi se desfăşoară gândurile în şir plin de farmec când, călător prin lume, priveliştile ţi se schimbă la fiecare pas, şi săracă e viaţa omului care n-a avut parte să se măsoare pe sine însuşi călători nd numai el singur fie pe jos, fie în trăsură. Gândurile sunt mal luminoase, simţămintele mai vii, pornirile mai puternice, întreaga viaţă sufletească-şi ia avânt când treci şi te duci de ici până colo şi iar te duci, şî multe plăsmuiri uimitoare s-au zămislit, multe hotărâri maţi au fost luate în asemenea clipe de avântată trecere prin lume.

Nu era lungă călătoria pe care Corbei avea s-o facă de la Bâlgrad pân-acasă, dar era călătorie pe care-o făcea singur şi nesupărat de nimeni, iar în mintea omenească se poate desfăşura în timp scurt chiar şi cea mai bogată viaţă, cu atât mai vârtos una săracă cum fusese a lui.

Trăise şi el aşa fiindcă era încă în viaţă, fără de rost lămurit şi fără vreun scop hotărât, retras şi liniştit, fără de bucurii, dar şi fără de dureri. Cu toate aceste, abia acum, după ce i se perduse deodată liniştea îşi dedea seamă câ prea e şi prea a fost viata lui toată singur în lume.

O simţise aceasta întâia oară şi numai în treacăt când a fost Huţanu pe la dânsul, şi o simţea întruna de când avea sub coperişul casei lui pe cele două femei străine.

Nici că s-ar fi putut altfel.

Dureri şi bucurii pornesc de la omul singuratic, dar nu pot să rămâie mărginite la un singuf suflet, şi cel ce-şi simte durerea e stăpânit de pornirea de a-şi căuta uşurare împărtăşlndu-li-o altora, cel ce se bucură se simte nenorocit dacă nu e în prea}ma lui nimeni care ia parte la bucuria lui.

De ce s-ar fi simţit el singur câtă vreme nici dureri grele, nici bucurii mai vii n-avuse; se simţea acum când se vedea năpădit deodată de supărări, pe care le mărea în gândul lui.

Vieţuirea lui întreagă pornea de mult acum din gândul de a se strecura nebăgat de nimeni în seamă, ferindu-se de tot ceea ce ar putea să jignească pe alţii, şi un fel de groazâ-1 cuprindea când vedea câ ochii tuturora stau îndreptaţi asupra lui, că i se scrutează viaţa până-n cele (mai] intime amănunte ale ei. Tocmai voind să se străcoare nebăgat în seamă, el se deosebea de ceilalţi, jignea pe mulţi şi trăgea luarea-aminte a tuturora asupra sa.

Avea, nu-i vorbă, şi clipe în care-şi zicea că toate sunt minciuni care n-au să-1 scoată din ale lui; dar cel ce nu are supărări mari le măreşte pe cele mici şi caută-n viitor cuvinte de a fi îngrijat.

„Ce va mai face Ghiurca? Ce va mai face Cârcioc? Cc vor mai face alţii, care vor fi stând la pândă? Cum se vor descurca lucrurile cu Moină, a căruia căutătură nu putea să liniştească un suflet turburat?..." aşa se-ntreba el când scăpa de cele ce-au fost ori sunt.

Pe deasupra tuturora îl mai striveau apoi şi cărţile pe care Lucia le ştergea de prav.

Avea popa, răposatul, dreptate când l-a scos om lăpădat de lege, şi oarecare dreptate aveau şi sătenii când ziceau că-şi petrece viaţa cu duhurile.

Citind mereu prin cărţile lui, el se depărtase încetul cu încetul de lumea în care trăia şi-şi petrecea viaţa cu cei de mult

răposaţi, care-i spuneau lucruri nepotrivite cu ceea ce altă lume zice.

Pătruns cu desăvârşire de gândul căsufletul omenesc e vecinie dăinuitor, el nu se-ndoia că moartea e deşteptare dintr-un vis prost şi că abia după moarte iese la iveală fiinţa cea adevărată a sufletului.

Aşa o ştia el aceasta de la egiptienii lui, de la preoţii lui Brahma, de la Platon şi de Ia Qceron, de Ja Schopenhauer şi de Ia alţii, pe care îi socotea mai presus de toţi sfinţii la care se-nchină altă lume. Pline erau pentru dânsul văzduhurile de suflete, care-şi au fiecare rostul.

N-aveau, cu toate aceste, deplină dreptate sătenii.

El citise câ marele înţelept al Chinei, Confuciu, a dat ucenicilor săi sfatul ca să cinstească mai presus de toate sufletele ce nu sunt în viaţă şi să nu le neliniştească. Citea dar cu multă sete cărţile spiritiştilor, care fac fel de fel de opintiri ca să se pună în legătură cu sufletele răposaţilor, dar nu s-ar fi încumetat niciodată să facă şi el ca dânşii. Nu se putea în gândul lui neruşinare mai mare decât ca nişte .pocitanii ca omul vieţuitor sâ se potrivească cu sufletele curăţite prin moarte şi după moarte.

Era prin amurg când s-a ivit în preajma vederii lui turnul de la Căsoaie şt-a-nceput s-audă cârâitul ciorilor de la Plopiş.

„N-are popa - îşi zise el -, n-are odihnă şi tot nu mâ iartă!"

Puţini şi neputincioşi erau Ghiurca, Cârcioc şi ceilalţi care vor mai fi fost, şi pe dânşii nu i-ar fi băgat în seamă; mereu îl ispitea însă gândul că dânşii sunt numai unelte oarbe ale unui suflet muncit, care, drept spăşire, aleargă fără de astâmpăr din om în om şi caută pe cei păcătoşi şi slabi de fire ca să-i momească şi să-i împingă la rele.

Şi - cine ştie?! - poate că nici ea nu-1 ierta!

întâmplare oarbă nu putea să fie câ tocmai acum îi fusese scoasâ-n cale fata ei, şi doamna Fireanu, după toate apucăturile ei, nu pornită din ea însăşi, ci mânată dintr-aiurea era atât de

neînduplecată în stârnirile ei. Da! nu o dată fusese el cuprins de simțământul că dânsa o ia razna înainte fără ca să-şi poată da seamă unde are să ajungă. *

Nu însă! Ea ştia cât de mult a suferit dânsul, cum i s-a-ntunecat întreaga viață, cât de adevărată-i era acum dragostea către sărmana ei fiică şi cât de nestrămutată îi era hotărârea de a-i fi sprijin şi ocrotitor. Dar... cine ştie?! îndemnurile celor scăpați din robia vieții sunt nepătrunse, şi numai cu frică putem să ne "gândim la ele!

„Inimă curată să ai şi cuget curat, şi stai nebiruit în fața celor din altă lume!" îşi zicea el luând îmbărbătare din gândul lui că răul nimânuia nu-l vrea, nu-l doreşte, de cum să-ncerce vreodată a-l face.

Perdut astfel în lumea celor ce nu mai sunt, el nu mai era în stare să se potrivească cu nevoile vieții în aievea petrecute şi se sperie când se pomeni deodată în fața tristelor ziduri ale casei sale.

Se rupseserâ parcă firile gândirii lui, abia se mai putea dezmetici cum a ajuns el să ieie hotărârea de a se-ntoarce singur acasă.

Fiecare dintre noi ajunge adeseori să-şi zică: „Cine m-a pus s-o fac aceasta?! Cum, păcatele mele, am ajuns aici?!"

0 zicem aceasta aşa, numai din deprindere, fără ca sâ şi gândim ceva, el şi-o zise acum ştiind ce vrea să zică.

1 se părea lucru cu desăvârşire nepotrivit ca el să între în casa lui când ştie câ biata aceea de rată se află singură-n ea. De ce a venit, cu toate aceste? Ce voia? Cum făcea el ca dânsa să nu se simtă jignită de nepotrivirea aceasta?

Lucia, auzind clopoțeii, tresări şi alergă cuprinsă de bucurie la scară, dar rămase zăpăcită când văzu că el se-ntoarce singur.

Unde era mătuşa ei? De ce nu venea şi ea? Cum a putut să-l lase pe el singur?!

îi fusese greu să vie aici, dar a venit fiindcă o adusese mătuşa ei, şi acum nu-i părea rău c-a venit; greu i-a fost să rămâie şi se simțise ca copilul părăsit de ai săi în mijlocul codrului pustiu, dar se obişnuise şi nu se simțea rău în casa aceasta. Ce s-a întâmplat însă de mătuşa ei nu s-a întors?! El părea supărat, strâmtorat. Nu cumva îl va fi supărat prin stăruințele ei?

Ea alergă la trăsură, ca să-i fie într-ajutor, şi-i sărută şi de astă dată mâna; el însă făcu ceva parc-ar fi voit s-o mângâie, dar n-o sărută ca la-ntâia lui sosire, ci urcă scările.

Sosit apoi la intrare, el se-ntoarse spre dânsa.

- Vei fî, poate, îngrijată că mătuşa n-a venit şi ea, grăi dânsul. A plecat la Blaj.

- La Blaj?! grăi Lucia şi începu să tremure. Aşa, singură? Ea însăşi la Blaj?

— Aşa e doamna Fireanu: dacă vrea un lucru, îl vrea şi-l şi face, răspunse el.

- Dar de ce atâta grabă?! exclamă Lucia fără ca să voiască.

Corbei se uită în ochii ei.

Din vorbele acestea înțelegea, aşa credea el, mai mult decât ceea ce voia să ştie, iar ochii aceia îi spuneau că se-nşealâ crezând că dânsa o să se simtă jignită vâzându-se singură cu el.

- De asta să nu te prea sperii - grăi dânsul în glasul lui hmpede, acum chiar duios -, nu se fac toate atât de-n pripă cum ar fi voind doamna Fireanu.

Lucia răsufla mai uşor.

— Dar - urmă el — o să-ți fie greu să stai o^zi, două fără de dânsa.

— De ce?! răspunse fata cu inima deschisă. M-am obişnuit aici şî d-voastrâ nu mai plecați, aşa cred.

— Dar — urmă ea schimbând vorba — d-voastră poate că n-ati cinat?

- Cam aşa ceva, răspunse el făcând o mişcare ca-n adevăr s-o mângâie, dar ea se depărta repede, ca să-î facă-n pripă rost de cina.

EI se uită lung după dânsa. *

Nu-nţelegea, nu putea să înţeleagă cum se face că ea nu se simte deloc stâmtorată ştiindu-se sîngută cu dansul în toată casa.

Cât a umblat dânsa prin cămară şi cât a stat prin bucătărie cu Borbaia, el a avut timp să-şi pună-n rânduială lucrurile şi sâ se tot gândească, dar n-a ajuns să se dumirească, iar după ce a fost poftit în sufragerie, la masa curat aşternută, i se părea lucru de sine înţeles că nu Berţi, ci Lucia îl servea la masă, căci dânsa cinase şi nu putea să-I lase singur.

- Da, - zise el mâncând cu pofta omului sosit din drum - doamna Fireanu e femeie singură-n felul ei.

- E foarte bună, întâmpină Lucia.

- Bună o fi - grăi dânsul - dar e foarte pornită, nemaipomenit de stăruitoare, şi-mi închipuiesc că nu e lucru uşor să trăieşti cu dânsa.

Lucia ridică din umeri ca şi când ar fi voit sâ se ferească de o lovitură.

- Aşa cum o ştiţi d-voastre - grăi dânsa - e numai când vrea să facă vreun bine. Merge atunci cu toată hotărârea înainte şi nu se dă cu nici un preţ la o parte.

Corbei se uită zâmbind la ea.

- Să zicem când crede câ e bine ceea ce vrea - întâmpină ei - căci s-ar putea ca sâ greşascâ, sâ se înşele, să facă rău crezând că face bine.

Lucia iar ridică din umeri, îi era greu sâ vorbească despre aceasta.

- Nu ştiu zise ea. Nu pot să judec. Mie mi-a făcut numai bine; eu o ştiu numai voind binele şi nu pot să-mi închipuiesc c-ar putea să-i facă cuiva şi vreun rău. Dar dacă d-voastră o vedeţi altfel, nu-mi rămâne decât să-mi recunosc greşala, urmă ea şi se depărta ca sâ aducă alt fel, omleta pe care i-o făcuse-n pripă.

El iar se uită lung după dânsa.

- Da - zise apoi după ce ea se întoarse - poate mătuşa d-tale să şi greşască, şi eu îmi închipuiesc că-ţi va fi făcând adeseori grea viaţa.

- Adecă i-o fac eu grea pe a ei, răspunse Lucia râzând. Mai sunt dusă cu gândul, mai pripită, mai neîndemânatică, mai neînţelegătoare ori îndărătnică, şi e adevărat că ea nu trece nimic cu vederea. Tot un bine-mi face, însă, dacă mâ ţine de scurt.

El iar se uită-n ochii ei.

- D-ta eşti o fată bună şi cuminte! îi zise el înduioşat.

- Sunteţi d-voastră prea bun, îi răspunse ea plecându-se puţin în faţa Iui şi începu să adune de pe masă, ca să se depărteze din nou.

- Eşti fata mea! stărui dânsul. Şi să ştii că aceasta ţi-o spune un om care numai rar poate sâ aibă mulţumirea de a spune aşa ceva.

- Tot ei am să-i mulţumesc şi pentru bucuria de a o fi auzit aceasta de la d-voastră, răspunse Lucia şi se depărta iar.

El rămase perdut în gânduri.

„Minunat copil! îşi zise. S-o tai şi nu scapă o vorbă pripită despre mătuşa ei. Da, are multă dreptate; e om în putere femeia acea, ştie sâ se facă stăpână."

Poftit peste câtva timp pe terasă, unde i se dusese cafeaua, el trecu prin bibliotecă şi ochii lui se opriră asupra canapelei unde Lucia-şi pregătise încă înainte de sosirea lui culcuşul.

Era întuneric, dar sta deschisă uşa de la iatacul lui, în care Lucia aprinsese lampa, ca să ducă cu Berţi la iocul ei cealaltă canapea, şi acum, rămasă singură, aşternea patul.

Atins de această - în viața lui - nemaipomenită intimitate casnică, e] se opri câtva timp în loc, apoi înainta cu un fel de sfială spre uşa iatacului.

- Care va să zică aici, pe canapeaua aceasta, ți-ai chinuit nopțile, grăi dânsul.

- O — răspunse ea - eu dorm totdeauna şi pretutindenea bine.

- îmi închipui, însă, că ți-e urât aici, urmă el.

- Nu mi-a fost urât singură - întâmpină ea -, dar acum, când vă ştiu pe d-voastră aproape...

- Mâne - grăi dânsul schimbând vorba — cel mai târziu poimâne o să ne sosească mobila pe care am comandat-o pentru odaia ce dă cu ferestrele spre pădure.

- Minunat! strigă Lucia înveselită. Numai dac-ar sosi mai nainte de a se fî întors mătuşa, ca să le găsească toate gata. O să se bucure!

- Cred şi eu - zise el depărtându-se, şi mai mult pentru sine - căci mai ales de gura ei o fac.

Era o seară de vară nu tocmai liniştită, dar răcoroasă şi plăcută. Luna, acum în scădere, nu răsărise încă, dar nu era întunerec, căci zarea soarelui apus se mai resfrângea din norii răzleți, pe care-i mâna un vânt uşor ce părea mai întețit în freamătul apropiatei păduri.

jur-împrejur cântau greierii, şi pe ici, pe colo flutura prin aer câte un liliac, iar din depărtare se auzea țipătul bufniței care o supărase pe d-na Fireanu.

Corbei sorbi de câteva ori din cafea, şi ochii lui se opriră la fereastra ce dedea spre terasa iatacului în care Lucia tot îşi mai făcea de lucru.

„Da, - zise el - e om femeia aceea: nu orişicine poau să-mpodobească lumea cu ființe ca fata aceasta."

Se ivi-n fața lui, Moină, aşa cum îl ştia de la Bălgrad.

„Peste putință!" îşi zise el.

Nu putea să-şi închipuiască cum o fată ca Lucia ar putea să prindă slăbiciune pentru asemenea om ori să se-mpace măcar cu gândul că are să-şi petreacă viața cu el.

Mai ştii?! Aşa cum era, Moină era om, şi femeile sunt incalculabile-n pornirile lor.

Chiar însă dacă s-ar fi împăcat ea, îi era greu lui să se împace, şi orişice ar fi zis dânsa, el stăruia în gândul că ea e siluită şi se supune numai ca să scape de mătuşa ei.

Lucia veni să ieie ceaşca.

- Să mai rămâi — îi zise el - că e seară şi plăcut a sta de vorbă.

- Plăcut e totdeauna dac-aveți d-voastră bunăvoința, dar îmi dați voie să duc ceaşca să o spele, răspunse ea şi iar se depărta.

Sările şi pe-ntunerec, omul foarte adeseori stă de vorbă mai bucuros decât ziua şi ia lumină. O fi, poate, pentru ca, ştiindu-se oarecum acoperit de întunecime, nu se teme că ochii, zâmbetul ori mişcările feței îl vor da de gol. Fie asta, fie alta, I .ucia se bucura că el voieşte să steie de vorbă cu dânsa, dar ținea să aibă timp, ca să-şi adune puterile. Simțise prea bine că dânsul voieşte sâ afle adevărul asupra simțămintelor ei, dar se temea să i-1 mărturisească şi ar fi voit ca dânsul să-1 afle fără de vina ei.

Ținea însă şi ei ca dânsa să fie cu inima deschisă şi sâ-i vorbească din propriul ei îndemn.

- Vezi - îi zise, dar, după ce se-ntoarse - aici îmi petrec eu sările aşa, singur.

Ea-1 încredința că e foarte plăcut aici, că viața petrecută în singurătate e şi ea plăcută şi vorbiră despre greierii cari cântă, despre liliecii ce flutură prin aer, despre freamătul pădurii, despre frumusețea răsăritului de lună, despre multe şi felurite, dar silințele lui Corbei de a o face să vorbească şi despre sine însasi erau zadarnice.

- Ştii c-am văzut pe d-l Moină? zise el în cete din urmă, pierzându-şi răbdarea.

- Da - răspunse ea -, îmi închipuiam c-o să-l vedeţi. A fost pe aici şî l-am rugat sâ se dufcă la mătuşa.

- El îmi spunea că nu ai voit sâ-l primeşti, urmă Corbei.

Lucia simţea cum sângele-i năvăleşte-n obraji. Dar aceasta acum nu se vedea.

- A, nu! răspunse ea stăpânindu-şi glasul. Ei ştia că mătuşa niciodată nu mi-a permis să stau singură cu dânsul, n-a putut dar să o zică aceasta decât temându-se ca nu cumva mătuşa să se supere. Nu puteam însă să nu-I primesc după ce făcuse un drum atât de lung. Trebuia să-î spun că mătuşa e la Bâlgrad.

Corbei rămase câtva timp nedumirit.

Moină îi părea altfel de cum şi-l închipuise.

Nu mai încăpea îndoială că unul din amândoi nu spune adevărul: se temeau amândoi de d-na Fireanu, şi ori el voia s-o dezvinovăţească pe ea, ori ea voia să scape de el. Aşa ori aşa, era între dânşii oarecare înţelegere, oarecare intimitate, ţineau unul la altul, şi Lucia nu era tocmai cum şi-o gândise, ceea ce-l mâhnea.

- Ca să ştii câ ţin în adevăr la d-ta - zise el cu-ndărătnicie - îţi mărturisesc câ mie nu mi-a făcut omul acela cea mai bună impresiune.

Obrajii Luciei iar se umplură de sânge.

Era-n vorbele lui şi-n felul cum le rostise el ceva până atunci necunoscut, un fel de căldură care nu arde, ci potoleşte şi deschide inimile. Inima ei însă nu putea să se deschidă.

- L-aţi văzut în treacăt, numai în pripă - grăi dânsa - şi e om oarecum neisprăvit, care nu ştie să se arate cum în adevăr este, dar are multe însuşiri bune, inimă bună, stăruinţă mare în toate...

Orişicât de întunerec ar fi fost, glasul ei o dedea de"goI, şi Corbei nu era obicinuit cu asemenea lucturi.

- Şi ţine mult la mine, adăugă ea.

- Asta o cred! zise el. Despre asta nu mă îndoiesc! Acesta e lucru firesc şi - urmă el muiat - eu am zis numai că mi s-a părut. Se poate că mă înşel, se poate că-mi voi schimba părerea după ce-l voi fi văzut de mai multe ori. Doamna Fireanu poate să-l cunoască mai bine, şi dacă d-ta ai slăbiciune pentru el...

Lucia tresări. Peste asta nu putea să treacă.

- Nu! — îl întrerupse ea, perzându-şi sărita - asta nu! slăbiciune nu am, s-ar putea însă să mâ obicinuiesc cu el şi să prind cu timpul şi slăbiciune.

- S-ar putea?! Nu se poate! răspunse el în felul lui, scurt. Auzi?! Om ca dânsul, ba pe deasupra şi popă, care vrea să-nveţe pe alţii ceea ce el însuşi nu ştie, să ţie-n alţii vîuă credinţa pe care el însuşi n-o are, să ferească pe alţii de păcatele în care el însuşi se-nfundă... Nu! nu se poate; dacă însă d-ta crezi că s-ar putea, mai aşteaptă, ca să te-ncredinţezi. Dorinţa mea - urmă el stăruitor - ţi-o spun, ca s-o ştii, dorinţa mea e numai sâ nu te pripeşti, să nu te laşi să fiî momită ori poate chiar siluită, sâ nu faci pasul acesta cu inima îndoită, poate chiat cu repulsiune...

Lucia era biruită.

- Dar ce pot eu să fac?! se tângui, dânsa, cuprinsă de deznădâjduire. Cine ţine seamă de dorinţele mele?! Cine mă-ntreabă ce vreau şi ce nu vreau?!

- Uite eu! îî zise el luând mâna ei şi uitându i-se la lumina lunei, acum răsărite, în ochi.

- Da — răspunse ea — o ştiu, o cred aceasta, am simţit-o din clipa în care v-am văzut, dar mâ cuprinde groaza când mă gândesc că dânsa a simţit-o şi ea, [căj ar putea sâ afle că-n o clipă de slăbiciune vi-am mătturisit adevărul. Cum rămân eu, sărmana de mine?!

- Care va să zică aşa e, cum ziceam eu! grăi dânsul. Aîbi, fata mea, inimă deschisă faţă cu mine, şi n-are să-ţi fie frică de nimeni - urmă el - căci numai pe tine te am în lume şi voi şti s-o înduplec şi pe dânsa.

IX

GU ORICE PRET

Corbei era om chibzuit, care nu se avântă, nu se pripeşte, dar, deşi crescut la Blaj, nu ştia să se mlădie, nu era în stare să spună vreun neadevăr, nici să-şi ascundă gândurile. O voia adeseori aceasta, dar îşi da în petec şi în cele din urmă se da de gol.

Nici că putea însă să-i fie Luciei de vreun folos făţărnicia lui, căci pe doamna Fireanu un om ca dânsul nu putea s-o înşele. Ea simţise chiar dintru început că i se slăbeşte stăpânirea asupra Luciei şi-şi pusese de gând să se facă stăpân pe Corbei, la care fata căuta scăpare.

Nemaigăsindu-1 pe Corbei la Bălgrad şi aflând că trecuseră două zile de când el se întorsese acasă, ea nu se mai îndoia că fata, vicleană cum o ştia, s-a folosit de timp ca să-1 tragă în partea ei pe Corbei.

„Aş! zise. O gâscă motoloagă! Cu mine nu se măsoară ea!"

Nu! mai ales acum, când se întorcea din nou biruitoare.

Sosită la Căsoaie, i-a fost destul să se uite o dată împrejur, pentru ca sâ le înţeleagă toate. Chiar şi dacă Corbei şi Lucia şi-ar fi dat silinţa, nu ar fi putut s-o-nşele, iar Corbei nu ştia să-şi deie asemenea silinţe şi Lucia ţinea s-o facă să simtă că nu mai e cum a fost.

- Minunat! grăi şi dânsa văzând odaia despre pădure acum frumos mobilată. Putem acum sâ stăm cât ne place şi să venim de câte ori vrem să ieşim la aep curat.

- Vorba e că noi tot am făcur ceva în lipsa d-tale, îi zise Corbei. Dar d-ta ce ne aduci?

- De ce m-am dus?! răspunse dânsa. N-aş fi plecat odată cu capul dacă nu-mi făceam treaba. Dar — urmă mai încet, întorcându-se spre el - despre aceasta mai avem timp să vorbim, aşa, numai noi amândoi. A fost greu. Toate ar fi mers, dar pacostea cu popa cel şizmatic nu voiau cu nici un chip să mi-o ierte.

- Foane fireşte! întâmpină Corbei, zâmbind cu răutate. Una e să te lepezi de toţi popii şi alta mai mare să treci de la un popă la altul.

Atât numai de astă dată, şi abia ziua următoare, după ce s-a orientat prin casă, a căutat doamna Fireanu să rămâie singură cu Corbei, ca să-î spună câ are Moină parohie, dintre două una, fie pe cea din sat, fie alta.

- Cum vei alege d-ta, încheie dânsa uitându-se în ochii lui.

- Prea bine, răspunse el. Putem să fim liniştiţi. Dacă de la alegerea mea atârnă, o să mă mai gândesc.

Mai uşor decât aşa nu putea să scape.

- De ce sâ te mai gândeşti? întâmpină însă d-na Fireanu, care grăbea.

- Nu ştiu - răspunse el - dacă nu le-am face tinerilor o nedreptate, aducându-i după toate cele petrecute aici, unde mulţi le-ar fi răuvoitori.

- Aşa mi s-a zis şi U Blaj, unde nu bucuros voiau să schimbe hotărârea, răspunse ea. Sâ lăsăm pe fata preutesei aici şi sâ luăm cealaltă parohie.

- Dar dacă Lucia şi tinârul ar voi mai bucuros aici?' întâmpină el. Tot trebuie să-i întrebăm şi pe dânşii mai nainte. de a lua o hotărâre.

Aşa ceva nu putea să-i treacă d-nei Fireanu prin minte.

- Atât mai lipseşte! strigă dânsa. S-o mai întrebăm pe ea, să-1 mai întrebăm şi pe el, ba să mai întrebăm şi pe preuteasa, şi pe fata ei, şi pe viitorul ei ginere cu toate neamurile lui.

- Fără îndoială, o-ntrerupse Corbei. Nu poţi să hotăreşti soartea cuiva fârâ ca să-1 întrebi şi pe el.

- Ba da! întâmpină ea. Lucia are să fie viaţa ei toată recunoscătoare c-a fost cineva care a purtat grijă de ea şi i-a găsit şt-un soţ cum nu se poate mai bun; Moină are sâ fie recunoscător câ s-a găsit cineva care l-a scos din îmbâcseala cancelariei, i-a găsit parohia şi i-a dat o soţie ca Lucia, iar preuteasa şi toţi ai ei au să fie mulţumiţi că nu li se ia parohia fără sâ li se deie în schimb alta.

Corbei o ascultă cu oarecare plăcere, dar zâmbind şi dând din când [în când] din cap.

- Când vrei sâ-i faci cuiva vreun bine — urmă ea plină de zel - şi ştii că e bine ceea ce faci, nu mai ai nevoie să-I întrebi şi pe el.

- F, foarte adevărat ceea ce zici d-ta - râspuitse el - si tocmai fiindcă nu ştiu dacă e bine ori nu ceea ce e vorba sâ fac, am nevoie de timp ca sâ mă pot dumiri. Pe lângă toate celelalte, nu pot să le dau sătenilor popă fără ca să ştiu dacâ-1 primesc ori nu bucuros...

- Aşa am ajunge până la Crăciun! strigă dânsa.

- Ba până după Crăciun, stărui el. Cam aşa ceva îmi închipuiesc eu. Aşa de-n pripă cum aţi voi d-voastre nu se pot pune la cale asemenea lucruri.

Doamna Fireanu îşi ridică capul.

- E peste putinţă, grăi dânsa. Acum s-a ivit ocaziunea, acum are să se facă; norocul îl prinzi când îţi iese-n cale.

- Noroc?! Eu zic că nu e noroc! grăi Corbei. Doamnă! Am văzut din întâmplare pe linărul acela, şi nu-mi place, deloc

nu-mi place. Poate să-i placă fetei, poate sâ-ţi placă şî d-tale, dar mie nu-mi place.

- Te-ncredinţez c-o sâ-ţi olacă după ce-l vei fi cunoscut mai bine!

- Ei bine, când o să-mi placă, o să-mi iau hotărârea -* grăi dânsul —, dar cu repulsiune n-am să fac nimic: poate să-mi plângă fata, poţi sâ stărui d-ta, eu tot nu fac decât ceea ce eu însumi voiesc.

Asemenea vorbe nu putea doamna Fireanu să asculte tară ca să-şi piardă răbdarea. Dacă aşa o lua, mai avea dânsa şi alte mijloace, alte arme.

- Bine, d-le, - grăi dânsa luându-şi vânt - sunt nouă ani, nouă, nu mai puţin, de când am sub purtarea mea de grijă pe această copilă săracă, şi nu m-a întrebat nimeni de unde iau mijloacele ca să o cresc: nu mi-am câştigat oare dreptul de a-i hotărî soarta?!

- Nu pun la îndoială bunătatea d-tale, îi răspunse el liniştit. Eşti o bună mătuşă şi femeie generoasă, şi n-aş avea nimic de zis dacă d-ta ai voi să-i hotăreşti soarta; ceri însă ca sâ i-o horărăsc eu aşa cum vrei d-ta, iar aceasta nu se poate. Eu nu sunt nici mitropolit, nici canonic, şi poţi să stărui cât vrei, câ tot nu fac ceea ce-mi ceri! Doamnă,'- urma el muiat - sunt şi mă simt singur în lumea aceasta. Dac-ai fi venit, sunt acum nouă ani, la mine şi mi-ai fi zis: „Domnule, iată o biată orfană, pe care eu, văduvă cu casă grea, nu pot să o ţin; fie-ţi milă de ea!..." dac-ai fi venit atunci şi mi-ai fi vorbit aşa, eu ţi-aş fi fost recunoscător şi, mulţumit câ pot să am pe cineva, om ca minei în lumea aceasca, aş fi luat-o sub purtarea mea de grije şi m-a$. bucura azi, cum te bucuri d-ra, văzând-o mare, plină de viaţă, frumoasă, bună şi cuminte, vrednică de iubirea tuturora. D-ta însă vii abia acum şi-mi ceri nu s-o iau sub purtarea mea de grije, ci sâ te ajut a i-o da altuia. Dă-mi, doamnă, voie şi lasă-mi timp să mă dumiresc cine e acel altul.

Doamna Fireanu se simţea învinsă, dar tocmai aceasta o scotea din sărite.

- Mi se cuvine ajutorul - răspunse ea ridicând glasul - căci am jertfit destul pentru dânsa.

- Da, destul, chiar prea mult - întâmpină el - şi ar fi nedrept să ţi se mai ceară şi alte jertfe. D-ta vezi însă că eu am destul, chiar prea mult, şi dacă e capriciul meu de om cu stare să mai amânăm lucrurile câteva luni de zile, se cuvine ca aceasta în sarcina mea să se facă. Nu ai, doamnă, dreptul de a te simţi jignită dacă te rog să primeşti din partea mea un mic ajutor pentru nepoata d-tale, să zicem o sută, fie chiar două sute de florini pe lună, căci e fată mare şi are multe trebuinţe.

Nu se simţea jignită doamna Fireanu, ba era mâhnită că n-a venit mai de mult, dar acum nu se mai putea ceea ce voia dânsul şi ea dete năcăjită din cap.

- Dărnicia d-tale- răspunse ea - n-ar putea decât s-o scoată dîn minţi. Ar fi destul să ştie că te interesezi atât de mult de dânsa pentru ca sâ nu mai voiască a-şi da mâna lui Moină.

- Ei vezi, doamnă, - strigă el înviorat - vezi că aveam multă dreptate când presupuneam că dânsa nu din chiar al ei îndemn, ci de nevoie se-mpacă cu gândul de a-i fi soţie?

- Mare lucru! exclamă doamna Fireanu. Dar în lumea cea adevărata aşa se petrec lucrurile: mai de voie, mai de nevoie, fetele se mărită, se obişnuiesc cu încetul şi în cele din urmă se simt fericite fiecare la casa ei. Numai prin romanuri se cern lucrurile ca prin sită deasă.

- Eu sunt de altă părere - grăi dânsul - şi ţin să am acele câteva luni.

- Câteva luni sunt totdeauna, stărui dânsa. Repet câ nu se mai face dacă nu se face acum.

- Atunci n-are să se **facă** niciodată - întâmpină el - şi cu atât mai bine.

- Dar trebuie neapărat să se facă, domnule Corbei, — stărui iar dânsa - căci n-are fata unde să-şi pună capul. Sunt mumă şi eu, am datorii către copiii mei şi nu mai pot sâ o ţin la casa mea; peste câteva săptămâni mi se întoarce fata, şi nu pot să ţin două fete mari la casă.

Corbei se dete un pas înapoi şi se uită lung la dânsa.

Le-nţelegea acum toate, şi dacă n-ar fî fost la mijloc Lucia, i-ar fi întors spatele şi s-ar fi depărtat. El nu putea însă s-o pună pe fată în duşmănie cu mătuşa ei, poate singura ei rudă mai apropiată, care a crescut-o şi căreia îi datora recunoştinţă.

- îţi mulţumesc, doamnă, pentru mărturisirea aceasta, grăi dânsul. Trebuia să mi-o spuneţi aceasta chiar de la început, căci nu mai stăruiam. Aşa este, Lucia nu poate să rămâie în casa d-tale: ar fi greu şi pentru d-ta, şi pentru dânsa. Să ne-nţelegem cu toată dragostea ce facem cu ea.

- O măritâm, domnule Corbei, zise doamna Fireanu hotărât. Altă scăpare nu e.

- Asta nu! tot nu! Despre asta să nu mai vorbim, răspunse el şi începu să se plimbe neliniştit. Tot mai bine e să rămâie fată bătrână decât să fie astfel jertfită.

- Dar - stărui din nou doamna Fireanu - eu m-am canoniţi nouă ani de zile cu dânsa şi vreau să-mi am sufletul împăcat ştiind-o aşezată. N-ar avea nici cumnată-mea, răposata^ odihnă-n mormântul ei dac-aş lăsa-o fără de rost. i

Corbei se opri în faţa ei. U

- Nu-mi vorbi de dânsa, doamnă, îi zise emoţionat. De cd nu mi-ai adus-o pe fata ei atunci?! Mi s-a schimbat întreaga viaţă de când mi-a intrat în casă: am şi eu pe cineva la care ţitt şi mă gândesc, de care port grije, căruia vreau să-i fac viaţa plăcută, de a cărui iubire ţin să mă bucur, sunt om ca toţ* oamenii. Aşa şi chiar mai bine mi-ar fi fost încă de atunci dacă mi-ai fi adus-o, şi nu d-ta ai să te plângi c-ai ţinut-o, cî mă plâng eu câ m-ai lipsit de ea. Dacă ţi-e acum o sarcină, lasă-ml-o mie, c-o primesc bucuros, o iau cu multă dragoste.

Doamna Fireanu se uită la el zâmbind cu răutate.

- Te cred, zise ea. Nu în zădar au fost ostenelele mele. Acum, după ce am format-o eu, aşa, de-a gata, o primeşte orişicine, căci e plăcut şi preţios ajutor la orice casă. Cam în ce fel aş avea însă să ţi-o las?

- Ai toată dreptatea, răspunse el liniştit. Trebuie să-ţi fie viaţa ei toată recunoscătoare, şi iubirea d-tale, ostenelele ce ţi-ai dat şi jertfele ce ai adus nu por să fie pe din destul răsplătite. Aşa e! Eşti văduvă doamnă, ai tras de la gura copiilor d-tale şi ai fată de măritat, şi săvârşesc un act de dreptare dacă din pietate către răposata, drept recunoştinţă din partea mea şi pentru ca să iubiţi cu atât mai vârtos pe Lucia, voi adăuga cinci mii de florini la zestrea fiicei d-tale. O fac aceasta cu toată inima, mă bucur că pot s-o fac, şi din datorie către fiica d-tale trebuie să primeşti.

- Dărnicia d-tale e prea mare - răspunse doamna Fireanu făcându-şi bineştiutul compliment - şi mă simt umilită în faţa ei! îţi mulţumesc şi în numele fiicei mele. Dar - adăugă cam sttimtoratâ - dacă atât de mare ţi-e dărnicia, toată lumea va sti că Lucia o să aibă şi mai mult, şi e mai bine chiar şi pentru dânsa sâ nu rămâie la casa mea, alăturea cu fiica mea... „care - adăugă ea în gândul ei - nu e nici atâta de frumoasă, nici atât de deşteaptă, nici atât de îndemânatica".

- Bîne - răspunse Corbei supărat - asta n-o să tulbure dragostea ce trebuie să ne lege. O s-o trimitem undeva, o să găsim fie la Sibiu, fie Ia Braşov, fie aiurea pe cineva care o va ţine până ce-şi va găsi norocul, dar n-o jertfim, doamnă, nu, cu nici un preţ!

Doamna Fireanu nu mai avea nimic de zis, şi peste puţin Lucia nu putea să se mire îndestul de unde deodată atâta dragoste dîn partea mătuşei sale, care o ţine totdeauna la

oarecare depărtare, ca sâ nu se facă, cum zicea dânsa, prea îndrăzneață.

Nu știa fata ce s-a petrecut, dar vedea că despre Moină nu se mai vorbește, și inima îi sălta de bucurie când aflâ că vorba e sâ se ducă fie la Sibiu, fie la Brașov.

Era, la urma urmelor, fată încă tinără și mai putea să aștepte, sâ învețe, să se bucure de tinerețele ei. De când umblase cu cărțile lui Corbei, care aproape toate erau în nemțește, se simțea nenorocită că nu poate sâ le citească; o cuprindeau acum amețelile când se gândea că va putea să învețe și nemțește la Brașov ori la Sibiu.

— Și de ce ș! nu mai departe?! zicea d-na Fireanu, pe care o adlmenea gândul unei călătorii frumoase. Ce mi-e Brașovul, și ce mi-e Viena?!

~ Viena?! zicea Corbei. Da, Viena, unde și-a petrecut el tinerețele.

Era în casa atâta timp pustie și dosnică o lumină și-o veselie și-o viață plină de bucurii neașteptate, încât Borbaia nu-și mai cunoștea stăpânul, care știa acum sâ râdă și să glumească chiar și cu dânsa, parcă toată ziua ar fi fost seară.

Iar doamna Fireanu nu mai avea grabă. De ce să *st* grăbească, de ce să-și deie zor când era atât de bine la Căsoaie și toate îi mergeau în plin?

Da, Ia Viena, și firește, Corbei nu putea s-o ducă el însuși pe Lucia. Putea însă să le însoțească... Și astfel îi venise dorul de călătorie.

„Mi-e parcă s-a cam zăpăcir Corbei, își zicea peste vro două săptămâni Ghiurca. A plecat așa, haid', în lume! cu cele două femei."

PARTEA A TREIA

I

CEI DE ACASĂ

- Cum ai zis?!... a plecat cu el?! întrebă Moină dând din cap.

- Da! răspunse Ghiurca. Ea și mătușa ei, sunt acum cinci zile.

- Unde?

- Asta o vor fi știind el și ele. La Plopiș a făcut rânduială pentru câteva săptămâni.

- Nu se poate! grăi Moină. Mie domnul Huțanu mi-a spus că toate sunt puse la cale și rămâne numai **Ca** el să facă alegerea. M-a trimis aici tocmai pentru câ cei de Ia Blaj sunt supărăți că-i ține în loc.

Ghiurca se uită cu un fel de milă la dânsul.

- Și d-ta crezi câ el n-are altă grijă decât să nu-i mai supere? întâmpină el. I-a ținut, îi ține și o să-i mai ție dacă n-or avea destulă minte ca s-o facă și fără de dânsul. Pe cât îl știu eu, o fi și uitat că are s-o facă și asta.

- Nu se poate, repetă Moina. Nu hai s-â prea părut, ce-i drept, a bine când am aflat câ-l pun și pe el la mijloc, am cam stat pe gânduri când am plecat de aici, mî-a fost greu când am dat față cu el și n-o să uit niciodată cum m-a luat când l-am întâlnit la Bâlgrad, dar d-na Fireanu e femeie care nu umblă degeaba, n-o sâ mă poarte cu vorba și nu-i dă răgaz.

- Pe ea n-o cunosc şi nu pol să-i zic nimic, grăi Ghiurca. Omul trage, cât poate, nădejde, şi nu vreau să te dezmint, dar îţi spun că pe el n-ai să te razirnj.

Moină rămase câtva timp cu ochii ţintă la pământ, ca omul care nu mai ştie ce să facă. •

- Să mă ferească Dumnezeu să nu se-ntâmple cumva ceva, c-o sa cad în mare păcat, grăi apoi. Mi-am stricat tot rostul şi cu viaţa mea să nu se joace nimeni!

Nu rostise bine vorbele aceste, când dete peste ei Vidu, care să întorsese de la Seghedin, unde fusese cu câteva plute de scânduri, şi se oprise pe un ceas, două, ca să-şi vadă părinţii.

îl ştia pe Moină încă din ziua de Sân-Petru, dar fiind prietin cu Andrei, nu-1 prea vedea bucuros.

- Ei, cum stai? îl întrebă el dându-t mâna.

Moină dete din umeri.

- întreabă-l să te întrebe, răspunse Ghiurca. Cum poate să steie cineva care-şi pune nădejdea în Corbei?

Vidu nu era de aceeaşi părere. Anii petrecuţi la Sibiu şi mai ales cei petrecuţi la oaste-1 cam depărtaseră de tatăl său.

- Dar cu încurcătura de la Plopiş cum a rămas? întrebă ef, ca să schimbe vorba. Eu a trebuit să plec chiar [în] ziua aceeâi

- Cum să rămâie? grăi Ghiurca. L-au osândit pe Cârcioc la un an de zile şi s-au sfârşit toate.

- Era însă el în adevăr vinovat? .

- El zice că nu, dar l-au văzut chiar puind focul, deşjj fiindu-le milă de el, n-au mai spus-o şi asta! .j

- Atunci a scăpat uşor.

- El zice că nu, şi e rău cătrănit pe Corbei. :,

- Asta-i bună! Parcă Corbei l-a făcut să pună foc. Ghiurca. se uită cam pe sub geană la *fiul* său. i>

- Dar tu cum ai ajuns să te amesteci în treaba aceea? întrebă el.

Sunt oameni fcare] vecinie râd. Aşa le sunt făcuţi ochii si aşa li-e croiul gurii că nu pot să vorbească, nici să se uite la cineva fără ca să râdă, parcă ar fi cei mai fericiţi în lume. Dintre aceştia era Vidu. Ar fî râs şi când i-aî fi tras o palmă. Acum el râse mai tare decât de obicei.

— Asta-i! zise. Parcă nu tot satul era amestecat, şi nu sunt şi eu de aci din sat?] Ştii prea bine că vicişpanul învârte şuruburile, iar ovreul îi are pădurea în tăiere. Apoi - urmă, schimbând vorba mai în glumă — o sâ vezi d-ta ce treabă frumoasă o să fac eu cu Corbei. Uite, pădurea de colo e tocmai bună de tăiere, lemn sănătos, aproape de Murăş.

— Ei, — întâmpină Ghiurca - şi crezi câ li-o dă ovreilor? Mai bine o lasă să se usuce-n picioare!

— Dă-i dracului de ovrei, răspunse Vidu tot râzând. Eu umblu să le prind meşteşugul, şi de acolo înainte grija mea.

— Să-ţi ieie şapte piei.

— Ia câte îi dai - răspunse Vidu — şj-ţi dă câte ştii să-i iei. Dacă e vorba, el nici nu ştie ce are.

Vidu o zicea aceasta aşa, numai fiindcă era neguţător, fără ca sâ-şi deie seamă că are multă dreptate.

N-a fost Corbei niciodată om care face socoteli şi nu era-n stare să-şi deie seamă ce are şi ce nu are. Muncea ca să-şi petreacă viaţa, cheltuia puţin fiindcă de mai mult nu simţea nevoia, şi lumea îi zicea că e zgârcit fiindcă vedea câ adună mereu. Adevărul era însă că nu el aduna, ci se aduna de sine cam fără de ştirea lui.

Acum însă se schimbaseră deodată lucrurile, şi dac-ar fi ştiut ce încă nu ştia, Vidu l-ar fi luat pe Corbei chiar drept risipitor.

E mare mulţumirea să iei mereu şi să aduni, dar neasemănat mai mare e să fi adunat şi să dai, şi deprins o dată cu mulţumirea aceasta, Corbei trebuia în curând sâ se facă nesăţios.

Atunci când Huţanu îi vorbea despre copiii săi, îl încânta gândul că poate să-1 ajute şi era mâhnit văzând că amicul său

s-ar simţi jignit. De ce folos îi era averea dacă nu putea să-şi facă nici plăcerea aceasta?!

De averea lui s-a folosit când s-a dus la Tihamer ca să scape pe Ghiurca din strâmtorările în care se afla, şi încă mai mâhnit era când s-a încredinţat că Ghiurca se simţea şi el jignit. '

După ce a cetit apoi notiţa de prin gazete, a fost cuprins de simţământul că averea nu numai că nu-i este de folos, dar e chiar o pacoste pentru dânsul.

Toată ura ea i-o aducea pe cap, căci altă vină decât de a se fi îmbogăţit el n-avea, şi chiar şi-n gândul lui aceasta era o adevărată vină.

De ce adecă unul să aibă mai mult decât ceea ce în adevăr îi trebuie, în vreme ce alţii se luptă cu nevoi mari?! E firească mânia acestora şi legitimă. El se simţea vinovat, recunoştea că are prea mult şi-i era nesuferit gândul că lumea are cuvinte de a-l socoti însetat de câştig, chiar zgârcit.

Vorbea deci cu inima curată când zicea că nu ţine seamă de paguba ce suferise, şî tot cu inima curată a vorbit când i-a zis lui Văleanu: „Dă-le acolo ce vor fi cerând..."

Dedea ori lăsa să treacă de la dânsul pentru ca lumea sâ nu-1 mai socotească zgârcit, şi viuă i-a fost mulţumirea când a văzut că doamna Fireanu nu se simte jignită de ajutorul pe care îl dă pentru fiica ei.

El avea multă dreptate: ea 1-a-nţeles mai bine decât orişicine şi, simţindu-i o dată slăbiciunea, s-a folosit în toată întinderea şi cu inima deschisă de ea.

„De ce nu, dacâ-ţi face plăcere?!" era totdeauna vorba ei.

Ştia dar Corbei unde pleacă, dar nu putea să ştie şi unde o sâ ajungă cu dânsa.

Trecând spre Viena, e păcat să nu te opreşti Ia Pesta şi să nu vezi şi Buda, vechea cetate cu multele ei frumuseţi, şi insula Margareta şi celelalte. Abia pe la sfârşitul săptămânii au sosit dar la Viena, lui multdoritul oraş. Aici apoi tot să stai şi să te

plimbi şi să vezi, mai ales având cu tine un suflet atât de expansiv ca doamna Fireanu, care nu se mai sătuta şi mereu zicea: „N-o să uit niciodată!" şi mereu săruta pe Lucia, de dragul căreia făcea călătoria.

Ce minunate sunt apoi împrejurimile Vienei, unde el petrecuse zile atât de frumoase, iar Alpii sunt aproape, şi Veneţia cu întinsul albastru al mării nu e departe... şi: „De ce nu, dacă şi asta-ţi face plăcere?!"

Tot e bine sâ ai, că te poţi bucura de multe, şi nu-şi închipuise Corbei niciodată că poate viaţa omenească să fie atât de plăcută cum era a lui în timpul celor câteva săptămâni pe care le-a petrecut plimbându-se de ici până colo cu cele două femei, care-1 purtau oarecum în braţe şi-1 dădăceau.

Era însă şi-n fericirea aceasta o notă dureroasă, şi el tot îşi zicea dîn când în când: „Cine m-a pus să plec în lume cu femeile aceste?!"

Orişiunde se ducea, doamna Fireanu era luată drept soţia, iar Lucia drept fiica lui, ceea ce nu era adevărat.

Lucrul acesta nu-I supăra. Iasă câ se obicinuise cu gândul că una crede lumea şi altul e adevărul, dar doamna Fireanu mai ales acum, aşa călătorind din de-a gata, avea mult haz; iară Lucia era fată cu care s-ar fi putut făli orişicare părinte.

Nici pe doamna Fireanu n-o supăra aceasta, ba n-ar fi supărat-o poate nici dac-ar fi fost adevărat.

O supăta însă pe Lucia, care nu era fata doamnei Fireanu şi ţinea ca lumea să nu creadă ceea ce nu este şi nici nu poate să fie adevărat.

N-ar fi lăsat-o dar odată cu capul pe mătuşa ei singură cu dânsul, şi cu cât mai mult se apropia timpul ca să se despartă de dânşii, cu atât mai des i se umpleau ochii de lacrămi.

- Ce e, fata mea?! o întrebă el în cele din urmă. D-ta însăţi ai dorit sâ te aducem aici. Nu cumva-ţi pare rău.

- Nu ştiu, răspunse ea. Mi-e adeseori parcă sunt smintită şî mă tem câ mă lăsaţi şi mă părăsiţi aici. Ce-i sunt eu ei şi ce-ţi sunt eu d-tale?! urmă ea stăpânindu-şi plânsul. înţeleg să ţineţi la mine câtă vreme pot să răsplătesc bunăvoinţa d-voastră prin faptele mele, dar o să mă uitaţi după ce nu mai puteţi să vedeţi din ochii mei dorinţa de a vă fi folositoare.

- Vai de mine! răspunse el cu ochii plini de lacrămi. Dar am fost şi eu orfan în copilăria mea şi orfan mi-am petrecut toata viaţa; îmi faci destul dacă mă laşi să te iubesc şi să te ajut a te bucura de viaţă. Iubirea mea către tine e neistovită, rata mea!

- Ştiu, o văd în fiecare clipă — răspunse ea deznădăjduită —, dar nu pot să cred: vecinie mă îndoiesc şi mă tem, căci - izbucni ea - dânsa are copiii el şi e atât de vicleană!

El o cuprinse-n braţe şi-o sărută pe frunte şi pe obraz.

- Să nu mai aud din gura ta vorba aceasta — îi zise — căci ea e o ruşine pentru tine şî mă jigneşte adânc. Eu numai pe tine te am şi numai pe tine te mai pot avea în lumea aceasta.

Aşa li-a fost despărţirea, şi de aceea, întorcându-se spre casă, el era cuprins de simţământul că nu are destul, că e puţin, de tot puţin ceea ce are, şi grăbea ca să sosească acasă cât mai curând şi să-şi iacă socotelile.

„Da! - îşi zicea - e mare mulţumirea de a da, însă mulţumirea aceasta nu poate s-o aibă decât cel ce ştie să adune, să păstreze, să chivernisească. Fără de muncă nu e răsplată; fără stăpânire de sine nu e mulţumire."

Asta era ceea ce nu ştiau nici Vidu, nici ceilalţi, care rămăseseră acasă.

Ştiau numai că Corbei a adunat şi-a tot adunat, şi-a tras de la gură ca să adune, c-a despuiat pe alţii ca sâ adune, ias acum, când are, a plecat cu cele două femei, nimeni nu şria unde şi în ce treburi. Nu ştiau fiindcă nimeni nu spusese şi nu

spusese fiindcă ştia că, orişice-ar spune, lumea va crede tot numai ce-i vine ei la socoteală.

Nu credea şi lumea aceasta că-i este soţie d-na Fireanu, dar credea altăceva ce era mai supărător şi pentru dânsul, şi pentru dânsa, şi erau mulţi care nu credeau, dar ziceau că-î este în adevăr fată Lucia. Erau temeiuri neîndoioase pe care se răzâmau, căci Borbaia, care le ştia toate cum le auzise cu urechile ei şi le văzuse cu ochii ei, nu vorbea alandala.

E lucrul de tot prost să trăieşti în lumea aceasta, unde oamenii nu-şi văd şi sufletele unii altora şi se mint unii pe alţii, şi se judeca după semne, pe care fiecare le-nţelege în felul lui.

Se vorbea şi pe aci prin apropiere, unde toată lumea-1 ştia pe Corbei, şi pe la Cluj, unde toată lumea o ştia pe doamna Fireanu, şi pe ta Blaj, unde lumea eta rău supărată pe amândoi, şi toţi erau scandalizaţi, mulţi, mulţi se bucurau, puţini steteau la îndoială, iar Ghiurca putea să zică: „Simţeam eu că asta îi frânge gâtul!"

După-ntoarcerea lor s-au mai potolit lucrurile.

Era nedumerită lumea, până chiar şi Borbaia.

Cum adecă? El aici, ea acolo, iar fata nu-î?!

în curând s-a pornit însă vestea că doamna Fiteanu se laudă cu zestrea fetei.

De unde putea s-o sporească aşa deodată?

Se vedea cât de colo c-a vândut-o pe biata de orfană.

O, asemenea lucruri se-ntâmplă. Mai ales Ia Cluj, ele nu sunt deloc rare.

- Nu se poate! zicea Moină. Peste putinţă! Pe aceea poţi s-o tai, poţi s-o strângi de gât, poţi s-o sfărâmi în petri de moară, dar nu poţi s-o vinzi!

SOCOTELILE LUI VIDU

Vidu intrase - cum zicea el - slugă la ovrei fiindcă nimeni n-ar fi putut să-1 plătească atât de bine ca ovreii, cari aveau mare trebuinţă de dânsul.

Era om umblat prin lume, vorbea şi româneşte, şi săseşte, şi ungureşte, ştia sâ se vâre şi să-şi facă cunoştinţe, nu obosea niciodată şi, ca sâ-1 împinteneze, i-au făcut şi parte din câştig.

în curând se-ncredinţase că e rău plătit şi câ şi partea din câştig e mică, dar stetea fiindcă învăţa multe.

învăţase, înainte de toate, sâ facă socoteala dobândaşilor.

Se zicea contabil, dar altele erau treburile pe care le făcea.

Căuta pădurile bune de pus în tăiere, ceea ce ovreii nu prea puteau să facă, fiindcă lumea e prepuielnică şi-i lua Ia ochi îndată ce se iveau undeva. îl învăţaseră să aleagă copacii, sâ-i măsoare şi sâ-i împartă după calităţi, să facă socoteala tăierii după preţul zilelor de lucru în partea locului şi a transportului până la Murăş după greutăţile drumurilor. ,

După ce se dumirea apoi, întră în vorbă cu proprietarul pădurii, şi ştia el de ce zicea câ nu ştie Corbei ce are. Rar se nimerea câte un proprietar care putea să-şi deie seamă cam ce-i preţuia pădurea. El îi da deci un preţ de nimic. Dacă se-nvoiau, era bine: lua pădurea în tăiere pentru ovrei. Dacă nu se puteau învoi, venea ovreul si dedea mai mult.

Un lucru nu-nţelegea el la început: de unde ştiu ovreii până unde pot să urce preţul.

Acesta l-a aflat după ce-a început să meargă cu plutele la Seghedin.

Grija cea mare a evreilor era ca lemnele să nu zacă, fiindcă, zăcând, ele se scumpeau. De cele mai multe ori, dar, ei amânau încheierea învoielii până ce nu găseau cumpărător şi astfel tăiau lemne vândute, pe care aveau sâ le predeie la termin hotărât, şi el pleca cu plutele nu ca sâ vândă lemnele, ci ca sâ ieie banii în primire.

„Dacă e aşa - îşi zise Vidu - cu bani puţini poţi să faci neguţâtorie mare."

Ştiind acum unde e nevoie de lemne şi cum se plăteşte fiecare calitate, el mergea la sigur şi putea să-şi facă socoteala cât se perde în fiecare zi dacă lemnele zac în magazie şi cât se câştiga vânzându-Ie mai ieftin, dar mai curând.

I-o făcea şi tatălui său socoteala aceasta. Ştiind câte datorii are şî cât poate să câştige, foarte uşor se-ncredinţa ca e nevoit să se împrumute ca să-şi poară plăti carnetele şi că în curând n-o să-i rămâie decât să-nceapâ a vinde câte ceva, dacă nu-i vor fî scoţând alţii averea-n vânzare. De aceasta, mai ales de aceasta se temea Vidu de când ştia că au fost cumpărate poliţele tatălui său şi că cumpărătorul e Corbei, care cumpăra mereu averi.

Aşa a venit planul cu pădurea.

Aflase că la Arad, unde se lucra la o cale ferată, e mare nevoie de lemn de stejar, şi traverse, şi lemnărie pentru poduri, şi câştiga mult dacă putea să ieie pădurea lui Corbei în tăiere.

„Şi mi-o dă — îşi zicea - că-1 arde să-şi scoată banii, care de la tata nu-i mai vede."

Aici îi era greşită socoteala, căci aşa de tare cum credea el, nu-1 ardea pe Corbei.

Se făcuse, ce-î drept, mai cum îl socotea lumea şi nici nu mai da, nici nu mai lăsa să treacă de la dânsul, dar trăsese o

dungă groasă peste socotelile din trecut şi, nefiind neguţător, nu făcea socoteala dobânzilor, pe care nu el avea să le deie ori să le primească. Se adunau adeseori bani în lada lui şi n-a simţit niciodată că perde ceva lăsându-i să zacă. Apropiindu-se dar timpul când Ghiurca avea să plătească la bancă fie capete, fie carnete, Corbei nu se neliniştea deloc.

Ghiurca era cel ce trebuia să se neliniştească: era însă şi el foarte liniştit şi nici că se gândea sâ facă ceva.

- Lasă, că mă duc eu la dânsul, grăi Vidu.

- Umbli degeaba! îi zise rată! său, dar el tot se duse. Corbei îl măsură din ochi cum se măsoară copacii din pădure. îl ştia de când era copil, dar de când se zburătorise aflase despre el numai lucruri care îi păreau urâte.

- Să plătească -r zise el scurt - dacă poate.

- N u poate.

- Aşa dau şi eu cu socoteală. El poate numai să ieie, dar tocmai de aceea n-o să-1 mai ajut să se înece în carnete. Nu-i dau girul, nu i-l mai dau!

- Dar de aiurea numai cu carnete mari ar putea să se împrumute şi o să i se facă protest.

- N-are să se împrumute, răspunse Corbei, apoi se duse la casa de fier, o deschise şi scoase din ea un plic cu hârtii. Uite, - urmă apoi - aceştia sunt banii pe care i-am luat de ia bancă: îi tin la îndemână ca să-i duc înapoi, dar şi îi scot averea cât mai curând în vânzare.

- E păcat - grăi Vidu - căci suntem cinci copii.

- Tocmai pentru că sunteţi, şi el nu se gândeşte ia aceasta,, întâmpină Corbei. Cumpără-o tu, ca să nu treacă-n mâni străine.

- Ba sâ mă ferească Sfântul! răspunse Vidu. Ce om aş fi dac-aş face aşa ceva?! ,i

- Ei bine! se-ndărătnici Corbei. O s-o cumpere alţii. Acum tot vă mai rămâne ceva. Cu cât mai curând o perde, cu atât mai multă vă rămâne.

Vidu nu era om care se dă cu una, cu două învins.

— Unchiule, - zise el — eu am adunat ceva: ajută-mâ să mai adun, ca să-1 scap.

Corbei se uită oarecum speriat la el.

Da, era văr cu Ghiurca şi omul acesta îi era în adevăr nepot; niciodată însă el n-a simţit că are şi nepoţi, niciodată nu-i mai zisese nimeni „unchiule".

— Aşa este - grăi dânsul — bunica ta şi mama mea au fost surori, tu-mi eşti nepot şi eu îţi sunt unchi; voi însă vă aduceţi aminte de aceasta numai acum, când sunteţi ajunşi în mare stâmtoare.

- A m ştiut-o totdeauna — răspunse Vidu liniştit-, dar n-am îndrăznit s-o spunem: prea erai sus d-ta, şi prea ne ştiam jos noi înşine.

Corbei îi râse-n faţă.

- Se vede că te-ai spurcat cu ovreii - îi zise cu asprime - că te-ai făcut neruşinat ca dânşii. Care va să zică, acum m-am mai coborât eu şi v-aţi mai ridicat voi? Nu-i aşa?!

- Nu - stărui Vidu tot liniştit -, nu că ne-am ridicat, dar am căzut atât de rău, încât deznădăjduirea m-a făcut pe mine îndrăzneţ, şi dac-ar fi să mă dai azi afară, mă-ntorc mâne iar: nu poţi să ne laşi; trebuie să ne ajuţi, că nu cer să-mi dai, ci să-mi lesneşti putinţa de a agonisi, Orişicare mâhniri ai fi avut pe urma lui, nu de el e vorba, ci de noi, care te cinstim şi niciodată nu ţi-am greşit nimic. >

Corbei nu putea să audă asemenea vorbe, care îi răscoleau întreaga fiinţă.

— E un mişel - strigă el adânc mişcat -, un ticălos, care-şi necinsteşte neamul şi a nenorocit pe ai săi! Pe el nu mai poate nimeni sâ-1 scape.

Ia asa ceva nu se aşteptase Vidu.

F.i se cutremură, şi ochii i se umplură de văpaie.

- Mişel şi ticălos?! grăi dându-se un pas înapoi şi puhidu-şi amândouă mânife-n cap. Se vede că nu ştii că eu am stat trei, ani **ÎJI** oaste şi mă ştiu pân-acum om cumsecade, care nu poate să treacă peste asemenea vorbe. Poţi să gândeşti cum te taie capul, poţi să-1 judeci cum vrei, poţi să-i zici lui ori să-mi spui mie-n faţă ca sunt mişel, dar însuţi te arăţi mişel când nu te sficşti a ocărî pe rata în fata fiului. Orişicum îl vei fi socotind, mi-e tată - strigă - şi un nemernic am fost umilindu-mâ în faţa unui om fără de inimă, căruia nici legăturile dintre tată şi fiu nu-i sunt sfinte. Dacă aşa e, pot să-ţi urle vânrurile-ii casă, că nimeni n-o să mai între-n ea! adăugă şi se depărta cu capul ridicat.

Corbei rămase ca într-un fel de aiurire, umilit, căit, cu lacrâmile-n ochi.

Strivit de simţemântul că în adevăr mare mişelie a făcut, ar fi voit sâ alerge după Vidu, să-1 cheme înapoi şi să-i ceară iertare, dar ruşinea îl covârşea, nu mai era stăpân pe sine însuşi, nu putea sâ se mişte din loc şi sta, parcă, la îndoială dacă lucrurile se petrec în aievea ori e la mijloc numai o înscenare a vreunui duh necurat.

„O, nenorocită e fiinţa omului şi vrednică de plâns! îşi zise el. Osândit a le vedea şi a Ie judeca toate numai după părerile ce-şi face în neputinţa lui de a cunoaşte adevărul, el se amăgeşte în fiecare clipă însuşi pe sine. Mă plâng eu că mi se face nedreptate răstălmăcindu-mi faptele, şi nu e nimeni mai bănuitor, mai aspru şi mai nedrept decât mine."

Rău a făcut Vidu de a plecat atât de pripit; dac-ar fi avur răbdare, şi-ar mai fi stat puţin, el şi-ar fi făcut treburile.

- Ai avut roată dreptatea, i-a zis el însă tatălui său după ce s-a-ntors. Cu omul acela nimeni nu poate s-o scoată la capăt; are să-ţi pună averea-n vânzare şi-o cumpără cu preţ de nimic.

Ghiurca zâmbi pe sub mustaţă.

- Asta n-are s-o facă niciodată, îi zise foarte liniştit.

- Neapărat că nu - se-ndărâtnici Vidu - căci o să-i stric socotelile; chiar şi dacă m-aş da rob, i le stric.

El greşea.

Multe ar fi fost Corbei în stare sâ facă pentru ca sâ fie date uitării vorbele aspre pe care [le] rosrise; una îi era însă peste putinţa: sâ tiu facă ceea ce nu din pripire, ci în urma unei chibzuiri liniştite a zis câ va face. El îşi perduse sărita tocmai pentru că nu voia şi era nevoit să scoată Ia vânzare averea Iui Ghiurca.

Mereu îi venea să trimită după Vidu, nu însă ca sâ-i spună câ-şî schimba gândul, ci ca sâ-1 încredinţeze că nu si-1 poate schimba şi să-1 întrebe cum ar putea să-i lesnească putinţa de a agonisi, cum zisese el, dar a sosit seara fără ca să se fi putut îmbărbăta s-o facă aceasta.

Iar serile nu-i mai erau acum, ca odinioară, cea mai plăcută parte a zilei.

De când să întorsese din călătorie, i se schimbase cu desăvârşire întregul fel de a fi.

Casa îi părea din zi în zi mai pustie, lucrările din gospodărie îl oboseau din ce în ce mai mult, cărţile lui îi rămăseseră seci", mâncarea nu-i mai priîa, rigna somnului n-o mai avea, iar dimineţile, când i se aducea corespondenţa, el tremura în coate încheieturile, căci în fiecare zi aproape îi venea scrisoare de la Lucia, care-1 ruga să n-o uite, îi spunea că n-are în lume pe nimeni afară de dânsul şi i se plângea că amarul străinătăţii îi seacă viaţa.

Ce putea el să facă cu dânsa?

O, poate în draga lui voie să zică cel ce stâ singur în lume că puţin îi pasă de părerile ce-şi vor fi făcând alţii despre dânsul! Când ai insă pe cineva, ţii la bunele păreri şi la bunăvoinţa

tuturora şi-ţi calci pe inimă, îţi stăpâneşti firea şi-ţi dai silinţa să-ti îmblânzeşti duşmanii. Iară el îşi răcea duşmani.

„Ctne? îşi zicea. Cine mi adus? Cine m-a pus sâ rostesc acele vorbe?!"

îndată dar ce se-ntuneca îi era urât aşa singur în casa»lui şi auzea şi el, ca odinioară doamna Fireanu, ici pocnete, colo fâşiituri şi-n var altă parte zgomote nelămurite, se-ntiora când ţipa cucuvaia, şi şuierul vântului îi părea sinistru. Vor fi fost toate aceste şi mai nainte, dar fiindu-i atunci împăcat cugetul, nu le băga-n seamă. Nu s-a socotit el niciodată singur în casa lui, căci pline erau pentru dânsul văzduhurile, dar se simţea bine fiindcă era linişte şi pace în sufletul lui; acum mereu stetea la îndoială dacă bine e ori nu ceea ce a făcut ori vrea să facă, şi-i era parcă fiinţe nevâzute-I împresoară şi-I trag, şi-1 împing îndesuindu-se-n fel de fel de chipuri, o jucărea neputincioasă a unor puteri neapropiate.

„Asta ni-e soarta câtă vreme trăim în lumea aceasta - îşi zicea el - şi nu ştie nimeni ce-1 duce şi cum îl trage aţa !"

Ei avuse mamă, o mamă pe care n-a cunoscut-o, care i-a, fost însă adevărată mamă şi care era sora adevărată a mamei lui Ghiurca. El a avut tată, de care numai ca din vis îşi mai aducea aminte, dar care i-a fost tată adevărat şi care a fost preot, popă ca toţi popii, slugă a lui Dumnezeu, pe care el nu mai voia să-1 ştie.

Ce-nfiorătoare deosebire între el şi Vidu, care se răzvrăteşte în toată fiinţa lui când tatăl său e atins cu vorbe de ocară!

De unde ar mai fi putut el să steie liniştit în casa lui?!

Despre eroism îi vorbise Huţanu. Preoţie este a fi părinte, preoţie —care te sfinţeşte, şi orişicât de nemernic ai fi, e destul să fii părinte ca să ţi se cuvină cruţare, căci cea mai mare mişelie este, cum a zis Vidu, să atingi simţământul de pietate către părinţi, care e temelia a toată rânduială omenească.

„Iar în sufletul meu - se tânguia el - stâns, cu desăvârşire stâns simţemântul acesta, n-a fost niciodată!"

Cum putea el sâ alunge de la dânsul [pe] cei ce erau sânge din sângele lui, pe nepotul mumei sale si pe chiar ai săi nepoţi şi sâ-şî deie tot sufletul unei fiinţe care nu îi era nimic?!

„Om fără de inimă!" îi răsuna în urechi. „Om fără de inimă!"

Şi totuşi altfel nu putea! Era legat şi se legase el însuşi atât de tare, încât numai moartea ea singură mai putea sâ-1 dezlege, şi nu tatăl său, de care abia-şi mai aducea aminte, nici mumă-sa, pe care n-a cunoscut-o niciodată, d Elvira, care îi luminase pe o clipă viaţa, îl stăpânea pe el, dacă e adevărat că cd căzuţi în robia lumii văzute se supun stăpânirii celor din cea nevăzută.

Frământat de asemenea gânduri l-a cuprins somnul, şi visurile numai zbuciumate puteau să-i fie.

Târziu după mezul nopţii însă pe la cântatul cocoşilor, când s-a deşteptat, el se ridică răzămat pe cot în culcuşul lui şi se uită înprejurul său, oarecum mirat că nu mai visase.

O văzuse în vis pe Elvira, ceea ce nu i se mai întâmplase niciodată pe cât îşi aducea aminte.

Nu mai putea să-şi deie seamă cum o visase, dar îi fusese lung visul şi-i rămăsese în suflet o dulceaţă nespusă, o linişte care în viaţa petrecută în aievea nu e cu putinţă.

Deşteptat apoi o dată, iar se porniră valurile vieţii si el înnădi firul de unde-1 rupsese somnul.

„Mişelul! îşi zise. Vrea sâ mă înşele. E în stare să se împrumute cu carnete mari de la ovrei numai ca să nu-mi fie mie dator."

Nu i-a spus-o nimeni aceasta, dar în clipele de linişte deplină omul ştie şi ce se petrece în sufletul altora: după toate cele petrecute, aşa trebuia să voîască Vidu, alta nu-i rămânea.

„A, nu!" strigă el şi sări din pat, gata de a pleca la Sibiu, ca nu cumva sâ sosească prea târziu acolo.

III

CINE NU SE-NCURCĂ

- Moina *bardtom* - grăi într-una din zile d-l Madi, şeful de biurou - eu nu mai ştiu de o bucată de timp cum rămâne cu noi. Mai vii, nu mai vii, mai stai, mai nu stai, mai te duci, [mai] te-ntorci, eşti mereu nedormit, şi treaba rămâne baltă. Azi te doare apoi capul, mâne te cfunuie o măsea ori te scutură frigurile, poimâne ai să-ngropî o mătuşă; cât o să mai ţie asta? Am auzit că umbli să te faci popă: e ori nu e?! Să se aleagă odată într-un fel!

Moină-1 ascultă cu umilinţa cuvenită celor mai mici, care se simt vinovaţi, şi dete din umeri.

- Să vedem, răspunse apoi.

- Dar în adevăr să vedem! îi zise mai-marele şi-şi căută mai departe de treabă.

Aceasta se întâmplase încă mai nainte de a se fi întors doamna Fireanu din călătorie, şi Moină, nevoit să aştepte până la întoarcerea ei, îşi pusese de gând sâ fie om cuminte şi să nu mai umble fără de rost.

După ce doamna Fireanu s-a întors fără de nepoată, el iar a început să umble, dar la ea nu s-a dus. Aşteaptă să-1 cheme, căci nu-i şedea bine să meargă aşa buzna-n casa femeii; dar doamna Fireanu se aştepta ca el să vie şi nechemat şi nu se supăra deloc că el nu vine.

Când era să se ducă şi nechemat, ea a plecat să-şi aducă fata cu atâta dor aşteptată, şi iar trebuia sâ-i lase femeii răgaz.

S-au copt apoi strugurii, şî doamna Fireanu s-a dus, ca-n toţi anii, să-şi culeagă via. Cum ar fi putut el să meargă după

Era abătut, bietul de el, şi adeseori era parcă şi-a rupt gâtul când a aflat că Andrei al lui Cioban îşi făcuse nunta şi fusese sfinţit: asta îl puse iar în picioare.

Frunzele începuseră să-ngălbinească, ba se şi scuturau pe ici, pe colo, şi doamna Fireanu îl şi cam uitase când s-a pomenit cu el.

- Cum rămâne cu mine? întrebă dânsul şî astă dată.

Asta era, dacă e vorba, întrebarea cea mare a vieţii lui.

Orişicine ar fi rămas cam încurcat în faţa unei asemenea întrebări, dar doamna Fireanu niciodată nu se-ncurca.

- Cum rămâne? răspunse ea. Bine rămâne! Te-am tot aşteptat să vii, câci am sâ-ţi spun multe, şi m-am mirat că nu viî, dar am avut multe pe cap şi n-am ajuns sâ te caut. Da, bine rămâne, dar e greu, de tot greu. Mâ ştii cât ţin la d-ta şi cât de dragă mi-e nepoata, şi-am alergat şi-am stăruit mult, dar îl vei fi ştiind pe d-l Corbei. Eu nu ştiu sâ mint, n-am minţit niciodată în viaţa mea, şi-ţi spun şi acum adevărul, deşi îmi este greu să-1 spun: el nu poate să-i sufere pe popi.

- Da, am auzit-o şi aceasta - întâmpină Moină -, dar o vorbă tot poate sâ pună pentru cealaltă parohie.

- Nu zic că n-are s-o facă - urmă doamna Fireanu -, dar mai bucuros ar voi ca fata să [nu] ajungă preuteasa...

- Dar nu ţin nici eu, o întrerupse Moină.

- Vezi aşa! îl îmbărbăta dânsa. Fiindcă nepoată-mea care ţine la d-ta, deşi n-o mărturiseşte aceasta, aşa cred eu, nu zicea nici „da", nici „ba" - aşa sunt fetele — a rămas ca să nu mai vie la Cluj şi am lăsat-o la Viena, căci la dânsul nu putea să rămâie.

„Da! - îşi zise Moină-n gândul lui — tocmai ceea ce mi-a spus şi Borbaia."

- Silă, însă, silă n-are să i se facă, urmă doamna Fireanu.

- Cum rămâne dar cu' mine? întrebă el din nou tot nedumerit încă.

- S-o întrebi pe dânsa, răspunse doamna Fireanu.

- Ea zice să te-ntreb pe d-ta, iar d-ta zici s-o întreb pe ea, întâmpină Moină; cum s-o întreb, când nu-i aici?

- Aşteaptâ-o şi ţîne-te de capul ei, ori întreabă-1 pe Corbei.

- Dar dacă el nu vrea să mă primească? Mi-a zis odată că fără de rost nu se întră în casa nimănui.

Doamna Fireanu îşi perdu răbdarea.

- Asemenea vorbe nu s-aud din gura unui bărbat, grăi dânsa. Ce dracu?! Ori vrei, ori nu vrei, ori ţii, ori nu ţii, ori te arde, ori nu te arde: când e vorba de aşa ceva, omul nu se dă îndărăt. Te duci şi azi, şi mâne, şi poimâne, ş-o să-1 găseşti odată-n toanele luî. E fată şi ea, nu oaie, nici capră, nici gâscă ori canar, şi-o să vrea să scape odată de dânsa. Dacă-1 prinzi atunci, nu numai te primeşte, dar şi te ajută. Ştiu eu să mă descurc, şi o să ştie şi el.

- Atunci o să mă duc la Ghiurca, zise Moină hotărât.

- Da, la el sâ te duci - îl îmbărbăta dânsa - ăsta-i cel mai bun lucru.

O zicea aceasta numai sâ se cotorosească de el, dar avea multă dreptate.

Mult ar fî putut Moină să se gudure pe lângă Borbaia şi să-i deie Căsoaiei târcoale, dacă n-ar fi fost la mijloc Ghiurca şi feciorul său.

Corbei înţelegea acum şi durerile altora şi ştia să tină seamă de ele, nu mai judeca pe nimeni după păreri, şi nu mai osândea fără judecată.

îi mai venea apoi lui Moină şi alta într-ajutor.

Vidu zisese că e în stare să se deie rob ca să-i strice lui Corbeî socotelile şi o şi pornise aşa, dar a sosit prea târziu la Sibiu şi s-a întors amărât acasă, la mama lui, pe care de câtva timp n-o mai înţelegea.

într-un plâns o ducea mai nainte când se iveau - şi cam des se iveau - asemenea greutăţi: acum era şi ea tot atât de liniştită ca soţul ei care era şi el om ce nu se-ncurcă niciodată.

Văzându-1 pe fiul său atât de amărât, ea se muie în cele din urmă şi-1 trase într-un colţ.

- Ce-ţi mai faci inimă rea?! îi zise. Nu mai poate să-i facă nimic: le-a trecut toate pe numele meu.

- Cum? - exclamă Vidu. Ce-a trecut pe numele tău?

- Casă, pământuri, vie, fânaţe, prunişte - toate: de la el n-are ce să mai ieie.

Vidu ştia că se fac asemenea lucruri şi că mai ales un om cu legăturile tatălui său şi poate să le facă fără greutate: mintea i se oprise cu toate aceste-n loc când a aflat că el a fost în stare să le facă.

Nu o dată în viaţa lui îşi zisese: „Fereşte-mă, Doamne, să n-ajung om ca tata!" Niciodată însă nu l-a socotit om rău, ci om slab, prea bun, care se-încrede-n toţi mişeii şi se lasă în voia lui cea bună să fie încântat, amăgit şi înşelat. Acum întâia oară vedea că e în stare să facă în stâmto[ra]re şi mişelii, că avea Corbei dreptate şi-i venea să fugă în lume.

Găsea şi acum cuvinte în inima lui, ca să-1 dezvinovăţească, şi nu zicea că o mişelie a făcut, ci câ a săvârşit o faptă pe care lumea o va lua drept mişelie; i se făcuse dar negru înaintea ochilor când se gândea că azi-mâne se va şti ce a făcut.

Orişicât de greu i-ar fi fost, dar el îşi luă inima în dinţi şi se duse iar la Corbei.

Corbei fu cuprins de un simţământ de uşurare când află că tot se întoarce nepotu-său, iar se îndârji însă când acesta îi spuse că vrea sâ achite datoria.

- Ce-arn zis e zis şi astfel nu fac, răspunse el. Dac-ar fi venit tatăl tău, el însuşi, n-aş putea să nu primesc banii, de la tine însă nu-i primesc.

- Dar i-am luat cu carnete grele - întâmpină Vidu - şi e păcat să-i țin la mine. ,

- Cine te-a pus sâ-i iei? îl mustră Corbei. Bagă-i acuma în negustorie, ca să-ţi scoţi carnetele. Ziceai să te ajut să agoniseşti: cum să te ajut?

Vidu răsuflă o dată uşurat şi se uită cu inima deschisă în ochii lui.

- Uite, - grâi dânsul rostind vorbele cam cu anevoia - eu aş vrea să scap de ovrei, dă-mi pădurea în tăiere.

Corbei tresări:

- Pădurea mea?! răspunse el. Câtă vreme trăiesc eu nu are sa între săcurea în ea. Atâta plăcere am şi eu!

- Dar n-o tai, n-o stârpesc, ci o răresc numai întâmpină Vidu. Are să se facă mai frumoasă de cum e. Sunt o mulţime de stejari care au început să se usuce de Ia vârf, şi, pe ici, pe colo e prea deasă pădurea. Tai numai ceea ce vrea sâ fie tăiat. Nu degeaba am fost slugă la ovrei. Şi — utmă el cu stăruinţă - acum e timpul, câci am si găsit cumpărători cu preţ bun.

Corbei se plimba în sus şi în jos. Ţinea să-şi arate bunăvoinţa, îl durea însă de pădurea lui. Dar, la urma urmelor, ce-i era mai aproape: nepotul sau pădurea.

- Băiete, - îi zise în sfârşit - ca să vezi că vreau, însemnează-mi copacii pe care voieşti să-î tai, şi dacă nu-mi strici pădurea şi iese câştig pentru tine, ţi-i dau cu preţul cu care i-ar lua ovreii.

Vidu rămase cu ochii-n pământ, ruşinat şi nemaştiind ce sâ-i răspundă, îi era greu afară din cale să spună adevărul, dar acum trebuia să-1 mărturisească.

- Plata datoriei rot o primeşti însă, fie chiar mai târziu, se rugă el.

- Da, de la tatăl tău! răspunse Corbei.

- Nu de la el - grăi Vidu -, el nu mai are nimic: şi-a trecut toată averea pe numele mamei.

Corbei se uită aspru la dânsul:

- Vrei să mă înşeli, îi zise. Ceea ce zici tu nu e cu putinţă: el nu e în stare să se lipsească de averea lui, din dragoste către ai săi.

- S-a lipsit, ca să nu fie nevoit a te plăti - răspunse Vidu adânc mâhnit - şi ne-a făcut mult râu.

- Nu! grăi Corbei. Are, n-are, are mult, are puţin, el acelaşi rămâne. Tu caută-ti de treabă!

Aceste se petrecuseră două zile mai nainte de a fi sosit Moină la casa lui Ghiurca, pe care-l rodea gândul că feciorul său s-a dat în partea Iui Corbei şi se simţea jignit.

„Nu cumva o să-mi ridice feciorul în cap?!" îşi zicea din ce în ce mai îndârjit.

- Da! - îi zise dar lui Moină - sa te duci să te ţii dc el şi să-i ceri socoteală. Dac-ar fi să nu te primească, nu-l slăbi, ci ieşi-i în drum, aţine-te-n calea lui.

N-are, cum ai zis, nimeni să se joace cu viaţa ta. Ori ţi-o face, ori i-o faci!

Corbei l-a primit însă chiar cu multă [bunăjvoinţă şi l-a ascultat în toată liniştea.

- Da, - i-a zis apoi - aşa este cum ţi-a spus doamna Fireanu. Nimeni n-are să-i facă sală: va fî cum doreşte dânsa. Să fii liniştit şi sâ aştepţi.

- Eu nici nu ţin cu orice preţ să mă fac preot, grăi Moină, care ţinea seamă de slăbiciunile oamenilor.

- Vei fî ţiind ori nu vei fî ţiind - îi răspunse Corbei - dacă va dori dânsa, i se va face şi asta.

Ce mai putea Moină să dorească? Ce mai putea sâ zică?

El se plecă sâ sărute mâna binevoitorului său.

Corbei se dete la o parte.

- Caută-ți — îi zise — de treabă şi nu te mai îndoi.

Ghiurca era cam turburat când Moină s-a întors cu fața radioasă, ca să-i spună că toate stau bine, căci şi Borbala-l încredințase că despre Lucia n-are să se mai îndoiască.

Nici acum nu s-a-ncurcat însă Ghiurca.

- Să vedem, zise el. Viclean e omul acela şi ştie să alinte pe cei încă nepățiți. Tot aşa l-a alintat şi pe Vidu. Să vedem, însă, dacă-i dă şi pădurea şi cum i-o dă şi câte piei îi ia. Sâ vedem ce-o să-ți spună-n urmă şi cum o s-o alinte pe dânsa. Urma alege!

IV
LA RĂSPÂNTII

Pe cât de încântător e gândul câ poți să îndulceşti viața cuiva, pe atât de dureros e simțământul că eşti o sarcină pentru alții, şi apăsată de simțământul acesta şi-a petrecut Lucia zilele copilăriei şi ale tinereților.

„Tu eşti mângâierea vieții mele!" îi zisese adeseori muma ei, şî ea nu-nțelegea ce-i spune. Abia după ce a dus-o la groapă s-a întrebat: „Cui mai pot eu să-i mai fac vreo bucurie în lumea aceasta?!" S-a întrebat şi mereu se întreba. Adeseori i se spunea, şi-n fiecare clipă trebuia să simtă că ea e o sarcină mai mult ori mai puțin grea şi tot mai mult era stăpânită de simțământul că are să răsplătească prin bunele ei silințe bunăvoința mătuşei sale şi că n-are să fie suferită decât dacă va fî totdeauna supusă şi îndatoritoate. A şi fost, şi, cu toate aceste, mătuşa ei voia s-o mărite ca să scape de dânsa.

Cum putea dânsa sâ creadă câ Corbei, care nu îi era, la urma urmelor, nimic, nu va voi şi el să scape de dânsa?! Tot o sarcină era ea şi pentru el, o sarcină pe care o primise în o clipă de slăbiciune, amețit de stăruințele doamnei Fireanu, dar o sarcină chiar mai grea decât pentru dânsa.

Cu ce ar fi putut ca să răsplătească bunăvoința lui? O, dacă rămânea la Căsoaie, era cu totul altâceva. Acolo putea să facă multe-multe pentru ca el să se bucure ori cel puțin sâ fie

mulţumii de a o fi primit în casa lui, căci avea, bietul de el, multă nevoie de cineva ca dânsa.

Aşa însă, ea era sarcină şi numai sarcină, şi mereu o năpădea simţământul că are să fie părăsită.

Unul singur ştia dânsa câ e pentru care ea nu era şi nici că putea să devie sarcină, sărmanul Moină. Dacă el ar fi fost ori dacă ea ar fi putut sâ-l vadă alt fel de om, s-ar fi avântat cu toată căldura să-i îndulcească viaţa, căci mult o ardea să mai audă vorba: „Tu eşti mângâierea vieţii mele".

O adâncă înduioşare a cuprins-o dar citind scrisoarea în care Corbei i-a făcut împărtăşirea că a fost Moină pe la dânsul.

Moină, sărmanul.

A stat mult şi s-a gândit, s-a întrebat şi iar s-a întrebat de ce să mat umble râzleaţă prin lume când e cineva care-o caută cu atâta statornicie, de ce să se tot teamă că va fi părăsită când e cineva care nu poate s-o părăsească? Hotărâtă apoi într-un fel, nu i-a mai scris lui Corbei despre amarul străinătăţii, ci l-a rugat să mai aducă o jertfă: sâ-i facă rost de a se întoarce acasă, unde se va fi întâmplând să fie şi dânsa acasă.

Corbei nu putea să-şi dea seamă dacă se bucură ori nu: era o bucurie ce se perdea în viua îngrijare a omului care nu ştie dacă bine ori nu e ceea ce vrea să facă.

Un singur lucru era lămurit în sufletul lui: câ numai singură nu poate s-o aducă, nici s-o tie la casa lui, căci nu e desrul sâ nu faci, ci ai să nici nu pari a face ceea ce îi pune pe oameni pe gânduri.

A plecat dar de sărbători, a stat câteva zile la Viena, şi-a căutat o nemţoaică bătrână şi cam grasă, pâreche pentru Borbaia, şi în ajunul zilei de Sf. Vasilie a sosit cu Lucia la Căsoaie.

Ziua de Sf. Vasilie!

O zi ca toate zilele.

A fost totdeauna, dar nu şi astă dată.

Nu se putea sâ fie cum a fost: acum era mare ziua aceasta şi luminoasă. Luni de zile de-a rândul lucrase Lucia şi se pregătise pentru ea cu multă grijă, iar acum se simţea fericită că poate s-o petreacă aici şi să-şi mărturisească în grai viu dragostea, recunoştinţa şi viua dorinţă de a răsplăti bunătatea lui.

Dimineaţa, când a întrat în bibliotecă, unde-şi petrecea partea cea mai plăcută a vieţii, ea-l aştepta îmbrăcată de sărbătoare şi gata de a-i ura mulţi si fericiri ani.

Pe biuroul lui aşezase un buchet de flori şi-şi întinsese lucrurile făcute anume pentru ziua aceasta: o perină pentm canapea, o tabletă pentru mescioara de la patul lui, o pereche de papuci şi, copilă fără minte, o icoană a Maicii Domnului, copia *Madonnei della sedia,* cusută cu multă tâbdare de dânsa.

El se uită mirat şi la masă, şi la fată, şi la ***Frau*** Lincke, care stetea în dosul ei, şi numai cu anevoia se dezmetici că e şi prima zi a anului, şi ziua patronului său.

1 ,ucia era pregătită şi ştia ce are să zică, dar glasul i se-necâ şi ochii i se umplură de lacrămi când văzu înduioşarea în faţa lui.

- *0, du patschtes Kind* strigă nemţoaica.

Lucia nu-si mai stăpâni plânsul.

- Eşti atât de bun... grai dânsa înecată şi-i acoperi mâna de sărutări.

El o îmbrăţişa cu toată dragostea şi-o sărută.

- Mi-ai spus mai mult decât ceea ce aveai de gând să-mi spui, îi zise el.

Ea-şi împreună manile ca pentru rugăciune şi, uitându-se cu ochii scăldaţi în lacrimi în ochii lui, şopti încet, ca prin vis:

- O, nu mă părăsi.

- lat vorba aceasta?! o mustră el. Dar tu eşti mângâierea vieţii mele!

Lucia se cutremura în roata fiinţa ei, se uită cu ochi mari ta el, apoi, scoţând un tipet înăbuşit, se dete şovăind spre masă, ca sâ se razeme de ea. *f*

- ***Ja ... u/as ist denn aas?!*** strigă ***Frau*** Lincke, care nu mai înţelegea nimic, şi grăbi la ea s-o ducă şi să-i deie un pahar de apă.

Corbei nu înţelegea nici el şi se simţea foarte strâmtorat.

- De! zise nemţoaica. Aşa sunt copiii prea mult iubiţi: ai să le faci toate voile dacă e vorba sâ nu-ti facă viaţa nesuferită.

„Dar i le fac bucuros numai să le ştiu!" zise Corbei în gândul lui.

Peste puţin, Lucia era mai voioasă de cum fusese onsicând şi se gătea să meargă cu ***Frau*** Lincke Ia biserică.

La biserică era, ca totdeauna-n parrea locului, multă lume si mulţi ochi se-ndreptară asupra ei, în multe capete se puse întrebarea: „Cine e aceasta?" „Cine sâ fie?" „Aia de la Corbei." „Dar umblă Ia biserică?" „Cum să nu umble dacă e vorba sa-se facă preuteasa!" „Ce preuteasa?"

Toţi o vedeau, dar ea în mulţimea îndesuită nu vedea pe nimeni, căci îi era greu să-şi ridice ochii şi stetea smerită cum se deprinsese mergând cu mătuşa ei la biserică.

Era acolo şi Vidu, care începuse de mult tăierea-n pădure şi aştepta zile mai călduroase şi mai liniştite ca să cioplească lemnul. Râdea şi acum ca totdeauna, căci de acolo din strana de la dreapta, unde şedea el, n-o prea vedea bine tocmai în fundul bisericii, unde e locul muierilor.

Când însă la mituit a venit rândul femeilor, toate, şi cele mai tinere, şi cele mai bătrâne, şi-au îndreptat ochii spre ea şi s-au oprit în loc. făcându-i drum să apuce înainte, iar preuteasa, mama soacră a părintelui Andrei, văzând sfiala ei, s-a apropiat de dânsa, a tuat-o şi-a dus-o, ca ea cea dintâi să fie miruită.

Acum Vidu nu mai râdea.

Când ea s-a plecat în faţa preotului şi-a săturat crucea, obrajii i s-au umplut de sânge, iar din ai lui Vidu obraji a perit tot sângele.

- Ia mulţi ani cu fericire! îi zise părintele Andrei, iar ea îi sărută mâna tot cum se deprinsese mergând cu mătuşa ei la biserică, şi biserica se umplu de o lumină care se resfrângea în toate feţele.

- Doamna Fireanu ce mai face? o întrebă preuteasa după ce se întoarseră iar la locul lor.

- N-am văzut-o de mult, dar e bine pe cât ştiu, răspunse Lucia.

- Şi d-nul Corbei?

- E bine, răspunse iar Lucia.

- îi este astăzi şt ziua, grăi preuteasa. Ii urăm cu toţi s-o ajungă la mulţi ani!

- Vâ mulţumesc şi-o să i-o spun!

I-a şi spus-o, toate i le-a spus după ce s-a întors fericită la Căsoaie, acum acasă la ea.

Corbei se bucura, mai mult, se mita, cum aşa deodată a intrat pacea-u suflete, căci n-a simţit el niciodată că biserica e adăpostul păcii şi al dragostei.

O bucurie închipuită şi deşartă, dar nevinovată, era în gândul lui ceea ce umplea sufletul ei, dar era adevărată bucuria lui de a o vedea buctirându-se, si biserica îi părea folositoare dacă putea să-i aducă această bucurie.

Nu! el îi despreţuia, ce-i drept, pe preoţi, numai însă pentru că i se păreau prea mult oameni, dar duşman al bisericii nu era, nu credea, dar nu-i plângea pe cei ce credeau. Pe I .vicia era în stare chiar s-o fericească.

în ajunul zilei de Bobotează, dar, când părintele Andrei, luând îndemn din cele petrecute în ziua de Sfântul Vasilie, a îndrăznit să vie cu „Iordanul" şi la Căsoaie, Corbei s-a retras sfiicios într-un colţ, ba, ca să n-o jignească pe dânsa, a atins cu

buzele crucea din mâna preotului si si-a plecat capul ca să fie stropit cu apă sfinţită, o formă - penttu dânsul - deşartă, din care nici un bine, dar şi nici rfn rău nu putea să urmeze.

- Ia mulţi ani ziua de astăzi! - grăi preotul viu mişcat - şi Dumnezeu să aibă-n paza lui casa aceasta. '

Corbei se plecă şi-i mulţumi, însoţindu-1 până la uşă, şi era în casa lui atâta sărbătoare când vedea bucuria Luciei, care în viata ei atât de puţine bucurii" avuse. Tot sunt si între preoţi oameni cumsecade, ba greu nu i-ar fi fost, dac-ar fi voit, sâ se încredinţeze că sunt chiar mulţi.

Tocmai de aceea însă o mâhnire pe cari nici chiar sie însuşi nu şi-o mărturisea îi cuprindea din ce în ce mai mult sufletul.

Prea era fata deprinsă cu cele bisericeşti, prea mult îi plăcea sâ se închine, să tămâieze şi sâ stropească cu apă sfinţită, prea sus îi punea pe slujitorii altarului în gândul ei.

Doamna Fireanu avea dreprate: orişicât de nefiresc lucru i s-ar fi părut lui, fata ţinea să fie preuteasa. Aşa fusese crescută de mătuşa ei, femeia, cu mult simt practic. In zădar rostise atunci vorbele: „De ce atâta grabă?!", căci în clipa hotărâtoare ca se dădea fată ca sâ se simtă jertfită.

Chinuit de gândul acesta, el trebuia neapărar să caute uşurare dându-1 pe faţă.

- Şi cu Moină cum rămâne? o-ntrebâ el după-ameazăzi, când se aflau numai amândoi.

1 ,ucia se-mpăcase cu gândul că-i este hotărâtă soarea; sângele i st răci, cu toate aceste, in vine.

- Cum vei voi d-ta, răspunse ea.

- Nu-Î cum vrei tu?! Ai să-mi vorbeşti cu inima deschisă.

Cu inima deschisă?! Dar cine şi-a dat vreodată silinţa de a-deschide inima ei? Cine a-ntrebat-o şi cine a voit să ţie seamă care îi sunt gândurile si dorinţele?

- El ţine la mine, răspunse ea.

- Asta mi-ai mai spus-o! grăi dansul supărat- Despre aceasta nu mă îndoiesc! Eu te-ntreb dacă tii şi tu la el? Lucia se uită jignită în faţa Iui.

- Şi asta aţi putea s-o ştiţi, fără ca să vi-o spun, răspunse ea cam înţepată. Nu tin, căci numai în treacăt l-am. văzut si niciodată n-am stat singură cu dânsul. Mă mângâie însă gândul că pentru dânsul n-am să fiu niciodată o sarcină, că el n-are niciodată să voiască a scăpa de mine, şi atât e destul.

Pe Corbei îl răneau adânc vorbele ei şi puteau să-1 rănească. El trebuia însă sâ-i deie dreptate.

„Cam în ce fel să ţi-o dau?!" îi ziseţse} d-na Fireanu. îi era dragă afară din cale fata si ar fi ţinut-o viaţa lui toată; dar ce rost avea ea în casa Iui? Odată, mai curând ori mai târziu, cu cât mai curând, cu atât mai bine, trebuia să-i facă rost.

- Nu vor nici alţii să scape de tine, îi zise el; sarcină nu eşti pentru nimeni; eu doresc însă să te văd fericită şi, fără de voia sa, nimeni nu se poate ferici.

- Eu suin fericită - răspunse ea - şi faceţi, când veţi crede câ nu mai sunt, ce veţi voi cu mine. D-voastră ştiţi mai bine decât mine cc e şi ce nu e bine pentru mine.

Vorbele aceste erau rostite cu atâta încredere, încât Corbei se simţea biruit de ele, şi, strivit de simţământul matei răspunderi pe care o luase primind-o pe dânsa în casa sa, râmase timp îndelungat cu ochii ţintă la pământ.

- Să vedem, grăi dânsul într-un târziu.

Da! nu însă totdeauna te lasă lumea să vezi.

jos, în vale, era un om care nu voia să-i deie răgaz, Ghiurca cel neastâmpărat, care din ziua de Sf Vasilie nu-şi mai cunoştea feciorul, şi a doua zi Moină a şi primit scrisoarea în care era vestit ca s-a întors fata şi a dorit să vie acum, când sărbătorile îi dau răgaz.

A si venit Moină, ca să mai întrebe o dată: „Cum rămâne cu mine?"

Lucia când a aflat că vine, că e aci şi mai ales când l-a văzut cu ochii ei, a alergat tremurând la Corbei şi i-a şoptit vorbele:

- Da, dai... numai nu acum!

Moină tremura şi el când a văzut-o. Nu mai era fata pe care o ştia dânsul. îi era frică să ridice ochii asupra ei şi se înweba: „Cum o sa rămâie cu mine apoi?!"

Era deci fericit şi el că „da, dar nu acum".

V
DEZGHEȚ

Nu e gheață atât de groasă ca să nu se topească la căldura stăruitoare: soarele toate le moaie şi le înviază. După asprul ger al Bobotezei, au urmat — mai rare la început şi apoi din ce în ce mai dese - zilele de moină pe care le aştepta Vidu. Zăpezile se topeau încetul şi paratele se porneau; pe coastele bătute de soare se ivea azi ici, mâne colo pajiştea verde.

Corbei nu prea avea ce să caute la Plopiş şi-şi petrecea zilele la Căsoaie, unde era cald şi bine.

Şi cum oare s-ar fi şi putut să nu fie bine când Lucia era stăpânită de un singur gând: să i se facă atât de neapărată, încât el să nu se mai poată lipsi de dânsa.

N-avea nevoie să-şi deie multă silință, căci îi veneau toate ele de ele. Uimită de înțelepciunea, de ştiința, de cumpenirea şi de inima cea bună a lui, ea nu numai din recunoştință, şi din cea mai curată iubire era mereu doritoare de a-i face plăcută viața, şi nesâcate sunt mijloacele femeii când vrea cu tot dinadinsul.

El nu îi mai zicea: „Tu eşti mângâierea'vieții mele!", dar ea simțea adeseori că e mângâierea vieții Iui, şi un simțământ de mulțumire nespusă îi cuprindea sufletul.

Era tinârâ încă, copilă aproape, şi e lucru firesc ca femeia unără să se simtă înălțată în gândul ei când vede că un om ajuns la deplină maturitate are slăbiciune pentru dânsa, c-ar putea

chiar să-1 stăpânească, şi nu sunt puţine femeile tinere cari, ameţite de această mândrie, nu-şi dau seamă că e uşor să stăpâneşti pe cei slabi şi se aruncă orbiş în braţele unor bărbaţi prea bătrâni pentru ele, sărmanii de ei.

Va mai fi fost şi asta, destul câ Lucia era nedezlipită de binevoitorul ei, fericită de a-i fi roabă pe toată viaţa, şi *Frau* Lincke iar nu mai înţelegea nimic.

Fusese învoită ca un fel de guvernantă pentru o domnişoară după părerea ei foarte distinsă, care voia să se perfecţioneze citind şi conversând în limba germană, iar acum vedea că domnişoara aceasta fuge şi de lectură şi de conversaţîune şi-şi petrece timpul purtând grija de gospodărie ori fiindu-i totdeauna stăpânului casei la îndemână.

Dar, în sfârşit, leafa şi-o lua şi cald şi bine era şi pentru dânsa la Căsoaie, deşi adeseori i se ura, căci pe Lucia numai rar putea s-o prindă, iară cu Borbaia, care i se părea persoană respectabilă, nu putea să se înţeleagă decât pe ici, pe colo, prin semne.

Privitoare mai mult ori mai puţin mută însă, ea nu putea să treacă cu vederea că Lucia e câteodată tristă şi atunci nu mai fugea de dânsa.

Ceea ce-o întrista era durerea celui ce vecinie fse] îndoieşte şi nu poate să creadă că este în adevăr iubit.

Zadarnice i se păreau toate silinţele, căci în fiecare zi trebuie să simtă că dânsul nu se gândeşte [decât] la ziua când ea [va] trebui sâ plece din casa lui, se fereşte de dânsa, ba parcă ar voi adeseori s-o depărteze de la sine.

Nu era, sărmana copilă, lipsită de pricepere, în stare să-şi deie seamă cum, îndulcindu-i viaţa, îi răscoleşte întreaga fiinţă; nu, de ce se gândeşte el la ziua aceea, de ce se fereşte de dânsa, de ce ar voi s-o poată depărta de la sine?

Poate tinărul uşurel să se arunce fără de grije în valurile vieţii şi să răzbească prin foc fără ca sâ se ardă; omul matur nu e însă surprins de pornirile sale şi simte din vreme unde au să-1 ducă ele.

încurcat fiind în daraveri supărătoare, îi veniseră toate ca un fel de vârtej în care nu te poţi dezmeteci, dar în curând şi-a dat seamă că fata ti este din ce în ce mai dragă, tiu numai pentru că e orfană şi bună şi cuminte, ci pentru că şi e femeie plină de căldură, care dezgheaţă şi cele mai învârtoşate inimi. Se desprimăvărase în sufletul lui, şi nu e nimeni care nu se bucură de aşa ceva.

Bucuria aceasta însă numai de o clipă putea să fie: în clipa următoare ori te sperii, ori îţi perzi minţile şi te faci de râsul lumii.

EI se speriase, dar cu atât mai stârnitoare era dânsa, care nu-i înţelegea spaima.

Numai în apropierea ei se simţea bine; o căuta cu ochii si o aştepta cu nerăbdare când rămânea singur; se supăra când ea se perdea prin gos|>odărie; îi era nesuferită *Frau* Lincke, de care adeseori nu putea să scape; cu toate aceste, când rămânea singură cu dânsul, el se simţea stâmtorat şi căuta pretext ca să se depărteze, când ea se apropia de dânsul, el tremura şi-o alunga cu privirea, când ea îi da semne de iubire, el se-ncrunta şi ar fi voit sâ-i facă mustrări.

Foarte rău făcea dansul, căci nevinovăţia e oarbă, şi nu vede, ori proastă, şi le înţelege toate de-a-ndoaselea. Cu cât mai mult se ferea dânsul, cu atât mai vârtos îi da navală dânsa, care, neştiindu-se ce are, nu ştia ce poate să-i deie, nici până unde poate sâ meargă, şi nu mai avea-n cele din urmă nici o sfială.

- Mi-e greu afară din cale - grăi dânsa - când mâ cuprinde câteodată simţământul că vă sunt supărătoare.

Grea vorbă!

- Dar cine ţi-a spus că-mi eşti supărătoare? o întrebă el stâmtorat.

- Văd eu - răspunse ea mâhnită simt că sunt prea îndrăzneață, dar nu-mi pot stăpâni firea.

Ce-i faci unei fete tinere când îți grăiește asemenea vorbe?

- Mult ești lipsită de pricepere, îi zise, apoi o cuprinse cu brațele la piept și-i sărută cu toată dragostea obrazul. Asemenqa vorbe să nu mat grăiești, adăugă dup-aceea și-o depărta de la sine cu gingășie, dat și cu un fel de groază.

Ea însă nu se fâsâ să fie depărtată, ci se alipi de dânsul, lăsându-și ca copilul certat capul pe umărul lui.

Abia-și mai aducea aminte de când nimeni n-o inai mângăiase, nimeni n-o mai sărutase cu dragoste și-i era greu să se uite în ochii lui.

- D-voastră m-ați făcut - îi zise — să vă iubesc și să țin atât de mult a-mi da pe față iubirea!

El o cuprinse iar cu brațul și iar o strânse.

- Nu poți tu să mă iubești — îi zise — cum te iubesc eu șî ți-am zis odată că mi-c destul să mă lași sâ te iubesc.

Iar o sărută apoi de astă dată pe amândoi ochii, cum sărută credinciosul icoana sfântă.

O sărutare? Ce e la urma urmelor, o sărutare? Un semn al iubirii, cel mai nevinovat lucru câtă vreme iubirea e curată, și curată își știa el iubirea.

Iară ea se lăsa ca amețită în voile lui.

Și de ce nu s-ar fi lăsat, când atât de sus îl punea în gândul eî?!

- Să nu mai vorbim despre aceasta - grăi dânsul dându-sS; înapoi - și să-ți scoți asemenea gânduri din minte. >-

Așa a fost astă dată, dar câteva zile în urmă, umblând pe la Plopiș, el a răcit și, apucat de ferbințeli, a trebuit să se așezq. în pat.

Lucia, nenorocită, a grăbit să-i prepare un ceai și era lucru de sine înțeles câ are sâ stele toată noaptea la căpătâiul lui.

A stat cu doamna Lîncke până târziu, când aceasta, biruită de somn, a început să sforăie în jețul ei.

- Lucio, - grăi dânsul încet, - duceți-vă sâ vă culcați, că e târziu.

- Nu se poate, stărui dânsa. Cum sâ vă las așa, singur?... Ar fi o mișelie sâ vă lăsăm așa bolnav toată noaptea, fără de ajutor.

- Dar nu sunt bolnav, întâmpină el. Am puțină ferbințală, o să dorm și eu și mâne-dimineață o sâ mă deștept sănătos.

Lucia rămase ca înfiptă pe scaunul ei.

- Voiesc eu, stărui dânsul.

Ea se ridică, se duse la el și-i sărută mâna, dorindu-t „noapte bună!", apoi o deșteptă pe d-na Lincke și se depărta cu dânsa țiindu-și capul sus.

Corbei vedea că dânsa se simte jignită și [-i] era greu s-o vadă plecând astfel, dar încă mai greu i-ar fi fost s-o ție toată noaptea Ia căpătâiul său, când nu se simțea greu bolnav.

Lucia crescuse însă sub purtarea de grijă a prăpăstioaseî sale mătuși, care din cel mai mic lucru făcea o cestiune mare.

Plăcut nu e, fără îndoială, să fii bolnav și sâ rămâi singur cu ferbințelile cari te istovesc și cu gândurile cari te frământă. El însă așa era obicinuit și nu simțea, ca dânsa, câ e o mișelie ca din ațâți oameni cari trăiesc din bunătatea lui nici unul să nu se învrednicească a priveghea la căpătâiul lui, iar doamna Lincke așa, somnoroasă cum era, îi dădea fetei dreptate, dar îl învinovățea tot pe el, care nu da nimănuia voie sâ steie cu dânsul, și o îndemna sâ se liniștească.

Sâ se liniștească, ea? Sâ doarmă? O nemernică ar fi fost dac-ar fi putut! Se zvârcolea în culcușul ei, stăpânindu-și plânsul, și iat își ridica încet capul și asculta cu toacă încordarea.

Era la mijloc atât biblioteca, cât și unul din gangurile strâmte, și nu era cu putință ca din iatacul lui sâ străbată până la dânsa vreun zgomot; dânsa auzea însă suspinele lui, ba-l vedea chiar plângând, așa singur cum rămăsese, părăsit de toți.

„Dar eu nu îi sunt slugă! pe mine nu poate sâ mă alunge!" grăi dânsa în cele din urmă şi, sărind din pat, îşi vârî picioarele-n papuci, îşi luă repejle fusta de flanel, îmbrăcă jacheta, se înfăşură într-o broboadă, apoi ieşi fără de zgomot, trecu prin bibliotecă şi se duse la uşa iatacului, unde ascultă cu* răsuflarea oprită.

Frau I Jncke nu dormea încă, dar îşi şopti vorbele: „Ce copiii bun!" şi se întoarse pe ceialaltă patte.

în iatac, nici o mişcare, nici un zgomot.

I.ucia luă un scaun, îl duse la uşă şi se aşeză pe el, hotărâtă să steie până dimineaţa acolo şi să între numai la nevoie. Tresărea de câte ori el se mişca ori suspina, dar sta liniştită şi se stăpânea când îi venea să tuşească.

Orişicât de mult s-ar fi stăpânit însă, el nu dormea încă şi trebuia în cele din urmă s-o simtă.

Deodată el tresări şi se ridică cu capul limpezit. „Nu cumva fata acea stă la uşă?! îşi zise. E în stare!"

- Lucia strigă. Eşti tu la uşă?

- Da! răspunse ea fără de a se mişca.

- Ce faci acolo?

[-?!...]

- De ce?

- Dacă d-voastră m-aţi dat afară... întâmpină ea.

Afară era moină şi ţurloii cădeau unul câte unul din streşini, iar în depărtare trosneau gheţurile Murăşului şi se izbeau unii de alţii sloii porniţi la vale.

- Nu sta acolo, că răceşti, grăi Corbei de tot muiat. Vino fară, întră!

Lucia îşi lăsă broboada pe scaun, îşi încheie jacheta şi întră.'

- Dacă vă supăr - grăi dânsa încet -, iar mă duc.

Nu are-n lumea aceasta atâta farmec ca îndrăzneala femeii orbite de încrederea nevinovăţiei, şi el, văzându-se singur cu dânsa, îşi simţea soarta hotărâtă.

- Iar îmi zici vorba aceasta! o mustră el ridicându-se în culcuşul lui. Vino aici - urmă apoi arătând spre scaunul de Ia căpătâiul său - să şezi. Suntem numai noi şi putem să vorbim în toată liniştea.

Ea se aşeză şi se plecă puţin spre el, în semn câ e gata să-1 asculte.

- îţi înţeleg neliniştea - grăi dânsul — şi sunt atins de ea, dar te-ncredinţez că nu sunt atât de bolnav ca să ai cuvinte de a te nelinişti. îmi promiţi câ nu te superi dacă te rog să te duci şî să te culci? adăugă el luându-i mâna.

- Dar de ce? ! se tângui dânsa.

El rămase câtva timp cu privirea perdutâ.

- De ce?! grăi apoi. Dar rămân eu, sărman bătrân de mine, după ce tu vei fi plecat din casa aceasta!

- Nu eşti bătrân - stărui dânsa plecându-se încă mai mult spre el — şi eu rămân toată viaţa mea aici dacă mă ţii.

- Nu fata mea, răspunse el. Asta nu se poate! Cum să te ţin?!

- Orişicum vei fi voind, îi zise ea fără sfială.

El dete din cap.

O ştia şi el aceasta, dar nu voia s-o ştie.

Se-ntrebase în nenumărate rânduri dacă se cuvine ori nu ca un om ajuns la vârsta tui să ieie în căsătorie o fată tineră ca dânsa, şi a stat totdeauna la îndoială căci lucrul i se părea nefiresc, deci o faptă rea, pe care omul numai răpus de slăbiciunile sale o săvârşeşte. Nu se-ndoia că dânsa ar voi-o şi aceasta, căci nu ştia încă ce face, dar el se-mpotrivea.

- Nu, îi zise iar. Ai zis o dată „da", şi cu viaţa unui om n-ai să te joci.

Ea rămase câtva timp tăcută şi nemişcată.

- Am zis... mai ştiu şi eu ce?! grâi apoi. Chiar şi dacă nu s-ar putea însă astfel, să rămâie şi el aici. Eu m-aş simţi foarte nefericită dacă te-aş şti tot singur, ca mai nainte.

Corbei se cutremură şi, răpus de slăbiciune, îi strânse mâna.

- Nici asta! îi zise. Du-te, draga mea, du-te şi te odihneşte. Doresc eu şi te rog, stărui cu t^ată hotărârea.

Ea se ridică sâ plece şi-i sărută iar mâna, de astă dată el o îmbrăţişa şi-o sărută pe buze, o sărutare lungă şi nesăţioasă, care-l răzvrătea, iară dânsa se lăsă, alipindu-se de el mlădioasă ca o şerpoaică.

Nu, el în adevăr nu era încă prea bătrân, şi aici trebuiau să ajungă lucrurile, asta o prevăzuse d-na Fireanu, care cunoştea firea năvalnică a nepoatei sale, care stetea cu ochit închişi şi-l săruta şi ea.

- Ah! câtă dulceaţă! şopti ea în cele din urmă şi-I cuprinse cu braţele şi iar îşi lipi buzele de buzele lui cu nâvălnicia celei mai stricate femei.

Acum erau toate hotărâte.

- Haid', scumpa mea — îi zise el adunându-şi toate puterile - du-te şi te odihneşte. Haid', repetă şi iar o sărută. Lasă-mă să mă liniştesc şî să-mi vin în fire.

Ea se depărta, speriată oarecum de fapta ei.

VI
PRIMĂVARA DULCE

Frumos e, Doamne, şi mult plăcut să rătăceşti prin pădurea înmugurită, căutând viorele ce răzbat prin frunze uscate şi brebenei şi viorele şi câte un ghiocel întârziat. Razele soarelui sunt blânde; adierea vântului e dulce; cântecul păsărilor e vesel; de ici, de colo, mai de la deal, mai de la vale, răsuna barda harnică a câte unui meşter dulgher, care ciopleşte lemnul tăiat încă din toamnă. Nu mai e acum pustie pădurea; nu te mai temi c-o sâ te perzi prin ea; de pretutindeni se vede valea cea largă a Murăşului; la tot pasul dai de câte un om.

I ,ucia se făcuse neastâmpărată şi tonatică, plină oarecum de prea multă încredere în sine ca orişicare femeie în faţa căreia ţi-ai dat slăbiciunea de gol. Din când în când ea stetea însă îngândurată. Nu doar că-i părea rău de ceea ce făcuse, dar îşi dedea seamă că a fost prea îndrăzneaţă şi-o supăra gândul că el va fi luându-o drept fată uşuratică. Se ţinea dar, departe de dânsul şî aştepta ca el să fie mai stăruitor şi să,-i facă oarecum silă.

Aceasta era însă împotriva firii lui Corbei, care se-ndoia despre toate şi-şi făcea mustrări pentru prea marea lui slăbiciune. Nu-i părea lui rău, dar se temea, o temea chiar şi de umbra ei şi nu se putea hotărî, ci aştepta şi el ca sâ i se deie brânci. Hotărârile nici că se iau însă în asemenea împrejurări, ci se dau ele de ele, şi era destul ca ea să fugă, pentru ca el

sâ-nceapă în cele din urmă a alerga după dânsa, căci nu se mai poare opri cine a ajuns o dată unde ajunsese el.

Aşa, după-prânz dar, când ziua" era frumoasă, I ,ucia ieşea-n pădure mai cu *Frau* lincke, mai si singură, ca să n-o mai obosească pe biata de femeie, cam greoaie, şi-o făcea aceasta ş? pentru câ simţea câ dânsul o aşteaptă la întoarcerea ei.

Vidu se ducea şi el, ba era totdeauna pe acolo, căci avea omul treabă şi nu-1 ierta firea sâ-i lase pe muncitori de capul lor.

El o vedea pe dânsa totdeauna, căci o căuta cu ochii şi-o aştepta, dar nu prea îndrăznea sâ se uite la ea; dânsa nu-1 vedea niciodată, ba, chiar şi dacă I-ar fi văzut, mai I-ar fi băgat, mai nu l-ar fi băgat în seamă.

El o cunoştea, căci o văzuse adeseori la biserică, şi se uitase bine, ba, biet de sufletul lui, chiar prea de tot bine la ea; îl văzuse şi ea pe el, şi-1 ştia cine e, dar nu-1 cunoştea fiindcă mi se prea uitase la el.

într-una din zilele aşa fără de veste pentru ea, dar nu şi pentru el, drumurile lor s-au încrucişat, şi ea, pomenindu-se în faţa lui, se uită speriată în ochii lui cei râzători.

îi ieşise copilei omul cel adevărat în cale.

- Frumoasă zi! îi zise el foarte-ndrăzneţ.

- Frumoasă! îi răspunse ea, plecând ochii spre florile din mâna ei.

- Eu sunt mereu pe-aici — urmă el şi mai îndrăzneţ - şi te văd aşa din când în când cum umbli, floare după flori.

- Vin câteodată, şopti ea cu obrajii rumeniţi.

- Să vii mai des - stărui dânsul — că se-nviorează toate când te iveşti din depărtare şi primăvara e mai dulce când eşti pe-aici.

Ea-şi ridică ochii şi-i deschise mari, mdreptându-i spre ai lui.

- Eşti prea îndrăzneţ! îi zise.

- încep abia să fiu, răspunse el.

- Mult mâ mir ce te face sâ fii! grăi dânsa, apoi se întoarse şi se depărta cu pas uşor, dar, femeie cum era, peste câtva timp tot se mai uită înapoi, ca să vadă dacă a plecat şi el ori a rămas unde-1 lăsase. Vidu se uita după ea zicându-şi: „Da, să vii, să vii mai des, că dacă nu, vin eu!"

„Da! - îşi zicea - o sâ viu, dar nu pentru că zici tu, ci pentru că voiesc eu!"

Era un farmec nebiruit în îndrăzneala acelui om cu ochii vecinie râzâtoti, şi într-o clipă mintea ei se deschise şi înţelese multe din cele ce taine îi fuseseră mai nainte.

Aşa vine aceasta, deodată, ca din senin, şi acum îi era ruşine şi-i părea rău de ceea ce făcuse, acum înţelegea ce va sâ zică sâ nu ce joci cu viaţa unui om.

în vorbele Iui, în ochii Iui, în zâmbetul lui, în firea lui cea îndrăzneaţă era parcă o pară nestinsă, care o arde chiar şi din depărtare: în zadar zisese că se mai duce, căci nu mai îndrăznea să se apropie de dânsul.

Se zbătea, sărmana, în luptă cu gândurile şi pornirile ei, şi ici i se părea câ mare nenorocire i s-a întâmplat şi sta perdutâ, ici un simţământ de fericire până atunci neînchipuită o cuprindea şi-o arunca în veselie zburdalnică.

Acum îi era în adevăr roabă lui Corbei, căci se simţea în sufletul eî greu vinovară şi nu mai îndrăznea să se uite în ochii lui, nu mai avea inima deschisă şi uşoară a copilului nevinovat, şi se temea de dânsul.

„Ce i-am făcut?! se întreba el. Cum a venit aşa deodată schimbarea aceasta?!"

După multe şi lungi zile posomorâte, soarele cald risipeşte deodată negurile dese şi se iveşte luminos pe cerul senin, dar peste puţin altă ceaţă încă mai deasă se ridică şi iar se întunecă toate.

Aşa era şi în viaţa lui.

îl cuprindea jelea când îşi aducea aminte de liniştea tristă a vieţii lui de mai nainte, dar acum, **după** ce i sâ luminase **pe** o clipă, se înspăimântă de gândfel câ iar o să fie cum a fost. Nu! aşa nu mai putea să fie! Acum, după ce se dezmorţise o dată, el trebuia neapărat să aibă pe cineva care-i ţine cald şi-i luminează sufletul.

Obosit trupeşte şi istovit sufleteşte, călătorul ce trece prin pustiu vede ivindu-se în faţa lui oaza cu iarba verde, cu arbori umbroşi şi cu izvoare limpezi şi grăbeşte înviorat înainte, dar, sosit aproape, se pomeneşte câ vedenia i se perde din ochi, că o părere a fost numai, şi rămâne încă mai însătat de răcoreală şi de repaos întăritor.

Aşa îşi făcuse şi el, bătrân fără de minte, închipuiri ispititoare, ca să se amăgească însuşi pe sine cu ele, îar acum stetea nemângăiat de a fi perdut ceea ce niciodată nu avuse.

„De ce?!" se întrebă iar şi iar, şi unul singur era răspunsul pe care putea să şi-1 deie.

I se iartă unui om tinâr păcatul de a se fi dus în o clipă de slăbiciune prea departe faţă cu o fată nevinovată; el, omul acum bătrân, nu putea însă să se ierte pe sine însuşi, şi nu putea să-I ierte nici dânsa.

„Am abuzat - îşi zicea — de nevinovăţia ei, de lipsa ei de pricepere! Am fâcut-o să-i fie frică de mine, un fel de groază sâ-i fie!"

Mai era însă şi altăceva.

îl rodea şt gândul că azi-mâne iar o să vie Moină. Orişicât, de neisprăvit i-ar fi părut **el,** era om tiner şi avea în privirea lui de caporal reangagiat o putere în faţa căreia femeia se **pleacâL** El n-avea decât să îndrăznească pentru ca s-o înduplece.

A şi venit Moină. Chiar şi dacă el n-ar fi ţinut să vie, îl **zorea** Ghiurca, pe care nu-1 mai lăsa feciorul său în pace.

Nu trecuse averea pe numele soţiei sale pentru ca să n-o mal aibă şi ţinea să facă şi acum ce vrea cu ea. Ar fi şi făcut dacă n-ar fi fost şi Vidu la mijloc.

Nemaiputând să se-mprumute fără de subscrierea soţiei sale, aceasta, ţinând seamă de stăruinţele fiului său, nu voia să subscrie nimic câtă vreme nu se va fi plătit datoria cătrâ Corbei.

O voise Vidu aceasta şi mai nainte, o voia însă cu atât mai vârtos acum, când nu mai ştia ce să facă.

Văzând că zilele trec fără ca Lucia să mai vie prin pădure, el îşi reamintea mereu vorbele: „Eşti prea-ndrăzneţ, şt nu ştiu ce te face să fii!" Era în vorbele aceste atâta mândrie, încât el se simţea umilit; îşi făcea însă mărturisirea că a fost în adevăr prea îndrăzneţ, se căia şi-ar fi fost în stare să se deie pe toată viaţa rob ca să nu râmâie umilit în faţa ei.

- Dacă mama ţine şi tine - îi zise el în cele din urmă tatălui său — fă-i pe voie, ca să scapi de ea.

Ghiurca se uită mânios în ochii lui.

- Ce ţine?! îi răspunse el. O prosteşti tu. De ce am mai ttecut averea pe numele ei dac-ar fi s-o mai fac st asta?!

- Uite, - îi zise Vidu - ca să rămânem cu obrazul curat în faţa lui şi să i ne putem uita fără de ruşine-n ochi.

Ghiurca ar fi fost în stare să-i deie cu toporul în cap.

- Copil fără de ruşine! strigă el. Slugă nemernică a unui mişel, care te-a făcut să te ridici în capul tatălui tău şi sâ-ti prosteşti şi mama. Dar nu-1 fur, nu-1 înşel, ci-mi iau dreptul. După lege, după dreptate şî după porunca firii, a noastră e averea lui după ce va fi murit el. Sâ-i dau banii ca să mi-i cheltuiască-n ticăloşii!? O spurcăciune de om e, un bătrân smintit, care pleacă cu femei fără de rost în lume, ca să-şi petreacă cu ele, şi-şi adună femei în casă pentru ca să-şi îndulcească zilele de bătrâneţe.

Se întâmplă adeseori că, într-o clipă de mânie oarbă, fiul îşi loveşte părintele şi-1 omoară: Vidu ar fi fost acum în stare s-o facă şi el aceasta.

Ghiurca nu putea să-şi deie seamă cât de grea era lovitura pe care i-o dăduse şi nu înţelegea de ce fiul său stătea încremenit, cu răsuflarea oprită, rece ca gheaţa şi galben ca ceara.

- E păcat, tată, sâ grăieşti asemenea vorbe, îi zise el, stăpânindu-şi firea. Chiar şi dac-ai crede că aşa este, n-o zice, c-ar putea sâ fie în lumea aceasta oameni pe care îi omori zicând-o. Fă ce-i faci lui, dar nu te atinge de biata aceea de fată, care nu ţi-a greşit nimic.

- Dar ţie ce-ţi pasă?!

- Uite-mi pasă, mult îmi pasă!

- Nu cumva ţi-e milă de Moină?... o să i-o deie după ce se va fi săturat de ea!

- Dâ-I dracului! N-ar mai fi fost pe lume! strigă Vidu şi se depărta ca ieşit din minţi.

Aşa e-n lumea aceasta, în care om nu poate să ştie ce se petrece-n sufletul altui om.

„Ba sâ fie!" îşi zise Ghiurca, pentru care Moină era un nepreţuit mijloc de a-i face Iui Corbei viaţa nesuferită.

îi şî scrise din nou că fata e, precum spune Borbaia, mereu mâhnită fiindcă se apropie Pastile şi-1 aşteaptă cu nerăbdare.

Se-nţelege că Moină a venit ca dus pe sus de Florii, când a putut să scape.

Corbei sări ca fulgerat de-un junghi în picioare când Borbaia, fericită, veni să-i spună că a sosit ei multscumpul Moină.

- Iară?! strigă el. Nu se mai sfârşeşte odată lucrul acesta?! Faceţi ce voiţi, descurcaţi-vă cum ştiţi şi lăsaţi-mă-n pace!

Luda se uită mirată la el, apoi îşi adună toate puterile şi ceru voie să vorbească ea singură cu dânsul. Ştia acum ce are să-i spună.

- Pofteşte, domnişoară! îi răspunse Corbei şi ieşi pe terasă.

Borbaia se uită dând din cap după el. Ştia acum şi dânsa cum stau lucrurile.

„Biata fată!" îşi zise ieşind să-I poftească pe Moină, care intră apoi şi rămase mirat văzându-se singur în faţa Luciei.

—Mă bucur - îi zise ea stăpânindu-şi emoţiunea - că putem să vorbim între patru ochi mai nainte de a ne fi dus împreună la d-l Corbei.

- Eşti foarte bună, domnişoară, răspunse el, învârtindu-şi pălăria în mâni.

- D-ta ţii la mine? îl întrebă ea.

- Da! o încredinţa el cu vioşie. Ţin, chiar foarte mulţ, şi mă bucur că pot să ţi-o spun aceasta.

- îţi mulţumesc, urmă dânsa. Şi doreşti fericirea mea?

- Da, mult o doresc.

- Crezi însă că şi poţi s-o faci?

El se uită stâmtorat în ochii ei.

- Vreau, domnişoară, cu toată inima, îi răspunse. Dar d-ta poţi să ştii mai bine dacă un biet om ca mine poate ori nu să-ţi deie ceea ce doreşti ca să te simţi fericită.

Lucia rămase cuprinsă de-nduioşare.

Ce deosebire între omul acesta şi îndrăzneţul cu ochii râzători.

- Mătuşa crede că da; domnul Corbei o crede şi el aceasta, răspunse ea; chiar şi eu am crezut-o; acum n-o mai cred, şi eşti om prea bun ca sâ nu mărturisesc aceasta fără de încungiur.

- Dar de ce, domnişoară?! întrebă el deznădăjduit. Sunt eu atât de părăsit de toţi dumnezeii, încât...

- Nu asta e,-îl întrerupse ea. Nu pentru că d-ta eşti cum eşti, ci pentru că sunt eu cum sunt, o femeie nenorocită, care nu poate decât să te nenorocească şt pe d-ta.

- Dar o să râdă toată lumea de mine! strigă el. Lumea toată o sâ râdă! '

- Ca să nu râdă - întâmpină ea - spune-i că d-ta nu mai voieşti, spune-î că ţi-ai schimbat gândul, spune-i, spune-i c-ai aflat ceva ce te face sâ nu mai ţii la mine.

Moină se uită lung şi cu mirare Ia ea.

Asta o făcea el şi fără ca să i-o spună ea, căci o tace orişicine în asemenea împrejurări; prea îi veniseră însă lucrurile deodată şi nu se putea dumiri dacă ea vorbeşte cu inima deschisă ori vrea să-I ieie-n bătaie de joc.

- Şi domnul Corbei ce-o să zică? întrebă el. Lui ce să-i spun?

- Spune-i-o tot asta, răspunse ea hotărâtă şi ieşi pe terasă ca să-l întrebe pe Corbei dacă poate ori nu Moină să-i vorbească.

Corbei, cuprins iar de simţământul că doamna Fireanu avea mare dreptate, ar fî voit să moară, ca să nu mai vadă şi cele ce urmează mai departe.

- Faceţi cum vă povăţuieşte firea voastră; eu nu primesc nici o răspundere! îl zise el.

Dar, după o clipă de şovăire, firea tui cea bună îl covârşi şi el întră în bibliotecă pentru ca Lucia să nu se socotească părăsită în această grea clipă a vieţii ei.

- Ce este, domnule? îl întrebă el pe Moină, care îi părea acum mai îndrăzneţ.

- Magnifice domnule, - răspunse Moină - vă mulţumesc pentru bunăvoinţa ce-aţi avut faţă cu mine şi vă rog să mă iertaţi dacă v-am tăcut vreo supărare, dar vă mărturisesc câ mi-am schimbat gândul şi nu mai stărui în hotărârea mea.

Ia aceasta nu se aşteptase Corbeî, şî el rămase uitându-se nedumerit când la Lucia, când la Moină.

- De ce?! întrebă. Aşa, deodată?! Cum a venit aceasta?!

- D-sa - grăi Lucia — nu mai crede c-am putea sâ [fim] fericiţi.

- Da - adăugă Moină - după cele ce am aflat, nu mai ţin s-o iau pe domnişoara în căsătorie.

Corbei se cutremură şi-şi încreţi sprâncenele.

- Ce-ai aflat, domnule?! întrebă el cu asprime. Nu-ţi dai seamă că vorba pe care ai grăit-o e afară din cale grea?! Spune, te rog, ce-ai aflat?!

- Asta mă priveşte, răspunse Moină. Să-ţi spună domnişoara ce ştie ea!

- Ieşi afară, neruşinatule! strigă Corbei indignat.

- De mine n-o sâ vă bateţi joc! răspunse Moină depărtându-se.

Luciei îi venea să între-n pământ.

- O, Doamne! se tângui dânsa. De ce a trebuit să ţi-l fac duşman?!

VII
LA POARTA IADULUI

Cel mai urât lucru e aici pe pământ lumea, spuza de fiinţe cu vederea împăingenită, care se îndesuie dibuind prin întunerec, se izbesc la tot pasul unele de altele, le sunt toate pe pipăite, le ştiu toate pe ghicite, se împiedică de ceea ce nu-i, nu iau aminte ceea ce este şi se împing ici şoptind între ele, colo răcnind de mânie spre poarta iadului, care le stă totdeauna deschisă.

Erau la Căsoaie două femei, una care nu înţelegea nimic, iar cealaltă care le înţelegea toate, una care nu ştia niciodată, iar cealaltă care ştia totdeauna ce zice: atât era destul pentru ca lumea toată sâ ştie până-n cele mai mici amănunte şi ce se petrece, şi ce nu [se] petrece la Căsoaie.

La început femeile din sat care puneau temei pe ceea ce zicea Borbaia şi Ghiurca se uitau cu coada ochiului la Lucia şi se mirau că nu seamănă deloc cu Corbei. Le era dragă tuturora, fiindcă Dumnezeu o lăsase aşa ca să le fie tuturora dragă, şi ştiind-o şi pe ea la Căsoaie, nu le mai era oamenilor urât să treacă-n cap de noapte pe sub zidurile posomorâte.

Aşa ar fi şi rămas lucrurile dacă n-ar mai fi fost şi gura celor două femei.

O iubeau şi ele pe Lucia, una pentru ceea ce era, iar alta pentru ceea ce avea să fie, dar gura le era slobodă, şi femeile au început sâ vorbească pe şoptite şi să deie cu socoteală că tot va

fi având Ghiurca dreptate când zice că nu fată, ci altăceva îi este Lucia lui Corbei. Prea îi era mare slăbiciunea pentru ea, prea mult steteau împreună, prea se închideau în casă, aşa aflaseră ele de la Ghiurca, iar acesta le ştia de la Borbaia, care le vedea toate cu ochiî ei.

De câtva timp Ghiurca umbla apoi mult pe la Bâlgrad. Voia să-i arate bietului de Cârcioc că are oamenii Iui, prin care multe poate, şi a şi reuşit să-i pună la cale graţiarea şi să-I scape din temniţă, ca să petreacă Sfintele Paşti acasă. Umblând în treaba aceasta, orişiunde ajungea şi cu orişicine se-ntâlnea, el spunea ce mai e şi ce se mai zice „pe la noi".

A mers dar şi Ia Bălgrad, iar de acolo la Blaj, la Cluj şi pe aiurea vestea că Corbei, om stricat la bătrâneţe, şi-a cumpărat cu bani frumoşi un giuvaer de fată, s-a plimbat prin lume cu ea şi-o ţine acum Ia dânsul.

De ce nu, dacă poate?! Cum să n-o crezi despre orişicine, dacă aţâţi o fac fără ca să-i doară capul, ba sunt chiar pizmuiţi de cei ce nu pot s-o facâ?!

De bine te grăiesc mai cu anevoia oamenii, dar vestea rea se-ntinde ca focul în lanul cel copt al lui Corbei.

Tot mai era însă pe ici, pe colo, câte un om cu inima curară, care stetea la îndoială; după ce a mers însă vestea că Moină nu mai vrea, nu-i mai da nimănui mâna sâ se fâcâ de râsul lumii dându-şi îndoielile pe faţă.

Ghiurca era acum în lărgimea lui.

Borbaia, .care ştia foarte bine cât de mult ţine Lucia la Moină, a alergat c-o falcă-n cer şi cu una-n pământ la bunul ei prieten, ca să i le spună toate şi să-I încredinţeze câ nu spune Moină adevărul când zice că el e acela care nu vrea.

- Pe mine n-ai să mâ prosteşti, îi zise dar Ghiurca lui Moină. Nu ţi-o dâ el fiindcă vrea să o ţie pentru sine.

Moină era om în toată firea, o văzuse pe Lucia cu ochii lui şi nu era în stare sâ creadă asa ceva.

- Nu! zise el dând din cap. Pentru asta bag mâna-n foc! E fata lui, chiar a Iui... ^

- Tocmai asta e, îl întrerupse Ghiurca. Ce-i pasă lui daca îi este ori nu fată?! Un om care s-a lăpădat şi de lege, şi (de Dumnezeu, le face toate fără ca să-i pese. Mâi! - urmă stăruitor - eu ştiu ce vorbesc, şi întreab-o pe Borbaia, care le vede şi le ştie toate: nopţile aşteaptă ca să adoarmă nemţoaica, apoi se furişează la dânsul.

Moină râmase câtva timp cu pumnii strânşi şi cuprins de o mânie sălbatică, nu asupra Luciei, nici asupra lui Corbei, ci asupra omului care i-o spunea aceasta.

- Minciună! grăi dânsul. Şi chiar dac-ar fi adevărat, de ce mi-o spui? Ce vrei cu mine!?

- Vreau să nu te las să fii prostit, îi răspunse Ghiurca. Eşti om cu sufletul curat şi nu te iartă firea să crezi că poate să fie cineva atât de dezbrăcat de firea omenească; mai stai însă pe aici, mai vorbeşte cu Borbaia şi o să vezi lucrurile altfel.

A mai şi stat Moină, căcî nu putea să plece.

Mai era însă şi un alt om care ar fî voit să strige tare, ca întreaga lume să-l audă: „Minciuni! minciuni sunt toate!" Iar acesta se răzvrătea în toată fiinţa lui când îl vedea pe Moină, mişelul, care a umplut lumea de minciuni.

O văzuse şi el cu ochii Iui, şi era şi el gata să-şi bage mâna-n foc, dar ce poţi să taci când o lume întreagă s-a pornit spre bârfeli?!

Deasupra patului său stetea atârnată în cui carabina ghintuită pe care o căpătase, când era la Viena, în dar de la căpitanul său, un adevărat giuvaer de armă, care ducea cât vezi cu ochii şi nu da niciodată greş. li venea să puie mâna pe ea şi să tragă în Moină, pe care nu putea să-I ierte c-a dat-o pe gura lumii ca să-şi acopere el ruşinea.

Nu-l ierta nici Corbei, dar el nici pe sine nu putea să se ierte.

Nu ştia, ce-i drept, ce zice lumea, dar îl ardeau vorbele *după cele ce am aflat",* şi dedea cu socoteală cam ce va fi putând lumea sa zică.

O! câ n-a fost în stare să înţeleagă pe doamna Fireanu, femeia cu bun-simţ, care a trăit în lume şi-i ştia pe oameni cum ei în adevăr sunt?!

Cum rămânea fata în casa lui?! Cum a ţinut-o şi cum o mai ţinea în mijlocul unei lumi stricate, care numai la mişelii se gândeşte?!

Chin îi erau numai şi zbucium zilele şi cu atât mai vârtos nopţile, pe care le petrecea singur, cu neliniştea din sufletul lui sfâşiat de vii păreri de rău.

O vedea pe Lucia frânră şi-ar fi voit adeseori să-i zică: „Ce ţî-am făcut, copilă, de ţi s-a-nchis deodată inima în faţa mea?!" dar se simţea vinovat şi nu îndrăznea să-î zică nimic. Nici c-ar fi fost însă ea în stare să spună cuiva în lumea aceasta taina cea mare a durerii ei. Şi ea se simţea vinovată şi se cutremura când şi-l aducea aminte pe Moină rostind vorbele: „De mine n-o să vă bateţi joc!"

„De ce?! de ce a trebuit să şi-l tacă duşman?!" îşi zicea şi iar îşi zicea dânsa, îngrozită de gândul că numai ea o sâ poarte vina dacă el ar fi să se răzbune, ea cu slăbiciunea ei pentru acel om cu ochii râzători, care poate că nici nu se gândeşte la dânsa.

Mort îl vedea în gândul ei pe binefăcătorul ei, mort din vina ei, care nu se gândise câ asupra lui o să se descarce toată mânia stârnită de fapta ei.

N-ajunsese încă sărmana copilă să înţeleagă că moartea e scăpare, mai ales pentru binefăcătorul ei acum singura scăpare. Datori suntem cu toţii a stărui cu îndelungată răbdare şi a deşerta până la cea din urmă picătură paharul amar al vieţuirii dacă e vorba sâ trecem clipa morţii cu vrednicia cuvenită; aceasta era numai ceea ce-I maî ţinea în mijlocul unei lumi de

oameni care mereu se zbuciumă spre a-şi face unii altora viaţa nesuferită.

„Moarte curata, îşi zicea el adeseori. Câtă vreme trăieşti, oamenii caută cu nesaţiu ceea ce e râu în fiinţa ta şi nu vor să vadă şi ceea ce e bun; după ce moartea i-a ajurat să scape de tine, văd numai ceea ce bun a fost şi te laudă."

Cu totul alta şi mult mai urâtă era răzbunarea de care se temea el, şi în curând a ajuns s-o simtă şi dânsa aceasta.

Frau lincke abia acum a ajuns să le înţeleagă toate, şi un simţământ de uşurare a cuprins-o când a aflat că vorba era ca Lucia să se mărite după un om, pe care nu şi-1 voia soţ, şi acum Corbei l-a gonit din casa lui pe omul acela.

Borbaia însă se învârtea prin bucătărie de era în flecare clipă sâ răstoarne tot ce-i cădea în cale. Un lucru voise şi ea să pună o dată la cale, şî nici pe acesta n-a putut să-1 scoată la capăt. Vorba *„kutyamaju'* mereu îi trecea prin cap.

- Ce să-i faci dacă nu vrea?! îi zise *Frau* Lincke.

- Nu vrea?! izbucni Borbaia. Ea voieşte, săraca, dar n-o lasă el, fiindcă o ţine pentru sine.

Frau I incke, femeie trăită în altă lume, nu înţelegea ce vrea să zică Borbaia.

Aceasta o dumiri prin gesturi potrivite.

- Cum?!... Ce vrei să zici?!., strigă nemţoaica, cuprinsă de indignaţiu ne.

- Ei - întâmpină Borbaia - parcă nu ştie tot satul că nopţile se furişează la dânsul?!

Frau Lincke rămase ca-nmărmurită. Ii era parcă-i venea să-nnebunească. Ştia toată lumea? Dar de la cine putea s-o ştie? Ea însăşi i-o spusese unguroaicii, însă în cu totul alt înţeles, în chip de laudă...

- *Gemeine unverscbămte Frau*! strigă ea ca ieşită din minţi, apoi puse mâna pe o crariţă şi i-o aruncă-n cap.

Asra îi mai trebuia Borbalei: într-o clipă au început sâ zboare crariţe şi oale şi blide şi să ţipe amândouă cât le duce gura, de s-au adunat la bucătărie toată casa, de la rândaş până la stăpân.

- Ce e aici?!... ce s-a întâmplat? Ce fel de scandal e acesta!? strigă Corbei în nemţeşte.

- Mă iartă, domnule, - îi răspunse *Frau* I incke, răsuflând din greu - un om cu inimă de creştin nu poate să nu facă scandal. Mt-ar fi fost viaţa mea toată ruşine de mine însămi şi părinţii mei s-ar fi cutremurat în mormintele lor dac-aş fi putut sâ rămân liniştită în faţa acestei femei ordinare şi neruşinate, care a dus în sat vorba că nopţile d-şoara Lucia trece în iaracul d-voastră... Dar iat-o, vine... Mai mult nu pot sâ vâ spun în faţa ei.

- Lasă, că spun eu! strigă Borbaia făcând spume la gură. De ce să-mi fie greu să spun ceea ce altora nu lî-e ruşine sâ facă?!

- Să taci, femeie stăpânită de duhuri necurate! strigă Corbei şi, verde la fată, o luă pe Lucia şi-o duse în casă.

- Ce e? întrebă ea viu mişcată. Să nu ţi-o mai faci duşmană şi pe ea.

- Cel mai aprig duşman îşi este fiecare el însuşi, grai dânsul, răpus de cugetul vinovăţiei sale. Lucio, - urmă apoi - mătuşa ta are dreptate: în mijlocul lumii sălbăticite în care trăim, nu-ţi rămâne decât să te măriţi după Moină.

Ea se uită liniştită-n ochii lui. Şi-o zisese şi ea aceasta. Nu putea însă, şi-i era peste putinţă sâ-i spună de ce nu poate.

- Nu, îi răspunse dar. Le sufer mai bucuroasă toate decât să fac mişelia aceasta.

El rămase câtva timp pierdut în el însuşi.

O singură scăpare îi mai rămânea, dacă mai era şi pentru dânsul vreo scăpare.

- Lucio, - grăi dânsul oarecum sărbătoreşte - după inima mea şi după gândul meu tu eşti copilul meu. Vreau să-mi fac

o datorie sfântă declarându-te copij al meu şi după legea omenească, şi în faţa lumii- Găteşte-te de drum, ca să vii cu mine la Bălgrad. ^

Lucia tresări. Ruşinată de gândul că de atâta timp îl minte, ea nu îndrăznea să i se uite-n ochi. »

- Nu sunt vrednică să nri-o faci aceasta, îi răspunse ea, văzând în faţa ei pe omul cu ochii veşnic râzători, care era fiul celui mai mare duşman al lui Corbei.

Să aleagă ea între amândoi?! Nu se putea! Să-i împreune? 1 se părea peste putinţă.

- Lasă-mâ, mai lasă-mâ cu soarta mea, îl rugă ea. Lucrul acesta, dacă trebuie neapărat sâ se facă, se poate race şi mat târziu, după ce ne vom mai fi liniştit.

- Haid', fata mea, - stărui dânsul, care nu putea să-şi deie seamă despre lupta ce se petrecea-n sufletul ei - gâteşre-te! Eu nu pot să mă liniştesc decât după ce mă voi fi împăcat cu mine însumi făcându-I. Dacă nu întârziem, le pregătim azi toate şi mâne mergem împreună sâ fac declaratiunea. în vreme ce tu te găteşti, îi dau doamnei Fireanu o depeşă să vie şi ea la Bălgrad. Dac-o daţi acum, o primeşte la timp şi-ar putea să sosească chiar azi acolo.

El se duse apoi şi-i spuse vizitiului să fie gata, se-ntoarse, scrise depeşa şi i-o dete rândaşului, ca să se ducă cu ea şi s-o expedieze fără de întârziere.

„Ce va fi voind la Bălgrad?" se-ntrebă Borbaia.

- Să treci - îi şopti apoi rândaşului - pe la Ghiurca şi să-i arăţi depeşa.

PARTEA A PATRA

I

URZEALA

„Sunt hotărât să înfiez pe Lucia şi plec acum la Bălgrad, ca să o fac aceasta. Te rog sâ pleci şi d-ta fără de întârziere, ca sâ ne întâlnim acolo."

Aşa scrisese Corbei pe hârtia pe care i-o dăduse rândaşului.

- Citeşte şi tu! îi zise Ghiurca lui Vidu, dându-i hârtia. Aşa voieşte să ne despoaie de moştenirea ce ni se cuvine ca sânge din sângele lui.

Vidu citi şi iar citi şi se făcu din nou rece ca gheaţa şi galben ca ceara.

Lui nu de moştenite îi era, ci de fericirea vieţii lui.

Sunt oameni foarte cumsecade care, orbiţi de o patimă nebiruită, se Japădă şi de părinţi, şi de fraţi, şi de rude şi se însoţesc cu vreo femeie în ochii tuturora nevrednică, fiindcă altfel nu pot. El era pătruns cu desăvârşire de gândul că Lucia e vrednică şi curată în întreaga ei fiinţă şi, cu toate aceste, mereu îşî zicea: „Şî chiar şi dacă adevărate ar fi toate, eu tot nu mă lapăd de ea!" O singură piedică era în calea lui: Corbei, omul neapropiar, care stetea între ei amândoi. Ce-Î rămânea dacă ea era legată astfel de acel om?!

îi venea să rupă hârtia: de ce folos î-ar fi fost însă?!

Nu e destul să crezi în lumea nevăzută, cum credea Corbei, ci trebuie să i te şi închini, să te razimi cu toată încrederea pe

ca şi s-o rogi cu toată stăruinţa să te îndrumeze şi să-ţi deie tărie în ceasul greu.

„Luminează-mă, Doamne, - zise el în gândul lui - că tu nu ma părăseşti şi ştii numai singur ce-mi este mie bine.

întorcându-se apoi liniştit spre rândaş, îi dete hârtia ca s-o ducă unde fusese trimis cu ea.

- Fiecare cu partea sa, îi zise dup-aceea tatălui său. îi este, precum spui, fată, deci mai mult decât orişicine sânge dtn sângele lui.

- Nu e! răcni Ghiurca. Prăpăstii de ale smintitului de Moină! Nu e şi nu poate fi! E născută trei ani după ce el a venit aici, de unde nu s-a mişcat niciodată.

Vidu stete câtva timp ruşinat în faţa tatălui său, care în atâtea rânduri spusese ceea ce ştia că nu-i adevărat, apoi se depărta pentru ca nu cumva să scape vreo vorbă aspră faţă cu tatăl său, pe care nu-1 mai văzuse, pe cât îşi aducea aminte, niciodată atât de turburat ca acum.

Aşa şi era, dar tocmai această plecare a fiului său îl făcu pe Ghiurca şi mai îndârjit.

- N-are să se facă lucrul acesta! zise el cu ochii îndreptaţi spre carabina din cui.

O descărcătură bine făcută acum le limpezea toate.

Nu era el omul făcut pentru asemenea treburi, dar putea să le pună la cale, şi peste puţin el se cinstea-ntr-un colţ al crâşmei de la marginea satului cu Cârcioc şi cu Moină, pe care vestea despre hotărârea lui Corbei îl mulase.

- Dacă-i aşa, le înţeleg toate, grăi dânsul. M-au minţit şi doamna Fireanu, şi Borbaia: ea voia, câtă vreme se ştia fără de nici un rost în lume, iar acum şi-a ridicat nasul. Tot aveam eu dreptate când ziceam că el o face îndrăzneaţă.

- Te-nşeli, îi zise Ghiurca. Ea ar voi şi acum, dar n-o lasă el. Să-ţi spună şi Cârcioc, bietul de el, ce fel de om e Corbei. Era om cu stare odată şi nu numai l-a adus la sapă de lemn, dar l-a mai şi scos din minţi de a căzut în păcat şi-ar sta şi acum în temniţă dacă n-aş fi avut eu oameni prin care i-am făcut rând sâ iasă. Ce-i pasă lui de viaţa altui om?! într-un plâns o duce biata fată.

- într-un plâns, zise şt Cârcioc.

Moină o credea aceasta, căci îi spusese şi ea că e femeie nenorocită.

- O-nfiază - urmă Ghiurca - fiindcă numai aşa poate să aibă după lege putere asupra ei. Mâne ori poimâne ar fugi de la el la tine şi n-ar putea sâ-i facă nimic.

- Cam aşa vin lucrurile, îşi dete si Cârcioc părerea. Simte c-o să-i zboare pasărea, şi-o prinde-n laţ.

Moină mai goli un pjhar, apoi sări în picioare.

- Sâ-i dai în cap ori să-î tragi un.glonte! strigă el. Nu-i pâcat, căci scapi lumea de un mişel!

- Uite, acum — adaugă Cârcioc - când merge Ia Bălgrad, să-i ieşi în drum, să te piteşti într-un desiş şi e făcută.

- Ba să vă ferească Sfântul de asemenea gânduri! întâmpină Ghiurca. Ai scăpa-o, ce-i drept, pe ea şi ţi-ai vedea visul cu ochii. Nici c-ar fi prea mare primejdia, căci nimânuîa n-ar putea să-i treacă prin gând câ tu ai fâcut-o, şi am, precum vezi, şi eu oameni ca sâ le acoper toate când e vorba de un om ca Corbei. Oameni ca noi însă nu umblă cu asemenea gânduri: aveţi amândoi dreptate, căci multe rele vi-a făcut, dar lăsaţi-1 în plata lui Dumnezeu, c-o să-1 pedepsească el după vinovăţiile lui.

- Dumnezeu prin oameni lucrează, grăi Moină.

- Şt Dumnezeu, şi Ucigâ-l-toaca, stărui Cârcioc. Uite, să ne punem acum călare şi să apucăm înainte, iar celelalte se fac.

II

ÎN AMURG

*Ave **Măria/**răsuna* în depărtare din turnul catedralei de la Bălgrad, şi pe ici, pe colo, câte un credincios întârziat pe drum ori in câmp deschis se oprise cu capul plecat şi-şi făcea rugăciunea de seară, când Moină, care de mult acum sta Ia pândă într-un aluniş de la marginea pădurii, zărind trăsura, ridică cocoşul gata de a descărca.

Vizitiul încetini mersul cailor, lăsă frânele din mână, se descoperi şi-şi făcu semnul crucii. Lucia plecă şi ea capul şi se închină. Până chiar şi Corbei se trase, atins de liniştea sărbătorească a înserării, în fundul trăsurii şi rămase nemişcat.

Simte, când se apropie noaptea, orişicare muncitor trebuinţa de a se da în paza Celui ce veşnic veghează, şi când Lucia se plecă. Moină se plecă şi el, începu să tremure şi lăsă trăsura să treacă prin faţa lui.

Mai era încă mult până Ia oraşul în care una câte una se iveau luminele, dar vizitiul lăsă caii în voia lor, ca sâ nu între cu ei obosiţi în otaş.

Lucia fusese tot drumul tăcută şi dusă pe gânduri, iară Corbei, simţindu-se ca singur, era îngândurat şi el.

Un simţământ de viuă mulţumire îi cuprinsese sunetul după ce şi-a luat hotărârea; văzând-o însă pe ea tăcută, iar a început să steie cu inima îndoită. Se simţea vinovat, îi înţelegea mâhnirea, şi firea Iui cea bună îl îndemna să deie tot

ceea ce poate ca s-o mângâie. Se întreba însă şi iar se întreba dacă nu cumva îi face un mare rău voind să-i facă un bine.

Din săraca lui viaţă trăsese o învăţătură: că ferit de *suferinţe e* numai cel ce trăieşte retras şi nebăgat de nimeni în seamă şi că deşteprâciunea, învăţătura, cinstea, bogăţia, tot ceea ce te ridică deasupra celor mulţi te face urgisit şi-ţi amăreşte zilele. Nu era oare mai bine pentru ea să rămâie aşa, cum a fost şi cum se ştia din copilăria ei?!

„Ce fac eu?!" se-ntreba în nedumerirea lui.

Credinciosul cade, când îşi pune întrebarea aceasta, în genunchi, se pleacă cu umilinţă, îşi mărturiseşte nimicnicia şi găseşte în rugăciunea fierbinte mângâiere, nădejde, încredere-n sine şi puterea de a răzbi înainte şi de a suferi durerile ce-i curăţă sufletul: Corbei se zbătea pierzându-se-n gândul că singura scăpare îi este moartea.

- Lucio, tu eşti mâhnită, îi zise el. De ce eşti?

- Nu sunt mâhnită - răspunse ea întorcându-se spre el -, dar mâ simt nenorocită.

- De ce? stărui dânsul. Spune-mi-o. Poate că te simţi numai fără ca în adevăr să fii. Ai inima deschisă faţă cu mine.

- Aici şi aşa cum suntem nu se poate vorbi despre asemenea lucruri, îi răspunse ea.

în clipa aceasta, din crângul de la stânga drumului se descarcă o puşcă, şi glontele trecu şuierând prin faţa ei spre Corbei.

- Ah, Moină! strigă ea şi se aruncă spre Corbei, ca să-l acopere cu trupul ei.

- Ce ticăloşie! strigă în acelaşi timp Corbei şi sări în picioare ca să oprească trăsura şi sâ se ducă la nemernicul care umblă cu atâta uşurinţa cu arma.

- Nu!... nu!... strigă ea. Dă bici! mână-n goana mare. £ Moină! strigă iar ca ieşită din minţi. Ştiu eu câ el e. Am visat

aceasta, mi-a spus-o cineva, mi-e parc-o ştiam de mai nainte. Mână! mână!

- Eşti smintită?! îi zise el. C#m poate să ajungă Moină pe aici?!

- Şezi, culcâ-te, ascunde-te, urmă ea, în vreme ce cdiî duceau trăsura-n goană mare. Mă tem, mi-e frică... Scumpul meu, bunul meu, mântuitorul meu... Mai bine să pier sfâşiată de fiare decât să-mi chinui zilele sfâşiată de gândul că din vina mea ţi-a venit moartea.

- Eimşteşte-te, copilă! îi zise el alintând-o. A fost din întâmplare. Aici nu putea sâ tragă nimeni dinadins asupra noastră.

Nu se mai îndoia despre aceasta, dar dânsa se temea şi-1 vedea pretutindeni pe Moină. Ar fi fost apoi cu putinţă ca şi aşa, numai din întâmplare, el să fie nimerit: cum rămâne atunci dânsa, pe care el o despărţise şi de mătuşa ei şi de logodnicul pe care i-1 alesese aceasta?!

- Mână! strigă şi el. \

Nu mai era acum cu gândul îndoit, nu se mai zbătea, moartea nu-i mai părea scăpare. S-a dus dar cu grăbire, d umblat cu Văleanu şi-n urmă şi cu doamna Fireanu şi nu s-a liniştit până ce nu şi-a împlinit gândul, iar ziua următoarea plecat acasă devreme şi a grăbit ca noaptea să nu-1 apuce pe" drum. ,1)

I.ucia s-a ţinut pretutindeni după el, ca sâ-I păzească şi sărJ acoperă cu trupul ei, mereu tremurând şi cu inima mereu încleştată, făcându-I să simtă câ dânsa ar fi nenorocită pe toaşjt^ viaţa ei dacă din vina ei i s-ar întâmpla ceva.

Abia sosită acasă putea dânsa să se liniştească. gfa-

Când, trecuţi de Plopiş, au cotit, ca să apuce la deal,.spDe Căsoaie, Ghiurca venea despre sat şi-i salută zâmbind cu bunăvoinţă, ca rudă bună ce le era. ' -

- Da! grăi dânsa când intrară pe poartă. Sunt fricoasă eu şi bănuitoare: descârcătura n-a fost dinadins.

Era frumos acvim la Căsoaie şî bine, dar mâhnirea Luciei ieşea cu atât mai învederat la iveală.

- Ce e, fata mea? o întrebă el iar mai spre seară, după ce se liniştiră.

Ea rămase câtva timp cu ochii plecaţi în faţa lui, apoi, voind oarecum sâ se ascundă, se apropie de dânsul şi-şi răzimă capul pe umărul lui.

- Nu mai pot să-ţî spun şi nu ştiu ce să-ţi spun, grăi dânsa.

- Vorbeşte, că mărturisirea e uşurare, stărui dânsul plecându-se spre ea.

- Nu ştiu, nu pot să-mî dau seamă ce vreau, răspunse ea. Mă roade, mă arde, mâ mistuie şi mi-e greu afară din cale să mărturisesc adevărul. Adeseori nu cred nici eu ceea ce simt şi-mi zic c-o să-mi treacă şi că închipuire de suflet bolnav e numai. Nu-mi pasă - unnă ea hotărât - în adevăr nu-mi pasă ce va fi zicând şi ce va fi crezând lumea, dar mie parcă un fier roşu îmi trece prin inimă când mă întreb, şi mereu mă întreb, ce va fî zicând şi ce va fi simţind el.

Corbei se dete greu jignit la o parte,

în gândul lui - aşa se amăgesc oamenii - acest el unul singur putea să fie:

- Dacă ţii atât de mult la dânsul - îi zise - n-ai să te nelinişteşti. Moină e, aşa-1 ştiu, om care se întoarce.

- A, nu! strigă ea indignată. Nu el. De dânsul mi-e milă şi mi-e frică!

- Cine dar?! întrebă Corbei, căruia îi era peste putinţă să-şi deie seamă cine anume altul ar putea să turbure liniştea ei sufletească.

- Acum, primăvara, deşi mie mi se pare de mult - începu ea - ieşeam, precum ştii, câteodată în pădure, ca sâ caut flori, într-una din zile Vidu, care se afla şi el acolo, mi-a ieşit

îndrăzneț în cale şi mi-a zis să mai viu, căci toate se înviorează. M-am depărtat şi nu m-am mai dus. Nu l-am mai văzut de atunci, dar mereu mă gândesc la el. Vreau să nu mâ gândesc, dar cu cât mai mult vreau, cu atât ***mii*** mult nu pot să nu mă gândesc.

Corbei rămase uimit ca-n fața unei minuni.

- Ştiu că e nebunească slăbiciunea mea şi departe avem să stăm totdeauna unul de altul, urmă dânsa. El poate câ şi-a făcut o glumă, a uitat acea clipă trecătoare şi ar râde de mine dac-ar şti cum mă zbat, dar mâ cutremur când mâ gândesc c-ar putea să creadă şi el. în gândul, lui şi numai în al lui voiesc să fiu cum însămi mâştiu pe mine.

Corbei îşi ridică deodată capul.

Parcă o lumină răvărsată din altă lume i le lămurea deodată toate şi-i arata calea pe care trebuia să plece.

De nenumărate ori fusese în viața lui cuprins de simță-mântul că omul face ceea ce face nu pentru că a fost ceea ce-â ***(ost,*** ci pentru ca să urmeze ceea ce trebuie să fie şi că merge fiecare orbiş spre sfârşitul lui. Niciodată n-a simțit-o aceasta ca acum. în gândul lui muma lui şi Elvira s-au îmbrățişat în clipa când căile ceior doi tineri s-au încrucişat şi inimile lor s-au împreunat ca să aducă pacea în casa lui. El s-a supus şi trebuia să se supună şi acum la porunca lor şi să aducă cea mai mare jertfă a vieții lui.

- Chiar acum, în clipa aceasta - zise el - acum, fără de întârziere şi fără de şovăire, mă duc la tatăl lui, ca sâ-i cer iertare şi să mă împac cu el.

- O, nu, nu te duce! stărui dânsa. Nu ieşi din casă! E prea mult ceea ce voieşti să-mi faci. Cheamă-1 pe Vidu aici.

- Nu! întâmpină Corbei hotărât. ***IA*** tatăl lui trebuie să mă duc, în casa lor trebuie să întru ca să le spun că prin tine întră dragostea şi pacea în inimile noastre.

III

DRUM DE SEARA

Era pe la asfințit, şi la Căsoaia posomorâtă nu se aprinseseră încă luminile, iar jos la Plopiş cârăiau ciorile adunate de prin lărgimile văii în stol mare şi neastâmpărat.

în sat fete şi băieți se-ntorceau ici cu oi, colo cu capre, cu viței ori cu câte o văcuță de la păşune, femei veneau de la izvorul de sub coaste cu ulcioarele pline, flăcăi duceau cai ori mânau boi, ca să-i țină peste noapte Ia iarbă, iar bârdaşii lui Vidu se coborau obosiți şi ei unul câte unul din pădure.

Ghiurca se plimba, ca toată lumea să-1 vadă, prin fața casei sale şi le răspundea cu multă bunăvoință celor ce trecând prin fața lui îi ziceau: „Bună seara!"

Din când în când el se oprea, muşcându-şi mustața, şi asculta ca omul care aşteaptă ceva, şi cu cât mai mult se apropia seara, cu atât mai mare îi era nerăbdarea.

îl văzuse pe Corbei întorcându-se şi ştia că nu se oprise, ca de obicei, la Plopiş, ca sâ vadă ce mai e pe acolo. îi părea lucru peste putință ca să nu meargă mai târziu, şi seara se apropia fără ca sâ-1 vadă trecând pe la cotitură.

Nici că îi era lui Corbei de Plopiş: cu totul altul era, precum ştim, drumul pe care avea să-1 facă.

Ieşind pe poartă, el zări mai la vale, la depărtare de câteva sute de paşi, pe Vidu, care se întorcea de la pădure.

„E parcă o făcătură", îşi zise hotărât să-1 strige, să-1 cheme, să facă cum îi zise Lucia.

Nu, însă! Drumul lui era hotărât; el nu putea să-şi schimbe gândul.

Ii era greu să între în casa lui Ghiurca, sâ se uite-n ochii tui, să-i ceară iertare, să se împace cu dânsul; o atât de mare silă nu-şi făcuse niciodată în viaţa lui şi nu putea să depărteze de Ia sine gândul că în zadar sunt toate, câ Ghiurca rămâne în toate împrejurările acelaşi, că pace n-are sâ fie în lumea aceasta; trebuie însă neapărat să se frângă, să se-nvingâ pe sine însuşi, căd numai de la părinţi se poate trece la copil, numai cu binecuvântarea părinţilor poate omul să între în vorbă asupra celui mai mare lucru din viaţa lui.

Ia fiecare pas îi venea să se oprească şi să-1 cheme pe Vidu, dar glasul i se-neca, şi el îşi urma drumul din ce în ce mai mult dus decât mergând.

Dacă Vidu s-ar fi uitat, din întâmplare, înapoi şi l-ar fi văzut, toate s-ar fi schimbat, dar el îşi urma drumul a-ndelete şi abia sosit aproape de cotitură se opri în loc.

Mai la vale se ivi Moină, care trecu de la stânga spre dreapta şi întră în sat.

„Nu mai piere o dată omul acesta de pe aici?!" îşi zise Vidu, hotărât să meargă mai încet, ca să nu-1 întâlnească.

în clipa aceea se descarcă în dosul lui, din viile de pe deal, o puşcă de răsună toată valea.

- Asta e carabina mea! Cine oare sâ fii pus mâna pe ea!? zise el mirat şi se uită repede înapoi. Ce e?! strigă apoi, cuprins de fiori.

Mai la deal, Corbei făcu şovăind câţiva paşi înainte.

- Moină! Moină!... Nenorocita de copilă! zise apoi şi căzu cu faţa Ia pământ.

- O, tată, tată, ce mi-ai făcut?! grăi Vidu, apoi mut, ameţit şi tremurând, să răpezi spre cel căzut, îl cuprinse cu braţele şi-1 ridică.

- Unde ai fost nimerit?! îl întrebă căutând cu ochii şi pipâindu-1, ca sâ deie de urma sângelui si să oprească scurgerea lui.

- Lasâ-I sâ curgă, şopti Corbei. Lasă-1, că e bine aşa! Alta e nenorocirea! Spune tatălui tău că-1 iert şi-1 rog sâ mă ierte... mai adăugă, şi năvala sângelui îi înecă glasul.

în clipa aceasta se ivi Lucia, care, auzind descărcătura, ieşise şi alerga acum la vale.

- Ah! Moină, Moină! strigă şi ea. De ce nu m-am jertfit?!

- Nu e Moină, îi zise Vidu, îl văzui chiar acum cu ochii mei în vale.

Corbei răsuflă uşurat, îşi adună toate puterile şi-şi ridică ochii spre cer:

- Nu e! — grăi dânsul - tot este D-zeu!

Apoi ochii i se închiseră şi răsuflarea i se opri.

DIN PĂCAT ÎN PĂCAT

ROMAN

I

CE CAUTĂ PĂLEA LA IAŞI

Vremurile erau ajunse la cumpănă cu deosebire grea, şi Filimon Pălea se zbătea şi azi, şi mâine fără ca să ajungă a se hotărî într-un fel.

Congresul de la Paris chibzuise că li se cuvine Ţărilor Române să se organizeze potrivit cu nevoile şi cu dorinţele lor, şi Poarta otomană, luând cuvenitele măsuri pentru alegerea divanurilor ad-hoc, rânduise caimacam domnesc pe Vogoridi, un grec îndărătnic, care, fiind frate al soţiei lui Mihai-vodă Sturdza, se căsătorise, ce-i drept, cu o moldoveancă si fusese împământenit, dar tot mai purta cu multă-ngâmfare fesul turcesc şi arăta în toate împrejurările că ţine să nu fie pus în rând cu moldovenii de baştină, E-nvederat că el era pe faţă şi fără de-ncungiur protivnic al unirii celor două ţări, ceea ce nu se potrivea deloc cu vederile celor mai mulţi dintre boierii de baştină.

Aceasta nu-l privea, dacă e vorba, pe Pălea; el era însă din ce în ce mai îndeplîn pătruns de simţământul că soarta omului atârnă de la starea lumii în mijlocul câreia-şi petrece viaţa.

Venise din Bucovina la Iaşi când cu ocupaţiunea austriacă şi chiar dintru-nceput a pornit-o peste aşteptările lui, căci în timpul lui Grigore-vodă Ghica era nevoie de oameni ca dânsul, care nu avea, ce-i drept, deprinderea de a umbla pe covoare şi se înpiedeca de toate scaunele, dar învăţase carte prin şcolile

nemţeşti, era deprins cu munca şi ştia să păstreze-n toate privinţele buna-rânduială, ba, ucenic zelos al vestitului Aron Pumnul, mai era şi om cu vârtute neînfrântă, care merge totdeauna drept înainte, sparge zidurile ce-i stau în cale şi durează pod peste şanţul ce-i taie drumul.

Acasă Ia el nu i-ar fî rămas decât să se căsătorească cu fiica vreunuei preutese văduve şi să intre-n parohia răposatului său socru. Slăbiciunea pe care o avea pentni Aglaia, care nu era fata de popă, nu l-a iertat însă s-o facă aceasta. A venit dar Ia Iaşi cu gândul de a-şî găsi aici un rost potrivit şi s-o aducă apoi şi pe ea de la Cernăuţi, unde trăia la casa unei mătuşi.

Era p-aci-p-aci sâ şi răuşească.

Fiind şi om chipeş şi cu deosebire simpatic, el în curând s-a căpătuit la Postelnicie, unde a înaintat repede ca om care-n gândul tuturora avea s-ajungă departe. După retragerea lui Grigore-vodă Ghica însă iar a rămas fără de căpătâi, de nu mai ştia încotro s-apuce.

Nu doară că n-ar mai fi putut să-şi păstreze postul. Era şi acum nevoie de oameni ca dânsul, dar boierul Costache Guleş, care abia de curând i se făcuse şef şi pentru care prinsese slăbiciune, l-a sfătuit cu tot dinadinsul să se retragă şi el.

„Eşti ispitit sâ rămâi - îi zicea -, dar omul are să fie cu gândul îndreptat spre viitor. Te pomeneşti că-n curând se ridică deasupra oameni care nu te iartă c-ai stat în slujba slugilor turceşti" şî te prigonesc de nu mai ajungi niciodată să-ţi croieşti drum în viaţa ţării."

De aceasta Pălea se temea şi el.

„Păcat ar fi - mai zicea Coconul Costache — ca un om ca d-ta să umble răzleţ şi buimac. Dacă e vorba să nu ţi se clatină mereu pământul sub picioare, ai să te razămî cu toată credinţa pe vreunul dintre oamenii cu trecere, care e-n stare să-ţi fie-n toate împrejurările proptea neclântită."

Ţiind seamă de această povaţă, pe cât de înţeleaptă, pe atât de binevoitoare, Pălea s-a retras, rezemându-se pe coconul Costache, om cu multă trecere şi încă tânăr, care putea să-i fie timp îndelungat proptea neclântită.

N-ar fî avut cuvinte de a se plânge dacă gândul nu i-ar fi fost dus mereu la cele de acasă.

Curtea boierului Costache era, după obiceiul încă păstrat al pământului, un fel de colonie de slujbaşi mazili ţi, pe care stăpânul casei îi ţinea pe mâncat şi pe băut, iar Pălea era dintre puţinii pe care boierul îi poftise la masa lui, în vreme ce alţii aveau masa lor deosebită. Iar alţii se aflau pe la moşii ori aveau parte de tain, mai saci de grăunţe şi de făină, mai putini de brânză, coşuri de fel de fel de merinde, butoiaşe de băutură, porci îngrăşaţi, valuri de pânză, multe de toate de prin hambarele, cămările şi pivniţele boiereşti. Cu cât mai mulţi avea împregiurul său, cu atât de frunte era socotit boierul. Toate însă, se-nţelege, până ce nu se vor fi schimbat vremurile, şi o lume-ntreagă aştepta, mângâindu-se cu nădejdea câ boierul, ajuns iară mare şi tare, va pricopsi pe ai săi, pe fiecare după vredniciile lui şi după bunătatea inimii sale.

Coconul Costache, om nu prea lipsit de deşertăciune, se sâmţea măgulit de gândul că era atâta lume sub purtarea sa de grijă şi ţinea că atât prietenii, cât şi duşmanii sâ-l ştie înconjurat de mulţime de oameni destoinici fiecare-n felul iui. Cu adevărat boier se sâmţea numai când la masa lui erau adunaţi mulţi dintre cei ce se rezemau cu toată credinţa pe el. De aceea slăbiciunea lui era să mai poftească şi prieteni, pentru ca aceştia să vadă, să-nţeleagă şi sâ spună mai departe ceea ce gândesc.

Ceva mai greu i-ar fi fost cocoanei Clotildei, care purta sarcinile gospodăriei celei mari şi era adeseori pe neaşteptate nevoita a primi şi oaspeţi mai subţiri. Femeie de o fire cu deosebire duioasă însă, ea le făcea toate de dragul soţului său,

la care se uita ca la un fel de minune, şi astfel nu numai că nu se plângea niciodată, ci se simţea mângâiată de gândul că Costache al ei e mulţumit. Eri apoi lucru de sine înţeles că starea aceasta e trecătoare, numai de azi pe mâne, şî va înceta-n ziua când soţul ei va fi ajuns iarăşi în slujbă. Iar când se-ntâmpla ca acesta să nu mănânce acasă, dânsa lua masa deosebit cu Lucia, fetiţa ei de vreo doisprezece ani, cu cei doi băieţei, fraţii mai mici ai Luciei, şi cu franţuzoaica.

Mai era apoi, pe lângă toate aceste, cocoana Clotilda şi fată de oameni bogaţi, crescută-n casă cu mare lărgime, cu slugi multe şî cu legături întinse, şi dacă era coconul Costache-nconjurat de oameni vrednici, ţinea şi soţia lui să aibă împrejurul ei femei harnice şi pricepute, care îi dădeau ajutor într-ale gospodăriei, mai câte o văduvă, mat câte o fată bătrână, care puneau mâna când se făceau proviziunile de dulceţuri şi de vişinată, de murături şi de fel de fel de alte conserve ort când se aşeza urzeala pentru pânză ori pentru velinţele la care lucrau ţigăncile sprintene şi ţărancele harnice şi isteţe.

Nu în rândul acestora avea sâ fie pusă duduia Smaranda, o fată de boier scăpătat şi cumnata unuia dintre prietenii coconului Costache. Pentru dânsa cocoana Clotilda avea oarecare slăbiciune, mai ales pentru câ era franţuzită, sfătoasă şi bună de gură, de-i plăcea coconului Costache să stea de vorbă cu ea. Ea mai făcea faţă şi la mesele mari, precum şi la sindrofii, ca să le ţie oaspeţilor de urât, alt lucru la care coconul Costacfle ţinea mult.

Cu vreo doi ani mai în vârstă decât Pălea, duduia Smaranda nu mai putea să fie pusă în rândul fetelor tinere, Slabă scândură, cam năsoasă, oacheşă ca o ţigancă-n postul cel mare şi cu nişte ochi de şopârlă speriată, ea părea chiar **fată** bătrână, aceasta cu atât mai vârtos cu cât avea în întregul ei fel de a fi oarecare acreală, ştia multe, cunoştea slăbiciunile oamenilor şi le dedea pe faţă cu un fel de mulţumire diavolească. Două surori mai mari ale ei erau bine măritate, fratele ei, Ioniţâ, cartofor vestit, se vâra pretutindeni unde se adunau trei oameni la un loc. Mai avea dânsa şi o mulţime de rude, şi astfel nu se putea petrece la Iaşi nimic fără de ştirea ei, nu ţi se ura să stai de vorbă cu ea, şi Pălea se bucura când o întâlnea, căci prin ea ajungea să cunoască mai din amănunte lumea în mijlocul căreia-1 aruncase soarta. Simţind-o aceasta, coconul Costache şi cocoana Clotilda îi lăsau bucuros să stea numai ei amândoi la o parte şi-i aşezau la masă unul lângă altul, încât ai fi crezut că e la mijloc o legătură mai strânsă.

Păcat numai că duduia nu era numai bună, ci câteodată şi rea de gură şi scăpa pe ici, pe colo câte o vorbă despre golanii fără de căpătâi, care cad belea în spinarea altora. Era lucru de sine înţeles că ea nu se gândea şi la Pălea; se gândea însă Pălea el însuşi la sine, ba mai ales la sine.

Treceau adecă zilele şi săptămânile fără ca sâ fî urmat schimbarea de mulţi aşteptată, iară el nu era deprins să nu facă nimic şi-i era mai nesuferit şi gândul că trăieşte de azi pe mâne numai şi numai din bunăvoinţa altora. Dintru-nceput se simţise onorat că coconul Costache şi cocoana Clorilda-1 găzduiesc şi-î poftesc la masa lor. încetul cu încetul însă a ajuns să se socotească umilit când îşi dedea seama ce vor fi zicând alţii despre el, şi inima i se strângea când îi dedea brânci întrebarea: „Cum şî când ai tu sâ răsplăteşti bunătăţile de care ţi se face parte?"

Se simţea apoi şi din ce în ce mai străin în mijlocul lumii străine, înconjurat de oameni cu vederi şi cu apucături cu totul deosebite de ale lui, pe cate nu-î înţelegea şi care nu-1 înţelegeau nici ei pe el.

Singurul de care se simţea mai apropiat sufleteşte era coconul Costache, care-şi făcuse studiile în Italia, la Turin, şi şi le complectase la Paris. Şi acesta se depărta însă adeseori de

el. I^asă că atât în vorbe şi gesturi, cât şi-n felul de a gândi luase nişte apucaturi teatrale, dar mai era şi boier şi, poate rară că sâ vrea, te făcea, ca duduia, adeseaori s-o simţi aceasta.

Cu desăvârşire altul era felul de a fi al cocoanei Clotildei, de care Pălea numai cu multă sfială era în stare sâ se apropie. Era în purtările ei atâta dulceaţă, încât el începea oarecum să tremure în faţa ei şi nu mai ştia ce să facă şi ce sâ zică. Una din apucăturile ei era să-i pună întrebări în ceea ce privea pe părinţii şi pe rudele lui, amănuntele copilăriei lui, gândurile ce-şi face pentru viitor, tot lucruri care pe dânsa n-o priveau şi de care nici nu se interesa nimeni afară de dânsa.

Din când în când, la început mai rar, apoi din ce în ce mai des, i se întuneca oarecum întreaga viaţă. Stând aşa singur în iatacul lui, îşi aducea aminte nu numai de Aglaia, ci şi de tatăl său şi de mamă-sa, care-şi trăseseră atâta de la gura lor ca să-l ţină pe el la şcoli, apoi muriseră amândoi fără ca sâ fi avut mulţumirea de a-l vedea om cu rost.

„De ce?! De ce?! îşi zicea începând să plângă, parcă abia acum s-ar fi întors de la înmormântarea lor. Nu era oare şi pentru ei, şi pentru mine mai bine să stărui în căile în care au umblat ei, şi sâ nu mă leapăd de ai mei?!"

Mult se simţea singur si părăsit, mereu îşi făcea mustrări pentru vina de a fi plecat de acasă şî-i era, parcă, urgisită Aglaia, de dragul căreia s-a lepădat de gândul preoţiei, pentru care se pregătise.

„Păcătoasă slăbiciune!" îşi zicea şi pornea la deal spre Copou şî de acolo înainte, dus de gânduri grele şi de mâhnirea din sufletul lui.

Simţindu-se bine-n mijlocul naturii mute, sub cerul înstelat şi-n bătaia vântului răcoros, el nu se mai întorcea decât noaptea târziu, când toţi dormeau şi nu mai era nimeni care să i se uite-n ochi şi să-l întrebe pe unde-a umblat şi ce gânduri îl frământă-

„Păcat! - îşi zicea - greu păcat! Cum ai putut tu sâ părăseşti lumea in care le-ai pomenit şi care a scos om din tine?! Cum te-a iertai firea să te desparţi de rudele tale, de prietenii răi din copilărie, de toii cei ţie sufleteşte apropiaţi, şî sâ vii aici. unde nimeni nu te ştie cine esti, nimeni n-are nevoie de tine, nimeni nu-ţi zice şi nimeni nu ia parte nici la durerile, nici la bucuriile tale?!"

Păcat o fi fost, dar încă mai mare păcat era nedreptatea ce le făcea celor doritori de a se apropia de dânsul, cum erau, înainte de toate, Lucia şi fraţiorii ei, care, văzându-l mereu posomorât, se depărtau cu sfială de dânsul.

Nu tot asa duduia Smaranda, care nu era deloc sfiicioasa, nici mai ales cocoana Clotilda, care avea şi ea slăbiciune pentru el şi înţelegea mâhnirea dată pe faţă în ochii şi-n trăsăturile feţei lui, în vocea cu care rostea vorbele, până chiar şi[-n] ţinuta şi-n gesturile lui.

- Ai început, aşa mi se pare, să-ţi perzi răbdarea, îi zise ea într-una din zile. Ai multă dreptate: prea de tot încet se desfăşură lucrurile de când cu câimăcămia lui Vogoridi. Să ştii însă că numai de la Costache atârnă să se întoarcă iar la Postelnicie. Vornicul Costache Catargiu stăruie mereu, câci Vogoridi ţine să-l aibâ-n partea sa, dar ai noştri sunt toţi unionist) şi nu-l lasă să treacă-n partea cealaltă. Lucrurile au însă mai curând ori mai târziu să se lămurească, şi temerile ce vei fi având sunt lipsite de temei.

- Nu aceasta e, cocoană Clotilda, nu numai aceasta e, ba nu e deloc aceasta, întâmpină Pălea zăpăcit. Nu sunt, cc-i drept, deprins să-mi petrec viaţa umblând de ici până colo fără de nici o treabă, dar sunt încredinţat nu numai ilcspre bunele îndemnuri, ci şi despre priceperea politică a coconului Costache şî nu mă îndoiesc nici eu că au să se lămurească lucrurile. Mi-e însă adeseori parcă trebuie sâ mă căiesc că am

plecat de acasă şi am venit aici, unde mă simt străin, şi teamă mi-e că tot străin am să rămân toată viata.

Ei nu-şi dedea seama despre asprimea vorbelor ce rostea, dar cocoana Clotilda, înțelegandu-1, nu se supăra, ci-i zâmbea cu bunăvoință. Nu o dară a fost în copilăria ci certată pe/itru că se juca cu copiii slugilor, şi adeseori *u* făcea şi soțul ei mustrări pentru că nu ştia să-şi păsrreze demnitatea rangului şi se coboarâ-n rând cu cei ce nu sunt de seama ei.

- Mi-am petrecut Copilăria şi tinerețele-n intimitate familială - urmă el îmbărbătat de zâmbetul ei — între oameni care, deopotrivă fiind, deopotrivă se si socotesc între dînşii: aici e multă bunăvoință la cei de sus şi alipire cu adevărat credincioasă la cei de jos, dar inima deschisă şi legăturile sufleteşti mi se par peste putință.

Fără ca să-şi dea seama despre ceea ce face, cocoana Clotilda-şi mai apropie scaunul de al lui.

- Vorbele ce rostişi ar trebui să mă supere - grăi dânsa - şi m-ar şi supăra dacă n-aş şti că vina e şi a d-tale, ba mai ales a d-tale. Prea eşti posac, prea te tragi la o parte, prea stai într-un colț şi nu vrei să ții seamă câ au şi alții tragere de inimă către cei sufleteşte înrudiți cu ei. Ziceai - urmă ea - că nu eşti deprins a-ți petrece viața umblând de ici până colo fără de nici o treabă, şi pleci, cu toate aceste, aşa singur cuc, la deal spre Copou şi de acolo mai departe, la gândeşte-te câ e pe ici, pe colo, câte cineva care s-ar bucura dacă ar putea să te-nsoceascâ. Nu mai vorbesc de duduia Smaranda, care ține atât de mult la d-ta, dar avem noi trei copii, care ar sălta de bucurie dacă i-ai lua-n plimbările ce faci. Sunt încredințată că ți s-ar mai înveseli şi d-tale inima, ba, pe deasupra, ne-ai îndatora şi pe noi, părinții copiilor, care ar câştiga mult petrecând un ceas, două cu d-ta. Despre intimitate familială vorbeşti! Familie am şi eu, şi-ar fî mare nedreptatea ce mi-ai face dac-ai zice c-ai voit şi nu ți s-a

îngăduit să intri în intimitatea ei. Inima nu e privilegiul unor anumite clase sociale.

Grăindu-le aceste, ea-i întinse mâna, iar el, roşind ca o fată, se plecă oarecum ruşinat şi o sărută uitându-i-se-n ochi parcă i-ar fi fost dacă nu chiar soră mai mare, o mătuşă pe care o ştia de copil mic, dar de mult n-a mai văzut-o.

Din clipa aceasta i s-a prefăcut întreaga viață sufletească. Ținuse pân-atunci la cocoana Clotilda, fiindcă era soția coconului Costache, iar de aci înainte ținea la coconul Costache si pentru că el - pe lângă toate celelalte - mai era şi soțul cocoanei Clotildei.

Era lucru firesc să-i fie dragi şi copiii lor.

Pe când umbla stingher prin lume, era adeseori ispitit de gândul că singura lui scăpare e să se căsătorească, nu cu Aglaia, nici cu fata preutesei, ci orişicum şi cu orişicine, numai sâ aibă şi cl cuibul lui şi un suflet de care se şric legat.

Nu mai umbla acum singur şi-i era ruşine de gândul pe care-1 avuse mai nainte, căci inima i se-nvcselea când vedea cum aleargă copiii la el, care ştia sâ le spună atât de multe, ba îi mai era plăcut şi timpul petrecut cu duduia Smaranda, care-i însoțea şî ea din când în când pe copii.

Când se-ntâmpla apoi ca coconul Costache să nu vie la masă, cocoana Clotilda îl poftea şi pe Pălea, precum şi pe duduia Smaranda, dacă se nimerea şi ea pe-aci. Erau frumoase zilele acelea chiar şi fiind cerul înnourat şi bătând vântul a furtună ori a viscol.

II

CÂTE NU MAI ŞTIA DUDUIA

Toamna, d-l Costache Cules a plecat la Geneva, ca sâ-si ducă fata si băieţii în pensioanc.

După plecarea lor casa era oarecum întunecată şi pustie, iar după întoarcerea boierului, viaţa nu mai era tot cea de mai nainte. Coconul Costache lipsea mult de acasă, iar când se afla acasă, era dus cu gândul.

Ţi-ar fi venit să crezi că mai nainte era sub stăpânirea copiilor săi, iar acum, scăpat de sub stăpânirea aceasta, îşi făcea de cap.

După-masă, coconul Costache, cocoana Clotilda, duduia Smaranda şi Pălea treceau de obicei din sufragerie în odaia de alături, ca să-şi ieie cafelele.

- Vorba e, dac-o fi adevărat - grăi duduia rostind vorbele cam pe nas - ca Costache Catargiu sâ se retragă, şi-n locul lui să vie Vasilache Ghica.

- De-ar da bunul Dumnezeu! suspină cocoana Clotilda, care s-ar fi bucurat dacă soţul ci ar fi scăpat de stăruinţele ispititoare ale lui Catargiu. Nu se temea ,si dc Ghica, fiindcă despre acesta soţul ei vorbea totdeauna râu.

- Lucru de mirat n-ar fi, scumpa mea Clotilda, întâmpină coconul Costache, scoţând din ciubuc rotogoale de fum. Prea

e pe faţă Catargiu, prea de tot bădărăneşte se dă de gol, prea fără de cruţare îi jigneşte pe oameni. Orisicum ai suci lucrurile si le-ai învârti, nu mai încape-ndoială că mulţimea cea mare până chiar şi-n rândurile boierilor e pentru unire. De aici nu urmează, ce-i drept, câ n-ai să fii de altă părere; tiu ti-e însă de nici un folos s-o spui aceasta-n gura mare si cu un fel dc-ndârjire. Ghica e om cu măsură şi cumpenit şi nu se dă fără de nevoie de gol, ci tace şi face. De el tot mai poţi să te apropii fără ca să te faci urgisit în ochii celor mulţi.

Pălea se mişcă neastâmpărat în scaun. In gândul lui omul trebuia să aibă inima deschisă, iar Ghica era făţarnic. Nu-i dedea însă mâna s-o spună aceasta şi după ce coconul Costache-! socotise om cu măsură şi cumpenit.

Ochii coconului Costache se opriră asupra lui.

- Eşti, scumpe amice, pare-mi-se, de altă părere, îi zise. Dă-mî voie să te dumiresc. Lăsăm la o parte gândul că mulţimea, alcătuită mai ales din oameni mai mult ori mai puţin mărginiţi şi lipsiţi de pricepere, foarte adeseori judecă greşit. Admiri însă, fără-ndoială, câ nu de noi, numai de noi atârnă dacă au ori nu sâ fie unite cele doauă ţări. în zadar am stărui dacă partea covârşiroare a puterilor garante nu ne sprigineşte. Lucru cuminte e deci s-o voim, dacă e cu putinţă s-o şt facem, iar dacă nu c cu putinţă, s-o dorim, ce-i drept, dar să nu ne risipim puterile stăruind în zadar. Deocamdată dar, câtă vreme nu ştim dacă e ori nu e cu putinţă, oamenii cu măsură şi cumpeniţi nu-şi dau gândul pe faţă, ci-şi potrivesc purtările şi vorbele astfel ca la timpul cuvenit să se poată rosti pentru ceea ce e cu putinţă.

- Dar Costache Negri, Mihail Kogâlniceanu, Anastasie Panu, Vasilie Alecsandri şi mulţi alţi oameni de frunte stăruie pe faţă şi fără de-ncungiur pentru unire, grăi Pălea.

- Eu nu zic că fac rău, răspunse coconul Costache; ei lucrează însă în vederea viitorului, ca să-i prelucreze pe

oameni. Unirea însă nu vor putea nici ei s-o facă decât atunci când va fii cu putinţă. Deocamdată sunt numai nişte propagatori puşi în faţadelor ce fac politică practică.

- Nu zic nici da, nici nu - grăi Pălea -, ci mă mărginesc a mărturisi că nu mâ simt destoinic a face politică practică. Iar cât pentru Vasilie Ghica, mi-e destul ceea ce aţi zis d-voastră pentru ca să-1 socotesc om cu măsură şi cumpenir.

Duduia Smaranda zâmbea cu obişnuita ei răutate. II auzise adesea pe coconul Costache vorbind despre destrăbălările lui Ghica şi ţinea să-i vorbească lui Pălea pe plac.

- Şi mai e - adăugă dar, trâgauând vorbele - şi om foarte cumsecade.

- Ba c un rău şi-un stricat - strigă cocoana Clotilda-, un om de care n-ai sâ te apropii dacă ţii să nu te murdăreşti.

Domnul Guleş sorbi o dată din cafea şi se întoarse spre duduia scoţând iar câteva rotogoale de fum.

- Gura lumii, simpatică duduie, - întâmpină el - e o moară care macină şi bob curat, dar şi multă pleavă seacă. Cine ar îndrăzni să deie jurământ care dintre cele ce se spun sunt şi care nu sunt adevărate?!

Pălea dete din cap. El îi socotea cumsecade pe oameni câtă vreme nu i se dedeau dovezi neîndoioase că sunt, într-un fel ori într-altul, stricaţi ori nemernici.

- Orisicum ar fî însă - urmă Gules - una e viaţa casnică şi alta cea publică: cel mai desfrânat om poate să-i fie ţării sale de mare folos prin ştiinţa sa şi prin destoiniciile sale.

Cu totul altele erau vederile lumii în care crescuse Pălea. El iar se mişcă deci, cuprins de neastâmpăr, în scaunul lui. .

- Iar nu eşti, precum se vede, de aceeaşi părere urmă Guleş.

- Aş fi, respectabile domnule, făţarnic dac-aş zice că dâ, răspunse Pălea cu oarecare sfială. După puţina mea pricepere, cei mai mulţi dintte oameni sunt făcuţi aşa că se uită totdeauna în sus si-si potrivesc faptele cu ale celor din frunte.

Acesta e rostul zicătorii: *„De ia cap se strică peştele"*. Orişicât de mari ar fi deci foloasele aduse de un om stricat prin ştiinţa sa şi prin destoiniciile sale, neasemănat mai mare e răul pe care-1 face dând pildă de rea vieţuire. Dacă oamenii stricaţi ajung în frunte, încetul cu încetul se strică toată lumea, căci ceea ce nu e ruşine pentru cei din frunte nu poate să fie nici pentru cei din coadă. De aceea omul ridicat o dată sus n-are să piardă tuci o cltpă din vedere că ochii tuturora sunt îndreptaţi asupra lui, că el e pildă de vieţuire şi pentru dânsul şi cel mai mic păcat e mare.

In urechea d-lui Guleş vorbele aceste răsunau a mustrare făcută lui însuşi.

-Aşa ar fi să fie în teorie - întâmpină dar - în practica vieţii se aplică însă zicâtoarea: *„Quodlicet Iovi non licet bovit'* Trăim în lumea aceasta ca să ne bucurăm de viaţă gustând plăcerile de tot felul ale ei, şî e-n firea lucrurilor că cu cât mai sus e ajuns omul, cu atât mai mare răsplată i se cuvine, cu atât mai deplină îi este libertatea de a-şi face parte din plăcerile vieţii. Nebuni ar trebui să fie cei mulţi şi nevoiaşi pentru ca sâ râvnească la libertatea ce numai celor de sus li se cuvine.

Tot aşa fusese şi cocoana Clotilda deprinsă a vedea lucrurile. Ea, femeia umilită, era roaba familiei sale şi-şi petrecea viaţa jertfindu-se pentru soţ şi pentru copii; socul ei însă, om înzestrat cu mari destoinicii era ridicat de tot sus în gândul ei, şi lui toace i se cuveneau, toate i se iertau. Acum însă ochii ei deodată se opriră cu un fel de uimire asupra lui Pălea, căruia îi dedea dreptate, căci simţea că încă mai sus şi l-ar pune în gând pe Costache al ei dacă el s-ar potrivi cu cele zise de Pălea. Acesta însă era mâhnit că nu poate să-mpărtăşească vederile ocrotitorului său, pe care se deprinsese a-l socoti om care are totdeauna dreptate.

— Mă iertaţi - grăi dânsul strâmtorat —, dar dacă nebuni ziceţi, nebuni sunt, şi fiecare dintre dânşii, se crede mai vrednic

dacă face şi el ceea ce fac cei ajunşi în frunte. Eu nu pot sâ mă depărtez de gândul că-n adevăr sus e numai omul care e stăpân pe sine însuşi, şi cu..cât mai sus te ridici, cu atât mai vârtos ai să-ţi înfrânezi poftele şi să-ţi răpui slăbiciunile. Dacă e vorba, cea mai curată şi mai dulce dintre mulţumirile vieţii e să trăieşti din dragoste către alţii şi să te ştii tu însuţi pe tine om plin de vrednicii, care nu are să se ruşineze de nici una dintre faptele sale şi le face plăcută viaţa celor ce vin în atingere cu cl. Dacă fiecare dintre noi.şi-ar pune frâu şi s-ar mulţumi cu ceea ce îi este neapărat de trebuinţă, ar fi de tot puţină mizeria-n lume.

Cocoana Clotilda ar fi fost în stare să sară la el şi să-1 îmbrăţişeze: aşa gândea şi dânsa, fără ca să fie-n stare a o spune.

- Nu-i aşa, Costache?! strigă, deci, cuprinsă de avânt.

Coconul Costache-şi muşcă buzele. Ar fî trebuit să-şi schimbe întregul rost al vieţii pentru ca să se poată potrivi cu gândul dat pe faţă de Pălea. El îi aruncă deci soţiei sale o căutătură mustrătoare.

- Frumos vis! grăi apoi. Vorba e numai câ noi, oamenii, imităm pe cei ce ne sunt mai mult ori mai puţin simpatici şi cu care putem să ne potrivim. Faptele celor străini ori poate chiar urgisiţi nu ne ademenesc deloc. Dar se vede câ preascumpul nostru prieten s-a pregătit pentru preoţie. Numai aşa poate sâ vorbească creştinul adevărat, pentru care toţi oamenii sunt deopotrivă legaţi prin frăţească iubire.

Pălea se-nvioră.

- Nu sunt - răspunse el într-un ton mai ridicat - aceste lucruri, cum se zice, popeşti, ci adevăruri nestrămutate, asupra cărora oamenii înţelepţi ai tuturor popoarelor au stăruit mult mai înainte de-ntemeierea bisericii creştineşti. Tocmai ceea ce aţi binevoit a spune e dovada că aşa e cum zisei. Ajunşi în frunte, oamenii stricaţi li se fac celor cumsecade încă mai urgisiţi, şi astfel se porneşte o luptă între cei buni şi cei răi, iar lupta aceasta nu poate să ducă la prăbuşirea societăţii dacă prin ea ajung deasupta cei răi, cari de obicei se solidarizează mai în deplin decât cei buni.

Coconul Costache era plictisit. El nu era, ce-i drept, dintre boierii ruginiţi, care nu stau de vorbă cu orişicine. Se socotea european adevărat, ba chiar liberal, împăcarcu gândul că i se cuvine orişicui să aibă părerile sale, ba şi să le dea pe faţă - în o formă potrivită. Toate au însă o margine. Erau de faţă soţia sa şi duduia Smaranda, şi el se simţea atins în demnitatea lui prin hotărârea cu care vorbea tânărul ocrotit de dânsul.

- E în tot cazul chestiune de bun-simţ - grăi dar - să nu ne avântăm cu pripire şi sâ cumpănim vorbele când **ne** dăm părerea asupra oamenilor ridicaţi în fruntea ţării, căci nu putem să ştim dacă nu cumva mâne ori poimâne vom fi nevoiţi să ne plecăm în faţa lor.

- Lucrul acesta - răspunse Palca - e foarte adevărat când vorba e de oameni care ţin sâ ieie parte la viaţa politică.

„Eu însă - adăugâ-n gândul lui - eu nu! Mă lipsesc dacă numai cu preţul acesta se poate."

Tonul în care patronul său rostise vorbele îi era destul ca să-nţeleagâ că **nu** mai are sâ stăruie în părerile sale. îi era parcă deodată se învrăjbiseră el şi coconul Costache şi-şi făcea mustrări pentru că nu poate să fie de aceeaşi părere cu ocrotitorul său.

Cu atât mai mulţumit era că cocoana Clotilda împărtăşea vederile ce dedea pe faţă. în fundul inimii lui era dezamăgit. Nu îndrăznea să spună că nu are coconul Costache dreptate, şi-1 închipuise însă şi ar fi dorit să-1 şi ştie om mai avântat, şi era cuprins de durere dându-şi seamă câ e cu totul altfel.

Duduia Smaranda o simţea aceasta şi, orişicare i-ar fî fost părerile, ţinea să-i dea dreptate lui Pălea şi să-1 depărteze de coconul Costache.

- Ai auzit?! îi zise dar după ce rămaseră numai ei amândoi.

Pălea era neplăcut atins de tonul în care fuseseră rostite vorbele acestea.

- Nu sunt în adevăr vederile lui - răspunse el -, ci vorbe pe care omul cu tact politic trebuie să le grăiască dându-şi părerea asupra vreunuia dintre mai-marii zilei. '

- Dar mai-nainte vorbea despre acelaşi om cu totul altfel, întâmpină ea.

- Arunci Ghka nu era ceea ce e azi, stărui Pălea. A fost foarte înţeleaptă vorba că mâne ori poimâne desfăşurarea lucrurilor poate sâ ieie o-ntorsâtură ca să **fie** nevoit a se pleca în faţa Iui Ghica. l-ar fi greu să i se uite-n ochi dacă azi l-ar grăi de rău.

Duduia Smaranda iar zâmbi cu răutate.

- D-ta însă, după cum te-auzii vorbind, nu ai face tot aşa, îi zise.

-Ceea cc nu dovedeşte că el face rău - întâmpină dânsul -, ci că mie-mi lipsesc cuvenitele destoinicii spre a lua pane la viaţa politică a acestei tari şi că n-aş fi om cuminte dacă m-aş avânta aici în luptele politice. Aş rămânea, duduie, de batjocură.

- Eşti copil şi tot copil ai, pare-mi-se, să şi rămâi toată viaţa! izbucni ea. Pe acolo, prin Bucovina d-voastre, sub stăpânirea nemţilor, oamenii nu îmbărrânesc, se vede, niciodată. Ar trebui sâ-ri cauţi o guvernantă, care cunoaşte ţara şî oamenii, ca să te ţie de scurt si să-ţi fie-n toate împrejurările povară. Omul care tace şi face — urmă ea după o mică pauză - este coconul Costache el însuşi. Tot el e şi omul care trăieşte pentru ca să se bucure de viaţă, făcându-şi parte largă din plăcerile ei.

Pălea rămase zăpăcit şi se uita cu ochi mari la ea. Nu era-n stare să-şi dea seamă despre scopul în vederea căruia i le spunea aceste.

- Dac-ar fi să fie adevărat ceea ce spuneţi - zise - eu nu mă încumât să zic că n-are dreptate şi că nu aşa se cuvine sâ facă.

Iar dacă d-voastră sunteţi de părerea câ râu face, nu pot sâ mă dumiresc de ce anume mi-o spuneţi mie când vorba e de un om Ia masa căruia mă satur în fiecare zi, dimpreună cu alţii.

Duduia Smaranda râse cu hohote.

- Eu nu la a lui masă mâ satur! strigă dânsa. Pe mine cocoana Clotilda mă ospătează, de altminteri tot ca pe dânsul, dimpreună cu ceilalţi. N-ai ajuns, se vede, sâ afli câ tot ceca cc vezi aici şi toate bunătăţile de care ţi se face parte sunt zestrea cocoanei Clotilda. El?! Ce şi cine-i?! Băietul unui om de casă al răposatului boier, care I-a trimis în străinătate, l-a procopsit şi - mai de voie, mai de nevoie - şi l-a luat ginere dându-i averea fiicei sale, ca sâ intre-n rândul boierilor.

Palea-şi stăpâni firea. .

Nu cra-n gândul Iui cu putinţă ca ea să Ic spună aceste dacă nu lc ştia ca fiind adevărate. Era, la urma urmelor, lucru firesc ca un tânăr înzestrat cu destoiniciile de tot felul ale lui Guleş să fie-mbrăiişat de un boier generos şi sâ i sc facă plăcut unei femei cum va fi fost cocoana Clotilda ca fată. Tocmai de aceea însă î se părea de tot urât felul în care duduia Smaranda ie spunea acestea.

- Acesta e coconul Costache - urmă ea - omul care dc dimineaţă, când îşi deschide ochii, până noaptea târziu, când îl răpune somnul, n-are alt gând decât să chivernisească averea soţiei sale cu dibăcia cuvenită, ca încetul cu încetul să agonisească şi pentru sine o şi mai frumoasă avere.

Pălea avea un fel de slăbiciune pentru duduia Smaranda, care intra totdeauna în vederile Iui. Acum era însă supărat de spusele ei.

- Nu pot - răspunse el — şi nici nu se cuvine să cercetez dacă sunt ori nu adevărate cele ce-mi spuseşi. Dacă sunt însă adevărate, nu ocară, ci laudă i se cuvine. Zestrea i se dâ femeii pentru ca, din veniturile ei, dânsa sâ trăiască dimpreună cu familia sa potrivit cu rangul şi cu starea ei. Soţul arc deci dreptul

de a cheltui toate veniturile zestrei şi e vrednic de toată lauda dacă pune câte ceva la o parte pentru copii ori pentru bătrâneţe. Netrebnic e numai cel ce nu se mulţumeşte numai cu veniturile. Bucata de pâne de care n-am neapărată nevoie are sâ fie păstrată pentru gura celor flămânzi. '

Duduia ar fi ţinut să nu-l supere, dar firea îi dedea brânci.

- Aş! Mofturi! strigă. Numai oamenii ca d-ta sunt în stare să creadă că, răbdând ei de foame, satură pe cei flămânzi şi, zgriburind ei de frig, le dă celor-goi putinţa de a se încălzi. Orb ar trebui însă să fii pentru ca sâ nu vezi că el tace şt face, vânează plăceri şi aleargă după fuste, în vreme ce cocoana Clotilda îşi înăbuşe suspinurilc şt se canoneşte-n fel dc lei de chipuri, răbdând multe de toate, de dragul lui.

Grăindu-Ie aceste, ea sc-ntoarse sâ plece.

-De! - mai adăugă - noi, femeile, aflăm şi înţelegem multe lucruri care bărbaţilor nici prin minte nu le trec.

III

ISPRĂVILE LUI TIMOTEI CIUNTULEAC

Nu spunea Pălea adevărul când se plângea că se află singur în mijlocul unei lumi străine. îşi petrecea la Iaşi viata şi un om pe care-l ştia din timpul copilăriei sale, un oarecare Timotei Ciuntuleac, chiar rudă mai depărtată a lui, om căsătorit şi cu rosturi bîne aşezate.

Acest Ciunmleac era însă un fel de Intendent ta Consulatul austriac, ştia să vorbească nu numai cu nemţii nemţeşte şi cu moldovenii moldoveneşte, ci şi cu rutenii ruceneşte, cu ieşh leşeşte şi cu rusii ruseşte, era om care le vede şi le aude toate, cunoaşte pe toţi oamenii mai însemnaţi, înţelege multe, e dumirit asupra împrejurărilor, sc vâră-n toate daravertle, şi-a agonisit o avere mai însemnată, are pretutindeni trecere, si de aceea mulţi dedeau cu socoteală că mai e şi spion nemţesc. Coconul Costache îi deduse deci si el lui Pălea sfatul prietenesc să nu se prea-ncurec cu Ciuntuleac, mai ales cu soţia acestuia, madam Olga, o femeie odinioară foarte frumoasă, despre care gurile rele vorbeau multe. Se cam ferea deci Pălea de Ciuntuleac şi se făcea că nu-l vede când i se-ntâmpla şă-l întâlnească-n calea lui.

Acum deodată l-a prins dorul de iubita sa rudă.

„Da! îşi zisese după ce duduia Smaranda a plecat. Haid' sâ zicem că toate sunt adevărate: cc mă priveşte pe mine?!

Oamenii păcătoşi sunt fireşte porniţi a vorbi despre păcatele altora. Se dezvinovăţesc pe sine înşişi mărind vina celor slabi de înger. Hoţul se simte mabbine-n pelea lui grăind de rău pe oamenii cumsecade, iar femeia desfrânată se laudă pe sine spuind în gura mare câ altele sunt mai stricate decât ea. Eu, însă, eu ce fac?!"

Nu voia să ştie! Nu i se cuvenea lui să scruteze lucruri care nu-1 privesc, nici mai ales sase facă judecător al unor oameni care sunt mai presus de dânsul şi de la care numai de bine s-a-mpărtăşit.

Simţea, cu toate aceste, că s-a-nstrăinat de coconul Costache. îl punea şi acum foarte sus in gândul său, dar îşi dedea scamă că e foarte mare deosebire între felul de a vedea şi de a vieţui al său şi al coconului Costache, era-ncredinţat că coconul Costache are să stăruie în ale sale şi nu se socotea pe sine în stare să se potrivească cu ocrotitorul său.

„Nu, nu! îşi ztcea. Sunt osândit să rămân viaţa mea-ncreagă ceea ce sunt".

Iar se căia de a fi părăsit pe ai săi ca să vie aici, unde oamenii atât de mult se deosebeau de dânsul.

„Sărmanul de mine" ! îşi zicea si iar pleca numai el singur spre Copou, iar se socotea dîn ce în ce mai păcătos.

Păcat era că gândeşte ceea ce gândea când vorba era de oameni la care ţinea si care îi erau binevoitori, şi încă mai mare păcat c-a ascultat cele ce i s-au spus fără ca să se răzvrătească.

Nu o dată îi năvălise sângele-n obraji văzând lipsa de sfială cu care duduia Smaranda se apropia de coconul Costache ş{ umbla prin fel de fel de făţărnicii să-I momească. Om cumsecade fiind, el trebuia acum să-i spună coconului Costache că trebuie să se ferească de vicleana aceea, care-1 grăieşte de râu şi umblă să-1 muşte prin ascuns.

Nefiind în stare s-o facă aceasta, îi era greu sâ se uîte-n ochii coconului Costache, nu se mai socotea vrednic de bunăvoinţa acestuia şi-i era nesuferit gândul câ stă sub acoperişul lui.

încă mai greu îi era sâ se uite-n ochii cocoanei Clotildet, care l-ar fi osândit cu toată asprimea dac-ar fi aflat câte ştie şi câte gândeşte, pe care nu-i dă mâna să i le spună. Mai era, în sfârşit, şi duduia Smaranda, care i se făcuse deodată urgisită: urât lucru e să trăieşti în mijlocul unei lumi in care nu poţi sâ fii cu inima deschisă, ci esti nevoit sâ taci când inima-ţi dâ brânci să vorbeşti.

Se desprimăvărase. Trecuse timpul ghioceilor. Arborii erau înmuguriţi. Unii dintre ei - ca salcia, răchita, socul, plopii, liliacul - îşi desfăşurascră frunza fragedă. Pomii erau pe ici, pc colo încărcaţi de flori, deasupra cărora bâzâiau albînile. Albastrul Cerului era de o seninătate limpede, în faţa căreia ochiul se umezea. Adierea dulce a vântului te-nviora. Pălea, cu toate acestea, cuprins de înduioşare, se făcuse mai posomorât decât orişicând, căci era nemulţumit cu întregul său fel dc a fi şi se simţea acum şi pentru totdeauna grozav de singur şi de părăsit, nevrednic de a trăi în mijlocul lumii în care pribegise, ba câteodată se socotea chiar mărginit, lipsit de judecată, neajutorat.

lntdlnindu-J deci, din întâmplare, pe Ciuntuleac, nu numai ca nu s-a mai fertr de el, ci i-a şi alergat, oarecum jinduit în cale, ba i s-a mai şi plâns că stă de atâta timp fără de rost, nevoit a se râzema pe bunătatea altora.

- De! îl mustră Ciuntuleac. Eu ce să-ti fac dacă nu mai dai pe Ia mîne şi abia ai ajuns sâ mă învredniceşti a mi-o spune aceasta?! Nu sunt, ce-i drept, om puternic, dar trăiesc de atâta timp aici, cunosc oamenii şi apucăturile lot, şi pentru unul ca tine sunt totdeauna în stare să găsesc o căpătuire potrivita. Rămâne numai să vedem - adăugă - ce zice boierul tău.

Pălea se simţea jignit de vorbele acestea.

- Cum ce zice?!... întâmpină el. Voi fi putând şi eu să mă ajut după împrejurări şi după cum mă iartă puterile.

- Nu e tocmai aşa,.stărui Ciuntuleac. Aici, în ţara aceasta, oamenii de seama noastră, orişicare 3i-ar fi destoiniciile, sunt ca zero în aritmetică: au numai valoarea pe care li-o dă cifra în dosul căreia stau. Pe mine - urmă el - toată lumea mă ştie slujbaş al Consulatului austriac, şi cei ce stau de vorbă cu mine îmi spun ceea ce doresc să saştie ori să se creadă la consulatul meu; treaba mea c cum vorbesc cu fiecare şi ce le spun celor ce mâ ispitesc. Pe tine puţinii ce tc cunosc te ştiu numai ca om de casă al lui Costache Guleş. Celelalte au sâ-ţi fie de sine înţelese. Duşmanii lui Guleş se feresc de tine, iar prietenii lui te ispitesc, ca să vadă dacă eşti ori nu vrednic de încredere.

Palca râmase cu ochii pierduţi în vânt.

„Nu cumva duduia Smaranda - îşi zise - tot spre a mâ ispiti a vorbit si ea precum a vorbit?!"

li era parcă se ştie înconjurat din toate părţile de câni care stau în toată clipa gata să se arunce pe furiş asupra lui. Nenchipuit de mari şi nenumărat de multe i se păreau primejdiile ce-l împresurau, şi, trecând printre oameni, el se uita sperios împrejurul său, ca şi când ar fî avut cuvinte de a se teme la tot pasul că vreunul dintre cei plini de vicleşug va J sări să-l înhaţe.

îşi perduse toată vlaga.

Toate i se înfăţişau, la urma urmelor, numai ca închipuiri dc-ale sale. Putea el sa trăiască şi aici tot atât de retras ca în satul înfundat în valea munţilor, el numai singur cu ai săi, iar de primejdii n-avea să se teamă când putea să se răzeme pe oameni ca coconul Costache şi să-şi caute mângâierea la fiinţe ca cocoana Clotilda.

îl cuprinsese tuşinea gândindu-se că era p-acî-p-aci sâ se abată de la sfaturile coconului Costache stând de vorbă cu un f om ca Ciuntuleac.

în vremea aceasta însă Ciuntuleac cei cu bun-simţ, umblând de ici până colo în treburile sale, trăgea cu ochiul si cu urechea, ispitea ici pe unul, colo pe altul şi ştiricea pretutindeni dacă nu cumva poate să dea peste vreun rost potrivit pentru neajutorata sa rudă.

Câteva zile în urmă Pălea se pomeni cu el.

- Am găsit - îi zise-, nici că s-ar fi putut chibzui ceva mai bun. A sosit, după cum vei fi ştiind, zilele acestea, comisarul Prusiei, baronul de Richthofen, un bun cunoscător al ţării, câci a fost mai înainte consul aci la Iaşi. Arc, aşa mi s-a spus, nevoie de un om care ştie bine atât nemţeşte, cât şi româneşte, dacă se poate chiar ruseşte, ca să-i traducă ori să-i copieze mai una, mai alta.

Pălea strâmbă din nas: el căuta un rost statornic şi nu-l încânta deloc gândul unei asemenea însărcinări luate de azi pe mâne asupra sa, care mai si mirosea a spionaj.

- Şi tu-ţi închipuieşti - întrebă el trăgânând vorbele - câ eu fac pentru aşa ceva?

- Fără-ndoială, răspunse Ciuntuleac. Lasă câ întri-n legătură cu cea mai buna societate şi n-o sâ prea ai mulr de lucru... dar o să sc bucure şi coconul Costache.

Pălea se uită nedumirit în faţa lui.

- Cam de ce adecă ar fi având să se bucure?! întrebă iar.

- Pe baronul de Richthofen îl ştie toată lumea cel mai zelos stăruitor pentru unirea ţărilor - grăi Ciuntuleac - şi i-ar veni la socoteală sâ fie ştiut în legătură cu asemenea om.

Pălea dete din cap.

- îl socoteşti, se vede, şi pe el unionist.

- Asta nu! grăi Ciuntuleac. După purtările lui de până acum, câtă vreme nu e încă încredinţat că unirea ţărilor e în împrejurările de azi cu putinţă, îî vine la socoteală ca oamenii lui Vogoridi să-l creadă partizan al lor, iar unionîştii să dea cu

socoteală că are prin tine legături cu Richthofen. Aşa e politica şi diplomaţia cea subţire.

Pălea se simţea jignit de gândul că el nu e decât o unealtă, un fel de adaus al altuia,ia mai era supărat şi de părerea nu tocmai măgulitoare ce şi-o făcea Ciuntuleac despre coconul Costache. El însă nu putea să pună la îndoială bunăvoinţa lui Ciuntuleac şi e greu să-ţi dai pe faţă supărarea când ţi-e binevoitor cel ce te supără.

- De! - grăi dar cam strâmcorar - teamă mi-e că n-o să pot purta cu bine sarcina de tălmăcitor al baronului prusian. O să-mi dau în petec.

Aducându-şi aminte de cele ce-i spusese coconul Costache despre Ciuntuleac, îi părea râu că tot a mai stat de vorbă cu acesta.

- Să mă mai gândesc! adăugă peste puţin, cuprins de simţământul că nu-1 iartă firea sâ intre-n slujba unui prusian.

Ciuntuleac se uită zâmbind la el.

- Vorbeşti - îi zise - parcă lumea aleargă după tine. Adevărul e că mulţi râvnesc să intre-n slujba prusianului, şi eu trebuie să ştiu dacă mai am ori nu s-alerg pentru tine. Mulţ timp de răzgândire n-o să ai. Mă tem ca nu cumva sâ-ţi iei prea târziu hotărârea. •

- Atâta pagubă! răspunse Pălea.

Cu totul altfel îşi înfăţişa lucrurile după ce a vorbit cu cocoana Clotilda, care era parcă se bucură că-1 vede pornit să' • plece de Ia casa ei.

-Se poate oare să mai stai pe gânduri?! grăi dânsa;'- bucurându-se fără ca sâ-şi deie bine scama de ce. Te vei simţi^ mai bine şi o să scapi de gândurile posomorâte ce-ţi faci dacâ^ vei şti că eşti cineva, că ai rost potrivit cu vredniciile d-tale.

încă mai desluşit îi vorbea coconul Costache.

- Nu pierde, omule, ocaziunea, i-a zis el. Vorba e sâ arăţi că n-ai să fii pus în rând cu cei mulţi, care înşişi prin sine **nu**

însemnează nimic, ci atârnă în toate împrejurările de alţii. Ţi-aş înţelege îndoielile dacă vorba ar fi de austriadi cari-şi dau silinţa să facă peste putinţă unirea ţărilor; în slujba Prusiei însă cei mai mulţi te văd cu ochi buni şi poţi să-i fii ţării de mare folos! Stai, cc-i drept, puţin timp, dar totdeauna ţi se va ţinea seamă c-ai fost vrednic să fii luat secretar de câtrâ baronul de Richthofen.

Ia mai multă bunăvoinţă n-ar fi putut să se aştepte Pălea din partea coconului Costache. El stetea, cu toate acestea, şi acum la îndoială, ba pe ici, pe colo, se temea ca nu cumva să i se pună cursă.

Nu mai lipsea decât s-o simtă aceasta duduia Smaranda, care se folosea de orişice împrejurare ca să-1 depărteze pe Pălea de Guleş.

- Se-nţelege, îi zise. Pe el îl încântă gândul de a te şti pe de-o parte prieten cu unul dintre oamenii de încredere ai austriacilor, iar pe de alta om de încredere al prusianului. Iţi stoarce aşa, pe nesimţite, azi o vorbă de ici, mâne alta de colo şi e totdeauna dumirit mai bine decât alţii asupra celor ce se pun la cale.

- Mâ iartă, duduie, - răspunse Pălea - dar trebuie să-ţi spun că greşeşti. Tocmai coconul Costache e acela care mereu mă sfătuieşte să mă feresc de Ciuntuleac.

Duduia Smaranda râse cu hohote.

- De aceasta nu mă-ndoiesc deloc, îl încredinţa ea. 1 ,ucrul are însă cântecul lui, pe care oamenii ca d-ta nu sunt în stare sâ-1 înţeleagă. E la mijloc şi madam Olga, care ar putea sâ-ţi spună şi câte ceva ce coconul Costache ţine sâ nu afli.

- De altminteri, duduie, - o-ntrerupse Pălea - nu e nici coconul Costache omul viclean care cere asemenea servicii şi nu sunt nici eu omul de rea-credinţă care e în stare a le face. Nu, duduie, nici sâ mâ tai, nu!

Duduia Smaranda tocmai aceasta o voia! O supăra încrederea pe care coconul Costache şî mai ales cocoana

Clotilda o aveau în Pălea şi era încredinţată că el e în stare să păstreze cu-ncăpăţânare discreţiunea, ceea ce l-ar fi jignit pe coconul Costache, omul plin c# deşertăciune.

- O s-o faci, domnule, 'chiar şi fără ca să-ţi dai seamă, stărui dânsa. Dar o sâ mai vorbim după ce vârtutea îţi va fi fost pulsa la încercare.

Pălea nu mai stărui. Cu cât mai dinadins sc gândea, cu atât mai vârtos se temea ca nu cumva ea să aibă dreptate. E peste putinţa să păstrezi legăturile sufleteşti cu oamenii cărora nu-ţi dă mâna să Ie spui ceea ce ai pe inimă.

Iar i se răscolise întreaga fiinţă, iar se zbătea frământat de gânduri, iar nu mai ştia încotro s-apuce. Plimbându-se singur spre Copou şi de acolo la deal, sc uita sperios când la dreapta, când la stânga, când înapoi, urmărit ici dc demonul Ciuntuleac, carc-l ispitea, colo de demonul duduia Smaranda, care-l chema, mereu îl chema.

IV

CE VOIA MADAM OLGA

Madam Olga, femeie de vreo treizeci de ani, era venită de Ia Paris ca franţuzoaică şi profesoară de pian. îşi petrecuse cei mai frumoşi ani pe la case boiereşti, cunoştea bine oamenii şi scandalurile din lumea cea aleasă şi se măritase după Ciuntuleac ca să-I aibă pe acesta paravan si unealtă.

Paravan îi era pentru că în casa Iui se-ntâlneau cei mai îndârjiţi dintre compatrioţii ei, emigranţi polonezi, şi puteau să-şi urzească planurile fără ca să se teamă că vor fi spionaţi, iar unealtă şi-1 făcea triniiţându-1 mai ici, mai colo, şi puind prin el fel de fel de treburi la cale. Trăia, dacă e vorba, numai pentru patria ei, nenorocita Polonie.

Era copilă de vreo opt ani când tatăl ei, după revolutiunea dc la 1830, fusese nevoit să-şi părăsească ţara. Stabilindu-se la Paris, Olga şi-a petrecut acolo anii copilăriei şi ai primei tinereţe în luptă cu multe şi mari nevoi.

Soarta i s-a mai schimbat după vreo zece ani, când tatăl ei a murit şi a lăsat-o sub ocrotirea compatrioţilor săi. Fată cu deosebire frumoasă, mai ales în ceea ce priveşte formele trupeşti, ea era bine plătită mai întâi ca model pentru pictori şi sculptori, iar în urmă şi ca figură încântătoare în tablourile vivante, care erau la modă. O prezentau compatrioţii ei mai ales la seratele lor şi la cluburi mai intime.

Asa a ajuns să facă cunoştinţa unui boier bătrân, care a Iuar-o sub protecţiunea sa şi a adus-o la Iaşi, unde nu se prezenta decât în cercuri de tot ihtime.

In timpul revoluţiunii de la 1848, polonezii erau gata de răscoală si nu aşteptau decât ca răsculaţii dîn Ungaria şi cei din Ţările Române sâ iasă învingători. Mulţi dintre revoluţionarii polonezi intraseră în oştirea maghiară, şi doi dintre cei mai vestiţi generali ai lor. Henri Dembinsky si Iosef Bem, conduceau oştiri de-ale răzvrătiţilor din Ungaria cu gândul de a răzbi-n Galiţia şi de acolo la Varşovia, unde toate erau puse pentru revoluţiune la calc.

Ruşii au înăbuşit însă mişcarea în Ţările Române şi au trecut apoi pe la Predeal şi pe la Rodna Carpaţii.

După ce Artur Gorget a capitulat la Siria, în faţa generalului Paschievici, emigranţii din Moldova erau cuprinşi de cele mai vii temeri. Generalii Dembinsky şi Bem căinaseră scăpare în Turcia, iar ceilalţi emigranţi apucau fiecare-ncotro putea, ca să scape de zbirii Rusiei.

In mijlocul acestei zăpăceli a luat Olga hotărârea de a se mărita după omul dc încredere al consulului austriac.

Era aceasta pentru dânsa cea mai mare jertfă.

Admirată mereu fie ca model, fi e-n tablouri vivante, ea ajunsese încetul cu ***înecaţi*** sâ fie încântată de sine însăşi. Ceea ce-i stăpânea întreaga fiinţă era cultul trupului său, care i se părea o adevărată minune, şi cea mai de căpetenie preocupare a ci era să nu facă nimic ce ar putea să-i schimbe formde trupeşti. îşi păzea cu toată râvna sănătatea, alegea mâncările «şa ca nici să nu slăbească, nici să nu se-ngraşe, se ferea de orişice abuz, şi cea mai mare mulţumire a ei era să se admire pe sinb însăşi in oglindă ori să-şi pipăie prin îmunerec pe mângâiate braţele, umerii, bustul, şoldurile şî pulpite. Era deci cuprinsă de simţământul că prin căsâcorîre le jertfeşte toate aceste, Ie dă pradă soţului, le pângăreşte. Un fel de scăpare era pentru dânsa

gândul că Ciuntuleac, cu vreo doi ani mai tânăr decât ea, îi era cu desăvârşi re supus şî nu se mâhnea dacă-1 lua drept un fel de slugă, care le face toate bucuros şi se mulţumeşte cu ceea ce i se dă, iar în casa lui n-o mai urmărea nimeni şi compatrioţii ei puteau să se adune fără temere.

Adevărul era că Ciuntuleac le făcea toate după îndrumările primite de la stăpânul sâu, consulul, care nu era deloc prieten al Rusiei şi ţinea ca omul sâu de-ncredere sâ aibă drept soţie o femeie care ştie multe şi prin care li se pot da, la nevoie, emigranţilor polonezi cuvenitele îndemnuri.

Mai ales după ce s-a pornit războiul Crimeei, în care polonezii puneau multă nădejde, casa lui Ciuntuleac era cuibarul tuturor urzelilor poloneze, căci Olga avea legături cu cei mai mulţi dintre fruntaşii din Moldova şi prin aceştia se dumirea asupra celor ce se petrec.

A trecut însă şi războiul acesta fără ca visul Poloniei să se fi-ntrupat, şi acum madam Olga era o năvalnică stăruitoare pentru unirea Ţărilor Române, căci în gândul ei aceasta scădea puterea Rusiei. Dc la ea a pornit deci gândul de a-[pune pe Palea-n legătură cu baronul prusian, care putea să ştie bine dacă e ori nu să se facă unirea Ţârilor Române.

E-nvederat că ţinea Olga să şi-1 aibâ-n apropiere si pe Pălea, iar aceasta cu atât mai vârtos cu cât ea avea gânduri bine lămurite şi-n ceea ce priveşte pe d-l Costache Gules, tot unul care ştia să guste frumuseţele desăvârşitelor forme trupeşti.

Pe când dar Pălea se zbătea schimbându-şt dintr-o clipâ-ntr-alta gândul, Ciuntuleac alerga, ca să scape de gura soţiei sale, şi l-a luat în cele din urmă pe prietenul sâu de guler, ca sâ-l ducă la baronul prusian.

Nu atât din propriul său îndemn, cât dus, mai de unul, mai de altul, luat ca frunza de vântoase, a ajuns Palea-n cancelaria baronului de Richthofen.

Cu totul altele îi fuseseră gândurile când a luat hotărârea de a trece din Bucovina la Iaşi, şi de aceea nu mai ştia ce să facă cu sine însuşi.

Mai întâi şi-ntâi nu mai putea să rămâie la casa boierului Costache Guleş. Când şi-a găsit locuinţă şi s-a mutat, era cuprins de-nduioşare. Abia acum îşi dedea seamă cât de mult ţine nu numai Ia coconul Costache, ci şi la cocoana Clotilda, Ia Lucia şi la frăţiorii ei, ba chiar şi la duduia Smaranda cea rea de gură. Plecând, era cuprins de simţământul că rupte îi sunt pentru totdeauna legăturile cu casa în care trăise zile plăcute.

Temându-sc ca nu cumva să fie luat şi el drept un fel de spion, ca Ciuntuleac, el era hotărît să-şi petreacă viaţa în retragere.

Aşa a şi făcut. Când se-ntâmpla sâ-ntâlnească pe vreunul dintre puţinii săi cunoscuţi, el era scurt la vorbă şi cu desăvârşire discret. Tot aşa în cancelarie. Din el nu putea nimeni să scoată nimic. Vorbea numai ca să ceară vreo lămurire ori vreo îndrumare.

îsi dedea foarte bine seamă că se cuvine să se ducă pe la Ciuntuleac, ca să-i mulţumească pentru osteneală. Era şi hotărât s-o facă aceasta, deşi nu uitase cele ce coconul Costache îi spusese despre Ciuntuleac şi despre madam Olga. Se amâna însă de azi pe mâne, căci îi era greu să dea ochi cu madam Olga, pe care o ştia femeie vorbăreaţă şi pornită ari descoase pe alţii.

încă mai greu îi era să se ducă la cocoana Clotilda, deşi aceasta la despărţire îi spusese că e aşteptat la casa ei totdeauna; ca şi când ar fi membru al familiei. Era hotărât sâ se ducă, şi. toate serile, înainte de culcare, îşi punea de gând că ziua următoare neapărat se va duce. N-o făcea însă, căci era strâmtorat în urina legăturilor sale cu prusianul, cu Ciuntuleac şi cu madam Olga şî nu ştia ce sâ zică şi cum să se poarte.

Viaţa i se mărginea deci la slujba lui, în care era zelos şi le făcea toate la ţanc, cum se deprinsese prin şcolile nemţeşti.

Intra şi ieşea la timpul hotărât, nici mai curând, nici mai târziu. Se-ntâmpla câteodată să sosească prea devreme. Atunci el se plimba-n sus şi-n jos, dar nu intra decât la oara regulată. Tot aşa la masa lui, în saltarul lui, în dulapul iui, în rafturile lui, fiecare lucru se afla unde îi era locul, încât noaptea dacă l-ai fi sculat din somn, ar fi fost în stare să ieie pe-ntuneric orişice lucru de unde-l ştia pus.

Lucrarile de orice fel şi le făcea liniştit şi fârâ pripire şi niciodată nu uita ceea ce i s-a spus o dată, ori ce trebuia să ştie, încât te puteai răzema în toate privinţele pe el. Pe lângă toate aceste mai avea şi slova curată, frumoasă şi citeaţâ, ba mai ştia şi ruseşte, lucru de mare-nsemnătate în împrejurările de atunci. In curând deci baronul a ajuns să aibă slăbiciune de el şi să-i deie toată încrederea, încât îl punea până chiar şi să copieze rapoartele adresate regelui său.

Accasra-I făcea pe Pălea cu atât mai stârnitor în gândul de a se feri dc cei ce-ar putea să-I ispitească, mai ales de Ciuntuleac, omul Austriei, despre care baronul vorbea totdeauna râu.

Dar de coconul Costache să nu se ferească?

Se simţea Palca dator să aibă inima deschisă faţă cu binevoitorul său. Da, dar în faţa acestei datorii se afla datoria către baronul, care-i arăta cea mai deplină încredere.

Trăia deci singur în mijlocul lumii pline de oameni porniţi a-l ispiti, cu gândul numai la treburile cc avea sâ facă şi la cei de acasă, mai ales la Aglaia, care îi scria mai des decât în trecut.

Lucrul acesta nu putea să rămâie aşa.

D-l Costache Guleş se simţea jignit şi i-o spunea aceasta din ce în ce mai stăruitor soţiei sale. Cocoana Clotilda, şciindu-l pe Pălea om sfiicos, care în toată clipa se teme ca nu cumva să

supere pe alții, îl dezvinovățea, dar era şi ea mâhnită că-1 vede pe soțul ei supărat. In acelaşi rimp era mereu neliniştită de temerea ca nu cumva el, om lipsit de experiențe, să cada în vreo ispită şi să apuce drumuri pentru el primejdioase.

„Trebuie - îşi zicea dar - neapărat trebuie să găsească vreun mijloc spre a-l aduce."

Şi gândul îi era să ceară mijlocirea duduiei, care era, pe lângă toate celelalte, şi un fel de sfredeluş.

Cu totul altfel [era] madam Olga, care era cu gândul mereu la cauza sfântă, în vederea căreia voia sâ se folosească de Pălea. Mai avea însă, pe lângă aceasta, şi socotelile ei cu coconul Costache, care de la un timp încoace părea a fi perdut gustul pentru frumuseţâ desăvârşitelor forme trupeşti. îi făcea deci amarnice mustrări soţului său, care alergase ca un smintit de dtagul nerecunoscătoarei sale rude. Nu i-a rămas deci în cele din urmă lui Ciuntuleac decât să-şi ieie inima-n dinți şi să meargă la Pălea, ca să-l ieie pe sus şi sâ-l ducă la soţia sa.

Madam Olga-l întâlnise-n mai multe rânduri pe Pălea şi-l ştia om tăcut şi neapropiat, care cântăreşte fiecare vorbă mai nainte de a fi rostit-o şi foarte cu anevoia se dă pe brazdă. Ea era însă femeie cu multe mijloace, care învârtise în viața ei multe capete şi ştia cum să-i îeic pe oameni ca să şi-i facă pe plac. Ştia, mai presus de toate, câ inimile se deschid şi limbile se dezleagă în fața celor ce ni se prezintă-n cămaşă. L-a primit deci pe Palca pe neaşteptate, ca bun prieten şi scumpă ruda, ce-i drept, nu-n cămaşă, dar într-un camizol foarte curat, nu însă tocmai bine-ncheiat pe trupul cel frumos.

O femeie blondă, de statură mai mult decât mijlocie, cu trupul mlădios şi acum pornit spre grăsime, cu fața de păpuşă zdmbiroarc şi cu un cap parcă prea mic şi acoperit de un păr scurt şi-ncretit cu multă îngrijire, nu trecută, încă tot frumoasă în toate amănuntele. I,a anumite gesairi mânecile cele largi alt camizolului cădeau spre umeri, încât ieşeau la iveală brațele

rotunde, pline şi albe. *JJI* alte mişcări se desfăcea camizolul încât se zăreau gând şi încă mai frumoşii umeri, dimpreună cu o părticică din sân - toate ca din întâmplare şi fără de sfială supărătoare.

Făcând întrebare în ceea ce priveşre pe coconul Cdsrache şi pe cocoana Clotilda, ea a aflat că Pălea, de când cu plecarea sa din casa lor, n-a mai trecut să-i vadă.

-Aceasta mâ miră, a grăit dânsa. După cele ce mi-a spus soțul meu, te credeam intrat mai adânc în intimitatea familiei. Sunteți prieteni buni d-ta şi d-l Guleş.

- Despre o prietenie în înţelesul adevărat nu prea poate să fie vorba, răspunse Palca. Ne despart starea, rangul şi vârsta.

Madam Olga era mulțumită de răspunsul acesta.

- A i multă dreptate, întâmpină ea, strângându-şi camizolul pe pept. Coconul Costache e om cu multe mijloace şi ține să fie pus în rândul boierilor mari, ceea ce i se şi cuvine, de altminteri, iar cocoana Clotilda c mândră de soțul ei. Cu totul altfel suntem noi, Ciuntuleac şi eu, care ni te socotim in toate privințele deopotrivă ca rudă bună şi prieten adevărat. Da - urmă peste puțin - niciodată cocoana Clotilda nu te-ar fi socotit vrednic să te primească, precum mă vezi pe mine, dezbrăcată aproape.

Pălea se simțea şi el cu totul apropiat de ea şi scos din obicinuita lui sfială.

- Vă-ncredințez, doamnă, că nu vă-nşelați socotindu-mă precum ziceți, grăi dânsul dezghețat. Nu am, în adevăr, aici la Iaşi, pe nimeni atât de apropiat ca d-voastre.

Se miră şi el însuşi cum a ajuns să facă mărturisirea aceasta după gândurile ce-şi făcuse mai nainte despre Ciuntuleac şi despre frumoasa lui soție.

Madam Olga i se uită zâmbind în ochi.

- După câte am aflat eu - zise - tot e cineva cu care n-avem să ne credem în privința aceasta deopotrivă.

El rămase zăpăcit.

- Nu pot - grăi - sâ-mi dau seamă cine anume.

- Vezi - stărui dânsa - tot IV-LU inima deschisă. Mă bate gândul că duduia Smaranda nu din senin petrece atât de adeseori pe la casa boierului Costache Guleş.

Pălea sări ca-nţepat de vespe-n picioare.

-Sunteţi, doamnă, pornită pe o cale greşită, foarte greşită, o-ncredintă el. Duduia Smaranda e prietena cocoanei Clotifdei: atât ş/' nimic mai mult.

Madam Olga izbucni într-un râs nervos.

- Pentru că cocoana Clotilda e, din păcate, soţia coconului Costache, zise ca apăsând asupra vorbelor.

Pălea era indignat.

Nu-1 ierta pe el firea să audă asemenea vorbe fără ca să se răzvrătească. Prea-l socotea pe Guleş om cumsecade pentru ca sâ sufere bănuiala ascunsă-n dosul celor grăite-n faţa lui.

- Vi s-au spus, doamnă, minciuni infame, zise el. D-l Gules e, ce-i drept, binevoitor faţă cu duduia nu numai pentru că ea e prietena soţiei sale, ci şi pentru câ e rudă apropiată a unor buni prieteni ai săi şi femeie culcă şi plăcutâ-n societate. Dar - nu ar trebui poate să vă spun - nu o dată am auzit-o vorbind foarte râu despre Guleş.

Madam Olga iar izbucni în râs nervos.

-Tocmai aceasta dovedeşte câ am dreptate, stărui dânsa. Arc cuvinte de a-l grăi dc rău, multe şi puternice cuvinte. O fată mare, şi mai ales una cam bătrâioară, nu poate decât să-1 grăiască de rău pe bărbatul căsătorit care a ştiut s-o scoată din minţi.

Pălea clătina îndârjit din cap.

Madam Olga, care şedea pe canapea, se dete puţin la o parte, ca s;t-i facă şi lui loc.

- Şezi! - stărui - ici lângă mine, ca să vorbim ca prieteni, fără de-nconjur. Nu-ţi şade rău să ţii la bunul nume al binevoitorului d-tale. Nu te supăra, însă, dacă-ri voi spune că

eşti un copil lipsit de pricepere. Ai intrat în o lume pe care n-o cunoşti şi trăieşti între oameni ale căror apucături nu se potrivesc cu felul de a fi al d-tale. Te miri deci când ci se spun adevăruri ca acestea. Eu îl cunosc pe Guleş foarte bine, foarte de aproape, îi stiu toate-ndemnurile şi cunosc şt lumea în care trăieşte. Mă simt datoare sâ-ţi deschid ochii. Bagă de seamă câ el vrea să te-ncurce cu duduia, ca să te aibă paravan, iar ea-1 ajută, ca să scape de temerile pe care le are. Duduia nu se dă la o pane pentru câ om cu mijloacele d-tale, intrat o dară în familia ei, care are multe legături, poate să ajungă departe.

Pălea iar sări în picioare.

Ea-1 cuprinse cu braţul şi-l opri lângă dânsa.

- Stai binişor şi păstrează-ţi bunul-cumpăt, grăi dânsa. Eu ţi-am spus-o aceasta ca s-o ştii. Dacă n-o crezi, du-te cât mai des pe la cocoana Clotilda şi fii cu ochii-n patru, ca sâ te-ncredintezi. Vom mai vorbi apoi după ce te vei fi dumirit, si nu mă-ndoiesc c-o sâ-mi dai dreptate când vei afla ce fel sunt socotelile pe care le am cu coconul Costache al d-cale.

Pălea stetea ca pe spini şi jăratec.

- Iar acum - urmă ea schimbând vorba - să îmi spui cum stai cu prusianul.

JK, vrei să mâ ispiteşti?! Nici să mă tai nu scoţi din mine nimic!" zise el în gândul lut.

- Nu cer sâ-mi faci destăinuiri, urmă ea. Nu! Nici că ai fi-n scare. Nu-ţi spune şi nu-ţi arată baronul decât ceea ce voieşte să afle aceia cu care te ştie-n legătură. Ţin dar sâ te povăţuiesc ce ai si ce nu ai sâ le .spui altora. M-ai înţeles?!

Pălea era zăpăcit şi zăpăcit a şi rămas.

V

VINOVĂȚII MICI

„Nu! își zicea Pălea. Să mă duc eu să stau la pândă, să tălmăcesc, ba poate chiar să răstălmăcesc fapte, vorbe și mișcări pentru ca să mă încredințez că e adevărat ceea ce mi se pare peste putință? Aceasta n-am nevoie s-o fac, căci nu mă îndoiesc că născociri sunt toate."

Avea, cu toate aceste, și clipe în care stetea la îndoială, și atunci îl cuprindea o adâncă dezamăgire si-i era cti atât mai greu să se ducă, precum a srăruit madam Olga, ca ispititor pe la casa lui Guleş.

„N-am - își zicea - cc să caut acolo."

Nu se îndoia câ și-ar da-n petec, și din fața, din purtările, ba chiar și din vorbele lui, cucoana Clotilda, duduia Smaranda și coconul Costache, mai ales el, s-ar dumiri asupra gândurilor, lui ascunse.

„Nu sunt în stare să mă prefac - își mai zicea - și tocmaj dândti-mi silința să mă fățărnicesc m-as da *dc* got."

Zilele treceau deci una după alta fără ca cl sâ poată lua hotărârea de a sc duce pe la Gules. Nu sc mai ducea însă nici pe la madam Olga, îi era nesuferită starea în care ajungea puindu-sc-n legătură cu oamenii ce sc grăiau de rău unii pe alții și mereu era pornit a se-ntoarce iar acasă, la viata cea curată, unde fiecare e tn adevăr cum pare.

Coconul Costache era dtn ce în ce mai supărat. Dacă madam Olga-1 cunoștea foarte bine pe el, tot atâta de bine o cunoștea și el pe ea și nu se-ndoia că dânsa i-a spus Ini Pălea tucmri în urma cărora acesta s-a-nstrăinat. Aceasta-l jignea, căci, după părerea lut, tânărului pe care 1-a-mbrâțișat și l-a copleșit de bunătăți nu i'se cuvenea să i se facă judecător. Mai era apoi și ca prin Pălea sâ afle cele ce se petrec la Consularul prusian. Zadarnice erau deci silințele cocoanei Clotilda dea-1 îmbuna.

Nu era, cu toate aceste, în stare să ceară, cum adeseori sc gândea, mijlocirea duduiei, căci se temea ca nu cumva aceasta s-o dea pe față. Nu i-a rămas deci decât să ia în cele din urmă o hotărâre foarte grea pentru o femeie cu vederile și cu pozițiunea ei, și Pălea s-a pomenit cu dânsa la el acasă.

-Te-am găsit, în sfârșit, îi zicea ea. Dacă nu ne mai socotești d-ta vrednici sâ vti pe la noi, iată-mă venită eu pe la d-ta, ca să te rog cu toată stăruința să iei, ca mai nainte, sâmbetele masa cu noi.

Pălea rămase-n fața ei uluit și plin de căință.

- Sunt rușinat, cocoană, - îi răspunse - si mulțumirea cea mai mare îmi va fi să intru-n voile d-voastre. Mi-a fost greu să viu, dar cu atâta mai mare mi-e bucuria gândindu-mâ la sâmbetele ce le vom petrece împreună.

Ce deosebire între femeia cealaltă, care-1 amețea, și aceasta, prin bunăvoința căreia se sâmțea înălțat.

- Nu pot să-mi dau seama ce vei fi gândind d-ta - grăi dânsa -, dar soțului meu îi este dor de societatea d-tale, tar eu simt o viua trebuință de atmosfera, după sâmtămâmul meu curată, pe care o răspândești prin vederile d-tale.

Era femeia ce la zile pentru el grele îl chemase să intre în intimitatea familiei sale, și el *[sc]* simțea oarecum robit de ea pentru totdeauna.

- Mă socoti, cocoană, mai presus de ceea ce mă sâmt eu însumi, îi răspunse.

Ea îi întinse mâna şi i se uiră stăruitor în ochi.

- D-ta ştii - întâmpină - cât de scump îmi este mie soţul meu şi nu tc îndoieşti câ el e în toate privinţele vrednic sâ ne dăm silinţa de a-i face cât de plăcută viaţa. Ei bine, cl e mâhnit pentru că de atâta timp n-ai venit pe fa noi şi încă mai mâhnit ar fi dac-ar afla că nici acum nu vii din propriul d-tale îndemn, ci-n urma stăruinţelor mele. Sunt deci încredinţată că ceea ce am făcut eu acum rămâne între noi doi şi niciodată n-o să afle nimeni că eu am venit la d-ta.

- Nu, cocoană, nu! Niciodată! Nimeni! o încredinţa dânsul şi-i sărută mâna, pătruns cu desăvârşire de sâmţământul că numai cea mai neagră răutate a făcut pe madam Olga să născocească cele ce-i spusese.

Era clipa în care suflet se apropie de suflet şi se leagă cu jurământ.

De unde ar mai fi putut el să stea Ia pândă şi să răstăl-măcească vorbe şi fapte spre a se încredinţa de vinovăţii pe care totdeauna le-a socotit născocite?!

Se ducea la cocoana Clotilda nu numai sâmbetele, ci şi în alte zile, şî nu numai când era, ci şi când nu era coconul Costache acasă. Plăcute îi erau ceasurile petrecute nu numai cu dânsa, ci şi cu coconul Costache, ba chiar şi cu duduia Smaranda, care acum venea mai rar pe la buna ei prietenă.

Se-ntâmpla, ce-i drept, că părerile lor se deosebeau, dar"**el** în fiecare zi se încredinţa că nu numai cocoana Clotilda e ideal de soţie si de mumă, ci şi coconul Costache e soţ şi părinte plirt de duioşie.

Chiar şi duduia îi părea prietenă vrednică de toată încrederea, şi nu mai era de părerea câ rău ar face coconul Costache dacă s-ar însoţi cu Ghica. Era, din contră, din ce în ce mai ademenit de gândul că întorcându-se iar la Postelnicie, coconul Costache îl va căpătui, ca s-o poată aduce pe Aglaia la Iaşi.

Cu toate acestea, ori poate că tocmai de aceea, îi scria Aglaiei mai rar decât în trecut.

Iar pe la madam Olga nici că s-ar mai fi dus dacă n-ar fi fost ea femeia care ştie să-şi ţie de scurt pe oamenii de care are într-un fel ori alrul trebuinţă.

- Ei, ce zici?! îl întrebă dânsa. Tot mai stărui în gândul că Guleş al d-tale nu c cum îl ştiu eu?!

- Fără doar şi poate! răspunse el dezgheţat. Când e cineva Costache Guleş şi mai are şi soţie ca cocoana Clotilda, e ridicolă bănuiala încurcăturii cu o sfregită ca duduia Smaranda.

Madam Olga iar îl cuprinse cu braţul şi-1 luă lângă dânsa pe canapea, încât obrajii lui se făcură roşii ca bujorul.

- Băiete! îi zise. Eşti ca şi când ai fi căzut din cer în mijlocul unei lumi hârşite-n frământări pornite din fel de fel de slăbiciuni mici şi mari. Dâ-mi voie să-ţi zic „tu", cum se cuvine unei rude, care e totodată şi prieten bun. Puţine aî păţit şi prin multe ai sâ mai treci pentru ca să nu mai dai în gropi umblând printre oameni. De unde şi până unde te-ai pomenit să-i zici duduiei „sfregită"? Nu cumva ai văzut-o-n cămaşă, ori, poate, şt după cc şi-a scos cămaşa?! Dar s-o lăsăm aceasta: dacă nu te-ai dumerit încă, ai să te dumireşti. Aflu însă - mi-a spus Timotei - că umbli cu gândul de a-l părăsi pe consulul prusian, ca să intri iar în slujba lui Guleş.

Pălea rămase cu ochii pierduţi în vânt. Hotărârea îi era ca luată şi în tot cazul nu o femeie ca dânsa avea să-1 dumirească dacă bine ori rău ar face. El dete din umeri, ca omul care nu ştie ce sâ zică.

- Despre aşa ceva nu poate să fie vorba câtă vreme boierul nu e postelnic - răspunse el - şi deocamdată nici nu se poate sti dacă si când are să fie.

- Aşa poti să vorbeşti cu oricine, nu însă si cu mine, care ştiu mutre, întâmpină dânsa. Lucrurile sunr puse la cale, şi puțin mai lipseşte pentru ca Guleş sâ fit iar postelnic. Bagă de seamă ca nu cumva s-o păți, încât să-ți muşti degetele. Cum te-ai simți-u pielea ta dacă mâne ori poimâne s-ar porni vorba că nu coconul Costache, ci cucoana Clotilda te-a căpătuit?

Pălea se cutremură, fulgerat de gândul c-a văzut-o cineva pe cocoana Clotilda când a fost pe la dânsul, şi sângele îi pieri din obraji.

- Nu numai afară din cale mişel, ci totodată şi smintit ar trebui să fie cineva pentru ca s-o poată zice aceasta, îi zise el. Cocoana Clotilda e cu cel puțin zece ani mai în vârstă decât mine.

Madam Olga izbucni în hohote de râs.

- Una sfregită, iar alta cu zece ani mai în vârstă? strigă dânsa. Omule! Eu şriu nu numai moşnegi care risipesc bogății mari alergând după fuste, ci şi babe tocate de tineri cărora abia le mijeşte mustața. E la mijloc cea mai covârşiroare dintre toate patimile omeneşti, şi nu se poate închipui nimic ce nu e în stare să facă cel stăpânit de ea; orice ai spune, lumea te crede. Are s-o spună duduia Smaranda, chiar şi coconul Costache, când va avea cuvinte de a-i căuta soției sale pricina.

Pălea era pornit să sară la ea si s-o strângă de gât, dar frica de această ființă demonică îi era mai marc decât mânia.

- Iar dacă n-o zic nici ea, nici el, nici alții, o zici d-ta, grăi dânsul rostind vorbele cu glas înăbuşit.

Ea îi mângâia obrazul cu mâna ei cea mică şi moale.

- Răbdarea sâ nu ți-o pierzi, stărui. Nu e în oraşul acesta, în țara aceasta nu e nimeni care-ți este atât de binevoitor ca mine. Nu din răutate, ci din cel mai bun îndemn îmi dau silința de a te face să înțelegi câ femeia pentru care ai prins slăbiciune te dezbracă de bărbăție şi te face unealtă nemernică. Fereşre-te de ispită şi rămâi unde te afli. Nu te avânta, nu umbla de capul tău, nu mai face nimic fără să-mi fî spus mai-nainte mie, care cunosc oamenii, cu virtuțile si cu toate neajunsurile firii lor!

Acestea erau spuse cu atâta căldură ademenitoare şi cu atâta stăruință, încât Pălea stetea buimac şi cu desăvârşire muiat în fața ei.

Bună în adevăratul înțeles nu era nici acum părerea ce-şi făcea despre dânsa... dar era strivit de sâmțământul că umblă ca orbecăind prin întunerec şi era coprins de o adevărată admirațiune pentru dânsa, care atâte ştia şi-n toate ale ei avea un farmec particular.

îi era plăcută intimitatea oarecum senină în care intrase cu cocoana Clotilda de când cu vizita ce-i făcuse aceasta. Se sâmțea măgulit câ ea îi împărtăşeşte vederile şi se interesează ca cea mai apropiată rudă de tot ceea ce-I privea. Cu totul altfel se sâmțea însă stând de vorbă cu madam Olga, care era mai vioaie, mai lipsită de sfială, mai plină de căldură şi-i dezvelea părți Iui cu desăvârşire necunoscute ale vieții omeneşti.

„Unde am să ajung?!" se întreba el adeseori, dar, fără ca să voiascâ, se ducea din ce în ce mai des pe la Ciuntuleac, mai ales când acesta era dus în treburi, şi madam Olga totdeauna ştia să stoarcă din el ceea ce dorea să afle fie din casa coconului Costache, fie mai ales din cancelaria baronului prusian, care ținea-n mâna lui toate firele uneltirilor diplomatice.

Mai avea apoi la-ndemână şi pe soțul ei, care trecea pe la consulul rusesc, precum şi pe la comisarul turcesc, si astfel era totdeauna bine dumirită asupra celor ce se petrec ori se pun la cale.

Tot ea stăruia, însă, ca Pălea să fie discret şi mereu îî zicea: „Nu cumva sâ te pună păcatul s-o spui aceasta şi coconului Costache!"

Nu prea era nevoie sâ mai stăruie dânsa, căci Pălea din capul locului luase hotărârea de a fi discret, iar coconul

Costache era prea mândru pentru ca să-şî dea silinţa dc a-l descoase. După felul lui de a vedea, Pălea era dator să-i spună din propriul lui îndemn ceea ce putea să-1 intereseze. Deoarece Pălea n-o făcea aceasta, coconul Costache iar era supărat.

VI
PĂCATE MARI

„Tot are coconul Costache dreptate! El vede bine şi judecă drept: n-ai sâ te avânţi voind ceea ce-n împrejurările date nu e cu putinţă. Fericită ţara ce are asemenea oameni!"

Aşa zicea Pălea răsfoind prin dosarul scrisorilor adresate de către baronul de Richthofen regelui Frederic Wilhelm, hârţoage aruncate una peste alta, pe care era însărcinat să le aşeze-n şîr cronologic.

Erau în aceste scrisori o mulţime de destăinuiri de tot interesante asupra uneltirilor diplomatice, şi el se sâmţea măgulit că baronul i le-a dat să le citească.

- Tu tot tu rămâi! îl mustră madam Olga. O iei drept dovadă de particulară încredere, când vorba e de lucruri pe care lui nu îi dă mâna sâ le spună. Te face să le afli tu, pentru ca să Ie spui mai departe.

- Sc poate, îi răspunse el. Sunt în adevăr şi multe pe care ar fi bine sâ Ie ştie si Guleş, ca sâ le spună altora.

- Tu mereu cu Guleş al tău! întâmpină dânsa. Vei fî având dreptate, dar ia-ţi notiţe şi împărtăşiri să nu îi faci decât după ce vom fi chibzuit împreună ce ai şi ce nu ai sâ-i spui.

Pălea era cu inima-ndoitâ. Dacă era vorba, nu dânsa avea să hotăra,scâ ce avea şi ce nu avea el să-i spună lui Gules, ci el n-avea sâ-i spună ei ceea ce Guleş ţinea ca dânsa să nu afle. Ştiind-o însă femeie umblată în lume, cu deosebire deşteaptă

şî foarte îndemânatică, Pălea încetul cu încetul a ajuns să nu mai îndrăznească a zice „ba" când ea zice „da" şi câteva zile-n urmă, ei citeau împreună noriţele^uatc de dânsul.

Numit în iunie 1856 comisar, baronul pleacă la Viena, de unde la 16 iulie îi trimite regelui său un raport asupra' convorbirilor sale cu cei de acolo. Toţi sunt foarte rezervaţi şi se mărginesc a-l încredinţa că au cea mai deplină bunăvoinţă şi vor stărui ca divanurile ad-hoc sâ se rostească în toată libertatea, îndeosebi Austria stăruise câ Prusia sâ nu fie admisă a-şi trimite şi ea comisarul la faţa locului. Acum îi da acestuia să-nţeleagă că ţine ca trupele ei sâ mai ocupe cele două ţări tocmai pentru ca sâ asigureze libertatea alegerilor.

- Auzi d-ta dragoste! strigă madam Olga. Aceasra poate, ba chiar trebuie s-o afle, pentru ca să ştie şi să le spună şi altora cine e Austria. Fă-i semn cu roşu!

la 10 august comisarul prusian se aflalaConstantinopof, de unde trimite o foarte amănunţită dare de seamă despre convorbirile sale de acolo. Aceeaşi bunăvoinţă, dar şî aceleaşi rezerve. îndeosebi Turcia îşi dă însă pe faţă hotărârea de a nu suferi să i sc ştirbească puterea, iar reprezentantul Rusiei e pornit a o sprijini. Astfel baronul dă cu socoteală că Austria, Turcia şi Rusia merg împreună, iar Franţa, Anglia şi Sardinia stau în faţa lor.

- Da! grăi Madam Olga cam cu jumătate de gură. Poţi s-o însemnezi şi aceasta cu roşu. Sâ ştie că au unioniştii pe cine sâ se razăme.

într-o scrisoare de la 8 septembrie, baronul spune câ, stând de vorbă cu reprezentantul Austriei, acesta stăruia să fie păstrată chivernisirea boierească de până acum.

„Căci - zicea el - orişice guvern consolidat trebuie neapărat sâ tindă spre neatârnare, iar principiul de naţionalitate pune în mişcare elementele româneşti învecinate din Ardeal şi din Bucovina şi împinge Basarabia spre răscoală, ba contagionează şi alte naţionalităţi, cum sunt polonezii şi italienii."

Madam Olga începu să răsufle din greu.

- Nu! zise ridicându-se-n picioare. Ia aceasta să nu pui deocamdată nici un semn.

- La 17 septemvrie — urmă Pălea - baronul îi face apoi regelui împărtăşirea că Bulwer, reprezentantul Angliei, i-a spus că guvernul său 1-a-nsărcînat să spriginească cu tot dinadinsul pe Austria...

Madam Olga răsuflă şi mai greu.

- Care va să zică — strigă dânsa - nu mai rămân decât Franţa şi Sardinia, generoasa Franţă şi nobila Sardinie? Pune semn cu albastru. Prea e frumoasă mişcarea pornită pentru unirea ţărilor: ar fi un păcat de tot greu să le spunem moldovenilor lucruri care-i întristează, îi descurageazâ şi le slăbesc avântul.

- Ai răbdare! întâmpină Pălea. Să vezi ce urmează. E, înainte de toate, răspunsul regelui Frederîc Wilhelm: „O noauă rasă din rândul boierilor - zice el - ar fi, la urma urmelor, tot o rasă de boieri şi nu le dă nenorocitelor ţări decât perpetuarea nenorocirilor. De aceea eu nu pot să stărui decât pentru alegerea dmtr-una din rasele noastre princiare europene, mai potrivit dintr-una germană, ceea ce ar avea consecinţe de mai puţină însemnătate. Dacă nu se face asemenea alegere, toate sunt nenorocite şi stricăciune. Despre suzeranitatea Porţii sâ nu i se vorbească: ea e o dată stabilită şi poate să fie menţinută cum în timpul evului mediu şi-a menţinut-o împăratul asupra marilor principi din Imperiu. Deci: un saxon, un principe de Hessa, unul de Baden, fie chiar unul de Lippe ori de Liechtenstein, ai căror copii urmează sâ fie crescuţi în biserica orientală. Raţionamentul meu e acesta: dacă vreun boier e ridicat în scaunul ereditar ori în scaunele ereditare, sistemul de corumpere se menţine... şi chiar dacă n-ar lipsi voinţa de bine,

privirea clară şi priceperea situaţiutiii nu rămân mijloace pentru adevăratele îmbunătăţiri ale ţarii, pentru cucerirea pacinică a unui viitor."

Madam Olga a ascultat cu un fel de încordare religioasă. ^

- Da!... nu rămâne! strigă dânsa acum. Aceasta au s-o ştie moldovenii, toţi românii au s-o ştie.

Aici părerile lui se deosebeau foarte mult de ale ei. îndrumată încă din timpul copilăriei de către răposatul ci părinte să privească toate lucrurile din punctul de vedere al patriei sale, ea ţinea să Ii se spună moldovenilor numai ceea ce-î îmbărbătează sâ ducă lupta înainte.

Pălea însă îşi aducea aminte vorba Iui Guleş despre omul chibzuit, care nu-şi risipeşte puterile dându-şi silinţa să facă ceea ce-n împrejurările date nu e cu putinţă. Fiind dus cu gândul la Aglaia, care-n scrisorile ei se plângea de greutăţile cu care se lupta mătuşa ei, el dorea ca Guleş sâ între cât mai curând în voile lui Ghica, si astfel era fireşte pornit să-i spună numai ceea ce-l încredinţa că unirea ţărilor nu e deocamdată cu putinţă.

- Ai răbdare! - îi zise dar - căci mai sunt multe pe care am să ţi le citesc. I.a 6 octombrie baronul de Rjchthofen îi trimite regelui, tot din Constaurinopol, o lungă dare de seamă: „Că un regim puternic, monarhic, pe cât se poate de asigurat, deci ereditar, e pentru Principate forma de guvernământ care mai bine se potriveşte cu interesele lor, despre aceasta nu mai încape, dacă ne dam bine seamă, nici o deosebire de vederi. De adevărul acesta, din contră, toate Puterile sunt atât de bine pătrunse, încât tocmai pentru câ învederat aşa este, o parte dintre con-contrahenţii majestăţh-voastre Ia pacea de la Paris tocmai pentru cuvântul acesta şi din cauza urmărilor ei nu vor asemenea organizare. Căci interesul, folosul, raţionalitatea pentru Principate ele însele sunt pentru majoritatea puterilor numai motive de tot secundare, de care nu ţin seamă în actualele negoţieri. Motivul de căpetenie rămâne pentru ele

politica proprie, folosul lor propriu: ele vor admite numai ceea ce pentru Principate ar putea să se facă fără de nici o jignire pentru această consideraţiune, ba chiar şi aceasta numai cu mare neîncredere."

Obrajii polonezei se aprinseră.

- Da! - zise — nu e pentru Puteri Moldova decât obiect de compensaţiune. Coconul Costache al tău nu interesele ţârii, ci ale sale şi ale prietenilor săi le ate-n vedere dacă se-nsoţeşte cu Ghica şi cu oamenii acestuia.

Pălea se simţea adânc jignit de asprimea ei.

- Ascultă şi vei vedea că eşti nedreaptă, îi zise, luând altă foaie: „Cât pentru Poartă - citi el - ea respinge uniunea deoarece ştie câ aceasta ar avea drept urmare principele ereditar. Interesul de căpetenie al ci nu e binele acestor ţări, ci ca ele să-i rămâie vasale, iar ele îi rămân cu atât mai sigur cu cât mai mult dăinuieşte chivernisirea boierească dc până acum."

- lată rostul iui Vogoridi, al Iui Catatgiu şi al lui Ghica! exclamă iar poloneza. Aceasta e slujba în care intră cei ce se fac unelte ale lor.

Bucovineanul dete cu-ndărătnicie din cap.

- „ Rezonamentul austriacilor în cestiunca aceasta - citi el mai departe - se dă pe faţă în câteva puncte, dintre care primul e câ Turcia are să-şi păstreze integritatea. Austria a stipulat-o aceasta anume cu Franţa si cu Anglia."

Madam Olga râmase uluită.

- Cum?! ... şi Franţa?! grăi dânsa.

- Da! şi Franţa! o-ncredinţă Pălea. Nu e însă numai atât. I.a 15 ianuarie 1857 baronul îi spune regelui că, după înţelegerea luată cu reprezentanţii Puterilor, Poarta a emis firmanul adresat caimacamilor pentru alegerea divanurilor ad-hoc. După ce au caimacamii aleşi pe sprânceană şi guverne alcătuite din slugile acestora, procedura electorală e chibzuită şi ea aşa ca divanurile să iasă pe placul Porţii. Spunc-mi,

te rog-adăugă el - pe cine şi pe ce s-ar mai putea răzema moldovenii ca să ţie pept nu numai cu Poarta, ci şi cu Europa, cate o sprijineşte? $

Madam Olga nu mai ştia ce să gândească şi ce să zică.

li era parcă stau în raţa ei revoluţionarii polonezi, care, ' îndemnaţi de vecini, au pornit lupta şi în curând au rămas singuri în faţa puternicei Rusii. Nu mai putea îndrăzni sâ-i îndemne şî pe moldoveni a face şi ei ca polonezii. In tot cazul, trebuia să ia înţelegere cu compatrioţii ei mai nainte de a fi pornit-o într-un fel ori într-altul.

- Guleş - urmă Pălea — nu e, ce-i drept, boier de baştină, dar e om cumpenît şi nu poate să se însoţească decât cu oameni care cunosc împrejurările si tin seamă de ele. Eu cred că mare păcat ar fi să nu-i spun lucruri din care se încredinţează câ bine face.

Poloneza se uita lung la cl.

- Bine, omule, - îi zise - de unde te-ai pomenit să-mi spui că nu e Guleş boier de baştină?! E boier de viţă veche, dar cam scăpătat, şi de aceea a luat în căsătorie pc fiica unui armean din Gafitia, care s-a îmbogăţit aici în ţară.

- Cred câ tc înşeli, îi zise Pălea. Duduia Smaranda ....

- A!... Tot duduia! întâmpină madam Olga, ridicând mâna. Guleş îşi duce copiii în străinătate, şi ţie nici prin gând nu-ţi trece c-o face aceasra fiindcă ii stau în cale şi vrea să scape de ei. Duduia-d spune că îi este cocoanei cea mai bună prietenă şi-I grăieşte de rău pe boier pentru ca nu cumva să dai cu socoteală că lui îi este chiar mai mult decât prietenă. Nu! ... dragă, nu eşti deloc omul care poate să se amestece în asemenea daraveri, nu eşti în stare să te dumireşti, ce anume sâ-i spui şi când şi cum şi cui. Pornind-o razna, te pomeneşti că din ceea ce zici iese tocmai ceea ce nu vrei. Dacă c vorba să nu dai în gropi, mulţumeşte-te că mi-ai spus mie ceea ce ai aflat.

Eu cunosc lume multă, tot oameni unu şi unu, dintre care mi-i aleg pe aceia cărora le spun fiecăruia ceea ce i se cuvine.

N-avea dânsa nevoie să le spună aceste, căci Pălea şi fără de ele se simţea strâmtorat şi lipsit de pricepere.

Nu era, înainte de toate, în stare să-şi dea seama care dintre amândouă, Olga ori Smaranda, îl prosteşte. Poate si una şi alta. Ce să creadă? Chiar şi dacă baronul i-a dat scrisorile pentru ca să le spună altora cele cuprinsc-n ele, el nu trebuie să facă ceea ce a făcut, dându-i madamei Olga amănunte. Desi în adevăr nu era, le părea tuturora un fel de iscoadă. Se putea însă că baronul i Ic-a dat fiindcă are încredere în el ori pentru că puţin îi pasă dacă va spune ori nu ceea ce află. Pe dânsa nu mai putea s-o împedece de a spune altora ceea ce aflase, şi de aceea el sc câia şi-şi făcea mustrări pentru păcatul de a i lc fi spus.

Văzând cum aşa-zisele Mari Puteri sunt preocupate fiecare de interesele sale proprii când la mijloc era viata unui popor asuprit, el era cuprins de un fel de scârbă şi în fundul inimii lui dorea ca moldovenii şi muntenii să-şi adune toare puterile şi să stăruie răzemându-se pe dreptul lor. Cu toate aceste, ademenit de gândul câ va putea s-o aducă pe Aglaia la laşi, dorea şi el ca coconul Costache sâ intre-n rândul celor ce nu stăruie pentru unirea ţărilor.

- Nu! strigă-n cele din urmă. Nu mă bag, nu mă amestec! facă fiecare cum îl mână firea lui. Cine sunt eu pentru ca să-mi închipui câ pot să împedec desfăşurarea firească a lucrurilor?!

Madam Olga i se părea un demon ispititor, de care trebuia să se ferească.

Mai vârtos s-a pătruns de sâmţământul acesta ziua următoare, când a citit raportul trimis de la Iaşi regelui în ziua de 4 mai 1857.

Citind, obrajii i se umpleau din când în când de sânge şi mereu o vedea în faţa sa pe cocoana Clotilda, mereu ti răsunau

în urechi vorbele rostite de dânsa asupra Iui Ghica, mereu îşi reamintea discuţiunea avută cu coconul Costache.

Vorba era despre cele ce se petrecuseră la Iaşi, despre partidele din Moldova, despre guvernul Moldovei şi despre starea morală a ţării, multe lucruri pe care Pălea nu Ie credea ori nu era în stare să le înţeleagă, nici măcar să le spună decât, poate, lui Ciuntuleac, despre care era încredinţat că nu le spune nici el nimănuia.

Nu se îndoia că comisarul_ prusian spune regelui sâu adevărul. Se sâmţea însă adânc jignit gândindu-se că raportul acela are sâ fie păstrat în arhiva Curţii din Berlin, unde îl vor citi toţi cei ce-şi vor da silinţa sâ se dumirească asupra celor petrecute în Moldova când cu divanul ad-hoc.

„Nu! îşi zise cl. De la mine nimeni n-arc sâ afle că comisarul Prusiei le-a spus acestea regelui său."

VII
DATORII ŞI DATORII

Sâmbăta următoare, în timpul mesei, atât coconul Costache, cât şi cocoana Clotilda erau puşi pe gânduri şi scurţi la vorbă. Se vedea din toate purtările lor că e o supărare-n familie şi erau -zadarnice toate silinţele duduii de a mai înviora masa.

Pălea se simţea din ce în ce mai strâmtorat. Pornit ca orişicare om a Ic pune toate în legătură cu sine însuşi, el era ispitit sâ creadă că pe urma purtării Iui s-a ivit supărarea. Ştiindu-se vinovat, el se întreba dacă nu cumva bănuiesc ori chiar au aflat ceva despre intimităţile lui cu madam Olga, şi-t era ruşine, îşi punea de gând să rumpă încetul cu încetul legaturile cu Ciuntuleac şi cu soţia lui, mai ales cu ca.

Era lucru nepotrivit sâ aibă asemenea legături cel ce şade la masa unor oameni ca Guleş.

Adevărul era însă că lucrul de care se temuse cocoana Clotilda era pe cale de a sc întâmpla. în urma stăruinţelor lui lonită şî ale cumnaţilor lui, coconul Costache era gata să intre-n guvernul lui Ghica, şi nu mai rămânea decât sâ se-nţeleagă asupra câtorva amănunte pentru ca s-o facă aceasta fie chiar şi învrăjbindu-se cu mulţi dintre prietenii săi unionişti, intre care şi câteva rude ale soţiei sale.

N-o ştia Pălea aceasta, dar dac-ar fi aflat-o, i-ar fi dat coconului Costache dreptate. După cele ce ştia din dosarul

baronului, unioniştii puteau să fie oameni ai unui vikof mai mult ori mai puţin apropiat: Guleş însă care făcea politică, nu putea decât să între fh vederile Marilor Puteri, de bunăvoinţa cărora atârnă toate. Cocoana Clotilda însă femeie în cel mai adevărat înţeles al cuvântului, privea lucrurile din punctul de vedere al solidarităţii familiale, şi unul din cele mai grele păcate era pentru dânsa să te desparţi de cei ce fac parte din familia ta.

Şi de astă dată dar ea aduse vorba, ca din întâmplare, la datoriile omului faţă cu cei mai de-aproapc ai săi. Coconul Costache, care ştia prea bine unde bate gândul ei, se uită zâmbind la ea.

- Da! - zise - sunt mari datoriile către cei mai de aproape. Sunt însă datorii şi datorii, şi vorba e cine-ţi este mai apropiat. Una e datoria prescrisă de lege şi alta datoria de inimă, pe care din propriul tău îndemn ai luat-o asupra ta. Apropiaţi îmi sunt părinţii, fraţii, rudele, dar sufleteşte mai apropiaţi îmi sunt cei ce au aceleaşi vederi şi aceleaşi sâmţăminte ca mine, sunt stăpâniţi de aceleaşi îndemnuri.

Duduia Smaranda era încântată, iar Pălea, încredinţat câ despre datoria lui de a spune ceea ce ştie e vorba, schimba feţe-feţe.

Cocoana Clotilda îşi ridică fruntea.

- Cu alte cuvinte - zise ea - dacă eu aş avea, din întâmplare, un prieten, tu te-ai împăca cu gândul că am să ţiu seamă mai mult de el decât de tine, soţul meu legitim?

- Poate că da, poate câ nu, îi răspunse coconul Costache. în tot cazul, te-ai împăca tu însăţi şi ai face tot ceea ce doreşte el, fără ca să mai ţii seamă de mine.

- Fără îndoială! strigă duduia cu obrajii aprinşi. Vedem în fiecare zi atâtea femei şi tot aţâţi bărbaţi care îşi nesocotesc datoriile familiale.

Pălea, sebimbându-şi gândul, îşi aduse aminte de cele ce-i spusese madam Olga.

- Se-ntâmplă, duduie, - grăi dânsul - dară orişicât'de des s-ar întâmpla, aceasta nu e dovadă că şi trebuie să se-ntâmple. Datoriile toate sunt convenţionale, dar cele stabilite prin legi au fost stabilite tocmai pentru ca să se ştie că abaterea de la ele e păcat mai mult ori mai puţin greu.

Cocoana Clotilda îi aruncă o căutătură plină de recunoştinţă şi iar ar fi voit să-1 îmbrăţişeze, iar coconul Costache clipi din ochi, supărat de întorsătura pe care o luase schimbul de păreri.

- Nu ştii, se vede, dc ce e vorba, îi zise el lui Pălea, ca să schimbe vorba. E la mijloc supărarea unioniştilor din familia noastră pentru că e vorba să intru în guvernul lut Ghica.

Pălea se dezmetici. Orişicât de mult ar fi ţinut să n-o mâhnească pe cocoana Clotilda, nu-1 ierta firea să-şi ascundă gândurile.

- Eu - zise dar - vă mărturisesc câ mă aşteptam la aşa ceva. După cum stau lucrurile, nici nu puteaţi să faceţi altfel.

Cocoana Clotilda se uită mirată la dânsul, nu numai mirată însă, ci şi greu jignită.

Mult ar fi dat Pălea s-o poată dumiri, citindu-i ceea ce i-a citit polonezei, îi era însă parcă aceasra îi stă la spate şi-i şopteşte la ureche: „Sâ nu te pună păcatele".

- Vei fi având dreptate - grăi cocoana Clotilda - eu nu cred, însă, că nîd un bine nu se face lucrând împreună cu oameni ca cei adunaţi împregîurul lui Ghica, şi Costache îşi pierde numele cel bun stând alăturea cu adunătura aceea.

Coconul Costache râse cu un fel de acrime, iar duduia Smaranda îşi pierdu bunul-cumpăt.

- Minciuni! Toate sunt minciuni! strigă dânsa. Născociri ale celor străinaţi, pe care îi crezi fiindcă ei strigă în gura mare şi tu stai închisă în casă.

Paiea-şi pierdu şi el bunul-cumpăt.

- Nu tocmai! răspunse el. Cocoana Clotilda ştie lucruri pc care le mai stiu şi alţii. *

„Datorie şi datorie! îşi zise în gândul iui. Chiar si dacă n-ar fi adevărat că baronul mi-a dat dosarul pentru ca să le spun altora ceea ce am citit în el, datoria mea fată cu cocoana Clotilda e mai presus de datoria de discreţiune oficială."

- Boierule, - urmă întorcându-se spre Gultş - pentru ca să vezi că cocoana Clotilda are dreptate, să-mi dai voie să-ţi aduc şi sâ citim împreună o scrisoare pe care baronul de Richthofen a adresat-o zilele acestea regelui Frederic Wilhelm.

Coconul Costache era încântat, si încă mai încântată era cocoana Clotilda, care în atâte rânduri îşi dăduse silinţa sâ încredinţeze pe soţul ei că se înşalâ dacă pune la îndoială bunele îndemnuri ale lui Paiea.

Seara, deci. luându-şi cafeaua în salonaş, ei - dc astă dată fără duduia - citeau împreună scrisoarea comisarului:

- „De când cu sosirea mea aici - scria baronul - am primit vizita caimacamului, a miniştrilor săi, a înaltului cler, a boierilor şi a deosebite numeroase deputaţiuni şi am întors aceste vizite. Cu aceste ocaziuni s-a dat pretutindeni pc faţă crasul contrast dintre guvernul ţării şi toate straturile popo raţiunii."

Cocoana Clotilda, care şedea Ia stânga *im* Pălea, sc uirâ-n ochii soţului său, ca voind să zică: „Ce zici, boierule?"

- Cel mai firesc lucru, grăi dânsul. Mulţimea!... Sunt pretutindeni oameni care nu cunosc nici trecutul, nici prezentul şi nu judecă cu mintea, ci cu inima şi astfel se lasă să fie dusi nu ştiu nici ei unde. Ţara e plină de fel de fel de visători neastâmpăraţi, care aleargă mereu de ici până colo ca sâ amăgească lumea, şi teamă mi-e câ o să ne pună, în cele din urmă, în vrajbă cu toată lumea.

- Se poate, Costache, - răspunse ea - dar noi in mijlocul acestei lumi trăim si tot în mijlocul ei au să-şi petreacă viaţa şi copiii noştri, şi nu e lucru cuminre să ne punem în harţă cu ea.

- îsi face fiecare datoria potrivit cu convingerile sale - întâmpină el - şi lumea se va dezmetici şi ea după ce se va fi luminat. Citeşte, scumpe amice, mai departe.

- Vorbind despre cele cc i-a spus Vogoridi - urmă Pălea - baronul s-a încredinţat că guvernul se va folosi de întreaga sa putere ca să înăbuşe mişcarea unionistă. EI urmează apoi: „Cu mult mat departe a mers în mărturisirile sale preşedintele ministerului, Costache Catargiu, ministrul de Interne, cârca zis de-a dreptul câ prezenţa în Moldova a comisarilor a şi avut drept urmare turburarea ordinci şi a liniştei publice, încât ţara a devenit revoluţionară si comisarii au încurajat-o, stăruind ca poporul să-şi dea pc faţă dorinţele."

- Catargiu e un bătrân zănatic, care uu ştie să-şi cumpănească vorbele, grăi coconul Costache.

- „Unul dintre înalţii dregători — urma Palca citind - şeful afacerilor de învăţământ, care dîn întâmplare se alia dc faţă, i-a tăiat vorba cu observaţiunea câ ministrul denaturează faptele, că nu s-a produs nici o dezordine, că chiar dacă s-ar fi întâmplat aşa ceva, vinovat ar fi fost ministrul el însuşi. Amândoi diregăcorii au început apoi să se certe, încât am fost nevoit sâ-i concediez., mărturisindn-le că pentru mine e lucru foarte neplăcut că asemenea scene se petrec în prezenţa mea, şi nu vreau sâ ţiu seamă nici de insinuarea ministrului că comisarii, colegii mei, sunt nişte instigatori ai poporului,"

- Auzi miniştri! Auzi guvern! strigă cocoana Clotilda. Viitorii tăi colegi, Costache!

Guîes era foarte neplâcut atins.

- Oamenii lipsiţi de pricepere şi de bun-simţ! zise el.

- Mai e încă ceva! - strigă Palca - frumos de tot! „Ministrul acesta-citi el mai departe-după toată probabilitatea, în urma nesocotinții Jui şi a fefuiui bădărănesc în care executa sistemul caimacamului, a si fost destituit si înlocuit cu un boier mai cumpănit, Vasilie Ghica, un om faimos în urma imoralităţii sale."

- Ha-ha-ha! Vasilie Ghica al tău, Costache! izbucni cocoana Clotilda. îl ştie toată lumea. Nu degeaba stau consulii aici: vâ ştiu pe toţi, pe fiecare cum e!

Coconul Costache încreţi sprâncenele.

- Acest amestec al vieţii private în afacerile de stat mi se pare lucru nepotrivit, zise el. Sunt încredinţat că prusianul nu l-ar face dacă Ghica ar împărtăşi vederile regelui Prusiei.

- Tot l-ar judeca după cum îl ştie şi tot ca dânsul îl judecă şi alţii, răspunse Pălea. De aceea tari sunt în viaţa publică numai cei ce n-au asemenea cusururi. Aceasta nu e, de altminteri, decât o mică introducere. Ascultaţi, vă rog: „Postelnicul, adecă ministrul Afacerilor Externe, Paul Balş, pe care-1 cunosc de când cu activitatea pe care am avut-o mai nainte aici, m-a rugat să-i spun dacă cred ori nu că unirea sub un principe străin e cu putinţă. Nu puteam să-i răspund decât câ, în privinţa aceasta, totul atârnă de divanurî, mai nainte de întrunirea cărora nimic nu se poate şti în privinţa aceasta. «Dar - mâ întrebă clar - ce crezi d-ta dacă divanurile se vor rosti pentru ea?» Nu puteam sâ-i dau decât un răspuns evaziv. El a întâmpinat că câţiva dintre comisari i-au spus cu toată hotărârea câ unirea sub un principe străin e o himeră..."

- Himeră! îl întrerupse coconul Costache.

- „Deoarece alţii - urma Pălea - au dat răspunsuri evazive, el dă cu socoteală că unirea nu are şanse şi de aceea consideră nu numai ca justificată, ci chiar şî ca impusă ţinuta guvernului faţă cu zadarnica silinţă de a face unirea."

- Acesta e adevărul! strigă coconul Costache; n-avem noi sâ ne punem în luptă cu întreaga Europă.

- Nki că e vorba ca moldovenii să intre în luptă, ci ca ei să-şi dea fără dă sfială pe faţă adevăratele sămţăminte. Ascultaţi, vă rog: „Cât, de altminteri, pentru fiinţa morală a ministeriului instituit de caimacam, am să citez numai un mic exemplu. Când i-am făcut vizită doamnei Balş, soţia mai sus-pomenitului postelnic, de asemenea o veche cunoştinţă, ea m-a întâmpinat cu vorbele: «Mi-e cu adevărat ruşine că sunt aici nevoită a vâ primi ca soţie a unui ministru dintr-un guvern alcătuit din tâlhari, hoţi, falsificatori şi notoriei trădători de parrie, de care soţul meu de mult s-ar fi lepădat dacă n-ar crede câ, râmâind în guvern, va putea să pună întrucâtva stavilă netrebniciei acestor oameni»."

Coconul Costache sări în picioare.

- Asta le-ntrece pe toate! strigă el. Femeia aceea e turbată! Se poate să rosteşti asemenea vorbe în faţa unui străin?

Cocoana Clotilda era încântată.

- Aveţi, cocoane Costache, răbdare, câ mai e aici ceva, stărui Palca. Apoi citi: „Când eu am zâmbit şi i-am spus câ iau vorbele ei drept o glumă, ea a-nceput să-şi întemeieze afirmaţiunile, arâtându-mi cu preciziune unde anume unul ori altul dintre miniştri a jăfuit, a prădat ori a furat, iar câţiva dintre ofiţerii moldoveni mai superiori în uniformă, între care şi adiotanţi ai principelui, le-au confirmat toate şi au sporit cronica scandaloasă pe care o expunea doamna aceasta despre colegi! soţului său."

Coconul Costache îşi freca fruntea cu palma şi-şi scormolea părul din cap, ca omul care nu mai ştie ce sâ zică şi încotro să apuce.

Cocoana Clotilda se uită nemângâiată la el.

- Şi tu, Costache, - şopti ea - e vorba să intri postelnic în locul lui Balş, ca sâ fiu şi eu nevoită a vorbi ca femeia aceea!

- Mai ani puțin, grăi Pălea. Fiind vorba de partidele din țară, baronul de Richthofen îi scrie regelui Frederic Wilhelm următoarele: „Din atitudinea mai sus-arătată a guvernului rezultă că el și-a dat silința de a înjgheba în țară un paftid care se luptă pentru dăinuirea părăginirefor stări de lucruri de acum. In vederea acestui scop, deși caimacamul nu are căderea de a o face, au fost schimbați toți diregătorii care nu sunt necondiționat gata să-lucreze contra uniunii și a consecințelor ei. Deoarece capabili de așa ceva numai oamenii cei mai lipsiți de demnitate pot sâ fie, guvernul caimacamului e în toate treptele hierarhiei lui alcătuit din gunoaiele societății corupte de aici, și gunoaiele aceste alcătuiesc deci și partea esențială a partidului antiunionist."

- Gunoaiele societății corupte, Costache! striga cocoana Clotilda.

- Destul! grăi acesta, apoi se ridică șt începu să se plimbe prin casă cu capul ridicat și cu ochi! plini de văpaie. E îngrozitor, și întreaga ființă mi-e răzvrătită și pătrunsă de rușine! grăi dânsul peste puțin. Oamenii aceștia ne-au făcut de batjocura lumii. Mă cutremur când mă gândesc că scrisorile baronului sunt păstrate în arhivele Curții regale din Berlin, unde ele sunt consultate de diplomați și de istoriografi, ba teamă mi-e că, mai curând ori mai târziu, vor fi publicate, ca toată lumea să ne plângă de milă.[1]

- Așa mi-am zis și eu, îl încredința Pălea.

Guleș se opri în fața tui Pălea, îi luă mâna, i-o strânse și o scutură de mai multe ori.

- îți mulțumesc! grăi viu mișcat. Ai săvârșit o faptă bună și-ai dovedit că ești om cu inima curată și prieten bun al nostru.

Cocoana Clotilda nu mai era în stare să se stăpânească.

[1] Au fost publicate-n coloanele revistei *Die Granzboten,* anul 1871, nr. 18, 28, 31 și *48,* și anul 1872, nr. 8 si 17. (Autorul.)

- Dâ-mi voie să te sărut! zise ea ridicându-se, apoi îl sărută cu toată căldura pe frunte.

Ochii lui Pălea se umplură de lacrămi.

- Am făcut numai ceea ce nu eram în stare să nu fac, ceea ce ar fi făcut în aceleași împrejurări orișicare român cu durere de neam, îi încredința el. Sunt cuprins de deznâdâjduire când se ivește în sufletul meu temerea că nu vom fi în stare să ne îmbărbătăm și să ieșim din mocirla în care ne-au târât străinii și-nstrăinații.

- Vom ieși! strigă Guleș. N-avem decât să voim cu tot dinadinsul ca sa Ieșim.

- Numai dacă nu ni-ar lipsi tăria cuvenită! întâmpină Pălea.

VIII
LUME SCHIMBATĂ

încântat de sine însuşi, Pălea le vedea toate bune şi frumoase. Era pe la sfârşitul lunei octomvrîe. Frunzele arborilor se scuturaseră, încât numai pe ici, pe colo mai rămăsese câte una, şi aceea galbenă, dimineaţa pajiştile erau acoperite de brumă, serile era frig şi numai pe la ameazâzi mai fluturau pe ici, pe colo, lungi fire de paianjeniş, prin văzduh; lui i se păreau însă toate ca-n revărsatul zorilor de zi în luna mai.

O vedea mereu în faţa sa pe cucoana Clotilda cea mulţumiră că soţul ei nu se-ntovărăşeşte cu uneltele lui Vogoridi; îl vedea şi pe dânsul mulţumit de a nu se fi aventurat orbeşte; o vedea mulţumită pe madam Olga, care atât de mult ţinea ca moldovenii să stăruie-n lupta lor; o vedea, mai ales, pe duduia Smaranda cătrănită pentru că n-a reuşit în silinţele ei de a-l ademeni pe Guleş.

Orişicât de viuâ, însă, bucuria lui nu putea sâ fie dâintiitoare, căci în curând trebuia să-şi aducă aminte de vorbele madamei Olga. „Te pomeneşti că din ceea ce zici iese tocmai ceea ce nu vrei!" Grăbindu-se să arate că cocoana Clotilda are dreptate, el a perdut din vedere că pc urma faptei lui cel puţin pentru un timp oarecare e peste putinţă împlinirea visului său de a aduce pe Aglaia la Iaşi. îi părea decî râu şi-şi făcea mustrări, deocamdată pentru că s-a pripit spuîndu-i

Aglaiei într-una din scrisorile sale că în curând le va fi dat sâ se unească.

„Ce să-mi fac! îşi zicea. O să mai aştepte şi ea."

Ii era afară din cale greu să i-o spună aceasta şi se amână de azi pe mâne.

A grăbit însă sâ-i spună madamei Olga că Guleş n-are să intre în guvernul lui Ghica, deşi era hotărât ca despre raportul de la 4 mai să nu-i vorbească.

Când s-a dus, Ciuntuleac se afla şi el acasă.

- Eu cred câ te-nşeli, grăi dânsul. Despre aşa ceva nicăiri nu se vorbeşte.

- Nu se va fi vorbind - stărui Pălea —, dar vă spun eu câ aşa este!

Madam Olga se uită stăruitor în faţa lui. îl cunoştea din destul pentru ca să ştie că cl n-o spunea aceasta fără ca s-o fi aflat de la altcineva.

-O adevărată minune ar trebui să fie la mijloc, îl încredinţa dânsa. Chiar însăşi dacă aşa ar fi astăzi, mâne are să fie tot ca ieri. Prea e-ncurcat Guleş cu dânşii penrru ca să se mai poată descurca.

- Se descurcă! stărui din nou Pălea, cu toată hotărârea.

Madam Olga nu se mai îndoia câ el stie ceva ce nu vrea să spună şi se simţea jignită-n amorul ei propriu pentru că n-a reuşit încă să şi-I apropie din destul.

Pe Palea-I luă gura pe dinainte.

- Eu un singur lucru pot să vă spun, urmă el; prea se vorbesc multe despre imoralitatea lui Ghica.

l-o spunea aceasta femeii care petrecuse cea mai mare parte a vieţii sale stându-le model pictorilor şi sculptorilor ori prezentându-şi trupul frumos în tablouri vivante.

- Ce prostii! exclamă dânsa. Cum vorbesc oamenii despre lucruri pe care nu sunt în stare să le înţeleagă! Vasilie Ghica e, îti spun eu, un prostănac cu desăvârşire nevinovat.

Hotărârea ei de a-l dumiri pe Pălea era definitiv luată.

Se măritase cu inima îndoită după Ciuntuleac, care nu prea ţinuse nici el s-o aibă soţie, şi trăiau mai mult unul lângă altul decât împreună. încetul cu încetul, însă, ea a prins slăbiciune de dânsul, căci îi făcea toate voile şi nu cerea de la dânsa decât ceea ce i se dedea cu toată inima. Om deştept, vioi şi cu deosebire harnic, el se folosea de legăturile sale cu armenii şi cu evreii întraţi sub sudiţia austriacă şi, luând parte la între-prinderile lor de tot felul, îşi agonisise avere frumoasă, încât ea putea nu numai să trăiască în lărgime, ci şi să aducă jertfe în interesul cauzei naţionale. Pe deasupra, îi mai şi lăsa toată liberratea în ceea ce priveşte legăturile cu compatrioţii săi şi nu-i cerea socoteala despre cele ce face împreună cu dânşii.

- Eu am azi o consfătuire, îi zise ea acum. Tu ce ai de gând să faci astă-seară?

- Vorba e să mă întâlnesc la „Pester" cu Hcrscu şi cu Raruch, răspunse el. De unde să te iau?

- De! ştiu şi eu?! răspunse ea. Mă duc la Galitzky şi, după toate semnele, venim, ca de obicei, aici. Dacă nu, o să mâ-nsoţească vreunul dintre dânşii până acasă.

- Cum vrei tu, zise el răsfoind printre hârtiile din saltarul mesei.

Madam Olga se plecă spre Palca.

- Să mă aştepţi astă-seară la tine acasă, îi şopti. Iar acum pleci deodată cu el.

Pălea rămase oarecum aiurit, dar nu putea sâ zică nimic.

l-ar fi rămas să n-o aştepte; el nu era însă omul destoinic dc a o face aceasta.

Dar, la urma urmelor, ce-ar fi putut ea să-i facă? De ce ar fî avut el să se teamă?

Seara o aştepta-n toată liniştea, ba îi era parcă se temea ca nu cumva dânsa să-şi fi schimbat gândul şi să nu vie.

El avea-n Tătăraşi o odaie simplu mobilată-n nişte case din fundul unei curţi mari, prin dosul căreia trecea o hudiţă, din care era prin o portiţă altă intrare.

Madam Olga n-a intrat prin faţă.

Era pe-nserate, afară amurg şi rece, iar în casă întunerec şi cald. Pălea nu se aşteptase ca ea să vie atât de în curând şi abia acum voi să aprindă lumânarea.

- N-o aprinde!... stărui dânsa. E cald şi bine aici la tine. Acolo, la noi, putea-n toată clipa să vie cineva. Dă-mi voie să mă fac comodă, ca la mine acasă. Stând de vorbă, nu avem nevoie să ne şi vedem unul pe altul. Şezi ici lângă mine, urmă aşezându-se la marginea patului. Suntem acum numai noi amândoi: să-mi spui ce-ai aflat.

- Ceea ce vi-am spus, răspunse dânsul.

- Nu mi-ai spus nimic! întâmpină dânsa. Ceva extraordinar trebuie să se fi-ntâmplat pentru ca el să ia hotărârea de a se desface de Ghica.

- Şi asta vi-am spus-o, stărui Pălea.

- Aş! fleacuri! exclamă dânsa. Dac-ar fi vorba numai de moralitate, Guleş c chiar mai prejos de Ghica. Trebuie să mai fie ceva.

- Eu atâta ştiu, atâta-ţi spun, o-ncredinţă dânsul.

- Atunci nu ştii nimic, grăi dânsa. Ai auzit vreodată vorbindu-se despre „iniţiaţi"?

- Nu, răspunse el.

- Nu ştii nici ce va să zică „adamiţi"?

- Nu! Nici aceasta n-o ştiu.

- Tablouri vivante ai văzut vreodată?

- Nu, niciodată!

- Atunci e foarte greu să te dumiresc, grâi dânsa. Tot vei fî ştiind însă ce va să zică „model" pentru un pictor ori pentru un sculptor.

- I-am stat odată unui pictor de la Cernăuţi, îi răspunse el oarecum uşurat.

- Ei bine - îi zise ea - atunci o să mâ-nţelegi dacă-ţi spun câ una din cele mai mări şi mai curate mulţumiri ale omului e sâ se peardă-n privirea a tot ceea ce e frumos si că nimic nu e în ceea ce priveşte frumuseţea mai presus de trupul omenesc. Nu e plantă, nici floare, nici fruct, nu e animal atât de frumos ca omul. E, ori nu e aşa?

Pălea dete din umeri.

- Ar trebui să mă gândesc mult mai înainte de a-ţi da răspuns, grăi dânsul.

- Eu nu spun cum omul este - urmă dânsa—, ci cum poate sâ fie. Cei mai mulţi dintre oameni sunt într-un fel ori într-alrul pociţi, şi nu e, poate, nici unul în toate în amănuntele fiinţei lui aşa cum trebuie să fie. Sunt însă oameni în care unele dintre părţile trupeşti sunt atât de desăvârşite-n forma lor, încât rămânem uimiţi, încântaţi, extaziaţi in faţa lor. Ai văzut şi tu capete frumoase, umeri frumoşi, braţe frumoase, pepturi, şolduri, pulpi, mâni frumoase. Aşa c, ori nu c aşa?

- Da, răspunse Pălea. Se poate.

- Asemenea oameni, fie bărbaţi, fie femei, le stau model pictorilor şi sculptorilor, care iau de la unul una, de la altul alta şî creează opere în toate amănuntele lor desăvârşite. N-a trăit însă şî nici câ va putea vreodată să trăiască măiestru care-ntrece natura în ceea ce priveşte desăvârşirea formelor, frumuseţea trupului vieţuitor. De aici purcede cultul trupului, neadormita purtare dc grijă ca-n desfăşurarea vieţii să nu se pocească formele trupeşti, căci încântaţi suntem în faţa operei create de vreunul dintre marii măiestri, dar neasemănat mai mult ne încântă originalul, adevăratul trup omenesc.

Obrajii Iui Pălea se umplură de sânge.

— Mă iartă — zise -, dar aici mai e la mijloc şi ceea ce voiai să-mi spui vorbindu-mi odată despre cea mai covârşitoare dintre patimile omeneşti.

— Tocmai aceasta e ceea ce m-a făcut sâ viu acum Ia tine, îl încredinţa dânsa. Pentru Gules moralitatea lui Ghica e lucru fără de nici o însemnătate, iar cei ce vorbesc despre imoralitatea lui Ghica de obicei nu ştiu ce vorbesc. Ascultă, te rog, urmă schimbând tonul. Eu am stat de multe ori model atât în timpul copilăriei mele, cât si mai târziu, si nu o dată am fost nevoită sâ gândesc ceea ce ziseşi acum. Văzând adecă cu ochii, omul deosebeşte lumina de-ntunerec şi colorile una de alta, dară formele de orişice fel le pipăie. Dacă deci o plăcere este să vezi un trup frumos, încă mai mare e plăcerea de a-l pipăi, şi nu o dată am fosr nevoită să le dau brânci celor ce nu se mulţumeau nici cu această mai mare plăcere, ci voiau mai mult. Niciodată nu mi s-a întâmplat însă ca vreunul dintre adevăraţii măiestri să fi căzut în păcatul acesta. Ei aveau pentru frumuseţea trupească un adevărat cult, se apropiau de model cu un te! de religiozitate şi erau cuprinşi de-nduioşare gândindu-se că e trecătoare frumuseţea trupească, că abuzurile de orişice lei pocesc trupul vieţuitor. N-am să uit niciodată pe unul dintre dânşii, care-mi spunea câ le plânge de milă celor ce nu-şi dau seama că frumuseţele fără de seamăn ale vietăţilor intrate-n fiinţă ar fi peste putinţă dacă obârşia a toate n-ar fi o inteligenţă covârşitoare, care toate le chibzuieşte şi le măsoară. Rostul tablourilor vivante e să ţină viu sâmţământul acesta şi să-i îndrumeze pe oameni spre cultul formelor vieţuitoare.

Pălea o asculta cu încordată luare-aminte. Acum el se-nvioră.

— Am înţeles acum! strigă. Ştiu ce vrei să zici. „Adamiţi" sunt cei ce petrec dezbrăcaţi împreună, şi-mi închipuiesc că „iniţiaţii" sunt cei ce iau parte la asemenea petreceri. E culmea neruşinării si a desfrâului.

Madam Olga era-n stare sâ-1 pălmuiască.

- N-aî înţeles şi nu ştii nimic, îi zise. Adam şi Eva n-aveau nevoie să-şi ascundă trupufr câtă vreme trăiau în toată nevinovăţia. S-au ruşinat şi şi-au acoperit golâciunile numai după ce au păcătuit şi abia acum au început să se mintă, să se amăgească ori să se-nşele unul pe altul. „Adamiţi" adevăraţi sunt cei ce vreau să fie cum Adam şi Eva erau mai-naince de a fi căzut în păcat. Asemenea om nu e Ghica, pe care-l vezi alergând şi făcând cheltuieli nebuneşti ca să adune „iniţiaţi" pentru serate pariziene şî dă mereu peste pocitanii care nu se mulţumesc sâ vadă şi să pipăie, ci râvnesc la mai mult. Unul dintre aceştia e şi Guleş al tău. Mie să nu-mi spuî că la mijloc e numai reaua părere pe care o are despre Ghica; trebuie să mai fie si ceva ce nu poţi ori nu vrei, dar trebuie neapărat să-mi spui.

Pălea rămase tăcut: nu-ndrăznea să-i zică „nu!".

Dacă n-ar fi fost întunerec, ea ar fi văzut ogh'ndită-n faţa lui strâmtorarea omului pornit sâ facă ceea ce nu vrea. Ii era parcă a băut o otravă care îi răscoleşte întreaga fiinţă şi nu mai era-n stare sâ nu-i spună şi ei din ce în ce mai în amănunte cele citite-n raportul dc la 4 mai al baronului.

Nu era-ntâia oară că spune ce nu voieşte sâ spună şi-i era ruşine de sine însuşi, dar ea-l stăpânea şi-1 ducea după placul ei.

- Vezi — îi zise-n cele din urmă - aşa te mai înţeleg. Vorba nu e de Ghica, nici chiar de pocitaniile intrate-n slujba lui Vogoridi, ci de părerea ce-şi fac nu numai comisarul Prusiei, ci toţi comisarii, ba chiar toţi oamenii cumsecade despre uneltele lui Vogoridi. Guleş, om plin de deşertăciune, va mai fi ţiind şi la copiii Iui şi nu se poate împăca cu gândul c-ar fi socotit deopotrivă cu cei ce-şi fac de ruşine tara şi neamul. Eu îl ştiu însă atât de plin de slăbiciuni, încât nu pot sâ cred câ va stărui în hotărârea lui.

- îi faci mare nedreptate! întâmpină Pălea.

Madam Olga-1 cuprinse cu braţul şi-i mângâie obrajii cu mâna ei cea mică şi moale.

- Băiete, băiete, copil nevinovat, îi zise. Nu e-n lumea aceasta plăcere la care nu râvneşte, nici jertvă pe care nu e gata s-o aducă pentru ca să guste până-n cele mai mici amănunte plăcerile vieţii. Ce crezi? Ar fi luat el hotărârea de a se desface de Ghica dac-ar fi fost de faţă şi duduia Smaranda când citeaţi raportul de la 4 mai al baronului? Ce va face el când dânsa va stărui să nu se despartă? Când îl arde de ceva, puţin îi pasă lui de ţară si de familia sa.

Pălea dedea mereu din umeri. Zdruncinat în credinţa lui, cl era ademenit de gândul că Guleş nu va stărui în hotărârea de a se desface de Ghica! Da! îl ardea şi pe el însuşi de ceva şi în adevăr că puţin îi păsa de ţară şi de toate celelalte.

Mult au mai stat amândoi aşa pe-ntuneric. Ea în mai multe rânduri a voit să se îmbrace, el însă mereu o ruga sâ mal rămâie, şi nu mai era mult până la miezul'noptii când au plecat amândoi.

întors acasă, el a mai stat timp îndelungat tot aşa pe-ntunetec... înţelegea şi o mulţime de lucruri pe care nu i le spusese madam Olga şi se simţea cu totul alt om.

După ce s-a culcat, nu putea să doarmă. O vedea dezbrăcată nu numai pe ea, ci şi pe Aglaia, pe duduia Smaranda, ba până chiar şi pe cocoana Clotilda, iar coconul Costache i se părea din ce în ce mai potrivit cu cele spuse de madam Olga.

Aşa l-a răpus somnul, iar dimineaţa, când s-a deşteptat, cel dintâi gând i-a fost câ nu poate să-i scrie Aglaiei.

„Nu mâ mai simt străin aici, îi scrisese. Am găsit oameni care mâ-nţeleg, de care mă pot apropia fără de sfială, cu care pot să mă potrivesc în gânduri şi care te vor îmbrăţişa cu toată dragostea."

Ce putea să-i scrie acum, câtă vreme nu ştie nici ce va aduce ziua de mâne, nici în cine să aibă şi-n cine să nu aibă

încredere, pe vorbele cui să pună temei, de cine are şi de cine nu arc să se apropie.

Orişicât de mult ar fi ţinut ja Guleş, la cocoana Clotilda şi la copiii acestora, îi era din ce în ce mai adimenitor gândul că poloneza vede bine lucrurile când zice că n-o să stăruie Guleş în hotărârea lui.

Soarta lui atârna de la lupta dintre două femei, şi el din ce în ce mai mult dorea ca nu cea mai apropiată de sufletul lui să izbândească.

Aşa se zbătea el când a primit de la Aglaia răspuns la cea din urmă scrisoare a lui.

Un junghi fulgerător i-a trecut prin inimă când a deschis-o şi ameţit a rămas după ce a citit-o.

Ce spunea dânsa în scrisoarea ei?

„Iubitul meu,

Nu poţi tu să-ţi închipuieşti, şi nu sunt eu în stare să-ţi spun cum şi cât de mult ne-am bucurat nu numai eu şi mama, ci noi toţi când am citit cele ce ne spui în scrisoarea ta. E la mijloc o intervenire a Providenţei. Am fost adecă nevoită să plec din casa mătuşii, care voia cu orice preţ să mâ-nduplece a primi nişte propuneri, care nu puteau - se-nţelege - să fie potrivite cu simţămintele mele. Nu mi-a rămas deci decât sâ mă-ntorc la casa mamei, care mai are, precum ştii, si alţi patru copii mai mici decât mine. îţi vei fi dând seamă despre greutăţile cu care ne luptăm şi vei înţelege de ce zic eu câ e în adevăr providenţială întorsătura în urma căreia cele de atâra timp visate de noi vor putea, în sfârşit, să fie realizate. Vor vedea mătuşa şi mama câ ţi-au făcut o mare nedreptate când stăruiau să nu mă razăm pe tine, după părerea lor om lipsit de statornicie.

Aşteptăm cu cea mai viuă nerăbdare ştiri nouă. Scrie-ne,; iubitule, cât mai curând.

[AglaiaJ".

IX
CE SPUNE COCOANA CLOTILDA

Vede orişicare lucrurile cu ochii săi, judecă potrivit cu firea sa şi cu pornirile inimii sale, si le-nfăţişează toate după chipul şi asemănarea sa, cum i se par, iară nu cum în adevăr sunt.

Pălea apucase o dată să-1 socotească pe coconul Costache om înzestrat cu mari destoinicii, stăpânit de cele mai bune îndemnuri, menit sâ sâvârşească-n viaţa lui fapte mari şi aşa voia cu orice preţ să-1 ştie. Orişice ar fi zis şi făcut el era-n cele din urmă bine zis şi bine făcut, si Pălea era nemâneâiac când era de alta părere si nu se putea potrivi cu el. Grăindu-1 dar de rău, nu numai duduia Smaranda, ci şi madam Olga i se făcea nesuferită.

Acum însă, strivit de cele cuprinse-n scrisoarea Aglaiei, el voia sâ-1 ştie pe coconul Costache cum îl dorea şi umbla hăbăuc de ici până colo.

Trecuse atâta timp de când n-o mai văzuse pe Aglaia şi nu mai avea pentru ea slăbiciunea pe care a avut-o odinioară, dar tor i se părea taina inimii lui prea sfântă pentru ca s-o pângărească vorbind despre ea.

„M-ai purtat cu vorba - îi suna-n ureche - m-ai amăgit cu făgăduinţe, m-ai ţinut legată, m-ai pus în conflict cu mama şi cu mătuşa: fă ca să nu le dau dreptate celor ce te socotesc lipsit de statornicie bărbătească, om făr' de caracter."

Nu le-a zâs dânsa în scrisoarea ci acestea, dar si le zicea el însuşi citind scrisoarea şi toată lumea avea să le zică dacă Guleş nu intra cât mai curând îh guvern alăturea de Ghica.

Abia acum îşi dădea Pălea seama cât de mare era păcatul de care s-a făcut vinovat când a plecat dimpreună cu Guleş dc la Postelnicie.

Aşteptând cu nerăbdare sâmbăta, ca să sc ducă pe la cocoana Clotilda şi sâvadă ce s-a mai întâmplat, el a trecut pe la madam Olga, pe care o ştia totdeauna bine informată asupra celor ce se petrec în lume.

- Iar ai pe suflet ceva ce nu vrei să-mi spui! îl mustră ea.

- Aşa sunt eu! răspunse cl. Mâ fierb în grăsimile mele. M-apucă din când în când un fel de dor de ducă. Făcându-mi-se oamenii nesuferiţi, aş vrea să scap pe nesimţite din lumea aceasta şi-i fericesc pe călugării adăpostiţi prin mănăstiri de toţi uitate şi pe sihastrii retraşi prin codri ori prin pustiuri.

- Accasta-ţi vine din senin, nu-i aşa?... fără ca să fi păţit ceva, îi zise ea. Spune: ce-ai mai aflat despre coconul Costache?

- Nimic, răspunse el. Am venit tocmai pentru ca să-mi spui ce-ai aflat tu.

- Tot nimic! După toate semnele, nu-i vine la socoteală să-şi dea pe faţă hotărârea. Prea sunt multe cele ştiute de oamenii lui Ghica despre dânsul şi se teme de scandale.

- Se poate, întâmpină Pălea. Drept să-ţi spun, mare prostie am făcut arătându-i raportul de la 4 mai al baronului; eu îl socotesc însă prea cuminte pentru ca să nu facă cum ai zis tu.

Madam Olga se uită mirată la el. I se părea peste putinţă ca din gura lui să iasă vorbele pe care le auzise.

- Nu ştiu cum am să-nţeleg vorbele tale, grăi dânsa. Eu am zis, cc-i drept, câ el nu se va despărţi de Ghica, nu însă pentru că e prea cuminte, ci pentru că e prea slab.

- Prea slab zici tu, prea cuminte zic eu, întâmpină dânsul; tot acolo vine. Vorba e că azi ori mâne o să-1 avem iar postelnic.

Madam Olga nu era femeia cu care se poate vorbi aşa.

- Bine, omule, - îl mustră - ce-ai păţit de te-ai schimbat aşa deodată? Până acum îţi erau cu totul altele părerile.

- Da! grăi dânsul. Peştele miroase a balta din care l-ai scos. Se potriveşte şi omul cu nevoile sale şi cu aceia în mijlocul cărora trăieşte.

- Vorbeşti în pilde, îi zise ea. Se vede că iar am nevoie să mă duc la tine şi sâ stăm pe-ntunerec de vorbă pentru ca să-ţi deschizi inima.

- Sâ vii — răspunse el — mâne-seară, că te aştept după ce mă întorc de lâ Guleş.

Ziua următoare el a găsit-o pe cocoana Clotilda singură, căutându-şi de treburi, perdută într-ale ei, încât el era strâmtorat şi covârşit de sâmţământul că astă dată e de prisos şi că cel mai cuminte lucru e pentru dânsul sâ plece, sub cuvânt câ are o treabă urgentă.

- Nu se poate, stărui dânsa. Tocmai acum, când mă vezi singură, nu poate nimic să-ţi fie atât de urgent ca să mă părăseşti. Costache e plecat la moşie. Intrăm în iarnă şi are să pună la cale o mulţime de treburi.

- Când e vorba să se-ntoarcă? întrebă dânsul, dumirit acum de ce n-a răsuflat încă nimic asupra hotărârii luate de coconul Costache.

- Aceasta - răspunse ea - n-o ştie, aşa mi se pare, nici el însuşi. Mi-a spus numai că o să aibă multe pe capul lui. Ieri şi alaltăieri l-a căutat mai unul, mai altul, între care şi Ioniţă, care mi-a spus că o să se ducă şi la moşie. Când se va-ntoarce acesta, vom afla cam pe când putem să-1 aşteptăm şi pe Costache.

Pălea stete câtva timp pe gânduri.

îi părea-nvederat câ coconul Costache nu şi-a dat încă pe faţă hotărârea. Numai aşa putea să-nţeleagă graba lui loniţă, care alerga şi pe la moşie. Luându^l deci gura pe dinainte, el uitrebă care mai sunt gândurile coconului Costache.

Cocoana Clotilda dete strâmtorată din umeri: îi era greu, chiar neiertat îi era ca să mărrurisească adevărul.

Trecuseră adecă atâtea zile una după alta fără ca el sâ fî scăpat o vorbă măcar despre ceea ce avea de gând sâ facă. Nu ca, ce-i drept, de felul lui om comunicativ, dar acum se făcuse de tot scurt la vorbă, câteodată chiar posac, încât s-ar fi supărat dacă soţia sa ar fi cerut răspuns la întrebări ca cea pusă de Pălea.

- Te vei fi mirând dacâ-ţî mărturisesc că nu ştiu, răspunse dar. Rar se-ntâmplă să mai iasă, când iese, lipseşte puţin de acasă, dar stăm câteodată ceasuri întregi fără ca să schimbăm vreo vorbă.

Chiar şi-n starea sufletească în care se afla, Pălea numai cuprins de adâncă întristare putea să asculte mărturisirea aceasta.

- Dar duduia Smaranda ce zice? întreba dânsul cu oarecare sfială.

Cocoana Clotilda îi aruncă o căutătură scrutătoare. Despre aceasta, mai ales despre aceasta n-avea să vorbească cu dânsul. Dorea însă să ştie dacă nu cumva el a simţit ceva.

- Smaranda? îi zise dar. Dânsa n-a mai venit pe la noi. E supărată pentru că n-am poftit-o şi pe ea când cu citirea celor cuprinse-n raportul de la 4 mai al baronului.

Pălea nu se-ndoia câ madam Olga exagerează vorbind despre legăturile dintre Guleş şi duduia Smaranda.

- Fire-ar fi sâ nici nu mai vie! exclamă el.

Cocoana Clotilda tresări, ca fâcătorul-de-rele prins asupra faptei, şi rămase cu ochii împăingeniţi.

îi venea să plângă, fâcându-şi mustrări pentru că e-n stare să vorbească despre această grea taină a familiei cu un om care

îi este, la urma urmelor, cu desăvârşire străin. Pornită însă o dată pe panta mărturisirilor neiertate, ea nu mai era destul de tare spre a se opri.

- De ce?! zise. De ce o zici aceasta?

Pălea rămase cu ochii ţintă la pământ. îi părea, rău c-a rostit acele vorbe.

- Iertaţi-mâ, cucoană! îi zise. Mă amestec în lucruri care nu mă privesc si spun ceea ce nu se cuvine. Lumea vorbeşte însă, spuind o mulţime de născociri, pe care nu mă iartă firea să le cred, şi dac-am scăpat acele vorbe, e pentru că doresc ca lumea să nu mai aibă cuvinte de a născoci.

Cocoana Clotilda era zguduită.

- Nu! grăi dânsa rostind vorbele cu glasul înecat de năvala sângelui. Lumea nu minte, nu născoceşte.

Pălea se cutremură; nu mai încăpea îndoială că madam Olga spunea adevărul.

- E adevărat că mi-a fost şi mie ursit sâ am soarta atâtor femei căzute sub greaua osândă de a-şi şti soţul căzut în robia alteia. Ce să fac însă?! Te-ntreb: ce să fac? D-tale îţi va fi părând urâtă starea în care mă aflu şî te vei fi mirând că pot să mă împac cu ea. Nici că m-aş împăca dac-ar fi vorba numai de mine: m-aş închide în mănăstirea de la Liov, în care am fost crescută, şi n-aş mai cere nimic de Ia lume.

Pălea asculta oarecum aiurit, parcă glas din altă lume îi răsuna-n ureche. Cu câteva zile mai-nainte ar fi fost în stare să strângă de gât pe duduia Smaranda, acum însă el se gândea numai că aceasta nu-1 va lăsa pe Guleş să se despartă de Ghica.

- Avem copii - se tângui cocoana Clotilda - şi mă îngrozesc întrebându-mă ce s-ar alege sufleteşte de ei. îi sunt recunoscătoare pentru că e om generos, încât mă iartă să stau lângă dânsul şi să-mi dau silinţa de a-i îndulci şi eu viaţa, şi a trimis copiii noştri departe de aici pentru ca sâ nu fie striviţi

de fireasca durere a celor nevoiţi a se face judecători ai părinţilor săi şi a alege între tată şi mamă.

Aceasta le-ntrecea toate, şi Paiea-ncepu să umble în sus şi în jos, ca omul ce nu mai ştie ce să facă.

— Dar dacă mâne ori poimâne ... grăi dânsul.

— Da! - îl întrerupse ea, cuprinsă de deznădăjduire - dacă mâne ori poimâne el n-ar mai vrea ori n-ar mai putea să fie generos? Ce rost mai are pentru mine viaţa? Copiii mei cum rămân?

— Aici - exclamă dânsul - trebuie să moară cineva.

Dacă l-ar fi luat însă cineva de scurt, l-ar fi băgat într-un colţ şi i-ar fi pus pistolul în piept, el n-ar fî fost în stare să spună cine anume are să moară.

îi răsunau în ureche vorbele madamei Olga despre frica de scandal a lui Guleş şi-i era parcă a stat în întunerec şî deodată i se face lumină.

Ce caută adecă Ionîţâ la moşie?!

— Aceste sunt lucruri pe care nu le credeam, iar acum nu le mai pot pune la-ndoială - grăi dânsul - şi dau cu socoteală că coconul Costache s-a dus ia moşie pentru ca să scape de stăruinţele oamenilor ca Ioniţă.

Cocoana Clotilda iar era ispitită să spună ceea ce nu îi era iertat.'

— Nu ştiu, zise rostind vorbele în silă. Se poate. Dacă l-am înţeles bine, umblă cu gândul de a pleca în străinătate. E ^ urmă încă mai în silă - bolnav unul dintre copii.

Pălea rămase ca trăsnit din senin.

Dac-o făcea coconul Costache aceasta, era hotărât să se desfacă nu numai de Ghica, ci şi de duduia Smaranda, şi cocoana Clotilda scăpa, dimpreună cu copiii ei, dar multă vreme mai avea sâ treacă până ce Guleş va fi iar postelnic.

- Peste putinţă! grăi Pălea. Tocmai acum n-are coconul Costache sâ plece din ţară. Prea îl ştiu om cuminte pentru ca să pot crede că nu va primi propunerile ce î-a făcut Ghica.

Cocoana Clotilda rămase-ncremenită. Se uita la el cu ochi mari, ca şi când s-ar fi pomenit deodată în faţa unui om pe care-1 ştia mort. îl vedea şi-1 auzea vorbind, dar nu-î venea să creadă că e în aievea el cel ce îi stă-n faţă şî-i vorbeşte.

- Nu pot să uit - urmă Pălea — cu câtă căldură vorbea despre Ghica cel cumpenit, şi cele ce se spun despre imoralitatea lui Ghica sunt născociri ale unor oameni care nu ştiu ce zic, iar de neghiobia unora dintre slugile lui Vogoridi oamenii ca coconul Costache nu ţin seamă când vorba e să-şi pună puterile-n slujba ţării.

- Nu ştiu, zise cocoana Clotilda. De unde să ştiu? Nu ştiu nimic! Toate sunt cu putinţă-n lumea aceasta, unde oamenii se schimbă de azi pe mâne, dintr-un ceas într-altul.

Nu tot aşa vorbea madam Olga, care şi-1 ţinea aproape pentru ca să se folosească de el şi pentru care avea mult farmec sfiala cu care el se apropie.

- Omule, - îi zise — suntem aici numai noi amândoi, şi e-ntuneric, încât nu ne dă de gol obrazul când spunem ceea ce în adevăr nu gândim. Adu-ţi aminte că Adam şi Eva abia după ce au păcătuit au început să mintă. Te-ntorci de la cocoana Clotilda: ce-ai păcătuit cu ea încât atât de mult te-ncăpăţânezi în silinţa de a mă face să cred că n-ai pe sufletul tău decât ceea ce nu mi-ai spus mie?

Lui Pălea îi venea să-î dea brânci.

- Nu mai face nici o încercare de a mă amăgi, urmă dânsa. Eşti schimbat Ia fire, la faţă, la glas, la purtări: aceasta numai aşa, din senin, nu poate să vie!

- Nu e la mijloc nimic din cele ce am aflat de la cocoana Clorilda. Sunt lucruri care mă privesc pe mine, numai pe mine, o-ncredintâ dânsul. .

- Aa! întâmpină dânsa. Care va să zică, am dreptate: e în adevăr ceva' Dă-mi voie să te-ncredînțez că nu e nimic ce te« priveşte numai pe tine: tot ceea ce te interesează pe tine, mâ interesează şi pe mine. Haid' spune!

Erau de două feluri lucrurile despre care Pălea nu voia să-i vorbească. Pentru ca să nu fie nevoit a-i vorbi despre unui, i-a vorbit despre cellalt, şi multe de tot a aflat madam Olga despre aleasa inimii lui.

Noaptea târxju, când nu li-a rămas decât să se despartă, el şi ea se sâmțeau ca frate şi soră apropiați sufleteşte şi el nu-şi mai făcea deloc mustrări pentru că a vorbit fără de sfială despre taina lui cea sfântă.

- Ce-ntorsătură au să ieie lucrurile aceste?! suspină dânsul. Cum au să se sfârşească toate?

Madam Olga i se uită râzând în față.

- Vorbiri voi, cei căzuți în păcat, parcă bărbatul n-are-n lumea aceasta alt rost decât să alerge după femeie, îi zise ea. Dac-ar fi adevărat că ții la ea atât de mult cum îmi spui, ori n-ai fi părăsit-o viind aici, ori ai fi rămas Ia Postelnicie şi după plecarea lui Guleş. Parcă de la tine atârna dacă are ori nu are să se facă unirea țârilor!

- Aş! Ce-mi pasă mie acum?! întâmpină dânsul.

- Atunci ce te mai zbați! Spune-i fără de-ncunjur adevărul. Dacă te iubeşte, are să mai aştepte, cum atâta timp a aşteptat, iar dacă nu mai aşteaptă, inimă rea sâ nu-ți faci, căci lumea e plină de femei mai şi mai decât dânsa.

Pălea nu-i mai răspundea nimic. Dânsa nici c-ar fi putut să vorbească altfel. Femeia adevărată era cocoana Clotilda, care nu trăia pentru sine, ci pentru copiii şî pentru soțul ei, cu toate că acesta nu era vrednic de iubirea ei. Să i te-nchini, dar sâ nu te razămi pe ea, căci în sufletul ei numai pentru ai săi e loc. Madam Olga i se părea însă un fel de bărbat adăpostit într-un frumos trup de femeie, sufleteşte deopotrivă cu coconul Costache, care numai pentru sine trăieşte şi pe care nici cei mai de aproape ai săi nu se pot răzăma.

Rămas după plecarea ei singur cu sine, el a stat timp îndelungat aşa pe-ntunerec, dus pe gândurile lui în depărtări nemărginite.

Ii era parcă Bahiuiul revărsat îl luase şi-1 ducea în puhoi la vale; trecând pe sub o salcie de pe țermure, el s-a agățat de ramurile ei, ca să se ridice deasupra valurilor şi să scape. Deodată însă craca sălciei s-a rupt şi puhoiul l-a luat iar şi l-a dus la vale.

„Unde mâ duce şi unde mă scoate? !" se-ntreba dânsul.

X
CUM SE-MPACĂ PĂLEA

Cocoana Clotilda ştia foarte bine ceea ce lui Pălea i-a spus că numai presupune: Guleş a plecat în străinătate, ba, după puţină răzgândlre, a luat-o cu dânsul şi pe cocoana Clotilda, şi au călătorit amândoi împreună ca soţ şi soţie, ca tată şi mumă a celor trei copii.

Cu aceasta s-a încheiat un capitol dîn viaţa lui Pălea, care nu putea sâ-1 ierte pe coconul Costache pentru că l-a îndemnat să nu rămâie la Postelnicie şi după aceea a plecat din ţară, şi n-o ierta nici pe cocoana Clotilda, care a-nduplecat pe soţul ei să se desfacă de Ghica.

„Iară eu, neghiobul de mine - îşi zicea - i-am dat mâna de ajutor făcându-i împărtăşire despre cele cuprinse-n raportul de !a 4 mai."

Pentru madam Olga era cestiune de amor propriu sâ-1 încredinţeze pe Pălea că nu s-a desfăcut Guleş nici de Ghica, nici mai ales de duduia Smaranda.

- Chiar şi dac-ar fi voind azi - zicea dânsa - mâne iar nu va mai voi. Pe hotărârile oamenilor cu trebuinţe multe şi mari nimeni nu se poate răzema. A plecat pentru ca să scape **de** stăruinţele celor ce voiau sâ-1 tragă-n partea lor, dar după **ce** lucrurile se vor fi ales într-un fel, el se va întoarce tot cel **de** mii-nainte. Puţin îi pasă lui dacă se face ori nu unirea ţărilor!

- Dacă e vorba - întâmpină Pălea amărât până-n fundul inimii — are toată dreptatea: nici mie nu-mi pasă dacă se dau ori nu peste cap fie unioniştti, fie ceilalţi. N-o să mă plâng de capul altora când atât de greu mă doare al meu gândindu-mă că nu-mi rămâne decât să-i scriu Aglaiei că are sâ mai aştepte.

După ce i-a scris apoi, a petrecut zile grele aşteptând răspunsul.

Deoarece acesta numai prin Consulatul austriac putea să-i vie, el trecea des pe la prietenul său Ciuntuleac şi de la el pe la madam Olga, care nu-i mai era tot cea de mai înainte.

Era de tot mare deosebirea dintre el şi ea în ceea ce priveşte felul de a vedea lucrurile. Ei erau deci fireşte porniţi mai mult spre harţă necurmată decât spre bunâ-înţelegere prietenească. Dânsa nu avuse[sel însă-n viaţa ei a face cu oameni ca dânsul şi în curând a ajuns să prindă slăbiciune pentru felul lui de a fi, iară el o ştia femeie trăitâ-n lume, o socotea foarte deşteaptă şi cu deosebire îndemânatică, cum se zice, bună tovarăşă de drum, şi stetea bucuros de vorbă cu ea.

Slăbiciune cum avuse pentru cocoana Clotilda, n-avea însă Pălea pentru poloneză, ba când începea să~i vorbească despre Adam şi Eva, despre cultul frumuseţei vii ori despre seratele pariziene, el îl plângea pe Ciuntuleac.

Asculta, nu-i vorbă, cu plăcere şi stetea chiar pe întunerec bucuros cu ea, dar o bună părere nu avea despre dânsa, şi soţ al unei femei ca dânsa n-ar fi voit să fie.

Lucrurile s-au schimbat după ce el i-a vorbit despre taina cea sfântă a inimii sale şi mai ales după ce coconul Costache şi cocoana Clotilda nu mai erau pentru dânsul tot ceea ce fuseseră mai nainte de a fi plecat din ţară.

Acum madam Olga era singurul suflet de care-n zile atât de grele pentru dânsul putea să se apropie.

Ea nu era, ce-i drept, în stare să-nţeleagă tânguirile lui, dar le asculta ca ceva pentru dânsa cu totul neobicinuit şi nu lipsit de farmec.

Nemângâiată ar fi fost dac-ar fi văzut că braţele, pulpile ori umerii încep să-i slăbească ori să i se-ngraşe, că şoldurile ori sânii prea îi ies la iveală, câ î se iveşte pe ici, pe colo câte o zbârcitură-n obraji ori câte un fir de păr cărunt în tâmple. Atât de stăruitoare îi era purtarea de grijă pentru frumuseţâ ei trupească şi atât de bine a ştiut să-şi păstreze formele trupeşti, comoara ei cea viuă, încât nu era chip să-ţi dai seamă de vârsta ei. Nu era nici acum femeie-n floare, ci tot fată ajunsă la dezvoltare deplină. Aşa ar fî şi voit să rămâie, şi durerea ei cea mare era că aceasta nu e cu putinţă. Dureri ca ale lui însă în gândul ei erau închipuite şi numai închipuite puteau să fie.

După felul ei de a vedea, pentru el era mai bine să nu primească nici un răspuns. Pe deplin încredinţată că în curând o va simţi şi el aceasta, ea-l mângâia — deocamdată - cum mângâi pe copilul speriat de zgârietura ce mâne ori poimâne va fi vindecată.

Fiind astfel ea singura fiinţă care îi ştia durerea, lua parte la ea, singura care-şî dedea silinţa de a i-o alina, el a prins încetul cu încetul slăbiciune de ea, simţea din ce în ce mai mult trebuinţa de a-i fî în apropiere, şi amândoi ţineau să se potrivească-n gând şi în sâmţire.

Orişicât de mult ar fî fost Ciuntuleac perdut în încurcăturile daraverilor sale, trebuia sâ sâmtă-n cele din urmă şi el că soţia sa şi Pălea clocesc împreună fără de şrirea lui ceva.

Madam Olga rămase cam mirată când soţul ei îi făcu-ntrebare, căci întâia oară i se-ntâmplase ca el să se intereseze de lucruri care, după părerea ei, nu-l privesc.

Ea n-avea însă cuvinte de a nu-i spune adevărul.

El se strâmbă. . €

Pălea nu-i păruse deloc om căruia i se pot întâmpla şi unele ca aceasta!

- Auzi d-ta! zise. Aşteaptă răspuns? Dacă e vorba şi nici un răspuns e răspuns foarte desluşit. Vrea mai mult, n-am decât să vorbesc cu curierul ce ne vine de la Cernăuţi, ca să ieie informaţiuni şi să ne spună ce-i cu fata aceea. Gândul meu e însă ca să-i căutăm aici altă fată. Sunt de tot mulţi oamenii cu dare de mână care s-ar bucura dac-ar putea să-şi găsească drept ginere un om ca dânsul.

- Fără-ndoială - răspunse madam Olga —, dar mai nainte avem să-l vindecăm.

Aşa au rămas lucrurile.

în vreme ce Ciuntuleac iar trăgea cu ochiul şi cu urechea, ispitea ici pe unul, colo pe altul, acum pentru ca să îi găsească lui Pălea o viitoare, soţia Iui îşi dedea silinţa să-l vindece pe Pălea.

Silinţa ei n-a rămas zadarnică.

Cel maî apropiat semn a fost câ el şi-a schimbat părerea în ceea ce priveşte cultul frumuseţei trupeşti.

Aducându-şi oarecum ca prin vis aminte cele citite despre fel de fel de sărbători la elini, la fenicieni şi la romani precum şi cele ce aflase despre baiaderele din Indii, el nu se mai îndoia că-n adevăr cultul frumuseţei trupeşti e de tot vechi şi potrivit cu firea omenească.

- Fără-ndoialâ! îl încredinţa madam Olga. îndeosebi baiaderele sunt femei închinate unor anumiţi zei şi iau parte dănţuind la ceremoniile religioase şi la fel de fel de serbări. Ele sunt adăpostite-n mănăstiri şi se bucură de sfinţenie. în rândul baiaderelor nu pot să fie primite decât femei în toate amănuntele frumoase, şi cea dintâi datorie a baiaderei este să-şi păstreze prin vieţuire cumpătată mlădioşia şi frumuseţâ. Dansul, de altminteri, a fost în toate timpurile şi e şi astăzi pretutindeni o artă mult preţuită, iar fondul acestei arte nu

poate să fie decât uimirea religioasă de care e cuprins omul în fața frumuseții vii. Numai cei pervertiți pot să ieie baletul drept destrăbălare.

Pe când dânsa le spunea aceste, el se uita din ce în ce mai uimit la trupul ei cel frumos în toate amănuntele lui. »

Iar serile, când stetea pe-ntunerec ei singur în odaia lui din Tătâraşi, se gândea la Aglaia şi-o vedea în fața sa pe madam Olga când în cămaşă albă, ca să i se vadă brațele, umerii, gâtul şi partea din sân, când ridicându-şi fusta ca să-şî dezvelească pulpile până ia genunchi şi puținmai sus. Şi le-nchipuia toate, deşi nu le văzuse niciodată, şi era din ce în ce mai mâhnit că ea nu mai vine sâ petreacă cu dânsul.

De ce ar mai fi şi avut să vie!?

Venea când voia sâ-1 ispitească, pentru ca să afle şi ceea ce el nu voia să spună. De ce sâ-1 mai ispitească şi acum, după ce dânsul spusese tot ceea ce avea pe suflet şi după ce Guleş şî cocoana Clotilda plecaseră, iar cu duduia Smaranda el nu se mai întâlnea?

Nu mai era el tot omul de mai nainte.

Mai era insă şi ceva ce dânsa nu putea să mărturisească.

Una din marile plăceri ale vierii ei era să steie-n fața oglinzii şi să se vadă pe sine însăşi aşa cum era. Decât aceasta mai mare nu era decât plăcerea de a li se arăta celor doritori de a o vedea. Se simțise nu o dată jignită penttu că Pălea nu dedea semue despre asemenea dorință.

A fost deci destul ca ea sâ simtă mâhnirea lui pentru ca iar să-i şoptească: „Să mă aştepți astă-seară la tine acasă".

Cu totul altfel îşi petreceau însă acum serile, căci ea nu mai venea ca sâ-1 ispitească, şi nu mult a trecut până ce Pălea a ajuns sâ nu i se mai tânguiascâ pentru că nu mai primeşte răspuns de fa Aglaia. ;

Nu mai înțelegea cum si-a putut el închipui c-o iubeşte pe fata aceea. Stetea, se gândea şi-o despica-n părticelele din care

era alcătuită, şi nu găsea-n ea nici trupeşte, nici sufleteşte nimic vrednic de iubire. Pusă alăturea cu madam Olga, ea era-n toate privințele o adevărată pocitanie.

„Nici nu m-a iubit măcar, îşi zicea. Dacă m-ar fî iubit, ar fi alergat după mine, iar dacă m-ar iubi, ar fi grăbit sâ-mi spună că aşteaptă."

Abia acum a ajuns el sâ se lumineze şi să ştie ce va să zică iubire, abia acum îl înțelegea pe Guleş, care căuta-n lume numai ceea ce poate să-i îndulcească viața.

Madam Olga ar fi greşit, cu toate aceste, dac-ar fi zis că silințele ei de a-l vindeca n-au rămas zadarnice.

Ba era parc-o vindecă el pe ea într-un fel oarecare.

- Mă-ntreb adeseori - îi zise el într-una dîn serile petrecute împreună cu dânsa - ce-ar zice Ciuntuleac dacă ne-ar vedea stând aşa numai noi amândoi.

Grăindu-le aceste, el rostea vorba Ciuntuleac parc-ar fi voit să zică „prostul ăla de Ciuntuleac".

Madam Olga-l măsura lung cu ochii.

- De ce adecă mi-o spui mie aceasta? îi zise. Dacă l-ai cunoaşte pe omul acela, nu numai că nu mi-ai spune-o mie, dar nici n-ai gândi-o. Nu cumva vrei să zici că cele ce se petrec între noi sunt lucruri neiertate?

- Sâ zicem că nu sunt, răspunse el. Dar nimic în lumea aceasta nu dăinuieşte neschimbat: mâne ori poimâne pot să fie.

- Aceasta e greşala în care ai căzut, îi zise ea. Poate că nu e în lumea aceasta nimeni care ştie ce are sa facă mâne: omul de caracter ştie însă foarte hotărât ce nu are niciodată sâ facă. Am făcut şi fac numai ceea ce după propria mea convingere îmi este iertat, şi nu e în lumea aceasta om care ar putea să mă-nduplece a merge mai departe şi a face şi ceea ce nu-mi este iertat.

Pălea se sâmțea jignit de aceste mărturisiri.

- Aş! Vorbe! întâmpină dânsul. Nu ştie omul nici ce nu are sâ facă în anumite-mpregiurări. Abia trece zi fără ca să te surprinzi pe tine însuţi făcând ceea* ce ţi se părea peste putinţă.

- Eu nu! stărui dânsa. Fiind convins despre aceasta, soţul meu e foarte liniştit şi nici că-şi mai pune-ntrebarea ce voi rî făcând eu când mă aflu departe de dânsul. Pălea începu să râdă.

- Ceea ce nu te-mpedecă a face şi multe care pe el l-ar umplea de adâncă durere dacă le-ar afla. Vorbişi despre ceea ce după propria ta convingere îţi este iertat. N-ai decar să-ţi schimbi convingerea pentru ca mâne să faci ceea ce azi ţi se pare neiertat. Vorbesc pe urma celor păţite de mine însumi. Nici că e însă vorba de ceea ce numai după a ta convingere îţi este iertat. Om ca ceilalţi, deci şl ca mine, Ciuntuleac nu are nevoie să se-ntrebe ce vei fi făcând tu. Mi-e destul sâ ştiu cum ne petrecem noi timpul şi să-mi dau seamă ce-aş simţi dacă soţia mea şi-ar petrece tot aşa timpul cu vreunul dintre prietenii mei, pentru ca să fiu încredinţat că sunt neiertate faptele săvârşite de noi şi să-mi zic: „Paleo, eşti un nemernic, care-şi înşalâ prietenul abuzând de-o firească slăbiciune a soţiei lui, un om de rea-credinţă te-ai făcut săvârşind fapte neiertate spre a-ţî face parte de mulţumiri ce nu ţi se cuvin. Ştii prea bine câ sunt rele faptele tale, dat le săvârşeşti fiindcă eşti lipsit de demnitate şi nu poţi sâ te stăpâneşti. Ruşine să-ţi fie, scârbă sâ-ţi fie de tine însuţi!"

Madam Olga era răzvrătită-n întreaga ei fiinţă.

- Bine! îl mustră dânsa. E cu putinţă sâ le spui acestea-n faţa mea?! Nu-ţi dai seamă că încă mai nemernică, mai de rea-credinţă, mai lipsită de demnitate ar trebui sâ fiu eu, care-mi înşel soţul?

-Asta nu! răspunse el foarte hotărât. E mare de tot deosebirea dintre noi amândoi. Ca să scap de sâmţământul afară din cale urât câ m-am înjosit şi mâ înjosesc prin faptele ce-am săvârşit ori săvârşesc, eu mâ deprind încetul cu încetul cu gândul că acele fapte sunt iertate; tu *ai* fost din capul locului îndrumată a te amăgi cu gândul că-ţi sunt iertate şi cele neiertate.

- Nu!... nu!... nu! strigă dânsa scoasă din răbdare. Nu toate!

- Ştiu ce vrei să zici! întâmpină dânsul. Nuînsâ de la tine atârnă care da şi care nu. Aici e marea deosebire dintre capul de bărbat şi cel de femeie. Cocoana Clotilda mi s-a plâns că soţul ei are legături cu duduia Smaranda, ţinea însă atât de mult la soţul sân şi la copiii săi, încât s-a-mpăcat cu gândul acesta atât de nesuferit. Devotamentul femeii le-ntrcce toate. Sunt multe de tot femeile ca cocoana Clotilda şi, când întâlnim în căile vieţii pe vreuna dintre ele, zicem: „Săraca de ea!" Dac-am întâlni însă-n drumul nostru vreun bărbat cate se-mpacă cu gândul că soţia sa mai are legături şi cu altul, am zice: „Nemernicul de el!" Bărbatul care se împacă cu gândul că soţia sa are legături şi cu altul e dezbrăcat de bărbăţie, om despreţuit de toată lumea.

Madam Olga se uită sperioasă la el.

Se deprinsese cu gândul că-I stăpâneşte si nu-şi putea închipui împregiurări în care nu-1 poate conduce după bunul ei plac, iar acum începuse să-i fie frică de el, încât îi era parcă nu ştie cum să scape din faţa lui.

- Vorbeşti - îi zise — ca-ntr-aiurea!

- Ba-mi dau foarte bine seamă de ceea ce spun şi de ceea ce fac, răspunse el. Toate sunt potrivite cu firea cea adevărată a lucrurilor şi-mpotriva firii nu e nici unul din îndemnurile mele.

Madam Olga era deprinsă cu oameni care nu erau mulţumiţi numai cu ceea ce, după părerea ei, li se putea ierta.

- Cam aşa vorbeau şi cei de felul lui Guleş, îi zise ea.

- Pe Guleş sâ-1 lăsăm în pace, întâmpină dânsul. Orişicât de adevărat ar fi câ nu e nimic mai presus de frumuseţă întrupată-n oase,-n carne şi-n sânge pentru lumea-n care trăim

noi, ceea ce spui despre cultul frumuseţei vieţuitoare sunt parodii, în care fel de fel de caricaturi se prezintă pentru stimularea celor slabi de înger? E o ispitire neiertată!

- lată şi iarăşi perzi din vedere că le spui aceste-n faţa mea! grăi dânsa fără ca să-şi peardâ răbdarea.

- Nu perd nimic din vedere! stărui dânsul. Spun dinadins adevărul pentru ca să-ţi dai seamă despre cele ce se petrec. Uite: ştiu că în curând ai să pleci ca să te întorci acasă la tine, unde te aşteaptă soţul tău. Nu se poate să mai rămâi! Chiar eu am să te-nsoţesc. E, cu toate aceste, foarte firesc îndemnul meu de a nu te opri, de a nu te lăsa să te duci. Tot atât de firească e şi mânia de care sunt cuprins când mă gândesc că acolo unde te duci te aşteaptă alt bărbat, căruia i se cuvin asupra ta drepturi mai mult decât mie. Te întreb: nu e firească şi pornirea de a pune mâna pe o armă, ca să scot din I urnea aceasta pe bărbatul acela?

Madam Olga începu să tremure. întâia oară-n viaţa ei îşi dedea seamă că îi este scump soţul ei şi că multe din purtările ei sunt neiertate.

- Nu tăgăduiesc că nu mi se cuvine s-o fac aceasta, urmă Pălea. Mâna pe armă s-o pună cel mişeleşte înşelat: aici nu e vorba de drept şi de dreptate, ci de fireasca stăpânire a unei patimi nemiloase.

- N-ai decât să-ţi înfrânezi patima! stărui dânsa. El se uită cu ochii plini de mânie-n faţa ei.

- Să mi-o-nfrânez?! întâmpină dânsul. Aceasta mi-o spui acum? Dar ce fac când plec să te-nsoţesc pân-acasâ la el? Nu. e aceasta destulă-nfrânare?! Vorba e însă că apoi, după ce mă" voi fi întors şi mă voi afla iar aci singur, mă zbat ticăloşit ca vai. de mine, întrebându-mâ-n toată clipa: „Până când?! Până unde?" înfrânez patima cum am înfrânat-o până acum: ce are să urmeze însă după ce nu voi mai fi-n stare s-o-nfrânez?!

Madam Olga rămase câtva timp cu capul plecat.

- O, Doamne! zise ea cam cu jumătate de gură, ca vorbind mai mult pentru sine. Au trecut altele; o să treacă şi asta!

Pălea se cutremură.

- Ce-a trecut?.' strigă. N-a trecut nimic. Nu scapă cel ce fugind de o slăbiciune mică dâ-n o patimă oarbă care-I duce departe şi tot mai departe.

XI
CEEA CE NU SE POATE IERTA

Stând el singur cu sine în iatacul lui din Tătăraşi şi umblând răzleţ prin împrejurimile Iaşilor, Pălea îşi dedea mereu seamă despre marile schimbări ce s-au petrecut în viaţa lui sufletească; erau însă de tot rare clipele în care îi părea rău că n-a rămas tot cum era înainte de a fi plecat de acasă; de cele mai multe ori se sâmţea înălţat gândindu-se câ s-a potrivit cu lumea în mijlocul câreia-şi petrecea viaţa.

Deşi era pătruns de gândul câ omul e cea mai desăvârşită dintre fiinţele de pe faţa pământului, el se-ncredinţa din fiecare clipă că sunt multe, mari şi felurite neajunsurile firii omeneşti încât aproape fiecare om are locul lui deosebit în scara desăvârşirii fireşti. Cei mulţi se zbat mereu în luptă cu slăbiciunile lor, şi numai pe ici, pe colo se iveşte câte unul care se ridica sus şi, impunându-şi voinţa, se face stăpân pe cele de dimprejurul lui.

în rândul acestor de tot puţini îl socotea el dintru început pe coconul Costache, care totdeauna şi-n toate împrejurările căuta ceea ce poate să-i facă plăcută viaţa. Mai târziu s-a încredinţat apoi că şi alţii dintre fruntaşii Moldovei, ba până chiar şi Marile Puteri au în vedere fiecare mai presus de toate propriile sale interese.

Se foloseşte fiecare de oameni, de împrejurări şi de puterile sale spre a-şi îndulci viaţa.

„Numai fiecare bărbat, zicea cocoana Clotilda. Bărbatul, da, are să voiască şi să-şi încordeze toate puterile, sâ se folosească de toate împrejurările ca să-şi impună voinţa. Noi, femeile, avem să fim răbdătoare, umilite şî gata-n fiecare clipă de a ne lepăda fiecare de sine însăşi. Rostul nostru e să rrâim mai mult pentru alţii şi prin alţii decât fiecare pentru sine. Noi nu putem să ne simţim fericite decât ostenind şi dându-ne jertfă pentru ca sâ le îndulcim altora viaţa. Femeia e roaba casei sale; stăpân e numai bărbatul, care, neobosit purtător de grijă, aleargă şi-nfruntă primejdii de dragul celor luaţi sub ocrotirea sa."

Orişicât ar fi fost copleşită de dureri, o seninătate înviorătoare i se revărsa în suflet când îşi aducea aminte de nopţile petrecute priveghind la căpătâiul mai unuia, mai altuia dintre copiii ei, şi inima îi zvâcnea cuprinsă de o năvalnică veselie când îşi vedea copiii bucurându-se de viaţă, lacrămi de-nduioşare îi năpădeau în ochi când vedea şi pe soţul ei luând parte la bucuria copiilor săi. Cu ochii lor vedea cele ce se petrec în lume; cu inimile lor simţea atât amarul, cât şi dulceaţa vieţii; prin eî şi numai prin el îşi trăia zilele: ea însăşi prin sine nu mai era nimic în faţa lor.

S-a lipsit, cu toate acestea, de acest nesecat izvor de mulţumiri sufleteşti când a prins de veste că Luciei îi este din ce în ce mai nesuferită duduia Smaranda. Una din amândouă trebuia sâ fie depărtată, iar aceasta nu putea să fie decât copila, eare-ncepuse să înţeleagă ceea ce nu trebuia sâ ştie.

Pustie, ba câteodată chiar mai râu decât pustie a rămas casa după plecarea copiilor; niciodată însă ea nu s-a plâns, ba nici prin semne nu şi-a dat pe faţă părerea de rău, căci pentru copii era mai bine să trăiască departe de părinţii lor.

E afară din cale nesuferită starea sufletească în care se află, când rămân numai ei singuri, doi oameni, soţ şi soţie, care ţin sâ nu se jicnească unul pe altul mărturisindu-şi gândurile şi sâmtâmintele.

Câtă vreme le erau acasă copiii, n-aveau decar să şi-i ţină în apropiere pentru ca să nu fie singuri. După ce au plecat, însă copiii, Ii se făcea - mai ales în timpul mesei - urâtă viaţă şi le era mare binefăcător cel ce venea să-i vadă şi să petreacă cu dânşii un ceas, două. Iar după ce duduia Smaranda a încetat a mai veni să-i vadă, Ie venea, când lui, când ei, să-şi ia lumea-n cap.

Nu doară câ dânsa ar fi voit să se plângă ori să-i facă mustrări. Nu cerea nimic şi-ar fi fost mulţumită ca el sâ nu se supere când ea-şi dedea silinţa de a i le face - ca mai-nainte - toate pe plac. Iar pe el tocmai aceasta îl jignea. Din toate purtările lui se-nvedera câ-i vine sâ zică: „Ce dai năvală?] I,asă-mă-n pace! N-am nevoie de bunele silinţe ale tale!"

După felul lui de-a vedea lucrurile, nu i se cuvenea femeii să-i ceară bărbatului socoteală despre ceea ce el face, şi se-njosea bărbatul care primeşte de Ia soţia sa şi ceea ce el însuşi n-a cerut de la dânsa.

Nu-i rămânea, cu toate acestea, decât să rabde şi să tacă. Om cu trebuinţe multe şi mari, el ţinea la zestrea ei cea mare, deşi adeseori se sâmţea oarecum rob în casa sub acoperişul căreia îşi petrecea viaţa.

Nu îndrăzneau, cu toate acestea, nici el, nici ea să răsufle mai uşor când au plecat la copiii lor.

Aveau să facă o călătorie de tot lungă, în timpul căreia rar se nimerea să nu fie numai ei singuri, şt astfel mereu aveau să fie ispitiţi a vorbi şi despre lucruri mai mult ori mai puţin supărătoare fie pentru el, fie pentru ea.

în călătorie, oamenii nu sunt ceea ce sunt acasă la ei, şi s-au şi întâmplat în adevăr lucruri la care ei nu s-au aşteptat.

Avea cocoana Clotilda pentru copiii săi şi, poate încă mai vârtos, pentru soţul sâu mare slăbiciune. O avea însă slăbiciunea fiindcă asa era dânsa făcută şi aşa fusese îndrumată din

timpul copilăriei. Avea deci slăbiciune şi pentru părinţii, fraţii, rudele, precum şi pentru prietenele ei.

Sosiţi din călătorie Ia Cernăuţi, unde dânsa avea o mătuşă şi două prietene din timpul petrecut Ia călugăriţele din 1 emberg, coconul Costache a fost nevoit să-i facă pe plac şi s-au oprit pe o zi, din care s-au făcut trei.

Au fost primiţi cu multă dragoste, şi-n timpul acestor trei rile s-a petrecut o schimbare, de altminteri foarte firească, pe care coconul Costache n-ar fi crezut-o cu putinţă.

Pe când adecă la Iaşi dânsa era socotită de toţi drept un fel de codiţă a soţului său, aici atât pentru mătuşa şi pentru prietenele ei, cât şi pentru toţi cernăuţenii cu care se-ntâlneau, era el însoţitorul cocoanei Clotildei, un fel de codiţă a ei. Chiar şi ea însăşi se simţea mai presus de ceea ce a fost la Iaşi, şi fără ca să-şi dea seamă îşi purta altfel capul şi altfel vorbea.

Spre marea lui mirare, ea nici nu l-a mai întrebat, ci i-a spus ca lucru definitiv hotărât că se vor opri la Iemberg, unde dânsa avea alte rude şi alte prietene.

- Nu găseşti - îi zise el - că oprindu-ne azi ici, mâne colo, nu numai pierdem mult timp, dar şi facem mari cheltuieli?

Ea se uită lung la el.

Se ştia destul de bogată pentru ca să-şi poată permite şi asemenea lux.

Apoi, mai-nainte de a fi plecat de acasă, când umbla pe la moşie, el a-mprumutat bani de drum. Orişicât de firească ar fi fost dorinţa ei de a şti cu cât s-a-mprumutat şi câte carnete avea sâ plătească, ea nu se încumăta să pună asemenea întrebări. \

- O, Doamne! - îi zise acum - ard şi eu de dorinţa de a-mi îmbrăţişa copiii. Nu pot însă să trec pe lângă oameni inimii mele scumpi, pe care poate că nu voi mai avea-n viaţa mea ocaziunea de a-i vedea. Cred c-ai împrumutat destul pentru ca să ne rămâie şi pentru aceasta.

Coconul Costache era foarte supărat, dar n-a mai zis nimic.

împrumutase mult, destul pentru ca să-i mai şi rămâie, dar tocmai de aceea nu-i dedea mâni să lungească vorba- Se mai temea apoi si ca nu cumva dânsa să-1 întrebe ce-a căutat Ioniţă pe la moşie.

S-au oprit dar la Lemberg, unde au stat cinci zile întregi, în timpul cărora el nu era boierul de baştină, ci soţul pretutindeni multiubitei Clqtilde, şi astfel încă mai vârtos se sâmţea numai însoţitor al cucoanei, un fel de adaos al ei.

De sâmţământul acesta n-a scăpat tot drumul. Mereu îi da brânci gândul câ ea li se plânge tuturora de purtările lui.

l,a Cracovia, la Viena, la Miinich, pretutindeni pe unde s-au mai oprit în lungul lor drum, în faţa lumii femeia era stăpână şi ochii tuturora asupra ei se îndreptau, de ale ei dorinţe ţinea fiecare seamă. El le vedea însă toate cu ochii omului ce-n fiecare clipă se temea ca nu cumva să i se punâ-ntrebări la care nu-i dă mâna să răspundă.

Din clipa în care cucoana Clotilda a scăpat în toată nevinovăţia vorba despre banii-mprumutaţi drept cheltuieli de drum el nu mai scăpa de temerea aceasta.

Nu ştia ce i-a spus duduia Smaranda lui Pălea despre chivernisirea zestrei, dar era stăpânit de sâmţământul că mulţi bănuiesc câ el îşi adună din veniturile zestrei avere mare şi că mult are să-i rămâie şi din ceea ce a-mprumucat în ajunul călăroriei. Deoarece apoi sâmţământul acesta-1 apăsa din ce în ce mai greu, cucoana Clotilda îi era din ce în ce mai nesuferită, parcă ea ar fi fost vinovată de gândurile urâte ce-şi făcea dânsul.

Cu desăvârşire nesuferită i s-a făcut ea după ce au sosit, în sfârşit, la Geneva, unde şi-au îmbrăţişat copiii.

Chiar şi dacă n-ar fi adevărat că e-n natura lucrurilor ca copiii sâ iubească mai mult pe muma decât pe tatăl lor, era peste putinţă ca Lucia şi frăţiorii ei să nu-şi iubească muma mai presus de tatăl lor.

Cuconul Costache avea mare slăbiciune pentru I .ucia, care era trecură acum de treisprezece ani şi sufleteşte dezvoltată mai presus de vârsta ei. Mai ştiindu-se şi răsfăţată, ea era totodată şi-ndrăzneaţâ, încât nu se sfia deloc să-i arate tatălui său că nu-1 socoteşte deopotrivă cu muma ei.

„Mi-a-nstrăinat copiii!" îşi zicea dânsul.

Adevărul era că şi i-a-nstrăinat el însuşi.

Prea ar fi trebuit să fie tâmpiţi copiii pentru ca sâ nu-şi dea seamă că el e cel ce i-a depărtat de muma lor şî să nu sâmtă că şi acum bucuria lui de a-i revedea e înăbuşită de alte sâmţăminte. Numai cu sfială, câteodată chiar cu frică, se apropiau dar de dânsul.

Scurtă şi duioasă a fost însă bucuria mumei lor.

lasă că ea nu se bucura decât văzându-1 şi pe el bucurându-se, dar mumele ca dânsa numai acasă la ele, în cuibul căsniciei lor, pot sâ fie mulţumite, şi ochii ei se umpleau de lacrămi când se gândea cum a ajuns să se despartă de copiii ei, iară seara, când nu i-a rămas decât sâ-i ducă pe copii la pensionate, aceştia au început şi ei sâ plângă. Ardeau de dorinţa de a adormi - ca odinioară - sub ochii mumei lor şi sub privigherea ei şi de a lua masa cu părinţii lor.

„O, Doamne, - îşi zicea ea iar - de unde pot sâ ştiu dacă voî mai avea ori nu în viaţa mea ocaziunea de a sta sub acelaşi acoperiş cu ei?!"

Ea nu-ndrăznea să i-o spună aceasta şi lui, dar i-o spunea Lucia, care avea firea năvalnică a tatălui său, şi nu i-a rămas în cele din urmă cuconului Costache decât să-şi caute o locuinţă în care poate să-şi adăpostească si copiii în timpul petrecerii sale la Geneva.

Senină nu le era însă nici acum viaţa şi nici nu putea să Ie fie câtă vreme el era purtat de gânduri care-1 despărţeau de ai săi.

Nu mai erau nici acum o familie în adevăratul înțeles, ci o mumă cu copiii ei şi un om răzlâțit, care, temându-se ca nu cumva să se dea prea în curând de gol, se ferea de ai săi şi numai de nevoie le grăia pe, ici, pe coto câte o vorbă.

Pe Lucia mai ales în timpul mesei tăcerea părinților săi o-năbuşea şi-o făcea cu atât mai guralivă.

- Dar - întrebă dânsa într-una din zile - simpatica duduie Smaranda ce mai face?

Era o-ntrebare făcută din răşfățare, poate chiar în toată nevinovăția.

Cucoana Clotilda tresări însă şi rămase cu ochii-n pământ, iar cucontilui Costache îi venea sâ se ridice şi sâ plece de la masă: răspuns nu-i dădură fetei nici el, nici ea.

Dânsa era pornită să-i arunce o căutătură, dar nici aceasta n-o ierta firea s-o facă.

Dânsul, ştiind ce-a căutat Ioniță pe la moşie şi ce înțelegere au luat amândoi, găsea câ întrebarea e fără de seamăn îndrăzneață, dar îsi stăpânea firea în fața celor doi bâieți.

Nu eta el omul cate e-n stare s-o mai ducă aşa, ba îi părea chiar bine câ i s-a dat ocazîune de a se explica, dar hotărârea şj-a mârturi[si]t-o abia după ce au plecat copiii la şcoală şi-a rămas singur cu dânsa.

- Avem, doamnă, să sfârşim odată, îi zise el; aşa ca pân-acum nu mai putem s-o ducem înainte. Am răbdat şi am tăcut câtă vreme mă grăiai de rău rudelor şi prietenelor d-tale; nu pot însă suferi sâ asmuți copiii mei asupra mea. Cea mai urâtă din toate faptele e să-1 desparți pe copil de părintele IUL,

Cucoana Clotilda răsuflă o dată din greu.

Se bucura şi ea câ i se dă ocaziune de a se explica.

De când cu schimbarea pentru ea uimitoare prin care l-a văzut trecut pe Pălea, ea era pătrunsă cu desăvârşire de convingerea că pe bărbat nu are nimeni sâ se răzeme, şi tăcerea soțului său era pentru dânsa un semn neîndoios că el e stăpânit de un gând rău.

- Milă mi-e - îi răspunse ea - şi jale grea mă cuprinde văzând zădărnicia silințelor mele de a nu te jigni prin nici una dintre faptele, prin nici una dintre vorbele mele. Mi se opreşte mimea-n loc când văd că şi după destul de-ndelungata noastră căsnicie tot mai eşti în stare să spui că-mi asmut copiii asupra părintelui lor. Ascultă, omule: ceea ce te turbură nu sunt vorbele rostite de copila ta, ci ceea ce ştii, ceea ce ai de gând să faci, ceea ce ai făcut şi ți-e greu sâ mărturiseşti.'

Costache Gules era prea mândru pentru ca s-o poată admite aceasta.

- Nu, doamnă! grăi dânsul ridicându-şi capul. Eu gânduri pe care mi-e greu sâ le mărturisesc nu pot sâ am, şi faptele mele sunt săvârşite sub ochii tuturora. Nu fac şi nu cer de la alții decât ceea ce mi se cuvine şi de aceea nu am nimic de ascuns. D-ta - urmă el stăruitor — ştii tot ceea ce vrei să ştii şi eşti încredințată câ n-ai decât sâ te duci la arhiereul care ne-a legat pentru ca tot el sâ ne şi dezlege.

- Niciodată! strigă dânsa. Eu?! Niciodată! Pe mine numai moartea poate să mă despartă de tatăl copiilor mei! Chiar acum ziseşi câ cea mai urâtă dintre toate faptele e să desparți pe copil de părintele său. Nu, nu, nu! Mi se răzvrăteşte întreaga ființă când mă gândesc ce s-ar alege de viața sufletească a copiilor mei dacă, despărțiți fie de muma, fie de tatăl lor, ar fi în toată clipa porniți să-şi osândească părinții, care nu î-au iubit îndeajuns pentru ca de dragul lor să trăiască împreună. Duşmani i s-ar face societății în mijlocul căreia-şi petrec viața. Nu! Aceasta nu e cu putință!

-Toate îi sunt, doamnă, cu putință celui ce ştie să voiască cu tot dinadinsul, întâmpină cuconul Costache. Cu fiecare zi ce trece mi se scurtează viața, şi n-au copiii mei dreptul de a cere sâ mă lipsesc de mulțumiri ce fireşte mi se cuvin. Am

aşteptat destul, şi e pentru mîne cestiune de demnitate să-ţi spun fără de-nconjur că mi-e nestrămutată hotărârea de a pune capăt nesuferitei stări in care ne aflăm, şi i-am dat lui Ioniţă procură sâ ceară-n numele meu desfacerea căsătoriei noastre.

Cucoana Clotilda rămase cu capul plecat, în vreme ce-n ureche îi răsunau vorbele „cestiune de demnitate", „i-am dat lui loniţă procură..."

- Nu! - zise iar - aceasta nu se poate! E o mare nenorocire pentru copii să rămâie orfani, dară chiar mai mult decât nenorocire ar fi soarta ce li s-ar pregăti dacă ar fi despărţiţi trăindu-le părinţii. Nu se poate.

XII
CE ŞTIA CIUNTULEAC

Madam Olga se simţea zguduită din temelii şi umbla fără de astâmpăr de ici până colo. Nu inai era în stare sâ vadă lucrurile şi oamenii tot ca mai nainte şi-i era parca î se pierde de sub picioare pământul, nu mai călca tot atât de ţeapăn cum se deprinsese, ba câteodată îi şovăia trupul la fiecare pas.

O mai păţise dânsa cu mulţi alţii şi nu se speria de nâvălnicia, de altminteri, blajinului Pălea.

Oameni ca dânsul nu mai întâlnise nici la Paris, nici între cunoştinţele ei de la Iaşi. încetul cu încetul, însă, oarecum pe nesimţite, el s-a potrivit cu lumea în mijlocul căreia trăia, s-a lepădat de felul său de a fi şi s-a făcut ca ceilalţi, care şi-au căutat fiecare de drum când au văzut câ le sunt zadarnice silinţele. Nu mai încâpea-ndoialâ că mai curând ori mai târziu tot aşa va face şi Pălea. Slăbiciunea prinsă pentru frumuseţea trupească, şî numai pentru ea, e ca negurile zilelor de primăvară, care se risipesc în bătaia razelor de soare.

Tot mai era o deosebire între Pălea şî ceilalţi.

Pălea nu numai îşi dedea seamă că aceea ce el cere atât pentru dânsul, cât şi pentru dânsa e lucru neiertat, dar o şi mărturisea aceasta cu toată stăruinţa, cu un fel de brutalitate.

în urma acestei mărturisiri ea-ntâia-oară-n viaţa ei a ajuns sâ se dumirească însăşi prin sine că păcătuieşte săvârşind fapte

care pe soțul ei l-ar jigni adânc dacă el ar afla că dânsa le-a săvârşit.

Cu cât mai mult se gândea, cu atât mai vârtos se pătrundea de sâmţământul câ n-are soția sâ facă ceea ce nu-i dă mâna sâ mărturisească. Săvârşind — fie chiar şi-n toată **nevvnoMâția -** fapte nemărturisite, ea a minţit pe soțul ci, I-a amăgit, l-a înşelat, a abuzat de-ncrederea lui. Se sâmțea deci vinovată, îşi făcea mustrări, nu mai îndrăznea să i se uite ca mai-nainte-n ochi, nu se mai socotea •vrednică de bunătatea Iui şi sângele îi nâvălea-n obraji când îşi aducea aminte cum suferea ca Pălea să-i vorbească cu dispreț despre soțul ei, care alerga şi ostenea din tragere de inimă către alții şi se bucura mai mult când dedea de la sine decât când primea dovezi de iubire.

Ea nu mai trecea deci pe la Pălea, dar îl aştepta cu atât mai nerăbdătoare să vină Ia ea, ca să-şi uşureze sufletul dându-şi pe față starea sufletească.

- Auzi lume sucită! **îi** zise dar. Mint unii într-un fel, alții într-altul, născoceşte unul una, altul alta, îşi dau toţi silința de a se înşela unii pe alţii, iar Ciuntuleac, care se străcoară printre dânşii şi ştiriceşte ca să afle adevărul şi sâ I-l spună celor interesaţi a-l şti, e iscoadă primejdioasă, spion vrednic de dispreţ.

Pălea se uită cu ochi mari la ea.

Se deprinsese şi el cu gândul că prietenul său Ciuntuleac e un fel de spion, tocmai bună nu-**i** era părerea despre el şi nu se sfiise a o şi mărturisi aceasta. Acum nu-i dedea mâna să spună că nu adevărul îl caută Ciuntuleac şi că nu e om cumsecade cel ce adevărul îl caută şi rămase ca vânătorul, care deodată se pomeneşte cu puşca descărcată-n fața vânatului.

- Atât de-nrâdăcinată e-n oameni urâta patimă de a minți, încât H se face tuturora nesuferit cel ce caută adevărul — urmă dânsa - cum nesuferit le este fâcătorilor-de-rele cel ce a luat asupra sa sarcina de a-i urmări.

Pălea ar fi voit să poată pleca: se sâmțea atins nu numai fiindcă-şi apăra dânsa soțul, ci şî pentru că se vedea pus în rândul făcătorilor-de-rele.

- Ei bine! grăi. Stau, mă gândesc şi nu mă pot dezmetici de ce adecă mi le spui aceste tocmai acum şi tocmai aflându-ne aici, în casa lui.

Madam Olga se plecă spre el şi i se uită râzând în față.

- De ce mă întrebi? îi răspunse. Pentru ca să ştii că aceasta mi-e părerea.

- Şi sâ afli - adăugă dânsul - dacă sunt ori nu şi eu de aceeași părere.

- Aceasta nu! întâmpină dânsa. Orişicare ți-ar fi părerea, mie-mi spui ceea ce vrei sâ cred, pentru ca sâ te socotesc în rândul celor ce-mi sunt deopotrivă cu făcătorii-de-rele.

Era-nvederat câ ea dinadins caută pricină, şi el se simţea strâmtorat într-un colţ, încât nu putea sâ scape nici la dreapta, nici la stânga. Nu i-ar fi rămas decât să dea piept înainte, iar aceasta tocmai acum nu voia s-o facă.

- Spune-mi ce crezi — grăi dânsul — ca sâ ştiu ce am să-ți spun.

- Nu cred nimic! îi încredința dânsa. Una era să cred după cele ce mi-ai spus ieri, dar nu ştiu dacă şi gândeai ceea ce mi-aî spus. Alta ar fi să cred azi, dar nu ştiu dacă nu cumva de ieri până astăzi ți-ai schimbat părerile. Țiu mult la Ciuntuleac, urmă dânsa. Cu cât mai mult mă gândesc, cu atât mai vârtos îmi dau seamă că sunt de tot puține femeile care au parte de un soț ca dânsul, şi că aveai multă dreptate când îmi spuneai că nu sunt vrednică să-i fiu soție.

Pălea sări-n picioare.

- Aceasta n-am spus-o niciodată! strigă dânsul.

- AI spus chiar mai mult! stărui dânsa. Mărturisind că au fost neiertate purtările tale față cu prietenul tău, ai spus că sunt încă mat neiertate purtările mele față cu soțul meu. Ți-o spun

aceasta pentru ca să stil c-o ştiu si zadarnic ţi-ai da silinţa de a ma face Să cred că eşrî de bună-credinră când îmi vorbeşti astfel.

Pălea se sâmţea strivit şi rămase cu capul plecat.

- Nu-i adevărat câ Ciuntuleac e mai mult femeie decât bărbat! urmă dânsa ridicând capul. Aşa ca dânsul sunt toţi bărbaţii cumsecade, Nu numai femeile, ci şi bărbaţii au sâ trăiască fiecare atât pentru sine şi prin sine, cât şi purtând grijă de cei mai apropiaţi ai săi, şi mult ar scădea suferinţele omeneşti, dacă mulţi dintre bărbaţi ar fi ca Ciuntuleac al meu.

Pălea iar era copleşit de sâmţământul câ trebuie sâ moară cineva, dar nici acum n-ar fî fost în stare sâ spună cine anume are să moară.

Aceasta cu atât mai vârtos, cu cât în clipa aceea se pomeniră faţâ-n faţă cu Ciuntuleac, care, grăbit ca totdeauna, intră lăsând uşa deschisă-n urma sa şi strânse mâna lui Pălea, apoi se-ntoarse, închise uşa şi numai apoi sărută, ca de obicei, mâna cea mică, moale şi frumoasă a soţiei sale.

- S-a nimerit de minune sâ vâ găsesc pe amândoi aci, grăi dânsul. Vin cu sacul plin şi o să vă spun lucruri mai mult decât interesante.

Madam Olga ştia cam ce fel sunt lucrurile interesante ale lui Ciuntuleac şi ţinea ca ea însăşi şi mai-nainte de toţi ea să le afle.

- Să vezi, îi zise ea schimbând vorba, ca să-1 abată de la sacul plin. Vorbeam despre Guleş şi ziceam că adevăratul bărbat ca ei are sâ fie. Tu de ce părere eşti?

Ciuntuleac rămase pe o clipă zăpăcit: se miră că-1 mai întreabă ea, care-i stia prea bine părerea.

- Guleş? răspunse apoi. Tocmai voiam să vă spun: lucru trist, chiar de tot urât! Părerea mea o ştiţi. Se vede că n-aţi citit cartea hatmanului Tudoriţă Balş despre ***îndatoririle femeilor.*** Dacă e vorba, femeia-şi trăieşte zilele purtând grijă de buna

stare trupească si sufletească a bărbatului şi a copiilor, dacâ-i are, iar cn cele petrecute-n lumea mare capul nu şi-1 bate. N-are să măture-n faţa portiţei în vreme ce-n curte gunoiul stă mormane şî-n casă colcăie vermii şi mişună gângânîiţe de tot felul. Lumea cea mare e a bărbaţilor, dintre care mulţi, poate chiar cei mai mulţi, sunt, ce-i drept ca Guleş, dat oameni cumsecade aceştia nici ei înşişi nu se socotesc unul pe altul. Când vorba e de aceasta, chiar şi Pălea e de părerea mea, adăugă el întorcându-se spre Pălea.

Pălea se sâmţea parcă i se răceşre sângele-n vine.

1.asăcâ dânsa n-a spus adevărul când a zis câ vorbeau despre Guleş, dar nici n-avea nevoie sâ-1 întrebe pe soţul ei, căci îi ştia foarte bine părerea. Era deci învederat c-a schimbat vorba numai ca sâ-1 deie-n primire. Ciuntuleac, de asemenea, nu spunea adevărul, căci ştia şi el că alta e părerea prietenului său.

Pălea dar mai bucuros ar fi tăcut, dar aceasta nu era cu putinţă.

- Da! grâi, dar ca să scape c-o vorbă-n doi peri. Ce să-i faci vânătorului când se pomeneşte cu potârnichea-n faţa lui?!

Ciuntuleac dete cu-ndârătnicie din cap.

- Nu-i aşa! zise. Ceea ce tu vrei să spui nu se potriveşte deloc. Nici o pâturnîche nu-i iese dinadins vânătorului în cale. E deci cu desăvârşire nevinovată pâturnichea, dacă vânătorul dă peste ea. Omul necăsătorit cate se leagă de soţia altuia e un păcătos pe care ai să-1 scoţi în faţa lumii ca să-i tragi palme şi să-1 scuipi în obraz.

Madam Olga râmase cu ochii-n pământ, iar Pălea răsuflă din greu, parcă ar fi primit palmele.

- Ai - urmă Ciuntuleac - cu atât mai vârtos sâ-i tragi palme şi să-i scuipi în obraz omului căsătorit care-şi însală soţia, abuzând de slăbiciunea altei femei.

- Dar dacă aceasta se foloseşte de fel de fel dc apucături ca să-1 momească?! strigă madam Olga.

- Ca duduia Smaranda! adăugă Pălea.

- încă mai vârtos! stărui Ciuntuleac. Cel tare e ocrotitorul firesc al celui slab, şi zicând că femeia e sexul slab, spunem că e vrednic de cea mai aspră osândă bărbatul care nu-i sare într-ajutor femeii răpuse de slăbiciunea ei, ci dinadins o-mpiiige spre păcătuire.

Madam Olga-şi pierdu răbdarea.

- Care va să zică — strigă iar — până chiar şi femeile ca duduia Smaranda sunt tot atât de nevinovate ca cele ce n-au nevoie ca alţii să le sară într-ajutor.

- Să le plângem de milă - răspunse Ciuntuleac - căci şi ele nevinovate ar rămânea dacă n-ar fî bărbaţi care profită de slăbiciunea lor. Va fi având Guleş multe bune şî frumoase, dară bărbat în înţelesul cel bun şî adevărat nu e, şi binecuvântat nu poate să fie răsadul pe care-1 seamănă pe unde trece.

Palea-şi aducea aminte de timpul, când tot cam aşa vedea şi el lucrurile şi se simţea umilit, călcat în picioare, stătea ruşinat în faţa madamei Olga, nu-ndrăznea nici să i se uite lui Ciuntuleac în ochi.

- O fi! - grăi ca vorbind pentru sine, ca să se dezvinovăţească - dar lumea merge înainte, cei însetaţi de plăcerile vieţii se sporesc de azi pe mâne, şi aceştia sunt de altă părere.

Ciuntuleac se uită cuprins de jale la cl.

-Se poate-îi zise—, dar eu n-aveam să spun ce zice lumea, ci care e părerea mea, iar părerea mea e că cei de altă părere nu înainte merg. Nu alergând după plăceri, ci ostănind ca să scădem duterîle altora mergem spre desăvârşirea fiinţei omeneşti.

- Ca cocoana Clotilda, adăugă madam Olga. Mult m-aş fi mirat dacă n-ai fi ajuns şi de astă dată tot la ea.

Ciuntuleac rămase cuprins de durere şi cu capul plecat.

- Pe ea—zise - s-o lăsăm în pace, că nu-i mai stă nimenea-n cale. Eram tocmai să vă spun că coconul Costache nu mai are nevoie să divorţeze. A rămas văduv.

Pălea se cutrămură ca şi când i s-ar fi aruncat în faţă vorbele: „Tu aî omorât-o! Puteai s-o scapi şi n-ai scăpat-o".

- A făcut Guleş ce-a făcut ca să scape de ea! zise madam Olga.

- Nu! Aceasta nu! stărui Pălea. Aşa ceva Guleş nu e-n stare sâ facă! Nenorocirea lui e că mulţi o să-i facă nedreptatea de a zice ca tine. Adevărul e însă că ea s-a sinucis ca să-şi scape copiii de urâta soartă ce le pregătea tatăl lor. Ea s-a dat jertvă din iubire.

- Nu! aceasta să n-o zicem! stărui Ciuntuleac. O nenorocire e la mijloc. Fiind dus el cu copiii într-o excursiune, dânsa, singură acasă, a mâncat nişte peşte stătut şi s-a intoxicat, încât au rămas zadarnice silinţele de a o scăpa ale medicilor, chemaţi de dânsul prea târziu. Acesta e adevărul, atât pentru copiii ei, cât şi pentru toţi cei ce o ştiu de bine. Să-i fie ţărâna uşoară, iar noi să ne căutăm de ale noastre. Mai am — adăugă întorcându-se spre Pălea - să-ţi spun şi altele, care ne privesc mai de aproape!

Pălea iar se cutremură şi sângele i se răci-n vine.

Prea îi spuseră multe, aşa, deodată, prietenul său şi soţia lui. Ce-ar mai fi putut să-i spună, lucru care-t priveşte pe toţi trei de-aproape?! N-ar mai fî rămas decât să-1 apuce de guler, să-i deschidă uşa-n nas şi sâ-1 dea ca pe un nemernic peste prag.

- Veneai mereu să vezi dacă ţi-a sosit orinu răspuns de la Cernăuţi, urmă Ciuntuleac. Am ştiricit dar prin curierul Consulatului şi pot acum să-ţi spun că Aglaia în adevăr s-a măritat.

Madam Olga se mai apropie, tar Pălea rămase cu capul plecat.

încă de mult nu mai aştepta răspuns de la Aglaia şi nu o dată şi-a zis: „îţi mulţumesc ţie, Doamne, că am scăpat!" Acum, însă, când îi vorbea Ciuntuleac în fata soţiei sale, el se simţea ruşinat, înjosit, ajuns de batjocura lumii, încât îi venea să-şi ia lumea-n cap. , t

- îmi pare rău, zise. N-aveai nevoie s-o mai faci şi aceasta. Era învederat că aşa este.

- Aceasta nu era destul şi pentru mine, care mai aveam şi alte gânduri, întâmpină Ciuntuleac. Acum, după ce-o ştiu aceasta, pot să-ţi vorbesc fără de-nconjur, ca prieten adevărat: sunt de tot multe neajunsurile vieţii, de care numai în căsnicie găsim scăpare. Cel mai sigur razăm în lumea aceasta e o soţie cumsecade.

Pălea se uită sperios mai întâi la el, apoi la madam Olga, şi se dete încetul cu încetul înapoi.

- Vă rog să mă lăsaţi în pace! grăi. Prea am trecut prin multe!

- Tocmai de aceea! stărui Ciuntuleac. Tu o ştii pe Polixenia, nepoata egumenului Gherontie: fată tânără şi frumoasă, zestre tot frumoasă, socru om cu multă trecere...

Pălea se ridică-n picioare.

- încă o dată, vâ rog, să mâ lăsaţi în pace! grăi dânsul. Puteţi, dacă e vorba, să scăpaţi de mine şi fără ca să-ncurcaţi pe una ca dânsa cu unul ca mine!

Vorbele aceste erau rostite cu atâta hotărâre, încât Ciuntuleac n-a mai stăruit deocamdată.

N-a mai stăruit apoi nici în urmă. I.-a aşteptat şi azi, şi mâne să vie. Văzînd că nu mai vine, l-a căutat, dar nu l-a găsit. S-a dus de i s-a perdut urma.

XIII
PĂRINTELE PANTELEMON

în vara anului 1904, când cu serbarea celor patru sute de ani de la moartea lui Ştefan-vodă cel Mare, trecând pe la mănăstirea Putna, m-am dus să văd „Săhăstria".

Trecând râul Putna, am intrat într-o vale-ncântătoare, nu largă, dar jos luminiş aşternut cu proaspătă pajişte de munte, iar la dreapta, la stânga şi-n fund, întunecată verdeaţă de brădet nerărit încă de secure.

Mai la o parte se aflau sub coastă nişte ziduri în mare parte surpate; săhăstrie nu vedeam însă nicăiri.

I.a marginea brădetului, doi munteni adunau cetină cu miros plăcut.

îi întrebai pe aceştia unde se află „Săhăstria".

- Apoi de! răspunse unul dintre dânşii. Aici ar fi să fie, dar nu mai e. Aici a stat ani de zile de-a rândul părintele Pantelemon, sihastru, dar îl supăra, precum se vede prea mult lumea, care, urcând la deal ori coborând Ia vale, cuxrost şi fără rost, se oprea la el să ceară mai îndrumări, mai mângâiere. S-a mutat dar tocmai hăt la marginea poienilor, pe unde numai din când în când se abate câte un suflet răzleţ şi-n adevăr amârâr.

- E omul lui Dumnezeu, ştie multe, şi vorba ieşită din gura Iui e alinare şi pentru cea mai grea durere.

Adimenit de vorbele acestea, am luat hotărârea de a mă duce să văd pe pustnicul acela şi am apucat poteca ce trece peste râpe şi prin hârtoape spte poienile senine ale munţilor.

După vreo trei ceasuri am ieşit din amurgul brâdetului în lumina-nveselkoare a unei poieniţe, un tăpşan cu iarbă verde presărată pe ici, pe colo, cu fel de fel de flori prin rariştea de molifţi.

într-o dolie răcoroasă şi plină de rovine se vărsa de sub o stâncă acoperită de muşchi un şipot, apă limpede şi rece, iar ceva mai la deal, în umbra molifţilor, se afla adăpostul săh astrului.

îmi închipuisem o colibă strâmtă şi scundă, cum după gândul meu se potrivea cu firea unui om care, satul de viaţă, îşi aştepta, retras din mijlocul oamenilor, clipa multdoritei morţi, scăparea tuturora.

Nu însă!

Era o casă-ncăpătoare, înaltă, cu fereştri mari, clădită din bârne groase, cioplite cu multă îngrijire şi încheiate de-ţi păreau ca dintr-o bucată, iar proporţiunile desăvârşite ale întregului încântau vederea. Un adevărat giuvaer erau stâlpii cerdacului şî uşa de intrare cea cioplită cu adevărată măiestrie.

Mă aşteptasem să dau de un moşneag ursuz, care se uită chiorâş la mine şi-mi face mustrări pentru vina de a mă fi-ncumetat să-i turbur liniştea.

\a o masă din faţa casei, care era plină de fel de fel de jucărele pentru copii, cioplea însă un om, ce-i drept slab, dar sprinten şî vânjos, cu barba scurtă, deasă, creaţă şi abia atinsă de bruma încărunţirii. Zărindu-mă-n clipa ieşirii mele din desişul molifţilor, el puse pe masă uneltele cu care lucrase şi rămase cu ochii îndreptaţi spre mine.

Văzând apoi c-o iau spre casă, el plecă zâmbind spre întâmpinarea mea.

— Rar de tot mi-e dată mulţumirea să văd în pustietatea aceasta şi oameni care-mi aduc aminte de lumea cea mare, îmi zise întânzându-mi mâna, pe care mă lăsă s-o sărut.

îmi pierdusem oarecum măsura şi nu ştiam cum să mă port şi ce răspuns să-i dau.

— Sunt — îi zisei - încântat de adăpostul cuvioşiei-tale, care mângâie ca o adevărată podoabă ochii omeneşti.

— Da — răspunse el — e frumos aici, în mijlocul acestei rarişti. Am şi umblat mult până ce mi-am găsit acest colţ de rai.

— Eu mă gândeam, părinte, la casa de colo, îi zisei.

— I.a coliba mea, grăi dânsul, îndreprându-şi privirea ia deal. Da, lungi ani de zile de-a rândul am lucrat la ea nu numai pentru ca s-o am adăpost şi să-mi pun în ea căpătâiul bătrâneţelor mele, ci şi-n vederea mulţumirii de a le face toate cumsecade. îţi sunt recunoscător pentru mărturisirea ce-mi făcuşi, căci mare şi curată e bucuria ce ne cuprinde aflând că sunt şi alţii mulţumiţi de faptele noastre. Dar să le vezi toate mai de aproape, adăugă plecând la deal.

Urcând, el m-a ispitit despre împrejurările venirii mele şi despre stările de lucruri din ţară. Toate păreau a-l privi de-aproape ca şi când abia ieri, alaltăieri s-ar fi retras în fărmecătoarea Iui singurătate.

— De! — zise - toate se urmează potrivit cu rostul lor. Desfăşurarea firească a evenimentelor nu poate nimeni s-o oprească. Am trăit şi eu o parte din zilele vieţii mele la Iaşi.

— Când, părinte? întrebai.

— Cam de mult acum, răspunse el. Când cu divanurile ad-hoc eram slujbaş la Postelnicie.

Rămăsei cuprins de adânc respect, dar şi de viuă uimire.

— Sunt de atunci cincizeci de ani aproape, îi zisei.

— Da! grăi dânsul. Azi, mâne o să-ncep şi eu a fi om bătrân, îţi voi fi părând, poate, mai tânăr, dar aceasta nu e vina mea, nici a d-tale, ci a celorlalţi oameni de vârsta mea, care,

neştiind să trăiască, sunt moşnegi cu viaţă chinuită, dacă vor mai fi trăind.

Deşi era multă dulceaţă în felul lui de a le spune acestea, mie-mi ieşea din vorbele lui la iveală întreaga amărăciune a unei vieţi zbuciumate.

- Da, părinte, — îi zisei — e multă stricăciune-n societatea noastră.

- Nu ştiu, dacă mai e ori nu, întâmpină dânsul. Lucru firesc ar fi sâ fie mai puţină decât atunci.

- Teamă mi-e câ nu e mai puţină, stăruii eu. Când oamenii cu apucături rele nu sunt daţi la o parte, ei încetul cu încetul se ridică deasupra şi cei râmaşi întregi se satură de viaţă, adâugai gândindu-mâ la dânsul.

Părintele Pantelemon ridică plin de avânt capul.

- Omul întreg niciodată nu se satură de viaţă, grăi dânsul. Sunt mari şi nesecare farmecele vieţii omeneşti! N-ai decât să fii neadormit purtător de grijă pentru păstrarea sănătăţii tale pentru ca să fii mereu vesel, să binecuvântezi clipa în care te-ai născut şi să-i mulţumeşti lui Dumnezeu, care te-a pus în mijlocul acestei lumi, pe care o vezi cum ea se oglindeşte-n ochii plăsmuiţi de el. Sănătos fiind, te bucuri respirând aerul curat, bând apă rece şi limpede, răsfăţându-te-n lumina înviorătoare a zilei, mâncând codrul de pane uscată, perzându-te-n munca zilei, odihnind după munca săvârşită, premenindu-ţi puterile prin somn, dând trupului tău ceea ce i se cuvine.

Ascultam ca într-un fel de aiurire.

- Şt, cu toate acestea, se zice cu atâta stăruinţă că obârşia suferinţelor omeneşti e trupul, întâmpinai eu.

- Nu! grâi dânsul. Vieţuirea trupească e în toate amănuntele ei izvor de mulţumiri câtă vreme ştii sâ-ţi pui frâu, ca să nu treci peste măsura cuvenită, bucurându-te de viaţă. Suferinţele numai din nesaţiu se nasc, şi bogatul îmbuibat nu poate să-şi facă-nchipuire despre dulceaţa cojii de pane cu

care-şi stampară foamea săracul cumpătat. Cu atât mai plină de farmec e viaţa sufletească, urmă el luându-şi avânt. Deschizând ochii după ce s-a deşteptat din somn, omul e-ncântat de lumina amurgului, de seninul tăriilor cereşti, de căldura a toate zămislitoare, de verdeaţa pajiştei, de frumuseţea florilor şi de mirosul lor îmbătător, de freamătul codrului, de cântecele păsărilor, de bâzâitul gângănîilor de tot felul, de zburdarea turmelor ce-şi caută păscând hrana, după toate ***şi*** mai presus de toate de nesecata bogăţie a gândirilor din sufletul său.

Spuindu-le acestea, el vorbea cu patimă, încât era învederat că le-a mai spus de multe ori şî are mania de a le repeta.

- Şi, cu toate acestea, - îi zisei dar - tocmai viaţa sufletească le este multora dintre oameni nesuferită.

- Mă aşteptam să mi-o spui şi d-ta aceasta, grăi dansul. Aşa zic cei mai mulţi. Grea însă şi nesuferită nu poate să-i fie viaţa sufletească decât omului care, căzut în robia vreunei patimi, se dezbracă încetul cu încetul de firea omenească şi se mistuie încetul cu încetul el însuşi pe sine.

- Mă iartă - îi zisei -, dar mă sâmt îndemnat să-ţi fac mărturisirea câ, după toate cele ce-mi spuseşi, nu mai înţeleg de ce te-ai retras sâ-ţi petreci viaţa în pustietatea aceasta. Se vede că ţi s-au făcut nesuferiţi oamenii în mijlocul cărora ţi-ai petrecut viaţa.

£1 îmi aruncă o căutătură plină de mânie, ca şi când l-aş fi învinovăţit că l-a omorât pe unul din fraţii săi. Era cu rotul alt om. Iţi venea să zici că nu mai e-n toată firea.

- Nu! se răsti el. Acesta e cel mai urât dintre gândurile ce pot să-i intre omului în cap. Eu îmi dau şi mi-am dat totdeauna seama că oamenii trăiesc împreună pentru ca, îubindu-se între dânşii, să-şi facă unii altora plăcută viaţa. Cea mai mare, cea mai curată şi mai senină dintre mulţumirile vieţii e să iai parte la intrarea în fiinţă şi la trecerea prin fiinţă a vieţuitoarelor, urmă el ca vorbind într-aiurea. Ai aruncat

samânța-n pământ și aștepți cu viuă nerăbdare s-o vezi încolțită, ești cuprins de bucurie când o vezi răsărită și bucuria-ți crește făcând *ţot* ceea ce-ți este cu putință ca planta, fie iarbă, fie buruiană, fie arbore să se dezvolte să înflorească și să dea rod, să treacă prin ființă potrivită cu rostul'ei. Și mai viuă îți este bucuria când porți grijă de dezvoltarea puiului de orișice fel și-l vezi desăvârșindu-se în toate amănuntele ființei lui. E prin chiar firea lui pornit omul să iubească tot ceea ce are viață și să ieie parte atâția plăceri, cât și la dureri, orișiunde i se vor fi ivind ele. Mă iartă, zic și eu — urmă dânsul cuprins de mâhnire - dar îmi faci cea mai mare nedreptate spuîndu-mi câ mi s-au făcut nesuferiți oamenii. Ar trebui să fiu dezbrăcat de firea omenească pentru ca să ai dreptate.

El mă duse la masa cea-ncărcată cu fel de fel de jucărele, cărucioare, case, păpuși, fel de fel de animale cioplite din lemn de tei.

- Iată! - urmă el - acestea le-am făcut pentru ca să mă bucur închipuindu-mi cum se vor bucura copiii jucându-se cu ele si cum se vor bucura părinții de bucuria copiilor.

în cerdac, parte așezate pe niște poliți, parte atârnate pe sfori întinse, se aflau o mulțime de buruieni, ca să se usuce-n bătaia vântului.

- Aceste sunt buruienile de leac - urmă dânsul — rădăcini, cotoare, frunze, flori, semințe, pe care le-am adunat tot pentru ca să mă bucur gândindu-mă cum azi unul, mâne altul dintre cei bolnavi se vor vindeca folosindu-se de ele după îndrumările date de mine. Pentru osteneala de a le fi făcut sunt cu prisos răsplătit dându-le celor ce vin să le ceară și povețe pentru buna-viețuire. Nu, — stărui dânsul — nesuferiți nu pot să le fie oamenii decât celor ce au încetat a mai fi oameni.

- Iar te rog să mă ierți, părinte, îi zisei. Din cele ce-mi spuseși am înțeles că-ți este plăcută viața pe care o petreci singur în pustietatea aceasta, dar tot nu mă pot dumiri de ce n-ai

rămas unde te aflai mai înainte de a fî venit aici dacă zici că nu ți s-au făcut nesuferiți oamenii.

El iar îmi aruncă o căutătură plină de mânie, dar peste puțin se liniști.

- Nu poți să te dumirești, îmi zise. în cartea cea mare a vieții stă scris cu litere de aur câ binefăcători ne sunt nu cei ce ne iubesc, ci cei ce ne fac să-i iubim, căci nimic nu-ndulcește viața deopotrivă ca iubirea, cel mai bogat izvor de mulțumiri sufletești. De aceea, firește pornit a-și apăra iubirea, omul e îngăduitor față cu cei iubiți de dânsul, cu inima totdeauna deschisă pentru milă şî pentru iertare și caută mereu cuvinte spre a-i dezvinovăți, orișicât de vrednici de osândă ar fi ei. Ceea ce te face să te depărtezi de ceilalți și să-ți petreci viața-n singurătate nu e că-ți fac ei, ci că te temi ca nu cumva sâ le faci tu lor nesuferită viața.

- N-ai - stăruii eu - decât să-ți dai silința de-a nu li-o face nesuferită.

El începu să clatine din cap, uitându-se cu un fel de milă la mine.

- Se vede că n-ai ajuns încă să cunoști viața, îmi zise el. Ceea ce spuseși ar fi cu putință numai dacă oamenii ar fi îndrumați sâ simtă și să gândească la fel. Are însă fiecare felul său de a vedea, încât nu numai om și om, ci chiar și frate și frate, soț și soție, fiu și părinte sunt în toată clipa porniți spre harţâ-nverșunată. Zadarnică îți este silința de a te potrivi cu aceia în mijlocul cărora-ți petreci viața, căci oamenii sunt atât de schimbăcioși, încât mereu ești în primejdie să fii luat drept dușman și de către aceia cărora numai binefăcător vrei să le fii. Dacă ții sâ trăiești în pace cu oamenii, nu-ți rămâne decât să te depărtezi de ei.

Grăindu-Ie acestea, el deschise saltarul mesei și scoase din ei un teanc de hârtii, pe care mî Ie întinse cu mâna tremurătoare.

- Iată, îmi zise. Dacă tot nu te-ai dumirit, citeşte-le acestea. Nu sunt plăsmuiri ale vreunui suflet cuprins de neastâmpăr, ci viaţa în aievea trăită, din care orişicine se poate dumiri cum ajunge omul sâ cadă din păcat în păcat.

Erau zile din viaţa trăită de dânsul.

FINE

REVOLUȚIA DIN PÂRLEȘTI

ROMAN TRAGODIC ÎN CINCI PĂRȚI

REVOLUȚIA DIN PÂRLEŞTI

Roman tragodic în cinci părți

Scos din nişte manuscripte de la /spania şi alcătuit după cel mai nou sistem, dat fiind întru cinstea şi mărirea celor întru toate deopotrivă între sine.

Vi închipuiți, iubiților mei cetitori, o căldare de leşie, pe rundul acestei căldări o vrâstă albă, trasă de la o margine până la ceealaltă, iară în dreapta şî stânga acestei vrâste o mulțime de puncte, înfăţoşate după plac, chiar şi în formă de rugină.

Sâ nu creadă nime cum câ, condus de o intenţie diavolească, aş voi sâ-1 bag într-astă căldare.

Voiesc numai să vi dau un tablou zugrăvit cu colori pe cât se poate de vii. Este tabloul oraşului Pâdeşti, cu împregiurimea sa.

laturile căldării sunt munții pleşugi ce încungiurâ Pârleştii din toate părțile; fundul căldării este valea Pârleştilor; vrâsta cea albă este râulețul Pârlita, ce curge peste vale, iară punctele cele ruginite sunt casele liberilor cetățeni aî liberei cetăți Pârleşti.

Şi este de asemănat această vale cu o căldare de leşie pentru că aki, într-astă vale, au fost o mulțime de oameni opăriți - deşi nu cu leşie - cu apă rece.

I
O SERENADĂ

Nu este pământ românesc fără câtuşi de putină sare. Pământul Pârleştilor era pământ românesc. El nu putea să fie nesărat.

Sarea pământului pârleştean era ***Spulbera,*** vulgo ***Guşti,*** pe cartea de vizită ***Juntu Juliu Marcu Brutu Catone Augustu Spulberu, advocat în dreptul comun şi cambial".*** El era „sarea pământului" din Pârleşti. Nime nu poate zace că viaţa pârleştenilor ar fi fost sarbedă. Urmând din nume, zdrobul de sare aruncat în ea era destul de mare... Dar nu numai numele lui, Spulber, însuşi omul, luat pentru sine, era lung, de o arătare marţială; înalt - ca un par de fasole; cu nişte umeri laţi - ca şi crăcii unei vârtelniţe; cu ochi mari - ca nişte cepe ungureşti; cu un nas cârlig şi cu plete lungi - ca şi coama unui cal ardelenesc. Om adecă din creştet până-n călcâi.

Nu mai puţân puternic era sufletul lui Spulber. Om abia de 27 ani, un june democrat şi republican, un spirit adânc, un advocat cu vaste ştiinţi, cu o limbă frumoasă... şi un cilindru dc două palmi... Când Spulber rostea o cuvântare în faţa ciobotărimei pârleştene, gurile se căscau, mintale erau cuprinse şi toate vrăbiile din ţara Pârleştilor încetau cu ciripirea lor lipsită de înţeles. Căci vorbea Spulber, Guşti, fiul lui ***„Maistoru Pinte",*** fost vătav al ciobotarilor pârleşteni, lumina ochilor ciobotăreşti,

speranţa naţiei pârleştene, Spulber, anteluptâtoriul, junele erou naţional... Şî când el vorbea, vrăbiile puteau să tacă!

Spulber era un om popular, un om mare în miniatură. Pentru ca sâ poată sta lângă omonimii său Iuliu, Marcu, Brutu, Catone şi Augustu, lui nu îi lipsea decât una: ca să fie ce au fost aceia. Dar, cu toate aceste, comun om nu era Spulber. Pentru el, Pârleştii erau o Romă în miniatură; doborârii erau plebeii; satele dimpregiur erau aliaţii romani; casa comitatului era Capitoliul; cele trei fiice ale comitelui suprem erau gâştele, cari mânruiesc Capitoliul; maghiarii erau patricii încarnaţi, iară el însuşi era precum se numea. Cu un cuvânt, pentru Spulber, Pârleştii erau Roma din toate timpurile, iară el însuşi era o cristalizatiune a eroilor romani din deosebitele timpuri.

Nu este dar minune dacă pentru maghiari, puternicii domni ai zalei, Spulber era un punct negru în faţa soarelui ce luminează fericita Ungarie.

Şi nu fără temei era privit Spulber ca un om pentru ţară, dinastie şi popor deopotrivă periculos.

El era născut român.

El vorbea şi scria câteodată şi româneşte.

Se ştie ca sigur cum că, într-o seară, el a mâncat mămăligă cu lapte.

Mai adeseori Spulber a dedarat în public cum că îi plac fasolele.

într-o ziuă el s-a lăudat că, petrecând în Pesta, a fumat o sugare făcută din tutun din România.

Este notorie cum că el nicicând nil a purtat pinteni şi nu şi-a pus catran pe musteţe, chiar nici în cea mai gingaşă copilărie a sa.

El poartă plete lungi.

Din toate aceste şi alte împregiurari se vădeşte că Spulber este un agitator ***„daco-român*** \.. Din precauţiune, el trebue pus

sub pază polițială. Toți pașii lui, toate faptele, chiar și visurile sale trebuiesc să fie controlate! Astfel cere interesul obștei.

Csehfy, credinciosul supus, fn spionare agerul maghiar din vița străveche de la ***Czaslau,*** fu însărcinat ca sâ privegheze asupra lui Spulber.

Căci Spulber era om periculos!

Cu toate aceste, Spulber este omul sentimentelor delicate. Anima lui este moale - cajaptele primăverîu și fraged, ca și curcubeta verde...

El iubește, iubește cu înfocare, iubește până la nebunie. Adeseori nopțile lui sunt pline de visuri ce anină sufletul prin dulcile lor legănări... El visează etern, deștept, ori dormind, el visează fără-ncetare. Viața lui este un lung șâr de amăgitoare visuri... Dar, ah! cine este chipul îndumnezeit? Cine este înălțatul ideal ce cuprinde bogatul sâu suflet?!... O ființă îa care el doară nici nu va putea sa străbată! „Giza", fiica mijlocie a ilustrului comite, un înger în trup și suflet, o nemintâtă copie a Venerei eline.

„Acum, oti niciodată!" își declamă Spulber patetic într-o seară de toamnă. Și-aruncă dup-aceea mantaua pe umeri; își îndesă cilindrul pe cap, luă o ghitară sub manta, luă bastonul în mânași porni spre stradă cu pașii unui „Donjuan"... Figura lui înaltă curgea prin aer asemenea unei columne purtată de tainice puteri; iară pașii repezi și lungi, măsurați cu un tact dramatic, formele învelite în larga mantaua, întreaga lui arătare era impozantă. Părea că vezi un bandit italian!

„El este!" își grăi un om scurt și îmbotit, ce se afla în apropiarea lucuinței lui Spulber, când îl văzu pre acesta ieșând pe stradă.

Era neadormitul Csehfy.

„Dar duce ceva sub manta!... Ce poate să fie acea?!"

Spionul grăi, apoi porni în urma lui Spulber, fiind cu băgare de seamă la toate gestele lui.

Seara era una dintre cele monumentale. Nici chiar cei mai bătrâni oameni nu-și aduceau aminte ca ei, cândva în viața lor, să fi petrecut seri asemenea de frumoase ca și acelea din zalele trecute... Astfel de seri se ivesc numai în toamna târzie și numai între Carpații români, ce, în culmele lor stâneoase, frâng razele căzute din lună, aruncând o îndoită lumină asupra văilor aburite de molcome vânturi... Deși era târziu, deși vremea se apropia spre miazănoapte, noaptea era palidă, părea a fi jumătate ziuă, ulițele erau pline de viață și zgomotoase... De pe culmile munțâlor străbăteau razele obosite ale câtorva focuri ce păstorii și-au făcut numai pentru că este datina a ședea seara la foc; de la marginile orașului s-auzea cântecul trăgănat al unui cor de feciori, apoi, puttate și rupte de vânt, tremurau sunetele bandii de la crâșma din margine; însutit prin ecou, pocniră câteva focuri descărcate de către voinicii de la munte numai din petrecere; iară tot la marginile orașului, în apropiarea crâșmei, urlau câțiva câni în semn de ecou disonant al armoniei universale.

într-astfel de seri nime nu putea *să* stea în casă... Oameni bătrâni, așezați pe lavițele dinaintea casâlor, femei îngrupate pe la marginile uliței șî cuprinse în viuă flecățire, copii ce se gonesc unii pre alții de-a lungul uliței, grupe de oameni, mai mici ori mai mari, în agitata discuțiune asupra chestiunilor zâhiice, pârechi de tineri amoroși, oameni ce atât de mult iubesc serile lunoase, în izolată preamblare, câni ce se mânca unii cu alții pe la crepăturile gardurilor, toată lumea era la uliță și, în special, la „Ulița cea mare", de-a lungul căreia avea Spulber să treacă.

Seara era frumoasă; oamenii voiau să gusteze și o gratuită plăcere. Oamenii înșiși își dau toate numai pentru bani; pentru-aceea ei se bucură dacă pot prinde câte un prost care Ii dă și gratuit.

Din motive necunoscute, Spulber străbătea prin această mulţâme cu o deosebiră repeziune... La tot pasul făcea trei... Oamenii ce-l întâmpinau îl salutau; unii dintre dânşii voiau chiar să-l companieze, prinzând vorba cu el; dar eroul nopţii primea cu mulţămită şi-şi purta mantaua mai departe... Pesemne astăzi el n-avea vreme d-a sta de vorbă.

Săinarnul Csehfy, care era numai ca un par de crastaveţi, începu a sânţi cu desperare cum că, în tot momentul, distanţa între el şi clientul său creşte cu câte cel puţân un pătrariu de pas.

Spulber ajunse la piaţă, centtul Pârleştilor. Astă piaţă, pe care s-au petrecut atât de mari întâmplaţi, nu este atât de mare ca şi acele întâmplări. Ea esre mărginită de patru clădiri. în faţă cu Spulber se rădică beserica ungurească; în dreapta lui este palatul unui boieriu, în faţă cu acest palat, şcoala ungurească, iară în faţă cu beserica, memorabila clădire, casa comitatului. Patru clădiri şi patru uliţe: atâta e totul.

Acuma piaţa era năbuşâtă de oameni, ca îndeobşte locurile centrale, când uliţele sunt pline...

Spulber coti pe lângă casa comitatului şi intră pe o uliţioară strâmtă, ce se deschide între şcoală şi casa pe lângă care trecu...

Când Csehfy ajunse la piaţă, dedu cum că a perdut urma lui Spulber... Desperarea lui era mai mare decât acea a unui motan care află că i s-au aruncat urmaşii în balta de lângă gard.

Intrând în ulicioara anumită, Spulber merse câţiva paşi, privi îndărâpt, ca să vadă dacă nu-l obsearvă cineva, apoi, cu o voiniceasca bravură, se aruncă peste gardul din stânga în grădina ce se ţinea de casa comitatului.

Astă grădină era alcătuită într-un stil singur în felul său. Nici francez, nici anglez, ci cu totul original, curat maghiar.

în fund se rădica o casa cu doauă caturi, şi din dos, cu un şâr de fereşti cu gratie de fer, pesemne temniţele cornitatense.

în legătură cu această clădire, în dreapta, este o altă casă, de care se anina un ce, asemenea unui pavilion, lucru făcut din lemn într-un stil, pare-mi-se, tătăresc. Acest pavilon are un balcon de scânduri, rădicat ca de doi stângeni de la pământ. Sub balcon este o uşă ce se deschide din pavilion spre grădină, lângă uşă ootrovul unui câne, care numai lanţul de care a fost legat l-a lăsat aici; iară dincolo de cotrovul cânelui stau îngrămădite: o şaua veche, nişte frâne rupte, o pâreche de cizme cu pinteni ruginiţi şi o bucată dintr-un camiş de pipă. în faţă cu balconul, în depărtare cam de 15-20 paşi, este un coteţ de hoare. Din coteţ s-aude strigătul gâştelor şi sisetul unui gânscan comandant... Trei pomi, doi duzi, un soc, şi doauă straturi de legume, unul de ceapă, altul de piparcă, înseamnă firea de faţă a gradinei, în mijlocul căreia se afla o fontană cu cârlig, ce are numai trei doage. lingă fontană, o baltă, gîur-înpregiur, piparca broaşteldr. în baltă cântă trei broaşte un vers de înţeles tainic, fiind acompaniate de un broscoi băttân, pesemne autocrat al bâlteştei împărăţii... O aţă de frunze de tutun, acăţată de stâlpii balconului, da fizionomiei locale îndeplinirea caracteristică.

Noaptea e liniştită; luna cochetează cu oglinda bălţii printre crengile arborilor; stelele strălucesc vesele pe orizonul lins; iară pe acoperişul casii apare un motan şt, oprindu-se la una dintre borţâle podului, acordă instrumentele sale muzicale.

„Aici sum!"[1] grăieşte Spulber, necutremuratul erou, când se sânte peste gard. „Acum, ri niciodată!"... El îşi scoate ghitara de sub manta şi atinge coardele ei cu degetele sale lungi. Erau şepte corzi pe astă ghitară, dar doauă lipseau, una era ruptă şi una răguşâtă. Lui Spulber însă îi lipsea numai o coastă. Deci el simţea impresiunile poziţiei sate în întreaga sa fiinţă... Anima lui bătea viforos şi tare ca ciocnirea uriaşelor scule vulcanice;

„Aici sunt!" (formă de limbă veche) ţn, *ett).*

răsuflarea lui era năduşită şi grea ca şi acea a unor foi ţigăneşti... El se sânţea însă [înj apropiarea ei, faţă în faţă cu fereasta la care ea putea şâ [se] arate, în apropiarea temniţelor ungureşti, în grădina comitatului... Eta o faptă eroică acea în care el se afla acuma!

August iubea pre Giza şi Giza iubea pre August. Ei deopotrivă se iubeau unul pre altul. Iubirea lor nu cunoştea margini. Când August trecea pe la fereastă, Giza arunca spre el privirile sale amoroase, iară August cotea pe ulicioara cea strâmtă. Atunci Giza fugea în grădină şi înamoraţii se întâmpinau la gard, lângă coteţul cel de pui, nu departe de balta încungiuratâ de ptparca broaştelor... Şi ei petreceau în preschimbare de dulci vorbe, şi fericirea lor nu cunoştea culme şi margini.

Acuma o hotărâre statornică domnea fără margini peste sufletul lui August: să facă un pas bărbătesc, o serenadă nocturnă, să declare Gizei amorul, şi sâ şi-o peţească de soţie... Eroii nu se înspăimântă de nimic!

După ce Spulber sondă împregiurimea şi află cum câ nu este nimic de absolută periculozitate în apropiare, el intona un cântec de amor.

Poezia cântată era improvizată de junele amorez în trei nopţi de vară; iară aria era o viuă reflectare a sentimentelor spulberate.

August cânta într-un ton pătrunzătoriu şi sonor - ca şi acela dat de un ferestău îndesat în anima unui trunchi uscat şi cuprins în viuă mişcare.

Motanul de pe acoperiş, în duet cu o altă fiinţă, cânta un vers nepriceput; iară acela al lui Spulber, precum l-am cules de pe undele bălţii, era următoriul

(Andante. Pianissimo.) Ah, Giza, Gizulică!
(Piano.) Fiinţă serafică!
(Forte.) Ah, Giza, Gizukancă!

[Rabiatto.) **Fiinţă îngereancă.**
Bim - bani, didtram;
Bim - bam, didiram!
(Pianofinale.) **Bîm, bam, di-di-ram; dam-dain!**

(Aria solo. Religioso.)

Tu, înger serafistic!
în nopţi eu te ador,
Şi-ţi cânt o serenadă,
Oh! plină de amor!
Din ochii tăi se varsă
O mare de lumini,
Şi buzele-ţi se scaldă
în raza serafină.
Iubeşte-mă pre mine dar;
Nu lasă-mă să per amar!...

Se rupe o coardă de la ghitară. August răguşeşte, începând a tuşi. Uşa de sub balcon se deschide, şi formele unei femei se arată în faţă cu Spulber... Este Giza! în nopţi toate vacile sunt negre; astfel, din arătarea Gizei nu străbătea în ochi decât focul ochilor ei şi figura sa îngerească. Ea nu era înaltă, dar mlădiită, ca şi coada unei curcurbete domneşti.

Pe un moment cavalerul nopţii stete pătruns de fericirea momentului.

- Ah! domnul meu! şopti Giza într-un ton moale ca ceara topită.

- Giza! înger, ori demon, ce eşti! exclamă Spulber prinzând mâna iubitei sale. Mă iubeşti tu pre mine?! ori mă dau pradă celei mai scârnave periri!

Ochii se întâlniră; animele înţeleseră tăinuita lor ardere. Drept răspuns, Giza se arunca în braţele cavalerului său... August strânse pre gingaşa fiinţă cu-nfocare la sânul arzătorul... Buze pe buze, pept pe pept, animă lângă animă... Momentul nu se poate descrie!... Dar, ah! el fu scurt!

O idee înspăimântătoare străbătu ființa Gizei... Ea tresări din dulcea visătorie și, asemenea unei cloște înspăimântate, împinse pre August de la sine. ^

— Fugi! scapă! grăi ea m ton tremurător. Ce va zace taica?... Ce va zace ilustritatea-sa? Ce vor zace ei dacă te vor afla aici?!

Spulber însă, într-acest moment, se sânțea mai puternic decât un leu șî mai viteaz decât un curcan.

- Giza! îngerul vieții mele! grăi el, transportat într-o lume ideală. Nu tremura. Tu ești a mea pe veci!... Cu armele-n mână te voi câștiga... mă voi lupta pentru tine...

într-acest moment un câne, mare cât un vițel, apăru în ușa pre care Giza a fost lăsat-o deschisă. Cănească lui voce deșteptă pre pärechea înamorară din visarea sa fericîtoare.

Cânele se repezi spre Spulber. Spulber își luă ghitara și, fără să aibă vreme a zace un „adio!" iubitei sale, se repezi spre gard. Giza, fără să aibă vreme a atinge mâna iubirului său, se repezi spre ușă... Voinicul sări gardul; dar bastonul lui rămâne în grădină și o bucată din manta în gura flocatului câne.

într-acest moment se deschise o altă ușă și, chemat de lătrătoroasa declamațiune, Csehfy intră în grădină... El nu putu să afle decât: un bărbat ce sări gardul, un baston lângă fontană și o bucată de manta în gura lui „Tisza".

Ah! ce grozave presânțâri cuprinseră sufletul său într-acest moment!...

„Suntem perduți!" grăi el... Iară pălăria rădicată de peri îi căzu din cap.

II
DUPĂ OARA UNSPREZECE

Contele ***Frikosy de Frica*** era un om renumit. El avea cei mai frumoși cai în împregiur; cânii lui erau vestiți în întreaga țară. Ia vânat nobilul conte pretutindenea era în frunte. El era un călăreț bun și mulți zâc că ar fi în stare să poarte frânile unei trăsuri de patru cai cu mai multă măiestrie decât chiar și contele Andrâsy. De la fire, contele Frikosy de Frica era un adevărat aristocrat maghiar, un strănepot al eroilor din vremile arpadiane, viteaz, cavaler, generos și mândru, un membru demn al familiei Frikoșeștilor de Frica. ***\2.J?ârbl",*** el nicicând nu se lăsa înspăimântat; la ***„Ein und zwanzig",*** el nicicând nu retira cu banca, și actrițele deopotrivă lăuda rara generozitate cavalerească a contelui Frikosy de Frica... Contele Frikosy de Frica era un om minunat, un om admirabil, un om într-adevăr mare, astfel comitatul Pârlițâlor se putea făli cu dânsul, având în fruntea sa un om ca și acesta... Căci contele Frikosy de Frica, el însuși, era ilustritatea-sa, supremul comite!

Și cornițele suprem, nobilul conte Frikosy de Frica, era un patriot mare!... Pus în fruntea unei pârlite de autonomii, el adeseori subscria cu propria sa mână actele oficioase...

...Câtă noblețe!... Cât sacrificiu pentru țară, dinastie, popor și obștie!... Cât de adânc patriotism!

Contele Frikosy de Frica era un om nemuritoriu, un adevărat decor pentru orice muzeu de rarități!...

Dar acuma, de careva luni de zale, comitatul era orfan; îngrigitoriul său părinte petrecea în depărtare, parte în Pesta, parte la moşâile sale, deoarece era tocmai vremea păturnicelor, asupra cărora nobilul conte vâna cu o deosebită predilecţie. In acest răstimp credinciosul său şi cu adânc suflet înzestratul ' vicecomite ***Rabiatosy,*** nobil de ***Spaima,*** purta frânele administraţiunei comitatense.

Nobilul Rabiatosy de Spaima nu era atât de mare ca şi poruncitoriul său conte... înainte de toate, el nu avea nici un cal. Călărea însă câteodată pte unii oameni din comitat... De asemenea el nu avea câni... El de câni nu avea trebuinţă. Nu mai puţân era inferior nobilul Rabiatosy de Spaima în celelalte privinţe... Dar, totuşi, şi el era un om minunat, un om admi-rabil şi în special, în foarte multe privinţe, un om „mare". De când trebile autonomiei zăceau pe umerii lui, el purta frâul cu mână de oţel...

Sărmanul Csehfy adeseori era gonit zî şi noapte. Căci nobilul vicecomite avea să administreze un comitat în care numărul ***daco-românilor*** era mare...

Astăzi nobilul vicecomite Rabiatosy de Spaima a fost la ţară. Sosind după zece oare acasă, deşi vremea era înaintată, deşi el era obosit de cale, nu se culcă, ci, dezbrăcându-se, luă la mână obicinuita sa lectură. Era un op istoric, intitulat ***Hora-Kloska lâzadds,*** pe românie ***Răscoala Horea-Cloşca.***

Un fior rece trecu prin fiinţa nobilului vicecomite Rabiatosy de Spaima când prinsă această carte în mână. El era însă un strănepot al lui Arpad; anima lui era de oţel şi nu se înspăimânta de orice.

îndată se deschide uşa, şi acuma, în vreme de noapte, intră de-a pururea deştept Csehfy. Nobilul vicecomite Rabiatosy de Spaima scăpă cartea din mână când văzu intrând pre încredinţatul său.

Astă întârziată apărere nu putea sâ fie decât urmarea unei grozave descoperiri.

Şi-ntr-adevăr, arătarea lui Csehfy era una dintre cele mai înspăimântătoare... Perii lui erau rădicaţi spre ceriu; ochii îi ieşiseră de trei degete din cap, şi tot trupul lui era cuprins de o tremurare convolsivă.

- Domnul meu!... Toţi suntem perduţi! Planul olahilor este gata!

Tresărind la aceste cuvinte, nobilul vicecomite Rabiatosy de Spaima sări în picioare, încât se lovi cu capul de plafon... Căci nobilul vicecomite Rabiatosy de Spaima era un om lung, mai lung decât un par de fasole; el era cât un stâlp de la telegraf.

- Ce e? Ce s-a întâmplat?... Este patria în pericol? întrebă el aspru, privind de sus în jos spre Csehfy, care era un om scurt şî gros, iară nu atâta de lung.

- Este patria, este naţiunea, suntem noi, totul este în pericol!

- Ce e? Cum? Grăieşte!

- Ah! domnul meu, ascultă!... Şi mânia ta sâ nu se verse asupra mea, grăi sărmanul Csehfy. Şi apoi, după o grea răsuflare, continuă în ton tremurâtoriu : De câteva seri uliţile sunt pline de olahi. Până în nopţile târzie ei stau, cuprinşi de tainice şoptiri, adunaţi în uliţi... Cu câteva zale înainte de asta am văzui o mulţime de cai în apropiarea Pârleştilor, cai ce nesmintit au să fie destinaţi pentru cavaleria daco-română... Ieri am văzut vro 300 de oi adunate la marginea Pârleştilor, vro 80 de gâşte şi vro 30 de vaci, toate destinate ca să fie provizie pentru daco-tomâni. Presimţeam dară apropiarea unui pericol şi privegheam cu îndoită îngrigire. Astăzi, seara, încă din vreme m-am postat în apropiarea locuinţei lui Spulber.

Atenţiunea nobilului vicecomite Rabiatosy de Spaima se întrei, însuti la auzârea numelui Spulber.

- într-un târziu - continuă Csehfy, neobositul privighîtoriu - Spulber apăru pe stradă. El era învelit într-o manta mare şi largă; paşii lui erau lungi şi grei; întreaga sa arătare era acea a unui ***Decebalon Horia.***

i.a auzârea numelor Decebal şi Horia, nobilul Rabiaros^ de Spaima tresări convulsiv.

- Sub manta Spulber ducea un pachet... Ce a fost în acel pachet?... Vom vedea mai târziu!... Eu îl urmai cu paşi repezi... Dar el era lung, şi eu scurt. Am rămas puţântel îndărăpt. Pe strade oamenii il întâmpinau cu ovaţiunî: unii îi şopteau chiar vorbe tainice... Spulber mergea însă repede şi, când ajunse pe piaţă, unde roiau oamenii, eu îi perdui urma...

- Aî perdut urma?! Nefericitule! exclamă nobilul vicecomite Rabiatosy de Spaima.

- O, vina nu este a mea! Spulber este un par; iară eu sum numai un butuc! Ce sâ fac dar?! M-am postat la colţul pieţei, ca să aştept rentoarcerea daco-românului. EI nu veni! îndată pătrunsă lătratul cânelui Tisza în de-a pururea deschisa mea ureche... O presânţire mă trasă câtrâ grădină, de unde se auzea lătratul... Ah, ce a trebuit să văz?!

- Ce?... pentru D-zeu?!

- Spulber a fost în grădină!

- Spulber?!

- Da!... La fontană era bastonul Iui, iară o bucată din mantaua în gura lui Tisza!

Nobilul vicecomite Rabiatosy de Spaima căzu pe un scaun din apropiare.

- Suntem perduţi!... mai mult nu putu să zacă.

încuragiat de această desperare, în veci priveghetoriul Csehfy cuteză cea din urmă şi cea mai grea lovitură:

- Da — grăi el - Spulber a fost şi a subminat casa comitatului, căci în pachetul ce el ducea sub manta nu putea să fie alta decât prav de puşcă.

- Subminat?!... Prav de puşcă!... exclamă nobilul vicecomite Rabiatosy de Spaima în ton năduşât. Suntem perduţi! şi, grăind el aşa cum era, în negligea, se repezi spre uşă, sânţind, cum că pământul tremură deja sub el.

- Staţi! îi grăi în veci priveghetoriul Csehfy, reţinându-1. Am pus doisprezece feciori sâ steie pază la grădină. Minele sunt puse, dar ele nu pot fi aprinse.

Nobilul vicecomite Rabiatosy de Spaima se opri pe un moment.

- D-apoi dacă iasca aprinsă este deja pusă de Spulber?! grâi el pornind din nou.

Şi, pornind, nime nu putu să-1 mai oprească... O! pericolul şi iubirea cătră viaţă ce nu sunt în stare?!...

Csehfy stete câteva momente uimit de spaima ce-1 cuprinsese şi pre dânsul. Se repezi dup-acea în urma domnului său şi-i peri şi urma.

Sărmanele de familii ce rămaseră dormind pe cuibul perzării!...

Peste câteva minute nobilul vicecomite Rabiatosy de Spaima, dimpreună cu credinciosul şi etern priveghetoriul Csehfy se aflau în casa domnului ***Punguleanu,*** om român, dar, şi el, mare domn la comitat şi, în momentele de desperare, razămul domnilor încă mai mari decât dânsul.

Domnul Punguleanu era un om mic, dar îndesat şi tocmai pentru aceea mai înţelept decât toţi domnii din comitat, deoarece el nicicând nu purta pantaloni albi şi.»» ***mânca nici mămăligă, nici fasole, ci ţinea doi câni*** cari contelui Frikosy de Frica îi foarte plăceau. Afară de asta, domnul Punguleanu era cel mai bun calabrist şi avea cinci copii, dintre cari doauă fete... Oamenii îl numeau şi ***Pungubinyi,*** şi el nu se supăra, din ce se vădeşte cum că el nu numai ca calabrist, ci şi ca patriot era bun.

Calabristul patriot Pungulânyi era un om nu numai înțelept, dar si cu vaste știind. De înțelepciunea și științile multe nu numai ceafa lui era pleșugă, djr și de pe coate i s-au fost ros toți perii. Aceasta anume astfel cum că el, încă de când era student, când învăța, se punea cu coatele pe masă, ș-anina capul de palmi și astfel, stroflocând din când în când perii capului său, pătrundea și cele mai adânci materii. Sunt unii cari zâc că ar fi văzut masa Ia care el studiază... Sunt în ea doauă borti, urma coatelor.

Astfel nime, afară de el, nu a putut sâ fie consiliarul intim al nobilului comite suprem, contele Frikosy de Frica.

Acuma, într-acest moment de desperare, el fu trezit din somn.

Când înțelese cauza acestei nocturne vizite, el surâse liniștit, dar se feri de a răspândi acea liniște... O! el era înțelept.

- Frațâlori grăi el în ton înțelepțâtoriu. Pericolul este mare, dar noi tocmai penttu aceea trebe să ni păstrăm cumpătul. Să nu ni perdem capetele tocmai atunci când suntem în pericol de a le perde... Românii voiesc revoluția; ei voiesc să facă o Daco-Românie. Deci, noi trebe sâ luptăm cu bărbăție, iară să nu ne înspăimântăm, căci atunci suntem perduți!

- I,a luptă! exclamă nobilul vicecomite Rabiatosy de Spaima, prinzând în mână o cizmă împintenată a lui Pungulânyi... Cu aceasta ucid o întreagă armată de ***olahi*** sălbateci!

- Mai liniștit! îi răspunse înțeleptul sfetnic Pungulânyi. Luptele vor urma. Acuma însă, înainte de toate, să ne organizăm. Ați pus pază la grădină?

- Pus, 12 feciori!

- Bine! acuma să trămitem un curier cu derjeșă- la iluștri tatea-sa!

- Bravo! bravo!

Depeșa fii pusă:

„Ilustrităţii-sale nobilului conte suprem comite ***Frikosy*** de ***Frica*** în Paturna. Țara este în pericol. Românii fac revoluție. Daco-România în fașe. Veniți la fața locului. Ordonați ca de loc să ni vină cel puțân trei regimente de honvezi cu artileria în marș grăbit. Porniți la moment!"

- Poftim depeșa! Subscrieți! grăi înțeleptul sfetnic Pungulânyi cătră nobilul vicecomite Rabiatosy de Spaima.

- Subscrieți d-voastre! îi răspunse acesta.

- D-ta ești vicecomite!

Argumentul fii destul; depeșa fu subscrisă; un călăraș o duse la cea mai de aproape stație telegrafică, poruncindu-i-se ca să aștepte răspunsul și sâ vină cu el în ruptul sufletului, chiar și dacă ar fi să crepe calul. După aceea se aduseră următoarele hotărâri:

încă acuma, în noaptea asta, să se concheme o adunare a bunilor patrioți.

Tot într-astă noapte să se vadă dacă cumva minele puse nu afumă.

Dacă minele ar afiima, de loc să se curățească casele comitatului de locuitori primejduiți.

Tot pianul să se țină în secret, pentru ca daco-româniștii să poată fi surprinși.

Să se adune toate armele la un loc sigur.

Peste un pătrariu de oară toți bunii patrioți ai Pârleștilor se aflau adunați la un loc, într-o casă sigură, ce cădea Ia o îndepărtare de o milă pătrată de la subminata casă comitatensă, fiind totodată despărțită de asta printr-un munte stâncos.

Nobilul vicecomite Rabiatosy de Spaima, ca să nu rămână în neglîgea, a îmbrăcat din vestmintele înțeleptului sfetnic Pungulânyi... Erau cam scurte, dar erau!

Se constitui nobila adunătură, constatoare din 47 fii ai lui Arpad, un strănepot al lui Traîan și un maghiar din vița străveche de la Czaslau, toți oameni mari și minunați și până la unul Pungulânyi, viteji și fără frică. Adunarea abia-și

începu lucrarea, când intră ***Marczî,*** curierul trămis cu depeşa aducând în spate pelea calului pe care a călărit, iară în mână o depeşă, răspunsul primit* de la nobilul conte suprem comite, ilustriratea-sa Frikosy de Frica.

Adâncă linişte, mai adâncă decât gândirea înţeleptului sfetnic Pungulânyi.

Depeşa, scrisă cu sânge din venele nobile ale nobilului conte suprem comite Frikosy de Frica, fu cetită:

„Domnului vicecomite Rabiatosy, nobil de Spaima, în Pârleşti. Am ordonat ca sâ vi meargă trei regimente de honvezi. Fiţi aspri! Eu nu pot să vin, deoarece am mâne dimineaţă să vizitez grajdiurile hergheliei de la Mâgăreşti."

Patruzeci şi opt de guri steteră căscate după ce această depeşă fu cetită.

Una, a lui Marczi, rămase închisă, deoarece el era cu mult mai prost decât să poată afla sensul depeşei; alta, a lui Pungulânyi, se deschisă spre vorbă, deoarece depeşa nu era după placul lui.

„El trebe să vină; Rabiatosy trebe să fie blamat, căci altfel eu nu pot să devin vicecomite în locul său... Şi este în interesul meu şi al românilor ca eu sâ fiu vicispan", se gândi Punguleanu. Dar nu spuse nimănui ce gândea.

- El nu poate veni?! grăi el către adunătură. Trebe să vină. Altfel suntem perduţi!

Adunarea fu convinsă că fără de nobilul conte toţi sunt perduţi.

înţeleptul sfetnic Pungulânyi compuse o noaua depeşă. El, care mai bine cunoaşte pre nobilul conte şi ilustru comite, ştia mai bine unde să-1 atingă.

Depeşa suna:

„Ilustrului conte suprem comite Frikosy de Frica în Mâgâresti... Daco-românii au prins pre cânele «Hector» şi voiesc să-1 tragă în frigare. Veniţi!"

Nobilul vicecomite Rabiatosy de Spaima subscrisă şi această depeşă, deşi ea cuprindea în sine o minciună; dar pentru ţară, popor şi dinastie el era orice în stare.

Depeşa fu trămisâ cu un alt cal.

Peste o oară stâlpii ţării se aflau în grădina comitatensă.

în toamna târzie, înspre zori, este frig. Din pivniţele comitatense ieşeau aburi grei pe ferestile de către grădină.

Ia motivarea înţeleptului sfetnic Pungulânyi, se constată cum câ minele afumă şi se hotărî cum ca de loc să se ordoneze transportarea familiilor în alte locuinţe.

Cei de lată se depărtară. Csehfy cu Pungulânyi îşi expuseră viaţa intrând în casa primejduită, pentru ca să deştepte familiele din somn.

Transportarea familielor se făcu în secret, ca nu cumva daco-românii sâ observe ceva.

Se transportă numai ce vieţuieşte, afară de robi şi servitori, căci aceştia erau români.

Peste o oară totul fu în ordine... Adunătura se constitui din nou. Marczi sosi cu a doaua pele de cal în spate şi cu a doaua depeşă în mână.

Depeşa suna:

„Domnului spectabil vicecomite Rabiatosy, nobil de Spaima, în Pârleşti. Am pornit. 1000 de galbeni aceluia care mântuieşte pre cânele meu!

de Frica "

Patria fu mântuită... înţeleptul sfetnic hi înălţat la ceriuri; iară bunii patrioţi aşteptară sosirea nobilului conte în fruntea honvezâlor.

III
ORGANIZAREA OŞTIRILOR

Zaua următoare era vineri. Aşadară, o zi de post. Spulber, ca român înfocat şi creştin bun, des-de-dîmineaţâ se sculă, se spălă pe faţă şi porunci ca să i se dea ceapă cu pâne... Tocmai era cuprins într-acest delicat dejun, când uşa se deschise şi, pe faţă cu expresia unei adânci tăinuiri, intră o babă bătrână...

După ce ea privi in giur, pentru ca să vadă dacă Spulber este singur ori ba, scoase o scrisoare din sân şi o prededu tânărului cavaler de ceapă mâncătoriu.

Scrisoarea era de la Giza, scrisă cu propria ei mână.

Spulber deschise scrisoarea...

Mâna lui tremura; anima lui bătea viforos; ochii lui se împăingeniră... El începu a sânţi cum câ i se topesc potcoavele de pe călcâi.

Scrisă de mâna delicată, scrisoarea suna astfel:

„Iubitul meu!

Suni cuprinsă de despcraţie. Astă-noapte furăm trezite din somn şi transportate în casa domnului Gavalerosy. Se vorbea de tine şî despre dispoziţiuni şi planuri secrete, de care tu nu ai să ştii nemic... Mi s-a poruncit ca să ţin toate cele întâmplate secret. Se vorbeşte ca voi sâ fiţi suprinşi.

Te sileşte dar... Grăbiţi!... Ilusrritatea-sa va veni mâne ori poimâne.

Eu sum a ta pe veci ! Tu eşti speranţa mea ! Tu eşti mântuirea mea!

Te sârur!

Giza'

După cetirea acestei scrisori, Spulber stete câteva momente încremenit. El nu pricepea cele scrise. Dar spiritele mari în toate împregiurârile se ştiu orienta.

El se aşeză la masă şi scrise următoriul răspuns:

Te iubesc ! te ador! am nebunit!... Viaţa mea este a ta!... Pentru tine ***sum*** gata a mă lupta cu zmei!

Nu despera.

August"

Scrisă, sigilată, predată, trămisă...

După ce baba se depănă, junele cavaler ceti scrisoarea Gizei încă o dată.

„Nu pricep! îşi zâse el după cetirea scrisorii. Nu pricep!... Pentru ce au fost ele transportate? !... Ce are asta a face cu mine?... Ce planuri secrete?... pre care eu nu pot să le pricep!... Ilustritatea-sa, tarăl Gizei, soseşte mâne ori poimâne?... Ce va să zacă asta?!"

Fruntea Iui Spulber se încreţi, genele lui se zburliră, ochii lui se ridicară spre ceriu: o idee grandioasă pătrunsă sufletul Iui, „înger! Te pricep! exclamă el transportat. Mâne ori poimâne are să sosească ilustriraiea-sa... Ei făuresc planuri despre cari eu să nu ştiu nimica?! Pricep! pricep mârşava voastră uneltire! I,a luptă dar... Moarte ort viaţă! Pentru Giza toate sum în stare!"

El se aşeză din nou la masă şi începu să scrie, în răstimp de doauă ore 17 scrisori fură scrise,..

Planul era gata; acum se lucra pentru executarea Iui. Spulber era rezolut!

- ***Fulger!*** chema Augustjcând fu gata cu sigilarea celor 17 scrisori.

LJşa se deschise, şi un tânăr înalt şi subţâre, ca un fiV de cucută, intră în casă. Era Fulger, scrictoriul, încredinţatul, posta, curierîul, tulgerul lui Spulber.

- Porunciţi! zâse el intrând cu sfială.

Spulber se sculă în picioare, luă o poziţie impozantă.

- Aici sunt 17 scrisori! grăi el rezolut. Iţi vei lua o căruţă cu doi cai buni şi vei duce acesre scrisori Ia adresă. M-ai priceput?!

- Da! răspunse Fulger, culegând scrisorile de pe masă.

- Avem sâ facem un pas rezolut. Misiunea d-tale este secretă. Soarta naţîunei depinde de la pasul nostru.

Pre Fulger îl cuprinsă un fior tremurător, dar el era adjutantul marelui strateg Spulber... El porni!

Peste câteva ore, 48 de români rezoluţi, prezidaţi de Spulber, discutau asupra unei grave chestiuni, adunaţi fiind într-o casă părăsită, ce se afla în pădure.

Era vorba ca să fie suprinşi, şi ei, conduşi dc marele lor strateg, voiau să prevină, să suprinda înşâşi.

- Fraţi! români şi concetăţeni! grăi Spulber înainte de despărţâre. Ni-am jurat credinţă! Acuma fiecare la lucru!

Răspunsul: un viforos murmur.

Peste câteva oare Spulber călărea cu repeziunea unui fulger dc-a lungul drumului de ţară înspre satele ***Ciocăneşti, Vezura, Zburliţi*** şi ***Viforoasa.***

Pe orizon se ridicau nuori grei; un vânt aspru, viforând de Ia miazănoapte, sufla frunzele îngălbenite de pe copaci, însemnând trecătoria serilor frumoase.

Seara acelei zile era un contrasr al serii de ieri. Ploua în stropi grei şi deşi din toti nuorii ceriului; tară vântul aspru bătea stropii reci în feţele călătorilor... In adâncul nopţii întunecate, acum, când oamenii nici cânii nu şi-i lăsau afară, ca o fantomă prevestitoare de grele cercări străbătea un călăreţ prin şiroaie... Era August, junele cavaler, Spulber, neobositul strateg... El călărea spre Pârleşti... Copitele calului aruncau schintei din petrile ude; iară Spulber era flămând.

Ciocanul purtat de roatele orologiului dete de unsprezece ori în clopotul din turnul bisericei ungureşti când neobositul Spulber descăleca de pe murgul său.

Intrând în casă, el află pre credinciosul său Fulger dormind la masă cu capul în pumni. Oboseala zalei a slăbit puterile curierului aprig.

'1 rezât fiind, Fulger, după o scurtă introducere somnuroasă îşi dete raportul.

Rezumatul acestui raport important este următoriul:

Patrusprezece scrisori au fost înmânate. Mâne se va ţine o adunare secretă în pădure la ***Ciomăgeşti.*** Oamenii sunt gata.., Domnii ***Cârligu*** şi ***Corompanu*** n-au fost acasă... Domnul ***Zburlan*** a trămis următoarea scrisoare:

„Spectavere domnule!

Primind înştiinţarea şi apelul d-voastre, cu toţii am fost însufleţiţi. Maghiarii voiesc să ne suprinda: sâ fim precauţi!... Din satul nostru vin 70 dc oameni cu 24 de puşcaşi, din ***Ciotorani*** 45, cu 22 de puşcaşi... Celelalte sate nu ştiu. Mâne la 7 oare dimineaţa vor fi la d-voastră!

D-voastră sunteţi speranţa noastră!

Umilit serv al dv,

Pintea Zburlan"

Spulber surâsâ cu satisfacţie după cetirea acestei scrisori.

- Poţi merge! grăi el cătră somnorosul Fulger. Suni îndestulii. Mâne la şepte oare să fii aici.

Fulger părăsi scena, zâcâ/id o somnoroasă „noapte-bună!", şi August rămase singur.

„Am învins! exclamă el când se sânţi singur. Giza va fi a mea. Maghiarii nu ne vor suprinde!... Dar când va veni el?"

Spulber se asedie, acum d-a treia oară, la masă. Scrisoarea fu adresată cătră Giza:

„înger!

Suntem gata... Ce) puţin o mie de voinici îmi stau la dispoziţie... Cc au făcut contrarii în decursul vinerei? Când va veni ilustritatea-sa?

Te iubesc!... cer răspuns grabnic!

Al tău pe veci!

August"

După ce astă scrisoare fu scrisă, cuvertatâ şi sigilată, August o pusă pe masă, pentru ca mâne des-de-dimineaţă să fie expedâtă.

într-astă noapte Spulber visă dulce. Ah! după muncă, odihna este dulce.

Până ce Spulber îşi organiză oştirile, nici contrarii nu odihneau.

Des-de-dimineaţă se opri intrarea pe ulicioara cea strâmtă, pentru ca trecătorii să nu poată privi la celea ce se petrec în grădină.

Porţâle fură închise şt intrarea oprită oamenilor neîncredinţaţi.

După acesre pregătiri, roţi robii din temniţe fură scoşi şi prevăzuţi cu scule săpătomice. Sub conducerea neînfricoşatului şi înţeleptului sfetnic Punguleanu, se sapă până la fundamentul

clădirei, şi după acea se constată, precum zace el, Punguleanu, cum că fiind pravul de o calitate ordinară şi fiind minele rău făcute, ele au ars în decursul nopţii.

După această constatare, toate femeile îşi cuprinseră locuinţele, dar bărbaţii, de la fire mai precauţi, nu cutezară a se expune. Astfel cerea şi interesul patriei, ai cărei razăm ei sunt!

Se exmisâ o comisiune constatatorie din cinci membri: nobilul vicecomite, ca preşedinte, un medic, un ingenier, un advocat şi un judecătoriu. Numai după ce aceştia, din culmea unui munte înalt, ce se afla în dosul clădirii comitatense, prin mijlocirea unui ochian, consratară cum că minele într-adevăr nu afumă mai mult, se hotărî cum că şi bărbaţii sâ intre în clădirea subminată. Dar totuşi, considerând cum că este cu putinţă ca să fi rămas încă câteva sfarmuri de prav şi o scântâulică de foc, s-a privit ca precaut a se amâna intrarea până mâne-zi, sâmbătă, Ia opt oare dimineaţa.

Hotărându-se toate aceste, se trâmiseră doi curieri: unul în calea honvezâlor, altul în calea nobilului conte, ilustru supracomite Frikosy de Frica.

Se adunară toate armele şi muniţiunea ce stau la dispoziţia patrioţâlor.

Altfel speranţa lor erau honvezii.

La trei oare după-ameazăzi se ţinu o adunare grandioasă, la care luase parte 480 de patrioţi din loc şi împregiur, fiind ei prezidaţi dc nobilul vicecomite Rabiatosy, nobil de Spaima.

Ia patru oare şi un pătrariu adunarea priimi următoarea depeşă secretă, pusă în cifre, pre care numai nobilul vicecomite le pricepea:

„Spectatului domn vicecomite Rabiatosy, nobil de Spaima. Am sosit. Mâ aflu ascuns în pădurea de la Fricoşi. Satele din împregiur sunt în mişcare. Un spion al nostru a aflat cum că

ei nu aşteaptă decât sosirea mea. M-aş duce-ndărâpt, dar nu cutez. Ani ordonat ca să mi se trimită aici în pădure cele trei regimente de honvezi şi să ni sâ tramită încă alte trei... Vă ţineţi. Duminecă desigur am să fiu cu honvezii în mijlocul vostru.

t

contele de Frica"

Efectul produs dc această depeşă nu sc poate descrie. 480 dc oameni erau cuprinşi de spaimă, dar nu de spaima „de Spaima", ci de spaima daco-românilor... Ei porniră spre uşă.

-Staţi! domnilor! li grăi necutremuratul Pungulânyi, surâzând pentru sine. Dacă ne despărţâm, suntem perduţi. In unire este puterea. Mâne dimineaţă vom merge cu toţii în casa comitatului. Arme avem. Aici ne vom apăra până la sosirea honvezilor!

în zădar vorbea... Eroii părăsiră localul.

- Ei bine!... mergeţi în ghearele românilor! li striga înţeleptul si necutremuratul Pungulânyi.

într-un moment, cei 480 fură laolaltă. Argumentul a fost puternic.

Astfel petrecurâ, în viuă priveghearc, cu armele în mână, cu degetele pe oţele şi cu vitejia în vene, până în ziorîle sâmbetei, aşteptând sosirea honvezilor şt pornirea luptei daco-române.

Dimineaţa înspre şapte oare, Csehfy, dimpreună cu Punguleanu, singurii cari au dormit în noaptea trecută, merseră la casa comitatului, pentru ca sâ pregătească terenul şi sa facă cu putinţă ca cei 480 să poată veni furişat şi fără a fi văzuţi, prinşi şi ucişi de olahi.

Peste o oară Csehfy coborî treptele cu faţă veselă... Cineva trebe sâ-i fi zâs ceva îmbucurătorul.

I,a noauă oare Spulber priimi următoarea scrisoare:

„Iubitul meu !

Te iubesc! Sum a ta pe veci!

îţi fac cunoscut cum că trei regimente de honvezi sunt în pădure la Fricoşi... Contrarii sunt adunaţi în câsoaia «din pădure», 480 la număr. Iluştritatea-sa duminecă va fi aici!

Te sărut! Luptă ! A ta pe veci!

GizelLi"

Pre Spulber îl trecu un fior rece când ceri această ştire.

- Trei regimente de honvezi! exclamă el tremurând în toată fiinţa. Lupta este pentru moarte ori viaţă. Fie!... Eu nu voi fi blamat! Ei fac paradă cu trei regimente; noi vom face cu trei mii de români verzi!

Spulber se puse de a patra oară la masă:

„Domnul meu!

Mâne, la trei oare după-amcazâzi, sâ fim toţi adunaţi în pădurea de la Ciuma. Trei regimente de honvezi sunt în pădurea de la Fricoşi. Ei sunt mai departe. Ilustritatea-sa va fi mâne acasă.

Fiţi rezoluţi!

Spulber"

Astă scrisoare se trimisă în 17 exemplare prin curierul Fulger.

Spulber însuşi încalecă la moment.

Pc ceriu norii începură a se resfira, iară un câne începu să latre pre călăreţul june de-a lungul uliţei mari.

IV

PORNIREA LUPTEI DACO-ROMÂNE

joi noaptea, înspre ziorile vinerei, camerieriul excelenţiei-sale înaltului ministru de Interne, contele ***Alarich de Bau-Bau,*** când dormea mai dulce, fu trezit din somn printr-un curier al oficiului telegrafic. El aducea o depeşă grabnică de la nobilul conte suprem comite Frikosy de Frica.

înaltul ministru fu trezât din excelentul său somn, pentru ca sâ i se înmâneze depeşa. Scrisa în cifre, depeşa suna:

„Excelenţei-sale înaltului ministru de Interne al maicstăţii-sale regale, nobilului Alarich, conte de Bau-Bau. Olahii din comitatul Pârliţilor au pornit spre o rcvolnţiune daco-română. Cer ca trei regimente de honvezi sâ ordoneze a veni în marş grăbit la faţa locului."

Contele de Frica"

înaltul ministru scăpă depeşa din mână.

După ce se reculese, excelentul ministru de Bau-Bau trămise înştiinţare grabnică la ceilalţi miniştri, tot atât de excelenţi, conchemându-i la o siătuire pentru mântuirea ţării, a naţiunei şi a dinasriei.

Peste o oară, miniştrii, şepte la număr, se aflau adunaţi la un loc... Şi erau aceştia după rangul şi însemnătatea lor:

Excelenţa-sa înaltul ministru preşedinte, nobilul conte ***Armin de Wrbcky;***

Excelenţa-sa înaltul ministru al Internelor, nobilul conte ***Alarich de Bau-Bau;***

Excelenţa sa înaltul ministru de Război, generalul cavaler ***Paul de Bum-Bum;***

Excelenţa-sa înaltul ministru de Comerţ, ***Moriţ Rosenbfah,*** nobil de ***Uj-Pest;***

Excelenţa-sa înaltul ministru al Cultelor şi Instrucţiunii Publice, ***Jean Paul de l.ionier;***

Excelenţa-sa înaltul ministru de Comunicaţiune, baronul ***Wenczel de Ruskow;***

Excelenta-sa înaltul ministru de Poliţie, nobilul ***Taksony,*** nobil de ***Coada*** şi ***Potlogeşti.***

Toţi oameni mari, diplomaţi de rangul întâi şi maghiari din viţe bătrâne, dar venind acuma grăbit, n-au putut să-şi pună în pripă decoraţiunile pe pepturile purtătoare de merite neşterse.

Fâcându-Ii-se cauza cunoscută, înalţii miniştri căzură într-o nemaiauzită confuziune. Unii dintre dânşii făcură propunerea ca să pornească numaidecât cu toţii înspre Viena, deoarece interesul comun cere ca ei să nu se expună.

Numai doi miniştri fură contra acestei propuneri: ministrul de ***Coada,*** pentru că, vorbindu-se nemţeşte în consiliu, el nu pricepea nimic din cele ce se vorbeau, şi ministrul ***de Lionier,*** pentru că el nu iubea pre nemţii din Viena şi afla de nepotrivit ca sâ fugă de frica românilor în braţele ncmţâlor. Acest din urmă făcu dară propunerea ca numaidecât să se cerce în arhivul statului actele privitoare la răscoala ***Horia-Cloşca*** şi să se ieie tot acele măsuri cari s-au luat atunci.

Această propunere fu priimită numai sub rezerva, încât în răstimp de 24 oare românii fiu ar încungiura Buda-Pesta. Astfel se aduseră, pe baza actelor aflate şi studiate, următoarele hotărâri:

„Sâ se consigneze prin ordinațiuni secrete toate garnizoanele din tară, precum şi batalioanele de honvezi ce tocmai se **aflau** în bivuac la manevrele de" toamnă.

Sâ se ordoneze ca trei regimente dc honvezi de loc sa pornească la fața locului.

Generalul *de Concini* să se denumească comandant al acestei trupe.

Toată treaba să sc țină secret, organizându-se o corespondență secretă între ministeriu şi comanda trupelor.

Sâ se trămită o depeşă la ministrul de Răzbel şi Ia comanda trupelor comune.

Să se ceara raporturi telegrafice dc la toți comiții supremi, cu deosebi din părțile române, sârbe şi slovace, precum şi despre mişcările din Croația."

Vineri des-de-dimineață în lagărul de la *Cerepari* ***zeci*** de trâmbițe chemau ostaşii la concentrare grabnică.

în jumătate de oară trupele erau concentrate.

Generatul de Concilii, un italian aspru în manierele sale, ostaş de la fire, chemă pre comandanții batalioanelor înpregiurul său şi, prin câteva cuvinte, li comunică misiunea în care au sâ pornească.

Subcomandanții începură să tremure caii. Dar ei aveau să aleagă între doauă: fuzilada sau lupta cu românii... Ei aleseră cea din urmă, deoarece era mai problematica.

Ostaşâlor li se comunică cum câ au să pornească la o manevră mai marc.

înspre şase oare, trei regimente de honvezi mergeau în marş repede pe drumul către Pârleşti.

Un escadron de husari mergea înainte, o baterie de tunuri forma coada.

Era vorba ca trupa sâ sosească neobservată la fața locului, pentru ca să poată surprinde pre revoluționari. Deci ea-şi făcu

marşul în cea mai marc linişte, pe căi ascunse, prin păduri si hârtoape.

Seara la şapte oare trupa îşi permise un scurt repaus în pădurea dc la Ciobăneşti. Generalul de Concini tocmai mânca cele din urmă fire dc macaroni, când sosi un curier cu o depeşă.

Generalul îşi găti mâncarea, se linse pe degete, apoi ceti depeşa:

„ Viteazului general imperial Giovarmi de Concini, în pădure.

Am sosit. Mă aflu ascuns în pădurea dc la Fricoşi. Nu curez să merg mai departe. Olahii sc mişcă. Te rog să vii cu regimentele aici la mine!

de Frica "

Cetind aceasta depeşă, generalul dc Concini nu putu ascunde un surâs mai mult vesel decât sarcastic.

„Egli tutisono "difiica» /"îşi zise el, apoi ordonă pornirea cătrâ pădurea de la Fricoşi.

In noaptea dc vineri înspre sâmbătă cătrâ 12 oare, trupele începură a bivuaca în pădurea de la Fricoşi.

După îndelungată cercare, aflară şi pre nobilul conte suprem comite, ilustritatea-sa Bela Frikosy de Frica. EI era ascuns în gauna unui stejar uscat, iară suita sa, constatatoare din 15 persoane, se afla prin tufîşcle din împregiur.

Bucuria contelui de Frica nu cunoştea culme şi margini.

Se împărțârâ munițiunile între ostaşi. Fiecare priimi câte 15 încărcături.

Tunurile fură încărcate.

Armata se postă la un loc potrivit, construindu-şi baricade provizorie din câțiva copaci culcați în pripă.

Escadronul dc husari se împărţi *tn* patrule, mai mari ori mai mici, cari fură exmise pentru a recognoaşte terenul.

Câteva patrule de pedestrasi^sub comandă sigură, fură trântise pentru a se informa despre mişcările din satele împregiurimei.

Trei feciori din suita contelui, români din Pârleşti, fură tramişi pentru ca să spioneze.

Sâmbătă dimineaţa la cinci oare ***Mitru Florii Pascului,*** unul dintre spioni, sosi cu următoarele informaţiuni:

astăzi românii se vor aduna la un loc anumit în pădure, pentru ca să ţină sfat.

Toate satele din împregiur se aflâ în mişcare.

Foc şi omor nu s-au întâmplat până acuma.

Românii se vor aduna dumineca la trei oare, pentru ca să vină cu toţii spre Pârleşti.

De loc după priimirea acestor informaţiuni se ţinu un consiliu de răzbel şi se hotărî:

1. Să se încerce o împăcăciune cu românii revoltând.

2. Spre acest scop un exmis din partea armatei să meargă ca parlamentar la Pârleşti, fiind acompaniat de ilustritatea-sa, contele de Frica.

3. Deocamdată, până la priimirea unor noauă informaţiuni despre mişcări mai serioase, totul sâ rămână în ***status quo".***

Contra punctului 2 se rădică protest solemn. Nobilul conte dc Frica declară solemn cum câ el nu se va expune.

- Domnul meu! îi grăi generalul de Concilii în ton aspru. D-ta trebe să mergi! Voieşti ori ba. Ca plenipotenţiat al guvernului, numai d-ta poţi încheia pace! Altfel dorinţa mea este... a fuzila.

Contele de Frica tremura până-n călcâi.

Dintre doauă morţi, el alesă cea mai problematică. „Ei! - se gândi el - mai bine decât să mor, li-oi da drepfda

Daca-România. " Dar îşi rezervă dreptul ca până la Pârleşti sâ poată merge travestat.

Veni să se aleagă parlamentarul. Toţi ofiţirii se tăiau de la astă misiune, afară de unul, puternicul cavaler ***de Amorinschi,*** căpitan de călăraşi, polon de origine şi adjutant al generalului Concini, un om în trup şi suflet deopotrivă mare, cu un nas mare, roşu şi cu neşte musteţe sucire si lungi de o palmă... Iară pintenii lui erau - ***horrendu dictu -*** ascuţiţi... El fu trimis ca parlamentar.

Deşi nobilul cavaler şi căpitan de călăraşi, adjutant al generalului comandant, de Amorinschi călărea foarte bucuros, la dorinţa nobilului conte suprem comite, ilustritatea-sa Frikosy de Frica, astă dată el porni cu căruţa... Anume: nobilul conte şi ilustru suprem comite Frikosy de Frica se travestă ca cărăuş român, făcând pre vizitiul nobilului cavaler şi adjutant al generalului comandant, căpitan de călăraşi Amorinschi, care se puse într-un prost căruşor românesc, şezând el pe un snop de comuni tulci şi purtat fiind dc către doi cai suri, sub conducerea marelui vizitiu, înspre Pârleşti.

Erau aproape noauă oare când modesta trăsură sosi în satul Ciomăgeşti... In mijlocul satului, la casa oraşului, erau adunaţi vro 50 de oameni, dintre carii vro treizeci înarmaţi... Când aceşti oameni observară trăsura, în care şedea un căpitan, ei îndată porniră în calea ei.

Nobilul conte de Frica scăpă frânele din mână.

Nobilul cavaler Amorinschi puse mâna pe oţelele revolverului său... El avea la sine 13 revolvere încărcate.

— Bună-ziua să deie Dumnezeu! grăi unul dintre oameni către nobilul conte de Frica, care, la arătare, părea a fi român. De unde veniţi, măi frate?

Nobilul conte de Frica avu atâta prezenţă încât nu răspunse nemic. Cea dântâi vorbă a sa ar fi arătat că el nu este român... Făcu geste prin care arăta cum că el este mut.

Nobilul cavaler Aniorinsclii, mai cttragios, cu pistoalele în mână, răspunse în ton tremurător că ei vin de la cutare şi cutare sat. *

Oamenii, văzând expresia spaimei pe feţele agrâiţilor, căzură în hohote vii.

- N-aţi văzut pe ilustritatea-sa, comitete suprem? întrebă notariul satului.

La aceste cuvinte nobilul conte şi suprem comite Frikosy de Frica dete rabiat cu biciul în cai.

Nobilul conte şi ilustru suprem comite Frikosy de Frica, împreună cu nobilul cavaler şi adjutant al generalului comandant, parlamentar al trupei războinice, căpitan dc călăraşi Amorinschi sosiră pe jos la Pârleşti, deoarece în îndepărtare de o jumătate de oară de la Pârleşti li-au crepat amândoi caii de la căruţă.

Bucuria baricadaţâlor era nespusă.

Patria era mântuită.

Sc ţinură adunări; se aduseră hotărâri.

Nobilul cavaler Amorinschi, care, dtnprcună cu pintenii săi şi cu mustctele sale ascuţâte, nu vorbea ungureşte, nu lua parte la aceste adunări... F.l studia terenul într-ake părţi.

Giza, îngereasca fiinţă, putut-a ea să scape din ochii cavalerului Amorinschi?

O! căci Giza era frumoasă şi Amorinschi era un polon cavaler.

Tânără încă, abia dc 27 ani, Giza întrunea, pe lângă graţiile frumuseţei, şi farmecul unui spirit adânc, bogat în gândiri şi vast prin cunoştinţele frumoase. Perii ei mucezi, ochii verzi, nasul turtit, buzele groase, faţa ci plină de roşaţa juniei, talia ei rotundă ca o perină tmplutâ cu cele mai fine pene deopotrivă îmbătau ochii; iară când ea vorbea, auzâtoriul se sânţea legănat spre dulci visuri.

Şi nu mai puţân amabil, nu mai puţân şarmant era cavalerul, nobilul cavaler Amorinschi... Ah! şi inimele înrudite se înfrăţesc...

Ziua de sâmbătă este neuitată; neuitată pentru ea, si neuitată pentru el.

FJ, tânărul cavaler Amorinschi şi bela copilă Giza, petrecuta întreaga ziuă împreună în dulci şoptiri şi plini de fericire tăinuită. Când soarele înclina spre apunere, amâudoauă sufletele înrudite sc coborâtă în grădină primblându-se printre cei patru arburi, printre a căror crengi cădeau razele 3unei asupra lui Spulber serenadul.

Şi apoi... şi apoi... Petrecerea lor nu mai cunoştea culme şi margini!

Duminecă des-de-dimineaţă, Spulber, încins cu sabie, îmbrăcat în costum naţional, pe cap cu un clabâţ â la Mihai Viteazul, zbura pe drumul de ţară înspre pădurea de la Ciuma.

în urma lui săltau alţi 24 călăraşi, tot voinici din Pârleşti.

l,a unsprezece oare înainte de prânz, Spulber, dinpreună cu suita sa, sosiră în pădurea de la Ciuma.

Pe o poiană deschisă erau adunaţi vreo 1000—1500 oameni, dintre cari o mare parte înarmaţi. Spulber fu priimit cu ovaţiuni.

După o scurtă prevorbire cu oamenii săi, Spulber ordonă ca trupa numaidecât sâ pornească, după ce el a priimit ştiri dîn izvor foarte sigur cum că ilustritatca-sa se afla deja în Pârleşti.

Trupa pomi spre mişcare,

în acest moment se auzi pocnitura unei puste descărcate... Câţiva honvezi, pesemne o patrulă, apărură pe locul deschis...

Peste câteva momente, vro 1500 honvezi năvăliră cu „hurrah!" asupra plaiului acoperit cu flori.

. V

EXPLOZIUNEA

Sâmbăta, generalul Concilii aşteptă până seara ca să priimească ştiri din Pârleşti... Nu sosi nimic... El exmise dar patrule îndoite şi câţiva spioni cu însărcinarea ca sâ străbată până la Pârleşti şi sâ aducă ştiri de acolo.

Patrulile şi spionii porniră... dar nu mai re-ntornară... Pesemne ei au fost prinşi.

Duminecă dimineaţa paza marginala prinse un ţăran român. El fu dus la generalul comandant.

Fiind românul ascultat, el fasionâ cum că nu ştie nimic despre revoluţie. Dar a văzut cete de oameni, pane înarmaţi, mergând spre Pârleşti, a văzut nu departe de birtul de la ***Ciorani*** un lionvez rănit până la moarte si a văzut când ieri sătenii din Ciomâgeşti au oprit căruţa în care şedea un ofiţir.

Nu rămase nici o îndoială cum că contele de Frica, dimpreună cu cavalerul de Amorinschi au fost prinşi de către români.

Generatul comandă dară ca trupele să se pregătească spre pornire.

Peste un pătrariu de oară o lungă coloană de osteni se mişca în mars repede înspre Pârleşti.

Generalul, cu statul-rnajor, mergea călărind în frunte.

Cătră 11 oare înainte de ameazâzi, în pădurea de la ***Tulburi*** era un foc viu... Peste câteva minute încetă focul plotoanelor...

încă câteva focuri izolate... trei focuri date din tunuri... şi apoi doauă trupe de honvezi se vedeau fugind una în dreapta, alta în stânga...

Ia locul luptei rămaseră vro 75 de morţi ori răniţi. Toţi erau honvezi.

Până ce prin păduri se petrecură aceste întâmplări îngroziroare, bunii patrioţi, adunaţi în sala comitatensă, aşteptau cu nerăbdare şi cuprinşi de spaimă sosirea honvezâlor.

Hotărât fiind ca demnul Pungulânyi, dimpreună cu nobilul cavaler de Amorinschi să fie exmişi ca sâ încerce împăcăciuni cu daco-românii, duminecă dimineaţa, când Pungulânyi, pregătit cu toate, voi să pornească în importanta-şi misiune, se constată cum că nobilul cavaler şi parlamentar nu se afla mai mult la casa comitatului. Toate încercările făcute pentru aflarea lui rămaseră 'zadarnice. Câţiva dintre viteji scoaseră capul pe fereastră, pentru ca să-1 vadă în apropiare. Era însă consult ca nime să nu iasă din locul sigur prin baricade.

După perderea şi acestui singur oştean pre care-1 avură în mijlocul lor, patrioţii perdură si cea din urmă rază de speranţă. Ei stau palizi, tăcând şi privind unii la alţii, siguri fiind cum câ moartea lor este o chestiune numai de timp.

I.a 11 oare, o babă bătrâna, ce venea de Ia un sat învecinat, li adusă vestea cum că astăzi în ziori o trupă cam de 150 săteni înarmaţi ar fi pornit spre pădure.

Patrioţii scăpară armele din mâni.

După 12 oare, un slovac, negoţiatoriu de sticlă, li aduse vestea cum câ în pădurea de la Tulbure a fost o luptă crâncenă, râmâind vro 500 de răniţi şi morţi pe câmpul de bătălie.

Patrioţii se coborâră în pivniţă, rămâind numai aceia în clădirile de sus cari n-au încăput în pivniţă.

înspre 2 oare, o trupă de 10-15 călăraşi honvezi trecu în săltate pe lângă casa comitatului, fulgerând in jos pe uliţa cea marc.

*

Nu râmase nici o îndoială cum că daco-românii sunt în apropiare.

Patrioţii, încuragiaţi de sfetnicul Punguleanu şi sânţind apropiarea primejdiei, îşi culeseră armele, gata fiind spre luptă.

\â2'A oare ferestile casii cemitatense tremurară de trei ori, zgâtâite de rrei salve date în apropiare... Căzură câteva bucăţi de var de pe păreţi; căzură câteva arme din manile patriotice; în semn de ecou la salvele date din afară, se descârcarâ câteva pistoale în cădere... Dup-acea sala sc împlu de fum, oamenii începură a fi loviţi de o putoare grea... şi totul sc linişti...

Peste câteva momente sosiră câteva sute dc călăraşi, voinici români, îmbrăcaţi în vestmintele lor de sărbătoare... în frunte călărea el însuşi, Spulber, ***„quem impavidum ferient ruinae",*** încungiurat fiind de câţiva tineri din clasa inteligentă. Spulber era mândru, arătarea lui mai estetică, privirea lui eroică... Ah! pentru ce nu privea Giza pe fereastă?!...

Călăraşii sc postară pe piaţă, formând un cerc pe lângă casa corn i ta ten sâ.

Casa tremura pe pământul mişcat de copitele cailor. în casă tremurară patrioţii, iară din muntele din faţa casii bubuiră una după alta treisprezece descărcări grele... Ferestile tremurară de treisprezece ori; se sparseră câteva sticle, iară piaţa începu a se împlea de osteni... Honvezi, ţărani înarmaţi şi alţii nearmaţi intrară în marş repede, împlând nu numai piaţa, dar şi intrările uliţelor laterale.

Spulber, comandantul, pe faţă cu expresia unei nespuse fericiri, se opri în faţa clădirii comitatense şi rădică sabia sa în sus.

Urmarea acestui semn fu un vuiet adânc... Câteva mii de oameni erupseră în strigăte, al căror înţeles nu se putea destăimaci.

Sus, în sală, şi jos, în pivniţă, stările nu se lasă sâ fie descrise... Ei, câteva sute, în faţa atâtor mii?!

- O cârpă albă, o cârpă albă! strigă sfetnicul Punguleanu.

Nimeni nu cuteză să-şi bage mâna în buzunariu.

Punguleanu însuşi, ca român, nu avea cârpă albă. El se dezbumbă, rupse o bucată din cămeşa sa şi o scoasă pe ochiul unei fereşti sparte.

Ca răspuns la această capitulare sunară trei salve grele, date din apropiare.

- Ei vin! ei vin! strigă un servitor ce intră desperat în sală. Au spart poarta şi vin cu Spulber în frunte.

Patrioţii îşi gătiră armele.

Uşa se deschise... Căzură vro treizeci de focuri descărcate în frică de către patrioţi... Ferestile se sparseră... Varul tot căzu de pe păreţi... Spulber, urmat de alţi treisprezece voinici, intră în sală cu capul în sus... în fumul cel mare nu vedea nimic.

...In sfârşit \ se pătu că zăreşte ceva negru. Se opri într-o distanţă cuviincioasă înaintea acestei zărenie şi cuvântă astfel:

„flustrissime ! Nobile conte!
Graţioase domnule!

Sunt şepte luni de zale de când comitatul nostru nu a avut fericirea a te vedea în mijlocul său; de când îngrigitoriul părinte este departe de credincioasa sa turmă. Momentul în care iarăşi te vedem în mijlocul nostru este un moment de înaltă fericire. Este un moment de înalta fericire în special pentru noi românii, ***pârliţi...*** Contrarii noştri au voit a ne opri ca să manifestăm bucuria sânţîtă la sosirea iluştri taţii-tale, tâinuindu-ni această fericitoare ştire. Dar, ah! iubirea adevărată le află toate... Masele, ce stau aci cuprinse dc bucurie, mii de voinici, sunt o vie

dovadă despre iubirea ce românii pârliţi au către ţară, tron şi ilustritarea-ta...

{Buniipatrioţi începură să iasă de sub mese si scaune, pe unde s-au fost ascuns.)

Primiri dar - cuvântă elocintele Spulber mai departe - expresia iubirei noastre, primiţi..."

într-acest moment, ieşind fumul succesiv pe fereastră, Spulber observă cum că-zărenia către care el şi-a adresat frumoasa cuvântare a fost ***cuptoriul cel defer.***

Peste câteva momente sunară câteva salve şi câteva „să trăiască!" de voci mîite...

Duminecă seara, Pârleştii erau plini de oameni beţi şi honvezi capitulaţi.

în sala comiratensă, cea cu ferestile sparte si cu pareţii lipsiţi de var, era un banchet grandios.

Spulber, eroul zalei, şedea la mâna dreaptă a ilustrităţii-sale nobilului conte Frikosy de Frica... Ia mâna stângă a ilustrităţii-sale şedea el însuşi, înţeleptul sfetnic Pungulânyi.

Pe faţa lui Spulber se răspândea o fericire titanică; iară Pungulânyi era vesel până la nebunarecie. Singur nobilul vicecomite Rabiatosy de Spaima părea a fi atins de bruma tom n atică.

Către sfârşitul cinei, de a spiritului înălţare grele sânţindu-se capetele, oamenii făceau larmă patriotică; iară tânărul cavaler Spulber se afla, răstras într-un coteţ, în discurs cu înţeleptul Punguleanu.

- Ei bine! - grăi Punguleanu zâmbind - dar d-ta te afli în rătăcire. Ai făcur ovaţiuni pentru ca să intri în graţia ilustrităţii-sale; Giza însă nu este fiica contelui, ci a lui Csehfy, care ştia de amorul d-voastre, şi apoi încă ieri mi s-a lăudat că-i vei fi ginere...

Spulber scăpă sugara din gură.

- De altmintrelea - urmă înţeleptul Punguleanu în ton sarcastic - trebe să-ţi spun şi acea, cum că, luând preţioasele cu sine, Giza a fugit astă-noapte cu un anumit cavaler de Amorinschi, căpitan de călăraşi şi...

Mai mult nu avu cui să zacă, căci Spulber părăsi salonul cu pasi rabiati...

în ziua următoare treisprezece medici umblau pe la domnii îmbolnăviţi de spaimă şi veselie. Iară Spulber se hotărî că şi de aici înainte are să rămână tot ***ante-luptătoriu mţional (!)***

încheierea acestei întâmplări revoluţionare se face prin un act oficios: este raportul dat de către generalul Concini către înaltul ministru de Război, raport asupra expediţiei sale contra revoluţionarilor daco-români din Pârleşti.

Raportul, tradus din cuvânt în cuvânt din nemţeşte pe româneşte, sună astfel:

„Excelenţa!

Vin a vi da raport asupra expediţiei cc mi s-a ordonat să fac în contra daco-românilor din comitatul Pârliţilor.

Potrivit cu înaltul ordin ce mi-aţi dat, la moment am pornit cu trupele consignate.

Vineri, în 13, în noaptea înspre 14, la 11 oare, sosind în pădurea de Ia Fricoşi, am aflat pre nobilul conte, ilustritatea-sa suprem-comite Frikosy de Frica, în gauna unui stejar bătrân. L-am scos din gaunâ si apoi, împreuna, âm ţinut consiliu de război.

Hotărând ca să facem o încercare de împăcăciune cu românii revoltând, nobilul conte, dimpreună cu adjutantul meu, căpitanul de călăraşi, cavalerul de Amorinschi, fură exmişi Ia Pârleşti.

Porniră, se duseră şi nu mai renturnară.

Atât patrulele, cât şi spionii mi-aduceau ştiri serioase. Unele dintre patrule nici nu mai reiftornară.

Mi s-a adus ştirea cum că contele, dimpreună cu căpitanul Amorinschi au fost prinşi.

Din toate aceste a trebuit să urmez că revoluţiunea s-a început. Duminecă, la 9 oare, am dat dar ordin de pornire.

Pornind trupele în coloană deschisă, eu, dimpreună cu statul-major, am călărit în frunte.

După un marş de o oară, observai că atât dobele, cât şi trâmbiţele au încetat a suna.

Privind îndărâpt, aflai că în urma mea călăreşte un singur om: servitorul meu. Toate celelalte trupe erau, ca prin o putere tainică, răspândite peste valea ce pasam. Unele dintre trupe fugeau în gloate, iară altele mergeau în mase compacte şi paşi regulaţi într-o direcţie opusă.

N-avui să fac alta decât să dau pinteni la cal şi să călăresc către trupa compactă.

Sosind la aceştia, ei îmi făcură cunoscut cum că sunt români şi, nevoind a se bate cu fraţii lor pârleşteni, au hotărât să meargă de-a dreptul la ci în pădure, pentru ca să-î îndemne la linişte. înţelegând neromânii, şi mai ales maghiarii, de astă hotărâre, ei, cuprinşi de spaimă, o încărcară la fugă înspre ţara lor.

Priimind acest raport, aflai de bine a organiza pre ostenii ce sc aflau aici şi a porni însumi în fruntea lor la Pârleşti. Se aflau dc faţă 1 623 de feciori, despre a căror purtare disciplinară numai cu laudă pot să vorbesc. De mirare însă, într-aceşti 1623 de osteni se afla un singur ofiţir care vorbea româneşte şi patru sergenţi români. Această împregiurare a pus oareşcari pedeci în calea organizării; cu toate aceste, peste o oară am pornit în cea mai mare ordine.

Sosind la 11 oare în pădurea de la Ciuma, unde se aflau românii, furăm priimiţî cu cele mai frenetice ovaţiuni, ce mă puse în mirare, deoarece aşteptam să mă aflu în faţă cu o trupă vrăjmaşă.

în scurt, fusei în clar.

Nici nu era vorba dc revoluţiune.

Auzând de sosirea ilustrităţii-sale în comitat, un anumit Spulber, advocat tânăr, om ce înaintea maghiarilor trece de popular, iar naintea românilor de ridicol, dc altmintrelea un suflet inocent, şi-a propus să arangeze în numele românilor o priimirc cu ovaţiuni de bineventare. Grosul românilor a hotărât însă ca să facă o contraovaţiunc, nefiind satisfăcuţi prin petrecerea afară de comitat a comitelui suprem, cu care ei nici altfel nu simpatizau. Toate aceste pregătiri sc făceau în secret, pentru ca efectul produs să fie cu atât mai marc: deci maghiarii, ce par a avea în sânge frica de daco-românism, au scornit ştirea cum că românii voiesc revoluţiune şi anume pentru înfiinţarea ***Daco-României,*** un ideal, dc care, cel puţân deocamdată, românii se ocupă foarte puţân.

Românii adunaţi în pădure erau aceia cart voiau a face ovaţiunea. Pentru o ovaţiune bineventatoare erau abia vro 50-60 oameni, şi aceştia în mare parte îmbătaţi. Restul, la vro mie şi cinci sute, erau pentru contraovaţiune.

împreună cu aceşti oameni, mai ales pentru susţinerea ordinei, au pornit la Pârleşti. într-altă ziuă, luni, pornind spre lagăr, pe drum mi s-a adus ştirea câ în pădurea din apropiare s-ar fi aflând vro 100 de honvezi răniţi şi morţi.

Mergând la faţa locului, am aflat 73 morţi şi 16 răniţi. Am dispus înmormântarea şi am transportat pre cei bolnavi la lagăr.

Despre conflictul în care au căzut aceşti 89 voinici mi s-a raportat cum că bucnind honvezii fugiţi asupra celor trei regimente ce aţi ordonat să vie mai târziu, cei dintâi, crezând

că au a face cu honvezii români, cuprinşi de spaimă, au dat foc, iar cei din urmă au răspuns de asemenea la atac.

Lupta s-a finit eu fugirea amânduror părţi. Dintre răniţi numai unul poartă rană în piept; ceilalţi sunt răniţi îiijdos.

Generatul Concini, m. p. "

VÂNTURĂ-ŢARĂ

NARAŢIUNE ISTORICA

PARTEA *ÎNTÂI*

COPIL SĂRAC

I

Vorba e de fratele mai mare al lui Mihai-vodâ Viteazul, Petru Cercel, adică de lucruri petrecute cu vreo trei sute si mai bine de ani mai nainte de aceasta.

împărăția otomană o stăpânea Suleiman II Magnificul, cel mai falnic dintre sultanii turcilor, care a purtat un întreg şir dc războaie cu vecinii săi despre apus, a înaintat într-un rând până sub zidurile Vienei şi şi-a întins stăpânirea până la poalele răsăritene ale Alpilor. Regele Ungariei, Ferdîtiand I de Habsburg, numai ca vasal al Porții mai stăpânea o mică parte din regatul ce moştenise. Tot tributara) Porții era şi voivodul Ardealului, loan Sîgismund Zapolya, căruia Pctru-vodă Rareş din Moldova şi Radu-vodă Paisie din Muntenia în mai multe rânduri au fost nevoiți să-i dea ajutor în luptă cu Ferdinand I, deşi amândoi aveau tainice legături de prietenie cu acesta.

între dânşii însă cei doi domni români nu erau prieteni buni, căci una dintre fiicele lui Rareş, Chiajna, era măritată după Mircea Ciobanul, care râvnea şi el la scaunul domnesc al Munteniei, şi Chiajna era neadormită uneltitoare spre a-l răsturna pe Radu-vodă Paisie.

Pentru ca sâ râuşească, n-ar fi avut decât să-i dumirească pe mai-marii de la Poartă asupra legăturilor lui Radu cu Ferdinand. Se temea însă ca nu cumva, făcând-o aceasta, să-I

dea de gol şi pe tatăl său. La 1546 a murit însă Petru-vodă Rareş, şi acum, nemaiavând temerea aceasta, ea s-a folosit de toate mijloacele si a reuşit să-l^ăstoame pe Radu-vodă Paisie si să-nduplece pe sultan a-l ridica în scaun pe Mircea-vodă, soţul ei. »

Cu această schimbare de domni se-ncepe un lung şir de zguduiri, care a dus ţara la marginea prăpăstiei.

Mai întâi şi mai întâi domnul mazilit a adunat o ceată de vreo mie de călăreţi şi a trecut în fruntea ei spre apus, unde, alăturea cu Ferdinand 1, a luat parte la războiul purtat de Carol V, fratele lui Ferdinand, contra luteranilor. Amil următor apoi, după cc Carol V a ieşit învingător, Radu-vodă s-a întors, cu ajutor primit de ta Ferdinand, ca să-şi ia scaunul. A fost însă învins şi a căzut în mâinile turcilor.

Deoarece el, mai înainte de a **fi** fost ridicat în scaun, fusese călugăr şi egumen al mănăstirii de la Curtea-de-Argeş, sultanul a rânduit sâ îmbrace iar rasa călugărească şi sâ fie trimis la una din mănăstirile din Muntele Sinai, unde a murit câtva timp în urmă.

Tot atunci s-a mai petrecut şi o altă faptă pe care n-avem s-o pierdem din vedere dacă c vorba să înţelegem vitregia acelor timpuri.

Văzând cele păţite de Radu-vodă şi temându-se de uneltiri ca ale Chiajnci, boierul Socol şi-a adunat comorile, le-a încărcat si a plecat în pribegie, împreună cu soţia sa si cu copiii săi. Sosit însă în Ardeal, un nobil din partea locului, un oarecare Frânase Kendy, a dat, în fruntea slugitorilor săi, năvală asupra lui, l-a prins şi l-a trimis legat la Poartă, iar comorile i le-a făcut pierdute. Văduva şi copiii lui Socol au stăruit apoi ani de zile de-a rândul să li se înapoieze avutul, dar stăruinţele lor au rămas zadarnice.

Asemenea fapte se petreceau atunci în fiecare zi aproape. Nu era nimeni Ia adăpost în ceea ce priveşte viaţa şi avutul lui.

Credeai câ ţi-ai găsit scăparea, şi tocmai atunci cădeai în vreo cursă, şi încă mai râu te încurcai.

Se clătina deci si scaunul lui Mircea-vodâ si scârţâia mereu, încât Chiajna-doamna şi azi, si mâine era nevoită să trimită la Poartă oameni de încredere ca sâ-mpartâ pungi de galbeni între cei ce puteau să-i sprijmească într-un fel oarecare **soţul.**

Cel mai cu trecere dintre cei ce râvneau la scaunul domnesc era fratele surghiunitului, Pâtrascu, pe carc-1 cereau mulţi dintre boieri si-1 sprijineau şi unele dintte paşalele de la Poartă.

In ciuda tuturor jertfelor aduse de Chiajna-doamna, la 1554, după opt ani de domnie, Mîrcea-vodă Ciobanul a fost dat mazilit şi în scaunul domnesc al Munteniei s-a ridicat Pâtraşcu-vodâ, căruia îi zic cel Bun, căci era iubitor de dreptate, lucru rar în acele vremuri de urgie.

Sultanul Suieiman II, om trecui atunci dc cincizeci de ani, răzbise prin multe în timpul stăpânirii lui de treizeci şi trei de ani şi era prepuielnic. Mai fiind la mijloc şi Chiajna cea vicleană, Pătraşcu-vodâ, ca nu cumva s-o pată cum a păţit-o Mircea-vodâ, a trimis la Poartă pe fiul său Petru, atunci băiat de zece ani, ca sâ fie drept un fel dc chezăşie că-i va rămânea sultanului in toate împrejurările credincios.

Jertfit nu era copilul acela, căci Pâtraşcu-vodă nu putea să-şi calce credinţa într-un timp când creştinii se sfâşiau între dânşii, iar sultanul era ajuns la mărire nemaipomenita.

Pus sub ocrotirea acestui stăpânilor puternic, care n-avea cuvinte de a nu fi binevoitor, Domnişorul muntean putea sa primească o mai bună creştere la Constanţinopol decât la curtea tatălui său.

învăţa, mai nainte de toate, mai multe limbi, nu numai turceşte şi greceşte, ci şi limba arabă, precum şi cea italiană, care pe timpul acela era întrebuinţară-n diplomaţie, ha şi cea

franţuzească, deoarece francezii erau atunci aliaţii mrcilor. Băiat cu deosebire vîoi, frumuşel şi simpatic, el se mai şi ţinea în curent cu ştiinţele de> atunci silişi câştiga în lumea cea mare prieteni şi sprijinitori. ^

li mai dăduse Pâtraşcu-vodă cel Bun fiului său si-o slugă credincioasă, candiotul Andrea Deomongiani, un oştean neînfricat, care săvârşise multe fapte războinice în oştirea venețiană şi-i era Domnişorului'hu numai dascăl în ale armelor, ci totodată şi neadormită strajă. După toate seninele, îndemnat de acesta, purta Petru un cercel în urechea stângă, pe acele timpuri la modă atât în Italia, cât şi în franța.

Împotriva urgiei vremurilor nimic nu putea însă să-i fie pavăză; patru ani după urcarea sa în scaun, Pâtraşcu-vodă cel Bun a fost ucis de către alt Socol, si Chiajna-doamna iar râuşeste să-şi ridice soţul în scaun.

II

De aici înainte Petru Domnişorul, care nu împlinise vârsta de treisprezece ani, rămâne în voia soartei.

Vara, în zile de zăduf, sub cer senin, când apa morţilor se iveşte pretutindeni în zările depărtării, se stârneşte mai ici, mai colo, câte o volbură dc vântoase, care ia frunzele scuturate de prin arbori, le ridică în înălţimile văzduhului, le duce la mari depanări şi le spulberă-n cele dîn urmă pe-ntinderi nemăsurate. Aşa era purtat omul în vremurile acelea. Purtat a fost mai ales Petru Domnişorul rămas copil sărac. Fel dc fel de împrejurări hau silit să-şi ia lumea-n cap, si abia a mai rămas ţară prin care nu s-a abătut în timpul mult zbuciumatelor sale tinereţe.

Anul în care a murit Pâtraşcu-vodă cel Bun e de mare însemnătate şi pentru ţările de la apus, în care s-au pornit atunci

fapte pe care avem să le ştim dacă e vorba sâ înţelegem soarta Domnişorului Petru.

Timp de cincizeci de ani cel mai de frunte dintre monarhii din Europa apuseană a fost Carol V, fratele mai mare al lui Ferdinand I.

El era aşa-zis împărat roman şi stăpânea, pe lângă Ţările Germane, Belgia si Olanda, ducatul de Milan, Neapolul si Sicilia, Spania, în urmă Portugalia şi-ntinderi nemăsurate din America. Afară de războaiele ce-a purtat cu vecinii, el a făcut mari vărsări de sânge în Germania pentru ca sâ asigureze stăpânirea covârşitoare a bisericii romane. Şi el tot în anul 1558 a murit.

încă la 1556 cl abdicase şi tronul împărătesc l-a ocupat Ferdinand 1, care până atunci era numai rege al Ungariei, iar celelalte ţâri le-a moştenit fiul său, cu deosebire mândrul Filip I, care în timpul îndelungatei lui domnii a ars pe rug o mulţime dc oameni ce nu i se păruseră destul de zeloşi catolici.

El se căsătorise cu mătuşa sa Măria Tudor, numită si cea Sângeroasă, regina Angliei, care făcuse iot de dragul bisericii catolice mari vărsări de sânge în Anglia.

Tot în 1558 a murit şi ea, lăsându-i surorii sale EHsabeta tronul. Aceasta, de asemenea, prin lupte înverşunate a asigurat stăpânirea în Anglia a bisericii anglicane.

Un an în urmă, la 1559, a mttrtt pe neaşteptate regele Franţei, Henric 11, după care s-a urcat în scaun Francisc 11, cel mai în vârstă dintre cei patru fii ai săi, soţul Măriei Stuart, regina Scoţiei. Domnia acestuia a fost însă scurtă, căci el a murit anul următor, si în scaunul Franţei s-a urcai tânărul Carol IX, în timpul căruia s-au desfăşurat luptele dintre hughcnoţî şi catolici, care culminează în noaptea Sfântului Bartolomcu, în care au fost ucişi mişeleşte vreo patru mii de hughenoţi.

Aşa se petreceau lucrurile la creştinii din ţările apusene, şi mai blajini nu erau nici cei de la răsărit, darmite închinătorii proorocului Mahomed.

Pretutindeni viaţa omului atârna într-un subţirel fir de păr.

Pentru Petru Domnişorul, îndeosebi, firul era chiar şi mai subţire decât pentru alţii, care erau muritori de rând.

Mircea-vodâ n-avuse, ce-i drept, parte de domnie îndelungată, căci a murit anulurmăror, la 1559. Mulţi dintre boieri îl cereau de la Poartă drept urmaş pe Petru, care avea sprijinitori şi printre paşale; el era însă prea tânăr şi Chiajna-doamna a reuşit să ridice în scaun pe alt Petru, fiul ei, cunoscut sub numele de Petru cel Şchiop. Nu mai rămânea însă îndoială că mai curând ori mai târziu boierii tot vor izbuti şi-1 vor răsturna pe acesta, ca să ridice în scaun pe omul lor, fiul lui Pătraşcu cel Bun. Chiajna mişcă dar, cum se zice, roate petrile ca să scape de acest rival primejdios, aduce mari jertfe şi, mulţumită dibăciei lui Bartolomcu Brutti, un italian pripăşit în Moldova, reuşeşte în cele din urmă să obţie surghiunirea la Rodos a Domnişorului nenorocit.

El era, nu-i vorbă, şi acolo sub ocrotirea sultanului Suleiman, dar gândul Chiajnei nu era numai să-1 depărteze, ci să şi pună la cale răpunerea lui, ceea ce la Rodos era lucru mai uşor decât la Constantinopol.

Zbiri fără de frică şi cu sufletul hain, care pentru o plata bună înfig junghiul, taie cu sabia ori dau cu toporul, se găseau atunci pretutindeni. Bartolomeu Brutti, care-! ştia pe candiotul Andrea, a trimis Ia Rodos trei dintre oamenii bine încercaţi, Beppo, Gigiu si grecul lani, care scoseseră în viaţa lor fiecare multe la capăt şî le aveau toate pe suflet.

Sosiţi la faţa locului, aceştia luară între dânşii înţelegere ca Gigiu sâstea fie la colţul unei uliţe, fie în vreun rufiş la.pândă şi să dea în clipa cea potrivită lovitura, iar ceilalţi doi, aflându-se, ca din întâmplare, prin apropiere, să sară şi să-1 scape daca-ar fi cineva să puie mâna pe el.

Da, dacă n-ar fi fost la mijloc şi Andrea, care stătea în toată clipa cu ochii descliişi şi băga de seamă ca nimeni să nu se poată apropia de scumpul său stăpân.

Cei trei prea în curând s-au încredinţat dar că nu vor putea să puie mâna pe preţul ce li se făgăduise decât scăpând mai nainte de Andrea, zăvodul neadormit.

Nici acesta nu era lucru atât de uşor cum şi-1 închipuiseră dânşii.

Mai nainte de a fi plecat de la Constantinopol, cl se căptuşise bine cu pungi de galbeni. Erau adică împregiurul Porţii otomane si turci, şi greci, şi evrei goniţi din Spania, care foarte bucuros împrumutau pe tinerii ca Petru, câci, urcaţi o dată în scaun, aceştia îi răsplăteau cu vârf şi îndesat.

Petru nu umbla deci pe jos, ci calare, cum i sc cuvine orişicărui pui de domn, şi însoţit de arnâuri bine înarmaţi şi vrednici de toată încrederea, oameni aleşi de Andrea pe sprânceană, cu care nu e de glumit.

Candiotul mai era apoi şi om hârşit prin multe hărţuieli, avea ochi pătrunzători şi te mirosea din depărtare. El a dat în curând cu socoteală că cei trei perde-vară, care mereu le ies când ici, când colo în cale, gând bun nu au.

„Cu oameni de seama acestora nu e de glumit, şi-a zis dar; cel mai cuminte lucru esâ li te fereşti din cale căutând să ţi-(i] faci prieteni."

El a potrivit deci lucrurile aşa, că într-o zi ha prins pe Gigiu într-un colţ.

- Teamă mi-e, ***signort,*** că dau cu socoteală ce vă face să ne ieşiţi când ici, când colo în cale, i-a zis. Sunt, dacă e vorba, şi eu dintre cei ca voi. Nu te mai întreb cât aveţi sâ luaţi dacă răuşîţi. Vi-i dau îndoit dacă ne lăsaţi în pace şi plecaţi.

Gigiu i se uită lung şî chiorâş în faţă.

- Mare mişel mă socoteşti pentru ca să te încumeţi a-mi grăi asemenea vorbe, îi răspunse. Vorba noastră e vorbă, şi nişte misei am fi dacă nu ne-am ţinea de ea.

- Prea bine! grăi Andrea. O să vedem care pe care. Tu vezi câ om sunt şi eu; v-am simţit şi voi şti cum am să vă stau în cale.

- Sănătos să fii! răspunse iar Gigiu.

Ceilalţi doi nu erau însă* de aceeaşi părere.

- Proşti am fi şî vrednici dc a fi puşi în rândul oamenilor cinstiţi dacă n-am întră la învoială cu dânsul, stărui kir Iani. l.uăm banii şi plecăm, iar lui Brutti ti spunem că aici şi acum nu se poate, ceea ce e adevărat. Cine ne opreşte de a ne-ntoarce mâne ori de a scoate lucrul aiurea la capăt?

Asa au rămas lucrurile.

HI

Toate câte au fost în stare să le plăsmuiască le-au şi-ncercat Brutti şi Chiajna ca sâ-l mute pe Petru de la Rodos, unde Ie era neapropiat. Silinţele li-au rămas însă zadarnice, căci sultanul SuJeiman, om trecut acum dc şasezeci de ani şi srăpânitor al marei sale împărăţii dc patruzeci şi mai bine de ani, era neînduplecat. Aşa zisese o dată şi aşa trebuia să fie şi sâ rămâie.

Soarta omului însă de soarta altui om e legată.

în anul 1564 a murit adecă ferdinand I şi s-a urcat în scaun fiul sâu, Maximilian II. Răposatul avuse mai multe războaie cu turcii, dar pace n-a-ncheiat niciodată cu dânşii, ci s-au mărginit la un armistiţiu. Noul rege al Ungariei a trimis iar Ia Poartă o solie, prin care l-a vestit pe sultanul despre moartea tatălui sâu şi l-a rugat să stăruie mai departe în armistiţiul încheiat cu răposatul.

Drept răspuns SuJeiman II a pornit un nou război contra Ungariei, acesta al cincilea.

înaintând spre Viena, oştirile otomane au făcut fără dc voie popas la cetatea Sriget, care se afla pe o insulă din mijlocul Dunării şi era apărată de Zriny. Deşi acesta avea cu dânsul numai câţiva oameni, oştirile sultanului au fost ţinute timp mai îndelungat în loc. Aceasta l-a supărat pe bătrânul monarh atât de rău, încât I-a lovit damblaua şi a murit, după domnie dc patruzeci şi cinci dc ani.

De aici înainte Chiajna şi cei de un gând cu dânsa se aflau în largul lor, căci Selim II, noul sultan, era om pornit spre desfrâu si uşuratic, atârna deci nu numai [de] Socoli-pasa, marele vizir, şi de alţi sfetnici hapsâni ai săi, ci şi de sultanele favorite, cari atârnau şi ele de fel de fel de femei, care, având Intrare în serat, le momeau cu fel de fel de daruri. Cele mai faimoase dintre aceste erau veneţianca Safigi şi evreica Nurbanu.

Folosindu-se de slăbiciunile sultanului, Chiajna le punea toate-n mişcare ca Petru să fie mutat de la Rodos, unde îl ştia neapropiat.

S-au pus însă pe lucru şi prietenii acestuia, precum si duşmanii Chiajnei. Au şi reuşit sâ-1 răstoarne pe Petru cei Şcliiop, dar Chiajna s-a-nteţit, a aruncat în cumpănă alte pungi dc galbeni şi iar altele şi nu numai Petru cel Şchiopa fost mutat în Moldova, ci totodată-n scaunul Munteniei a fost ridicat alt fiu al ci, Alexandru II.

Petru Domnişorul surghiunit la Rodos, a fost acum nevoit să plece-n pustietăţile Caramaniel din Asia Mică, departe, spre ţinuturile Iconiului, unde mai uşor i se perdea urma.

A scăpat dar la Rodos Petru de cei trei zbiri, dar aceştia stăteau la pândâ-n lungul şi, pe ici, pe colo, pustiul drum spre Caramania.

Andrea nu era, cu toace aceste, mâhnit. Acelaşi sultan uşuratec care le făcuse toate putea în gândul lui să le şi desfacă dacă se găsea cine sâ-1 pună la cal^ Iar de aceştia erau destui, şi pentru bani buni lucrau în folosul orişicui nu numai Nurbanu şi Safigi, ci şi paşalele ori agalele de tot felul, care avea * trecere [fie] la sultanul, fie la marele vizir. Bani se găseau apoi pentru odrasla domnească, acum tânăr de douăzeci de ani, asupra căruia se opreau ochii tuturora şi spre care se plecau multe inimi.

Deocamdată cei ce se răzămâu pe steaua lui i-au trimis bani de călătorie, câci din tainul primit de la Poartă numai ca vai de el ar fi putut să-şi trăiască zilele.

Nu se mai gândea candiotul la Gigiu şi la cei doi soţi ai lui în cele rele. Dacă putut-a însă Francisc Kendy să-1 despoaie pe Socol de avutul lui în Ardeal, erau prea învederate primejdiile drumului spre Caramania, în care la toată cotitura putea.să-ţi iasă-n cale vreo ceată de îndrăzneţi făcători-de-rele. Sosit deci la Brussa, el nu s-a mulţumit cu cele trei slugi credincioase cu care plecase de la Rodos şi cu cei doi conducători ai cămilelot ce-i duceau bagagiul, ci a hotărât să-şi mai ia şase tovarăşi de călătorie, tot unul şi unul, oameni de nădejde, bine înarmaţi, care cântăreau fiecare cât alţi trei împreună.

Gigiu şi ceilalţi doi sosiseră însă chiar mai nainte decât dânsul la Brussa şi erau pretutindeni în călcâiele lui, ca sâ afle ce vrea şi să-i încurce treburile.

- Am să-1 plătesc cu banii ce-a cheltuit ca să ne cumpere pe noi! a zîs Gigiu când i-a aflat gândul.

A alergat deci zi şi noapte şi-a-nvârtit toate şuruburile spre a potrivi lucrurile aşa ca sâ nu poată găsi candiotul tovarăşi de călătorie decât oameni gata de a intra-n sâmbrîa Chiajnei.

Lucrurile erau plănuite aşa ca după [o] călătorie de douâ-trei zile, când vor fi sosit la un loc pustiu, Gigiu să le iasă cu soţii săi în cale, iară cei şase să se unească cu dânşii, încât Andrea şi Domnişorul sâ rămâie numai cu slugile nedeprinse la luptă.

Orişiunde se ducea dar Andrea, dedea peste oameni năimiţi de Gigiu si nici n-a putut să intre decât cu de aceştia la-nvoială.

Când a plecat din Brussa caravana, unsprezece călăraşi ţanţoşi şi înarmaţi pânâ-n dinţi şi două cămile încărcate, lumea se uita după dânşii deplin încredinţată că nu se poate ivi prin pustiuri ceată de tâlhari care nu ie fuge din cale.

Andrea, însă, abia ieşit din oraş, a căzut pe gânduri. A-nceput adecă să numere: „Eu şi Domnişorul facem doi, mai luăm trei slugi, fac cinci, dimpreună cu cei doi conducători ai cămilelor sunt şapte, mai pune şi şase soţi de călătorie, fac treisprezece, tocmai treisprezece. Urât număr! Unul are să moară. Care e acela?!"

Ar fi fost în stare sâ se-ntoarcă-n oraş, ca să mai ieie un om, dar ştia că nu-i a bine să te întorci din drum.

Nu i-ar fi rămas decât să trimită pe unul înapoi; nu ştia însă care e acela!

„Aş, închipuiri proaste!" îşi zâse-n cele din urmă, dar tot numai cu inima-ndoită putu să-şi urmeze drumul.

IV

Asia Mică e un fel de rai pământesc: ici munţi acoperiţi de păduri dese, colo văi înflorite şi răcoroase şi printre aceste, câmpii pline de rod îmbelşugat. Pe alocurea sunt, ce-i drept, ploile cam rare şi pământul e mai mult ori mai puţin sărat şi de aceea vegetaţiunea e fie rară, fie sărăcăcioasă. Chiar şi-n drumul spre Caramania, pe care-1 făcea Petru cu însoţitorii săi, lipsesc însă deserturile întinse ca mai departe în Mesopotamia, în Siria şi mai ales în Arabla. Sate sunt azi si erau şi atunci puţine, şi acelea risipite, drumuri bătute rar găseau, încât îşi urmau calea oarecum pe nimerite, peste dâra lăsată de

caravane, pe care o ştia Mehemet Balâc, unul dintre conducătorii celor două cămile, călăuza cetei, un om blajin şi scurt la vorbă.

Nu se poate zice că tot aşa era şi Salem Hamet, călăuza pe care şi-o luaseră Gigiu şi soţii lui. Acesta era un curd, om mărunt şi iute atât la vorbă, cât şi la mişcări, din neam în neam tâlhar.

Cei trei tovarăşi pentru rele făptuiri ţineau ca Hamet să nu ştie cine sunt ei si cine sunt cei urmăriţi de dânşii. Nici câ era însă Hamet doritor s-o afle aceasta.

Tot aşa cei şase însoţitori ai lui Petru erau încredinţaţi câ tânărul pe care-I însoţeau se ducea la Damasc să ieie-n primire o moştenire.

Puţin le păsa de altminteri dacă e ori nu acesta adevărul.

- Lucrurile trebuie să se petreacă aşa ca nimeni să nu ne bănuiască-zise Gigiu -, ci toată lumea să creadă că el şi-a luat lumea-n cap şî s-a dus dc i s-a perdut urma.

- Dacă e aşa, ştiu eu un loc latg unde nimeni nu poate să se apropie de noi, grăi curdul. La lărgime te ascunzi mai bine decât prin păduri ori prin văile strâmte, undc-n toacă clipa poţi să te pomeneşti faţâ-n faţă cu vreunul care stă Ia pândă. în câmp deschis te uiţi în toate părţile, o faci când nu vezi nicăiri vreun om şi te perzi la mari depărtări...

- Dacă e aşa - întâmpină Gigiu - nu putem nici noi să ne apropiem fără ca.să ne vadă dânşii.

- Dacă am ti proşti, îi zise curdul. Plecăm însă mai nainte de dânşii, ne ascundem caii la marginea câmpiei, mergem pe jos până la locul potrivit, unde-i aşteptăm culcaţi Ia pământ.

- Dar dacă ei nu trec pe unde-i aşteptăm? întâmpină iar Gigiu.

- Nu se poate, îl încredinţa cellalt. Unul singur e drumul, şi chiar şi dac-ar fi, ei nu ne văd pe noi, iară noi îi vedem pe dânşii ca să Ie ieşim în cale.

Gigiu stete puţin pe gânduri.

„Apoi de! îşi zise. Chiar dac-ar fi să ne vadă ieşindu-3e în cale, nu se sperie, căci sunt treisprezece, pe când noi suntem numai patru."

Când dar cei treisprezece ieşeau din Brussa, Gigiu cu ai săi era plecat de mult înainte, şi candiotul, chiar şi fără că să ştie, avea cuvinte de a fi îngândurat.

Petru, tânăr şi plin de încredere în steaua sa, era încântat de cele ce îi vedeau ochii" şi-şi urma drumul în voie bună. Andrea îi vorbea mereu despre primejdiile călătoriei lor, în care la tot pasul puteau sâ le iasâ-n cale oameni fără de frică. Aceasta-1 înteţea însă pe Petru. Tânăr inimos, mai şi avusese îndrumător într-ale armelor pe un oştean de frunte, şi ardea de dorinţa de a-şi pune la-ncercare virtutea şi destoiniciile. Amândoi dar, fiecare în felul lui, chibzuiau în gândul lor cum ar trebui sâ se lupte, dac-ar fi sâ Ie iasă vreo ceată de tâlhari în cale.

Li s-a şi ivit mai ici, mai colo câte o ceată dc pârliţi, văzându-i însă nu numai mulţi, ci şi bine înarmaţi, spre marele necaz al lui Petru, au trecut oarecum târâş fie la dreapta, fie la stânga, ba unii nici nu s-au mai apropiat, ci s-au pierdut prin depărtări.

Ziua a treia, puţin timp după plecarea lor de la izvorul de apă limpede şi rece unde au mas, au sosit la marginea unei câmpii largî. Înaintând pe câmpia aceasta, au ajuns la un loc de unde ochiul pătrundea în toate părţile la mari depărtări.

Candiotul rămase ca şi căzut din cer când, fără dc veste, se pomeni cu cei patru ridicaţi în picioare.

Pentru ca să nu se îndoiască câtuşi de puţin că la mijloc e o mare mişelie, îi era destul să vadă că cei patru se-ncumătă a da piept cu treisprezece.

Nu erau Gigiu şi soţii lui oameni ce cad în cursă şi trebuiau să se ştie-n largul lor pentru ca să facă ceea ce fac.

- Iată-ne! grăi Gigiu. Oameni cinstiţi fiind, ne-am ţinut de vorbă si la Rodos nici un fir de păr nu ţi-am atins. Tot ca oameni cinstiţi ne Vezi şi aia, ca să-mplinim şi ceea ce li-am făgăduit celorlalţi. ,

Candiotul îşi dete seamă că e mare primejdie atât pentru sine, cât şi pentru Petru, ba mai ales pentru acesta, şi făcu încercarea de a-t atinge unde4 socotea slab.

- Dacă om în adevăr cinstit eşti-îî zise - îi laşi pe ceilalţi în pace şi întri-n luptă dreaptă numai cu mine, om cu om, numai noi amândoi.

Gigiu se rânji la el.

- Cinstit, dar prost aş fi dacă aş face una ca aceasta - întâmpină el - când nu mă îndoiesc c-aş fi răpus.

- Ei bine! - strigă Andrea - o iau şi singur cu voi toţi, dar lupta să fie dreaptă.

- Dc ce să-ţi pui capul în primejdie?! strigă kir Iani. Tu călare, cu alţi doisprezece-n dosul tău, iară noi pe jos şi numai patru.

- Dacă e vorba - adaogă Beppo — noi una singură vrem: să leMucem celor ce ni-o cer urechea cu cercel.

în aceeaşi clipă năvalnicul kir Iani se năpusti asupra Iui Petru, pe care cei şase-1 încongiurară, ca să puie mâna pe el.

- Nu vă rămâne decât sâ vă predaţi! răcni Gigiu, şi în vreme ce unii se-ntoarseră spre cele trei slugi, ca să le dezarmeze şi să le lege, ceilalţi porniră lupta cu Andrea.

- Aida-dee! strigă acesta. Cu mine vă luaţi la trântă voi, care vreţi să săvârşiţi o faptă mişelească, în vreme ce eu îmi fac cea mai sfântă datorie apărandu-mi stăpânul?!

Primejdia cea măi mare era ca nu cumva să fie-ncongiurat, ' încât să-1 lovească unii din faţă, iar alţii din dos. Dac-ar fi fost prin apropiere vreun copac, ar fi alergat la el, ca sâ se razăme, acopen'ndu-şi spatele, aici, în câmp deschis, nu-i rămânea decât sâ se razăme el şi Petru unul de altul.

El sări deci de pe cal şi strigă îndreptându-se spre Petru:

- Haid'! Spate la spate!

Petru, sărind şi el de pe cal, maestru şi ucenic se răzamară spate la spate unul dc altul şi porniră lupta, apărându-se fiecare din faţă si acoperind dosul celuilalt, Petru plin de avânt, iar Andrea, vâzându-se încungiurat de aţâţi duşmani, cuprins de simţământul că a pierdut.

în adevăr însă nu era o singură luptă.

Trei dintre cei şase îşi răceau de lucru cu slugile, al patrulea a alergat la bagagiul din spatele cămilelor, şi în faţa Iui Andrea au rămas numai doi şi cu trei şi cu Salam Hamet, tot erau încă şase faţă de doi.

Nicăieri însă lupta nu era aprigă.

Slugile nu intrascră-n simbrie pe moarte şi pe viaţă, încă mai puţin erau cei doi conducători de cămile porniţi să-şi pună capul în primejdie. Cei şase nu se învoîscrâ nici ei să-şi pună viaţa-n joc; Gigiu şi soţii lui erau gata să-I răpună pe Andrea, dar nu cu preţul vieţii lor, iar Salam Hamet era cu gândul dus la bunătăţile din spinarea cămilelor. Afară din cale greu nu le era maestrului şi ucenicului să se apere în faţa celor şase, dintre care trei se codeau, împingând înainte pe cei doi, iar al şaselea trăgea cu ochiul în alta parte.

Lovitura hotărâtoare a dat-o unul dintre cei de Ia cămile, călăuza, care, văzând cum stau lucrurile, a plecat cu cămila, ca să se aleagă cu cele din spinarea ei.

Salam Hamet, după el.

Beppo, după acesta.

Rămas astfel cu patru-n faţa sa, Andrea a trecut de la apărare la atac şî i-a dat unuia dintre cei doi în umăr o lovitură încât sângele a ţâşnit cât colo şi arma i-a căzut din mână.

Cellalt, ca să n-o pată şi mai râu, a rupt-o la fugă, iară Gigiu şi kir Iani, văzându-se numai ei amândoi, au întors spatele,

cuprinşi de spaimă, şi nu le era destul de largă câmpia cea-ntinsă. ^

Petru şi Andrea, după ei, pentru ca nu cumva lupta să se sfârşească cu numai atâta. t

Mult au avut apoi să alerge căci cel cuprins de spaimă e mai bun de picioare decât cel ce-ţi bagă spaima-n oase.

Uitându-se peste câtva timp pe o clipă înapoi, Andrea iar a rămas ca căzut din cer: cămilele'încărcate se depărtau repede una încoace, alta-ncoîo, iară caii lor erau duşi pe risipite.

- Uliu! strigă el. Am păţit-o!

V

Au ieşit maestrul şi ucenicul pe câmpia cea largă învingători, dar au rămas despuiaţi ca vai de ei de tot avutul lor, încât nu mai ştiau ce să facă şi încotro să apuce. ^

Avea, ce-i drept, la dânsul Andrea teşchereaua Porţii pentru paşa de Caramania şi mai păstrase la dânsul câteva pungi de galbeni, dar cele multe şi preţioase erau pierdute, şi drumul până la Caramania era încă lung şi lor necunoscut, deci şi plin de fel de fel de primejdii.

Drumul pe care cu caravana l-ar fi trecut în vreo şase zile numai în şasesprezece zile au putut să-1 străbată oarecum pitiş, strectirându-se pe pârtia din baligă de cămilă, de cai şi de măgari.

în cel mai apropiat sat şi-au dat hainele scumpe pentru nişte zdrenţe, pe care le-au îmbrăcat pentru ca cei ce le vor fi ieşind în cale să-i socotească drept nişte oameni fără de căpătâi, ceea ce în adevăr şi erau.

Prin toate răzbeşte însă omul câtă vreme nu îi este împlinit timpul ce are sâ petreacă în luptă cu nevoile vieţii. Au sosit în cele din urmă în Caramania (ţară) şi peste puţin şi la Caramania (orăşel), unde era scaunul paşalei.

J

Caramania e azi un orăşel cu vreo 7 000 de locuitori, iar atunci nu va fi fost nici atât, fără îndoială nepotrivit cu deprinderile unui tânăr ca Petru, care şi la Rodos găsea afară de dascălii săi şi alţi oameni de seama lui.

Mai era apoi şi că războiul pornit de Suleiman II se urma, ba mai intrase-n el şi atunci puternicul Filip 11 al Spaniei, care îi era lui Maximilian II nu numai văr primar, ci totodată şi socru, căci îi dăduse soţie pe una din fiicele sale. Petru şi însoţitorul său aveau deci sâ suferă mult pe urma urei cu care turcii îi prigoneau pe creştinii cu care erau în război.

F.ra un surghiun nemilos şi cu atât mai greu cu cât era peste putinţă sâ le trimită vreo veste celor de acasă ori să primească vreun ajutor ori vreo mângâiere de la dânşii.

Nu era în Caramania decât un singur om cu care mai stăteau din când în când de vorbă, ***fra*** Felicio, un italian, dar călugăr francez şi admirator însufleţit al regelui Filip II din Spania, care prigonea fără de milă pe duşmanii papei. Om scurt şi gros, călugărul acesta era plin de zel şi atât italieneşte cât şi franţuzeşte vorbea piţigăiat.

- Precum ştii, prealuminate principe, - îi zicea el lui Petru - bunicul majestăţii-sale gloriosului meu stăpân Carol IX, Francisc I, a fost în mai multe tâzboaie aliat al sultanului, şi Franţa are şi azi cele mai strânse legături de prietenie cu Turcia şi c ocrotitoarea creştinilor din împărăţia otomană. Nu mai încape dar nici o îndoială c-ar fi destul o vorbă din partea regelui Franţei pentru ca să te poţi întoarce la Constantinopol, ba chiar să fii ridicat în scaunul părintesc. Nu are însă regele Franţei - după slaba mea pricepere - nici un interes de a rosti vorba aceasta şi nu cred că l-ar putea îndupleca cineva s-o rostească. Adevăratul ocrotitor al creştinilor din toată lumea e Filip II, regele Spaniei şi stăpânul multor alte ţări întinse şi binecuvântate, trimisul lui Dumnezeu, care se războieşte şi acum cu turcii, cât şi cu Elisabeta, regina Angliei, prigonitoarea

dreptei credințe, precum şi cu ereticii din Belgia, din Olanda şi din alte țări. Fiind rudă de tot apropiată a lui Maximilian II, care e şi el în război cu turcii, £ interesat să aibă în țările învecinate cu Ungaria oameni luminați şi vrednici de toată^ încrederea, cum eşti luminăția-ta. După totdeauna slaba mea pricepere, dar, cel mai potrivit lucru ar fi să cauți a câştiga bunăvoința împăratului şi a regelui Maximilian II, şi prin acesta şi a lui Filip II, cel atât de puternic. .

- Cum însă aceasta! cum?! strigă Andrea.

- Sunt chipuri şi mijloace, răspunse călugărul. Eu nu am deprinderea de a da sfaturi lipsite de rost. Isabela, muma screnissimului principe de Transilvania, o femeie zeloasă, creştină, a avut între sfetnicii săi pe părintele Martinuzzi, care a jucat rol foarte hotărâtor în Transilvania. Unul dintre secretarii acestui om providențial, părintele Hildebrand, se află astăzi la Damasc, e priorul casei noastre, superiorul şi stăpânul meu.

Petru sări voios în picioare.

- Iată omul prin care ne putem pune în legătură cu cei de acasă! strigă el.

- Fără îndoială! grăiră Andrea *şi fia* Felicio deodată.

De aici înainte, Petru şi Andrea zi şi noapte îşi băteau capul cum ar putea sâ meargă la Damasc pentru ca să ieie înțelegere cu părintele Hildebrand.

Drumul de la Caramahia până la Damasc nu e, ce-i drept, atât de lung ca cel de la Brussa la Caramania dar nici mult mai scurt nu e. De unde luai mijloacele ca să-1 faci şi să mai şî stai o zi, două la Damasc?

Despre plecarea lui Petru nu prea putea apoi să fie vorba. Câtă vreme stătea la Caramania, el se afla sub vestirea Porții, care îi dedea şi tain, ca să aibă din ce să trăiască el şi însoțitorul lui. în drum spre Damasc şi la Damasc el n-ar fi avut parte de tain decât dacă ar fi plecat cu voia Porții. Nici vorbă

nu putea însă fi ca acum, în timp de război, să i se dea voie ca sâ se depărteze. N-ar fi rămas decât să se lepede şi de ocrotirea Porții, şi de tain, şi sâ fugă prin ascuns de la Caramania. Aceasta nu-î dedea mâna s-o facă, ba nici nu îndrăznea s-o încerce, câci rău ar fi pățit-o dacă paşa ar fi prins de veste, l-ar fi urmărit şi l-ar fi adus înapoi.

Ar fi rămas să plece Andrea. Acesta ar fi şi înfruntat primejdiile călătoriei, dar nu se putea împăca cu gândul câ Petru, rămas singur, ar putea să pată cine ştie ce.

Mai rămânea *fia* Felicio.

Acesta sc codea.

Vorba era ca el sâ mijlocească, prin bunăvoința părintelui Hildebrand, care, ca om trăit în Ardeal, îl ştia pe răposatul Pătraşcu cel Bun, un împrumut dc câteva pungi de galbeni pentru ca Petru să scape din strâmtorările în care se afla deocamdată, până ce nu-i vor fi sosit ajutoarele din țară.

- Fără îndoială! zicea *fia* Felicio, dar aştepta să i se spună care o să-i fie partea.

După multe şi îndelungate trăgăniri, i s-a spus, în sfârşit, şi aceasta şi el a plecat.

După câteva săptămâni de tot lungi, el s-a întors şi-a adus bani de călătorie numai însă până la Damasc. Mai mult n-a putut să obție decât cu două condițiunî:

1. Drept dovadă de încredere deplină, Petru să se lepede de ocrotirea Porții şi să plece prin ascuns la Damasc, unde are să fie adăpostit la călugări până ce va putea să plece mai departe.

2. Drept dovadă de sinceritate, Petru trece la biserica romano-catolică şi se leagă să-şi treacă şi țara după cc va fi ales domn.

Petru se uită lung la candiot.

- Ce zici, Andreo?! întrebă dânsul.

- Tu ce zici?! răspunse Andrea.

PARTEA A DOUA

PE DRUMURI COTITE

Damascul e un vechi oraş la marginea deşertului Arabiei. El a fost prima capitală a călifarului şi timp foarte îndelungat cel mai însemnat centru al cultureî arabe. Erau odinioară vestite şi sunt şi azi preţuite ţesăturile şi îndeosebi mătăsurile de Damasc, vasele dc Damasc şi armele de Damasc, atât puşti şi pistoale, cât şi săbii şi cuţite de tot felul.

Pe timpul când Petru a stat ia Damasc oraşul era tot centrul cultural, unde se adunase multă lume aleasă şi viata era chiar mai plăcută decât la Constantinopol.

Deşi plecase prin ascuns din Caramania, nimeni nu-i căuta urma. Altele erau grijile oamenilor. Erau chiar şi la Poartă unii care se bucurau că au scăpat dc el, încât dânsul putea sâ trăiască la călugări nesupărat de nimeni.

Deocamdată un singur lucru era hotărât în ceea ce-l privea. Andrea, cunoscând bine felul de a gândi al muntenilor, srâruise să nu treacă Petru la biserica romano-catolică.

— Dac-o faci aceasta - zicea cl - chiar şi cei mai credincioşi dintre boieri se vor lepăda dc tine şi te vor părăsi.

Aflând aceasta, călugării au stăruit ca Petru să se lipsească de serviciile candiotului.

Nu mai avea - după părerea lor - nevoie de ele când alţi oameni, mai vrednici de încredere şî mai pricepuţi, purtau grije de dânsul.

Andrea era şî el ispitit de gândul de a se întoarce în ţară, ca să vadă cum stau lucrurile şi să facă ce-i stă prin putinţă în interesul său.

Era învederat că soarta acestuia nu la Damasc, ci la Curţile din Europa se hotărăşte şi trebuia să treacă luni şi iar luni de zile până ce se vor fi.întors cei însărcinaţi a pune la cale lucrurile.

Petru, rămas de capul lui întâia oară în viaţa sa, a petrecut timpul acesta fără ca să i se urască. Multe-a putut la Damasc să vadă şi să înveţe, şi ziua plecării nu îi părea prea depărtată.

înţelegerea era luată aşa, ca el să plece, înainte de toate în Ardeal, la voievodul Ioan Sigismund Zapolya, cel mai apropiat vecin al ţării sale. Avea să treacă prin Anriohia la Ierusalim, de acolo la Acea, la Alexandria, apoi prin Veneţia în Ungaria. Drumul nu era numai lung, ci totodată şi cu deosebire primejdios, căci partea cea mare a lui el o trecea prin ţări stăpânite de sultanul, care era în război nu numai cu Spania, ci şi cu Veneţia, de data aceasta aliata Spaniei. Ce-i drept, ea pierde insulele Cipru, Zante şi Chefalonia, dar războiul se urmează şi era lucru îndrăzneţ să treci prin ţările sultanului şi pe Mediterana plină de corăbiile lui. Petru călătorea deci îmbrăcat în haine de călugăr francez; ar fi păţit-o însă rău de tot, dacă s-ar fi întâmplat să întâlnească pe cineva care-l cunoştea.

Omul trecut prin multe înfruntă însă cu voie bună orişice primejdie, şi Petru a făcut lunga călătorie ca şi când pretutindeni ar fi întâlnit numai prieteni, care-l primesc cu braţele deschise.

S-a şi bucurat de o călduroasă primire pe la toate mănăstirile unde a poposit, precum şi la Neapoli, la Roma şi

la Veneţia, unde a petrecut timp de vreo zece zile, găzduit ca principe cu mare viitor. *

Era în al patrulea an de la plecarea lui în Caramania şi în al cincilea după ceSuleiman II pornise războiul, adică la 1571, când fratele neligitim al lui Filip II, Don Juan de Austria, a înfrânt oştirea otomană în marea bătălie navală de la Iepanto. La Veneţia lumea îşi dădea pe faţă bucuria în serbări zgomotoase, încât Petru nu se mai îndoia câ a apus steaua Turciei şi viitorul e al celor ajutaţi de Filip II, de Maximilian II şi de Veneţia. El a plecat deci cu inima plină de nădejde în Ardeal.

Tot în anul 1571 a murit însă şi Ioan Slgismund şi în locul lui a ocupat scaunul domnesc Ştefan Bathory, care, fiind calvin, nu punea deci temei pe vorbele călugărilor de tot felul.

In acelaşi timp Bathory era vasal al sultanului, care, după înfrângerea suferită la Ixpanto iar a încheiat armistiţiu cu regele Ungariei.

Nu-i dădea deci lui Bathory mâna să dea adăpost şi sprijinire unui om fugărit de sub ocrotirea sultanului; Petru a primit aci sfatul prietenesc să plece cât mai curând unde-o sti, căci altfel are să fie prins şi trimis la Poartă.

în acelaşi timp Andrea candiotui umblase prin Muntenia unde boierii erau foarte nemulţumiţi cu stăpânirea Chiajnei şî o deputaţiune dintre fruntaşii ţării a venit la Petru şi a stăruit să adune oaste, ca să intre cu ea în ţaţă, unde toată lumea îl aşteaptă cu braţele deschise.

în asemenea împrejurări Petru a plecat la curtea lui Maximilian II. El a fost primit cu multă bunăvoinţă: *„acearezzato e onorato", zice* un scriitor din timpul acela. Maximilian II abia încheiase însă armistiţiul cu Poarta şi nu-i dedea nici lui mâna să facă ceea ce n-a făcut nici Ştefan Bathory.

Scârbit de aceasta. Petru se gândea să plece în Ftanţa, la ocrotitorul creştinilor de sub stăpânirea sultanului şi bunul prieten al turcilor.

în Franţa stăpânea însă - în numele fiului său - Ecaterina dc Medicis, văduva lui Henric II, şi luptele dintre catolici si hughenoţî erau în toi. In anul acesta, la 1572, a fost îngrozitoarea noapte a Sfântului Bartolomeu, în care au pierit vreo 4000 de hughenoţi.

Nu i-a rămas deci lui Petru decât să caute scăpare în Polonia, care nu lua parte la încurcăturile europene.

Şi aki s-a schimbat însă deodată faţa lucrurilor.

Murind regele Poloniei, s-a stins familia Iagellonilor, care timp de peste două sute de ani a stăpânit în Polonia şi în Ungaria, şi vorba era să se hotărască cine era să ia coroana regală a Poloniei.

După dreptul de moştenire, coroana aceasta i se cuvenea lui Maximilian de Habsburg, fiul lui Ferdinand I, care era căsătorit cu Ana, sora Iui Ludovic II Iagellonul, regele Ungariei, mort la 1526, în bătălia de la Mohacî. Nu era altă rudă mai apropiată a răposatului rege al Poloniei.

Maximilian avea din căsătoria cu nepoata sa nu mai puţin decât cincisprezece copii, şase fete şi nouă băieţi. Unul din aceştia, tot Maximilian, era rostit să ocupe scaunul Poloniei, şî el era susţinut în drepturile lui atât de tatăl său, cât şi de bunicul său din partea mamei sale.

O foarte însemnată parte din nobilimea Poloniei nu voia cu nici un preţ să primească pe tronul regatului un Habsburg, iar în fruntea acestei părţi din nobilime se afla lan Zamoyschi, cancelarul, care avea mare trecere şi era înzestrat cu mari destoinicii.

Polonia era deci frământată de mari zbuciumâri, când Petru şi-a căutat adăpost la Cracovia.

„Unde să scap? Unde să-mi pun căpătâiul?" se tângui deci pribeagul mai scârbit de cum fusese.

II «

Lucrurile se desfăşură în lumea aceasta purcedând unul din cellalt, şi soarta omului atârnă de Ia ce se petrece împrejurul lui.

Dacă Ferdinand I n-ar fi murit la 1564, Suleiman II n-ar fi pornit la 1566 războiul contra lui Maximilian II, nu s-ar fi oprit în fața castelului Sriget, n-ar fi murit acolo si n-ar fî urmat în scaun Selim II, care l-a surghiunit pe Petru în Caramania, nu s-ar fi întâmplat deci nici cele petrecute pe câmpia cea largă si Petru n-ar fi fost nevoit să ceară ajutor de ***hfra*** Felicio, n-ar fi plecat la Damasc, nici de acolo în Europa, ca sâ ajungă în cele din urmă în Polonia. Lucrurile nu s-ar fi petrecut apoi întocmai cum s-au petrecut dacă n-ar fi fost la 1572 bătălia de la I .epanto şi n-ar fi murit tot atunci Ioan Sigismund Zapolya şi dacă-n anul viitor n-ar fi fost noaptea Sfântului Bartolomcu şi n-ar fi murit cel din urmă rege din casa lagellonilor, care era înrudit cu Maximilian II.

Habsburgii, sau Casa de Atistria, cum li se zicea atunci, au câştigat adecă pe urma unei căsătorii asa-zisul regat de Burgund, Belgia si Olanda, pe urma altei căsătorii, Spania, Neapolul, Sîcilia şi ducatul de Milan, precum si întinse țari în America, pe urma iar altei căsătorii Boemia, Ungaria, Croația si Slavonia şi, în cele din urmă, tot prin o căsătorie, Portugalia, în timp scurt deci, habsburgii si-au întins puterea fără nici o vărsare de sânge. De aceea se zicea câ, pe când alții se războiesc, Austria se căsătoreşte ***{Aiii certantur; tu, felix Austria, nubes).***

Vorba era acum ca tot pe urma unei căsătorii Casa de Austria să mai câştige şi Polonia, care se întindea din Marea Baltică până-n Marea Neagră.

Nu erau deci puțini aceia pe care îi punea pe gânduri prea repedea creştere-a puterii habsburgice, şi Europa era cuprinsă de vii frământări, care erau si ele hotărâtoare pentru soarta lui Petru.

Mai era şi alta.

în luptele cumplite pe care creştinii le purtaseră pentru credință, biserica papală a perdut mare parte din Germania, Anglia şi Scoția, Olanda, Danemarca şi Suedia cu Norvegia, mare parte din Boemia şi din Ungaria. încă la Damasc îi sunase lui Petru în ureche vorba câ papa ține să câştige la nord şi în Orient ceea ce a perdut în țările Occidentului. De aceea i s-a cerut să treacă în biserica romano-catolică, dimpreună cu țara lui.

Era deci lucru firesc că papa, dimpreună cu ai săi susțineau drepturile Casei Austria asupra tronului din Polonia. Maximilian de Habsburg era în Germania cavaler al bisericii apusene, în Ungaria rege apostolic, care lui Filip II i se zicea „II Recatolicissimo". îndată ce s-a văzut însă câ glasul lui Ian Zamoyski c hotărâtor, papa s-a întors şi el spre a-l trage catolic, [la fel] Casa de Valois din Franța care se lupta şi ea pentru catolicism si mai era bine văzută şi de Poartă.

Rege al Poloniei a fost dar ales cel susținut dc lan Zamoysld ,i de Poartă, Henric, fratele regelui Carol IX, al treilea dintre fiii Ecaterinci de Medicis.

Henric de Valois era băiat levent, cam şubred, ce-i drept, ca toți copiii Ecaterinei, dar iubitor de petreceri şi mai ales multadmirat dănțuitor. Petru se afla la Cracovia când noul rege a venit să-şi ocupe scaunul şi, om înzestrat cu multe daruri, i s-a făcut în curând cel mai bun prieten.

„Acum! acum s-a făcut!" zicea Andrea-n gândul lui, aducându-şi aminte de ceea ce le spusese ***fra*** Felicio la Caramania.

Henric de Valois era adecă la Poartă om binevăzut nu numai ca frate al regelui din Franţa si ca rege al Poloniei, ci şj ca stăpân al lui Ian Zamoyski, care fiind duşman al Habsburgilor, era prieten firesc al turcilor.

Nu rămânea deci decât sâ treacă sărbătorile din ce în ce mai zgomotoase şi mai plăcute ale aşezării în scaun a noului rege, pentru ca sâ fie trimisă la Constantînopol o solie strălucită, care vesteşte Poarta despre schimbările petrecute în Polonia, dă cele mai călduroase încredinţări despre prietenia polonezilor şi cere, drept dovadă de încredere, ridicarea în scaunul părintesc al lui Petru, fiul lui Pâtraşcu cel Bun, care a (pst mişeleşte omorât de către duşmanii împărăţiei otomane.

Azi-mâne trebuia sâ se întâmple şi aceasta, şi Petru se vedea-n gândul lui unde încă de mult ar fi trebuit să se ştie.

Iar a urmat însă o întâmplare care schimba desfăşurarea lucrurilor: Carol IX, tânăr chiar mai şubred decât fratele său mai mic, a murit pe neaşteptate, iar Henric, găsind că la Paris valsul are mai mult farmec decât la Cracovia, s-a-utors acasă şi s-a urcat ca Henric 111 în scaunul regal al Franţei.

Petru, cu desăvârşire uluit, era mult ispitit să plece cu dânsul, dar Ian Zamoyski l-a oprit, încredinţându-1 că solia tot va pleca la Poartă, se înţelege, cu oarecare amânare.

Deocamdată iar s-au pornit luptele pentru alegerea unui nou rege.

După multe frământări, lan Zamoyski ajunge sâ pună la cale alegerea lui Ştefan Bathory, voievodul Ardealului şi omul de încredere al Porţii. Acesta, fiind calvinist, e nevoit a se lepăda de lege şi a trece în biserica catolică, ceea ce în noaptea Sfântului Bartolomeu a făcut, spre a scăpa de moarte, şi Henric IU de Bourbon, regele de Navara şi căpetenia hughenoţilor.

în acelaşi timp, Ştefan Bathory a trebuit să se lege că nu va suferi în Polonia dizidenţi: adecă creştini care nu fac parte din biserica romano-catolică, şi va purta războiul pentru ca să răspândească în Rusia catolicismul.

Atât el, cât şi Zamoyski aveau deci pe capul lor multe altele care nu puteau sa aştepre cum de atâta timp aştepta Petru. Ei ar fi făcut-o, cu toate aceste, dacă n-ar fi urmat iar alta întâmplare care a schimbat din nou mersul în desfăşurarea lucrurilor.

La 1574 a murit Selim II şi a urmat în scaun Murad III, căruia îi trebuia timp, căci a omorât nu mai puţin de cinci fraţi spre a-şi asigura îndeajuns stăpânirea.

Doi ani în urmă, la 1576, când el era scăpat de grija aceasta, s-a petrecut alta: a murit Maximilian II. Avea, ce-i drept, nouă moştenitori, dar toţi erau nişte stârpituri atât trupeşte, cât şi sufleteşte.

în scaun a urmat cel mai mare dintre aceştia, RudolfII, care a fost şi el nevoii, ca tatăl său, sâ trimită solie la Poartă ca să ceară prelungirea armistiţiului, un prilej pentru pornirea din nou a războiului-

împrejurările păreau acum priincioase: anul următor a murit insă şi Alexandru II, şi sultanul a ridicat în scaun pe un favorit al marelui vizir, Mihnea.

„Dă-i încolo!" şi-a zis Petru şi, obosit de aşteptare îndelungată si de făgăduinţele seci, iară şi-a luat lumea-n cap.

Gândul Iui era să se ducă Ia curtea prietenului său Henric III.

„Dacă n-ar fi cumva sâ nu-şi mai aducă aminte de mine!" adăugă el.

III

Când Petru plecă de la Cracovia, popoarele din Europa, obosite de luptele crâncene şi îndelungate, se mai potoliseră, dar oamenii tot se mai mâncau între dânşii ca câinii flămânzi când cade câte un ciolan în mijlocul lor şi se pregăteau pentru

alte lupte. E timpul când în Franţa au fost asasinaţi nu numai unii dintre cei mai de frunte oameni, ci şi doi regi, în Belgia şi în Olanda au perit mulţi âameni de treabă sub barda călăului; iar în Anglia regina Elisabeta a subscris sentinţa de moarte a verişoareî sale Măria Stuart, care, după moartea soţului său, Francisc 11, se-ntorsese-n Scoţia şi se căsătorise din nou.

Petru, trecut acum de treizeci de ani, umblat mult prin lume şi de multe ştiutor, era deprins atât cu cele ce se petreceau, cât şi cu gândul că altfel nu se poate.

După felul de a gândi al oamenilor de atunci, trăia fieştecare cât i se îngăduia şi cum îl iertau puterile. Cuminte era deci numai acela care ştia să-şi poarte treburile aşa ca să aibă parte de multe plăceri.

Plecând dar în Franţa, unde se aştepta la o viaţă plină de plăceri, el a făcut ocol prin Italia, căci nicăieri oamenii nu ştiau atunci ca în Italia să se bucure de viaţă.

Trecuse, ce-i drept, timpul de mare înflorire. Micbclangelo, Raffaello, Bramante, Niccolo Machiavellî, Leonardo da Vinci şi alţii de seama acestora trăiseră în timpul tinereţelor lui Petru-vodă Rareş, tatăl Chîajnei, şi-n al bătrânelelor lui Ştefan-voda cel Mare, bunicul ei. Nici acum nu era nicăiri cultura atât de înaintată ca ta Veneţia, la Milano, la Genova, la Roma şi la Florenţa Medicilor, şi Petru era contimporan cu neistovitul Ariosto, scria şî el însuşi versuri frumoase în italieneşte, mai era şi om de o rară disrincţiune şi astfel lumea-I primea pretutindeni, ca la curtea lui Maximilian, unde fusese ***„onorato e acearezzato".***

Cât timp a cutreierat Italia, el s-a bucurat de viaţă sorbind din plin şi din belşug plăcerile ei. Mult n-a ţinut însă aceasta, căci în vara anului 1579 el se află la Paris, unde stă timp de vreo doi ani, tot ***„onorato e acearezzato ".***

In vreme ce el îşi îndulcea viaţa luând parte la baluri, la vânători şî la fel de fel de alte petreceri, boierii strâmtorări de Mihnea, credirorii de pretutindeni şi duşmanii Chîajnei stăruiau la Poartă, ajutaţi dc nurbaniiie şî de safîgiile ce forfoteau printre sultanele din serai, de reprezentantul de la Constantinopol al Franţei şi soli trimişi la Poartă de către lan Zamoyski. Nemaiîntâmpiându-se nici o moarte, care-ncurcă desfăşurarea lucrurilor, Petru a primit în cele din urmă vestea bună că sultanul Murad II a făgăduit că-1 va ridica în scaunul Munteniei, şi n-are decât să vie la Poartă, ca sâ sărute poala sultanului, după obiceiul rămas din vechime.

în timpul acela Veneţia tot mai stăpânea comerţul din partea despre răsărit a Mediteranei. îndeosebi din Muntenia treceau peste Sârbia mărfuri mai uşoare la Ragusa, de unde ele erau duse în corăbii la Veneţia. Cele mai însemnare din aceste erau pieile, pe care veneţienii le lucrau, mierea, din care-şi îndulceau bucatele, şi ceara, precum şi seul, cu care-şi luminau balurile şi canaluriic. Tot de la Ragusa plecau şi corăbiile pornite spre Constantinopol.

Petru avea şi el să meargă înainte de toate la Ragusa.

în primele zile aleanului 1581,dar, Ecaterina de Medici, regina-mumă, îi scria fiului său Henric III, stăruind sâ-1 ieie pe tânărul călător sub ocrotirea sa şi să-1 recomande cu toată căldura. Vorbind despre Petru, ea îi zice „vărul şi bunul tău prieten" ***{„ton cousin et bon anii').***

La 6 ianuarie, Henric III adresează dogelui o scrisoare, în care-i tace acestuia împărtăşire că Petru pleacă la Constantinopol, însoţit de secretarul Bcrthier, câci sultanul l-a chemat ca să-1 ridice în scaunul Munteniei. Recomandându-I cu toată căldura, îi zice „prea-scumpul nostru văr şi bun prieten" ***{„notre tres cber cousin et bon a/m").***

La 14 ianuarie, Petru, sosit Ia Roma, primeşte şi de la papa Grigorie o scrisoare, în care de asemenea îi este dogelui recomandat.

Un alt papă, Sixt V, vorbind (în anul 1586) despre Petru, îi zice „bărbat catolic şi prea^strâns legat cu acest sfânt scaun" ***(„vir catholicus cumque haec Sanda Seda conjunctimmus").***

Mai bune recomandaţîuni nu putea călătorul să aibă* El a şi fost primit la 8 martie cu mare cinste în faţa aşa-zisului „excelent colegiu", căruia secretarul Berthîer îi face dare de seamă despre toate prin care a trecut Petru şi cere, în numele acestuia, un salv-conduct pentru călătoria sa Ia Poartă şi un ajutor în bani.

Ziua următoare mai intervine şi nunţiul papal de la Veneţia, şî colegiul îi pune lui Petru ia dispoziţiune o galeră până la Ragusa si-i încuviinţează un ajutor de I 000 taleri. Mai mult nu putea să dea, căci cheltuise în războiul ei cu turcii peste 14 milioane de ţechini.

I-a 8 aprilie, mai înainte de a fi plecat de la Ragusa, Petru îi mulţumeşte dogelui într-o scrisoare pentru toată dragostea de care a avut parte la Veneţia şi-1 încredinţează că le va fi vcneţientlor totdeauna recunoscător.

Cu toate aceste, el a plecat cuprins de adâncă durere. N-avea adică mamă, nici tată, nici fraţi, nici surori nu avea, rude bune şi prieteni din copilărie nu avea, şi nu e durere mai mare decât să te bucuri şi să stai singur în lume, încât sâ n-ai cu cine să-ţi împărţi bucuria.

Abia sosit la Constantinopol, s-a încredinţat că în anumite împrejurări e bine şi aşa.

IV

N-avca Petru dreptate când zicea că n-are cu cine să-şi împartă bucuria ori durerea: Andrea, sluga lui cea credincioasă, aflase cum stau lucrurile şi-1 aştepta Ia Constantinopol. El nu se bucura însă, ci era îngândurat.

Vazându-1 pe Petru sprijinit din atâtea părţi, cei de la Poartâ-I luau drept stup plin de galbeni, ceea ce-n gândul candiotului el nu prea putea sâ fie.

Chiajna-mpărţise-n viaţa ei foarte multe pungi şi era gata să mai împartă şi acum ca sâ scape din surghiun.

Mihnea a-mpărţir şi el ca să fie urcat, a mai împărţit şi pentru ca să fie ţinut în scaun şi împărţea cu atât mai vârtos pentru ca să nu fie răsturnat. Penttu ca nu cumva sâ o pată şi mai râu, el era chiar să se lepede de legea creştinească şi sâ se turcească.

Dacă era deci vorba ca sultanul să se ţie de făgăduinţa ce dăduse, nu-i rămânea lui Petru decât să deie şi el.

Aşa judecau marele vizir, aga îanicerilor, aga eunucilor, sultana cutare şi cutare, oarecare Nurban şi oarecare Safigi, precum şi toţi cei dinprejurul acestora. Mult avea să deie Petru.

El însă nu numai nu avea, ci nici nu voia să deie.

în rândul trecut, când boierii stăruiseră să intre cu oaste-n ţară, el a zis câ nu vrea să facă vărsări de sânge, iar acum, când Andrea îi spunea câ nu-i rămâne decât să se-mprumute pentru ca să Ie poată da acelora de la care atârnă urcarea lui în scaun, el zicea câ prea ar trebui sâ fie mişel pentru ca să facă aşa ceva.

- De ce mişel?! întrebă Andrea.

- De ce mă întrebi? răspundea dânsul. Pentru că misei aş fi dacă nu mi-aş plăti datoriile şi încă mai mişel dac-aş despuia ţara pentru ca să le pot plăti. Om cu inima curată pentru nimic în lumea aceasta nu despoaie pe alţii, iar" sânge nu varsă nici pentru ca să-şi păstreze avutul, nici pentru că să-şi apere cinstea, nici din orişice fel de ambiţiune. Vărsarea de sânge ţi se iartă numai când numai prin ea îţi poti scăpa viaţa.

Andrea se uită lung la el.

- Vorbeşti parc-**at** fi rătăcit de pe alt tărâm în mijlocul nostru, îi zise. Aşa n-o să ajungi niciodată domn.

- Ei, şi?! răspunse Petru.

Urmarea firească a fost dă cei ce aşteptau în curând şi-au perdut răbdarea.

După un timp oarecare a ieşit Ia iveală câ, fiind trimis în surghiun, cl s-a lepădat de ocrotirea sultanului şi a fugit ca un mişel din Caramania. Drept pedeapsă dar acum, după atâta timp, a fost pus la închisoare.

în gândul celor cc-au pus aceasta la cale vorba era numai să-t moaie. Erau adecă destui creditori. Chfar şi cei ce aşteptau să Ie deie erau gata să-i zică; „Ca să-mi poţi da douăzeci de pungi de galbeni, ţi le împrumut eu; mi le dai acum şi-mi rămâi dator cu ele, ca să mi le plăteşti după cc te vei fî urcat în scaun".

Petru dedea cu-ndărătnicie din cap. Se mai muia însă când îşi dedea seamă c-a făcut multe datorii pe care nu va fi-n stare să Ie plătească fără ca să se fi urcat în scaun.

Tot mişel era în propriul său gând, căci omul cumsecade nu se-mprumută când nu e sigur că va fi în stare să-şi plătească la timp datoria.

Nu e însă totuna dacă eşti mişel mai mic ori mai mare, şi el nădăjduia câ vor stărui Veneţia, papa, Franţa şi Ian Zamoyski, dimpreună cu toţi ceilalţi, şi cl sc va urca în scaun fără ca să-şi mai sporească datoriile.

Iar s-au petrecut însă întâmplări care au schimbat desfăşurarea lucrurilor.

In Franţa, Henric III de Navara, care luase în căsătorie pe sora Iui Henric III de Valois şi trecuse în noaptea Sfântului Bartolomeu în biserica romano-catolică, iar s-a lepădat de lege, a trecut la hughenoţi, s-a pus în fruntea acestora, şi războiul s-a întep't din nou, încât Henric III, vărul şi bunul prieten, avea multe griji pe capul lui.

Iară Ian Zamoyski era rău încurcat într-un război cu Rusia, unde se stingea casa lui Ruric, întemeietorul statului rusesc.

Ţarul Feodor, căsătorit cu sora lui Boris Godunov, odraslă din mongolii ce stăpâniseră atâta timp Rusia, nu avea moştenitor decât pe fratele său mai mic, Dimitrie. Râvnind la tronul Rusiei, Boris Godunov, a trimis pe Dimitrie la o mănăstire şi a-nduplecat pe Feodor să facă testament prin care lasă tronul soţiei sale, rămâind ca aceasta să renunţe în favorul fratelui său.

De încurcăturile aceste era vorba să se folosească regele Poloniei pentru ca sâ deschidă în Rusia drum larg pentru catolicism.

în asemenea împrejurări nu putea să-şi mai bată capul cu Petru nici Ian Zamoyski, nici papa, care era dus cu gândul la Kiev şi la Moscova.

Putea Petru să fie sănătos şi să şadă la răcoare, căci binevoitorii lui socoteau că au făcut destul pentru el.

Vorba era de bani mulţi, încât pe Petru îl treceau ferbinţelile când mai venea pe la el candiotul, ca să-i prezinte lista. Numai sporul pentru haraciul sultanului se urca la 600 000 de ţechini.

Mai urma un dar pentru beglerbciul Greciei, 100 000, altul pentru marele vizir, iar alml şi iar altul, multe şi mari, de-i venea să leşine.

„Nu pot! nu vreau!" striga Petru, şi lunile treceau una după alta fără ca el să scape din temniţă.

N-aveau grabă cei ce-l ţineau acolo, căci atât Chiajna, cât şi Mihnea se speteau plătind pungi şi iar pungi pentru ca nu cumva sâ-i deie drumul.

Aşa a trecut anul 1581 şi a venit anul 1582, care a trecut şi el, încât anul 1583 tot în temniţă l-a găsit pe Petru.

V

Va fi avut ori nu va fi avut Petru dreptate, e mai presus de toată-ndoiala că Andrea, candiotul, vorbea ca om cuminte când zicea şi azi, şi mâne că cel ce nici vărsări de sânge, nici despuieri

nu vrea să facă are să se lepede de gândul de a se face domn în țară atârnâtoare de sultan şi sâ îmbrace rasa călugărească în vreo mănăstire oarecare.

Andrea nu era apoi singurul om care vorbea aşa. De aceeaşi părere erau boierii care veneau din ce în ce mai numeroşi la Constantinopol ca sâ-1 ceară de la Poartă, precum şi creditorii lui, şi ei din ce în ce mai numeroşi, toți cei ce-1 iubeau şi doreau sâ-1 vadă cât mai curând mare şi tare, ca să-şi poată plăti datoriile şi să răsplătească dragostea credincioşilor săi.

Lucru plăcut nu e apoi să stai timp de doi ani şi mai bine în temniță turcească, şi Petru, încetul cu încetul, s-a muiat şi s-a împăcat cu gândul că el e un mişel, mai mic, ce-i drept, dar adevărat mişel, şi că în mijlocul lumii prin care trecea nici că s-ar fi putut să rămâie om cumsecade, care nici vărsări de sânge nu face, nici pe alții nu asupreşte, nu despoaie, nu nedreptățeşte.

Mai era, în sfârşit, din ce în ce mai tare încredințat că la Constantinopol vorbele bune ale papei, ale dogelui de Veneția, ale regelui Franței ori ale lui lan Zamoyski sunt flori frumoase, care nici miros nu au, nici rod nu dau.

El a-nceput dar să vorbească mai prieteneşte cu cei ce, drept dovezi de cea mai curată dragoste, erau gata să-1 împrumute, ba i-a dat lui Andrea voie sâ-nceapâ împărțeala - deocamdată pentru ca sâ-1 scoată din închisoare.

Simțind-o însă aceasta, ceilalți se-nteţeau şi dedeau din ce în ce mai mult pentru ca el să fie ținut şi mai departe-n temniță. La 6 iunie 1583 el i se plânge deci unuia dintre cei ce veneau să-1 vadă că nu mai are nici o nădejde.

Cu atât mai stăruitori sunt însă cei ce țineau să-1 vadă cu orice preț ridicat în scaun, şi încă-n luna aceea Mihnea e mazilit, în iulie Petru e ridicat in scaun, iar în august pleacă cu multă cinste şi cu mare alai în țară.

Mersese vestea-n toate părțile că el, în sfârşit, are să se urce-n scaunul părinților săi, şi din țările pe care le cutrierasc s-au adunat la Constantinopol fel de fel de oameni, mai ales artişti, care aveau sâ-1 însoțeascâ în țară şi să-1 ajute a-i da acesteia lustrul culturii din timpul acela.

Mai veniseră la Constantinopol şi o mulțime de boieri, care de asemenea țineau să-i facă curte şi să-i dea ajutor la stăpânirea țării.

Candiotul mai adunase de prin Constantinopol şî de prin ținuturile levantine o mulțime de oşteni aleşi pe sprânceană, care urmau sâ-I însoțească pe drum şi să-i fie gardă domnească după ce va fi sosit în țară, acum acasă la el.

Toate aceste mistuiau bani, bani şi iar baiu, şî cereau multă bătaie de cap.

Cei mai de căpetenie dintre însoțitorii lui erau însă creditorii si oamenii lor de încredere, care le chiverniseau toate şi purtau de grijă ca să se cheltuiască cu bună-rânduialâ, încât să rămâie şi ceea ce li se cuvenea lor.

După obiceiul timpurilor de atunci, cel ridicat în scaunul domnesc se ducea într-o zi de mai nainte hotărâtă la Poartă ca sâ sărute poala sultanului, care îl căftănea şi-[i] dedea tuiul cu cozi de cal, adecă steagul domnesc.

Atât la ducere, cât şi Ia întoarcere, credincioşii săi îl însoțeau şi lumea li se aduna-n cale, ca să vadă alaiul şi să afle ce fel de daruri a-mpărțit noul domn de ziua aceea.

Alaiul cel mare era însă când cu plecarea în țară a noului domn.

El de obicei ieşea din Constantinopol făcând încongîur prin ulițele cele mai însemnate, în care se-ndesuia lumea ca să-i ureze călătorie fericită şi domnie îndelungată şi mănoasă. Domnul arunca cu mâna plină bani în mijlocul poporului.

După o dare de seamă făcută de unul dintre cei ce au văzut ieşirea din Constantinopol* lui Petru-vodă Cercel, alai ca al acestui domn nu se mai văzuse.

Pe lângă cei adunaţi de prin Italia şi Franţa, între care şi secretarul Berthier, făceau parte din alai peste 100 de capigii, peste patru sute de boieri îmbrăcaţi de paradă, multe slugi de tot felul şi mai multe sute de oşteni adunaţi de*Andrea cel acum afară din cale fericit.

Noul domn el însuşi era însă îngândurat şi răspundea cu un zâmbet de-nduioşare la urările mulţimii adunate-n calea lui.

Era copleşit de simţământul răspunderii şi nu se simţea destul de tare pentru purtarea sarcinii ce luase asupra sa.

El abia-şi mai aducea aminte de ţara pe care o părăsise copil de zece ani, şi acum, după treizeci de ani aproape, avea s-o stăpânească şi s-o îndrumeze spre înflorire.

I se spusese de nenumărate ori câ ţara aceea e binecuvântară de Dumnezeu, mănoasă şi plină de bogăţii nesecate, dar râu chivernisită şi astfel plină şi de oameni săraci, care-şi târăsc zilele ca vai de ei de azi pe mâne.

Săcătuită timp atât de îndelungat de Chiajna şi de cei doi fii ai ei, ea a fost despuiată şî timp de şase ani de către Mihnea-vodă, care nu se putea susţinea-n scaun decât umplând mereu pungile paşalelor şi ale agalelor de la Poartă. Iar acum el însuşi pleca încărcat de datorii şi însoţit de oameni care cereau mereu să Ie dea ceea ce numai de la ţară putea lua.

Cc avea şi ce era cl în stare sa facă pentru ca să iasă cu bine din greutăţile pe care urma să le înfrunte?!

Multe-nvăţase, multe ştia, la multe se pricepea, dar când era vorba de chivernisirea unei ţări, se simţea, şi în adevăr şi era, neajutorat.

Uitându-se apoi împrejurul său, nu găsea nici înrre cei ce-l însoţeau vreun om pe care îndrăznea să se razăme.

„Cine are să mă-ndrumeze cum am să-mi plătesc datoriile şi să potrivesc lucrurile asa ca să nu mâ mai încarc cu altele?!"

Punându-şi întrebarea aceasta, el se ducea cu gândul în Italia, în Franţa şi-n Polonia, unde găsise aţâţi binevoitori: între aceştia trebuiau să se găsească şi oameni care sâ-i vină într-ajutor acum, când e vorba sâ purceadă Ia fapte.

„Da, da! îşi zicea el îngândurat. Dar şi aiurea e, aşa mi se pare, tot ca-n ţara mea. Căutând fiecare ceea ce-i este lui însuşi de folos, asupreşte fără mustrare de cuget pe cine poate."

Nu-i era noului domn cerul senin în ziua când a călcat pe pământul, de atâta timp părăsit, a(ţării sale.

PARTEA A TREIA

ZILE GRELE

I

In țară fiul Iui Pătraseu cel Bun a fost primit cu mare însuflețire. îi mersese de mult vestea că seamănă cu tată! său si vărsare de sânge nu face, strâmbătate nu sufere, si toți îl doreau si aşteptau.

îndeosebi la Târgovişte, unde-n timpul acela era scaunul domnesc, însuflețirea era atât de marc, încât Petru-vodă s-a-nviorat şi el, cuprins de simțământul că, ajutat de oameni ca cei ce îi ieşiseră în cale, în curând va putea sâ facă tot binele ce dorea.

Pe lângă domn mai era apoi într-insul şi omul tânăr pornit spre voie bună. Prea erau potrivire cu firea Iui serbările pe care boierii țării le-au pus la cale de primirea Iui, iar cei ce-l însoțiseră le prelungeau meru. Foarte în curând a fost stăpânit şi el de gândul că în adevăr tara e binecuvântată şi plină de toate bunătățile, încât poate să plătească pe nesimțite şi datorii cu mult mai mari decât cele făcute de dânsul.

Vara a fost deci petrecută în tel de fel de serbări şi-n plimbări făcute pentru ca el şi cei veniți cu dânsul sâ le fi cunoscut loatc şi să facă planuri cum au să le dreagă, sâ le sporească şi să Ic înfrumusețeze.

Foarte lungă şi cu deosebire liniştită domnie ar fi trebuit să aibă pentru ca să poată face tot ceea ce avea de gând.

Abia toamna, la 13 octombrie, a sosit la Veneția solia trimisă de dânsul ca să-i ducă dogelui vestea cea bună şi să-i mulțumească pentru toate cele bune de care avuse parte.

Nu mai încape îndoială că aceeaşi solie a trecut si pe la papa, şi de acolo în Franța, la „vărul şi bunul prieten".

Altă solie a plecat Ia Cracovia; nu e însă probabil că aceasta a trecut de acolo la Praga, unde-şi pusese scaunul Rudolf II, deşi acesta, fiind în război cu turcii, avea multe şi puternice cuvinte de a şi-1 face bun vecin pe domnul Munteniei.

Drept răspuns, Petru-vodă a primit de pretutindeni cele mai neîndoioase încredințări dc prietenie nestrămutată.

Sfaturile şi îndrumările la care se gândise odinioară nici nu Ie mai aştepta dânsul când le primise de la unii dintre boieri, acum sfetnicii lui.

După părerea acestora, pe trei temelii se râzenia întreaga înțelepciune în ceea ce priveşte chivernisirea treburilor obşteşti: obiceiul pământului, nevoile vremii şi porunca sultanului.

De acestea se şi ținea Petru-vodă, căci de aiurea la mai bune nu sc putea aştepta.

îndeosebi despre miazănoapte bătea vânt rece.

Cei cu desăvârşire mulți dintre munteni erau şi ei de părerea că vărsarea de sânge nu li se iartă decât celor ce sunt nevoiți a-şi apăra viața. îndată ce dar dintr-o parte ori dintr-alta se iveau năvăliri, fie turci, fie tătari, saşi, cazaci ori unguri, muntenii luau ce puteau să ducă cu dânşii şi-şi căutau scăparea prin păduri şi prin văile munților.

Unii dintre boieri stăruiau să nu li se mâi ierte asemenea părăsire a vetrelor.

Nobilimea ungară încă de la începutul veacului, la 1515, crease aşa-zisul „Tripartit" sau „Codicile lui Werhoczi", în virtutea căruia iobagii erau legați de pământ, adecă n-aveau voie să părăsească moşia pe care s-au pomenit.

Vorba era deci ca şi în Muntenia sase facă acelaşi lucru în ceea ce-i priveşte pe clăcaşi.

Nu s-a făcut însă. >*

Acum în Rusia cumnatul ţarului, Boris Godunov, voind să câştige boierimea în partea sa, a introdus aceeaşi lege.

„De ce adică să n-o introducem si noi?!" zis-au boierii munteni, nemulţumiţi din cauză câ muncitorii plecau mereu de pe moşiile lor.

în adevăr, de ce folos le era pământul mănos dacă nu era cine să-1 muncească?

Nu-i cine să-I apere de prădători?!

Petru-vodă nu era însă om căruia puteau sâ-i vorbească despre aşa ceva.

Iar s-au pornit deci uneltirile, şi mereu sc sporeau boierit cari urzeau planuri ca să-1 răstoarne pc domn şi să-1 ridice din nou în scaun pc Mihnea, care era în stare să facă şi altele mai şi mai.

Era însă la Curtea din Târgovişte un copoi neadormit, care le mirosea toate la timpul cuvenit, şi Petru-vodă a prins de veste mai-nainte dc a se fi întins mişcarea.

„Cum?! i-a zis ci Iui Andrea, care-1 dumirise asupra celor ce se pregătesc. Nu s-au săturat de rele? Nici nu m-am aşezat bine-n scaun, şi lor li s-a urât de bine?! Iar să deie unul pungi de galbeni ca să fiu scos din scaun. Eu să dau alte pungi ca să pot rămânea în scaun, şi cine mai ştie cine să dea iar alte pungi pentru ca sâ fiu băgat iar în temniţă. Această goană nebunească trebuie sâ înceteze cât mai curând dacă e vorba să nu fie istovite izvoarele de bogăţie ale ţării şi să nu ajungem în cele din urmă peritori de foame, în vreme ce alţii se răsfaţă şi se-mbuibă făcându-şi parte din cele ce nouă şi numai nouă ni se cuvin. Asta nu se poate, căci nu noi, cei ce dăm, am agonisit."

Scos din răbdare, şi-a pierdut sărita, şi-a dat în petec şi-a făcut vărsare de sânge, tăind la Târgovişte câţiva dintre boierii ce porniseră mişcarea.

1 ot atunci şi-a dat în petec şi-n ceea ce priveşte despuierea supuşilor săi.

El îşi pusese în gând că mai-nainte de toate îşi va plăti datoriile. I-a fost însă destul sâ vadă frumoasa biserică de la Currea-de-Argeş, care era dărăpănată, pentru ca sâ pornească lucrările pentru restaurarea ei.

în acelaşi timp a zidit bisericuţa de Ia bolniţa mănăstirii Cozia, mănăstirea Mislca, ba a pus la cale ridicarea catedralei metropolitane de la Târgovişte. Toate aceste mistuiau comori întregi, pe care nu purea să le adune decât asuprind azi pe unul, mâne pe altul, poimâne pc toţi.

Ar fi putut, ce-i drept, sâ spună că nu pentru sine însuşi, ci-n cinstea ţării şi întru mărirea lui Dumnezeu Ic face aceste. El mai aduna însă şi bani albi pentru zile negre.

„După ce voi fi scăpat dc acestea, s-a mântuit pentru totdeauna." Aşa zicea dânsul, şi cu aceasta îşi împăca cugetul.

Deocamdată însă mulţi gâfâiau şi toţi erau nemulţumiri, lăudau pe domn pentru gândurile Iui cele bune şt frumoase, dar se plângeau că prea mult lua şî prea puţin le lăsa celorlalţi.

Nu mai lipsea decât ca vestea despre acestea să se ducă la Poartă, unde schimbările de domni le aduceau multora mari foloase.

Deocamdată, după ce căzuse capul celor câţiva boieri, nu îndrăznea, ce-i drept, nimeni nici măcar sâ şoptească, decum să umble cu veşti rele pe la Poartă. Mintea omenească e însă nesecat izvor dc născociri, şi mai curând ori mai târziu trebuia sâ se găsească şi cineva care ştie sâ găsească drumul cc duce bine ascuns de la Târgovişte la Constantinopol, unde erau totdeauna bine primiţi cei ce aduceau câte o veste rea de peste Dunăre.

II

Rudolf II, urmaşul în scaun al lui Maximilian II şi de a doua oară nepot al înfumuratului Filip Jrl, era om mărginit, care se socotea pe sine însuşi cel mai destoinic monarh. Chivernisirea împărăţiei şi a deosebitelor sale regate i sc părea lucru de tot uşor şi astfel şi plictisitor, a lăsat-o deci în seama sfetnicilor, pc care nu ştia să şi-i aleagă. El însuşi le dedo»grădinarilor săi îndrumări cum au să planteze cele mai frumoase grădini şi cum să poarte grijă de ele. In acelaşi timp făcea observaţiuni astronomice, pe temeiul cărora se avânta la proorociri astrologice.

Sunt şi azi oameni cu desăvârşire serioşi care nu se-tidoîesc că din poziţiunea pe cer a unor anumite stele la un timp hotărât sâ poate cunoaşte soarta unui om. Atunci însă toată lumea era încredinţată despre aceasta, şi Rudolf II, împărat fiind, se socotea şi-n ale astrologiei mai presus de toti ceilalţi muritori.

Profitând de asemenea slăbiciuni ale tânărului monarh, doi dintre marii astronomi, Tiho Bracheşi Vappler, făceau studii la observatoarele împărăteşti şi, ca sâ-i facă patronului lor o bucurie, potriveau ocheanele aşa încât Rudolf II credea că el însuşi a făcut descoperirile, pe care ei le admirau.

Pe când împăratul se perdea în asemenea petreceri nevinovate, sfetnicii lui, oameni de rând, purtau grijă dc nevoile zilnice ale împărăţiei, care era în război cu Turcia, un război deocamdată potolit, care însă în toată clipa se putea întări.

Ştiau deci cei de la Praga că departe, Ia hotarele despre răsărit ale Ungariei, s-a făcut o schimbare de domni, ba ţineau să afle şi ce fel de om e noul domn şi cam ce fel îi sunt gândurile.

în curând după tăierea celor câţiva boieri, Perru-vodă s-a pomenit dar la Târgovişte cu superiorul vechei baraţii de la Curtea-de-Argeş, ***pater*** Ambrosius, un om înalt şi foarte costeliv, care călca cu mare băgare de scamă, ca păianjenul pe pânza ţesută de el, ca sâ se prindă în ea muştele, şi vorbea rar şi tărăgănat pentru ca nu cumva să-i scape vreo vorbă în câre-şi dă pe fată gândul cel adevărat.

Pater Ambrosius aducea domnului o scrisoare, în ***care fia*** Hildebrand îi ura stăpânire îndelungată şi plină de fapte vrednice de lauda obştească.

Atât zicea călugărul de la Damasc, numai atât; celelalte urma să şi le gândească adversarul, care se simţea deopotrivă cu cel ce şî-a vândut sufletul şi acum a venit trimisul ispititorului ca să i-l ceară.

în dosul costelivului ***pater*** Ambrosius îl vedea, parcă, ***pe fia*** Felicio cel scurt şî durduliu, care îi zicea: „îţi mai aduci aminte de cele ce ti-am spus eu când ne aflam la Caramania?!"

Şi le aducea Petru aminte şi-şi dedea bine seamă câ dragostea papei, a dogelui, a Iui Ian Zamoyski, ba chiar şi a lui Henric II], din Franţa, i-au fost, poate, măgulitoare, dar n-au putut să-l scape nici de cei doi ani de temniţă, nici de înspăimântătoarele cheltuieli ce a trebuit sâ facă spre a se urca în scaun.

„Şi de mai mare folos nu-ţi vor fi nici dacă mâine, poimâine boierii vor porni mişcarea ca sâ te răstoarne", i-ar fi zis ***fia*** Felicio dac-ar fi fost de faţă.

Stând de vorbă cu trimisul celor ce-l ispiteau, el se pătrundea din cc în cc mai mult de convingerea câ avea dreptate călugărul de la Caramania când îi spunea câ nu cu prietenii turcilor, ci cu duşmanii lor are să se unească dacă e vorba ca Poarta să respecteze învoiala făcută cu Mircea-vodâ cel Bătrân.

Cu arât mai vârtos era convins despre aceasta după ce ***pater*** Ambrosius i-a spus, aşa, din întâmplare, câ cellalt Petru-vodă, cel Şchiop, din Moldova, are legaturi cu Rudolf II, şi prin acesta cu Filip II, cel mai mare dintre monarhii creştinătăţii.

- Şi mult m-as mira - adăugă vicleanul călugăr - dacă măria-ra n-ai fi primit de asemenea cele mai binevoitoare asigurări drept răspuns la solia trâjaisă la Praga cu vestea despre urcarea în scaun a măriei-tale.

Petru-vodă era foarte strâmtorat. '

- Asemenea solie nu ani putut sâ trimit eu la Praga, g#âi dânsul. Cea trimisă la Cracovia n-a îndrăznit să urmeze călătoria înainte, căci cancelarul Ian Zamoyski e duşman al lui Rudolf Ii, şi oamenii de încredere ai Poloniei ar fi oprit solia plecată la acesta. Tot atât de puţin puteam să trimit solia prin Banatul Timişorii, care e stăpânit de turci.

- Putea solia să treacă prin Ardeal, îndrăzni călugărul sâ întâmpine.

Petru-vodă dete din cap.

- Mă îndoiesc, grăi dânsul. Precum ştii, părinte, Habsburgii stăpânesc cu drept de moştenire nu numai regatul ungar, ci şi Ardealul. Aceasta a recunoscut-o şi loan Zapolya el însuşi în tractatul de pace încheiat la Oradea-Mare în anul 1538. Aiât loan Sigismund Zapolya, cât şi Ştefan Bathory şi Cristofor Bathory au fost deci ca voievozi ai Ardealului uzurpatori, şi Sigismund Bathory e şi el un uzurpator, care nu se poate susţine decât sprijinit dc duşmanii lui Rudolf II, turcii şi unchiul său. Ştefan Bathory din Polonia.

- Scapi din vedere un lucru - stărui călugărul - că Sigismund Bathory^ ca fiu al bisericii drept-credincioase, stă sub ascultarea Sfântului Scaun şi nu va jigni prin nimic pe un principe care stă şi el sub ocrotirea sfântului părinte. De altminteri - mai adăugă călugărul binechibzuit - noi avem chipuri şi mijloace de a trece pe trimişii noştri nebăgaţi în seamă chiar şi prin ţările stăpânite de turci.

Acesta era rostul adevărat al soliei cu care venise ***pater*** Ambrosius la Târgovişte: vorba e ca el să ştie că la Viena şi la Praga arc prieteni buni, care ştiu să-i deschidă drum dacă vrea

sâ le trimită vreo veste şi câ de Sigismund Bathory, cel mai apropiat vecin al sâu, nu are să se teamă.

O şi-nţelcgea Petru-vodă aceasta si era lucrat să profite de îndrumările părintelui Ambrosie, dar zorit JIU era.

El nu putea să-si dea seamă care sunt adevăratele cuvinte pentru cate au pornit boierii uneltirile de r,S turnare, dar era mulţumit de a fi înăbuşit mişcarea cu to*â asprimea şi se mângâia cu gândul că după moartea căpeteniilor mişcarea sc va-nfunda.

Aceasta s-ar fi-ntâmplat, poate, dacă n-ar mai fi fost la mijloc şi creditorii, cheltuielile făcute cu fel Je fel de lucrări şi graba cu care vodă aduna şi pentru sine însuşi.

Clocoteau toate pe-nfundate şi nimeni nu-ndrăznea sâ-si dea pe faţă mânia ori să vorbească despre vreo plângere la Poartă. Chiar şi mereu neadormitul Andrea credea că toate s-au sfârşit cu bine pentru stăpânul său.

Orişiunde se ivea acesta, toţi se opreau la mari depărtări în faţa lui şi se plecau umiliţi până la pământ, dovadă neîndoioasă câ au dreptate cei ce spun câ pe om numai frica-f pune-n frâu, îl supune bunei rânduieli şi-1 face să-şi stăpânească relele îndem nuri.

Până chiar şi Petru-vodă el însuşi era ispitit a-şi zice câ adevăratul binefăcător al omenirii e cel ce-îi-nstrunează şi-şi calcă pe inimă, lovind fără de mila pe cei *cc* nu i se supun.

Numai filosofii depărtaţi cu gândul din lumea cea adevărată şi poeţii uşurateci puteau să creadă că şi fâii vărsări de sânge şi fără siluiri pot oamenii ,să fie îndrumaţi spre ceea ce e bine pentru dânşii.

III

După obiceiul pământului, in Moldova, străinul care lua în căsătorie o moldoveancă era socotit în rândul pământenilor de baştină. Asemenea moldovean de dragul soţiei sale era

marele clucer Bartolomeu Brutti, om acum cărunt, cu barba-n cioc şi cu sprâncenele stufoase, dar încă vânjos, cu umerii laţî şi cu ochii vioi şi scrutători.

In timpul tineretelor sale fusese sfugă de rând la Curtea lui Petru-vodă Rarcş, iar în urmă a ajuns om de încredere şi unealtă multpreţuită a fiilor Iui Petru Rareş, a Chîajnei şi în cele din urmă a Iui Petru-vodă cel Şchiop.

Italian vioi, neobosit, îndrăzneţ, înzestrat cu multe daruri fireşti şi cunoscător al ţărilor de la răsărit, el avea legături cu mulţi dintre cei cu rreecre la Poartă şi maî era şi tainic purtător de ştiri al propagandei romano-catolfce, mai ales al legatului papal din Polonia, deci şi al lui Ian Zamoyski.

In câteva rânduri îi dăduse şi Chiajnci ajutor în uneltirile ei împotriva lui Petru Cercel, dar primise îndrumarea de a fi cruţâtor faţă cu acesta, care se bucura de bunăvoinţa sfântului părinte.

El îl socotea, de altminteri, pe Petru drept im fel de visător lipsit de bun-simţ a căruia domnie nu putea să fie decât scurtă si neînsemnată.

Acum marele clucer Bartolomeu se afla în palatul său de Ia Suceava, într-un iatac strâmt şi cam întunecos; şi era tolănit într-un jeţ, iar în faţa lui stătea annaşul Iani, care venise de peste Milcov ca, în numele boierilor nemulţumiţi, să ceară de la dânsul sfat şi ajutor, şi firea lui cea neastâmpărată nu-1 ierta sâ rămâie pe scaunul pe care stăpânul casei îl poftise să şadă.

- Da! grăi acesta după ce tânărul armaş i le spuse toate din fir în pâr. Sfaturi as putea sâ vă dau, dar ajutor nu. Credeam şi eu că o veţi duce uşor cu cl, dar acum, după ce l-am văzut tăind capete, mi-am schimbat părerea. E om întreg, care ştie să stăpânească, îşi cunoaşte ţara şi o s-o duceţi greu cu el. Lasă ca este el cine este, dar mai are şi pe cine să se razăme.

Armaşul, grec ţâfnos, râmase uluit, parcă i-ar fi dat cineva o palmă.

- Cam pe cine sc va fi răzămând? întrebă el.

- Proptele puternice, îi răspunse italianul. E regele Franţei, e dogele Veneţiei, pe care Poarta îl cruţa pentru ca nu cumva sâ treacă iar în partea împărarului, e chiar sfântul părinte el însuşi.

Grecul se strâmba parcă ar fi muşcat într-un măr pădureţ.

- Nu cumva, umblând razna prin lume, s-a lepădat de legea ţării şi a trecut Ia papa? grâi dânsul.

Clucerul dete din umeri.

- Aceasta nu pot s-o ştiu, zise. Cu putinţă ar fi, dar cu n-am de unde s-o fi aflat.

„Chiar şi dacă n-ar fi - grâi armaşul în gândul lui - e un bun mijloc spre a-l face urgisit."

Ea aşa ceva se gândea şi clucerul.

Nu-i dădea mâna să lucreze alăturea cu cei ce voiau să-I răstoarne pe Petru-vodă Cercel, dar nu se supăra gândindu-se câ o sâ-i fie ţării urgisit.

Puţin timp în urmă s-au schimbat însă împrejurările.

Pater Ambrosius nu grăise adevărul când a spus câ Perru-vodâ cel Şchiop a intrat în legături cu Rudolf II.

Adevărul era numai câ si pe la el trecea azi unul, mâne altul ca să-1 înduplece a intra în legături cu duşmanii turcilor. Se făceau adică pregătiri pentru înteţirea războiului cu curcii, ceea ce mai curând ori mai târziu trebuia să urmeze.

Petru-vodă cel Şchiop era nepot al Iui Mihnea cel Rău, care, surghiunit, a găsit adăpost la regele Ungariei. EI a fost, ce-i drept, omorât la Sibiu dc către unul din duşmanii săi din ţară, şi fiul său, Mircea Ciobanul, tatăl lui Petru cel Şchiop, şi-a petrecut riuereţea sub ocrotirea regelui Ungariei.

Mai era Petru-vodă cel Şchiop şi nepot al lui Petru-vodă Rareş, care, fiind nevoit sâ părăsească ţara, tot în Ardeal a căutat adăpost. Acum însă nu mai stăpânea în Ardeal regele Ungariei,

ci omul de încredere al curcilor, Zapolya, care l-a prins si l-a trimis legat cot la cot la Poartă.

Se găseau deci printre sfetnicii lui Petru-vodă cel Şchiop şi azi, şi mâne oameni care-l îndemnau sâ între în legături cu duşmanii turcilor.

îl treceau pe fiul Chiajnei năduşelile când îşi făcea socoteală cât a dat şi iar a dat în timpul domniei sale din Muntenia, cât a mai dat ca sâ fie mutat în Moldova şi cât a mai trebuit sâ dea de când era domn al Moldovei. Azi-mâne se apropia ziua că nu mai era în stare sâ dea, şi atunci, daca nu-i cădea capul sub barda călăului, ori plcca-n surghiun, ca mumă-sa şi Mthnca-vodă, ori intra în temniţa celor Şapte Turnuri.

„Intrând în legături cu duşmanii turcilor, ai în cel mai rău caz unde să-ţi pui căpătâiul după ce vei ft scos din scaun si unde sâ ţi se adăposîcacâ copiii, ca să nu umbli ca vărul tău din Muntenia, cerşind prin toate ţările."

Marele clucer Bartolomeu Brutti, omul lui lan Zamoyski, nu era şi el dintre sfetnicii care-i vorbeau lui Petru-vodă în felul acesta. El stetea la pândă pentru ca nu cumva stăpânul său să nu cadă în asemenea păcat.

întocmai cum apoi ***pater*** Ambrosius îi spunea celuilalt, Petru-vodă, că vecinul său din Moldova a intrat în legătură cu Rudolf 1l, pentru ca să-l înduplece a face şt el tot aşa, se găsea si câte un ***pater*** care îi spunea lui Petru-vodă din Moldova că vecinul său din Muntenia a trecut la duşmanii turcilor.

în faţa unei asemenea mişelii, ducem! Bartolomeu nu se mai socotea legat sâ ţie seamă de îndrumările ce primise în ceea cc-l priveşte pe Petru-vodă Cercel, ci ţinea ca acesta s-o pată rău de tot, pentru ca Petru-vodă cel Şchiop sâ se lepede cu gândul de a se uni cu duşmanii turcilor. Iară când vorba era de aşa ceva, nu numai pentru Bartolomeu Brutti, ci şi pentru

Ian Zamoyski, ba până chiar şi pentru nunţiul papal erau bune şi iertate toate mijloacele ce puteau să ducă la scop. Pe la începutul anului 1585, armaşul Iani a primit dar de Ia marele clucer din Moldova îndrumare să fie cu toţii gata, căci în curând se va petrece ceva ce-i va ajuta să pornească cu nădejde de izbândă lupta la Poartă. N-a mai trecut apoi mult timp şi, la hotarele despre apus ale Poloniei, a fost prins un călugăr care, trimis cu solie tainică la Praga, voia să treacă în Moravia. Hârtii nu s-au găsit, ce-i drept, la dânsul, căci mai-nainte de a fi fost prins, el le-a aruncat în foc, dar era destulă mărturisirea lui că a fost trimis dc către domnul Munteniei ta Praga cu hârtii şi cu însărcinarea de a-i mai spune împăratului si ceva ce-n urma jurământului dat nu putea să mărturisească.

Celelalte urmau sâ se desfăşurc la Poarta.

IV

Cei doi domni români aveau, se-nţelege, fiecare reprezentantul său la Poartă, om vrednic de toată încrederea, care primea poruncile Porţii pentru domnul sâu si prin care acesta lua înţelegere cu mai-marii de la Poartă.

Pc la-nccputul anului 1585, spre .sfârşitul lunci martie, Petru-vodă Cercel a primit de la acest om dc încredere al său un curier venit în grabă mare cu ştirea că a fost adus la Poartă un călugăr care spune că a fost trimis de domnul Munteniei cu solie tainică la împăratul Rudolf II.

Lui Petru-vodă îi venea să râdă. Prea i sc părea proastă născocirea. El n-avea adecă decât să spună că minte călugărul acela, pe care nu l-a văzut niciodată în viaţa sa, şi că pc nimeni n-a însărcinat să meargă fie Ia Viena, fie la Praga.

Peste puţin s-a pomenit însă câ-n curtea domnească alergau unii la dreapta, alţii la stânga, parcă se iviseră cele dintâi zguduituri ale unui cutremur de pământ.

Pe ulițile orașului, până chiar şî pe sub ferestrile curții domnești se adunau cete de oameni care cereau ca vdllâ să oprească lucrările costisitoare si să nu mai ia pânea dc la gura celor flămânzi ca să-şi plătească datoriile şi să adune comori, ba unii scăpau şi vorba câ el e lepădat dc lege şi stăruiau să se închine la icoane după obiceiul rămas din buni şi străbuni.

De pretutindeni răsunau vuiete amenințătoare, şi domnului nu-i mai venea să râdă. îi era învederat câ şi alții au mai primir veste despre cele ce sc petrec la Poartă şi dedea cu socoteală că celor dc acolo puțin le pasă dacă c ori nu adevărat ceea ce spune călugărul acela.

„Lucrul de căpetenie c pentru dânşii - îşi zicea el - sâ mâ bage-n răcori pentru ca să-mi poată stoarce şi măduva din oase. Dacă le dau destul, cred ceea cc le spun, iar dacă alții le dau mai mult, ei cred ceea ce spune călugărul."

Cu toate aceste, cl s-a-ncruntat când unii dintre curtenii lui, oameni bătrâni şi pătiti, îl îndemnau să trimită fără-ntârziere la Poartă pe cineva cu destui saci de galbeni.

îi era ca şi când i s-ar fi cerut să-şi taie din carne.

Avea, ce-i drept, de unde sâ dea, dar adunase pentru ca să aibâ de unde să le dea ca domn milos celor ajunşi în strâmtorare si să ajungă cât mai curând a nu mai fi nevoit să stoarcă.

„Nu dau, îi venea să strige. Dacă papa, dogele şi regele Franței nu m-au putut scăpa de temniță şi nu m-au ajutat sâ mâ urc în scaun, au să mâ ajute acum, ei şi Ian Zamoyski, sub a cărui stăpânire se află călugărul acela."

„Pe dânşii să nu te razămi - îi şoptea mai ici, mai colo câte unul - căci tocmai ei au pus, precum se vede, mişelia la cale, ca să-ți încerce credința."

O simțea domnul câteodată şi el aceasta şi neliniştea ii era din ce în ce mai mare.

Cu deosebire neliniştit a ajuns să fie două zile-n urmă, când Andrea a venit să-i spună că câțiva dintre boierii mai gureşi au plecat la Constantinopol şi sâ-i ceani voie de a pleca-n urma lor, ca să-i prindă şi să-i aducă înapoi.

Aceasta Petru-vodă nu mai era-n stare s-o facă. Iasă că era si prea târziu, dar începuse a se căi că a făcnr vărsare de sânge. Nu i se părea viața vrednică sâ-ți încarci de dragul ei sufletul cu asemenea păcate.

„Să vedem ce mai vine, cum se desfăşură lucrurile", îşi zicea el, hotărât să nu ia deocamdată nici o hotărâre.

Pe alți! nu-i mai răbda însă firea să aştepte. Italienii, francezii şi ceilalți cari mai veniseră cu dânsul erau din cc în ce mai stăruitori.

„Ce facem noi?.' ziceau. De ce ne-ai amăgit cu vorbe frumoase şi ne-ai adus aici dacă nu eşti în stare sâ te rii de vorbă?!"

Adevărul era câ cei mai mulți dintre dânşii nu au fost aduşi, ci intraseră dând cu coatele în alaiul noului domn. Cu toate acestea, tocmai între aceştia erau şi unii care erau în stare să împlânte junghiul în pcptul domnului pentru ca prin asemenea faptă sâ sc pună bine cu turcii şi cu ceilalți duşmani ai domnului.

N-o bănuia Petru-vodă aceasta. Chiar şi daca-ar fi şriut-o, însă, el îşi făcea mustrări pentru că i-a adus pe oamenii aceia în țară şi se simțea dator să-i pună la adăpost.

Avea clipe în care nu se-ndoia că nu trece cu bine prin furtuna aceasta.

Numai față cu nişte nemernici vrednici dc cel mai adânc dispreț puteau turcii să aibă purtările înjositoare pe care le aveau față cu domnii Țărilor Româneşti şi față cu boierimea acestora. Altele sunt purtările lor față cu cei ce Ii se uită cu hotărâre bărbătească-n ochi şi țin pept cu dânşii.

De aceeaşi părere erau şi mulţi dintre boieri, şi aceştia-1 îndemnau sâ-nfrunte mânia Porţii.

Erau, ce-i drept, puţini cei 500-600 de lefegii pe care îi adunase Andrea, dar boierii îl încredinţau că ei sunt în state sâ adune inii de oameni când c vorba să scape ţara de* despuierile nemaisfârşite ale paşalelor de la Poarcă.

Petru-vodă coc se mai cutremura însă când se gândea la vărsări de sânge.

Aşa ori aşa, el ţinea să pună la adăpost pc cei veniţi cu dânsul, ca sâ săvârşească muncă paşnică. Trebuia să le facă drum spre ţările împărăteşti, prin care putea fiecare să se-ntoarcă nesupărat acasă la el.

Aducându-şi aminte de vorbele părintelui Ambrosie, el se gândea să-i scrie lui Sigismund Bathorv, să-I încredinţeze că cei ce vor să treacă prin ţara lui sunt oameni pacinici şi să-1 roage să le fie bun ocrotitor. Vorba părintelui Ambrosie: creştin era, la urma urmelor, şi el.

- Dau cu socoteala că n-au nevoie sâ treacă prin Ardeal, grăi căpitanul Bodor. care timp mai îndelungat făcuse parte din oastea împărătească şi cunoştea bine locurile.

- Pe unde ar mai putea să-şi găsească drum? întrebă Domnul cam mirat.

- Ce-i drept - grăi căpitanul - Banatul Timişoarei şî de acolo înainte şesul Ţării Ungureşti până departe de Buda sunt sub stăpânire turceasca. Intre Ardeal şi partea stăpânită de turci e însă un fel de brâu de castele care sunt stăpânite de imperiali. Tocmai sus sunt Caşovia, Sâtmarul şi Hustul. Mai spre ameazăzi sunt Simleul, Tăşnadul şi Oradea-Mare. Urmează apoi Betuşul, Incul, Siria şi Lipova de lângă Mureş. Cele mat apropiate de noi sunt Făgetul, Lugojul şî Şebişul, pe care turcii le ocupă numai când voiesc să intre în Ardeal. De la Mehadia, pe Cerna, unde sunt hotarele noastre, nu e drum [decât] de o zi până la Şebiş.

- Dar dacă dau la Şebiş de turci? întâmpină domnul.

- De! - răspunse căpitanul - singuri n-au să plece. Vreo cincizeci până la o sută de oameni bine înarmaţi trebuie să-i însoţească, or atâţia nu ţin niciodată turcii la Şebiş, şi deşi I iigojul e în mâinelc turcilor, ai noştri trec în Ardeal, la Haţeg, de unde nu e lung drumul până la Beiuş, unde totdeauna sunt imperiali.

- Tot e bine deci să-i scriu lui Bathory, stărui domnul.

Căpitanul dete din umeri şi strâmbă din nas.

- Rău nu e - grăi dânsul - dar teamă mi-e câ nici de vreun folos nu are să fie, câci Bathory se teme de turci şi *c* legat cu Zamoyski din Polonia.

în vreme ce Petru-vodă Cercel croia asemenea planuri, marele vizir, beilerbeiul Greciei, agaua ienicerilor, agaua eunucilor şi ceilalţi mai mărunţi ai Porţii aşteptau ca domnul Munteniei să facă cele cuvenite spre a fi ajutat sâ iasă din încurcărura în care-l băgaserâ marele clucer Bartolomeu Brutti şi boierii veniţi la Poartă, ca să ceară ridicarea în scaun a lui Mihnea.

V

în ziua de 9 aprilie, Petru-vodă Cercel a primit, prin alt curier venit în graba mare, înştiinţarea câ înalta Poartă a-nsărcinat pe Gurli-paşa să vină-n tară, să-1 ridice pe domn si să-1 ducă făr'de-ntârzierc ta Constantinopol, ca să se dezvinovăţească în faţa sultanului.

- N-am de ce să mă dezvinovăţesc! strigă domnul năpăstuit. Minte călugărul acela.

Adevărul era însă că el se simţea vinovat. Nu-i trimisese, ce-i drept, împăratului solie, dar umbla cu gândul de a-i trimite, era-n stare să îi trimită şi nu se mai îndoia că-i va trimite dacă va mai râmânea-n scaun.

Deocamdată trebuia să treacă la fapte. Amânarea de azi pe mâne nu mai era cu putinţă, căci Gurli-paşa putea sâ sosească-n toată clipa. *

Cele câteva sute de lefegii îşi ascuţeau deci armele si se-mbărbătau unii pe alţii.

Vorba era ca boierii şi poporul adunat împrejurul lor să spună cu toată hotărârea că nu-l lasă pe domnul lor sâ plece şi sa părăsească ţara, şi pe câmpiile şi pe sub dealurile dimprejurul lârgoviştei se aduna din toate părţile lume, nu prea însufleţită, dar hotărâtă sâ dea pept cu orişicine, mii de oameni, nu multe mii, dar mii, şi numai încăpea îndoială că se va face vărsare de sânge dacă Gurli-paşa nu-şi va face el singur calea-ntoarsă.

Mai-nainte de toate aveau să plece însă cei ce nu veniserâ-n rară ca să facă vărsări dc sânge.

Petru-vodă îi trimisese vecinului său Sigismund Bathory scrisoarea şi amânase plecarea lor numai pentru că cot mai trăgea nădejde.

Ceasurile, ba chiar şi zilele treceau fără ca sâ sosească Gurli-paşa, care nu avea mare grabă.

Obiceiul cel bun şi frumos al timpului era că pasajele ori agalele trimise de sultanul cu orişice treaba în ţara erau bine ospătate orişiunde poposeau, ba la plecarea lor mai primeau şi fel dc fel de daruri, adeseori foarte preţioase, ca să-şi aducă aminte de cei ce îi găzduiseră.

Era mare cinste şi putea să fie de mare folos să fî dat în casa ta adăpost şi ospătate celor cu oarecare trecere la Poartă.

Plecând deci în cară, oamenii de încredere ai sultanului nu alegeau pe cel mai scurt, ci cel mai lung drum şi făceau popasuri nu numai dese, ci şi lungi. De altminteri, tot aşa era şi-n Ungaria, unde a rămas până-n ziua de azi zicătoarea: *„Torok basa, **7iagy a hasa',*** adică: „Paşă turcesc, mare îi este burta".

Având deci să meargă la Iaşi, paşa trecea Dunărea)a Vidin, iară Gurli-paşa a trecut pe la Isaccea, ca să ajungă încetul cu încetul la Târgovişte.

Pentru aşteptare atât de-ndelungatâ nu era însă pregătit Petru-vodă. Mulţimea aceea de oameni n-avea nici ce sâ facă, nici ce să mănânce şi era din ce în ce mai morocănoasă.

„Şi-apoi - zise-n cele din urmă domnul, strâmtorat - cu ce mă aleg dacă izbândesc acum?! Mâine, poimâine, peste o lună, peste un an, mai curând ori mai târziu, odată fâră-ndoială iar se porneşte turburarea, şi ori dau pungi pesce pungi, ori fac vărsare de sânge, vai de capul meu. Aş înţelege-o dacă domnul Moldovii şi voivodul Ardealului ar face şi ci ca mine: singur însă nu pot izbândi."

El ia hotărârea de a însoţi pe cei veniţi cu dânsul în ţară, îşi adună comorile şi le-ncarcâ-n *46* de care, îşi trimite ccî vreo şase sute dc lefegii înainte şi la 16 aprilie pleacă din Târgovişte, ca să apuce drumul despre care îi vorbise căpitanul Bodor.

Drumul îi este din ce în ce mai întuneau. Isi face mustrări pentru că n-a rămas cum voise, înfipt cu hotărâre bărbătească în faţa turcilor. O jale adâncă l-a cuprins aducându-şi aminte de toate prin câte a trecut din ziua în care tatăl său l-a trimis la Constantinopol şi câte jertfe a adus, cât şi-a călcat pe inimă ca să se urce-n scaunul pe care acum îl părăsea dc frică.

„Da! îşi zicea. Chiar *dc* la-nceputul domniei mele trebuia să caut a mă pune în legătură cu vecinul meu din Moldova şi cu cel din Ardeal, pentru ca, luptând împreună, să îi silim pe turci a se supune învoielilor pe care le-au încheiat cu părinţii noştri."

Ii venea să se-ntoarcă pentru ca să facă de aci înainte ceea cc n-a făcut in trecut.

Aceasta era starea sufletească în ziua când Andrea, credinciosul candiot, care plecase înainte, s-a întors sâ-i spună, că

Şebîşul, Lugojul şi Făgetul sunt sub stăpânirea paşalei de Timişoara.

- Ei şi?! - grăi dânsul înviorat ^ cu atât mai bine: e soarta care ne arată drumul ce trebuie să apucăm.

Nu se-ndoia, că fiind astfel nevoit a se pune în legătură cu Sigismund Bathory, va ajunge să se înțeleagă cu dânsul şi să se-ntoarcă înapoi cu ajutor primit dc la dânsul.

PARTEA A PATRA

PĂCATE PESTE PĂCATE

I

Afară de bineştiutele Porti-de-Fer de pe Dunăre, mai c şi Poarta-dc-Fer prin care împăratul Traian a răzbit la Sarmiseglietuza, capitala Daciei, o trecătoare din munții ce despart Ardealul dc Banatul Timişorii.

Pe drumul acesta a apucat Petru-vodă după ce s-au retras spre Lugoj puținii turci pe care i-au găsit la Sebiş.

Urcând valea Bârzavei, ei au trecut la Grădişte, sub Rătezat, şi au înaintat încet şi posomorâți, dar nesupărați de nimeni, până la Haţeg, unde au tăbărât fără de grijă, ca şi când ar fî fost acasă la dânşii, şi an stat o noapte, o zi şi încă o noapte.

Mai-nainte de a fi plecat de la Târgovişte, Petru-vodă le-a spus lefegiilor că-ndatâ ce va sosi pe pământ împărătesc, le va plăti lefurile şi le va da drumul. Bani pentru aceasta avea cu prisos în cele 46 dc care.

Acum s-a zvonit în tabără că domnul va lua înțelegere cu voivodul Ardealului şi se va întoarce iar la Târgovişte cu ajutor primit de la dânsul. Oamenii s-au mai înviorat şi ziua a treia au plecat sprinteni pe Strei la vale.

Se apropiau de Mureş când le-a ieşit în cale Gaşpar Comis, în fruntea unei cete de vreo mie de oameni.

Cele două cete s-au oprit fată-n faţă deocamdată nu ca duşmani, ci ca oameni gata de a se învoi.

Peste puţin apoi, unul dintre căpitanii cetei ardelene a venit să-i facă lui Petru-vodă împărtăşirea că Gaşpar Corniş, căpetenia cetei, e însărcinat să-i spună că măria-sa voivodul nu-i poate da voie să treacă prin ţară şi-l pofteşte să se-ntoarcă pe unde a venit.

Petru-vodă la astfel de primire nici că s-ar fi putut aştepta, dar nu credea că aceasta e vorba cea din urmă a vecinului sau. L-a întrebat dar pe căpitan dacă n-ar putea s-o afle aceasta vorbind de [la] rost la rost cu Gaşpar Corniş.

Drept răspuns, Corniş, care era şi om mai tânăr, a venit el însuşi în tabăra lui vodă, ca să-l încredinţeze că stăpânul său, fiind vasal a] sultanului, s-ar săvârşi o faptă neiertată şi primejdioasă atât pentru sine însuşi, cât şi pentru ţară dacă nu ar opri-n calc pe alt vasal al sultanului care, chemat fiind la Poartă, îşi părăseşte ţara.

- O-nţeleg aceasta, îi răspunse Petru-vodă, ceea ce însă mi se-ntâmplă azi mie i se poate întâmpla domnului din Moldova, ba chiar şi scumpului d-tale stăpân. Socotesc dar câ c în interesul nu numai al nostru, ci şi-n al ţărilor stăpânite de noi, ca în asemenea împrejurări sâ ne ajutăm unul pe altul. Cu totul altfel ar vorbi paşalele de la Poartă cu noi dacă ne-ar şti uniţi, şi mai bună ar fi şi soarta ţărilor noastre.

I oierul acesta era atât de învederat, încât tânărul Corniş n-a mai putut sâ stăruie asupra însărcinării primite de la domnul său şi a rămas ca dânsul să se-ntoarcă la Bălgrad spre a cere hotărârea voivodului Sigismund Bathory în ceea ce priveşte propunerea făcută dc Petru-vodă, iar cele două cete au rămas până la-ntoarccrca lui faţă-n faţă.

Patru zile au trecut fără ca Corniş sâ se fi întors.

Pentru ca sâ poată da adecă un răspuns hotărât, Sigismund Bathory a chemat la sfat pe fruntaşii nobilimii, iar aceştia numai după îndelungate frământări au putut să se înţeleagă între dânşii.

Era la mijloc ţâfna nobilimii ungare.

Cu vreo sută de ani mai-nainte, Ştefan-vodâ cel Mare, voind să apere cetatea Chiliei, a trimis solie la Veneţia şi la papa ca să ceară ajutor, căci era şi în interesul creştinilor de la Apus, ca turcii să nu se facă stăpâni pe ambele ţărmuri ale Dunării. Invitat de către papa să ieie şi el pane la lupte, regele Ungariei, atunci Matei Corvin, a fost silit de către nobilime să dea răspunsul că nu poate s-o facă aceasta decât dacă domnul Moldovii si domnul Munteniei vor primi ajutoarele printr-însul, ca fiind atârnători de scaunul regal al Ungariei.

Unii dintre sfetnicii lui Sigismund Bathory stăruiau deci ca şi Sigismund Bathory să-i dea acum Iui Petru-vodă răspunsul că nu poate să intre în legătură cu domnii Ţărilor Române decât dacă aceştia i se vor declara vasali.

Alţii erau însă de părere că aceasta n-ar putea s-o ceară decât regele Ungariei, deci Rudolf II, ca urmaş legitim al Iui Ludovic II. Aceştia au rămas în minoritate.

Ziua a cincea dară, Gaşpar Corniş s-a întors aducându-î Iui Petru răspunsul că ajutorul spre a se întoarce în ţară îl va primi numai după ce va fi subscris un tractat prin care se declară vasal al lui Sigismund Bathory şi se leagă a-ndupleca pe domnul Moldovii să facă şi el aşa.

Zece ani în urmă, în ajunul luptei de la Călugăreni, atât Ştefan-vodă Răzvan, domnul Moldovei, cât şi Mihai-vodă Viteazul, fratele mai mic al Iui Petru-vodă Cercel, au subscris asemenea tractate, prin care s-au declarat vasali ai Iui Sigismund Bathory.

Petru-vodă Cercel a stat însă mult pe gânduri mai nainte de a fi dat răspunsul cerut de Gaşpar Corniş.

- Şi dac-ar fi să-ţi dau răspunsul că eu asemenea tractat nu sunt în stare să subscriu — grăi în cele din urmă - ce eşti însărcinat a face?

— Am primit poruncă sâ te duc la Bălgrad — răspunse Corniş - ca să fii legat şi trimis la Poartă.

Petru-vodă iar rămase dus pe gânduri. I se punea şi acum întrebarea dacă vrea ori nu să facă vărsare de sânge.

- Şi cu toate aceste - grăi dânsul în cele din urmă — nu-mi rămâne decât să-i dau stăpânului d-tale răspunsul câ asemenea tractat eu numai cu învoirea ţării aş putea să subscriu. Dându-mi-o numai de capul meu, subscrierea mea nu preţuieşte nimic, e o curată minciună, de care nimeni n-are sâ ţie seamă, chiar şî eu însumi pot mâine ori poimâine să fiu silit a mă lepăda de ea. Dacă învoială cinstită, învoială de bunăvoie vrea - adaogă după o mică pauză - stăpânul d-tale are să-mi dea ajutor pentru ca sâ mâ-ntorc acasă şi să văd care e gândul sfaturilor mari şi al ţării peste tot.

II

Pentru ca să-nţclegi cele păţite dc Petru-vodă Cercel de aci înainte trebuie să cunoşti timpul în care s-au petrecut întâmplările, iar timpul sunt oamenii, cu faptele şi cu felul lor de a vedea lucrurile.

Mai-nainte dar de a merge mai departe, avem să ni-i închipuim adunaţi într-un fel de mare portic pe cei mai de căpetenie dintre oamenii ce hotărau atunci mersul lucrurilor şi-au avut într-un fel oarecare înrâurire asupra soartei lui Petru-vodă.

în frunte avem să-1 punem pe Filip II, care-şi stăpânea de treizeci de ani acum multele şi-ntinsele ţâri şi trăia în a patra căsnicie cu fiica regelui din Franţa.

în faţa lui e locul reginei Elisabcta din Anglia, care îi era cumnată, căci e sora mai mică a Măriei celei sângeroase, fosta lui soţie.

Ea a rămas viaţa ei toată fată bătrână, şi nici el nu-i făcea curte, nici ea nu-i trăgea cu ochiul.

Deoarece el îi prigonea, iară ea îi ocrotea pe reformaţii din Olanda, nu li-a rămas decât să se războiască. El, aducând mereu aur dîn America, îşi construise „armata neînvinsă", o flotă nemaipomenită pe apele întinselor mări, iară ea a sfărâmat această „armată neînvinsă" şi prin aceasta Anglia a ajuns sâ fie stăpâna mărilor.

Elisabeta stăpânea şî dânsa de aproape treizeci de ani şi, fără de sfărâmarea „armatei", mai avea şi multe alte crestături pe răbojul ei de fapte.

La dreapta lui Filip II stă bine, dar nu prea de bine-ştiutul său nepot Rudolf II, flăcău încă tânăr şi cam pornit spre desfrâu, care de altminteri s-a potrivit cu Elisabeta şi nu s-a căsătorit niciodată. Se zicea atunci că vorba e să sc-ncuscrească cu Petru-vodă Cercel, luând în căsătorie pe Fîorica, nepoata de frate a acestuia. El s-a răzgândit însă şi a rămas toată viaţa burlac.

Alăturea cu Elisabeta stă altă femeie, una dintre soacrele lui Filip II, Ecaterina de Medici, un fel de cloşcă cu pui, sfregită, cu un zâmbet acru pe buze, muiere rea, în capul căreia a fost plăsmuită noaptea Sfântului Bartolomeu, în care au perit de moarte năprasnică peste 4 000 de oameni cumsecade.

Henric II avuse, precum ştim, cu Carol V războiul în care Franţa a câştigat cetăţile Metz, Tour şi Verdun. Filip II a urmat războiul acelaşi după abdicarea tatălui său. La-ncheirea păcii s-a hotărât ca Don Carlos, fiul, din prima căsătorie, al lui Filip II, să se căsătorească cu fiica lui Henric II. Murind însă Măria Tudor, Filip II a rămas iar văduv şi a luat ci în căsătorie pe aceea care era să-î fie noră. La nunta aceasta a murit Henric II, şi acesta e Don Carlos despre care SchiUcr a scris bine-ştiuta lui dramă.

I .ângă Ecaterina de Medici sta fosta ei noră, Măria Stuart, care, după moartea soţului său, Francisc II, s-a-ntors în Scoţia, unde s-a căsătorit dm nou, dar în urma purtărilor ei uşuratice a fost nevoită să-şi părăsească ţara şi a căutat adăpost în Anglia, la buna ei verişoarâ Elisabeta, care a ţinut-o sub pază bună într-unui din castelele ei.

Ia stânga lui Filip El stau cumnaţii săi, Henric III de Valois, regele Franţei, şi Henric 111 de Bourbon, regele Navarei, care, când cu noaptea Sfântului Bartolomeu, s-a căsătorit cu sora lui Henric III de Valois şi a fost nevoie să treacă de la hughenoţi la catolici.

Fiind rude mai mult ori mai puţin apropiate, aceştia alcătuise împreună o familie. Erau, cu toate aceste, despărţiţi in două tabere, care se luptau cu multă-ndârjire între ele.

Rudele franceze erau pornite să-i desfiinţeze pe Habsburgii de care se simţeau strâmtoraţi atât despre Pirinei, cât şi despre Rin, erau deci gata să se unească cu orişicare duşman al lor şi-şi dedeau silinţa de a le face duşmani si unde nu aveau.

Tot aşa polonezii, care odată cu capul nu voiau să cadă, cum căzuseră cei din Boemia şi cei din Ungaria, sub stăpânirea Habsburgilor. Atât pe Ştefan Bathory, cât şi pe Ian Zamoyski avem deci să-i punem lângă cei doi Henrici.

Tot alăturea cu aceştia e locul papei, care se simte strâmtorat de Habsburgi atât despre meazâzi din Neapoli, câr şl despre meazănoapte din ducatul de Milan. F,I şovăie insa şi se pleacă ici spre unii, colo spre ceilalţi, căci toţi fac parte din turma păstorită de dânsul.

Tot aşa Veneţia, care s-a aliat, ce-i drept, cu Habsburgii contra turcilor când cu bătălia de la Lepanto, dar a fost si un papă care, împreună cu regele Franţei, s-a unit cu curcii contra Iui Carol V.

Elisabeta, care era în duşmănie cu Filip 1l, ar fi fost să treacă în partea celor din Franţa, dar Măria Stuart era născută de o franceză, crescuse la Curtea din Paris, ba fusese chiar soţia unui rege al Franţei si se bucura de multe simpatii în Franţa. Elisabeta stetea deci bosumflată la o parte.

Ceilalţi, oameni mai mărunţi, se ascund fiecare în dosul acelora de la care atârnă, cum Sigismund Bathory se ascundea-n dosul unchiului său Ştefan, care stătea si el mai mult în dosul lui Zamoyski.

Sultanul Murad III şedea cu picioarele încrucişate pe perina de pe divanul lui şi bea nu numai cafea şi ciubuc, ci totodată şi vin bun. Prorocul Muhamed a oprit, ce-i drepr, beutura spirtoasă. Murad III nu ţinea însă scamă de aceasta şi-şi trăia zilele mai mult ameţit decât treaz.

Putea să fle, căci erau destui cei ce se hărţuîau pentru apărarea puterii Iui.

Cu ruşinea păţită în faţa castelului Sriget sc-ncepe, fără-ndoială, scăderea puterii otomane, dar nu erau oamenii de atunci în stare să se folosească de aceasta şi-şi căuta fiecare de treburi.

Orişicât de deosebite ar fî fost scopurile urmărite de cei învrăjbiţi între dânşii, toţi se potriveau în ceea ce priveşte felul de a gândi, toţi erau dezbrăcaţi de firea omenească, nemiloşi, haini, pătrunşi de convingerea că săvârşesc o faptă bună când varsă sângele celor cc nu inrră-n voia lor, toţi se socoteau în drept să pună zbiri ca sâ omoare pe-aceia pe care nu-i puteau răpune-n luptă dreaptă.

Filip II a ars pc rug o mulţime dc oameni pentru că nu numai el, ci şi lumea in mijlocul căreia trăia era stăpânită dc gândul că aşa-şi face datoria, că aşa vrea Dumnezeu, câ acesta îi este rostul în lumea aceasta. Alţii, ca Egmont şi Horn, au căzut sub barda călăului, iar alţii, ca Wilhelm de Orania, au fost ucişi de zbiri.

Tot aşa Elisabeta, ţinând să-şi facă datoria, a dat pe mâna călăului pe mulţi, până chiar şi pe verişoarâ ei, Măria Stuart.

Ţinând să-şi facă datoria se omorau cei din Franţa în fel dc fel de chipuri între dânşii. Hughenoţii au pus zbiri să omoare pe căpetenia catolicilor, Henric de Guise. Catolicii, drept răsplată, au pus la cale omorârea lui Carol de Bourbon, căpetenia hughenoţilor. Tot aşa au murit unul după altul doi regi ai Franţei, Henric III şi Henric IV.

Pretutindeni, printre cei mici şi mai ales printre cei mari, fel de fel de zbiri îşi răceau şî azi şi mâne datoria.

Acesta era timpul în care Petru-vodă Cercel a tăcut încercarea de a se învoi cu Sigismund Bathory.

Europa era împărţită în două tabere mari, dintre care una era pornită asupra turcilor, iar cealaltă se răzâma pc turci. Petru-vodă se afla ca-ntre două mari pietre de moară, şi era destul ca una dintre ele să fie pusă-n mişcare pentru ca el sâ fie strivit.

Mai erau, ce-i drept, şi oameni care stăruiau pentru pace şi bună-înţelegere.

Când Petru-vodă umbla prin Italia şi pe la vărul si bunul său prieten din Franţa, trăia, tot cutreierând tarile, şi Giordano Bruno, care la 1600 a fost ars pe rug, poetul Ronsard, care a murit în 1585, şî nenorocitul Torquato Tasso, care a avut în viaţa lui atâtea zile grele. Tot în timpul vieţii lui Petru-vodă Cercel a tipărit diaconul Coresi cele dintâi cărţi româneşti în tipografia de la Braşov a Iui Honterus.

De oameni ca aceştia nu ţineau însă seamă rudele învrăjbite între ele.

Potrivindu-se cu cei de un gând cu dânsul, Sigismund Bathory i-a făcut lui Petru-vodă Cercel ceea ce cu atâti şi aţâţi ani mai nainte nobilul Francisc Kendi ti făcuse boierului Socol şi ceea ce au mai păţit apoi şi alţii: l-a prins şi l-a despuiat de tot ceea ce a găsit la el. Deosebirea e numai că nu I-a trimis la

Poartă, ci l-a oprit la el şi l-a ţinut închis într-imul din castelele sale sub pază bună, ca sâ se moaie şi sâ intre-n voile lui.

Vărsare de sânge s-a făcut, se-nţelege, şi fără de voia lui Petru-vodă, căci lefegiii s-au năpustit asupra celor 46 de care ca să-şi ieie Ierurile cc li se cuveneau, iar Andrea ţinea cu orice preţ să scape avutul stăpânului său. Zadarnice au rămas însă luptele si cei ce au scăpat întregi şi nevătămaţi din încăierare s-au risipit despuiaţi ca vai de ei dc tot ce le mai rămăsese.

Aşa se petreceau atunci lucrurile.

Câtva timp în urmă, Poarta l-a mazilit pe Petru-vodă şt a ridicat în scaunul Munteniei pe Mihnea.

I.ui Petru-vodă i se pierde deocamdată urma, căci el nu poate sâ vestească pe nimeni despre cele petrecute, iar Andrea, credinciosul candiot, nu e-n stare sâ-i dea vreun ajutor. Ii adresează, cc-i drept, lui Sigismund Bathory o scrisoare, dar nu primeşte nici un răspuns, şi abia după un an reuşeşte să vestească pe papa despre soarta stăpânului sau.

In vara anului 1586, papa Sixt V îi scrie lui Ştefan Bathory, stăruind să intervie pe lângă nepotul său, Sigismund, în interesul lui Petru. In scrisoarea aceasta îi zice Iui Petru: ***J'etnts Valabiae Princeps, vir cathoHais cumque haec Sanaa Seda conjuîictissimus".***

Era trecut atunci anul de când Petru suferea mizeriile întemniţării, dar el a rămas şi mai departe în închisoare, căci după toate semnele, Ian Zamoyski, adevăratul stăpân al Poloniei, deci şi al lui Ştefan Bathory, nu voia să ţină seamă de stăruinţele papei.

Abia în anul al treilea a reuşit Andrea să-i strecoare stăpânului său câteva cearşafuri. I,egându-le pe acestea unul de altul, a scăpat, în sfârşit, din temniţă. Ia 8 septembrie 1587 el îi adresează lui Sigismund Bathory, din Caşovia, o scrisoare plină de duioşie, în care îl mustră pentru cele ce pe urma lui a avut să mai sufere după ce timp de treizeci de ani a

cutreierat lumea ca pribeag fără de căpătâi, se plânge că n-a primit răspuns la scrisoarea ce-i adresase din temniţă şi îşi cere avutul râpir. „Dumnezeu - zice el - mi-a dar, în sfârşit, libertatea, dar am rămas gol ca-n clipa ieşirii din pântecele mamii mele" ***(„tamen nudus s'icut de venire matris natus").***

De la Caşovia el a trecut prin tarile împărăteşti la Veneţia, la Roma şi în cele din urmă în Franţa, la vărul şi bunul său prieten.

I,a 14 ianuarie 1588, senatul Veneţiei ia hotărârea că, neavând nici o legătură cu Sigismund Bathory, nu poate sâ intervină pe lângă acesta pentru Petru-vodă, pe care în acelaşi timp îl vesteşte că nu i se poate da voie să petreacă în ţările atârnâtoare de Veneţia.

Puţin în urmă, Ia 12 mai, Scaunul papal îi scrie Iui Sigismund Bathory să-i restituie lui Petru-vodă avutul.

După împărtăşirile făcute legatului papal, vorba era de 600 000 galbeni, bani sunători, şi fel de fel de lucruri, preţuite la peste 300 000 de galbeni.

Zadarnice au rămas şi stăruinţele Scaunului papal. O singură nădejde îi mai rămânea multîncercatului Petru-vodă: vărul şi bunul prieten din Franţa.

Acesta i-a şi dat ajutor.

în urma stăruinţelor lui Henric III şi ale creditorilor păgubiţi, sultanul Murad 111 s-a muiat şi iar a făgăduit că-1 va ridica pe Petru-vodâ-n scaun, şi acesta a plecat din nou la Poartă.

Şi de astă dată stăteau însă la pândă vechii lui duşmani, si la 31 octombrie 1589, vreo trei ani mai nainte de urcarea în scaun a lui Mihai-vodă Viteazul, Petru-vodă Cercel se aflâ în închisoarea celor Şapte Turnuri, unde rămâne îngropat.

Marele clucer Bartolomeu Brutti îi scria lui Hanibal de Capua, legatul papal din Polonia:

„Lo procurato, che sia castigato quel Pietro fugitivo di Valachia, quelgia con inganni a favor dei Re di Frauda havea ocupato ii Principala de Valachia e dopo la fuga per molti arini i stato vagando in diverşi loghi della Christianha."

Ceea ce pe româneşte va sâ zică:

„Am purtat de grijă ca să fie pedepsir Petru cel fugit din Muntenia, care odinioară cu înşelăciuni şi cu favoarea regelui dm Franţa a ocupat principatul Munteniei şi, după cea fugit de acolo, a stat vagabondând în deosebite locuri ale creştinătăţii."

De la foştii lui prieteni din Polonia i-au venit deci zilele negre de la sfârşitul vieţii.

FINE

GLOSAR

A

afona, vb. - a mărunți un ogor; a netezi.

aga, pi. ***agale*** - șeful poliției.

agrăit, s.ra. - interlocutor.

aiepta, vb. - a se avânta, a-și lua avânt.

albineț, adj. - blond, bălan; alb la față, palid.

altițe, s. f. pi. - broderie cu arnici sau cu mătase pe umerii iilor.

amărâtor, adj. - supărător.

anatemă, s. f. - afurisenie din partea bisericii.

animă, s. f. - inimă; suflet.

anteluptătoT, s. m. - înaintelup-tltor.

anuități, s. f. pi. - sumă pe care o plătește cineva anual pentru a stinge o datorie sau pentru a forma sau mări un capital.

apriat, adv. - clar, limpede, precis.

arieni, s. m. pl. - adepți ai preotului Arie, care negau natura divină a lui Iisus Hrisros.

arnăut, s. m. - soldat mercenar din garda domnească; slujbaș-înarmat pentru paza boierilor.

asecurațiune, s. f. - asigurare.

atlaz, s. n. - stofă de mătase, fină și lucioasă.

azimă, s. f. - pâine nedospită.

B

bacceli, vb. refl. - a se ramoli, a îmbătrâni.

baiaderă, s. f. - dansatoare indiană.

barabulă, s. f. - cartof.

baratca, s, f. - baracă.

bâdante, s. f. - putină mare, bune în care se pun la fermentat pmne și alte fructe.

bărăție, s. f. - biserică catolică.

bărdaș, s. m. - cel care lucrează lemnul cu barda.

beglerbei, beilerbei s. m. - guvernator general al unei provincii din Imperiul otoman.
belă, adj. f. - frumoasă (franțuzism).
bivuac, s. m. - staționare temporară a trupelor în afara localităților; locul unde se face staționarea.
blegotenie, s. n. - bleg
boare, s. *f,* - adiere de vonr lină, răcoritoare; mireasmă.
bocal, s. n. - vas de sticla, borcan.
Bog- Dumnezeu (în slujba veche bisericească - luat din limba siavă).
bogoslov, s. m. - teolog.
bogoshvie, s. *î.* - teologie, învățătură religioasă.
bot, vb. — a vopsi.
bonții, s.m. pi. - atotputernicii.
bortă, s. f. - scorbură, vizuină, groapa, gaură.
boscoane, s. f. pl. - vrăji, farmece, descântece.
boscorodi, vb. - a descânta, a vrăji.
boz, s. m. - varietate de soc cu flori albe și fructe negre, întrebuințat în medicina populară.
brâncă, s, f. - mâna.
brune, s. n. pl. - brâîe.
buciutnaş, s. m. - suflător din bucium.
bui, vb. - a coborî pe un loc înclinat.
buiestraş, s. m. - cal care merge repede și legănat, *în* buiestru.
buiguidlă, s. f. - buimăceală, zăpăceală, aiureală.
buiguit, adj. - buimăcit, zăpăcit, amețit.
bumb, *s.* m. - nasture.
buratk, adj. - de la *bură* (ceață), cețos.
burboi, s. n. - burniță.
butica, vb. - a orbecăi.

C

cagan, s. m. - căpetenie militară la popoarele migratoare (avari).
calabrist, s. m. - cavalerist.
calfă, s. m. - lucrator care a terminat ucenicia și începe să practice meseria într-un atelier.
camătă., s. f. - dobândă obținută în urma unui împrumut de baiu.
cambie, s. f, - act prin care cel care îl semnează se obligă să achite la date fixe, anumite sume de bani.
comis, s. n. - țeava de la pipă.
candiot, s. m. - locuitor de insulei grecești Candia.
cantor, s. n. - birou, cancelarie.
capete, s. n. pi. - capital.
capigiu, *s.* m. - capugiu, trimis al sultanului în țările românești, îndeosebi pentru schimbarea domnilor.
capițte, *s.* f. - templu păgân.
caraulă, s. f. - patrulă.

caretas, *s.* m. - cel care conduce și se îngrijeşie de *caretă* (vezi).
caretă, s. f. - şaretă.
carmajin, s. n. - piele de culoare roșu-închis.
carte, *s.* f. - scrisoare.
carvasara, s. f. - birou vamal.
casină, *s.* f. - cazino; local, mai ales în stațiunile balneo-climaterice, cu săli de dans, jocuri de noroc.
casnic, s. m. - cu sensul de om de casă.
catran, s. n. - substanță rășinoasâ neagră.
catrințâ, s. f. - fotă sau șorț de lână împodobit cu flori.
caznă, *s. f.* - trudă.
cădi, vb. - a cădelnița.
căina, vb. - a compătimi.
călcare, s. f - prădare, devastare, spargere.
căni, vb. - a vopsi în negru; a-ți înnegri mustățile.
căpia, vb. - a se scrânii, a se țicni, a înnebuni.
căprior, *s.* m. - fiecare din lemnele groase, înclinate, pe care se pune acoperișul casei.
căpriorealǎ, s. f. - totalitatea *căpriorilor* (vezi) la acoperișul unei case.
cătrăni, vb. refl. - a *se* necăji.
căutătoare, călătoare, s. f. - oglindă.
câmpean, s. m. - locuitor de la câmpie.
cârlan, *s.* m. - cal tânăr (de doi anî).
câştiu, s. n. - sumă de bani plătibilă la date frxe. reprezentând o parte din arenda unei moșii.
ceair, *s.* n. - loc paraginii și nelucrat; loc de pășune.
cer, s. m. - arbore;
cerbice, s. f. - ceafă, grumaz.
cergă, s. f. - pătură.
cezar, s. m. - împărat; în Imperiul bizantin: „cel mai mare după împărat".
chezăşie, s. f. - garanție, asigurare.
chibzuri, a sta în ~, s. n. pl. - a sta în chibzuire; a chibzui.
chilă, s. f- - veche măsură pentru cereale (în Muntenia - circa 400 kg, iar în Moldova - circa 240 kg).
chiti,, vb. refl. - a se împodobi, a se găti.
chitit, adj. - împodobit, gătit.
ciocârți, vb. a ciopli.
cioflingar, *s.* m. - 1. poreclă dată celor îmbrăcați în straie orășenești, surtucar; 2. zdrențăros, calic.
cilindru, s. m. - pălărie înaltă în formă de tub, joben.
ciondrăni, vb. refl. - a se sfădi, a se certa.
cioroboreală, *s. i.* - gâlceava, ceartă zgomotoasă.
ciubăr, s. n. - vas mare făcut din doage de lemn, cu două toarte tot din lemn.

eiucurat, adj. - împodobit cu ciucuri.

ciudit, adj. - înciudat, invidios.

ciuf, adj. - slut, pocit.

ciurda, s. f. - cireada de vite.

ciut, adj. - şut. fără coarne.

clabaț, s. n. - căciulă de gală.

clac, s. n. - pălărie bărbătească înaltă, de formă cilindrică, se purta la bal ți in alte ocazii când se îmbrăca fracul.

clătări, a clăti, vb. - a limpezi rufele cu apă curată,

clenci, s. n. - creangă tăiată parțial de care se poate agăța ceva; (fig.) pricină, motiv de ceartă.

clondir, s. m. - sticlă cu gâtul scurt şi strâmt.

clucer, s. m. - boier care se ocupă de aprovizionarea curții domneşti.

coarneş, adj. - cu coarne mari.

cocioc, s. n. - insulă plutitoare din nămol vegetal; loc mlăştinos.

codoriste, s. f. - coadă la bici.

codru, - de pâine, s.m. - bucată mare de pâine.

cofă, s. f. - vas de lemn pentru apă.

colbăi, vb. - a umple de colb (praf), a prăfui.

colnă, s. f. - cramă.

coltuc, s. n. - colț de pâine.

comitat, s. n. - diviziune administrativă în Austro-Ungaria.

comitatens, adj. - ce ține de comitat *{vest).*

comite, s. n. - conducătorul unui *comitat* (vezi).

compania, vb. - a acompania, a întovărăşi.

conac, s. n. - loc de popas; popas. *

consisioriu, s. n. - organ administrativ şi disciplinar al bisericii.

consumat, economisit -, adj. - desăvârşit.

contoar, s. n. - încăpere pentru administrație, birou.

contrar, s. m. - inamic.

copil, - de lele s.m. - copil din flori, cu tată necunoscut.

cordişa, vb. - a se aplica, a se întinde în jos.

cornist, s. m. - soldat care sună din corn în loc de goarnă.

costrei, s. m. - plantă erbacee cu rădăcini târâtoare.

coşcov, adj. - coşcovit (despre pereți), cojit, scorojit.

cot, s. m. - unitate de măsură egală cu lungimea brațului de la îndoitura cotului până la vârful degetului de la mijloc al mâiiiii.

cotilion, s. n. - dans cu figuri şi scene mimice.

cotrov, s. n. - adăpostul unui animal de casă (câine, pisică).

covergă, s. f. - coşarcă; adăpost pentru vite, improvizat din nuiele şi crengi.

crâmpiță, s. f. - încurcătură de fire în urzeala pânzei la războiul de țesut; piedică, obstacol.

crainic, s. m. - paracliser, țârcovnic; om de serviciu la biserică.

creițar, s. m. - monedă de aramă care circula în Imperiul austrouiigar.

cruci, a se uita în •— a se uita cruciş.

crunt, a vedea — a vedea roşu înaintea ochilor.

ctitor, s. m. - epitrop.

cucăi, a se -, vb. - a se clătina într-o parte şi alta.

cucurbetă, s. f. - dovleac; tidvă.

cuhne, s. f. - bucătărie.

cumămt, s. m. - naşul sau naşa, în raport cu părinții copilului.

cumetrie, s. f. - relație de rudenie între *cumetrii* (vezi); petrecere la botez.

cupea, s. f. - rrăsniă închisă.

cuprins, om adj. - înstărit, bogat.

curătură, s. f. - defrişare; loc defrişat pentru agricultură.

curechi, s. m. - varză

carpen, s. m. - arbust cu tulpina subțire şi agățătoare.

custa, vb. - a trăi, a vieţui, a exista.

custura, s. f. - cuțit rudimentar, fără plasele.

cuvertat, adj. - împăturit.

D

data, s. f. — destin, soartă.

dăbălat, adj. - (despre buze, urechi), pleoştite, lăsate în jos.

dacă, s. f. - ciuda, pică, supărare, mânie.

dâcos, adj. - mânios, țâfnos, duşmănos.

dâlmă, s. f. - ridicătură de pământ.

deloc, adv. - (regionalism) imediat.

depeşă, s. f. - telegramă.

desbumba, vb. refl. - a se descheia la haină de *bumbi* (nasturi).

desetină, s. f. - una din zece (la impozit, contribuție).

deşucheat, adj. - smintit, într-o ureche.

dijmă, s. f. - zeciuală; obligație de a preda a zecea partedin recoltă.

divan, - ad-hoc - fiecare dintre cele două adunări, special întrunite în 1857, la Iaşi şi Bucureşti, pentru a hotărî viitorul Principatelor Române: unirea într-un singur stat sau dezvoltarea lor ca două state separate.

doboş, dubaş, s. m. - cel care bate *doba* (toba).

dobă, s. f. - tobă.

docar, s. n. - trăswică uşoară.

doge, s. m. - mai-marele Veneției.

doveac, s. n. - veac.

dric, s. n. - suportul pe care stau loitreie carului.

dril, s. n. - pânză groasă pentru • corturi, blute etc.

dohe, s. f. - apă lini; loc în care o apă curgătoare îşi încetineşte

cursul; locul străbătut de această apă.

dulce, adj. - frate dulce: frate de sânge; văr dulce; văr primar.

dura, vb. - a construi, a zidi, a clădi.

E

econom, s. m. - administrator.

ecumenic, adj. - universal.

epittat, ipistat, s. m. - vătaf, supraveghetor; subcomisar.

epitropie, s. f. - tutelă.

epăropisire, s. f. - luare sub tutelă.

estimp, adv. - in actst an.

eunuc, 5, m. - soldat castrat care păzeşte un harem.

F

faur, făurar, s. m. - fierar.

făcătură, s.f. - vrăjitoare, farmec.

fărmăcătoare, s. f. - vrăjitoare.

făurărie, s. f. - fierărie.

fedeleş, s. n. - butoiaş în care se păstrează apă sau vin.

ferdelă, s. f. - baniţa {în Transilvania).

Jişpan, s. m. - prefect în Imperiu austro-ungar.

flecăţiere.flecărire, s. £ - vorbărie filră rost.

ftocat, adj. - flocos.

florin, s. m. - monedă de argint.

foi, foaie, s. n. - unealtă rudimentară a fierarului, în formă de burduf, cu ajutorul căreia se suflă aer peste cărbunii din vatră, pentru întreţinerea focului.

fontană, s. £ - (latinism) fântână.

fustei, m s. m. pl. - vergele de lemn pentru războiul de ţesut.

fuzila, vb. - a împuşca.

fuziladă, s. f. - împuşcătură.

G

galeră, s. f. - corabie de dimensiuni mici, cu pânze şi vâsle, cu bordurile puţin ridicate, folosită încă din antichitate.

galfăd, adj. - palid, gălbejit de boala.

găimtn, s. m. - golan, derbedeu; lacom, mâncău, nesăţios.

găti, vb. refl. - a se înfrumuseţa; a termina.

gârclean, s. n. ^ gadej. .

gârniţă, s. £ - o varietate de stejar mare care creşte mai mult la şes.

geamie, s. £ - biserică musulmană, mai mare decât ***moscheea*** (vezi).

gheroc, s. n. - haină bărbătească cu pulpane; redingotă.

giumbuş, s. n. - ghiduşie.

gorăn, gorun, s. m. - varietate de stejar.

groşi, s. m. pl. - bârne groase, buşteni folosiţi la construcţii.

guardian, părintele adj. - superiorul unei mănăstiri.

guduroaie, s.n. pl. - răpi, vârtoape.

gureş, adj. - vorbăreţ

guruit, gurluit, s. n. - ciripitul pommbeilor.

H

hagialâc, s. n. - călătorie la I.ocurile Sfinte, pelerinaj.

hagiu, s. ni. - călător la Icurile Sfinte.

haiduc, s. m. - I. soldat infanterist în vechea armată ungară; 2. jandarm; 3. hoţ de codru.

hanger, $, n. - pumnal încovoiat ce se purta la brâu ca armă.

harţă, s. £ - cearrâî, "încăierare.

hăbăuc, adj. - tâmpit, zăpăcit.

hărăbor, adj. - vioi.

hărbareţ, adj. - gălăgios, obraznic

hârţit, adj. ,- experimentat, umblat prin iume; rebegit.

hârţ, barţ de— zi de post în care este permis să se mănânce de dulce.

hetairă, s. **f.** - curtezană în Grecia antică.

hoare, s. £ pl. - păsări de curte.

holdă, s. **f.** - lan; loc destinat semănăturilor de cereale.

honved, s. m. - soldat din infanteria ungară în evul mediu şî, apoi, ausrro-ungară.

hoscocorat, adj. - ţâfnos, ieşit din fire; înzorzonat.

hripide, ripide, s. **£** pl. - obiecte bisericeşti.

hudiţă, s. £ - uliţă.

hulă, s.f. - ocară, injurie, calomnie.

huli, vb. - a defăima, a bârfi.

huluit, adj. - năruit, dărâmat.

husar, s. m. - ostaş din cavaleria ungară.

I

iozmă, s. f. - nălucă, vedenie, stafie.

ibrişin, s. n. - fir de mătase răsucită pentru cusut sau brodat.

ienicer, s. m. - soldat de elită din vechea infanterie otomană.

iepe, s. £ pl. - (la războiul de ţesut) cele două tălptce.

iezer, iezăr, s. n. - lac adânc de munte.

iezui, iezi, vb. - a stăvili o apă curgătoare printr-un baraj pentru a-î da alt curs sau a forma iazul morii.

ileu. Hău, s. n. - nicovală.

itnaş, s. **i i .** - loc de păşune.

ipen, adj. - nevătămat, teafăr.

iugăr, jitgăr, s. n. - unitate de măsură pentru suprafeţele agricole folosită în Transilvania, egală cu 0,5775 ha.

î

tmbărbăţire, s.f. - maturizare.

îmblăci, vb. - a treiera grâul, orzul cu ***îmblăciu*** (vezi).

îmblăciu, s. n. - unealtă agricolă cu care se bat snopii la arie, la treieratul grâului.

îmblacitoare, s. f, - *îmblăciu* (vezi).

îmbotit, om - - om vânjos.

îmbucurat, adj. - bucuros.

împărtăşire, s. f. - destăinuire.

împle, vb. - a umple.

înagerit, adj. - 3gerit, ager.

înaiurit, adj. — aiurir.

Sncopcia, vb. - aîmpreuna.

încredința, vb. - a logodi.

încredințat, s. ni. si adj. - credincios cuiva.

în deplin, adv. - pe deplin, întru totul.

îndesuială, s. f. - înghesuială (formă specifică lui Slavici).

îngherai, adj. - cu gheare puternice.

înbăinit, adj. - înrăit, crud.

înbolba, vb. refl. - a se uita (a cineva cu ochii măriți de mirare, curiozitate sau de spaimă.

înholbat, adj. - holbat.

înjunit, adj. - întinerit.

înmoina, vb. refl. - (despre timp) a se mai încălzi, dar cu umezeală şi ceață,

înstâlpit, adj. - înflorit; împodobit cu flori.

învăscut, adj. - îmbrăcat, învelit.

învârteji, vb. refl. - a se răsuci ca un vârtej; a se întoarce brusc din drum.

învultara, vb. refl. - a se pregăti de luptă; a se îmbulzi.

*f

J

jălitoiire, s.f. - bocitoare,

jelepar, s. m. - negusror de vite.

jilav, adj. - umed.

jirebie, jurebie, s. f. - mănunchi de' fire de tort; în număr de treizeci de fire, formează o unitate de măsură la urzit, la depănat.

județ, s. in. - judecător.

jugăr, s. n. - vezi *iugăr*

june, s. m. — tânăr.

junețe, junie, s. f. - tinerețe.

L

Uliță, s.f. - bancă de-a lungul unui perete sau Ia poarca caselor țărăneşti.

lăpta, vb. - a alăpta.

Ltrmui, vb. - a face larmă.

lăudâri, vb. - a se lăuda.

leasă, s. f. - 1. împletitură de nuiele servind drept poartă de intrare în grădină sau în curte; 2. împletitură de nuiele care se aşază pe laturile carului.

leaturi, s. n. pl. - stinghii lungi şi înguste cu ajutorul cărora se fac îngrăditurile din nuiele.

legat, s. in. - reprezentant diplomatic.

legătoare, - la gât, s. f. - cravată, papion.

legător, s. m. - lucrător care, la secerar, leagă grâul în snopi.

leutră, loitră, s. f. - partea laterală a carului.

levantin, s. m. şi adj. - l. locuitor sau om originar din Levant (din țările de la răsăritul Mediteranei); 2. ipocrit, intrigant.

lictar, s. n. - magiun; marmeladă din prune.

lipscan, s. m. - negustor de articole de manufactură,

lipscânie, s. f. - marfa sau prăvălia unui lipscan.

litanie, s. f. - rugăciune lungă şi monotonă.

loază, s. f. - om de nimic, netrebnic.

lud, adj. - naiv, nătâng.

lunatic, adj. — cn idei şi manifestări ciudate, bizare.

M

magnificiență, s. f. - măreție.

manicheu, maniheu, s. m. - adept al manicheismului, erezie a Ini Maniheu care susținea existența în lume a două principii: al binelui şi al răului.

marafeturi, s. n. pl. - fleacuri, lucruri mărunte; podoabe.

mas, s. n. - popas pentru odihnă.

maşala, s. f. - faclă; torță pentru luminatul străzilor sau folosită de cărăuşi la drum in timpul nopții.

maşter, adj. - vitreg.

matcă, s. f. — a ieşi din - (despre o apă curgătoare) - a se revărsa.

maus, s. n. - joc de cărți.

rnăciniş, s. n. - cantitatea de făină măcinată.

măgâdău, s. m. - vlăjgan, lungan,

mâsariță, s. f. - fată de masă.

mânca, vb. refl. - a se bare sângeros.

mânea, vb. - a poposi undeva peste noapte.

mânecar, s. m. - haină scurtă țărănească.

mântui, vb. - a termina ceva de îndeplinit.

rnânzoc, s. n. - plantă erbacee care creşte în locuri mlăştinoase.

meremet, s. ti. - reparație, refacere.

mezuină, s. f. - hat; limită între două ogoare; spațiu liber intre două case.

miazăzi, s. f. - amiază.

minarea, minareUi, s. f. - turnul unei *geamii* (vezi).

minorit, s. m. - călugăr catolic din Ordinul Franciscanilor (ordin creat de Sf. Francisc de Assîsi în anul 1208).

missă, s. f. - liruKghie la catolici.

moină, s. f. - timp mai călduros, dar umed.

molcuț, adj. — diminutiv de la *moale.*

moschee, s. f. - biserică la musulmani.

rnotoflete, adj. - om neîndemânatic,

motolog, s. m. - om greu de cap.

mrejă, mreajă, s. f. - plasa de prins peşte.

mucarniță, s. f. - foarfecă cu care se raie fitilul ars la lumânările de seu; opaiț improvizat.

muntean, s. m. - locuitor dala munte.

muruială, s.f. - lut sau alt material cu care se tencuiesc pereții.

muruit, adj. - (despre pereți) netezit, fățuit, tencuit.

muşina, vb. - a mirosi, a adulmeca.

N

naică, s. f. - nană, lele, dodâ; termen de respect cu care se adresează la țară un copil sau o persoană mai tânără unei femei mai în vârstă.

midi, vb. ^ a lega, a înnădi.

năimi, vb. - a închide gura cuiva mîtuindu-1 cu bani.

nărod s. m. - măscărici.

năstaşnic, adj. - neastâmpărat.

năvălnicie, s. f. - pornire exuberantă, năvalnică.

nefățărit, adj. - nefățarnic.

negoțători, vb. - a face negoț.

negrijit, adj. - neîngrijit.

nemeş, s. m. - nobil de rang mai mic (în Transilvania).

nemotenie, s. f. - rudenie.

nevolnic, adj. - nevoiaş, neajutorat, sărman.

şnime, pron. - nimeni.

nonnan, s. m. - normand (om din nordul Europei). i

norocit, adj. - norocos.

nota, vb. - a înota.

nunțiu, - papal, s. m. - reprezentant al Vaticanului într-o țară străină, ambasador.

nuri, femeie cu s. n. - femeie cu farmec, frumoasă.

O

obidă, s. f. - tristețe, mâhnire.

obidos, adj. - trist, mâhnit, cu *obidă* (vezi).

oblu, adj. - direct, fără înconjur.

obrinti, vb. refl. - a se inflama.

obşte, obştie, s. f. - comunitatea oamenilor dintr-un sat, comuna sau, în vechime, dintr-un ținut.

ogor, s. m. - avar (din populația migratoare a avarilor).

olac, s. m. - curier special, staferă, sol.

olah, s. m. - valah, vlah.

olat, s. n. - acaret, clădire.

op, - istoric, s. n. - scriere istorică.

opaieț, opaiț, s. n. - lampă mică, primitivă, care luminează cu ajutorul unui fitil introdus într-un vas mic de pământ, umplut cu ulei, untură sau seu.

opreală, s. f. - oprire, interzicere.

orbeț, adj. - cerşetor orb.

organ, s. n. - glas, voce.

ori, a-şi veni în - - a-şi veni în fire.'

orizon, s. n. — orizont.

oțări, oțeri, vb. refl. - a se înfierbânra de mânie, a se înfuria.

oțărit, adj. - mânios, furios.

oțele, oțelele puştii, s. n. - (la puştile vechi) mecanismul de percuție a glonțului: cocosul cu cremenea si amnarul.

padină, pagbină, s. f. - 1. loc aşezat deasupra unui deal; 2. loc aşezat între dealuri.

pan, s. m. - nobil polonez.

papistaş, s. m. şi adj. - catolic.

papistăşesc, adj. - care ține de catolicism.

pară, para focului, s. f. - flacăra.

pasa, vb. - a trece.

paşă, s. m. - guvernatorul unei provincii în Imperiul otoman sau titlu al vizirilor şi al altor înalți demnitari turci în trecut.

patrafir, patrabir, s. n. - parte componentă a veştmintelor preoțeşti, alcătuită dintr-o fâşie lungă, împodobită cu cruci, purtată în față, atârnată de gât.

patriciu, patrician, s. m. - nobil.

păcurar, s. m. - cioban, păstor.

pădtirit, adj. - împădurit, acoperit cu pădure.

pânură, s. f. - stofă țărănească, lucrată în casă.

părânda, perinda, vb. - a trece unul după altul; a muta din loc în loc.

păsat, s. n. - fiertură de mei sau din porumb măcinat mai mare.

pătrar, s. n. - sfert.

păturnkhie, s. f. - potârniche.

pândiş, adv. - pe ascuns.

pârgav, adj. - (despre fructe) care se coc de timpuriu.

pârleaz, s. n. - trecătoare peste gardutile țărăneşti.

pekuță, s. f. - diminutiv de la *piele.*

picni, vb. - a atinge, a înțepa pe cineva cu vorba.

pierdu adj. - atins, înțepat (cu vorba).

piparcă, piparca broaştelor, s. f. - ardeiul broaştelor.

pir, s. n. - plantă erbacee, rogoz.

piroteală, s. f. - somnolență, moțăiala.

pită, s. f. - pâine.

pizmăreț, pizmătareț, adj. - invidios.

plăvii, s. f, pl. - lemne şi crengi amestecate cu nămol care plutesc pe o apă curgătoare.

pleban, părintele - - parohul unei biserici catolice.

pleşug, adj. - pleşuv.

phinte, adv. - timp ploios.

poame, s. f. pl. - fructe uscate pregătite pentru iarnă.

pociumb, s. m. - țăruş.

podind, s. n. - pardoseală în grajdul vitelor.
podmol, s. u. - mâl, nămol, aluviune.
podmoli, vb. - a se nămoli.
podobie, s. f. - model de cântare bisericească.
poiată, s. f. — adăpost pentru vite său păsări; grajd.
polei, vb. relf. - a se şlefui, a se cizela.
pomet, pomât, s. n. - grădină cu pomi.
pomnoU s. n. - laviţa de lângă cuptor.
ponevos, ochi -, adj. - cu vedere slabă, miop.
pontoane, s. n. pl. - sistem de vase care susţine un pod pe o apă curgătoare.
porumb, s. m. - porumbel.
postelnic, s. m. — dregător domnesc care se ocupa de camera de dormit şi de primirea solilor de către voievod; titlu onorific.
postelnicie, s. f. - demnitatea de postelnic; instituţie care se ocupa dc treburile externe.
potcapiu, potcap, s. n. - acoperământ ai capului în formă cilindrică, fără boruri, purtat de preoţi şi călugări.
prapor, s. m. - steag bisericesc.
preamblare, s. f. - plimbare.
prepuielnk, adj. — neîncrezător, bănuitor, gelos.
prepus, s. n. - presupunere, bănuială; neîncredere.
prescură, s. f. - pâinişoară rotundă din aluat dospit pregătită special pentru biseriaă, din care, după slujbă, se împarte credincioşilor anafura.
prescurăreasă, s. f. - femeie care face *prescură* (vezi) pentru biserică.
primâriu, adj. - (despre fructe) timpuriu, care se coc devreme.
prior, adj. - l. (despre mie!) născut de timpuriu, primul; 2. cel dintâi, conducătorul unui grup dc oameni sau al unei case.
prionţă, maică adj. - maică stareţă la o mănăstire catolică.
pripor, s. n. - pantă, povârniş..
privaz, s. n. - pervaz, ramă de tablou.
priveghie, priveghiu, s. n. - vegherea unui mort până la înmormântare.
proclet, s. m. - afurisit, viclean;- straşnic, cumplit.
prohodi, vb. - a oficia slujba de în mormântare.
proptă, s. f. - proptea; stâlp, uşciorul casei.
proptit, s. n. - urcuş abrupt, pantă.
protopop, s. m. - cleric care răspunde de mai multe parohii săteşti.

protoprezbiter, s. ni. - *protopop* (vezi).
protosincel, s. m. - grad superior în ierarhia călugărească.
pruniște, s. f. - livadă cu pruni.
psalt, s. m. — cântăreţ de strană în biserică.
puia, vb. refl. - a se înmulţi.
puian, s. m. - pui.
pup, a sta - - a sta ghemuit pe vine.
pustă, s. f. - câmpie întinsă.
pastiicios, adj. - pustiu, nelocuit.

R

rabiat, adv. - imediat.
rac, briceag cu - - briceag cu tirbuşon.
răbuş, răboj, s. n. — bucată de lemn pe care, în trecut, se însemnau, prin crestături, diferite socoteli; lemn însemnat prin crestături pentru măsurat laptele.
răcan, s. m. - recrut.
răcori, a intra în - - a avea fiori de groază, de frică.
rămăşag, s. n. - pariu, prinsoare.
rămaşi, vb. refl. - a pune *rămăşag* (vezi), a face prinsoare.
rândaş, s. m. - slugă, serviror folosit la muncile de rând.
râşni, vb. - a măcina la *râşniţă* (vezi).
râşniţă, s. f. - moară rudimentară, acţionată manual sau cu forţă animală.
reavăn, adj. - (despre pământul de cultură) umed, jilav.
reverendă, s. f. - haină preoţească lungă până la glezne.
rezolut, adj. - hotărât.
rivăloasă, adj. - indivioasă.
rizic, s. n. - risc.
românesc, strai s. n. - strai popular.
românie, pe— româneşte.
rost, s. n. - gură.
rostit, adj. - rânduit, menit; cu rost.
rovine, s. f. pl. - mlaştini.
roviniş, s. n. - loc mlăştinos.
rudă, s. f. - oişte.
rugă, s. f. - troiţă, cruce mare de lemn aşezată la încrucişarea unor drumuri.
rumeneală, s. f. - vopsea roşie pentru obraji; suliman.
rupturi, vb. - a rosti cu greu câte " o vorbă.

S

salv-conduct, s. n. - împuternicire de liberă trecere.
sapă, s. f. - cu sensul de „o zi de sapă".
saracen, s. m. - sarazin (arab).
sălăhui, adj. - liber, de capul lui.
sârb, s. m. - cuvânt folosit de Slavic! cu sensul de slav.
scăpata, vb. - a sărăci.
schimă, s.f. - scălămbâială.
schimnic, s. m. - pustnic.

scociorî, vb. - a scormoni, a scurma.
scrietor, s. m. - (formă specifică lui Slavici) scriicor.
scrisuri, s. n. pl. - bilete de C E C cu dobândă, obligații.
sculă, s. f- - unealtă.
scule, s. f. pl. - obiecre de preț, bijuterii.
scruta, vb. - a cerceta cu de-amănuntul, a căuta să pătrunzi înțelesul unor fapte şi lucruri.
serenad, s. m. - cel care face serenade.
sesiune, - de pământ, s. f. - întindere mare de pământ, lot.
seu, său, s. n. - grăsime de oaie.
sfădi, vb. refl. - a se certa.
sfătosi, vb. refl. - a se sfătui, a sta la sfat.
sihastri, vb. - a trăi în sihăstrie.
silă, s. f. - forță, impunere forțată.
simbrie, s. f. - retribuția unei slugi.
sinod, s. n. - for suprem de conducere al Bisericii Ortodoxe.
sirep, adj. - (despre cai) iute, sălbatic, greu de stăpânit.
slei, vb. - **1**. (despre ceară sau seu) a se închega prin răcire; **2.** a înlătura nisipul depus pe fundul unei fântâni pentru a-i desfunda izvoarele; 3- a i se secătui puterile.
slobodnk, adj. - slobod, liber.
sluguță, s. f. - diminutiv de la *slugă.*
sminti, vb. - a greşi.
smintit, adj. - nechibzuit, fără judecată; deplasat.
smirnă, a sta - - a lu^ poziție de drepți.
solomonar, solomonar, s. m. ^~ vrăjitor, cititor în stele.
sorb, s. m. - cuvânt folosit de Slavici cu sensul de slav.
spectabil, adj. - respectabil.
spelcuit, adj. - aranjat, dichisit.
sprijoană, s. f. - sprijin.
stacoj, s. m. - rac.
staroste, s. m. - conducător al obştîeî (în vechime).
stâmpărat, adj. - stins, potolit, domolit.
stânjen, s. m. - unitate de măsură în trecut, de circa doi metri.
stean, stan de piatră, s. n. - bloc mare de piatră.
stobor, s. m. - stâlp gros de lemn, par.
strigă, s. f. - strigoaică.
strângărie, s. f. - adunare (de oameni), întrunire.
student, s. m. - (în Transilvania) elev la gimnaziu sau la preparandie (şcoală normală).
sucman, suman, s. n. - haină lungă purtată de țărani, făcută din dimie.
sugară, s. f. - țigară.
suhmeni, vb. relf. - a se farda.
sulimenixă, adj. - fardată excesiv, boită.

şaiac, s. n. - postav lucrat de călugărițe şi care serveşte mai mult pentru haine monahale.
şatră, s. f. - adăpost pentru vite; baracă de scânduri pentru unelte agricole.
şerpar, s. n. - chimir, cingătoare lată dîn piele.
şiiți, s. ni. pl. - adepții uneia dîn cele două subdiviziuni ale religiei musulmane,
şizmatic, adj. - schismatic.
sovar, s. n. - papură, rogoz.
şovârțe, s. colectiv - (peiorativ) orăşeni.
ştergar, s. n. - şervet.
Ştirici, vb. - a iscodi, a cerceta, a se informa.
şugui, vb. - a face glume.
şvarog, adv. - foarte uscat.

tabelar, adj. - ca un tabel.
tain, s. n. - porție de grăunțe zilnică pentru animale.
taroc, s. n. - joc de cărți.
tăinicie, s. f. - tăinuire; intimitate.
tăria cerului, s. f. - bolta cerului.
tărie, s. f. - forță, putere.
tâlcui, vb. - a interpreta, a tălmăci.
tândălitură, s. f. - lucru făcut de mântuială; alergănire fâra folos.
târgovişte, s. f. - (cuvânt format de Slavici cu acest sens) Ioc de târg, târg, orăşel comercial.
târlici, s. m. pl. - papuci moi de casă, tăcuți din postav sau din lână.
târş, s. n. - tufiş mărunt şi stufos.
târziatic, adj. - întârziat.
testimoniu, s. n. - certificat şcolar.
ticăi, vb. - a lucra încet şî fără spor.
tipic, s. n. - rânduială după care se săvârşeşte serviciul religios; cartea care cuprinde această rânduială.
titor, s. m. - ctitor.
tiz, s. m. - persoană care poartă acelaşi nume cu alta.
tonatic, adj. - cu toane.
toptangiu, s. m. - negustor care vinde sau cumpără marfa cu *toptanul:* cu ridicata; angrosist.
tractat, s. n. - tratat.
treapăt, în adv. - la trap.
trâmbă, s. f. - val, sul de pânză, balot.
troc, s. n. - troacă, albie; jgheab.
trochiță, s. f. - albie pentru spălat; copaie folosită ca leagăn de copil.
tron, s. n. - ladă pentru obiecte casnice; ladă de zestre.
tui, s. n. - steag turcesc.
tulnic, s. n. - un fel de bucium de lemn sau din coajă de tei, folosit Ia munte, îndeosebi de păstori.

ţanţoşi, vb. refl. - a se mândri, a se îngâmfa, a*fi *ţanţoş-,* jniandru.

ţapi, s. m. pl. - pari de lemn.

tapos, adj. - (despre coamele vitelor) drept, ridicat hi sus.

ţar, s. m. - împărat.

ţarină, s, f - teritoriu din afara sacului, cuprinzând pământ arabil şi păşune.

ţângalău, s. m. - clopoţel.

ţechin, s. m. - monedă de aur folosiră în trecui de arabi si de italieni.

ţest, tăst, s. n. - obiect din pământ argilos, în formă de clopot, cu care se acoperă pâinea sau mălaiul puse la copr pe vatra încinsă.

tortei, cu - - cu multe podoabe.

ţttrloi, s. n. - ţurţur de gheată Ia strcaşî nâ.

ţuinra, vb. — a clătina, a scutura.

U

uiin, uium, s. n. - partea ce se cuvine morarului pentru grăuntele măcinate.

uima, vb. - a adulmeca.

ujog, s. n. - pămătuf mare de şters cuptorul şi coşul cuptorului.

uscatele, s. f. pl. - prăjituri ţărăneşti, în genul fursecurilor.

uşciar, s. n. - parte laterală la cocul uşii.

utrenie, s. f. - slujbă religioasă cate se oficiază dimineaţa.

văcsuit, adj. - lustruit cu vacs: cremă de ghete.

vătav, vătaf, s. m. - şef, conducător al unui grup.

vătajei, s. m. - curier.

vămi, s. m. - iepure.

vâlvă, s. f. - zână; *vâlva* casei: stăpâna casei.

vânjosie, s. f. - robusteţe.

vârtejire, s. f. - vânt cu vârtejuri.

vârtute, s. *f.* - tărie, vigoare, bărbăţie.

vâşca, vb. - a mişca; a te suci.

vecernie, s. f - slujbă religioasă care se oficiază seara.

velinţă, s. f. - ţesătură de lână lucrată în casă, folosită ca pătură, cuvertură sau în loc de covor de perete.

venetic, s. m. - persoană venită dîn altă parte şî pripăşită întro localitare; străin.

vergea, s. f. - nuia, băţ subţire.

vergi, s. f. pl. - dungi, dâre.

verbonc, s. n. - mod de recrutare în armata austriacă.

vicişpan, s. m. - titlu nobiliar la polonezi şi unguri.

viezură, s. f. - viezure.

visătorie, s. f. - visare, reverie.

vivandierâ, s. f. - femeie care însoţeşte armata pentru a le vinde soldaţilor alimente sau alte articole de consum; infirmieră pe front.

vizir, s. m. - nume dat miniştrilor si înalţilor demnitari în Imperiul otoman.

vlădică, s. ni. — episcop.

volgar, s. m. - venit de pe Volga, bulgar.

vrac, s. m. - vraciu, vrăjitor.

vramită, vraniţă, s. f. - porţiei de scânduri sau de nuiele împletite.

vrav, vrafs. n. -teanc; morman, grămadă.

voivod-, voievod, s. m. - titlu dat domnitorilor din Muntenia, Moldova şi principelui Transilvaniei.

volbură, s. m. - vârtej de vânt.

vornic, s. m. - 1. mare demnitar la curtea domnească însărcinat cu conducerea treburilor interne, având şi atribuţii judecătoreşti; 2. mai târziu: primar de

vornovişti, s. m. pl. - (germanism) cârnaţi.

vrăstă, s. f. — dungă, varga.

vrâstat, adj. - dungat, vărgat.

zare, s. f. - larmă, zgomot mare.

zavistie, s. f. - pizmă, ură, invidie.

zăbavnk, adj. - care întârzie.

zăcaş, adj. - pizmaş, răutăcios.

zăcătoare, **5.** f. - vas mare din doage de lemn în care se păstrează vinul sau ţuica.

zănat, s. n. - meserie, meşteşug.

zănatic, adj. - zăpăcii, smintit.

zăpsi, vb, - a surprinde, a prinde de veste; a observa.

zărenie, s. f. - arătare.

zăvod, s. m. - câine mare ciobănesc, dulău.

zâtnbre, a face — a se uita cu jind; a râvni la ceva.

zbeg, zbeng, s. n. - *zbenguială:* zburdălnicie, neastâmpăr.

zbegui, zbengui, vb. refl. - a zburda, a se juca sărind si alergând.

zburăS0Thvb· refl_ _ a x ^ m zbor.

zburătorii, adj. - care a început să „zboare", **3** prins putert.

zburdaiec, adj. - zburdalnic,

M i t *ad<" " t''ih

zeShe*s f- - nama,un 8 * «rănească din stofă de casă, împodobită uneori cu găitane negre.

zgriburî, vb. - a tremura de frig.

ziori, pl. invariabil - zori.

zlatină, s. £ - loc bogat în aur.

zoală, s. f. - osteneală, trudă.

zoană, s. f. ~ neghina şi pleava de la grâu.

zodiaş, s. **111.** - prezicător.

~ 3mil'a rufele; a *se zoii* (%-)-a se murdări cu afaceri necurate.

zolit, adj. - obosit.

NOTE ŞI COMENTARII

(p. 5) DIN DOUĂ LUMI

ROMAN

A apărui, prima dată, în *Minerva,* anul I, 1908, cu menţiunea: „Nuvelă": Partea I. *Fierarul,* nr. I, 13 decembrie, p. 2; nr. 2, 14 decembrie, p. 2; nr. 3, 15 decembrie; nr. 4, 16 decembrie, p. 2; nr. 5, 17 decembrie, p. 2; nr. 6, 18 decembrie, p. 2; nr. 7, 19 decembrie, p. *2;* nr. 8, 20 decembrie, p. 2; nr. 9, 21 decembrie, p. 2; nr. 10, 22 decembrie, p. 2; nr. 12, 24 decembrie, p. *2;* nr. 13, 25 decembrie, p. 5; nr. 14, 28 decembrie, p. 2; nr. 15, 29 decembrie, p. 2; nr. 17, 31 decembrie, p. 2; 1909: Partea II. *Stăpânirea lui Vlaicu,* nr. 21, 5 ianuarie, p. 8; nr. 22, 6 ianuarie, p. 4; nr. 23, 7 ianuarie, p. 6; nr. 24, 9 ianuarie, p. 2; nr. 25, 10 ianuarie, p. 4; nr. 26, 11 ianuarie, p. 4; nr. 27, 12 ianuarie, p. 6; nr. 28, 13 Ianuarie, p. 4; nr. 29,14 ianuarie, p. 4; nr. 31,16 ianuarie, p. 6; nr. 32, 17 ianuarie, p. 4; nr. 33, 18 ianuarie, p. 4; Partea III. *Valuri şi patimi,* nr. 34, 19 ianuarie, p. 8; nr. 35, 20 ianuarie, p. 4; nr. 36, 21 ianuarie, p. 4; nr. 38, 23 ianuarie, p. 4; nr. 39, *24* ianuarie, p. 4; nr. 40, 25 ianuarie, p. 8; nr. 41, 26 ianuarie, p. 4; nr. 42, 27 ianuarie, p. 4; nr. 43, 28 ianuarie, p. 4; nr. 44, 29 ianuarie, p. 6; rir. 45, 30 ianuarie, p. 4; nr. 46, 31 ianuarie, p. 4; nr. 47,1 februarie, p. 4; nr. 48, 2 februarie, p. 6; Partea IV. *Pe povârniş,* nr. 48, 2 februarie, p. 6; nr. 49, 3 februarie, p. 4; nr. 50, 4 februarie, p. 4; nr. 51,5 februarie,

p. 4; nr. 53, 7 februarie, p. 4; nr. 55, 9 februarie, p. 6; nr. 59, 13 februarie, p. 6; nr. 6Ş, 14 februarie, p. 4; nr. 63, 17 februarie, p. 4; nr. 64, 18 februarie, p. 4.

în volume: *Din două lumi.* Naraţiune, Bucureşti, Ecjitura Librăriei Socec & Co, 1920, 268 pagini; *Opere,* voi. VIII. Romane, text ales şi stabilit, variante: C. Mobanu, Editura Minerva, Bucureşti, 1976, „Scriitori români", p. 7-212.

Deşi la tipărirea scrierii în volum, autorul face menţiunea: „Naraţiune", trei ani mai târziu, într-un proiect de corpus al întregit sale opere, loan Slavici prevedea pentru volumul XI: *„Din două lumi.* Roman" *{Calendarul naţional al ziarului „America" pe anul 1924,* Cleveland, p. 267-268). întrucât aceasta este ultima voinţă a autorului, o reproducem ca atare în ediţia de faţă: *„Din două lumi.* Roman".

Primul capitol intitulat *Fierarul,* care deschide romanul *Din două lumi,* se publică în întâiul număr al ziarului *Minerva* (13 decembrie 1908), în foileton, în pagina a doua. în acelaşi număr, în pruna pagină, Octavian Goga publică poezia *De demult...* Trei numere mai târziu, în prima pagină, într-o casetă ilustrată cu o scenă dintr-o fierărie, se face reclamă noului roman al lui Slavici: „Printre multele succese pe care le-a obţinut ziarul nostru, se numără şi foiletonul ce publicăm, un roman origina) şi inedit, datorit dlui I. Slavici, un literat dintre cei mai distinşi. Gravura alăturată reprezintă o scenă din acest interesant roman, care e scris cu cea mai mare îngrijire şi, în acelaşi timp, e plin de scenele cele mai emoţionante, acţiunea nelâncezind o singură clipă" *{Minerva,* anul I, nr. 16, 16 decembrie 1908, p. 1). Observăm că, deşi Slavici îşi numea noua scriere „nuvelă", în nota din *Minerva* este calificată „roman". Dintre toate periodicele timpului, doar *Ţara noastră* din Sibiu mai semnalează noua scriere a lui Slavici, după ce se publicase, în secţiunea literară a *Minervei,* Partea I. *Fierarul* şi începuse

să tipărească primele capitole din cea de a doua parte, *Stăpânirea lui Vlaicu.* ;încetând a se mai ocupa de şcoală, - scria respectiva publicaţie — dl Slavici şi-a reluat activitatea publicistică şi e atât de zelos şi de productiv în noua fază a muncii sale, încât avem tot cuvântul sâ ne bucurăm. După *Spiru Călin,* iată o nouă povestire, *Două lumi* (sic!), care se poate citi în foiletonul *Minervei,* ziar ce stă sub direcţia lui Slavici" *{Ţara noastră,* nr. 2, 11-14 ianuarie 1909). Ampla nuvelă *Spiru Călin,* menţionată aici, apăruse în octombrie-noiembrie 1908, în foiletonul *Tribunei* din Arad, unde, din 26 decembrie 1908, Slavici începuse să publice *Din valurile vieţii,* altă naraţiune mai întinsă, care ocupă foiletonul ziarului arădean până spre sfârşitul lui ianuarie 1909. Prin cele trei scrieri, toate publicate în foiletonul celor două cotidiane *(Minerva* din Bucureşti şi *Tribuna* din Arad), Slavici aborda intenţionat „romanul popular" de succes Ia publicul larg, care, pe lângă ştirile zilei, era tentat, adeseori, să citească şi ceva literatură.

Prin „noua faza" a activităţii literare a scriitorului, foaia sibiană avea, desigur, în vedere faptul că loan Slavici părăsise Institutul „loan Otetelişanu" din Măgurele de lângă Bucureşti, pe care ît condusese din 1894 până în 1908. loan Slavici nu încetează însă de „a se mai ocupa de şcoală", el continuându-şi munca de profesor.

Intervalul în care se publică în *Minerva* romanul *Din doua lumi*— 1908-1909 - este foarte sărac în proză notabilă. Putem cita doar, în 1908: *îndreptări* de Duiliu Zamfirescu (roman, continuare a ciclului „Comăneşteniior"); *Pe drumul Bărăganului* (nuvele) de C. Sandu-Aldea; romanul *Sângele Solovenilor* de Caton Theodorian. De menţionat că în acest an, la 1 decembrie 1908, debutează, în *Luceafărul,* Liviu Rebreanu cu schiţa *Codrea* (la includerea în volum - *Glasul inimii).* Iar în 1909 apar în volum: *Cântecul amintirii* de Mihaîl Sadoveanu;

în clasa cultă (nuvele) de Ion Agârbiceanu; *Noi şi vechi* (schiţe şi nuvele) de 1. A. Şassarabescu; *Schiţe şi amintiri* de D.D. Patraşcânu.

Raportat la aceste scrieri, romanul lui Slavici, *tDin două lumi,* aducea o tematică nouă în literatura timpului: „lumea muncitoare", a micilor meseriaşi de la sud de Carpaţi. De altfel, chiar programul ziarului *Minerva,* întemeiat de Slavici, avea în vedere şi orientatea'spre „viaţa muncitorilor" ~ aşa cum reiese din arucolul-program *Cuvântul nostru,* semnat de prozatorul însuşi. Mai mult, autorul romanului semnează în primul număr al *Minervei* articolul *Apărarea muncitorilor* (nr. 1, 13 decembrie 1908). Se deschide chiar o rubrică permanentă în ziar. intitulata.,,Din lumea muncitoare".

Slavici publică, romanul *Din două lumi* şi în volum, în 1920, însă cu menţhinî& „Naraţiune". (în *Minerva,* 1908,1a primul capitol se menţiona: „Nuvelă".) Nici acum scrierea nu stârneşte ecou în presă şi în critica literară. Este recenzat doar de C. Gerota, Ia doi ani de la apariţia în volum, în *Năzuinţa* din Graiova. în ampla cronică literară, la obiect, autorul defineşte, mai întâi, titlul scrierii şi tematica >ei - lumea „aristocraţiei ajunse, confecţionată" şi „a muncitorilor de rând" - şi scoate în evidenţă personajul principal. în final, îşi exprimă încrederea că Slavici ar putea sâ continue să scrie şi acum la senectute; „Acţiunea, prea amplă, e dusă cu meşteşug la capăt, şi asta dovedeşte câ autorul tot ar mai putea sâ dea lucruri bune, în vreme când altora le-au secat de mult izvoarele" (C. Gerota, *„Din două lumi". Naraţiune de 1. Slavici,* în *Năzuinţa,* Graiova, anul I, nr. 4, septembrie 1922, p. 48-50). Este clar că autorul recenziei credea că scrierea fusese elaborată acum - nu ştia câ era, de fapt, doar o reeditare a unei scrieri publicate prima dată în ziarul *Minerva,* în urmă cu 12 ani. Critica şi istoria litetară ignoră decenii de-a rândul romanul Iui Slavici, *Din două lumi.* G. Călinescu nici măcar nu-1 menţionează în a sa *istorie a literaturii române...,* cum face cu *Din bătrâni* şi *Cel din urmă Armaş.*

O reabilitare a romanului" *Din două lumi* realizează Pompiliu Mareea în prima monografie dedicată lui Slavici, bineînţeles şi prin raportare la timpul în care a fost publicat pentru prima dată în *Minerva* (1908-1909). „Mult mai interesant şi, în toate privinţele, mai izbutit este - afirmă istoricul literar - romanul *Din două lumi,* deşi sforţările moralistice sunt, şi aici, nelipsite. Titlul însuşi ne avertizează asupra tendinţelor diriguitoare. Cele «două lumi» au, fiecare, nu numai o individualitate etică, ci, în primul rând, una socială. Existenţa socială a oamenilor determină conştiinţa lor în noul roman, care, deşi purtătorul unor teze morale ce depăşesc uneori contextul artistic, reuşeşte sâ rămână tot timpul interesant şi convingător. Putem afirma că *Din două lumi* reprezintă, pentru mentalitatea socială a scriitorului, un progres evident, deoarece până la această dată nu lega suficient problematica morală de relaţiile sociale, morala fiind pentru el, oarecum, deasupra oamenilor, eternă şi indivizibilă" (Pompiliu Mareea, *loan Slavici,* E.P.L., Bucureşti, 1965; reeditare, la aceeaşi editură, în 1968, p. 316).

După ce face o apropiere de *Mara,* în ceea ce priveşte „zugrăvirea vieţii meseriaşilor", D. Vatamaniuc arată că romanul *Din două lumi* dezbate o problematică socială nouă, apropiată de momentul redactării lui, aceea a destrămării breslelor meşteşugăreşti: „Dezagregarea familiei meseriaşilor sub presiunea concurenţei capitaliste este înfăţişată cu suficientă detaşare şî într-un cadru social destul de larg, în raport cu litetatura vremii". Romanul nu s-a impus — se afirmă în continuare -, nu este „o mare valoare literară", la fel ca şi „nuvelele în care descrie lumea meseriaşilor" (D. Vatamaniuc, *loan Slavici. Opera literară,* Editura Academiei, Bucureşti, 1970, p. 191).

în tratatul colectiv de *Istorie a literaturii române,* Ovidtu Papadîma acordă mai multă importanță romanului *Din două lumi,* considerând nedreaptă minimalizarea lui. (Capitolul *loan Slavici* din *Istoria literaturii române,* III. *Epoca marilor clasici,* Editura Academiei, București, 1973, p. 417).

Magdalena Popescu, în monografia sa dedicată scriitorului, ignoră **-în** parte, pe nedrept - toate romanele lui Slavici scrise după 1900, găsind neîmplinirea lor în „regimul foiletonistic", în care au fosr scrise și publicate: „Regimul foiletonistic la care era supusă, în mare parte, apariția lor, explică, probabil, accentuata lor lipsă de unitate, distorsiunile logice, insistențele, revenirile, repetițiile" (Magdalena Popescu, *Slavici,* Cartea Românească, București, [1977], p. 310). Autoarea monografiei adăuga la nereușitele**TQmanelor** și „tabuurile morale" impuse de Slavici însuși, după publicarea strălucitului său roman, *Mara.*

Prin *Mara,* loan Slavici adusese în literatura română lumea meseriașilor și a breslelor din Ardeal, de la mijlocul secolului al XlX-lea. în romanul *Din doua lumi* cele mai multe dintre personaje sunt din pătura meșteșugarilor dintr-un oraș de la sud de Carpați, la început de secol XX. în capitolul II, *Pe povârniș,* partea a IV-a a romanului, autorul menționează **în** treacăt, ca Ioc de acțiune, orașul Ploiești, dar s-ar putea să fie vorba tot așa de bine și de București. în orice caz, fixarea Capitalei ca Ioc de acțiune a romanului - cum face D. Vatamaniuc - este forțată. Dacă în *Mara* breslele ne apar într-o stare statornică, așezată, potrivit specificului fiecăreia, în romanul *Din două lumi* meșteșugarii fierari sunt nevoiți să se adapteze cerințelor evoluției capitaliste. De Ia „potcovitul cailor" și „tragerea șinelor (rafturilor) pe roți", Costache, „maistrul" și stăpânul fierăriei, trece la „forjări" de grilaje, porți metalice, balcoane și chiar magazii pe schelet metalic, pentru acestea primind comenzi în oraș, dar șî în alte localități. însuși felul de viață al lui Costache se schimbă. Dacă la început el muncea ca „maistru" alături de calfe și ucenici — la fel ca Bocioacâ, starostele cojocarilor din romanul *Mara* -, cu timpul Costache devine „patronul", care se îndepărtează de meseria propriu-zisă, fiind preocupat de ținerea socotelilor și de alte aspecte pentru dezvoltarea acțiunii sale întreprinzătoare. După un timp, nu mai stă la masă cu calfele și ucenicii - cum se obișnuia în lumea breslelor -, ci se izolează, începe sâ se „îmburghezească". Știe însă să aprecieze munca și rămâne hotărât că să-si mărire fata cu Dinu, calfa cea mai vrednică, căruia îi trece toată răspunderea atelierului.

Dinu este unul dintre personajele centrale ale romanului, alături de Văleanu, Fira și Marghioala. A ajuns calfă de fierar după ce unsprezece ani a muncit dîn greu. Dinu o iubește pe Fira, „fata îmbujorată și frumoasa" a lui Costache care a crescut și s-a împlinit sub privirile lui. Spre deosebire de Văleanu, el este om dintr-o bucată, „vorba lui e lovitură de ciocan", „nu cunoaște decât linia dreaptă". El o iubește din toată ființa lui pe Fira, tăcut, îi păstrează cel mai statornic sentiment, chiar când fata a „greșit" drumul. Ba mai mult, își face tot lui mustrări că n-aștiur cum să o protejeze. Ia asupra lui tot greul, cu încuviințarea și la îndemnul patronului Costache, acum îmbătrânit și bolnav. De bună-credință, ia în antrepriză o mare magazie de grâne pe moșia Răstoaca, nebănuind că prin aceasta necinstitul arendaș Vlaicu îi întinde o cursă ca să-I compromită și chiar să-1 distrugă.

Văleanu ca personaj este banal, nu are pasiuni, nu trăiește. De altfel, autorul îl numește simplu Văleanu. Nu e boier adevărat, e fiul unui Nace Velicu, om dibaci, care știa „puțină carte", „se pricepea la multe" și „cu păduri luate-n tăiere" și „arenzi bine chibzuite" ajunsese să-și cumpere moșia Vălenii, care, la însurătoare, i-ar fî revenit singurului lui băiat. Acest îmbogățit, Nace Velicu, își căpătuise cele trei fete prin zestre

bună, căsătorindu-le cu un judecător, un inginer şi un avocat, ajuns deputat. „Boier însă, adevărat boier, tot nu se socotea'- ne spune autorul —, dar ţinea ca fiul său să fie ceea ce el însuşi nu era." ,

Şi coana Mariţa, moşi ereasâ ajunsă, nu boieroaică de viţă, este fa fel de palidă ca persoană. De altfel, se pare că Slavici riu a cunoscut adevărata boierime română decât fugitiv, prin boierii luminaţi care se întruneau la „Junimea", frecventată de scriitor. Vom vedea că şi în *Cel din urmă Armaş* figurile de boieri şi moşieri sunt la fel de şterse.

Lipsit de voinţă şi de vlagă, nehotărât, fără un ţel în viaţă, Văleanu aminteşte de Iorgovan din nuvela *Pădureanca.* Dar pe când acesta era fiul mai răsărit, cu ceva şcoală, al unui ţăran avut din Câmpia arădanâ, Văleanu este trecut prin şcoli din Europa, se bizuie şi pe moşia de la Răstoaca a unei mătuşi bogate din Bărăgan, de aici inactivitatea, spiritul de aventură şi înclinaţia spre iubirea „fluturarică". El este „produsul aristocratului modern, neobişnuit nici cu munca, nici cu cugetarea", ceea ce l-a făcut pe C. Gerota - în recenzia mai sus citată - să-I apropie de Charlexis, prinţul în rolul de amant, din romanul *Petite paroisse* de A. Daudet, numai câ, spre deosebire de acesta, eroul lui Slavici este „o figură ştearsă şi anodină".

Spre deosebire de Dinu „fierarul", Văleanu rămâne doar schiţat. In cele din armă, când îşi dă seama că o iubeşte pe Fira, cu toate câ aceasta e „din altă lume", - aceea a meseriaşilor - plănuieşte sâ fugă cu ea în străinătate, dar glonţul ţintit de arendaşul Vlaicu, prin mâna pândarului Florea Colac, îi cunnă firul vieţii.

Fira, fiica meşterului fierar Costache, a rămas doar cu două clase de şcoală secundară şi de la 14 ani se îngrijeşte de gospodărie, alături de mama sa. La început, nu „ieşea din vorba lui Dinu", căruia tatăl său urma - în calculele lui - sâ-i lase tot ce agonisise, fâcându-şî-l ginere. Dar, - ne spune autorul — şcoala cu colegele ei din cele mai diverse medii, drumul mahalalelor „o cam zăpăcise şî i-a umplut capul de fumuri", ceea ce o face să cadă în mrejele lui Văleanu, care o seduce „prin vorbe cu meşteşug", pe care calfa de fierar Dinu nu i le putea spune. După uciderea lui Văleanu, Fira mărturiseşte că aşteaptă să nască un copil, al cărui tata este cel dispărut. Dinu, caracter deosebit, îi înţelege disperarea şi se căsătoreşte cu Fira. Copilului ce urma să se nască i se oferă de către coana Mariţa o mare sumă de bani. Dar Fira moare după ce naşte copilul. Pruncul orfan este luat de Dinu şi de Marghioala care pornesc în lume nemaiavând nici unul dintre ei vreun rost în casa fierarului Costache. Acţiunea şi intriga sunt întru totul propice romanului, dar autorul nu ne oferă nici aici o carte pe măsura talentului său.

Un personaj singular, aparte, este Marghioala, femeie harnică şi pricepută în toate ale gospodăriei. Pripăşită la curtea fierarului Costache, prin felul în care se implică în toate, ajunge sâ i se ceară părerea de către toţi şî mai ales de către Dinu, care duce greul fierăriei. Dinu o iubeşte pe Fira, dar în sinea lui apreciază devotamentul Marghioalei şi rareori trece peste voinţa ei. Fire robustă, dârzâ, dintr-o bucată, ea face pereche cu Dinu pe care îl iubeşte în felul ei simplu, nedeclarat, drept pentru care cei doi se apropie în finalul romanului şi pornesc să înfrunte viaţa împreună, luând cu ei şi pruncul orfan al Firet şi al lui Văleanu. Cei doi se întorc în lumea lor care li se potriveşte --, o altă lume decât a lui Văleanu şi chiar decât cea a Firei, spre care ea a năzuit.

Plecarea celor doi din casa unde au muncit din greu atâţia ani ne aminteşte de scrierea lui Ion Popovici Bănăţeanu, *In lume,* inspirată din viaţa meseriaşilor bănăţeni.

Cocoana Mariţa reprezintă „boierul de demult", „curat", evlavios, care, în tihna moşiei, este călăuzit de litera şi spiritul *Bibliei,* găsind in orice faptă umană o măsură morală, prin care

îi apreciază pe cei din jur. Este iubită de toată lumea, iar preotul ţine seaniă de sfaturile ei. In lumea moşiei Răstoaca, ea trăieşte din bucuriile ce ie poate produce altora. Personajul - printre puţinele de acest gen în romanele lui Slavici — esre desprins parcă din recuzita sămănătoristă a timpului. Ea nu poate opri însă căderea socială şi morală a nepotului ei Văleanu,

Un erou cu totul inedit în scrierile lui Slavici este Vlaicu^ tipul vechilului, care administrează mai mult în folosul lui moşia Răstoaca a bătrânei moşierese Mariţa. (Numele era des folosit în trecut, chiar în familiile boiereşti, nu avea nimic peiorativ, cum are astăzi.) Slavici conturează prin Vlaicu un personaj diabolic, desenat în linii dure, într-unui din rarele portrete întâlnite în roman: „Om mărunt, slab şi supt la faţă, cu o barbă cam rară, care bătea în roşu, cu ochii spălăciţi şi pânditori, îute-n toate mişcările Iui. Vlaicu mai era şi crăcănat, călca parcă umbla printre ouă şi avea căutătura fioroasă de-i fugeau copiii din cale şi-1 lătrau toţi câinii, iar glasul Iui îţi tăia auzul, încât se cutremurau toţi când se răstea, iar el mai ales răstit votbea. Aşa face omul care vrea sâ facă treabă, când are să lucreze cu nişte brute ca ţăranii din care numai frica scoate oamenii". Chiar însuşirile care le are - bruma de şcoală, inteligenţa, simţul practic — sunt utilizate în scopuri destructive.

Vlaicu ne aminteşte de Dinu Păturică din *Ciocoii vechi şi noi* de Nicoale Filimon şi de Tănase Scatiu al lui Duiliu Zamfirescu. Peste ani, va crea un personaj similar Victor Eftimiu prin Gheorghe din romanul *Dragomirna* (1930).

Slavici surprinde în roman şi aspecte din lumea politică şi administrativă. Deputatul Pălea e tipul omului ajuns,, politicianul fără scrupule, fără sentimente patriotice, incapabil de jertfă. I .imitat şi înfumurat, îşi dezvăluie doar lăcomia fără margini şi vanitatea. El, în cârdăşie cu Vlaicu, este izvorul răului care duce la sfârşitul lui Văleanu.

Romanul nu e lipsit de merite, în primul rând prin tematica nouă abordată în proza lui Slavici. Dar i se pot reproşa multe autorului, atât în ceea ce priveşte construcţia romanului, cât mai ales cu referire la stil.

Pe cât de firesc şi natural era limbajul personajelor din „novelele din popor", pe atât de neverosimil şi forţat este cel atribuit eroilor săi din „lumea de sus", de care scriitorul a rămas, în esenţă, străin.

(p. 231) CEL DIN URMĂ ARMAŞ

ROMAN

S-a tipărit, pentru prima dată, în volum: *Cel din urmă Armaş.* Roman, Bucureşti, Cultura Naţională, 1923, 348 pagini, în colecţia „Scriitori români".

Se retipăreşte în volum: *Cel din urmă Armaş,* ediţie de C. Mohanu, Editura Eminescu, 1971, colecţia „Romane de ieri şi de azi"; *Opere.* voi. VIII. Romane, text ales şi stabilit şi variante de C. Mohanu, Bucureşti, Editura Minerva, 1976, colecţia „Scriitori români", p. 213—487.

Iniţial, romanul urma să apară la Editura „Viaţa Românească", aşa cum rezultă dintr-o scrisoare a lui D.D. Patraşcanu, trimisă la 29 februarie 1920, din Bucureşti, lui G. Ibrăileanu, la Iaşi. „Am fost la Slavici - scrie D.D. Patraşcanu - chemat de el prin scrisoare. E bolnav greu, căci a ieşit cu astmă din Văcăreşti; a ameţit şi a căzut de pe nişte scări, rupându-şi un picior. [...] El are gata următoarele volume inedite: 1. *întemniţările mele* - volum de mare senzaţie [...]; *2. Cel din urmă Armaş,* roman; 3. Un volum pentru copii. Eu î-am spus

câ luăm noi în editură aceste lucrări" *(Scrisori către G. Ibrăileanu,* E.P.L., [Bucureşti], 1966, p. 173).

Dintre titlurile Aus-mendonate, numai" primul apare la Editura „Viaţa Românească", în 1921, sub titlul *închisorile mele.* în ceea ce priveşte romanul, în cele din drmă, autorul optează pentru prestigioasa colecţie „Scriitori români", Editura „Cultura Naţională".

Romanul *Cel din urmă Armaş* a fost scris în închisoare, la Văcăreşti, în perioada martie-decembrie 1919. Altminteri nu se poate explica faptul că îl avea gata în februarie 1920, când l-a vizitat D.D. Patraşcanu.

Prin *Cel din urmă Armaş* Slavici a intenţionat să dea un roman al crepusculului vechii boierimi care nu se poate adapta vremurilor noi. Eroul principal este Iorgu Armaş, „fiul lui Radu, nepotul lui,Stroe, strănepotul lui Vintilă" - „odrasla din vechea viţă a Armaşllor".

Parcurgând listele cu vechile familii boiereşti întâlnim aproape exclusiv numele *armaş* numai ca dregătorie, nurca o familie de boieri constituită, generaţii de-a rândul, sub acest nume. *Armaş* — desemna, în trecutul oştirii române, „omul de arme", iar *marele armaş* era „comandantul artileriei", care mai avea sub autoritatea sa şi închisorile din ţara, revenindu-i prin aceasta şi ordonarea executării sentinţelor capitale. In timpul când îşi plasează Slavici acţiunea romanului (1875-1880), termenul *armaş* era ieşit din uz, se pierduse - aşa cum va dispărea şi purtătorul lui ca nume - Iorgu Armaş. Să fi urmărit aici autorul simbolul numelui?

Romanul, destul de întins (circa 300 de pagini), apare în librării în vara anului 1923, fiind întâmpinat printr-o cronică în luna iunie.

După ce salută elogios noua apariţie („D. loan Slavici, care-şi trăieşte liniştit — într-un colţ din această zgomotoasă capitală cosmopolită - crepusculul glorios al unei vieţi de mare artist şi de aprig luptător, al unei vieţi care a cunoscut şi îmbătarea triumfurilor drepte şi cruzimea loviturilor injvtste - ne trimite din înalta-i singurătate o nouă carte: *Cel din urmă Armaş"),* autorul prezentării vede în noul roman al lui Slavici „o opera de maturitate literară..., care încoronează cu succes o carieră strălucită", cartea „fiind una din cele mai bune din vremea din urmă". Dincolo de elogiile - mai mult sau mai puţin îndreptăţite - reţinem orientarea lui Slavici spre o tematica nouă, spre o lume nebănuită in nuvele: „De la schiţele şi nuvelele de tară, d. Slavici a trecut la romanul modern, cu colorit politic, cu lume de salon". Dar, - adaugă recenzentul - autorul „se simte aci tot aşa de stăpân pe subiect ca si în lumea rurală; eroii trăiesc, se mişcă şi vorbesc firesc" (T. Lăstun, *./. Slavici: „Cel din urmă Armaş",* în *Aurora,* anul III, nr. 498, 23 iunie 1923, p. 1). O lectură atentă a romanului duce implicit Ia amendarea opiniilor recenzentului de ocazie: Slavici nu numai că nu reuşeşte să surprindă lumea aristocrată, aşa de măiestrit precum i-a reuşit zugrăvirea lumii rurale în cele mai bune nuvele ale sale, dar aicî îşi dezvăluie cel mai mult „tarele" scrisului, prin abordarea unei lumi care i-a rămas - în esenţă — străină.

Ideea europeană, printr-o scurtă notă, nesemnată, la rubrica „Revista săptămânii. Fapte, recenzii", semnala apariţia romanului *Cel din urmă Armaş,* arătând câ noua carte a lui Slavici, ajuns la vârsta de 75 de ani, „dezamăgeşte": „Nici scrisul, tiici lumea de-acolo nu mulţumeşte. Ceva vechi trece printre rânduri şi ofileşte obrazele eroilor. înainte de *Viaţa la ţară* şi odată cu *Elena* lui Bolintineanu, *Cel din urmă Armaş* ar fi însemnat poate ceva, cu toată că nu o dată. Astăzi înseamnă numai câteva sute de pagini tipărite, fără răsunet în literatură şi viaţa noastră" *(Ideea europeană,* anul V, nr. 121, 17-24 iunie 1923, p. 4).

In *Cel din urmă Armaş* — „roman al căderii neamurilor" - Slavici reia o temă frecventă în literatura noastră încă de la Duiliu ZamfiresCu. Fiul de moşier lorgu Armaş, după studii înalte *în* străinătate, se întoarce „lângă părinţi" să-şi ctikivecu mijloace moderne moşia, ca şi Matei Damian din romanul *Viaţa la ţară.* Nu rezistă însă tentaţiilor mondene ale Capitalei, cade în mrejele unei femei diabolice care îl face să-şi toace averea în tară şi în străinătate, ajungând în cele din urmă la sinucidere.

Nereprezentând o noutate, romanului i s-a recunoscut mai mult o valoare documentară. Această latură pozitivă a romanului fusese sesizată încă de la apariţie, într-o cronică sumară apărută într-o revistă de provincie: „...Dacă n-are o însemnătate literară, [romanul] are una documentară, prin numele contemporanilor ce-şi au partea lor de merit aci" (C V. Gerota, *„Cel din urmă Armaş". Roman de I. Slavici,* în *Năzuinţa,* Craiova, anul II, nr. 5. noiembrie 1923, p. 5).

Cu toate că, în ansamblu, găsea romanul „şubred", G. Călinescu arăta că el poate prezenta interes pentru istoricul literar prin caracterul de „cronică romanţată a epocii": „Ceea ce poate să intereseze pe istoricul literar în acest roman cu acţiunea între 1875-1878 sunt câteva ştiri despre «Junimea», pentru că *Cel din urmă Armaş* e şi o cronică romanţată a epocii în care apar ca personagii Titu Maiorescu, Caragiale, Th. Nica şi alţii" (G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent,* 1941, p. 454).

în capitolul V din partea a doua a romanului, Slavici evocă o întrunire ţinută acasă la Maiorescu, „în faţa bisericii Pitar Moş", întrunire la care ministrul a invitat „dăscălimea din Bucureşti" pentru ca „să se dumirească asupra vederilor împărtăşite de cei mai mulţi", înainte de întrunirea „consiliului permanent şi cel general", în vederea „mutt-aşteptatei reforme a învăţământului". Adunarea dăscălimei întruneşte, în jurul lui Maiorescu, pe Treboniu Laurian, „profesor de filosofie la «Sf. Sava»", 1. Manliu, Burghelea, „directorul Bibliotecii Centrale", lacob Negruzzi, Theodor Rosetti şi pe erou] romanului, lorgu Armaş, „abia întors de la studii din străinătate", care năzuia spre un post de profesor la Drept. Slavici însufleţeşte evocarea sa printr-un viu dialog între preopinenţi, realizând pagini de bună memorialistică.

Oamenii de cultură (scriitori cunoscuţi, profesori, artişti), pe care îi aduce, episodic, Slavici în paginile romanului *Cel din urmă Armaş* sunt doar creionaţi, rareori conturaţi ca personaje. Se adevereşte ceea ce afirmase G, Ibrăileanu că „Slavici n-a creat niciodată tipuri complicate dc intelectuali" (G. Ibrăileanu, *Amintirile dluiSlavici),* fapt confirmat şi de „profilul" de boier „şcolii" al personajului principal, lorgu Armaş. Dar dacă loan Slavici ni se dezvăluie mai puţin ca „scrictor" în acest roman, preocupările de „dascăl" - ceea ce ei a intenţionat să fie în primul rând - precumpănesc în câteva capitole în cate preopinenţii abordează problemele învăţământului şi în special „predarea limbii române în şcoli". Ca profesor şi autor de manuale, loan Slavici cunoştea îndeaproape preocupările lui Titu Maiorescu pentru o nouă reformă a învăţământului în anii când a fost ministru, ani ce coincid cu perioada în care se derulează acţiunea romanului.

Slavici a cunoscut mai puţin „viaţa intimă" a Capitalei, aşa cum ne-o va reda Ion Marin Sadoveanu în *Sfârşit de veac in Bucureşti,* dar a fost integrat în viaţa literară şi culturală a Bucureştilor, realizând aici pagini notabile.

Alături de oameni de cultură, ziarişti şi scriitori, Slavici surprinde şi oamenii politici cu care vin în contact eroii romanului: Petre Carp, Theodor Rosetti, Orăscu, „profesorul universitar si arhitectul Palatului Universităţii", a căror evocare

chiar dacă nu se îmbină cu destinele eroilor cărţii, rămânând într-un fel exterioară^, prezintă interes prin ea însăşi.

Dar mai mult se opreşte autorul romanului asupra „giovinelui" Caragiale, surprins în agitaţia lui urbană cotidiană; nu uită să o amintească pe ruda lui - Cleopatra Poenaru - cea care nu i-a fost străină lui Eminescu. Unii sunt doar pomeniţi: Iorgu Camacuzino - „Nababul", Gună Vernescu, Iancu Marghiloman, oameni putrezi dc bogaţi, dar care „îşi ţin punga strânsă", ca si Vodă Caroli, care îşi întoarce chipiurile pe dos, ca sâ nu-şi cumpere altele.

Mai mult, rivalul lui Iorgu Armaş la mâna Alinei - pictorul Emil - reiese dîn context că i-a fost coleg de liceu lui Caragiale la Ploieşti, drept pentru care îl recomandă, prin Maiorescu, să îl ajute pe Iiconiţe de Nouy la restaurarea picturii de la Mănăstirea Curtea de Argeş. Este unul dintre puţinele cazuri din roman în care oamenii de cultură nominalizaţi de Slavici nu rămân doar evocări exterioare acţiunii cărrii.

Sosit în lumea Capitalei, Iorgu Armaş este pus la curent cu intrigile sentimentale şi matrimoniale dîn aşa-zisa lume bună: un ginere al lui Barbu-Vodâ Ştirbei s-a-ncurcat cu o guvernantă, cu care a fugit la Marsilia; Domnita Natalîa, fiica lui Grigore-Vodă Ghica, a fugit cu ofiţerul austriac care a omorât în duel pe başboierul Balş, soţul ei; Elena-Doamna a adoptat doi copii născuţi dc Obrenovicioaia din adulter etc. „Aceasta nu e cremă?" se întreabă ironic moralistul Slavici, printr-o replică a Zoet, la care Iorgu Armaş răspunde, acum 130 de ani: „Mă dau învins. Sunt păcatele epocci dc tranziţiune".

In acest roman Slavici ni se dezvăluie şi ca un gospodar cu har. El transpune în preocupările lui Iorgu Armaş propria experienţă, uneori cristalizată în cugetări ad-hoc: „Pădurea e bogăţia îngrămădită de părinţi pentru copii, dar numai fiind bine cultivată". Şi urmează sfaturile pentru creşterea stejarului, care ne uimesc prin meticulozitatea lor. Ne convingem astfel cum Slavici i-a uimit pe cei aflaţi în detenţie Ia Văcăreşti prin „grădina" sa dc flori şi de legume din faţa celulei de la parterul închisorii.

Slavici nu putea trece cu vederea rolul nefasr al arendaşilor străini în surparea marilor moşii boiereşti, chiar dacă statul român luase unele măsuri care îngrădeau împământenirea acestora. Astfel, în capitolul 11 din ultima parte a romanului avocatul 1. Neaeşu îi scrie lui Iorgu Armaş, cu puţin timp înainte de sinuciderea acestuia: „Cel mai potrivit cumpărător ar fi vecinul d-voastre, d-l Aristotel Harichidi, arendaşul moşiei Gropile. [...] El însă deocamdată nu poate cumpăra, căci au trecut vreo patru ani dc când şi-a cerut împământenirea şi aceasta nu i-a fost încă votată nici de Cameră, nici de Senat". Sistemul arendărilor si a] vânzărilor moşiilor boiereşti, în detrimentul ţăranilor, va continua fără întrerupere, ceea ce va duce, în cele din urmă, la izbucnirea răscoalelor ţărăneşti din 1907. De menţionat însă că în acest roman al lui Slavici, nu întâlnim aproape deloc ţărani ca personaje.

în elaborarea romanului *Celdin urmă Armaş* autorul este tentat de o formulă nouă de construcţie în romanele sale. Astfel, partea întâi - *Portretul Alinei-sc* constituie din nu mai puţin de nouă scrisori semnate de viitoarele personaje ale romanului: boieroaica Elena Văleanu, nepotul ei - Iorgu Armaş, Aurora - prietena Elenei Văleanu, pictorul Emil, bătrânul boier Iancu Talpă.

Capitole formate dîn scrisori întâlnim - parcă pentru o anume simetrie - şi în ultima parte a romanului - *Cale întoarsă* (dîn cele 10 capitole, trei sunt redactate sub formă de scrisori).

Scrisoarea lui Iorgu Armaş din prima parte a romanului ne ajută să anticipăm acţiunea cărţii. Astfel, eroul îşi face cunoscută hotărârea de a se stabili la moşia părintească de la

Valea-Boului. A participa la muncile câmpului, a trăi în mijlocul naturii i se pare tânărului vlăstar boieresc u menire **51** j o poruncă divină, pe care omul îndeplinind-o se face părtaş la crcatiune.

DIN PERIODICE

(p. 533) CORBEI

NARAŢIUNE

A apărut, prima dată, în *Tribuna,* anul X, 1906: *Partea întâi,* cap. [1]. *Fata popii,* nr. 225, 3/16 decembrie, p. I, 3; cap. II. *Căsoaia,* nr, 226, 5/18 decembrie, p. 1-2; cap. 111. *O-ncercare,* nr. 227, 6/19 decembrie, p. 4-5; cap. IV. *O zi bunii,* nr. 229, 10/13 decembrie, p. 2-3; cap. V. *Gura lumii,* nr. 230, 12/25 decembrie, p. 1-2; cap. VI. *O datorie veche,* nr. 231, 13/26 decembrie, p. 4-5; cap. VEI. *Supărarea doamnei Fireanu,* nr. 232, 14/27 decembrie, p. 1-2; cap. VIII. *La seceriş,* nr. 234, 17/30 decembrie, p. 1-2; 1906-1907: cap. IX. *Tihamer,* nr. 235, 19 decembrie/1 ianuarie 1907, p. 1-2; cap. X. *Socoteala din târg,* nr. 236, 20 decembrie/2 ianuarie, p. 1-2; cap. XI. *Unde crapă,* nr. 237, 21 decembrie/3 ianuarie, p. 1-2; cap. *XII. Mai şi mai,* nr. 238, 22 dccembrie/4 ianuarie, p. 4-5; anul XI, 1907: *Partea a doua,* cap. I*. *De-a judecata,* nr. 3, 4/17 ianuarie, p. 1-3; cap. II. *O noapte fioroasă,* nr. 5, 6/19 ianuarie, p. 2-3; nr. 6, 9/22 ianuarie, p. 1-2; cap. III. *Altă lume,* nr. 11, 14/27 ianuarie, p. 1-2; nr. 12, 16/29 ianuarie, p. 2-4; cap. IV. *O jertfă,* nr. 13, 17/30 ianuarie, p. 2; nr.]6,

*** In ziarul *Tribuna,* numerotarea capitolelor din partea a doua a romanului începe cu II.**

20 ianuarie/2 februarie, p. 2-3; cap. V. *Cine poate,* nr. 20, 25 ianuarie/7 februarie, p. 2; nr. 22, 27 ianuarie/9 februarie, p. 2; nr. 28, 23 ianuarie/10 februarie, p. 2-3; nr. 24, 30 ianuarie/12 februarie, p. 2-3; nr. 27,4/17 februarie, p. 3-4; cap. VI. *Răjuieli,* nr. 29, 7/20 februarie, p. 2, 4; nr. 32, 10/23 februarie, p. 2; cap. Vil. *Dor şi jale,* nr. 33, 11/24 februarie, p. 2; nr. 35, 14/ 27 februarie, p. 2-3; cap. VIII. *Mărturisiri,* nr. 35, 14/27 februarie, p. 4, 7; nr. 38, 17 februarie/2 martie, p. 3-5; nr. 39, 18 februarie/3 martie, p. 2-3; Partea a treia: cap. I. *Cei de acasă,* nr. 40, 20 februarie/5 martie, p. 5-7; cap. II. *Socotelile lui Vidu,* nr. 41, 21 februarie/6 martie, p. 2, 5; cap. III. *Cine nu se-ncurcă,* nr. 44, 24 februarie/9 martie, p. 2, 6; cap. IV. *La răspântii,* nr. 46, 27 februarie/12 martie, p. 3,4; cap. V. *Dezgheţ,* nr. 47, 28 februarie/13 martie, p. 2, 4; cap. VI. *Primăvară dulce,* nr. 48, 1/14 martie, p. 2, 5; cap. Vil. *La poarta iadului,* nr. 51, 4/17 martie, p. 5-6; nr. 52, 6/19 martie, p. 2; Partea a patra: cap. 1, *Urzeala,* nr. 52, 6/19 martie, p. 2-3; cap. II. *In amurg,* nr. 53, 7/20 martie, p. 2-3; nr. 54, 8/21 martie, p. 3-4; cap. III. *Drum de seară,* nr. 56,10/23 martie, p. 2-3; la sfârşitul textului publicat în acest număr se specifică: „Va urma".

Se tipăreşte în volum: *Opere,* VIII. Romane, text ales şi stabilit, variante de C. Mohanu, Editura Minerva, Bucureşti, 1976, „Scriitori români", p. 491-652.

Romanul *Corbei* a fost scris la Măgurele, lângă Bucureşti, Ia sfârşitul anului 1906 şi începutul lui 1907, pe când Slavici era profesor la Institutul „loan Ottetelişanu".

Capitolele scrierii au fost expediate prin poştă - pe măsură ce erau elaborate - revistei *Tribuna* din Arad. Primul capitol apare în revistă nenumerotat. Se pare că la început autorul nu era edificat asupra caracterului nori sale scrieri. Aşa se explică faptul că primele şase capitole apar sub titulatura: „*Corbei.* Naraţiune istorică", pentru ca ta următoarele capitole, până la

sfârşit, autorul să renunţe la menţiunea „istorică", drept pentru care, în ediţia de faţă, reproducem scrierea sub titlul: *„Corbei.* Naraţiune". *

Scrierea (circa 150 de pagini) este structurată în patru părţi inegale: Partea întâi: 12 capitole; Partea a doua: 9 capitole; Partea a treia: 7 capitole; Partea a patra: 3 capitole, numerotate cu cifre romane. In revistă, Partea a Il-a începe cu capitolul II. Din lectura textului nu se poate deduce dacă c o simplă greşeală dc numerotare sau capitolul I s-ar fi pierdut prin poştă. Ca urmare, am renumerotat, în ediţia de faţă, capitolele din Partea a II-a începând cu I, întrucât, în lipsa manuscrisului, am reprodus textul din *Tribuna.*

Semne de întrebare ridica şi finalul scrierii: ultima parte (a patra) are numai trei capitole, însumând 10 pagini, tn timp cc primele trei părţi cuprind fiecare între 35 şi 60 de pagini. Mai mult: la sfârşitul ultimului capitol din Partea a patra se menţionează în revista *Tribuna;* „Va urma" - ceea ce nu s-a întâmplat. Modul precipitat în care se încheie scrierea, deznodământul prezentat telegrafic în câteva aliniate pot conduce la concluzia că romanul a rămas neîncheiat, nu se ştie precis din ce cauză.

In corespondenţa rămasă de la scriitor întâlnim referiri Ia *Corbei.* Ia începutul anului 1907, loan Slavici îi scrie lui Roman Cîorogariu, Ia Arad: „Spune, te rog, celor de la *Tribuna* să-mi adune o colecţiune din *Corbei,* căci [Editura] «Minerva» vrea sâ-mi editeze naraţiunea după ce se va fi publicat în *Tribuna* (Scrisoare datată: „Măgurele, 2 ianuarie v. 1907" - Arhiva „Roman Ciorogariu, Arad). Redacţia *Tribunei* îi trimite Iui Slavici, la Măgurele, manuscrisul capitolelor apărute, dar au Ioc unele încurcături. Astfel, Slavici îi scrie aceluiaşi Roman Ciorogariu: „Spune, te rog, celor de la *Tribuna* să-mi trimită cea din urmă foaie din manuscriptul pe care 1-am primit zilele aceste din *Corbei.* Nu uita aceasta"

(Scrisoare datată: „Măgurele, 1 5 ianuarie v. 1907" - Arhiva Roman Ciorogariu, Arad). Probabil că acum se omite şi publicarea capitolului I din Partea a doua a romanului, la care ne-am referit mai sus.

Slavici va fi primit „manuscriptul" scrierii sale *Corbei.* Probabil îl va fi înaintat Editurii „Minerva" spre tipărire, dar în volum nu a mai apărut, nu sc ştie din ce motive. Unii cercetători (D. Vatamaniuc) cred câ Slavici nu şi-a putut definitiva proiectul editorial datorită izbucnirii, în martie 1907, a răscoalelor ţărăneşti.

„Naraţiunea" *Corbei a* rămas în torma în care s-a publicat în *Tribuna* din Arad. Nu sunt mărturii că autorul ar fi revenit asupra ei. Chiar dacă vor fi fost, manuscrisul nu se păstrează.

Corbei rămâne o scriere aparte în lumea prozei lui Slavici, în afară de scenele de la seceriş în care găsim unele similitudini cu ampla nuvelă *Pădureanca,* nu mai putem face apropieri cu alte proze slaviciene, nuvele sau romane.

O palidă apropiere sc poate face şi cu biografia lui Iorgu Armaş din romanul *Celdin urmă Armaş* (1923): ca şi acesta, Corbei este om cu multă învăţătură, care intenţionează sâ se preocupe şi de cultivarea moşiei cu mijloace „moderne".

De subliniat câ, departe de casă, la Măgurele, în Câmpia Dunării. Slavici reînvie în *Corbei* secvenţe din viaţa cunoscută şi trăită în Ardealul său, selectate însă astfel ca să ţintească şi alte aspecte ale realităţii contemporane: „Zbuciumarile politice" ale românilor de peste Carpati.

Corbei este un nume întâlnit şi în onomastica din Siria, comuna natală a lui Slavici. De reţinut că numele îi era aşa de apropiat scriitorului, încât, în 1876, trimitea, la *Telegrafia român* din Sibiu, corespondenţe semnate „Corbey" - adoptat ca pseudonim. Se întâlnesc şi unele similitudini biografice: ca şi lui Slavici, lui Corbei - eroul romanului - îi place să discute despre filosofi şi oameni de ştiinţă: Confucius, Schopenhauer,

Darwin, Haeckel; Corbei este destituit din justiție de către autoritățile austro-ungare, după doi ani de slujbă, „fiindcă ținea să se folosească, cum permitea legea, de limba românească în justiție" - pentru același motiv loan Slavici nu este primit în avocatură, după ce își făcuse strălucit practica de avocat la Arad, fiind nevoit, din cauza acestui abuz, să plece la Iași și apoi la București.

Rămas în *Tribuna* din Arad (dec. 1906 - martie 1907), *Corbei* nu a avut cum să între în atenția criticii literare decât sporadic. I ,a apariția primelor capitole, doar *Viața literară* din București semnalează scrierea: „De un timp încoace iscusitul meşter al prozei noastre, dl I. Slavici, colaborează foarte des la ziarul *Tribuna* din Arad. în săptămâna aceasta a început să tipărească acolo o narațiune istorică, intitulată *Corbeiu.* Nu s-ar putea ca foiletoanele ziarelor din Capitală să publice și ele lucrări originale, datorate prozatorilor noştri de frunte?" *(Viața literară,* nr. 50, 10 decembrie 1906, p. 8). Rândurile de semnalare a scrierii apar fără semnătură, dar s-ar putea ca ele să aparțină lui G. Coşbuc, conducătorul revistei.

G. Călinescu, în a sa *Istorie a literaturii române...* din 1941, face abstracție de *Corbei,* doar în Compendiu, ediția a Il-a, îl menționează în treacăt, sub titlul *Vasile Corbei* (sic!), pentru subiectul său „politic ardelenesc" *(Istoria literaturii române.* Compendiu, E.P.L., 1963, p. 181).

Slavici începe să scrie narațiunea *Corbei* în 1906, când își retipărește romanul *Mara* în volum. în același an încredințează tiparului nuvela^**Hg**/jf/(publicatăîn *Convorbiri literare)* și *La răscruci,* amplă nuvelă cu subiect de roman, tipărită în volumul cu același titlu, în Biblioteca Societății „Steaua", nr. 12. în anul următor - 1907 — autorul publică doar o singură proză scurtă: *O vânătoare cu rost.* Anii aceştia constituie o perioadă săracă pentru scrierile literare ale lui Slavici, mult mai prezent, de acum încolo, în jurnalistică.

Pe ansamblul prozei româneşti, în 1906 apar volumele: *în lumea dreptății Ac* I. A1. Brătescu-Voiiieşti;/1w/**H**«>/Zf *căprarului Gheorghiță, Floare ofilită* și *Mormântul unui copil* de Mihail Sadoveanu; *Două neamuri* dc C. Sandu-AJdea; iar în 1907: *însemnările lui Neculai Manea, La noi în Viişoara* și *Vremuri de bejenie* de Mihail Sadoveanu; *Cea dintâi durere* de Emil Gârleanu.

Am relatat mai sus despre caracterul insolit al romanului *Corbei,* în ansamblul prozei lui Slavici. Corbei, eroul principal care dă și titlul romanului, este un burlac vârstnic, pe care răutatea oamenilor din jur l-a făcut să devină mizantrop. Părăsit, în tinerețe, de femeia iubită, pentru câ, din motive politice, a fost destituit din justiție (era judecător), se transformă într-un însingurat, nu mai are încredere în nimeni și devine *ateu* (personaj unic, sub acest aspect, în prozele lui Slavici). Rămâne însă un om integru, nu acceptă nici un compromis, impunându-și o conduită ireproşabilă. Dar tocmai această ținută demnă îl pune în conflict cu cei din jur, aşa cum îi dezvăluie un cunoscut.

Cele mai multe necazuri i Ie aduc convingerile lui în privința religiei, faptul că nu crede în preoți și trăiește într-o „căsoaie" mare, dar ciudată ca înfățișare, „nesfințită", în care nu s-a făcut niciodată sfeştanie. „Gura satului" îl blamează pentru aceasta și-l acuză de practici vrăjitorești, de înțelegere cu satana. Dar tot ateismul lui începe să se clatine îndată ce descoperă căldura căminului. Revelația spiritului dc familie aduce aproape brusc și convertirea religioasă a lui Corbei, întoarcerea la dreapta credință. Slavici leagă sentimentul familial de cel religios, pornind de la preceptul moral că un om integrat familiei trebuie să fie de la sine înțeles și credincios.

Dar convertirea religioasă a lui Corbei în finalul romanului rămâne nemotivată artistic: pe cât de motivată psihologic este transformarea eroului în om casnic, dedicat căminului familial,

pe atât de forţată este metamorfoza de la ateism la dreapta credinţă. Singura explicaţie ar fi că Slavici nu şi-a mai găsit timpul necesar pentru definitivarea şi completarea textului apărut în *Tribuna* din Arad.

Venirea — prin împrejurări neprevăzute - în casa lui izolată a Luciei - fiica fostei sale logodnice din tinereţe -, gingăşia şi candoarea fetei, gesturile ei mărunte, însă inedite pentru Corbei, îi deschid ochii spre o lume de nănbânuită frumuseţe. Astfel, mizantropul se converteşte în omul casnic, transformare bine motivată psihologic de scriitor, care ştie să surprindă sentimentele dintre vârstnicul Corbei şi adolescenta Lucia, sentimente care oscilează ciudat între dragostea paternă şi cea erotică. Acesta constituie principalul merit al romanului, scriitorul anticipând — aşa cum arăta Pompiliu Mareea - valoroase opere literare de mai târziu: „Slavici se dovedeşte şi de această dată un analist subtil, un excelent cunoscător al sufletului uman, anticipând, în linia temei de mai sus, scenele dintre Emil Codrescu şi Adela, din romanul *Adela* al lui Ibrăileanu sau dintre Pascalopol şi Otilia, din *Enigma Otiliei* de G. Călinescu" (Pompiliu Mareea, *loan Slavici.* Ediţia a lLa, revăzută şi completată, E.P.L., 1968, p. 315).

Trei sunt personajele importante ale romanului: Vasilie Corbei, Doamna Fireanu şi nepoata ci de soră, adolescenta 1 .ucia, care a rămas orfană după moartea mamei ei, Elvira, fostă logodnică a lui Corbei. .--Jl:

Rămas de mic orfan de amândoi părinţii („copilăria i-afost tristă şi lipsită de soare"), Corbei fusese un străin în timpul studiilor gimnaziale de la Blaj şi universitare de la Viena. Singura rază luminoasă în viaţa lui fusese Elvira, pe care o pierduse datorită destituirii lui de către unguri, „omorâtorii tatălui sâu", care acum îi erau şi mai „urgisiţi". Dar rămâne acelaşi străin şi în lumea satului: îşi ridică o „căsoaie" la margine de pădure. îşi petrece timpul cu muncile agricole, dar şi citind, iar în nopţile cu lună în observatorul instalat într-un turn, prilej pentru răuvoitori de a-l învinui că face „«boscoane» cu ochianul". Singura lui rudă apropiată Ghiurca (Gheorghe), văr, îi devine duşman pentru că vărul este omul ungurilor, pe care îi ajută în alegeri să câştige în defavoarea românilor majoritari. Conflictul de la secerişul lanurilor lui Corbei va fi alimentat tot de acest Ghiurca.

Pe parcurs sunt aduse fapte si întâmplări - legate mai ales de eroul principal — care ar fi putut servi excelent acţiunea unui roman, dar şi în această „naraţiune" lui Slavici îi lipseşte harul construcţiei unei proze închegate şi, mai mult ca oriunde, este absentă motivaţia artistică, vizibilă îndeosebi în cazul eroului principal, care devine în final „contrariul său", nu datorită evoluţiei fireşti a personajului, ci dintr-un tezism evident.

Un personaj important al romanului - dacă nu chiar mai izbutit decât Corbei - este Doamna Fireanu, o văduvă plină de iniţiative, de o energie rar întâlnită şi înzestrată cu un asemenea spirit practic, încât rezolvă tot ce îşi propune, pătrunzând, fără obstacole, la judecători, funcţionari mici şi mari, la nemeşi şi grofi. Ea îşi croieşte drum în viaţă pe alte căi decât Corbei, părăsind mândria şi orgoliul personal.

Ca soră a Elvirei, a crescut-o pe 1 ,ucia după moartea mamei ei şi face tot ce poate să-i asigure viitorul, convinsă fiind că „scopul scuză mijloacele" şi că metodele folosite de ea le-ar folosi şi alţii.

Personalitatea ei este atât de copleşitoare încât îl pune în umbră pe Corbei. Acesta rămâne uluit de prezenţa atât de impunătoare a acestei femei şi se conformează aproape automat soluţiilor preconizate de ea: aducerea Luciei în casa lui Corbei; sfeştania casei pentru liniştea şi pacea celor ce

locuiesc în ea; amenajarea interioarelor; o nouă rânduială a gătitului şi a meselor; intervenţia lui Corbei ca Lucia să devină preoteasă; eliberarea secerătorilor întemniţaţi etc.

în cele din urmă, Corbei se înduplecă să aprobe căsătoria Luciei cu Moină şi să devină astfel preoteasă. Intrarea Luciei» in biserica din Plopiş, cu puţin timp înainte de a păşi aici ca preoteasă, ne aminteşte de o scenă similară din romanul *Mara,* eroina de acolo fiind Persida. Este acelaşi tablou al „lumii ca spectacol" pe care îl surprinde cu măiestrie Slavici.

Un loc important ocupă în romanul *Corbei* descrierea muncilor agricole. în prima parte a scrierii reîntâlnim secerâtorii care coboară din Munţii Apuseni organizaţi în cete, aşa cum apar şi în *Pădureanca,* nuvelă publicata cu peste 25 de ani în urmă. Scena secerişului ne este redată aici de Slavici, cunoscător îndeaproape al vieţii rustice, ca un ritual. Dar, spre deosebire de *Pădureanca,* secerători! veniţi de la munte, oferindu-şi munca mai ieftin, intră în conflict cu cei din Valea Mureşului. Implicit, Slavici surprinde şi elementul social în capitolele din prima parte dedicate secerişului. întâlnim replici cu caracter universal exprimate aforistic. Referitor la forţa, de muncă: „Flămânzi sunt destui, numai codru de pâne să fie!"; „O dată are şi săracul la mână pe cel bogat: la seceriş".

Slavici are în vedere în *Corbei* şi starea preoţimîi din Transilvania, dar mai ales înfruntările locale - motivate sau nu - de a obţine hfrotonisirea în satul respectiv a preotului agreat de anumite grupuri prin demersuri la protopop sau influenţarea lui prin intervenţii ale oamenilor cu vază, ceea ce lui Corbei îi repugnă, dezaprobând uneltirile vărului său Ghiurca. Din umbra întâmplărilor se desprind pe alocurisşi; unele contradicţii între credincioşii „uniţi" (greco-catolici) şi „neuniţi" (ortodocşi). Dar autorul - prin replica unui. personaj - găseşte calea demnă de urmat, cea conciliatoare:' „Tot popă e! Darul e dar şi sfinţenia tot sfinţenie e la uniţi ca şi la neuniţi. Aceeaşi e şi sfeştania, şi tămâia, şi apa sfinţită". Drept pentru care, în cele din urmă, în casa creştinului unit Corbei, va oficia „sfeştania" un preot ortodox, cu toate că Blajul „unit" nu aprobă asemenea practici.

Raportat Ia anii când a fost scris (1906-1907), *Corbei* nu este chiar un „roman ratat artisticeşte", aşa cum a afirmat Pompiliu Mareea în monografia menţionată mai înainte.

Corbei prezintă interes şi prin tematica lui ardelenească, localizată, ítt timp, după Revoluţia de Ia 1848 şi începutul dualismului austro-ungar.

(p. 729) DIN PÂCAT ÎN PĂCAT

ROMAN

A apărut, prima dată, în *Adevărul literar şi artistic,* anul V, 1924:1. *Ce caută Pălea la Iaşi,* nr. 204, 2 noiembrie, p. 1; 11. *Câte nu mai ştia Duduia,* nr. 205, 9 noiembrie, p. 3; 111. *Isprăvile lui Timotei Ciuntuleac,* nr. 206, 16 noiembrie, p. 5; IV. *Ce voia madam Olga,* nr. 207, 23 noiembrie, p. 5; V. *Vinovăţii mici,* nr. 208, 30 noiembrie, p. 3; VI. *Păcate mari,* nr. 209, 7 decembrie, p. 5; VIL *Datorii şi datorii,* nr. 210, 14 decembrie, p. 5; Vili. *Lume schimbată,* nr. 211, 21 decembrie, p. 3; IX. *Ce spune cocoana Clotild/t,* nr. 212, 28 decembrie, p. 2; anul VI, 1925: X. *Cum se-mpacă Pălea,* nr. 213, 4 ianuarie, p. 2; XI. *Ceea ce nu se poate ierta,* nr. 214, 11 ianuarie, p. 2; XII. *Ceştia Ciuntuleac,* nr. 215, 18 ianuarie, p. 2; XIII. *Părintele Pantelimon,* nr. 216, 25 ianuarie, p. 2.

în volum: *Opere,* VIII. Romane, text ales şi stabilit, variante de C. Mohanu, Editura Minerva, Bucureşti, 1976, Colecţia „Scriitori români", p.^>53-748.

I.a Biblioteca Naţională a României, din Bucureşti, Fondul Saint-Georgcs, pachetul XIII, se păstrează, m manuscris, primele trei capitole din roman, însumând 31 de file (numerotate în două secţiuni: 11 şi, respectiv, 20 de file).

în manuscrisul păstrat nu se menţionează „roman" după titlu, cum apare în *Adevărul literar şi artistic.* Pe prima pagină a manuscrisului, marginal, se află însemnarea autografă a autorului: „îmi rezerv .sâ fac eu corectura la tipărire".

Manuscrisul nu prezintă deosebiri fată de textul tipărit în revisră decât sub aspect'fonetic: *mâne* pentru mâine; *tinăr* pentru tânăr; *obicinuită* pentru obişnuită; *doauă* pentru două; *împregiur* pentru împrejur etc. Aceasta ne atată că şi în crepusculul vieţii loan Slavici îşi redacta textele tot în graiul lui ardelenesc. La un personaj diferă forma numelui în manuscris: „boierul Costache Gulaş" pentru „Guleş", cum apare în revistă (am păstrat forma din *Adevărul literar şi artistic).*

Textul romanului se tipăreşte, număr de număr, în revista săptămânală *Adevărul literar şi artistic* de la nr. 204 (2 noiembrie 1925) până Ia nr. 216 (25 ianuarie 1925). Uimeşte regularitatea cu care Slavici, aproape octogenar, încredinţează textele revistei, angajându-se să facă şi corecmrile, pentru care venea la redacţie, aşa cum relatează A. de Herz, pe atunci redactor la *Adevărul:* „Scriu aceste rânduri la masa, în faţa căreia s-a aşezat maestrul de-atâtea ori, ca să-şi revadă manuscrisul sau să facă o corectură. Iată călimara, în care muia pana de gâscă, adusă de acasă, înfăşurată în hârtie; iată şi scaunul pe care se aşeza obosit de suitul scărilor. Intra încă vioi sub greutatea celor şaptezeci de ani [în realitate, 76 de ani], zâmbea sub mustaţa albă, clipea din ochi, ca orice unchiaş sfătos, gata să spună o snoavă şi, rezemându-şi bastonul de perete, îmi spunea: «Să se odihnească, săracul, că el m-a adus până aici!»" (A. de Herz, *loan Slavici,* în *Dimineaţa,* nr. 6736, 22 august 1925, p. 3).

Adevărul literar si artistic anunţa în termeni elogioşi apariţia romanului cu un număr înainte de a începe publicarea: „Marele nostru prozator loan Slavici - ultimul încă în viaţă din scriitorii marii generaţii, care a fixat limba română şî a dat literaturii româneşti nepieritoare pagini ce alcătuiesc comoara culturală a sec. XIX-lea - dăruieşte celor de azi încă o operă de o mare valoare istorică şi morală. *Adevărul literar c* fericit s-o pună la îndemâna publicului". Sc fac şi referiri la conţinutul romanului: prezintă „în culori sugestive epoca divanului ad-hoc şi îndeosebi intrigile diplomatice de pe vremea aceea", „starea morală a vremurilor de la 1856"; reînvie „o pagină din istoria României moderne" *(Adevărul literar şi artistic,* nr. 203, 26 octombrie 1924).

Valoarea reală a scrierii este departe însă de a acoperi termenii elogioşi prin care fusese anunţată.

De proporţii reduse (circa 100 pagini), ultimul roman al lui Slavici are o acţiune ce se petrece la laşi în anii premergători Unirii Principatelor, ceea ce face ca scrierea sâ cuprindă şi pagini de evocare istorică, prin relatarea de fapte şi întâmplări cunoscute de autor în urmă cu peste şase decenii.

în intervalul în care apare romanul *Din păcat în păcat* în revistă, autorul este prezent cu puţine scrieri literare, doar trei nuvele şi povestiri: *Dar din prisos,* în 1924, în revista în care apare şi romanul; *Din altă lume,* în *Calendarul naţional al ziarului ^America"(Detwk,* 1924) şi ultima scriere care îi apare

în timpul vieții, *Taina lui Cimbru,* publicată în *Calendarul Minerveipe 1925,* tipărit la sfârșitul anului 1924.

Tot în 1924, Slavici a fost preocupat de editarea volumului *Amintiri. Eminescu- Creangă - Caragiale - Coşbuc - Maiorescu.*

Slavici intenționa să-şi publice romanul în volum după ce şi-ar fi revăzut textul tipărit în revistă, în ciuda faptului că nu stătea bine cu sănătatea. Astfel, în 25 aprilie 1925 îi scrie lui A. de Herz: „Am ajuns de nu mai sunt în stare să urc scări, ba nici să mai ies din casă. Dacă se'îndreprează timpul şi mai sunt transportabil, am să fiu cât mai curând la Panciu, unde aerul mi-e mai priincios decât aici. Mai înainte de a pleca, te rog să-mi trimiți capitolele 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 şi 13 din narațiunea *Din păcat în păcat-,* capitolele 8,9, 10, U şi 12 le am. De-ar fi să nu mai avem parte de mulțumirea de a ne vedea, îți zic de data aceasta «rămâi cu bine!» şi la revedere dincolo!" (Scrisoarea lui loan Slavici către A. de Herz din 25 aprilie 1925, Biblioteca Națională a României, Bucureşti, Secția Manuscrise).

Simțindu-se mai bine, scriitorul pleacă la Panciu, luând cu sine şî o parte din numerele revistei cu textul „narariunei" - cum o numeşte el în scrisoarea către A de Herz - *Din păcat în păcat,* pentru o revizie, în vederea publicării scrierii în volum. Dar peste câteva luni, la 17 august 1925, loan Slavici se stinge din viață, romanul rămânând uitat în paginile revistei. Se parc că prin acel „la revedere dincolo!" - adresar lui A. de Herz - Slavici îşi prevăzuse sfârşitul apropiat.

După publicarea ultimului capitol *{Părintele Pantelimon)* din roman în *Adevărul literar şi artistic Am* 25 ianuarie 1925, Perpessicius, îl propune pe autorul lui pentru Premiul național de proză pe anul 1925, premiu instituit cu un an în urmă.

Critica literară a considerat romanul neizbutit. Gh. Adamescu nici nu-1 înregistrează în bibliografia literaturii

române. Pentru **N.** Iorga, *Din păcat în păcat,* cu „subiect bucovinean", este un „roman nelegat". N. Iorga critică, într-un context mai larg, şi revista în care a apărut: „O încercare gazetărească, de simplă editură, dă, după 1920, *Adevărul literar şi artistic,* cu amintiri de Delavrancea şi Slavici, care-şi publică acolo schița (sic!) *Dar din prisos* şi un nelegat roman *Din păcat hi păcat,* cu subiectul bucovinean (eroi: Ciuntuleac, Pălea, baronul de Richtofen etc.)" (N. Iorga, *Istoria literaturii româneşti contemporane,* II. *în căutarea fondului,* 1934, p. 260-261; reeditare Ia Editura Minerva, 1985, p. 284).

G. Călinescu nu menționează această scriere a lui Slavici în *Istoria literaturii române...* din 1941. Doar în Compendiu o aminteşte pentru subiectul ei „unionist", alături de *Corbei* cu subiect „politic ardelenesc", dar le califică pe ambele drept „neglijabile" (G. Călinescu, *Istoria literaturii române.* Compendiu, E.P.L., 1968, p. 181).

In comentariile asupra operei literare a lui Slavici, cu prilejul editării unui volum de *Nuvele* în colecția „Clasicii români comentați", 1930, Scarlat Struțeanu aprecia romanul *Din păcat în păcat,* împreună cu *Cel din urmă Armaş,* pentru câ, prin ele, loan Slavici „a îmbogățit literatura noastră într-o epocă în care romanul era socotit ca o imposibilitate pentru geniul rasei noastre" (Scarlat Struțeanu, *Comentarii asupra omului şi operei,* în I. Slavici, *Nuvele,* Scrisul Românesc, Craiova, [1930], p. 36).

într-un articol, *Bucovina de altădată oglindită în trei narațiuni româneşti uitate,* apărut *în Convorbiri literare,* în 1939, Eugen I. Păunei arată — în partea a doua a articolului - că romanul *Din păcat în păcat,* care oglindeşte, în ansamblu, frământările şi intrigile politice din Iaşii anului 1856, are şi două capitole cu personaje şi situații reale din Bucovina din acel timp: „Romanul a cărui scenă principală e laşul din 1856, deci

capitala Moldovei înainte de Unirea Principatelor, are două capitole care scot în relief figuri şi situaţii din peisagiul real şi sufletesc al Bucovinei de pe atunci; constatările provinciale *(sic!)* vor fi presărate apoi destul dc des şi în celelalte capitole. Unul dintre eroi, acela din ale cărui hârtii se reproduc întâmplările, este, conform cu starea civilă dată în roman, bucovinean" *(Convorbiriliterare,* anul IXXII, nr. 2, februarie 1939, p. 156).

S-a vorbit despre romanul *Din păcat în piteai* ca fiind *si o* „scriere istorică". Deşi se referă la evenimente istorice din epocă, Slavici nu îsi propune aici o asemenea scriere, chiar dacă adesea paginile abundă în date istorice şi disertaţii asupra lor. De altfel, de la prima pagină a scrierii Slavici ne pune în temă cu evenimentele care preced acţiunea.

Prezentându-I pe Vogoride, caimacamul Moldovei, drept „grec", Slavici determină intervenţia lui P. Constantinescu-Iaşi, care trimite o scrisoare redacţiei în care atrage atenţia ca Vogoride era bulgar, aşa cum arătase istoricul în articolul său *Vogoride - bulgar,* publicat cu puţin timp înainte în *Arhiva (nr.* 3-4, inlie-ociombrie 1924, p. 273-278), articol la care face trimitere. Redacţia *Adevărului literar şi artistic* transmite această scrisoare lui Slavici şi o publică, apoi, împreună cu scrisoarea de răspuns a acestuia. Reproducem integral scrisoarea Iui Slavici, pentru că ne dezvăluie concepţia sa cu privire la „adevărul istoric":

„Iubite amice,

1,3 cele cuprinse în scrisoarea dlui P. Constantînescu-Iaşi, pe care mi-ai transmis-o, am sâ adaug că nu de ieri, de alaltăieri, ci de mult se ştie că Vogoride e de origine bulgar. **1** ,asă că unul din contemporanii lui Vasile Macedoneanul şi al apostolilor Ciril şi Metodiu a fost Bogor, regele bulgarilor, care la botez a primit numele Mihail, dar eu am cunoscut personal un Vogoride, prieten al lut Eminescu, care nu numai ţinea să fie socotit bulgar, ci si-a pus chiar candidatura la tronul Bulgariei.

Eu *n-am scris bisa istorie* (subl. n.) când am vorbit de caimacanul Vogoride, ci-1 prezint aşa cum îl socoteau contemporanii de atunci ai lui.

Toate cele bune,

loan Slavici"

(Ambele scrisori sunt publicate, sub titlul *în jurul romanului dlui Slavici,* în *Adevărul literar şi artistic,* nr. 206, 16 noiembrie 1924, p. 8.)

Este evident că Slavici înţelege să folosească datele istorice în scrierile sale literare nu prin respectarea strictă a documentului, ci aşa cum intrase în conştiinţa contemporanilor.

Ca profesor de istorie, Slavici a pornit de la o bază documentară bogată, el scriind şi studii stricte de istorie. Asupra lui Vogoride, caimacam domnesc al Moldovei, Slavici insistă şi în srudiul său elaborat în limba germană *Der erste Fanariot (Rumănien in Wort und Bild,* II, nr. 11, 15 septembrie 1918, p. 5-7). Pentru relaţiile cu reprezentanţii marilor puteri europene s-a folosit de rapoartele diplomatice ale acestora, printre care cele ale baronului Richtofen, consulul Prusiei.

Pălea - eroul principal al romanului - vine la laşi pentru a găsi un mediu prielnic de activitate intelectuală şi ca să-şi facă un rost, cum procedau atâţia tineri din provinciile romaneşti aflate sub stăpânire străină şi cum procedase însuşi Slavici până a se stabili la Bucureşti. Străin în capitala Moldovei, Pălea intră în contact cu familia lui Costache Guleş, reprezentant al vechii boierimi, fost postelnic, şi cu o rudă a sa, Timotei Ciuntuleac, venit tot din Bucovina.

Pălea, Ia început un îndărătnic puritan, este prins, pe nesimțite în mrejele Olgăi, soția lui Ciuntuleac. Versata Olga îl face sâ uite logodnica rămasa în* Bucovina. Cultul pentru „frumusețea trupului" - numit adamism - începe să-1 atragă treptat-treptat, dar, în cele din urmă, erou! se salvează - conform moralei lui Slavici - fără a păcătui, prin refugiul în lumea monastică. Trimiterea eroului la mănăstire, considerată singurul lăcaş al unei viețuiri morale,, o întâlnim mai înainte în *Aiibai Vereanu* de lacob Negruzzi (roman trimis de autor lui Slavici, la Viena, în 1874).

Pălea este un învins. Venit din Bucovina, unde la Cernăuți fusese „învățăcelul" lui Arou Pumnul, el nu se poate adapta, întru totul, noii lumi în tare între la laşi, chiar dacă o bucată lungă de timp este tentat să cadă „din păcat în păcat" - dc aici şi titlul romanului. Dar când îşi *dă* seama câ este pe punctul de .a se prăbuşi ireversibil, fuge de lume, nu din laşitate, cum am fi tentați sâ credem, ci pentru că în izolarea monastică vede singura scăpare. Tot astfel, transformarea lui Pălea în „Părintele Pantelimon", pe care autorul (povestitorul) îl reîntâlneşte la Putna peste aproape cinci decenii, este la fel de neconvingătoare ca şi trecerea lui Corbei (din romanul cu acelaşi nume) de la starea de ateu izolat şi mizantrop la aceea de iubitor al căminului familial, împăcat cu oamenii din jur şi cu Divinitatea. (De reținut şi un amănunt biografic din viața Iui Slavici: scriitorul merge într-adevăr la mănăstirea Putna „în vara lui 1904, când cu serbarea celor patru sute de ani de la moartea lui Şrefan-Vodâ cel Mare" - aşa cum mărturiseşte povestitorul la începutul capitolului XIII din romanul *Din păcat in păcat.)*

O altă insatisfacție oferă romanul în privința evoluției lui Pălea ca personaj: după primele capitole ne aşteptăm ca să intre şî el în lupta pentru Unirea Principatelor Române, or el o evită şi se retrage la mănăstire în fina], după cruda, pentru el, relație cu Olga. Soluția poare fi interpretată ca un protest față de un mediu social care exclude posibilitatea unei conviețuiri morale.

Ultimul roman al lui Slavici, considerat de N. Iorga „nelegat", nu aduce elemente noi de creație în proza lui Slavici: alternanța narării faptelor cu expunerea sub formă de scrisori am mai întâlnit-o în romanul precedent, *Cel din urină Armaş* (1923).

Expunerea sub formă de jurnal şi epilogul (capitolul XIII) care dezleagă - peste aproape 50 de ani - conflictul lisat brusc în suspensie la finele capitolului precedent, acestea doar sunt într-adevăr inedite pentru romanele lui Slavici, fără însă a aduce numai prin ele însele un plus de valoare artistică.

Romanul are totuşi şi merite, nu ca experiment, - nu se mai fac încercări ia senectute! -, ci prin realizarea unor tablouri notabile - chiar dacă sunt disparate — din viața socială şi lumea diplomatică a epocii şi chiar de familie, din medii diferite, de la casa boierească a lui Guleş până la demnitari şi funcționărimea măruntă.

Nu lipsesc din roman nki maximele şi cugetările specifice lui Slavici: „Gura lumii e o moară care macină şi bob curat, dar şi multă pleavă"; iar în final, cugetările „Părintelui Pantelimon" (numele de călugăr al lui Pălea) sunt, în esență, gândurile lui loan Slavici copleşit de bătrânețe: „Omul întreg niciodată nu se satură de viață. Sunt mari şi nesecate farmecile vieții omeneşti..."; „nimic nu-ndulceşte viața deopotrivă cu iubirea, cel mai bogat izvor de mulțumiri sufleteşti". Reflecțiile acestea sunt proprii prozei lui Slavici. întâlnim însă în această ultimă scriere a lui pagini întregi de considerații teoretice asupra concepției despre viată a lui Pălea, care rămâne una abstractă. Ele se transformă adesea în „moralizare" pură, care frânează

acțiunea. După cum în prezentarea relațiilor cu versata Olga întâlnim situații de o falsitate evidentă.

Prin subiect, prin tema^abordată care oferea o materie adecvată, ultima scriere a lui Slavici ar fi putut fi un roman excelent, dar, din păcate, rămâne numai un roman didacticist prin moralism şi „dăscălirea" supărătoare a cititorului.

ADDENDA

(p. 845) REVOLUȚIA DIN PÂRLEŞTI

Roman tragodic în cinci părți. Scos din nişte manuscripte de la Jspania şi alcătuit după cel mai nou sistem, dat fiind întru cinstea şi mărirea celor întru toate deopotrivă întru sine.

A apărut, prima dată, în *Gura satului,* anul XIII, 1873: I. *O serenada,* nr. 14, 3/15 aprilie, p. 54-55; nr. 15, 10/22 aprilie, p. 59-60; II. *După ora unsprezece,* nr. 16, 17/29 aprilie, p. 62-63; nr. 17, 24 aprilie/6 mai, p. 66-67; III. *Organizarea oştirilor,* nr. 18, 1/13 mai, p. 70-71; nr. 19, 8/20 mai, p. 73-74; IV. *Pornirea lupteidaco-române,* nr. 20, 15/27 mai, p. 79-80; nr. 21, 22 mai/3 iunie, p. 82; nr. 22 şi 23, 29 mai/10 iunie şi 4/-16 iunie, p. 88; V. *Exploziunea,* nr. 22 şi 23, 29 mai/10 iunie şi 4/16 iunie, p. 86-87; nr. 24, 12/24 iunie, p. 92—93; în toate numerele textul a apărut însoțit de ilustrații. Ncsemnat.

Scrierea rămâne uitată în revista *Gura satului* timp de 101 ani; în 1974 se retipăreşte, fragmentar, în *Presa satirică românească din Transilvania. 1860-1918,* studiu şi antologie de Livia Grămadă, Editura Dacia, Cluj, 1974, p. 168-186.

Sc publică în volum: *Opere,* VIU. Romane, text ales şi stabilit şi variante de C. Mohanu, Editura Minerva, Bucureşti, 1976, colecția „Scriitori români", p. 751-790.

Ia 10 aprilie 1873, într-o scrisoare trimisă lui lacob Negruzzi, loan Slavici îi comunică: „Acum scriu un epos rragodic" (LE. Torouțiu, *Studii şi documente literare. „Junimea",* voi. II, 1932, p. 208). Şi imediat, în nr. 14 din 3/15 aprilie, apărea, în revista *Gura satului,* primul fragment din *Revoluția din Pârleşti,* însoțit de o noră redacțională: „Recomandăm în public, în deosebită atenție, acest picant *roman* (subl. n.), ce are să apară în mai mulți nr-i cu ilustrațiuni". Spre deosebire de unii viitori istorici literari, *Gura satului* considera scrierea „roman" — nu „povestire" sau „nuvelă".

Prin subtitlul dat scrierii, - „Roman tragodic... scos din nişte manuscripte de Ia Ispania şi alcâuiir după cel mai nou sistem..." -, Slavici se refera la maniera în care se alcătuiau unele romane în epocă, dar şi la „modul donquijotesc" ce caracterizează personajele din noua sa încercare literară.

Revoluția din Pârleşti este singura scriere mai importantă publicară de loan Slavici în 1873. înainte publicase, în *Convorbiri literare,* teatru {*Fata de birău,* 1871) şi trei dintre cele mai valoroase poveşti ale sale {*Zâna Zorilor, Ileana cea şireată* şi *Florița din codru* — 1872). Noua scriere prezintă importanță pentru că face trecerea de Ia teatru şi poveşti la nuvelistică şi roman, dar şi pentru că reprezintă o realizare Importantă a literaturii satirice transilvănene din secolul al X1X-lea- dovadă reproducerea ei, 1974, în antologia mai sus-menționată.

Scrierea a fost semnalată prima dată de Ion Breazu, în 1958, într-o prefață la o ediție de scrieri Slavici, unde o defineşte „o povestire satirică, burlescâ, cu o temă asemănătoare cu cea din nuvela *Crucile roşii* (Ion Breazu, *Prefață* la loan Slavici, *Nuvele,* I, E.S.P.L.A., [[Bucureşti, 1958], p. 6-7). Profesorul

şi istoricul literar clujean califică *Revoluţia din Pârleşti* „povestire", deşi autorul şi-a numit-o „roman tragodic", îndreptăţit, cu menţiunea câ e doa*o încercare de roman, ca şi *Vânturâ-Ţară.* într-adevăr, ambele scrieri reprezintă doar „experimente", drept pentru care le-am trecut la „Romane", ' în *Addenda.*

In 1967, losif Pervain, sub titlul *loan Slavici şi revoluţia de la* (sic!) *Pârleşti (1873),* dedică scrierii un cuprinzător studiu în care îi arată geneza, unele fapte reale ce au determinat-o şi localizarea ei în timp şi spaţiu. Textul este reluat în voi. *Studii de literatură română,* apărut în 1971. încadrând scrierea tot în genul scurt al prozei („nuvelă"), autorul studiului afirmă: *„Revoluţia din Pârleşti,* «roman tragodic... scos din nişte manuscripte de la Ispania», pleacă de la fapte aievea, despre care sunt urme în corespondenţa lui Slavici cu lacob Negruzzi şi în *Lunieaprin care am trecut.* Este vorba în cele două izvoare de un scurt istoric al «rebeliunii» de la Pâuliş" (losif Pervain, *Studii de literatură română,* Editura Dacia, Cluj, 1971, p. 438).

„Rebeliunea de la Păuliş" a fost un fapt autentic la care Slavici a participat în calitate de practicant la biroul de avocatură al lui Mircea B. Stănescu din Arad, unde rămăsese după ce i se refuzase funcţia de vicenotar, cum ni se destăinuie scriitorul în corespondentă: „Era să fiu denumit vicenotar fără de leafă. Am fost recomandat; am ajuns până la denumire: dar înainte de denumire cu cinci minute a şoptit un român în urechea prefectului câ am fost la Putna, că am ţinut un discurs la parastasul dat pentru odihna sufletească a lui [Avram] lancu, că aş fl la Stănescu [directorul revistei umoristice *Gura satului],* câ sunt un agitator daco-român. N-am fost denumit [numit]" (1.E. Torouţiu, *Studii şi documente literare,* voi. II, ed. cit., p. 207). In aceeaşi scrisoare din 10 aprilie 1873, loan Slavici relata pe larg şicanele la care era supus de către

autorităţile maghiare: „... Am fost citat la judele inchizitor; eu sunt acuzat ca agitator daco-român care aş **fi** zis câ eu sunt Mesia românilor, care, în frunte cu cele 12 milioane de români, voi stârpi rasa maghiară de pe faţa mohorâtului pământ. Ce să fac? Martori nu am prin cari să pot dovedi că nu am zis astfel de absurditate... Am să devin martir *tragodic* (subl. n.), care rabdă pentru nişte vorbe ce nu le-a zis şi pentru nişte principii, la care nu ţin. Maghiarii însă, pe cât sunr de înţelepţi, au să mă şi pună la răcoare. în sfârşit, ei nici nu mâ pedepsesc pentru aceea ce ştiu, ci pentru aceea ce cred" *(Lbidem,* 210).

Evident, epistola lui Slavici - trimisă cu câteva zile înainte de a începe publicarea scrierii în *Gura satului* - cuprinde sintagme similare cu cele din „romanul tragodic" *Revoluţia din Pârleşti.*

„Răzvrătirea" din Păuliş avusese loc în februarie 1873. loan Slavici, ca participant direct, o evocă în scrierea sa memorialistică *Lumea prin care am trecut* (capitolul „Lupta pentru limbă" din Partea a 111-a a scrierii).

Intenţionând să ajungă avocat, loan Slavici făcea practică în cancelaria avocatului Mircea B. Stănescu din Arad, care era deputat in Dieta de la Budapesta şi conducea şi revista *Gura satului,* la care colabora şi Slavici. Ca practicant în cancelaria avocaţială, el redactează plângerea ţăranilor din Păuliş împotriva notarului local care eliminase limba română din cancelaria primăriei unei localităţi cu o populaţie majoritar românească, pălmuise sătenii care cereau folosirea limbii materne, nu respecta legile şi-şi însuşise în mod ilegal venituri dintr-o localitate în care românii construiseră cu banii lor şcoala, biserica şi primăria, fa ancheta pe care o face, la Pâuliş, „solgăbirăul" (pretorul) asistă şi loan Slavici, din partea avocatului si deputatului Mircea B. Stănescu. Reprezentantul autorităţii maghiare susţine însă cauza notarului ungur

incriminat, ceea ce stârneşte furia sătenilor. Păulişenii asaltează primăria, iar notarul vinovat, ştiind ce-l aşteaptă, sare pe fereastră şi se face nevăzut. SiAiţindu-se în primejdie, solgăbirăul sc urcă în trăsură şi pleacă în goana cailor. Sătenii, împreună cu învăţătorii şi cei doi preoţi din sat, pun notar pe învăţătorul Dumitru Rafila, care ia în primire arhiva şi-i cere primarului sigiliul comunei. Ia solicitarea solgăbirăului, un batalion dc infanterie din cetatea Aradului soseşte-n Păuliş, în după-amiaza aceleiaşi 'zile. Sătenii îi întâmpină paşnic, dar, treizeci dintre ei merg la Radna cu o nouă plângere împotriva notarului, plângere alcătuită tot dc Slavici. Se face o nouă anchetă; de către vicecomite, dar, în pofida faptelor incriminatorii, este repus .în post vechiul notar. Sunt arestaţi mai mulţi săteni, împreună cu cei doi preoţi şi învăţătorul pe care pâ'ulişenií îl puseseră notar. Slavici a asistat şi Ia cea de a doua ancheta, fiind denunţat în rapoartele oficiale câ „Slavits a îndemnat pe săteni la răzvrătire", s-a sfătuit cu preoţii din sat în scopul răsturnării oricărui notar ungur până când va fi pus un notar român. Cei arestaţi sunt condamnaţi Ia închisoare (1 an - intelectualii, 6 luni - sătenii) pentru „crima de rebeliune". loan Slavici a fost şi el citat, iniţial, Ia proces. Dar nu ,se prezintă în instanţă, motivând că el a asistat la cele două anchete ca reprezentant al unei cancelarii avocaţiale. Pedepsit a fost însă: nu i s-a aprobat să fie avocat la Arad, drept pentru care va trece Carpaţii. De altfel, în practica avocaţiala ce a urmat apoi, când susţinea folosirea limbii române în cancelarie, potrivit legilor pe atunci în vigoare, i se spunea adesea: „Dacă nu-ţi place, du-te în România".

Acestea au fost faptele care au stat la baza scrierii *Revoluţia din Pârleşti.* Am insistat asupra lor pentru că Slavici Ie-a acordat atenţie, atât în corespondenţa cu Iacob Negruzzi, cât şi în memorialistică.

Din cele întâmplate în realitate, Slavici retine doar ideea de „răzvrârire", „rebeliune", pc care o potenţează până la „revoluţie'', atribuindu-i însă alt sens, potrivit intenţiilor sale satirice şi umoristice. In scrierea lui Slavici, „revoluţia" nu există ca atare, este doar o închipuire, izvorâtă din exagerare, confuzie şi interpretare eronată a faptelor din partea unor înalte oficialităţi maghiare dintr-o localitate numită „Pârleşti" din „comitatul Pârliţilor".

Paginile de umor ale scrierii, situaţiile comice şi comicul de limbaj maschează intenţii satirice. Autorul critică metehnele administraţiei maghiare în Transilvania, năravurile înalţilor funcţionari. Nu sunt cruţaţi nici românii renegaţi, de teapa lui Pungulânyi (Punguleanu). Portretele sunt prezentate caricatural: cornițele, conte, era un „membru demn al Frikoşeştilor de Frika"; vicecomitelc era „nobil de Spaima" (de spaima dacoromânilor). Ridiculizat este şi românul Spulber, a cărui carte de vizită suna: „luniu Juliu Marcu Brutu Catone Spulbeni, advocat în dreptul comun şi cambial". Dar acest erou nu era un „agitator dacoromân" temut de maghiari, el nu visa la Dacoromânia, ci la Ghiza, „bela" fiică a unui slujitor de al comitelui.

Slavici reia tema din *Revoluţia din Pârleşti* în poemul satiric *Laturomachia. O jalnică tragodic,* publicată în aceeaşi revistă, *Gura satului,* în trei numere din august-septembrie 1875, semnată cu pseudonimul loan Ciocârlan. Scrisă în versuri, într-o manieră ce aminteşte de *Ţiganiada* lui loan Budai-Deleanu, *Laturomachia* rămâne o încercare nereuşită, nedepăşind, ca valoare literară, interesul documentar. Insă-aşa cum s-a mai arătat — „romanul tragodic" al lui Slavici prevesteşte mult mai reuşita *Crucile roşii,* amplă nuvelă publicată în ziarul *Timpul,* în 1876. *„Revoluţia din Pârleşti* - se afirmă într-o lucrare de specialitate - prefaţează creaţia nuvelistică a lui Slavici, anunţând mai ales pe autorul *Crucilor*

roşii. Cu această nuvelă ne sugerează numeroase asociaţii subiectul, personajele, anumite momente ale acţiunii, deznodământul şi maniera tratării umoristice sau satirice din «romanul tragodic» publicat în *Gura satului.* Similitudinile sunt izbitoare şi în privinţa stilului şi a limbii" (I.ivla Grămadă, *Presa literară românească din Transilvania. 1860-1918,* Editura Dacia, Cluj, 1974, p. 85).

în *Revoluţia din Pârleşti* întâlnim nume de localirâţi (Vezura) şi de personaje (Mit'ru Florii Pascului, Pintea) reluate dc Slavici în nuvelistica de după 1873- Dar chiar începutul „romanului tragodic" - descrierea localităţii în care este circumscrisă acţiunea - este similar prezentării Topografice a satului Sărâccni din întâiul capitol al nuvelei *Popa Tanda.*

însă în *Crucile roşii* nu mai persistă abuzul de termeni regionali şî latinismele din prima scriere. Stilul, neglijenţele de limbă, ortografia latinizantă, ca şi portretizările stângace, compoziţia precară şi amănuntele nesemnificative ştirbesc în mare parte meritele scrierii, considerată „cea mai valoroasă" dintre cele publicate de revista arădeană *Gura satului.*

; I * \

(p. 891) VÂNTURĂ-ŢARĂ

NARAŢIUNE ISTORICĂ

A apărut, prima dată, în *Revista copiilor şi a tinerimei,* an. X, 1922: Partea întâi. *Copil sărac,* nr. 24, 30 noiembrie, p. 368-369; nr. 25, 14 decembrie, p. 384-385; nr. 26, 21 decembrie, p. 400-401; nr. 27, 28 decembrie, p, 416-417; 1923: nr. 28-29,4 ianuarie, p. 434-B6; anul XI, 1923: Partea a doua. *Pe drumuri cotite:* nr. 1-2, 1 februarie, p. 14-15; nr. 22 februarie, p. 38-39; nr. 5-6, 15 martie, p. 62-63;

nr. 7-8, 5 aprilie, p. 90-91; nr. 9-10, 10 iunie, p. 106-107; Partea a treia. *Zile negre,* nr. 11-12, 15 iulie, p. 134—135; nr. 13-14, 19 august, p. 180-181; nr. 15, octombrie, p. 178-179; nr. 17-18,31 decembrie, p. 198-201; anul XII, 1924: Partea a patra. *Păcate peste păcate,* nr. 1-2, februarie, p. 8-9; nr. 3-4, aprilie, p. 41—44; în toate numerele textul a apărut însoţit de ilustraţii.

în volum: *Opere,* VIII. Romane, text ales şî stabilit de C. Mohanu, Editura Minerva, Bucureşti, 1976, „Scriitori români", p. 791-853.

Slavici şi-a tipărit scrierea pe măsura elaborării ei, din noiembrie 1922 până în aprilie 1924, în peste 20 de numere ale revistei, excelent ilustrate. Povestirea se derulează cronologic, structurată în patru părţi: I. *Copil sărac,* II. *Pe drumuri cotite;* III. *Zile negre;* IV. *Păcate peste păcate.* Primele trei părţi au fiecare câte cinci capitole, iar ultima are numai trei capitole.

Răstimpul acesta de un an şi jumătate este productiv pentru loan Slavici, care împlineşte vârsta de 75 de ani. în 1923 publică volumul II din *Poveşti,* în parte inedite. în *Adevărul literar şi artistic* publică şapte nuvele şi un ciclu de *Vederi din Carpaţi,* iar în noiembrie 1924, în aceeaşi revistă, începe publicarea ultimului său roman. *Din păcat în păcat.*

Vântură-Ţară - subintitulată de Slavici „naraţiune istorică" - este o scriere pentru tineret. Ampla naraţiune (circa 60 de pagini) sau „miniromanul istoric", dedicat vieţii aventuroase a lui Petru Cercel, a rămas uitat în revistă, ta fel ca şi *Revoluţia din Pârleşti {Gura satului,* 1873) şi *Corbei {Tribuna,* 1906-1907). Toate cele trei au fost incluse de noi, pentru prima dată în volum, în loan Slavici, *Opere,* VIII, ed. cit.

Vântură-Ţară, istorisire fidelă a vieţii pline de peripeţii a lui Petru Cercel, constituie prima scriere dedicată acestui voievod. Atras de figura renascentistă a acestui domnitor

care avea relaţii la curţile domnitoare ale Europei, N. Cartojan va scrie - poate şi după exemplul lui Slavici - *Petru Cercel Viaţa, domnia şi aventurile sale,* Craiova, fia., iar Radu Boureanu îl evocă îri amplul său roman *Frumosul Principe Cercel* (487 pagini), Editura Emincscu, 1978. t

Revista copiilor şi a tinerimei, întemeiată dc C.G. Costaforu şi I. Barberis în mai 1913, a manifestat interes pentru scrierile inspirate din istoria patriei. Din 10 noiembrie 1921 până în 30 martie 1922, revista reproduce *Ursita,* romanul istoric al B.P. Hasdeu, scris şi publicat pentru prima dată în urmă cu peste 50 de ani. Este posibil ca redacţia să-i fi solicitat lui Slavici o „naraţiune istorică" pentru cititorii revistei. „Naraţiunea" se constituie dintr-o suită dc „istorisiri" despre viaţa aventuroasă a lui Petru Cercel, fiu! domnitorului Pătraşcu cel Bun şi fratele vitreg, mai mare, al lui Mihai Viteazul. Eroul asupra căruia se opreşte Slavici îi oferea posibilităţi largi pentru un „excurs istoric": Pentru Cercel a trăit la început în exil la Rodos, unde şi-a însuşit o învăţătură aleasă, şi în Asia Mica, apoi a peregrinat pe la curţile domnitoare din Europa, iar tronul Tării Româneşti l-a ocupat doar în anii 1583-1585- în obţinerea domniei a fost susţinut de regele Franţei Henric al III-lea, pe care l-a vizitat în 1579. în scurtul timp cât a domnit s-a îngrijit de înzestrarea armatei, a făcut o turnătorie de tunuri - prima din Ţara Românescâ- şi a refăcut palatul domnesc din Târgovişte. Mazilit de turci, a fugit în Transilvania şi apoi în Italia. Revine în ţară ca să-şi recucerească tronul, dar este prins de turci şi dus în închisoarea celor Şapte Turnuri din Constantinopol, unde îşi găseşte sfârşitul.

Petru Cercel a fost unul dintre cei mai luminaţi domnitori români. Ştia mai multe limbi (turca, greaca, araba, italiana, franceza). A scris versuri în limba italiană, din care cităm, în traducerea românească a lui Alexandru Ciorănescu, începutul unui imn religios:

„Stăpâne domn pe adânc şi pe văzduhuri,
Tu, ce-ai făcut pământ şi cer şi mare,
Pe om din lut şi nevăzute duhuri...
Ascultă, Tată, ruga mea ce vine
I,a Tine arzătoare şi plecată,
Tu, ce-ai fost om, ca să mă înalţi la Tine..."

în *Istoria literaturii române...,* în capitolul *Descoperirea Occidentului,* G. Călmescu, atunci când afirmă câ România a avut puternice legături cu Europa, îşi ilustrează teza amintind de Petru Cercel: „Ţările Române n-au fost niciodată în afara Europei [...], boierii avură statornice legături cu inima Europei şi pretendenţii la domnie mişunau prin Apus, având ca loc principal de debarcare Veneţia. Rătăcirile lui Petru Cercel, autor de versuri italiene, simbolizează această iradiaţie" *{Op. cit.,* p. 67). In pagina următoare, G. Călincscu reproduce prima pagină din „Capitolo del prencipe di Valacchia", dedicat Iui Petru Cercel în lucrarea *Dialoghi piaceuoli* del sig. Stefano Guazzo, Veneţia, MDCX, împreună cu imnul religios scris în italiană de Petru Cercel, pe care Guazzo îl comentează cu admiraţie. Un alt italian, Pietro Luccari, în *Copioso Ristretto degli Annali di Rausa* (Veneţia, 1605), relatează primirea ce i s-a făcut lui Petru Cercel la curtea regelui Franţei Henric al III-lea şi sprijinul acordat de acesta. Mărniriile acestor umanişti italieni ne arată preţuirea dc care s-a bucurat Petru Cercel în cercurile culturale europene din vremea sa.

Ca profesor de istoric şi pasionat de cunoaşterea trecutului, lui loan Slavici î-a fost la îndemână o documentare bogată asupra lui Petru Cercel, cercetare fructuoasă facilitată şi de activitatea lui de traducător şi editor al *Documentelor* Hurmuzachi. Cu siguranţă că vâ fi cunoscut şi studiile şi lucrările româneşti despre acest domnitor, apărute până atunci: Gr. Tocilescu, *Petru Cercel,* 1874; N. Iorga, *Documente privitoare la istoria românilor,* XI. *1517-1612,*1900; I.C. Filirti,

Din Arhivele Vaticanului, II. *Documente politice 1526-1788,* 1914, precum şi lucrarea lui Ramiro Ortiz, *Per la storia della cultura italiana in Rohania,* 1916, în care relevă ecourile prezenţei domnitorului român în Italia (p. 153-164).

Demn de reţinut este faptul că loan Slavici raportează viaţa Iui Petru Cercel Ia marile evenimente europene, ca şî Ia cele româneşti. Astfel, viaţa lui Petru Cercel ne este prezentată şi din perspectiva istoriei universale, însă nu de puţine ori aceste „excursuri" frânează desfăşurarea acţiunii şi contribuie în mică măsură la conturarea destinului uman al eroului.

Ca mod de prezentare a faptelor, scrierea se apropie mai mult de istorie (de „istorism") decât de literatură de inspiraţie istorică. La ăfluvule de date istorice se adaugă uneori comentariile autorului trădând intenţii etice, specifice prozei lui Slavici în general. întâlnim însă şi întâmplări cu iz oriental, „fapte de Halima", cum sunt cele dîn capitolele în care ne prezintă peregrinările eroului prin Asia Mică şi la Damasc, pagini ce ne amintesc de alt roman istoric al lui Slavici: *Din bătrâni. Manea* (capitolul *Bagdad).*

In rarele descrieri şi comentarii Slavici reuşeşte să evoce lumea vechilor metropole, ca în primul capitol din partea a doua a scrierii.

Slavici schiţează doar, în *Vântură-Ţară,* şi câteva tablouri de epocă: primirea lui Petru Cercel la curtea regelui Franţei Henric al III-lea, la Veneţia, în Palatul Dogilor, primirea la sultan, alaiul domnesc la înscăunarea lui Petru Cercel. Portrete deloc măgulitoare face unor sultani, cum este cel al Iui Murat al III-lea (Beţivul).

Baza documentară a scrierii lui Slavici se străvede şi în citatele în limba italiană pe care autorul îşi întemeiază unele afirmaţii. Nu indică însă sursa. Ele vor fi fost, in totalitate sau parţial, lucrările enunţate mai sus.

i

în ceea ce priveşte istoria Ţărilor Române din secolul al XVl-lea, scrierea lui Slavici nu este ferită de unele erori. Astfel, scriitorul nu face distincţie între Mircea - fiul lui Mihnea Vodă cel Râu - şi Mircea Ciobanul - fiul lui Radu cel Mare. Eroarea se continuă şi Ia descendenţi: Petru cel Tânăr, fiul lui Mircea Ciobanul şi al Doamnei Chiajna, este confundat cu Petru Şchiopul, domn în Moldova.

Desigur, asemenea confuzii sau imprecizii în informaţie, întâlnite încă de la Odobescu în *Mihnea-Vodă cel Rău* şi *Doamna Chiajna,* se datorau stadiului cercetărilor istorice ale timpului.

REPERE CRITICE

Istorisirea *[Din bătrâni]* are o desfăşurare dramatică, deşi unele părţi par că ar putea să lipsească fără a strica logica, armonia întregului. Aşa ni sc pare rolul evreului ham. Este cam greu de admis acel trafic comercial de care ne vorbeşte dl Slavici, şi nici atacul avarilor nu-1 putem reduce la manoperele de răzbunare ale evreului păcătos.

Caracterul persoanelor c bine redat şi se simte un adânc studiu psihologic. Singur contra Malei ne putem plânge. [...]

Dar acestea şi alte câteva îndoieli, ce se ivesc ici-colo, sunt numai mici pete în soare, şi istorisirea dlui Slavici se desfăşură cu atâta măiestrie, încât gârtdîndu-te la marele proces al consolidării româno-slave nu ţi-1 poti închipui altfel decât în marginile mari ale naraţiunii dlui Slavici. Ceea ce depărtează, din naraţiunea dlui Slavici, aparenţele plăsmuirii şi-i dă notele realităţii este şi exactitatea datelor geografice, întrebuinţarea adevăratei toponimii, de care autorul leagă cu multă pricepere de artist şi om de ştiinţă evenimentele istoriei ce se perde în întunerecul veacurilor neştiinţei.

Se resimte în această scriere şi puterea artistului şi munca omului cinstit — şi fără muncă nici nu putem avea romane istorice, cari să fie adevărate icoane rupte din sufletul zbuciumat

al străbunilor noştri, scoase din viaţa trecutului nostru nefericit.

(îlARIE CHENDI, *Din batrânt. Naraţiune istorică de 1. Slavici,* în *Tribun,/,* Sibiu, anul XIX, t nr. 116, 26 iunie/ 9 iulie 1902, p. I, semnat: SAUI.)

Pentru ca o scriere sâ fie declarată de bună, este de ajuns ca impresiunea dominantă la lectura ei să ne satisfacă. Şi opera *Din bătrâni* a dlui Slavici este cu prisos din numărul celor bune.

Incontestabil frumoasa concepţiune a dlui Slavici, întrupată în romanul său într-un stil limpede, străvăzător, şi plin de farmec în simplitatea lui, în felul aceluia - dar înnobilit prin cultură în care"-se istorisesc lucruri din bătrâni, această concepţiune asigură rqmanului *Din bătrâni* al dlui Slavici rangul unei scrieri de însemnată valoare. Această operă va rămâne în literatura română ca o producţiune intelectuală, care - pc lângă celelalte însuşiri puse în evidenţă - e împodobită cu reflexiuni frumoase şi înălţătoare, şi ne răcoreşte sufletul cu adieri curate de sănătate morală.

Venită în asemenea condiţium, daca, domnilor colegi, veţi acorda acestei scrieri sufragiile D-voastre pentru obţinerea premiului la care a concurs, veţi şterge din sufletul referentului D-voastre impresiunea penibilă, care a păstrat din timpul - sunt acum mai mulţi ani - când în aceeaşi calitate, ca şi astăzi, nu a putut contribui, cu ajutorul unui raport foarte dezvoltat, la încoronarea de către Academie a *Nuvelelor* aceluiaşi autor, cele mai frumoase ce posedă până acum literatura română.

(N. QUINTESCU, *I. Slavici, „Din bătrâni"*. Raport prmr» premiul Academiei, în *Analele Academiei,* Seria a Il-a. Tomul XXV, î902-1903, Partea administrativă si dezbaterile. Instituţii de Arte Grafice Carol Gobl, Bucureşti, 1903, p. 388-389}

Scrierea dlui Slavici *[Din bătrâni]* este una din apariţiunile cele mai îmbucurătoare în literatura noastră. In Germania asemenea scriere a făcut celebru pe Felix Dafm care, sub formă de povestire istorică, a făcut cunoscute începuturile poporului german. Acelaşi lucru voieşte să facă şi dl Slavici care este un bun stilist, un bun cunoscător al limbii române. începutul este solid şi foarte interesant, iar limba în care este scrisă [lucrarea] este curată şi frumoasă. [...] Lucrarea este meritorie şi serioasă şi putem să-i acordăm Premiul „Eliade Rădulescu".

(Dimitrie A. STURDZA, *Cuvântul* preşedintelui Academiei Române în şedinţa din 30 mame 1903, *Ibidem*, p. 163-164)

Cartea dlui Slavici *[Din bătrâni]* este un roman admisibil şi eu preţuiesc lucrările acestui scriitor, de la *Popa Tanda* până la cele din urmă. Dl Slavici e un scriitor de merit şî eu l-am votat când a fost propus să se aleagă membru la Academie; n-am, prin urmare, nimic contra sa.

(Titu MAIORESCU, *Intervenţie* în şedinţa Academiei Române din 30 martie 1903, *Ibidem,* p. 164)

Acum vreo trei ani am publicat un articol asupra *limbei literare,* în care, între altele, vorbeam de înrâurirea dialectală a scriitorilor transilvăneni şi afirmam că d. Slavici scrie o limbă românească pocită, iar că ţăranii din creaţiunile sale sunt nişte biete fiinţe anemice, neadevărate şi nereale, în contra cărora se revolră simţământul estetic şi patriotic. [...]

Nu-mi închipuiam atunci că o să mă întâlnesc cu d. Slavici la Academie şi mai cu seamă nu-mi închipuiam că un critic transilvănean, d. Ilarie Chendi[1], care nu scrie bine româneşte,

Ilarie Chendi, **Preludii** (nora redacţiei *[Revista idealistă]) [n. ed).*

dar tate gândeşte binişor, o să ia apărarea celui dintâi în contra mea. [...]

Trecând acum de la gen la specie, să examinăm lucrarea din urmă a dlui Slavici.

Chestiunea, pusă pe terenul acesta, devine aproape personală. îmi pare râu fiindcă, personal, nu am nimic cu d. Slavici, pentru simplul cuvânt că de-abia îl cunosc.

Cum însă, printr-o întâmplare nenorocită, am concurat amândoi la acelaşi premiu al Academiei, ce mi s-a refuzat mie şi i s-a acordat D-sale, pun discuţiunea cu hotărâre asupra acestui punct: raportul dintre valoarea literară a romanului lui Slavici, *Din bătrâni,* şi a romanului meu, *In război*-amândouă naraţiuni istorice. [...]

E o curioasă pornire a unor creieri omeneşti (cari falsifica şi omoară tot ce pot întrupa în fantazie, din realitatea vieţei) de a plăsmui tocmai realităţi, de a încorda patimi, de a crea oameni...

D. Slavici, de când a luat condeiul în mână, zugrăveşte un neam de fiinţe, care parcă ar trăi pe o lăture, undeva intr-o lume stranie, cu nişte suflete pururi aceleaşi, neisprăvite şi neînţelese, dar nu ştie să creeze oameni adevăraţi. [...]

Nu e un om adevărat în tot romanul, nu o scenă reală, nu e nimic mişcător. Atât este de necredincioasă fantazia dlui Slavici... [...]

După cum se vede, el [romanul *Din bătrâni-n.n* nu are nici o valoare literară şi urmează sâ fie îndepărtat din manele tinerimei, căreia îi strică gustul.

Dar dacă nu are nici una din calităţile adevăratelor lucrări de artă, romanul dlui Slavici are toate celelalte calităţi ale autorului, şi omului: patriotismul, sensul orientaţiunei politice şi îngrijirea intereselor personale.

Din punct de vedere patriotic, toţi muntenii autorului, de la Bodea până la acel foarte ridicul personaj ce se numeşte *Râciulete,* sunt eroi omerici.

(Duiliu ZAME1RESCU, *Literatura românuucă şi scriitorii tramilmneni,* în *Revista idtalssiă.* anul I. nr. 7, 1-14 .septembrie. 1903, p. 3-35)

D. Slavici şi-a făcut de mult planul de-a îmbrăca în haina de poezie şi de închipuire a romanului trecutul neamului nostru. O astfel de lucrare e, fără îndoială, nu numai folositoare literaturii româneşti, ci şi formarii unei conştiinţe mai largi a chemării şi a vredniciei acestui popor. Multă lume, care nu poate fi ispitită de cartea de istorie propriu-zisă, poate căpăta cunoştinţele neapărate despre ce am fost noi în alte timpuri prin cetirea unui şir, cu atât mai mult unui şir sistematic dc romane istorice. [...]

Până la întâiul volum din *Bătrânii* săi, d. Slavici se afirmase însă ca unul din cei mai adânci şi mai cumpătaţi povestitori ai vieţii poporului de ia sate, adecă a celui din satele ardelene, pe care le cunoaşte mai bine. Şi aceasta era o pregătire potrivită, căci supt aparenţele pierdute, în formele părăsite, neamul nostru întreg a trăit aşa o viaţă a sufletului cum c a ţărănimii din zilele de astăzi.

Şi în ce vreme poate începe un scriitor o lucrare aşa de întinsă, pentru care se cere apoi seninătate şi siguranţă mai mult decât pentru oricare alta, decât la vârsta în care se află d-sa şi în liniştea dc tară, în buna viaţă patriarhală, între familia sa cea mică şi între marea familie a şcolăriţelor sale care încunjură pe d. Slavici la şcoala lui Otetelişanu de la Măgurele unde se oglindeşte în ape „castelul" fermecat al lui Eminescu?

Totuşi întâiul volum din *Bătrânii,* discutat cu un prilej de premiu în Academia Română, n-a avut răsunet în public. Si

acest de al doilea, ***Manea,*** ieşit dâunăzi, nu pare să poată răzbate.

Care să fie pricina? *

Si în aceste romane ale dlui Slavici, se întâlnesc totuşi două-trei mari însuşiri ale acestui povestitor, în afară de acea mare simplitate de stil patriarhală pe care n-o împarte cu nimeni din generaţia sa. E acelaşi talent de a cerceta şi de a înfăţişa colţurile ascunse ale sufletului omenesc, uşoara ivire a unei patimi care începe, gingăşia părerilor de rău pentru un păcat care a fost săvârşit numai în gând, amestecul greu de desluşit de bunătate şi răutate pe care-1 cuprinde aşa de adeseori inima. E aceeaşi noutate fragedă a fiecărei scene care, vădit, nu porneşte de nicăiri, care saltă de-a dreptul dîntr-un suflet foarte bogat în icoane veşnic tinere. Şi, în sfârşit, este acea veşnică întoarcere de la cutare, observaţie de amănunte, de la cutare întâmplare din cursul povestirii la marile adevăruri morale asupra omului şi vieţii care au preocupat totdeauna pe d. Slavici.

E adevărat că se vede şi aici neajunsul întregii opere a dlui Slavici: romantica schimbare a situaţiilor, întreruperea, strămutarea bruscă a acţiunii, şi desfacerea unei drame într-un şir de situaţii psihologice răzleţe.

I,a aceasta se adauge în acest caz o alegere greşită a subiectului. [...]

El va fi cetit, desigur - cu toate că mai puţin decât în alte împrejurări - dar numai capitol cu capitol, şi tot capitol cu capitol, în scene, în privelişti, îşi va aduce aminte de dânsul chiar şi cetitorul cel mai bine pregătit.

(N. IORGA, *Romanul istoric şi d. Slavici,* în *Sămânăîorul,* anul I, nr. 18, 30 aprilie 1906, p. 341-343)

Cartea se zice ***Mata,*** dar să nu se creadă că e vorba mai mult de dânsa, că suntem îndreptaţi mai ales către creşterea rostului şi schimbările pe care le aduce în suflet. S-ar putea chema şi mai bine: ***Copiii Marei,*** fiindcă, de fapt, avem înaintea ochilor cu deosebire dragostea Persidei pentru tânărul măcelar neamţ, dragoste urmărită îndelung, urâtă întâi, ascunsă pe urmă, şoptită mai târziu, luptând cu mândria, cu cinstea, cu ruşinea, biruitoare în forma bogată în chinuri a cununiei tăinuite în casa unui preot milostiv, dragostea slăbită de apucăturile rele ale bărbatului, încâinit de sărăcie, de ruperea dintre ai lui, nemţii bogaţi de acasă; dragostea rănită de gâlcevuri şi bătăi, lecuită, sfărâmată, întregită iarăşi până ce ea se stinge într-o prietenie iertătoare Ia naşterea copilului tuturor împăciuirilor.

Ici şi colo, se înfăţişează şi băiatul Trică, harnic, tăcut, stăruitor, urât şi nepieptănat până ce tânărul se desăvârşeşte în el, cu frumuseţa lui voinică, cu simţul de vrednicie şi de cinste care-1 face să se înscrie mai bucuros la „verbonc", Ia voluntari, decât să fie răscumpărat de [la] oaste şi cumpărat pentru o ruşinoasă dragoste cu banii „jupânesei". Dar cine srăpâneşte e Persida.

Cartea ar fi să fie tragedia umilă, uneori grosolană, alteori prelungită dezgustat, a unei iubiri între o strălucită femeie de frumuseţa şi de voinţă şi un tânăr de alt neam, cu stăruinţă şi putere, dar molâu, uşor de luat înainte pentru a se întoarce apoi înăcrit şi în stare a face faptele cele mai urâte. Apariţia pruncului luminos vine să aducă toate iertările: femeia iartă pe bărbat, părinţii fiecăruia iartă la dreapta şl la stânga, şi ei între ei se iartă.

Dar sunt lungiri deznădăjduitoare, zămorelt şi opriri în loc, tranziţii brusec care te zăpăcesc şi-ţi fac rău. Iar uciderea lui Hubăr de copilul lui din flori strică toată armonia de pace a

sfârşitului. Dacă acest roman va avea o a doua ediţie, ea trebuie neapărat să fie izgonită.

(N. IORGA,^t/« *nou roman al dlui Slavici,* în *Sămănâtorul,* anul V, nr. 25. 18 iunie 1906, p. 481–483)

încep informaţiile mele literare cu naraţiunile istorice ale dlui 1. Slavici ca semn al importanţei ce dau nuvelei şi romanului istoric, căci nu există neam în Europa care să-şi cunoască istoria aşa de puţin ca neamul românesc. Noi, atâtea milioane, suntem împedecaţi să avem şt noi istoria noastră şi să o învăţăm în şcoli; nuvela, romanul istoric este chemat să înlăture cel puţin în parte efectul cel râu al acestui gol.

Manea este cartea a doua-din seria naraţiunilor istorice pe cari dl Slavici le publică sub numeleî *Din bătrâni.* D-nul Slavici în această serie de naraţiuni voieşte să ne povestească istoria neamului nostru. Cu cele două volume, apărure până acum, încă n-a ieşit din epoca - am putea-o boteza - preistorică a vieţii noastre şi deci în lipsă de izvoare, de documente, viaţa străbunilor o leagă de evenimentele mari ce au zguduit F.uropa de pe acele vremuri, şi ni-o înfăţişează aşa cum crede d-sa câ s-a desfăşurat sub influinţa fatală a acelor evenimente.

în partea 1. *Din bătrâni* ne povestise un episod al consolidării româno-slavă; iar în partea a doua prin peripeţiile părintelui Manea şi a preotesei Ana caută să înjghebeze o icoană a vieţii politice şi sociale a neamului românesc de pe timpul patriarhului Fotie. în *Manea* însă dă atenţiune prea mare evenimentelor străine, a căror valuri fără îndoială au atins şi viaţa părinţilor noştri, aşa că *Manea* reprezintă mai mult un tablou mare al istoriei universale în care noi suntem un amănunt numai. Apostolatul fraţilor Chirii şi Metodiu, izgonirea patriarhului Ignaţie, viata din Bizanţ, din Bagdad, viaţa sămânţiilor nomade ce sc împingeau una pe alta, zelul certăreţ al călugărilor orientali şi apuseni - ni se înfăţişează ca tot atâtea tablouri lucrate de artistul desăvârşit pe pânza vieţii părintelui Manea, care le împrumută unitatea. Unitatea aceasta însă este cam transparentă, dar în schimb, *Manea* conţine pagini din cele mai frumoase cc a scris dl Slavici, unul din maeştrii literaturei noastre.

(I. RUSU, *„Muma", naraţiune istorică de I. Slavici,* în *Revista politică si literara,* Blaj, anul 1, nr. 1, septembrie 1906, p. 25)

1. Slavici a scris două volume de *Novele* (cea mai însemnată *Popa Tanda),* dintre care cele mai multe sunt luate din viaţa ţăranilor ardeleni. Acum în urmă s-a încercat în roman: *Mara, Din bătrâni* şi *Manea.* Aceste [doua] din urmă povestiri, in care caută sâ reconstituiască viata românilor pe timpul năvălirilor barbare, sunt uneori interesante, dar în genere contuze, difuze şi fără consistenţă în prezentarea caracterelor şi în înlănţuirea momentelor intrigei.

(Mihail DRAGOMIRESCU, *Literatura română modernă* de Gheorghe Adamescu şi Mihail Dragomîrescu, ed. a Il-a, Editura Librăriei H. Steinberg, Bucureşti. 1906, p. 437)

Romanul acesta *[Mara]* [...] nu încearcă deloc să reconstituie vicaţa românilor pe timpul năvălirilor barbare, ci înfăţişează numeroase peripeţii, prin care trec doi îndrăgostiţi, căsătoriţi în ascuns, Persida si Naţl, în Transilvania acum vreo 30 de ani. Eroina este dintr-o familie românească şi trece drepr foarte săracă — aşa a considerat-o mulră vreme chiar Naţl - eroul e fiul unui bogat măcelar neamţ. Conflictul dintre iubirea lor si lumea în care trăiesc constituie acţiunea romanului.

Romanul nu este nici „confuz", nici „difuz", nici „fără consistenţă în prezentarea caracterelor", nici... - cum l-am crede

pc d. Dragomirescu[1] care n-a cetit romanul nici acum, nici când se publica în *Vatra}* Caracterele romanului, în special Persida, Naţl şi Mara, mama eroinei, sunt dintre cele mai reuşite ale romanelor noastre; acţiunea este şi ea minunat condusă. Cine voia până acum să vorbească bine de d. Slavici, amintea de *Popa Tanda:* acum va putea adăuga şi noul roman, *Mara.* Nu întâlnim numai vieaţa unei societăţi de aproape cunoscute amorului, dar şi o adâncă pătrundere psihologică a personagiilor, a situaţiilor. Păcat numai că limba şi stilul cunoscut al dlui Slavici şi cu care revista noasrrâ nu se poate împăca, apar şi aici. Viitorul va dovedi cât rău îşi face autorul stăruind în familiaritatea expresiilor şi în dispreţul stilului.

(Ovid DENSUSIANU, *han Slavici: Mara",* în *Vieaţa noua,* anul II, nr. 24, 15 ianuarie 1907, p. 555)

[1] Articolul lui Ovid Densusianu constituie un răspuns polemic dat lui *M.* Dragomirescu, care, în *Literatura româna modernă* (Bucureşti, 1906, p. 437), afirma despre romanele lui Slavici următoarele: „[Slavici] acum în urma s-a încercai în roman: *Mara, Din bătrâni* şi *Manea.* Aceste [doua] din urmă povestiri, în care caută sa reconscituiască viaţa românilor pe timpul năvălirilor barbare, sunt uneori interesante, dar în genere confuze, difuze si fără consistenţă în prezentarea caracterelor şi în înlănţuirea intrigei."

După apariţia articolului lui Densusianu, M. Dragomirescu simte nevoia să răspundă, învinuindu-1 pe mentorul revistei *Vieaţă nouă* de rea-credintâ:

„Din enumerarea ce fac, a romanelor acestui scriitor [Slavici], se vede că *Mara,* cea din urma apărută c pusă înaintea celorlalte două. Aceasta ar fi trebuit să facă pe un critic senin să conchidă că eu nu vreau să vorbesc, în contrazicerea mea, decât de cele două din urmă romane *[Din bătrâni* şi *Manea],* care se deosibesc, şi prin fond, şi prin formă, de celelalte scrieri ale lui Slavici" *(Convorbiri,* anul I, nr. 5, 1 martie 1907, p. 272).

Cu toate acestea, M. Dragomirescu nu are păreri prea bune asupra *Murei,* despre care — în acelaşi răspuns polemic — afirmă: *„Mara,* ca roman, nu e caracteristică acestui scriitor, fiindcă încr-însa găsim acelaşi fond şi aceeaşi formă ca si în nuvele, cu deosebire că stilul ei de nuvelă, lipsit de frăgezimea umorului din *Popa Tanda şi Bitdulea Taichii, a* face foarte greu de citit" *(Ibidem) («. ed.).*

D. Slavici încearcă să scrie iarăşi un roman istoric. Pe lângă greutăţile obişnuite ale unui roman isroric — greutăţi care fac ca foarte puţini să reuşească să scrie cu succes asemenea opere literare — în cazul special al dlui Slavici se adaogă o alta, care chiar de la început condamnă încercarea: este valul întunecos ce acopere epoca în care e aşezată acţiunea romanului. Autorul vrea să ne redea vieaţa românească din epoca năvălirilor barbare, vieată ce nu este aproape deloc - şi când va putea fi? - reconstituită prin studiile istorice, şi de aceea nu ne zugrăveşte decât un tablou fals sau palid. D. Slavici a simţit desigur acest cusur; de aceea d-sa fuge de descrierea vieţei româneşti însăşi din acele timpuri şi caută .sâ ne plimbe ba pe la bulgari, pe la Constantinopole, ba în Rusia, ba la Roma, ba până chiar şi prin Bagdad şi mai ştiu eu unde, făcându-ne de multe orî rezumatul istoriei popoarelor pe care ni le înfăţişează: pretextul acestei plimbări i-o dă autorului rătăcirea eroului principal Manea, dar aceasta face ca aproape să nu fie o unitate de acţiune în roman şî să avem crâmpeie legate unele de altele printr-un fir foarte slab. Eroul principal mai este un personaj aproape incolor şi autorul a reuşit de multe ori să redea mult mai bine alte personagii secundare.

I.imba greoaie în care e scris romanul, neîngrijirile numeroase de stil, reflexiile şi gândirile ce vreau să fie filosofice, puse în capul fiecărui capitol, fac ca nici forma sâ nu fie aceea care s-ar fi putut aştepta de la un scriitor cu numele şi experienţa dlui Slavici. Sunt prea puţine paginile care să te facă într-adevăr să simţi oarecare emoţie.

(Ovid DENSUSIANU, */. Slavici, „Din bătrâni. Manea"* în *Vieaţa noud, anul* III, nr. 1, februarie 1907, p. 43, rubrica „Din mişcarea intelectuală")

„Naraţiunea istorică" *Din bătrâni* (Bucureşti, Minerva, 1902) a dlui I. Slavici ni se pare greşită în însăşi compoziţia sa.

Dl Slavici ne conduce în veacul al şaselea, la poalele Carpaţilor, pentru ca să ne descrie viaţa românilor pe timpul migraţiunii popoarelor şi a celui dintâi corrractcu slavii. E dc la sine înţeles că tot ce găsim în această naraţiune e produsul fantaziei autorului, căci tocmai asupra acestui timp din trecutul poporului nostru ne lipsesc orice date istorice. Aceasta n-ar fî nici o piedecâ de a avea totuşi o operă de artă, dacă autorul ar fi întrebuinţat fondul istoric numai ca pretext pentru a înfăţişa mai bine caracterele eroilor săi. Dar tocmai dinpotrivă, dl. Slavici ocoleşte consecvent analiza psihologică şi se fereşte parcă a urmări conflictele sufleteşti, de câte ori ele se ivesc. Scopul său a fost să descrie, nu oameni, ci întâmplări istorice, pe care în introducere le numeşte de-a dreptul „adevărate"; în descrierea localităţilor e atât dc precis, încât cetitorul îl poate urma numai cu carta geografică în mână. Astfel se întâmplă că naraţiunea e plină de neprobabilităţi si de anahronisme. Amintesc numai împrejurarea, desigur curioasă, că românii, *înainte* de a veni în contact cu slavii, au aproape toţi nume slave, şi nu putem decât regreta câ autorul novelelor din popor, care s-a arătat de atâtea ori ca un cunoscător adânc al sufletului omenesc, de astă dată ne apare numai ca maestru al povestirii, nu şi ca psiholog, deşi ar fi avut atât de des ocazia s-o facă. Juruinţa, exprimată în prefaţă, câ va continua în felul acesta nu ne poate bucura decât în parte.

(Sextil PUŞCARIU, *Cinci uni de mişcare literară, [1902-1906*, Minerva, Bucureşti, 1909, p. 26-28)

Autorul lui *Budulea,* a acestei nuvele plină de naivitate şi adevăr, de umor şi întristare, de gânduri curate şi intenţii personale, autorul lui *Popa Tanda,* a acelui preot din Sărăceni ce luptă cu lumea, cu stăpânirea, cu tradiţia şi ar fi în stare să lupte chiar cu elementele, ne dă azi o naraţiune *Din două lumi.*

în această naraţiune, deşi ar putea fi numită roman, se desfăşură viaţa a două lumi deosebite: *a aristocraţiei ajunse, confecţionată,* fără a-şi cuceri locul şi a muncitorilor de rând, ce-şi onorează locul umil ce-i ocupă. [...]

Slavici de la romantismul primelor nuvele a coborât sau a mers către *realism.*

Din două lumi e mai mult decât o naraţiune şi e mai puţin decât un roman. Naraţiunea interesează prin logica acţiunii, prin desfăşurarea faptelor. Romanul - şi prin caracterul definitiv, prin realizarea sufletească a personajului. *Din două lumi* n-are decât un caracter: Dinu. Şi acela e din nuvelele d-sale stropite cu romantism, adesea suflemt autorului transpus în trupul fierarului. Fierarul e mai aristocrat, în accepţia adevărată de *aristos,* cel mai bun, decât toţi inginerii, avocaţii, preoţii, proprietarii, ce găsim în naraţia de faţă. E idealizat şi dacă arta e idealizarea realului e şi realizarea idealului. Totuşi naraţia interesează prin acea concretizare de stări sufleteşti, prin schiţarea minunată a caracterelor, care afară de Dinu, sunt de o rebarbativă realitate.

(C. GEROTA, *„Din dovă km," (Naraţiune) de i. Slavici,* în *Năzuinţa* (Crajova), anul 1, nr. 4, septembrie 1922, p. 48-50)

A povesti e darul bătrânilor. A crea e darul talentului. în *Cel din urmăArmasdi* Slavici emai bun povestitor decât talent creator. De la *Popa Tanda* la *Cel din urmă Armaş* e o scară destul de mare, dar nu ascendentă, ci descendentă. Popa Tanda e simbolul muncei îndărătnice, e o voinţă îndârjită ce biruie toate piedecile externe. E un om în luptă cu im mediu refractar, pe care-I biruie şi-l modifică ca orice om superior. Popa Tanda e o realitate şi prin comprehensiunea lui largă, prin suflenil rare e *un caracter* bine închegat. lorgu Armaşu e un om fără nici o voinţă. E o figură de duzină fără nici o culoare, pe care-l

întâlneşti la fiecare pas, dar de o insignifianţa candidă e şi în viaţa zilnică, ca şi în roman. Romanul cere simboluri şi situaţii care să puie în relief calităţile caracterului, ce altfel zac în chip latent în sufletul lui. Simbol pentru a vorbi umanitatea prin el singur, situaţie spre a-i vedea caracterul în chip *dinamic,* cum dîn lovitura oţelului cu cremenea îasâ scânteia, lorgu Armaş ca şi Zoe nu sunt caractere. Iubitorii de aventuri, senzualitatea uşoară, fără zbucium sufletesc nu e subiect literar, cel mult de foileton. [...]

Alina e singurul caracter din tot romanul, care, dacă n-are o însemnătate literară, are una documentară, prin numele contemporanilor ce-şi au partea lor de merit aci.

(C. V..GEROTA, *„Celdin unnă Armaş"- Roman de I. Slavici,* în. *Năzuinţa* (Craîova), anul 11, nr. 5, noiembrie 1923, p. 5)

Cel din urmă junimist, a cărei operă poetică va supravieţui şi în afara cadrului istoric al mişcării de la „Junimea", este loan Slavici, care scrie necontenit de mai bine de 50 de ani. [...]

De la război încoace, loan Slavici, în afară de schiţele şi articolele literare fără vreo importanţă deosebită publicate prin diferite periodice, a mai publicar trei cărţi: *Din două lumi* (roman), *închisorile mele* (amintiri) si *Cel din urmă Armaş,* romanul de care ne vom ocupa astăzi.

De la început trebuie sâ spunem că acest roman ca realizare este inferior romanului *Din două lumi,* de care ne vom ocupa altă dară şi în acelaşi timp inferior nuvelelor sale atât de bine cunoscute. Este scris însă într-o limbă românească, pe care unii dintre criticii noştri poate nu o vor înţelege. [...]

După seria *Din bătrâni* mai ales, în care unii au găsit confuziune, în realitate însă era vorba tocmai de lupta aceasta interioară între moralistul neînduplecat şi poetul epic, care se sinucidea cu bună ştiinţă, loan Slavici, ajungând la convingerea câ afabulaţia literară nu numai că nu trebuie dispreţuită, ci din

potrivă trebuie utilizată pentru cugetarea preceptelor morale, părăseşte calea ideologiei aparte în studii speciale, şi se foloseşte de schiţă, nuvelă sau roman spre a arăta râul şi binele.

Ceea ce constituie însă nota cu adevărat caracteristică în perioada actuală la loan Slavici este plenitudinea mijloacelor sale poetice, pe care Ic ţinea în frâu, ca sâ zicem astfel, subordonându-le ideii morale. Simţi în ultimele sale cărţi câ tot e un poet, dar care vrea să ne înveţe ceva, nu să ne emoţioneze. [...]

Ultimul său roman constituie biruinţa completă a moralistului care, fiind şi poet, îşi ascunde cea de a doua calitate cu o dexteritate şi în acelaşi timp cu o lipsă de prevenire ce te ţine încordat asupra cărţii până ce întorci ultima filă.

Romanul acesta are o temă morală care, spre a ieşi mai mult în evidenţă, este construit prin ajutorul unui decor alcătuit din personagii reale, cu nume reale, din zbuciumul vieţii noastre sociale din a doua jumătate a veacului trecut. Multe personalităţi, care au jucat un rol politic, cultural sau social în genere, sunt întrebuinţate în romanul accsra de autor ca personagii de cadru. Acţiunea este plăsmuită, însă personalităţile zilei, care servesc drept cadru, graţie imperativului istoric, străjuiesc desfăşurarea intrigii mărunte. Autorul pune faţă în faţă pe vechii boieri cu noii burghezi, creaţi de anul 1848. Cei dintâi sunt reprezentaţi prin lorgu Armaş, cel din urmă vlăstar din vechea familie a Armaşilor; iar ceilalţi constituie lumea nouă, în care cel dintâi este stânjenit de la primii paşi, din momentul când se întoarce din străinătate.

Stânjenirea lui lorgu Armaş, vrea autorul sâ ne spuie, nu provine din pricina unei fatalităţi istorice, ci din molcşirea şi nerespectarea datinelor boiereşti. Boierii n-ar ti dispărut, parcă vrea să ne explice autorul, dacă aceştia, uniţi fiind, ar fi dus mai departe tradiţia cinstei şi a muncii.

lorgu Armaş era şi cinstit si muncitor, dar legăturile cu vechile familii se rupseseră odată cu valul democraţiei

„pasoptisre". Cinstea şi munca unui boier ca Iorgu Armaş, nu numai că deveniseră inutile pentru consolidarea socială, dar el însuşi cade victima mediuluj dizolvant in care stăruia. îşi risipeşte averea, distruge fericirea unei fere care îl iubea şi omoară un om în duel, fiindcă i se ceruse să-şi dea socoteala de faptele sale, spre a ajunge în cele din urmă să se sinucidă.

Tema morală, pc care o pune Slavici, este responsabilitatea societăţii ce dizolvă caractere, sau distruge pe cei ce se opun la propria lor dezagregare sufletească.

Aceasta este enrimema morală a romanului, iar concretul acţiunii narative este un simplu *exemplar,* în sensul aristotelic, cu care induce entimema de mai sus.

Prin urmare, valoarea poetică a acestei naraţiuni este redusă cu desăvârşire din cauza sordidului moral cu care demonstrează, însă valoarea literară textului, în ceea ce priveşte perfecţiunea tehnicei verbale, după cum am mai spus, este un moment pe care istoria literaturii româneşti nu-1 poate trece cu vederea. *1923*

(Scarlat STRUŢEANU, *„Cel din unnă Antiaş" de* *Ioan Slavici,* în *Buletinul Institutului de Literatură pe anul 1923,* Parcea a III-a, nr. 24, Bucureşti, 1924, p. 313-317)

Elevul de şcoală învaţă din paginile cărţilor să admire scrisul robust şi idealismul neînduplecat al eroilor Iui loan Slavici. Cetăţeanul, exercitându-se în practica virtuţilor civice se înduioşează de vigoarea neînduplecată a caracterului român, zidit în betonul credinţelor sale. Cetitorul de toate zilele se minunează de tinereţea scriitorului octogenar care abia sfârşeşte de publicat amintirile sale şi se porneşte pe calea lungă a unui nou roman *[Din păcat în păcat].* Atâtea şt atât de mari calităţi designa pe singurul laureat cu putinţă al Premiului de proză din anul acesta pe loan Slavici, [...}

loan Slavici n-a fost, cum se cădea, întâiul laureat al Premiului naţional de proză [pe anul 1924] din considerente politice. Dar atitudinea tui de o viaţă întreagă, dar sacrificiul energiei Iui cheltuită pe altarul neamului, dar memoriile

închisorilor suferite de dânsul tocmai pentru convingerile lui, dar mai presus de toate valoarea superioară a operei lui literare - glorificare a limbii şi literaturii române - toate acestea cer cu stăruinţă repararea injustiţiei de anul trecut.

(PERPESSIC1US, *Ioan Slavici şi Premiul naţional de proză,* în *Rampa,* anul VIII, nr. 2175, 28 ianuarie 1925, p. 1}

Tara iremediabila a romanului *[Mara]* e latura pronunţat etică. Pcrsonagiile acţionează pentru a ilustra o idee aprioric stabilită: nefericirea căsniciei nebinecuvântată în faţa lut Dumnezeu! Gesturile lor sunt gesturi mecanice, de manechine; în dosul hotărârilor stă autorul. Concepţia epică decade în simplă maşinărie, mai mult sau mai puţin abil condusă, căci d. Slavici, prin prolixitate narativă, prin episoade străine structurii romanului, prin inutile dezvoltări ale cadrului în care acţiunea se mişcă, nu posedă nici arta de a închega o intrigă unitară.

Mai reuşită dintre roate e figura Marei; fiind poate mai puţin complexă decât ceilalţi, e cu mai puţine contradicţii alcătuită: femeie voluntară, inflexibilă în faţa nenorocirilor, ştie să îmbine slăbiciunea maternă cu realitatea împrejurărilor. Bunul-simţ n-o părăseşte nici o clipă, deşi uneori actele ei scapă unei riguroase înlănţuiri organice.

Caracterul Persidei e însă destul de confuz: aci pare resemnată, aci e pasională; e voluntară sau de o slăbiciune neaşteptată. D. Slavici n-are simţul nuanţelor; caracter mai complex, Persida e însă dezlânat construita, căci deasupra ei, ca peste întreg romanul, pluteşte duhul intenţiei morale a autorului.

Mai slab motivat, desigur, apare caracterul lui Naţl: o iubeşte pe Persida, ca s-o părăsească fără motiv, se reîntoarce, când credeam câ e plecat pentru totdeauna; iar pleacă, iar **Tevmertârându**^şi existenţa -dfkmtă de-a-funguf atâtor pagini

plicticoase. Nu-1 mai înţelegem; înţelegem încă o dată însă câ d. Slavici n-are mijloace^suficiente de a construi un personagiu, urmârindu-Hn jocul intim al metamorfozei lui spirituale.

între diferitele planuri ale romanului se sapă hiaturi prăpăstioase, povestirea prolixă simulează analiza psihică, cadrul invadează supărător acţiunea, voinţa autorului se interpune între desfăşurarea logică a personagiilor şi tendinţa iniţială dezvoltată pas cu pas.

Cât priveşte Hubăr, el e *dens ex macbina* în acest labrint de confuzie şi contradicţie; el întrupează ideea melodramatică a romanului şi, împreună cu Bandi, fiul lui nelegitim, descoperit abia spre sfârşitul acţiunii — altă fantoşă ce simbolizează îdeea etică - au onorabila misiune de a pune capăt prolixităţii operei.

Strânsă în cătuşa atică, viziunea creatoare a dlui Slavici e profund ştirbită; preocuparea morală o turbură ca un refren strein şi plicticos; romanul nu e decât o prolixă povestire melodramatică, în care caracterele difuze, contradictorii au o consistenţă şubredă. Abia câteva pagini narative, în stil popular, câteva portrete şi descrieri ale mediului păstrează calităţi mai viabile; pentru un roman psihologic e însă prea puţin; aci se cere construcţie obiectivă, putere de analiză şi o fluiditate a stilului pe care tonul său dc povestitor greoi şi prolix n-o poate suplini.

1925

(Pompiliu CONSTANTINESCU, *loan Slavici: Mara".* Ediţia a Il-a, în *Mişcarea literară,* anul II, nr. 40-41. 15-22 august 1925, p. 3; apud *Scrieri, 4,* Editura Minerva, 1970, p. 595-598)

Partea meniră sâ rămână din opera bătrânului povestitor, a cărui pierdere o simte azi literatura română, se găseşte fără îndoială în câteva din nuvelele lui, în *Moara cu noroc,* cu atmosfera sumbră şi suflul ei tragic, în *Popa Tanda* şi *Budulea Takhii,* cu seninul, robustul şi sănătosul lor umor rustic.

Şi ca romancier, trebuie s-o recunoaştem, Slavici nu s-a ridicat niciodată la această înălţime. Din multiplele şi variatele însuşiri necesare scriitorului, pentru a reuşi în acest gen dificil, Slavici nu poseda decât unele şi mâna de obicei destul de sigură a maestrului, rămâne aicea şovăitoare.

Totuşi, din încercările lui, *Mara,* roman scris acum vreo douăzeci de ani[1], când *Viaţa la ţară* şi *Dan* erau de mai bine de un deceniu apărute, nu mi se pare cu totul lipsit de interes şî de semnificaţie.

Desigur, comparat cu ele, *Mara* sufere de un defect capital: tezismul şî, în partea finală, întorsătura melodramatică a acţiunei - căci Slavici, moralist prin vocaţie, devine aici şi justiţiar. Nu mai insist asupra lungimei inutile a multor episoade, a neglijenţei sau stângăciei execuţiei artistice.

îngropat în crusta de scorii, rămâne totuşi destul metal pur: un tragic profund uman, câteva caractere analizate cu adâncime, un viguros tablou de moravuri. [...)

Dacă unele episoade ne apar cam diluate sau greoaie, altele: târgul de toamnă cu şetrele cojocarilor, podgoria Aradului, în serile de octombrie pe vremea culesului, verboncul flăcăilor pentru războiul din Italia, sunt bogate în element pitotesc, pline de viaţă şi de mişcare.

Aspecte şi peisaje variate din nordul Banatului sau Valea Mureşului, din Lipova, Radna sau Arad se desprind evocate cu putere. Un colţ din viaţa acestui ţinut, cu meseriaşii, breslele, ţăranii, preoţii, învăţătorii, amestecul de naţii şi obiceiurile de acum şaptezeci de ani, trăieşte în aceste pagini însufleţite, în

[1] în realitate, romanul *Mara* a fost scris la sfârşitul secolului al XIX-lea, fiind publicat în revista *Vatra* în anul 1894 (*«. ed).*

care Slavici a vărsat fără îndoială o mare parte din şuvoiul amintirilor copilăriei lui.

Şi de aceea *Mara* va inte|esa - totdeauna şi în primul rând - ca un roman regionalist şi de moravuri locale, care, sub o fonnă imperfectă, primitivă şi rudimentară, aminteşte *Arhanghelii* şi *Ion,* pe Agârbîceanu şi Rebreanu, cei doi prozatori fruntaşi de azi ai Ardealului.

Iar din acest punct de vedere, oricât de grave ar fi păcatele şi scăderile romancierului, istoricul literar deprins a considera succesiunea lucrurilor sub aspectul ei evolutiv, nu va uita în Slavici predecesorul, veriga necesară a unui lanţ care se desfăşoară înaintea noastră.

(Occav BOTEZ, *Slavici romancier - „Mara ".* în *Adevărul literar şi artistic,* anul V], nr. 247, 30 august 1925, p. 2)

Opera lui loan Slavici, atât de extinsă, risipită cu dărnicia apostolului sărac, în dreapta şi în stânga, în cursul unei lungi vieţi de muncă culturală şi creaţiune artistică, trebuie strânsă într-un loc, atât pentru a da sinteza talentului lui, cât şi pentru faptul că ea constituie o bogată comoară din care trebuie să se împărtăşească publicul.

loan Slavici este un clasic al literaturei noastre, fiindcă opera lui încă din viaţa vestea caracterul de dăinuire tn istoria literaturei, pe care l-a verificat scurgerea anilor, care nu au vestejit nimic din frumuseţea ei, ce-şi păstrează şi astăzi frăgezimea de floare curată şi caracteristică a rasei. [...J loan Slavici, în viaţă fiind, a intrat în galeria clasicilor noştri, alături dc Bălcescu, Alecsandri şi Hasdeu. „Cartea Românească", luând Iniţiativa editarei operei complete a lui loan Slavici, face un real serviciu literaturei şi publicului cititor.

(D. KARNABATT, *„Cartea Românească"editează opera completă a lui loan Slavici,* în *Rampa,* anul VIII, •nr.-2374, 25«ptcmfcrie 1925, p. 1)

Iată o operă *[Celdin urmă Armaş],* care în intenţie a putut fi frumoasă, dar în realitate, deşi reprezintă punctul maxim de ascensiune în romanele lui Slavici, rămâne totuşi o încercare nereuşită: pentru că, pc măsură ce evoluează cătră sfârşit, impresia plăcută de surprinzătoare ingeniozitate se şterge şi sc înlocuieşte cu o altă impresie, de adâncă nemulţumire pentru sfârşitul brutal şi nelogic al eroului principal.

în dorinţa de a nu părea aplecat spre nîciunul dintre personagii, autorul se sărăceşte sufleteşte. E adevărat că el rămâne obiectiv, dar personagiul principal, „cel din urmă Armaş", care prin toate plănuitele lui însuşiri trebuie sâ devină pe de-a-ntregul simpatic, ajunge în decursul acţiunii complet antipatic. Astfel, salvându-şj obiectivitatea, autorul ia totuşi o atitudine, nu direct faţă de personagiile sale, ci pe deasupra lor faţă de lume şi de viaţă: se deşteaptă în sufletul autorului iarăşi moralistul, pe care de atâtea ori îl vedem în nuvele ca *Popa Tanda* şi *Budulea Taichii* - în paguba romancierului şi poetului.

Eroul operei este Iorgu, cel din urmă vlăstar al străvechii familii Armaş [..-l-

întreaga operă cuprinde cinci părţi: „portretul Alinei", „verişoara Zoe", „jertfa credinţei", „valurile tinereţelor" şi „cal ca-n toarsă".

Precum se vede, opera se bucură de un cadru bogat, extins în timp şi spaţiu, petrecându-se în diferitele şi variatele medii sociale cu civilizaţiile lor caracteristice: Valea-Boului, Bucureştii, Parisul, Elveţia...

Acţiunea operei, uneori stagnantă, este îndeobşte vie, susţinută, progresivă, abundentă în momente şi episoade noi.

Totuşi, opera stifere de două defecte capitale ce îndreptăţesc caracterizarea cu care am început:

1. Este lipsită de o concepţie precisă şi unitară. Povestea vieţii lui IoFgu, „cel din urmă Armaş"* indică drept concepţie

decăderea fatală şi normală a vechii boierimi pământene prin şi din cauza păcatelor moştenite, a lipsei de vlagă şi de energie. De ce însă atâta^simpatie, ce respiră opera, pentru boieri? De ce lumea aceasta aleasă şi delicată?

Mai curând, ar purea fî considerată drept concepţie influenţa otrăvitoare a mediului bucureştean frivol şi plin de vicii - reprezentat de Zoe — asupra sufletului virgin şi nebântuit, ca o apă cristalină, crescut şi fecundat în contact cu civilizaţia şi cultura apuseană. In acest caz, l-am fi vrut pe lorgu mai viu, mai plin de viaţă, mai activ în lupta de prefacere şi rezistenţă; am fi vrut mai mult contrast între cele două lumi rivale; şi ar fi trebuit o mai frapantă şi precisă încadrare în mediul social bucureştean!

Să fî vrut opera'a ne istorisi, pur şi simplu, o viaţă de om? Nu putem crede să fie'până într-atât lipsite de semnificaţie ideologica atâtea contingenţe materiale, mai ales întruchiparea boierimii, la care însuşi titlul face aluzie.

Există aşadar această nelămurire, care răpeşte mult din nimbul poetic al romanului.

2. In al doilea rând, caracterizarea personagiilor micşorează expresivitatea şi valoarea operei. însuşi eroul principal, deşi bine conceput, este greşit realizat: lorgu Armaş este slab sufleteşte, lipsit de energie şi chiar de consistenţă morală. [...]

De altfel, şi celelalte personagii sunt slab realizate: alături de lorgu, anihilat ca voinţă, avem o mamă aproape absentă, Elena Văleanu; în timp ce lupta surdă pentru inima lui lorgu se dă intre două femei: Alina, fire fără contur şi fără relief, caracter şters şi lipsit de evoluţie, şi Zoe, destul de rafinată şi măiastră în intrigi, dar prea uniformă în manifestare şi aproape inexistentă din clipa triumfului. [...]

Dacă opera *Cel din urmă Armaş* nu este minunata poezie în proză de ansamblu şi mare anvergură precum se impune romanului, ea are însă câteva calităţi remarcabile:

1. Un spirit fin si meticulos de analiză psihologică a variatelor stări sufleresti, precum şi naşterea şi dezvoltarea iubirii dintre lorgu si Alina.

2. Minunată putere de caracterizare a personagiilor mărunte şi-a scenelor de amănunt.

3- în această ordine de idei, vom releva ingeniozitatea de compoziţie, care îmbină amintirile realităţii cu creaţiile fantaziei prin întrebuinţarea unor nume şi figuri intrate în istorie, precum atâţia junimişti grupaţi în jurul lui Titu Maiorescu; aceste personagii trăiesc însă prin însuşirile lor proprii şi reale cum s-au păstrat gravate în memoria autorului; elocventă în această privinţă e figura glumeaţă, volubilă şi ironică a lui Caragiale.

4. Intervenţia fatalităţii, soarta şi ereditatea, care apasă greu asupra oamenilor şi le îndrumează imutabil calea vieţii Îndignindu-Ie voinţa şi încercuindu-le sentimentele, ceea ce ne aminteşte tragica nuvelă *Moara cu noroc.*

5- Atmosfera particular-umoristică purceasă din îmbinarea unui ironic spirit de observaţie cu comicul de expresie obţinut în primul rând prin construcţia provincială a frazei.

6. Multe frumuseţi particulare, precum prietenia dintre Elena Văleanu şi Alina, sau manifestarea vădită a iubirii dintre lorgu şi Alina în cursul vizitei de la moşia Valea-Boului.

Dacă opera nu poate avea o deosebită valoare epică, ea posedă în schimb o mare semnificaţie etică [...].

Cel din urmă Armaş, fără a fi un adevărat roman, devine totuşi o foarte interesantă manifestare ohiectiv-moralistă în domeniul poeziei epice româneşti.

(Vakriu I. GRECU, *„Celdin urmă Annas"- roman del. Slavici,* în *Făt-Frumos,* anul II. nr. 6, nov.-dec. 1927, p. 186-190)

Ne oprim deocamdată, din opera lui, ca cel mai recent apărut, la volumul *Din bătrâni*[1]. Slavici şi-a intitulat această lucrare „naraţiune istorică"'* Acţiunea ei se petrece cam pe vremea împăratului Justinian, şi întâlnim în cadrul ei mişcările acelea de popoare barbare care au caracterizat primele veacuri de după Christos. Slavici aduce chiar în munţii Munteniei pe însuşi faimosul şef al avarilor, pe Baian, care, într-o luptă cu muntenii noştri, e pus pe fugă. Fireşte însă că interesul cartei nu stă în însuşirea de fapte istorice, ci în caracterul sufletesc al personagiilor sale, al obştiilor sale, raportat la împrejurări în care se mişcă şt evoluează. [...]

Lumea aceasta, la începutul ei, are un fel ciudat şi întemeiat de a păşi» atât în sinea ei cat şi în afară. Un pas al acestor inşi înseamnă în acelaşi timp şi o experienţă de viaţă, o naţiune nouă, sau cel puţin, întregirea uneia vechi. Nu cunoaşte astfel automatismul nostru, care mânuim cu dexteritate, împinsă pană la automatism, fiecare din faptele pe care ne rezîmăm gândurile, simţămintele, şi până la urmă viaţa. Şi Slavici a ştiut să urmărească şi să găsească în general procesul acesta psihologic. Câ are şi clipe când, pe această cale şovăieşte, e adevărat. Trebuie să ţinem seama însă de greutatea de a gândi simultan aceeaşi noţiune cu două mentalităţi diferite, în liniile ei generale şi, apoi, şt diferenţiată după firea fiecărui personagiu în parte. A izbuti în sensul acesta constituie suprema dovadă a unui nepreţuit scriitor şi a unui real artist.

Nu am insistat asupra amănuntelor de pitoresc al cărţei, asupra romantismului ei episodic, asupra intrigei propriu-zise a romanului. Slavici a brodat în jurul acestor lucruri o cugetare istorică, o idee generală, o înţelegere pregnantă de umanitate. Ar fi o greşeală să scoboram deci Ia fapte dc detaliu

[1] **Reeditat în 1928, la Editura „Cartea Românească", în colecţia „Scriitori români"** ***{n. ed.).***

o lucrare în care autorul s-a dovedit, peste ele, ca simple pretexte, capabil să spună şi altceva de o mai covârşitoare importanţă. Slavici, într-adevăr se dovedeşte în această lucrare, deopotrivă un gânditor şi un moralist. Gânditor, în sensul că ştie să găsească şi să pună o problemă în cuibul unui fapt particular, şi moralist, în sensul că nu face din ea un simplu joc mintal de probabilităţi, ci scoate dîn ea un învăţământ sufletesc şî o normă spirituală de a înţelege lumea.

Slavici, apoi, a rămas chiar şi în cel mai curent material exprimabil un scriitor, adică s-a ferit de formula stereotipă cu care noi exprimăm în raporturile noastre cotidiene acelaşi lucru. Şi aceasta fără afectare, ci cu simplicitatea omului deprins să spună cu firesc lucruri preţioase. Definiţia „Târgoviştei": „Aici era locul de târgovişte, cum ziceau vecinii, unde-şi da fiecare prisosul, ca să-şi facă parte din prisoasete altora".

t Peisagiul, apoi, la Slavici arc divinitatea faptului concret. Niciodată, aproape, o descriere nu e făcută pentru frumuseţea ei, ci numai pentru caracterizarea omului şi a vieţei lui. Nu întâlnim astfel în această carte nici plângătoare apusuri de soare, nici patetice răsărituri, nici flori, nimic, în sfârşit, din ceea ce formează materialul curent de ieftină literaturizare al scrisului nostru de azi. Imaginea e sobră, când este, şi peisagiul este al personagiilor, intrinsec lor, aşa că, nemi'rându-se nimeni de el, nu e nevoie să ni se declame în jurul lui. Această sobrietate e foarte rară în scrisul românesc şi e a doua caracterizare a scriitorului autentic, adică a insului care, având ceva substanţial şi grav de spus, nu simte nevoia să se îmbrace în culorile multiple ale prescripţiilor inutile.

(N. DAVIDESCU, *Ioan Slavici: „Din bătrâni",* în *Propitee literare,* anul III, nr. 8, 1 iulie 1928, p. 1)

Cea mai importantă contribuţie la *Vatra* e însă a lui Slavici, cu romanul bănăţean *Mara.* E acolo viaţa lui de acasă:

Murăşul, perspectiva şesului „unguresc", călugării „raşi" de la Măria Radna, unde se fac minunile, meşteri săraci, lăsând văduvei o casă, o vie şi câţjva pruni, iar ele vânzând apoi, pentru hrana copiilor, in târg, „poame, turtă dulce, peşte şi vornovişti", cojocarii la care învaţă copilul ei, Tricâ, si maica Aegidia cu „căutătura aspră şi scrutătoare", care-i primeşre fata, Persida, „Sidi", şi dascăli şi cojocari, măcelari bogaţi ca Hubăr şi Hubâroaia lui şi fiul, Hubârnaţl, care ajunge a iubi pe frumoasa fată a Marei, calfe şi „bogoslovi". Aceeaşi descripţie scurtă, cuprinzătoare, profund originală: „Mara era dintre oamenii cari nu vorbesc numai cu gura, ci şi *cu* ochii şi cu sprâncenele şi cu cretele de pe frunte şi cu manile descleştate". Acelaşi simţ delicat pentru fenomene sufleteşti în suflete curate, ca atunci când la,vederea tânărului neamţ, Persida strigă: „Tricâ, vino mai iute; nu mă lăsa singură!" Nehotărârea Persidei între fiul măcelarului neârnţ care i-a prins de la început inima şi teologul român Codteanu, sentimentul nebănuit pentru cel dintâi, chiar dacă ridică arma asupra tatălui, chinul vieţii lor împreună sc întinde cu o firească desfăşurare, de un tragic cu lungi reveniri asupra povestirii celor mai întinse şi mai sigure a marelui narator. Aceasta cu toată mizeria în care un bastard îşi ucide tatăl fără o motivare îndestulătoare şi fără legătură cu firul principal al povestirii. Şi cu acest prilej, intrăm în case de preoţi, străbatem bâlciuri murăşene, vii şvâbeşti şî româneşti, alegeri de bresle, cârciuma din Viena unde a fugit Persida cu Naţl, alaiul „Verboncului", al recrutării.

(N. IORGA, ***Istoria literaturii româneşti contemporane.*** Partea a doua: ***In căutarea fondului (1890-1934),*** Bucureşti, Î934, p. 33; **reeditata ia Editura** Minerva, 1985, p. 40-41)

Opera sa este foarte variată: lucrările de istorie, de filologie si de pedagogie se învecinează cu comedii şi drame de tinereţe

şî cu istorisiri târzii de memorialist. în sfârşit, înainte sau după război, a compus şapte romane prolixe şi fără suflu, care alunecă fie în predică, fie în romanesc. Cel ce rezistă cel mai bine, *Mara* (1894), oferă preţioase tablouri de moravuri, în cea mai izbutita vână de povestitor pe care acest romancier o stăpâneşte fără greş. [...]

Deşi psiholog, Slavici ignoră ori dispreţuieşte analiza psihologică. Se mulţumeşte să contureze procesele interioare cărora le cad prada eroii săi şi nu trasează decât etapele în mare şi încheierea, ce se traduc printr-o dilemă, printr-o vorbă, printr-un act. Psihologia sa se concentrează toată în gesturi, în atitudini" de o limpezime desăvârşită. De asemenea, redă lucruri văzute cu o fidelitate de etnografi Artele casnice, ţesâtoria primitivă, viaţa gospodăriei şi a corporaţiilor meşteşugăreşti, obiceiurile şi superstiţiile: despre toate acestea, reprezentând suma vieţii populare într-o regiune bine determinată, observatorul arunca lumina crudă a unei investigaţii pertinente şi precise. Nu caută pitorescul şi se mulţumeşte, cu trăsături largi fără înflorituri, să-şi situeze personajele şi evenimentele în cadrul lor natural. în cele mai bune pagini ale lui Slavici, faptele sunt acelea care vorbesc. Eroii săi au limba greoaie; dar fiecare cuvânt pe care îl rostesc este greu de înţeles şi bate departe. De unde, un stil fără sugestie şi ueevocator, însă riguros până la a părea sărac şi sobru până la uscăciune.

(**Basil** MUNTEANU, ***Slavici: realism ţârnnesecu baza morală,*** în ***Panorama de ia litteratiire rou/riaine contemporaine.*** Paris, Ediiions du Sagitaire, 1938; în ***Panorama literaturii române,*** Cleveland, R.D. Schelden Enterpris, 1996, p. 68-70)

Filimon Pălea, învăţăcel convins al lui Pumnul, văzând câ în Bucovina nu-i rămâne altă carieră decât aceea de preot, care duce însă la ţinta vizată - parohia - numai dacă tânărul teolog

se căsătoreşte cu fiica unui paroh, moştenind apoi postul socrului, pleacă în Moldova, fiindcă fata ce şi-a ales-o, Aglaia, nu aparţine unei familii preoţeşti. Vrea să-şi creeze o existenţă la Iaşi şi reuşeşte să intre Ia postelnicia condusă de boierul Costache Guleş, care a ajuns la boierie mai mult prin averea şi legăturile soţiei sale Clotilda. In momentul însă când începe romanul *[Din păcat în păcat],* cuconul Costache e mazilit. 11 înduplecă şî pe ciracul său Pălea să renunţe la postul ce-l arc, primindu-1 în casa sa ca pe o rudă, în aşteptarea schimbărilor politice pe care le crede nu prea îndepărtate.

Acesta este punctul de plecare al naraţiunii. Eşecul moral, ca om şi ca politician, al fostului postelnic şi unionist, cu toate intrigile cari duc la acest rezultat trist, pe de o parte, şi decepţia lui Pălea care vede tot,mai clar cum se năruie concepţia ideală ce a ayut-o despre Guleş", pc de altă parte, constituie cuprinsul romanului, plin de meditaţii, monoloage şi dialoguri explicative [...].

Adânc impresionat de eşecul suferit şi dezgustat de ceea ce se petrecea în jurul său, Pălea se retrage amărât în munţii Bucovinei sale, trăind viaţa de pustnic luminat. Din copist de postelnicie şi din secretar al diplomatului prusian Richthofen, ce fusese, el devine smeritul călugăr Pantelîmon.

Autorul romanului care apare pe plan de-abia în capitolul uium, il vede în sihăstria sa pe lângă Putna, vizitându-1 la 1904, după serbarea trecerii de 400 de ani de Ia moartea Iui Ştefan cel Mare.

Pălea de pe vremuri, părintele Pantelimon de acum, îl primeşte cu toată dragostea unui om care vrea să facă numai bine şi îi încredinţează memoriile sale ca să le citească, iar călătorul le publica apoi.

Din gura călugărului aflăm însă şi maximele de înaltă înţelepciune la care a ajuns în urma celor trăite dc el şi cari nu

sunt decât rezultatul unei vieţi fărâmiţate şi testamennil sufletesc al Iui loan Slavici, copleşit de bătrâneţe.

(Eugen I. PĂUNEI,, *Bucov ina de altădată oglindita în trei naraţiuni româneşti uitate.* II han *Slavici, „Din păcat în păcat",* în *Convorbiri literare,* anul IXXII, nr. *2,* februarie 1939, p. 156-158)

Pentru epoca în care a apărut, *Mara* trebuia să însemne un eveniment şi astăzi, privind înapoi, romanul acesta apare ca un pas mare în istoria genului. Şi totuşi el a trecut în tăcere, toată lumea rămânând încredinţată că scrierea este neizbutită. Cu mult înaintea lui Rebreanu, Slavici zugrăvise puternic sufletul ţărănesc de peste munţi şi cu atâta dramatism încât romanul este aproape o capodoperă. [...]

întâi de toate izbeşte în acest roman coloarea vie a fundalului pe care se sprijină eroii. Avem înainte-ne oameni tăcuţi, greu de urnit, încăpăţânaţi în prejudecăţile şi obiceiurile lor, la care gândirea colectivă e mai puternică decât cea individuală. Arhaitatea mişcărilor lor mai este îngreuiată de factorul rasial, căci de o parte stau nemţii, iar de alta românii, blânzi în raporturile personale, ironici într-ascuns şi neclintiţi în egoismul de naţie. [...]

Slavici n-are nimic din spiritul de înfrumuseţare a vieţii rurale, atribuit mai târziu sămănătoriştilor. Ţăranii lui, observaţi fără cea mai mică părtinire, după metodul de mai târziu al lui Rebreanu, sunt egoişti, avari, îndărătnici, duşmănoşi şi totdeodată iertători şi buni, adică cu acel amestec de bine şi de rău ce se află la oamenii adevăraţi. Atâta vreme cât autorul rămâne în marginile experienţii sale, ochiul lui e de o rară ascuţime în zugrăvirea eroilor, care toţi trăiesc cu o vigoare extraordinară. Mai vie decât toţi este Mara. Ea înfăţişează tipul comun al femeii mature de peste munţi şi în genere al văduvei, întreprinzătoare şi aprige. Proporţia aceea de zgârcenie şi de afecţiune maternă, de hotărâre bărbătească

şi de sentiment al slăbiciunii femeieşti e făcută cu o artă desăvârşită şi într-un stil sec ce topeşte termenii dialogului dialectal, pastrându-le totuşi coloarea locală cu ajutorul exclamaţiunilor[...].

Exclamaţiunile acestea, de fapt ale eroinei şi numai însuşite în repeziciunea frazei de autor, exprimă rând pe rând şi mai cu putere decât orice analiză firea clasic văităreaţă a văduvei (săraca!), orgoliul mamei chiar şi prin ceea ce ar părea pricină de îngrijorare (mare minune), ascunsa mânie împotriva acelora care-i defăimează pruncii (sărăcuţii mamei). [...]

Slavici a intuit prea bine rotaţia caracterului într-o familie, fenomen maî însemnat şi mai vădit într-o societate rudimentară. Cu toate că s-ar părea că stau faţă în faţă tinerii cu nouă mentalitate şi bătrânii înţepeniţi în prejudecăţi, de fapt nu e vorba decât de o scurtă criză de transmitere a deprinderilor ereditare. Cei tineri au întocmai aceleaşi idei preconcepute ca şî bătrânii şi suferinţa lor vine din încălcarea lor. Iar viţiile părinţilor răsar reîmprospătate la copii. Naţl e posac, leneş, chinuit de cazuri de conştiinţă, brutal şi delicat ca şi tatăl său, iar Persida aşezată în fruntea unei cârciume devine prin instinct avară, autoritară, şi plină de orgoliu familial.

însuşirea esenţială a lui Slavici este însă de a analiza dragostea, de a fi poet şi un critic al eroticei rurale, dintr-o provincie cu oameni mai propăşiţi sufleteşte, în stare de nuanţe şi de introspecţii, deşi nerupţi încă din hieratica etnografică. Jumătate din roman notează încet, răbdător, aprindetea, propagarea şt izbucnirea iubirii la o fată conştientă prin frumuseţe de farmecele ei, întâi provocatoare şî nehotărâtă, apoi stăpânită şi în stare de orice jettfă. Sentimentul se strecoară la început ca un simplu capriciu, se îndreptăţeşte cu mila şi devine la sfârşit jăratic mistuitor. [..,}

Atâta vreme cât descrie latura automată a dragostei, Slavici e ascuţit şi dramatic. Când însă năzuieşte a da eroilor

fîneţi sufleteşti de oraş, complicaţii culturale, tonul apare cu desăvârşire fals şi didactic. [...]

Construcţia romanului e sigură, bine rostogolită, cu nimic artificial nicăiri, iar încheierea vine când toate faptele sunt coapte spre a-şi da rodul. Uciderea însăşi a lui Hubăr de către Bandi se îndreptăţeşte prin ereditate, căci Bandi e copilul unei nebune, el însuşi cu simptome de demenţă treptat indicate (sfiala, domesticitatea excesivă pe lângă cineva, crize epileptiforme cu muşcături) şi omorul nu e decât ultimul act al izbucniţii nebuniei.

în *Cei din urmă Armaş* Slavici a voit să studieze ca şi în *Mara* crizele de formaţiune ale unei familii, de astă dată în clasa boierească din România veche. [..1

lorgu Armaş se întoarce din străinătate ca doctor în Drept şi absolvent al unei Academii comerciale, hotărât să se dedice bunei administrări a marii lui moşii. în ţară întâmpină o mentalitate ostilă acestui entuziasm şi e înduplecat să ocupe un post de magistrat. întâlneşte şi o tânără fată burgheză, simplă şi nevinovată, care se îndrăgosteşte de-a binelea de dânsul, în vreme ce el e atras în mrejele frumoasei şi vicleneí sale verişoare Zoe, specializată în căsătorii cu despărţiri, care îl şi capătă drept soţ pentru ca, împuţinându-i averea, să-1 silească la un divorţ ruinător. lorgu cade în apatie, omoară într-un duel pe un pictor care luase într-un chip nechibzuit apărarea Alinei, fata burgheză căsătorită acum cu un prozaic măcelar, ex-ofiţer, şî se sinucide cu morfină sau în sfârşit se intoxică din imprudenţă, de vreme ce fiind în legături cu Occidentul nesănătos, luase de acolo şi această slăbiciune.

Romanul întreg, tratat parte epistolar, parte narativ, n-are nici o şiră spinală. lorgu vede de vreo două ori pe Alina, o priveşte fără multă curiozitate şî o uită apoi cu totul, întoarcerea lui mai târziu când **fata** s-a **măritat** e fără rost. Alina e atentă faţi de pictorul Emil, apoi feţă de lorgu, niciodată nu

î se observă un suflet care să îndreptăţească vreo preferinţă. Emil răsare o dată la început şi o dată la sfârşit şi tot amestecul lui aici pare ieşit dintr-o intenţia curând uitată a autorului. într-un cuvânt, romanul este chiar din punctul acesta de vedere al scheletului epic cu desăvârşire şubred. Dar Slavici nu are simţul vieţii orăşeneşti de dincoace, pe care în fond o dispreţuieşte, necum vreo cunoaştere a clasei boiereşti. Viaţa burgheză însăşi e înfăţişată vulgar, de altfel cam în chipul cum o va înţelege şi Delavrancea în scrierile începătoare, redusă la priveliştea birtului cu „mititei" şi cu „carne cu varză" [...].

Dar stilul? încă din scrierile cu caracter polemic se observă la Slavici o predilecţie pentru limba împiedicată, greoaie şi didactică, cu construcţii şi expresii nefireşti ca „vorba e", „abunăoară" ieşind laţpt pasul, cu vorbe neaoşe înadins căutate şi peste tot presărate chiar şi acolo unde adevărul cere ca eroii să vorbească limba lor autentică. Atunci când autorul însuşi povesteşte, pagina lui Slavici e numai plictisitoare, când vorbesc însă „boierii", ea e stupidă. Alina se simte „slabă şi neajutorată", avocatul face lui Iorgu „cuvenitele împărtăşiri", oamenii în genere nu sunt „dumiriţi" de chestiuni, femeilor li se zice „coconită" şi în sfârşit toţi vorbesc într-un grai dc abecedar.

(G. CĂLINESCU, *Istoria litcratiwii romane de la origini până în prezent,* Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă, Bucureşti, 1941, p. 451-454)

Patima banului este adeseori mai puternică în sufletul femeii. „Doamne, câţi oameni sunt cu multă ştiinţă de carte, care trăiesc ca vai de capul lor, luptându-se cu nevoile vieţii şi nebăgaţi în seamă, ba poate chiar dispreţuiţi de alţii care nu ştiu carte, dar au bani."

lată valoarea banului înţeleasă de o minte de femeie proastă, căci Mara nu era o minte luminată de prea multă învăţătură.

Totuşi, Mara avea înţelepciunea înnăscută a poporului şi bunul lui simţ, virtuţi care, unite cu instinctul băştinaş al moralităţii, o duc adeseori la gânduri şi vorbe pline de tâlc. Popoml are metafizica lui pe care am putea-o reconstrui din felul simplu, dar adânc în care priveşte lumea şi rosturile ei. Mara îşi dădea seama si ea de un lucru pe care filosofii I-ot fi spunând mai frumos, dar nu mai limpede şi mai natural: „în zadar, mai presus de bani nu e nimic decât sănătatea şi voia bună". [...]

în *Cel din urină Armaş* nu este problemă sâ-i fie străină lui Slavici. Sunt acolo pagini întregi despre păduri şi despre îngrijirea feluriţilor arbori, apoi sunt pagini care ar putea fi citite cu folos de un agronom, privitoare Ia cultura cerealelor, pe lângă adevărate dizertaţii despre rolul nefericit al arendaşilor care ruinează moşiile şi exploatează pe muncitorul de pământ. Sunt, în fine, în acelaşi roman, gânduri sănătoase despre ţăran, despre lipsurile clasei ţărăneşti şi despre mijloacele pentru ridicarea acestei clase, spre a putea lua din mâinile clasei boiereşti pământurile pe care acesta le lasă pe mâna arendaşului.

Cel din urmă Armaş este nu numai un roman care încă şi azi se citeşte cu plăcere, dar şi un adevărat tratat de economie rurală, înrregind în acest fel opera lui Slavici, în care economicul ţine un loc atât de important.

închei studiul de faţă semnalând celor ce vor să se preocupe de această latură a operii lui Slavici de care primul m-am preocupat îndeosebi, interesul ce această operă îl are chiar pentru istoria vieţii economice, nu numai pentru cercetătorul problemelor felurite ale timpului.

Astfel în *Manea,* naraţiune istorică, unde ni se povestesc rătăcirile nevoite prin lume ale unui preot de ţară care trăia în epoca năvălirilor barbare prin ţinuturile noastre şi care a fost răpit de barbari şi dus departe în lumea largă, pentru ca soţia lui să rămână singură şi la cheremul conducătorului acelor năvălitori sunt admirabile pagini de interes economic. Astfel,

în partea a treia este un capitol intitulat *Bagdad,* în care avem icoana vie a unui târg din acel oraş, descriere plină de amănunte perfect autentice, de crfre se poate prea bine folosi cel care ar vrea să scrie istoria târgurilor orientale.

Mai este, în fine, de reţinut din *Mara,* interesul ce îl prezintă pentru istoricul comerţului românesc mai vechi paginile în care ni se arată în amănunte, la fel de exacte şi de autentice, rânduelile breslei măcelarilor şî proba de tăiere pe care trebuie să o dea un măcelar înaintea comisiunii de examen, pentru a fi înălţat la gradul de patron, după ce şi-a terminat anii de ucenicie şi de calfă şi s-a întors din călătoria de studii, ce precede examenului de iscusinţă în meserie.

(Mihail IORGULESCU, *Economicul în opera lui Slavici,* în v6i. *Marginalia,* Serie nouă, Casa Scoaielor, . " [Bucureştii, 1943. . 98-106)

Deşi, în totalitate, opera este prolixă, greoaie şi recurge la facile situaţii melodramatice, *Mara* lui Slavici, înainte de romanele Iui Rebreanu, intuieşte o individualitate epică, în figura eroinii, care înfăţişează tot o Intuiţie de viaţă şi nti o ideologie. Când intervine „moralistul" în tragedia copiilor Marei, forţa epică se rarefiază si romancierul devine convenţional şi arbitrar. Este drept că Mara nu este o arivistă, ci numai o femeie voluntară şi o ambiţioasă, care-şi transpune voinţa de ridicare pe treapta socială în copii. Realismul lui Slavici este autentic, în punctul de plecare, observaţia lui este justă, intuiţia omului e vie, dar moralistul din el diminuează toate aceste însuşiri; în *Budulea Taicbii,* acest roman în miniatură, mult mai interesant, mai plin decât didacticul şi prolixul *Popa Tanda,* suprapreţutt de manuale, s-a născut din aceeaşi intuiţie a vieţii. Budulea este un individ de o concretă prezenţă epică, şi, faţă de părintele Trandafir, care este o simplă ilustrare a unei maxime morale, merită să fie socotit mai presus,

în ierarhia prozei lui Slavici. De prolixitate n-a scăpat nici aci povestitorul, deşi materia epică se preta la o dezvoltare mult mai amplă şi mai adâncă. Slavici nu e însă nici uh artist, ca Ion Creangă, nici un creator masiv, ca Rebreanu. Povestitor savuros, printr-o naivitate epică apropiată de popor, când vrea să construiască un tip, abundă în detalii nefolositoare sau se concentrează într-un schematism abstract, suprimând etapele de viaţă caracteristice şi caracterizante. Pe cât de vii sunt copilăria şi ambianţa şcolară ale lui Budulea, pe atât de sumar tratate apar episoadele adolescenţii şi bărbăţiei lui. Raportat la Mara, Budulea este mai complex, mai adânc şi exprimă o viaţă întreagă, în intenţiile şi concepţia iniţială a scriitorului; Măra este construită pe un singur pivot, voinţa, .Budulea însă are o viaţă interioară mai multiplă şi nuanţată. Tipul este tottişi ratat, prozatorul oscilând între nuvela lungă şî roman.

1943

(Pompiliu CONSTANTINESCU, *Realism şi construcţie epică în roman,* în *Vremea,* anul XV, nr. 728, 12 decembrie 1943, p. 9; apud *Scrieri,* 6, Editura Minerva, Bucureşti, 1972, p. 212-214)

Din acelaşi şir de oameni [Popa Tanda, Budulea Taichii] face oarecum parte şî Mara, din romanul cu acelaşi titlu (apărut în editura *Luceajandui,* la Budapesta, 1906), precupeaţă bănăţeancă, văduvă întreprinzătoare, domnind cu străşnicie peste lumea ei de copii. Romanul înfăţişează un conflict de rase şi credinţe, într-un mediu de convieţuire a românilor cu germanii, cu deznodământ tragic. Compoziţie epică sobră, *Mara* esre primul roman obiectiv al Ardealului. Când Slavici părăseşte însă mediul rural al locurilor unde se născuse şi copilărise, creaţia sa devine artificială, ca în *Cel din urmă Armaş,* 1923, unde ni se descrie descompunerea morală a unui boier din Vechiul Regat, interesul scrierii păstrându-se prin paginile

ei de cronică, în care oamenii publici ai epocii de după 1875 apar cu numele lor adevârace şi în împrejurări istorice.

Mijloacele lui Slavici surft făcute din evocarea prin oralitatea personajelor, trecută şi în naraţiunea povestitorului, care scrie cu expresiile oamenilor lui. [...]

Procedeul îl înrudeşte numai aparent pe Slavici cu Creangă, căci în timp ce acesta din urmă este cucerit de feeria limbii, de aspectul inventivităţii ei nesecate, Slavici transcrie locul comun şi expresia consacrată, în felul naturaliştilor. Analiza psihologică se alătură mijloacelor de mai sus. Oamenii ne sunt prezentaţi pe dinăuntru în intimitatea procesului lor moral. *1944*

(Tudor VIANU, *l. Slavici,* în *Istoria literaturii române modeme* de Serban Cioculescu, Vladttnir Streinu şi Tudor Vianu, Bucureşti, Casa Şcculdor, 1944, *p.* 320; apud *Studii de literatură română.* Editura Didactică şi P&dagogică, [Bucureşti], 1965, p. 357)

Ar fi o greşeală să-1 încadrăm pe Slavici printre scriitorii de seamă aî celor două curente din ultimele două decenii ale secolului trecut. Slavici aparţine generaţiei lui Eminescu şi grupului „Junime!". O bună parte din nuvelele lui apar la *Convorbiri literare* încă înainte de ivirea *Contemporanului.* In una din scrisorile lui Titu Maiorescu, din 1876 (Volumul I, *Studii, şi documente,* I.E. Toroutiu şi Cardaş), Maiorescu îl consideră pe Slavici ca cel mai capabil scriitor al „Junimei".

Eminescu nu atinsese maturitatea sa la acea dată, Caragiale nu se ivise la „Junimea" şi nici Creangă nu debutase.

Slavici are deci o situaţie excepţională în literatură, înainte de 1881, anul apariţiei *Contemporanului,* totuşi soeot că prin romanul său *Mara,* apărut în revista *Vatra* şi în cadrul acestui nou curent naţional pe care îl inaugurează Vlahuţă la *Vieaţa* şi Slavici la *Vatra,* nu s-ar putea trece aşa de uşor peste capodopera lui Slavici, romanul *Mara.* O revistă nu valorează

numai prin orientarea ei ideologică, ci şi prin operele de seamă care apar în paginile ei. în *Vatra* apar câteva din cele mai frumoase poeme din *Fire de tort* printre care *Noi vrem pământ* şi tot aici apare romanul *Mara.* Cu această operă Slavici se cuvine a fi considerat, în cadrul cercetării noastre, chiar dacă nu am urmări o caracterizare generală a acestui scriitor, nu dintr-o nevoie de a eschiva această sarcină, ci din pricină câ se încadrează „Junimei". [...1

E de remarcat că se vorbeşte de valoarea excepţională a nuvelelor Iui, îndeosebi de câteva din ele, neştiindu-se că toate la un loc alcătuiesc o masă de *6* volume, dar mai ales câ opera principală a lui Slavici e romanul *Mara,* apărut în *Vatra.* Eu urmăresc şi o revizuire axiologică, adică a ierarhiei operelor lui Slavici, prin judecăţi de valoare estetică. Oricât de intetesante ar fi nuvelele lui Slavici, ele nu dau măsura întreagă a puterii lui creatoare.

Mara e un roman viguros, în care se înfăţişează o lume până astăzi destul de necunoscută deşi au trecut peste 50 de ani de la apariţia romanului. Dl Tudor Vianu considera acest roman ca primul roman obiectiv pe care îl dă Ardealul. Lucrul e just, dar cartea inaugurează şi o temă văzută din perspectiva românească... [...]

Literatura lui Slavici displace, în genere, esteticilor, prin caracterul ei moral, care colorează presemănătorismul ardelenesc, pe urmă şi semănătorismul de peste munţi, reprezentat prin I. Agârbiceanu.

E de observat că acest roman, deşi dominat de o problemă etică, este cea mai vie operă epică de până la această dată. Nu mă sfiesc să afirm câ e cel mai izbutit roman românesc până în 1895. Cu atât mai surprinzător e faptul, cu cât procedeele epice ale lui Slavici sunt discutabile. Autorul intervine direct în povestire, în felul cel mai neindicat povestitorului epic pur. [...] Pare destul de naivă această modalitate, dar scriitorul

învinge până la urmă toate întâmpinările cititorului celui mai dificil.

Autorul mai are si o altă meteahnă: a reflecţiilor filosofice, în acelaşi stil popular. [...]

Această filosofie populară ni se pare nouă neevoluată; mai trebuie să căutăm totuşi justificatea profundă a acestor procedee pentru că Slavici nu este un scriitor care nu se poate ridica peste acest nivel, ci e un scriitor care coboară la acest nivel... [...] Literatura lui e o literatură de ridicare a nivelului cultural obştesc, şi cu toate acestea, prin puterea talentului, e literatura propriu-zisă... [...]

Romanul se termină cu un sfârşit norocos pentru perechea Persida—Naţl, care rezolvă antagonismul ancestral dintre două neamuri şi două confesiuni, însă se încheie tragic pentru personajul care a încălcat morala- [• • •]

Romanul trăieşte puternicele părţi descriptive din viaţa meseriaşilor, şi dacă schiţele lui Popovici-Bănâţeanu rămân un început bun, întrerupt prin moartea ptetimpurie a autorului, fragmentele din viata ţăranilor meseriaşi, în *Mara,* sunt şi rămân neîntrecute. Viaţa cojocarilor şi a măcelarilor dintr-o vreme când organizaţia breslelor era încă foarte puternică în Ardeal şi când industrializarea modernă nu cuprinsese viaţa economică spre a le distruge, constituie o pagină documentară de primul ordin. Dar şi aspectele câmpeneşti, cum sunt culesul viilor din jurul Aradului şi petrecerile cu acest prilej, constituie o neasemuită frescă ţărănească. Rareori atâta forţă descriptivă şt atât elan vital din partea unui scriitor cu preocupări morale, ceea ce arată că talentul biruie, chiar acolo unde tendinţa autorului ar părea că merge împotriva condiţionării estetice a unui gen, că talentul e mai puternic şi reuşeşte să valideze o formulă privită din punct de vedere logic, hibridă.

E interesant pe urmă de văzut cum acest viguros scriitor realist reuşeşte să facă interesantă toată trebăluiala Marei şi apoi

a Persidei, cum reuşeşte sâ ne intereseze la zugrăvirea aspectului cotidian mediocru. Şi mai este un lucru de relevat. [...]

Roman descriptiv şi psihologic, de ţinută etică şi de problematică, privind conflictele dintre rase şi confesiuni, *Mara* e o operă capitală, e cel mai important roman românesc până la data de 1895. [.-.]

Oricare ar fi elementarismul unora din procedee, o putere de viaţă robustă îi constituie armătura, aşa că eu vi-l recomand ca pe cea mai expresivă operă epică apărută între 1880 şi 1900 - ba chiar, peste limitele cronologice ale cercetării noastre, ca pe cel mai bun roman al nostru înainte de *Ion.*

(Serbări CIOCULESCU, /. *Slavici: „Mara", la Curs de istoria literaturii române moderne,* predat la Facultatea de Filosofie si Litere din Iasî, 1947. *Literatura militantă,* partea a Il-a, p. 46-51. Cursul a fost litografiat după stenograma revăzută de autor)

Lucrările de domeniul istoriei, înrre care şi un manual de istoria universală, cu care se ocupase, dădură lui Slavici ideea de a scrie două „naraţiuni", *Din bătrâni* şi *Manea,* tratând epic despre golul istoric dinainte de începuturile cunoscute ale poporului român. Prin carenţa documentelor, Slavici ar fi în situaţia lui blaubert din *Sahzmmbo,* dacă ideile morale, patriotice şi dorinţa de a descoperi un eroic ancestral nu l-ar deplasa de Ia curata reconstrucţie a unei societăţi primitive. în cea dintâi naraţie aflăm de existenţa incoerentă a „muntenilor" la poalele Bucegilor, pe vremea lui justinian (sec. VI), sub rectoratul spiritual al preotului Luca, al cărui fiu Bodea se rătăceşte un timp într-o ceată de gepizi, atras de o fată barbară, în rest se povestesc calamităţile luptei cu ogorii (avarii). Toate problemele sociologice (căci de vreo cunoaştere a omului nu poate fi vorba) sunt lăsate fără soluţie şi impresia rămâne haotică. *Manea* e mai bogată în aventuri şi colori. Acum, la

jumătatea veacului IX, în timpul împăratului Mihail III şi a fraţilor Metodiu şi Cirit, există un domn Radu la Târgovişte. Bulgarul barduc fură preotulutfManea pe preoteasa Ana, care nimereşte într-o mănăstire la Constantinopol. Manea, plecând după ea, cutreieră Orientul, se găseşte la Bagdad când califul El Mutavechil este ucis, merge cu africanul Mir Benah spre Ural şi e împins într-o învălmăşeală inextricabilă de exotii barbare spre Prut, cu Bassa, fiica lui Mir Benah, care va deveni soţia regăsitului său fiu Radu. Subiectul, ca de *Halima,* e tratat cu o conştiincioasă monotonie şi în obişnuitul stil agasant presărat cu aforisme („Lungă e afară din calc aici pe pământ viaţa omului!").

1960

(G. CĂLINESCU, *Istoria literaturii române de la origini până in prezent,* ediţia a 11-a, revăzută şi adăogita, Editura Minerva, Bucureşti, 1982, p. 514)

în genere, în romanele sale, Slavici a izbutit mult mai puţin decât în nuvele, dar unu] din ele, ***Mara,*** ce! conceput şi scris în bună parte de altfel încă din anii apogeului său creator, rămâne nu numai o mare biruinţă literară a autorului lui, dar una din creaţiile cele mai impunătoare ale romanului românesc.

Romanul ***Mara*** al luî Slavici se impune în primul rând ca o creaţie de o nemaiîntâlnită, în literatura română, soliditate şi masivitate a construcţiei, de o nemaicunoscută densitate a faptelor. Este un roman de tip balzacian, poate cel dintâi cu adevărat de acest tip din literatura română, dar beneficiind de toate experienţele romanului european, îndeosebi rus şi englez, care se adăugaseră între timp şi de care el nu rămăsese străin. Masivitatea şi densitatea romanului rezultă din bogăţia şi precizia amănuntelor, toate foarte caracteristice, care alcătuiesc fundalul social pe care romancierul proiectează cele cinci-şase personaje principale ale creaţiei sale.

Sentimentul puternicei vieţi ce palpită în paginile acestei cărţi scriitorul ştie să-1 facă mai pregnant - ca să nu vorbim deocamdată de intensele ciocniri de voinţe, de marile pasiuni ce devoră pe eroi pe care le întâlnim de asemenea - prin desfăşurarea romanului pe mai multe planuri,•neconcentrând atenţia în mod special asupra unui singur personaj, ci lăsând să se nască impresia desfăşurării vieţii reale, pe mai multe planuri, uneori paralele, alteori întretăiate, în care fiecare personaj este pe rând erou principal. Forţa creatoare a scriitorului şi arta sa sunt aşa de mari că eroii secundari ai romanului sunt tot aşa de vii, tot aşa de impresionanţi ca şi cei principali. Toţi, eroi principali sau secundari, n-au nimic convenţional în alcătuirea lor; au caracterele, prejudecăţile, însuşirile şi defectele oamenilor adevăraţi — lucru cu atât mai important din punctul de vedere al realismului cu cât este vorba fără excepţie de oameni absolut obişnuiţi, simpli, din lumea măruntă a unui târguşor de pe malul Mureşului din Transilvania. Poate datorită acestui fapt, pe care în forme artistice desăvârşite Slavici este cel dintâi care-1 izbuteşte în romanul românesc, se poate spune că eroii din ***Mara*** sunt poate primii dintr-un roman românesc care fac cu adevărat, după vechea formulă, concurenţă „stării civile" - nu în sensul cantităţii, dar în sensul autenticităţii lor.

Din mijlocul acestor eroi, Ia fel de vii, la fel dc plaţi şi la fel de frământaţi de pasiuni şi" de contradicţii interioare totuşi - este aici o nouă victorie pe care Slavici o repurta pe drumul dezvoltării realismului în literatura română - se impune totuşi ca o figură centrală eroina care a şi dat numele romanului: ***Mara. [...]***

Prin problematica şi conflictele lui, prin realismul său critic, prin vigoarea şi masivitatea arhitectonică, prin vibranta şi autentica viaţă a eroilor, prin aceea că e primul roman românesc care evocă într-un prim-plan atât de impresionant

un caracter feminin atât de complex, prin deosebita sa valoare artistică, fără de care toate cele spuse până aici nu ar mai avea nici un sens - prin toate acestea, *Mara* este o mare biruinţă în dezvoltarea romanului românesc, în dezvoltarea realismului în literatura română.

(G.C. NICOLESCU, *Apariţia şi dezvoltarea ro?nanului ca manifestare a adâncirii realismului în literatura română,* în *Analele Universităţii Bucureşti,* Seria Ştiinţe sociale. Filologie, anul X, 1%1, voi. 23, p- 141-143)

Mara lui Slavici reprezintă un moment cu deosebire important în istoria romanului românesc. Nimeni nu mai crease o operă epică aşa de consistentă, aşa de solid construită. De altminteri, nuvelele (unele, ca *Moara cu noroc,* adevărate mici romane) anunţaseră **cU** mai bine de două decenii în urmă evoluţia prozatorului spre specia epică cea mai modernă şi mai larg cuprinzătoare.

Putem spune că în romanul *Mara,* Slavici a fructificat întreaga sa experienţă de viaţă, oglindind în chip complex realităţile micului târg ardelean, intrat în păienjenişul relaţiilor capitaliste. Pe parcursul a nici trei sute de pagini, asistăm la desfăşurarea unei acţiuni care implica o mulţime de probleme sociale dintre cele mai acute. *Mara* este romanul unei familii, al unei iubiri, şi în acelaşi timp un roman care dezbate raportul de adversitate dintre sentimentele fireşti şi cinstite şi prejudecăţile naţionale, dintre demnitate şi sclavie morală, dintre aspiraţia spre fericire şi legiuirile inumane ale orânduirii burgheze. Nici un roman românesc până la apariţia *Marei* (nici chiar *Viaţa la ţară* şi *Tănase Scatiu* ale lui Duiliu Zamfirescu) nu stabileşte aşa de strâns şi de veridic interacţiunea dintre individ şi societate, nici un prozator român (autor de romane) nu văzuse oamenii aşa de concret şi obiectiv, cu calităţile şî

defectele lor, cu pasiunile lor dezlănţuite, izbindu-se de convenienţe şi" prejudecăţi stupide. [...]

Mara este romanul câtorva destine, dar în acelaşi timp este şi un roman-frescă, primul aşa de viguros înaintea lui *Ion* al lui Rebreanu. Autorul se mişcă degajat între orăşelul de meseriaşi şi podgorie, ştiind să picteze etnografic viaţa acestora legată şi de pământ şi dc breaslă. [...]

Desenul se aşterne în linii severe, viguros şi nuanţat, pictorul refuzând să simplifice sau sâ înfrumuseţeze. Personajele lui Slavici sunt angrenate în acţiuni care le pun în mişcare întreaga lor dialectică, interioară şi exterioară, totul fiind bine şi temeinic motivat. Mara e avară, dar în acelaşi timp e tandră cu copiii şi însufleţită de ideea parvenirii lor sociale. Persida e gingaşă, înnobilată de dragoste, dar sfâşiată şi de ambiţii; Naţl îmbină curajul cu laşitatea, sacrificiul cu părerea de râu, tenacitatea cu indolenţa şi supunerea. Ne găsim în faţa unor personaje complexe, aşa cum numai realismul le-a putut scoate la iveală. Ele trăiesc în acţiune, în relaţiile cu oamenii din jur, dar dispun şi de o bogată viaţă sufletească pe care autorul o sondează neîncetat.

(AL. SANDULESCU. *Prefaţă* la loan Slavici, *Mara,* „Biblioteca şcolar ui ui ".Editura Tineretului, [Bucureşti], [1964], p. 12-13, 20, 22)

Nu de puţine ori Mara a fost alăturată avarilor din literatura noastră. Nu e vorba numai de. o exagerare, ci de o denaturare flagrantă a personajului. în realitate, Mara nu e decât extrem de chibzuită. [...] Femeia posedă o rară capacitate de a se chivernisi, şi aceasta nu e, în fond, decât un mijloc de a învinge în viaţă, un aspect al instinctului de conservare, care nu trebuie condamnat. Văduvă sărmană, cu doi copii, Mara ar fi fost condamnată pieirii, ar fi devenit cerşetoare, într-o

alcătuire socială în care toţi se zbat cu disperare ca să-şi câştige existenţa. Dintr-o experienţă care nu era numai a sa, ci a generaţiilor ce o precedase*, Mara ştie că trebuie să aduni „bani albi pentru zile negre", câci dacă tu singur nu te vei îngriji de propriu-ţi viitor, atunci altcineva cu atât mai puţin. ^Spiritul său prevăzător nu e deci, în fond, decât o reacţie de apărare la un mod de viaţă, la un mecanism social de care dacă n-ar fi ţinut seamă s-ar fi pierdut. Acest spirit dc prevedere, de chibzuinţă, o împinge uneori spre manifestări reprobabile. Ceea ce este oarecum în firea lucrurilor, pentru câ un echilibru desăvârşit, în condiţiile date, era imposibil. Dacă Slavici ar fi creat din Mara un model de moralitate, în contextul social şi moral în care-şi' mişca eroina, aceasta ar fi lăsat impresia de neveridicitate si convenţionalism. Asa cum este, Mara e desăvârşită ca personaj tocmai prin complexitatea ei umană, cu alte cuvinte, tocmai prin realismul ei.[...].

Mara nu se putea sustrage unor legi obiective care guvernau societatea în care trăia, în special puterii suverane a banului. Aprecierea oamenilor nu se face, în lumea Marei, după capacităţi sau merite individuale, ci după mărimea averii. Văduva a fost, în viaţa ei, de nenumărate ori jignită pentru că era săracă şi neajutorată. Cu firea ci aprigă şi stăpânită de un puternic sentiment de demnitate omenească, înţeles, desigur, în contextul acelei mentalităţi, precupeaţa din Radna ia o sfânta hotărâre de a sfida pe cei avuţi, depăşindu-i prin avuţie. Alt mijloc de a-şi răzbuna umilinţa ea nu înţelegea şi nici nu-i putem cere să fi înţeles, întrucât Mara e produs! tipic al propriei societăţi. [...] Eroina înţelege foarte bine acest adevăr şi desfăşoară o admirabilă putere de muncă, voinţă şi inteligenţă, pentru a amortiza, în acest fel loviturile soartei. în apriga luptă a vierii, Mara este un erou care a obţinut victoria pentru că şi-a

cunoscut adversarii, nu s-a lăsat învinsă, ci i-a învins adesea cu aceleaşi arme.

(Pompilîu MARCEA, *loan Slavici*, E.P.I,., Bucureşri, 1965, p. 342-343; ediţia a doua ia aceeaşi editura, 1968, p. 335-337)

Adresându-ne operei, mai precis nuvelei *Moara cu noroc* şi romanului *Mara,* va trebui să amintim că tradiţionalul Slavici rămâne încă un scriitor nebănuit de modern. [...]

Şi în *Mara* revine preocuparea pentru zonele psihologiei abisale, finalizându-se de data aceasta din perspectiva parcă a unui scriitor naturalist sau a unui medic clinician - şi urmărind, după o viziune proprie lui Slavici, perfect independentă de a Iui Freud, tocmai faimosul „complex al iui Oedip", căruia întemeietorul psihanalizei i-a acordat atâta semnificaţie.

Lucrul, neobservat până acum de comentatori, se realizează prin urmărirea destinului lui Bandi şi al lui Hubăr, îndeosebi în partea finală a romanului. Bandi, înţelegem din ultimele capitole, este fiul natural al măcelarului Hubăr, şi al Reghînei, o unguroaică de condiţie modestă. Crescut la întâmplare, deoarece mama sa murise după ce a fost părăsită de Hubăr, Bandi e un psihozat, nu un nebun din naştere, cum s-ar părea la prima vedere şi cum au susţinut unii critici. Psihoza lui e urmarea traumei survenite în copilărie - lucruri notate cu mare precizie de Slavici. De aici idealizarea Persidei de către Bandi, în care el se iluzionează a o vedea reînrrupatâ pe mama sa. Aşa se explică devotamentul de câine faţă de ea, precum şi ura latentă faţă de Hubăr. Când tatăl său natural o recunoaşte pe Persida de noră şi vine să-i vadă feciorul, Bandi retrăieşte integral şocul psihic de odinioară. Dacă în Persida transpusese chipul mamei sale, în copilul ei se recunoaşte într-un fel pe sine — şi de aceea îl înfîoară gândul că Hubăr va veni să-şi vadă nepotul; i se năzare că se va repeta drama de odinioară.[...]

Care-i înțelesul de până acum al personajului? Câ în raport cu „adaptabilii" Hubăr, Persida, Naţl, Mara, precum şi în comparaţie cu relativ inadaptabilul Trică, Bandi este *inadaptabilul absolut;* el nu vrea să se „împace" cu Hubăr - şi cu nimeni din cei ce i-au făcut rău cândva. Din acest punct de vedere, Bandi e cel mai „romantic" erou al romanului. (Şi nu întâmplător psihanaliştii au identificat temperamentul romantic, prin definiţie inadaptabil, cu temperamentul schizoid, asemănător cu al acestui Bandi, atât de exact descris de Slavici. Schizoîdia este inadaptarea împinsă în anumite condiţii până la o stare patologică.) Or, în virtutea acestui înţeles, cartea se încheie cu o crimă de resorturi curat psihanalitice. Hubăr, ca să-şi corecteze toate vechile greşeli, după ce-şi recunoscuse nora>vrea să-1 ia pe Bandi cu el la Viena şi să-i facă un rost acolo. îndemnat de Persida, Bandi aparent acceptă, însă minţile lui, numai cu intermitenţe aşezate, se tulbură iar la gândul că se va despărţi de Persida — acest „substitut" târziu al mamei sale. [...]

Evident că, prin crearea Iui Bandi şi prin rolul său în acţiunea romanului, Slavici urmărea scopuri curat etice, privitoare la bunele şi relele raporturi dintre părinţi şi copii. Ciudăţenia însă - aici ca şi în *Moara cu noroc* — e că urmărindu-şi gândul etic prestabilit, Slavici l-a documentat uimitor cu un caz de alienare văzută foarte modern, prin prisma psihanalizei. Şi aici marele său talent epic a corectat ferm ceea cc Slavici - teoreticianul şi moralistul — gândise precar. Cu alte cuvinte, suntem în faţa aceleiaşi polemici paradoxale între înzestrarea creatoare pură şi imixtiunile moralismlui - polemică ce dă un relief atât de singular operei slaviciene.

încât, dacă G. Călinescu - trecând peste reţinerile altora — a recunoscut în *Mara* „un pas mare în istoria genului" romanesc, iar în *Moara* ***cu*** *noroc* — „o nuvelă solidă, cu subiect de roman", timpul a lucrat necontenit în favoarea lor şi astăzi

putem socoti în linişte aceste scrieri drept capodopere. Habitudinile gândirii îi fac pe mulţi să conceapă capodoperele doar în straiele acelui stil sclipitor pe care, evident, *Moara cu norocs&w Mara* nu-1 au. Şi dacă nu-1 au? Aceasta poate însemna doar câ operele în discuţie sunt nişte capodopere în straie de cenuşăreasă, aşa cum - ca personalitate - a fost şi autorul lor, derutându-i pe mulţi cu încetineala lui în gândire şi în toate, încetineala aceasta era totuşi, s-ar zice, semnul poverii unui talent neobişnuit pe care ursitoarele i-l vor fi dat cam pe negândite lui Slavici. Important e însă că i l-au dat!
1968

(George MUNTEANU, *Slavici necunoscutul,* în *Gazeta literara,* anul XV, 1%8, nr. 22,30 mai, p. 7 şi nr. 23,6 iunie, p. 7; *Sub semnul lui Aristarc,* Editura Eminescu, 1975, p- 246-255)

Toată atenţia comentatorilor s-a învâtrit în jurul personajului Mara: femeie energică, amestec complex de avariţie abstractă şi pasiune filială — totul în numele datoriei de a-şi asigura viitorul copiilor. [...]

Adevăratul roman este nu *Mara,* şi nici chiar drama erotică pe fond etnic. Eroii vii, tulburători, sunt Persida şi Naţl. în ei destinul Marei acţionează *procesual,* şi modul în care Persida, de exemplu, *trăieşte acest proces,* care e mai mult decât iubirea, constituie tema internă a romanului. Titlul romanului nu denumeşte un personaj, ci o categorie: *Mara* de pe copertă nu este Mara din paginile cărţii. [...]

Stilul acestui roman, de care vorbim, este „tragic", are o demnitate rigidă. Frazele, cuvintele par aşezate şi limpezi, au o pondere statornică, un fixism crispat. Prozatorul nu-şi poate îngădui să urmeze abisurile existenţiale presimţite în eroii lui, stilul său este un „rezumat", un fel propriu de a potoli şi ordona viaţa lor chinuită şi năvalnică. Stilul e, pentru scriitor, leacul bolii conţinute de existenţă în manifestările ei individuale. Stilul

e, deci, un calmant al tensiunii existențiale. încât se naște întrebarea dacă, în ultimă instanță, acest stil plin de rigoare, de precepte și convenții^ceremoniale este, cum se suie, o expresie eliberată ori constrângere a expresiei, o aboliretragicâ a ei. în sfârșit, să adăugăm că nimic din *acest* roman nu le anulează pe celelalte, ba chiar le conține pentru că fără ele n-ar fi putut exista. Romanul dramei etnice, al constrângerii normative, al rigorismului moral și al stilului existențial coexistă într-o unitate dialectică.

(Constantin STĂNESCU, *„Mara" și securitatea criticii,* în *Luceafărul,* anul XI, nr. 48, 30 noiembrie 1968, p. *3; Cronici literare,* Editura Cartea Românească, București, [1971], p. 13–18}

Este aproape de neînțeles cum nu s-a observat că, de fapt, personajele prozei lui loan Slavici reprezintă realizarea integrală a unor destine prestabilite și inflexibile, supuse unui cadru material de excepțională elementari ta te, care se constituie de cele mai multe ori într-un catalizator al împlinirii fatum-ului prin supunerea indivizilor. De asemenea este la fel dc ciudată ignorarea predilecției autorului pentru firile de mare energie vitală, apetență așa de comună ardelenilor, de la Rebreanu sau Pavel Dan la Nicolae Breban. [.. -l

Mara este un roman al predestinării, al împlinirii punct cu punct a unui „program" existențial. Tezismul cărții, de care s-a făcut caz, este însă unul adânc, de substanță, nu doar aparent, superficial, cum s-a zis. în fond esre vorba de o concepție a expierii păcatului prin suferință și chiar moarte. Dar culpa nu ține atât de fapt, nu este adică de ordin material, cât tine de alcătuirea intimă a personajelor. Autorul, și aici ca și în alte scrieri, face elogiul armoniei și al echilibrului interior, altfel spus, al unui fel de viață mediocru, lipsit de durere și zbucium. Romanul se cheamă *Mara* pentru că eroina cu acest nume e

prototipul unei existențe realizate exclusiv în plan domestic, deși personajul care domină categoric cartea este Persida. [...]

Centrul de iradiatie al romanului este iubirea satanică dintre Persida și Națl, care amintește mult de Manon și cavalenil Des Grieux. Dar dragostea lor este, o data mai mult un instrument al destinului. Pasiunea celor doi, sălbatica și neînfrânta atracție dintre fiul măcelarului și fata podăriței, este distructivă, omucigașă: „însoțirea noastră. nu poate sâ ducă decât la moartea dc om", spune Națl. Printr-un lung șir de suferințe, Persida va fi readusă pe făgașul existențial al măsurii sale; tot cuplul Națl-Pcrsîda va favoriza și împlinirea ultimului act al soartei, uciderea dementă, însă perfect integrată în structura romanului, a lui Hubăr de către Bandi. Tidul ultimului capitol, *Pace și liniște,* nu e deloc ironic, ba dimpotrivă. Odată realizat și ultimul punct al destinului, pacea ș! liniștea vor domni într-adevăr. Tot ceea ce depășea norma a fost retezat.

Se observă repede că toate firele converg către acest final. Națl vorbește de moartea pe care o va aduce însoțirea cu Persida. Hubăr, tot timpul cu nostalgia orașului natal, are spre sfârșit sentimentul că a fost admis, în sfârșit, în colectivitatea ce-l refuzase. Dar nu e decât împăcarea de dinaintea morții. Persida, doar presimțise nenorocirea [...]. Persida face aici oficiu] de Casandrâ cobitoare.

Multă vreme ignorat, abia de curând evaluat de către G. Călinescu „aproape o capodoperă", romanul lui Slavici vădește, la o lectură eliberată de sub tirania locurilor comune și prejudecăților deformatoare, calități surprinzătoare. Marea concentrație dramatică, densitatea mișcării epice subsumate unei „idei" generale de o veritabilă modernitate, fac din *Mara* un monument literar de inegalabilă valoare a cărui însemnătate a fost poate ignorată de însuși autorul ei. Romanul românesc

primea, încă de la începuturile sale, afluxul vital al literaturii ardelene.

•i

(Mircea IORGUI.ESCU, *Mara — un roman al predestinării*, în *Tribuna*, anul XIII, nr. 19, 8 mai 1969„p. 3)

Acţiunea romanului se desfăşoară la Lipova şi Radna, cu împrejurimile, precum şHa Arad şi Viena. Scriitorul situează acţiunea în ţinutul natal şi faptul acesta are o importanţă excepţională, deoarece el se opreşte la o lume pe care o cunoaşte bine, care s-a verificat, nu o dată, din nuvele şi chiar din poveşri şi comedia *Fata de bîrău,* lucrarea sa litetară de debut. Descoperim în roman şi câteva indicaţii, care arată că acţiunea începe îndată după 1848 şi se termină în 1860. Desfăşurarea ei are loc, aşadar, în anii fermului absolutist, când Curtea din Viena ia măsuri severe ca popoarele din imperiu să nu se mai ridice împotriva stăpânirii, cum făcuseră în 1848-1849. j „Beamterii", care împânzesc provinciile locuite de populaţia negermană, ca şi germanii stabiliţi mai înainte în aceste ţinuturi şi care practică de obicei felurite meserii, se bucură de mare trecere şi au un cuvânt greu de spus în treburile politice şi în administraţia locală, unde nu se face nimic fără ştirea lor. Determinarea cadrului istoric este importantă, de vreme ce Slavici descrie în roman viaţa, nu numai a unor familii româneşti, ci şi germane. (...)

Critica literară vorbeşte cam mult despre „fresca socială" din *Mara,* deşi fără temei. Câmpul de observaţie al scriitorului se lărgeşte spaţial în raport cu „novelele din popor", însă fără a depăşi graniţele din *Pădureanca.* Slavici realizează totuşi un roman şî încă unul dintre cele mai importante în evoluţia genului. Cuvântul hotărâtor îl are aici nu „fresca socială", înţeleasă ca o cuprindere a cât mai multor categorii sociale - de s-ar putea toate - şi dintr-o zonă geografică cât mai extinsă, ci investigarea în adâncime a aceleiaşi lumi pe care am întâlnit-o, însă în alt stadiu de dezvoltare, şi în povestirile săteşti şi romanul ţărănesc.

Cercetarea romanului *Mara* se impune să fie făcută cu o asemenea perspectivă şi dacă lumea zugrăvită de Slavici nu mai este cea a satului de peste munţi, ci a micului orăşel transilvănean, ea nu diferă şi structural. Este acesta aspectul cel mai important şi tocmai el este pierdut din vedere cel mai adesea. Viaţa meseriaşîor descrisă în *Mara* se desfăşoară, ca şi cea a eroilor din povestirile săteşti şi romanul ţărănesc, în cadrul unor legi nescrise nicăieri, dar statornicite prin tradiţie şi de la care inşii nu trebuie să se abată. [...]

Mara este un roman „modern", prin realizarea artistică, nu însă şi prin problematică, chiar dacă se descrie oraşul. [...] Guvernează, în lumea meseriaşilor, a căror viaţă o înfăţişează scriitorul, nu legile, ci vechile tradiţii. Structura sufletească a eroilor este ţărănească. Lipova, Radna şi chiar Aradul, oraşele unde se petrece acţiunea, erau sate ceva mai răsărite. Viziunea artistică însăşi, care prezidează la organizarea materialului, este, cum s-a putut vedea, cea din povestirile săteşti. Lumea meseriaşilor se înfăţişează ca *lume închisă,* ca şi satul, cu vechi tradiţii şi obiceiuri. Se lărgeşte însă cadrul şî trecem de la *sat,* la *provincie. Mara* este, sub raporrul viziunii artistice, roman ţărănesc *(Bauernsroman).* I.umea meseriaşilor este o lume pentru sine, cum este şi cea a satului din povestirile săteşti. [...]

Descrierea vieţii meseriaşilor este reluată de Slavici în romanul *Din două lumi,* pe care îl publică în ziarul *Minerva* în 1908-1909. Scriitorul zugrăveşte viaţă meseriaşilor, de astă dată bucureşteni, cu o viziune modernă, ce trebuie pusă în legătură cu activitatea sa politică din aceşti ani. Ocupă locul central în roman prezentarea procesului de dezagregare a vieţii de familie şi a breslelor meşteşugăreşti sub presiunea concurenţei capitaliste. [...]

Activitatea de romancier a Iui Slavici reflectă, ca şi celelalte sectoare ale creaţiei sale, aceeaşi inegalitate şi de la *Mara* trece la „naraţiunea istorică", cu realizări parţiale, spre a ajunge la romanul popular, cu puternice trăsături foiletonistîce şi chiar la romanul-cronică, în înţelesul de consemnare de date'şi întâmplări. Nu a depăşit faza iniţială nici planul de a realiza o suită de naraţiuni în care sâ fie înfăţişate momente din istoria poporului nostru. Epocile din istorie Ia care s-a oprit nu ne pot fi însă indiferente: vremea năvălirii popoarelor migratoare *(Din bătrâni),* a lui Mihai Viteazul *(Vântură-Ţară),* anii de după revoluţia din 1848 şi dinainte de Unirea Principatelor *(Corbeiu, Din păcat în păcat),* ai războiului pentru independenţă *(Cel din urmă Armaş).* Ultimul roman se înrudeşte îndeaproape cu scrierile memorialistice. „Naraţiunile" nu se înscriu printre marile realizări" artistice, dar nici nu coboară aşa de jos încât sâ nu se desprindă dîn ele o figură care să reţină atenţia, o scenă ori o descripţie memorabilă. Slavici merge, nu o dată, pe urmele înaintaşilor, dar nu este mai puţin adevărat că „naraţiunile" cuprind multe elemente care fac din scriitor un precursor al multor prozatori români, începând cu Sadoveanu şi Agârbîceanu şi trecând la Rebreanu, I. Teodoreanu şi G. Călinescu. Slavici rămâne ca romancier prin *Mara,* „cea mai expresivă operă epică apărută între 1880—1900, ba chiar... cel mai bun roman al nostru înainte de *Ion"*[1].

Mara se înscrie ca o mare realizare a genului prin capacitatea în crearea de personaje cu mare forţă de generalizare, prin construirea unui conflict puternic, condus cu desăvârşită stăpânire a mijloacelor artistice, precum şi prin privirea pătrunzătoare asupra vieţii de familie a meseriaşilor transilvăneni dc la jumătatea veacului trecut.

[1] **Şerban Cioculescu, *Curs de istoria literaturii române moderne, literatura militantă.* Partea a Il-a, Iaşi, 1947 (lirografiat), p. 51 *(n.a.).***

(D. VATAMANIUC, *loan Slavici, Opera literară.* Bucureşti, Editura Academei, 1970, p. 183, 184,188-189, 198)

Când a început să publice *Revoluţia din Pârleşti,* redacţia *Gurii satului* îndemna într-o notă: „Recomandăm on. public în deosebită atenţie acest roman picant, ce are să apară în mai mulţi u-ri., cu ilustraţium". Este astăzi greu sase verifice în ce măsură i-a interesat pe cititori această operă de început a lui Slavici, dar probabil că răsunetul ei nu a fost prea puternic. Desigur, nuvela nu este lipsită de calităţi în ceea ce priveşte ideile, tema, prezentarea personajelor etc. De asemenea, găsim în *Revoluţia din Pârleşti* nume de localităţi (Vezura) şi de personaje (Mitru Florii Pascului, Pintea) la care Slavici va reveni în scrierile de după 1873, precum şi procedee stilistice folosite ulterior (de exemplu, în *Popa Tanda) [...].*

Meritele nuvelei, deşi apreciabile, nu compensează decât în parte slăbiciunile acesteia: compoziţie precară, aglomerarea acţiunii cu amănunte nesemnificative, portretizări stângace, ortografie latinizantă, neglijenţe de limbă, abuz de barbarisme şi de termeni regionali ardeleneşti. [...] Slavici si-a dat seama - cred - de aceste slăbiciuni, lăsând nuvela uitată în paginile *Gurii satului.*

(losif PERVAIN,/a-Hi i'iiwV/, *UI „Revoluţia din Pârleşti"*, in voi. *Studii de literatură română.* Editura Dacia, Cluj, 1971, p. 437—438)

Romanul *Mara* - apămt mai întâi în revista *Vatra* din 1894 şi apoi în volum în 1906 - este superior tuturor romanelor scrise până la această dată în literatura română, inclusiv acelea ale lui Duiliu Zamfirescu, care s-au bucurat de mai multă simpatie si preţuire din partea contemporanilor decât ale lui Slavici şi chiar din partea posterităţii până mai deunăzi. Teza

morală - căci, consecvent cu sine însuşi, scriitorul o face sâ apară şi aici - este acum mai nobilă şi mâi cuminte, total acoperită, motivată de fapte. Slavici voieşte să arate că dragostea curată şi mai ales iubirea copiilor, întemeierea unei familii şterg orice urmă deosebitoare între oameni aparţinând diferitelor naţionalităţi ori confesiuni. Aspra şi strângătoarea Mara, ca şi îndărătnicul şi puţin cam sucitul Hubăr îşi înmoaie inimile în faţa spectacolului frumos, înduioşător, al copilului copiilor lor.

Principalul este însă - din punctul de vedere al artei — că teza este completamente absorbită în puternica senzaţie de viaţă şi adevăr. [...]

Prozatorul a surprins cu ascuţime un moment social-istoric foarre caracteristic întrucât priveşte ridicarea burgheziei comerciale din orăşelele de pe Valea Mureşului şi din câmpia Aradului. Ea nu provine din rândul mahalagiilor, ca Jupan Dumitrache, ci mai degrabă din ţărănime. De altă parte, în Ardeal, împrejurările sunt de aşa natură, încât ascensiunea se bazează mai mult pe întrepiditatea economică, pe energie, muncă şi răbdare, foarte puţin, deloc chiar în acest caz, pe tertipurile politice. Pe la mijlocul secolului trecut, târgurile din mănoasa câmpie a Aradului, cum ar fi Radna şi Lipova, de care e vorba în roman, au cunoscut o mare înflorire a negoţului şi a meşteşugurilor. Numai leneşii - pare a lăsa să se înţeleagă scriitorul, foarte pe departe de astă dată - rămân săraci. Mara este o mare energie, care din nimic realizează o avere considerabilă. începe cu negoţul mărunt de zarzavaturi şi peşte. Curând însă banii strânşi cu zece capete sunt plasaţi în afaceri de anvergură, şi toată lumea ştie cât de bogată este. începe s-o respecte şi s-o admire. Nu-i adevărat că am avea a face cu un Harpagon ori cu un Hagi Tudose feminin, ba nici măcar cu un Grandet. Zgârcenia, câtă este în caracterul Marei, apare mai curând ca rezultatul unei vieţi dure, austere, pe care femeia o foloseşte drept principala ei armă într-o lume pusă pe căpătuială pe toate cărările. De aceeaşi natură este şi şiretenia cu care caută a-şi educa şi instrui copiii, gândind foarte practic şi lucid viitorul lor, apelând la bunătatea maicii Aegidia s-o primească pe Persida la călugăriţe sau folosindu-se de slăbiciunile menajului Bocioacă, în vederea carierii de meşter cojocar a lui Trică. în fond, mentalitatea precupeţei este aceea a unei ţărăna care, intuitiv mai mult, ştie că instituţiile- cum ar fi pensionatul de pe lângă mănăstire - sunt datoare să sprijine ridicarea celor de jos şi nu-şi face un scrupul prea mare umilindu-se şi arătând că nu are cu ce să plătească întreţinerea în scoli a copiilor. Aceeaşi mentalitate ţărănească o face să treacă uşor peste sensibilitatea lui Tricâ, adolescentul asaltat de frivola nevastă a lui Bocioacă. Momentul trebuia neapărat exploatat în scopul punerii la cale a unei căsătorii avantajoase cu fata bogatului staroste şi patron. Mara îl dăscăleşte pe necoptul fiu în chipul cel mai practic cu putinţă, înlăturând mofturile sentimentale şi punându-i în faţă realitatea brutală:

„Nu este singura mamă care-şi mărită fata după băiatul ce-i place. Ţine-o cu vorba până ce nu-ţi dă fata ş-o să ai soacră care se teme de tine şi nu ţi se urcă-n cap. Fii, Trică, băiat cuminte. Fata e bună, frumoasă şi cu avere, intri în casă bună şi, dacă eşti om, faci ce vrei din ea."

Personajul este simpatic, şi chiar aşa îl vede şi autorul, cu toate câ îl dezbracă nemilos de orice urmă de idealitate.

(Ion ROTARU, *han Slavici,* în *O istorie a literaturii române,* voi. I *{De la origini pană la 1900),* Editura Minerva, Bucureţri.1971, P- 505-506)

Dipticul de romane istorice - *Luca* şi *Manea,* din ciclul nedus la capăt al unor naraţiuni sub titlul *Din bătrâni-nu* e lipsit nici de fiorul tragic, nici de forţa de a crea oameni în mişcare vie, nici de capacitatea de penetraţie a autorului în

meandrele sufleteşti adânci ale personajelor sale — mai ales ale celor feminine —, nici de darul evocării şi al realizării atmosferei de epocă. Etnograficul se converteşte aici în arhaic şi atunci când acesta din urmă nu se depărtează prea mult de cel dintâi, nu apar stridenţe. Dar distanţa în timp e prea mare — până»la secolele VI şi IX, în perioada cea mai nebuloasă a istoriei noastre — şi lipsa substanţei de viaţă se resimte. Ca să umple golul inevitabil, Slavici se lansează în conturarea unei vaste fresce istorice, acoperind o zonă de la crestele Bucegilor până la califatele arabe din Asia Mică. Naraţiunea se transformă într-o încâlcită lecţie de istorie, iar viaţa sufletească a personajelor principale se complică, inutil şi la suprafaţă, cu disputele teologice ale epocii. Slavici istoricul intră în dispută cu Slavici cunoscătorul de oameni, şi ceea ce pierde cel dintâi, prin nesiguranţa informaţiei, nu poate suplini cel din urmă. Totuşi, comparând ciclul *Din. bătrâni* cu puţinele noastre romane istorice anterioare — chiar cu *Unita* lui B.P. Hasdeu — întâlnim în el o operă net superioară acestora, în amploare ca şi în profunzime umană, şi nu exagerăm văzând în Slavici un crearor al acestui gen şi un deschizător de drumuri, pentru M. Sadoveanu în primul rând.

Romanul *Corbei* reia o temă frecventă în nuvelistica târzie a lui Slavici: aceea a singuraticului închistat în el - ca să se apere de lumea înconjurătoare - descliizându-se sufleteşte târziu, sub farmecul eternului feminin şi al tinereţii acestuia. In descifrarea mecanismului acestui delicat proces sufletesc, Slavici se dovedeşte maestru, realizând pagini care prevestesc *Adehi* şi *Enigma Otiliei.* Dar lipsa de aderenţă a lui faţă de lumea oraşelor de dincoace de Carpari şi convingerea lui că oamenii ei nu se pot salva doar prin ei înşişi, complică inutil şî păgubitor acest proces printr-o revelare paralelă a binefacerilor religiei creştine în sufletul personajului principal. Corbei devine astfel prototipul eroilor de roman zbătându-se între „legea trupului" şi „legea minţii", care vor constitui mai târziu caracteristica dominantă a scrierilor unui Agârbiceanu şi ale unui Gala Galaction.

Aceeaşi pecete o poartă şi romanul *Din păcat în păcat.* Eroul lui, un bucovinean venit în Iaşi, se simte străin în societatea de acolo, imorală în toate componentele ei. Spre deosebire de Corbei, el nu îşi apără integritatea morală însingurându-se, ci şi-o fărâmă treptat, adaptându-se mediului, mai ales sub influenţa altei trăsături a eternului feminin: senzualitatea. Ajuns pe marginea prâpastiei, autorul îl salvează printr-un artificiu, călugărindu-I brusc.

Scris, ca şî *Din păcat în păcat,* în ultimii ani ai vierii lui Slavici, romanul *Cel din urmă Armaş* nu deschide, ci continuă o cale, de astă dată şi mai bătută în epica noastră: romanul „căderii neamurilor", al prăbuşirii morale şi sociale a boierimii. Eroul, moşier cu studii frumoase în străinătate, vrea să se întoarcă „lângă părinţi", cultivându-şi cu mijloace moderne moşia, ca şi Matei Damian din *Viaţa ba ţară.* E atras însă de tentaţiile Capitalei, ajungând să-şi toace averea la Paris. Dovedindu-se lui însuşi ca un nemernic urmaş al neamului vechi al Armaşilor, se sinucide. Nercprezentând nici o noutate, romanul a fost tratat cu indiferenţă, atât la apariţie, cât şi mai târziu. Judecata este excesivă, *Cel din urmă Armaş* fiind totuşi opera unui prozator care nu a pierdut cu totul cheile descifrării sufletului omenesc. în plus, romanul e un foarte interesant document de epocă - unul dintre romaneie-cronică din viaţa Capitalei, abundând la noi după primul război mondial - cu acţiunea de astă dată strămutată puţin mai departe de acel „sfârşit de veac în Bucureşti", pe care îl va evoca mai târziu Ion Marin Sadoveanu. Fără a beneficia de cunoaşterea intimă a vieţii Capitalei din epica lui Ion Marin Sadoveanu, romanul lui Slavici rămâne interesant mai ales prin fresca vieţii literare din Bucureşti, în care apar, nedeghizate, principalele personaje

ale „junimii", în frunte cu Maiorescu şi Caragiale. E adevărat, toată această amplă evocare nu se îmbină cu desinele eroilor cărţii, îi rămâne exterioară, dar nu mai puţin atractivă în ea însăşi.

Mai realizat - şi tot atât de nedrept şi sumar judecat de critica literară a trecutului apropiat - e romanul *Din două lumi.* în centrul acţiunii se află de astă dată un personaj care nu aparţine nici uneia dintre cele „două lumi", pe care Slavici le vede permanent în antiteză, în epica anilor săi târzii: boierimea şi cei mărunţi. Fira, fata unui fierar, trecând prin şcoală, e prinsă de nostalgia evadării din lumea ei, Situaţia, care era văzută humoristic în comediile din secolul trecut, acum devine tragică, prevestind eroina de mai târziu a romanului *Diplomatul, tăbăcarul şi actriţa,* de Carol Ardeleanu. Fira e atrasă de „cealaltă lume",,a boierimii, şi nu poate rezista insistenţelor „coconaşului" Văleanu, donjuan facil, care ajunge până Ia urmă să fie ucis de un ţăran de pe moşia lui. Dar nici lumea fierarului nu rezistă oraşului tentacular. Dinu - meseriaş, cinstit, rămas tutorele familiei după moartea fierarului - e implicat într-un proces de Vlaicu, arendaşul moşiei Iui Văleanu, şi pierde şi ce brumă agonisise el. Fira moare din pricina remuşcărîlor, iar Dinu se întoarce în satul lui, împreună cu Marghioala, servitoarea credincioasa a fierarului. Vâna caracterologică a lui Slavici nu se dezminte nici aici, când e vorba de lumea fierarului sau a sătenilor de pe moşie. Dar când apare în scenă „lumea bună", limbajul rural al Iui Slavici sună strident. [...]

în ceea ce priveşte romanul, capodopera lui Slavici rămâne *Mara.* Scris Ia puţin timp după cei şase ani petrecuţi din nou în lumea transilvăneană, în redacţia *Tribunei* şi în peripeţiile care i-au urmat, romanul e plin de seva puternică a acestei reîntâlniri. Lume a oraşului e şi aici, viziunea dramatică a vieţii în antinomiile ei crâncene e aceeaşi, obişnuită lui Slavici şi

dominată de rigorismul lui etic. Dar e lumea adolescenţei lui cu atât de dese peregrinări spre târgul Aradului. E o lume văzută din lăuntrul ei, ştiută până în detaliile ei infinitezimale, în care Slavici se mişcă cu o siguranţă ce se comunică şi personajelor sale. Cu toată complexitatea lor, cu tot dramatismul situaţiilor în care ajung, nimic din vorbele, gesturile şi atitudinile lor nu distonează, nimic nu destramă unitatea de atmosferă a întregului. La fel cu capodoperele nuvelisticii lui, romanul *Mara* e un bloc monolit, în care masivitatea nu e dezminţită prin detaliile de fineţe, fiindcă această minuţie e la obiect, lumea lui nestând în antiteză cu cea a autorului însuşi. Publicat fără mult ecou în *Vatra*[1] în 1894; înţeles deplin şi elogiat fără rezerve de N. Iorga la apariţia lui în volum, în 1906; redescoperit în 1941 de G. Călinescu, romanul *Mara* cunoaşte astăzi o glorie care ameninţă să pună în umbră nuvelistica lui Slavici, ceea ce n-ar fi drept. Echilibrând-o în ceea ce priveşte valoarea artistică, *Mara* nu a înrâurit mult evoluţia romanului românesc, pe când apariţia nuvelisticii Iui Slavici a avut urmări profunde pentru proza epică românească.

{Ovidiu PAPADIMA. *loan Slavici,* in volumul colectiv *Istoria literaturii române,* III. *Epoca marilor clasici,* Editura Academiei. Bucureşti, 1973, p. 415-417)

Ce s-ar fi întâmplat în cazul când căsătoria tinerilor s-ar fi înfăptuit peste voia părinţilor, în îngrădirile sociale date, se vede din *Mara,* roman al cănii conflict se construieşte pe aceleaşi elemente, consemnat în formele specifice ale convieţuirii diferitelor naţionalităţi în Transilvania secolului trecut. [...]

Tragicul întregii situaţii aici se înnoadă într-un conflict fără ieşire. Persida îl urmează pc Naţl simţind că el n-ar fi avut nenorocirea dacă n-ar fi întâlnit-o pe ea, dacă ea nu l-ar fi

[1] **în textul lui Ovidiu Papadima greşit: *Tribuna* («. *ed.)***

ademenit. I,a mănăstire, unde mama ei o dăduse, o călugăriță îi predica o morală a temerii de Dumnezeu, sfătuind-o să-şi stăpânească inima. Dar'fata optează pentru altă morală, chiar fără voia ei fiind, care dă necesității înțelesul responsabilității personale depline, morala omului ce acționează singur în fața unui destin de care el nu este vinovat [...].

Admițând, cum se susține, că „numai pe tărâmul credinței în libertatea voinței şi absolutitatea idealului moral poate tragicul sâ apară"[1], am putea defini ca sentiment tragic această automustrare a personajului lui Slavici, ea conținând virtual toate nenorocirile ce se vor înlănțui în acțiune, ca urmare a însuşirilor deosebite ale Persidei, descoperite în ciuda moralei bisericeşti sau a prejudecăților întreținute de rânduielile vremii. întâlnirea hotărâtoare a celor doi în această alternativă se petrece. E1, certat de tatăl său, ştie că chiar dacă s-ar împăca pentru cele ce se întâmplaseră între ei, n-ar mai avea pace, căci este certat cu el însuşi pentru suferințele ce au avut de îndurat din această cauză, şi de aceea o roagă pe ea să-1 lase gonit de soarta lui. Ea vrea să-1 scoată din întunericul în care căzuse, luminându-i viața cu iubirea ei, dar spre nenorocirea ei, căci el, ca să-şi apere propria teamă, va spune altora că ea nu-1 lasă în pace, deşi când ea este acuzată de aceasta el recunoaşte că „ea numai binele mi l-a dorit, dar sunt blestemat eu".

Cu cât mai mult simțea primejdia şi nu vedea nici un bine în fața ei, cu atât Persida, o dată hotărâtă, nu putea să-şi schimbe soarta, nerâmânând decât sâ facă pe răspunderea ei ceea ce răcea st să meargă cu inima întreagă înainte. Față de tot ceea ce fusese altă dată sfânt pentru ea, învățat la mănăstire, era acum cu totul alta. Pentru că nu putea să-şi schimbe hotărârea şi-a schimbat vederile, ca să fie împăcată cu sine.

[1] **Paul Ernst, *Der Wegzur Fonn,* cit. l. Volkelt, *Aesthetikdes Tragîschen,* Miinchen, 1923, p. 28 *(n.a.).***

Şi aceasta va fi vina tragică a Persidei. Şi, acceptând că în tragic măreția omului trebuie privită drept cauza suferinței şi prăbuşirii sale[1], nu e nevoie ca personajul să aparțină categoriei sociale a celor lipsiți de griji, când şi în categoria celor copleşiți de ele omul găseşte *în el însuşi* forța de a se opune oricărei oprelişti exterioare, ea provocând în cele din urmă prăbuşirea lui. Greul vieții îl va duce astfel Persida, tocmai pentru câ ea şi-a asumat o răspundere cu orice risc [...].

Dând necesității morale înțelesul tesponsabilitații personale depline, Persida de la început a optat pentru responsabilitate şi nu pentru mântuire, responsabilitatea menținând-o într-o „situație-limită", adică în una simțită şi gândită ca insuportabilă, deşi inevitabilă, pentru că drumul până aci trebuia sâ dea vieții ei un sens, fără de care ea nu era nimic. Intre a da totul şi a nu avea nimic, nici o deosebire nu este, în mod absolut, dar uman vorbind nu e acelaşi lucru a nu avea nimic şi a da totul. Persida a dat totul fără a mai avea nimic, pentru că ea nu ta a rugi de vină s-a gândit, ci la a merge spre ca.

Iată deci ce însemna, din exterior privind responsabilitatea Persidei, o cununie fără binecuvântarea părinților, când părinții nu fac decât să se supună unor prejudecăți pentru care omul nu înseamnă nimic. HubernaţI avea dreptate: minciună, o înşelătorie a fost cununia lor, căci cununia se face nu pentru Dumnezeu, care le ştie toate, ci pentru lume. [...]

Tatăl lui Naţl, ca personificare a acestei lumi, este umbra care întreţine întreaga atmosferă pentru aşteptarea catastrofei. Fiul o ştia aceasta, de aceea îl considera vinovat de toate, urându-1 şi înfruntându-1, şi de aceea silit să plece de acasă, urmat de Persida. [...]

Dar ce-a păcătuit atunci sărmanul Huber? Fiul era gata să-i ierte totul, neputând scăpa de gândul câ viața nu c decât o

[1] **1. Volkelt, *op. cil., p.* 87 *(n.a.).***

pedeapsă, pe care nu-ţi rămâne decât sâ o porţi cum ţi-a fost hărăzită, că suferind re curaţi de păcat. Şi de aceea i se părea acum că Persida este anume născută ca să-1 despartă de părinţii lui, pentru ca priutr-însa sâ sufere ei şi ai lui, explicându-i şi ei câ Bandi îi este frate şi el este izvorul tuturor nenorocirilor. [•–]

F.pisodul final ***a*** fost considerat în unele comentarii ca neaşteptat şi forţat. Dar pentru lecţia morală pe care Slavici dorea să o dea prin romanul său, nici nu se putea ca tatăl vinovat să nu fie pedepsit chiar de fiul său tăinuit, căci Huber trebuie să fie victima prejudecăţii lui şi nu cei ce o înfruntaseră. Pentru ca aceştia sâ poată trăi adevărata lor viaţă, aşa cum se arata ea după înlăturarea vechilor piedici, trebuie să dispară şi adevăratul vinovat odată cu ele. Astfel sc împlineşte o justiţie, pe care personajele lui Slavici o privesc ca pe o fatalitate. Şi, adăugăm, o faralitatc tragică,*pentru că vina tragică nu se confundă cu vina morală, ci o include numai în suferinţa tragică moral bazată pe vină. Bătrânul Huber preia asupra lui întreaga vină a celorlalţi, pregătind-o pentru propria sa cădere, pe care a aşteptat-o până când şi el, singur, cum ceilalţi au fost până atunci, va alege responsabilitatea personală deplină a întâmplărilor nenorocite de până atunci.

In acest fel este deci Slavici un scriitor *moralist,* şî nu în sensul *predicilor* bisericeşti, ca scriitor realist ce observă în întâmplările oamenilor, semnificaţia tragică a zbuciumării lor. Privită sub acest raport, proza scriitorului este în adevăr o frescă balzaciană, cu tipuri bine conturate în toate trăsăturile lor, viciate de factorul social, dar luminate de ideea înălţării lor tragice. Eroii, reprezentativi pentru drama socială a epocii, se luptă, suferă, aleg, constrânşi uneori de propria lor libertate ca de o necesitate să ajungă în situaţii-limită, înfrânţi alteori de propria lor pasivitate şi nehotărâre, dar au totdeauna o măreţie umană ce realizează o trans-substanţiere a caracterelor

şi evenimentelor, într-un conflict cu rădăcini în istoria socială. Dacă ei nu ştiu totdeauna de unde le vine nenorocirea, căutând în propria lor vină cauza catastrofei lor, acţionează totuşi ca şi când sunt *ei înşişi* izvorul propriilor lor acţiuni. Acesta este tragicul măreţiei şi căderii lor.

Astfel deci este Slavici, reprezentativ în literatura română prin realismul tragic al prozei sale, care părăsind oarba imitare a concepţiunilor străine, cum spunea Maiorescu, s-a inspirat din viaţa proprie a poporului său, pentru ca, îmbrăcând-o în forma estetică a artei universale, să întâmpine un răsunet de iubire in restul omenirii, ca o parte integrantă a ei.

{Eugen TODORA.N, *Realismul tragic în opera lui han Slavici,* in voi. *Secţiuni literare,* Editura Facla, Timişoara, 1973, p. 128-137)

Dacă urmărim linia de acces cea mai evidentă a cărţii, aceea a subiectului său, *Mara* e un roman despre *iubire* şi *căsătorie.* Pentru prima oară, Slavici aşează în succesiunea lor reală şi completă aceşti termeni, de unde până acum privise şi dezvoltase separat pe unul sau pe celălalt. *Mara* nu poate fi înţeleasă decât prin ansamblarea, opoziţia şi continuitatea lor. [...]

Persida e cel mai complet dintre caracterele descrise de Slavici, pentru câ personajul se arată avizat asupra formării lui, prin educaţie morală şi religioasă şi prin deprinderea, consecutivă acestora, de a se analiza, înţelege şi evalua. Până acum, personajele lui Slavici erau cel puţin inocente in materie de cazuistică, procesul lor sufletesc fundamental era unul de camuflare, mai mult sau mai puţin conştienta, a adevărului despre ele însele. Instinctul autoconservării diminua capacitatea de înţelegere şi abstinenţă. [...] Cel mai complet personaj al lui Slavici va face însă experienţa slăbiciunii şi căderii spre a se desăvârşi.

Persida e construită inițial de educația mănăstirească ca anri-natură, anti-fîre, opoziție şi reprimare a instinctualului, impulsivului, obiceiului înrădăcinat organic. Maica Aegidia a încercat sâ extirpe toate deprinderile de comportament firesc şi nesupravegheat care caracterizau copilul sălbăticit, puternic şi extrem de personal al Marei. Persida va fi transformară într-o fecioară suavă şi distantă, practicând un adevărat cult al ordinei pedante şi al disciplinei perfecte. Mama ei se înspăimântă, crede că a pierdut-o când o vede posedată de mania curățeniei aseptice, a desăvârşirii sterile si nemişcate.

Persida e *„papistăşită",* lucru nu îndeajuns remarcat în interpretările dc până acum ale romanului. Educația religioasă în spirit catolic, din care ea nu-şi însuşeşte dogmele şi principiile, cî numai anume deprinderi morale şi un sentiment general al vieții, respectate cu o'obediență superstițioasă şi tenace, e principala răspunzătoare de metamorfoza sufletească prin care trece fata. Mănăstirea îi împrumută acea tipică demnitate de sine, care pretinde o permanentă construcție a eului prin respectarea datoriilor. [...]

De ce *Maro!* Personajul, central ca frecvență a aparițiilor şi intensitate a preocupărilor, este Persida. Mara apare numai în câteva capitole inițiale, unde îi sunt schițate rapid evoluția, constituirea şi încremenirea caracterului. De aici înainte ea se va manifesta prin reacții previzibile şi de aceea, expuse, comentate şi aşteptate cu un secret umor.

Personajele reale, cele cărora li se întâmplă tot timpul ceva, puse în şi modificate dc situații noi, sunt „copiii Marei". Mara însăşi pare a nu avea de la un moment dat vreun rol în această evoluție. Ea nu o poate preveni, împiedica sau influența. Înzestrată cu un neabătut instinct care presimte răul şi se înarmează împotriva lui, £ totuşi mereu depăşită de evenimente şi de înțelegerea lor precoce. Ea e ultima care află, funcția ei reducându-se la aceea de receptor şi mediator al consecințelor unor fapte consumate.

Atunci, măcar ascendentul ei moral, prezența ei spirituală sâ fie nişte constante, indici exacți de relație în devenirea copiilor? Dar lucrurile nu stau altfel. "Autoritatea ei e mai degrabă nominală decât reală. Persida o invocă, îi cere sprijinul, îi solicită chiar constrângerea, ca pc un act de disciplină autoimpusă. Ea îşi sileşte mama s-o oblige, tocmai pentru câ obligația nu exista în chip real. Trică, la rândul lui, îşi trădează familia, intră în cercul altor influențe şi stă „împotriva" mamei lui în împrejurări dintre cele mai grave pentru amândoi.

Dacă autoritatea maternă e mai degrabă o funcție impusă de copiii ei, nu lipsesc în schimb iubirea şi admirația lor, colorate de acea îngăduință amuzată şi uimită cu care urmaşii consideră de obicei performanțele unui părinte puternic, vital, dar puțin exterior vieții şi înțelegerii evenimentelor care îi privesc pe ei. Cei doi copii ai Marei sunt pe cale dc a deveni nişte dezrădăcinați. Şi totuşi, nu numai că nu-şi reneagă nici o clipă mama, cel puțin secret şi inconştient, dar se mândresc cu ca şi îşi abordează filiația cu o obstinație care numai din vanitate încăpățânată şi sfidătoare nu vine. Iubirea, mândria şi admirația copiilor sunt reale şi adânci, cel puțin de la vârsta când ei devin conştienți de sentimentele lor.

Mai mult, mama îi trădează, sau pare a-i trăda, oricum nu se sacrifică intereselor lor, nu-i sprijină. Pe Trică l-ar putea răscumpăra de la stagiul militar obligatoriu, dar lasă pe alții să plătească pentru el. Pe fiica ei n-o ajută cu bani atunci când are nevoie, nu-i constituie zestrea reală, ca să poată fi recunoscută ca egală şi nu ca tolerată în căsnicie. Şi totuşi, copiii nu au pentru ea vreun resentiment, ba chiar cred că e normal şi de aşteptat acest comportament din partea ei.

Pe ce se sprijină atunci raporturile dintre ei şi, mai ales, acest spaţiu uriaş pe care îl ocupă în carte prezenţa, nedeclarată, dar mereu resimţită, a Mareu) Ponderea personajului în roman, ca factor de relaţie, comparaţie, raportare, ca prezenţă subînţeleasă, ca punct iniţial şi final al evoluţiilor, e esenţială.* Această afirmaţie trebuie atent demonstrată, pentru ca pune în discuţie aspecte greu detectabile. Vocaţia de mare scriitor a lui Slavici îi permite excepţionale intuiţii ale omenescului, în stare sâ scape şi chiar să contrazică schemele, atât de ferme, aproape dogmatice, ale evaluărilor Iui morale şi caracrerologice.

Mara nu e un personaj misterios şi nici dileniatic, totuşi a prilejuit interpretările cele mai contradictorii, perfect idcalizante sau total acuzatoare, amândouă extremele putând fi susţinute cu argumente şi probe ce le îndreptăţeau. De unde vine echivocul personajului? Pentru a-l înţelege şi surprinde, va trebui să-i desfăşurăm oarecum didactic însuşirile, gesturile, împrejurările caracterizatoare.

Mara apare dc la început prin ceea ce *face* şi ceea ce *are.* Ha e un conglomerat indestructibil de însuşiri, de obiecte şi fiinţe care îi aparţin, ca nişte prelungiri ale propriei persoane. E „tânăra, voinică şi harnică" (însuşiri), are şi noroc (destin bun), mai arc copii, o casă, o vie, ceva pământ. Mara e toate acestea Ia un loc, ea si domeniul ei de suflete şi lucruri, asupra cărora îşi exercită fapta pe care se sprijină, prin care şi pentru care exista.

Cu acea voluptate tipică a enumerărilor ordonate şi sistematice, care umplu pagina de concret şi substanţial, Slavici porneşte să deseneze în panoramă spaţiul enorm pe care drumurile Marei îl întreţes, îl împânzesc de prezenta ei. [...]

A devenit acum posibilă comparaţia între Mara şi Persida. Cele două personaje nu se pot înţelege decât printr-un şir de

opoziţii. Mara e un caracter, Persida un destin; prima înseamnă stabilitate şi forţă, cealaltă devenire semnificativă şi exemplară.

Piiosofia şi literatura lui Slavici trebuie înţelese continuu ca nişte eudemonologii, tehnici de căutare şi aflare a fericirii. Aici se întâlnesc pentru prima oară, fără a se înfrunta, două soluţii posibile: una dată, cealaltă construită.

Prin soluţia dată (Mara), omul nu-şi mai resimte patima şi instinctul ca pe nişte forte exterioare şi srrăine, venind sâ şi-1 subordoneze, să-1 dezindividualizeze. Dimpotrivă, liniştea interioară se obţine tocmai prin acceptarea tacită a impulsurilor fireşti, prin conformarea la ele, în măsura în care acestea suportă totuşi o călăuzire neextravagantă pentru semenii noştri. Patima aurului, care la Mara apare şî se adânceşte treptat, la început sub forme camuflare, apoi din ce în ce mai făţişe, devine utilă în cele din urmă ca principiu de afirmare a personalităţii. Devierile ei deformante sunt corectate prin instinctul matern şi prin energia productivă, direct utilă.

Dimpotrivă, Persida duce la apogeu, pentru întâia dată într-o ipostază pozitivă, principiul împăcării cu sine prin respingerea patimei, îmblânzirea instinctului, defrişarea şi stăpânirea părţii întunecate a sufletului, împlinirea datoriei, trăirea în lumină. Orice pornire e aşezată sub raza aspră a cercetării adevăratului ei impuls şi scop, şi respinsă dacă nu se conformează canonului etic pe care fata şi l-a impus. Viaţa e o suită de încercări, care influenţează, transformă sufletul şi de aceea ea nu poate fi privită decât ca un prilej de auroperfecţionare.

Acţiunea Marei e îndreptata spre înconjurător şi exteriorizare, Persida acţionează asupra sa însăşi, asupra interioritaţii ci, într-un effort continuu de educare şi autoeducare.

Mara crede că lumea e făcută spre folosul ei, dar nu dintr-o egolatrie care aşează în centrul universului un eu supradimensionat, ci dimpotrivă din acel instinct al vitalului care profită şi se bucură de totul ca sâ existe. Pentru Persida, viaţa e o suită de datorii, asceze, rezerve şi reprimări, în care omul e ţinut mai mult să dea decât sâ primească. Cu timpul, pe obrazul ci dur se instaurează trăsătura nemiloasă a lui *trebuie. [...]*

între cele două personaje există şi o diferenţă de atitudine stilistică din partea scriitorului. Ea se traduce la nivelul expresiei. Mara e tratată iniţial prin formele cele mai ambigui şi de aceea cele mai pretenţioase ale caracterizării; ironie, culoarea inversă, stilul indirect liber. Ce este la ea simulare conştientă, ce este automistificare involuntară? Personajul pare prea inteligent pentru a fi bănuit că se autoînşeală cu atâta bună-credinţă. Dar în **aGelaşi** timp, inteligenţa lui e de un tip special, ţinând mai ales de facultăţile adaptativc, de acea *viclenie* a naturii care asigură supravieţuirea sau chiar supremaţia numai indivizilor celor mai puternici. Inteligenţa ei e un instrument eficace de acomodare şi nu unul de analiză şi speculaţie teoretică pe tema adevărului şi conflictului de motivaţii. Mara e o fiinţă primară, elementară, needucată. Camuflarea adevăratelor mobiluri ale firii ci nu apare ca un gest conştient, ca atare responsabil şî deci condamnabil. Inteligenţa c pur şi simplu aservită instinctului, pentru a-l prezenra într-o formă acceptabilă moralmente.

Etajarea psihicului în instinct autentic, percepţie deformantă pentru sine, aparenţă eronată pentru public, pretinde o tehnică stilistică specială. Autorul preia la început cuvintele personajului, apoi le transpune în stilul indirect liber, împrumutându-le astfel un plus de falsă obiectivitate şi adeziune. Acesta nu mai e doar adevărul Marei, dar şi adevărul despre Mara, mărturia, depoziţia autorului însuşi converg spre

afirmarea şi validarea lui. Refractat prin atâtea faze deformante, adevărul psihologic al acestor enunţuri nu poate fi dedus şi detectat decât printr-o sinuoasă răsfrângere retroactivă. Caracterizarea aparţine ironiei afectuoase. Personajul nu e deci *demascat* cu virulenţa moralizatoare care îi era specifică lui Slavici, alte dăţî, ci înconjurat de o simpatie echivocă, tolerantă, o vreme chiar minimalizatoare.

Dimpotrivă, Persida e tratată tot timpul în registrul grav al seriozităţii şi srricrei fiincţionalitâti. Propoziţiile care o caracterizează sunt scurte, acute, precise, rapide în succesiunea lor, vrând să descifreze mişcări sufleteşti imperceptibile, ca nişte fulgere care irump şi luminează brusc masele de negură ale norilor.

Deşi situate astfel într-o aparentă opoziţie, personajele nu îşi sunt totuşi propriu-zis opuse. Relaţia lor e mai degrabă de complementaritate. Ele intră ca nuanţe în spectrul variantelor umane, necesare în egală măsură, aşa cum numai combinarea celor şapte culori fundamentale poate naşte lumina albă a soarelui. Mara şi Persida nu sunt în opoziţie şi nici în conflict. Ele se subînţeleg una pe cealaltă în existenţa prezentă, trecutul presupune o legătură de filiaţie, viitorul una de devenire. Căci Persida tinde să ajungă asemănătoare Marei, preluând probabil de la ea acele trăsături care o pot face aptă pentru viaţă. [...]

Romanul întreg stă sub semnul schimbării şi, în măsura în care aceasta afectează toate laturile universului lui, devenind simbolul însuşi al vieţii pe care o reprezintă, schimbarea e aici *eterna schimbare. [...]*

Sărbătorind substanţa, gestul şî rodul muncii, ca supremele acte prin care o comunitate îşi atinge rostul şi trăieşte tonic, Slavici compune de fapt o *epopee burgheză,* în care cultul eroic a fost înlocuit cu cel al materiei şi al prosperităţii. Absolutul

e adus în imanenţă, desăvârşirea trăirii, frecventa înaltă a împlinirii se învecinează cu omul, îi devin accesibile. Dificila stăpânire de sine, concentrată şi sterilă, e pusă în cumpănă cu prolifica stăpânire a materiei, interiorizată ca expansiune a eului, ca euforie spirituală. »

Din atmosfera epopeică, Slavici preia parcă acea lumină *a prezentului,* care scaldă toate obiectele în raza egală a erernităţii. Astfel el opune umbrosului şi agitatului destin individual, cu desfăşurarea lui tumultuoasă şi ascunsă, calmul materiei stăpânite prin activitate şî marile solidarizări umane. Acestea trebuie să absoarbă şî sâ dizolve individualitatea, nu desfiinţând-o, ci ridicând-o la rangul unei trăiri supra-personale prin participarea la umanitate şi la existenţa simplă a substanţei.

.. (Magdalena POPESCU, *Slavici* - monografie - Canea Românească, [Bucureştii, [1977], *p. 2l4,* 227-259)

Romanul *Mara,* cea mai valoroasă construcţie a acestui prozator, reprezintă punctul final şi maxima împlinire a acestui program epic bine definit în spaţiul literaturii lui Slavici, la baza căruia se află raportul între mediu şi destin. [...]

Nu este greu sâ regăsim, în această ţesătură de evenimente [din romanul *Mara]* vechile motive ale prozei lui Slavici; după cum izbeşte şt marea lor complicare. In linie psihologică, domină de departe incertitudinea sentimentelor, mai ales în ce o priveşte pe Persida. Numai că fiica Marei este o natură problematică, încă şi mai mult complicată cu dificultăţile feminităţii în criza de creştere, surprinse de prozator cu interesul unui modern. Personajul cunoaşte o evoluţie foarte semnificativă, amplu prezentată, încât, cu farmecul şi personalitatea-i cuceritoare, domină întreaga acţiune. Ne putem întreba deci, dacă *Mara* este romanul Persidei sau al mamei sale, care i-a împrumutat numai titlul. Este aici un substrat psihologic realist, de mare valoare şi semnificaţie, care

alimentează mişcarea dezordonată, altfel perfect motivată, a personajului. întocmai cum se întâmplă lucrurile cu Ia fel de mai vechea temă a piedicilor în calea fericirii. în roman, toate piedicile de acest tel sunt pe cât de reale pe atât de grave, cu profunde motivări sociale şi naţionale. Dramatismul este cât se poate de autentic şi motivarea lui în termenii cei mai autentici ai firescului. Aceeaşi rigoare şi adâncime în tratarea fiecărui personaj, chiar a celor episodice.

însumate, mişcările sufleteşti din romanul *Mara* şi perspectiva morală în care autorul le valorifică realizează un întreg univers în care raportul dintre individ şi colectivitate este dialectic rezolvat. E drept că romanul este o monografie a tribulaţiilor sufleteşti ale Persidei, excelentă în felul ei, şi că realizează astfel de pline de conţinut spaţii monografice mai reduse pentru fiecare din celelalte personaje, dar tendinţa lui fundamentală este de a pune şi rezolva nu o problemă de psihologie individuală, ci una ţinând de raportul dintre individ şi colectivitate. Celula socială autoritară este, aici, familia; la fel ca în aproape tot restul prozei lui Slavici [...]. In *Mara,* descripţia se converteşte în document; şi încă un foarte bogat şi valoros document social şi istoric: intenţiile „veriste" sunt numeroase, romanul ne înfăţişează o lume specifică, pictată în culori vii, pitorescul, culoarea locală abundă şi se concretizează în pagini de inestimabilă valoare literară şi documentară despre viaţa acelui colţ de regiune în acel timp, despre meserii, pulsul economic, obiceiuri, tipuri pitoreşti. Dar nu este greu să se observe că *Mara* nu este o frescă socială realizată în sitie, că raportul între programul realist şi cel moral al romanului depăşeşte simpla întrepătrundere cantitativă şi priveşte o acută intercondiiionare calitativă: descripţia social-istorică este nu una indiferentă, ci orientată vizibil pe liniile programului moral. Căci nu societatea capitalistă la începuturile ei ne prezintă acest roman, ci modelul unui capitalism patriarhal, cu adânci rădăcini în istorie

şi tradiţie, pentru care nucleul familial reprezintă autoritatea supremă. De aici, importanţa maximă acordată vieţii breslelor sau unor evenimente cruciale^ale vieţii economice, precum târgul sau culesul viilor, în desfăşurarea cărora elementul de ritual nu e încă separat de cel de activitate economică şi c,are reprezintă, totodată, prilejul unei repetate, ceremoniale confruntări între spaţiul familial şi orizontul social vast. Este drept că personajele lui Slavici şi mai ales Persida cunosc experienţa unei foarte acut moderne ascuţiri a trăirilor şi reacţiilor sufleteşti, dar nu e mai puţin adevărat că cercul vieţii patriarhale de familie le domină încă şi le modelează reacţiile. Ceea ce înseamnă câ impresia unei nedrepte intitulări a romanului este falsă, *Mara* nefiind povestea unei experienţe individuale, aşa cum- o trăieşte Persida, ci a semnificaţiilor multiple, ierarhizate şi întretăiate ale unor astfel de destine personale în raport cu destinul colectiv pe care îl dictează cu severitate legile familiei. Iată de ce personajele şi, de fapt, întreg zbuciumul vital din acest roman, marea bogăţie şi diversitate a paletei lui coloristice exprimă, în acelaşi timp şi într-o inrercondiţionare perfect motivată, atât trezirea unor personaje la viaţa sufletească modernă ş! bogată, cât şi anchilozarea altora în rigiditatea unor mecanisme ancestrale; după cum patosul modern al lui Naţl, Persida şi chiar Trică nu anulează puterea acestor eroi de a trăi încă aspru şi profund primitiva bucurie a vieţii înţeleasă ca acceptare şi executare a unui ceremonial supraindividual şi vechi de când lumea.

Sensibilitatea lui Slavici pentru eternul sufletesc condiţionat de formele ancestrale de viaţă socială şi sensibilitatea lui pentru pulsul actual şi unic, irepetabil, al vieţii sufleteşti sunt egale şi coexistă; mai mult: ele se intercondiţionează într-un raport competitiv reciproc avantajos. Egale şi la fel de substanţiale sunt şi orientarea lui spre formele vieţii colective străvechi şi receptivitatea pentru istoric. înţelegerea pentru universul moral atât dc bogat al omului, extraordinara sensibilitate la

nuanţa cea mai fină a adevărului sufletesc este cumpănită de înţelegerea profundă a raportului dintre individ şi mediu; oricât de bogară i-ar fi viaţa sufletească, personajul individual nu este o entitate desprinsă de orice context; eroii îşi trăiesc bucuria libertăţii interioare, dar cunosc perfect şi legea, aspră uneori, a raportului lor cu mediul social-istoric, care este legea datoriei. între aceşti termeni atât de fructuos opuşi, privind concepţia şi viziunea, o linie din evoluţia prozei lui Slavici înaintează, sigur şi armonios, de la scurta povestire *Scormon,* până la construcţia epică de ample proporţii care este *Mara.* Elementele programului moral şi epic comun sunt evidente, iar împrejurarea reluării lor pe trepte tot mai înalte şi mai largi de perspectivă de cel mai fericit augur pentru şansele împlinirii acestei opere.

(Mîrcea TOMUŞ, *Treptele unui program epic,* în voi. colectiv *Slavici. Evaluări critice,* Editura Facla, [Timişoara], 1977, p. 92-96)

O depăşire a acestui raport schematic se face în romanul *Mara,* puternică frescă a acelei lumi întrepride, bântuită de patima îmbogăţirii şi a avariţiei din pusta arădeană, reprezentată de precupeaţa Mara, care s-a ridicat greu Ia starea de acum în urma unei munci titanice, plină dc privaţiuni. Ca arare, ca vrea să impună şî copiilor săi acelaşi regim dur de existenţă, neconcepând să-i iasă din cuvânt, cum face Persida, căsătorindu-se cu neamţul Naţl. în consecinţă, ea o dezmoşteneşte, apoi, apariţia unui nepot, îi înmoaie inima, şi-o determină să şi-i integreze familiei. Avem de-a face aici, prin prezentarea în paralel a destinului familiei Hubăr, cu un ciclu de viaţă complet, traiectoria personajelor indicând o mişcare de cerc, reluată la altă scară, de altă generaţie. Mai puţin realizate, dar interesante pentru pictura mediilor şi a moravurilor, sunt celelalte romane sociale ale lui Slavici: *Corbei* şi *Din două lumi* şi a celor istorice: *Din bătrâni, Cel din urmă Armaş, Din păcat în păcat.* Ele constituie în acest fel o punte

de legătură cu dramaturgia sa de inspirație istorică în rândul căreia se situează tragedia istorică în cinci acte *Gaspar Gratmni* (1888) şi piesa postumă *BogdamVodă.* Ca şi în *Mara,* cea dintâi pune problema toleranței naționale şi religioase, cea de a doua surprinde un moment din lupta moldovenilor penflru independența națională.

(Mircca POPA, *loan Slavici,* în *Scriitori români.* Dicționar, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1978, p. 422)

Către roman, Slavici a fost atras încă din epoca studenției, când a încercat să scrie *Osânda răului* (1873). Abia în 1894 el dă la lumină romanul *Mara,* publicat în *Vatra* şî reluat în volum în 1906. După *Ciocoii vechi şi noi* al lui N. Filimon, *Mara* reprezintă o altă treaptă în evoluția romanului românesc, fiind una din cele mai puternice opere care s-au scris la noi, înainte de *Ion* al lui L. Rebreanu. Scriitorul s-a oprit asupra unei lumi pe care o cunoscuse nemijlocit, țăranii şi târgoveții din împrejurimile Aradului. Subiectul şi intriga sunt sumare. Precupeața Mara, văduvă, se zbate să asigure o existență îndestulată celor doi copii ai săi, Persida şi Trică, încercând în acelaşi timp să le facă viața după propria ei dorință. Conflictele care se declanşează şi implicațiile lor, prezentate pe un larg fundal social, constituie substanța „novelei" lui Slavici. Adept al unui roman înțeles ca o suită de caractere, acesta se opreşte îndelung asupra personajelor, cărora le creează portrete vii şi sugestive, reliefând, de obicei, câte o singură trăsătură, considerată reprezentativă. Deasupra tuturor se ridică Mara, prin vigoare sufletească şi o dârzenie aproape bărbătească. Voluntară şi abilă, chibzuită şi egoistă, ea îşi foloseşte însuşirile pentru a răzbate în viață. Opuşi Marei sunt Trică şi Persida, care, dominați de sentimente, nu reuşesc decât cu mare greutate să-şi găsească echilibrul sufletesc care, în concepția scriitorului, poate fi dobândit numai prin respectarea convenientelor

sociale, considerate drept temelie a moralei. în funcție de acestea, Slavici apreciază şi comportamentul personajelor din roman. Când datoria față de societate nu este respectată, faptul se pedepseşte cu asprime, ceea ce explică moartea lut Hubăr, ucis de fiul său naniral Bandi, pe care îl recunoscuse prea târziu. Datoria față de societate înseamnă, pentru eroii Iui Slavici, respectarea unor reguli sociale, oferindu-i individului sentimentul de siguranță morală şi fizică. [...]

Amalgam realist de însuşiri bune şi rele, personajele sale tind, mai toate, către eliberarea de interesele egoiste, pentru dobândirea armoniei sufleteşti. Preocuparea aceasta I-a urmărit pe scriitor şi în alte două romane: *Din bătrâni* (1902) şi *Din bătrâni. Manea* (1905). Urmare a interesului său constant pentru istoria patriei, concretizat atât în studii cât şi prin activitatea în Comisia pentru documentele Hurmuzachi, cele două romane încearcă să înfățişeze crâmpeie din perioada formării poporului român (secolele VI-IX). Circumstanțele istorice se arată a fi doar pretexte pentru reliefarea conflictelor morale, singurele care îl interesează pe scriitor. Are loc o înfruntare de atitudini etice {reprezentate de diverse personaje), urmărită în capitole excesiv de lungi, dăunătoare echilibrului compozițional. Intenția scriitorului este de a proba că excesele de orice natură sunt funeste. El recurge la o intrigă sumar închipuită şi la întâmplări în care anacronismele sunt înadins solicitate. Pe alt plan se situează *Corbei* (1906), *Cel din urmă Armaş* (1923) şi *Din păcat în păcat* (1924-1925). Acțiunea acestor romane este plasată la mijlocul secolului al XlX-lea, perioadă pe cate scriitorul însuşi o trăise, de unde şi încercarea sa de a zugrăvi tablouri de epocă. Politicieni, moşieri, mic-burghezi, negustori, artişti, ca şi întruniri literare sau evenimente istorice - toate se împletesc în tentativa de a reconstitui un răstimp agitat din formarea României moderne. Alături de personaje fictive, nu lipsesc nici personalități,

precum M. Kogălniccanu, T. Maiorescu ş.a. Deşi cuprind scene izbutite, romanele acestea nu reuşesc să Ie închege într-o unitate artistică, rămânând, mai curând, mărturii asupra epocii decât creaţii romaneşti, spre deosebire de *Mara,* care se distinge prin soliditatea compoziţiei şi prin sobrietatea mijloacelor literare. Atât în nuvele, cât şi în romane, Slavici scrie într-o limbă lipsită de provincialisme, care ţinteşte claritatea şi exactitatea comunicării, iar de aici şi preferinţa pentru cuvintele uzuale. Neologismele sunt puţine şi folosite cu chibzuinţă. Sfătoasă şi fluentă numai în măsura în care se referă la mediul niral, exprimarea devine aspră şi stângace când Slavici descrie viaţa orăşenească- Topica este adeseori afectivă, influenţată dc poziţia scriitorului, participant activ la evenimentele relatate. La realismul nuvelelor şi romanelor sale *{Mara,* mai ales) contribuie într-o măsură deosebită procedeele retoricii populare {fraz6 scurte, stil indirect, interogaţii, expresii şi imagini tipice), precum şi folosirea unor proverbe şi zicâtori.

(Dan MÂNUCÂ, *loan Slavici,* în *Dicţionarul literaturii române de la origini până la 1900,* Editura Academiei, Bucureşti. 1979, p. 791-792)

Iată celebra frază cu care începe romanul lui Slavici: „A rămas Mara, săraca, văduvă cu doi copii, sărăcuţii de ei, dar era tânără şi voinică şi harnică şi Dumnezeu a mai lăsat să aibă şi noroc."

Tudor Vianu a atras atenţia asupra oralităţii dc tip popular la Slavici, iar G. Călinescu, exemplificând prin *Popa Tanda,* a făcut observaţia că „împrumutând graiul eroilor, scriitorul deschide nuvelele printr-un fel de acord stilistic". Chestiunea ce se ridică şi in cazul frazei iniţiale din *Mara* este: cine vorbeşte? cu alte cuvinte, cine este naratorul? Vorbitorul necunoscut, care o căi nează pe *săraca* văduvă cu doi copii, *sărăcuţii de ei,* foloseşte de fapt înseşi cuvintele Marei, lucru de care ne dăm seama după

două pagini, când o auzim pe Mara închinându-se ca să mulţumească Domnului pentru reuşiră ultimei afaceri si chemându-şi copiii cu vorbele: „Inchînaţi-vă şi voi, *sărăcuţii* mamei!" Şi, imediat se atribuie Marei motivarea interioară a acestei formule srercotipe: „Sunt săraci, *sărăcuţii* câ n-au tată; e *săracă* şi ea, *c-a rămas văduvă cu doi copii'.* Stilul indirect liber din acest pasaj indică în Mara pc cea care gândeşte astfel. Sâ conchidem că este ea naratorul? Cu siguranţă nu, câci, folosind expresiile Mărci, ca şi cum şi-ar însuşi punaul ci dc vedere, naratorul rămâne totuşi distinct dc personaj. Intră, cum ar spune Bahtin. în orizontul lui, dar nu se confundă cu cl. Distanţa care-i separă pe unu] de altul se manifestă, si ea, de careva ori, în acest prim capitol. O surprindem ca pe o ironic: vocea naratorului trece pe nesimţite de la identificarea cu limbajul vâicăreţ şi prclăcur al *săracei* femei la dezvăluirea, ca din întâmplare, a adevăratei ei situaţii materiale. „Dumnezeu a mai lăsat sâ aibă şi noroc", ni se spune încă în prima frază. [...]

Acest joc între identificare si distantă permite naratorului sâ caracterizeze, oarecum insinuant, personajul Marei, din două puncte de vedere, alternativ: din acela exterior, să-i zicem al ubşrei de care aparţine; şi din acela interior, al motivaţiilor proprii. O dată este Mata aşa cum apare celorlalţi; altă dată, asa cum ar dori sâ apară sau aşa cum se închipuie apărând. Nici identificarea, nici disranţa nu sunt absolute: c vorba mai curând dc o confruntare permanentă, fără ca vreunul din termeni să fie privilegiat decisiv. O perspectivă, aceea din afară, e de natură etică; a doua, cea dinăuntru, c de natură psihologică. Simplu spus, colectivitatea apreciază şi judecă ceea ce individul face ca urmare a impulsurilor sale naturale. Naratorul „cuprinde" în sine ambele laruri, atât instanţa surpraindividuală, care reglează sistemul {„gura satului"), cât si psihologia, instinctul, imaginaţia fiecărui personaj, care îi motivează acţiunile.

Inedit, iu raport cu proza anterioară, este modul identificării. Traducerea frământărilor interioare ale personajelor se realizează cu^ajutorul stilului indirect liber (prezent accidental în *Elena* lui Bolintineanu, ca si necunoscut lui Filimon). f...j «

Dacă celelalte romane ale lui Slavici sunt fără valoare *{Cel dîn urmă Arnias* transferă unele probleme din *Mara* în clasa boierească din Vechiul Regat, fără însă vreo pricepere a psihologiei specifice, iar *Din'bătrâni* evocă, înainte de Sadoveanu, episoade din istoria de demult a „muntenilor", adică a retraşilor în munţi, într-o naraţiune stângace, cu elemente romantice de *Atala), Mara* trebuie considerată prima capodoperă a genului la noi. De la N. lorga, care a crezut că titlul potrivit ar fî fost *Copiii Marei,* la Magdalcoa Popescu *{„De ce Mara?* Personajul, central ca frecvenţă a apariţiilor şi intensitate a preocupărilor, este Persida") mulţi comentatori au părut miraţi de titlu. în realitate romanul este mai ales romanul Marei, Persida însăşi nefiind decât o Mani juvenilă, pe cale de a lua, cu vârsta, obiceiurile si înfăţişarea mamei sale, ca şi Naţl pe aîe Iui Hubăr. In afara lor, puţine mai sunt personajele individualizate. Personajele secundare sunt toate tipuri, alcătuind fundalul: Hubăr şi Hubăroaic, maica Aegidîa, Oodreanu, Matta, Bocîoacâ şî ceilalţi. Bandi c un „caz", o exemplificare naturalistă a glasului sângelui, crima lui din final mai mult stricând cărţii. [...] Din aceste patru personaje, care alcătuiesc grupul protagoniştilor, se aleg cele două naraţiuni principale ale cărţii: „romanul" zgârceniei grijulii a Marei şi romanul iubirii dintre Persida şi Naţl. Mult mai scurt, episodul revoltei lut Trică ar fi putut constitui, la rândul lui, un roman. 1 oare au ca element comun studierea aşa zicând pe viu a mecanismelor care reglează comportamentul indivizilor în colectivităţi restrânse şi oarecum închise ca acelea din Slavici.

Spre deosebire de marile nuvele, unde lumea era aproape exclusiv ţărănească, în *Mara* ea se compune din târgoveţi, brcslaşi, adică negustori şi mică burghezie. Avea dreptate lorga, nu Câlinescu: nu e vorba de zugrăvirea „sufletului ţărănesc de peste munţi", cum zîce al doilea, ci de acea lume pestriţă şi totuşi omogenă dc târg transilvănean, care i-a atras atenţia celui dintâi încă de la apariţia romanului. D. Vatamaniuc a susţinut câ *Mara,* deşi obiectul său nu-l formează satul, e tot un *Bauernsroman,* înrudit cu scrierile germane ale unui K. Immermann, pe motiv că lumea provinciei şi a micului oras zugrăvită în et are, ca şi aceea rurală din nuvele, caracter închis, Familial, arhaic. Tradiţia joacă rolul esenţial prin legile ei nescrise, iar încălcările ci produc cataclisme.

însă între nuvele şi *Mara* există câteva diferenţe semnificative care ne-ar putea determina să vedem în aceasta din urmă mai curând un roman burghez decât unul ţărănesc. Dacă mulţi eroi slavicieni sunt preocupaţi de avere, în *Mara* averea se materializează în bani. Precupeaţa Mara c prima femeie capitalist din literatura noastră. [...]

Criticii au înclinat să vadă în Mara un fel de forţă a naturii: desigur, ca este cu adevărat una, femeie vitală, harnica, neobosită, dar nu este mai puţin o forţă socială: condiţionată si putându-se exercita într-o anumita societate. Ea este o parvenită, ca şi Păturică ori Scatiu, însă cea dintâi căreia ideologia autorului nu-i răpeşte, primr-un act arbitrar, biruinţa. Biruitoare, văduva devine o femeie onorabilă, prin bogăţie, dar şi prin exemplul pe care chiverniseala ei îl oferă altora, f...]

întregul destin al acestor personaje - de la Mara la Persida - e fundamental optimist. Persida devine o Mara şi ciclul se reia de la capăt. Nimic nu pare a opri mersul lucrurilor înainte. Chiar şi din acest punct de vedere, *Mara* e mai curând un roman burghez decât unul ţărănesc, ţinând de

epoca dintâi a ascensiunii acestei clase, în care toate visele par a sc împlini, toate marile eforturi sunt răsplătite iar cei puternici şi neobosiţi înving. [.^.]

Putem compara ideea din ***Mara*** cu aceea din *Cel din urmă Armaş:* aici o familie în urcare, dincolo una în declin. Dar in *Mara* familia aceasta e burgheză, în *Cel din urmă Armaş,* boiereasca.

(Nicolae MANO! .ESCU, *Săraca văduvă cu doi copii,*
în *A'rca lui Noe. Eseu despre romanul românesc,*
voi. I, Editura Minerva, Bucureşti, 1980, p. 141-157)

Mara este cea mai izbutită operă a lui Slavici şi unul din cele mai bune romane româneşti. Aici sc adâncesc problemele sociale tratate în nuvele şi se adaugă probleme noi, naţionale şi confesionale. [...]

Slavici este un pictor delicat-al eroticii rurale şi creează cu gingăşie figura Persidei, o fată plină de ingenuitate, deşi o fire aprigă ca si mama ei. Dragostea Persidei pentru Naţl este la început un sentiment curat, o nevoie de comuniune şi o dorinţă de a vindeca chinurile lui Naţl care, dominat de pasiune, se crede un om pierdut, un predestinat la suferinţă. Tinerii trec printr-o epocă de marc zbucium, neştiind cc sâ facă din cauza opoziţiei părinţilor, sc întâlnesc pe ascuns şi sc ameninţă reciproc cu despărţirea, până ce hotărăsc să fugă împreună. Dialogurile surprind cu fineţe candoarea sufletelor simple. [...]

Mara oferă cea mai cuprinzătoare imagine a societăţii rurale ardelene din a doua jumătate a secolului al XlX-lca, de un echilibru de compoziţie clasic. în special figura energică a Mărci, zbuciumau du-se să-şi crească omeneşte copiii, trecând peste toate piedicile, rămâne o creaţie de neuitat.

Cele două naraţiuni istorice publicare sub titlul *Din bătrâni [Luca,* 1902; *Manea,* 1905) au meritul de a trata o - epocă despre care ştim prea puţin, aceeaa«ăvăiisW barbare.

Ele sc înscriu în programul *Sâmănătorului* pe care de altfel *Vatra* îl anticipează. Evenimentele din lumea satului ardelean de după revoluţia de la 1848 {lupta dintre proprietarii de pământ şi secerători) formează materia naraţiunii istorice *Corbei* din 1906—1907, publicată numai în *Tribuna.* Naraţiunea arc 162 pagini, cât despre *Vântură-Tară,* naraţiune despre Petru Cercel, din 1922-1923, ea nu depăşeşte 60 de pagini. Interesantă este naraţiunea din mediul meseriaşilor din *Din două lumi* {1908-1909, 1920) cu ceva din spiritul romanelor lui Jeremias Gorthelf, *Das Bauernspiegel* (Î837) şi *Die Armenroth* (1840). Romanul *Cel din urmă Armaş* (1923) e o cronică bucureşteanâ a anilor 1874-1880 cu multe date autobiografice şi cu personaje istorice (Maiorescu, Eminescu, Caragiale). Modelul ar fi *Les aventures du dernier Abencerage* (1826) de Chateaubriand. Eroul, vlăstar al aristocraţiei, e un dezabuzat care ia haşiş si sc sinucide cu morfină. în fine, *Din păcat în păcat* (1924) e un mic roman istoric din vremea divanuriior ad-hoc.

(Al. PIRU, *loan Slavici,* **în** *Istoria literaturii române dc la*
început până azi. **Editura Univers, Bucureşti, 198!, p. 157, 169—170)**

loan Slavici nu e un pcisagist şi, în genere, sc arată parcimonios în descrieri, nu are fantezie vizuală, cum constata Tudor Vianu. Şi totuşi, în *Mara,* locurile apar în eboşe de o pregnanţă evocatoare. Explicaţia nu stă într-un spor ocazional de fantezie plastică, ci tot în faptul câ scriitorul recurge la un depozit de imagini imprimare pe retina memoriei. „Ce-i aici în timpul culesului pc la începutul lui octombrie - spune el, scriind despre podgoriile din valea Mureşului - aceasta nu poate s-o stic decât cel ce-a văzut cu ochii lui. Serile, viind despre Arad, pe şesul neted, vezi în faţa ta parcă alt cer..." Peisajul e deci „văzut", altfel spus, copiat-din amintire, cu liniile,

formele, culorile înregistrate cândva si chiar cu impresiile personale de-atunci.

Senzația de autenticitate în *Mara* îsi are sorgintea si in limba narațiunii. Ca în nuvele, Slavici împrumută graiul personajelor şi povesteşte ca unul dintre ele. Iii regionalisme recurge rareori; unele sunt simple fonetisme *(ferestrile, spelcuit, tigiiă, țărmuri),* câteva rămân de neînțeles fără glosar *(bădanie, boicoane, colnă, obidioasă, paghiiw).* Timbrul popular al limbajului se datorează mai puțin unor asemenea regionalisme, cât mai ales oralității generale a stilului. Expresia capătă firesc acea încărcătură de sfătoşenie țărănească, atât dc proprie prozei lui Slavici. în debutul unor capitole, sau în momente de o anume însemnătate, un enunț cu aspect de maximă tine în mod fericit locul unui comentariu care ar putea deveni pedant: „Omul vede cu ochii, alide cu urechile, da cu socoteală si te socoate în cele din urmă cum esti, oricât te-ai sili să pari altfel!"...

Asemenea „cugetări", deşi ale autorului, nu sunt resimțite ca ale sale, ci ca ale lumii zugrăvite, părtaşă la cele ce se întâmplă şi, ca atare, autorizată să emită sentințe, iar, ca depozitară a înțelepciunii populare, capabilă s-o facă.

(Ion ROMAN. *Prefață* **la loan Slavici,** *Mata,* **Editura Minerva. Bucureşti,1982, B. P.T., p. XXVI-XXVW**

Calea cea mai accesibilă spre putere, pe care o întrezăreşte personajul, este aceea a banului. Intuieşte valoarea acestuia într-un context social burghez si, când are conştiința definitivă a succesului, avarîția ei bine temperată îsi pierde sensul caracterologic. Pentru Mara, avariția nu este o patimă amenințară de patologic, fiindcă nu face parte din „familia avarilor", cum o califică didactic AI. Sândulescu, şi nici nu e doar „rezultatul unei vieți dure, austere, pe care femeia o foloseşte drept principala ei armă într-o lume pusă pe căpătuială pe toate căile", cum zice, patetic, Ion Rotaru. Mara

este fascinată de puterea banilor, de posibilitățile pe care le întrezăreşte îndărătul lor, de seducția pe care o poate exercita asupra altora; nu vede în bani o valoare în sine, ci una pentru sine. Având bani, ea se ştie apărată, mai mult, are siguranța că oricând va putea domina pc alții. Banul, cum bine a intuit Pompiliu Mareea „este un mijloc de considerație şi stimă, dar şi de echilibru psihologic". Acesta are forța secretă de a supune, de a umili; impune respectul şi evlavia, generând un fel de admirație mistică; este scop, criteriu de judecată, în fata căruia simțul comun se transformă în dogmă, iar riposta în resemnare, in acest sens, *Mara* este cu adevărat un roman al puterii, o confirmare balzaciană a triumfului în lume. frustrată de orice rang social capabil să domine, Mara Bârzovanu trăieşte certitudinea substituției acestuia prin bani. fiindcă Dumnezeu „nu face deosebire între oameni", banul, crede Mara, este singurul criteriu de diferențiere. Nu mai contează prestigiul moştenit, ci acela dobândit. Şi cum acesta nu mai arco valoare spirituală, ci una materială, triumful poate aparține în egală măsură celor obidiți şi celor nobili, celor îmbrăcați şi celor goî. Pentru Mara, puterea moştenită este o prejudecată, f...]

Ca roman al puterii, *Mara c* semnificativ pentru trecerea de la norma colectivă la cea individuală. Parabola cu care debutează romanul e un prilej pentru Slavici de a reduce destinul la voință sau, mai bine zis, la voința puterii. în tot ce face Mara e o subminare permanentă a determinărilor exterioare: ea adaptează credința Ia realitate si transformă prosternarea mistică în vicleşug. Mara îşi asumă vîața în latura ei profund concretă, fiind cu adevărat primul nostru personaj realist.

(Radu fr. ȚFPOSU. *Postfață* **la loan Slavici,** *Mara,* **Editura Minerva, Bucureşti, 1982, „Arcade", p. 274; 280-281; reprodusă, sub titlul** *Putere şi trufie,* **în voi.** *Viața a opiniile personajelor.* **Editura Cartea Românească, Bucureşti, {1983], p. 27-28,** *M)*

Locul şi timpul în care se desfăşoară acţiunea romanului său *Mani* cc vede lumina tiparului la **1894,** sunt considerate dc ardeleanul loan Slavici drept fericite: regiunea subcarpatică apuseana, la întâlnîrea'Transilvauici cu Banatul, în preajma instituirii dualismului austro-ungar. HI însuşi susţine, într-un text publicistic, că „timpul dc la 1850 la 1868 a rost binecuvântai pentru românii din împărăţia austriacă". Iobăgia era desfiinţată, egalitatea înaintea legilor proclamată, iar limba română garantată -îîî biserică, scoli, administraţie şî justiţie. Perimetrul dintre Radna, Lipova, Arad, în bogata vale a Mureşului, îi apare pentru acea vreme, scriitorului nostalgic dc mai târziu, ca un fel de utopic convenabilă, vrednică a fi reactualizară, ca un paradis profan, cu luminile şi umbrele lui verosimil distribuite, cc s-a pierdut odată cu propria lui copilărie si adolescenţă.

Orânduit cu o ştiinţă epică si o stăpânire sensibilă apreciabile, originalitatea romanului *Mara* constă în faptul că, printr-o poveste dc dragoste urmărită cu răbdare în toate meandrele ei pline de surpriză şi dramă, sc impun realităţi şi probleme sociale fundamentale puitru provincia transcarpatină în acea epocă; pe de o parte formarea prin hărnicie şi stăruinţă a unei burghezii române, pornind de la stratul de bază al meseriaşilor constituiţi în bresle şi alcătuind un amestec salubru de rural şi urban, iar pe de altă parte existenţa unei patrii multinaţionale şi poliglote. în general personajele preferate de Slavici sunt mai degrabă micii burghezi de ia oraş decât ţăranii ori intelectualii. Chiar preoţii lui sunt mai curând practicanţi ai moralei sociale, decât îngrijitori ai sufletului individual. Iar în romanul *Mara,* unde vâlvătaia irezistibilă si năprasnică a iubirii leagă, în vreme ce ameninţă să despartă din cauza incompatibilităţii etnice un ncamt si o romăncă, scriitorul contemplă cu vădită satisfacţie priveliştea cosmopolită a tărâmului natal [...].

în *Mara,* deşi frumuseţea trupească a tinerilor îndrăgostiţi e îndeajuns sugerată, romanul de dragoste, conştiincios susţinut ca atare, nu se dezvoltă totuşi în ordinea naturii, nici pe plan fizic, nici pe plan psihologic, ci în ordinea morală. Situaţia conflictuală a legăturii dintre cei doi protagonişti c întreţinută pe de o parte de mila Persidei faţă de caracterul pustiitor al iubirii lui Naţl, iar pe de altă parte de spaima bărbatului faţă de o atât de fatală iubire. [...]

Lui Tudor Vianu i se părea că trebuie justificată alăturarea lui Slavici de marii creatori ai „Junimii". Dar daca autorul *Marei* nu ne apare ca un desăvârşit artist al cuvântului, de vină sunt şi influenţele limbii maghiare şi germane. (...)

în schimb, valorile umane cuprinse în scrisul lui fac dîntr-însul un adevărat ctitor al literaturii române.

(I. NEGOIŢESCU, *loan Slavia,* în *Istoria literaturii române,* voi. I. *1800-1945,* Editura Minerva, Bucureşti, 1901, p. 114-116)

Cu *Mara,* Slavici a înscris cel mai mare moment în evoluţia speciei romaneşti de la *Ciocoii vechi şi noi* la *Ion.* Apărut iniţial în *Vatra* (1894), editat în 1906, romanul e o amplă si densă monografie a unor medii semiţărăneşti şi de meşteşugari din părţile Aradului, în care se înfiripă o poveste de iubire între doi tineri de naţii diferite. Ca în *Moara cu noroc,* dar pe spaţii mai vaste, specificul regional se revelă în tablouri admirabile. Neşterse rămân în memorie privelişti ca aceea a imensei podgorii sau a târgurilor autumnale arădene. f...] Durabilă impresie lasă şi descrierile de momente speciale tipice din viaţa unor bresle, relatările privind organizarea acestora. [...]

Relevant e dezvăluită în *Mara* psihologia socială, inclusiv mentalitatea grupurilor profesionale, cu specificul regional, înstăriţi, oamenii sunt strânşi la pungă, dar predispus! să-şi etaleze bogăţiile. Dacă s-ar putea, ei n-ar da nici un ban din mână, dar nu pierd ocaziile de-a arăta că dispun de „arginţi".

Sub aspectul acesta, apar ambiţii şi rivalităţi chiar în sânul familiilor. [...] Ne găsim într-o mică lume distinct patriarhală: amestecată etnic şi profesional; parte rurală, fără a fi propriu-zis ţărănească, parte rudimentar urbană încremenită în existenţa ei specifică, jalonată de rânduieli seculare, neatinse ele duhul transformator al timpului istoric, materializate în datini imune la tot ce e de natură să ie clintească. Existenţa evoluează pe făgaşe prestabilite, momentele de vârf ale biografiilor individuale se consumă ritualic, gândirea şi iniţiativele personale sunt subordonate mentalităţilor şi prejudecăţilor colective. [...]

Roman de construcţie masivă, solid închegată, *Mara* îşi datorează forţa epică - asemenea celor mai rezistente nuvele slaviciene - îndeosebi creaţiei de oameni. Zugrăviţi cu obiectivitate, atribuiruju-se fiecăruia însuşiri de toate felurile, bune şt rele, eroii par'făpturi reale, nuanţat diferenţiate. HubărnaţI, măcelarul tăcut, încăpăţânat şi timid, cojocarul Bocioacâ, sobru, Ignatius (Naţl), complicat şi impetuos, Trică, fiul Marei, „băiat bun", fără personalitate, Persida, suflet onest, soţie devotată, dar mai ales Mara însăşi, sunt figuri dintre cele mai vii în galeria de personaje ale prozei narative româneşti. Mara c de-a dreptul monumentală. Tipică întrupare a feminităţii voluntare, această văduvă dârză şi tenace nu e câtuşi de puţin o altă Doamna Chiajna sau Vidra, dar, în ambiţia ei de a fi o perfectă *materfamilias,* şi nimic altceva, acţionează cu tot atâta dibăcie şi perseverenţă ca ele. Dăruită de natură cu o constituţie corporală adecvată cumulului de funcţii asumate, feminine şi masculine, Mara e o „muiere mare, spătoasă, greoaie, cu obrajii bătuţi de soare, de ploi şi de vânt", „soioasă, nepieptănată", care, neştiind ce e odihna şi făcând în genere abstracţie de ea însăşi, se frământă tot timpul, economiseşte până la absurd, întreprinde tot ce îi stă în putinţă spre a strânge cât mai multă avere pentru copii, „sărăcuţii

mamei". Conştientă câ „banul e mare putere", care „deschide toate uşile şi strică toate legile", ţăranca negustoreasă, pentru a şi-1 procura, „vinde ce poate şi cumpără ce găseşte", alergând în acest scop de la Arad la Radna, de acolo la i.ipova, şi înapoi, arendează podul peste Mureş şi transportul lemnelor cu plutele, practică şi camătă. Banii îi păstrează în ciorapi, şi ţine atât de mult să nu cheltuiască dîn ei încât se face luntre şi punte spre a nu plăti nici măcar pensionul Persidei, deşi tocmai călugăriţa care îl conduce îi înlesnise arendarea podului. „Muiere procletă", bărbătoasă, Mara nu e, totuşi, lipsită de feminitate. Ca mamă, ea are pentru odrasle atenţii şi duioşii de felul celor ce vor da o trăsătură de umanitate înrăitei Aglae Tulea, eroina călinesciană din *Enigma Otiliei.*

Mult inferioare *Marei* sunt celelalte romane istorice: *Corbei, Cel din urmă Armaş, Din păcat în păcat,* diluate, descusute, interesante doar prin elementele de cronică (apar Kogălniceanu, Maiorescu, Caragiale ş.a.), *Din bătrâni* şi *Manea,* naraţiuni cu situaţii neverosimile, plasate în epoci anterioare întemeierii principatelor române.

(Dumitru MICU, *han Slavici,* în *Scurtă istorie a literaturii române,* I. *De la origini până la primul război mondial.* Editura Iriana, Bucureşti, 1994, p. 286-288)

Pentru romanul românesc modern, *Mara* de loan Slavici este cel de-al doilea mare pas de deschidere prin naţional spre universalitate, după *Ciocoii vechi şi noi* (1863) de Nicolae Filimon. Dacă scriitorul muntean zugrăvea, într-o strălucită investigaţie socială, imaginea lumii citadine de consolidare burgheză, a Capitalei, cu toate metehnele şi viciile ei morale, ardeleanul Slavici aduce în prim-plan, cu o tulburătoare forţă analitică, etosul frământat, dar viguros al unei alte lumi, nu mai puţin reprezentative pentru sfârşitul de veac trecut, anume

aceea a micilor meseriaşi afirmaţi ca polarizatori ai vieţii şi aî existenţei mediului citadin provincial. 1...]

Privit în perspectivă istorică, romanul lui loan Slavici marchează un moment de răscruce în literatura română, judecat pe multiple planuri. Dacă e să facem bilanţul succeselor epice de până la apariţia *Marei,* vom constata câ puţine sunt acelea care se impun ca reuşite majore ale genului. Nici Bolimineanu, nici Kogălniceanu, nici Negruzzi, nici Xenopol, cu arât mai puţin G. Baronzi, Pantazi Ghica sau 1.M. Bujoreanu nu dau opere capabile a statua rigorile genului pe temeiuri originale. Abia Nicolae Filimon va fi cel care, cu *Ciocoii vechi şi noi* (1863), va delimita epoca tatonărilor romantice, talonând-o caregoric prin angajarea scrisului său Ia o calitate şi cu o conştiinţă profesionalistă superioară, aceea a rigorilor analitice profunde în ordinea societăţii, proprii structurilor romaneşti modeme, la care se racordează cu distinctă personalitate. Dar dacă capodopera sa are darul a închide apoteotic o etapă de căutări, până la găsirea de sine a romanului românesc, constituindu-se ca o cenzură de altitudine pentru tot ceea ce urma să se producă în parametrii genului, *Mara* lui loan Slavici are meritul de a fi fost opera ce deschidea perspectiva de abandonare într-o nouă etapă, impunând nu numai o linie de investigaţie tematică, ci şi o direcţie literară, de analiză socială, prelungită până in actualitatea noastră de azi, eşalonând un impresionant număr de scriitori ce au dat şi continuă sâ dea romane de primă însemnătate în evoluţia genului la noi, de la Agârbiceanu şi Liviu Rebreanu până laTitus Popovici, Ion Lăncrănjan sau Angusrin Buzura, ca să nu-i numesc decât pe cei (ardeleni) a căror virture literară este unanim recunoscută.

In fond, ce propunea nou *Mara* lui loan Slavici?! înainte de toate, orientarea spre un câmp de inspiraţie al realităţilor nemijlocite, spre o problematică majoră a cotidianului semnificativ, într-o amplă întreprindere de observaţie şi analiză nuanţată a mutaţiilor din structura umană ca reflex al dinamicii conştiinţei sociale.

Acţiunea romanului se petrece la Radna şi Lipova, două oraşe provinciale de pe valea Mureşului, în care aflăm raportate sintetic toate marile probleme existenţiale cu care se confruntă societatea noastră în ascensiune la finele secolului **trecut.** Şi nu în **ultimul** rând problema naţională. [...]

Toare biografiile acestor eroi sunt urmărite analitic în roman, loan Slavici fixând coordonatele caracteristice ale unei autentice galerii tipologice a provinciei atdelcne, investigând adâncurile psihologiilor lor, raportate necondiţionat, mereu, la cadrul marerial şi social în care se circumscriu. Avem astfel zugrăvită o amplă frescă a vieţii cvasi-rurale de la sfârşitul veacului, în care elementele de referinţă concretă la specificul muncii, al obiceiurilor şi al datinilor, al ritualurilor, dau istorîcitate şi profunzime cadrului factologic al romanului. Pagini antologice rămân cele în care este descrisă proba de *maestru* a calfelor în faţa întregii bresle, culesul viilor sau obiceiul nunţilor, evenimentul recrutării, *verboncul,* sau scenele de târg, de la han etc, care se constituie în adevărate *stampe* de epocă. Dar reala calitate a romanului *Mara* **nu** rezidă în aceste episoade şi tehnici ilustrariviste, ci, cum am mai spus, în analiza profundă a unor destine umane de o dramatică existenţă, în corelaţia lor complexă, pe fundalul frământat al momentului infuziei capitaliste în sistemul relaţiilor sociale, naţionale şi, în fond, istorice, Ia noi. El **este** primul roman modern de analiză socială temeinică efectuată în sondarea unui conflict moral. Prin totul, *Mara* trădează din partea autorului o bună cunoaştere a orientărilor de ultimă oră din epica germană şi franceză, păstrând ecouri naturaliste, mai cu seamă în ceea ce priveşte sondarea zonelor obscure, tenebroase, ale destinelor mizere (vezi Bandi şi mama acesruia).

Dacă nuvelistica lui loan Slavici a impus în literatura română, prin capodopere ca *Popa Tanda, Moara cu noroc, Sndtdea Takhiij Pâdureanat,rrnouă* direcţie, aceea **aTugr***vtrii

universului lumii celor de jos prin înțelegerea, prin sondarea acestuia din interiorul său, din însuşi lăuntrul vieții şi al sufletului acestor oameni, romanul *Mara* nu practică în fond o altă metodă analitică. El amplifică însă totul, mutând câmpul dc investigare pe o altă perspectivă, de introspecție socială, creând astfel primul roman al universului citadin diurn la noi. Masiv, cu o structură epică exemplar articulată, cu personaje puternic individualizate, *Mara* de loan Slavici se impune în circuitul de valori naționale ca una din cărțile de căpătâi ale prozei noastre moderne.

(Consr.anr.in CUBI.EŞAN, *loan Slavici comentat de...*, Editura Recif, [Bucureşti], [1994], p. 82-91)

Universul iui Slavici e de neconceput în afara teatralizării, cl e organic construit pe **tiu** tipar teatral ascuns şi care manevrează întreaga existență a eroului său. Binecunoscutele cuvinte ale lui Slavici (din scrisoarea către Iacob C. Negruzzi, Viena, 18 martie 1872) dobândesc deodată o nouă semnificație, cu totul revelatoare: „... am o dispoziție deosebită pentru arta dramatică..." Da, scriitorul nu se înşela, avea, cum bine şi-a dat seama, o dispoziție deosebită pentru arta dramatică! Şi, poate, mai mult decât „o dispoziție" - *o vocație, o demome.* Numai că dispoziția, vocația, demonia... nu au făcut din el un bun dramaturg, piesele sale de teatru fiind iremediabil condamnate la mediocritate. [...] Opera lui Slavici probează încă un lucru, greu de acceptat: că teatralîtatea (azi?) se realizează mai bine în altă parte decât în teatru - şi cu alt profit. Slavici şi-a împlinit vocația (dramatică) unde probabil nu se aştepta (în genul epic) şi a ratat unde şi-a pus mari speranțe (în cel dramatic). [...]

S-ar părea câ mera tipologia personajului se epuizează cu aceste două mari categorii cunoscute: personajul monologic şi personajul dialogic. în afara lor ce ar mai putea fi? Personajul dialogic marchează limita superioară în cercetarea poetică.

Opera lui Slavici - şi nu numai ea! - ne îngăduie să întrezărim însă existența unei noi categorii, a treia, de personaj: *personajul trialogic.* Analizele anterioare l-au presupus, urmează acum să fie adus în plină lumină.

Personajul trialogic este personajul teatral. Se înțelege că el nu trebuie confundat cu personajul care apare în teatru, ca atare, unde găsim personaje monologice (în *commedia dell'arte,* în comedia de caracter etc), personaje dialogice (exemplele sunt atât de numeroase, încât nu mai e necesar să le dau) şi personaje teatrale, în înțelesul dat aici (vom vedea mai jos unde se întâlnesc). Pentru a nu sc produce confuzii, ar fi mai bine să fie numit: *personaj epic teatralei,* mai clat, dar cu un termen mai supărător, personaj trialogic.

Personajul trialogic cumulează trei instanțe: Eul său, Tutil protagonistului cu care împarte aceeaşi soartă, si Elul spectatorului. Personajul trialogic percepe, interiorizează, trăieşte *simultan* trei conştiințe distincte, trei *tipuri* de conştiințe. Şi le trăieşte nu numai când se află prins *cu adevărat* în tiparul teatral, deci când de față, jîz/f, se găsesc nişte persoane dispuse în mod specific, ci şî în absenta lor: el *se simte* în ființa lui teatralizat (Persida, spre exemplu).

(Vasile POPOV1C1, *Eu, personajul.* Eseu, Cartea Românească, (Bucureşti], 1998, p. 35-61)

Scriitorul contemporan foarte prețuit la „Junimea" şi de către Maiorescu în primul rând, căruia Duiliu Zainfirescu nu i-a recunoscut aproape nici o *valoare* a fost loan Slavici. Interveneau şi aici deosebiri de structură temperamentală, în plus, de concepție estetică, anticipând anripoporanismul şi „auuțărănisnuil" viitorului academician. {...) Megalomania zamfiresciană, aflată în expansiune, îşi spune iarăşi cuvântul,

scriitorul considerându-se romancierul român fără egal, unicul! „Dar pe cine să înlătur? Cine îmi stă în cale în scrierea romanelor?" Şi răspunsul ar fi: Tocniai Slavici, care, între timp, publicase, fie şi numai în revistă, excelentul roman *Mara.* Dacă Duiliu Zamfirescu, teoreticianul romanului realist, I-ar fi citit, ' ar fi trebuit să-i atragă atenţia acea forţă epică obiectivă, care dezvăluie cititorului un alt Slavici (poate cu aceeaşi limbă bolovănoasă), dar câtuşi de puţin dulceag şi idilic, nefiind capabil să plăsmuiască decât „ţărani amorezaţi şi blegi". Noua lume a negustorilor şi meşteşugarilor nu se opunea, ci dezvolta realismul celor mai valoroase nuvele, înfăţişând personaje încordate în lupta dură pentru existenţă, *creaţii vii,* bântuite de pasiuni şi ambiţii, aduse în scenă, cu detaşarea, imparţialitatea naratorului omniscient. Aceasta ar fi trebuit să-i dea de gândit romancierului Duiliu Zamfirescu, prea grăbit în a se autoaprecia şi prea sigur pe sine. Din păcate, el n-a mai găsit puterea şi voinţa de a depăşi subiectivitâţile şi incompatibilitatea temperamentală, ca în cazul Caragiale, şi să-i recunoască marea valoare a confratelui şi a contribuţiei acestuia la dezvoltarea prozei româneşti. Să fi avut un cuvânt şi dorinţa de a-l contrazice pe Maiorescu de care se tot îndepărta de la o vreme, cum se va întâmpla cu judecarea nedreaptă (în discursul de recepţie) a lui Coşbuc şi Goga?

(Al. SÂNDULESCU, *Duiliu Zamfirescu si contemporanii lui.* I, în *Adevărul literar şi artistic,* anui XI, nr. 625, 16 iulie 2002, p. 13)

S-a scris foarte mult despre adulterul nefericit al lui Hubăr. Toţi exegeţii, de la George Munteanu la Vasile Popovici, au evocat statutul lui Bandi - fiul natural — în noua distribuţie a rolurilor. Mai puţin a fost evocat rolul Reghinei. Reghina nu-i o degenerată, bolnavă (nebună), aşa cum scriu unii-dintre comentatori; va înnebuni după nefericita relaţie. Ea

încalcă un tabu şi încălcarea legii lasă urme. Trupul receptează dureros încălcarea legii. [...]

Naţl, întors „din lumea largă", trebuie să treacă „proba", să *„dea lovitura de maestru'.* Naţl trebuie să devină maistru măcelar, aşa cum Trică trebuie să devină maistru cojocar. Sunt lucruri care trebuie sa se împlinească pentru ca lumea „să rămână aşa cum este". Slavici vrea, a scris fiecare dintre criticii care s-au ocupat de roman, să fie şi documentarist şi etnopsiholog. [...]

Naţl îl loveşte pe Hubăr, Bandi îl ucide. Desfăşurarea pune în valoare abandonul tatălui, epuizarea forţelor, degenerarea. Nu raţiunea diurnă stăpâneşte, ci dezordinea nocturnă.

Dacă familia Hubăr evocă dezagregarea vechii ordini, familia Marei ar purea evoca naşterea altei lumi. O lume mai bună? Să ne deplasăm atenţia către femeia exemplară, Mara, şi spre cei doi copii ai săi. Prima dată când cei doi îşi fac apariţia e cel în care, pe plută, sunt ameninţaţi de apele Mureşului: dintr-un moment în altul, apele par a-i înghiţi. Fugiţi de „lumea duşmană", cei doi par fără ocrotire.

In stilul ei, Mara ar vrea să-i ocrotească. Secretul ei e tezaurul - banii care îi vor proteja, în absenţa tatălui. în absenţa Tatălui, copiii vor trai alt tip de relaţie cu lumea.

(Cornel UNGUREANU, *loan Slavici.* Monografie, Editura .Aula", Braşov. 2002, p. 50-55)

CUPRINSUL

DIN DOUA LUMI
ROMAN

Partea întâi
Fierarul . . . . ?
Partea a doua
Stăpânirea lui Vlaicu 69
Partea a treia
Valtirî de patimi *31
Partea a patra
Pe povârniş . . . . V)0

CEL DIN URMA ARMAŞ
ROMAN

Partea întâi
Portretul Alinei . . . . :33
Partea a doua
Verişoara Zoe 264
Partea a treia
Jcrtva credinţei 320
Partea a patra
Valurile tiaereţelor 4-i2
Partea a cincea
Caka-moarsa 498

DIN PERIODICE

C3ORBEI
NARAȚIUNE

t

Partea întâi

I. Fata popii 535
II. Casoaia 539
III. O-ncercare 543
IV. O zi buna 547
V. Gura lumii 552
VI. O datorie veche 556
VII. Supărarea doamnei Fireanu 560
VIII. U seceriș 564
IX. Tihamer 568
X. Socoteala din târg 571
XI. U.ude crapă 575
XII. Mai și mai 579

Partea a doua

I. Dc-a judecata 583
II. O noapte fioroasă 590
III. Alta lume 600
IV. O jertfă 610
V. Cine poate 617
VI. Răfuieli 628
VII. Dor și jale 635
VIII. Mărturisiți 643
IX. Cu orice preț 655

Partea a treia

I. Cei de acasă 66.3
II. Socotelile lui Vidu 670
Ut. Cine im se-ncurcă 678
IV. La răspântii 685
V. Dezgheț 693
VI. Primăvara dulce 701
VIL La poarta iadului 710

Partea a patra

L Urzeala 717
II. în amurg 720
III. Drum de seara 723

DIN PĂCAT ÎN PĂCAT

RON4AN

I. Ce caută Pălea la Iași 731
II. Câte nu mai știa Duduia 740
III. Isprăvile lui Timotei Ciuntuleac 749
IV. Ce voia madam Olga 757
V. Vinovații mici 766
VI. Păcate mari 773
VII. Datorii și datorii 781
VIII. Lume schimbată 790
IX. Cc spune cocoana Clotilda 799
X. Cum se-mpacă Pălea 808
XI. Ceea ce nu se poate ierta 818
XII. Ce știa Ciuntuleac 827
XIII. Părintele Patitelemon 835

ADDENDA

REVOLUȚIA DIN PÂRLEȘTI
ROMAN TRAGODIC ÎN CINCI PĂRȚ1

I. O serenadă 847
II. După oara unsprezece . . . . 85?
III. Organizarea oștirilor 866
IV. Pornirea luptei daco-române 874
V. Exploziunea . . . .

VANTURĂ-TARA

NARAȚIUNE ISTORICA

Partea întâi

Copil sărac 893

Partea a doua
Pe drumuri cotite 912
Partea a treia
Zile grele 930
Partea a patra
Păcate peste păcate 949

GÎ.OSAR 961

NOTE ŞI COMENTARII

Din două lumi 981
Cel din urmă Armas 991
Corbei 998
Din păcat în păcat 1007
Revoluţia din Pârleşti 1016
Vâruura-Ţaia 1022

REPERE CRITICE . . . . .*. 1029

Tiparul executat la Regia Autonomă „Monitorul Oficial'